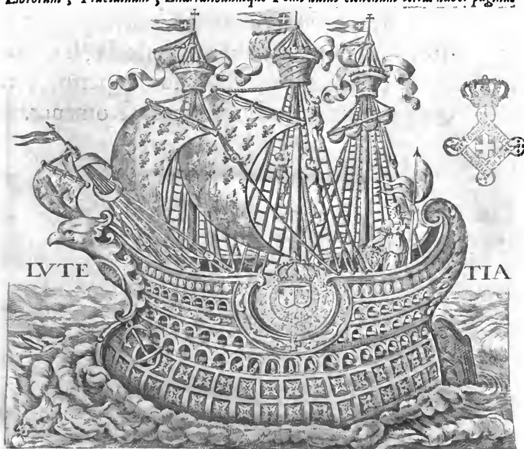
OPERVM
S. AMBROSII
MEDIOLANENSIS
EPISCOPI
TOMVS QVARTVS,

Varios libros, diuersorúmque argumentorum tractatus, quibus Christiana fides, pietásque feliciter gignitur, ac mirificè coalescit, in eum quem Theologi scholastici sequuntur ordinem, primùm dispositos, complectens.

Accessit in Symbolum Apostolorum tractatus, antehac nusquam excusus, ex antiquissimis bibliothecis erutus, & à pluribus mendis repurgatus.

Omnia tandem vetustissimorum manuscriptorum codicum auxilio, & sedula emendatiorum collatione exemplarium excusorum, natiuæ restituta sunt integritati.

Librorum, Tractatuum, Enarrationúmque Tomi huius elenchum tertia habet pagina.

PARISIIS,

M. DC. XLII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

S. AVGVSTINVS CONTRA IVLIANVM PELAGIANVM LIB. I.

Sed audi alium excellentem Dei dispensatorem, quem veneror vt patrem (in Christo enim Iesu per Euangelium ipse me genuit: & eo Christi ministro, lauacrum regenerationis accepi.) beatum loquor Ambrosium, cuius pro catholica fide gratiam, constantiam, labores, pericula, siue operibus siue sermonibus & ipse sum expertus, & mecum non dubitat orbis prædicare Romanus.

LIBRORVM, TRACTATVVM, ENARRATIONVMQVE QVARTI HVIVS TOMI ELENCHVS.

TOMVS QVARTVS

DE Officiis libri tres. Col. 1.

In Symbolum Apostolorum tractatus. 87

De Fide ad Gratianum Augustum libri quinque. 113

De Spiritu sancto ad eundem Gratianum Augustum libri tres. 209

De filij diuinitate & consubstantialitate contra Arianos liber vnus. 275

De Incarnationis Dominicæ mysterio liber vnus. 285

De mysterio Paschæ libellus. 301

De Paschalis celebritatis ratione enarratio. 303

De Satyri fratris obitu liber vnus. 307

De fide resurrectionis liber vnus 321

De initiandis liber vnus. 343

De Sacramentis libri sex. 351

De Sacerdotali dignitate liber vnus. 377

De Pœnitentia contra Nouatianos libri duo. 383

De Virginis institutione liber vnus. 415

Hortationis ad Virginitatem tractatus. 433

De Virginis forma viuendi, ad virginem deuotam tractatus. 445

De Virginis lapsu, ad Virginem lapsam tractatus. 449

De Virginibus, ad Marcellinam sororem libri tres. 457

De Viduis liber vnus. 497

De vocatione omnium gentium libri duo. 511

Concilium Toletanum octauum, Cap. 2.

At verò illustrium laudum titulo præclarus auctor Ambrosius in libro de Officiis primo huiusce rei causa sic loquitur: Est etiam contra officium nonnumquam soluere promissum, & sacramentum custodire: vt Herodes, *qui iurauit quoniam quidquid petitura esset, daret filiæ Herodiadis, & necem Ioannis præstitit, ne promissum denegaret, &c.*

Capita libri primi de Officiis.

Cap. I. *Episcopi proprium munus, docere populum.*
II. *Tacendo fugimus periculum, & discimus rectè loqui.*
III. *Taciturnitatem moderandam esse, & quòd in ira silentium sit.*
IIII. *Orationem non affectus promat, sed ratio, hinc enim insidias loquenti tendit hostis inuisibilis.*
V. *Quòd etiam carnales inimicos, cùm nos instinctu diaboli ad conuicia prouocant, patientia superare debeamus.*
VI. *Exemplum patientiæ David.*
VII. *Quòd Psalmus trigesimus octauus non solùm silentij laude, sed etiam contemptu rerum valde sit miserabilis.*
VIII. *Quòd nomen officij, non solùm philosophis, sed etiam nostris vsitatum sit.*
IX. *Officij diuisio, & honestum atque vtile vnde metiantur Christiani.*
X. *De decoro, & quòd primum officium sit, linguæ moderatio.*
XI. *Officium omne, aut medium, aut perfectum esse.*
XII. *Non externis, sed internis & æternis bonis æstimatur felicitas.*
XIII. *Deum, etiam cùm non putatur, regere omnia quæ creauit.*
XIIII. *Deum nihil præterire & scripturarum testimoniis, & solis comprobatur exemplo, qui licet creatura sit, tamen vel lumine, vel calore cuncta penetrat.*
XV. *His quibus displicet quòd bonis malè, & malis bene sit, satisfacere debere Lazari & Pauli exempla.*
XVI. *Commemoratis beatitudinibus de Euangelio, hic laborem dicit esse, mercedem in cælo, ponens exemplum athletarum & spectatorum.*
XVII. *Adolescentis officia, & exempla huic ætati proposita.*
XVIII *De bono verecundiæ, quod maximè in sancta Dei emicuit genitrice: & quòd gestus exterioris hominis persæpe qualitatem interioris ostendat.*
XIX. *In omnibus actis viriliter agendum, nec quidquam affectatum aut fæmineum attentandum.*
XX. *Intemperantium hominum consortia, mulierum quoque commercia vitanda.*
XXI. *De iracundia in se reprimenda, & in aliis mitiganda.*
XXII. *De cogitationibus, & appetitu, & decoro sermonis in confabulando, & in disceptando.*
XXIII. *Quòd ioci, quos philosophi ponunt inter officia, penitus ab Ecclesia sint remouendi.*
XXIV. *De tribus quæ in vita actiua necessariò sunt obseruanda, & quod appetitum rationi cedere conueniat.*
XXV. *Quòd virtutes quatuor principales, in patribus nostris non mediocriter sint consummatæ.*
XXVI. *Quid in veritatis inuestigatione seruandum sit.*
XXVII. *Quòd virtutes quatuor ita perplexæ sint, vt ab inuicem separari nequeant.*
XXVIII. *Primum quod philosophi dicunt, & secundum iustitiæ munus apud nos excludi, tertium verò à nostris mutuatum.*
XXIX. *Iustitiam & fidem hostibus etiam exhibendam.*
XXX. *De beneficentia.*
XXXI. *De reddendo beneficio.*
XXXII. *Beneuolentiam liberalitate potiorem esse.*
XXXIII. *Beneuolentiam in Ecclesia maximè, & earumdem virtutem hominibus perseuerare.*
XXXIV. *Laus beneuolentiæ.*
XXXV. *De fortitudine, quam sine iustitia virtutem non esse manifestis declaratur indiciis.*
XXXVI. *Fortitudinem maximè in animo, & contemptu rerum constare labentium.*
XXXVII. *Mala æquanimiter toleranda, & interdum etiam declinanda.*
XXXVIII. *Quòd prouidentia magnum munimen fortitudinis sit.*
XXXIX. *Fortitudinem aduersus omnia vitia dimicare debere, præcipuè aduersus auaritiam.*
XL. *Virtutem bellicam nostris etiam non insuetatam.*
XLI. *Fortitudinem non solùm in vincendo, sed etiam plus in tolerando constare.*
XLII. *Potestates non irritandas, & adulationibus non attendendum.*
XLIII. *De temperantia & eius partibus.*
XLIV. *Officio sibi congruo quemque studere debere.*
XLV. *De pulchro & honesto.*
XLVI. *Quòd naturalia pulchra sint & honesta; turpia verò contra naturam.*
XLVII. *Quarum passionum restrictione, pulchrum illud possit acquiri.*
XLVIII. *De tribus generibus hominum iniurias accipientium.*
XLXIX. *De vanitate calcanda.*
L. *Quòd officiorum gratia ministros altaris maximè deceat: quod testimonio Leuitici comprobatur.*

SANCTI

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE OFFICIIS LIBER PRIMVS.

Episcopi proprium munus, docere populum. A

Capvt I.

ON arrogans videri arbittor, si
inter filios suscipiam affectum do-
cendi, cùm ipse humilitatis Ma-
Psal. 33. gister dixerit: *Venite filii, audite
me; timorem Domini docebo vos.*
In quo & humilitatem verecun-
diæ eius spectare licet & gratiam.
Dicendo enim, Timorem Domini, qui commu-
Psal. 101. nis videtur esse omnibus, expressit insigne documentum B
Psal. 111. verecundiæ. Et tamen cùm ipse timor initium sapientiæ
sit & effector beatitudinis; quoniam timentes Deum
beati sunt: præceptorem se sapientiæ docendæ, & de-
al. euiden- monstratorem beatitudinis adipiscendæ, † prudenter si-
ter. gnificauit. Et nos ergo ad imitandam verecundiam se-
duli, ad conferendam gratiam non vsurpatores, quæ
illi spiritus infudit sapientiæ, ea per illum nobis mani-
festa, & vsu comperta atque exemplo, vobis quasi li-
1. Tim. 4. beris tradimus: cùm iam effugere non possimus offi-
Ephes. 4. cium docendi, quod nobis refugientibus imposuit sa-
cerdotij necessitudo. *Dedit enim Deus quosdam qui-* C
*dem Apostolos, quosdam autem Prophetas; alios verò
Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores.* Non
igitur mihi Apostolorum gloriam vendico. Quis enim
hoc, nisi quos ipse filius elegit Dei; Non Prophetarum
gratiam, non virtutem Euangelistarum, non Pastorum
circumspectionem: sed tantummodo intentionem &
Matt. 23. diligentiam circa scripturas diuinas opto assequi, quam
Ioan. 7. vltimam posuit Apostolus inter officia sanctorum: &
hanc ipsam vt docendi studio possim discere. Vnus enim
verus magister est, qui solus non didicit, quod omnes D
doceret. Homines autem discunt priùs quod doceant,
& ab illo accipiunt, quod aliis tradant. Quod ne ipsum
quidem mihi accidit. Ego enim de tribunalibus atque
administrationis infulis ad sacerdotium raptus, docere
vos cœpi, quod ipse non didici. Itaque factum est, vt
priùs docere inciperem, quàm discere. Discendum igi-
tur mihi simul & docendum est: quoniam non vacauit
antè discere. Et quantumlibet quisque profecerit, nemo
est qui doceri non egeat, dum viuit.

Tacendo fugimus periculum, & discimus rectè loqui. E

Cap. II.

QVid autem præ cæteris debemus discere, quàm ta-
Eccli. 20. cere, vt possimus loqui, ne priùs me vox condem-
Matt. 12. net mea, quàm absoluat aliena; Scriptum est enim: *Ex
verbis tuis condemnaberis.* Quid opus est igitur, vt
properes periculum suscipere condemnationis loquen-

do, cùm tacendo possis esse tutior? Complures vidi lo-
quendo in peccatum incidisse, vix quemquam tacendo: *Iacob. 3.*
idcóque tacere nosse quàm loqui difficilius est. Scio nā-
que loqui plerosque, cùm tacere nesciant. Rarum est ta- *Eccl. 20.*
cere quemquam, cùm sibi loqui nihil prosit. Sapiens est *Esaiæ 50.*
ergo qui nouit tacere. Denique sapientia Dei dixit.
*Dominus dedit mihi linguam eruditionis, vt sciam quan-
do oportet sermonem dicere.* Meritò ergo sapiens, qui à *Eccl. 20.*
Domino accipit, quo tempore sibi loquendum sit. Vn- *Iacob. 3.*
de bene ait scriptura: *Homo sapiens tacebit vsque ad tem-
pus.* Ideo sancti Domini, qui sciebant quia vox hominis
plerumque peccato adiuncta est, & initium erroris hu- *Psal. 38.*
mani, sermo est hominis, amabant tacere. Denique san- *Iob. 5.*
ctus Dauid ait: *Dixi, custodiam vias meas, vt non de- Rom. 2.*
linquam in lingua mea. Sciebat enim & legerat, diuinæ
esse protectionis, vt homo à linguæ suæ flagello abscon-
deretur, & à conscientiæ suæ testimonio. Verberamur
enim tacito cogitationis nostræ opprobrio, & iudicio *Prou. 20.*
conscientiæ: verberamur etiam vocis nostræ verbere, *Psal. 38.*
cùm loquimur ea quorum sono cæditur animus noster, *Iacob. 3.*
& mens consauciatur. Quis enim est qui mundum cor à
peccatorum habeat colluuione; aut non delinquat in
lingua sua? Et ideo quia neminem sciebat castum os ser- *Psal. 38.*
uare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio le-
gem imposuit innocentiæ. vt tacendo culpam declina-
ret, quam vix effugere posset loquendo. Audiamus ergo
cautionis magistrum. *Dixi; custodiam vias meas*: hoc
est, tacito cogitationis præcepto indixi mihi, vt custo-
direm vias meas. Aliæ sunt viæ quas debemus sequi, aliæ *Deut. 6.*
quas custodire: Sequi vias Domini, custodire nostras,
ne in culpam dirigantur. Potes autem custodire, si non
citò loquaris. Lex dicit: *Audi Israël Dominum Deum
tuum.* Non dicit, loquere, sed audi. Ideo Eua lapsa est,
quia locuta est viro, quod non audierat à Domino Deo *Genes. 3.*
suo. Prima vox Dei dicit tibi: *Audi.* Si audis, custodi *Deut. 6.*
vias tuas: & si lapsus es, citò corrige. In quo enim cor-
rigit iunior viam suam, nisi in custodiendo verba Do- *Psal. 118.*
mini; Tace ergò priùs, & audi, & non delinques in lin- *Psal. 38.*
gua tua. Graue malum, vt aliquis ore suo condemne- *Matt. 12.*
tur. Etenim si pro otioso verbo reddet vnusquisque
rationem: quantò magis pro verbo impuritatis & tur-
pitudinis; Grauiora enim sunt verba præcipitationis *Psal. 52.*
quàm otiosa. Ergo si pro otioso verbo ratio poscitur;
quantò magis pro sermone impietatis pœna exoluitur?

Taciturnitatem moderandam esse; & quòd in ira silendum sit.

Cap. III.

QVid igitur? Mutos nos esse oportet? Minimè. Est
enim tempus tacendi, & est tempus loquendi. *Eccl. 3.*
Deinde si pro otioso verbo reddemus rationem, videa-
mus ne reddamus & pro otioso silentio. Est enim magnū
& negotiosum silentium: vt erat Susannæ, quæ plus egit *Mat. 12.*
tacendo, quàm si esset locuta. Tacendo enim apud ho- *Dan. 13.*
mines, locuta est Deo: nec vllum maius indicium suæ

castitatis inuenit, quàm silentium. Conscientia loque- G
batur, vbi vox non audiebatur: nec quærebat pro se ho-
minum iudicium, quæ habebat Domini testimonium.
Ab illo igitur volebat absolui, quem sciebat nullo mo-
dò posse falli. Ipse Dominus in Euangelio tacens opera-
batur salutem hominum. Rectè ergo Dauid non silen-
tium sibi indixit perpetuum, sed custodiam. Custodia-
mus ergo cor nostrum, custodiamus os nostrum. V-
Matt. 26. trumque enim scriptum: hîc, vt os custodiamus; ali-
Psal. 38. bi tibi dicitur: *Omni custodia serua cor tuum.* Si custodiebat
Prou. 4. Dauid, tu non custodies? Si immunda labia habebat E-
Esaia 6. saias, qui dixit: *O miser ego, quoniam compunctus
sum, quia homo cum sim, & immunda labia habeam:* si in- H
quam, propheta Domini immunda habebat labia,
quomodo nos munda habemus? Et cui, nisi vnicuique
Eccl. 28. nostrum scriptum est: *Sepi possessionem tuam spinis, & au-
rum & argentum tuum alliga, & ori tuo fac ostium & ve-
ctem, & verbis tuis iugum & stateram?* Possessio tua, mens
tua est: aurum tuum, cor tuum est, argentum tuum,
Psal. 11. eloquium tuum est. *Eloquia Domini, eloquia casta, ar-
gentum igne examinatum.* Bona etiam possessio, mens bo-
na. Denique possessio pretiosa, homo mundus. Sepi
Prou. 12. ergo hanc possessionem, & circumuallato cogitationi-
bus, munito piis sollicitudinibus, ne in eam irruant,
& captiuam ducant irrationabiles corporis passiones, I
Psal. 79. ne incursent motus graues, ne diripiant vindemiam
Ephes. 3. eius transeuntes viam. Custodi interiorem hominem
Prou. 12. tuum. Noli eum quasi vilem negligere ac fastidire, quia
Prou. 27. pretiosa possessio est. Et meritò pretiosa, cuius fructus
Prou. 10. non caducus & temporalis, sed stabilis atque æternæ sa-
al. agri. lutis est. Cole ergo possessionem tuam, vt sint tibi †
agni. Alliga sermonem tuum, ne luxuriet, ne lasciuiat, &
multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, & ripis
suis coërceatur. Citò lutum colligit amnis exundans.
Esai. 1. Alliga sensum tuum, non sit remissus ac defluus, ne di-
catur de te: Non est malagma apponere, neque oleum,
neque alligaturam. Habet suas habenas mentis sobrie- K
tas, quibus regitur & gubernatur. Sit ori tuo ostium &
claudatur vbi oportet: & obseretur diligentiùs, ne quis
Eccl. 28. in iracundiam excitet vocem tuam, & contumeliam re-
Psal. 4. pendas contumeliæ. Audisti hodie lectum: *Irascimini
& nolite peccare.* Ergo & irascimur, quia effectus naturæ
Ephes. 4. est, non potestatis: malum sermonem non proferamus
de ore nostro, ne in culpam ruamus. Sed iugum sit
verbis tuis & statera, hoc est, humilitas atque mensura,
vt lingua tua menti subdita sit. Restringatur habenæ
vinculis, frænos habeat suos, quibus reuocari possit. Ad
mensuram sermones proferat, libra examinatos iustitiæ: L
vt sit grauitas in sensu, in sermone pondus, atque in
verbis modus.

Orationem non affectus premat, sed ratio, hinc enim insidias loquenti tendit hostis inuisibilis.

CAP. IV.

HÆc si custodiat aliquis, fit mitis, mansuetus, mo-
Eccl. 28. destus. Custodiendo enim os suum, & retinendo
al. interroget. linguã suam, nec priùs loquendo quàm † interrogetur,
& expendat atque examinet verba sua, si dicendum hoc,
Eccl. 28. si dicendum aduersùs hunc, si tempus sermonis sit hu- M
Iacob. 1. ius, is profectò exercet modestiam, ac mansuetudinem,
Esai. 40. & patientiam: vt non ex indignatione & ira in sermonẽ
Eccl. 18. erumpat, non alicuius passionis indicium det in verbis
suis, non ardorem libidinis flammare in sermone suo in-
dicet, & inesse dictis suis stimulos iracundiæ: postremò
ne sermo qui commendare interiora debet, vitium ali-
quod, quod esset in moribus, aperiat & prodat. Tunc
Eccl. 11. enim minimè insidiatur aduersarius quando videt nobis
1. Petr. 5. passiones aliquas generari, tunc fomites mouet, laqueos
parat. Vnde non immeritò (sicut audistis hodie legi)
Propheta dicit: *Quia ipse liberauit me de laqueo venantium
& à verbo aspero.* Symmachus irritationis verbum
Psal. 90. dixit, alii perturbationis. Laqueus aduersarii est
sermo noster, sed etiam ipse non minus aduersarius est
nobis. Loquimur plerũque quod excipiat inimicus, &

quasi nostro gladio nos vulneret. Quantò tolerabilius
est, alieno gladio quàm nostro perire? Explorat ergo
aduersarius nostra arma, & † acuit sua tela. Si viderit al. concitit.
moueri me, inserit aculeos suos, vt seminaria iurgiorum
excitet. Si emisero verbum indecorum, laqueum suum
stringit. Interdum mihi quasi escam proponit vindictæ
possibilitatem: vt dum vindicare cupio, ipse me inse-
ram laqueo, & nodum mihi mortis adstringam. Si quis
ergo hunc aduersarium senserit præsentem esse, tunc ma-
gis custodiam adhibere debet ori suo, ne det locum ad- Psal. 38.
uersario. Sed non multi hunc vident. Ephes. 4.

Quod etiam carnales inimicos, cùm nos instinctu diaboli ad conuicia prouocant, patientia superare debeamus.

CAP. V.

SEd etiam ille cauendus est, qui videri potest, qui-
cumque irritat, quicumque incitat, quicumque ex-
asperat, quicumque incentiua luxuriæ aut libidinis sug-
gerit. Quando ergo aliquis nobis conuiciatur, lacessit,
ad violentiam prouocat, ad iurgium vocat: tunc silen-
tium exerceamus, tunc muti fieri non erubescamus.
Peccator est enim qui nos prouocat, qui iniuriam facit, Rom. 12.
& nos similes sui fieri desiderat. Denique si taceas, si dis- Prou. 26.
simules, solet dicere: Quid taces? Loquere, si audes. Sed
non audes: mutus es, elinguem te feci. Si ergo taceas
plus rumpitur: victum se reputat, irrisum, post habitum
atque illusum. Si respondeas, superiorem se factum ar-
bitratur, quia parem inuenit. Si enim taceas, dicetur: il-
le conuiciatus est huic, contempsit iste. Si referas con-
tumeliam, dicetur: Ambo conuiciati sunt. Vterque con-
demnatur, nemo absoluitur. Ergo illius est studium, vt
† irritet, vt similia illi loquar, similia agam: iusti est aurẽ
dissimulare, nihil loqui, tenere fructum bonæ conscien- al. irritet.
tiæ, plus committere bonorum iudicio, quàm criminan-
tis insolentiæ, contentum esse grauitate morum suorũ.
Hoc est enim silere à bonis: quia bene sibi cõscius, falsis Psal. 38.
non debet moueri: nec æstimare plus ponderis in alie-
no esse conuicio, quàm in suo testimonio. Ita fit, vt etiã
humilitatem custodiat. Si autem nolit humilior videri,
talia tractat, & dicit ipse secum: Hic ergo me contem-
nat, & in conspectu meo loquatur talia aduersum me,
quasi non possim ego ei aperire os meum? Cur non etiã
ego dicam, in quibus eum mœstificare possim? Hic
ergo mihi iniurias faciat, quasi vir non sim, quasi vindi-
care me non possim? Hic me criminetur, quasi ego non
possim grauiora in eum componere? Qui talia dicit, non
est mitis atque humilis, non est sine tentatione. Tenta-
torẽ exagitat, ipse ei tales opiniones inserit. Plerumq;
adhibet hominem atq; apponit nequã spiritus, qui
hęc illi dicat. Sed tu in petra fixũ vestigiũ tene. Etsi seruus 1. Thess. 3.
conuicium dicat, iustus tacet. Etsi infirmus contumeliã
faciat, iustus tacet. Etsi pauper criminetur, iustus non
respondet. Hæc sunt arma iusti, vt cedendo vincat. Sicut Prou. 11.
periti iaculandi cedentes solent vincere, & fugientes Rom. 12.
grauioribus sequentem ictibus vulnerare.

Exemplum patientiæ Dauid.

CAP. VI.

QVid enim est opus moueri cùm audiuimus conui-
cia? Cur non imitemur dicentem: *Obmutui, & hu-
miliatus sum, & silui à bonis?* An hoc dixit tantummodo, Psal. 38.
non etiam fecit Dauid? Immo & fecit. Nam cum ei
conuiciaretur Semei filius Gera filii Iemini, tacebat 2. Reg. 16.
Dauid: & quamuis septus armatis, non retorquebat
conuicium, non vltionem quærebat, eousque vt di- Ibidem.
cente sibi Saruiæ filio quòd vindicare in eum vellet, Psal. 38.
non permiserit. Ibat ergo tamquam mutus & humilia- 2. Reg. 16.
tus, ibat tacens, nec mouebatur, cùm vir appellaretur
sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetu-
dinis. Non ergo mouebatur conuiciis, qui abundabat
bonorum operum conscientia. Itaque is qui citò iniu-
ria mouetur, facit se dignum videri contumelia, dum

vult ea indignus probari. Melior est itaque qui contemnit iniuriam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet, quasi senserit, torquetur.

Quòd Psalmus trigesimus octauus non solùm silentij laude, sed etiam contemptu rerum valde sit mirabilis.

CAP. VII.

Psal. 38. 2. Par. 16. & 25.

NEque improuidè ad vos filios meos scribens, huius Psalmi procemio vsus sum. Quem Psalmum propheta Dauid sancto Idithum canendum dedit, ego vobis tenendum suadeo, delectatus eius sensu profundo & virtute sententiarum. Aduertimus enim ex his quę B breuiter libauimus, & silendi patientiam, & opportunitatem loquendi, & in posterioribus contemptum, diuitiarum quæ maxima virtutum fundamenta sunt, hoc Psalmo doceri. Dum igitur hunc Psalmum considero, successit animo de Officijs scribere. De quibus etiam si quidam philosophiæ studentes scripserunt, vt Panætius & filius eius apud Græcos, Tullius apud Latinos; non alienum duxi a nostro munere, vt & ipse scriberem. Et (1. Cor. 4.) sicut Tullius ad erudiendum filium, ita ego quoque ad vos informandos filios meos. Neque enim minus vos diligo quos in Euangelio genui, quàm si coniugio suscepissem. Non enim vehementior est natura ad diligen- C dum, quàm gratia. Plus certè diligere debemus quos (Eccl. 22.) perpetuò nobiscum putamus futuros, quàm quos in hoc sæculo tantùm. Illi degeneres nascuntur frequenter, qui dedeceant patrem: vos autem elegimus, vt diligamus. Itaque illi necessitate diliguntur, quę non satis idonea atque diuturna est ad perpetuitatem diligendi magistra: vos iudicio, quo magnum charitati pondus, & ad vim diligendi adiungitur, probare quos diligas, & diligere quos elegeris.

Quòd nomen officij, non solùm philosophis, sed etiam nostris vsitatum sit.

D

CAP. VIII.

ERgo quoniam personæ conueniunt, videamus vtrùm res ipsa conueniat scribere de officijs: & vtrùm hoc nomen philosophorum tantummodo scholę aptum (Luc. 1.) sit, an etiam in scripturis reperiatur diuinis. Pulchrè itaque dum legimus hodie Euangelium (quasi adhortaretur ad scribendum) Spiritus sanctus obtulit nobis lectionem, qua confirmaremur etiam in nobis officium dici posse. Nam cùm Zacharias sacerdos obmutuisset in templo, & loqui non posset, Factum est, inquit, vt im- E pleti sunt dies officij eius, abijt in domum suam. Legimus igitur officium dici à nobis posse. Nec ratio ipsa abhorret, quando quidem officium ab efficiendo dictum putamus, quasi efficium: sed propter decorem sermonis vna immutata littera, officium nuncupari. Vel certè, vt ea agas, quæ nulli officiant, prosint omnibus.

Officij diuisio, & honestum atque vtile vnde metiantur Christiani.

CAP. IX.

OFficia autem ab honesto & vtili duci existimarunt, & de ijs duobus eligere, quid præstet. Deinde incidere; vel duo concurrant honesta, & duo vtilia: & quæratur quid honestius, & quid vtilius. Primùm igitur in tres partes officium diuiditur: honestum, & vtile, & quid præstātius. Deinde hæc tria in quinq; genera diuiserunt, in duo honesta, & duo vtilia, & eligēdi iudicium. Prima igitur pertinere dicunt ad decus honestatémque vitæ, secunda ad vitę commoda, copias, opes, facultates. De ijs eligendi subesse iudicium. Hęc illi. Nos autem nihil omnino nisi quod deceat & honestum sit, futurorum magis quàm præsentium metimur formula: nihilque vtile nisi (Philip. 3.) quod ad vitæ illius æternę prosit gratiam definimus, non A quod ad delectationem præsentis. Neque aliqua commoda in facultatibus & copijs opum constituimus, sed incommoda hęc putamus, si non reijciantur: eáque oneri magis cùm sit æstimari, quàm dispendio cùm erogantur. Non superfluū igitur scriptionis nostræ est opus, quia officium diuersa æstimamus regula atque illi æstimauerunt. Illi sæculi commoda in bonis ducunt, nos hæc etiam in detrimentis: quoniam qui hic recipit bona, (Luc. 16.) vt ille diues, illic cruciatur: & Lazarus qui mala hic pertulit, illic consolationem inuenit. Deinde qui illa non legunt, nostra legent si volunt: qui non sermonum supellectilem, neque artem dicendi, sed simplicem rerum (1. Cor. 2.) exquirunt gratiam.

De decoro, & quòd primum officium sit, linguæ moderatio.

CAP. X.

DEcorum autem in nostris scripturis primo constitui loco (quod Grecè πρέπον dicitur) instruimur & docemur, legentes: *Te decet hymnus Deus in Sion.* (Psal. 64.) Vel Græcè, σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ θεὸς ἐν Σιών. Et Apostolus ait: *Loquere quæ decent sanam doctrinam.* Et alibi: (Tit. 2.) *Decebat autem eum per quem omnia, & propter quem omnia, multis filiis in gloriam adductis, ducem salutis eorum per passionem consummare.* (Hebr. 2.) Numquid prior Panætius, numquid Aristoteles, qui & ipse disputauit in officio, quā Dauid: (Psal. 38.) C cùm & ipse Pythagoras, qui legitur Socrate antiquior, Prophetam secutus Dauid, legem silentij dederit suis? sed ille, vt per quinquennium discipulis vsum inhiberet loquendi: Dauid autem non vt naturæ munus imminueret, sed vt custodiam proferendi sermonis doceret. Et Pythagoras quidem, vt non loquendo loqui doceret; Dauid, vt loquendo magis disceremus loqui. Quomodo enim sine exercitio doctrina, aut sine vsu profectus? Qui disciplinam bellicam vult assequi, quotidie exercetur armis, & tamquam in procinctu positus præludit prælium, & velut coram posito prætendit hoste: atque ad petitiam virésque iaculandi, vel suos explorat lacertos, vel aduersariorum declinat ictus, & vigilanti † excipit (al. exitu.) D obtutu. Qui nauim in mari regere gubernaculis studet, vel remis ducere: priùs in fluuio præludit. Qui canendi suauitatem & vocis affectant præstantiam, prius sensim canendo vocem excitant. Et qui viribus corporis, legitimoque luctandi certamine coronam petunt, quotidiano vsu palæstræ durantes membra, nutrientes patientiam, labori assuescunt. Nec non ipsa natura nos in paruulis docet, quòd prius sonos meditantur loquendi, vt loqui discant. Itaque sonus † exercitatio quædam & pa- (al. excitatio.) læstra vocis est. Ita ergo qui volunt discere cautionē loquendi, quod naturæ est, non negent, quod custodiæ est, exerceant: vt qui in specula sunt, speculando intendant, (Prou. 18.) E non dormiendo. Omnis enim res proprijs ac domesticis exercitiis augetur. Ergo Dauid tacebat, non semper, sed pro tempore: non iugiter, neque omnibus, sed irritauit (Prou. 26.) aduersario, prouocanti peccatori non respondebat. Et (Psal. 37.) sicut alibi ait: Loquentes vanitatem, & cogitantes dolum, non audiebat quasi surdus; & quasi mutus non aperiebat illis os suum. Quia & alibi habes: *Noli respondere* (Prou. 26.) *imprudenti ad imprudentiam eius, ne similis illi fias.* Primum (Psal. 49.) igitur officium est, loquendi modus. Hoc sacrificium laudis Deo dependitur, hoc reuerentia exhibetur, cùm F scripturæ diuinæ leguntur, hoc honorantur parentes. Scio loqui plerosque, cùm tacere nesciant. Rarum est (Esaiæ 50.) tacere quemquam cùm sibi non prosit loqui. Sapiens vt (Eccl. 3.) loquatur, multa priùs considerat, quid dicat, aut cui dicat, quo in loco, quo tempore. Est ergo & tacendi & loquendi modus: est etiam in factis modus. Pulchrum est igitur tenere mensuram officij.

Officium omne, aut medium, aut perfectum esse.

CAP. XI.

OFficium autem omne, aut medium, aut perfectum est: quod æquè scripturarum auctoritate probare possumus. Habemus etenim in Euangelio dixisse (Matt. 19.)

Dominum: *Si vis in vitam æternam venire, serua mandata.* Dixit ille: Quæ? Iesus autem dixit illi. *Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices: honora patrem & matrem:* &, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Hæc sunt media officia, quibus aliquid deest. Denique dicit illi adolescens: *Omnia hæc custodiui à iuuentute mea, quid adhuc mihi deest?* (*Ibid.*) *Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade, vende bona tua, da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me.* Et supra habes scriptum, (*Math. 5.*) vbi diligendos inimicos, & orandum dicit pro calumniantibus & persequentibus nos, & benedicere maledicentibus: Hoc nos facere debemus, si volumus perfecti esse, (*Ibid.*) sicut pater noster in cælo est, qui super bonos & malos solem suum iubet radios suos effundere, & pluuia & rore terras vniuersorum sine vlla discretione pinguescere. Hoc est igitur perfectum officium, quod κατόρθωμα dixerunt Græci, (*Esai. 55.*) quo corriguntur omnia, quæ aliquos potuerunt lapsus habere. Bona etiam misericordia, quæ & ipsa perfectos facit, quia imitatur perfectum patrem. Nihil tam commendat Christianam animam, quàm misericordia. Primùm in pauperes, (*Luc. 6.*) vt communes iudices partus naturæ, quæ omnibus ad vsum generat fructus terrarum: vt quod habes, largiaris pauperi, & consortem & conformem tuum adiuues. Tu nummum largiris, ille vitam accipit: tu pecuniam das, (*Eccl. 4.*) ille substantiam suam æstimat. Tuus denarius, census illius est. Ad hæc plus ille tibi confert, cùm sit debitor salutis. Si nudum vestias, & te ipsum induis iustitiam. (*Esa. 58.*) Si peregrinum sub tectum inducas tuum, si suscipias egentem: (*Deut. 14.*) ille tibi acquiret sanctorum amicitias, (*Luc. 16.*) & æterna tabernacula. Non mediocris ista gratia. Corporalia seminas, (*2. Cor. 9.*) & recipis spiritualia. Miraris iudicium Domini de sancto Iob? (*Iob. 29.*) mirare virtutem eius, qui poterat dicere: *Oculus eram cæcorum, pes claudorum. Ego eram infirmorum pater, velleribus agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum. Foris non habitabat peregrinus: ostium meum omni venienti patebat.* Beatus planè, de cuius domo numquam vacuo sinu pauper exiuit. Neque enim quisquam magis beatus, quàm qui intelligit super pauperis necessitatem & infirmi atque inopis ærumnam. In die iudicij (*Psal. 40.*) habebit salutem à Domino, quem habebit suæ debitorem (*Prou. 19.*) misericordiæ.

Non externis, sed internis & æternis bonis æstimatur felicitas.

Cap. XII.

SEd plerique reuocantur ab officio dispensatricis misericordiæ: dum putant hominum actus non curare Dominum, aut nescire eum quid in occultis geramus, quid teneat nostra conscientia: aut iudicium eius nequaquam iustum videri, quando peccatores diuitiis (*Psal. 72.*) abundare vident, gaudere honoribus, sanitate, liberis: contra autem iustos inopes degere, inhonoros, sine liberis, infirmos corpore, luctu frequenti. Nec mediocris ea quæstio, quandoquidem tres illi reges amici Iob, (*Iob. 2.*) propterea eum peccatorem pronunciabant, (*Iob. 4.*) quia inopem factum ex diuite, orbatum liberis ex fœcundo parente, (*Iob. 2.*) perfusum vlceribus, inhorrentem vibicibus, exaratum vulneribus (*Iob. 21.*) à capite vsque ad pedes videbant. Quibus hanc sanctus Iob proponit assertionem: Si ego propter peccata mea hæc patior, cur impij viuunt? Inueterauerunt autem, & in diuitiis semen eorum secundùm voluntatem, filij eorum in oculis, domus eorum abundant, timor nusquam flagellum eorum a Domino non est in ipsis. Hæc videns infirmus corde exagitatur, & studium auertit suum. Cuius dicturus sermones, ante sanctus præmisit Iob, dicens: (*Ibidem.*) *Portate me, ego autem loquar, deinde ridete me. Nam & si arguo, quasi homo arguor. Portate ergo pondus sermonum meorum. Dilinens enim sum, quod non probo: sed ad vos redarguendos proferam sermones inique.* Aut certè; quia ita est versus. Quid enim? Numquid ab homine arguor? hoc est, Homo me non (*Iob. 9.*) potest redarguere, quia peccaui, & si argui dignus sum: quia non ex euidenti culpa arguitis, sed ex iniuriis æsti- G matis merita delictorum. Videns ergo infirmus abundare iniustos successibus prosperis, se autem atteri, dicit Domino: *Discede a me, vias tuas scire nolo.* (*Iob. 21.*) Quid prodest, quia seruiuimus ei? Aut quæ vtilitas, quia occurrimus ipsi? in manibus eorum omnia bona, opera autem impiorum non videt. Laudatur in Platone, quòd in politia sua posuit, (*Plato lib. 2. de Rep.*) eum qui contra iustitiam disputandi partes recepisset, postulare veniam dictorum quæ non probaret, & veri inueniendi atque examinandæ disputationis gratia, illam sibi impositam personam dicere. Quod eousque Tullius probauit, vt ipse in libris quos scripsit de Republica, eam sententiam dicendam putauerit. H Quantò antiquior illis Iob, qui hæc primus reperit, nec eloquentiæ phalerandæ gratia, sed veritatis probandæ præmittenda existimauit? (*Iob. 21.*) Statimque ipse quæstionem enodem reddidit, subiiciens, quòd extinguatur lucerna impiorum, & futura sit eorum euersio: non falli Deum doctorem sapientiæ & disciplinæ, (*Ibidem.*) sed esse veritatis iudicem. Et ideo non secundùm forensem abundantiam æstimandam beatitudinem singulorum, sed secundùm interiorem conscientiam, quæ innocentium & flagitiosorum merita discernit, vera atque incorrupta pœnarum præmiorumque arbitra. (*Ibid.*) Moritur innocens I in potestate simplicitatis suæ in abundantia propriæ voluntatis, sicut adipe repletam animam gerens. (*Ibid.*) At verò peccator quamuis foris abundet, & deliciis diffluat, & odoribus fragret, in amaritudine animæ vitam exigit, & vltimum diem claudit, nihil secum eorum quæ epulatus fuerat, referens, bonorum nihil secum auferens, nisi scelerum suorum pretia. Hæc cogitans, nega, si potes, diuini esse iudicij remunerationem. Ille suo affectu beatus, hic miser: ille suo iudicio absolutus, hic reus: ille in exitu lætus, hic mœrens. Cur absolui potest, qui nec sibi innocens est? Dicite inquit, mihi, vbi est protectio tabernaculorum eius? (*Iob. 37.*) Signum eius non inuenietur. (*Psal. 54.*) Vita etenim facinorosi, vt somnium. Aperuit K oculos, transiuit requies eius, euanuit delectatio: licet ipsa quæ videtur etiam dum viuunt impiorum requies in inferno sit. Viuentes enim in inferna descendunt. Vides conuiuium peccatoris, interroga conscientiam eius. (*Luc. 12.*) Nonne grauius omnibus fœtet sepulchris? Intueris lætitiam eius, & salubritatem miraris corporis filiorum atque opum abundantiam: introspice vlcera & vibices animæ eius, cordisque mœstitudinem. Nam de opibus (*Iob. 20.*) quid loquar, cum legeris: Quia non in abundantia est (*Eccl. 5.*) vita eius: cùm scias quia etsi tibi videatur diues, sibi pauper est, tuum iudicium suo refellat? De multitudine quoque filiorum, & de indolentia quid loquar, cùm se L ipse lugeat, & sine herede futurum iudicet, cùm imitatores sui successores suos esse nolit: Nulla enim hereditas peccatoris. Ergo impius ipse sibi pœna est, iustus autem ipse sibi gloria, & vtrique aut bonorum aut malorum operum merces ex seipso soluitur.

Deum, etiam tum non putatur, regere omnia quæ creauit.

Cap. XIII.

SEd reuertamur ad propositum, ne diuisionem factam præteriisse videamur, quia occurrimus opinioni M eorum qui videntes sceleratos quosque diuites, & lætos, honoratos, potentes, cùm plerique iustorum egeant, atque infirmi sint, putant vel nihil Deum curare de nobis, vt Epicurei dicunt: vel nescire actus hominum, vt flagitiosi putant: vel si scit omnia, iniquum esse iudicem, vt bonos egere patiatur, abundare improbos. Nec superfluus velut quidam excursus fuit, vt opinioni huiusmodi, ipsorum affectus responderet, quos beatos iudicant, cùm ipsi se miseros putent. Arbitratus enim sum, quod ipsi sibi faciliùs quàm nobis crediderint. Quo decurso, procline æstimo, vt refellam cetera. Et primò eorum assertionem, qui Deum putant curam mundi nequaquam habere, sicut Aristoteles asserit vsque ad lunam eius descendere prouidentiam. (*Diogenes Laer. in vita Aristotelis.*) Et quis operator negligat operis sui curam? Quis deserat & destituat quod ipse condendum putauit? Si iniuria

est non regere, nonne est maior iniuria fecisse? cum aliquid non fecisse nulla iniustitia sit, non curare quod feceris, summa inclementia. [A] Quòd si aut Deum creatorem suum abnegant, aut ferarum & bestiarum se haberi numero censent: quid de illis dicamus, qui hac se condemnant iniuria? [Virg. lib. 4. Georg.] Per omnia Deum ire ipsi asserunt, & omnia in virtute eius consistere, vim & maiestatem eius per omnia elementa penetrare, terras, cælum, maria: & putant iniuriam eius si mentem hominis, qua nihil nobis ipse præstantius dedit, penetret, & diuinæ maiestatis ingrediatur scientia? Sed horum magistrû velut ebrium, & voluptatis patronum, ipsi qui putantur sobrij, irrident philosophi. [Arist. lib. 12. Metaphys.] Nam de Aristotelis opinione quid loquar, qui putat Deum suis contentum esse finibus, & [B] præscripto regni modo degere, vt poetarum loquuntur fabulæ, qui mundum in tres ferunt esse diuisum: vt alij cælum, alij mare, alij inferna coercenda imperij sorte obuenerint, eosque cauere, ne vsurpata alienarum partium sollicitudine: inter se bellum excitent. Similiter ergo asserit, quòd terrarum curam non habeat, sicut maris vel inferni non habet. Et quomodo ipsi excludunt quos sequuntur poetas?

Deum nihil præterire & scripturarum testimoniis, & Solis comprobatur exemplo, qui licet creatura sit, tamen vel lumine, vel calore cuncta penetrat.

Cap. XIV.

Sequitur illa responsio, vtrùm Deum, si operis sui cura non præterierit, prætereat scientia. Ergo qui plantauit aurem, non audit? qui finxit oculum, non videt, non considerat? [Psal. 93.] Non præteriit hæc vana opinio sanctos prophetas. Denique Dauid inducit eos loquentes, quos superbia inflatos asserit. Quid enim tam superbum, quàm cùm ipsi sub peccato sint, alios indignè ferant peccatores viuere, dicentes: [Ibid.] *Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur?* [Ibid.] Et infra? Et dixerunt: [Ibid.] *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* [D] Quibus respondet Propheta, dicens: *Intelligite nunc insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominum scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Qui ea quæ vana sunt deprehendit, ea quæ facta sunt, nescit, & ignorat quod ipse fecit? Potest opus suum ignorare artifex? Homo est, & in opere suo latentia deprehendit, & Deus opus suum nescit? Altius ergo profundum in opere, quam in auctore. Et fecit aliquid quod supra se esset, cuius meritum ignoraret auctor, cuius affectum nesciret arbiter? [E] Hæc illis. Ceterùm nobis satis est ipsius testimonium, qui ait: [Hier. 17.] *Ego sum scrutans corda & renes.* Et in Euangelio enim ait Dominus Iesus: [Luc. 5.] *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Sciebat enim quòd cogitarent mala. Denique Euangelista testatur, dicens: [Luc. 6.] *Sciebat enim Iesus cogitationes eorum.* Horum non poterit satis mouere opinio, si facta eorum consideremus. Nolunt supra se esse iudicem, quem nihil fallat: nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occulta sua prodi. Sed etiam Dominus sciens opera eorum, tradidit eos in tenebras. [Iob. 24.] *In nocte*, inquit, *erit fur. Et oculus adulteri seruabit tenebras, dicens: Non considerabit me oculus: & latibulum personæ opposuit suæ.* [Ibid.] [F] Omnis enim qui malè agit, lucem fugit, diligit tenebras, studens latere, cum Deum latere non possit, qui intrat profundum abyssi, & intra hominum mentes, non solum tractata sed etiam voluenda cognoscit. [Ioan. 3.] Denique & ille qui dicit in Ecclesiastico: [Eccl. 23.] *Quis videt me? & tenebræ cooperiunt me, & parietes, quem vereor?* quamuis in lecto positus hæc cogitet, vbi non putauerit, comprehenditur. *Et erit*, inquit, *dedecus, quod non intellexerit timorem Dei.* [Ibid.] Quid autem tam stolidum, quàm putare quòd Deum quidquam prætereat: cum sol, qui minister luminis est, sed etiam abdita penetret, & in fundamenta domus vel secreta conclauia vis caloris eius irrumpat? Quis neget verna temperie tepefieri interiora terrarum, quas glacies hiberna constrinxerat? [A] Norunt ergo arborum occulta vim caloris vel frigoris, adeo vt radices arborum aut vrantur frigore, aut fotu solis virescant. Denique vbi clementia cæli arriserit, varios terra se fundit in fructus. Si igitur radius solis fundit lumen suum super omnem terram, & in ea quæ clausa sunt se inserit, & nec vectibus ferreis aut grauium valuarum obicibus, quominus penetret impeditur: [Eccl. 23.] quomodo non potest inintelligibilis Dei splendor in cogitationes hominum & corda semet, quæ ipse creauit, inferere? sed ea quæ ipse fecit, non videt, & fecit vt meliora sint quæ facta sunt, & potentia, quàm ipse est qui ea fecit, vt possint quando volunt cognitionem sui operatoris latere. [B] Tantam ergo virtutem & potestatem inseruit mentibus nostris, vt eam comprehenderet cùm velit ipse non possit?

His quibus displicet quòd bonis malè, & malis sit bene, satisfacere debere Lazari & Pauli exempla.

Cap. XV.

Dvo absoluimus: & vt arbitramur, non incongruè nobis huiusmodi cecidit disputatio. Tertium genus quæstionis residet huiusmodi: Cur peccatores abundent opibus & diuitiis, epulentur iugiter, sine mœrore, sine luctu: iusti autem egeant, & afficiantur aut coniugum amissione, aut liberorum. [C] [Psal. 72.] [Luc. 16.] Quibus satisfacere debuit illa Euangelij parabola, quòd diues bysso & purpura induebatur, & epulas copiosas exhibebat quotidie; pauper autem plenus vlceribus de mensa eius colligebat reliquias. Post obitum verò vtriusque, pauper erat in sinu Abrahæ requiem habens, diues in suppliciis. Nonne euidens est, meritorum aut præmia aut supplicia post mortem manere? Et rectè quia in certamine labor est, post certamen aliis victoria, aliis ignominia. Numquid priusquam cursus conficiatur, palma cuiquam datur, aut defertur corona? [D] Meritò Paulus: [1. Tim. 2.] Certamen, inquit, bonum certaui, cursum consummaui, [2. Tim. 4.] fidem seruaui: quod reliquum, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius. In illa, inquit, die reddet, non hîc. Hîc autem in laboribus, in periculis, in naufragiis, quasi athleta bonus decertabat: quia sciebat, quoniam [Act. 11.] per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. [2. Tim. 2.] Ergo non potest quis præmium accipere, nisi legitimè certauerit. nec est gloriosa victoria, nisi vbi fuerint laboriosa certamina. [E]

Commemoratis beatitudinibus de Euangelio, hîc laborem dicit esse, mercedem in cælo, ponens exemplum athletarum & spectatorum.

Cap. XVI.

Nonne iniustus est, qui ante quærat præmium, quàm certamen fuerit absolutum? Ideóque Dominus in Euangelio ait: [Matt. 5.] *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Non dixit: Beati diuites, [F] sed pauperes. Inde incipit beatitudo iudicio diuino, vnde ærumna æstimatur humana. *Beati qui esuriunt, quia ipsi saturabuntur. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem habebunt. Beati misericordes, quoniam ipsis miserebitur Deus. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis, cum vobis maledicent homines, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos, propter iustitiam. Gaudete & exultate quoniam merces vestra copiosa est in cælo.* [Ibid.] Futuram, non præsentem: in cælo, non terra mercedem promisit esse reddendam. Quid alibi poscis, quod alibi debetur? Quid præpropere coronam exigis, antequam vincas? Quid detergere puluerem? quid requiescere cupis? Quid epulari gestis, antequam stadium soluatur?

Adhue populus spectat, adhuc athletæ in stemmate
sunt, & tu iam otium petis? Sed fortè dicas: Cur impij
lætantur? cur luxuriantur? cur etiam ipsi non mecum la-
borant? Quoniam qui non subscripserint ad coronam,
non tenentur ad laborem certaminis: quia in stadium
non descenderint, non se perfundunt oleo, non obli-
niunt puluere. Quos manet gloria, expectat iniuria. Vn-
guentati spectare solent, non decertare: non solem,
æstus, puluerem, imbrésque perpeti. Dicant ergo & ip-
sis athletæ: Venite, nobiscum laborare. Sed responde-
bunt spectatores: Nos hîc interim de vobis iudicamus:
vos autem sine nobis coronæ (si viceritis) gloriam ven-
dicabitis. Isti igitur qui in deliciis, qui in luxuria, rapi-
nis, quæstibus, honoribus, studia posuerunt sua, specta-
tores magis sunt, quàm præliatores. Habent lucrum la-
boris, fructum virtutis non habent Fouent otium, astu-
tia & inprobitate aggerant diuitiarum aceruos, sed exol-
uent (seram licet) nequitiæ suæ pœnã. Horum requies
in inferno, tua verò in cælo Horum domus in sepulchro,
Iob. 21. tua in paradiso. Vnde pulchrè vigilare eos in tumulo
Psal. 3. Iob dixit: quia soporem quietis habere non possunt,
1. Cor. 13. quem ille dormiuit, qui resurrexit. Noli igitur vt par-
uulus sapere, vt paruulus loqui, vt paruulus cogitare,
vt paruulus tibi vendicare ea quæ sunt posterioris æta-
tis Perfectorum est corona. Expecta, vt veniat, quod
Ibid. perfectum est, quando non per speciem & in ænigmate,
sed facie ad faciem formam ipsam adopertæ veritatis
Psal. 72. possis agnoscere. Tunc qua causa ille diues fuerit, qui
erat improbus & raptor alieni, qua causa potens alius,
qua causa ille abundauerit liberis, ille fultus honoribus,
reuelabitur. Fortasse vt dicatur raptori: Diues eras, qua
causa aliena rapiebas? Egestas non compulit, inopia nõ
coegit. Nonne ideo te diuitem feci, vt excusationem ha-
bere non possis? Dicatur etiam potenti: Cur non ad-
Eccli. 4. fuisti viduæ, orphanis quoque iniuriam patientibus?
Psal. 81. Nunquid tu infirmus eras? Nunquid non poteras sub-
uenire? Ideo te feci potentem, non vt inferres violen-
tiam, sed repelleres. Nonne tibi scriptum est: *Eripe iniu-
riam patientium*? Nonne tibi scriptum est: *Eripite pauperem,
Mich. 6. & egenum de manu peccatoris liberate*? Dicatur etiam abun-
danti liberis: Honoribus cumulaui te, salubritatem
Psal. 93. corporis concessi tibi, cur non secutus es præcepta mea.
Famule meus quid feci tibi, aut quid contristaui te?
Nonne ego tibi liberos dedi, honores contuli, salutem
donaui? cur me negabas: Cur æstimabas quòd ad scien-
Mat. 10. tiam meam quæ gereres non peruenirent: Cur tenebas
Ioan. 3. dona mea, despiciebas mandata mea; Denique de
Psal. 50. Iuda proditore hæc colligere licet, qui & Apostolus
inter duodecim electus est, & loculos pecuniarum, quas
pauperibus erogaret, commissos habebat, ne videretur
aut quasi inhonorus, aut quasi egenus, Dominum pro-
didisse. Et ideo vt iustificaretur in eo Dominus, hæc ei
contulit, vt non quasi iniuria exasperatus, sed quasi præ-
uaricatus gratiam, maiori esset offensæ obnoxius.

Adolescentis officia, & exempla huic ætati proposita.

CAP. XVII.

Eccl. 7. QVoniam igitur & pœnam improbitati, & virtuti
fore præmium satis claruit: de officiis aggrediamur
Prou. 1. dicere, quæ nobis ab adolescentia spectanda sunt, vt
cum ætate accrescant simul studia bonorum actuum.
1. Petr. 5. Est igitur bonorum adolescentium timorem Dei habe-
re, deferre parentibus honorem, habere senioribus re-
Eccl. 32. uerentiam, castitatem tueri, non aspernari humilitatem,
diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamento
Eccl. 11. sunt minori ætati. Vt enim in senibus grauitas, in iuue-
nibus alacritas, ita in adolescentibu verecundia, velut
Genes. 22. quadam dote commendatur naturæ. Erat Isaac Deum
timens, vtpote Abrahæ indoles, honorem deferens pa-
Genes. 37. tri vsque adeo, vt aduersus paternam voluntatem nec
mortem recusaret. Ioseph quoque cum somniasset quòd
Genes. 39 sol & luna & stellæ adorarent eum, sedulum tamen ob-
sequium deferebat patri: castus ita vt ne sermonem qui-
Gen. 45. dem audire vellet nisi pudicum: humilis vsque ad serui-
G tutem, verecundus vsque ad fugam, patiens vsque ad
carcerem, remissor iniuriæ vsque ad remunerationem. Genes. 39.
Cuius tanta verecundia fuit, vt comprehensus à mu- Exod. 4.
liere, vestem in manibus eius fugiens mallet relinque- Hier. 1.
re, quàm verecundiam deponere. Moyses quoque &
Hieremias electi à Domino, vt oracula Dei prædica-
rent populo, quod poterant per gratiam, excusabant
per verecundiam.

*De bono verecundia, quod maximè in sancta Dei emicuit
Genitrice: & quod gestus exterioris hominis persæpe
qualitatem interioris ostendat.*

H

CAP. XVIII.

PVlchra igitur virtus verecundiæ, & suauis gratia,
quæ non solùm in factis, sed etiam in ipsis spectatur
sermonibus: ne modum progrediaris loquendi, ne quid Eccl. 32.
indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis,
plerumque in verbis refulget. Ipsum vocis sonum libret
modestia, ne cuiusquam offendat aurem vox fortior.
Denique in ipso canendi genere prima disciplina vere-
cundia est; immò etiam in omni vsu loquendi: vt sen-
sim quis aut psallere, aut canere, aut postremo loqui
I incipiat, vt verecundæ principia commendent proces-
sum. Silentium quoque ipsum, in quo est reliquarum
virtutum otium, maximus actus verecundiæ est. Deni-
que si aut infantiæ putatur, aut superbiæ, probro datur: Eccl. 9.
si verecundiæ, laudi ducitur. Tacebat in periculis Su-
sanna, & grauius verecundiæ, quàm vitæ damnum esse
putabat, nec arbitratur periculo pudoris tuendam sa- Dan. 13.
lutem. Deo soli loquebatur, cui poterat casta vere-
cundia eloqui: refugiebat ora intueri virorum. Est Eccl. 26.
enim & in oculis verecundia, vt nec videre viros fœmi-
na, nec videri velit. Neque verò quisquam solius hanc
laudem castitatis putet. Est enim verecundia pudicitiæ
K comes, cuius societate castitas ipsa tutior est Bonus
enim regendę castitatis pudor est comes: qui si se pr-
tendat ad ea quę prima pericula sunt, pudicitiam teme-
rari non sinat. Hic p[illegible]ius in ipso cognitionis ingressu
Domini matrem commendat legentibus, & tamquam
testis locuples, dignam quæ ad tale munus eligeretur,
adstruit: quod in cubiculo, quod sola, quod saluata ab
angelo tacet, & mota est in introitu eius, quòd ad virilis Luc. 1.
sexus speciem peregrinam turbatur aspectus virginis.
Itaque quamuis esset humilis, præ verecundia tamen
non resultauit, nec vllum responsum retulit, nisi vbi de
suscipienda Domini generatione cognouit: vt qualita-
L tem effectus disceret, non vt sermonem refelleret. In Ibid.
ipsa quoque oratione nostra multum verecundia placet
multum conciliat gratiæ apud Deum nostrum. Nonne
hęc pręculit publicanum, & commendauit eum qui nec Luc. 18.
oculos audebat ad cælum leuare: Ideo iustificatur magis Ibid.
Domini iudicio, quam ille pharisęus, quem deformauit
pręsumptio. Idéoq; oremus in incorruptione quieti &
modesti spiritus, qui est ante Deum locuples, vt ait Pe-
trus. Magna igitur modestia, quę cùm sit etiam sui iuris 1. Petr. 3.
remissior, nihil sibi vsurpans, nihil vendicans, & quo- Prou. 2.
dammodo intra vires suas contractior, diues est apud
Deum, apud quem nemo non diues. Diues est modestia
quia portio Dei est. Paulus quoque mulieres orationem
M deferre præcepit cum verecundia & sobrietate. Primam 1. Tim. 2.
hanc & quasi pręuiam vult esse orationis futuræ, vt non
glorietur peccatoris oratio: sed quasi colore pudoris
obducta, quo plus defert verecundię, de recordatione
delicti, eo vberiorem mereatur gratiam. Est etiam in ipso Cic. lib. 1.
motu, gestu, incessu, tenenda verecundia. Habitus enim de offic.
mentis in corporis statu cernitur. Hinc homo cordis decor.
nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbi-
dior: aut contrà grauior, & constantior, & purior, &
maturior ęstimatur. Itaque vox quædam est animi, cor- 1. Petr. 3.
poris motus Meministis filij quendam amicum, cum
sedulis se videretur commendare officijs, hoc solo ta-
men in clerum à me non receptum, quod gestus eius
plurimum dedeceret. Alterum quoque cùm in clero re-
perissem, iussisse me ne vmquam pręiret mihi, quia ve-

lut quodam insolentis incessus verbere oculos feriret meos. Idque dixi, cùm redderetur post offensam muneri. Hoc solum excepi, nec fefellit sententia. Vterque enim ab Ecclesia recessit: vt qualis incessu prodebatur, talis perfidia animi demonstraretur. Namq; alter Arianæ infestationis tempore fidem deseruit, alter pecuniæ studio, ne iudicium subiret sacerdotum, se nostrum negauit. Lucebat in illorum incessu imago leuitatis, species quædam scurrarum percursantium. Sunt etiam qui
Prou. 6. sensim ambulando imitantur histrionicos gestus, & quasi quædam fercula pomparum, & statuarum motus nutantium, vt quotiescumque gradum transferunt, modulos quosdam seruare videantur. Nec cursim ambulare honestum arbitror, nisi cùm causa exigit alicuius periculi, vel iusta necessitas. Nam plerumque festinantes anhelos videmus torquere ora, quibus si causa desit festinationis necessariæ, næuus est iustæ offensionis. Sed non de his dico, quibus rara properatio ex causa nascitur, sed quibus iugis & continua in naturam vertitur. Nec in illis † ergo tamquam simulachrorum effigies pro-
al. ergo. bo, nec in istis tanquam excussorum ruinas. Est etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquilitatis vestigium, ita tamen † stu-
al. ne dium desit atque affectatio, sed motus sit purus ac simplex. Nihil enim fucatum placet. Motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, industria emendet: vt ars desit, non desit correctio. Quod si etiam ista spectatur altius, quantò magis cauendum est, ne quid turpe ore exeat? Hoc enim grauiter coinquinat hominem. Non enim cibus inquinat hominem, sed iniusta obtre-
Mat. 15. ctatio, sed verborum obscœnitas. Hæc etiam vulgo pudori sunt. In nostro verò officio, nullum verbum quod
Ephes. 5. inhonestè cadat, non incutiat verecundiam. Et non solùm nihil ipsi indecorum loqui, sed ne aurem quidem debemus huiusmodi præbere dictis: sicut Ioseph ne
Gen. 39. incongrua suæ audiret verecundiæ, veste fugit relicta: quoniam quem delectat audire, alterum loqui prouocat. Intelligere quoque quòd turpe sit, pudori maximo est. Spectare verò si quid huiusmodi fortuitò accidat, quanti horroris est? Quod ergo in aliis displicet, numquid potest in seipso placere? Hæc ipsa natura nos docet, quæ perfectè quidem omnes partes nostri corporis explicauit: vt & necessitati consuleret, & gratiam venustaret. Sed tamen eas quæ decoræ aspectu forent, in
Eccl. 17. quibus formæ apex quasi in arce quadam locatus, & figuræ suauitas, & vultus species eminet, operandique vsus esset paratior, obuias atque apertas reliquit: eas
1. Cor. 12. verò in quibus esset naturalis obsequium necessitatis, ne deforme sui præberet spectaculum, partim tamquam in ipso amandauit atque abscondit corpore, partim docuit & suasit tegendas. Nonne igitur ipsa natura est magistra verecundiæ? Cuius exemplo modestia hominum
Genes. 3. (quam à modo scientiæ quid deceret appellatam arbitror) id quod in hac nostri corporis fabrica abditum reperit, operuit & texit: vt ostium illud tegebatur, quod ex transuerso faciendum in arca illa Noe iusto dictum
Gen. 6. est: in qua vel Ecclesiæ, vel nostri figura est corporis: per quod ostium egeruntur reliquiæ ciborũ. Ergo naturæ opifex sic nostræ studuit verecundiæ, sic decorum illud & honestum in nostro custodiuit corpore, vt velut ductus quosdam aquæ, exitus cuniculorum nostrorum post tergum relegaret, atque ab aspectu nostro auer-
al. visum teret, ne purgatio ventris † visum oculorum offenderet. De quo pulchrè Apostolus ait: *Quæ videntur,*
1. Cor. 12. inquit, *membra corporis infirmiora, necessariora sunt: & quæ putamus ignobiliora esse membra corporis; his abundantiorem honorem circumdamus: & quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem habent.* Etenim imitatione naturæ industria auxit gratiam. Quod alio loco etiam altiùs interpretati sumus, vt non solùm abscondamus ab oculis, verùm etiam quæ abscondenda accepi-
Lib. 1. de Noe & arca c. 8. mus, eorum indicia vsusque membrorum suis appellationibus nuncupare indecorum putemus. Denique si casu aperiantur hæ partes, confunditur verecundia: si
Gen. 9. studio, impudentia æstimatur. Vnde & filius Noe Cham offensam retulit, quia nudatum videns patrem

A risit. Qui autem operuerunt patrem, acceperunt benedictionis gratiam. Ex quo mos vetus in vrbe Roma, & Cic. li. 1. de offic.
in plerisque ciuitatibus fuit, vt filij puberes cum parentibus, vel generi cum soceris non lauarent, ne paternæ reuerentiæ auctoritas minueretur. licet plerique se & in lauacro quantum possunt tegant, ne vel illic vbi nudum totum est corpus, huiusmodi intecta sit portio. Sacerdotes quoque veteri more, sicut in Exodo legimus, brachas accipiebant, sicut ad Mosen dictum est à Domino: *Et facies illis brachas lineas, vt tegatur turpitudo corporis. A lumbis vsque ad femora erunt, & habebit eas Aaron & filii eius; cum intrabunt in tabernaculum testimonii: & non inducent super se peccatum, ne moriantur.* Exod. 28.
B Quod nonnulli nostrorum seruare adhuc feruntur. Nã plerique spiritali interpretatione ad cautionem verecundiæ, & custodiam castitatis, dictum arbitrantur.

In omnibus actis viriliter agendum, nec quidquam affectatum aut fæmineum attentandum.

Cap. XIX.

DElectauit me diutius in partibus demorari verecundiæ, quia ad vos loquebar, qui aut bona eius ex vobis recognoscitis, aut damna ignoratis. Quæ cùm sit Prou. 20.
C omnibus ætatibus, personis, temporibus & locis apta: tamen adolescentes, iuueniles que annos maximè decet. In omni autem seruandum ætate, vt deceat quod agas, & conueniat, & quadret sibi ordo vitæ tuæ. Vnde Tullius etiam ordinem putat in illo decoro seruari oportere: idque positum dicit in formositate, ordine, ornatu ad Cic. lib. 1. de offic.
actionem apto: quæ difficile ait loquendo explicari posse, & ideo satis esse intelligi. Formositatem autem cur decor.
posuerit, nõ satis intelligo, quamuis ille etiam vires corporis laudet. Nos certè in pulchritudine corporis locum virtutis nõ ponimus, gratiã tamen non excludimus: quia verecundia & vultus ipsos solet pudore perfundere, gratioresque reddere. Vt enim artifex in materia cõ-
D modiore meliùs operari solet, sic verecundia in ipso quoque corporis decore plus eminet: ita tamen, vt etiam ipse non sit affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis, quam expetitus, non pretiosis & albentibus † adiutus vestimentis, sed communibus: vt al. indutus.
honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat nitori. Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans, qualẽ multi grauitatis specie simulare consuêrunt: sed formam quandam & regulam ac succum virilem reseruans. Hoc est enim pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique sexui & personæ reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem
E accommodus. Sed vt molliculum & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo: ita neque agrestem ac rusticum. Naturam imitemur. Eius effigies, formula disciplinæ, forma honestatis est.

Intemperantium hominum consortia, mulierum quoque commercia vitanda.

Cap. XX.

HAbet sanè suos scopulos verecundia, non quos ipsa inuehit, sed quos sæpè incurrit, si intemperantium
F incidamus cõsortia, qui sub specie iucunditatis venenum infundunt bonis. Hi si assidui sunt, & maximè in conuiuio, ludo ac ioco, eneruant grauitatem illam virilem. Caueamus itaque ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum. Vsus enim citò inflectit naturam. Vnde quàm prudenter factis conuenire ecclesiasti- Prou. 23.
cis, & maximè ministrorum officiis arbitror, declinare extraneorum conuiuia: vel vt ipsi hospitales sitis peregrinantibus, vel vt ea cautione nullus sit opprobrio locus. Conuiuia quippe extraneorũ occupationes habent, tum etiam epulandi produnt cupiditatem. Subrepunt etiam fabulæ frequenter de sæculo ac voluptatibus, claudere aures non potes: prohibere, putatur superbiæ. Sub-

repunt etiam præter voluntatem pocula. Melius est tuæ G domui semel excuses, quàm alienæ frequenter: & vt ipse sobrius surgas, tamen ex aliena insolentia condemnari 1.Tim.5. non debet præsentia tua. Viduarum ac virginum domos nisi visitandi gratia, iuniores adire non est opus: & hoc cum senioribus, hoc est, vel cũ episcopo, vel si gra- Ephes.4. uior est causa, cum presbyteris. Quid necesse est, vt demus sæcularibus obtrectandi locum? Quid opus est, vt illæ quoque visitationes crebræ accipiant auctoritatem? Ibidem. Quid si aliqua illarum fortè labatur? Cur alieni lapsus subeas inuidiam? Quàm multos etiam fortes illecebra decepit? Quanti non dederunt errori locum, & dederunt suspicioni? Cur non illa tẽpora, quibus ab Eccle- H sia vacas, lectioni impendas? Cur non Christum reuisas, Christum alloquaris, Christum audias? Illum alloqui- mur cùm oramus, illum audimus cùm diuina legimus Prou.25. oracula. Quid nobis cum alienis domibus? Vna est domus, quæ omnes capit. Illi potius ad nos veniant, qui nos requirunt. Quid nobis cum fabulis? Ministerium 1.Tim.4. altaribus Christi, non obsequium hominibus deferen- 1.Tim.3. dum recepimus. Humiles nos esse decet, mites, mansuetos, graues, patientes, modum tenere in omnibus, vt nullum vitium esse in moribus, vel tacitus vultus, vel sermo annunciet.

De iracundia in se reprimenda, & in aliis mitiganda.

CAP. XXI.

Iacob 1. al. lex. CAueatur iracundia: aut si præcaueri non potest, cohibeatur. Mala enim † ilex peccati, indignatio est: quæ ita animũ perturbat, vt rationi non relinquat locum. Primum est igitur, si fieri potest, vt motum tranquillitas vsu quodam affectionis proposito, in naturam vertatur. Deinde quoniam ita plerumque motus infixus est naturæ ac moribus, vt euelli atque exinani non queat: si præuideri potuerit, ratione reprimatur. Aut si K prius occupatus fuerit animus ab indignatione, quàm consilio prospici ac prouideri potuerit, ne occupetur: meditare quomodo motum animi tui vincas, iracundiam temperes. Resiste iræ, si potes: cede, si non potes: quia scriptum est: *Date locum iræ.* Iacob fratri indignãti piè cessit: & Rebeccę, id est, patientiæ instructus consilio, abesse maluit & peregrinari, quàm excitare fratris indignationem: & tũc redire, cùm fratrem mitigatum putaret. Et ideo tantam apud Deum inuenit gratiam. Quibus deinde obsequiis, quantis muneribus fratrem ipsum reconciliauit sibi, vt ille præreptæ benedictionis L Rom.12 non meminisset, meminisset delatæ satisfactionis? Ergo Genes.27. si præuenerit & præoccupauerit mentem tuam iracundia, & ascenderit in te, non relinquas locum tuum. Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Aut si te Gen.32. contumacia respondentis mouerit, & peruersitas impulerit ad indignationem: si non potueris mitigare men- Eccl.10. tem, reprime linguam tuam. Sic enim scriptum est: *Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.* Deinde inquire pacem, & sequere eam. Pacem il- Psal.33. lam sancti Iacob vide. Quanta primùm sedatio animi? 1.Petr.3. Si non præualuetis, frænos linguæ impone tuæ: deinde M reconciliationis studium non prætermittas. Hæc Oratores sæculi de nostris vsurpata in suis posuere libris. Sed ille sensus huius habet gratiam, qui prior dixit. Vitemus ergo, aut temperemus iracundiam: ne sit eius aut in laudibus exceptio, aut in vitiis exaggeratio. Non mediocre est, mitigare iracundiam: non inferius, quàm omnino non commoueri. Hoc nostrum est, naturæ illud. Illæ denique commotiones in pueris innoxiæ sunt, quæ plus habent gratiæ, quam amaritudinis. Et si citò pueri inter se mouentur, facilè sedantur, & maiori suauitate in se recurrunt. Nesciunt se subdolè artificiosèque tractare. Nolite hos contemnere pueros, de quibus Dominus ait: *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut* Matt.18. *paruuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Itaque & ip- 1.Cor.1. se Dominus, hoc est, Dei virtus, sicut puer cum male- 1.Petr.2. diceretur, non remaledixit: cùm percuteretur, non repercussit. Ita ergo te compara, vt quasi puer iniuriam non teneas, malitiam non exerceas: omnia à te innocenter proficiscantur. Non consideres quid ab aliis in te referatur. Locum tuũ serua, simplicitatem & puritatem tui pectoris custodi. Noli respondere irato ad iracundiam eius, sine imprudenti ad imprudentiam eius. Citò Prou.26. culpa culpam excutit. Si lapides teras, nonne ignis erumpit. Ferunt gentiles, vt in † maius omnia verbis ex- al. manus. tollere solent, Archytæ Tarentini dictum philosophi, Valer. quod ad villicum suum dixerit: O te infelicem, quàm te Max. li. afflictarem, nisi iratus essem: Sed etiam Dauid & arma- 4. cap. 1. tam dexteram indignatione compresserat. Et quantò plus est non remaledicere, quàm non vindicare? Et bellatores aduersus Nabal ab vltionem paratos, Abigail deprecatione reuocauerat. Vnde aduertimus, tempestiuis quoque intercessionibus non solũ cedere nos, sed etiam 1.Reg.25. delectari oportere. Eousque autem delectatus est, vt be- Ibid. nediceret interuenientem, quòd ab studio vindictæ reuocatus foret. Iam dixerat de inimicis suis: *Quoniam* Psal.54. *declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi.* Audiamus turbatus in ira quid dixerit: *Quis dabit* Ibid. *mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Illi ergo ad iracundiam prouocabant, hic tranquillitatem eligebat. Iam dixerat: *Irascimini, & nolite peccare.* Psal.4. I Moralis magister, qui naturalem affectum inflectendum magis ratione doctrinæ, quàm extirpandum noueat, moralia docet. Hoc est: Irascimini vbi culpa est, cui irasci debeatis. Non potest enim fieri, vt non rerum indignitate moueamur: alioquin non virtus, sed † lentitudo al. lenitudo. & remissio iudicatur. Irascimini ergo ita, vt à culpa abstineatis. Vel sic: Si irascimini, nolite peccare sed vincite ratione iracundiam. Vel certè sic: Si irascimini, vo- Rom.12. bis irascimini, quia commoti estis, & nõ peccabitis. Qui Ephes.4. enim sibi irascitur, quia citò commotus est, desinit irasci alteri. Qui autem vult irã suam iustam probare, plus inflammatur, & citò in culpam cadit. Melior est autem Prou.16. secundùm Salomonem, qui iracundiam continet, quàm Prou.15. qui verbum capit: quia ira etiam fortes decipit. Cauere igitur debemus, ne in perturbationes prius incidamus, quàm animos nostros ratio componat. Exanimat enim mentem plerumque aut ira, aut dolor, aut formido mortis, & improuiso percellit ictu. Ideo præuenire pulchrum est cogitatione, quæ voluendo mentem exerceat, ne repentinis excitetur commotionibus, sed iugo quodam rationis & habenis constricta mitescat.

De cogitationibus, & appetitu, & decoro sermonis in confabulando, & in disceptando.

CAP. XXII.

SVnt autem gemini motus, hoc est, cogitationum & appetitus: alteri cogitationum, alteri appetitus: non confusi, sed discreti & dispares. Cogitationes verum exquirere: & quasi emolere numeris habent: appetitus ad aliquid impellit agendum atque excitat. Itaque ipso genere naturæ suæ & cogitationes tranquillitatem sedationis infundunt, & appetitus motum agendi excutit. Ita ergo informati sumus, vt bonarum rerum subeat animum cogitatio; appetitus autem rationi obtemperet (si verè vt illud decorum custodiamus, animum volumus intendere) ne rationem excludat rei alicuius affectus, sed ratio quid honestati conueniat, examinet. Et quoniam ad conseruationem decori spectare diximus, vt sciamus in factis dictisve quis modus: prior autem ordo loquendi quàm faciendi est: sermo in duo diuiditur, in colloquium familiare, & in tractatum disceptationemque fidei atque iustitiæ. In vtroque seruandum, ne sit aliqua perturbatio, sed tamquam mitis & placidus, & beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo ducatur contumelia. Absit pertinax in familiari sermone contentio: quæstiones enim magis excitare inanes, quàm vtilitatis aliquid afferre solet. Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine sit, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione. Et sicut in omni actu vitæ id cauere debemus, ne rationẽ nimius animi motus excludat, sed

teneamus consilij locum: ita etiam in sermone formulam eam tenere conuenit, ne aut ira excitetur, aut odium, aut cupiditatis nostræ aut ignauiæ aliqua exprimamus indicia. Sit igitur sermo huiusmodi de scripturis maximè. Quid enim magis nos oportet loqui, quàm de conuersatione optima, adhortatione obseruationis, disciplinæque custodia: Habeat caput eius rationem & finis modum. Sermo enim tædiosus iras excitat. Quàm verò *Ibidem.* indecorum, vt cùm omnis confabulatio habere soleat incrementum gratiæ, habeat næuum offensionis? Tractatus quoque de doctrina fidei, de magisterio continentiæ, de disceptatione iustitiæ, de adhortatione diligentiæ, non vnus semper, sed vt se dederit lectio, nobis & arripiendus est, & prout possumus prosequendus: neque nimiùm prolixus, neque citò interruptus, ne vel fastidium derelinquat, vel desidiam prodat atque incuriam. Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis: non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.

Quòd ioci quos philosophi ponunt inter officia, penitus ab Ecclesia sint remouendi.

Cap. XXIII.

MVlta præterea de ratione dicendi dant præcepta sæculares viri, quæ nobis prætereunda arbitror, vt de iocandi disciplina. Nam licet interdum honesti ioci ac suaues sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula: quoniam quæ in scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum vsurpare possumus? Cauendum etiã in fabulis, ne inflectant grauitatem seuerioris propositi: *Luc. 6.* *Væ vobis qui ridetis, quia flebitis,* ait Dominus: & nos ridendi materiam requirimus, vt hic ridentes, illic fleamus? Non solùm profusos, sed omnes etiam iocos declinandos arbitror: plenum tamen suauitatis & gratiæ sermonem esse, non indecorum. Nam de voce quid loquar, quam simplicem & puram esse satis arbitror; Canoram autem esse, naturæ est, non industriæ. Sit sanè distincta pronuntiationis modò, & plena succi virilis, vt agrestem ac subrusticum fugiat sonum, non vt rithmum affectet scenicum, sed mysticum † seruet. *al. sonet.*

De tribus quæ in vita actiua necessariò sunt obseruanda; & quòd appetitum rationi cedere conueniat.

Cap. XXIIII.

DE ratione dicendi satis dictum puto: nũc de actione vitæ quid congruat, consideremus. Tria autem in hoc genere spectanda cernimus. Vnum, vt rationi appetitus non reluctetur. Hoc enim solummodo possunt officia nostra illi decoro conuenire. Si enim appetitus rationi obediat, facilè id quod deceat in omnibus officiis cõseruari potest. Deinde ne maiore studio quàm res ipsa est quæ suscipitur, vel minore, aut paruam magno ambitu suscepisse, aut magnam inferiore destituisse videamur. Tertium de moderatione studiorum, operumque nostrorum. De ordine quoque rerũ & de opportunitate temporum, non dissimulandum puto. Sed primum illud quasi fundamentum est omnium, vt appetitus rationi pareat: secundum & tertium idem est, hoc est, in vtroque moderatio. Vacat enim apud nos speciei liberalitas, quæ pulchritudo habetur, & dignitatis contemplatio. Sequitur de ordine rerum, & de opportunitate tẽporũ. Ac per hoc tria sunt, quæ videamus, vtrum in aliquo sanctorum consummata possimus docere. Primùm igitur ipse pater Abraham, qui ad magisterium futuræ successionis informatus & instructus est, iussus exire de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris *Genes. 12.* sui, nónne multiplicitate necessitudinis perstrictus affectu, tamen appetitũ rationi obediẽtem præbuit? Quem enim terræ suæ, cognationis, domus quoque propriæ gratia non delectaret? Et hunc ergo mulcebat suorum suauitas, sed imperij cælestis & remunerationis æternæ consideratio monebat ampliùs. Nonne considerabat

A vxorem imbecillam ad labores, teneram ad iniurias, decoram ad incentiua insolentium, sine summo non posse duci periculo? Et tamen subire omnia, quàm excusare, consultius iudicauit. Deinde cùm descenderet in *Ibid.* Ægyptum, monuit vt diceret se sororem esse, non vxorem ipsius. Aduerte, quanti appetitus. Timebat vxoris pudori, timebat propriæ saluti, suspectas habebat Ægyptiorum libidines, & tamen præualuit apud eum ratio exequendæ deuotionis. Considerauit enim quòd Dei fauore vbique tutus esse posset: offenso autem Domino, etiam domi nõ posset illæsus manere. Vicit igitur appetitum ratio, & obedientem sibi præstitit. Captum ne- *Genes. 14.* B potem, non perterritus, neque tot regum turbatus populis, bello repetiit: victoria potitus, prædæ partem cuius ipse fuit auctor, recusauit. Promisso quoque sibi filio, cùm consideraret emortui corporis sui vires depositas, sterilitatem coniugis, & supremam senectutem, etiam *Gen. 17.* contra vsum naturæ, Deo credidit. Aduerte conuenire *Rom. 4.* omnia. Appetitus non defuit, sed repressus est: animus æqualis gerendis, qui nec magna pro vilibus, nec minora pro magnis duceret. Moderatio pro negotiis, ordo rerum, opportunitas temporum, mensura verborum. Fide *Genes. 27.* primus, iustitia præcipuus, in prælio strenuus, in victoria non auarus, domi hospitalis, vxori sedulus. Sanctum quoque eius nepotem Iacob delectabat domi securum degere, sed mater voluit eum peregrinari, vt daret fra- C ternæ iracundiæ locum. Vicit appetitum, consilij salubritas. Exul domo, profugus a parentibus, vbique tamẽ conuenientem mensuram negotij tenuit, & temporibus *Gen. 27.* opportunitatem reseruauit. Acceptus domi parenti- *Genes. 31.* bus, vt alter maturitate prouocatus obsequii benedictionem daret, alter amore pio propenderet. Fraterno quoq; iudicio prælatus, cùm cibum suum fratri cedendum putasset, delectabatur vtique alimento secundùm *Gen. 33.* naturam, sed secundùm pietatem cessit petito. Pastor *Gen. 37.* domino gregis fidus, socero gener sedulus, impiger in *Gen. 39.* labore, in conuiuio parcus, in satisfactione præuius, in D remuneratione largus. Denique sic fraternam mitigauit iracundiam, vt cuius verebatur inimicitias, adipisceretur gratiam. Quid de Ioseph loquar, qui vtique habebat cupiditatẽ libertatis, & suscepit seruitutis necessitatem? Quam subditus in seruitute, quàm in virtute constans, quam benignus in carcere, sapiens in interpretatione, in potestate moderatus, in vbertate prouidus, in *Iob. 2.* fame iustus ordinem laudis rebus adiungens, & opportunitatem temporibus, æquitatem populis officij sui moderatione dispensans? Iob quoque iuxtà secundis, *1. Reg. 17.* atque aduersis rebus irreprehensibilis, patiens, gratus Deo atque acceptus, vexabatur doloribus, sed se consolabatur. Dauid etiam fortis in bello, patiens in aduersis, E in Hierusalem pacificus, in victoria mansuetus, in peccato dolens, in senectute prouidus, rerum modos, vices temporũ per singularum sonos seruauit ætatum: vt mihi videatur non minus viuendi genere, quam canendi suauitate prædulcis moralẽ Deo sui fudisse meriti canticum. Quod his viris principalium virtutum officium defuit? Quarum primo loco constituerunt prudentiam, quæ in veri inuestigatione versatur, & scientiæ plenioris infundit cupiditatem: secundo iustitiam, quæ suum cuique tribuit, alienum non vendicat; vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat: tertio fortitudinẽ, quę & in rebus bellicis excelsi animi magni- F tudine, & domi eminet, corporísque præstat viribus: quarto temperantiam, quę modum ordinémque seruat omnium, quę vel agenda vel dicenda arbitramur.

Quòd virtutes quatuor principales, in patribus nostris non mediocriter sint consummatæ.

Cap. XXV.

HÆc forsitan aliquis dicat primo loco poni oportuisse, quoniam ab his quatuor virtutibus nascuntur officiorum genera. Sed hoc artis est, vt primò officium definiatur, postea certa in genera diuidatur. Nos autem artem refugimus, exempla maiorum propon-

mus: quæ neque obscuritatem afferunt ad intelligen- G dum, neque ad tractandum versutias. Sit igitur nobis vita maiorum, disciplinæ speculū, non calliditatis commentarium: imitandi reuerentia, non disputandi astutia. Fuit igitur in sancto Abraham primo loco prudentia, de quo dicit scriptura: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* (Gen. 15. Rom. 4.) Nemo enim prudens, qui Deum nescit. Denique insipiens dixit: *Quia non est Deus.* (Psal. 25.) Nā sapiens non diceret. Quomodo enim sapiens qui non requirit auctorem suum, qui dicit lapidi, Pater meus es tu: (Hier. 2.) qui dicit diabolo, vt Manichæus, Auctor meus es tu; Quomodo sapiēs Arius, qui mauult imperfectum auctorem habere atque degenerem, quàm ve- H rum atque perfectum? Quomodo sapiens Marcion atque Eunomius, qui malunt Deum malū quàm bonum habere; Quomodo sapiens, qui Deum suum non timet? *Initium enim sapientiæ, timor Domini.* (Psal. 110. Prou. 24.) Et alibi habes: *Sapientes non declinant de ore Domini, sed tractant in confessionibus suis.* Simul quoque dicente scriptura: *Reputatum est ei ad iustitiam;* (Rom. 4.) alterius virtutis ei gratiam detulit. Primi igitur nostri definierunt prudentiam in veri consistere cognitione. Quis enim illorum ante Abraham, Dauid, Salomonem? Deinde iustitiam spectare ad societatem generis humani. Denique Dauid ait: *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Iustus miseretur, iustus commodat.* (Psal. 111. Ibidem.) I Sapienti & iusto, totus mundus diuitiarum est. (Prou. 17.) Iustus communia pro suis habet, sua pro communibus. Iustus seipsum, priusquam alios accusat. (Prou. 18.) Ille enim iustus, qui nec sibi parcit, & occulta sua latere non patitur. Vide quàm iustus Abraham. (Gen. 21.) In senectute susceperat filium per repromissionem, reposcenti Domino negandum ad sacrificium (quamuis vnicum) non putauit. Aduerte hic omnes virtutes quatuor in vno facto. Fuit sapientiæ, Deo credere, nec filij gratiam anteferre auctoris præcepto: fuit iustitiæ, acceptum reddere: fuit fortitudinis, appetitum ratione cohibere. (Gen. 22.) Ducebat hostiam pater, interro- K gabat filius, tentabatur affectus patrius, sed non vincebatur. Repetebat filius appellationem paternam, compungebat paterna viscera, sed non minuebat deuotionem. Accedit & quarta virtus, temperantia. Tenebat iustus & pietatis modum, & executionis ordinem. Denique dum sacrificio necessaria vehit, dum ignem adolet, dum filium ligat, dum gladium educit, hoc immolandi ordine meruit, vt filium reseruaret. Quid sapientius sancto Iacob, qui Deum vidit facie ad faciem, & meruit benedictionem? (Genes. 32.) Quid iustius, qui ea quæ acquisierat, oblatis muneribus cum fratre diuisit? (Gen. 33.) Quid fortius, qui L cum Deo luctatus est? (Genes. 32.) Quid modestius, qui modestiam ita & locis & temporibus deferebat, vt filiæ iniuriam mallet prætexere coniugio, quàm vindicare: (Genes. 34.) eo quòd inter alienos positus amori potius consulendum, quàm odia colligenda censebat? Noe quàm sapiens, qui tantam fabricauit arcam? (Gen. 6.) Quàm iustus, qui ad semen omnium reseruatus, solus ex omnibus & præteritæ generationis superstes est factus, & auctor futuræ, (Genes. 8.) mundo potius & vniuersis quàm sibi natus? Quàm fortis, vt diluuium vinceret? Quàm temperans, vt diluuium toleraret? quando introiret, qua moderatione degeret, quando coruum, quando columbam dimitteret, quando te- M ciperet reuertentes, quando exeundi opportunitatem captaret, agnosceret?

Quid in veritatis inuestigatione seruandum sit.

Cap. XXVI.

Itaque tractant in veri inuestigatione tenendum illud decorum: vt summo studio requiratur quid verum sit, non falsa pro veris ducere, non obscuris vera inuoluere, non superfluis vel implexis atque ambiguis occupare animum. Quid tam indecorum, quàm venerari ligna quæ ipsi faciunt? Quid tam obscurum, quam de Astronomia & Geometria tractare quod probant, & profundi aëris spatia metiri, cælū quoque & mare numeris includere, relinquere causam salutis † erroris quærere; († al. errores.) An non ille eruditus in omni sapientia Ægyptiorum Moyses probauit ista? (Act. 7.) Sed illam sapientiam detrimentum & stultitiam iudicauit, & auersus ab ea, intimo Deum quæsiuit affectu: (Hebr. 11.) ideóque vidit, interrogauit, audiuit loquentem. (Exod. 3. Exod. 8.) Quis magis sapiens, quàm ille quem docuit Deus, qui omnem sapientiam Ægyptiorum, omnésque artium potentias operis sui virtute euacuauit? Non hic incognita pro cognitis habebat, hisque temere assentiebatur: quæ duo in hoc maximè naturali atque honesto loco vitanda discant, qui sibi nec contra naturam esse, nec turpe iudicāt saxa adorare, & à simulachris auxilium petere, quæ nihil sentiant. Quantò igitur excelsior virtus est sapientia, tantò magis enitendum arbitror, vt assequi eam possimus. Itaque ne quid contra naturam, ne quid turpe atque indecorum sentiamus, duo hæc, id est, & tempus & diligentiam ad cōsiderationem rerum examinandi gratia conferre debemus. Nihil est enim quo magis homo ceteris animantibus præstet, quàm quod rationis est particeps, causas rerum requirit, generis sui auctorem inuestigandum putat, in cuius potestate vitæ necisque nostræ potestas sit, qui mūdum hunc suo nutu regat, cui sciamus rationem esse reddendam nostrorum actuum. Nihil est enim quod magis proficiat ad vitam honestam, quàm vt credamus eum iudicem futurum, quem & occulta non fallant, & indecora offendant, & honesta delectent. Omnibus igitur hominibus inest secundùm naturam humanam verum inuestigare, quod ad studium cognitionis & scientiæ trahit, & inquirendi infundit cupiditatem. In quo excellere vniuersis pulchrum videtur, sed paucorum est assequi, qui voluendo cogitationes, consilia examinando, non mediocrem impendunt laborem, vt ad illud beatè honestéque viuendum peruenire possint, atque operibus appropinquare. *Non enim qui dixerit*, inquit, *mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui fecerit ea quæ dico.* (Matt. 7.) Nam studia scientiæ sine factis, haud scio an etiam inuoluant magis.

Quòd virtutes quatuor ita perplexæ sint, vt ab inuicem separari nequeant.

Cap. XXVII.

Primus igitur officii fons, prudentia est. Quid enim tam plenum officii, quàm deferre auctori studium atque reuerentiam? Qui tamen fons & in virtutes deriuatur cæteras. Neque enim potest iustitia sine prudētia esse, cùm examinare quid iustum, quidve iniustum sit, non mediocris prudentiæ sit: summus in vtroque error. (Prou. 17.) Qui enim iustum iudicat iniustum, iniustum verò iustum, execrabilis erit apud Deum. (Prou. 2.) Vt quid abundant † pecuniæ imprudenti? Salomon ait. Neq; iterum prudentia sine iustitia est. Pietas enim in Deum, initium intellectus. Quo aduertimus, illud ab huius sæculi translatum magis quàm inuentum sapientibus, quia pietas fundamentum est omnium virtutum. Iustitiæ autem pietas est prima in Deum, secunda in patriam, tertia in parentes, item in omnes: quæ & ipsa secundùm naturæ est magisterium. Siquidem ab ineunte ætate vbi primùm sensus infundi cœperit, vitam amamus tamquam Dei munus, patriam parentésque diligimus, deinde æquales quibus sociari cupimus. Hinc charitas nascitur, quæ alios sibi præfert, non quærens quæ sua sunt, in quibus principatus iustitiæ. (1. Cor. 13.) Omnibus quoque animātibus innascitur? primùm, salutē tueri, cauere quæ noceat, expetere quæ prosint, vt pastum, vt latibula quibus se à periculis, imbribus, sole defendant, quod est prudentiæ. Succedit quoque vt omnium genera animantium, congregabilia natura sint: primò generis sui ac formæ consortibus, tum etiam cæteris: vt videmus boues armentis, equos gregibus, maximè pares paribus delectati: ceruos quoque ceruis, & plerumque hominibus adiungi. Iam de procreandi studio & sobolis, vel etiam generantium amore, quid loquar, in quo est forma iustitiæ præcipua? (23. q. 3.) Liquet igitur & has & reliquas cognatas sibi esse virtutes. († al. fortitudo.) Siquidem & fortitudo quæ vel in bello tuetur à Barbaris patrias, vel domi defendit infirmos, vel à la-

tronibus socios, plena sit iustitiæ: & scire quo consilio defendat atque adiuuet, captare etiam temporum & locorum opportunitates, prudentiæ ac modestiæ sit: & temperantia ipsa sine prudentia modum scite non possit, opportunitatem noscere, & secundùm mensuram reddere, sit iustitiæ: & in omnibus istis magnanimitas necessaria sit, & quædam fortitudo mentis, plerumque & corporis, vt quis quod velit, possit implere.

Primum quod philosophi dicunt & secundum iustitiæ munus, apud nos excludi, tertium verò à nostris mutuatum.

Cap. XXVIII.

B

IVstitia igitur ad societatem generis humani, & ad communitatem refertur. Societatis enim ratio diuiditur in duas partes, iustitiam & beneficentiam: quam eamdem liberalitatem & benignitatem vocant. Iustitia mihi excelsior videtur, liberalitas gratior. Illa censuram tenet, ista bonitatem. Sed primum ipsum quod putant philosophi iustitiæ munus, apud nos excluditur. Dicunt enim illi eam primam esse iustitiæ formam, vt nemini quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Quod Euangelii auctoritate vacuatur. *Luc. 9.* Vult enim scriptura, vt sit in nobis spiritus filij hominis, qui venit conferre gratiam, non inferre iniuriam. C Deinde formam iustitiæ putauerunt, vt quis communia, id est, publica pro publicis habeat, priuata pro suis. Nec hoc quidem secundùm naturam. Natura enim omnia omnibus in commune profudit. Sic enim Deus generari iussit omnia, vt pastus omnibus communis esset, & terra foret omnium quædam communis possessio. Natura igitur ius commune generauit, vsurpatio ius facit priuatum. Quo in loco aiunt placuisse Stoicis, quæ in terris gignantur, omnia ad vsus hominum creari: homines autem hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alijs alij prodesse possint. Vnde hoc, nisi de nostris scripturis dicendum sumpserunt? *Gen. 1.* D Moyses enim scripsit, quia dixit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem nostram, & habeat potestatem piscium maris, & volatilium cæli, & omnium repentium super terram.* *Psal. 8.* Et Dauid ait: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cæli, & pisces maris.* Ergo omnia subiecta esse homini de nostris didicerunt, & ideo censent propter hominem esse generata. *Genes. 2.* Hominem quoque hominis causa generatum esse in libris Moysi reperimus, dicente Domino: *Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi.* Ad adiumentum ergo mulier data est viro, quæ generaret: vt homo homini adiumento foret. *Ibid.* E Denique antequam mulier formaretur, dictum est de Adam: Non est inuentus adiutor similis illi. Adiumentum enim homo nisi de homine habere non poterat. Ex omnibus igitur animantibus nullum animal simile, & vt absolutè dicamus, nullus adiutor homini similis inuentus est. Muliebris igitur sexus adiutor expectabatur. Ergo secundùm Dei voluntatem, vel naturæ copulam, inuicem nobis esse auxilio debemus, certare officiis, ac velut in medio omnes vtilitates ponere, & vt verbo scripturæ vtar, adiumentum ferre alter alteri, vel studio, vel officio, vel pecunia, vel operibus, *Exod. 4.* F vel quolibet modo, vt inter nos societatis augeatur gratia, nec quisquam ab officio vel periculi terrore reuocetur: sed omnia sua ducat, vel aduersa vel prospera. Denique sanctus Moyses pro populo patrum bella suscipere grauia non reformidauit, nec regis potentissimi trepidauit arma, nec barbaricæ immanitatis expauit ferociam: sed abiecit salutem suam, vt plebi redderet libertatem. Magnus itaque iustitiæ splendor, quæ aliis potius nata quàm sibi, communitatem & societatem nostram adiuuat, excelsitatem tenet, vt suo iudicio omnia subiecta habeat, opem aliis ferat, pecuniam conferat, officia non abnuat, pericula suscipiat aliena. Quis non cuperet hanc virtutis arcem tenere, nisi prima auaritia infirmaret atque inflecteret tantæ virtutis vigorem? Etenim dum augere opes, aggerare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare diuitiis, iustitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amittimus. A Quomodo enim potest iustus esse, qui studet eripere alteri, quod sibi quærat? Potentiæ quoque cupiditas, formam iustitiæ virilem effæminat. Quomodo enim potest pro aliis interuenire, qui alios sibi subiicere conatur? & infirmo aduersùs potentes opem ferre, qui ipse grauem libertati affectat potentiam?

Iustitiam & fidem hostibus etiam exhibendam.

Cap. XXIX.

B QVanta autem iustitia sit, ex hoc intelligi potest, quòd nec locis, nec personis, nec temporibus excipitur, quæ etiam hostibus reseruatur: vt si constitutus sit cū hoste aut locus aut dies prælio, aduersùs iustitiam putetur aut loco præuenire, aut tempore. Interest enim vtrùm aliquis pugna aliqua & conflictu graui capiatur, an superiore gratia, vel aliquo euentu. Siquidem vehementioribus hostibus & infidis, & his qui amplius læserint, vehementior refertur vltio: vt Madianitis, qui per mulieres suas plerosque peccare fecerant ex plebe Iudæorum, vnde & Dei in populum patrum iracundia effusa est. *Num. 31.* Et ideo factum est, vt nullum Moyses victor superesse pateretur: Gabaonitas autem qui fraude magis quàm bello tentauerant plebem patrum, non expugnaret Iesus, sed conditionis imposita afficeret iniuria: *Iosue. 9.* Syros verò Elisæus, quos obsidentes in ciuitatem induxerat momentaria cæcitate percussos, cum quò ingrederentur videre non possent, volenti regi Israel percutere, non acquiesceret, dicens: *4. Reg. 6.* *Non percuties quos non captiuasti in lancea & in gladio tuo: pone eis panem & aquam, vt manducent & bibant, & remittantur, & eant ad dominum suum*, *Ibidem.* *Ibidem.* vt humanitate prouocati gratiam repræsentarent. Denique postea in terram Israel venire piratæ Syriæ destiterunt. *Ibid.* Si ergo in bello iustitia valet, quantò magis in pace seruanda est? *Ibid.* Et hanc gratiam Propheta his detulit, qui ad eum corripiendum venerant. D Sic enim legimus, quod in obsidionem eius miserat rex Syriæ exercitum suum, cognito quòd Elisæus esset, qui consiliis & argumentationibus eius obuiaret omnibus. Quem videns exercitum Giezi seruus Prophetæ, de salutis periculo trepidare cœpit. Cui dixit Propheta: *Noli timere, quoniam plures nobiscum sunt, quam cum illis.* Et rogante Propheta vt aperirentur oculi seruo suo, aperti sunt. Vidit itaque Giezi totum montem equis repletum & curribus in circuitu Elisæi. Quibus descendentibus ait Propheta: *Percutiat Dominus cæcitate exercitum Syriæ.* Quo impetrato, dixit ad Syros: *Venite post me, & ducam vos ad hominem quem quæritis.* E Et viderunt Elisæum, quem corripere gestiebant: & videntes, tenere non poterant. Liquet igitur etiam in bello fidem & iustitiam seruari oportere, nec vllum decorum esse posse, si violetur fides. Denique etiam aduersarios molli veteres appellatione nominabant, vt peregrinos vocarent. Hostes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Quod æquè etiam ipsum de nostris assumptum dicere possumus. Aduersarios enim suos Hebræi allophylos appellabant, hoc est, alienigenas Latino vocabulo; Denique in libro Regnorum primo sic legimus: *1. Reg. 4.* *Et factum est in diebus illis, conuenerunt alienigenæ in pugnam † Israel.* F Fundamentum ergo est iustitiæ, fides. *Prou. 15.* Iustorum enim corda meditantur fidem: & † qui se iustus accusat, iustitiam supra fidem collocat. *al. cùm* *Prou. 18.* Nam tunc iustitia eius apparet, si verè fateatur. Denique & Dominus per Esaiam: *Ecce*, inquit, *mitto lapidem in fundamentum Sion*, id est Christum, in fundamentum Ecclesiæ. *Esa. 28.* Fides enim omnium, Christus. Ecclesia autem quædam forma iustitiæ est, commune ius omnium. In commune orat, in commune operatur, in commune tentatur. Denique qui seipsum sibi abnegat, ipse iustus, ipse dignus Christo est. *Matt. 18.* Ideo & Paulus fundamentum posuit Christum, vt supra eum opera iustitiæ locaremus: quia fides fundamentum est. *1. Cor. 3.* In operibus autem aut malis iniquitas, aut bonis iustitia est.

De beneficentia

Cap. XXX.

[*Dist. 86. c. non satis.*] SEd iam de beneficentia loquamur, quæ diuiditur etiam ipsa in beneuolentiam & liberalitatem. Ex his igitur duobus constat beneficentia, vt sit perfecta. Non enim satis est bene velle, sed etiam bene facere. Nec satis est iterum benefacere, nisi id ex bono fonte, hoc est, ex bona voluntate proficiscatur. *Hilarem enim datorem diligit Deus.* [*2.Cor.9.*] Nam si inuitus facias, quæ tibi merces est. Vnde Apostolus generaliter inquit. *Si volens hoc ago, mercedem habeo: si inuitus, dispensatio mihi credita est,* [*1. Cor. 9.*] In Euangelio quoque multas disciplinas accepimus iu- [H] stæ liberalitatis. Pulchrum est igitur bene velle, & eo largiti consilio: vt prosis, non vt noceas. Nam si luxurioso ad luxuriæ effusionem, adultero ad mercedem adulterij largiendum putes, non est beneficentia ista, vbi nulla est beneuolentia. Officere enim istud est, non prodesse alteri: si largiaris ei qui conspiret aduersùs patriam, qui congregare cupiat tuo sumptu perditos, qui impugnet Ecclesiam. Non est hæc probabilis liberalitas, si adiuues eum qui aduersùs viduam & pupillos graui decernit iurgio, aut vi aliqua possessiones eorum eripere conatur. Non probatur largitas, si quod alteri largitur, alteri [I] quis extorqueat: si iniustè quærat, & iustè dispensandum putet: nisi fortè vt ille Zacchæus, reddas quadruplum priùs ei quem fraudaueris? & gentilitatis vitia fidei studio & credentis operatione compenses. Fundamentum [*Luc. 19.*] igitur habeat liberalitas tua. Hoc primum quæritur, vt cum fide conferas, fraudem non facias oblatis, ne dicas te plus conferre, & minus conferas. Quid enim opus est dicere? Fraus promissi est: in tua potestate est largiri quod velis. Fraus fundamentum soluit, & opus corruit. Numquid Petrus ita indignatione efferbuit, vt Ananiam extingui vellet, vel vxorem eius? Sed exemplo eorum noluit perire cæteros. Nec illa perfecta est liberalitas, si [K] [*Act. 5.*] iactantiæ causa magis quàm misericordiæ largiaris. Affectus tuus nomen imponit operi tuo Quomodo à te [*Lib. 2. Sen. dist. 40.§.post hæc.*] proficiscitur, sic æstimatur. Vides quàm moralem iudicem habeas? Te consulit, quomodo opus tuum suscipiat, mentem tuam priùs interrogat. *Nesciat*, inquit, *sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Non de corpore loquitur, sed etiam vnanimus tuus, frater tuus quod facis nesciat: ne dum hîc mercedem quæris iactantiæ, illic remunerationis fructum amittas. Perfecta autem est liberalitas, vbi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus singulo- [*Matt. 6.*] rum occultè subuenit: quem laudet os pauperis, & non labia sua. Deinde perfecta liberalitas fide, causa, loco, tempore commendatur, vt primum opereris circa domesticos fidei. Grandis culpa, si sciente te fidelis egeat, si [*Prou. 27.*] scias eum sine sumptu esse, fame laborare, ærumnam [*Dist. 86. c. non satis. §. item perfecta liberalitas.*] perpeti, qui præsertim egere erubescat: si in causam ceciderit, aut captiuitatis suorum, aut calumniæ, & non adiuues: si sit in carcere, & pœnis & supplicijs propter debitum aliquod iustus excrucietur? (nam etsi omnibus debetur misericordia, tamen iusto ampliùs) si tempore [*Galat. 6.*] afflictionis suæ nihil à te impetret, si tempore periculi [*Luc. 16.*] quo rapitur ad mortem, plus apud te pecunia tua valeat, quam vita morituri. De quo pulchrè Iob dixit: *Benedictio perituri in me veniat*, personarum quidem Deus acceptor non est, quia nouit omnia. Nos autem omnibus quidem debemus misericordiam. Sed quia plerique [*Iob. 29.*] fraude eam quærunt, & affingunt ærumnam; ideo vbi [*Act. 10.*] causa manifestatur, persona cognoscitur, tempus viget, largiùs se debet profundere misericordia. Non enim [*Matt. 19.*] auarus Dominus est, vt plurimum quærat. Beatus quidem qui dimittit omnia, & sequitur eum. Sed ille beatus [*Luc. 21.*] est, qui quod debet, ex affectu facit. Denique duo æra viduæ illius diuitum muneribus prætulit: quia totum il- [*Dist. 86. c. Dominus non vult.*] la quod habuit, contulit, illi autem ex abundanti partem exiguam contulerunt. Affectus igitur diuitem collationem aut pauperem facit, & pretium rebus imponit. [*3. Reg. 19.*] Cæterum Dominus non vult effundi opes, sed dispen- [*Dist. 86. c. est probanda.*] sari: nisi fortè vt Elisæus qui boues suos occidit, & pauit pauperes ex eo quod habuit, vt nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus in disciplinam se pro- [G] phe.icam daret. Est enim illa probanda liberalitas, vt [*Psal. 58.*] proximos seminis tui non despicias, si egere cognoscas. Melius est enim vt ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab aliis sumptum deposcere, aut alicui postulare subsidium necessitati, non tamen vt illi ditiores eo fieri velint, quod tu potes conferre inopibus. Causa enim præstat, non gratia. Neque enim propterea te Deo dicasti, vt tuos diuites facias, sed vt vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & pretio miserationis peccata redimas tua. Putant se parum poscere? Pretium tuum quærunt, vitæ tuæ fructum adimere contendunt, & se iustè facere putant. Et accusat quod eum diuitem non [*Dan. 4.*] [H] feceris, cùm te ille velit æternæ vitæ fraudare mercede? Consilium præmisimus, auctoritatem petamus. Primùm igitur neminem debet pudere, si ex diuite pauper fiat, dum largitur pauperi, quia *Christus pauper factus* [*2.Cor.8.*] *est cùm diues esset, vt nos sua inopia ditaret.* Dedit regulam [*Ibidem.*] quam sequamur, vt bona ratio sit exinaniti patrimonij, si quis pauperum famem repulit, inopiam subleuauit. [*Ibidem.*] Vnde & consilium in hoc do, Apostolus dicit: *hoc enim vobis vtile est, vt Christum imitemini.* Consilium [*Ibid.*] bonis datur, correptio errantes coërcet. Denique, quasi bonis dicit: Qui non tantùm facere, sed & [*Ibid.*] [I] velle cœpistis ab anno præterito. Perfectorum vtrumque est, non pars. Itaque docet, & liberalitatem sine beneuolentia, & beneuolentiam sine liberalitate non esse [*Exod. 16.*] perfectam. Vnde ad perfectum hortatur, dicens: *Nunc ergo & facere consummate, vt quemadmodum prompta est in vobis voluntas faciendi, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis.* Si enim voluntas prompta est, secundùm id quod habet, accepta est, non secundùm id quod non habet. Non enim vt aliis refectio sit, vobis autem angustia, sed ex æqualitate in tempore vestra abundantia sit ad illorum inopiam: vt & illorum abundantia sit ad vestram inopiam, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est: *Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non minorauit.* [K] Aduertimus quemadmodum & beneuolentiam, & liberalitatem, & modum comprehendit, & fructum atque personas. Ideo modum, quia imperfectis dabat consilium. Non enim patiuntur angustias, nisi imperfe- [*2. Cor. 8.*] cti. Sed & si quis Ecclesiam nolens grauare in sacerdotio aliquo constitutus aut ministerio, non totum quod habet conferat, sed operetur cum honestate quantum officio sat est, non mihi imperfectus videtur. Et puto quòd hic angustiam non animi, sed rei familiaris dixerit. De [*Exod. 16.*] personis autem puto dictum, vt vestra abundantia sit ad illorum inopiam, & illorum abundantia ad vestram inopiam: id est, vt populi abundantia sit bonæ opera- [L] tionis ad illorum subleuandam alendo inopiam: & illorum abundantia spiritalis adiuuet in plebe inopiam meriti spiritalis, & conferat ei gratiam. Vnde exemplum optimum posuit: Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non minuit. Bene hortatur ad officium misericordiæ omnes homines istud exemplum: quoniam & qui plurimum auri possidet, non abundat, quia nihil est quidquid in hoc sæculo est? & qui exiguum habet, non minuit, quia nihil est quod amittit. Res sine dispendio est, quæ tota dispendium est. Est etiam sic intellectus bonus. Qui plurimum habet, & si non donat, non abundat: quia quantumuis acquirat, eget semper, [M] qui plus concupiscit. Et qui exiguum habet, non minuit, quia non multum est quod pauperem pascit. Similiter ergo & ille pauper qui confert spiritalia pro pecuniariis, etsi plurimum habeat gratiæ, non abundat: non enim onerat gratia, sed alleuat mentem. Sed etiam sic potest intelligi: Non abundas ô homo. Quantum est [*Luc. 7.*] enim quod accepisti, etsi tibi multum est; Ioannes quo nemo maior est inter natos mulierum, inferior tamen erat eo qui minor est in regno cælorum. Potest & sic intelligi: Non abundat Dei gratia corporaliter, quia spiritalis est. Quis enim potest eius aut magnitudinem aut latitudinem comprehendere, quam non videt? Fides si fuerit sicut granum sinapis montes transferre [*Matt. 17.*] potest, & non tibi datur vltra granum sinapis. Si in te abundet gratia, est verendum ne mens tua tanto munere incipiat extolli: quia multi sunt qui ab altitudine

cordis

al. qui. cordis sui grauiùs corruerunt, quàm † si nullam habuis-
Dist. 86. sent Domini gratiam. Et qui parum habet, non minuit,
c. confide- quia non est corporeum vt diuidatur: & quod parum vi-
randa. detur habenti, plurimum est cui nihil deest. Consideran-
da etiam in largiẽdo ætas atque debilitas, nonnumquam
etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales: vt seni-
bus plus largiaris, qui sibi labore iam non queunt vi-
ctum quærere. Similiter & debilitas corporis: & hæc iu-
uanda promptiùs. Tum si quis ex diuitiis cecidit in ege-
statem: & maximè si non vitio suo, sed aut latrociniis,
aut proscriptione, aut calumniis, quæ habebat, amisit.
Sed fortè dicat aliquis: Cæcus vno loco sedet & præte-
ritur & iuuenis validus frequenter accipit. Verum est,
quia obrepit propter importunitatem. Non est illud iu-
dicij, sed tædij. Nam & Dominus ait in Euangelio de eo
Luc. 11. qui iam clauserat ostium suum, si quis ostium eius pro-
caciùs pulset, quia surgit & dat illi propter importuni-
tatem.

De reddendo beneficio.

Cap. XXXI.

PVlchrum quoque est propensiorem eius haberi ra-
tionem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus
contulit, si ipse in necessitatem incidit. Quid enim tam
contra officium, quàm non reddere quod acceperis? Nec
mensura pari, sed vberiore reddendum arbitror, & vsum
pensandum beneficij; vt tantò subuenias, quantò eius
ærumnam repellas. Etenim superiorem non esse in refe-
rendo beneficio, hoc est minorem esse: quoniam qui
prior contulit, tempore superior est, humanitate prior.
Vnde imitãda nobis est in hoc quoque natura terrarum,
quæ susceptum semen multiplicatiori solet numero red-
Prou. 24. dere quàm acceperit. Ideo tibi scriptum est: *Sicut agricul-
tura est homo insipiens, & tamquam vinea homo egens sensu.
Si reliqueris eum, desolabitur.* Sicut agricultura ergo, etiam
sapiens, vt tamquam fœnerata sibi maiore mẽsura semi-
na suscepta restituat. Terra ergo aut spontaneos fructus
germinat, aut creditos vberiore cumulo refundit ac red-
dit. Vtrumque debes quodam hereditario vsu patẽtis, ne
relinquaris sicut infœcundus ager. Esto tamen vt aliquis
excusare possit quòd nõ dederit, quomodo excusare po-
test quòd non reddiderit? Non dare cuiquã vix licet, non
reddere verò non licet. Ideo pulchrè Salomon ait: *Si se-
deris cœnare ad mensam potentis, sapienter intellige ea quæ ap-
Prou. 23. ponuntur tibi: & mitte manum tuam, sciens quod oportet te
talia præparare. Si autem insatiabilis es, noli concupiscere es-
al. falla- cas eius:* hæc enim obtinent vitam † falsam. Quem nos
cem. imitari cupientes, sententias scripsimus. Conferre gra-
tiam, bonum est: at qui referre nescit, durissimus. Huma-
nitatis exemplum ipsa terra suggerit. Spõtaneos fructus
Eccl. 3. ministrat quos non seuerit multiplicatum quoque reddit
quod acceperit. Negare tibi pecuniam numeratam non
licet, quomodo licet acceptam non referre gratiam? In
Salomone quoque habes, quòd ita plurimum redhibitio
ista gratiæ apud Deum consueuit valere, vt etiam in die
ruinæ inueniat gratiam, quando possunt præponderare
peccata. Et quid aliis vtar exemplis, cùm Dominus ipse
remunerationem vberiorem sanctorum meritis in
Euangelio polliceatur, atque exhortetur vt operemur
bonum opus, dicens, *Dimitte & dimittetur vobis: date,
Luc. 6. & dabitur vobis:* mensuram bonam, commotam, super-
effluentem dabunt in sinum vestrum? Itaque & illud
Prou. 23. conuiuium in Prouerbiis, non de cibis, sed de operibus
est bonis. Quo enim meliùs epulantur animi, quàm
bonis factis? Aut quid aliud tam facilè potest iustorum
explere mentes, quam boni operis conscientia? Qui au-
tem iucundior cibus, quàm facere voluntatem Dei?
Quem cibum sibi solùm Dominus abundare memora-
Ioan. 4. bat, sicut scriptum est in Euangelio: *Meus cibus est, vt fa-
ciam voluntatem patris mei, qui est in cælo.* Hoc cibo de-
Psal. 36. lectemur, de quo ait Propheta: *Delectare in Domino.* Hoc
cibo delectantur, qui superiores delectationes mirabili
Deut. 8. ingenio comprehenderunt, qui possunt scire, qualis sit
illa munda & intelligibilis mentis delectatio. Edamus

A ergo panem sapientiæ, & saturemur † verbo Dei: quia al. in om-
non in solo pane, sed in omni verbo Dei, vita est homi- ni verbo.
nis factiad imaginem Dei. De poculo verò satis expresè Genes. 39.
dicit sanctus Iob: *Sicut terra expectans pluuiam, sic & isti* Iob. 29.
sermones meos.

Beneuolentiam liberalitate potiorem esse.

Cap. XXXII.

PVlchrum est ergo, vt diuinarum scripturarum hu- Deut. 32.
mescamus alloquio, & quasi ros sic in nos Dei verba
B descendant. Cùm igitur sederis ad illam mensam poten- Prou. 23.
tis, intellige quis sit iste potens: & in paradiso delecta-
tionis positus, atque in conuiuio sapientiæ collocatus,
considera quæ apponuntur tibi. Scriptura diuina, con-
uiuium sapientiæ est: singuli libri, singula sunt fercula.
Intellige priùs quæ habeantur in ferculis dapes, & tunc
mitte manum: vt ea quæ legis vel quæ accipis à Domi-
no Deo tuo, operibus exequaris, & collatam in te gra-
tiam officiis repræsentes. vt Petrus & Paulus, qui euan-
gelizando vicem quandam largitori muneris reddide-
runt, vt possint singuli dicere: *Gratiam autem Dei sum* 1. Cor. 15.
*id quod sum, & gratia eius in me egena non fuit, sed
abundantius illis omnibus laboraui.* Alius ergo fructum
C accepti beneficij, vt aurum auro, argentum argento re-
pendit: alius laborem, alius, haud scio an etiam locuple-
tiùs, solum restituit affectum. Quid enim si reddendi
nulla facultas suppetit? In beneficio reddendo plus ani-
mus quàm census operatur: magisque præponderat be-
neuolentia, quam possibilitas referendi muneris. Gratia
enim in eo ipso quod habetur refertur. Magna igitur be-
neuolentia, quæ etiam si nihil conferat, plus exhibet: &
cùm in patrimonio nihil habeat, largitur pluribus: id-
que facit sine vllo sui dispendio, & lucro omnium. Et
ideo præstat beneuolentia supra ipsam liberalitatem.
Ditior hæc moribus, quàm illa muneribus. Plures enim
D sunt qui indigent beneficio, quàm qui abundant. Est au-
tem beneuolentia coniuncta liberalitati, à qua ipsa libe-
ralitas proficiscitur: cùm largitatis affectum sequitur
largiendi vsus, est separata atque discreta. Vbi enim deest
liberalitas, beneuolentia manet, communis quædam
parens omnium, quæ amicitiam connectit & copulat:
in consiliis fidelis, in prosperis læta, in tristibus mœsta,
vt vnusquisque beneuolentis se magis quam sapientis
credat consilio: vt Dauid cùm esset prudentior, Iona-
thæ tamen iunioris consiliis acquiescebat. Tolle ex vsu 1. Reg. 18.
hominum beneuolẽtiam, tamquam solem è mundo tu-
leris, ita erit: quia sine ea vsus hominum esse non potest,
vt peregrinanti monstrare viam, reuocare errantem, de-
E ferre hospitium, aquam de aqua profluenti dare, lumen
de lumine accendere. Non igitur mediocris virtus, de
qua sibi plaudebat Iob, dicens: *Foris autem non habita-* Iob. 31.
bat hospes, ianua mea omni venienti patebat. Beneuolen-
tia itaque in his est omnibus, tamquam fons aquæ refi-
ciens sitientem, & tamquam lumen quod etiam in aliis
luceat, nec illis desit, qui de suo lumine aliis lumen ac-
cenderint. Est etiam illa beneuolentiæ liberalitas, vt si
quod habes debitoris chirographum, scindens restituas
nihil à debitore consecutus debiti. Quod exemplo sui Ibidem.
facere nos debere Iob sanctus admonet. Nam qui habet,
non mutuatur: qui non habet non liberat syngrapham.
F Quid igitur etiam si ipse non exigas, auaris heredibus
reseruas, quam potes cum beneuolentię laude sine dam-
no pecuniæ repræsentare? Atque vt pleniùs discutiamus,
beneuolentia à domesticis primùm profecta personis, id
est à filiis, parentibus, fratribus, per coniunctionum gra-
dus in ciuitatum peruenit ambitu, & de paradiso egres-
sa mundum repleuit. Denique cùm in viro & fœmina
beneuolentem Deus posuisset affectum, dixit: *Erunt am-
bo in vna carne, & in vno spiritu.* Vnde se Eua serpenti Genes. 2.
credidit: quoniam quæ beneuolentiam acceperat, esse
maleuolentiam non opinabatur.

Beneuolentiam in Ecclesia maximè, & earundem virtutum hominibus perseuerare.

CAP. XXXIII.

AVgetur beneuolentia cœtu Ecclesiæ, fidei consortio, Initiandi societate, percipiendæ gratiæ necessitudine, mysteriorum communione. Hæc enim etiam appellationes necessitudinum, reuerentiam filiorum, auctoritatem & pietatem patrum, germanitatem fratrum sibi vendicant. Multum igitur ad cumulandam spectat
1. Reg. 19. beneuolentiam necessitudo gratiæ. Adiuuant etiam
Psal. 17. parium studia virtutum. Siquidem beneuolentia etiam
Genes. 9. morum facit similitudinem. Denique Ionathas filius regis imitabatur sancti Dauid mansuetudinem, propter quod diligebat eum. Vnde & illud: *Cum sancto sanctus eris*, non solùm ad conuersationem, sed etiam ad beneuo-
Gen. 25. lentiam deriuandum videtur. Nam vtique & filij Noë
Gen. 27. simul habitabant, & non erat in his morum concordia. Habitabant etiam in domo patris Esaü & Iacob, sed discrepabant. Non enim erat beneuolentia inter eos, quæ sibi præferret alterum: sed magis contentio, quæ præripere benedictionem. Nam cùm alter prædurus, alter mansuetus esset: inter dispares mores, & studia compugnantia, beneuolentia esse non poterat. Adde quia sanctus Iacob paternæ degenerem domus virtuti præferre non poterat. Nihil autem tam consociabile, quàm cum æquitate iustitia: quæ velut compar & socia beneuolentiæ facit vt eos quos pares nobis credimus, diligamus. Habet autem in se beneuolentia etiam fortitudinem.
Eccl. 22. Nam cum amicitia ex beneuolentiæ fonte procedat, non dubitat pro amico grauia vitæ sustinere pericula. Et si mala mihi, inquit, euenerint, per illum sustineo.

Laus beneuolentiæ.

CAP. XXXIV.

Prou. 27. BEneuolentia etiam gladium iracundiæ extorquere consueuit. Beneuolentia facit, vt amici vulnera vtilia magis quàm voluntaria inimici oscula sint. Beneuolentia facit, vt vnus fiat ex pluribus: quoniam etsi plures
al. vnus. amici sint † viri sunt, in quibus vnus spiritus & vna sententia est. Simul aduertimus etiam correptiones ut amicitia gratas esse, quæ aculeos habent, dolorem non habent. Compungimur enim censoriis sermonibus, sed beneuolentiæ delectamur sedulitate. Ad summam, non omnibus eadem semper officia debentur, nec personarum semper, sed plerunque causarum & temporum prælationes sunt, vt vicinum quis interdum magis quàm
Ibidem. fratrem adiuuerit. Quoniam & Salomon dicit: *Melior est vicinus in proximo, quàm frater longè habitans.* Et ideo plerumque amici se beneuolentiæ quisque committit, quàm fratris necessitudini. Tantum valet beneuolentia, vt plerumque pignora vincat naturæ.

De fortitudine, quam sine iustitia virtutem non esse manifestis declaratur indiciis.

CAP. XXXV.

SAtis copiosè iustitiæ loco honesti naturam & vim tractauimus. Nunc de fortitudine tractemus, quæ velut excelsior cæteris, diuiditur in res bellicas & domesticas. Sed bellicarum rerum studium à nostro officio iam alienum videtur, quia animæ magis quàm corporis officio intendimus, nec ad arma iam spectat vsus noster, sed ad pacis negotia. Maiores autem nostri, vt Iesus Naue, Hierobaal, Samson, Dauid summam rebus quoque bellicis retulere gloriam. Est itaque fortitudo velut excelsior cæteris, sed numquam incomitata virtus. Non enim seipsam committit sibi: alioquin fortitudo sine iustitia, iniquitatis materia est. Quò enim validior est, eò promptior est vt inferiorem opprimat; cùm in ipsis rebus bellicis iusta bella iniusta sint, spectandum putetur. Numquam Dauid nisi lacessitus bellum intulit. Itaque

G prudentiam fortitudinis comitem habuit in prælio. Nam 1. Reg. 17.
& aduersus Goliam immani mole corporis virū, singulari certamine dimicaturus, arma quibus oneraretur respuit. Virtus enim suis lacertis magis quàm alienis integumentis nititur. Deinde eminus, quo grauius feriret, ictu lapidis hostem interemit: postea numquam nisi consulto Domino bellum adorsus est. Ideo in omnibus vi- 2. Reg. 5.
ctor præliis, vsque ad summam senectam manu promptus, bello aduersùm Titanas suscepto, ferocibus bella- 2. Rom. 21.
tor miscebatur agminibus gloriæ cupidus, incuriosus salutis. Sed non hæc sola præclara fortitudo est, sed etiam illorum gloriosam fortitudinē accipimus, qui per fidem
H magnitudine animi obstruxerunt leonum ora, extinxe- Hebr. 11.
runt virtutem ignis, effugarunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate fortes, qui non comitatu & legionibus succincti, communem cum multis victoriam, sed nuda virtute animi singularem de perfidis retulerunt triumphum. Quàm insuperabilis Daniel, qui circa latera Dan. 14.
sua rugientes non expauit leones? Fremebant bestiæ, & ille epulabatur.

Fortitudinem maximè in animo & contemptu rerum constare labentium.

CAP. XXXVI.

I

NOn igitur in viribus corporis & lacertis tantum- 23. q. 3. c.
modo fortitudinis gloria est, sed magis in virtute non infe-
animi. Neque in inferenda, sed in depellenda iniuria lex renda.
virtutis est. Qui enim non repellit à socio iniuriam si po- Ivo. pag.
test, tam est in vitio, quàm ille qui facit. Vnde sanctus 10. c. 120.
Moyses hinc priùs orsus est tentamenta belli ... fortitu- Exod. 2.
dinis. Nam cum vidisset Hebræum ab Ægyptio iniuriam Prou. 24.
accipiētem, defendit, ita vt Ægyptum sterneret, atque in arena absconderet. Salomon quoque ait: *Eripe eum qui ducitur ad mortem.* Vnde igitur hoc vel Tullius, vel etiam
K Panætius, aut ipse Aristoteles trāstulerint, apertū est satis, quamquam etiam his duobus antiquior dixerit Iob: *Sal-* Iob. 29.
uum feci pauperem de manu potentis, & pupillum cui adiutor non erat, adiuui. Benedictio perituri in me veniat. Nonne hic fortissimus, qui tam fortiter pertulit impetus diaboli, & vicit eum in virtute mētis suæ? Neque verò de eius dubitandum fortitudine, cui dicit Dominus: *Accinge sicut* Iob. 2.
vir lumbos tuos, suscipe altitudinem & virtutem, omnem autem Iob. 40.
iniuriosum humiliato. Apostolus quoque ait: *Habetis fortissimam consolationem.* Est ergo fortis qui se in dolore aliquo Hebr. 6.
consolatur. Et re vera iure ea fortitudo vocatur, quando vnusquisque seipsum vincit, iram continet, nullis illece-
L bris emollitur atque inflectitur, nō aduersis perturbatur, non extollitur secūdis, & quasi vento quodam variarum rerum circumferatur mutatione. Quid autem excelsius & magnificētius, quàm exercere mentem afficere carnem & in seruitutem redigere, vt obediat imperio, cōsiliis obtemperet, vt in adeundis laboribus impigrè exequatur propositum animi ac voluntatem? Hæc igitur prima vis fortitudinis, quoniā in duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primo, vt externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despiciēda magis quàm expetenda ducat. Secundo, vt ea quæ summa sunt, omnesque res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur,
M præclara animi intentione vsque ad effectum persequatur. Quid enim tam præclarum, quàm vt ita animum tuum informes, vt neque diuitias, neque voluptates, neque honores in maximis cōstituas, neque in his studium omne conteras? Quod cùm ita affectus animo fueris, necesse est vt illud honestum ac decorum præponendum putes illique mentem ita intendas tuam, vt quidquid acciderit quo frangi † animi solēt, aut patrimonij amissio, al. homi-
aut honoris imminutio, aut obtrectatio infidelium, quasi nes.
superior non sentias. Deinde vt te salutis ipsius pericula pro iustitia suscepta non moueant. Hæc vera fortitudo est, quam habet Christi athleta: qui nisi legitimè certauerit, non coronatur. An mediocre tibi videtur præceptum fortitudinis? Tribulatio patientiam operatur, pa- 2. Tim. 2.
tiētia probationem, probatio verò spem. Vide quot cer- Rom. 5.
tamina, & vna corona. Quod præceptū non dat nisi qui

est confortatus in Christo Iesu, cuius caro requiem non
2. Cor. 7. habebat. Afflictio vndique: foris pugnæ, intus timores.
2. Cor. 11. Et quamuis in periculis in laboribus plurimis, in carceribus, in mortibus positus, animo tamen non frangebatur, sed præliabatur, adeo vt potentior suis fieret infirmitatibus. Itaque considera quemadmodum eos qui ad officia Ecclesiæ accedunt, despicientiam rerum humanarum habere doceat.
Coloss. 2. Si ergo mortui estis cum Christo ab
Coloss. 3. elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de
Ibidem. hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis,
al. ipsorum. ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam † ipso vsu. Et infra: *Si ergo consurrexistis cum Christo, quæ sursum*
1. Tim. 4. *sunt quærite.* Er iterum: *Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram.* Et hæc quidem adhuc omnibus fidelibus: tibi autem fili contemptum diuitiarum, profanarum quoque & anilium fabularum suadet declinationem, nihil permittens nisi quod te exerceat ad pietatem: quia corporalis exercitatio nulli rei vsui est, pietas autem ad omnia vtilis. Exerceat ergo te pietas ad iustitiam, continentiam, mansuetudinem: vt fugias iuuenilia opera confirmatus & radicatus in gratia, bonum fidei subeas certamen: non te implices negotiis sæcularibus quo-
Ibidem. niam Deo militas. Etenim si is qui imperatori militat, à susceptionibus litium, actu negotiorum forensium, venditione mercium prohibetur humanis legibus: quantò magis qui fidei exercet militiam, ab omni vsu negotiationis abstinere debet, agelluli sui contentus fructibus, si habet: si non habet, stipendiorum suorum fructu? siquidem bonus testis est, qui dicit: Iuuenis fui, & senui, & non
Psal. 36. vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Ea est enim tranquillitas animi & temperantia, quæ neque studio quærendi afficitur, neque egestatis metu angitur.

Mala æquanimiter toleranda, & interdum etiam declinanda.

CAP. XXXVII.

EST etiam quæ dicitur vacuitas animi ab angoribus: vt neque in doloribus molliores simus, neque in prosperis elatiores. Quod si hi qui ad capessandam rempublicam adhortantur aliquos hęc præcepta dāt: quan-
1. Cor. 12. tò magis nos qui ad officium Ecclesiæ vocamur, talia de-
2. Cor. 10. bemus agere quæ placeant Deo: vt & prætendat in no-
Rom. 6. bis virtus Christi, & ita simus nostro probati imperatori, vt membra nostra arma iustitiæ sint, arma non carnalia, in quibus peccatum regnet, sed arma fortia Deo, quibus peccatum destruatur: Moriatur caro nostra, vt in ea omnis culpa moriatur: & quasi ex mortuis viuentes, nouis resurgamus operibus ac moribus. Hæc sunt plena honesti & decori officij stipendia fortitudinis. Sed in
Matt. 10. omnibus quæ agimus, non solùm quid honestum, sed etiam quid possibile sit quæramus, ne fortè aggrediamur aliquid quod non possimus exequi. Vnde nos tempore persecutionis de ciuitate in ciuitatem cedere, immò vt ipsius verbo vtar, fugere vult Dominus: ne temerè aliquis dum martyrij desiderat gloriam, offerat se periculis, quæ fortasse caro infirmior aut remissior animus ferre ac tolerare non queat.

Quod prouidentia magnum munimen fortitudinis sit.

CAP. XXXVIII.

NEc rursus propter ignauiam cedere quis ac deserere fidem debet metu periculi. qua gratia præparandus est animus, exercenda mens, stabilienda ad constantiam: vt nullis perturbari animus possit terroribus, nullis frangi molestiis, nullis suppliciis cedere. Quæ difficilè quidem sustinentur. Sed quia omnia supplicia grauiorum suppliciorum vincuntur formidine, ideo si consilio firmes animum tuum, nec à ratione discedendum putes, & proponas diuini iudicij metum, perpetui supplicij tormēta, potes animi subire tolerantiam. Hoc igitur diligentiæ est, vt quis ita se comparet: illud ingenij, si

A quis potest vigore mentis preuidere quæ futura sunt, & tamquam ante oculos locare, quid possit accidere: & quid agere debeat, si ita acciderit, definire: interdum duo & tria simul voluere animo, quæ coniiciat; aut singula aut coniuncta accidere posse, & aut singulos aut coniunctis disponere actus quos intelligat profuturos. Fortis ergo est viri, non dissimulare cùm aliquid immineat, sed prætendere, & tamquam explorare de specula quadam mentis, & obuiare cogitatione prouida rebus futuris, ne fortè dicat postea: Ideo in ista incidi, quia non arbitrabar posse euenire. Denique nisi explorentur aduersa, citò occupant. Vt in bello improuisus hostis vix susti-
B netur, & si imparatos inueniat facilè opprimit: ita animum mala inexplorata plus frangunt. In his ergo duobus illa animi excellentia, vt primùm animus tuus bonis exercitatus cogitationibus, mundo corde quod verum & honestum est videat: *Beati* enim *mundo corde, quia ipsi etiam* Matt. 5.
Deum videbunt: atque id quod honestum est, solum bonum iudicet. Deinde nullis perturbetur occupationibus, nullis cupiditatibus fluctuet. Neque verò id quisquam facilè facit. Quid enim tam difficile quàm dispicere tam- Iob. 1.
quam ex arce aliqua sapientiæ opes aliàque omnia quæ plerisque videntur magna & præcelsa? Deinde vt iudicium tuum stabili ratione confirmes, & quæ iudicaueris leuia, tamquam nihil profutura contemnas? Deinde vt
C si quid acciderit aduersi, idque graue & acerbum putetur, ita feras, vt nihil præter naturam accidisse putes, cùm legeris: *Nudus sum natus, nudus exibo: quæ Dominus dedit, Dominus & abstulit: &* vtique & filios amiserat & facultates: seruésque in omnibus personam sapientis & iusti, Ibidem.
sicut ille seruauit qui ait: *Sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Et infrà: *Sicut vna insipien-* Iob. 2.
tium mulierum locuta es. Si bona suscepimus de manu Domini, *quæ mala sunt non sustinebimus?*

Fortitudinem aduersus omnia vitia dimicare debere, præcipuè aduersus auaritiam.

D

CAP. XXXIX.

NOn est igitur mediocris nec discreta à cęteris animi fortitudo, quæ bellum cum virtutibus gerat, sed quæ sola defendat ornamenta virtutum omnium, & iudicia custodiat; & quæ inexpiabili prælio aduersus omnia vitia decernat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, dura aduersus illecebras, quibus aurem deferre nesciat, nec (vt dicitur) aue dicat, pecuniam negligat, auaritiam fugiat tamquam labem quandam, quæ virtutem effœminet. Nihil enim tam contrarium fortitudini, quàm lucro vinci. Frequenter
E pulsis hostibus, inclinata in fugam aduersariorum acie, dum exuuiis cæsorum capitur præliator, inter ipsos quos strauit miserandus accubuit: & triumphis suis deiectæ legiones dum spoliis occupantur, hostem in se reuocarunt qui fugerat. Fortitudo igitur tam immanem pestem repellat & proterat; nec tentetur cupiditatibus, nec frangatur metu: quia virtus sibi constat, vt fortiter omnia persequatur vitia, tamquam virtutis venena: iracundiam Iacob. 1.
velut quibusdam propulset armis, quæ tollit consilium, Prou. 14.
& tamquam ægritudinem vitet. Gloriæ quoque caueat Iob. 1. & 2.
appetentiam, quæ frequenter nocuit immoderatiùs appetita, semper autem vsurpata. Quid horum sancto Iob
F vel in virtute defuit, vel in vitio obrepsit? Quomodo la- Iob. 31.
borem ægritudinis, frigoris, famis pertulit? Quomodo despexit salutis periculum? Numquid rapinis diuitiæ coacerutæ de quibus tanta inopibus affluebant? Num- Ibidem.
quid auaritia, census, aut voluptatis studia cupiditatesque excitauit? Numquid triūm regum iniuriosa contentio, vel seruorum cōtumelia in iram excussit? Numquid gloria sicut leuem extulit, qui imprecabatur grauia sibi, si vmquam vel non voluntariam celauisset culpam, vel reueritus esset multitudinem plebis, quo minus annuntiaret eam in conspectu omnium? Neque enim consentaneæ sunt vitiis virtutes, sed sibi constant. Quis igitur tam fortis, quàm sanctus Iob? Cui secundus adiudicari potest, qui parem vix reperit?

Virtutem bellicam nostris etiam non inusitatam.

CAP. XL.

SEd fortasse aliquos bellica desixos gloria tenet, vt putent solam esse præliarem fortitudinem, & ideo me ad ista deflexisse, quia illa nostris desoret. Quàm fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis? Deinde cùm aduersum Gabaonitas vrgeret prælium, & vereretur ne nos impediret victoriam, magnitudine mentis & fidei clamauit: *Stet sol:* & stetit, donec victoria consummaretur. Gedeon in trecentis viris de ingenti populo & acerbo hoste reuexit triumphum. Ionathas adolescens virtutem magnam fecit in prælio. Quid de Machabæis loquar? Sed priùs de populo dicam patrum, qui cùm essent parati ad repugnandum pro templo Dei, & pro legitimis suis, dolo hostium die lacessiti sabbathi, maluerũt vulneribus offerre nuda corpora, quàm repugnare, ne violarẽt sabbathum. Itaque omnes læti se obtulerunt morti. Sed Machabæi considerantes quòd hoc exemplo gens omnis esset peritura, sabbatho etiã, cùm ipsi in bellũ prouocarentur, vlti sunt innocentiam necem fratrum suorum. Vnde postea stimulatus rex Antiochus, cùm bellum accenderet per duces suos Lysiam, Nicanorem, Gorgiã, ita cum orientalibus suis & Assyriis attritus est copiis, vt quadraginta & octo millia in medio campi à tribus millibus prosternerentur. Virtutem ducis Iudæ Macchabæi de vno eius milite considerate. Namque Eleazarus cùm supereminentem cæteris elephantem lorica vestitum regia aduerteret, arbitratus quòd in eo esset rex, cursu concito in medium legionis se proripuit, & abiecto clypeo vtraque manu interficiebat, donec perueniret ad bestiam, atque intrauit sub eam & subiecto gladio interemit eam. Itaque cadens bestia oppressit Eleazarum, atque ita mortuus est. Quanta igitur virtus animi? primò, vt mortem non timeret: deinde, vt circumfusus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraq; manu vulneratæ molem bestiæ subiret ac sustineret, post intra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina inclusus magis quàm oppressus, suo est sepultus triũpho. Nec fefellit opinio virũ quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo desixi hostes, inermem occupatum incursare non ausi, post casum ruentis bestiæ sic trepidauerũt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur. Denique rex Antiochus qui cùm cẽtum viginti millibus hominum armatus venerat & cum triginta duobus elephantis, ita vt ad ortum solis per singulas bestias velut mõtes quidam armorũ corusco tamquã lampadibus ardẽtibus refulgerẽt, vnius territus fortitudine, pacem rogaret. Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit. Sed hæc triumphorum sint.

Iosue.10. Ibidem. Iudic. 7. 1.Reg.14. 2.Mac.2. 1.Mac.6. Ibid.

Fortitudinem non solùm in vincendo, sed etiam plus in tolerando constare.

CAP. XLI.

VErùm quia fortitudo non solùm secũdis rebus, sed etiam aduersis probatur, spectemus nũc Iudæ Machabæi exitum. Is enim post victũ Nicanorem regis Demetrij ducem, securior aduersùs viginti millia exercitus regis, cum nongentis viris bellum adorsus, volẽtibus his cedere, ne multitudine opprimerentur, gloriosam magis mortem, quàm turpem fugam suasit: *Non crimen*, inquit, *nostra relinquamus gloriæ.* Itaque commisso prælio, cum à primo ortu diei in vesperam dimicaretur, dextrũ cornu in qua validissimam manum aduertit hostium, aggressus facilè auertit. Sed dum fugiẽtes sequitur, à tergo vulneri locum præbuit, ita gloriosiorem triumphis mortem inuenit. Quid Ionatham fratrem eius attexam, qui cum parua manu aduersùs exercitus regios pugnans, desertus à suis, & cum duobus tantùm relictus reparauit bellum, auertit hostem, fugitantes suos ad societatem reuocauit triumphi? Habes fortitudinem bellicam, in qua non me-

1. Mac. 9. Ibid.

G diocris honesti ac decori forma est, quòd mortem seruituti præferat ac turpitudini. Quid autem de martyrum dicam passionibus? Et ne longiùs euagemur, non minorem de superbo rege Antiocho Machabæi pueri reuexerunt triumphum, quàm parentes proprij. Siquidem illi armati, isti sine armis vicerunt. Stetit inuicta septem puerorum cohors, regiis cuncta legionibus: defecerunt supplicia, cesserunt tortores non defecerunt martyres. Alius corium capitis exutus, speciem mutauerat, virtutem auxerat. Alius linguam iussus amputãdum promere, respondit: Non solos Dominus audit loquentes, qui audiebat Moysen tacẽtem. Plus audit tacitas cogitationes suorum, quàm voces omnium. Linguæ flagellum times, flagellum sanguinis non times? Habet & sanguis vocem suam, qua clamat ad Deum, sicut clamauit in Abel. Quid de matre loquar, quæ spectabat læta filiorum quot funera tot trophæa, & morientium vocibus tamquã psallentium cantibus delectabatur, pulcherrimam ventris sui citharam in filiis cernẽs, & pietatis harmoniã omni lyræ numero dulciorem? quid de bimulis loquar, qui antè palmam victoriæ acceperũt, quàm sensum naturæ? Quid de sancta Agnete, quæ in duarum maximarum rerum posita periculo, castitatis & salutis, castitatem protexit, salutem cum immortalitate cõmutauit? Non prætereamus etiam S. Laurẽtium, qui cùm videret Xystum episcopum suum ad martyrium duci, flere cœpit, non passionem illius, sed suam remansionem. Itaque his verbis appellare cœpit: Quò progrederis sine filio pater? Quò sacerdos sancte sine diacono properas? Numquam sacrificium sine ministro offerre cõsueueras. Quid in me ergo displicuit pater? Numquid degenerem probasti? Experire certè, vtrum idoneum ministrum elegeris. Cui commisisti Dominici sanguinis † dispensationem, cui consummandorum consortium sacramentorum, huic consortium tui sanguinis negas? Vide ne periclitetur iudicium tuum, dum fortitudo laudatur. Abiectio discipuli, detrimẽtum est magistri. Quid quòd illustres & præstantes viri discipulorum certaminibus magis quàm suis vincunt? Denique Abraham filium obtulit, Petrus Stephanum præmisit. Et tu pater ostende in filio virtutem tuam, offer quem erudisti; vt securus iudicij tui comitatu nobili peruenias ad coronam. Tunc Xystus: Non ego te fili relinquo ac desero, sed maiora tibi debentur certamina. Nos quasi senes leuioris pugnæ cursum recipimus, te quasi iuuenem manet gloriosior de tyranno triumphus. Mox venies, flere desiste, post triduum me sequeris. Inter sacerdotem & leuitam hic medius numerus decet. Non erat tuum sub magistro vincere, quasi adiutorem quæreres. Quid consortium passionis meæ expetis? Totam tibi hæreditatem eius dimitto. Quid præsentiam meam requiris? Infirmi discipuli magistro, qui iam non indigent magisterio. Sic & Elias Elisæum reliquit. Tibi ergo commendo nostræ virtutis successionem. Talis erat contẽtio, digna sanè, de qua certarent sacerdos & minister, quis prior pateretur pro Christi nomine. In fabulis ferunt tragicis, excitatos theatri magnos esse plausus, cùm se Pylades Orestem diceret, Orestes, vt erat, Orestem se esse asseueraret: ille vt pro Oreste necaretur. Orestes ne Pyladem pro se pateretur necari. Sed illis non licebat viuere, quòd vterque esset parricidij reus: alter qui fecisset, alter qui adiuuisset. M Hic Laurentium sanctum ad hoc nullus vrgebat nisi amor deuotionis, tamen & ipse post triduum, cum illuso tyranno impositus super craticulam exureretur, *Assum est*, inquit, *versa & manduca.* Ita animi virtute vincebat ignis naturam.

2.Mac.7. Exod.14. Gen. 4. 2.Mac.7. Matt. 2. al. consecrationem. Genes.22. Act. 7. 4.Reg.2. Eurip. in Iphig. in Thaur.

Potestates non irritandas, & adulationibus non attendendum.

CAP. XLII.

CAuendum etiam reor, ne dum aliqui nimia gloriæ ducuntur cupiditate, insolentiùs abutantur potestatibus, & plerumque auersos à nobis animos gentilium, in studia persecutionis excitent, atque inflamment ad iracundiam. Itaque vt illi perseuerare possint, &

supplicia vincere, quantos perire faciunt? Prospiciendum etiam, ne adulantibus aperiamus aurem. Emolliri enim adulatione, non solùm fortitudinis non esse, sed etiam ignauiæ videtur.

De temperantia, & eius partibus.

CAP. XLIII.

QVoniam de tribus virtutibus diximus, restat vt de quarta virtute dicamus, quæ temperantia ac modestia vocatur: in qua maximè tranquillitas animi, studium mansuetudinis, moderationis gratia, honesti cura, decoris consideratio spectatur & quæritur. Ordo igitur quidam vitæ nobis tenendus est, vt a verecundia prima quædam fundamenta ducantur: quæ socia ac familiaris est mentis placiditati, proteruiā fugitans, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatem fouet, decorum illud requirit. Sequatur conuersationis electio, vt adiungamur probatissimis quibusque senioribus. Namque vt æqualium vsus dulcior, ita senum tutior est: qui magisterio quodam & ductu vitæ colorat mores adolescentium, & velut murice probitatis inficit. Namque si hi qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarū iter adoriri gestiunt: quantò magis adolescentes cum senibus debent nouum sibi iter vitæ aggredi, quò minus errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quàm eosdē & magistros vitæ & testes habere. Quærendum est etiam in omni actu, quid personis, temporibus conueniat atque ætatibus, quid etiam singulorum ingeniis sit accommodum. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud iuueni aptum, aliud
2. Reg. 6. seni: aliud in periculis, aliud in rebus secundis. Saltauit ante arcam Domini Dauid, non saltauit Samuël. Nec
1. Reg. 21. ideo ille reprehensus, sed magis iste laudatus. Mutauit vultum coram rege, cui nomen Achis. At hoc si fecisset remota formidine quo minus cognosceretur, nequaquam leuitatis reprehensione carere potuisset. Saül quoque vallatus choro prophetarum, etiam ipse propheta-
1. Reg. 10. uit: & de eo solo quasi indigno memoratum est: *Num &*
1. Reg. 19. *Saül inter prophetas?*

Officio sibi congruo quemque studere debere.

CAP. XLIV.

VNusquisque igitur suum ingenium nouerit, & ad id se applicet, quod sibi aptum elegerit. Itaque quid sequatur, priùs consideret. Non solùm nouerit bona sua; sed etiam vitia cognoscat æqualemque se iudicem sui præbeat, vt bonis intendat, vitia declinet. Alius dilligendæ lectioni aptior, alius psalmo gratior, alius exorcizandis qui malo laborant spiritu sollicitior, alius sacrario opportunior habetur. Hæc omnia spectet sacerdos, & quid cuique congruat, id officij deputet. Quo etenim vnumquemque suum ducit ingenium, aut quod officium decet, id maiore implet gratia. Sed id cùm in omni vita difficile sit, tum in nostro actu difficillimum est. Amat enim vnusquisque sequi vitam parentum. Denique plerique ad militiam feruntur, quorum militauerūt parentes, alij ad actiones diuersas. In ecclesiastico verò officio nihil rarius inuenias, quàm eum qui sequatur institutum patris: vel quia graues deterrent actus, vel quia in lubrica ætate difficilior abstinentia: vel quia alacri adolescentiæ videtur vita obscurior: & ideo ad ea conuertuntur studia, quæ plausibiliora arbitrantur. Præsentia quippe plures quàm futura præferunt. Illi autem præsentibus, nos futuris militamus. Vnde quò præstantior causa, eò debet esse cura attentior.

De pulchro & honesto.

CAP. XLV.

TEneamus igitur verecundiam, & eam quæ totius vitæ ornatum attollit, modestiam. Non enim mediocre est rebus singulis modum seruare, atque imparti- A ri ordinem, in quo verè præluceet illud quod decorum dicunt; quod ita cum honesto iungitur, vt separari non queat. Siquidem & quod decet, honestum est: & quod honestum est, decet: vt magis in sermone distinctio sit quam in virtute discretio. Differre enim ea inter se intelligi potest, explicari non potest. Et vt conemur aliquid eruere distinctionis, honestas velut bona valetudo est, & quædam salubritas corporis decus autem tamquam venustas & pulchritudo sit. Sicut ergo pulchritudo super salubritatem ac valetudinem videtur excellere, & tamen sine his esse non potest, neque vllo separatim modo, quoniam nisi bona valetudo sit, pulchritudo B esse ac venustas non potest: sic honestas decorum illud in se continet, vt ab ea profectum videatur, & sine ea esse non possit. Velut salubritas igitur totius operis actūsque nostri honestas est, & sicut species est decorum, quod cum honestate confusum, opinione distinguitur. Nam etsi in aliquo videatur excellere tamen in radice est honestatis, sed flore præcipuo, vt sine ea decidat, in ea floreat. Quid enim est honestas, nisi quæ turpitudinem, quasi mortem fugiat? Quid verò inhonestum, nisi quod ariditatem ac mortem afferat? Virente igitur substantia virtutis, decorum illud tanquam flos emicat, quia radix salua est. At verò propositi nostri radice vitiosa, nihil ger-
minat. Habes hoc in nostris aliquanto expressius. Dicit
C enim Dauid: *Dominus regnauit, decorem induit.* Et Apostolus Psal. 92.
ait: *Sicut in die, honestè ambulate.* Quod Græcè dicitur Rom. 13.
εὐσχημόνως. Hoc autem propriè significat, bono habitu, bona specie. Deus ergo primum hominem cum cōderet, bona habitudine, bona membrorum compositione formauit, & optimam ei speciem dedit, remissionem non dederat peccatorum: sed postea quam renouauit eum spiritu, & infudit ei gratiam, qui venerat in serui forma, & in hominis specie, assumpsit decorem re-
demptionis humanæ. Et ideo dixit Propheta: *Dominus* Philip. 2.
regnauit decorem induit. Deinde alibi dicit: *Te decet hym-* Psal. 92.
nus Deus in Sion. Hoc est dicere: Honestum est vt timea- Psal. 64.
D mus, te diligamus, te precemur, te honorificemus. Scri- 1. Cor. 14.
ptum est enim: *Omnia vestra honestè fiant.* Sed possumus
& hominem timere, diligere, rogare, honorare: hym- 1. Tim. 2.
nus specialiter Deo dicitur. Hoc tanquam excellentius 1. Cor. 11.
cæteris credere est decorum, quod deferimus Deo. Mulierem quoque in habitu ordinato orare conuenit, sed specialiter eam decet orare velatam, & orare promittentem castitatem per bonam conuersationem.

Quòd naturalia pulchra sint & honesta; turpia verò contra naturam.

CAP. XLVI.

EST igitur decorum quod præeminet, cuius diuisio gemina est. Nam est decorum, quasi generale, quod per vniuersitatem funditur honestatis, & quasi toto spectatur corpore: est etiam speciale, quod in parte aliqua enitet. Illud generale ita est, ac si æquabilem formam atque vniuersitatem honestatis in omni actu suo
E habeat concinentem, cùm omnis sibi eius vita consentit, nec in vlla aliqua re discrepat. Hoc speciale, cùm aliquem actum in suis habet virtutibus præeminentem. Simul illud aduerte, quòd & decorum est, secundùm naturam viuere, secundùm naturam degere, & tur-
F pe est quod fit contra naturam. Ait enim Apostolus
quasi interrogans: *Decet mulierem non velatam orare Deum?* 1. Cor. 11.
Nec ipsa natura vos docet: quòd vir quidem si comam habeat, ignominia est illi, quoniam contra naturam
est? Et iterum dicit: *Mulier verò si capillos habeat: gloria* ibidem.
est illi. Est enim secundùm naturam, quoniam quidem capilli pro velamine sunt. Hæc est enim naturale velamen. Personam igitur nobis & speciem natura ipsa dispensat quem seruare debemus: vt istamque & innocentiam eius custodire possimus, nec acceptam nostra malitia mutaret. Habes hunc decorem generalem, quia fecit Deus mundi istius pulchritudinem. Habes & per
partes, quia cùm faceret Deus lucē, & diem noctemque Genes. 1.
distingueret, cùm conderet cælum, cùm terras & maria

separaret, cùm solem & lunam & stellas constitueret lucere super terram, probauit singula. Ergo decorum hoc, quod in singulis mundi partibus elucebat, vniuersitate resplenduit, sicut probat sapientia, dicens: *Ego eram cui applaudebat, cùm lætaretur orbe perfecto*: Similiter ergo & in fabrica humani corporis grata est vniuscuiusque membri portio. Sed plus in cōmune cōpositio membrorum apta delectat, quod ita sibi quadrare & conuenire videantur. Prou. 8.

Quarum passionum restrictione, pulchrum illud possit acquiri.

CAP. XLVII.

SI quis igitur æquabilitatem vniuersæ vitæ, & singularum actionum modos seruet, ordinem quoque & cōstantiam dictorum atque operum, moderationémque custodiat, in eius vita decorum illud excellit, & quasi in quodam speculo elucet. Accedat tamen suauis sermo, vt conciliet sibi affectum audientium, gratiámque se vel familiaribus, vel ciuibus, vel si fieri potest, omnibus præbeat: neque adulātem se, neque adulandum cuiquam exhibeat. Alterum enim calliditatis est, vanitatis alterum. Non despiciat quid de se vnusquisque, & maximè vir optimus sentiat. Hoc enim modo discit bonis deferre reuerentiam. Nam negligere bonorum iudicia vel arrogātię, vel dissolutionis est: quorum alterū superbiæ adscribitur, alterum negligētiæ. Caueat etiam motus animi sui. Ipse enim sibi & obseruandus & circumspiciendus est: & vt aduersum se cauēdus, ita etiam de se tuendus. Sunt enim motus, in quibus est appetitus ille, qui quasi quodam prorumpit impetu. Vnde Græcè ὁρμὴ dicitur, quòd vi quadam se repente proripiat. Non mediocris in his vis quædam animi atq; naturæ est. Quę tamen vis gemina est, vna in appetitu, altera in ratione posita, quæ appetitum refrænet, & sibi obedientem præstet, & ducat quò velit, & tamquam sedulo magisterio edoceat quid fieri, quid euitari oporteat, vt bonæ dominatrici obtemperet. Solliciti enim debemus esse, ne quid temere aut incautiosè geramus, aut quidquam omnino cuius probabilem non possimus rationem reddere. Actus enim nostri causa, etsi non omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur. Nec verò habemus, in quo nos possimus excusare. Nam etsi vis quædam naturę in omni appetitu sit, tamen idem appetitus rationi subiectus est lege naturæ ipsius & obedit ei. Vnde boni speculatoris est, ita prætendere animo, vt appetitus neque præcurrat rationem, neque deserat: ne præcurrendo perturbet atque excludat, eámque deserendo destituat. Perturbatio tollit constantiam, destitutio prodigit ignauiam, accusat pigritiam. Perturbata enim mente latiùs se ac longiùs fundit appetitus, & tamquam efferato impetu frenos rationis non suscipit, nec vlla sentit aurigæ moderamina, quibus possit reflecti. Vnde plerumque non solùm dum animus exagitatur, amittitur ratio, sed etiam inflammatur vultus, vel iracundia, vel libidine: pallescit timore, voluptate se non capit, & nimia gestit lætitia. Hæc cùm fiunt, abiicitur illa naturalis quædam cēsura, grauitásque morum: nec teneri potest illa quæ in rebus gerendis atque consiliis sola potest auctoritatem suam, atque illud quod deceat tenere, constātia. Grauior autem appetitus ex indignatione nimia nascitur, quam acceptæ plerumque accendit iniuriæ dolor. De quo satis nos Psalmi quem in præfatione posuimus, præcepta instruunt. Pulchrè autem & hoc accidit, vt scripturi de officiis, ea præfationis nostræ assertione vteremur, quę & ipsa ad officij magisterium pertineret. Psal. 33.

De tribus generibus hominum iniurias accipientium.

CAP. XLVIII.

SEd quia suprà, vt oportebat, perstrinximus, quemadmodum vnusquisque cauere possit ne excitetur accepta iniuria, verentes ne præfatio prolixior fieret, nunc de eo vberiùs disputandum arbitror. Locus enim opportunus est, vt in partibus temperātiæ dicamus, quemadmo-

G dum reprimatur iracundia. Tria itaque genera esse hominum iniuriam accipientium, in scripturis diuinis demonstrare volumus, si possimus. Vnum est eorum quibus peccator insultat, conuiciatur, inquietat. Iis quia deest iustitia, pudor crescit, augetur dolor. Horum similes plurimi de meo ordine, de meo numero. Nam mihi infirmo si quis iniuriam facit forsitan, licet infirmus, donem iniuriam meam. Si crimen obiiciat, non sum tantus, vt sim contentus conscientia mea, etiam si me eius obiecti alienum nouerim, sed cupio abluere ingenui pudoris notam, tamquam infirmus. Ergo oculum pro oculo, & dentem pro dente exigo, & conuicium conuicio rependo. Si verò is sum qui proficiam, etsi nondum perfectus,
H non retorqueo contumeliam: & si infuat ille conuitiis, & inundet aures meas contumeliis, ego taceo & nihil respondeo. Si verò perfectus sim (verbi gratia loquor, nam veritate infirmus sum) si ergo perfectus sim, benedico maledicentem, sicut benedicebat & Paulus, qui ait: *Maledicimur, & benedicimus.* Audierat enim dicentem: *Diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus & persequentibus vos.* Ideo Paulus persecutionem patiebatur, & sustinebat, quia vincebat & mitigabat humanum affectum propositæ mercedis gratia, vt filius Dei fieret, si dilexisset inimicum. Tamen & sanctum Dauid in hoc quoque genere virtutis imparem Paulo non fuisse edocere possumus. Qui primò quidem cùm malediceret ei filius Semei, & crimina obiiceret, tacebat & humiliabatur, & silebat à bonis suis, hoc est, bonorum operum conscientia: deinde expetebat maledici sibi, quia maledicto illo diuinam exquirebat misericordiam. Vide autem quomodo & humilitatem & iustitiam & prudentiam emerendæ à Domino gratiæ reseruauerit. Primò dicit: *Ideo maledicit mihi, quia Dominus dixit illi vt maledicat.* Habes humilitatem: quia ea quæ diuinitus imperabantur, æquanimiter quasi seruulus ferenda arbitrabatur. Iterum dixit: *Ecce filius meus qui exiuit de ventre meo, quærit animum meum.* Habes iustitiam. Si
K enim à nostris grauiora patimur, cur indignè ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertiò ait: *Dimitte illum vt maledicat, quoniam dixit illi Dominus; vt videat humiliationem meam, & retribuat mihi Dominus pro maledicto hoc.* Nec iam solùm conuiciantem pertulit, sed etiam lapidantem & sequentem illæsum reliquit, quinetiam post victoriam petenti veniam libenter ignouit. Quod eò inserui, vt euangelico spiritu sanctum Dauid non solùm inoffensum, sed etiam gratum fuisse conuicianti docerem, & delectatum potiùs quam exasperatum iniuriis, pro quibus mercedem sibi reddendam arbitrabatur.
L Sed tamen quamuis perfectus, adhuc perfectiora quærebat. Incalescebat iniuriæ dolore quasi homo, sed vincebat spiritu, quasi bonus miles. Tolerabat quasi athleta. Finis patientiæ autem finis, promissorum expectatio, & ideo dicebat: *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, vt sciam quid desit mihi.* Finem illum quærit promissorum cælestium, vel illum, quando vnusquisque surget in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt, deinde finis. Tradito enim regno Deo & patri, & euacuatis omnibus potestatibus, vt Apostolus dixit, perfectio incipit. Hîc ergo impedi-
M mentum, hîc infirmitas etiam perfectorum, illic plena perfectio. Ideo & dies illos requirit vitę æternę, qui sunt, non qui prætereunt, vt cognoscat quid sibi desit, quæ terra sit repromissionis, perpetuos fructus ferens, quæ prima apud patrem mansio, quæ secunda, quæ tertia, in quibus pro ratione meritorum vnusquisque requiescet. Illa ergo nobis expetenda, in quibus perfectio, in quibus veritas est. Hîc vmbra, hîc imago, illic veritas. Vmbra in lege, imago in Euangelio, veritas in cælestibus. Antè agnus offerebatur, offerebatur vitulus, nunc Christus offertur: sed offertur quasi homo, quasi recipiēs passionem, & offert se ipse quasi sacerdos, vt peccata nostra dimittat. Hîc in imagine, ibi in veritate, vbi apud patrem pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hîc ergo in imagine ambulamus, in imagine videmus: illic facie ad faciem, vbi plena perfectio, quia perfectio omnis in veritate est.

Deut. 19. 1. Cor. 4. Matth. 5. 1. Cor. 4. Matt. 5. 2. Reg. 16. Psal. 38. 2. Reg. 16. Ibid. Ibid. 2. Reg. 19. Psal. 38. 1. Cor. 15. Ibidem. Ioan. 14. Ius. par. 1. cap. 6. Hebr. 10. Hebr. 9. 1. Ioan. 2. 1. Cor. 13.

De vanitate calcanda.

Cap. XLIX.

Ergo dum hîc sumus, seruemus imaginem, vt ibi perueniamus ad veritatem. Sit in nobis imago iustitiæ, sit imago sapientiæ, quia veniemus ad illum diem, & secundùm imaginem æstimabimur. *1. Petr. 5.* Non inueniat in te aduersarius imaginem suam, non rabiem, non furorem. In his enim imago nequitiæ est. Aduersarius enim diabolus sicut leo rugiens quærit quem occidat, quem deuoret. *Ioan. 14.* Non inueniat auri cupiditatem, non argẽti aceruos, non vitiorum simulacra, ne auferat tibi vocem libertatis. Vox enim libertatis illa est, vt dicas: Veniet huius mundi princeps, & in me inueniet nihil. B Itaque si securus es quòd nihil in te inueniat, cùm venerit perscrutari, dices illud quod dixit ad Laban Iacob Patriarcha: *Gen. 31.* Cognosce si quid tuorum apud me est. *Ibidem.* Meritò beatus Iacob, apud quem nihil Laban suum potuit reperire. Absconderat enim Rachel simulacra deorum eius aurea & argentea. Itaque si sapientia, si fides, si contemptus sæculi, si gratia tua abscondat omnem perfidiam, beatus eris, quia non respicis in vanitates & insanias falsas. *Psal. 39.* An mediocre est tollere vocem aduersario, vt arguendi te non possit habere auctoritatem? Itaque qui non respicit in vanitates, non conturbatur; *Psal. 38.* qui enim conturbatur, & vanissimè quidem. C Quid est enim congregare opes, nisi vanum? quia caduca quærere vanum est satis. Cùm autem congregaueris, quî scias, an possidere liceat tibi? Nonne vanum est vt mercator noctibus ac diebus conficiat iter, quo aggerare possit thesauri aceruos, merces congerat, conturbetur ad pretium, ne fortè minoris vendat quàm emerit, aucupetur locorum pretia, & subitò aut latrones in se inuidia famosæ negotiationis excitet, aut non expectatis serenioribus flatibus, dum lucrum quærit, naufragium impatiens moræ incidat? *Ibidem.* An non conturbatur etiam ille vanè, qui summo labore coaceruat, nesciat cui hæredi relinquat? Sæpe quod auarus summa congesserit sollicitudine, præcipiti effusione dilapidat heres luxuriosus: & diu quæsita, turpis helluo, D præsentium cæcus, futuri improuidus, quadam absorbet voragine. Sæpe etiam speratus successor inuidiam partæ acquirit hereditatis, & celeri obitu extraneis adiiæ successionis transcribit compendia. *Esa. 59.* Quid ergo telam araneæ texis, quæ inanis & sine fructu est: & tamquam casses suspendis inutiles diuitiarum copias, quæ & si fluant nihil prosunt, immò exuunt te imaginem Dei, induunt terreni imaginem? Si tyranni aliquis imaginem habeat, nonne obnoxius est damnationi? Tu deponis imaginem æterni Imperatoris, & erigis in te imaginem mortis. Eiice magis de ciuitate animæ tuæ imaginem diaboli, & E attolle imaginem Christi. Hæc in te fulgeat in tua ciuitate, hoc est, in anima resplendeat, quæ obliterat vitiorum imagines. *Psal. 72.* De quibus ait Dauid: *Domine, in ciuitate tua, ad nihilum deduces imagines eorum.* *Esai. 49.* Cùm enim depinxerit illam Hierusalem Dominus ad imaginem suam, tunc aduersariorum omnis imago delebitur.

Quòd officiorum gratia ministros altaris maximè deceat: quod testimonio Leuitici comprobatur.

Cap. L.

Num. 18. Quòd si Euangelio Domini etiam populus ipse ad despicientiam opum informatus atque institutus est: quanto magis vos Leuitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus, quorum Deus portio est? Nam cùm diuideretur à Moyse possessio terrena patrum populo, excepit Leuitas Dominus à terrenæ possessionis consortio, *Esai. 15.* quòd ipse illis esset funiculus hereditatis. Vnde ait Dauid: *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei.* Denique sic appellatur Leuita ipse meus, vel ipse pro me. Magnum ergo munus eius, vt de eo Dominus dicat, Ipse meus. Vel quemadmodum Petro dixit de statere in ore piscis reperto: *Dabis eis pro me & pro te.* *Matt. 17.* Vnde & Apostolus cùm episcopum dixisset debere esse sobrium, pudi-

A cum, ornatum, hospitalem docibilem, non auarum, non litigiosum, domui suæ bene præpositum; *1. Tim. 3.* addidit: *Diaconos similiter oportet esse graues, non bilingues, non multo vino deditos; non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura.* *Ibidem.* Et hi autem probentur primùm, & sic ministrent, nullum crimen habentes. Aduertimus quanta in nobis requirantur: Vt abstinẽs sit à vino minister Domini, vt testimonio bono fulciatur non solùm fidelium, sed etiam ab his qui foris sunt. Decet enim actuum operúmque nostrorum testem esse publicam existimationem & attestationem, ne derogetur muneri: vt qui videt ministrum altaris congruis ornatum virtutibus, auctorem prædicet, & Dominum veneretur, qui tales seruulos habeat. *Dist. 26. vna tantum. Iuo par. 8. cap. 191.* Laus enim Domini, vbi munda possessio, B & innocens familiæ disciplina. De castimonia autem quid loquar, quando vna tantùm, nec repetita permittitur copula? Et in ipso ergo coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secundæ coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirum videtur, cur etiam ante baptismum iterato coniugio ad electionem muneris & ordinationis prærogatiuam impedimenta generentur, cùm etiam delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint sacramento. Sed intelligere debemus, quia in baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In coniugio non culpa, sed lex est. Quod culpæ est igitur, in baptismate relaxatur: quod legis est, in coniugio non soluitur. C Quomodo autem potest hortator esse viduitatis qui ipse coniugia frequentauerit? inoffensum autem exhibendum & immaculatum ministerium, nec vllo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali, sacri ministerij gratiam recepistis. Quod eò non præterij quia in plerisque abditioribus locis cùm ministerium gererent, vel etiam sacerdotium, filios susceperunt: & id tamquam vsu veteri defendunt, quando per interualla dierum sacrificium deferebatur, & tamen castificabatur etiam populus per biduum aut triduum, vt ad sacrificium purus accederet, vt in veteri testamento legimus: Et lauabat vestimenta sua. Si in figura tanta obD seruantia, quanta in veritate? Disce sacerdos atque leuita, quid sit lauare vestimenta tua, vt mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis. *Exod. 19.* Si populus sine ablutione vestimẽtorum suorum prohibebatur accedere ad hostiam suam, tu illotus mente pariter & corpore, audes pro aliis supplicare, audes pro aliis ministrare? Non mediocre officium Leuitarum, de quibus dicit Dominus: *Ecce tuli ego Leuitas de medio filiorum Israel: redemptiones eorum erunt ipsi, & erunt mihi Leuitæ. Mihi enim ex quo die percussi primogenitum in terra Ægypti, sanctificaui omne primogenitum in omni Israel.* *Num. 3.* Cognouimus, quia non inter cæteros E Leuitæ computantur, sed omnibus præferuntur, qui eliguntur ex omnibus, & sanctificantur, vt primogenita fructuum atque primitiæ quæ Domino deputantur, in quibus est votorum solutio, & redemptio peccatorum. *Non accipies,* inquit, *eos inter filios Israel: sed constitues Leuitas super tabernaculum testimonij & super omnia vasa eius, & super quæcumque sunt in ipso: Ipsi tollant tabernaculi castra, ipsi constituant, & promouendo; tabernaculum ipsum deponant Leuitæ: & constituendo castra, rursum ipsum tabernaculum ipsi statuant. Alienigena quicumque accesserit morte moriatur.* *Num. 1.* *Ibidem.* Tu ergo electus ex omni numero filiorum Israel, inter sacros fructus F quasi primogenitus æstimatus, præpositus tabernaculo, vt præsendas in castris sanctitatis & fidei, ad quæ si alienigena accesserit, morte morietur, positus vt operias arcam testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum; quia operiuntur à Leuitis, ne videant qui videre non debent, & sumant qui seruare non possunt. Moyses denique circumcisionem vidit spiritalem: sed operuit eam, vt in signo circumcisionem præscriberet. Vidit & azymis corporalibus azima veritatis: operuit passionem Domini, agni vel vituli immolatione. *1. Cor. 5.* Et boni Leuitæ seruauerunt mysterium fidei suæ sub hoc tegmine, & tu mediocre putas quod commissum est tibi? Primum vt alta Dei videas, quod est sapientiæ; deinde vt excubias pro populo deferas, quod est iustitiæ: castra defendas, tabernaculúmque tuearis, quod est fortitudinis: teipsum

continentem ac sobrium præstes, quod est temperantiæ. G
Hæc virtutum genera principalia constituerunt etiam hi
qui foris sunt: sed communitatis superiorem ordinem
quam sapientiæ iudicauerunt, cùm sapientia fundamen-
1. Cor. 3. tum sit, iustitia opus sit, quod manere non potest ni fun-
Psal. 110. damentum habeat. Fundamentum autem Christus est.
Prou. 9. Prima ergo fides. quæ est sapientia, vt Salomon dicit, se-
Deut. 6. cutus patrem: *Initium sapientiæ timor Domini.* Et lex dicit:
Diliges Dominum Deum tuum, diliges proximum tuum. Pul-
chrum est igitur, vt gratiam tuam atque officia in socie-
tatem humani generis conferas. Sed primum illud deco- H
rum est, vt quod habes pretiosissimum, hoc est mentem
tuam (qua nihil habes præstantius) Deo deputes. Cùm
solueris auctori debitum, licet vt opera tua in beneficen-
tiam & adiumenta hominum conferas, atque opem fe-
ras necessitatibus, aut pecunia, aut officio, aut etiam quo-
cumq; munere; quod latè patet in vestro ministerio. Pe-
cunia, vt subuenias: debito, vt obligatum liberes: officio,
vt seruanda suscipias, quę metuit amittere qui deponen-
da credidit. Officium est igitur, depositum seruare ac red-
dere. Sed interdum commutatio fit, aut tempore, aut ne- I
cessitate, vt non sit officium reddere quod acceperis vt
si quis contra patriam opem Barbaris ferens, pecuniam
apertus hostis reposcat, aut si cui reddas cùm adsit qui
extorqueat, si furenti restituas cùm seruare non queat si
insanienti gladium depositum non neges, quo se ille in-
terimat, nonne soluisse contra officium est? Si furto quæ-
22. q. 4. c. sita sciens suscipias, vt fraudetur qui amiserat, nonne
est. etiam. contra officium est? Est etiam contra officium nonnum-
quam soluere promissum, sacramentum custodire: vt
Conc. Tol. Herodes qui iurauit quoniam quidquid petitum esset,
8. cap. 2. daret filię Herodiadis: & necem Ioannis præstitit, ne pro- K
missum negaret. Nam de Iephthe quid dicam, qui im-
Matt. 14. molauit filiam, quæ sibi victori prima occurrerat, quo
Iudic. 11. votum impleret quod spoponderat, vt quidquid sibi pri-
mum occurrisset, offerret Deo? Melius fuerat nihil tale
promittere, quam promissum parricidio soluere. Hæc
quanti consilij sit prospicere, non ignoratis. Et ideo eli-
gitur Leuita, qui sacrarium custodiat, ne fallatur consi-
lio, ne fidem deserat, ne mortem timeat, ne quid intem-
peranticis gerat, vt specie ipsa grauitatem præferat: nec
solùm animum, sed etiam oculos continentes habere
quem deceat, ne vel ipse frontem sobrietatis fortuitus
violet occursus: Quoniam qui viderit mulierem ad con- Matt. 5.
cupiscendam eam, adulterauit eam in corde suo. Ita
adulterium non solùm facti colluuione, sed etiam aspe-
ctu intentione committitur. Magna hæc videntur, ac
nimis seuera, sed in magno munere non superflua, quan-
do tanta est Leuitatum gratia, vt de his Moyses in bene-
dictionibus diceret: Date Leui veros eius, date Leui ma-
nifestos eius, date Leui sortem suffragij sui, & veritatem Deut. 33.
eius viro sancto, quem tentauerunt in tentationibus, ma-
ledixerunt super aquam contradictionis. Qui dicit patri
suo & matri suæ, non noui te: & fratres suos non cogno- Ibidem.
uit, & filios suos abdicauit: hic custodiuit verba tua, &
testamentum tuum obseruauit. Isti ergo veri eius, & ma-
nifesti eius, qui nihil in corde doli habeant, nihil fraudis
occultent, sed verba eius custodiant, & in corde suo con-
ferant, sicut conferebat & maria: qui suos parentes offi- Luc. 2.
cio suo non nouerint præferēdos, qui violatores oderint
castitatis, pudicitiæ vlciscantur iniuriam, nouerint offi-
ciorum tempora, quod maius, quod minus sit, quod cui-
que aptum sit tempori, & vt id solum sequantur quod
honestum est. Sanè vbi duo honesta, id quod honestius
est, præponendum putent. Hi iure benedicti. Si quis er-
go manifestet iustitias Dei, & incensum ponat, benedic Deu. 33.
Domine virtutem ipsius, opera manuum eius suscipe, vt
gratiam propheticæ benedictionis inueniat apud eum
qui viuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

SANCTI AMBROSII DE OFFICIIS LIBRI PRIMI FINIS.

Capita secundi libri de Officiis.

1. *Honestate vitam acquiri beatam.*
2. *Beatitudinem multis & diuersis modis philosophos æstimasse; sed iuxta nostros in cognitione diuina solummodo & bonis operibus constare.*
3. *Omnia philosophorū apud nos argumēta vanescere, qui aut in sola rerum scietia aut voluptate, aut cōmoditate corporis externa beatitudinē constituere.*
4. *Beatitudinem doloribus & necessitatibus adipisci: exempla de patribus.*
5. *Quæ putatur bona, plerumq; impedimento esse ad beatā & æternā vitā; & quæ mala, materias quasdam esse virtutum & æternarum beatitudinum.*
6. *De vtili non quæstuoso illo, sed iusto & honesto.*
7. *Vtilitatem præcipuè fide, dilectione & æquitate metiendam: exempla de Dauid & Moyse, qui idcirco maximè diligebantur à populis, quia pro ipsis sese obiectarent periculis.*
8. *Consilia plurimum ad conciliationem valere aliorum, quod claruit in Salomone.*
9. *Virtutes omnes indiuiduas, sed opinione vulgi seiunctas, nec tamen apud ipsum vulgus, alteram sine altera comprobari, non solùm à philosophis, sed plus etiam intimatur à nostris.*
10. *Mystica interpretatio super Salomone & regina Saba.*
11. *Quòd à probis viris consilium sit requirendum: exempla de patribus.*
12. *Improbos homines licet prudentes videantur, fugiendos.*
13. *Sapientiam vitiosos homines sibi vendicare non debere, quippe quæ nullum consortium cum vitiis potest habere.*
14. *Quod prudētia omnibus virtutibus sit associata, maximè in cupiditate calcanda.*
15. *De liberalitate, quæ non solùm facultatum dispersione, sed & beneuolentia constat & consilio.*
16. *De sobrietate, quæ & temperantia, in liberalitate seruanda: exemplum de Ioseph, & eius prudentissimo per interpretationem somnij consilio.*
17. *A qualis meriti viro consilium sit requirendum: introducuntur Paulus & Ioseph.*
18. *Quod mali consiliarij sæpè fiant in ruinam; introducitur Roboam consilio iuuenum deceptus.*
19. *Iustitia & beneuolentia & affabilitate non fucata plurimos posse conciliari.*
20. *Ad commendationes hominum plurimum valere si probatis adhæreant: exempla de patribus, & dispares etiam ætate, vitæ delectari similitudine, exemplum ponitur de Petro & Ioanne.*
21. *De laude miserationis & hospitalitatis; & malo prodigalitatis & inanis fauoris, & hoc maximè in sacerdotibus reprehenditur, qui omnia ornatè & ordinatè agere debent.*
22. *De modo inter remissionem & seueritatem conseruando, & quòd simulata remissio grauiores aliquando causas adoriatur: exemplum de Abessalon.*
23. *Quòd pecunia redempti non diu fidem custodiant.*
24. *Bonis tātùm artibus ad honores nitendū, maximè ecclesiasticos: nec inferiores ordines simulatis virtutibus episcopos derogare, nec item episcopum clero inuidum esse debere, sed iustum in omnibus, maximè in iudicando.*
25. *Fauores & beneficia plus pauperibus quàm diuitibus erogandas, quia de eo quod diues fortè dedignatur, pauper maximam tibi habet gratiam; & quòd beneficia non sola pecunia fiant.*

26. *De malo auaritiae: exempla de Balaam, & Acham, & Dalila.*
27. *De benignitate, & quod excommunicatio tardius sit exerenda.*
28. *De bono compassionis, & quod sacris ecclesiarum thesauris non sit pariendum tempore necessitatis: exempli causa inducitur Laurentius, & ipse Ambrosius.*
29. *Deposita viduarũ immo omniũ fideliũ in Ecclesia cũ sui etiã periculo conseruãda: exemplum de Onia & Heliodoro, in seipso, & Ticinensi Episcopo.*
30. *Qui fugiendi, & qui sint in bono zelandi.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS

DE OFFICIIS LIBER SECVNDVS.

Honestate vitam acquiri beatam.

CAPVT I.

SVPERIORE libro de officiis tractauimus, quae conuenire honestati arbitrabamur, in qua vitam positam esse minimè dubitabamus, quã scriptura appellat vitam aeternam. Tantus enim splendor honestatis est, vt vitam beatam efficiant tranquillitas conscientiae, & securitas innocentiae. Et ideo sicut exortus sol, lunae globum & caetera stellarum abscondit lumina: ita fulgor honestatis, vbi verò & incorrupto vibrat decore, caetera quae putantur bona secundùm voluptatem corporis, aut secundùm saeculum clara & illustria, obumbrat. Beata planè, quae non alienis aestimatur iudiciciis, sed domesticis percipitur sensibus, tamquam sui iudex. Neq; enim populares opiniones pro mercede aliqua requirit, neque pro supplicio pauet. Itaq; quò minus sequitur gloriam, eo magis super eam eminet. Nam qui gloriam requirunt, his iam merces praesentium, vmbra futurorum est, quae impediat vitam aeternam: quod in Euangelio scriptum est: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* (Matt. 6.) de his scilicet qui velut tuba canendo, vulgare liberalitatem suam quam faciunt circa pauperes, gestiunt. Similiter & de ieiunio quod ostentationis causa faciũt. *Habent*, inquit, *mercedem suam.* (Ibidem.) Honestatis igitur est vel misericordiam facere vel ieiunium deferre in abscondito: vt mercedem videaris à solo Deo tuo quaerere, non etiam ab hominibus. Nam qui ab hominibus quaerit, habet mercedem suam: qui autem à Deo, habet vitam aeternam, quam praestare non potest nisi auctor aeternitatis, sicut illud est. *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* (Luc. 23.) vnde expressius scriptura vitam aeternam appellauit eam, quae sic sit beata, vt non hominum opinionibus aestimanda relinqueretur, sed diuino committeretur.

Beatitudinem multis & diuersis modis philosophos aestimasse, sed iuxta nostros in cognitione diuina solummodo & bonis operibus constare.

CAP. II.

ITaque philosophi vitam beatam, alij in non dolendo posuerunt, vt Hieronymus: alii in rerum scientia, vt Herillus: qui audiens ab Aristotele & Theophrasto mirabiliter laudatam esse rerum scientiam, solam eam quasi summum bonum posuit: cùm illi eam quasi bonum, non quasi solum bonum laudauerint. Alij voluptatem dixerunt, vt Epicurus: alij, vt Callipho, & post eum Diodorus, ita interpretati sunt, vt alter ad voluptatem, alter ad vacuitatem doloris, consortium honestatis adiungerent, quòd sine ea non possit esse beata vita. Zenon Stoicus, solum & summum bonum quod honestum est: Aristoteles autem & Theophrastus & caeteri Peripatetici, in virtute quidem, hoc est, in honestate vitam beatam esse, sed compleri eius beatitudinem etiam corporis voluptatibus atque externis bonis asseuerant. Scriptura autem diuina vitam beatam in cognitione posuit diuinitatis, & fructu bonae operationis. Denique vtriusque assertionis euangelicum suppetit testimonium. Nam & de scientia ita dicit Dominus Iesus: *Haec est autem vita aeterna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* (Ioan. 17.) Et de operibus ita respondit: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam aeternam possidebit.* (Matt. 19.) Sed ne aestimetur hoc recens esse, & priùs tractatum à philosophis, quàm in Euangelio praedicatum (anteriores enim Euangelio philosophi, id est, Aristoteles & Theophrastus, vel Zenon atque Hieronymus, sed posteriores prophetis;) accipiant, quia longè antequam philosophorum nomen audiretur, per os sancti Dauid vtrumque apertè videatur expressum. Scriptum est enim: *Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* (Psal. 93.) Habemus & alibi: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius cupiet nimis.* (Psal. 111.) Docuimus de cognitione, cuius praemium aeternitatis fructum esse commemorauit, adiiciens Propheta qui sint in domo huius timentis Dominum, vel eruditi in lege, & cupientes in mandatis diuinis, *Gloria*, inquit, *& diuitiae in domo eius, & iustitia eius manet in saeculum saeculi.* (Ibidem.) De operibus quoque in eodem Psalmo subiunxit, vitae aeternae suppetere praemium viro. Denique ait, *Beatus vir qui miseretur & commodat, disponit sermones suos in iudicio, quia in saeculum non commouebitur. In memoria aeterna erit iustus.* (Ibidem.) Et infra: *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in aeternum.* Habet ergo vitam aeternam fides, quia fundamentum est bonum: habent & bona facta, quia vir iustus & dictis & rebus probatur. Nam & si exercitatus sit in sermonibus, & desidiosus in operibus, prudentiam suam factis repellit: & grauius est scire quid facias, nec fecisse quod faciendum cognoueris. Contra quoque strenuum esse in operibus, affectu infidum, ita est ac si vitioso fundamento pulchra culminum velis eleuare fastigia: quod quò plus struxeris, plus corruit: quia sine munimento fidei bona opera non possunt manere. Infida statio in portu nauem perforat, & arenosum citò cedit, nec potest impositae aedificationis sustinere onera. Ibi ergo plenitudo praemij vbi virtutum perfectio, & quaedam in factis atque dictis aequalitas est sobrietatis.

Omnia philosophorum apud nos argumenta vanescere, qui aut in sola rerum scientia, aut voluptate, aut commoditate corporis externa beatitudinem constituere.

CAP. III.

ET quoniam sola rerum scientia explosa est, vel quasi inanis secundùm philosophiae disputationes superfluas, vel quasi semiperfecta sententia: consideremus quam enodem de eo diuina scriptura absoluat senten-

tiam, de quo tam multiplices & implicatas atque con- G fusas videmus esse quæstiones philosophiæ. Nihil enim bonum scriptura nisi quod honestum asserit, virtutémque in omni rerum statu beatum iudicat, quæ neque augeatur bonis corporis, vel externis, neque minuatur aduersis: nihilque beatum, nisi quod à peccato alienum sit, plenum innocentiæ, plenum gratiæ Dei. Psal. 1. Scriptum est enim: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini fuit voluntas eius. Et alibi: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Innocentia igitur & scientia beatum faciunt. Psal. 118. Bonæ quoque operationis mercedem esse beatitudinem vitæ æternæ, superius aduertimus. H Restat igitur, vt spreto patrocinio Sap.ca.2. voluptatis, aut doloris metu (quorum alterum quasi infractum & molliculum, alterum quasi euiratum & infirmum despuimur) in ipsis doloribus vitam beatam eminere demonstrem. Matt. 5. Quod facilè doceri potest, cùm legerimus: *Beati estis, & cùm vobis maledicent, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos, mentientes, propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælo. Sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerunt ante vos.* Mat. 16. Et alibi: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.*

Beatitudinem doloribus & necessitatibus acquiri: exempla de patribus.

CAP. IV.

Est ergo beatitudo & in doloribus, quos plena suauitatis virtus comprimit & coercet: ipsa sibi domesticis opibus abundans, vel ad conscientiam, vel ad gratiam. Exod. 14. Neque enim parum beatus Moyses; cùm Ægyptiorum vallatus populis, & mari clausus, per fluctus sibi & populo patrium, pedestrem viam piis meritis in- K uenisset. Quando autem fortior, quàm tunc erat, cum extremis circumuentus periculis non desperabat salutem, Num. 16. sed exigebat triumphum? Quid Aaron quando se beatiorem credidit, quàm tunc quando medius stetit inter viuos ac mortuos, & obiectu sui strauit mortem, ne ad viuorum transiret agmina, à cadaueribus mortuorum? Dan. 14. Quid de puero Daniele loquar, qui tam sapiens erat, vt inter leones fame exasperatos, nulla bestialis sæuitiæ formidine frangeretur: ita alienus à metu, vt posset epulari, nec vereretur ad pastum exemplo sui feras prouocaret? Est ergo & in dolore virtus, quæ sibi bonæ suauitatem exhibeat conscientiæ: & ideo indicio est, L quòd non minuat dolor virtutis voluptatem. Sicut ergo nulla virtuti decessio beatitudinis per dolorem, ita etiam nulla accessio per voluptatem corporis, aut commodorum gratia. Philip. 3. De quibus pulchrè Apostolus ait: *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum detrimenta esse. Et addidit: Propter quem omnia duxi damna, & æstimo vt stercora, vt Christum lucrifaciam.* Heb. 11. Denique, Moyses damnum suum credidit thesauros esse Ægyptiorum, & opprobrium Dominicæ crucis prætulit: nec tunc diues cùm abundaret pecunia, nec postea pauper cùm egeret alimento: nisi fortè tunc alicui minus beatus videtur fuisse, cùm in deserto quotidiana alimonia sibi & populo suo deforet. M Sed (quod summi boni ac beatitudinis nemo negare audeat) manna ei, hoc est panis angelorum ministrabatur è cælo: Exod. 15. carnes quoque quotidiana pluuia totius plebis epulis redundabant. 3.Reg.17. Eliæ quoque sancto panis ad victum deerat, si quæreretur: sed non videbatur deesse, quia non quærebatur. Itaque diurno coruorum obsequio, manè panis, caro ad vesperam deferebatur: numquid ideo minùs beatus quia pauper erat sibi? Ibidem. Minimè. Immò eò magis beatus, quia Deo diues. Aliis enim quam sibi diuitem esse præstat vt iste erat, qui tempore famis cibum à vidua petebat, largiturus ei vt hydria farinæ per triennium & sex menses non deficeret, & per quotidianos vsus olei vas viduæ inopi sufficeret ac ministraret. Matt. 17. Meritò ibi volebat Petrus esse, vbi istos videbat. 2.Cor.8. meritò in monte cum Christo in gloria apparuerunt, quia & ipse pauper factus est, cùm diues esset. Nullum ergo adminiculum præstant diuitiæ ad vitam beatam. Quod euidenter Dominus in Euangelio demonstrauit, dicens: *Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei. Beati qui nunc esuritis & sititis iustitiam, quia ipsi saturabuntur. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* Luc. 6. Itaque paupertatem, famem, dolorem, quæ putantur mala, non solùm impedimento non esse ad vitam beatam, sed etiam adiumento, euidentissimè pronuntiatum est.

Quæ putantur bona, plerumque impedimento esse ad beatam & æternam vitam: & quæ mala, materias quasdam esse virtutum & æternarum beatitudinum.

CAP. V.

Sed & illa quæ videntur bona, diuitias, satietatem, lætitiam expertem doloris, detrimento esse ad fructum beatitudinis, Dominico declaratum iudicio liquet, cum dicitur: *Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis.* Ibidem. Et illis qui rident, quia lugebunt. Sic ergo non solùm adminiculo non sunt ad vitam beatam corporis aut externa bona, sed etiam dispendio sunt. I Inde enim beatus Nabuthe, etiam cùm lapidaretur à diuite, quia pauper & infirmus aduersus opes regias solo erat affectu & religione diues, vt pecunia regali non commutaret paternæ vineæ hereditatem: 3. Reg. 21. eoque perfectus, quia sanguine proprio defenderet iura maiorum suorum. Inde quoque miser Achab, etiam suo iudicio, quia pauperem necari fecerat, vt eius possideret vineam. Certum est, solum & summum bonum esse virtutem, eamque abundare solam ad vitæ fructum beatæ, nec æternis aut corporeis bonis, sed virtute sola vitam præstari beatam, per quam vita æterna acquiritur. Vita enim beata fructus præsentium, vita autem æterna spes futurorum est. Sunt tamen qui hoc corpore tam infirmo, tam fragili, impossibilem vitam beatam putant, in quo necesse est angi, dolere, deplorare, ægrescere: quasi verò ego in corporis exultatione dicam vitam beatam consistere, & non in altitudine sapientiæ, suauitate conscientiæ, virtutis sublimitate. Non enim in passione esse, sed victorem esse passionis beatum est, nec frangi temporalis † metu doloris, metuentem accidere hæc quæ † al. motu. grauia ad vim doloris feruntur, cæcitatem, exilium, famem, stuprum filiæ, amissionem liberorum. Quis neget beatum Isaac, qui non videbat in senectute, & beatitudines suis benedictionibus conferebat? Gen. 27. Gen. 31. An non beatus Iacob, qui profugus patria domo, mercenarius pastor exilium sustinuit, filiæ pudicitiam ingemuit esse temeratam, famémque pertulit? Non ergo beati, quorum fide Deus accipit testimonium, cùm dicitur: *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob?* Genes. 34. Genes. 39. Misera est seruitus, sed non miser Ioseph, immò planè beatus, cum dominæ libidines in seruitute positus coerceret. 2.Reg.12. 2.Reg.13. 2.Reg.18. Quid de sancto Dauid loquar, qui trium filiorum deplorauit obitum Ammon & Absolon atque infantuli: ex ea quæ fuit Vriæ nati, & quod his durius, incestum filiæ Thamar? Ioan. 20. Hebr. 11. Quomodo non beatus, de cuius successione beatitudinis auctor exortus est, qui plurimos fecit beatos? *Beati enim qui non viderunt, & crediderunt.* Fuerunt & ipsi in sensu infirmitatis, sed conualuerunt de infirmitate fortes. Iob.1.& 2. Quid laboriosius autem sancto Iob, vel in domus incendio, vel filiorum decem interitu momentario, vel doloribus corporis? Numquid minùs beatus, quàm si illa non pertulisset, in quibus magis probatus est? Esto tamen fuisse in illis aliquid acerbitatis: quem virtus animi non abscondit dolorem? Neque enim profundum mare negauerim, quia vadosa sunt litora: neque cælum lucidum, quia interdum obtexitur nubibus: neque terram fœcundam, quia aliquibus locis ieiuna † glarea est: aut læta segetes, quia intermixtam solent al. area. habere sterilem auenam. Similiter puta beatæ messem conscientiæ interpellari aliquo acerbo dolore. Nonne totius manipulis vitæ beatæ, si quid fortè accidit aduersi atque amaritudinis, tanquam sterilis auena abs-

conditur, aut tanquam lolij amaritudo frumenti suauitate obducitur? Sed iam ad proposita pergamus. A

De vtili non quæstuoso illo, sed iusto & honesto.

CAP. VI.

SVperiore libro ita diuisionem fecimus, vt primo loco esset honestum ac decorum, à quo officia ducerentur, secundo loco quid vtile. Et quemadmodum in primo diximus, quòd inter honestū & decorum est quædam distinctio, quæ magis intelligi quàm explicari possit: sic & cùm vtile tractamus, considerandum videtur quid vtilius. Vtilitatem autem non pecuniarij lucri æstimatione subducimus, sed acquisitione pietatis, sicut
1. Tim. 4. Apostolus ait: *Pietas autem ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ præsentis & futuræ.* Itaque in scripturis diuinis: si diligenter quæramus, sæpe inueniemus quod honestum est, vtile vocari.
1. Cor. 6. *Omnia mihi licent, sed non omnia vtilia sunt.* Supra de vitiis loquebatur. Hoc ergo dicit: *Licet peccare, sed non decet.* In potestate sunt peccata, sed non sunt
Ibid. honesta. Luxuriari promptum est, sed non iustum. Non enim Deo esca, sed ventri colligitur. Ergo quia quod vtile, id etiam iustum: iustum est vt seruiamus Christo, qui nos redemit. Ideo iusti qui pro eius nomine morti se obtulerunt: iniusti qui declinauerunt, de quibus dicitur:
Psal. 29. *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Id
Esai. 3. est, quis iustitiæ meæ profectus? Vnde & illi: *Alligemus iustum, quia inutilis est nobis*, id est, iniustus, qui nos arguit, condemnat, corripit. Licet hoc possit etiam ad auaritiam hominum impiorum deriuari, quæ perfidiæ vicina est: sicut in Iuda proditore legimus, qui auaritiæ studio & pecuniæ cupiditate, laqueum proditionis incurrit atque incidit. De hac igitur tractandum est vtilitate, quæ sit plena honestatis, sicut ipsis verbis definiuit Apostolus
Matt. 27. dicens: *Hoc autem ad vtilitatem vestram dico, non vt la-*
1. Cor. 7. *queum iniiciam vobis, sed ad id quod honestum est.* Liquet igitur quod honestum est, vtile & iustum esse: & quod vtile, honestum & iustum: & quod iustum, vtile & honestum. Neque enim mihi ad mercatores, lucri cupidine auaros, sed filios sermo est, & sermo de officiis, quæ vobis, quos elegi in ministerium Domini, inculcare gestio atque infundere; vt ea quæ mentibus ac moribus vestris vsu atque institutione molita atque impressa sunt, sermone ac disciplina aperiantur. Itaque de vtilitate dicturus
Psal. 118. vtar illo versiculo prophetico: *Declina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam*: ne vtilitatis sonus excitet pecuniæ cupiditatem. Denique aliqui habent: Declina cor meum in testimonia tua, & non ad vtilitatem: hoc est, illam quæstuum nundinas aucupantem vtilitatem; illam vsu hominum ad pecuniæ studia inflexam ac deriuatam. Vulgo enim hoc solum dicunt vtile, quod quæstuosum. Nos autem de ea tractamus vtilitate, quæ damnis quæritur, vt Christum lucremur, cuius quæstus est pietas
1. Tim. 6. cum sufficientia. Magnus profectò quæstus, quo pietatem acquirimus, quæ apud Deum diues est, non caducis facultatibus, sed muneribus æternis: in quibus non tenta-
1. Tim. 4. tio lubrica, sed constans & perpetua sit gratia. Est ergo vtilitas, alia corporalis, alia pietatis, sicut diuisit Apostolus. Corporalis enim exercitatio ad modicum, inquit, vtilis est, pietas autē ad omnia vtilis est. Quid autem tam honestum, quàm integritas? Quid tam decorum, quàm immaculatum seruare corpus, & inuiolatum atque in-
Matt. 19. contaminatum pudorem? Quid etiam tam decorum quàm vt vidua vxor defuncto cōiugi fidem seruet? Quid etiam hoc vtilius, quo regnum cæleste acquiritur? *Sunt enim qui se castrauerunt propter regnum cælorum.*

Vtilitatem præcipue fide ac dilectione & æquitate metiendam: exemplo de Dauid & Moyse, qui idcirco maxime diligebantur à populis, quia pro ipsis sese obiectarent periculis.

CAP. VII.

Luc. 22. ESt igitur non solùm familiare contubernium honestatis & vtilitatis, sed eadem quoque vtilitas quæ honestas. Ideo & ille qui regnum cælorum volebat omnibus aperire, non quod sibi vtile quærebat, sed quod omnibus. Vnde ordo quidem nobis & gradus faciendus est, etiam ab his vsitatis & communibus ad ea quæ sunt præcellentia: vt ex pluribus vtilitatis colligamus profectum. Ac primū nouerimus, nihil tam vtile, quàm diligi: nihil tam inutile, quàm non amari. Nam odio haberi, exitiale ac nimis capitale arbitror. Itaque id agamus, vt omni sedulitate commendemus existimationem opinionémque nostram, ac primùm placiditate mentis & animi benignitate influamus in affectum hominum. Popularis enim & grata est omnibus bonitas, nihilque
B quod tam facile illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum, ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate sermonis, verborúmque honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Legimus enim non solùm in priuatis, sed etiam in ipsis regibus, quantum facilitas blandæ affabilitatis profuerit, aut superbia verborúmque obsuerit tumor, vt regna ipsa labefactaret, & potestatem solueret. Iam si quis consilio, vsu, ministerio, officiis popularem comprehendat gratiam, aut si quis periculum suum pro vniuersa plebe offerat, non est dubium quod tantum charitatis à plebe in eum refundatur, vt populus salutem
C eius & gratiam sibi præferat. Quantas Moyses à populo Exod. 32.
Dei illatas absorbebat contumelias, & cùm Dominus in insolentes vindicare vellet, se tamen pro populo offerebat frequenter, vt indignationis diuinæ plebem subduceret? Quàm mitis in sermone post iniurias appellabat populū, solabatur in laboribus, deliniebat oraculis, fouebat operibus; & licet cum Deo cōstanter loqueretur ho- Exod. 33.
mines tamen humili & grata appellatione affari solebat? Exod. 34.
Meritò æstimatus est supra homines, vt vultui eius non Deut. 34.
possent intendere, & sepulturam eius non repertam crederent quia sic sibi totius plebis mentes deuinxerat, vt plus eum pro mansuetudine diligerent, quàm pro factis
D admirarentur. Quid eius imitator sanctus Dauid, ele- 1. Reg. 16.
ctus ex omnibus ad plebem regendam, quàm mitis & blādus, humilis spiritu, sedulus corde, facilis affectu? Ante regnum se pro omnibus offerebat, rex cum omnibus æquabat suam militiam, & partiebatur laborem fortis in 1. Reg. 17.
prælio, mansuetus in imperio, patiens in conuicio, ferre 1. Reg. 18.
magis promptus quàm referre iniurias. Ideo tam charus erat omnibus, vt iuuenis ad regnum etiam inuitus pete- 2. Reg. 12.
retur, resistens cogeretur, senex ne prælio interesset à 2. Reg. 18.
suis rogaretur, quòd mallent omnes pro ipso periclitari, 2. Reg. 2.
quàm illum pro omnibus. Ita sibi gratis officiis plebem obligauerat. Primùm, vt in discordiis populi exularc in
E Hebro mallet, quam in Hierusalem regnare. Deinde, vt etiam in hoste positā virtutem diligeret: iustitiam etiam his qui arma contra se tulerant æquè ac suis præstandam putaret. Denique fortissimum aduersæ partis propugnatorem Abner ducem, & inferentem prælia miratus 2. Reg. 3.
est, & orantem pacis gratiam non aspernatus honorauit conuiuio: interemptum insidiis doluit, & fleuit: prosequutus exequias honestauit: mortem vltus, conscien- 3. Reg. 2.
tiæ fidem præstitit, quam filio inter hereditaria iura transcripsit: magis sollicitus, ne innocentis mortem inultam relinqueret, quàm quo suam mortem doleret. 1. Reg. 21.
Non mediocre istud, præsertim in rege, sic obire humi- 2. Reg. 23.
F litatis munia, vt communem se exhiberet etiam infi- 2. Reg. 24.
mis, alieno periculo cibum non quærere, potum recusare, peccatum fateri, séque ipsum pro populo offerre morti, vt in se diuina indignatio conuerteretur, cum ferienti angelo offerens se diceret: *Ecce ego peccaui, & ego pastor malum feci, & iste grex quid fecit? Fiat manus tua in me.* Nam quid alia dicam, quòd dolum meditanti- Psal. 37.
bus os suum non aperiebat, & tamquam non audiens nullum sermonem referendum putabat? Non respondebat conuiciis: cùm derogaretur, orabat: cùm malediceretur, benedicebat. Ambulans in simplicitate, & Psal. 108.
superborum fugitans arrogantiam, sectator extitit Psal. 100.
immaculatorum, qui cinerem miscebat alimentis suis, Psal. 101.
cùm peccata propria deploraret, & potum suum temperabat fletibus. Meritò sic expetitus est ab vniuerso po-

pulo, vt venirent ad eum omnes tribus Israël dicentes: *Ecce nos ossa tua & caro tua sumus: & heri & nudiustertius cùm esset Saul & regnaret super nos, tu eras qui producebas & inducebas Israël. Et dixit tibi Dominus: Tu pa-* 2. Reg. 5. *sces populum meum Israël.* Et quid plura de eo dicam, de quo huiusmodi Dei processit sententia, vt de ea diceret: *Inueni Dauid seruum meum secundùm cor meum?* Psa. 88. & Quis enim in sanctitate cordis & iustitia sicut iste ambu- Act. 13. lauit, vt impleret voluntatem Dei? Propter quem & Psal. 39. delinquentibus posteris eius venia data, & prærogatiua 3. Reg. 11. est reseruata heredibus. Quis igitur non diligeret eum, quem videbat ita charũ amicis, vt quia ipse sincerè amicos diligebat, æquè diligi se à suis amicis arbitraretur? Denique parentes cum filiis suis, filij præferebant paren- 1. Reg. 20. tibus. Vnde grauiter indignatus Saul, percutere Ionathan filium suum hasta voluit, quia plurimus apud eum valere Dauid amicitiam iudicabat, quàm vel pietatem, vel auctoritatem paternam. Etenim ad incentiuum charitatis cõmunis plurimum proficit, si quis vicem amantibus reddat: nec minus redamare se probet, quàm ipse amatur, idque amicitiæ fidelis patet exemplis. Quid enim tam populare, quàm gratia? Quid tam insitum Matt. 5. naturæ, quàm vt diligentem diligas? Quid tam inolitum atque impressum affectibus humanis, quàm vt eum amare inducas in animum, à quo te amari velis? Meritò sapiens dicit: *Perde pecuniam propter fratrem & ami-* Eccli. 29. *cum.* Et alibi: *Amicum salutare non erubescam, & à fa-* Eccl. 22. *cie illius non me abscondam.* Siquidem vitæ & immor- Eccl. 6. talitatis medicamentum in amico esse, Ecclesiasticus ser- 1. Cor. 13. mo testatur. Et summum in charitate præsidium nemo dubitauerit, cùm Apostolus dicat: *omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas numquam cadit.* Ideo Dauid non cecidit, quia charus fuit omnibus, & diligi à subiectis quàm timeri maluit. Timor enim temporalis tutaminis seruat excubias, nescit diuturnitatis custodiam. Itaque vbi timor decesserit, audacia obrepit: quoniam fidem non timor cogit, sed affectus exhibet. Prima ergo ad commendationem nostri est charitas. Bonum est ergo testimonium habere de plurimorum dilectione. Hinc nascitur fides, vt committere se tuo affectu non vereantur etiam alieni, quem pluribus charum aduerterint. Similiter etiam per fidem ad charitatem peruenitur: vt qui vni aut duobus præstiterit fidem, tamquam influat in animos vniuersorum, & omnium acquirat gratiam.

Consilia plurimum ad conciliationem valere aliorum, quod claruit in Salomone.

CAP VIII.

DVo igitur hæc ad commendationem nostri plurimum operantur, charitas & fides, & tertium hoc si habeas, quod in te admiratione dignum plerique existiment, & iure honorandum putent. Et quia consiliorum vsus maximè conciliant homines, ideo prudentia & iustitia in vnoquoque desiderantur, & ea expectantur à pluribus: vt in quo ea sint, illi deferatur fides, quo possit vtile consilium ac fidele desideranti dare. Quis enim ei se committat, quem non putet plus sapere, quàm ipse sapiat qui quærit consilium? Necesse est igitur, vt præstantior sit à quo consilium petitur, quàm ille est qui petit. Quid enim consulas hominem quem non arbitreris posse melius aliquid reperire, quàm ipse intelligis? Quòd si eum inueneris qui viuacitate ingenij, mentis vigore atque auctoritate præstet, & accedat eo vt exemplo & vsu paratior sit, præsentia soluat pericula, prospiciat futura, denuntiet imminentia, argumenta expediat, remedium ferat in tempore, paratus sit non solùm ad consulendum, sed etiam ad subueniendum: huic ita fides habetur, vt dicat qui consilium petit: *Etsi mala mihi* Eccl. 22. *euenerint, per illum sustineo.* Huiusmodi igitur viro salutem nostram & existimationem committimus, qui sit (vt supra diximus) iustus & prudens. Facit enim iustitia, vt nullus sit fraudis metus: facit etiam prudentia, vt

G nulla sit erroris suspicio. Promptiùs tamen nos iusto viro quàm prudenti committimus, vt secundùm vsum vulgi loquar. Cæterùm sapientum definitione, in quo vna virtus est, concurrunt cæteræ, nec potest sine iustitia esse prudentia. Quod etiam in nostris inuenimus. Psal. 36. Dicit enim Dauid: *Iustus autem miseretur & fœnerat.* Quid fœneret iustus, alibi dicit: *Iucundus vir qui misere-* Psal. 111. *tur & fœnerat, disponet sermones suos in iudicio.* Ipsum illud nobile Salomonis iudicium nonne sapientię plenum ac iustitiæ est? Itaque spectemus illud si ita est. Duæ, inquit, mulieres in conspectu regis Salomonis steterunt, & dixit vna ad eum: Audi me domine: Ergo & hæc mu- H lier in vno habitantes cubiculo, ante diem tertiam partu edito singulos filios suscepimus, & eramus vnà, arbiter nullus domi, nec vlla alia fœmina nobiscum, nisi nos solæ: & mortuus est filius eius hac nocte, vt obdormiuit super eum: & surrexit media nocte, & accepit filium meum de sinu meo, & collocauit eum in sinu suo, & filium suum mortuum posuit in sinu meo. Et surrexi manè, vt lactarem paruulum, & inueni eum mortuum. Et consideraui illum diluculo, & non erat filius meus. Et respondit altera: Non, sed filius meus est hic qui viuit, filius autem tuus qui mortuus est. Et hæc erat contentio, cum vtroque filium sibi vendicaret superstitem de- I functum autem suum negaret. Tunc rex iussit afferri machæram, & infantem diuidi, & singulas partes dari singulis: dimidiam vni, & dimidiam alteri. Exclamauit mulier quæ vero erat affectu percita: Nequaquam domine infantem diuidas, detur potius illi & viuat, & non interficias eum. At respondit altera: Neque meus, neque huius sit infans, diuidite eum. Et statuit rex dari infantem ei mulieri quæ dixerat: Nolite interficere eum, sed date eum illi mulieri: quia mota sunt, inquit, viscera eius in filio suo: itaque non immeritò æstimatus est intellectus Dei in eo esse, in quo occulta sunt Dei. Quid autem occultius, quàm internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus velut quidam pietatis descen- K dit arbiter, & velut quandam genitalis alui vocem eruit, quia maternus patuit affectus, qui elegerat filium suum vel apud alienam viuere, quàm in conspectu matris necari? Sapientiæ igitur fuit, latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere veritatem, & velut quadam machæra ita spiritus gladio penetrare non solùm vteri, sed Hebr. 4. etiam animæ & mentis viscera. Iustitiæ quoque, vt quæ suum necauerat, alienum non tolleret, sed vera mater reciperet suum. Denique etiam scriptura hoc pronun- 3. Reg. 3. tiat *Audiuit, inquit, omnis Israël hoc iudicium, quod iudica-uit rex: & timuerunt à facie regis, eo quòd intellectus Dei in eo* Ibid. L *esset, vt faceret iustitiam.* Denique & ipse Salomon ita poposcit sapientiam, vt daretur sibi cor prudens audire & iudicare cum iustitia.

Virtutes omnes indiuiduas, sed opinione vulgi esse seiunctas, nec tamen apud ipsum vulgus alteram sine altera comprobari. non solùm à philosophis, sed plus etiam intimatur à nostris.

CAP IX.

LIquet igitur etiam secundùm scripturam diuinam quæ antiquior est, sapientiam sine iustitia esse non M posse, quia vbi vna earum virtutum, ibi vtraque est. Da- Dan. 13. niel quoque quàm sapienter alta interrogatione fraudulentæ accusationis deprehendit mendacium, vt calumniatorum sibi responsio non conueniret? Prudentiæ igitur fuit vocis suæ testimonio reos prodere, iustitiæ quoque nocentes supplicio dare, innocentem subducere. Est ergo indiuiduum sapientiæ atque iustitiæ contubernium: sed vulgi vsu diuiditur vna quædam forma virtutum, vt temperantia sit in dispiciendis voluptatibus; fortitudo spectetur in laboribus & periculis: prudentia in delectu bonorum, sciens commoda & aduersa distinguere: iustitia quæ sit bona custos iuris alieni, & vindex proprietatis, suum cuique conseruans. Sit igitur nobis communis opinionis gratia, quadripartita hæc facta diuisio, vt ab illa subtili disputatione philosophicæ

losophicæ sapientiæ, quæ eliminãdæ veritatis causa quasi ex adyto quodam eruitur, retrahentes pedem, forensem vsum ac popularem sensum sequamur. Hac igitur diuisione seruata, reuertamur ad propositum. Prudentissimo *Prou. 27.* cuique causam nostram committimus, & ab eo consilium promptiùs quàm à cæteris poscimus. Præstat tamen fidele iusti consilium viri, & sapientissimi ingenio frequenter præpõderat. Vtiliora enim vulnera amici, quàm alienorum oscula.

Mystica interpretatio super Salomone & regina Saba.

CAP. X.

Denique quia iusti iudicium est, sapientis autem argumentum: in illo censura disceptationis, in hoc *Prou. 12.* calliditas inuentionis. Quòd si vtrumque connectas, erit magna consiliorum salubritas, quæ ab vniuersis spectatur admiratione sapientiæ & amore iustitiæ, vt omnes quærant audire sapientiam eius viri, in quo vtriusque virtutis copula sit: sicut quærebant omnes reges terræ videre faciem Salomonis, & audire sapientiam eius, ita vt & Saba regina veniret ad eum, & tentaret eum in quæstionibus. *Et venit*, inquit, *& omnia locuta est quæ habebat in corde suo, & audiuit omnem* *3. Reg. 10.* *sapientiam Salomonis, nec vllum verbum præteriuit eam.* C Quæ sit ista, quam nihil prætereat, nec sit aliquid quod ei non annuntiauerit verus Salomon, cognosce ô homo ex his quæ audis loquentem. *Verus est*, inquit, *Ibid.* *sermo quem audiui in terra mea de sermonibus tuis, & de prudentia tua, & non credidi his qui dicebant mihi, donec veni, & viderunt oculi mei, & nunc non est nec dimidia quidem pars secundùm ea quæ annuntiabantur mihi. Apposuisti bona super omnia quæ audiui in terra mea. Beatæ mulieres tuæ, & beati pueri tui qui assistunt tibi, qui audiunt omnem prudentiam tuam.* Intellige conuiuium veri Salomonis: & quæ apponuntur in eo conuiuio, intellige sapienter, & considera in qua terra congregatio natio- D num audierit famam sapientiæ veræ atque iustitiæ, & quibus eum viderit oculis, contemplantibus vtique quę non videntur. Quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Quæ sunt bea- *2. Cor. 4.* tæ mulieres, nisi illæ de quibus dicitur: *Beata quæ ver-* *Luc. 11.* *bum Dei audiunt & pariunt?* Et alibi: *Quicumque enim* *Matt. 12.* *verbum Dei fecerit, ipse meus frater & soror & mater est.* Qui etiam pueri tui beati qui assistunt, nisi Paulus qui *Act. 26.* dicebat: *Vsque in hunc diem sto contestans minori at maiori*: *Luc. 2.* & Symeon qui expectabat in templo vt videret consolationem Israel? Quomodo ergo dimitti posceret, nisi quia assistens Domino, discedendi habere facultatem *3. Reg. 10.* non poterat, nisi voluntatem Domini adeptus esset? E Exempli causa propositus est nobis Salomon, à quo certatim vt audiretur eius sapientia postulabatur.

Quòd à probis viris consilium sit requirendum: exempla de patribus.

CAP. XI.

Ioseph quoque nec in carcere feriatus erat, quo mi- *Gen. 40. & 41.* nus de rebus incertis consuleretur. Cuius consilium Ægypto vniuersæ profuit, vt non sentiret septem annorum sterilitatem, aliosque populos miseræ famis leuaret ieiunio. Daniel ex captiuis regalium consultorum *Dan. 2. 7. & seq.* arbiter factus est, consiliis suis emendauit præsentia, annuntiauit futura. Ex his enim quæ frequenter interpretatus ostenderat veri se esse annuntium, fides ei in omnibus deferebatur. Sed etiam tertius locus de his qui admiratione digni æstimarentur, Ioseph, Salomonis & *Exod. 18.* Danielis exemplo decursus videtur. Nam quid de Moyse loquar, cuius omnis Israel quotidie consilia præstolabatur, quorum vita fidem faciebat prudentiæ, admirationémque eius augebat: Quis se non committeret con- *Ibid.* silio Moysi, cui seniores si qua supra suum intellectum & virtutem esse arbitrarentur, diiudicanda seruabant: F

A Quis Danielis consilium refugeret, de quo ipse Deus dixit: *Quis Daniele sapientior?* Aut quomodo dubitare *Ezech. 28.* homines de eorum mentibus possent, quibus Deus tan- *Exod. 17.* tam conferebat gratiam? Moysi consilio bella confice- *Exod. 16.* bantur, Moysi meritis de cælo affluebat alimonia, potus *Dan. 14.* è petra. Quàm purus Danielis animus, vt mulceret barbaros mores, mitigaret leones? Quæ in illo temperantia? quanta animi & corporis continentia? Nec immeritò mirabilis factus omnibus, quando (quod vehementer admirantur homines) regalibus fultus amicitiis, aurum non quærebat, nec delatum sibi honorem pluris faciebat quàm fidem. Quinetiam periclitari malebat pro le- B ge Domini, quàm pro gratia hominis inflecti. Nam de *Hebr. 11.* sancti Ioseph (quem penè prætereieram) castimonia & iustitia quid dicam? quarum altera illecebras heriles respuit, refutauit præmia; altera mortem contempsit, metum repulit, carcerem praeoptauit? Quis hunc priuatæ *Gen. 39.* causæ ad consulendum idoneum non iudicaret, cuius ferax animus & mens fertilis, temporis sterilitatem quodam consiliorum & cordis vbere fœcundauit? *Genes. 41.*

Improbos homines, licèt prudentes videantur, fugiendos.

CAP. XII.

C Aduertimus igitur, quòd in acquirendis consiliis plurimum adiungat vitæ probitas, virtutum prærogatiua, beneuolentiæ vsus, frugalitatis gratia. Quis enim in cœno fontem requirat? Quis è turbida aqua potum petat? Itaque vbi luxuria est, vbi intemperantia, vbi vitiorum confusio: quis inde sibi aliquid hauriendum existimet? Quis non despiciat morum colluuionem? Quis vtilem causæ alienæ iudicet, quem videt inutilem vitæ suæ? Quis iterum improbum, maleuolum, contumeliosum non fugiat, & ad nocendum paratum? quis non eum omni studio declinet? Quis verò, quamuis instructum ad consilij opem, difficilem tamen accessu, ambiat, in quo sit illud, tamquam si quis aquæ fontem præcludat? Quid enim prodest habere sapientiam, si consilium neges? Si consulendi intercludas copiam, clausisti fontem, vt nec aliis influat, nec tibi prosit. Pulchrè autem & de illo conuenit, qui habens prudentiam, commaculat eam vitiorum sordibus, eo quòd aquæ exitum contaminet. Degeneres animos vita arguit. Quomodo enim eum potes iudicare consilio superiorem, quem videas inferiorem moribus? Supra me debet esse, cui me committere paro. An verò idoneum eum putabo, qui mihi det consilium, quod non dat sibi? & mihi eum vacare credam, qui sibi non vacet: cuius animum volupta- *Esdr. 14.* tes occupent, libido deuinciat, auaritia subiuget, cupi- E ditas perturbet, quatiat metus? Quomodo hic consilij locus, vbi nullus quieti? Admirandus mihi & suspiciendus consiliarius, quem propitius Dominus patribus dedit, offensus abstulit. Huius imitator debet esse qui potest consilium dare, & alienam à vitiis custodire prudentiam, quia nihil inquinatum in illam incurrit. *Sap. 7.*

Sapientiam vitiosos homines sibi vendicare non debere quippe, quæ nullum consortium cum vitiis potest habere.

CAP. XIII.

Quis igitur tantam vultu speciem † præferat pulchri- *al. præferat.* tudinis, & belluinis posterioribus ac ferinis vnguibus formæ superioris dehonestet gratiam: cùm tam admirabilis & pręclara forma virtutum sit, & specialiter pulchritudo sapientiæ, sicut series scripturæ indicat. Est *Ibid.* enim hæc speciosior sole & super omnem stellarum dispositionem luci comparata inuenitur purior. Lucem etenim hanc suscipit nox, sapientiam autem non vincit malitia. Diximus de eius pulchritudine, & scripturę testimonio comprobauimus: superest vt doceamus scripturæ auctoritate nullum ei contubernium cum vitiis *Sap. 2.* esse, sed indiuiduam cum cæteris virtutibus coniunctionem: cuius spiritus est disertus, sine inquinamento,

C

etsi thesaurum diuitiis non habebat. Sciebat abundare, G
Philip. 4. quia non quærebat datum in pecunia, sed requirebat fructum in gratia. Possumus & sic intelligere, quia sciebat abundare, qui poterat dicere: *Os nostrum patet ad vos o Corinthij, cor nostrum dilatatum est.* In omnibus erat
2. Cor. 6. imbutus, & saturari & esurire. Beatus qui sciebat saturari in Christo. Non ergo illa corporalis, sed spiritalis est saturitas, quam operatur scientia. Et meritò scientia opus est, quia *non in pane solo viuit homo, sed in omni*
Deut. 8. *verbo Dei.* Ergo qui sic sciebat saturari & sic esurire, sciebat vt semper noua quæreret, esurire & sitire Dominum.
Matt. 5. Sciebat & esurire, qui sciebat, quia esurientes manduca-
2. Cor. 6. bunt: sciebat & poterat abundare, qui nihil habebat, & H
possidebat omnia.

Quòd mali consiliarij sæpe fiant in ruinam: introducitur Roboam consilio iuuenum deceptus.

CAP. XVIII.

EGregiè itaque viros alicui præsidentes muneri commendat iustitia: econtra, iniquitas destituit atque impugnat. Exemplo nobis est scriptura quæ dicit: Cùm populus Israel post mortem Salomonis rogasset filium
2. Reg. 12. eius Roboam, vt releuaret ceruices eorum à seruitute I
dura, & paterni imperij temperaret austeritatem, illum spreto senili consilio de suggestione adolescentium responsum dedisse huiusmodi, quòd & onus adiiceret super patris iugum, & leuiora grauioribus suppliciis mutaret. Quo responso exasperati populi responderunt: Non est nobis portio cum Dauid, neque hereditas in
Ibid. filiis Iesse. Reuertere vnusquisque in tabernacula tua Israel, quoniam hic homo neque in principem neque in ducem erit nobis. Itaque desertus a populo ac destitutus, vix duarum tribuum propter Dauid meritum habere potuit societatem.

Iustitia & beneuolentia & affabilitate non fucata plurimos posse conciliari.

CAP. XIX.

CLaret ergo quoniam & æquitas imperia confirmet, & iniustitia dissoluat. Nam quomodo potest militia regnum possidere, quæ ne vnam quidem priuatam potest regere familiam? Summa igitur benignitate opus est, vt non solùm publica gubernacula, sed etiam priuata iura tueamur. Plurimum iuuat beneuolentia, quæ omnes studet beneficiis amplecti, deuincire officiis, oppignerare gratia. Affabilitatem quoque sermonis diximus ad conciliandam gratiam valere plurimum Sed hanc volumus esse sinceram ac sobriam sine vlla adula-
Supr. c. 7 tione, ne simplicitatem ac puritatem alloquij deceat sermonis adulatio. Forma enim esse debemus cæteris, non solùm in opere, sed etiam in sermone, in castitate ac fide. Quales haberi volumus, tales simus: & qualem affe-
1. Tim. 4. ctum habemus, talem aperiamus. Neque dicamus in corde nostro verbum iniquum, quod abscondi putemus silentio ab eo qui audit in occulto dicta, qui occulta facit, & cognoscit secreta viscerum, qui sensum visce- M
Deut. 15. ribus infundit. Ergo tamquam sub oculis constituti iudicis, quidquid gerimus, in luce positum putemus, vt omnibus manifestetur.

Ad commendationes hominum plurimum valere si probatis adhæreant: exempla de patribus, & dispares etiam ætate, vita delectari similitudine: exemplum ponitur de Petro & Ioanne.

CAP. XX.

PLurimum itaque prodest vnicuique, bonis iungi. Adolescentibus quoque vtile, vt claros & sapientes viros sequantur: quoniam qui congreditur sapientibus,
Prou. 13. sapiens est: qui autem cohæret imprudentibus, imprudens agnoscitur. Et ad instructionem itaque bonis iungi plurimum proficit, & ad probitatis testimonium. Ostendunt enim adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhæserint, & ea conualescit opinio, quòd ab his viuendi acceperint similitudinem, cum quibus conuersandi hauserint cupiditatem. Inde tantus Iesus Naue, quòd eum non solùm erudiuit ad legis scientiam Moysi Deut. 31.
copula, verum etiam sanctificauit ad gratiam. Denique Exod. 24.
cùm in eius tabernaculo diuina refulgeret præsentia, & videretur maiestas Domini, solus erat in tabernaculo Iesus Naue. Moyses cum Deo loquebatur, Iesus pariter nube sacra tegebatur. Presbyteri & populus deorsum Exod. 33.
stabant, Iesus cum Moyse, ad accipiendam legem ascendebat. Omnis populus intra castra erat, Iesus extra castra in tabernaculo testimonij. Cum columna nubis descenderet, & loqueretur cum Moyse, quasi fidus adstabat minister. Nec exibat de tabernaculo iuuenis, cum senioribus longè positis diuina trepidarent miracula. Deut. 34.
Vbique igitur inter admiranda opera & reuerenda se- Iosue. 3.
creta sancto Moysi indiuiduus adhærebat. Vnde factum Iosue. 10.
est, vt qui fuerat socius conuersationis, fieret successor potestatis. Meritò vir huiusmodi euasit, vt sisteret fluminum cursus, diceret: Stet sol, & staret sol: quasi eius spectator victoriæ noctem differret, diem produceret: & (quod Moysi negatum est) solus eligeretur, vt populum introduceret in terram repromissionis. Magnus vir fidei miraculis, magnus triumphis. Illius augustiora
opera, huius prosperiora. Vterque igitur diuina subni- Exod. 14.
xus gratia, vltra humanam processit conditionem. Ille Iosue. 10.
mare, hic cælo imperauit. Pulchra itaque copula senio- Genes. 13
rum atque adolescentium. Alij testimonio, alij solatio sunt, alij magisterio, alij delectationi. Omitto quod Abrahæ adhæsit Lot adolescentulus etiam proficiscenti, ne fortè hoc propinquitatis magis fuisse existimetur, & necessariæ potiùs quàm voluntariæ adiunctionis. Quid de Elia atque Elisæo loquamur? Licet enim non expres- 3. Reg. 19.
K sè Elisæum iuuenem scriptura significauerit, aduertimus Act. 12.
tamen & colligimus iuniorem fuisse. In Actibus Apo- 15. 16. &
stolorum Barnabas Marcum assumpsit, Paulus Silam, 18.
Paulus Timotheum, Paulus Titum. Sed illis superioribus videmus diuisa officia, vt seniores consilio præualerent, iuniores ministerio. Plerumque etiam virtutibus pares dispares ætatibus, sui delectantur copula, sicut delectabantur Petrus & Ioannes. Nam adolescentem legi- Act. 3.
mus in Euangelio Ioannem, licet meritis & sapientia Matt. 14.
nulli fuerit seniorum secundus. Erat enim in eo senectus Sap. 4.
venerabilis morum, & cana prudentia. Vita enim im-
L maculata, bonæ senectutis stipendium est.

De laude miserationis & hospitalitatis, & malo prodigalitatis & inanis fauoris, & hic maximè in sacerdotibus reprehenditur, qui omnia ornatè & ordinatè agere debent.

CAP. XXI.

ADiuuat hoc quoque ad profectũ bonæ existima- Psal. 34.
tionis, si de potentis manibus eripias inopem, de Prou. 14.
morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest: ne videamur iactantiæ magis causa facere, quàm misericordiæ, & grauiora inferre vulnera, dum leuioribus mederi desideramus. Iam si oppressum opibus potẽtis, & factione magis quàm sceleris sui pretio grauatum liberaueris, egregiæ cõualescit opinionis testimonium. Commendat plerosque etiam hospitalitas. Est enim publica species humanitatis, vt peregrinus hospitio non egeat, suscipiatur officiosè, pateat aduenienti ianua. Valde id decorum totius est orbis existimatione, Iob. 31.
peregrinos cum honore suscipere, non deesse mensæ hospitalitatis gratiã, occurrere officiis liberalitatis, explorare aduentus hospitũ. Quod Abrahæ laudi est da- Genes. 18.
tum, qui ante ianuam suam speculabatur, ne fortè præteriret peregrinus aliquis, & diligenter prætẽdebat excubias, vt occurreret, vt præueniret, vt rogaret, ne trãsiret hospes, dicens: *Domine, si inueni gratiam ante te,*

Ibidem. *Genes.14.* *ne praetereas puerum tuum.* Et ideo pro hospitalitatis mercede fructum posteritatis recepit. Lot quoque nepos eius, non solùm genere, sed etiam virtute proximus, propter hospitalitatis affectum, Sodomitana à se suisque supplicia detorsit. *Gen.19.* Decet igitur hospitalem esse, benignum, iustum, non alieni cupidum, immò de suo iure *1.Tim.3.* *1.Tim.5.* cedentem potius aliqua, si fuerit lacessitus, quàm aliena tuta pulsantem, fugitantem litium, abhorrentem à iurgiis, redimentem concordiam & tranquillitatis gratiam. Siquidem de suo iure virum bonum aliquid relaxare, non solùm liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est. Primùm dispendio litis carere, non mediocre est lucrum. Deinde accedit ad fructum quòd augetur amicitia, ex qua oriuntur plurimae commoditates, quae contemnenti aliquo in tempore, postea fructuosae sint. In officiis autem hospitalibus, omnibus quidem humanitas impartienda est, iustis autem vberior deferenda *Matt.10.* honorificentia. *Quicumque enim iustum receperit in nomine iusti, mercedem iusti accipiet*, vt Dominus pronuntiauit. Tanta autem est apud Deum hospitalitatis gratia, vt *Ibid.* ne potus quidem aquae frigidae à praemiis remunerationis immunis sit. *Gen.18.* Vides quia Abraham Deum recepit hospitio, dum hospites quaerit? Vides quia Lot angelos suscepit? *Gen.19.* Qui scis an & tu cum suscipis hospitem, suscipias Christum? cùm in hospite sit Christus, quia Christus in paupere est, sicut ipse ait: *Matt.25.* *In carcere eram, & venistis ad me: nudus eram, & operuistis me.* Suaue est igitur non pecuniae sed gratiae studere. Verùm hoc malum iam dudum humanis influxit mentibus, vt pecunia honori sit & animi hominum diuitiarum admiratione capiantur. Inde se immersit auaritia, veluti quaedam bonorum ariditas officiorum: vt homines damnum putent quidquid praeter morem impenditur. Sed etiam in hoc aduersus auaritiam, ne quod afferre possit impedimentum, prospexit scriptura venerabilis, dicens: *Prou.15.* *Quia melior est hospitalitas cum oleribus.* Et infra *Prou.17.* *Melior est panis in suauitate cum pace.* Non enim prodigos nos docet esse scriptura, sed liberales. Largitatis enim duo sunt genera; vnum liberalitatis, alterum prodigae effusionis. Liberale est hospitio suscipere, nudum vestire, redimere captiuos, non habentes sumptu iuuare: prodigum est, sumptuosis effluere conuiuiis, & *Prou.20.* vino plurimo. Vnde legisti: *Prodigum est vinum, & contumeliosa ebrietas.* Prodigum est, popularis fauoris gratia exinanire proprias opes. Quod faciunt qui ludis Circensibus vel etiam theatralibus, & muneribus gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant suum, vt vincant superiorum celebritates, cùm totum illud sit inane quod agunt. *Dist.86. cap. pulchra.* Quandoquidem etiam bonorum operum sumptibus immoderatum esse non deceat. Pulchra liberalitas, erga ipsos quoque pauperes mensuram tenere, vt abundes pluribus, non conciliandi fauoris gratia vltra modum fluere. Quidquid ex affectu puro ac sincero promitur, hoc est decorum: non superfluas aedificationes aggredi, nec praetermittere necessarias. Et maximè sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat, impensas misericordiae conuenientes frequentare, quantum oporteat largiri peregrinis, non superflua, sed competentia; non redundantia, sed congrua humanitati; ne sumptu pauperum alienam sibi quaerat gratiam, ne restrictiorem erga clericos aut indulgentiorem se praebeat. Alterum enim inhumanum, alterum prodigum: si aut sumptus desit necessitati eorum, quos à sordidis negociationis aucupiis retrahere debeas, aut voluptati superfluat.

De modo inter remissionem & seueritatem conseruando, & quòd simulata remissio grauiores aliquando causas adoriatur: exemplum de Abessalon.

CAP. XXII.

QVin etiam verborum ipsorum & praeceptorum esse mensuram conuenit, ne aut nimia remissio videatur, aut nimia seueritas. Plerique enim remissiores A malunt esse, vt videantur boni. Sed nihil simulatum & fictum verae virtutis esse certum est, quin etiam diuturnum esse non solet. In principio vernat, in processu tamquam flosculus dissipatur & soluitur: quod autem verum ac sincerum, alta radice fundatur. Et vt exemplis assertiones nostras probemus (quoniam quae simulata sunt, diuturna esse non possunt, sed tamquam ad tempus virentia citò decidunt) *2.Reg.14.* ex ea familia ex qua nobis plurima ad virtutis profectum exempla accersiuimus, vnum simulationis & fraudis proferamus testimonium. *2.Reg.15.* Abessalon erat Dauid regis filius, decore insignis, egregius forma, praestans iuuenta: ita vt vir talis in Israel non B reperiretur, à vestigio pedis vsque ad verticem immaculatus. *Ibid.* Is fecit sibi currus & equos, & viros quinquaginta, qui praecurrerent ante eum. Surgebat diluculo, & stabat ante portam in via: & si quem aduertisset regis iudicia quaerentem, accedebat ad eum, dicens: Ex qua ciuitate es tu? Respondit ille: Ex vna tribu sum de tribubus Israel, seruus tuus. Referebat Abessalon: Verba tua bona sunt & directa, & qui te audiat non est tibi datus à rege. Quis constituet me iudicem? Et quisquis ad me veniet, cuicumque fuerit iudicium necessarium † iustificabo illum. *al. iudicabo.* Talibus delinibat singulos sermonibus. Et cùm accederent adorare eum, extendens manus suas, apprehendebat atque osculabatur eos. Sic conuertit in se corda C omnium, dum blanditiae huiusmodi intimorum tangunt viscerum sensum. Sed delicati isti & ambitiosi elegerunt honorabilia & grata ad tempus & iucunda: vbi autem parua processit dilatio, quam prudens omnium Propheta paulisper cedendo interponendam putauit, non potuerunt tolerare ac sustinere. *2.Reg.18.* Denique non dubitans de victoria Dauid, commendabat filium dimicaturis, vt ei parcerent. Ideòque nec praelio interesse voluit, ne vel inferre arma parricidae licet videretur, sed tamen filio. Liquet igitur ea esse perpetua ac solida, quae vera sunt, & quae sincerè potius quàm dolo congregantur. Ea verò D quae simulatione atque assentatione parta sunt, non posse diu perseuerare.

Quod pecunia redempti non diu fidem custodiant.

CAP. XXIII.

QVis igitur vel illos qui pecunia ad obedientiam redimuntur, vel eos qui assentione inuitantur, fidos sibi arbitretur? Nam & illi frequenter se vendere volunt, & isti imperia dura ferre non possunt, & leui assentatiuncula facilè capiuntur: si perstrinxeris verbo, immurmurant, deserunt, infesti abeunt, indignantes relinquunt, imperare malunt quàm obedire. Quasi obnoxios beneficio, E subiectos sibi debere esse existimant, quos praepositos sibi habere debebant. Quis igitur sibi fideles putet, quos vel pecunia vel adulatione sibi obligandos crediderit? Nam & ille qui pecuniam acceperit, vilem se & despectum iudicat, nisi saepe redimatur; itaque frequenter expectat pretium suum: & ille qui obsecratione ambitus videtur, vult semper rogari.

Bonis tantùm artibus ad honores nitendum, maximè ecclesiasticos: nec inferiores ordines simulatis virtutibus episcopo derogare, nec item episcopum cleri inuidum esse debere, sed iustum in omnibus, maximè in iudicando. F

CAP. XXIV.

ERgo bonis artibus & sincero proposito nitendum ad honorem arbitror, & maximè ecclesiasticum: vt neque resupina arrogantia, vel remissa negligentia sit, neque turpis affectatio, & indecora ambitio. Ad omnia abundat animi directa simplicitas, satisque seipsa commendat. In ipso verò munere, neque seueritatem esse duram conuenit, nimiam nec remissionem: ne aut potestatem exercere, aut susceptum officium nequaquam implere videamur. Enitendum quoque, vt beneficiis atque officiis obligemus plurimos, & collatam refer-

uemus gratiam: ne iure beneficij fiant immemores, qui
se grauiter læsos dolent. Sæpe enim vsu venit, vt quos
gratia foueris, vel aliquo superiore cumulaueris gradu,
auertas, si indignè aliquem eis præponendum iudices.
Sed & sacerdotem beneficiis suis vel iudiciis fauere con-
uenit, vt æquitatem custodiat, & presbytero vel mini-
stro deferre, vt parenti. Neque eos, qui semel probati
sunt, arrogantes esse oportet, sed magis tanquam memo-
res gratiæ, humilitatem tenere: neque offendi sacerdo-
tem, si aut presbyter, aut minister, aut quisquam de cle-
ro, aut misericordia, aut ieiunio, aut integritate, aut do-
ctrina, aut lectione existimationem accumulet suam.
Prou. 27. Gratia enim Ecclesiæ, laus doctoris est. Bonum opus ali-
11. q. 3. c. cuius prædicari, ita tamen si nullo studio fiat iactantiæ.
si quis vero. Laudent enim vnumquemque proximorum labia, &
non os suum: & commendent opera, non studia sua. Cæ-
terum si quis non obediat episcopo, extollere atque ex-
altare se desiderans, obumbrat merita episcopi simula-
ta affectatione doctrinæ, aut humilitatis aut misericor-
diæ; is à vero deuius superbit: quoniam veritatis ea est
regula, vt nihil facias commendandi tui causa, quo mi-
nor alius fiat: neque si quid boni habeas, id ad reforma-
tionem alterius & vituperationem exerceas Non defen-
das improbum, & sancta indigno committenda arbitre-
ris: neque iterum vrgeas & impugnes, cuius crimen non
deprehenderis. Nam cùm in omnibus iniustitia citò of-
fendat, tum maximè in Ecclesia, vbi æquitatem esse opor-
tet, vbi æqualitatem haberi decet: vt nihil sibi potentior
plus vendicet, nihil vsurpet ditior. Siue enim pauper, si-
Coloss. 3. ue diues, in Christo vnum sunt Nihil sanctior plus sibi
& Gal. 3. arroget, ipsum enim par est esse humiliorem. Sed nec
personam alterius accipiamus in iudicio: gratia absit,
causam merita decernant. Nihil sic opinionem, immò fi-
dem grauat, quàm si in iudicando, potentiori dones cau-
sam inferioris, vel pauperem innocentem arguas, diui-
tem excuses reum culpæ. Pronum quippe est genus ho-
minum fauere honoratioribus, ne læsos se putent, ne vi-
ctidoleant. Sed primùm si offensam veretis, non reci-
Iacob. 2. pias iudicium: si sacerdos es, aut si quisquam alius, non
lacessas. Licet tibi silere in negotio dumtaxat pecunia-
rio, quanquam sit constantiæ, adesse æquitati. In causa
autem Dei, vt communionis periculum est, etiam dis-
simulare, peccatum est non leue.

Fauores & beneficia plus pauperibus quàm diuitibus eroganda, quia de eo quod diues fortè dedignatur, pauper maximam tibi habet gratiam: & quòd beneficia non sola pecunia fiant.

Cap. XXV.

QVid autem tibi prodest fauere diuiti? An quia ci-
tius amantem remuneret? His enim fauemus fre-
quentiùs, à quibus referendæ vicem speramus gratiæ.
Sed eo magis infirmo & inopi non studere conuenit, quia
pro eo qui non habet, remunerationem speramus à Do-
mino Iesu; qui sub specie conuiuij generalem virtutis
Luc. 14. edidit formam, vt his potius nostra conferamus benefi-
cia qui nobis ea non possunt repræsentare, dicens, ad
conuiuium atque epulas non eos qui diuites sunt, sed
pauperes inuitandos. Diuites enim rogari videntur, vt
ipsi quoque nobis reddant conuiuium: pauperes (quia
non habent quod restituant) cùm acceperint, remune-
ratorem nobis faciunt Dominum, qui se pro paupere
Matt. 19. obligandum obtulit. Ad ipsum quoque sæculi vsum col-
latio beneficij facta in pauperes magis quàm in locu-
pletes, plus iuuat: quia diues dedignatur beneficium, &
pudet eum debitorem esse gratiæ. Quinetiam id quod
collatum est sibi, meritis suis arrogat, quòd vel vt debi-
tum acceperit, vel ideo datum sit, eo quòd is qui dedit,
reddendum sibi à diuite vberius existimauerit. Ita in ac-
cipiendo beneficio, eo ipso quòd acceperint diuites, de-
disse se magis quàm accepisse existimant: pauper verò
etsi non habet vnde reddat pecuniam, refert gratiam. In
quo certum est quòd plus reddat, quàm acceperit. Pe-
cunia enim nummo soluitur, gratia numquam exinani-
G tur. Reddendo vacuatur pecunia, gratia autem & ha-
bendo soluitur, & soluendo retinetur. Deinde quod di-
ues refugit, pauper fatetur, quòd sit obligatus debito,
sibique subuentum, non honori suo delatum putat: do-
natos sibi arbitratur filios, vitam redditam, seruatam fa-
miliam. Quantò igitur melius, apud bonos, quàm apud
ingratos locare beneficium? Vnde Dominus ad disci- *Matt. 10.*
pulos ait: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque*
pecuniam: qua, velut falce, pullulantem in pectoribus
humanis succidit auaritiam. Petrus quoque claudo qui *Act. 3.*
ex vtero matris suæ portabatur, ait: *Argentum & aurum*
non habeo, sed quod habeo, do tibi. In nomine Iesu Christi
H *Nazareni surge & ambula.* Itaque pecuniam non dedit,
sanitatem dedit. Quantò melius est salutem habere sine
pecunia, quam pecuniam sine salute; Surrexit claudus, *Eccl. 30.*
quod non sperabat: pecuniam non accepit, quam spera-
bat. Sed hæc vix in sanctis Domini reperiuntur, vt diuitiæ
contemptui sint.

De malo auaritiæ: exempla de Balaam, & Acham, & Dalila.

Cap. XXVI.

I CÆterum ita incubuerunt mores hominum ad admi-
rationem diuitiarum, vt nemo nisi diues honore di- *Eccl. 13.*
gnus putetur. Neque hic recens vsus, sed iam dudum
(quod peius est) inoleuit hoc vitium humanis mentibus.
Siquidem cum Hiericho magna ciuitas tubarum sacer- *Iosue. 6.*
dotalium sono corruisset, & Iesus Naue potiretur victo-
ria, cognouit infirmatam esse virtutem populi per auari-
tiam, atque auri cupiditatem. Nam cùm de spoliis vrbis *Iosue. 7.*
incensæ sustulisset Acham vestem auream, & ducenta ar-
genti didrachmata, & linguam auream, oblatus Domi-
no negare non potuit, sed prodidit furtum Vetus igitur *Exod. 20.*
K & antiqua auaritia est, quæ cum ipsis diuinæ legis cœpit *Num. 22.*
oraculis, immò propter ipsam reprimendam lex Dei la-
ta est. Propter auaritiam Balac putauit Balaam præmiis
posse tentari, vt malediceret populum patrum: & vicis-
set auaritia, nisi Dominus à maledicto eum abstinere
vetuisset. Propter auaritiam præcipitatus Acham, in exi-
tium deduxerat totam plebem parentum. Itaque Iesus
Naue, qui potuit solem sistere ne procederet, auaritiam *Iosue. 7.*
hominum non potuit sistere ne serperet. Ad vocem eius *Iosue. 10.*
sol stetit, auaritia non stetit. Sole itaque stante confecit
Iesus triumphum, auaritia autem procedente, pene ami-
sit victoriam. Quid? fortissimum omnium Samson, non-
ne Dalilæ mulieris auaritia decepit? Itaque ille qui ru-
L gientem leonem manibus discerpsit suis, qui vinctus & *Iudic. 14.*
alienigenis traditus, sine vllo adiutore solus dissolutis *Iudic. 16.*
vinculis, mille ex his peremit viros, qui funes intextos
neruis velut mollia sarti fila dirupit, is super genua mu-
lieris inflexa ceruice truncatus, inuicti crinis ornatum,
prærogatiuam suæ virtutis amisit. Influxit pecunia in
gremium mulieris, & à viro discessit gratia. Feralis igitur
auaritia, illecebrosa pecunia, quæ habentes contaminat,
non habentes non iuuat. Esto tamen vt aliquando adiu- *1. Tim. 6.*
uet pecunia, inferiorem tamen & ipsum desiderantem.
Quid ad eum qui non desiderat, qui non requirit, qui au-
xilio eius non indiget, studio non flectitur? Quid ad alios,
M si sit ille copiosior qui habet? Numquid idcirco hone-
stior, quia habet quo honestas plerumq; amittitur, quia
habet quod custodiat, magis quàm quod possideat? Illud
enim possidemus quo vtimur: quod autem vltra vsum
est, non vtique habet possessionis fructum, sed custodiæ
periculum.

De benignitate, & quod excommunicatio tardiùs sit exerenda.

Cap. XXVII.

AD summum nouimus quòd pecuniæ contemptus *Eccl. 4.*
iustitiæ forma sit: & ideo auaritiam declinare de-
bemus, & omni studio intendere, ne quid faciamus vm-
quam aduersus iustitiam sed in omnibus gestis & ope-

ribus custodiamus eam. Si volumus commendare nos Deo, charitatem habeamus, vnanimes simus, humilitatem sequamur, alter alterum existimantes superiorem
Rom. 12. sibi. Haec est enim humilitas, si nihil sibi quis arroget, sed inferiorem se esse existimet. Episcopus vt membris suis vtatur clericis, & maximè ministris qui sunt verè filij: quem cuique viderit aptum muneri, ei deputet.
1. Petr. 5. Cum dolore amputatur etiam quae putruit pars corporis, & diu tractatur si potest sanari medicamentis: si non potest, tunc à medico bono abscinditur. Sic episcopi affectus boni est, vt optet sanare infirmos, serpentia auferre vlcera, adurere aliqua, non abscindere: postremò
Philip. 2. quod sanari non potest, cum dolore abscindere. Vnde pulcherrimum illud praeceptum magis eminet, vt cogitemus non quae nostra sunt, sed quae aliorum. Hoc enim modo nihil erit, quod vel irati nostro indulgeamus affectui, vel fauentes nostrae plus iusto tribuamus aliquid voluntati.

De bono compositionis: & quòd sacris ecclesiarum thesauris non sit parcendum tempore necessitatis: exempli causa inducitur Laurentius, & ipse Ambrosius.

CAP. XXVIII.

Dist. 86. cap. pulchra § compatiamur. HOc maximum incentiuum misericordiae, vt compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum quantum possumus iuuemus, & plus interdum quàm possumus. Melius est enim pro misericordia causas praestare, vel inuidiam perpeti, quàm praetendere inclementiam: vt nos aliquando in inuidiam incidimus, qui confregerimus vasa mystica, vt captiuos redimeremus quod Arianis displicere poterat, nec tam factum displicere, quàm vt esset quod in nobis reprehenderent. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat quòd homo redimitur à morte, foemina ab impuritatibus Barbarorum, quae grauiores morte sunt: adolescentulae, pueruli, vel infantes ab idolorum contagiis, quibus mortis metu inquinabantur? Quam causam nos etsi non sine ratione aliqua gessimus, tamen ita in populo prosecuti sumus, vt confiteremur, multòque fuisse commodius adstrueremus, vt animas Domino quàm aurum seruaremus. Qui enim sine auro misit Apostolos, Ecclesiam sine auro congregauit. Aurum Ec-
Mat. 10. clesia habet, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in
12. q. 2. c. aurum. necessitatibus. Quid opus custodire, quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de
Iuo. par. 3. c. 180. templo Domini Assyrij sustulerint? Nonne melius conflat sacerdos pro alimonia pauperum, si alia subsidia de-
4. Reg. 24. & 25. sint, quàm vt sacrilegus contaminet & asportet hostis? Nonne dicturus est Dominus: Cur passus es tot inopes fame mori? Certè habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium, nec redempti cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat, vt vasa viuentium seruares quàm metallorum. His non potest responsum afferri. Quid enim dices? Timui ne
1. Petr. 1. templo Dei ornatus deesset? Respondebit: Aurum sacramenta non quaerunt: neque auro placent, quae auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. Et verè illa sunt vasa pretiosa, quae redimunt animas à morte. Ille verus thesaurus est Domini, qui operatur quod sanguis eius operatus est. Tunc vas Dominici sanguinis agnosco, cùm in vtroque videro re-
Apoc. 5. demptionem: vt calix ab hoste redimat, quos sanguis à peccato redemit. Quam pulchrum, vt cùm agmina captiuorum ab Ecclesia redimuntur, dicatur: Hos Christus redemit: Ecce aurum quod probari potest, ecce aurum vtile, ecce aurum Christi quod à morte liberat, ecce aurum quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Hos ergo malui vobis liberos tradere, quàm aurum reseruare. Hic numerus captiuorum, hic ordo praestantior est, quàm species poculorum. Huic muneri proficere debuit aurum redemptoris, vt redimeret periclitantes. Agnosco infusum auro sanguinem Christi: non solùm irrutilasse, verumetiam diuinae operationis impressisse virtutem redemptionis munere. Tale aurum sanctus Martyr Laurentius Domino reseruauit, à quo cùm quaererentur thesauri Ecclesiae, promisit demonstraturum. Sequenti die pauperes duxit. Interrogatus vbi essent thesauri quos promiserat, ostendit pauperes, 2. Cor. 4.
dicens: *Hi sunt thesauri ecclesiae*. Et verè thesauri, in quibus Christus est, in quibus Christi fides est. Denique Apostolus ait: *Habemus thesaurum in vasis fictilibus*. Quos meliores thesauros habet Christus, quàm eos in quibus Matt. 25.
se esse dixit? Sic enim scriptum est: *Esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, &* Ibid.
collegistis me. Et infra: *Quod enim vni horum fecistis, mihi fecistis*. Quos meliores Iesus habet thesauros, quàm eos in quibus amat videri? Hos thesauros demonstrauit 4. Reg. 25.
Laurentius, & vicit, quòd eos nec persecutor potuit 2. Par. 36.
auferre. Itaque Ioachaim qui aurum in obsidione seruabat, nec dispensabat alimoniae comparandae: & aurum vidit diripi, & se in captiuitatem deduci. Laurentius qui aurum Ecclesiae maluit erogare pauperibus quàm persecutori reseruare, pro singulari sua interpretationis viuacitate sacram martyrij accepit coronam. Numquam dictum est sancto Laurentio: Non debuisti erogare thesauros Ecclesiae, vasa sacramentorum vendere. Opus est, vt quis fide sincera & perspicaci prouidentia munus hoc impleat. Sanè si in sua quis deriuat emolumenta, crimen est: sin verò pauperibus erogat, captiuum redimit, misericordia est. Nemo enim potest 12. q. 2. c. aurum. §. nemo potest.
dicere, Cur pauper viuit? Nemo potest queri, quia captiui redempti sunt: nemo potest accusare, quia templum Dei aedificatum est: nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis spatia laxata sunt: nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorum requies defunctorum est. In his tribus generibus vasa Ecclesiae etiam initiata refringere, conflare, vendere licet. Opus est vt de Ecclesia mystici poculi forma non exeat, ne ad vsus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideò intra Ecclesiam primùm quaesita sunt vasa quae initiata non essent: deinde comminuta, postremò conflata, per minutas erogationes dispensata egentibus, captiuorumque pretiis profecerunt. Quòd si desunt noua, & quae nequaquam initiata videantur, in huiusmodi vsus, quos supra diximus, arbitror omnia piè posse conuerti.

Deposita viduarum, immò omnium fidelium in Ecclesia cum sui etiam periculo conseruanda: exemplum de Onia & Heliodoro, & se ipso, & Ticinensi Episcopo.

CAP. XXIX.

ILlud sanè diligenter tuendum est, vt deposita viduarum intemerata maneant, & sine vlla seruentur offen- 2. Mach. 3.
sione: nec solùm viduarum, sed etiam omnium. Fides enim exhibenda omnibus, sed maior est viduarum cau- Ibidem.
sa & pupillorum. Denique hoc solo viduarum nomine (sicut in libris Machabaeorum legimus) commendatum templo omne seruatum est. Nam cùm indicium factum esset pecuniarum, quas in templo Hierosolymis maximas reperiri posse Simon nefarius Antiocho regi prodidit, missus in Hierusalem Heliodorus, ad templum venit, & summo Sacerdoti aperuit indicij inuidiam, & aduentus sui causam. Tunc Sacerdos deposita esse dixit viduarum victualia & pupillorum, quaedam autem Hircani Tobiae viri sancti, eáque demonstrauit. Argenti talenta quadraginta erant, auri verò ducenta. Quae cùm Heliodorus ereptum ire vellet, & regis vendicare commodis, sacerdotes ante altare iactauerunt se, induti sacerdotales stolas, & Deum viuum qui de depositis legem dederat, flentes inuocabant, custodem se praeceptorum praestaret suorum. Vultus verò & color summi Sacerdotis immutatus, declarabat dolorem animi, & mentis intentae sollicitudinem. Flebant omnes, quòd in contemptum locus venturus foret, si nec in Dei templo tuta fidei seruaretur custodia: accinctaeque mulieres pectus, & clausae virgines pulsabant ianuas: ad muros alij currebant, per fenestras alij prospectabant, omnes

ad cælum tendebant manus, orantes, vt suis Dominus G
adesset legibus. Heliodorus autem nec his retritus, quod
intenderat, vigebat, & satellitibus suis ærarium sepse-
rat. Tum subitò apparuit illi terribilis eques armis præ-
fulgens aureis: equus autem eius erat insigni ornatus
opertorio. Alij quoque duo iuuenes apparuerunt in vir-
tute inclyta, decore grato, cum splendore gloriæ, speciosi
amictu, qui circumsteterunt eum, & vtraque ex parte
flagellabant sacrilegum, sine vlla intermissione conti-
nuato verbere. Quid multa? Circumfusus caligine in ter-
ram concidit, & euidenti diuinæ operationis indicio exa- H
nimatus iacebat, nec vlla spes in eo residebat salutis.
Oborta est lætitia metuentibus, metus superbis: deiecti-
que ex amicis Heliodori quidam rogabant Oniam, vt vi-
tam posceret ei, quoniam supremum agebat spiritum.
Rogante itaque Sacerdote summo iidem iuuenes ite-
rum Heliodoro apparuerunt, iisdem amicti vestibus, &
dixerunt ad eum: Oniæ summo sacerdoti gratias age,
propter quem tibi vita reddita. Tu autem expertus fla-
gella Dei, vade & nuntia tuis omnibus, quantam co-
gnoueris templi religionem, & Dei potestatem. His di-
ctis non vltra comparuerunt. Heliodorus itaque recepto
spiritu, hostiam Domino obtulit, Oniæ sacerdoti gratias I
egit, & cum exercitu ad regem reuertitur, dicens: Si
Ibid. quem habes hostem, aut insidiatorem rerum tuarum il-
luc eum dirige, & flagellatum recipies eum. Seruanda est
igitur, filij, depositis fides, adhibenda diligentia. Egre-
giè hinc vestrum enitescit ministerium, si suscepta im-
pressio potentis, quam vel vidua vel orphani tolerare
Act. 5. non queant, Ecclesiæ subsidio cohibeatur: si ostendatis
plus apud vos mandatum Domini, quàm diuitiis valere
gratiam. Meministis ipsi quotiens aduersus regales im-
petus pro viduarum, immò omnium depositis certamen K
subierimus. Commune hoc vobiscum mihi, recens
exemplum ecclesiæ Ticinensis proferam, quæ viduæ
depositum quod susceperat, amittere periclitabatur. In-
terpellante enim eo qui sibi illud imperiali rescripto vē-
dicare cupiebat, clerici non tenebant auctoritatem, ho-
norati quoque & intercessores dati non posse præceptis
Imperatoris obuiari ferebant. Legebatur rescripti for-
ma, directio magistri, officiorum statuta, agens in rebus
imminebat. Quid plura? Traditum erat. Tamen com-
municato mecum consilio, obsedit sanctus episcopus ea
G conclauia, ad quæ translatum illud depositum viduæ co-
gnouerat. Quod vbi non potuit auferri, receptum sub
chirographo est. Postea iterum flagitabatur ex chirogra-
pho: præceptum Imperator iterauerat, vt ipse per semet-
ipsum nos conueniret. Negatum est: & exposita diuinæ
legis auctoritate, & serie lectionis, & Heliodori pericu-
lo, vix tandem rationem Imperator accepit. Post etiam
tentata fuerat obreptio, sed præuenit sanctus episco-
pus vt redderet viduæ quod acceperat. Fides interim
salua est, † impressio non est formidini, quia iam res *al. oppressio.*
H non fides periclitatur.

Qui fugiendi, & qui sint in bono zelandi.

Cap. XXX.

Filij fugite improbos, cauete inuidos. Inter impro-
bum & inuidum hoc interest: improbus suo dele-
ctatur bono, inuidus torquetur alieno. Ille diligit mala,
hic bona odit: vt prope tolerabilior sit qui sibi vult be-
ne, quam qui malè omnibus. Filij ante factum cogitate: *1. Tim. 5.*
& cùm diutiùs cogitaueritis, tunc facite quod probatis.
I Laudabilis mors, cùm occasio datur, rapienda est illico.
Dilata gloria fugit, nec facilè comprehenditur. Fidem
diligite, quoniam per fidem & deuotionem Iosias ma- *4. Reg. 22.*
gnum sibi ab vniuersis amorem acquisiuit, quoniam ce- *2. Petr. 35.*
lebrauit Pascha Domini, cùm esset annorum decem &
octo, quemadmodum nemo ante eum. Zelo itaque vt
vicit superiores, ita & vos filij zelum Dei sumite. Exqui- *Psal. 68.*
rat vos Dei zelus & deuoret; vt vnusquisque vestrum di- *Luc. 6.*
cat: *Exquisiuit me Zelus domus tuæ.* Apostolus Christi ze- *Ioan. 2.*
lotus est. Quid de Apostolo dico? Ipse Dominus ait: *Philip. 4.*
Zelus domus tuæ comedit me. Sit ergo inter vos Dei zelus;
non iste humanus quem inuidia generat. Sit inter vos
pax, quæ super omnem sensum est. Amate vos inuicem.
Nihil charitate dulcius, nihil pace gratius. Et vos ipsi *2. Cor. 4.*
scitis, quòd præ cæteris vos semper dilexi & diligo: qua-
si vnius patris filij, coaluistis in affectum germanitatis.
Quæ bona sunt tenete, & Deus pacis & dilectionis
erit vobiscum in Domino Iesu: cui & honor, gloria, ma-
gnificentia, potestas, cum Spiritu sancto in sæcula sæcu-
lorum. Amen.

SANCTI AMBROSII DE OFFICIIS LIBRI SECVNDI FINIS.

Capita libri tertij de Officiis.

1. *Quòd sancti & in quiete maxima operentur & mira, ostenditur ex Moyse & Elisæo.*
2. *Honestum & vtile apud Christianos vnum esse, qui non commoda temporalia sequimur, sed æterna.*
3. *De calumnia reprimēda, & beneficentia cunctis exhibenda: exemplum de harmonia membrorum, quæ singulis obsequuntur.*
4. *Alienis incommodis nostra lucra non quærenda.*
5. *Nihil à sapientibus, nisi quod honestum sit expetendum, & honestati salutem quoque postponendam: in quo Dauid maximè commendatur, & Ioannes.*
6. *Famis tempore subueniendum, nec auarè partis incubandum, vel pretia captanda: exempla de Ioseph & diuite auaro in Euangelio.*
7. *Peregrinos tempore famis vrbe non arcendos: quod non solùm inhonestum, sed & inutile propositis comprobatur exemplis.*
8. *Honestatem saluti quoque prælatam à Deo comprobari: exempla de Iosue & Caleb & ceteris exploratoribus.*
9. *Fraudes & turpia lucra clericos maximè dedecere, & omnes honestatem Dauid & Nabuthe imitari debere.*
10. *Vitia virtutibus obliterari, & perfidis etiam ac fraudulentis fidem oportere custodiri: quod Iosue Gabaonitis intimatur exhibuisse.*
11. *Auaros & fraudulentos interdum cupitis fraudari, semper autem apud Deum maleuolentiæ reatu obnoxios teneri: fabula de quodam Syracusano, & paradigma de Doech Idumæo, & Anania.*
12. *De malo temerarij iuramenti paradigma de Herode & Iephthe: & quòd filia eius sponte sua die condicta reuersa, fidem illorum præcellat Pythagoræorum, qui se vades inuicem dederunt.*
13. *Quantum periculum Iudith honestatis intuitu subierit.*
14. *Quòd semper honestatem sequatur vtilitas: quod licet apud homines aliter sæpe contingere videatur, apud Deum tamen perpetuò ita esse comprobatur multis exemplis.*
15. *Laus honestatis, magnanimitate Hester, & fide Ionathæ commendatur & Achimelech.*
16. *De moderatione amicitiæ conseruandæ.*

SANCTI

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE OFFICIIS LIBER TERTIVS.

Quòd sancti & in quiete maxima operentur & mira; ostenditur ex Moyse & Elisæo.

CAPVT. I.

AVID propheta docuit nos tamquam in ampla domo deambulare in corde nostro, & conuersari cum eo tamquam cum bono contubernali: vt ipse sibi diceret, & loqueretur secum, vt est illud: *Dixit, custodiam vias meas.* Salomon quoque filius eius [Psal. 38.] [B] ait: *Bibe aquam de tuis vasis & de Puteorum tuorum fontibus:* [Prou. 5.] hoc est; tuo consilio vtere. Aqua enim alta, consilium [Prou. 20.] in corde viri. *Nemo*, inquit, *alienus particeps sit tibi.* [Prou. 5.] *Fons aquæ tuæ sit tibi proprius: & iucundare cum tua vxore, quæ est tibi à iuuentute.* Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabulentur tecum. Non ergo primus Scipio sciuit solus non esse, cùm solus esset: nec minùs otiosus, quàm [Cicero li. 3. Offic.] cum otiosus esset: sciuit ante ipsum Moyses, qui cũ taceret, clamabat: cùm otiosus staret præliabatur; nec solùm [Exod. 14.] præliabatur, sed etiam de hostibus quos non contigerat, triumphabat. Adeo otiosus, vt manus eius alij su inerent: nec minus quàm cæteri negotiosus, qui otiosis manibus expugnabat hostem, quem non poterant vincere [Exod. 17.] qui dimicabant. Ergo Moyses & in silentio loquebatur, & in otio operabatur. [C] Cuius autem maiora negotia, quàm huius otia, qui quadraginta diebus positus in monte, totam legem complexus est, & in illa solitudine qui cum eo loqueretur non defuit? [Exod. 24] Vnde & Dauid ait: *Audiam quid loquatur in me Deus.* [Psal. 84.] Et quantò plus est, si cum aliquo Deus loquatur, quàm ipse secum. Transibant Apostoli, & vmbra eorum curabat infirmos. [Act. 5.] Tangebantur vestimenta eorum, & sanitas deferebatur. Sermonem locutus est Elias, & pluuia stetit, nec cecidit su- [3. Reg. 17.] per terram tribus annis & sex mensibus. Iterum locutus est, & hydria farinæ non defecit, & vas olei toto famis [Ibid.] diuturnæ tempore non est exinanitum. Et quoniam plerosque delectant bellica; quid est præstantius, exercitus [4. Reg. 6.] magni lacertis, an suis meritis confecisse prælium? [D] Sedebat Elisæus in vno loco & rex Syriæ magnam belli molem inferebat populo patrum, diuersisque consiliorum acerbabat fraudibus, & circumuenire insidiis moliebatur: sed omnes eius apparatus Propheta deprehendebat, & vigore mentis per gratiam Dei vbique præsens, cogitationes hostium suis annuntiabat, & monebat quibus cauerent locis. Quod vbi regi Syriæ manifestatum est; misso exercitu clausit Prophetam. Orauit Elisæus, & [Ibidem.] omnes illos cæcitate percuti fecit, & captiuos intrare Samariam, qui venerant obsidere eam. Conferamus hoc otium cum aliorum otio. Alij enim requiescendi causâ abducere animum à negotiis solent, & conuentu cœ- [E] tuque hominum subtrahere sese: & aut ruris petere secretum, captare agrorum solitudines, aut intrà vrbem vacare animo, indulgere quieti & tranquillitati: Eli- [4. Reg. 2.] sæus autem, aut in solitudine Iordanem transitu suo diuidit, vt pars defluat posterior, superior autem in fontem [4. Reg. 4.] recurrat: aut in Carmelo resoluta difficultate generandi, inopinata sterilem conceptione fœcundat: aut resuscitat [4. Reg. 6.] mortuos, aut ciborum temperat amaritudines, & facit farinæ admixtione dulcescere: aut decem panibus distri- [4. Reg. 5.] butis reliquias colligit plebe saturata: aut ferrum securis excussum, & in fluuij Iordanis mersum profundo, misso in aquas ligno facit supernatare: aut emundatione le- [A] prosum, aut siccitatem imbribus, aut famem mutat fœcunditate. Quando ergo iustus solus est; qui cum Deo semper est? Quando solitarius est, qui numquam separatur à Christo? [Rom. 8.] Quis nos, inquit, separabit à dilectione Christi? Confido quia neque mors, neque vita, neque angelus. Quando autem feriatur à negotio, qui numquam feriatur à merito, quo consummatur negotium? Quibus autem locis circumscribitur, cui totus mundus [Prou. 17.] diuitiarum possessio est? Qua æstimatione definitur, qui [2. Cor. 6.] numquam opinione comprehenditur? Etenim quasi ignoratur, & cognoscitur: quasi moritur, & ecce viuit: quasi tristis, & semper lætior: vt egenus, & largus: vt qui nihil habeat, & possideat omnia. Nihil enim spectat vir iustus, nisi quod constans & honestum est. Et ideo etiam si aliis videatur pauper, sibi diues est, qui non eorum quæ [B] caduca, sed eorũ quę æterna sunt, æstimatione censetur.

Honestum & vtile apud Christianos vnum esse, qui non commoda temporalia sequimur, sed æterna.

CAP. II.

ET quoniam de duobus superioribus locis diximus in- [Lib. 1.] quibus honestum illud & vtile tractauimus, sequi- [Offic. cap.] tur vtrum honestatem & vtilitatem inter se comparare [9.] debeamus, & quærere quid sit sequendum. Sicut enim supra tractauimus, vtrum honestum illud an turpe esset, & secundo loco, vtrum vtile an inutile: similiter hoc loco, vtrum honestum sit an inutile, nonnulli requiren- [C] dum putant. Nos autem monemus, ne hæc inter se velut [1. Cor. 2.] compugnantia inducere videamur, quæ iam supra vnum esse ostendimus: nec honestum esse posse, nisi quod vti- [Philip. 3.] le: nec vtile; nisi quod honestum: quia non sequimur sapientiam carnis, apud quam vtilitas pecuniariæ istius commoditatis pluris habetur, sed sapientiam quę ex Deo est, apud quam ea quæ in hoc sęculo magna æstimantur, pro detrimẽto habetur. Hoc enim κατόρθωμα, quod perfectum & absolutũ officium est, à vero virtutis fonte proficiscitur. Cui secundum est commune officiũ, quod ipso sermone significatur, non esse arduæ virtutis ac singularis, quod potest plurimis esse commune. Nam pecuniæ compendia captare, familiare multis: ele- [D] gantiori conuiuio & suauioribus delectari epulis vsitatum est: ieiunare autem & continentem esse, paucorum est: & alieni cupidum non esse ratum: contra autem, detrahere velle alteri, & non esse contentum suo, in hoc cum plerisque consortium est. Alia igitur prima, alia media officia. Prima cum paucis, media cum pluribus. Denique in iisdem verbis frequenter discretio est. Aliter enim bonum Deum dicimus, aliter hominem: aliter iustum Deum appellamus, aliter hominem. Similiter sapientem Deum aliter dicimus, aliter hominem. Quod [Matt. 5.] & in Euangelio docemur: *Estote ergo & vos perfecti, sicut & pater vester qui in cælis est, perfectus est.* Ipsum Paulum [Philip. 3.] [E] lego perfectum & non perfectum. Nam cùm dixisset: *Non quòd iam acceperim; aut iam perfectus sim, sequor autem si comprehendam*, statim subiecit: *Quicumque ergo perfecti* [Ibid.] *sumus*. Duplex est enim forma perfectionis: alia medios alia plenos numeros habens. Alia hic, alia ibi: alia secundùm hominis possibilitatem; alia secundum perfectionem futuram: Deus autem iustus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus. Inter ipsos quoque homines distantia est. Aliter Daniel sapiens, [Ezech. 28.] de quo dictum est: *Quis Daniele sapientior?* aliter alij sa- [3. Reg. 4.] pientes, aliter Salomon, qui repletus est sapientia super omnem sapientiam antiquorum, & super omnes sapientes Ægypti. Aliud est enim communiter sapere,

aliud sapere perfectè. Qui communiter sapit, pro temporalibus sapit, pro se sapit, vt alteri aliquid detrahat, & Philip. 2. sibi adiungat. Qui perfectè sapit, nescit sua spectare commoda, sed ad illud quod æternum est, quod decorum atque honestum toto affectu intendit, quærēs non quod sibi vtile est, sed quod omnibus. Itaque hæc sit formula, vt inter duo illa, honestum atque vtile errare nequeamus: eo quòd iustus nihil alteri detrahendum putet, nec alterius incommodo suum commodum augeri velit. Hanc formam tibi præscribit Apostolus, dicens: 1. Cor. 10. *Omnia licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius*, hoc est: nemo commodum suum quærat, sed alterius: nemo honorem suum quærat, sed alterius. Vnde & ali- Philip. 2. bi dicit. *Alter alterum existimantes superiorem sibi, non quæ sua sunt singuli cogitantes, sed quæ aliorum.* Nemo etiam suam gratiam quærat, nemo suam laudem, sed alterius. Quod Prou. 9. euidenter etiam in Prouerbiis declaratum esse aduertimus, dicente sancto per Salomonem spiritu: *Fili si sapiens fueris, tibi sapiens eris & proximis: si autem malus euaseris, solus hauries mala.* Sapiens enim aliis consulit sicut iustus, quandoquidem consors sui est vtriusque forma virtutis.

De calumnia reprimenda, & beneficentia cunctis exhibenda: exemplum de harmonia membrorum, quia singula singulis obsequuntur.

CAP. III.

Philip. 2. SI quis igitur vult placere omnibus per omnia, quærat, non quod sibi vtile est, sed quod multis, sicut quærebat & Paulus. Hoc est enim conformari Christo, alienum non quærere, nihil alteri detrahere vt acquirat Ibid. sibi. Christus enim Dominus cùm esset in forma Dei exinaniuit se vt formam susciperet hominis, quam operum suorum locupletaret virtutibus. Tu ergo expolias, quem Christus induit? Tu exuis, quem vestiuit Christus? Hoc enim agis, quando alterius detrimento tua commoda augeri expetis. Considera ô homo, vnde nomen sumpseris: ab humo vtique, quæ nihil cuiquam eripit, sed omnia largitur omnibus, & diuersos in vsum omnium animantium fructus ministrat. Inde appellata hu- Rom. 12. manitas specialis & domestica virtus hominis, quæ consortem adiuuet. Ipsa te doceat forma tui corporis, membrorumque vsus. Numquid membrum tuum alterius membri officia sibi vendicat, vt oculus officium oris, aut os oculi officium sibi vendicet, aut manus pedum ministerium, aut pes manuum? Quinetiam ipsæ manus dextera ac sinistra dispartita habent officia pleráque, vt si vsum commutes vtriusque, aduersum naturam sit, priusque totum hominem exuas, quàm membrorum tuorum ministeria conuertas: si aut de sinistra cibum suggeras, aut de dextera fungaris ministerio sinistræ, vt reliquias ciborum abluas: nisi fortè poscat necessitas. Finge hanc & da oculo virtutem, vt possit detrahere sensum capiti, auditum auribus, menti cogitationes, odoratum naribus, ori saporem, & sibi conferat: nónne omnem statum dissoluet naturæ? Vnde pulchrè Apostolus ait: *Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totum audiens, vbi odoratus?* Omnes ergo vnum corpus sumus & diuersa membra sed omnia corpori necessaria. Non enim potest membrum membro dicere. Non es mihi neces- 1. Cor. 12. sarium: quinetiam ipsa quæ videntur infirmiora membra esse, multo magis necessaria sunt, & maiorem plerumque tuendi se requirunt sollicitudinem. Et si quid dolet membrum vnum, compatiuntur ei membra omnia. Vnde quàm graue est vt detrahamus aliquid ei, cui nos compati oportet: & cui debemus consortium ministerij, ei fraudi & noxæ simus? Hęc vtique lex naturæ est, quæ nos ad omnem stringit humanitatem, vt alter alteri tamquam vnius partes corporis inuicem deferamus. Nec detrahendum quidquam putemus, cum contra naturæ legem sit non iuuare. Sic enim nascimur vt consentiant membra membris, & alterum alteri adhęreat, & obsequantur sibi mutuo ministerio. Quòd si vnum desit officio suo, impediantur & cætera: vt si eruat oculum manus, nónne sibi operis sui vsum negauit. Si pedem vulneret, quantorum sibi actuum profectum inuiderit? Et quantò grauius est totum hominem quam vnum membrum detrahi? Iam si in vno membro totum corpus violatur, vtique in vno homine communio totius humanitatis soluitur, violatur natura generis humani, & sanctæ Ecclesiæ congregatio, quæ in vnum Ephes. 4. connexum corpus atque compactum vnitate fidei & 1. Cor. 5. charitatis assurgit. Christus quoque Dominus qui pro Prou. 22. vniuersis mortuus est, mercedem sanguinis sui euacua- Exod. 23. tam dolebit. Quid quòd etiam ipsa lex Domini hanc Exod. 22. H formam tenendam edocet, vt nihil alteri detrahas tui Leuit. 19. commodi seruandi gratia, cum dicit. Non transferas ter- Deut. 23. minos antiquos, quos statuerunt patres tui: cùm vitulum errantem fratris tui reducendum præcipit, cùm furem mori iubet, cùm vetat mercenarium debita mercede fraudari, cùm pecuniam sine vsuris reddendam censet. Subuenire enim non habenti, humanitatis est: duritiæ autem plus extorquere quàm dederis. Etenim si ideo inops auxilio tuo eguit, quia non habuit vnde de suo redderet, nónne impiū est, si sub humanitatis simulatione amplius ab eo poscas qui non habebat vnde mi- I nus solueret? Absoluis igitur alteri debitorem, vt condemnes tibi: & hanc humanitatem vocas, vbi est iniquitatis auctio? Hoc præstamus cæteris animantibus, quòd alia genera animantium conferre aliquid nesciunt. Feræ autem eripiunt, homines tribuunt. Vnde & Psalmista ait: *Iustus miseretur & tribuit.* Sunt tamen quibus Psal. 36. & feræ conferant. Siquidem collatione sobolem suam nutriunt, & aues cibo suo pullos satiant suos: homini autem soli tributum est, vt omnes tamquam suos pascat. Debetur istud ipso naturæ iure. Quòd si non licet non dare, quomodo detrahere licet? Nec ipsę leges nos docent, quę ea quæ detracta sunt alieni cum iniuria per- K sonæ, aut rei ipsius cumulo, restitui iubent: quo furem detrahendo, aut pœna deterreant, aut multa reuocent. Pone tamen quòd aliquis possit aut pœnam non timere aut multæ illudere. Numquid dignum est vt alter alteri detrahat? Seruile hoc vitium, & familiare vltimę conditioni, adeo contra naturam, vt inopia magis hoc extorquere videatur, quàm natura suadere. Seruorum tamen occulta furta, diuitum rapinę publicæ. Quid autem tam contra naturam, quàm violare alterū tui commodi causa, cùm pro omnibus excubandum, subeundas molestias, suscipiendum laborem naturalis affectus persuadeat, & gloriosū vnicuique ducatur, si periculis propriis quærat vniuersorum tranquillitatem: multóque L sibi vnusquisque arbitretur gratius excidia patrię repulisse; quàm propria pericula: præstantiusque esse existimet, quòd operam suam patrię pependerit, quàm si in otio positus tranquillam vitam voluptatum copiis functus egisset.

Alienis incommodis nostra lucra non quærenda.

CAP. IV.

HInc igitur colligitur, quòd homo qui secundùm naturę formatus est directionem vt obediat ei, no- M cere non possit alteri. Quòd si cui noceat, naturam violet: neque tantùm esse commodi quod adipisci sese putet, quantùm incommodi quod ex eo sibi accidat. Quę enim pœna grauior, quàm interioris vulnus conscientię? Prou. 14. Quod seuerius iudicium, quàm domesticum, quo vnusquisque sibi est reus, seque ipse arguit quòd iniuriam fratri indignè fecerit? Quod non mediocriter scriptura condemnat dicens: *Ex ore stultorum baculus contumeliæ.* Stultitię igitur condemnatur, qui contumeliam fecit. Nónne hoc magis fugiendum quàm mors, quàm dispendium, quàm inopia, quàm exilium, quàm debilitatis dolor? Quis enim vitium corporis, aut patrimonij damnum non leuius ducat vitio animi, & existimationis dispendio? Liquet igitur id expetendum & tenendum omnibus, quòd eadem singulorum sit vtilitas, quæ sit vniuersorum: nihilque iudicandum vtile, nisi quod

2. Cor. 9. in commune prosit. Quomodo enim potest veni prodesse, quod inutile sit omnibus? Mihi certè non videtur, qui inutilis est omnibus, sibi vtilis esse posse. Etenim si vna lex naturæ omnibus, vna vtique vtilitas vniuersorum. Quòd si vna vtilitas vniuersorum, ad consulendum vtique omnibus naturæ lege constringimur. Non est ergo eius qui consultum velit alteri secundùm naturam, nocere ei aduersus legem naturæ. Etenim si hi qui in stadio currunt, ita feruntur præceptis informati atque instrui, vnusquisque celeritate non fraude contendat, cursúque quantum potest ad victoriam properet, supplantare autem alterum aut manu deiicere non ausit: quantò magis in hoc cursu vitæ istius, sine fraude alterius & circumscriptione quærenda nobis victoria est? Quærunt aliqui si sapiens in naufragio positus insipienti naufrago tabulam extorquere possit, vtrum debeat. (Cicero lib. 3. Offic.) Mihi quidem, etsi præstabilius communi videatur vsui, sapientem de naufragio quàm insipientem euadere, tamen non videtur quòd vir Christianus, & iustus, & sapiens quærere sibi vitam aliena morte debeat: vt pote qui etiam si in latronem armatum incidat, ferientem referire non possit: ne dum salutem defendit, pietatem contaminet. (Matt. 26.) De quo in Euangelij libris aperta & euidens sententia est: *Recondе gladium tuum. Omnis enim qui gladio percusserit, gladio ferietur.* (Esai. 53.) Quis latro detestabilior, quam persecutor qui venerat vt Christum occideret? Sed noluit se Christus persecutorum defendi vulnere, qui voluit suo vulnere omnes sanare. Cur enim te potiorem altero iudices, cùm viri sit Christiani præferre sibi alterum, nihil sibi arrogare, nullum sibi honorem assumere, non vendicare meriti sui pretium? Denique cur non tuum tolerare potiùs incommodum, quàm alienum commodum diripere assuescas? (Gen. 1.) Quid tam aduersùs naturam, quàm non esse contentum eo quod habeas, aliena quærere, ambire turpiter: Nam si honestas secundùm naturam (omnia enim fecit Deus bona valde) turpitudo vtique contraria est. Non potest ergo honestati conuenire & turpitudini, cùm hæc inter se discreta naturæ sint lege.

Nihil à sapientibus nisi quod honestum sit expetendum, & honestati salutem quoque postponendam: in quo Dauid maximè commendatur, & Ioannes.

Cap. V.

Sed iam vt etiam in hoc libro ponamus fastigium, in quo velut in finem disputationis nostræ dirigamus sententiam, vt nihil expetendũ sit nisi quod honestum. Nihil namque agit sapiens, nisi quod honestum sit, nisi quod cum sinceritate sine fraude sit: neque quidquam facit, in quo se crimine quoquam obliget etiam si latere possit. Sibi enim est reus priusquam cæteris, nec tam pudenda apud eum publicatio flagitij, quàm conscientiæ est. Quod non fictis fabulis, vt philosophi disputant, sed verissimis iustorum virorũ exemplis docere possumus. (Plato li. 2. de Repub. Cicero lib. 3. Offic.) Non igitur ego simulabo terræ hiatum, quem magna quadam imbrium tempestate exorta terram fecisse, & in quem descendisse Gyges, atque ibi fabularem illum equum æneum offendisse à Platone inducitur, qui in lateribus suis fores haberet: quas vbi aperuit, animaduertisse annulum aureum in digito mortui hominis, cuius illic exanime corpus iaceret, aurique auarum sustulisse annulum. Sed cùm se ad pastores recepisset regios, de quorum ipse numero foret, casu quodam, cum palam eius annuli ad palmam conuertisset, ipse omnes videbat, atque à nullo videbatur: deinde cùm in locum suum reuocasset annulum, videbatur ab omnibus. Cuius solers factus miraculi, per annuli opportunitatem reginæ stupro potitus, necem regi intulit, cæterisque interemptis, quos necandos putauerat, ne sibi impedimento forent, Lydiæ regnum adeptus est. Da, inquit, hunc annulum sapienti, vt beneficio eius possit latere, cùm deliquerit. Non minus fugiet peccatorum contagium, quàm si non possit latere. Non enim latebra sapienti spes impunita-

A tis, sed innocentia est. Denique lex non iusto est posita, sed iniusto: quia iustus legem habet mentis suæ, & æquitatis ac iustitię suę normam: (1. Tim. 1.) ideóque non terrore pœnæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Ergo vt ad propositum redeamus, non fabulosa pro veris, sed vera pro fabulosis exempla proferamus. Quid enim mihi opus est fingere hiatum terræ, æquum æneũ, annulúmq; aureum in digito defuncti repertum: cuius annuli tanta sit vis, vt pro arbitrio suo qui eum sit indutus annulum, appareat cùm velit: cùm autem nolit, conspectui se præsentium subtrahat, vt præsens non possit videri? Nempe eò tendit istud, vtrum sapiens etiam si isto vtatur annu-B lo, quo possit propria flagitia celare, & regnum assequi; nolit ne peccare, & grauius ducat sceleris contagium, pœnarum doloribus: an verò spe impunitatis vtatur ad perpetrandum scelus. Quid, inquam, mihi opus est figmẽto annuli, cùm possim docere ex rebus gestis, quòd vir sapiens cùm sibi in peccato non solùm latendũ, sed etiam regnandum videret, si peccatum admitteret, contra autem periculum salutis cerneret, si declinaret flagitium, eligeret tamen magis salutis periculum, vt vacaret flagitio, quàm flagitium quod sibi regnum pararet? Denique Dauid cùm fugeret a facie regis Saul, (1. Reg. 26.) cùm eum rex cum tribus millibus virorum electorum ad inferendam necem in deserto quæreret, ingressus in castra re-C gis, cùm dormientem offendisset, non solùm ipse non percussit, sed etiam protexit, ne ab alio qui simul ingressus fuerat, perimeretur. Nam cùm diceret ei Abessa: (Ibid.) *Conclusit hodie Dominus inimicum tuum in manibus tuis, & nunc occidam eum; respondit: Non consumas illum, quoniam quis iniiciet manum suam in Christum Domini, & purus erit?* Et ait Dauid: (Ibid.) *Viuit Dominus, quia nisi Dominus percusserit illum, aut nisi hora illius venerit, & moriatur, vel in pugnam descenderit, & apponatur, mihi non sit à Domino iniicere manum meam in Christum Domini.* Itaque non permisit necari eum sed solùm lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam tulit aquæ dormientibus cunctis. Egressusque de D castris transiuit in cacumen montis, & coarguere cœpit stipatores regios, & pręcipuè principem militiæ Abner, quòd nequaquam fidam custodiam regi & domino suo adhiberet: denique demonstraret, vbi esset lancea regis, vel lenticula quæ erat ad caput eius. Et appellatus à rege lanceam reddidit: *& Dominus*, inquit, *restituat vnicuique iustitias suas, & fidem suam: sicut tradidit te Dominus in manus meas, & nolui iniicere manum meam in Christum Domini.* Et cùm hoc diceret, timebat tamen insidias eius, & fugit, sedem exilio mutans. Nec tamen salutem prętulit innocentię, cùm iam secundò facultate sibi tributa regis necãdi, † noluisset vti occasionis bene-(al. potuisset.)E ficio: quæ & securitatem salutis metuenti, & regnum offerebat exuli. Vbi opus fuit Ioanni Gygæo annulo, qui si tacuisset, non esset occisus ab Herode? Præstare hoc illi potuit silentium suum, vt & videretur & non occideretur. (Marc. 6.) Sed quia non solùm peccare se propter salutis defensionem passus non est, sed ne alienũ quidem peccatum ferre ac perpeti potuit, ideo in se causam necis excitauit. Certè hoc negare non possunt, potuisse fieri vt taceret, qui de illo Gyge negant potuisse fieri, vt annuli beneficio absconderetur. Sed fabula, etsi vim non habet veritatis, hanc tamen rationem habet, vt si possit celare se vir iustus, tamen ita peccatum declinet quasi celare non possit: nec personam suam indutus annulum F sed vitam suam Christum indutus abscondat, sicut Apostolus ait: *Quia vita nostra abscondita est cum Christo in Deo.* (Coloss. 3.) Nemo ergo hic fulgere quærat, nemo sibi arroget, nemo se iactet. Nolebat se Christus hìc cognosci, nolebat prædicari in Euangelio nomen suum cum in terris versaretur, (Luc. 9.) venit vt lateret sæculum hoc. Ergo & nos simili modo abscondamus vitam nostram Christi exemplo, fugiamus iactantiam, prædicari non expetamus. Melius est hic esse in humilitate, ibi in gloria. *Cùm*, inquit, *Christus apparuerit, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria.* (Coloss. 3.)

G

Famis tempore subueniendum, nec auarè partis incubandum, vel pretia captanda: exempla de Ioseph, & diuite auaro in Euangelio.

Cap. VI.

NOn vincat igitur honestatem vtilitas, sed honestas vtilitatem. Hanc dico vtilitatem, quæ æstimatur
Psal. 70. secundùm vulgi opinionem. Mortificetur auaritia, mo-
Iuo part. 3. riatur concupiscentia. Sanctus in negotiationem introis-
cap. 26. se se negat: quia pretiorum captare incrementa, non simplicitatis, sed versutiæ est. Et alius ait: *Captans pretia fru-* H
Prou. 11. *menti, maledictus in plebe est.* Definita est sententia, nihil disputationi relinquens, quale controuersiarum genus solet dicendi esse, cùm alius alleget agriculturam laudabilem apud omnes haberi, fructus terræ simplices esse triplos, plus qui seminauerit, eum probatiorem fore, vberiores reditus industriæ non fraudari, negligentiam magis & incuriã ruris inculti reprehendi solere. Araui, inquit, studiosiùs, vberiùs seminaui, diligentiùs excolui, bonos collegi prouentus, sollicitus recondidi, seruaui fideliter, prouidè custodiui. Nunc in tempore famis, subuenio esurientibus, vendo frumentum non alienum, sed meum, non pluris quam ceteri, immò etiam minori I
Genes. 41. pretio. Quid hic fraudis est, cùm multi possent periclitari si non haberent quod emerent? Num industria in crimen vocatur? Num diligentia reprehenditur? Num prouidentia vituperatur? Fortasse dicat: Et Ioseph frumenta in abundantia collegit, in caritate vendidit. Num cariùs aliquis emere compellitur? Num vis adhibetur emptori? Omnibus defertur emendi copia, nulli irrogatur iniuria. His igitur quantum cuiusque fert ingeniũ disputatis, exurgit alius, dicens: Bona quidem agricultura, quæ fructus ministrat omnibus, quæ simplici industria accumulat terrarũ fœcunditatẽ, nihil doli, nihil fraudis interserens. Denique si quid vitij fuerit, plus dispen- K dij est: quia si bene aliquis seuerit, melius metet: & si sincerum tritici granum seminauerit, puriorem ac sinceram messem colligit. Fœcunda terra multiplicatum reddit quod acceperat: fidelis ager fœneratos solet restituere prouentus. De reditibus igitur vberis glebæ, expectare debes tui mercedem laboris, de fertilitate pinguis soli iusta sperare compendia. Cur ad fraudem conuertis naturæ industriam & indulgentiam? Cur inuides vsibus hominum publicos partus? Cur populis minuis abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis à pauperibus sterilitatem? Cùm enim non sentiant be- L neficia fœcunditatis, te auctionante pretium, te condente frumentum, optant potius nihil nasci, quàm te de fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, vberes soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, exploras quando sterilior prouentus sit, quando exilior partus. Votis tuis gaudes arrisisse maledictum, vt nihil vsquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse lætaris, tunc tibi de omnium miseria congeris opes: & hanc tu industriam vocas, hanc diligentiam nominas, quæ calliditatis versutia, quæ astutia fraudis est, & hoc tu remedium vocas, quod est commen- M tum nequitiæ? Latrocinium hoc, an fœnus appellem. Captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas. Augetur pretium tanquam sorte cumulatum fœnoris, quo periculũ capitis aceruatur. Tibi conditæ frugis multiplicatur vsura, tu frumentum quasi fœnerator occultas, quasi venditor auctionaris. Quid imprecaris malè omnibus, quia
Ibid. maior futura sit fames, quasi nihil frugum supersit, quasi infœcundior annus sequatur. Lucrum tuum, damnum publicum est. Ioseph sanctus omnibus aperuit horrea, non clausit: nec pretia captauit annonæ, sed perenne subsidium collocauit: nihil sibi acquisiuit, sed quemadmodum fames etiam in posterum vinceretur, prouida ordinatione disposuit. Legisti quemadmodum hunc frumentarij pretij captatorem exponat in Euangelio Dominus Iesus, cuius possessione diuites fructus attulit, & ille quasi egens dicebat: *Quid faciam? non habeo quo congregem, destruam horrea mea, & maiora faciam;* cùm Luc. 12. scire non posset, vtrùm sequenti nocte anima sua ab eo reposceretur. Nesciebat quid faceret: quasi ei alimenta deessent, hærebat in ambiguo. Non capiebãt horrea annonam, & ille se egere credebat. Rectè igitur Salomon. *Qui continet,* inquit, *frumentum, relinquet illud nationibus;* Prou. 11. non heredibus; quoniam auaritiæ emolumentum ad successorum iura non peruenit. Quod non legitime acquiritur, quasi ventis quibusdam, ita extraneis diri- Ibidem. pientibus dissipatur. Et addidit: *Captans annonam maledictus in plebe est, benedictio autem in capite eius qui participat.* Vides ergo quòd largitorem frumenti esse deceat, non pretij captatorem. Non est igitur ista vtilitas, in qua plus honestati detrahitur, quàm vtilitati adiungitur.

Peregrinos tempore famis vrbe non arcendos: quod non solum non inhonestum, sed & inutile propositis comprobatur exemplis.

Cap. VII.

SEd & illi qui peregrinos vrbe prohibent, nequaquã probandi: expellere eo tempore quo debeRent iuuare, separare commerciis communis parentis, fusos omnibus partus negare, inita iam consortia viuendi auerruncare: cùm quibus fuerint communia iura, cum his nolle in tempore necessitatis subsidia partiri. Feræ non expellunt feras, & homo excludit hominẽ. Feræ ac bestiæ communem putant omnibus victum, quem terra ministrat. Illæ etiam conformem sui generis adiuuant, homo impugnat, qui nihil à se alienum debet credere, quidquid humani est. Quanto ille rectiùs, qui cum iam prouecta processisset ætate, & famem toleraret ciuitas, atque (vt in talibus solet) peterent vulgo, vt peregrini K vrbe pellerentur; præfecturę vrbanæ curã ceteris maiorem sustinens, conuocauit honoratos & locupletiores viros, poposcit vt in mediũ consulerent, dicens: Quam immane esset peregrinos eiici, quàm hominem exuere, qui cibum morienti negaret: Canes ante mensam impastos esse non patimur, & homines extrudimus: Quam inutile quoque tot populos mundo perire, quos dira conficeret † tabes: quantos vrbi suæ perire, qui solerent al. labe. adiumento esse, vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis commerciis: neminem fame aliena iuuari: protrahere vt plurimũ diem posse, non inopiam repellere: L immò tot cultoribus extinctis, tot agricolis occidentibus, occasura in perpetuum subsidia frumentaria. Hos igitur excludimus, qui victum nobis inferre consueuerunt: Hos nolumus in tempore necessitatis pascere, qui nos omni ætate pauerunt. Quanta sunt quæ ab ipsis nobis hoc ipso tempore ministrantur: Non in solo pane vi- Deut. 18. uit homo. Nostra illic familia, plerique etiam nostri pa- Mat. 4. rentes sunt. Reddamus quod accepimus. Sed veremur, ne cumulemus inopiam. Primum omnium misericordia numquam destituitur, sed adiuuatur. Deinde subsidia annonæ quæ his impartienda sunt, collatione redimamus, reparemus auro. Numquid his deficienti- M bus, non alij nobis redimendi cultores videntur. Quanto † vtilius est pascere quàm emere cultores. Vbi al. vilius. etiam repares: Vbi inuenias quem reformes: Adde: si inuenias quem ignarum, & alieni vsus, numero possis substituere, non cultui. quid plura: Collato auro, coacta frumenta sunt. Ita nec abundantiam vrbis minuit, & peregrinis alimoniam subministrauit. Quantæ hoc commendationis apud Deum fuit sanctissimo seni? quantæ apud homines gloriæ: Hic magnus verè probatus, qui verè potuit Imperatori dicere, demonstrans prouinciæ totius populos: Hos tibi omnes reseruaui hi viuunt beneficio tui senatus, hos tua curia iam morti abstulit. Quantò hoc vtilius, quàm illud quod proximè Romæ factum est, eiectos esse vrbe amplissima, qui iam plurimam illic ætatem transegerant, flentes cum filiis abiisse, quibus velut ciuibus amoliendum exilium deplorarent, interruptas complurium necessitudines,

tudines. diremptas affinitates? Et certè arriserat anni fœcunditas, inuectitio vrbs sola egebat frumento: potuisset iuuari, si peteretur ab Italis frumentum, quorum filij expellebantur. Nihil hoc turpius, excludere quasi alienum, & exigere quasi suum. Quid illum eiicis, qui de suo pascitur? Quid illum eiicis, qui te pascit? Seruum retines; trudis parentem? Frumentum suscipis, nec affectum impertitis? Victum extorques, nec rependis gratiam? Quàm deforme hoc, quàm inutile? Quomodo enim potest vtile esse quod non decet? Quantis corporatorum subsidiis dudum Roma fraudata est? Potuit & illos non amittere, & euadere famam, expectatis ventorum opportunis flatibus, & speratarum commeatu nauium. Quàm verò illud superiùs honestum atque vtile? Quid enim tam decorum atque ho- B nestum, quàm collatione locupletum iuuare egentes, ministrare victum esurientibus, nulli cibum deesse? Quid tam vtile, quàm cultores agrorum reseruari, non interire plebem rusticanorum? Quod honestum igitur, vtile: & quod vtile, honestum. Econtra quod inutile, indecorum quod autem indecorum, id etiam inutile.

Honestatem saluti quoque prælatam à Deo comprobari: exempla de Iosue, & Caleb, & cæteris exploratoribus.

Cap. VIII.

Qvando maiores nostri seruitio exire potuissent, nisi id non solùm turpe, sed etiam inutile credidissent, regi seruire Ægyptiorum? Iesus quoque & Caleb missi ad explorandam terram, vberem quidem terram, sed à ferocissimis inhabitari gentibus nuntiauerunt. (*Num. 13.*) Terrore belli populus infractus, recusabat terræ eius possessionem. Suadebant missi exploratores Iesus & Caleb terram esse vtilem: indecorum putabant cedere nationibus: lapidari potius eligebant, quod minabatur populus, quàm decedere de honestate. (*Num. 14.*) D Dissuadebant alij, plebs reclamabat, dicens aduersus diras & asperas gentes bellum fore, cadendum sibi in prælio, mulieres suas & pueros direptioni futuros. Exarsit Domini indignatio, vt omnes vellet perdere, sed rogante Moyse temperauit sententiam, vltionem distulit: satis esse perfidis supplicij iudicans, vt si parceret interim, nec percuteret incredulos, ad eam tamen terram quam recusauerant, propter incredulitatis suæ pretium non peruenirent: sed pueri, & mulieres qui non immurmurauerant, vel sexu, vel ætate veniabiles, caperent eius terræ promissam hereditatem. E Denique quicumque erant à vigesimo anno & supra, in deserto eorum membra ceciderunt: sed aliorum dilata est pœna. Qui autem ascenderunt cum Iesu, & dissuadendum putauerunt, plaga mala statim mortui sunt. Iesus verò & Caleb cum innoxia ætate vel sexu in terram promissionis intrarunt. Pars igitur melior gloriam saluti prætulit, deterior salutem honestati. Diuina autem sententia eos probauit, qui honesta vtilibus præstare arbitrabantur, eos verò condemnauit; apud quos ea quæ videbantur saluti potius quàm honestati accommoda, F præponderabant.

Fraudes & turpia lucra clericos maximè dedecere, & omnes honestatem Dauid & Nabuthe imitari debere.

Cap IX.

Nihil itaque deformius quàm nullum habere amorem honestatis, & vsu quodam degeneris mercaturæ quæstu sollicitari ignobili, auaro æstuare corde, A diebus ac noctibus inhiare in alieni detrimenta patrimonij, non eleuare animum ad honestatis nitorem, non considerare veræ laudis pulchritudinem. Hinc nascuntur aucupia quæsitæ hereditatis, continentiæ atque grauitatis simulatione captatæ; quod abhorret à proposito Christiani viri. Omne enim quod arte elicitum, & fraude compositum est, caret merito simplicitatis. In ipsis qui nullum ecclesiastici ordinis officium receperint, incongrua iudicatur affectatæ ambitio hereditatis. In supremo fine vitæ positos suum habere iudicium, vt liberè testentur quod sentiunt, qui postea non sunt emendaturi: cùm honestum non sit compendia aliis vel debita vel parata auertere, cùm vel sacerdotis vel ministri sit prodesse si fieri potest omnibus, obesse nemini. (*14. q. 5. c. denique.*) Denique si non potest alteri subueniri nisi alter lædatur, commodius est neutrum iuuari, quàm grauari alterum. Ideóque in causis pecuniariis, interuenire non est sacerdotis: in quibus non potest fieri quin frequenter lædatur alter qui vincitur, quoniam intercessoris beneficio se victum arbitratur. Sacerdotis est igitur nulli nocere, prodesse velle omnibus: posse autem solius est Dei. Nam in causa capitis nocere ei quem iuuare debeas periclitantem, non sine peccato est graui. In causa autem pecuniæ odia quærere, insipientiæ est: cùm pro salute hominis graues frequenter fiant molestiæ: C in quo etiam periclitari gloriosum sit. Proposita igitur forma in sacerdotis officio teneatur: vt nulli noceat, ne lacessitus quidem, & aliqua iniuria offensus. Bonus enim est vir qui dixit: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* (*Psal. 7.*) Quæ enim est gloria, si eum non lædimus, qui nos non læserit? (*1. Reg. 24.*) Sed illa virtus est, si læsus remittas. Quàm honestum, quòd Dauid cum potuisset regi inimico nocere, maluit parcere? Quàm etiam vtile: quia successori hoc profuit, vt discerent omnes fidem regi proprio seruare, nec vsurpare imperium, sed vereri. Itaque & honestas vtilitati prælata est, & vtilitas secuta est honestatem. Parum est quod pepercit, addidit, quòd etiam in bello doluit occisum, & flebiliter deplorauit, dicens: *Montes qui estis in Gelboe, neque ros, neque pluuia cadat super vos.* (*2. Reg. 1.*) Montes mortis, quoniam ibi sublata est protectio potentium protectio Saul. Non est vnctus in oleo, sed sanguine vulneratorum, & ex adipe belligerantium. Sagitta Ionathæ non est retro reuersa, & gladius Saul non est reuersus vacuus. Saul & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in vita sua, & in morte non sunt separati. Super aquilas leuiores, super leones potentiores. Filiæ Israel plorate super Saul, qui vestiebat vos vestimenta coccinea cum ornamento vestro, qui imponebat aurum super vestimenta vestra. Quomodo ceciderunt potentes in media pugna? Ionathas in morte vulneratus est. Doleo in te frater Ionatha, speciosus valde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor mulierum. Quomodo ceciderunt potentes, & perierunt arma concupiscenda? Quæ mater vnicum sic defleret filium; quemadmodum hic defleuit inimicum? Quis gratiæ auctorem tantis prosequeretur laudibus; quantis iste prosecutus est insidiatorem capitis sui? Quàm piè doluit? quando infremuit affectu? Aruerunt montes prophetico maledicto, & diuina vis sententiam maledicentis impleuit. Itaque pro regiæ necis spectaculo pœnam elementa soluerunt. Quid verò sancto Nabuthe, quæ fuit causa mortis, nisi honestatis contemplatio? Nam cùm ab eo vineam rex posceret, pecuniam daturam se pollicens: (*3. Reg. 21.*) indecorum pretium pro paterna recusauit hereditate, maluitque morte declinare huiusmodi turpitudinem. *Non mihi*, inquit, *fiat à Domino, vt dem tibi hereditatem patrum meorum.* Hoc est, tantum mihi opprobrium non fiat, non permittat Deus tantum extorqueri flagitium. Non vtique de vitibus dicit (neque enim de vitibus cura est Deo, neque de terreno spacio) sed de iure loquitur patrum. Potuit vtique & aliam vineam de vineis regis accipere, & in amicis esse, in quo non mediocris sæculi huius vtilitas æstimari solet: sed quod turpe erat, iudicauit non videri

vtile: maluitque periculum cum honestate, quàm vtilitatem cum opprobrio. Vulgarem vtilitatem loquor, non illam in qua etiam honestatis gratia est. Denique & ipse rex potuit extorquere, sed impudens arbitrabatur: sed occisum doluit. Dominus quoque mulieris osus immanitatem, quæ honestatis immemor turpe antetulit lucrum, congruo supplicio plectendam annuntiauit. Turpis est itaque omnis fraus. Denique etiam in rebus vilibus execrabilis est stateræ fallacia, & fraudulenta mensura. Si in foro rerum venalium in vsu commerciorum fraus plectitur, potest irreprehensibilis videri inter officia virtutum? Clamat Salomon, Pondus magnum & exiguum, & mensuræ duplices, immunda sunt apud Deum. Suprà quoque ait: *Statera adultera, abominatio est Domino: pondus autem æquum, acceptabile est illi.*

Prou. 20.
Prou. 11.

Vitia virtutibus obliterari, & perfidis at etiam fraudulentis fidem oportere custodiri: quod Iosue Gabaonitis intimatur exhibuisse.

CAP. X.

IN omnibus igitur decora est fides, iustitia grata, mensura æquitatis iucunda. Quid autem loquar de † contractis cæteris, ac maximè de coemptione prædiorum, vel transactionibus, atque pactis? Nonne honestatis formulæ sunt, dolum malum abesse: eùmq; cuius dolus fuerit deprehensus, duplici pœnæ obnoxium fore? Vbique igitur honestatis præponderat consideratio, quæ dolum excludit, fraudem eiicit. Vnde rectè generalem Dauid propheta prompsit sententiam dicens: *Nec facit proximo suo malum.* Non solùm itaque in contractibus (in quibus etiam vitia eorum quæ veneunt, prodi iubentur, ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transcripserit, doli actione vacuantur) sed etiam generaliter in omnibus dolus abesse debet: aperienda simplicitas, intimanda veritas est. Veterem autem istam de dolo non iurisperitorum formulam, sed patriarcharum sententiam scriptura diuina euidenter expressit in libro testamenti veteris, qui Iesu Naue inscribitur. Nam cùm exisset fama per populos, siccatum esse mare in Hebræorum transitu, fluxisse aquam de petra, de cælo diurnam ministrari alimoniam tot populi millibus abundantem, corruisse muros Hiericho, sacro tubarum sono ictos, & vlulatu plebis arietatos, Hebræorum quoque regem victum, & suspensum in ligno vsque ad vesperam: Gabaonitæ metuentes validam manum, venerunt cum versutia, simulantes se de terra longinqua esse, diuque peregrinatos dirupisse calciamenta, detriuisse amictus vestium, quarum veterascentium indicia monstrarēt. Causam autem tanti laboris, emerendæ pacis, & ineundæ cum Hebræis esse amicitiæ cupiditatem: & cœperunt ab Iesu Naue poscere, vt secum firmaret societatem. Et quia adhuc erat ignarus locorum, atque incolarum inscius, non cognouit fraudes eorum, neque Deum interrogauit, sed citò credidit. Adeo sancta erat illi temporibus fides, vt falli aliquos posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in sanctis, qui cæteros de suo affectu æstimant? Et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant, fallere quid sit ignorant: libenter credunt quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt. Hinc Salomon ait: *Innocens credit omni verbo.* Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas. Hoc est Innocentem esse, ignorare quod noceat: & si circumscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene iudicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur. Hac igitur mentis suæ deuotione inclinatus vt crederet, testamentum disposuit, pacem dedit, confirmauit societatem. Sed vbi in terras eorum ventum est, deprehensa fraude, quòd cùm essent finitimi, aduenas se esse simulauerant, circumscriptum sese populus patrum indignari cœpit. Iesus tamen pacem quam dederat, reuocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione: ne dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solueret. Multauit tamen eos vilioris obsequio ministerij. Clementior, sententia, sed

al. contractibus.
Psal. 14.
Exod. 14.
Exod. 16. & 17.
Iosue. 5.
Iosue 8.
Iosue. 9.
Prou. 14.
22. q. 4. c. innocens.
Iosue. 9.

diuturnior. Manet enim officiis pœna veteris astutiæ, hereditario in hunc diem ministerio deputata.

Auaros & fraudulentos interdum cupitis fraudari, semper autem apud Deum maleuolentiæ reatu obnoxios teneri: fabula de quodam Syracusano, & paradigma de Doech Idumæo, & Anania.

CAP. XI.

NOn ego in hereditatibus adeundis digitorum percussiones, & nudis successoribus saltationes notabo (nam hæc etiam vulgo notabilia) non simulatæ piscationis compositas copias: vt emptoris illiceretur affectus. Cur enim tam studiosus luxuriæ ac delitiarum repertus est, vt huiusmodi fraudem pateretur? Quid mihi tractare de Syracusano illo amœno secretóq; secessu, & de Siculi hominis calliditate: qui cùm peregrinum aliquem reperisset, cognito quòd cupidus esse hortorum venalium, ad cœnam in hortos rogauit. Promisit inuitatus postridie se venire. Veniens offendit illic magnam piscatorum multitudinem, exquisitis copiis adornatum conuiuium, in prospectu cœnatium ante hortulos compositos piscatores, vbi numquam ante iaciebant retia: vnusquisque quod ceperat, certatim offerebat epulantibus: supra mensam pisces ingerebantur, oculos recumbentium resilientes verberabant. Mirari hospes cœpit tantam copiam piscium, tantúmque numerum cymbarum. Responsum quærenti, aquationem illic esse, dulcis aquæ gratia innumerabiles eò pisces conuenire. Quid multa? Pellexit hospitem, vt sibi extorqueret hortos: vendere nolens cogitur, pretium grauatim suscipit. Sequenti die ad hortos emptor cum amicis venit, nauigium nullum inuenit. Per contanti num aliqua piscatoribus eo esset die feriarum solennitas, respondetur, nulla, nec vmquam illic præter hesternum diem piscari solitos. Quàm hic redarguendi haberet auctoritatem doli, qui tam turpe captarit aucupium deliciarum? Qui enim alterum peccati arguit, ipse à peccato debet alienus esse. Non ergo huiusmodi nugas ego in hanc ecclesiasticæ censionis auctoritatem vocabo, quæ generaliter condemnat omnem lucri turpis appetentiam, breuisque sermonis compendio excludit leuitatem ac versutiam. Nam de illo quid loquar, qui de eo testamento quod ab aliis, licet factum, falsum tamen cognouerit, hereditatem sibi aut legatum vendicet, & lucrum quærat alieno crimine: cùm etiam leges publicæ eum qui sciens falso vtitur, tamquam reum adstringant facinoris? Regula etiā iustitiæ manifesta est, quòd à vero declinare virum non deceat bonum, nec damno iniusto afficere quemquam, nec doli aliquid annectere, fraudisve componere. Quid euidentius eo quòd Ananias, quia fraudauit de pretio agri sui quem ipse vendiderat, & portionem pretij tanquam summæ totius numerum ante pedes posuit Apostolorum, sicut reus fraudis interiit? Licuit vtique illi nihil offerre, & hoc sine fraude fecisset. Sed quia fraudem admiscuit, non liberalitatis gratiam reportauit, sed fallaciæ pœnam exoluit. Et Dominus in Euangelio cum dolo accedentes repudiauit, dicens: *Vulpes foueas habent*: quoniam in simplicitate cordis, & in innocentia nos iubet viuere. Dauid quid quoque ait: *Sicut nouacula fecisti dolum*: nequitiæ arguens proditorem, eo quòd instrumentum huiusmodi ad hominis adhibetur ornatum & plerumque vlcerat. Si quis igitur prætendat gratiam, & dolum nectat, Doech proditoris exemplo, vt eum quem celare & protegere debeat, prodat ad mortem: instrumenti istius comparatione censetur quòd ebriæ mentis & titubantis vitio manus vulnerare consueuit. Sicut iste malitiæ ebrius vino, per funestæ proditionis indicium Achimelech sacerdoti necem detulit, eo quòd Prophetam hospitio suscepisset, quem rex inuidiæ accensus stimulis persequebatur.

Act. 5.
Matt. 8.
Psal. 51.
1. Reg. 22.
Ibid.

De malo temerarii iuramenti, paradigma de Herode & Iephthe: & quod filia eius sponte sua die condicta reuersa, fidem illorum praecellat Pythagoraeorum, qui se vades inuicem dederunt.

CAP. XII.

21. q. 4. ca. vnusquisque. Concil. Tol. 8. c. 2. 1. Thes. 5. PVulchrum igitur ac sincerum oportet esse affectum, vt vnusquisque simplicem sermonem proferat, vas suum in sanctificatione possideat, nec fratrem suum circumscriptione verborum inducat, nihil promittat inhonestum: aut si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, quàm facere quod turpe sit. Saepe plerique constringunt seipsos iurisiurandi sacramento: & cum ipsi cognouerint promittendum non fuisse, sacramenti tamen contemplatione faciunt quod spoponderunt. Sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici praemium turpiter promisit, crudeliter soluit. (Sup. c. 5. Matt. 14.) Turpe, quod regnum pro saltatione promittitur: crudele, quod mors Prophetae pro iurisiurandi religione donatur. Quantò tolerabilius tali fuisset periurium sacramento? si tamen periurium possit dici, quod ebrius inter vina iurauerat; quod euiratus inter saltantium choros promiserat. Infertur disco Prophetae caput: & hoc aestimatum est fidei esse, quod amentiae fuit. (Iudic. 11.) Neque vnquam adducar vt credam non incautè principem promisisse Iephthe, vt immolaret Deo quidquid sibi reuertenti intra limen domus suae occurreret, cum & ipsum voti poenituerit sui, postquam filia occurrit sibi. (Ibidem.) Denique conscidit vestimenta sua: & dixit: Heu me filia mea, decepisti me, impedimentum in oculis meis, in stimulum dolorum facta mihi. Qui licet pio metu ac formidine acerbitatem durae solutionis impleuerit, tamen luctum annuum etiam posteris deplorandum statuit ac dereliquit. Dura promissio, acerbior solutio, quam necesse habuit lugere etiam ipse qui fecit. (Ibid.) Denique factum est praeceptum & decretum in Israel, ex diebus in dies. Ambulabant, inquit, filiae populi Israel, lugentes filiam Iephte Galaaditae quatuor diebus in anno. (22. q. 4. cap. vnusquisque §. miserabilis. Concil. Tol. 8. cap. 2.) Non possum accusare virum qui necesse habuit implere quae vouerat: sed tamen miserabilis necessitas, quae soluitur parricidio. Melius est non vouere, quàm vouere id quod sibi cui promittitur, nolit exolui. Denique in Isaac habemus exemplum, pro quo arietem Deus statuit immolari sibi. (Gen. 22.) Non semper igitur promissa soluenda omnia sunt. (22. q. 4. c. non semper.) Denique ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut scriptura indicat. Nam & in eo libro qui inscribitur Numeri, proposuerat percutere morte & perdere populum: sed postea rogatus à Moyse reconciliatus est populo suo. (Num. 14.) Et iterum ad Moysen & Aaron ait: *Diuidite vos de medio synagoga, & consummabo eos simul.* (Num. 16.) Quibus discedentibus à coetu Dathan & Abiron atque Core subitò impios terra praerupto soluta hiatu absorbuit. Praecellentius & antiquius istud exemplum de filia Iephthe, quàm illud quod memorabile habetur apud philosophos de duobus Pythagoraeis. (Cicero lib. 3. de Offic. & Valer. Max. li. 4. cap. 7.) Quorum alter cùm à tyranno Dionysio capitis damnatus esset, praescripto mortis die, poposcit vt domum pergendi ei facultas daretur, quo commendaret suos. Ac ne reuertendi nutaret fides vadem mortis obtulit ea conditione, vt si ipse deforet ad constitutum diem, vas eius sibi pro eo moriendum agnosceret. Nec qualitatem sponsionis qui offerebatur recusauit, constantique animo diem necis praestolabatur. Itaque alter se non subtraxit, alter ad diem repedauit. Quod eousque fuit mirabile, vt tyrannus eos sibi in amicitiam adscisceret, quorum vrgebat periculum. Quod ergo in spectatis & eruditis viris plenum miraculi est, hoc in virgine multò magnificentius, multòque illustrius deprehenditur, quae ingemiscenti patri ait: Fac mihi vt exiuit de ore tuo. Sed spatium duorum poposcit mensium, vt cum aequalibus conuentum ageret in montibus, quae virginitatem eius praedestinatam neci pio affectu prosequerentur. Nec fletus aequalium mouit puellam, nec dolor flexit, nec gemitus retardauit, nec dies praeteriit, nec fefellit hora. (Iudic. 11.) Rediit ad patrem, quasi ad votum rediret, & voluntate propria cunctantem impulit, fecitque, arbitratu spontaneo, vt quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis sacrificium.

Quantum periculum Iudith honestatis intuitu subierit.

CAP. XIII.

ECce tibi Iudith se offert mirabilis, quae formidatum populis virum Holophernem adiit, Assyriorum triumphali septum caterua. (Iudic. 10. 11. & 13.) Quem primo formae gratia & vultus decore perculit, deinde sermonis circumscripsit elegantia. Primus triumphus eius fuit, quòd integrum pudorem de tabernaculo hostis reuexit. Secundus, quòd foemina de viro reportauit victoriam, fugauit populos consilio suo. Horruerunt Persae audaciam eius. (Sap. 12.) Vtrique (quod in illis Pythagoraeis duobus mirantur) non expauit mortis periculum, sed nec pudoris, quod est grauius bonis foeminis: non vnius ictum carnificis, sed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorum foemina, inter victricia arma, secura mortis. Quantum ad molem spectat periculi, moritura processit: quantum ad fidem, dimicatura. Honestatem igitur secuta est Iudith: & dum eam sequitur, vtilitatem inuenit. Honestatis enim fuit prohibere, ne populus Dei se prophanis dederet, ne ritus patrios & sacramenta proderet, ne sacras virgines, viduas graues, pudicas matronas Barbaricae subiiceret impuritati, ne obsidionem deditione solueret. (Iudic. 8.) Honestatis fuit se malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo. Quanta honestatis auctoritas, vt consilium de summis rebus foemina sibi vendicaret, nec principibus populi committeret? Quanta honestatis auctoritas, vt Deum adiutorem praesumeret: quanta gratia, vt inueniret?

Quod semper honestatem sequatur vtilitas: quod licet apud homines aliter saepe contingere videatur, apud Deum tamen perpetuò ita esse comprobatur multis exemplis.

CAP. XIV.

QVid verò Elisaeus nisi honestatem secutus est, cùm exercitum Syriae, qui ad obsidendum eum venerat, captiuum introduxit in Samariam, cuius oculos caecitate obduxerat, & dixit: *Domine aperi oculos eorum, vt videant, & viderunt?* (4. Reg. 6. Ibid.) Itaque cùm rex Israel percutere ingressos vellet; cùmque sibi dari à Propheta facultatem posceret, respondit non percutiendos, quorum captiuitatem non esset manu operatus, armisque bellicis: sed magis subsidio alimentorum iuuandos. Denique epulatibus refecti copiis, numquam postea in terram Israel piratae Syriae reuertendum putarunt. (Ibid.) Quantò hoc sublimius, quàm illud Graecorum: quod cùm duo populi aduersùm se de gloria imperiòque decertarent, & alter ex his haberet copiam, quemadmodum naues alterius populi clanculò exureret, turpe credidit: maluitque minus posse honestè, quàm plus turpiter. (Plutarchus in Aristide, & Cicero l. 3. offic.) Et isti quidem sine flagitio haec facere nequibant, vt eos qui consummandi belli Persici gratia in societatem conuenerant, hanc fraude deciperent: quam licet possent negare, non possent tamen non erubescere: Elisaeus autem non fraude, deceptos licet; sed potestate Domini percussos, maluit tamen seruare quàm perdere: quia decorum foret hosti parcere, & aduersario donare vitam, quam potuisset auferre, nisi pepercisset. (4. Reg. 6.) Liquet igitur id quod decorum est, semper esse vtile. (Iudit. 13. 4. Reg. 6.) Nam & Iudith sancta decoro contemptu propriae salutis soluit obsidionis periculum, & publicam honestate propria acquisiuit vtilitatem: & Elisaeus gloriosiùs ignouit, quàm perculit: & vtiliùs reseruauit hostes, quam ceperat. Quid autem aliud Ioannes, nisi honestatem considerauit, vt inhonestas nuptias etiam in rege non posset perpeti, dicens: *Non licet tibi vxorem habere fratris tui*? Potuit tacere nisi inu- (Mar. 16.)

decorum sibi iudicasset mortis metu verum non dicere, G
inclinari regi, propheticam auctoritatem adulatione
subtexere. Sciebat vtique moriturum se esse, quia regi
aduersabatur, sed honestatem saluti prætulit: Et tamen
quid vtilius quàm quod passionis viro sancto aduexit
Dan. 13. gloriam; Sancta quoque Susanna denuntiato falsi testi-
monij terrore, cùm hinc se videret vrgeri periculo, inde
opprobrio, maluit honesta morte vitare opprobrium,
quàm studio salutis turpem vitam subire ac sustinere. Ita-
que dum honestati intendit, etiam vitam reseruauit: quæ
si id quod sibi videbatur ad vitā vtile præoptauisset, non
tantam reportasset gloriam: immò etiam (id quod non
solùm inutile, sed etiam periculosum foret) pœnam cri
minis forsitan non euasisset. Aduertimus igitur, quia id H
quod turpe est, non potest esse vtile: neque rursus id
quod honestum est, inutile: quia complex honestatis est
Plutarchus semper vtilitas, & vtilitatis honestas. Memorabile ferunt
in Pyrrho. rhetores, quòd dux Romanorum cùm ad eum aduersa-
Cicero lib. rij regis medicus venisset, pollicens daturum se regi ve-
1. & 3. nenum, vinctum eum ad hostem remiserit. Et reuera
offic. & præclarum, vt qui virtutis certamen susceperat, nollet
T. Liuius fraude vincere. Non enim in victoria honestatem po-
lib. 39. nebat, sed ipsam, nisi honestate quæsitam, victoriam
turpem pronuntiabat. Redeamus ad nostrum Moysen
atque ad superiora reuertamur: vt quantò præstantiora, I
tantò antiquiora promamus. Nolebat Ægypti rex po-
pulum dimittere patrum. Dixit Moyses sacerdoti Aa-
ron, vt extenderet virgam suam super aquas Ægypti.
Exod. 7. Extendit Aaron & conuersa est aqua fluminis in san-
guinem; & nemo poterat bibere aquam omnesque Æ-
gyptij siti peribant, sincera autem fluenta patribus abun-
Exod. 9. dabant. Iactauerunt fauillam in cælum, & facta sunt vl-
cera, & vesicæ candentes in hominibus & quadrupedi-
bus. Deduxerunt grandinem in igne flammigerante,
contrita erant super terram omnia. Rogauit Moyses
& vniuersa in suam gratiam reuerterunt. Grando seda-
ta est, sanata vlcera, solitos potus flumina præbuerunt. K
Ibid. Iterum caligantibus tenebris operta erat terra per tri-
duum, ex quo Moyses manum leuauerat, & tenebras in-
Exod. 10. fuderat. Moriebatur omne primogenitum Ægyptio-
rum cùm Hebræorum omnis esset inoffensa progenies.
Exod. 12. Rogatur Moyses, vt his quoque finem exitiis daret, &
Ibid. benediceret. In illo prædicandum, quòd a fraudis con-
sortio temperarit: in hoc mirabile, quòd diuinitus in-
Num. 12. tentata supplicia, virtute propria etiam ab hoste detor-
serit. Verè nimium, sicut scriptum est, mansuetus & mi-
Exod. 7. tis, sciebat quòd fidem rex non seruaret promissi, ta-
Ioan. 1. men honestum putabat vt rogatus oraret, læsus benedi-
Psal. 44. ceret, appetitus remitteret. Proiecit virgam, & serpens L
factus est, qui deuorauit serpentes Ægypiorum: signi-
Num. 21. ficans quòd verbum caro fieret quæ serpentis diri vene-
Ioan. 3. na vacuaret per remissionem & indulgentiam peccato-
rum. Virga est enim verbum directum, regale plenum
potestatis, insigne imperij. Virga serpens facta est, quo-
niam qui erat filius Dei ex Deo patre natus, filius homi-
nis factus est natus ex virgine: qui quasi serpens exalta-
tus in cruce, medicinam vulneribus infudit humanis.
Vnde & ipse & Dominus ait: *Sicut Moyses exaltauit ser-
pentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Denique
Exod. 4. & alterum signum ad Dominum Iesum pertinet; quod
fecit Moyses. Manum suam misit in sinum, & protulit
eam, & facta est manus eius sicut nix. Iterum misit in M
sinum, & protulit eam, & erat sicut carnis humanæ
species: significans Domini Iesu primum fulgorem di-
uinitatis; postea susceptionem carnis, in quam fidem
credere omnes gentes populosque oporteret. Meritò
manum misit, quia dextera Dei Christus est, in cuius di-
uinitatem & incarnationem si quis non crediderit, quasi
reprobus flagellatur: sicut iste rex qui quoniam signis
non credidit euidentibus, postea flagellatus orabat, vt
Ioan. 3. veniam mereretur. Quantus igitur honestatis affectus
Exod. 12. esse debeat, ex his probatur, & eo maximè quòd se obij-
ciebat pro populo, dicens, vt remitteret populo Deus,
aut certè de libro viuentium se deleret: Tobias quoque
Exod. 32. formam expressit honestatis euidentius, cum relicto
Tobiæ 2. conuiuio mortuos sepeliret, & ad cibos pauperis men-
sæ inuitaret inopes. Raguel præcipuè, qui contemplatio- *Tobiæ 7.*
ne honestatis, cùm rogaretur vt filiam suam in coniugium
daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumuenire
petitorem videretur tacendo. Itaque cùm Tobias filius *Ibid.*
Tobiæ posceret vt sibi daret puellam: respondit, lege
quidem ipsi eam deberi tanquam propinquo, sed dedis-
se se eam iam sex viris, & omnes eos esse mortuos. Iustus
itaque vir plus alienis timebat, & malebat innuptam sibi
manere filiam, quàm propter nuptias eius extraneos pe-
riclitari. Quam breuiter absoluit omnes quæstiones
philosophorum. Illi de vitiis tractant domorum, tegen-
da an prodenda à venditore videantur: hic noster, nec
filiæ vitia celanda arbitratus est. Et certè non ipse affe-
H ctabat vt eam traderet, sed rogabat. Quando vtique
iste honestior sit illis, dubitare non possumus, si confera-
mus quantò præstantior sit filiæ causa, quàm rei venalis
pecunia. Consideremus aliud quod in captiuitate ge-
stum summum tenuit honestatis decorem. Nullis enim
aduersis honestas impeditur, quæ in his eminet, & ma-
gis præcellit quàm in prosperis. Inter vincula itaque,
inter arma, flammas, seruitutem (quæ liberis omni sup-
plicio grauior est) inter pœnas morientium, excidia pa-
triæ, viuorum formidinem, sanguinem peremptorum,
non excidit tamen cura honestatis maioribus nostris, sed
I inter euersæ patriæ cineres & fauillas, in affectibus piis
resplenduit & refulsit. Nam cùm in Persidem duceren-
tur patres nostri, qui tunc Dei omnipotentis cultores
erant, acceptum ignem de altari sacerdotes Domini oc- *4. Reg. 25.*
cultè in valle absconderunt. Erat illic velut patens pu- *2. Mac. 1.*
teus, aquæ secessu infrequens, nec populari vsui patens,
ignoto & ab arbitris remoto loco: ibi obsignauerunt
indicio sacro pariter ac silentio ignem reconditum. Non
illis studio fuit aurum defodere, argentum abscondere,
quod seruarent posteris suis: sed inter extrema sua ho-
nestatis curam habentes, sacrum ignem seruandum pu-
tarunt, ne eum vel impuri contaminarent, vel defun-
K ctorum sanguis extingueret, vel deformium ruinarum
aceruus aboleret. Abierunt itaque in Persidem sola reli-
gione liberi, quoniam ea sola illis per captiuitatem ex-
torqueri nequiuit. Post plurimum verò temporis, quan- *1. Esdr. 6.*
do placuit Deo; dedit hanc mentem regi Persarum vt *Neem. 2.*
instaurari in Iudæa templum, & legitimos reparari
Hierosolymis ritus iuberet. Cuius gratia muneris Nee- *2. Mac. 1.*
miam sacerdotem rex Persarum direxit. At ille secum
deduxit sacerdotum illorum nepotes, qui profecturi de
patrio solo, sacrum (ne periret) ignem absconderent.
Venientes autem, vt patrum sermone est proditum,
non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. Et cùm
L deesset ignis quo adolerent altaria, haurire eos aquam
Neemias sacerdos, sibique deferre, & aspergere super
ligna iussit. Tunc (visu mirabile) cùm esset cælum intex-
tum nubibus, sol repente illuxit, & accensus est magnus
ignis, ita vt omnes in tam euidenti Domini gratia fa-
ctum stupentes, lætitia perfunderentur. Orabat Nee-
mias, psallebant sacerdotes hymnum Deo vsquequo
consumptum est sacrificium. Iussit iterum Neemias re-
sidua aqua maiores perfundi lapides: Quo facto flamma
accensa est, quæ tandem lumine refulgente ab altari con-
sumpta illico est. Hoc patefacto indicio, rex Persarum
eo loco in quo ignis fuerat absconditus, & postea re-
perta est aqua: templum fieri mandauit, cui inferebantur
M tur dona plurima. Appellarunt autem illud qui erant
cum sancto Neemia, Nephthar, quod interpretationem
habet purificationis: à plurimis Nephthe vocatur. In- *Ibid.*
uenitur autem in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, *2. Mac. 2.*
quod iusserit accipere de igne eos qui postea essent fu-
turi. Hic est ignis qui cecidit super sacrificium Moysi,
& consumpsit illud, sicut scriptum est: *Quia exiuit ignis* *Leuit. 9.*
*à domino, & consumpsit vniuersa quæ erant super altare
holocausta.* Hoc igne oportebat sanctificari sacrificium.
Ideoque & in filios Aaron qui alienum ignem infer-
re voluerunt, exiuit iterum ignis à Domino, & con- *Leuit. 10.*
sumpsit eos, ita vt mortui extra castra proijcerentur. Ve-
niens autem Hieremias in locum, inuenit domum in *2. Mac. 2.*
modum speluncæ, & tabernaculum, & arcam, & altare
incensi intulit illuc, & obstruxit ostium. Quod cùm

A hi qui simul venerant, curiosius perscrutarentur, vt notarent sibi locum; nequaquam comprehendere atque inuenire potuerunt. Vt autem cognouit Hieremias quod affectassent, dixit: Ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat. Tunc Deus ostendet hæc, & apparebit maiestas Domini. *2. Mac. 2.* Congregationem populi tenemus, propitiationem Domini Dei nostri agnoscimus, quam propitiator in sua operatus est passione. Arbitror quod nec ignem istum possimus ignorare, cùm legimus quia baptizat Dominus Iesus in Spiritu sancto & igni, *Ioan. 1.* sicut in Euangelio dixit Ioannes. Merito consumebatur sacrificium, quoniam pro peccato erat. Ille autem ignis typus Spiritus sancti fuit, qui descensurus erat post Domini ascensionem, *Act. 2.* & remissurus peccata omnium: qui quasi ignis inflammat animum ac mentem fidelem. *Hier. 20.* Vnde ait Hieremias accepto spiritu: *Et factum est in corde meo vt ignis ardens, flammigrans in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & ferre non possum.* Sed & in Actibus Apostolorum cùm decidisset super Apostolos Spiritus sanctus, *Act. 2.* & plerisque qui expectabant promissa Domini, tamquam ignem dispertitas apparuisse linguas legimus. Denique sic vaporabatur singulorum animus, vt musto repleti esse æstimarentur, qui acceperant linguarum diuersitatem. *Ibid.* Quid ergo sibi vult, quòd ignis aqua factus est, & aqua *2. Mac. 1.* ignem excitauit? nisi quia spiritalis gratia per ignem exurit, per aquam mundat peccata nostra? Eluitur *1. Cor. 3.* enim peccatum, & exuritur. Vnde & Apostolus ait: *Ibid.* *Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* & infra: *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Quòd ideo posuimus, vt probaremus per ignem exuri peccata. Notum est *2. Mac. 1.* ergo hunc esse verè ignem sacrum qui tunc in typo futuræ remissionis peccatorum descendit super sacrificium. Hic igitur ignis absconditur captiuitatis tempore, *al. promitur.* quo culpa regnat: tempore autem libertatis reuelatur. Et licet in aquæ speciem mutatus, tamen seruat D ignis naturam, vt consumeret sacrificium. Nec miteris, *Deut. 4.* cùm legeris, quia pater Deus dixit: *Ego sum ignis consumens.* *Hier. 2.* & alibi: *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ.* Ipse quoque *Luc. 2.* Dominus Iesus quasi ignis inflammat audientium *Ioan. 7.* corda, quasi fons refrigerat. Nam ipse in Euangelio *3. Reg. 18.* suo dicit, quòd ideo venerit vt ignem in terras mitteret, & potum sitientibus aquæ viuæ ministraret. Eliæ quoque tempore descendit ignis, quando prouocauit prophetas gentium vt altare sine igne accenderent. Et cùm illi nequissent facere, hostiam suam tertio ipse perfudit aqua, & manabat aqua in circuitu altaris, & clamauit, & cecidit ignis à Domino de cælis, & consumpsit holocaustum. Hostia illa tua es. Considera tacitus singula. In te descendit vapor Spiritus sancti, te videtur exurere cùm tua peccata consumit. Denique quod con- *Leuit. 9.* sumptum est sacrificium Moysi tempore, sacrificium *2. Mac. 2.* pro peccato erat. Vnde Moyses ait, sicut in Machabæorum scriptum est libro, eo quòd non sit manducatum quod erat pro peccato, consumptum est. Nonne tibi consumi videtur, quando in baptismatis sacramento interit homo totus exterior? Vetus homo noster exterior crucifixus est cruci, Apostolus clamat. Illic, sicut pa- *Rom. 6.* trum exempla te docent, Ægyptius demergitur, He- *Exod. 14.* bræus resurgit, sancto renouatus spiritu, qui etiam per *1. Cor. 10.* mare Rubrum inoffenso transiuit vestigio, vbi baptiza- *Gen. 7.* ti sunt patres sub nube, & in mari. In diluuio quoque *2. Cor. 5.* Noë tempore mortua est omnis caro, iustus tamen cum *2. Cor. 4.* sua progenie seruatus est. An non consumitur homo, cùm absorbetur mortale istud a vita? Denique exterior corrumpitur, sed interior renouatur. Nec solùm in baptismate, sed etiam in pœnitentia fit carnis interitus ad profectum spiritus, sicut apostolica docemur auctoritate, dicente sancto Paulo: Iudicaui vt præsens eum qui sic operatus est, tradere huiusmodi satanæ in in- *1. Cor. 5.* teritum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Prolixior excursus admirandi gratia mysterij factus videtur, dum studemus reuelatum plenius sacramentum pandere, quod eousque plenum

honestatis est, vt sit plenum religionis. Quanta autem *Iudic. 20. & 21.* honestatis cura maioribus fuit, vt vnius mulieris iniuriam stupro illatam intemperantium bello persequerentur, & victo populo tribus Beniamin obtestarentur in coniugium se eis proprias filias non daturos? Remanserat tribus sine vllo posteritatis subsidio, nisi fraudis necessariæ accepisset licentiam. Quæ tamen indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est, vt raptu inirent coniugia, non connubij sacramento. Et re vera dignum fuit, vt qui alienum contubernium soluerant, ipsi nuptiarum amitterent solennitatem. Quàm B plena autem miserationis historia? *Iudic. 19.* Vir, inquit, Leuita acceperat sibi iugalem (quam à concubitu concubinam appellatam arbitror) quæ aliquantò post quibusdam (vt fieri solet) offensa rebus, ad patrem se contulit, & fuit illic quattuor mensibus. Et surrexit vir eius, & abiit ad soceri sui domum, vt cum sua iugali repararet gratiam, & reuocaret eam, ac reduceret. Occurrit mulier, atque in domum patris sui introduxit maritum. Lætatus adolescentulæ pater venit obuiam, & sedit cum eo tribus diebus, & epulati sunt, & quieuerunt. Et sequenti die surrexit Leuita diluculo, & retentus est à socero, vt tam citò non desereret conuiuij iucunditatem. Et alio & tertio die non permisit pater ado- C lescentulæ proficisci generum suum, donec lætitia & gratia inter eos omnis consummaretur. Sed die septimo cùm iam ad vesperum declinaret dies, post mensas & læta conuiuia, cùm prætexeret finitimæ noctis viciniam, & apud suos potius, quàm apud extraneos requiescendum putaret, nequiuit tenere, & dimisit vnà cum filia sua virum. Verum vbi facta est aliqua progressio, cùm vesper iam propior vrgeret, & appropinquandum foret ad vrbem Iebusæorum, dicente famulo, vt ad eam dominus suus deflecteret, non acquieuit dominus suus, quia non erat ea ciuitas filiorum Israël: sed intendit peruenire vsque Gabaa, quæ habitabatur à po- D pulo tribus Beniamin. Nec erat quisquam qui aduenientes reciperet hospitio, nisi vir peregrinus progressa ætate. Qui cùm aspexisset eos, interrogauit Leuitam. Quò vadis, vel vnde venis? Quo respondente quòd esset viator, & repeteret montem Ephraim, & non esset qui colligeret eum: hospitium obtulit, adornauit conuiuium. At vbi satietas epulandi facta est, & mensæ remotæ, irruentes pestilentes viri circumierunt domum. Tunc senior filiam suam virginem, & iugalem eius cum qua cubitare solitus esset, offerebat viris filiis iniquitatis, tantum ne vis irrogaretur hospiti. Verum vbi parum ratio processit, & vis præualuit, cessit Leuites E iugalem suam. Et cognouerunt eam, & tota nocte illuserunt ei. Quæ atrocitate vel dolore victa iniuriæ, ante ostium hospitij quo vir suus diuerterat, proiecit se atque exhalauit spiritum, supremo licet vitæ munere affectum bonæ coniugis seruans, vt exequias saltem sui funeris marito reseruaret. *Iudic. 20.* Quo cognito (ne multis morer) omnis propè populus Israël in bellum exarsit, dubióque euentu cùm anceps maneret prælium, tertia tamen præliandi vice traditus est populus Benjamin populo Israël, & diuina iudicatus sententia pœnas intemperantiæ luit. *Iudic. 21.* Condemnatus quoque, ne quis ex numero patrum filiam suam daret in vxorem. Idque confirmatum iurisiurandi sacramento est. Sed compuncti F quòd tam acerbam in fratres tulissent sententiam, ita seueritatem eius temperauerunt, vt orbatas parentibus virgines in coniugium sibi adsciscerent, quorum parentes pro delicto perempti forent, vel raptu copulam sociarent: quia pro tam turpis commissi facinore, qui alieni matrimonij ius violauerant, indignos se impetrando exhiberent matrimonio. Sed ne periret vnà populo tribus, fraudis indulta est conniuentia. Quanta igitur honestatis cura maioribus fuerit, hinc proditur, vt quadraginta millia virorum stringerent gladium aduersus fratres suos de tribu Benjamin, dum vlcisci volunt iniuriam impudicitiæ, quia temeratores castitatis non offerebantur. Itaque eo bello cæsa sunt vtrinque sexaginta quinque millia bellatorum, & exustæ

vrbes. Et cùm inferior primò fuisset populus Israel, tamen nec aduersi metu belli perterritus, vindicandæ castitatis sequestrauit dolorem. Ruebat in prælium vel sanguine suo parans commissi flagitij diluere notam. Et quid mirum si populo Dei decorem illud atque honestum curæ fuit, quando etiam leprosis (sicut in libris

4. Reg. 6. Regnorum legimus (honestatis non defuit consideratio? Fames erat magna in Samaria, quia obsederat eam Syrorum exercitus. Rex militares excubias supra murum sollicitus recensebat; interpellauit eum mulier, dicens: Persuasit mihi hæc mulier vt afferrem filium meum, & attuli, & coximus, & comedimus eum, & promisit vt & ipsa postea filium suum afferret, & carnes illius simul manducaremus. Nunc autem filium suum abscondit, & non vult eum afferre. Motus rex quod non solùm humanis, sed etiam patricidalibus cadaueribus mulieres pastæ viderentur, & tam atrocis calamitatis exemplo perculsus, Elisæo prophetæ denuntiauit necem, cuius in potestate fore crederet, vt obsidionem solueret, propulsaret famem: vel quia non permiserat regi vt perIbidem. cuteret Syros quos cæcitate perfuderat. Sedebat Elisæus cum senioribus in domo sua, & priusquam introiret ad eum regis nuntius, ait ad seniores viros: Si vidistis, quoniam filius hic homicidæ misit auferre caput meum? Et introiuit nuntius, & mandatum regis pertulit, denuntians præsens capitis periculum. Cui respondit propheta: Hac hora die crastina, mensura similaginis siclo, & duæ mensuræ hordei siclo in porta Samariæ. Et cùm missus à rege nuntius non credidisset, dicens: Si pluerit Dominus de cælo abundantiam frumenti, ne sic quidem id posse effici: dixit ad eum Elisæus: Quia non credidisti, oculis videbis tuis, & non manducabis. Et factus est subitò in castris Syriæ velut quadrigarum sonus, & vox multitudinis & vox magnæ virtutis, atque ingens belli tumultus: & arbitrati sunt Syrij quòd rex Israel in societatem aduocasset prælij regem Ægy-

al. Amorrhæorũ. pti, & regem † Ethæorum: & fugerunt diluculo relinquentes tabernacula sua, quoniam verebantur ne improuiso aduentu nouorum opprimerentur hostium, & coniunctis regum viribus non possent resistere. Id incognitum Samariæ erat, quoniam victi metu, & fame

Ibid. tabidi, nec prætendere audebant. Erant autem leprosi quatuor ad portam ciuitatis, quibus vita erat supplicium, & mori lucrum, & dixerunt ad se inuicem: Ecce nos hic sedemus, & morimur. Si ingredimur vrbem, moriemur fame, si manemus hic, nullum subsidium viuendi suppetit nobis. Eamus in castra Syriæ, aut compendium mortis erit, aut salutis remedium. Perrexerunt itaque, & intrauerunt castra: & ecce omnia nuda hostium. Ingressi tabernacula, primum repertis alimentis fugauerunt famem, deinde auri & argenti quantum potuerunt, diripuerunt. Et cum soli possent prædæ incubare, elegerunt tamen regi nuntiare fuisse Syrios: quia id honestius arbitrabantur, quàm represso indicio fouere fraudis rapinam. Quo indicio egressus est populus, & diripuit castra Syriæ, & commeatus hostium: abundantiam fecit annonæ, vtilitatem reddidit, vt secundùm propheticum dictum, mensura similaginis siclo, & duæ mensuræ hordei pari pretio constarent. In hac lætitia plebis nuntius illi in quo requiescebat rex, constitutus in porta, inter exeuntium festinationem & remeantium exultationem, conculcatus à plebe, mortuus est.

Laus honestatis, magnanimitate Hesther; & fide Ionathas commendatur & Achimelech.

Cap. XV.

Hesther. 4. 6. & 7. Qvid Hesther regina, nónne vt populum suum periculo erueret (quod erat decorum atque honestum) morti se obtulit, nec immitis regis trepidauit furorem? Ipse quoque rex Persarum ferox atque tumido corde, tamen decorum iudicauit iudici insidiatum, quæ sibi paratæ forent, gratiam repræsentare, populumque liberum à seruitute eripere, eruere neci, nec parcere ne-

G ci eius, qui tam indecora suasisset. Denique quem secundum à se, ac præcipuum inter omnes amicos haberet, cruci tradidit, quod dehonestatum se eius fraudulentis consiliis animaduertisset. Ea enim amicitia probabilis, quæ honestatem tuetur, præferenda sanè opibus, honoribus, potestatibus: honestati verò præferri non solet, sed honestatem sequi. Qualis fuit Ionathæ, qui pro pietate nec offensam patris, nec salutis periculum refugie- 1. Reg. 16. bar. Qualis fuit Achimelech, qui pro hospitalis gratiæ 1. Reg. 21. officiis necem potius sibi, quàm proditionem fugientis amici, subeundem arbitrabatur.

H *De moderatione amicitiæ conseruanda.*

Cap. XVI.

Nihil igitur præferendum honestati: quæ tamen ne amicitiæ studio prætereatur, etiam hoc scriptura admonet. Sunt enim pleræque philosophorum quæstiones, vtrùm amici causa quisquam contra patriam sentire nec ne debeat, vt amico obediat: vtrùm oporteat vt fidem deserat, dum indulget atque intendit amici commoditatibus. Et scriptura quidem ait: *Cla-* Prou. 25.

I *ua & gladius & sagitta ferrata; sic homo est testimonium dans falsum aduersus amicum suum.* Sed considera quid adstruat. Non testimonium reprehendit dictum in amicum, sed falsum testimonium. Quid enim si Dei causa, quid si patriæ cogatur aliquis dicere testimonium? Numquid præponderare debet amicitia religioni, præponderare charitati ciuium? In his tamen ipsis rebus requirenda est veritas testimonij, ne amicus appetatur amici perfidia, cuius fide absolui debebat. Amicus itaque neque noxio gratificari debet, neque innocenti insidiari. Sanè sit necesse si dicere testimonium, si quid in amico vitij cognouerit, corripere occultè: si non au-

K dierit, corripere palam. Sunt enim bonæ correptiones, & plerumque meliores, quam tacita amicitia. Et si lædi se putat amicus, tu tamen corripe. Et si amaritudo correctionis animum eius vulneret, tu tamen cor- Matt. 18. ripere ne verearis. Vtiliora sunt enim amici vulnera, Prou. 27. quàm adulantium oscula. Errantem igitur amicum corripe, innocentem amicum ne deseras. Constans enim debet esse amicitia, perseuerare in affectu, non puerili modo amicos mutare vaga quadam debemus senten- Prou. 27. tia. Aperi pectus tuum amico, vt fidelis sit tibi, & Eccl. 6. capias ex eo vitæ tuæ iucunditatem. Fidelis enim amicus medicamentum est vitæ, & immortalitatis gratia. Defer amico vt æquali, nec te pudeat vt præue-

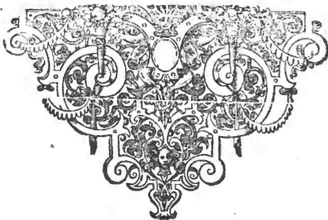
L nias amicum officio. Amicitia enim nescit superbiam. Eccl. 22. Ideo Sapiens dicit: *Amicum salutare non erubescas.* Nec deseras amicum in necessitate, nec derelinquas eum, nec destituas, quoniam amicitia, vitæ adiumentum est. Ideo in ea onera nostra portemus, sicut Apostolus do- Galat. 6. cuit. Dicit enim his quos eadem complexa est Charitas. Etenim si amici secundæ res amicos adiuuant, cur non & in aduersis amici rebus amicorum adiumentum suppetat? Iuuemus consilio, conferamus studio, compatiamur affectu. Si necesse est, toleremus propter amicum etiam aspera. Plerumque inimicitiæ subeundæ sunt propter amici innocentiam,

M sæpe obtrectationes, si restiteris vel responderis cum amicus arguitur & accusatur: nec te pœniteant eiusmodi offensiones. Iusti enim vox est: *Et si mala mihi* Eccl. 22. *euenerint propter amicum, sustineo.* In aduersis enim ami- Eccl. 12. cus probatur. Nam in prosperis amici omnes videntur. Sed vt in aduersis amici patientia & tolerantia necessaria, sic in prosperis auctoritas congrua est, vt insolentiam extollentis se amici reprimat & redarguat. Quàm pulchrè in aduersis positus Iob dicit: *Miseremi-* Iob. 19. *ni mei amici mei.* Non quasi abiecta vox ista est, sed quasi censoria. Nam cùm iniustè argueretur ab amicis, respondit: Miseremini mei amici, hoc est, misericordiam debetis facere. Opprimitis autem vos & impugnatis hominem, cuius ærumnis compati pro amicitia vos oportebat. Seruate igitur filij initam cum fratribus amicitiam, qua nihil est in rebus hu-

manis pulchrius. Solatium quippe vitæ huius est, vt habeas cui pectus aperias tuum, cum quo arcana participes, cui committas secretum pectoris, vt colloces tibi fidelem virum, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur. Quàm boni amici Hebræi pueri, quos à sui amore nec fornacis ardentis flamma diuisit? De quo loco, vt superiùs diximus, bene ait sanctus Dauid: *Saul & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in vita sua, & in morte non sunt separati.* Hic est amicitiæ fructus, vt non fides propter amicitiam deseratur. Non potest enim homini amicus esse, qui Deo fuerit infidus. Pietatis custos amicitia est, & æqualitatis magistra, vt superior inferiori se exhibeat æqualem, inferior superiori. Inter dispares enim mores non potest esse amicitia: & ideo conuenire sibi vtriusque debet gratia. Nec auctoritas desit inferiori, si res poposcerit, nec humilitas superiori. Audiat quasi parem, quasi æqualem, & ille quasi amicus moneat, obiurget, non iactantiæ studio, sed affectu charitatis. Neque monitio aspera sit, neque obiurgatio contumeliosa. Sicut enim adulationis fugitans amicitia debet esse, ita etiam aliena insolentiæ. Quid est enim amicus, nisi consors amoris, ad quem animum tuum adiungas atque applices, & ita misceas, vt vnum velis fieri ex duobus, cui te tamquam alteri tibi committas, a quo nihil timeas, nihil ipse commodi tui causa inhonestum petas? Non enim vectigalis amicitia est, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est enim amicitia, non quæstus: quia non pecunia quæritur, sed gratia: nec licitatione pretiorum, sed concertatione beneuolentiæ. Denique meliores amicitiæ sunt inopum plerumque quam diuitum: & frequenter diuites sine amicis sunt, quibus abundant pauperes. Non est enim vera amicitia, vbi est fallax adulatio. Diuitibus itaque plerique assentatoriè gratificatur. Erga pauperem nemo assentator est. Verum est quidquid defertur pauperi, huius amicitia inuidia vacat. Quid amicitia pretiosius, quæ angelis communis & hominibus est? Vnde & Dominus Iesus dicit: *Facite vobis amicos de inimicos mammona, qui recipiant vos in æterna tabernacula sua.* Ipse nos Deus amicos ex seruulis facit, sicut ipse ait: *Iam vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Dedit formam amicitiæ quam sequamur, vt faciamus amici voluntatem, vt aperiamus secreta nostra amico quæcumque in pectore habemus, & nos illius arcana non ignoremus. Ostendamus illi nos pectus nostrum, & ille nobis aperiat suum. *Ideo*, inquit, *vos dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui à patre meo, nota feci vobis.* Nihil ergo occultat amicus si verus est: effundit animum suum, sicut effundebat mysteria patris Dominus Iesus. Ergo qui facit mandatum Dei, eius amicus est, & hoc honoratur nomine. Quis est vnanimis, ipse amicus est: quòd vnitas animorum in amicis sit, neque quisquam detestabilior, quàm qui amicitiam læserit. Vnde in proditore Dominus hoc grauissimum inuenit, quo eius condemnaret perfidiam, quòd gratiæ vicem non repræsentauerit, & conuiuiis amicitiæ venenum malitiæ miscuerit. Itaque sic ait: *Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Hoc est non potest sustineri istud, quia vnanimis appetisti eum, qui tibi donauerat gratiam. *Nam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique*: & ab eo qui me oderat, abscondere me. Inimicus vitari potest, amicus non potest, si insidiari velit. Illum cauemus cui non committimus consilia nostra: hunc cauere non possumus, cui commisimus. Itaque ad aceruandam peccati inuidiam non dixit: Tu verò seruus meus, apostolus meus, sed vnanimis meus: hoc est, non meus, sed etiam tuus proditor es, qui vnanimum prodidisti. Dominus ipse cùm à tribus regibus offensus esset, qui sancto Iob non detulissent, ignoscere his per amicum maluit, vt amicitiæ suffragium, remissio fieret peccatorum. Itaque rogauit Iob, & Dominus ignouit. Profuit illis amicitia, quibus obfuit insolentia. Hæc apud vos deposui filij, quæ custodiatis in animis vestris: quæ vtrùm aliquid profectus habeant, vos probabitis. Interim copiam multam exemplorum afferunt. Nam prope omnia maiorum exemplorum plurima quoque dicta his tribus inclusa libris tenentur, vt etsi sermo nihil deferat gratiæ, series tamen vetustatis quodam compendio expressa, plurimum instructionis conferat.

[Marginal notes: Dan. 3. Supr. c. 9. 2. Reg. 1. Luc. 16. Ioan. 15. Ibidem. Matt. 26. Psal. 54. Ibidem. Iob. 42. Ibidem. Hebr. 12.]

SANCTI AMBROSII DE OFFICIIS LIBRI TERTII FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN SYMBOLVM APOSTOLORVM TRACTATVS.

Symbolum Apostolorum.

CRedo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ.
Et in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum:
Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine,
Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus:
Descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis:
Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis:
Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.
Credo in Spiritum sanctum:
Sanctam Ecclesiam catholicam; sanctorum communionem:
Remissionem peccatorum:
Carnis resurrectionem,
Et vitam æternam. Amen.

CAP. I. *Ioan. 4. 1. Ioan. 5.*

NVLLVS qui rectum sapit, omnipotentem Deum (qui spiritus & trinitas est) corpus aliquod visibile aut palpabile arbitratur, sed simplicem, rationabilem, inuisibilémque naturam intelligit; quam nulla omnino compago solidat, cui extrinsecus nihil aduenit; quamque nulla creatura, nulla substãtia, nulla deniq; dominatio antecedit. Fides verò altiùs conscendẽs, intimiora quæque penetrans, ostendit Deum omnium virtutum fontem, principium rerum omnium visibilium & inuisibilium, vniuersarúmque creaturarum cœlestium & terrestrium conditorem: quòd est vnitas inconfusa, & trinitas inseparabilis, quæ in se interna nihil recipit aliũde, non est tempore aut loco circumscripta, nec rei cuiuspiã indigna reperitur, sed cum summa simplicitate ac vnitate fœcunda semper est; tantáque vnitatis essentia inseparabilis & inconfusa cernitur in tribus, vt licet omnia cęlestia & terrestria ac minima quæque perspiciat, nihil tamẽ extra se intelligere, sed singula in se intueri dicatur. In hac Trinitate vera est æternitas, immutabilis vnitas, æterna ac perfecta charitas. Denique veriùs cogitatur Deus, quàm dicitur; quia incomprehensibilis est. Qui nec sexum habet, nec ætatem, nec definiti corporis membra; sed omnipotens, æternus, incircumscriptus, voluit se magnificentissimè prædicari. Æternitas est in patre, species in imagine, virtus est in munere: & hæc tamen tria vnus est Deus, nõ in vnius singularitate personę, sed in vnius trinitatis essẽtia. Vnus est diligẽs eum qui ab ipso est, vnus est dilectus ab eo à quo est, vna est dilectio vtriusque Spiritus sanctus, idem tamẽ Deus. Et quamquam bonus, verus, iustus lumen, vita, veritas, charitas, & spiritus dicatur, vnus ta- G men Deus est. Qui cõpositus esse non potest, cùm aliqua eo anteriora præextitisse putari nefas sit: nihilq; quod ab eo factum non sit, dicente Euangelista: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* *Ioan. 1.* Ipse solus est æternus, quia initio & fine caret: id est Deus pater, qui coæternum sibi & coomnipotens genuit verbum, cum quo spiritum sanctum produxit. Vnde credimus filij & spiritus sancti substantiam ante omnem existere creaturam, extra omnia tempora: quòd pater est genitor, filius est genitus, spiritus sanctus genitoris genitique sanctitas spiritúsque. Nam licet pater sit spiritus & filius sit spiritus, & pater sit sanctus, & filius sit sanctus: sola tamen tertia persona propriè spiritus sanctus nuncupatur. Quia ergo coæterna & communis est ambobus, id ipsa vocatur quod ambo sunt.

CAP. II. Quanta igitur temeritate, ne dixerim cæcitate, Ariani H dicunt: Erat aliquando tempus quando non erat, & *Euseb. Cæsari. lib. 10. hist. eccl. cap. 6.* antequam nasceretur, non erat, &c. Numquidnam potuit esse tempus quando pater sine vita, sine sapientia, sine virtute, sine verbo, quod Christus est, fuerit? *1. Cor. 1.* Absit: cùm manifestè pater ipse oppositum declaret, dicens: *Eructauit cor meum verbum bonum.* *Psal. 44.* Quod comprobans beatus Ioannes dicit: *In principio erat verbum* *Ioan. 1.* *& Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Quidquid verò incorporale est & inuisibile, locorum diuersitate separari non potest. Nam si sermo noster, aut virtus, aut sapientia à nobis separari non potest, nisi cum corpore abscedimus; quomodo ab immortali & omnipotente Deo, qui omnia per verbum suum ex nihilo fecit, poterunt separari? Nam cuius erit pater secundùm hos impios, si ab eo filij natura separetur? & rursus, filius cuius erit fi-

lius, si non origo sua referatur ad patrem: vt sit ille qui genuit, & ille qui ex eo generatus est? Pater ergo qui origo est deitatis & bonitatis, rectè & in filio & in spiritu sancto intelligitur & sentitur. In illo, id est in filio, velut verbo, virtute, & sapientia: in hoc autem velut spiritu à spiritu procedente. Ita ergo rectum & catholicum est, vt & vnum Deum secundùm vnitatem substantiæ fateamur, & patrem & filium & spiritum sanctum in sua quemque subsistentia sentiamus. Absque vllo ergo principio & fine credenda est sanctæ Trinitatis diuinitas, licet humanæ sit menti ipsa comprehensione difficilis. Vnde non incongruè dicitur, quod hoc solum ex ea comprehendimus, quia comprehendi non potest. Vna est igitur in tribus deitas, & tria sunt in quibus vna deitas. Nulla in vnitate confusio, neque in trinitate dissidium est. Et ideo pariter abiicienda est & stulta Sabellij commixtio, & impia Arij separatio. Contraria etenim sibi, sed æquè impia ambo protulerunt. Sabellius enim docuit vnam subsistentiam esse patrem & filium & spiritum sanctum, vnamque trinominem personam: sed dum omnes vnam esse personam reputat, nihil esse vnumquemque designat: quoniam quidem desinit esse quod est, cùm alterutrum, id quod esse dicitur vniuscuiusque transfunditur. Arius autem creaturam patris filium, spiritum verò sanctum filij impiè asserit esse creaturam.

Euseb. Caesarien. lib. hist. eccl. c. 4. & 5. *Niceph. lib. 8. cap. 5. 6. & seq.*

CAP. III. Sed abiectis istis impietatibus dicamus nobis, sicut beatus Paulus Apostolus ait: *Vnus est Deus pater, ex quo omnia: & vnus est Dominus Iesus Christus, per quem omnia: vnus spiritus sanctus, in quo omnia.* Hoc ipsum autem quod dicimus, Ex quo & per quem, & & in quo omnia, non naturam secamus, sed vnitatem naturæ, & voluntatis, & operationis confitemur. Vnus ergo Deus in iis tribus, & hæc tria vnus est Deus. Quod ita esse idem comprobat Apostolus, dicens: *Et ex ipso, & per ipsum & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula, amen.* Cui congruit Dauid propheta, dicens: *Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terræ.* Pater ergo, pater est sine initio (neque enim est aliud vnde pater sit) & filius est absque initio temporis, de patre est, namque & creator omnium temporum: & ideo non sumit initium ex tempore, quia verbum, quia virtus, quia sapientia est, quæ omne tempus & antecedit & fecit. Spiritus autem sanctus, verè spiritus est, procedens quidem à patre & filio, sed non est ipse filius, quia non generatur: neque pater, quia procedit ab vtroque non genitus, non ingenitus, non factus. Nam omne quod est, aut neque natum neque factum est: aut natum, & factum non est: aut neque natum neque factum est: aut factum, & natum non est: aut factum & natum & renatum est: aut factum & natum, & renatum non est. Nunc autem propositorum memores, singulis iam rebus substantias designemus. Quod ergo neque natum neque factum est, pater est: non enim ab aliquo est. Quod autem natum, & factum non est, filius est qui à patre genitus est. Quod verò neque natum neque factum est, spiritus sanctus est: qui à patre & filio procedit. Quod etiam factum est, & natum non est, cælum & terra, & cetera quæ sunt. Quod autem factum & natum & renatum est, homo est: qui primo nascitur carnalis, & in Baptismo renascitur spiritalis. Quod verò factum & natum, & renatum non est, animalia sunt. Vt ergo singula doceamus exemplis, dicamus.

1. Cor. 8. Rom. 11. Ibidem. Psal. 66. Ioan. 1. 1. Cor. 1. Ioan. 3.

CAP. IV. De patre ita scriptum est: *Vnus Deus pater, ex quo omnia*, de filio autem: *Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia*, & iterum: *Vnus Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus*, de spiritu verò sancto: *Quis hominum nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei*, & iterum: *Spiritus enim scrutatur omnia etiam alta Dei.* Quòd autem pater & filius & spiritus sanctus initio careant, hinc etiam patet: quia quod pater est, esse non cœpit: & si non cœpit, nec filius cœpit: spiritus verò sanctus qui ab vtroque procedit, nec ipse cœpit, quia processio eius continua est, & ab eo est qui non cœpit (non enim pater cœpit) & quia non cœpit, nec spiritus cœpit ea quoque ratione, quia & in ipso est, & eius est. De filio autem quod non cœperit, Euangelista testatur, dicens: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum.* Ergo quia erat, non cœpit: & quia apud Deum erat, non cœpit: & quia Deus erat, non cœpit: & quia hoc erat in principio apud Deum, non cœpit: ita namque Deus ex Deo natus est, vt cœpisse nesciat. Neque defraudatus est pater, eò quòd ingenitus est, aut quia genuit filium: neque filius defraudatur, eò quòd generatus est, aut quia ex ingenito generatur: neque spiritus sanctus defraudatus est, quia vtrorumque idem est, patris scilicet & filij: sic enim eorum est, vt neque in patre neque in filio refundatur, quia Deus est, neque initium, neque vllum finem habens, vt pote qui patri ac filio consubstantialis & coæternus est. Qui vbi vult, in quos vult, & quantos vult, & quantum vult inspirat sua propria voluntate. Replet ergo gratia sua quos vult, & quantum vult, non ipse repletur. Perfectionem præstat non accipit: sanctificat, non autem ipse sanctificatur.

1. Cor. 8. Ibidem. 1. Tim. 2. 1. Cor. 2. Ibidem. Ioan. 1. Ioan. 3.

CAP. V. Hic ergo sicut pater ac filius: vita est, & viuificans: & lux est, & illuminans: & bonus & bonitas, & sanctus & sanctitas. Hic est spiritus adoptionis. Hic est qui dona sua diuidit singulis, prout vult. Hic est spiritus sapientiæ & intellectus, scientiæ & pietatis, consilij & virtutis, ac timoris Dei. Hic est spiritus sanctus, per quem agnoscitur pater, & filius glorificatur, & a quibus solis ipse cognoscitur, & qui solus omnia eorum per vnitatem naturæ nouit. Hic est de quo filius dixit: *Pater meus dabit bonum petentibus se*: hoc est, aut ipsum, aut omnes gratias eius. Sicut ergo Dominus Christus & verbum, & virtus & sapientia, & iustitia, & margarita, & lux, & via, & resurrectio, & cætera quæ de eo scripta sunt, appellatur: ita & spiritus sanctus sapientiæ & intellectus, consilij, fortitudinis, scientiæ, pietatis ac timoris, vt iam dictum est, nuncupatur. Non tamen quòd diuersus sit iuxta differentias nominum, sed quòd vnus atque idem cunctarum virtutum fons sit atque principium, qui in Domino Christo, vtpote suæ naturæ consorte, semper inhabitat. Isti sunt septem oculi, qui à Zacharia propheta in vno lapide, id est, Domino Christo dicuntur inesse. Proprietas enim vnicuique est vt sit immobilis: quia vnus cultus, vna veneratio, vna sanctificatio semper patris & filij & spiritus sancti est. Neque enim dignum est aut filium defuisse patri, aut spiritum sanctum defuisse filio, sicut impii hæretici mentiuntur. Nos verò hoc præcauentes seruemus bonum propositum, quod à sanctis patribus suscepimus: adoremus patrem & filium & spiritum sanctum, in filio patrem, in spiritu autem sancto patrem & filium intelligentes: distinguentes antequam coniungamus, & iungentes antequam diuidamus: vnitatem in trinitate venerantes, & trinitatem in vnitate confitentes. Tota ergo à nobis sancta Trinitas adoranda est, quia tota regalis est, quia vnius potestatis & vnius gloriæ est. Supra mundum, supra tempora increata, inuisibilis, incomprehensibilis, inuestigabilisque: quo ordine apud semetipsam sit, ipsa sola cognouit, à nobis autem æqualiter adoretur. In qua inuisibili & ineffabili sancta Trinitate nihil tam proprium, tam fixum intelligere debemus, quàm pacem & quietem. Neque enim dissensio vlla in natura Dei est; quia nec dissolui posse sentienda est, quæ pax semper & charitas est. Si enim quatuor substantiæ, id est, bilis atra & flaua, sanguis & flegma hominem constituunt, & is vnus homo est: tu in vnitate trinitatem, atque in trinitate vnitatem quomodo non intelligis? Deus ergo pater omnipotens, omnipotens verbum, omnipotentem & spiritum habens, supra humanam intelligentiam, & vltra quàm cogitari potest: quem tunc quantum imbecillitati nostræ permittitur, possumus agnoscere, quando Christum qui eius character & figura, & vnicus filius est, nouimus: quia sicut ipse ait: Qui videt filium, videt & patrem, qui misit eum, & qui in eo est, & qui in

Rom. 8. 1. Cor. 12. Esai. 11. Matt. 7. Ioan. 1. 1. Cor. 1. Matt. 13. Ioan. 8. 14. & 15. Esai. 11. Zach. 3. Ioan. 14.

eo manet, & iterum: *Hac est autem vita aterna, vt co-*
Hebr. 1. *gnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum*
Ioan. 17. *Christum.* Ergo omnipotens pater nomen patris per fi-
lium sortitus est, quia nemo sine filio pater esse vel dici
potest, neque filius sine patre. Vnigenitum verò Dei fi-
lium, verbum & sapientiam, ac spiritum eius sanctum
substantialiter æquales per omnia patri confiteri hono-
rificum est. Nam quis reuera aut colorem, aut habitum,
aut magnitudinem verbi & sapientiæ iuxta quod sapien-
tia est, ac spiritus sancti coaptauit, vt gradus illic requi-
rat, & ordines faciat, vbi omnia inuisibilia, & vnita ac pa-
cifica semper permanent?

CAP. VI. Primum ergo omnium credendum est, vnum esse H
Deum, qui cuncta ex nihilo per verbum suum fecit, &
per spiritum sanctum animauit: qui cùm vniuersa ca-
piat, ipse à nemine capitur. Quod ita esse vno versiculo
Psal. 32. Dauid Propheta comprehendit, dicens: *Verbo Domini*
cæli firmati sunt, & spiritu oris omnis virtus eorum. Iste
est spiritus sanctus, qui in principio mundi & eius fabri-
Genes. 1. cà, superferebatur super aquas. Iste est, in quo Moyses &
Exod. 8. Aaron coram Pharaone rege Ægypti signa fecerunt, &
2. Petr. 1. de quo Magi dixerunt: *Hic digitus Dei est.* Iste est, qui in
1. Cor. 12. Moyse & in omnibus sanctis patriarchis & prophetis at-
Luc. 1. que Apostolis locutus est: de quo Apostolus dixit: *Et nos* I
omnes in vno spiritu potati sumus. Iste est, qui carnem ver-
Matt. 3. bi Dei in sacro Virginis vtero fabricauit. Iste est, quem
Luc. 4. post baptismum pater super filium in columbæ specie mi-
Luc. 11. sit. Iste est, cuius virtute Iesus plenus regressus est à Ior-
Ioan. 14. dane & reuersus est in Galilæam. Iste est, quem pater pe-
tentibus se dat. Iste est, qui à filio aduocatus noster apud
patrem, & alius paracletus appellatur, quem filius ad nos
missurum se esse promisit. Nam si vnius naturæ non esset
cum patre & filio, nunquam alius paracletus diceretur.
Ioan. 16. Ideo ergo alius paracletus dicitur, vt æqualitatem na-
turæ ac potestatis agnoscamus. Alius ergo à nobis ad
patrem ascendens, alius ad nos à patre veniens pater-
num erga nos semper ac piissimum affectum declarat, K
qui numquam nos in tentationibus istius mundi &
miseriis, nec sine aduocato, nec sine consolatore esse
patitur. Iste est, qui vna cùm patre filium pro salute gene-
Esai. 48. ris humani misit. Sic Esaias in persona filij loquentis te-
Matt. 12. statur, dicens: *Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus*
Ioan. 20. *eius:* Iste est, in quo Iesus dæmonia eiiciebat. Iste est, quem
Act. 2. Dominus Christus post tertiam diem resurgens à mor-
tuis, dedit discipulis suis, dicens: *Accipite spiritum sanctum:*
quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum autem
retinueritis, retenta sunt. Iste est, qui die Pentecostes super
Ioel. 2. Apostolos descendês, diuersas eis impertitus est linguas, L
sancti Ioël Prophetæ vaticinium complens. Iste est qui
in sanctis martyribus loquens, diabolum & aduersarios
Christi vicit. Iste est, qui Paulum impleuit, & in aposto-
Act. 13. latus ministerium segregauit. Iste est, qui diuersa dona
1. Cor. 12. sua in singula membra Domini Christi vsque in finem
mundi operatur. Iste est, qui non solùm à nobis tristitias
& mœrores, & malas turpitudinum cogitationes expel-
lit, verùm etiam Dei in nobis memoriam tribuit, vt me-
rito cum Dauid dicere possimus: *Memor fui Dei, & de-*
Psal. 76. *lectatus sum,* & iterum: *Memor ero ab initio mirabilium*
Ibidem. *tuorum.* Iste est, qui nobis rectè credentibus, & bene ope-
rantibus adueniens, tenebras & angustias ac pusillanimi-
Coloss. 3. tatem cordis expellens, & sua nos luce illuminans, mis- M
cet sensui nostro sensum Christi, vt vitam nostram quæ
in Christo abscondita est, cogitemus, & in æternis & su-
peruenturis seculis qui noster status sit, consideremus: se-
quêtes filium Dei Iesum, qui penetrauit cælos, & in dex-
Hebr. 4. tera Dei sedens, & in omni consistens loco, nihil suæ
præsentiæ vacuum derelinquit: licet eum vnius loci spa-
tio contineri ratione corporis pro nostra salute suscepti
putemus, non tamen circumscriptam diuinitatis & in-
corporalitatis suæ naturam. Diuersitate enim locorum
diuinitas non potest separari. Quod ita esse Saluator
Ioan. 3. comprobat, dicens: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de-*
scendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Non enim
ad explenda opera sua loco indiget spiritus, verbum, vir-
Sap. 7. tus, sapientia, lux, imago, vapor, & splendor Dei sine ma-

G cula: quæ omnia sine dubio personam filij demonstrant.
Nullum ergo extitit tempus quando pater sine filio, aut
filius sine patre, aut spiritus sanctus sine patre ac filio
fuerit.

Primum ergo Dei est non cœpisse, sed semper idem CAP. VII.
esse, quia semper est. Quod de semetipso comprobat Exod. 3.
Deus, loquens ad Moysen: *Vade, & dic filiis Israël: Qui*
est misit me ad vos. Iste rursum est spiritus sanctus, qui
non est factus, sicut nec pater nec filius. Iste est spiritus
sanctus, qui lapsos erigit, & iacentibus occasionem tri-
buit resurgendi, singula quæque iuxta diuersitatem me-
ritorum, & patris ac filij voluntatem dispensans, quo-
rum omnia non per inuestigationem, sed per vnitatem
naturæ nouit. Ipse est de quo Propheta ait: *Spiritus* Sap. 7.
Domini intelligens, multiplex, mobilis, incoinquinatus,
omnem habens virtutem, omnia prospiciens. Sicut enim
lumen tenebras non recipit, sic & spiritus sanctus per Sap. 1.
naturam habet vt omnium sordium incapax sit. Iste est Sap. 7.
qui à cogitationibus quæ sine Deo sunt, se alienat. Iste
est qui se in animas sanctas infundit, & amicos Dei, at-
que Prophetas constituit. Nisi ergo quis hunc spiritum
sanctum habuerit, nec pater nec filius, quorum est, &
cum quibus vnus est Deus, ad eum venient, & apud eum
mansionem facient. Iste est spiritus sapientiæ, qui ideo Ioan. 14.
multiplex appellatur, eo quòd multa in se habeat, & per
ea omnia vnus est, nec in aliquid eorum quæ operatur,
ipse mutatur: sicut imago ex annulo quæ in ceram tran-
sit, & annulum non relinquit. Quod ita esse comprobat Num. 11.
Dominus, dicens ad Moysen: *Auferam de spiritu qui est*
in te; & ponam super illos, vt tecum sustineant impetum
populi. Transfert ergo spiritum, quasi scilicet ignem de
igniculo transferat absque detrimento eius vnde sumi- Luc. 1.
tur. Ob hanc ergo incommutabilitatem, & diuersam Galat. 4.
operationem dictum est à Domino de sancto Ioanne Rom. 8.
Baptista, quòd in spiritu ac virtute Eliæ venerit. Iste est,
quem Dominus misit in corda nostra clamantem, Abba
pater: & in quo clamamus, Abba pater. Vtrumque enim
dictum est, & Deum misisse in corda nostra spiritum
clamantem Abba pater: & nos accepisse spiritum, in quo
clamamus Abba pater. Exposuit ergo quod dixit cla- Ibidem.
mantem, hoc est, clamare nos facientem. Iste est spiritus,
qui gemitibus inenarrabilibus postulat pro nobis: quo-
niam quid orare oporteat, humana fragilitas ignorat.
Quod in se ipso beatus Apostolus non tantum verbo
nos edocuit, verùm etiam suo nobis demonstrauit exem-
plo, quando quæ circa vtilitatem suam ac perfectionem 2. Cor. 12.
nesciens, orabat vt discederet ab eo stimulus carnis qui
eum colaphizabat: quem posteà ab spiritu ipso sancto
eruditus dixit ad virtutum incrementa datum sibi, dum Ibidem.
audiuit: Virtus in infirmitate consummatur. Iste est spi-
ritus sanctus, qui in Ecclesia Catholica toto orbe terra-
rum diffusa omni se gratiarum fonte diffudit. Iste est spi- 2. Thess. 2.
ritus oris Domini, qui in fine mundi antichristum po-
tentia sua interficiet. Iste est spiritus sanctus, quem nul-
lus hæreticorum habet: qui licet omnes habere se Chri-
sti baptisma putent, tamen nisi venerint ad Ecclesiam
Dei, spiritum habere non poterunt Christi. Quod ita Rom. 8.
esse comprobat beatus Paulus Apostolus, dicens: *Si*
quis spiritum Christi non habet, hic non est eius, & iterum: 1. Cor. 12.
Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. 1. Ioan. 4.
Quod confirmans beatus Ioannes Apostolus & Euan-
gelista dicit: *In hoc cognoscitur spiritus Dei, omnis spiritus*
qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est: &
omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est. Hic est Ibidem.
antichristus, quem audistis: quoniam venit, & nunc iam in 1. Ioan. 5.
mundo est, & iterum: *Quis est qui vincit mundum, nisi*
qui credit quoniam Iesus est filius Dei? Hic est qui venit
per aquam & sanguinem Iesus Christus: non in aqua so-
lùm, sed in aqua & sanguine. Et spiritus est qui testifica-
tur, quoniam Iesus est veritas, quia tres sunt qui testimo-
nium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres
vnum sunt.

Iustè ergo eis qui eum sine spiritu sancto Domi- CAP.
num confitentur, dicturus est in iudicio: *Quid autem* VIII.
vocatis me Domine Domine, & non facistis quæ dico; & Luc. 6.

mecum non colligentes sparsistis populos, & membra (A) mea, pro quibus ego sanguinem fudi meum? Et ideo oblatio hæreticorum, qui spiritum sanctum non habent, non in Dei cultum, sed in dæmonum abominationes proficit. Quidquid enim hæretici in synagogis suis hoc est, in conuenticulis satanæ loquuntur, non est doctrina Domini, sed blasphemiæ & dæmonum præstigia sunt. Isti enim sunt quibus spiritus sanctus per Esaiam Prophetam dicit populum Iudæorum parasse mensam: *Et parantes*, inquit, *dæmoni mensam*, *& implentes Fortunæ potionem.* Et ideo tam ipsos quàm peccatores, qui [Esai. 65.] semetipsos non diiudicantes temere ad sacrosanctum corpus & sanguinem Christi accedunt, increpat Apostolus, dicens: *non potestis mensæ Domini participes* [1. Cor. 10.] *esse*, *& mensæ dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere*, *& calicem dæmoniorum.* Sed ad ordinem reuertamur.

[Cap. IX.] Quidquid autem de spiritu sancto diximus, hoc similiter & de patre & filio communiter & indiuisè volumus intelligi: quia sancta & inseparabilis Trinitas numquam aliquid extra se singillatim operari nouerit. Et quo hæc magis perspicua sint, breuiter intimabo. Incarnationem verbi Trinitas fecit, & tamen non pertinet in- [Ioan. 1.] carnatio nisi ad verbum. Vocem de cælo super filium [Luc. 3.] post baptismum Trinitas fecit, & tamen non pertinet nisi ad patrem. Inquit enim: *Tu es filius meus dilectus.* Descensum itidem spiritus sancti supra filium in columbæ specie Trinitas fecit, & tamen non pertinet nisi ad spiri- [Ibidem.] tum sanctum. *Et descendet*, inquit, *spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum.* Quam trium operationem in vnitate manentem comprobat beatus Apostolus, dicens: *Diuisiones gratiarum sunt*, *vnus autem spi-* [1. Cor. 12.] *ritus*: *& diuisiones ministeriorum sunt*, *vnus autem Dominus*: *& diuisiones operationum sunt*, *vnus autem Deus*, *qui operatur omnia in omnibus.* Tria hæc vnam credentibus tribuunt gratiam, quia non ex alia atque alia substantia sunt sanctæ inseparabilis Trinitatis personæ, nec alterius operationis. Cùm ergo singillatim pater & filius & spiritus sanctus aliqua operari dicuntur, omnia pariter tres personæ operantur. Sapientia enim mundum condidit, spiritus animauit, & iusto pater ordinauit iudicio. Ipse Deus iustitia sua creaturam in varias distribuit formas, & gratia sua ordinante cuncta illius membra incomprehensibiliter disponit, continet, & gubernat. Cuius prouidentiæ gubernatio tam iusta, tam prouida, tam occulta est, vt quæ putatur pœna, medicina sit patienti. Vnus [Sap. 8.] ergo Deus in sancta Trinitate consistẽs singula hæc operatur. Quod ipse de se comprobans per Esaiam Prophetam dicit: *Ego Dominus Deus*, *& non est amplius*: *ego qui* [Esai. 35.] *fabricaui lucem*, *&c.* quoniam non est Deus præter me, hoc est, præter verbum, & spiritum meum, virtutem ac [Ibidem.] sapientiam meam, quæ in me semper est. Et iterum idem [Psal. 19.] Propheta: *In te Deus est*, *& non est Deus præter te.* Et ali- [Esaiæ 45.] bi: *Et mittet eis hominem qui saluabit eos*, *iudicans saluabit* [Esaiæ 55.] *eos.* Et iterum ex persona patris memoratus Propheta dicit: *Per memetipsum iuraui*, *nisi egredietur ex ore meo iustitia*, *sermones mei non auertentur.* Et alibi: *Verbum quodcumque exierit de ore meo*, *non reuertetur ad me vacuum*, *donec compleantur quæcumque volui.* Est igitur filius reuera verbum patris, cùm vacuum reuersum non fuerit, quia obsides salutis nostræ, id est veram animam, & verum corpus susceptum in cælestibus ad dexteram collocauit patris. Quod ita futurum fore in [Ephes. 1.] spiritu Propheta intuens dicit: *Tu enim es Deus*, *&* [Esa. 45.] *nesciuimus*: *Deus Israël saluator*: *nesciuimus*, *quia carne ve-* [Esai. 53.] *laci.* Et iterum: *Non est species ei neque gloria*: *& fa-* [Hier. 17.] *cies eius despecta est*, *& non est reputata*, vt scilicet huma- [Baruc. 3.] no corpore diuina potentia celaretur. Et alius Prophe- [Ibid.] ta: *Et homo est*, *& quis cognoscet eum?* & iterum: *Hic Deus* [Esai. 55.] *noster*, *non reputabitur alius aduersùs eum*, &: *Post hæc in terris visus est*, *& inter homines conuersatus est.* Et iterum scriptum est: *Homo in plaga existens*, *& sciens ferre infirmitatem*: verum scilicet corpus hominis per hæc verba, & veram demonstrans animam, qui sciens infirmi- [Coloss. 1.] tates cunctas diuinitate superauit, *Pacificans*, vt inquit Apostolus, *per sanguinem crucis eius*, *siue quæ in cælis sunt*, *siue quæ in terris in ipso.* Claret ergo per hæc verba in Dominum Christum, non ex parte veritatem, & in parte mendacium, sed omnem esse veritatem, id est, Dei & hominis.

Sed hoc non intelligit humana sapientia, quam con- [Cap. X.] demnat Apostolus, dicens: *Vt fides vestra non sit in sa-* [1. Cor. 2.] *pientia hominum*, *quorum Dominus nouit cogitationes*, *quo-* [Psal. 93.] *niam vanæ sunt*; *sed in virtute Dei*, & iterum: *Non in per-* [1. Cor. 2.] *suasoriis humanæ sapientiæ verbis*, *sed in ostensione spiritus & virtutis.* Fides igitur non sit in hominum sapientia, & hæresis non erit. In patre ergo semper filius & spiritus (B) sanctus est. Quod ita esse, ipse filius confirmat, dicens: *Ego & pater vnum sumus.* Vnum dixit, propter natu- [Ioan. 10.] ram deitatis: sumus, propter personarum proprietates. Et iterum: *Ecce venit hora*, *& iam venit*, *vt dispergamini* [Ioan. 16.] *vnusquisque in propria*, *& me solum relinquatis*: *sed non sum solus*; *quia pater mecum est*, & iterum: *Opera quæ ego facio*, *pater in me manens*, *ipse facit opera.* Ipse est ergo [Ioan. 14.] semper in patre filius, qui ad Moysen dicit: *Qui est*, *misit* [Exod. 3.] *me ad vos.* Ipse est, cui perfecto terrarum orbe adgaude- [Prou. 8.] bat pater quia tantam molem terræ fundasset supra ma- [Psal. 23.] ria, & super flumina collocasset eam, vt elementum gra- [Prou. 8.] uissimum super tenues aquas eius penderet arbitrio. In stabilitate ergo orbis terrarum, quando illius fundamenta pater firmabat, nullus erat cum eo cuncta com- (C) ponens, præter eos qui erant in eo, id est, filius & spiritus sanctus. Erubescant tandem impij hæretici, qui filium Dei aut spiritum sanctum creaturam dicunt: aut fuisse tempus quando non fuerint, neque enim tempo- [Hist. tripar. lib. 2. cap. 9.] rum conditor habuit aut habet aliquando principium. Quidquid enim filius loquitur, verba sunt patris, verba sunt spiritus sancti. Quidquid spiritus sanctus loquitur, verba sunt patris, verba sunt filij Dei. Ergo vnius Dei qui complet omnia, & in quo sunt omnia, iis verbis sub mysterio sanctæ Trinitatis notitia prædicatur. Ait enim filius: *Spiritus veritatis*, *qui à patre procedit.* Inquit, A [Ioan. 15.] (D) patre procedit; propter originem: inquit, Quem mittam, propter societatem vnitatemque naturæ. Qui filius ab Esaia Propheta in regnantis solio habitúque visus est: sed propter consortium maiestatis, vnitatémque substan- [Esai. 6.] tiæ spiritus sanctus in Propheta est locutus: in Cherubim & Seraphim, vbi ipsa visio facta describitur, ex parte ostenditur Dominus & ex parte celatur. *Duabus* siquidem *alis velabant faciem eius*, *& duabus velabant pedes eius*, *& duabus volabant.* Velantur ergo ea quæ ante [1. Cor. 2.] mundum fuerunt, & ea quæ post mundum erunt, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit. Ea verò quæ in sex diebus facta sunt, nobis in notitiam per sacram lectionem venerunt. Nos ergo in patre & filio & spiritu sancto (E) non solùm vnam operationem, sed & æqualitatem confitemur. Vbi enim eadem operatio, ibi æqualitas, ibi eadem natura, eademque substantia est. Propterea Do- [Ioan. 5.] minus inquit (cum Iudæi persequerentur eum, quia non solùm soluebat sabbathum, sed etiam filium Dei se dicendo, æqualem se faciebat Deo) *Non potest filius à se facere quidquam*, *nisi quod viderit patrem facientem.* Quod alibi clariùs ostendit, dicens: Ego *& pater vnum sumus*, [Ioan. 10.] &: *Ego in patre*, *& pater in me est*, & iterum: *Pater quod* [Ioan. 14.] *dedit mihi*, *maius omnibus est*, &: *Nemo potest rapere de ma-* [Ioan. 10.] *nu mea.* Statímque subinfert: *Et nemo potest rapere de* [Ibidem.] *manu patris mei.* Si ergo de manu filij, quæ pater dedit (F) nemo potest rapere, & hæc eadem in patris manu sunt, quæ non rapiuntur ab aliquo: liquidò comprobatur omnia quæ singillatim patris & filij & spiritus sancti sunt, tribus personis esse communia; & filij manu teneri quæ patris sunt, & patris manu teneri quæ filij sunt. Dominus ergo Christus Dei & hominis filius, qui erat sem- [Ioan. 14.] per cum patre & in patre, duobus in scripturis locutus est modis, id est, interdum secundùm diuinitatis suæ gloriam, aliquando verò secundùm nostræ naturæ hominem susceptum. Pater est in filio, & filius in patre est, in vtroque spiritus sanctus est. Quare licet nobis mysterij sanctæ & inseparabilis Trinitatis confusa sit notitia, nostra est tamen confessio. Vnde sanctus Apostolus iu- [Rom. 11.]

dicia Dei licet incomprehensibilia esse testetur, non ta- G
men ea prorsus inscrutabilia & occulta decernit. Ideo
non dixit, Impossibilia inueniuntur iudicia Dei, aut
numquam apprehensibilia, ne spem penitus inquiren-
tium amputare videretur: sed ait, Incomprehensibilia
sunt iudicia Dei: quia quamuis proficiat quis in scientia,
& sapientiæ arcana rimetur, tamen creata natura increa-
ti substantiam, vt talis est, numquam potest ad plenum
comprehendere. Nam cùm de illa aliqua apprehenderit,
alia plurimum se rursum offerunt quæstioni, & cum illa
perceperit, alia etiam altiora quæque occurrunt. Tanta
itaque quærenti inuestigandi materia suggeritur, vt re-
liquorum perscrutatio obliuione inuoluat etiam prio-
rum scientiam. Vnde & sapientissimus Salomon natu- H
ram rerum, hominum cogitationes, stellarum dispositio-
nes, & abscondita quæque cognoscens, imponens men-
suram sapientiæ suæ ait: *Dixi, sapiens efficiar, & ipsa elon-*
Sap. 7. *gata est longè super quàm erat: & profunda profunditas, quis*
Eccl. 7. *inueniet eam?* Et iterum: *Sicut ossa in ventre pragnantis, sic*
non cognosces opera Dei, quæcumque facies cuncta. Et iterum:
Eccl. 11. *Difficiliora te ne quæras sine sensu, & fortiora te ne exquiras*
Eccl. 3. *cum stultitia.* Et reuera nihil tam verum, nihil tam mani-
festum. Denique scriptum est. *Delicta quis intelligit?* Si
Psal. 18. ergo delicta sua homines non intelligunt, quantò minus
naturam & consilia Dei poterunt inuenire? Quod com- I
Esai. 53. probans Propheta dicit, *Generationem eius quis enarrabit?*

Cap. XI. In hunc ergo vnum Deum patrem omnipotentem
credimus, visibilium & inuisibilium conditorem, cuius
iudicia atque consilia occulta sunt, iniqua autem num-
Apoc. 19. quam. Qui tamen pater sine vllo sibi patre semper pater
1. Cor. 1. est: & filius de hoc genitus (cuius generationem huma-
nus sermo edicere non valet) inferior eo esse non potest,
quia vt dictum est, verbum, virtus, & sapientia eius est.
Deum ergo patrem, Deum fatemur: Deum filium, Dei
patris altissimi vnicum, & cum patre ac spiritu sancto
vnum Deum esse confitemur. Cuius licet maiestatem
humanus sermo explicare nequeat, incarnationis ta- K
men eius sacrosancta ac veneranda mysteria à sancto
Gabriele Archangelo, sanctam virginem Mariam verbo
fœtam alloquente, cognouimus. Ait enim: *Spiritus*
sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit
Luc. 1. *tibi: ideóque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius*
Dei. Non ergo hæc generatio, qua de Virgine pro salu-
te nostra natus est, posteriorem eum faciat patri siue
tempore. siue potestate, quia non est temporalis geni-
tor, vt filio præiudicetur ex tempore: quia æternus pater
filium genuit coæternum, nec extrinsecus natum, aut
factum, vt hæretici mentiuntur, sed ex propria substan-
tia patris generatum vera fides habet. Ex Deo ergo vero L
in quo æternitas & omnipotentia sanctæ & æternæ Tri-
nitatis consistit, verum filium confiteri honorificum est.
Et ideo sicut in patrem nos conuenit credere, ita & in
filium, quia sicut hic omnino est qui genitus est, ita ille
qui omnino genuit. Credimus & in Spiritum sanctum,
cuius maiestatem, potentiam, & æqualitatem, quam cum
patre & filio possidet, ipso donante, iam superiùs osten-
dimus, procedentem ex patre, & communem cùm pa-
tre & filio deitatem, operationem, ac substantiam possi-
dentem. Et nos deitatis personas in proprietatibus suis
distinguentes, vnitatem tamen sanctæ Trinitatis insepa-
rabilem confitemur: quia quod nominibus & personis
dirimimus, hoc potestate, & deitate, & vnitate iungimus. M
Ergo vocabulum sanctæ Trinitatis grande mysterium,
& salutare arcanum est. Et ideo quando de spiritalibus
nobis sermo est, nihil prorsus est de carnalibus ante ocu-
los cordis proponendum. Sanctæ ergo & indiuiduæ
Trinitati lux inaccessibilis, virtus insuperabilis, substan-
tia incomprehensibilis, vita interminabilis est, cui pax
sempiterna omnis adsistit, quam nulla vnquam creatu-
ra penetrat, nulla conturbat. Si quis ergo extra patris ma-
iestatem aut filium vocat, aut spiritum sanctum, videtur
in se spem ponere, & auxilium de quasi coæquali sibi
petere, id est de simili, non de superiori natura. Omne
enim quod creatum est, quantum ad hoc pertinet, ex
eo quod non erat, factum est, & simile sibi est. Ergo Do-
mino Christo Deus pater propria generatione pater est,
nobis autem adoptione voluntaria. Illi pater est per na-
turam, nobis per gratiam. Illi Deus est vnitate substan-
tiæ, nobis autem munere & potestate. Qui ergo aliud
quàm hoc tenet, & non ita credit, anathema sancta Ca-
tholica & Apostolica Ecclesia pronuntiat.

Spiritus ergo sanctus, ipse est, sicut iam dictum est, Cap. XII.
qui & patris & filij spiritus est. Ipse est qui sicut pater & Ioan. 15.
filius, replet orbem terrarum. Ipse est qui à filio spiritus Sap. 1.
bonus pronuntiatus est. Ipse est qui à Dauid Propheta Luc. 11.
spiritus vt principalis & rectus exoratur. Denique sicut Psal. 50.
de filio dixit: *Rectum est Verbum Domini*, &: *Eructauit* Psal. 32.
cor meum verbum bonum: ita de spiritu sancto dixit: *Et* Psal. 44.
spiritum rectum innoua in visceribus meis, &: *Spiritus tuus* Psal. 50.
bonus deducet me in viam rectam. Ipse est qui futura Psal. 142.
tanquam præsentia videt. Ipse est qui Domini Christi
natiuitatem, miracula, passionem, Iudæorum persecu-
tiones, crucem, mortem, sepulturam, resurrectionem, in
cælos ascensionem, & ad iudicium viuorum & mortuo-
rum aduentum ante plurimos prænuntiauit annos. Si-
cut ergo pater sine principio filium habet, sine principio,
coæternum, genitum ex se, non post se; ita & spiritum
sanctum patri & filio coæqualem. Et sicut pater omnem
antiquitatem temporum antecedit æternitate, consumit
longæuitate superat potestate: ita & filium genuit sibi
tam in virtute, quàm in hac qua diximus, æqualitate
consortem. Sed hæc virtus, hæc sapientia, hoc verbum
quod filius est, vt verbis vtar Apostoli, *cùm in forma Dei*
esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed se- Philip. 2.
metipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudi-
nem hominum factus, & specie repertus vt homo. Humilia-
uit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mor-
tem autem crucis. Propter quod & Deus super exaltauit eum,
& donauit ei nomen quod est super omne nomen: vt in no-
mine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, &
infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus
Iesus Christus in gloria est Dei patris. Ob hoc ergo my-
sterium filius Dei Christus homo vocatur: quod tamen
natiuitatem eius secundùm carnem, passionem mor-
témque significat. Et ista mirabilis atque singularis nati-
uitas, qua Christus homo natus est, de spiritu sancto ex
Maria Virgine facta est, sicut fides sancti huius Symboli
testatur. Hic ergo vnicus in Deitate filius, in natiuitate
etiam carnali, per quam hominem nostrum vt saluaret,
assumpsit, vnicus inuenitur. Solus est enim natus ex vir-
gine, quæ nec conceptionem de viro, nec corruptio-
nem sensit ex partu. Rectè itaque de sancto spiritu, &
Maria Virgine secundùm carnem eum natum fatemur.
Sic etenim & beatæ Mariæ Virgini futurum, vt iam
dictum est, Gabriel Archangelus promiserat, dicens:
Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi o- Luc. 1.
bumbrabit tibi. Idéoque & quod nascetur ex te sanctum,
vocabitur filius Dei. Qui filius Dei & Virginis, homo Chri-
stus Iesus pro nostra salute sub Pontio Pilato crucifixus
est, & sepultus. Vera igitur caro ex Virgine suscepta est,
vera crucifixa, vera sepulta, vera est post tertiam diem
resuscitata. Ad viscera namque sacræ Virginis pro susci-
pienda inde carne, & formando ibi homine, spiritus
sanctus opifex & sanctificator accessit, vt coniunctione 1. Tim. 2.
verbi & hominis à prima formatione perfectus Deus &
homo Christus mediator Dei & hominum nasceretur,
sine fraude humanitatis; sine corruptione deitatis exo-
riens: obiturus mortem, quia creatus; superaturus au-
tem mortis vincula, quia creator. Non ergo inter ver-
bum & assumptum ab eo hominem aliquam persona-
rum separationem ponimus: sed ex duabus naturis, id est
diuina & humana, mystica ratione vnitis, vnum Chri-
stum Deum & hominem Dei filium in vnitate personæ
confitemur.

Quare nobis hæc credere, non discutere licet, hu- Cap.
militer quærere, non superbè sapere. Verbum autem XIII.
& substantia Dei, quæ per omnia incorporea est, cor-
pori humano inseri non poterat, nisi aliqua spiritali
natura mediante, id est anima. Anima ergo rationali
mediante, verbum Dei opificio spiritus sancti carnem
assumpsit:

assumpsit: sicque absque vlla contagione viri Deus natus ex Virgine est. Denique sicut Deus præbens hominibus sui participationem, iuxta id quod Dei verbum est atque sapientia, non minuitur communione participij: Mat. 26. ita sancta Iesu anima, quæ propter nostra peccata & tristis fuit, I.an. 12. & turbata est, nihil inde amisit. Hæc est quam Psal. 44. dilexit Deus præ participibus suis. Hæc est vita nostra: & Hebr. 1. de qua Apostolus ait: *Et vita vestra abscondita est cum* Coloss. 3. *Christo in Deo.* Hæc est quæ dilexit iustitiam, & odiuit Psal. 44. iniquitatem. Hæc tristis non pro morte, sed vsque ad Matt. 26. mortem fuit. Hæc in cruce non pro se, sed pro nobis turbata est; non virtus, non sapientia, non verbum Dei. Hanc pro totius humani generis salute in vnitate suppositi assumpsit, & omnium virtutum ac sanctitatis decore illustrans, in consortium deitatis perduxit. De hac ergo Ioan. 10. quæ per omnia nostrarum animarum similis est, Salua- ibidem. tor ait: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam*, &: *Nemo eam tollit à me, sed ego pono à me* Matt. 27. *ipso.* Hæc beata anima, quæ in cruce ad diuinitatem cla- Lib. 3. sent. mauit, dicens: *Deus Deus meus, quare me dereliquisti?* cla- dist. 21. § mauit homo diuinitatis separatione moriturus. Nam post prædi- cum diuinitas mortis libera sit, vtique mors esse non po- cta. terat, nisi vita discederet: quia diuinitas est, quæ num- Ioan. 3. quam patitur vel mortem vel corruptionem. Immortalis enim semper & incorruptibilis est. Deus autem qui verbum & spiritus est, qui vbi vult spirat, carnem humanam animámque susceptam non deseruit inuitus, sed quia voluit, vbi voluit, quomodo voluit, & quando voluit, relinquens posuit eam, & iterum assumpsit eam. Non ergo cuiuspiam iure ac potestate exutus est carnem, sed ipse se exuit. Nam qui potuit non mori si noluisset, proculdubio quia voluit, mortuus est. Quod ita esse comprobans Apostolus ait: Spolians se carne, principatus & potestates expoliauit, triumphans illos in Coloss. 2. semetipso, per mortem scilicet hominis suscepti: vt, sicut idem beatus Apostolus dicit, per mortem nempe hominis suscepti destrueret eum qui habebat mortis im- Hebr. 2. perium, id est, diabolum, & liberaret eos qui per totam vitam obnoxij erant seruituti. Quod ita futurum multò ante Esaïas propheta prædixerat, dicens: *Sicut ouis ad* Esai 53. *ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente mutus, sic non aperuit os suum*, & iterum: *Pro eo quòd tradita est in mortem anima eius, & inter iniquos reputatus* Ibid. *est: & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus ipse rogauit.* Non ergo necessitate crucem Dominus Christus, sed voluntate sustinuit, dicens ad Petrum, qui carnis fragilitate ad crucis mysterium scandalizabatur, & humano pauore trepidabat: *Vade post me satana,* Matt. 16. *scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.* Et alibi: *Calicem quem dedit mihi* Ioan. 18. *pater, non vis vt bibam illum?* Alioquin si non pro- Matt. 26. pria voluntate oblatus esset, quomodo indicare & prædicere poterat proditorem? quomodo Apostolis dicebat: *Omnes vos scandalum patiemini in me in hac* Ibidem. *nocte?* Nonne poterat eos qui ad eum comprehendendum missi erant, declinare, quibus intrepidus occurrit, & dixit: *Quem quæritis?* Qui statim abierunt retrorsum, Ioan. 18. & ceciderunt in terram, quia vocem præsentis Dei ferre non poterant. Non ergo necessitatis fuit vt pateretur, sed voluntatis, non tantùm suæ, sed & patris, cui dicit: *Vt* Psal. 39. *facerem voluntatem tuam Deus meus volui*, & alibi: *Des-* Ioan. 6. *cendi de cælo non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me.* Per veram ergo carnem immortalis mediatoris Dei & hominum, nos mortales redempti, viuificati, saluati, atque soluti sumus à laqueis & captiuitate diaboli, super quem nobis potestatem dedit, di- Luc. 10. cens: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.* Tantæ ergo humilitatis & ineffabilis huius mysterij incarnatio ob hoc facta est, vt nos potestatem super diabolum acci- Esai. 14. peremus, qui superbiæ typho se facturam non cognos- Rom. 8. cens, creatori æqualem se facere voluerit, dicens: *Ascendam super nubes, ero similis Altissimo.* Quod ita esse comprobat Apostolus: *Deus filium suum mittens in si-*

S. Ambr. Tom. 4.

A *militudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne*: hoc est, satanam in carne saluatoris, sicut & in alia epistola ait: *Detriumphans illos in seipso*, vt, sicut alibi Coloss. 2. dixit Apostolus: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita &* 1. Cor. 15. *in Christo omnes viuificarentur.*

Quamobrem conuenit nos diligentiùs intueri, quis Cap. XIV. offerat, cui offerat: quid offerat. Is qui offert, nobis via, Ioan. 14. veritas, & porta effectus est. De qua porta spiritus san- Ioan. 10. ctus per Prophetam ait: *Hæc porta Domini, iusti intrabunt* Psal. 117. *per eam*, & iterum: *Non confundetur dum loquetur inimicis* Psal. 126. *suis in porta.* Sed ad istam portam non venient nisi ij qui Psal. 9. meruerint per Dei gratiam & adiutoriũ de portis mortis B exaltari, hoc est de peccatis. Eius ergo supplicia, cui credo constanti professione, commemoro: nec me eorum pudet quæ redemptor mundi & pro mea salute suscepit, & sua virtute superauit. Rideas licet, Iudæe atque gentilis, quòd in eo spem meam locem, quem crucifixum mortuúmque profiteor. Ego tamen in iis vulneribus glorior, per quæ me placere redemptori meo, quem tu ignoras, intelligo. *Verbum enim crucis*, vt ait Apostolus, *pereuntibus quidem stultitia est, saluis autem factis virtus Dei & sapientia est.* Ecce Pilati iudicis facio mentionem, à quo iudicatus est qui est mundi iudex futurus. Nec est quòd dignitatem fidei meæ minuant pœnæ illius beati corporis, quas celer resurrectio consecuta destruxit. Ne- C que enim hic fidei confessionisque meæ finis est: nam quid sequatur accipito. *Tertia die resurrexit à mortuis: as-* 1. Cor. 15. *cendit in cælos, Sedet ad dexteram patris: inde venturus est* Act. 10. *iudicare viuos & mortuos*, id est, & iustos & peccatores, gentiles & Iudæos, seu animas & corpora. Videturne tibi iam stabilis esse atque firma nostra credulitas, quæ ei innititur, cui nec ipsa mors obuiare ac resistere potuit? *Et* Matt. 16. *portæ*, inquit, *inferi non præualebunt aduersùs eam.*

Denique nunquam magis, quanta clementia, quan- Ca. XV. táque potentia redemptor noster abundaret, apparuit, quàm eum mysterij huius aggressus officium est, vt suscipiendo nostram scilicet substantiam, & patibulum, D & tumuli iura susciperet. Nostris ergo prosperis aduersa ei impensa sunt: & diuina atque humana natura in redemptoris nostri persona quoddam inter se factum inire commercium, vt testimonium ab humanitate diuinitas, præmium à diuinitate ferret humanitas, hoc est, vt sui vulneribus corporis magnitudinem erga nos Deus amoris ostenderet, & consortio diuinitatis recompensari sibi obedientiæ gratiam, & animus noster & corpus agnosceret. Qua igitur fide, quáue deuotione huic Domino tantorum in nos donorum munifico largitori adhærere ac seruire debeamus, intuendum est. Qui ne dum largiendi nullum modum habuit, sed om- E nem adeo mensuram excessit, vt tantum fidelibus donarit in præmio, quantum ipse possidebat in regno. Et vt crederemus, nos eius fieri posse coheredes, etiam Rom. 8. nostræ consors naturæ ipse esse delegit: non tamen vt substantiam à diuinitatis arce detruderet, sed vt nos infirmos, & in externa mortis vilitate ac necessitate iacentes, ad gloriam resurrectionis extolleret. Quare in se quid nobis pollicebatur ostendit, & non perire carnis istius substantiam resurgendo perdocuit, & vbi ei post resurrectionem futura esset habitatio sua ascensione monstrauit. Hoc est ergo magnum, & prorsus omnium 1. Tim. 3. confessione magnum, pietatis mysterii sacramentum. Nam declaratum est in carne, vt rerum manifestauit F euentus, quod in mysterio latebat. Ita gentium doctor enuntiat: Iustificatum autem spiritu claret: quoniam Ibid. mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, non 1. Tim. 2. solùm sperandæ, sed etiam capessendæ præbuit in se nobis felicitatis exemplum. Sicut enim operis & virtute testimonio veritatis in natiuitate carnis quali esset re- Luc. 2. splenduit; ita in ascensione assumptum in gloria, cele- Act. 1. bratum est obsequiis angelorum. Et ideo non est despicienda carnis humanæ natura, quæ in sanctæ Trinitatis substantiam atque consortium per Dominum Christum ingredi meruit. Puto sanè quòd suggerente Deo de mysterio sanctæ Trinitatis, & incarnatione Saluatoris

E

hactenus dictum sit satis: verùm quia in fide Symboli nostri, carnis etiam nostræ ponitur resurrectio, idcirco eadem à nobis propter hæreticos firmius ac sæpius sunt repetenda.

CAP. XVI. Verbum siquidem Dei, quod Dominus Christus est, qui est primogenitus ex mortuis, quique totius
Coloss. 1. creaturæ primatum tenet, ad imaginem suam quam priùs ipse condiderat, venit, de qua imagine scriptum
Gen. 1. est: *Et plasmauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam*, & carnem, præter legem carnis mediante
Rom. 8. anima rationali ex sancta virgine Maria suscipiens,
1. Cor. 1. id est, animam & carnem per similia purificans, factus
2. Cor. 8. est per omnia homo absque peccato. Mediante ergo anima, Deo & carni, hic qui omnes, sicut ait Apostolus,
Esai. 7. diuites facit, pauper effectus est, vt illius inopia nos di-
Esai. 8. uinis atque cælestibus diuitiis ditaremur, per signum il-
Esai. 7. lud salutis, quod Deus generi dedit humano, dicente
Psal. 18. Esaia Propheta: *Dominus ipse dabit vobis signum: Ecce Virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuel: qui antequam sciat ipse vocare patrem aut matrem, accipiet fortitudinem Damasci, & Butyrum, & mel manducabit*: id est, spiritu sancto repletus erit, cuius doctrina nobis dulcior super mel & fauum. qui spolia Samariæ à Magis accipiens, homo rex, & Deus comprobatus est. De hoc etiam mirabili signo sanctus Sy-
Matt. 2. meon ad virginem matrem dicit: *Ecce positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel: & in signum cui contradicetur.* De quo signo & beatus Apostolus ait:
1. Cor. 1. *Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt.* Pro imagine ergo sua Christus, quam in primo condiderat homine, quam viderat in homine diaboli arte fucatam, venit in similitudinem carnis peccati, vt hominem per
Rom. 8. lignum præuaricationis morte damnatum, per passionem crucis & mortem ad pristinam reuocaret imaginem. Quæ imago per incuriam quidem obscurari potest, deleri autem per naturam non potest. De hac imagine ait Propheta: *Quamquam in imagine Dei ambulet*
Psal. 38. *homo, tamen vanè conturbatur.* Nullus ergo est qui non aliquam imaginem habeat, id est aut sanctitatis, aut peccati. In imagine Dei ambulamus, quando cogitationes bonæ quæ nobis à Deo insitæ sunt; in nobis permanent, & ad opera nos bona perducunt. Imago namque Dei excludit a corde nostro cuncta flagitia atque peccata, quæ diabolus nititur in corde nostro seminare atque depingere. Vnde dicitur à Propheta: *Domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.*
Psal. 71. Nihil ergo prodest legisse vel audisse, nisi ea quæ aut legis aut audieris bona, memoriæ thesauro reposueris. Sicut enim tria sunt in homine, id est, corpus, anima, & spiritus: sic tria sunt eminentiora, quæ nos aut ad bona, aut ad mala perducunt: hoc est, aut cogitatio, aut locutio, aut operatio. Quæ tria breuiter Spiritus sanctus
Psal. 1. in primo Psalmo comprehendit, dicens: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.* Isti sunt sternistratores diaboli, qui miseræ insidiantur animæ,
Luc. 16. vt aut dicto, aut facto, aut cogitato eam incitent ad
Philip. 3. peccatum. Spiritu ergo, anima, & corpore aut bene agimus, aut malè: aut casti sumus, aut fornicamur. Et ideo sicut auari atque raptores serui sunt mammonæ, & sicut gulones & ebriosi serui sunt ventris atque libidinis, sic omne peccatum dominatur hominibus: probante hoc Propheta, ac dicente: *Erunt quinque ciuitates*
Esai. 19. *in terra Ægypti loquentes lingua Chanaan*: hoc est, quinque sensus carnales, qui miseræ animæ tenebris Ægypti oppressæ loquuntur. Ægyptus enim, persequens, siue tribulans, vel coartans interpretatur. Nisi ergo a-
Eccl. 43. quilonem frigidissimum ventum calore fidei, Christo nos iuuante, qui bona & docet, & melioribus delectatur, vicerimus, statim nobis calorem concupiscentiæ atque libidinis suscitabit. Attenuetur ergo ieiuniis caro, & spiritali circumcidatur omnis concupiscentia
Rom. 6. cultro: nec regnet peccatum in nostro mortali corpore, vt effugere consortia mundi & opprobria diaboli possimus. Ieiunium namque contritio atque humiliatio animæ est: afflictio autem & corporis. Hæc de imagine Dei, ad quam factus est homo, dicta sufficiant. Genes. 1.

Nunc autem vt ad ordinem reuertamur, dicimus: Ex matre virgine natus est Christus Dominus inter homines sine homine patre: quia patrem Deum habebat in cælis, quem negare non poterat, ne ex alio nasci putaretur. Propter sententiam autem Euæ virginis, quam post peccatum excepit, quæ cum immortalis esset, per transgressionem facta est mortalis, ipse per virginem venit. Et sicut per virginem mors dominata est, ita per Mariam virginem venit ille qui mortem vinceret. Occasio mortis ingressa per lignum est, sed morte Domini per lignum exclusa est. Mulier de latere viri dormientis producta est: similiter autem & Ecclesia de latere Christi in cruce per passionem & soporem mortis formata est. Ex latere viri formata est femina, & ideo in latere percutitur Dominus, vt pro muliere vir patiatur, ex cuius latere formata est, quæ eum suasit ad transgressionem. Sed videamus, quia locus expedit, quid iam hæreticis respondendum sit, qui animam Adæ aut portionem Dei esse volunt, aut antè eam factam quam eius corpus de terra fingeretur. Quod prorsus alienum a fide Catholica & extraneum est. Scriptum est namque, quia formauit Deus hominem, puluerem accipiens de terra, & post plasmationem inspirauit in eo spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Quod ita esse Euæ mulieris nos docet exemplum, quæ cùm de costa Adæ in mulierem formata esset, postea animam à Deo accepit. Quæ creationis forma vsque ad finem mundi in nobis seruatur, sicut Sapiens impium redarguit. Quoniam ignorauit qui finxit se, & qui inspirauit illi animam quæ operatur, qui insufflauit spiritum vitalem. Et Dauid testatur, dicens: *Qui finxit singulatim corda eorum.* Ergo iuxta testimonia veritatis tam euidentia, nec prior est anima corpore, nec ante condita, nec ex Dei substantia nec in corporeis atque irrationabilibus creaturis, vt hæretici volunt, multo ante iam tempore nescio vbi, fuisse conuersata, quod vnde hauriant non habent.

(CAP. XVII. — Genes. 3. — Gen. 2. — Ioan. 19. — Genes. 3. — Gen. 2. — ibidem. — Sap. 15. — Psal. 32.)

Quotidie ergo Deus maiestatis in plasmatis iam cor- CAP.
poribus animas facit, & infundit. Vnde Moyses legisla- XVIII.
tor damnat percutientes mulierem in ventre habentem, Exod. 21.
dicens: *Si autem fuerit figuratum, dabit animam pro anima, oculum pro oculo.* quod ita esse comprobat Dominus, dicens: *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.* Non semel ergo inspirauit in faciem hominis spiraculum vi- Ioan. 5.
tæ, sed quotidie inspirat. Sicut ergo impium est animam Genes. 2.
hominis de substantia Dei, vel animam ex anima dicere: ita impium est dicere quòd ante plasmationem corporis facta sit, cùm ipse Adam proclamet, dicens: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro carne mea.* Aliud ergo est Deus, Ibid.
aliud anima hominis: quia ab eo, non de eo facta est. Deus enim impeccabilis est & infallibilis, impassibilis & incoinquinabilis, qui nulla ex parte corrumpi potest, & cui nulla ex parte noceri potest: anima autem hominis, quæ Deus non est, peccati capax est, & in ærumna versatur, & in falsitatem ducitur, tentatur, cæcatur, conturbatur, captiuatur: & ideo virtute indiget liberatoris. Hæc ergo mutatio animæ, hæc varietas ostendit mihi manifestè, quòd anima hominis nec Deus, nec de eius substantia sit. Nam si anima hominis de substantia Dei est, secundùm illos qui hoc dicunt, substantia Dei contristatur, substantia Dei decipitur, substantia Dei, cæcatur, substantia Dei patitur, substantia Dei captiuatur, substantia Dei & modò iudicatur, & in die iudicij carne suscepta cum diabolo in æterno igne poterit damnari. Quod quam impium sit, qui sanum sapit, intelligit. Clamat ipse Dominus, Apostolos suos confortans, ac dicit: *Nolite timere eos qui occidunt corpus,* Matt. 5.
animam autem non possunt occidere: sed eum timete, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Num- Matt. 10.
quid secundùm istos vesanos, vt iam dictum est, portionem aut naturam suam Deus iudicabit? Absit.

A Et ideo in ipsis corporibus, quibus nati sumus, & qui-
bus animæ nostræ Deo iubente intrant, resurgent. si bo-
Ioan. 5. na fecerunt, in resurrectionem vitæ ad gloriam regni
Dan. 5. cælorum percipiendam: si autem mala egerunt, in re-
surrectionem iudicij, & opprobrium & confusionem
sempiternam. Quod ita futurum comprobat beatus
Apostolus dicens: *Omnes nos manifestari oportet ante tribu-
nal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis, prout gessit,*
2. Cor. 5. *siue bonum siue malum.* Tunc enim secundùm vaticinium
Esaiæ prophetæ, nulla erit diuersitas inter nobilem &
ignobilem, sacerdotem & populum, seruum & domi-
Esai. 24. num, ancillam & dominam eius, diuitem & pauperem,
fœnerantem ac fœnus accipientem, inter vendentem
B & ementem. Omnes enim ex æquo stabimus ante tri-
bunal Christi: nec erit personarum acceptio apud
Deum. Quod & sanctus Iob iisdem propemodum ver-
Rom. 14. bis enuntiat, dicens: *Paruus & magnus illic est, &*
Ephes. 6. *seruus non timens dominum suum.* Et saluator in Euange-
Iob. 3. lio (cui omne iudicium propter gloriosam passionem
hominis suscepti traditum est) pleno sermone testatur,
Ioan. 5. dicens: *Filius enim hominis venturus est cum angelis sanctis in*
Hebr. 2. *maiestate patris sui: & tunc reddet vnicuique secundùm opera*
Luc. 16. *eius.* Hæc ergo omnia futura sunt: quia quod futurum
est, per prophetas Dominus loquutus est, qui dicit:
Osee. 12. *Ego visiones multiplicaui, & in manu prophetarum assimila-
tus sum.*

C Ca. xix. Ad incarnationis sacramentum se vergens alter pro-
Esai. 21. pheta miratur, ac dicit: *O custos, quid de nocte?* & alibi:
Esai. 24. *Secretum meum mihi, secretum meum mihi.* Quasi diceret:
Cùm propheta hæc audissem, quod videlicet Deus ma-
iestatis induturus esset carnem, & vaticinium meum
explendum esse prospicerem, loquutus sum mihi inter-
no cordis affectu, quia non possum cuncta narrare quæ
cerno.

Hæret lingua faucibus meis, vox dolore ac pauore
concluditur, quòd tanta mysteria ante oculos versantur
meos. Video enim præsentia, quæ futura sunt intelligo:
D quòd custos Samaritanus ille est qui hominis illius cu-
Luc. 10. ram egit, qui de Hierusalem descendens in Hiericho, in-
cidit in latrones. Iste est custos, cui beatus Iob dicit: *O
custos hominum, quare posuisti me contrarium tuum?* Sum au-
Iob. 7. tem in te onus? & cur non fecisti iniquitatis meæ obli-
uionem, & purificationem peccati mei? Iste est custos
qui dicit: Steti per totum diem, & super castra steti tota
Es. 21. nocte, & de quo Propheta dicit: *Ecce non dormitauit, ne-*
Psal. 120. *que obdormiet qui custodit Israel.* Propter vocabula ergo, &
quia personæ in eis plurimæ, ac parabolæ sæpius com-
mutantur, obscuri sunt Prophetæ. Sed nunc iam ad
ordinem reuertamur.

Solent igitur nobis hæretici, qui carnis negant resur-
Cap. xx. rectionem, illud beati Apostoli testimonium oppone-
E 1. Cor. 15. re, quod dicit: *Caro & sanguis regnum Dei non possıde-
bunt*, reticentes illud callidè quod sequitur. Cùm
enim dixisset: Caro & sanguis regnum Dei non pos-
Ibidem. sidebunt, sequitur ac dicit: *Nec corruptio incorrupte-
lam possidebit.* Hæc verò dicta sunt non quò dispereat
natura corporum sanctorum, sed quò corruptibile hoc
induat incorruptionem. Sicut idem comprobat Apo-
stolus dicens: *Sic & resurrectio mortuorum, semina-
tur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur
in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infir-*
Ibidem. *mitate, surget in virtute: seminatur corpus animale,
F surget corpus spiritale.* Isti sunt enim quatuor ordines
resurrectionis, qui virga illa sacerdotali, quæ in ta-
bernaculo Domini floruit, præfigurabantur. Sic ergo
Num. 17. accipiendum est. Caro & sanguis regnum Dei non pos-
1. Cor. 15. sidebunt: quemadmodum illud accipiendum est, quod
comminatur Dominus populo peccatori, dicens: *Po-
nam cælum quod super vos est, sicut ferreum, & terram*
Leuit. 26. *quam calcatis, sicut æneam.* Non quòd elementorum
natura mutetur, sed quòd per æs & ferrum pœnarum
magnitudo monstretur. Veram autem resurrectionem
Luc. 24. futuram in semetipso nobis Dominus Christus mani-
festauit, qui tertia die resurgens à mortuis, typos
clauorum, lanceæ vulnus discipulis dubitantibus de-
monstrauit.

A Non ergo contemnamus carnem nostram, malè & lu- Cap. xxi.
xuriosè viuendo, in qua Dominus noster Christus &
natus & passus est, & resurrexit. Non despiciamus lu-
tum carnis nostræ, quod in Domini Christi deitate, quæ Deut. 4.
ignis est, excoctum in testa purissima regnat in cælis: Hier. 11.
Hinc sanè Apostolus dixit: *Etenim Deus noster ignis consu-
mens est.* Deus noster ignis dicitur, sed viuus, diuinus,
& æternus, qui non istas materias corporales consu- Psal. 103.
mit, sed conscientias peccatorum purificat, & in sui Luc. 12.
charitate corda nostra succendit. Et ideo etiam angeli, Ibidem.
qui pleni sunt charitate, ignis appellantur: immò & Rom. 12.
sancti quique, qui illo accensi sunt igne, de quo Do-
minus ait: *ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt
B accendatur?* & iterum: *Sint lumbi vestri præcincti, &
lucernæ ardentes in manibus vestris.* De quo & Apostolus
ait: *Spiritu feruentes.* Ergo diuinus sermo ignitus est, &
feruens, Quod ipse Dominus comprobat, dicens ad Hier. 5.
Hieremiam prophetam: *Ecce ego dedi verba mea in os* ibid.
tuum ignem. Quem ignem intra se propheta ipse ex-
æstuantem declarat: *Factus est*, inquit, *quasi ignis ardens,* Deut. 4.
comburens in ossibus meis. Quod ergo dictum est: Deus
noster ignis consumens est: non quòd Deus noster ignis
sit: sed quòd iustos illuminet, sustinentibus verò pœ- Ioan. 4.
nam ignis esse videatur. Hoc de eo quod dictum est:
Deus noster ignis consumens est: nunc ad ordinem re-
uertamur.

C Quomodo ergo resurrectio carnis negatur, cùm mul- Cap. xx. i
to ante tempore per Prophetam ex persona sua Domi- Psal. 15.
nus Christus dixerit: *Caro mea requiescet in spe*, & in Act. 2.
alio loco scriptum sit: *Caro eius non vidit corruptionem.* Esa. 57
& iterum: *Erit in pace sepultura eius, ablata est de medio.* Esa. 66
& iterum: *Veniet omnis caro vt adoret in conspectu meo in* 1. Tim. 2.
Hierusalem, hoc est, in cælo, aut in omni loco vbi Iob. 9.
corruerit, aut sepulta fuerit: secundùm illud Aposto-
li: *Volo viros orare in omni loco, leuantes mundas manus?*
Si enim sol, qui creatura est, cui præcipitur vt oriatur, Psal. 138
in omni orbe terrarum videtur, ac radios suos osten- Esa. 66.
D dit: quantò magis creator & omnipotens Deus om-
nem credendus est penetrare & implere locum?
Hinc Propheta dicit: *Quo ibo à facie tua; si descende-
ro in infernum, ades, &c.* Si ergo omnis caro adora-
tura est Dominum, è contrario cadauera virorum,
qui præuaricati sunt in Deum, æternis tradentur ardo-
ribus, in vtraque parte verè carnis erit resurrectio. Et
ideo nec ad dexteram, nec ad sinistram ab hac sancta
& catholica fide declinandum nobis est, id est, vt nec
Iudaicum, nec hæreticum errorem sequamur. Quo-
rum alij qui carnales sunt, solam diligunt carnem:
alij ingrati beneficiorum Dei, habere detractant
quod Dominus Iesus Christus & natus habuit,
E & resurgens possidet in æternum. Hæc enim ve-
ra resurrectio, quæ sic gloriam tribuit car-
ni, vt non auferat veritatem, sicut iam dictum
est. Denique dicit Apostolus: *Corruptibile hoc in-
duet incorruptionem, & mortale hoc induet im-* 1. Cor. 15.
mortalitatem. & iterum. *Nolumus expoliari*, sub- 2. Cor. 5.
audi carnem: *sed superindui cupimus gloriam, quæ* Ibidem.
de Deo est. & iterum: *Si tamen vestiti, & nudi
inueniamur:* vt deuoretur quod mortale est à vita.
Nemo verò superinduitur, nisi qui ante vestitus est:
sicut & Dominus noster, qui in monte transfigu-
ratus est in gloriam. Tunc Moysen & Eliam ad te- Matt. 17.
F stimonium exhibuit suum, cuius non solùm vesti-
menta, sed & facies fulgebat vt sol. Vbi autem facies
exprimitur, æstimo quòd & cætera membra conspe-
cta sint.

Ad hanc verò claritatem iusti omnes in resurre- Cap.
ctione transformabuntur: probante hoc Ioanne xxiii.
Euangelista, ac dicente: *Charissimi, nunc filii Dei sumus,* 1. Ioan. 3.
*& nondum apparuit quod erimus. Scimus autem quòd cùm
apparuerit, similes ei erimus.* Et iustus dicit: *Ego autem cum* Psal. 16.
*iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor dum manifestabi-
tur mihi gloria tua.* Resurgent ergo corpora nostra Dan. 12.
aut ad gloriam aut ad pœnam in æternum mansura.
Cuius testes sunt Elias & Enoch, qui per tot annorum Apoc. 11.
curricula, & vsque ad secundum Domini aduentum Iob. 9.

Christi, in carne permanebunt. Quod ita esse comprobat beatus Iob dicens: Iob. 19. *Scio ego quòd æternus est qui soluere me debet, super terram suscitare pellem meam, quæ tolerat hæc. A Domino enim hæc mihi consecta sunt, quæ ego mihi conscius sum, quæ oculus meus vidit, & non alius, omnia autem mihi consummata sunt in sinu.* Erubescant ergo nunc impij hæretici, qui aëreum, simulatorium, aut phantasticum corpus Deum fuisse, aut corpus nostrum futurum esse, aut μετεμψύχωσιν mentiuntur.

Cap. xxiv. Satis reuera impium est & iniustum, vt Iob qui oculis suis vulnera conspexit sua, & putredines ac vermes corporis sui propriis palpauit manibus, Iob. 7. & 17. in alia dicatur aut carne aut anima resurgere. Quod verò de beato Iob diximus, hoc de Petro, hoc de Paulo & de omnibus sanctis, qui diuersis pro Deo tormentis animas posuerunt suas, intelligimus. Quæritur sanè illusoriè ab hæreticis, vtrum in resurrectione diuersitas erit sexuum, id est, an fœminæ à viris distinctæ resurgent. Ignorant perditi, non vident cæci sententiam Domini dicentis: Luc. 11. *Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos.* Ergo ibi erit diuersitas sexus. Nec mirum, quia vbi vera caro, ibi distinctio membrorum & personarum. Vbi verò talis distinctio, ibi proculdubio Ioannes, Ioannes est, & Maria, & Maria est. Veræ ergo carnis resurrectio, sine tamen operibus carnis erit: quia sicut veritas ait: *In resurrectione neque nubent, neque nuptui tradentur, sed erunt omnes sicut angeli Dei in cælo.* Mat. 22. Similitudo autem angelica nobis promittitur, non substantia carnis negatur. Nam quando dicitur. Neque nubent, neque nuptui tradentur, de his dicitur, qui possunt nubere, & tamen non nubunt, Nam si hîc Iob. 7. in ista miserabili vita, quæ piraterium est super terram, Matt. 19. multi propter regnũ cælorum semetipsos castrantes non nubunt: nec viri tantum, sed & fœminæ hoc ipsum Christo iuuante faciunt: quantò minus talia hæc in illa beata vita nedum fieri, sed nec cogitare licebit: Rectum ergo & catholicum est, vtrumque sexum in carnis resurrectione, sine sexus operibus resurrecturum cõfiteri: cùm vt iam dictum est, adhuc in hac vita positi nitamur cum Dei adiutorio opera carnis, quæ contra spiritum concupiscit, non implere: Galat. 5. probante hoc Apostolo, ac dicente: Rom. 13. *Vos in carne non estis, sed in spiritu.* & iterum: Rom. 8. *Ergo fratres, debitores sumus non carni, vt secundùm carnem viuamus* Ibid. Negando verò eos in carne, quos in carne esse 2. Cor. 15. constabat, non carnis substantiam, sed peccata, id est, opera carnis damnauit. Et iterum: *Vt absorbeatur quod mortale est à vita.* 2. Cor. 4. Quia licet exterior homo noster corrumpatur, interior tamen de die in diem renouatur. Quod quidem non solùm in regno cælorum, & in baptismate, sed etiam in pœnitentibus quotidie fieri conspicimus, in quibus carnis interitus ad profectum cedit spiritualem. Ergo nec opera carnis erunt, nec augmenta membrorum, nec capillus crescet aut vnguis: sed omnes in virum perfectum, qui Christus est, & in mensuram ætatis plenitudinis eius resurgemus. Nec mirum nam si Ephes. 4. patribus in eremo constitutis per quadraginta annos 2. Cor. 15. non capilli, non vngues creuerunt, aut calceamenta Deut. 29. attrita sunt: in regno cælorum, vbi aufugiet dolor & Esai. 35. gemitus & tristitia, huiusmodi quæruntur: Hoc quàm impium sit, fidelis quisque intelligit.

Ca. xxv. Verùm aduersus hanc tam certam, tamque firmam doctrinam, nec non tam clara & omni prorsus virtute suffulta documenta solent hæretici illud Apostoli nobis opponere, quod scriptum est: 1. Cor. 15. *Non omnis caro eadem caro, sed alia caro hominis, alia pecoris, alia volucrum,* & cetera quæ ibi sequuntur: non intelligentes; homines perditi, beatum Apostolum de humani corporis dignitate in resurrectione, non de carnis differentia dixisse. Alia namque est caro hominis, id est serui Dei, alia pecoris, id est, ethnici, & peccatoris, atque hæretici: qui cum in honore esset, sanguine redemptus Christi, non intellexit, sed comparatus est iumentis insipientibus, & similis Psal. 48. factus est illis: alia volucrum, id est martyrũ, qui ad cælestia pennis spiritus sancti subuecti conscendunt: alia piscium, id est, qui per salutaris baptismi aquam ad cælestem vitam adsumuntur: alia gloria solis, id est Christi: 1. Cor. 15. alia gloria lunæ, id est Ecclesiæ: & alia gloria stellarum Genes. 22. id est seminis Abrahæ, & eorum qui se per fidem & bona 1. Cor. 15. opera in filios eius cooptantur. Stella enim ab stella differt in claritate, vt Apostoli à prophetis. Matt. 13. Isti quia cupierunt videre & audire Christum: illi autẽ, quia viderunt 1. Cor. 15. & audierunt eum. Sunt denique, inquit, & corpora cælestia, id est Christianorum, & terrestria Iudæorum. Postremò autem, vt omnium resurrectionem ostenderet, sic conclusit sententiam suam, dicens: *Sic erit & resurrectio mortuorum.* Ibid. Quod vt facilius possit intelligi, nostræ transmutationis quæ in hoc sæculo fit, ponamus exempla. H Infans cum in puerum creuit, puer in iuuenem, iuuenis verò in virum, & vir demum in senem, nequaquam per singulas ætates perit, sed semper ipse idem est Esai. 30. qui fuit. Etas enim in his transmutationibus variatur, Esai. 65. non autem natura perit. In illa verò Hierusalem cælesti, Luc. 20. vbi sol iste ac luna septuplum lucebunt, diuersitates Ephes. 4. non erunt ætatum. Ibi enim nec infans nec senex, nec paruus nec magnus erit, qui non impleat dies suos, vt pote filius resurrectionis, & in mensuram non perueniat ætatis plenitudinis Christi: hoc est, vt nec desint alicui annorum spatia, nec supersint. In illo denique die I cùm ætas fuerit vna cunctorum, sanctus & peccator erunt simili resurrectione perfecti, nec inter se variabunt tempore, nec ætate, sed alius ad præmia æterna, & in centuplum bona recipienda, Matt. 19. alius ad perpetua supplicia pertrahetur. Matt. 25. Quamuis verò in genere humano aliter & aliter nascantur homines, Gen. 2. in carnis tamen resurrectione vna omnibus & similis erit naturæ resumptio. Genes. 4. Aliter enim Adam, aliter Eua, aliter Cayn & Abel, 1. Tim. 2. & cæteri homines nati sunt, in diésque nascuntur. Aliter quoque homo Iesus Christus, qui est mediator Dei & hominum, natus est. Licet, inquam, diuersis homines nascantur exordiis, vna tamen hominis natura non va- Matt. 22. riabitur in resurrectione carnis, omniúmque membro- Eccl. 9. K rum, Nam omnis caro, omniáque membra eadem vna- Matt. 22. que fore Domini sententia declarabantur; cùm de illo homine loqueretur, qui non habuit vestem nuptialem, quæ vna erat, nec seruauit illud mandatum: Omni tempore munda sint vestimenta tua, Ibid. quem manibus pedibúsque constringi iussit, & ne recumberet in conuiuio tolli, ne sederet in solio, ne staret ad dexteram Dei: sed mitti in gehennam ignis, vbi, inquit, fletus & stridor dentium.

Ca. xxvi. Porrò de capillis nostris dubitare satis ridiculum est, Matt. 10. quos Dominus dinumeratos esse significauit. Frustra enim dicuntur numerari, si aliquando perituri sunt. Sed L non pereunt, quia in similitudine Christi cum omnibus membris resurrecturi sumus. Deniq; si in isto igne temporali qui omne quod accipit, absumit, omnipotens Deus potentiam suam in tribus pueris ostendit, Dan. 3. qui in camino ignis ardentis capillos eorum intactos reseruauit, in resurrectione capillos nostros non resuscitabit? Resuscitabit planè sine aliquo augmento vel detrimento. Nulla ergo in resurrectione mortuorum varietas aut deperditio erit, sicut nunc fragilis in nobis est carnis infirmitas quæ sui oneris mole deprimitur, fucatur, fœdatur, cæcatur, iniuriatur, vulneratur, sanatur, moritur, corrumpitur, & in terram ac puluerem reuocatur. Sed in die M iudicii in simplici natura primi Adæ, atque in secundi gloria reformabitur. Vera tamen in carne resurrectio mortuorum; atque diuersitas sexus erit, sine opere carnis & sanguinis. Gen. 3. *Veniet* (ait Euangelista) *hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent qui bona fecerunt,* &c. Audient quippe auribus, & procedent pedibus: sicut Lazarus, & omnes quos Saluator suscitauit. Ipsi ergo procedent de monumentis, qui in monumentis illati fuerunt. Ioan. 5. Veniet autem omnis caro non solum de terra, sed etiam de mari, sed de fluminibus, vt videant salutare Dei. Ioan. 11. Mandabit enim piscibus maris & fluuium, ac bestiis terræ, & vo- Apoc. 20. latilibus cæli, & eructabunt ossa & carnes omnium mor- Esai. 40. tuorum, vt resurgant alii in vitam æternam, alii in op- Dan. 12. probrium & confusionem sempiternam. Esai. 66. Tunc videbunt iusti impiorum pœnas atque cruciatus: quoniam

vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in visione omni carni. Cùm igitur firmissimam hanc spem habeamus, sicut exhibuimus membra nostra famulari immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeamus ea obedire iustitiæ in sanctificationem vitæ, vt in nouitate vitæ ambulantes, vita Domini Iesu manifestetur in carne nostra mortali propter spiritum eius habitantem in nobis: & resurgentes à mortuis, in eius imaginem à claritate in claritatem transformemur. Iustum est ergo, & verè iustum, vt qui semper mortificationem Christi in corpore nostro circumferimus, vita quoque eius in corpore nostro manifestetur: *spoliantes nos*, sicut dicit Apostolus, *veterem hominem cum actibus suis*: erroris nempe tunicam, ac peccati pallium non requiramus, sed nouum qui Christus est, induamus hominem: imitantes sponsam eius nocte dicentem: *Exui me tunica mea, quomodo induam eam? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

CA. XXVII. Hoc ergo maiestatis ac potentiæ opificium, id est resurrectionem, figulus ille facit, qui per Hieremiam prophetam ad populum loquitur peccatorem, dicens: *Si sicut figulus iste non potero facere vos domus Israel, dicit Dominus?* Qui etiam hanc mirabilem maiestatis suæ potentiam in manu Moysi ostendit: quandoquidem in lepræ candorem confestim illam mutauit, mox colori pristino restituit. Sed & ipsum resurrectionis vocabulum apertè significat, non aliud esse quod moritur, & aliud quod resuscitatur. Quod enim in homine moritur, hoc & viuificatur. Ita ergo secundùm resurrectionem mortuorum id quod erat, resurgit. Vulneratus denique Hierichuntinus ille continuò fertur ad stabulum, & delictorum plagæ per Samaritani illius gratiam miserentis immortalitate sanantur. Prophetia ergo quæ iam suspensa pendebat, verè in Domini Christi carne completa est, quam Spiritus sanctus nos cupiens docere locutus est. Ait enim: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum, deliciis affluens?* & iterum *Fratruelis meus candidus, & ruber.* Ruber ex incarnatione, candidus ex diuinitate. Quod ita esse comprobat beatus Ioannes Euangelista, cùm dicit: *Quia equus super quem sedebat Dominus, ruber erat?* corpus significans, quod ex sancta Virgine assumpsit. Cui in cælos ascendenti dicitur: *Quis iste qui venit ex Edom, fulgor vestium de Bosra* &: *Quare tua rubra vestimenta? & indumenta tua quasi calcati torcularis?* Et est sensus: Quis est iste qui ascendit è terra, cuius vestimenta sanguine sunt respersa? Illud autem quod in Zacharia propheta dicitur: *Quia sequebantur eum equi variorum colorum*: id est, qui vel martyrio rubri, vel sturni in volatu: hoc est, varij in virtutibus, vel candidi in virginitate monstrantur. Quod autem equus iste rufus, albus denuo à S. Ioanne describitur, diuinitatis immortalitas, & incorruptio eius ostenditur. Et idcirco omnis qui eum sequitur, candidis non solùm vtitur vestibus, sed etiam equos sedet incorruptis, videlicet immortalibus corporibus. Et ideo hunc omnes sancti ipso iuuante imitantur, quia vestimenta sua non coinquinant, ac virgines gratia ipsius donante permanent. Et ideo in albis vestibus, vt dictum est, erunt, sequentes Agnum, qui tulit peccatum mundi, quocumque ierit.

CAP. XXVIII. Totum ergo hominem, sicut dictum est, filius Dei suscepit ex Virgine, totum pariter & integrum resuscitabit, id est, animam & corpus: adimplens sententiam suam, qua ait: *Omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo, sed resuscitabo illud in nouissimo die.* Quod dictum tam de se quàm de membris suis Dominum Christum dixisse intelligimus, qui suo & membrorum suorum ore in omnibus sanctis loquitur libris. Clamat ergo ad Dominum & caput in corpore, & corpus in capite: hoc est, & Ecclesia in Christo, & Christus in Ecclesia: quia in nullo membra à capite, neque caput separatur à membris. Tunc ergo videbunt eum aduersarij eius qui eum compunxerunt, & clamauerunt: *Tolle, tolle: crucifige crucifige eum.* Tunc angelorum vaticinium complebitur, qui stupentibus Apostolis dixerunt: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? sic namque veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Sed hoc sanè quærendum est, vtrum post resurrectionem comesturi simus ac bibituri in regno cælorum, sicut & Dominus post resurrectionem, vt verum corpus ostenderet, comedit ac bibit: aut sicut Lazarus, & ceteri quos suscitauit. Comedit enim Dominus vt veritatem corporis ostenderet, & dubitantes Apostolos confirmaret, qui eum spiritum aut phantasma putabant. Comedit autem fauum mellis, vt prophetiam impleret, quæ ex persona eius loquitur, dicens: *Comedi panem meum cum melle meo*, &: *Comedite amici & bibite, & inebriamini vicini.* Ad hanc ergo consummandam prophetiam, & verum corpus manifestandum post resurrectionem comedit Dominus ac bibit: probante hoc beato Apostolo Petro, & dicente: *Hunc Deus suscitauit à mortuis tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus ac bibimus cum eo, postquam resurrexit à mortuis.* Nobis verò post resurrectionem cibus verbum, & visio Dei, & laudes eius, & alleluia erunt, & illa *quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Non ergo post resurrectionem manducandum nobis ac bibendum est, nec incorrupta, & immortalia corpora alimoniis sustentanda terrenis sunt. Alioquin vbi cibi, sequuntur & morbi, & cætera quæ in isto sæculo perpetimur.

CA. XXIX. Sicut autem veram carnem Dominus suscepit, & sicut verè passus est, ita & verè resurrexit, & verè post resurrectionem manus & latus ostendit discipulis, ita & verè manducauit, verè pedibus ambulauit, & vera lingua cum omnibus Apostolis, & cum Cleopha & Amaon locutus est, & vero cubitu cum eis recubuit, & veris manibus accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrexit illis. Quòd autem ex oculis eorum colloquens repente euanuerit, diuinæ virtutis fuit, non vmbræ aut phantasmatis. alioquin & ante passionem cùm tenuissent & eduxissent eum de Nazareth, vt præcipitarent de supercilio montis, super quem ciuitas eorum posita erat, dubium erit quòd transierit per medium illorum, id est, quod lapsus fuerit de manibus eorum. Aut numquid carnem non habuit, qui flagellum de fune fecit, & peccatores eius inimicos ad vnum de templo eliminauit? vbi omnibus diuinitatis eius potentia claruit. Illud autem quòd post resurrectionem ad discipulos clausis ingressus est ianuis eiusdem virtutis fuit, cuius & vi ex eorum oculis euanuit. Dicunt autem homines sæculi huius, quòd Apollonius magus cùm ante Domitianum imperatorem in consistorio staret, repente non comparuit Hæc tamen nos diximus, non quò magum dæmone repletum Domino Christo compararemus, sed vt hæreticorum insaniam reiiceremus. Nam quod mago licuit (si tamen verum est) Domino nostro non licebit? Linceus, vt fabulæ ferunt, vibebat vltra parietem: Dominus Christus clausis ostiis nisi phantasma fuerit, intrare non poterit? qui certè & ante resurrectionem pendulo super mare ambulauit incessu, & hoc ipsum Apostolo præbuit Petro, qui vt fidei infirmitate super aquas ambulare cœpit, ita eadem mox labente mergi cœpit, & mergi potuisset, nisi eum citiùs dextera Domini continuisset, Aquilæ & vultures transmarina cadauera sentiunt? Saluator Apostolos suos nisi ostia aperuerit, non videbit? Ad postremum dicas velim mihi, quid maius sit, an tantam terræ magnitudinem pugillo appendere, & cælum palmo, & aquas manu, & rupes statera metiri: an Deum transire per clausam creaturam? creatori quod maius est tribuis, & quod minus est inficiaris? Petrus Apostolus, vt iam dictum est super aquas ambulauit, & graui & solido corpori mollis vnda nisi paululum dubitasset, non cessisset: & tu Deum calumniaris, quare clausis ingressus sit ostiis? Paululum ergo fides Petri dubitauit, & statim naturam suam corpus agnouit, vt nos sciremus super aquas non pondere corpus ambulasse, sed fide.

CA. XXX. Noli ad iudicium tuum Domini potentiam mago-

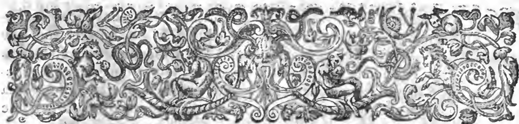
rum præstigiis aut æquare, aut inferiorem facere, vt vi-
deatur fuisse quod non fuit: vt putetur comedisse sine
dentibus, fregisse panem sine manibus, ambulasse sine
pedibus, locutum fuisse sine lingua, latus monstrasse sine
corpore. Et quomodo (inquies) non cognoscebant eum
in itinere, si ipsum habebat corpus quod antè passionem
habuit? Erras enim & multum erras, qui non audis
Luc. 24. Euangelistam dicentem; *Quia oculi eorum tenebantur ne
eum agnoscerent.* Et paulò post: *Aperti sunt*, inquit, *oculi*
Ibid. *eorum, & cognouerunt eum.* Numquid in tantum desipis,
Ibid. vt alium eum fuisse dicas, quando cognoscebatur, &
alium quando non cognoscebatur? Sed vnus atque idem
vtrobique fuerat. Nam cognoscere eum & non cogno-
scere, videntium oculis fuit, non eius qui videbatur, vt
Hier. 14. vaticinium sancti Hieremiæ prophetæ compleretur, quo
ait: *Quare factus es sicut aduena in terra, & quasi indi-*
gena diuertens ad diuersorium? Denique vt scias errorem
qui versabatur in medio, non corporis Domini, sed ocu-
Luc. 24. lorum fuisse clausorum: *Aperti sunt*, inquit, *oculi eorum,*
Ioan. 20. *& cognouerunt eum.* Nam & Maria Magdalene, quam-
diu viuum quærebat inter mortuos, non agnoscebat Ie-
sum. At vbi eum inter viuos agnouit, illico Dominum
Ioan. 21. confitetur. In naui etiam vnà omnibus discipulis posi-
tis Iesus stabat in litore? ceteris autem non agnoscentibus
eum, Ioannes prior agnouit eum, dicens: *Dominus est.*
Docebat reuera, & satis congruum erat, vt virginitas vir-
ginale priùs agnosceret corpus.

CA. XXXI. Idem ergo erat, & non idem ab omnibus videbatur.
Ioan. 21. Idcirco subiungens Euangelista dixit: *Et nemo discum-*
bentium audebat eum interrogare. Tu quis es? scientes quòd
Dominus est. hoc est, quia vescentes pariter ac biben-
tes cum eo hominem verum ac Deum videbant: non ta-
men quòd alter Deus, alter homo esset, sed vnus atque
idem esset filius Dei, & filius hominis. Cognoscebatur
enim vt homo, adorabatur autem vt Deus: complens il-
Ioan. 17. lud quod eis ipse Dominus precatus fuerat dicens ad pa-
trem: *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum*
Deum, & quem misisti Iesum Christum. Dignum ergo
est, & satis dignum, vt caro hominis cælis inferretur, cu-
ius habitator Deus esse dignatus est: nec potest videri
hominem citra meritum factum esse incolam cæli, cu-
Ioan. 4. ius regionem non est dedignatus spiritus, qui Deus est,
habitare. Iustum ergo fuit, vt corpus in quo Deus ha-
bitando terram visitare dignatus est, per quod nostri
particeps factus est, ad immortalitatem perduceret, &
in cælestibus collocaret. Vbi ergo Dei habitatio esse
1. Cor. 15. debuit, nisi in regno Dei? Vbi autem regnum Dei, nisi
Esai 40. in cælis? vbi & nos omnes ipso donante atque iuuan-
te, tunc futuri sumus, quando corruptibile hoc induerit
incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalita-
tem: vt omnis caro videat salutare Dei, & cognoscat
Gen. 32. quòd redemptor atque Saluator ille sit, qui luctatus est
cum Iacob, qui virtus & auxiliator fuit ipsi Iacob, qui in
passione voluntaria superatus in illa lucta, præfigurabat

G quòd crucifigentes benediceret, atque pro eis oraret, di- Luc. 23.
cens: *Pater, ignosce eis: non enim sciunt quid faciunt.* con- Psal. 108.
firmans & illud quod per Dauid ante prædixerat: *Pro eo* Ioan. 19.
vt me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam. quasi Matt. 27.
diceret: Vos me persequentes flagellastis; vos meam
faciem conspuistis, me crucifixistis: ego tamen vos ad
pœnitentiam prouoco, quoniam scriptum est: *Quia non*
volo mortem morientis, sed vt conuertatur, & viuat. Quod Ezec. 18.
ita esse comprobat beatus Apostolus dicens: *Et vos cùm* Coloss. 1.
essetis aliquando alienati, & inimici sensu carnis vestræ in ope-
ribus malis, nunc reconciliauit vos in corpore carnis suæ per mor-
tem, vt exhiberet vos sanctos.

Illud autem quod obiiciunt dixisse Apostolum: Qui CA. XXXII.
autem in carne sunt, Deo placere non possunt: ita dictum Rom. 8.
est, non quò carnis natura damnetur, cuius conditor
H Deus est, & in qua plurimi sanctorum placuerunt Deo
regnantque cum Christo: sed quò sensus & opera carnis
repudientur. Cùm ergo lutum carnis nostræ in testa fue-
rit excoctum, vbi priùs graui premebatur pondere in ter-
ram, acceptis pennis gratiæ spiritalis, cum subuectione
angelorum volabit ad cælum, ibi verum & pacificum
suæ salutis obsidem habebit in æternum. *Ad quem rapie-*
mur, inquit Apostolus, *in nubibus obuiam Christo in aera,*
& sic semper cum Domino erimus & vt Esaias propheta
testatur, dicens: *Paruuli eorum in humeris portabuntur, &*
super genua consolabuntur. & iterum: *Qui sunt isti qui vt*
nubes volant, & quasi columbæ cum pullis? Et iterum: *Et* 1. Thess. 4.
adducent fratres vestros de cunctis gentibus in equis & rhedis,
I *in curribus mulorum cum vmbraculis in sanctam ciuitatem Hie-* Esai. 66.
rusalem: dicit Dominus Deus. Quod ne fortè aliqui du- Esai. 60.
bium videatur, hominem in corpore isto positum in aera Esai. 66.
posse volitare, confirmat hoc Paulus Apostolus, di-
cens: *Enoch translatus est ne videret mortem* Similiter &
Elias in corpore isto positus curru igneo, id est angelo-
rum subuectione, qui sunt spiritus & flamma ignis, qui
faciunt voluntatem Dei in illa commotione vsque ad
cælum assumptus est. Et Habacuc propheta de Iudæa
in Chaldæam ab angelo ductus & reductus est in mo-
mento temporis. Et ipse Paulus raptus est vsque ad ter-
tium cælum, & in paradisum. Vt autem manifestius Hebr. 11.
clareat, vehicula ista sanctorum spiritus esse, id est an- 4. Reg. 2.
gelos Dei, liceat exemplum sancti Philippi vnius ex Psal. 103.
K septem diaconis ponere: quem spiritus Domini de Ga- Psal. 102.
za rapiens, subitò posuit in Azotum. Denique hæc ip- Dan. 14.
sa Domini ac saluatoris nostri firmantur verbis. Ait 2. Cor. 12.
enim, cum de agro & tritico ac zizaniis loqueretur: Act. 6.
In consummatione sæculi mittet, inquit, *filius hominis an-* Act. 8.
gelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, &
separabunt zizania, id est peccatores, à *tritico*, hoc est
à iustis. Isti sunt angeli qui Lazarum in agone pauper- Matt. 13.
tatis simul & infirmitatis probatum, in sinum ac requiem
sustulerunt Abrahæ, quod est perennis beatorum glo-
ria: ad quam nos angeli sancti perducant, vbi Christus Luc. 16.
cum patre & spiritu sancto regnat in æternum. Amen.
L

S. AMBR. IN SYMBOLVM APOSTOLORVM TRACTATVS FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE

LIBRI QVINQVE.

Gratianus Augustus sanctum Ambrosium episcopum Mediolanensem vt Iesum Christum Dei filium, & Spiritum sanctum esse Deum ei exponat, & ad eum vt de fide docturus accedat, exposcit.

EPISTOLA.

Ambrosio religioso sacerdoti omnipotentis Dei, Gratianus Augustus.

CVPIO valde, vt quem recordor absentem, & cum quo mente sum, cum eo etiam corpore sim præsenti. Festina igitur ad me, religiose Dei sacerdos, vt doceas doctrinam veram credentem: non quò contentioni studeam, aut velim magis Deum verbis quàm mente complecti, sed vt magis aperto pectori reuelatio diuinitatis insidat. Docebit enim me ille quem non nego, quem fateor Deum ac Dominum esse meum, non ei obiiciens quam in me video creaturam, qui Christo nihil me addere posse confiteor: velle tamen, vt etiam patri me commendem, filium prædicando. Non ego in Deo verebor inuidiam: non me talem laudatorem putabo, qui diuinitatem verbis augeam. Ego infirmus & fragilis, quantum possum prædico, non quantum est ipsa diuinitas. Rogo te vt mihi des ipsum tractatum quem dederas, augendo illic de Spiritu sancto fidelem disputationem: scripturis atque argumentis Deum esse conuincas. Diuinitas te seruet per multos annos, parens & cultor Dei æterni, quem colimus, Iesu Christi.

S. Ambrosius episcopus acceptam Gratiani Augusti Epistolam, qua se de fide doceri efflagitat, plurimum commendat: mittit libros quosdam, & tantumdem illius se voluntati pro viribus satisfacturum pollicetur.

EPISTOLA.

Beatissimo Augusto Gratiano, & Christianissimo Principi Ambrosius episcopus.

NON mihi affectus defuit, Christianissime principum. Nihil enim habeo quod hoc verius & gloriosius dicam. Non, inquam, mihi affectus defuit, sed affectum verecundia retardauit, quo minus clementiæ tuæ occurrerem. Reuertenti tamen si non occurri vestigio occurri animo, occurri voto in quo maiora sunt officia sacerdotis. Occurri dico. Quando enim abfui, qué toto sequebar affectu, cui sensu ac mentibus inhærebam? Et certè maior animorum præsentia est: tuum quotidianum iter lege-

bam, nocte ac die in tuis castris cura & sensu locatus, orationum excubias prętendebam, & si inualidus merito, sed affectu sedulus. Et hæc quidem cùm pro tua salute deferebamus, pro nobis faciebamus. Nihil hic adulationis est, quam
Philem. tu non requiris, ego alienam nostro duco officio: sed plurimum gratiæ quam dedisti. Scit ipse nostri arbiter quem fateris, & in quem piè credis, refici viscera mea tua fide, tua salute, tua gloria: méque non solum officio publico debitas pendere preces, sed etiam amore priuato. Reddidisti enim mihi quietem Ecclesiæ, perfidorum ora, atque (quod vtinam) & corda clausisti: & hoc non minore fidei, quam
Gen. 18. potestatis auctoritate fecisti. Nam quid de litteris recentibus loquar? Scripsisti tua totam epistolam manu, vt ipsi apices fidem tuam pietatémque loquerentur. Sic Abraham sua manu quondam vitulum occidit, vt hospitibus epulantibus mi-
Matt. 25. nistraret, nec in ministerio religioso aliorum adiumenta quæsiuit. Sed ille priuatus aut Domino & angelis, aut Domino in angelis deferebat: tu Imperator dignatione regali honoras infimum sacerdotem. Sed Domino defertur cùm seruulus honoratur. Ipse enim dixit: *Quod vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis.* At ego humilitatem tantummodo prędico in Imperatore sublimem, ac non ampliùs fidem, quam verè conscia meriti tui mente dixisti, quam docet te ille quem non negas. Quis enim alius docere te potuit, vt ei non obiicias quam in tè vides creaturam? Nihil moralius, nihil expressius dici potuit. Creaturam enim Christum dicere, pro obiectu contumeliæ est, non pro confessione reuerentiæ. Deinde quid tam insolens, quàm id eum existimare quod nos sumus? Docuisti igitur me, à quo te discere velle profiteris: nihil tale adhuc legi, nihil tale audiui. Quàm pium autem illud, quàm admirabile, quòd in Deo non vereris inuidiam? De patre remunerationem pro filij amore præsumis, & laudando filium, non ei te posse aliquid addere confiteris, sed velle vt etiam patri te filij prædicatione commendes. Quod
Ioan. 14. vtique solus te docuit ille qui dixit. *Qui me diligit, diligetur à patre meo.* Addidisti ad hæc, quia tu infirmus & fragilis non te talem laudatorem putabis, vt diuinitatem verbis augeas, sed quantum possis prædices, non quantum est ipsa diuinitas. Hæc
2. Cor. 12. infirmitas in Christo fortior est, sicut & Apostolus dixit: *Cùm infirmor, tunc potens sum.* hæc humilitas excludit fragilitatem. Veniam planè, & festinabo vt iubes, vt hæc præsens audiam, vt hæc præsens legam, cùm ex tuo ore procedunt. Misi autem duos libellos, quorum iam, quia tuæ clementiæ sunt probati, periculum non verebor. De Spiritu verò interim veniam scriptioni peto, quoniam quem iudicem mei sim sermonis habiturus, agnoui. Interim tamen sententia & fides tua de Domino & Saluatore deprompta de Dei filio, redundat ad assertionem vberrimam, per quam sancti quoque Spiritus diuinitas sempiterna credatur, vt non ei obiicias quam in te vides creaturam, nec Deum patrem Domini nostri Iesu Christi spiritui suo existimes inuidere. Quod enim creaturæ caret communione, diuinum est. Si Dominus fauerit, huic etiam clementiæ tuæ satisfaciam voluntati, vt cuius accepisti gratiam, cum planè in Dei gloria præeminentem suo nomine existimes honorandum. Beatissimum te & florentissimum Deus omnipotens pater Domini nostri Iesu Christi tueri ætate prolixa, & regnum tuum in summa gloria & pace perpetua confirmare dignetur, domine Imperator Auguste.

Capita libri primi de Fide.

1. *Expositio fidei nostræ.*
2. *De vno Deo.*
3. *Expositio dogmatis Ariani.*
4. *Non esse dissimilem patri filium Dei.*
5. *De sempiterno Dei filio.*
6. *Non esse creaturam Dei filium.*
7. *Quòd facturam vel creaturam Dei filium dicant Ariani.*
8. *Definitio patrum de fide.*
9. *Expositio quæ Arij perfidiam damnat.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVTVM DE FIDE LIBER PRIMVS.

PROEMIVM.

REGINA Austri venit audire sapientiam Salomonis, vt in libro Regnorum legimus. Hiram quoque rex ad Salomonem misit vt cognosceret eum. Tu quoque, sancte Imperator Gratiane, veteris imitator historiæ, fidem meam audire voluisti. Sed non ego Salomon, cuius mireris sapientiam, neque tu vnius gentis, sed totius orbis Augustus, fidem libello exprimi censuisti: non vt disceres, sed vt probares. Quid enim discas imperator Auguste, cùm ab ipsis cunabulis pio fuisti semper affectu? Priusquam te, *inquit*, formarem in vtero matris tuæ, noui te, & priusquam exires de vulua sanctificaui te. *Sanctificatio ergo non traditur, sed infunditur: & ideo diuina dona custodi. Quod enim nemo te docuit, vtique Deus auctor infudit. Petis à me fidei libellum, sancte Imperator, profecturus ad prælium. Nosti enim fide magis Imperatoris quàm virtute militum quæri solere victoriam. Nam & Abraham trecentos decem & octo duxit ad bellum, & ex innumeris trophæa hostibus reportauit: signóque Dominicæ crucis & nominis, quinque regum victriciúmque turmarum subacto robore, & vltus est proximum, & fratris filium meruit & triumphum. Iesus quoque filius Naue, hostes quos totius exercitus manu valida superare non poterat, septem tubarum sacerdotalium sono vicit, vbi ducem militiæ cælestis agnouit. Ergo & tu vincere paras qui Christum adoras: vincere paras qui fidem † vincis, cuius à me libellum petisti. Mallem quidem cohortandi ad fidem subire officium, quàm de fide disceptandi. In altero enim religiosa confessio est, in altero incauta præsumptio. Sed quoniam neque tu cohortatione indiges, neque ego excusandi liber, vbi pietatis officium est, audax negotium verecunda occasione suscipiam, vt de fide pauca disceptem, de testimoniis plura contexam. De* Conciliis *id potissimùm sequar, quod trecenti decem & octo sacerdotes, tamquam Abrahæ electi iudicio, consona fidei virtute victores, velut trophæum toto orbe subactis perfidis extulerunt, vt mihi videatur hoc esse diuinum, quòd eodem numero in* Conciliis *fidei habemus oraculum, quo in historia pietatis exemplum.*

3.Reg.10. 2.Par.2. — Hier.1. — Gen.14. — Iof. 6. Iof. 5. — † al. vindicas. — Gen. 14.

Expositio fidei nostræ.

CAPVT I.

ASSERTIO autem nostræ fidei hæc est, vt vnum Deum esse dicamus: neque vt gentes filium separemus? neque vt Iudęi natum ex patre ante tempora, & ex Virgine postea editum denegemus; neque vt Sabel- B llius, patrem confundamus & verbum, vt eundem patrem asseramus & filium, neque vt Photinus initium filij ex Virgine disputemus; neque vt Arius plures credendo & dissimiles potestates, plures deos gentili errore faciamus, quia scriptum est: *Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.* Deus enim & Dominus nomen magnificentiæ, nomen est potestatis, sicut ipse dicit: *Dominus Deus nomen mihi est.* Et sicut alibi Propheta asserit: *Dominus Deus omnipotens nomen est ei.* Dominus C ergo & Deus vel quòd dominetur omnibus, vel quòd spectet omnia, & timeatur à cunctis. Si ergo vnus Deus; vnum nomen, vna potestas, vna est trinitas. Denique ipse dicit: *Ite, baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti.* In nomine vtiq; ait, non in nominibus: vt vnitas essentiæ ostendatur, per tria verò quæ supposuit, tres A esse personas declarauit. Ipse etiam dicit: *Ego & pater vnum sumus.* Vnum dixit, ne fiat discretio potestatis & naturæ: sumus addidit, vt patrem filiúmque cognoscas, quo perfectus pater perfectum filium genuisse credatur: & pater & filius vnum sint, non confusione personæ, sed vnitate naturæ.

Deut. 6. — Esai. 42. — Amos. 4 — Matt. 28. — Ioan. 10. — Lib. 1. sen. dist. 2. §. nunc vero.

De vno Deo.

CAP. II.

VNum ergo Deum, non duos aut tres deos dicimus vt impia Arianorum hæresis dum criminatur incurrit. Tres enim deos dicit, qui diuinitatem separat Trinitatis, cum Dominus, dicendo: *Ite, baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti,* vnius esse Trinitatem potestatis ostenderit. Nos patrem & filium & spiritum sanctum confitemur, ita vt in Trinitate perfecta & plenitudo sit diuinitatis, & vnitas potestatis. *Omne regnum in se diuisum facilè destruetur.* Dominus hoc dicit. Non ergo diuisum est regnum Trinitatis. Si autem diuisum non est, vnum est, quod enim vnum non est, diuisum est. Tale ergo regnum esse cupiunt Trinitatis quod diuisione sui facilè destruatur. Immò quia non potest destrui, constat non esse diuisum. Non enim diui-

Matt. 28. — Matt. 12.

ditur vnitas, nec scinditur: & ideo nec corruptelæ sub- G
ditur, nec ætati. *Non quicumque*, inquit, *qui dicit mihi*,
Matt. 7. *Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum.* Non ergo
perfunctoria fides debet esse, Imperator Auguste. Scri-
Psal. 68. ptum est enim: *Zelus domus tuæ comedit me.* Itaque fi-
deli spiritu & mente deuota Iesum Dominum inuoce-
mus, Deum esse credamus, vt in nomine eius quid-
Ioan. 16. quid à patre petimus, impetremus. Pater enim se per
filium vult rogari, filius vult rogari patrem. Concordat
Ioan. 8. pietatis gratia, nec virtutis facta discordant. Quæcū-
que enim pater facit, eadem & filius facit similiter. Et
similiter facit, & eadem facit illius: sed vult rogari pa-
trem, in eo quod ipse facturus est, vt non impossibilita- H
tis indicium, sed vnitatem potestatis agnoscas. Iure igi-
tur adorandus atque venerandus est Dei filius, qui mun-
dum diuinitate sua condidit, & nostrum pietate sua in-
formauit affectum. Et ideo bonū Deum, sempiternum,
perfectum, omnipotentem, verum debemus credere, vt
in lege accepimus & Prophetis, scripturisque diuinis ce-
teris, quia sine his Deus non est. Non potest enim
bonus non esse, qui Deus est, cùm in natura Dei pleni-
tudo bonitatis sit: neque ex tempore Deus potest esse,
qui fecit tempora. Neque potest imperfectus Deus esse:
qui enim minor est, imperfectus vtique est, cui desit ali-
quid quo maiorem possit æquare. Hæc igitur fidei no- I
stræ prædicatio. Deus malus non est, Deo impossibile
nihil est, Deus temporalis non est, Deus minor non est.
Si fallor, redarguant. Quia igitur Deus Christus: & bo-
nus vtique, & omnipotens, & sempiternus, & perfectus,
& verus est. Hæc enim in natura diuinitatis sunt. Aut
igitur negent naturam diuinitatis in Christo, aut quæ
diuinæ naturæ sunt, Deo negare non possunt. Certè ne
quis possit errare, sequatur ea quibus scriptura sancta vt
intelligere possimus filium significat. Verbum dicitur,
1. Cor. 1. filius dicitur. Dei virtus dicitur, dicitur Dei sapientia
Lib. 1. sen. Verbū, quia immaculatus: virtus quia perfectus: filius,
dist. 24. §. quia igitur ex patre: sapientia, quia vnum cum patre, v- K
ita etiam. num æternitate, vnum diuinitate. Non enim pater ipse
& dist. 23. qui filius, sed inter patrem & filium generationis ex-
§ & sicut pressa distinctio est: vt ex Deo Deus, ex manente ma-
in Trinita- nens, plenus è pleno sit. Non sunt igitur hæc nuda nomi-
te. na, sed operatricis virtutis indicia. Est enim plenitudo
diuinitatis in patre, est plenitudo diuinitatis in filio, non
discrepans, sed vna diuinitas. Nec confusum, quod v-
Act. 4. num est: nec multiplex, quod indifferens. Etenim si om-
nium credentium, sicut scriptum est, erat anima vna &
cor vnum: si omnis qui adhæret Domino, vnus spiritus
1. Cor. 6. est, vt Apostolus dixit: si vir & vxor in carne vna sunt: si L
Genes. 2. omnes homines, quantum ad naturam pertinet, vnius
substantiæ sumus: si hoc de humanis scriptura dicit, quia
multi vnum sunt, quorum nulla potest esse cum diuinis
comparatio: quantò magis pater & filius in diuinitate
vnum sunt, vbi nec substantiæ nec voluntatis vlla est dif-
ferentia? Namque aliter quomodo vnum Deum dice-
Lib. 1. sen. mus? Diuersitas plures facit, vnitas potestatis excludit
dist. 23. §. numeri quantitatem: quia vnitas numerus non est, sed
iam suffi- hæc omnium ipsa principium est. Quantam verò scri-
cienter & ptura diuina patris & filij secundùm diuinitatem expres-
dist. 24. §. serit vnitatem, prophetica testantur oracula. Sic enim
cum enim. dicit Dominus sabaoth: *Laborauit Ægyptus, & mercatus* M
Esai. 45. *Æthiopum & Sabaim, viri excelsi ad te transibunt, & tui
erunt serui, & post te sequentur alligati vinculis, & ado-
rabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est Deus, &
non est Deus præter te.* Tu enim es Deus, & nesciebamus,
Deus Israël. Audi propheticam vocem? In te, inquit,
est Deus, & non est Deus præter te. Quomodo hoc
secundùm Arianos conuenit? Necesse est negent aut
patris aut filij diuinitatem, nisi eiusdem diuinitatis cre-
diderint vnitatem. In te, inquit, est Deus, quoniam in
Ioan. 5. filio pater. Scriptum est enim: *Pater qui in me manet,*
Ioan. 14. *ipse loquitur*, &: *Opera quæ ego facio, & ipse facit.* Sed &
alibi in patre filius est, qui dicit: *Ego in patre, & pater
in me est.* Dissoluant si possunt hanc naturæ proprieta-
tem, & operis vnitatem. Deus igitur in Deo est, sed non
Deut. 6. duo dij. Scriptum est enim, quia vnus Deus: & Domi-
Genes. 19. nus in Domino, sed non duo Domini, quia æquè scri-

ptum est: *Nolite duobus dominis seruire.* Et lex dicit: Matt. 6.
Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est. Et vtique Deut. 6.
in eodem est testamento: pluit Dominus à Domino. Gen. 19.
Dominus, inquit, *à Domino pluit.* Sed & in Genesi habes:
Et dixit Deus, & facit Deus, & infra: *Et fecit Deus ho-* Genes. 1.
minem ad imaginem Dei, sed tamen non duo dij, sed v-
num Deus fecit. Vtrobique igitur vnitas operationis
seruatur & nominis. Nam vtique cùm legimus, Deus
ex Deo, non duos deos dicimus. Denique habes in
Psalmo quadragesimo quarto, quòd & Deum patrem
dicit Propheta, & Deum filium declarauit, dicens: *Se-* Psal. 44.
des tua Deus in sæculum sæculi, & infra? *Vnxit te Deus
Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Deus est qui
vngit, & Deus qui secundùm carnem vngitur Dei filius.
Denique quos habet vnctionis suæ Christus, nisi in car-
ne consortes? Vides igitur quia Deus à Deo vnctus, sed
in assumptione naturæ vnctus humanæ Dei filius desi-
gnatur, nec legis forma violatur. Et hîc ergo cùm dici- Genes. 19.
tur: *Pluit Dominus à Domino*, vnitatem diuinitatis ag-
nosce. Operationis enim vnitas non facit pluralem di-
uinitatem, sicut ipse Dominus ostendit, dicens: *Credi-* Ioan. 10.
*te mihi, quia ego in patre, & pater in me: alioquin vel
propter opera ipsa credite.* Et hîc aduertimus quòd vnita-
tem diuinitatis, per vnitatem operum designauerit. Vt
autem vna deitas & patris & filij, & vna dominatio
probaretur, ne gentilis aut Iudaicæ impietatis incurre-
remus errorem, prouidens Apostolus, quid sequi de-
beremus ostendit, dicens: *Vnus Deus pater, ex quo om-* 1. Cor. 8.
*nia, & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per
quem omnia, & nos per ipsum.* Sicut enim vnum dicen-
do Dominum Iesum Christum, patrem Dominum non
negauit: ita vnum dicendo Deum patrem, æquè à deita-
tis veritate nec filium separauit. Vnde nec pluralitatem
diuinitatis; sed vnitatem potestatis ostendit: quia & in
dominatione diuinitas, & in diuinitate dominatus est,
sicut scriptum est: *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus,* Psal. 91.
ipse fecit nos, & non ipsi nos. In te igitur est Deus per Hier. 45.
vnitatem naturæ, & non est Deus præter te, per pro-
prietatem substantiæ, repulsam differentiæ. In Hiere-
miæ quoque libro vnum Deum scriptura dicit, & ta-
men & patrem & filium confitetur. Itaque sic habes:
*Hic est Deus noster, & non reputabitur alius ad eum. Hic
adinuenit omnem viam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero* Baruc. 3.
suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, &
cum hominibus conuersatus est. De filio dicit: Ipse enim
est cum hominibus conuersatus, & dicit: Hic Deus no-
ster, & non reputabitur alius ad eū. Quid discutimus eū,
de quo tantus dicit propheta, quòd ad eum non possit a-
lius æstimari? Quæ enim potest esse alia æstimatio, vbi
diuinitatis vnitas est? Confitebatur hoc populus in peri-
culis cōstitutus: nesciebat serere quæstionem, qui religiō-
nē timebat. Adesto sācte Spiritus prophetis tuis, quibus
inesse † cōsuesti quibus credimus. Si prophetis non cre- al. consti-
dimus, sapientibus credā huius mundi? Sed vbi sapiens, tuisti.
vbi scriba? Rusticus noster cùm ficus insereret, inuenit
quod philosophus ignorauit. Quę stulta sunt enim huius
mundi elegit Deus, vt confundat quæ sunt fortia. Cre- Esai. 33.
dimus Iudæis, quia notus aliquando in Iudæa Deus: sed 1. Cor. 1.
hoc ipsum negant propter quod credimus, quia non no- Psal. 75.
runt patrem, qui filium negauerunt. Vnum Deum cō-
munis natura testatur, quia vnus est mundus. Vnū Deū Ephes. 4.
fides significat, quia vna fides noui & veteris testamenti.
Vnum spiritum sanctum testificatur gratia, quia vnum
baptisma in nomine Trinitatis est. Vnum Deū prophetę
dicunt, Apostoli audiunt. Vnum Deum magi credide- Matt. 2.
runt, & aurum, thus & myrrham supplices ad Christi cu-
nabula detulerunt. Auro regem fatentes: vt Deum thure
venerātes Thesaurus enim regni, sacrificiū Dei, myrrha
est sepulturæ. Quid igitur voluerūt sibi mystica munera,
inter abiecta præsepia, nisi vt intelligeremus in Christo
differentiam diuinitatis & carnis: Vt homo cernitur, vt Luc. 2.
Dominus adoratur: latet in pannis, sed fulget in stellis.
Cunæ nascentem indicat, & stella dominantē. Caro est
quæ inuoluitur: diuinitas, cui ab angelis ministratur. Ita
nec dignitas naturalis maiestatis amittitur & assumptæ
carnis veritas cōprobatur. Hęc est fides nostra. Sic seneus

A cognosci voluit ab omnibus, sic tres pueri crediderunt, nec incendia circumiect[a] senserunt, cùm infidos noxius
Dan. 3. ignis exureret, & fideles innoxia flamma roraret, quibus aliorum incendia refrigerabant, quia merito fidei perdiderat suam pœna naturam. Aderat enim in specie angeli
al. monebat. qui † muniebat, vt in numero Trinitatis vnius esset lauda-
ibid. tio potestatis. Benedicebatur Deus, videbatur in angelo Dei filius, sancta & spiritalis in pueris gratia loquebatur.

Expositio dogmatis Ariani.

CAP. III.

NVnc cõsideremus quas Ariani de Dei filio inferant quæstiones. Dissimilẽ patri dicunt esse Dei filium. Hoc si homini obiiciatur, iniuria est. Ex tempore cœpisse dicunt Dei filium, cùm conditor ipse sit temporũ. Homines sumus & esse nolumus temporales. Ex tem- B pore cœpimus, & sine tempore futuros esse nos credimus. Fieri nos optamus æternos, & quomodo negare possumus Dei filium sempiternum, quem sempiternum docet atque demonstrat natura, non gratia? Creatum dicunt. Quis auctorem inter opera sua deputet, vt videatur id esse quod fecit? Bonum negant. Sacrilega vox ipsa se damnat, vt indulgentiam sperare non possit. Negant verum Dei filium, negant omnipotentẽ, cùm fateantur omnia facta per filium, omnia creata per Dei esse virtutem. Quid est enim virtus, nisi perfecta natura? Negant etiam diuinitate vnum esse cum patre. Deleant ergo Euangelium, deleant Christi vocem. Ipse enim dixit: C *Ego & pater vnum sumus.* Non ego hoc dico, Christus di-
Ioan. 10. xit. Nunquid fallax, vt mentiretur: Numquid impius, vt quod non erat vsurparet? Sed singula suis locis plenius digerentur. Nunc quoniam hæreticus dicit esse dissimilem, idque versutis disputationibus adstruere nititur, dicendum est nobis quod scriptum est. Cauete ne quis vos
Coloss. 2. deprædetur per philosophiam, & inanem seductionem secundùm traditionem hominum, & secundùm elemen-
Dist. 37. c. omnem vim. ta huius mundi, & non secundùm Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Omnem enim vim venenorum suorum in dialectica disputatione constituunt, quæ philosophorum sententia definitur non adstruendi vim habere, sed studium de- D
1. Cor. 4. struendi. Sed non in dialectica complacuit Deo saluum facere populum suum. Regnum enim Dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis.

Non esse dissimilem patri filium Dei.

CAP. IIII.

DIssimilem igitur dicunt esse. Nos negamus, immò potius horremus hanc vocem. Sed nolo argumento credas, sancte Imperator, & nostræ disputationi: scripturas interrogemus, interrogemus Apostolos, interrogemus prophetas, interrogemus Christum. Quid multa? Patrem interrogemus, cuius honori studere se dicunt, si filius degener iudicetur. Sed non est honorificentia boni E
Eccli. 22. patris, filij iniuria. Non potest bono patri placere si filius degenerasse potiùs à patre, quàm patrem æquasse credatur. Da veniam, sancte Imperator, si ad ipsos paulisper verba conuerto. Sed quem potissimum legam Eudoxium, Eunomium, an Arium vel Aetium eius magistros? Plura enim nomina, sed vna perfidia, impietate non dissonans, communione discordans: non dissimilis fraude, sed cogitatione discreta. Cur enim secum nolint conuenire, non intelligo: Eunomij personam defugiunt Ariani, sed eius perfidiam asserunt, impietatẽ exequuntur. Aiunt eum prodidisse effusiùs, quæ Arius scripserit. Magna cæcitatis effusio. Auctorẽ probant, executorem refutant. Itaque nunc in plures sese diuisere formas. Alij Eudoxium, alij Eunomium vel Aetium, alij Palladium vel Demophilum atque Auxentium, vel perfidiæ huius heredes sequuntur, alij diuersos. Numquid diuisus est
1. Cor. 1. Christus? Sed qui eum à patre diuidunt, ipsi se scindunt: & ideo quoniam communiter aduersùs Ecclesiam Dei quibus inter se ipsos non conuenit, conspirarunt, communi nomine hæreticos quibus respondendum est, nominabo. Hæresis enim, velut quædam Hydra fabularũ, vulneribus suis creuit. Et dum sæpe reciditur, pullulanit,
Homerus. igni debita, incendioque peritura. Aut velut quædam
l. 12. Odyss. mõstruosi Scylla portenti in varias formas distincta per-

A fidiæ, velut supernacuum Christianæ sectæ nomen obtendit. Sed quos in illo impietatis suæ freto miseros inter naufragia fidei repererit fluctuantes, belluinis succincta prodigiis, tetri dogmatis sæuo dente dilacerat. Cuius speluncã, sancte Imperator, vt ferunt nautæ, cæcis latebris inhorrentem, omnemque eius viciniam ceruleis canibus inter perfidiæ saxa resonantem, clausa quodammo do præterire debemus. Scriptum est enim: *Sepi aures tuas* *Eccl. 18.*
spinis. Et alibi: *Videte canes, videte malos operarios.* Et *Philip. 3.*
iterum: *Hæreticum post primam correptionem deuita, sciens* *Tit. 3.*
quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio damnatus. Itaque tamquam boni gubernatores quo tutius prætermeare possimus, fidei vela tendamus, scripturarumque relegamus ordinem. Apostolus dicit B imaginem patris Christum esse; ait enim quòd ipse sit *Coloss. 1.*
imago Dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ. Primogenitus, inquit, non primocreatus: vt & genitus pro natura, & primus pro perpetuitate credatur. Alibi quoque Apostolus asseruit quod ipsum posuit heredem *Hebr. 1.*
omnium, per quem fecit & sæcula, qui est splendor gloriæ, & character substantiæ eius. Imaginem Apostolus dicit, & Arius dicit esse dissimilem: cur imago, si similitudinem non habet? In picturis homines nolunt esse dissimiles, & Arius dissimilem patrem contendit in *Psal. 35.*
filio, & vult vt pater dissimilem genuerit sui, quasi im- *Sap. 7.*
potens qui generare similem non potuerit. Prophetæ C dicunt: *In lumine tuo videbimus lumen.* Prophetæ dicunt: *Splendor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Vide quanta dicantur. Splendor, quòd claritas paternæ lucis in filio sit: speculum sine macula, quòd pater videatur in filio: imago bonitatis, quòd non corpus in corpore, sed virtus in filio tota cernatur. Imago docet non esse dissimilem, character expressum esse significat, splendor signat æternum. Imago itaque non vultus est corporalis, non fucis composita, non ceris, sed simplex de Deo egressa de patre, expressa de fonte. Per hanc imaginem Philippo patrem Dominus demonstrauit, dicens: *Philippe, qui me videt, videt & patrem. Et quomodo tu dicis,* *Ioan. 14.*
D *Ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est?* Videt enim in imagine patrem, qui videt in filio. Vides quam imaginem dicat? Imago ista veritas est, imago ista iustitia est, imago ista Dei virtus est, non *Ioan. 1.*
muta, quia verbum est, non insensibilis, quia sapien- *1. Cor. 1.*
tia est: non inanis, quia virtus est: non vacua, quia *Ioan. 14.*
vita est: non mortua, quia resurrectio est. Vides ergo *Ioan. 11.*
quia dum imago dicitur, patrem significat esse cuius ima- *Genes. 1.*
go sit filius? quia nemo potest ipse sibi imago sua esse. Plura possem de filio testimonia dicere, sed ne fortè ipse sibi nimium fauisse dicatur, patrem interrogemus. Nempe ipse dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & simi-* E *litudinem nostram.* Pater filio dicit: Ad similitudinem *1. Ioan. 3.*
nostram: & tu dissimilem filium Dei dicis? Ioannes dicit: *Dilecti, filii Dei sumus; & nondum apparet quid erimus, scimus quia si reuelatum fuerit, similes ei erimus.* O improuida amentia! ô impudens peruicacia! Homines sumus, & in quo possumus, ad similitudinem Dei erimus, & similem audemus Dei filium denegare? Ergo pater di- *Genes. 1.*
xit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* In principio ipsius mundi patrem & filium esse audio, & vnum opus cerno. Audio loquentem, agnosco facientem: sed & patris & filij vnam imaginem, vnam similitudinem lego. Similitudo hæc non aduersitatis, sed vnitatis est. Quod igitur tibi vsurpas, filio Dei derogas; cùm vtique nisi per imaginem Dei, ad imaginem Dei esse non possis.

De sempiterno Dei filio.

CAP. V.

CLaret igitur non esse dissimilem, & ideo procliuior via est, vt etiam sempiternum esse fateamur, cùm similis sempiterno vtique sempiternus sit. Si autem patrem sempiternum dicimus, & hoc idem filium denegamus: dicimus esse dissimilem. Sempiterno enim temporale dissimile est. Clamat Propheta sempiternum, clamat & apostolus sempiternum. Plenum est vetus testamentum testimoniis filij sempiterni, plenum est nouum,

Ordinem ergo teneamus. Scriptum est in veteri testamento, vt vel vnum è pluribus dicam: *Ante me non fuit alius Deus, & post me non erit.* [Esai. 43.] [Lib. 1. sent. dist. 9. §. eidem.] Nihil ergo argumentabor, teipsum interrogo. Quis hoc dicit, pater, an filius? Vtrum dixeris, eo te conuinci intelliges, vel si credas, doceri, Quis ergo dicit, pater, an filius? Si filius, Ante me, inquit, non fuit alius Deus: si pater, Post me, inquit, non erit. Hic priorem, ille posteriorem non habet: inuicem in se & pater in filio, & filius in patre cognoscitur. Cum enim patrem dixeris, eius etiam filium designasti, quia nemo ipse sibi pater est: cùm filium nominas, etiam patrem eius fateris, quia nemo ipse sibi filius est. Itaque nec filius sine patre, nec pater potest esse sine [H] filio. Semper igitur pater, semper & filius. *In principio* enim *erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum.* [Ioan. 1.] Erat, inquit, apud Deum. Erat, erat, erat, erat: ecce quater erat. Vbi impius inuenit, quod non erat? Alibi quoque Ioannes in epistola sua dicit, Quod erat in principio, indefinitè tenditur erat. [1. Ioan. 1.] Quidquid excogitaueris, erat filius. Omnes autem hæreses hoc capitulo breui piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur tēpore, nō principio præuenitur. Ergo Arius conticescat. Quod autem erat apud Deum, [Ioan. 1.] [I] non commixtione confunditur, sed manentis verbi apud patrem solida perfectione distinguitur, vt Sabellius obmutescat. Et Deus erat verbum. [Ibidem.] Non ergo in prolatione sermonis hoc verbum est, sed in illa cælestis designatione virtutis, vt confitetur Photinus. Quod verò erat in principio apud Deum, sempiternæ diuinitatis in patre & filio inseparabilis vnitas edocetur, vt erubescat Eudoxius & Eunomius. Postremò cùm omnia per ipsum facta dicantur, [Lib. 1. sent. dist. 9. §. item dic.] ipse conditor noui vtique testamenti & veteris designatur, vt Manichæus locum tentationis habere non possit. Ita piscator bonus intra vnum omnes rete conclusit, vt faceret inhabiles fraudi, quamuis essent inutiles captioni. Dic mihi hæretice [K] (dat enim veniam clementissimus Imperator, vt te, non obloquendi studio, nec audiendi cupiditate, sed exponendi gratia paulisper alloquar) dic mihi, inquam, fuitne aliquando tempus quo omnipotens Deus pater non erat, & Deus erat? Tempus, inquis, non adstruo. Bene & argutè. Si enim tempus dixeris, te ipse conuinces: quia necesse est asseras fuisse tempus ante filium, cùm filius temporis auctor sit & creator. Non potest enim post opus suum ipse cœpisse. Necesse est igitur auctorem operis sui esse fatearis. Ante tempora, inquis, non nego filium: sed cùm filium dico, ostendo priorem patrem, quia pater, inquis, filio prior est. Quid est hoc? Negas esse tempus ante filium, & tamen nescio quid ante filium vis præcessisse, quod temporis sit, & ostendis media nescio quæ molimina fuisse generandi, in quo generationem patris significas temporalem? Nam si pater esse cœpit, [Ibidem.] Deus ergo primò erat, postea pater factus est. Quomodo ergo immutabilis Deus? Si enim ante Deus, postea pater: vtiq; generationis accessione mutatus est. Sed auertat Deus hanc amentiam. Nos enim ad impietatē eorū redarguendam, hanc retulimus quæstionē. Pia namque mens generationem sine tempore asserit, vt & sempiternum patrem cum filio dicat, nec aliquando asserat esse mutatum. Iungat igitur honorificentia patri filium, quē diuinitas iunxit: non separet impietas quem generationis proprietas copulauit. Honorificemus filium, vt honorificemus & patrem, sicut in Euangelio scriptum est. [Ioan. 5.] *Sempiternitas filii, paternæ maiestatis insigne est.* Si iste non semper fuit, ergo ille mutatus est; sed si semper fuit filius, ergo nec pater aliquando mutatus est, qui immutabilis semper est. Itaq; videmus quòd illi qui volunt negare filium sempiternum, [Iacob. 1.] volunt patrem docere esse mutatum. Accipe aliquid quo clareat filium sempiternum. Apostolus dicit, quod Dei sempiterna virtus sit atque diuinitas. [Rom. 1.] Virtus autem Dei Christus est. Scriptum est enim Christum esse Dei virtutem, & Dei sapientiam. [1. Cor. 1.] Ergo si Christus est Dei virtus quia virtus Dei sempiterna, sempiternus igitur & Christus. Non ergo ex vsu generationis humanæ calumniam hæretice struas, neque ex nostro sermone cōponas. Neque enim angustis sermonibus nostris immensæ magnitudinem possumus diuinitatis includere, cuius magnitudinis non est finis. [Psal. 144.] Namque hominis generationē si definire contendas, tempus ostendis: generatio autem diuina omnia est. Latè patet, supra omnes cogitationes ascendit & sensum. Scriptum est enim: *Nemo venit ad patrem, nisi per me.* [Ioan. 6.] Quidquid igitur de patre cogitaueris, quamlibet eius æternitatem, non potes de eo aliquid nisi per filium cogitare: nec potest vllus ad patrem nisi per filium transire sensus. *Hic est*, inquit, *filius meus dilectus.* [Matt. 17.] Est, inquit, qui quod est, semper est. Vnde & Dauid: *In æternum*, inquit, *Domine permanet verbum tuum in cælo.* [Psal. 118.] Quod enim manet, [H] nec substantia nec æternitate deficit. Quæris à me, [Lib. 1. sent. dist. 9. §. sed quæris.] quomodo filius sit, si non priorem habeat patrem? quæro item abs te, quando aut quomodo filium putes esse generatum? Mihi enim impossibile est generationis scire secretum. Mens deficit, vox silet, non mea tantùm, sed & angelorum. Supra potestates, supra angelos, supra Cherubim, supra Seraphim, supra omnem sensum est, quia scriptum est: Pax autem Christi quæ est supra omnem sensum. [Philip. 4.] Si pax Christi supra omnem sensum est, quemadmodum non est supra omnem sensum tanta generatio? Tu quoque manum ori admoue, scrutari non [2. Cor. 12.] [I] licet superna mysteria. Licet scire quod natus sit: non licet discutere, quemadmodum natus sit. Illud negare mihi non licet, hoc quærere metus est. Nam si Paulus ea quæ audiuit raptus in tertium cælum, ineffabilia dicit, quomodo nos exprimere possumus paternæ generationis arcanum, quod nec sentire potuimus, nec audire? Verùm si me ad consuetudinem trahis generationis humanæ, vt patrem dicas priorem, vide vtrum ad generationem Dei, terrenæ generationis exempla conueniant. Si secundùm hominem loquamur, negare non poteris priores esse in homine patris quàm filii passiones. Prior creuit, prior senuit, prior doluit, prior fleuit. Si igitur hic tempore minor, ille antiquior passione. [K] Si hic generationis incurrit ætatem, nec ille generandi euasit pudorem. Quid te ista quæstionum tormenta delectant? Audis Dei filium: aut dele nomen, aut agnosce naturam. Audis vterum, agnosce generationis perspicuæ veritatem. Audis cor, verbum intellige. Audis dexteram, agnosce virtutem. Audis os, agnosce sapientiam. Non hęc sunt in Deo corporaliter æstimanda. Incomprehensibiliter generatur filius: impassibiliter generat pater, & tamen ex se generauit; & ante omnem intellectum generauit Deus verus Deum verum. Pater diligit, & tu discutis: Pater complacet, & tu cum Iudæis inuides? Pater honorificat, & tu cum gentibus conuiciaris? Quæris à [Rom. 1.] [L] me, vtrum prior non possit esse qui pater est. Quæro à [Psal. 80.] te, vt doceas quando pater fuerit prior: aut testimoniis, [Lib. 1. sent. dist. 2. §. nunc vero.] aut argumentis collige veritatem. Si testimoniis, accepisti vtique sempiternam Dei esse virtutem. Legisti etiam dicentem: *Israel, si me audieris, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.* Aliud horum æternitatem, aliud vnitatem substantiæ indifferentis significat, vt neque posteriorem patre, neque alterius diuinitatis filium esse credamus. Nam si patre posterior est, recens est: & si vnius non est diuinitatis, alienus est. Sed nec posterior, quia recens non est: nec alienus, quia ex patre natus, quia supra omnia est Deus benedictus in sę[M]cula, sicut scriptum est. Sed si alienum putant, cur adorant eum, cum scriptum sit: *Neque adorabis Deum alienum?* [Rom. 9.] [Psal. 80.] Aut si non adorant, fateantur, & finis est, ne quem sub religiosi nominis professione decipiant. Hæc nempe sunt testimonia scripturarum. Aut si habes aliud, proferre debebis. Superest vt & argumentis veritas colligatur. Quamquam etiam humanis testimoniis argumenta cedere soleant, argumentare tamen hæretice, vt voles. Vsu, inquis, accipimus eo qui nascitur, priorem esse qui generat. Persequere igitur omnia vestigia consuetudinis: & si cætera conueniunt, non obsisto quin & istud requiras. Si autem nulla concordant, quemadmodum cum desint cætera, hoc solum exigis? Ergo quia vsum requiris, quando generatus est ex patre, paruulus fuit. Vidisti in cunis infantulum vagientem, processus aliquos accepit ætatis. Si enim infirmitatem generationis

nis habuit necesse est vt non solùm nascendi, sed etiam viuendi inciderit infirmitatem. Sed fortasse eo prolaberis amentiæ, vt de Dei filio ista non abnuas, qui cum ex infirmitate metiris humana: quid si Deum negare non potes nomine, infirmitate tamen hominem vis probare? Quid si dum filium discutis, patrem arguis & dum Christo præiudicas, patrem adiudicas? Nam si diuina generatio subiecta tempori fuit, & id ex vsu generationis vsurpatur humanæ; ergo & pater corporali vtero portauit filium, decem mensium curriculis onus vexit. Sed quomodo sine sexu altero generationis vsus? Vides solennem generationis seriem non cœpisse, & tu partus cuiusdam corporei necessitates putas fuisse solennes? Tu B vsum quæris, ego sexum. Tu tempus exigis, ego ordinem. Tu finem discutis, ego quæro principium. Nempe finis ex principio, non principium pendet ex fine. Omne, inquis, quod natum est, principium habet. Et ideo quia filius est, principium habet, & ex tempore esse cœpit. Quod ipsorum ore sit dictum. Ego autem filium natum esse profiteor: quod reliquum est impietatis, horresco. Deum confiteris homo, & tali circumscribis calumnia? Deus hanc auertuncet amentiam. Rursus obiiciunt: Ergo non est filius, si non habet quæ habent filij. Ignoscat mihi pater, ignoscat mihi filius, ignoscat & spiritus sanctus, quæstionem pro pietate referre cupienti. Est certè pater, & manet semper, sunt etiam creaturæ pro C dispositione diuina. Est ergo aliquid eorum quod non subiectum sit aut locis, aut temporibus, aut creationi, aut causæ alicui vel auctori? Profectò nihil. Quid ergo dicitis? Est horum aliquid quo egeat pater? Impium est dicere. Ergo aut desinite quæ creaturarum sunt aptare diuinitatis; aut si comparare contenditis, considerate quò vestra procedat impietas, quod absit vt vel in sensus nostros aliquando veniat. Nos enim piam responsionem tenemus. Namque omnipotens Deus est, & ideo nullo eorum pater indiget, quia non habet mutationem sui aliquam vel profectum quo nos egemus, quorum infirmitas ex huiusmodi rebus profectum accipit. Qui au- D tem omnipotens est, vtique non creatus, & sine loco, & supra tempora est. Nihil enim ante Deum immò hoc ipsum verbum ante Deum dicere esse aliquid, graue. Ergo si ita est, quia nihil horum est in Deo patre quæ profectum significent, quia Deus est nihil horum aptari etiam potest Dei filio, vt vel initium accipiat vel profectum, quia Deus verus ex Deo vero est. Ergo quia vsitatum non reperimus ordinem, adquiesce Ariane præcipuam filij generationem fuisse. Adquiesce, inquam: & si mihi non credis, erubesce vel Dei vocem dicentis: *Cui me similem æstimabis?* Et iterum: *Quia non sicut homo, ita & Deus.* Etenim si operatio Dei præcipua est, quia non manibus operatur aliquid, non labore conficit, non diebus absol- E uit (*Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt*) cur non credamus præcipuam generationem esse eius in filio, cuius præcipuam operationem in operibus eius agnoscimus? Dignum certè est vt specialiter & præcipuè videatur generasse filium. Habeat generationis inusitatæ gloriam, qui habet potestatis inusitatæ gratiam. Non sola admirabilis ex patre generatio Christi, admirabilis etiam ipsa generatio eius ex Virgine. Tu illam dicis nostræ similem conceptionis, & ego probo & istam nostræ dissimilem, immò te ipsum cogam fateri. Dic quemadmodum sit natus ex Maria, quo vsu vterus eum F habuerit virginalis, quomodo sine semine viri partus, vnde virgo prægnans, quemadmodum puella mater antè fœta, quàm copulam vt vxor experta? Causa deerat, & generabatur filius. Vnde ergo legis Nouatæ partus? Si igitur in Virgine vsus defuit generationis humanæ, quemadmodum in Deo patre propriæ generationis vsum requiris? Certè vsus in sexu est quia sexus in carne est. Vbi ergo caro non est, quemadmodum carnis infirmitatem exigis? Nemo meliorem discutit. Credere tibi iussum est, non discutere permissum est. Scriptum est enim: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Nec solùm in generatione filij sermo defecit, sed etiam in operibus Dei. Scriptum est enim: *Omnia opera eius in fide.* Opera ergo in fide, generatio sine fide. Et discutimus quę

Lib. 1. sent. dist. 9. §. Sed contra. & §. eidem quoque.

Iob. 8. Iacob. 1. 1. Tim. 6. Esai. 45.

Esai. 46. Num. 13. Psal. 148.

Matt. 1.

Gen. 15.

Psal. 32.

A non videmus, qui iubemur credere magis quàm discutere quæ videmus. Dicet aliquis: Quomodo generatus est filius quasi sempiternus, quasi verbum, quasi splendor lucis æternæ, quia simul splendor operatur vt nascitur. Apostoli istud exemplum est, non est meum. Noli ergo credere quòd fuerit vel momentum aliquod, quo fuerit sine sapientia Deus, aut sine splendore lux. Noli Ariane ex nostris æstimare diuina, sed diuina crede vbi humana non inuenis. Rex gentilis in igne cum tribus pueris Hebræis quarti quasi angeli vidit figuram: & quia præstare putabat angelis, Dei filium, quem non legit, sed credidit, iudicauit. *Abraham* quoque *tres vidit, & vnum adora-* B *uit.* Petrus in monte Moysen & Eliam cum filio Dei vidit, nec errauit in natura, nec errauit in gloria. Denique quid facere deberet, nõ illos, sed Christum interrogauit. Nam etsi tribus parabat obsequium, vnius tamen expectabat imperium. Sed quoniam vel tabernaculorum numerum deferendum tribus simpliciter æstimauit, emendatur Dei patris auctoritate dicentis: *Hic est filius meus dilectissimus, ipsum audite*, id est, Quid conseruos tuos cum Domino socias tuo? Hic est filius meus. Non Moyses filius, non Elias filius: sed hic filius. Sensit emendationem Apostolus, procidit in faciem, cõsternatus patris voce, & filij claritate. Sed eleuatur à filio, qui iacẽtes erigere consueuit. Vnum vidit, solum vidit Dei filium. Recesserunt enim seruuli, vt solus Dominus, qui solus designabatur, C filius videretur. Quid igitur sibi voluit illa visio non æqualitatem Christi seruorúmque significans, sed mysterium signans, nisi vt appareret nobis quòd lex & Prophetæ cum Euangelio congruentes, sempiternum Dei filium quem annuntiauerant, reuelarent? Ergo & nos cũ audimus ex vtero filium, ex corde verbum, credamus quia non plasmatus manibus, sed ex patre natus: non artificis opus, sed progenies est parentis. Et ideo qui dicit *Hic est filius meus*: non dixit: Hic est temporalis, non dixit: hæc est creatura mea, hæc factura mea, hic seruus meus: sed hic filius meus, quem videtis in gloria. Hic est Deus D Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, qui apparuit in rubo Moysi, de quo Moyses ait: *Qui est, misit me.* Non pater in rubo, non pater in eremo, sed filius Moysi locutus est. Denique de ipso Stephanus dixit: *Hic est qui fuit in ecclesia in eremo, cum angelo.* Hic est ergo qui legem dedit, ipse qui locutus est Moysi, dicens: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Hic est Deus patriarcharum, hic Deus est prophetarum. Filium ergo legimus: mens tua percipit lectionem, edat lingua confessionem. Aufer hinc argumenta, vbi fides quęritur, in ipsis gymnasiis suis iam dialectica taceat. Non quæro quid loquantur philosophi, requiro quid faciant. Soli in suis gymnasiis remanserunt. Vide quàm fides argumentis præponderet. Illi E quotidie à suis consortibus deseruntur, qui copiosè disputát: isti quotidiè crescunt, qui simpliciter credunt. Non creditur philosophis, creditur piscatoribus: non creditur dialecticis, creditur publicanis. Illi voluptatibus & deliciis orbem ligarunt, isti ieiuniis & doloribus exuerunt. Plures itaque iam cœpit illicere iniuria, quàm voluptas. Nunc videamus quo distant à gentilibus Ariani. Illi deos appellant dispares sexu, dissimiles potestate: isti Trinitatem asserunt differentis diuinitatis, & dissimilis potestatis. Illi deorum suorum principium asserunt temporale, & isti Christum cœpisse ex tempore mentiuntur. Nonne F ex philosophia omnem impietatis suæ traxerunt colorem? Illi tamen quod venerantur amplificant, isti Dei filium creaturam asserunt esse, qui Deus est.

Hebr. 1. Dan. 3. Genes. 28. Matt. 17. Ibid. Psal. 109. Psal. 44. Matt. 17. Exod. 3. Act. 7. Exod. 10. Exod. 3. Lib. 3. sent. dist. 22. §. hic quæritur. Matt. 4. Matt. 9.

Non esse creaturam Dei filium.

Cap. VI.

PAtuit, vt arbitror, sancte Imperator, neque dissimilem patri, neque ex tempore esse Dominum Iesum. Restat vt illud quoque sacrilegium redarguatur, & probemus creaturam non esse Dei filium: in quo nobis præsentis oraculum lectionis aspirat? audiuimus enim

Lib. 3. sent. dist. 11. §. solet etiam quæri.

Mar. 6. legi dicente Domino: *Ite in orbe vniuersum, & prædicate* G
Euangelium vniuersæ creaturæ. Qui vniuersam creaturam
dicit, nullam excipit. Et ideo vbi sunt qui creaturam
Christum appellant? Nam si creatura esset, numquid ipse
sibi mandaret Euãgelium prædicari? Non igitur creatura
est, sed creator, qui docendæ creaturę discipulis suis man-
dat officium. Non creatura Christus: Vanitati enim
Rom. 8. creatura subiecta est, sicut Apostolus dixit. *Numquid ergo*
Ibidem. *Christus subiectus est vanitati.* Rursus iuxta eundem Apo-
stolum, *Creatura congemiscit & comparturit vsque nunc.*
Numquid ergo Christus congemiscit & comparturit,
Ibidem. qui nostros à morte gemitus liberauit? Creatura, inquit,
liberabitur à seruitute corruptionis. Videmus igitur ma-
gnam inter creaturam & Dominum esse distantiam: quia H
seruitus creatura est, Dominus autem spiritus est: vbi au-
2. Cor. 3. tem spiritus Domini est, ibi libertas. Quis hunc induxit
errorem, vt eum qui creauit omnia, qui fecit omnia, dice-
Ioan. 1. ret creaturam: Num ipse Dominus se creauit Si enim le-
ctum est quòd per ipsum omnia facta sunt, & fine ipso
factum est nihil: nũquid ipse se fecit. Si lectum est, quod
Psal. 103. negari non potest, quia Deus in sapientia fecit omnia:
Psal. 109. numquid verisimile videri potest quia à seipsa est facta
Matt. 1. sapientia. Legimus genitum, quia pater dixit: *Ego ex vtero*
Iona 1. *ante luciferum genui te.* Legimus primogenitum filium,
Esa. 53. legimus vnigenitum. Primogenitum, quia nemo ante I
Ioan. 20. ipsum: vnigenitum, quia nemo post ipsum: Legimus
etiam: *Generationem eius quis enarrabit*: Generationem,
inquit, non creationem. Quid his tantis ac talibus con-
ferri potest. Ostendit etiam Dei filius distantiam genera-
tionis & gratiæ, dicens: *Ascendo ad patrem meum, & pa-*
trem vestrum: Deum meum, & Deum vestrum. Non dixit:
Ioan. 10. Ascendo ad patrem nostrum, sed ascendo ad patrem
meum, & patrem vestrum. Separatio ista diuersitatem
ostẽdit, quòd illius genitor, noster creator sit. Et addidit:
Deum meum & Deum vestrum: quia licet ipse & pater
vnum sint, & illi pater sit proprietate naturæ, nobis Deus
pater cœperit esse per filium, non naturæ iure, sed gratiæ: K
tamen vtrãque naturam hîc significare videtur in Chri-
sto, & diuinitatis & carnis. Diuinitatis ex patre, carnis ex
matre. Illámque ante omnia, istámque ex Virgine. De-
nique ante patrem, vt filius nominauit, Deum postea vt
Psal. 21. homo nuncupauit. Vbique autem Deum suum, quòd ex
Ibidem. persona dicat hominis, testimonia docent: *Deus Deus*
meus respice in me, quare me dereliquisti: Et alibi: *De ven-*
tre matris meæ Deus meus es tu. Et supra quasi homo pa-
titur: & infra homo est qui ex matris ventre iactatur. Ita-
que cùm dicit: De ventre matris meæ Deus meus es tu,
significat eum qui pater semper erat ex eo Deum sibi
esse, ex quo de ventre matris iactatus est. Cùm igitur in
Euangelio, in Apostolo, in Prophetis generationem L
Christi legerimus, vnde audent dicere creatum esse vel
factum: Et quidem in quo creatum legerint, in quo fa-
ctum, considerare deberent Edoctum est enim Dei fi-
lium de Deo esse genitum, de Deo natum. Factum autem
in quo legerint, diligenter aduertant. Non enim Deus
Galat. 4. factus, sed Deus Dei filius natus est. Postea autem secun-
Lib. 3. sent. dùm carnem homo factus ex Maria est. Si mihi non cre-
dist. 11. §. dunt, credant Apostolo dicenti: *Postquam verò venit ple-*
Arg hac. *nitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere,*
Concil. *factum sub lege.* Filium, inquit, suum, non vnum de mul-
Chalced. tis: non communem, sed suum. Suum cùm dicit, genera-
act. 1. in. tionis æternæ proprietatem signauit. Hunc postea fa- M
expositione ctum ex muliere asseruit, vt factura non diuinitati, sed as-
fidei Nice- sumptioni corporis adscriberetur. Factum ex muliere per
na synodi. carnis susceptionem, factum sub lege per obseruantiam
legis. Generatio autem illa cœlestis ante legem, ista post
legem.

Quòd facturam vel creaturam Dei filium dicant Ariani.

CAP. VII.

VNde & illud vanè iactare consuẽrũt quod scriptum
est: Et Dominum eum & Christum fecit Deus.
Imperiti legant totum, & intelligant. Sic enim scriptum
est: *Et Dominum eum fecit, & Christum fecit Deus hunc*
Iesum, quem vos crucifixistis. Non diuinitas crucifixa, sed Act. 2.
caro est. Hoc vtique fieri potuit, quod potuit crucifigi. Ibidem.
Non ergo factura, Dei filius. Facessat igitur & illud, de
quo calumniari solẽt, & discant quemadmodum dictum
sit: *Dominus creauit me.* Non dixit. Pater creauit sed Do- Prou. 8.
minus creauit me. Caro Dominum agnoscit, gloria pa-
trem significat: creatura nostra Dominum confitetur,
charitas patrem nouit. Itaque quis ignoret quia ob cau- Ioan. 7.
sam incorporationis hoc dicitur: In eo igitur se creatum
dicit, in quo & hominem testificatur, dicens: *Quid me*
quæritis occidere hominem: in quo & crucifixus, & mortuus,
& sepultus est. Nec dubitandum, quòd præteritum po-
suit, quod erat futurum. Hæc enim consuetudo est pro-
phetiæ, vt quæ futura sunt, vel quasi præsentia, vel quasi
facta dicantur. Denique in Psalmo xxi legisti: *Tauri pin-* Psal. 21.
gues obsederunt me. Legisti etiam: *Diuiserunt sibi vesti-* Ibid.
menta mea. Quod Euangelista de tempore passionis pro- Esai. 45.
phetatum esse significat. Deo enim quæ sunt futura, præ- 2. Tim. 1.
sentia sunt: & ei cui præcognita sunt omnia, ventura per-
fecta sunt, sicut scriptum est: *Qui fecit quæ ventura sunt.*
Nec mirum si ante sæcula fundatum se esse dicit, cum le-
geris prædestinatum ante tempora sæcularia. Quàm verè Prou. 9.
de incarnatione id videatur expressum, declarant sequen-
tia; *Sapientia*, inquit, *ædificauit sibi domum, & subdidit*
columnas septem, & interfecit suas hostias: miscuit in cratere
vinum suum, & parauit suam mensam, & misit suos ser-
uos, conuocans cum altissima prædicatione, dicens: Qui est insi-
piens, declinet ad me. Nonne in Euangelio post incarna-
tionem hæc omnia videmus esse completa: quòd sacri
conuiuij celebrauit mysteria, quòd Apostulos misit, vo- Ioan. 7.
ce magna clamauit, dicens. *Si quis sitit, veniat ad me, &*
bibat: Ergo sequentia respondent prioribus, & totius cur-
sum incarnationis videmus prophetiæ expositione dige-
stum. Multa alia documenta præsto esse possent, huius-
modi de incarnatione dicta videri, sed non me inuoluo
libris ne tractatus videatur esse diffusior. Nunc ipsos
Arianos interrogo, vtrum idem putẽt esse genitum quod
creatum. Si enim idem dicunt, nihil vtique distat inter
generare & creare. Ergo quoniam & nos creati sumus,
inter nos & Christum & elementa nulla distãtia est. Sed
quamuis amentes sint, id tamen non audebunt dicere.
Postremò vt insipientiæ eorum quod verum non est in-
dulgeam: si nihil, vt putant, distat in verbo: Cur non eum
quem colunt, meliore appellant nomine: Cur verbo non
vtuntur patris: Cur abiiciunt quod honorificentiæ est, as-
sumunt quod iniuriæ: Si autem distat inter creatum &
genitum, vt ego arbitror, cùm legerimus genitum, non
vtique idem & genitum intelligimus & creatum. Dicant
igitur generatum ex patre, ex virgine procreatum: aut di-
cant: quomodo Dei filius & genitus & creatus. Vna na-
tura & maximè Deus diuersitatem non recipit. Certè fa-
cessat nostra sententia, Paulum interrogemus, qui spiri-
tu Dei plenus has præuidens quæstiones, generaliter
contra gentes, specialiter contra Arianos locutus, ait di-
uino iudicio eos esse damnatos qui seruirent creaturæ
potius quàm creatori Denique si habes. *Tradidit illos*
Deus in desideria cordis eorum, vt contumeliis afficiant corpo-
ra sua inter semetipsos, qui commutauerunt veritatem Dei
in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ po- Rom. 1.
tius quàm creatori, qui est Deus benedictus in sæcula. Pro- Ibidem.
hibet itaque me Paulus creaturæ seruire, sed Christo
admonet seruiendum. Non ergo creatura Christus. *Pau-*
lus, inquit, *seruus Iesu Christi.* Bonus seruus Dominum
recognoscit, ipse creaturæ seruire nos prohibet. Quem-
admodum ergo Christo ipse seruiret, si creaturam Ibid.

A Christum putaret? Aut igitur desinant colere quem crea-
Psal. 54. turam appellant, aut desinant quem colere se simulant,
dicere creaturam: ne sub appellatione cultorum sacrile-
gia grauiora committant. Detestabilior enim domesticus
hostis, quàm extraneus, & grauius scelus aduersùs Chri-
stum, vt abutantur Christi nomine. Quem igitur melio-
1. Tim. 4. rem interpretem quærimus scripturarum, quàm illum
Act. 9. doctorem gentium, vas electionis, electum de persecu-
Act. 22. toribus? Qui Iesum persecutus fuerat, fatetur. Legerat
Psal. 148. vtique Salomonem plus quàm Arius, & erat peritus in
Lib. 3. sent. lege: & ideo quia legerat, non creatum Christum dicit
dist. 11. §. esse, sed genitum. Legerat enim: *Ipse dixit, & facta sunt:*
Arij hæc. *ipse mandauit, & creata sunt.* Numquid dicto factus est
B Christus? Numquid mandato creatus est Christus? Quo-
Psal. 138. modo autem creatura in Deo esse potest? Etenim Deus
naturæ simplicis est, non coniunctæ atque compositæ: cui
nihil accedat, sed solum quod diuinum est in natura ha-
beat sua: complens omnia, nusquam ipse confusus: pene-
trans omnia, nusquam ipse penetrandus: vbique totus,
eodémque tempore vel in cælo, vel in terris, vel in no-
uissimo maris præsens, visu incomprehensibilis, fatu in-
interpretabilis, sensu inæstimabilis, fide sequēdus, religio-
sè venerādus: vt quidquid religiosius sentiri potest, quid-
quid præstantius ad decorem, quidquid sublimius ad po-
testatem, hoc Deo intelligas conuenire. Ergo quia in fi-
Matt. 17. lio complacet pater, crede quia dignus patre filius, crede
Ioan. 8. quia à Deo exiuit filius, vt ipse testatur, dicens: *Ex Deo*
C Ioan. 16. *processi, & veni*, & alibi: *A Deo exiui.* Qui ex Deo pro-
cessit, & à Deo exiuit, nihil aliud potest habere nisi quod
Ioan. 14. Dei est. Vnde non solùm Deus, sed etiam verus Deus,
Rom. 8. Verus e vero, & adeo verus, vt ipse sit veritas. Itaque si
nomen quærimus, veritas est: si maiestatem quærimus
naturalem, eo vsque filius Dei verus est, vt & proprius.
Scriptum est enim: *Qui proprio filio non pepercit, sed pro no-*
Ibidem. *bis omnibus tradidit eum.* Tradidit vtique secundùm car-
nem. Proprietas diuinitatis est, veritas proprietatis, mise-
ricordia pietatis, oblatio securitatis. Sed ne calumniaten-
D tur, quia scriptum est, *Tradidit eum pater*: ipse Aposto-
lus alibi dixit: *Pax à Deo patre, & Domino nostro Iesu*
Galat. 1. *Christo, qui se dedit pro peccatis nostris.* Et alibi: *Sicut Chri-*
Ephes. 5. *stus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.* Si ergo
& traditus est à patre, & ipse se tradidit, apparet vnā esse
operationem, vnam esse patris & filij voluntatem. Si na-
turalem ergo natiuitatem quærimus, genitus est. Qui ge-
nitum inficiatur, proprium negat: qui proprium abnuit,
communem cæteris arbitratur. Sin verò generationis
ipsius proprietatem requirimus, ex Deo exiuit. Nam cùm
Ioan. 16. in vsu nostro id sit exire quod iam sit, & ex interioribus
secretis prodire videatur quod exire perhibetur: angustis
licet sermonibus proprietatem diuinæ generationis ad-
uertamus, vt non ex loco aliquo videatur exisse, sed vt
E Deus ex Deo, filius ex patre. Nec videatur cœpisse ex
tempore, qui ex patre nascendo prodiit, vt dixit ipse qui
natus est: *Ex ore Altissimi prodiui.* Sed si naturam non
Eccl. 24. agnoscunt, si non credunt scripturis, vel operibus credāt.
Ioan. 16. Cui dicit pater: *Faciamus hominem*: nisi ei quem verum
Genes. 1. filium sciret? In quo nisi in vero suam imaginem reco-
Ioan. 10. gnosceret? Non est vnum adoptiuus & verus: nec filius
diceret, *Vnum sumus*: si se cum vno qui verus non esset,
ipse conferret. Faciamus ergo, dicit pater. qui dixit, verus
Ioan. 8. est. Potest ne ergo verus non esse ille qui fecit: & quid di-
Ioan. 5. centi defertur, facienti negatur? Quomodo autem nisi ve-
F rum filium sciret cōmitteret ei voluntatis suæ vnitatem,
& operis veritatem? Cùm enim eadem faciat filius opera
quę pater facit, & quos vult viuificet filius, sicut scriptum
est, nec differens potestate, & liber est voluntate: ita vni-
tas seruatur, quia & virtus Dei in diuinitatis proprietate
est, & libertas non in aliqua differentia, sed in vnitate est
voluntatis. Turbati in freto Apostoli, licet adhuc non
Matt. 14. credentes corde, vbi primum sub pedibus Domini lude-
re aquas, & inquieto maris æstu deambulantis Domini
super aquas intrepida videre vestigia, subitòque naui quę
fluctibus turbaretur, vbi eam tamen Christus ascendit,
Ibidem. placida æquora, & elementa conspexere famulantia, ve-
rum Dei filium crediderunt, dicentes: *Verè Dei filius es.*
Hoc idem Centurio cum aliis qui secum erant, tremefa-

ctis mundi cardinibus in passione Domini, confitetur: & Matt. 27.
tu hæretice negas? Centurio dicit: *Verè filius Dei erat iste.*
Erat, inquit Centurio: & Arianus dicit, non erat? Ille er-
go generationis & veritatem & æternitatem asserit, ma-
nu cruentus, sed mente deuotus: tu hæretice veritatem
generationis negas, tempus adscribis? Vtinam manus po-
tius quàm animum cruentasses. Sed nec manu innocens
& mente feralis, quantum in te est mortem infers, qui Luc. 4.
infirmum opinaris, immò (quod grauius est) etsi diui-
nitas vulnus sentire non possit, quod in te tamen est, ma-
iestatem suam in Christo non corpus interficere conaris.
Verum igitur Deum dubitare non possumus, quem ve-
rum Dei filium & carnifices crediderunt, & dæmones fa-
tebantur: quorum nunc non testimonia requiruntur, sed
tuis tamen sacrilegiis præferuntur. Illos nominauimus
vt erubesceres: diuina quoque responsa adhibuimus, vt
crederes. Clamat Dominus per Esaiam: *Seruientibus* Esai. 65.
mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicetur super ter-
ram, & benedicent Deum verum: & qui iurant super ter-
ram, iurabunt per Deum verum. Hæc dixit Esaias quando
vidit maiestatem eius. Hoc in Euāgelio designatur, quòd
maiestatem viderit Christi, & locutus sit de eo. Accipe
tamen quid etiam scripserit Euangelista Ioannes in epi-
stola, dicens: *Scimus quòd filius Dei apparuit, & dedit no-* 1. Ioan. 5.
bis sensum vt cognoscamus patrem, & simus in vero filio eius
Iesu Christo. Hic est verus Deus, & vita æterna. Verum
Ioannes filium Dei, & verum Deum dici. Ergo si verus
Deus, vtique non creatus: nihil fallax habens atque fu-
catum, nihil confusum atque dissimile.

Definitio patrum de fide.

CAP. VIII.

DEus igitur ex Deo, lumen de lumine, verus Deus
de Deo vero, ex patre natus, non factus, vnius sub-
stantiæ cum patre. Sic nempe nostri secundùm scriptu-
ras dixerunt patres, qui etiam sacrilega dogmata ideo
suis † inserenda putauere decretis, vt Arij perfidia ipsa se al. infe-
proderet, ne quasi fucis quibusdam & coloribus illita renda.
velaretur. Fucum enim faciunt, qui non audent explica-
re quod sentiunt. Censoriè itaque impietas Ariana non
expositione referatur, sed damnatione detegitur: vt qui
curiosè gestit audire, priùs damnatam cognosceret ne
laberetur, quàm expositam audiret, vt crederet.

Expositio quæ Arii perfidiam damnat.

CAP. IX.

EOs, inquit, qui dicunt: Erat aliquando quando non
erat, & antequam nasceretur nō erat: & qui ex nihilo Euseb. Cæ-
factum, aut ex alia substantia vel οὐσία dicunt sarien. lib.
esse, aut mutabilem & conuertibilem Dei filium, ana- 10. hist. eccl.
thematizat Catholica & Apostolica Ecclesia. Accepisti cap. 6. &
sancte Imperator, eos qui talia asserunt, iure damnatos, histor. Tri-
non humana industria, non compositione aliqua: sed tre- part. lib. 2.
centi decem & octo, vt supra dixi, episcopi ad concilium cap. 9.
conuenerunt. Sed vt in numero eorum per signum suæ
passionis & nominis Dominus Iesus suo probaret se
adesse concilio, crux in trecentis, Iesu nomen in decem
& octo est sacerdotibus. Hoc & in Ariminensi concilio
habuit prima confessio, & post Ariminense concilium
secunda correctio. Confessionem epistola ad Imperato-
rem Constantium missa testatur, correctionem secuta
concilia confitentur. Arius ergo dicit: Erat quando non
erat: sed scriptura dicit, Erat: non dicit, non erat. Deni-
que Ioannes scripsit: *In principio erat verbum, & ver-* Ioan. 1.
bum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in
principio apud Deum. Ecce quotiens erat, & nusquam di-
xit quòd non erat. Cui ergo credimus? Ioanni in Chri-
sti pectore recumbenti, an Ario inter effusa se sua viscera Ioan. 13.
voluntanti, vt agnosceremus similem Iudæ proditoris,

Socr. lib. 1. Arij quoque fuisse perfidiam, quem similis pœna dam-
hist. eccl. nauit. Effusa sunt enim & Arij viscera (pudet dicere vbi)
cap. 25. atque ita crepuit medius, prostratus in faciem, ea quibus
Christum negauerat, fœda ora pollutus. Crepuit enim,
Act. 1. sicut etiam de Iuda Petrus Apostolus dixit, quia possedit
agrum de mercede iniustitiæ, & in faciem prostratus
crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius. Non
est fortuita mors, vbi in sacrilegio pari pœnæ parile pro-
cessit exemplum: vt idem subirent supplicium qui eun-
dem Dominum negauerunt, & qui eundem Dominum
prodiderunt. Veniamus ad alia: Arius dicit: Antequam
nasceretur non erat: sed scriptura dicit omnia esse per
filium. Quomodo ergo alijs dedit esse, qui non erat?
Cùm autem dicit impius, quando & ante, hæc vtique
Ioan. 1. duo verba tempus ostendunt. Quomodo ergo negant
tempus ante filium, & volunt priùs fuisse quæ temporis
sunt: cùm idipsum, quando & ante & aliquando non
fuisse, sit temporis? Arius dixit ex nihilo Dei filium,
quomodo ergo Dei filius? Quomodo paterno genera-
tus ex vtero? Quomodo eructatum ex corde verbum le-
Psal. 44. gitur, nisi vt ex intimo & inæstimabili patris intelligatur,
Lib. 3. sent. vt scriptum est, prodiisse secreto? Filius enim aut per ado-
dist. 10. §. ptionem, aut per naturam est. Per adoptionem nos filij
sed adhuc. dicimur, ille per veritatem naturæ est. Quomodo ergo
Galat. 4. ex nihilo ille, qui ex nihilo fecit omnia? Non habet filium
qui nescit vnde sit. Denique nec Iudæi habebant filium,
quia vnde esset nesciebant. Et ideo dixit his Dominus:
Nescitis vnde veni. Et infra: *Neque me nostis, neque patrem*
meum scitis. Qui enim negat ex patre filium, nec patrem
ex quo est filius nouit: neque filium nouit, qui pa-
trem nescit. Arius dicit: Ex alia substantia. Quæ igi-
tur alia substantia æquatur Dei filio, vt ex ipsa Dei filius
sit? aut quomodo reprehendunt quia nos in Deo aut
ὀυσίαν Græcè, aut Latinè substantiam dici-
mus, cùm ex alia dicendo substantia Deum esse filium,
2. Petr. 1. etiam ipsi substantiam Dei esse confirment? Sed si de no-
mine substātiæ aut naturæ diuinæ voluerint dicere, facilè
reuincuntur, quia & ὀυσίαν Græcè & Latinè
substantiam frequenter scriptura memorauit. Et Petrus
vult nos, vt legimus, diuinæ consortes fieri naturæ. Quòd
si ex alia substantia filium dicent, ipsi se reuincunt, & ver-
bum substātiæ quod metuunt confitendo, & filium crea-
turis quibus præferre se simulant, conferēdo. Arius crea-
turam Dei filium, non sicut cæteras creaturas. Quæ enim
creatura, non sicut alia creatura est? Homo non vt ange-
lus, terra non vt cælum, sol non vt aqua, lumen non vt
Malac. 3. tenebræ. Nihil ergo præferendo donauit, sed ad simpli-
ces decipiendos, misero colore fraudem suæ impietatis
obduxit. Arius dicit mutabilem & conuertibilem Dei
filium. Quomodo ergo Deus sit mutabilis, cùm ipse di-
xerit: *Ego sum, ego sum, & non sum mutatus?* Verum

G nunc mihi propheticum illud est confitendum, quod
prophetaturus de Domino præmittit Esaias, dicens: *O* Esai. 6.
miser ego & compunctio corde, qui cùm immunda habeam,
in medio quoque populi inhabitem immunda labia haben-
tis, Vidi Dominum Sabaoth. Ergo si Esaias miserum
se dicit, qui vidit Dominum Sabaoth: quid ego de me
dicam, qui cùm immunda labia habeam, cogor de Dei
generatione tractare? Quò igitur de ijs quæ metuo, lo-
cuturus erumpo, cùm Dauid de iis quæ sciat, ori suo cu- Psal. 38.
stodiam petat? O si mihi quoque vnus de Seraphim can- Esa. 6.
dentem illum carbonem quem de altari diuino sumpsit,
vtriusque forcipe deferens testamenti immunda adurat
labia! At quia tunc Seraphim descendit in figura ad
H prophetam, tu autem Domine reuelato mysterio ad
nos in carne venisti, non per legatum, neque per nun- Esai. 63.
tium, sed ipse per te: ab occultis meis conscientiam Psal. 18.
meam mundes, vt ego quoque dudum immundus, sed
iam per tuam misericordiam fide mundus, illud Dauidi-
cum canam, dicens: *Psallam tibi in cithara Deus Israël,* Psal. 70.
gaudebunt labia mea dum cantauero tibi, & anima mea
quam redemisti. Itaque Domine calumniatores tuos &
hostes relinquens, confer te ad nos, & sanctifica aures
principis Gratiani, omniumque præterea quorum in
manus hic libellus venerit, vacuas mihi præsta aures, ne-
cubi auditæ sordes resident. Emunda ergo, emunda au-
tem non fontanis poculis, nec fluuiali haustu, nec susurro
prætermeantis riuuli, sed sermonibus ad vicem aquarum
operantibus supra nitorem aquarum perspicuis, & om-
I ni purioribus niue, illis vtique sermonibus, quibus di- Esai. 1.
xisti: *Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem de-*
albabo. Est etiam poculum quo secreta mentis mundare
consuesti. Poculum non naturæ veteris, nec ex vite so-
lenni, sed poculum nouum de cælo delatum in terrā, ex-
pressum ex illo botrione peregrino, qui sicut vua de vite,
ita ille in carne crucis pependit è ligno. Ex hoc ergo bo-
trione est poculum quod lætificat cor hominis, sobrie-
tatem inebriat, crapulam fidei & veræ religionis exha- Psal. 103.
lat, crapulam castitatis infundit. Hoc igitur poculo Do-
mine meus, Domini aures Augusti mentis emunda, vt
sicut poculo naturali homines inebriati quietem dili-
gunt, timorem mortis expellunt, iniurias non sentiunt,
K aliena non quærunt, suorum obliuiscuntur: ita etiam po-
culo tuo crapulatus pacem diligat, & fidei exultatione
securus, mortem infidelitatis ignoret, patientiam chari-
tatis exhibeat, sacrilegia alia non teneat, fidem etiam
pignoribus suis præferat, secundum quod scriptum est: Matt. 19.
Relinque omnia tua, & veni, sequere me. Hoc poculo
Domine Iesu sensus etiam nostros dilue, vt te adoremus,
te colamus visibilium & inuisibilium creatorem. Non
potes ergo inuisibilis aut bonus non esse, qui id etiam
tuis operibus contulisti.

SANCTI AMBROSII DE FIDE LIBRI PRIMI FINIS.

Capitula libri secundi de Fide.

1. *De bono Dei filio.*
2. *De vero & bono Dei filio.*
3. *De omnipotente Dei filio.*
4. *De Domino maiestatis Dei filio.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE LIBER SECVNDVS.

PROOEMIVM.

ATIS, vt arbitror, libro superiore, sancte Imperator, edoctum est sempiternum esse Dei filium, non dissimilem patri, genitum, non creatum. Deum quoque verum Dei filium scripturarum lectionibus approbauimus, & apertis maiestatis suæ indicijs designatum. Itaque quamuis ista ad fidem copiosè redundantia sint, quòd à fontis meatu magnitudo plerumque decurrentis fluminis æstimatur: tamen quò puriùs niteat fides nostra, tripartita videtur deriuanda distinctio. Sunt enim nomina quædam quæ euidenter proprietatem deitatis ostendunt, sunt quæ similitudinem patris & filij, sunt etiam quæ perspicuam diuinæ maiestatis exprimunt vnitatem. Proprietatis itaque sunt, generatio, Deus, filius, verbum: similitudinis, splendor, character, speculum, imago: vnitatis æternæ, sapientia, virtus, veritas, vita. Hæc indicia ita Dei filium signant, vt ex his sempiternum etiam patrem esse cognoscas, nec ab eo filium discrepantem. Ex eo enim qui est, generatio, ex sempiterno Deus, ex patre filius, ex Deo verbum, splendor gloriæ, character substantiæ, speculum Dei, maiestatis imago, de bono bonitas, de sapiente sapientia, de forti virtus, de vero veritas, de viuente vita. Concordant igitur patris & filij indicia, quibus nō discrepare inter se, sed vnius maiestatis esse nemo dubitauerit. Quorum singulorum proferremus exempla nominum, nisi coartandi sermonis studio teneremur. His duodecim tamquam lapidibus pretiosis fidei columna consurgit. Hi sunt enim pretiosi illi lapides, sardius, iaspis, smaragdus, chrysolitus, cæteri, quibus sancti Aaron, illius vtique qui figuram gessit Christi, viri scilicet vestimentum sacerdotis intexitur, circumdati auro lapides, & sculpti de nominibus filiorum Israël, duodecim lapides sibi inuicem cohærentes. Nam si eos aliquis separet aut secernat, omnis fidei structura dissoluitur. Itaque principium fidei nostræ est, scire quòd genitus est Dei filius. Si genitus non est, nec filius est. Nec satis est dixisse filium, nisi & vnigenitum filium designaueris. Si creatura est, Deus non est: si Deus non est, nec vita est: si non est vita, nec veritas est. Ergo tria illa, id est, generatio, filius, vnigenitus, principaliter & propriè indicant ex Deo filium. Tria sequentia, id est, Deus, vita, veritas, virtutem eius manifestant, qua condidit & fecit subsistere creaturam. In ipso enim viuimus, mouemur & sumus, sicut Paulus. Et ideo in illis tribus proprietas filij, & istis alijs paternæ ac filij operationis vnitas declaratur. Imago quoque & splendor & character dicitur Dei filius, quia hæc incomprehensibilem & inuestigabilem paternæ diuinitatem maiestatis in filio, & expressam similitudinem reuelarunt. Hæc quoque tria videmus ad similitudinem pertinere. Reliquum est virtus, sapientia, iustitia: vt his singulis operationibus æternitas probaretur. Hoc igitur est illud vestimentum pretiosis lapidibus adornatum, hic veri amictus est sacerdotis, hæc vestis nuptialis, hic textor propheticus, qui bene nouerit ista contexere. Neque vilis ista textura est, de qua

Lib. 1. sent. dist. 22. § post prædicta. — *Hebr. 1.* — *Apoc. 21.* — *Exod. 28.* — *Act. 17.* — *Exod. 28. Matt. 22.*

Iob.38. Exod.35. *Dominus dicit per Prophetam: Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam? Nec communes isti lapides, lapides vt legimus supplementi. Omnis enim in eo perfectio est, si nihil desit. Lapides compositi & circumdati auro, intelligibili scilicet natura, si eos bene mens nostra componat, naturalisque sensus probabili ratione compaginet. Denique quàm non mediocres lapides sint, lectio docet; quòd cùm alij alia viliora deferrent, istos tamen lapides super humeros suos*
Exod.28. *religiosi principes attulerunt, ex quibus fecerunt rationale, opus textile. Textile enim opus est quando fidei facta concordant. Nec me aliquis errare putet, quia supra tripartitam de quaternis, subter verò quadripartitam de ternis feci distinctionem. Boni operis gratia per diuer-*
Prou. 31. Exod. 28. *sas plus placet formas. Bona enim & illa quæ textrinum indumenti sacerdotalis ostendit, vel lex scilicet, vel Ecclesia, quæ binas vestes fecit viro suo, sicut scriptum est: vnam operis, alteram mentis, fidei intexens factorúmque velamina. Itaque alibi, sicut legimus, aurum prætexit, & postea hyacinthum ac purpuram cum cocco subiungit & bysso. Rursus alibi ex hyacintho & cæteris prius flosculos format, aurúmque subnectit, & vnus est habitus sacerdotis: vt iisdem coloribus micans, gratiæ decorisque diuersitas, ordinis diuersitate resplendeat.*
al. designatur. Psal. 11. *Itaque vt etiam rationis typicæ series † digeratur, auro & argento probabili non est dubium eloquia Domini designari, quibus fides constat. Scriptum est enim: Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Hyacinthus autem aëris habet similitudinem, quem spiramus, & cuius carpimus flatum: purpura quoque speciem aquarum exprimit: per coccum ignis intelligitur, terra per byssum: hæc enim ex terra gignitur. Ex his autem quatuor elementis corpus subsistit humanum. Siue ergo mentis fidei præcedenti concinentia corporis facta subnectas: siue facta præcedant, & fides astipuletur comes religiosa factorum, hic religiosi ornatus antistitis, hoc velamen est sacerdotis. Bona ergo fides, cum pulchro operum renitet ornatu: de quo vt ad summam loquar, definitiones istæ sunt, quæ non queunt solui. Si ex nihilo est, non est filius: si creatura est, non est creator: si factura est, non est omnium factor: si discens, non præcognitor: si accipiens, non est perfectus: si proficiens, non est Deus: si dissimilis, non imago: si per gratiam, non per naturam: si bo-*
Mar.10. *nitatis expers, auctor malitiæ. Nemo bonus, nisi vnus Deus.*

De bono Dei filio.

Caput I.

Ibidem. TVPEO itaque ad reliqua sanctæ Imperator, & toto copore animóque deficio, esse aliquos homines vel potiùs non homines, sed humana adopertos specie, intus autem dementiæ bestialis, qui post tanta Domini & tam diuina beneficia, bonum negent ipsum auctorem bonorum. Scriptum est, inquiunt: *Nemo bonus, nisi vnus Deus.* Scriptum agnosco, sed littera errorem nō habet, vtinam Ariana interpretatio non haberet. Apices sine crimine sunt, sensus in crimine. Dictum Domini Saluatoris agnosco. Sed consideremus quando dicat cui dicat, qua circumspectione dicat. Dicit vtique in hominis forma Dei filius, & dicit Scribæ, ei scilicet qui magistrū bonum Dei filium nominaret, Deum negaret. Quod ille non credidit, Christus adiungit, vt Dei filium non vt bonum magistrū, sed vt bonum Deum credat. Nam si vbi vnus Deus dicitur, nequaquam tamen Dei filius † ab vnitatis plenitudine separatur: quomodo vbi vnus Deus bonus nuncupatur, à plenitudine diuinæ † bonitatis vnigenitus excluditur? Necesse est igitur aut Deum negent Dei filium, aut Deum bonum esse fateantur. Et ideo circumspectione cœlesti non dixit: Nemo bonus, nisi vnus pater: sed nemo bonus, nisi vnus Deus. Pater enim proprium generantis est nomen, Deus autem vnus nequaquam deitatem Trinitatis excludit, & ideo natura laudatur. Bonitas ergo in natura est Dei, &

al. diuinitatis, al. potestatis, Ibidem.

G in natura Dei etiam Dei filius. Et ideo non quod singularitatis, sed quod vnitatis est prædicatur. Non igitur à Domino bonitas negatur, sed talis discipulus refutatur. Nam cùm Scriba dixisset: *Magister bone*, respondit Dominus: *Quid me dicis bonum?* id est, quem Deum non credis, non est satis vt bonum dicas. Non tales ego quæro discipulos, qui me magis secundùm hominem magistrum bonum, quàm secundùm diuinitatem Deum bonum credant. Sed nolo prærogatiua naturæ suæ & priuilegio potestatis vtatur. Non dicatur bonus, si non meretur, à nobis. Si hoc non meretur operibus, si beneficiis non meretur, abdicetur suæ iure naturæ, subdatur nostro iudicio. Qui iudicaturus de nobis est, non dedignatur iudicari: vt iustificetur in sermonibus suis, & vincat cùm iudicatur. Hiccine ergo non bonus, qui bona tribuit mihi? Hiccine ergo non bonus, qui cùm sexcenta
H millia populi Iudæorum persecutoribus suis cederent, dehiscentem subitò Rubri maris æstū indiuidua aquarū mole diuisit, vt fideles circumfusa vnda muniret, infidos refusa demergeret? Hiccine non bonus, cuius imperio maria solidata fugientibus, saxa humefacta sitientibus, vt opus veri agnosceretur auctoris, cùm humor rigesceret, petra inundaret? Quod vt agnosceres opus Christi, Apostolus dixit, *Petra autem erat Christus.* Hiccine non bonus, qui tam innumera populi millia, ne qua incesseret fames in deserto pauit pane cœlesti, sine vsu laboris, cum fructu quietis, ita vt eorum per quadraginta annos nec vestimenta veterascerent, nec calceamenta tererentur, instar † fidelibus futuræ resurrectionis ostendens, quòd nec factorum decor splendidorum, nec circumfusæ virtutis nitor, nec vitæ cursus periret humanæ? Hiccine non bonus, qui nobis cælū fecit esse quod terra est, vt sicut in cælo quasi in speculo quodam, stellarū lucentium

Ibidem. Psal. 50. Psal. 12. Exod. 14. Exod. 17. 1. Cor. 10. Exod. 16. al. infidelibus. Deut. 29.

refulgent globi, ita etiam Apostolorum & martyrum & sacerdotum vice stellarum fulgentium toto illucescerent chori mundo: Ergo non solum bonus, sed etiam pastor bonus: hoc est, non sibi tantum, sed etiam omnibus suis bonus. [Ioan. 10.] *Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis.* Posuit plane animam suam, vt nostram leuaret. Sed pro diuinitatis potestate posuit & sumpsit, sicut scriptum est: [Ibidem.] *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam. Nullus eam tollit à me, sed ego à memetipso pono eam.* Vides bonitatem, quia sponte posuit: vides potestatem, quia sumpsit: & tu bonum negas, cùm ipse de se in Euangelio dixerit: *Si ego bonus; quare oculus tuus nequam?* Ingrate, quid ais? Bonum [Matt. 20.] negas, per quem bona speras, si tamen credas? Bonum negas, [1. Cor. 2.] qui dedit nobis quæ oculus non vidit, nec auris audiuit? [Psal. 19.] Mihi expedit, vt Dominum confitear. [Psal. 117.] *Bonum est enim confiteri Domino.* Mihi expedit, vt bonum credam. [Esa. 63.] Scriptum est enim: *Confitemini Domino quoniam bonus.* [Ioan. 5.] Mihi expedit, vt iudicem meum bonum arbitrer, Dominus enim iudex bonus domui Israel. Ergo si iudex; Dei filius vtique: quoniam iudex Dominus, & Deus bonus, iudex autem Dei filius est. Deus bonus iudex & Dei filius est. Si fortasse non credas aliis, [Psal. 44.] non credas filio: audi patrem dicentem: *Eructauit cor meum verbum bonum.* Bonum ergo verbum est, verbum hoc de quo scriptum est: [Ioan. 1.] *Et verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Ergo si verbum bonum, filius autem Dei verbum est: bonus vtique Deus est Dei filius: etiam si non placeat Arianis: Erubescant aliquando. [Ioan. 7.] Iudæi dicebant: *Bonus est*, etsi alij dicebant, *Non est*: alij dicebant tamen, *Bonus est*: & vos omnes bonum negatis? Bonus est, qui peccatum vnius donat, & bonus non est, qui peccatum mundi abstulit? De ipso enim dictum est: [Ioan. 1.] *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Sed quid dubitamus? Credidit iam Ecclesia bonum, & confessa est dicendo: [Cant. 1.] *Osculetur me ab osculis oris sui, quoniam bona vbera tua super vinum.* & [Cantic. 7.] alibi: *Et fauces tuæ tanquam vinum optimum.* Bonus ergo ille nos legis & gratiæ nutrit vberibus, cælesti curas hominum prædicatione demulcens: & non bonum negamus, cùm sit imago bonitatis, exprimens æternæ in se bonitatis effigiem, sicut & supra ostendimus [Sap. 7.] scriptum: *quia ipse est speculum sine macula, & imago bonitatis illius?*

De vero & bono Deo Dei filio.

CAP. II.

[1. Cor. 8.] SEd quid vobis videtur, qui bonum & verum Deum Dei filium denegatis, cùm scriptum sit, quòd nullus Deus nisi vnus? Nam etsi sunt qui dicantur dij, an inter eos Christum annumeratis, qui dicuntur, & non sunt? cùm speciale sit eius, vt semper sit, præter ipsum bonus & verus alius Deus non sit; quoniam in ipso est Deus: speciale autem etiam patris sit, vt post ipsum verus alius Deus non sit; quia vnus Deus. [Lib. 1. sent. dist. 23 §. iam sufficienter.] Nec iuxta Sabellianos patrem filiumque confundens, nec iuxta Arianos patrem filiumque secernens. Pater enim & filius distinctionem habent, vt pater & filius separationem diuinitatis non habent.

De omnipotente Dei filio.

CAP. III.

ITaque cùm verus & bonus Dei filius, vtique omnipotens Deus Dei filius. Num hinc quoque dubitari [Sup. lib. 1. cap. 1.] potest? Supra diximus lectum, quia Dominus omnipotens nomen est ei. Ergo quia filius Dominus, Dominus autem omnipotens, omnipotens est Dei filius. Sed accipe etiam eam de qua dubitare nequeas lectionem. [Amos. 9.] *Ecce venit*, inquit, *cum nubibus, & videbit eum om-* [G] *nis oculus, & qui eum compunxerunt, & plangent se super eum* [Apoc. 1.] *omnes tribus terræ, etiam amen. Ego sum* Alpha & Omega, *dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.* Quem igitur compunxerunt, & quem speramus esse venturum, nisi filium? Ergo omnipotens Dominus & Deus Christus est. Accipe aliud, sancte Imperator, & accipe Christum loquentem. [Zach. 2.] *Hæc dicit Dominus omnipotens: Post honorem misit me super gentes quæ deprædauerunt vos: quoniam qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi † eius.* [al. mei.] *Quia ecce ego inijcio manum meam super eos qui deprædauerunt vos, & erunt in prædam qui prædauerunt vos, & scient quia Dominus omnipotens misit me.* [H] Vtique qui dicit, Dominus est omnipotens: & qui misit, Dominus est omnipotens. Ergo & patris & filij omnipotentia, sed tamen Deus vnus omnipotens, quia vnitas potestatis est. Atque vt scias, Imperator Auguste, [Esai. 52.] Christum esse qui loquutus est & in Propheta & in Euangelio, tamquam in prædestinatione Euangelij per Esaiam dicit: *Ipse qui loquebar, adsum*: hoc est, adsum in Euangelio, qui loquebar in lege. Deinde alibi: [Ioan. 16.] *Omnia quæ pater habet, mea sunt.* Quæ sunt omnia? Non vtique loquutus est de creatis; hæc enim omnia facta sunt per filium: sed ea quæ pater habet, id est, æternitatem, maiestatem, diuinitatemque nascendo possidet. [I] Ergo eum qui omnia habet quæ pater habet (scriptum est enim: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*) [Ibidem.] omnipotentem esse dubitare non possumus. Nec vereor ne quia scriptum est de deo: *Beatus & solus potens*; ab eo Dei filius superatur; [1. Tim. 6.] cùm scriptura Deum solum potentem dixerit, non patrem solum: & ipse de Christo Deus pater asserat per Prophetam: *Posui adiutorium super potentem.* [Psal. 88.] Non ergo pater solus potens, sed potens etiam Dei filius. In patre enim laudatur & filius. Certè ostendat aliquis quid sit, quod non possit Dei filius. Quis ei adiutor cùm cælum faceret, fuit? Quis adiutor cùm conderet mundum? An qui in constitutione angelorum & dominationum adiutore non eguit, eguit vt hominem liberaret? [K] Scriptum est, inquiunt: *Pater, si possibile est, transfer à me calicem hunc.* [Matt. 26.] Et ideo si omnipotens est, quomodo de possibilitate ambigit? Ergo quia omnipotentem probaui, probaui [Luc. 22.] vtique ambigere eum de possibilitate non posse. Verba, inquis, Christi sunt. Verum dicis. Sed quando, & in [Lib. 3. sent. dist. 17 §. ex affectu. & §. cæter.] qua forma loquatur aduerte. Hominis substantiam gessit, hominis assumsit affectum. Deniq; supra habes quia progressus pusillum procidit in faciem suam, orans & dicens: *Pater, si possibile est.* Non ergo quasi Deus, sed quasi homo loquitur. [Luc. 22.] Deus enim possibile aliquid aut impossibile nesciebat? Aut aliquid impossibile Deo, cùm scriptum sit: *Impossibile enim nihil est*? [L] [Iob. 42.] De quo autem dubitat de se, an de patre? De eo vtique qui dicit, [Matt. 26.] *Transfer.* Et dubitat hominis affectu. Ergo Propheta non putat aliquid impossibile Deo. Propheta non dubitat. & filium dubitare tu credis? [Lib. 3. sent. dist. 15. §. sed quia.] Num infra homines constituis Deum? et dubitat de patre Deus, & de morte formidat? Timet ergo Christus: & cùm Petrus non timeat, Christus timet? Petrus dicit: *Animam meam pro te ponam*; [Ioan. 13.] Christus dicit: *Anima mea turbatur.* [Ioan. 12.] Vtrumq; verum est, & plenum vtrumque rationis: quòd & ille qui est inferior, non timet: & ille qui superior est, gerit timentis affectum. Ille enim quasi homo vim mortis ignorat, iste [M] quasi Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, vt eorum qui sacramentum incarnationis abiurant, excluderetur impietas. Denique & dixit, & Manichæus non credidit, Valentinus negauit, Marcion phantasma iudicauit. [Conc. Const. 3. Act. 8.] Eousque autem hominem quem veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu, vt diceret: [Matt. 26.] *Sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis*: cùm vtique similiter sit Christi velle, quod pater vult, cuius similiter est facere, quod pater facit. Quo loco etiam illa vestra quæstio conticescit, quam soletis obiicere, quia dixit [Ioan. 5.] Dominus: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Et alibi: [Matt. 26.] [Ioan. 6.] *Ad hoc descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit.* Ergo vt quasi interpositis plenioris expositionis paulisper induciis, cur dixerit, Si possibile est, voluntatis interim liberæ Dominum fuis-

se doceamus. In tantum processistis impietatis, vt nege-
tis quòd filius Dei liberæ voluntaris sit. Ac certè soletis
Ioan. 3. etiam sancto spiritui derogare, & negare non potestis
scriptum esse: *Spiritus vbi vult spirat.* Vbi vult, inquit, non
vbi iubetur. Ergo si Spiritus vbi vult spirat, filius quod
vult non agit? Et certè idem Dei filius in Euangelio suo
dicit, vbi velit spirandi suppetere Spiritui facultatem.
Numquid ergo superiorem fatetur, quia illi licet, quod
1. Cor. 12. sibi non licet? Apostolus quoque dicit: *Quia omnia opera-*
Lib. 2. *tur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult.* Prout
sent. dist. vult, inquit, hoc est, pro liberæ voluntatis arbitrio, non
25. §. & pro necessitatis obsequio. Et diuidit Spiritus non me-
quidem. diocria, sed quæ Deus consueuit operari, gratiam cura-
tionum, & operationem virtutum. Ergo diuidit Spiritus
prout vult, filius Dei non liberat quem vult? Sed audi
Psal. 39. etiam ipsum agere quod vult. Dixit enim: *Vt faciam vo-*
Psal. 53. *luntatem tuam Deus meus volui.* Et alibi: *Voluntariè sacrifi-*
cabo tibi. Sciuit sanctus Apostolus Petrus Iesum in po-
testate habere quæ vellet, & ideo quum videret ambu-
Matt. 14. lare eum supra mare, ait: *Domine si tu es, iube me venire ad*
te super aquam. Petrus credidit, quia si Christus iubeat,
naturæ possit conditio mutari, vt humanis se subiiciat
vnda vestigiis, & discrepantium naturarum possit con-
uenire concordia. Petrus poscit vt iubeat, non vt roget
Christus. Christus non rogauit, sed iussit, & factum est:
& Arius contradicit? Quid est tamen quod pater velit,
Ioan. 5. & filius nolit? aut filius velit, & pater nolit? *Pater quos*
vult viuificat, & filius quos vult viuificat: sicut scriptum
est. Dic nunc quos viuificauerit filius, & pater viuificare
noluerit. Cùm autem filius quos velit viuificet, & ope-
ratio vna sit: vides quia non solùm filius voluntatem pa-
tris, sed etiam pater filij faciat voluntatem? Quid est au-
tem viuificare, nisi per filij passionem? Passio autem
Christi, voluntas est patris. Quos ergo filius viuificat,
per patris viuificat voluntatem. Vna igitur est voluntas.
Quæ autem voluntas patris, nisi vt veniret Iesus in hunc
mundum, & nos mundaret à vitiis? Audi leprosum di-
centem: *Si vis, potes me mundare.* Respondit Christus,
Matt. 8. *Volo.* & statim sequutus est effectus sanitatis. Vides quia
filius arbiter suæ voluntatis est, & Christi voluntas ea-
Ioan. 16. dem quæ paterna est? Quamquam cùm dixerit: *Omnia*
quæ pater habet, mea sunt: sine dubio quia nihil excipitur,
quam pater habet, eandem habet & filius voluntatem.
Vna ergo voluntas, vbi vna operatio. In Deo enim vo-
luntatis series, operationis effectus est. Sed alia voluntas
hominis, alia Dei. Denique vt scias vitam in voluntate
esse hominis, quia mortem timemus: passionem autem
Christi in voluntate diuina; vt pateretur pro nobis: cum
Petrus Dominum vellet à passione reuocare, Dominus
Matt. 16. ait: *Non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.* Susce-
Lib. 3 pit ergo voluntatem meam, suscepit tristitiam meam.
sent. dist. Confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico.
15 § sed Mea est voluntas, quam suam dixit: quia vt homo susce-
quia & pit tristitiam meam, vt homo loquutus est. Ideo ait: *Non*
Conc. *sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Mea est tristitia, quam meo
Const. 3. suscepit affectu. Nemo enim moriturus exultat. Mihi
act. 4. in compatitur, mihi tristis est, mihi dolet. Ergo pro me &
epist. A- in me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret. Do-
gathon. les igitur Domine Iesu, non tua, sed mea vulnera: non
ad Con- tuam mortem, sed nostram infirmitatem, sicut ait: Pro-
stantium pheta: *Quia pro nobis dolet.* Et nos Domine æstimauimus
4. idem. te esse in doloribus, cùm tu non pro te, sed pro me do-
act. 8. & leres Et quid mirum si pro omnibus doluit, qui pro vno
10. fleuit? Quid mirum si moriturus pro omnibus tædeat,
Matt. 26. qui Lazarum resuscitaturus illacrymat? Verùm & ibi
al. huma- piæ sororis lacrymis commouetur, quia mentem † hu-
nam. mana tangebant, & hic alto operatur † affectu: vt sicut
al. effectu. mors eius mortem abstulit, liuor eius vlcera nostra cu-
Esaiæ 53. rauit: ita etiam mœrorem nostrum mœror eius abole-
Ioan. 11. ret. Vt homo ergo dubitat, vt homo turbatur. Non tur-
Esaiæ 53. batur anima, turbatur secundùm humanæ fragilitatis as-
Lib. 3. sumptionem. Et ideo quia suscepit animam, suscepit &
dist. 15. § animæ passiones. Non enim Deus eo quòd Deus erat,
sed quia. aut turbari aut mori potuisset. Denique, *Deus Deus,* in-
quit, *meus quare me dereliquisti:* Vt homo ergo loquitur,

meos circumferens metus, quòd in periculis possit à Psal. 21.
Domino deseri nos putamus. Vt homo turbatur, vt Matt. 27.
homo flet, vt homo crucifigitur. Sic enim & Aposto- Galat. 5.
lus Paulus dixit: *Qui Christi carnem crucifixerunt.* Et alibi 1. Pet. 4.
Apostolus Petrus ait: *Christo passo secundùm carnem.* Ca- Theod.
ro igitur est passa, diuinitas autem mortis libera: pas- in Polym.
sioni corpus naturæ humanæ lege cessit. An verò mori dialog. 3.
diuinitas potest, cum anima non possit? *Nolite*, inquit, Matth. 10
timere eos qui corpus possunt occidere, animam autem non pos-
sunt. Si ergo anima occidi non potest, quomodo diuini-
tas potest.

H

De Domino maiestatis Dei filio.

Cap. IV.

VNde illud quod lectum est, Dominum maiestatis 1. Cor. 2.
crucifixum esse, non quasi in maiestate sua cruci- Leo. 1.
fixum putemus: sed quia idem Deus & homo; per diui- epist. 93.
nitatem Deus, per susceptionem carnis homo: Iesus ad Leon.
Christus, Dominus maiestatis dicitur crucifixus, quia Aug. c.
in natura hominis subiit passionem, vt indiscretè & Do- 3. Theo-
I minus maiestatis dicatur esse qui passus est, & filius ho- dor. in
minis, sicut scriptum est, qui descendit de cælo. Per na- Polym.
turam igitur hominis & dubitauit & tæduit & resurre- dialog. 2.
xit. Quod enim cecidit, hoc resurrexit. Per naturam ho- Ioan. 3.
minis dicit etiam illud, de quo calumniari solent, quia
dictum est: *Quoniam pater maior me est.* Verùm quia alibi Ioan. 14.
dicitur: *Exiui a patre, & veni in mundum: iterum relinquo* Ioan. 16.
mundum, & vado ad patrem: quomodo vadit nisi per
mortem, & venit nisi per resurrectionem: Denique ad-
didit, vt de assumptione se dixisse signaret: *Propterea dixi* Ioan. 14.
vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis. Loque-
batur enim passionem sui corporis & resurrectionem
K per quam credere cœperant qui ante dubitabant. Ne-
que enim Deus de loco ad locum transit, qui vbique
semper est. Vt homo est qui vadit, ipse est qui venit.
Denique & alibi dicit: *Surgite, eamus hinc.* In eo ergo Ibid.
vadit & venit, quod est commune nobiscum. Nam quo-
modo potest minor esse Deus, cùm Deus perfectus &
plenus sit: Sed minor in natura hominis: & miraris si ex
persona hominis patrem dixit maiorem, qui in persona
hominis se vermem dixit esse, non hominem: Dixit
enim: *Ego autem sum vermis, & non homo.* Et alibi: *Sicut* Psal. 21.
ouis ad occisionem ductus est. Si in hoc minorem dicis, ne- Esai. 53.
gare non possum. Sed vt verbo vtar scripturæ, non mi- Hebr. 2.
nor natus, sed minoratus, hoc est, minor factus est. Philip. 3.
L Quomodo autem minor factus, nisi quia: *cùm in forma*
Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed se-
metipsum exinaniuit: Non amittens vtique quod erat,
sed assumens quod non erat: quia formam serui acce-
pit. Denique vt sciremus per susceptionem corporis mi-
noratum, de homine se Dauid prophetare signauit, di-
cens, *Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis, ni-* Psal. 8.
si quia visitas eum: Minorasti eum paulominus ab angelis. Hoc
ipsum interpretatus Apostolus, ait: *Nam paulominus mi-* Hebr. 2.
noratum ab angelis videmus Iesum, propter passionem mortis
gloria & honore coronatum, vt sine Deo pro omnibus gustaret
mortem. Non solùm ergo à patre, sed etiam ab angelis
M minor filius Dei factus est. Et si hoc ad præiudicium tra-
his: num ergo filius in natura Dei minor est, quàm sui
angeli qui ei seruiunt & ministrant: Ita dum minorem Mat. 4.
vultis asserere, impietatem incurritis, vt angelorum na- Matt. 10.
turā Dei filio præferatis. Sed non est seruus supra Domi- Matt. 4.
num suum. Denique & in carne constituto angeli mini-
strabant, vt nihil eum cognoscas per naturam corporis
imminutum. Neq; enim Deus sui pati potuit detrimen-
tum: cùm id quod assumpsit ex Virgine, nec accessio di- Coloss. 2.
uinæ nec diminutio potestatis sit. Non est ergo secun-
dùm diuinitatem minor, qui plenitudinem habet diuini-
tatis & gloriæ. Maior enim & minor in iis quæ corpora-
lia sunt, distingui solent: aut statu maior, aut plenitudi-
ne, aut certè ætate. Vacant enim ista, vbi de diuinis tra-
ctatus inducitur. Maior etiam vulgo dici solet, qui ali-

quem instituit & informat. In Dei autem sapiẽtiam non A
cadit, vt instituta sit alterius disciplinis, cùm ipsa disci-
plinarum omnium tradiderit institutum. Quàm bene
autem posuit Apostolus, quòd sine Deo pro omnibus
Hebr. 2. gustauerit mortem, ne diuinitatis illam passionem puta-
remus fuisse, non carnis? ergo si non inuenerunt quem-
admodum possent probare maiorem, non verbis calum-
nientur, sed verborum rationem requirant. Ergo illos
interrogo quo putent esse maiorem, si quia pater est, eo
maiorem putant. Sed non hic ætas & tempus, neque ca-
nities patris, & filij pueritia est. Hæc enim maiorem so-
lent facere patrem. Cæterum pater & filius, generantis
& nati nomina sunt, quæ non videntur separare, sed iun- B
gere. Non enim pietas, naturæ detrimentum est. Nam-
que homines sibi inuicem conciliat necessitudo, non
separat. Itaque si nec de natura afferre possunt aliquam
quæstionem, vel testimoniis credant. Denique filium
non esse eo minorem quia filius est, Euangelista resta-
tur: & æqualem esse quia filius est, ipse significat, di-
Ioan. 5. cens: *Propterea enim volebant eum occidere Iudæi, quia non so-
lùm soluebat sabbathum, sed & patrem proprium dicebat
Deum, æqualem se faciens Deo.* Non Iudæi hoc dicunt, sed
Euangelista testatur, quòd æqualem se faciebat Deo,
proprium se filium Dei dicens. Non enim scriptum est
ex persona Iudæorum dicentium: Propterea volebamus C
eum occidere, sed Euangelista ex sua persona dicit:
Propterea enim volebant illum Iudæi occidere. Et in-
terpretatus est causam, ideo Iudæos ad necem eius esse
commotos, quòd cùm & sabbathum quasi Deus so-
lueret, & Deum patrem sibi proprium vendicaret, non
solùm in solutione sabbathi maiestatem diuinæ potesta-
tis, sed etiam in patris proprij nomine ius sibi æternæ
æqualis abscisceret. Quibus aptissimè respondit Dei fi-
lius, vt & Dei se filium, & æqualem probaret. *Quæcum-
Ibid. que*, inquit, *pater fecerit, eadem & filius facit similiter.* Fi-
lius igitur patri & dicitur & probatur æqualis. Bona
æqualitas, quæ & differentiam diuinitatis excludit, D
& cum filio patrem signat, cui filius sit æqualis. Non
est enim diuersa nec singularis æqualitas, quia nemo æ-
qualis, ipse sibi solus est. Ergo Euangelista interpretatus
est quid sit proprium filium Dei se dicere, hoc est, æqua-
lem se facere Deo. Vnde id sequutus Apostolus dixit:
Philip. 2. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Quod enim
quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapi-
nam habebat æqualitatem cum patre, quam in natura
sui tamquam Deus & Dominus possidebat. Vnde addi-
Ibidem. dit: *Formam serui accepit.* Contrarium vtique, seruus, &
Con. 6. in æqualis. Æqualis ergo in Dei forma, minor in susce-
Trull. to. 2. ptione carnis, & hominis passione. Nam quomodo ea- E
Conc. pag. dem posset minor esse æqualisque natura? Quomodo au-
916. tem si minor est, eadem similiter facit quæ pater facit?
Ioan. 5. Nam quemadmodum eadem operatio diuersæ esset po-
testatis? Numquid sic potest minor, quemadmodum
maior operari? aut vna operatio potest esse, vbi diuersa
substantia est? Itaque accipe Christum secundùm diui-
nitatem minorem non posse dici. Ipse loquitur ad Abra-
Genes. 22. ham: *Per me ipsum iuraui.* Ostendit autem Apostolus,
Hebr. 6. eum qui per se iurat, minorem esse non posse. Itaque sic
ait: *Abrahæ cùm repromisisset Deus, quoniam nullum alium
maiorem habebat, iurauit per se ipsum, dicens: Nisi benedicendo
benedixero te, & multiplicando multiplicauero te.* Ergo ma- F
iorem non habuit Christus, & ideo per se iurauit. Et be-
Ibid. ne addidit: *Homines enim per maiorem se iurant, quia homi-
nes maiorem habent, Deus non habet.* Aut si volunt de parte
dictum videri, reliqua non cohærent: Neque enim pa-
ter visus est Abrahæ, nec Deo patri pedes lauit, sed ei in
Genes. 18. quo futuri hominis est figura. Denique filius dicit: *A-
Ioan. 8. braham diem meum vidit, & gauisus est.* Ipse est ergo qui
Ioan. 10. per se iurauit, quem Abraham vidit. Et reuera quomo-
do maiorem habet, qui diuinitate cum patre vnum est?
Quod enim vnum est, dissimile non est. Inter maiorem
autem minorémque discretio est. Ergo de filio & patre
præsentis docet lectionis exemplum, quia nec pater
minorem habet, nec maiorem Dei filius: cùm in pa-
tre & filio nulla distantia diuinitatis sit, sed vna maie-
Ioan. 8. stas. Nec illud sanè metuo, quòd solent obtendere

minorem esse, quia missus est. Si enim & minor non do- Ioan. 5.
cetur, & honorificentiæ docetur æqualitas, cùm ita om-
nes honorificent filium, sicut honorificant patrem, con-
stat eo minorem non esse quòd missus est. Non ergo hu-
mani sermonis angustia, sed verborum charitatem in-
tuere, operibus crede. Considera quia Dominus noster Esai. 61.
Iesus Christus in Esaia loquutus est, ab Spiritu sancto
esse se missum. Numquid ergo spiritu minor filius, quia
missus ab spiritu est? Habes igitur scriptum, quòd fi- Esai. 48.
lius à patre & spiritu eius dicat esse se missum. *Ego sum*,
inquit, *primus, & ego in æternum, & manus mea funda-
uit terram, dextra mea solidauit cælum.* Et infra: *Ego lo-* Ibid.
B *quutus sum, & ego vocaui, adduxi eum, & prosperum iter
eius fecit. Accedite ad me, & audite hæc, non in occulto ab
initio locutus sum. Cùm fierent, illic eram: & nunc Dominus
misit & spiritus eius.* Vtique qui cælum fecit & terram,
ipse dicit à Domino & à spiritu eius esse se missum. Vi-
dete ergo quòd simplicitas sermonis, non iniuria missio-
nis sit. Ipse igitur missus à patre, ipse est missus ab spiritu.
Et vt agnoscas nullam maiestatis esse distantiam, etiam
filius spiritum mittit, sicut ipse dixit: *Cùm venerit autem* Ioan. 15.
*paraclytus quem ego mittam vobis à patre meo, spiritum veri-
tatis, qui à patre meo procedit.* Hunc eundem paracletum & Ioan. 14.
à patre esse mittendum supra docuit, dicens: *Paraclitus* S. Ambr.
C *autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo.* Vi- lib. 3. de
de vnitatem: quia quem Deus pater mittit, mittit & fi- Spir. sancto
lius: & quem mittit pater, mittit & spiritus. Aut si no- cap. 1.
lunt filium missum, quia dexteram patris filium legimus, Cõc. Chal-
ipsi de patre quod de filio abnuunt, fatebuntur: nisi ced. Act. 11.
fortè aut alterum sibi patrem, aut alterum sibi filium in- & 16.
ueniant Ariani. Sileant igitur inanes de sermonibus Leo 1. ep. 95
quæstiones, quia regnum Dei sicut scriptum est, non in ad Leon.
persuasione verbi est, sed in ostensione virtutis. Serue- Aug. c. 3.
mus distinctionem diuinitatis & carnis. Vnus in vtraque Theod. in
loquitur Dei filius, quia in eodem vtraque natura est. Et Polymor-
si idem loquitur, non vno semper loquitur modo. At- ph. dial. 2.
D tende in eo nunc gloriam Dei, nunc hominis passiones. 1. Cor. 2.
Quasi Deus loquitur quæ sunt diuina, quia verbum est: Ioan. 6.
quasi homo dicit quæ sunt humana, quia in mea substan- Ibidem.
tia loquebatur: *Hic est panis viuus, qui descendit de cæ-* Ioan. 3.
lo. Panis hic caro est, sicut ipse dixit. *Hic panis quem* Ioan. 10.
ego dabo, caro mea est. Hic est qui descendit de cælo, hic est Ioan. 17.
quem pater sanctificauit, & misit in hunc mundum.
Hæc ipsa littera nos docet, sanctificatione non diuinita-
tem eguisse, sed carnem. Denique ipse Dominus dixit:
Et ego memetipsum sanctifico pro ipsis: vt agnoscas quod
& sanctificatur in carne pro nobis, & diuinitate san-
ctificat. Hic idem est quem pater misit, sed factum ex Galat. 4.
E muliere, factum sub lege, vt Apostolus dixit. Hic est Esai. 61.
qui ait: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit* Luc. 4.
me: euangelizare pauperibus misit me. Hic est qui dicit: Ioan. 7.
Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Si vo- Ibidem.
luerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina,
vtrum ex Deo est, an ego à meipso loquar. Alia ergo
ex Deo doctrina, alia ex homine. Itaque Iudæi cum do-
ctrinam eius secundùm hominem quærerent, & dice-
rent: *Quomodo hic litteras nouit, cum non didicerit?* respon-
dit Iesus, & dixit: *Mea doctrina, non est mea.* Nam cùm
sine eruditione litterarum doceat, non quasi homo, sed
potius vt Deus videtur docere, qui doctrinam non didi-
F cerit, sed inuenerit. Adinuenit enim omnem viam disci- Sup. lib. 1.
plinæ, vt supra lectum est. Nam vtique de filio Dei di- Baruc.
ctum est: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum
qui adinuenit omnem viam disciplinæ.* Post hæc in terris
visus est, & cum hominibus conuersatus est. Quomo-
do ergo secundùm diuinitatem doctrinam suam non
habet, qui adinuenit omnem viam disciplinæ antequam
videretur in terris? Aut quomodo minor, de quo di-
ctum est: *Non æstimabitur alius ad eum?* Vtique incom-
parabilis dicitur, ad quem nemo alius æstimari potest.
Sed ita incomparabilis, vt & patri nequeat anteferri.
Quod si de patre dictum putant, impietatem Sabellij
non euadent, vt patri susceptionem humanæ carnis at-
tribuant. Persequamur sequentia. *Qui à semetipso*, in- Ioan. 7.
quit, *loquitur, gloriam suam quærit.* Vide vnitatem, quæ
& patrem signat & filium. Non potest non esse qui lo-

quitur, sed non potest à semetipso esse quod loquitur, in
quod naturaliter ex patre sunt omnia. Quid est autem,
Gloriam suam quærit? Hoc est, non diuisam à patre glo-
riam. Nam vtique & verbum Deus habet gloriam De-
Ioan. 17. nique dicit: *Vt videant gloriam meam*. Sed illa verbi gloria,
Philip. 2. eadem patris gloria est, sicut scriptum est: *Dominus Iesus
Christus in gloria est Dei patris*. Ita igitur secundùm diuinita-
tem Dei filius suam gloriam habet, vt patris & filij vna
Coloss. 2. sit gloria. Non est ergo minor in charitate, quia vna glo-
ria: non minor diuinitate, quia plenitudo diuinitatis in
Christo est. Et quomodo, inquit, scriptum est: *Pater, ve-
Ioan. 17. nit hora, clarifica filium tuum?* Qui hoc dicit, clarificatione,
inquit, indiget. Hucusque oculos habes: quod reliquum
Ibid. est non legisti? Sequitur enim: *Vt filius tuus clarificet te.*
Philip. 2. Num quid & pater indiget, qui clarificandus à filio est?
Pari modo obedientiam filio obiicere solent, quia scri-
ptum est: *Et specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum,
factus obediens vsque ad mortem*. Et hominem præmisit, &
vsque ad mortem dixit, vt intelligeremus obedientiam
mortis, non diuinitatis fuisse, sed incarnationis: in qua
& officia nostra suscepit, & nomina. Didicimus itaque
vnam esse potentiam Trinitatis, quam nos in ipsa atque
post ipsam docuit passionem. Filius enim patitur, in ma-
nus patris commendatur spiritus: Deus quoque pater
maxima voce atque post ipsam docuit passionem. Filius
enim patitur per corporis sacramentum, Apostolis Spi-
ritus sanctus infunditur, pater quoque maxima voce si-
gnatur. Didicimus vnam patris & filij esse imaginem,
vnam similitudinem, vnam sanctificationem. Didicimus
vnam esse operationem, vnam gloriam vnam quoq; di-
uinitatem. Vnus ergo & solus Deus, quia scriptum est:
Matt. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*. Vnus
Deus, non vt ipse sit patris & filius, sicut impius Sabel-
lius asserit, sed quia pater & filij spiritúsque sancti vna di-
uinitas sit: vbi autem vna diuinitas, vna voluntas, vna
præceptio. Denique vt scias & patrem esse, & filium esse,
& vnum opus patris & filij esse, Apostolum sequere,
1. Thess. 3. qui dixit: *Ipse autem Deus, & pater noster, & Dominus Iesus
dirigat viam nostram ad vos*. Et pater loquitur, & filius
loquitur: sed vnitas directionis est, quia vnitas potesta-
2. Thess. 2. tis est. Sic & alibi habes: *Ipse autem Dominus noster Iesus
Christus, & Deus & pater noster, qui dilexit nos, & dedit
consolationem æternam & spem bonam in gratia, consoletur corda
vestra, & confirmet*. Quantam vnitatem ostendit, vt con-
solationis vnitas non pluritas sit? Conticescat ergo per-
fidia, aut si ratione non vincitur, morali humanitate fle-
ctatur. Cõsideremus quàm moraliter egerit Dominus,
vt nos non solùm fidem, sed etiam mores doceret. Nam-
Luc. 2. que in forma hominis constitutus, subditus erat Ioseph
& Mariæ. Numquid ergo minor & hominibus, quia
subditus? Aliud pietatis, aliud potestatis est: sed non pre-
iudicat pietas potestati. In eo ergo legis subditum patri,
in corpore scilicet, in quo erat subditus matri. Agamus
Psal. 94. & nos moraliter, persuadeamus illis quod sibi prosit,
obsecremus & ploremus ante Dominum qui fecit nos.
Non enim vincere volumus, sed sanare: non insidiose
agimus, sed religiose monemus. Sæpe flectit humanitas,
quos nec virtus potuerit superare, nec ratio. Denique
Luc. 10. Dominus illum hominem qui ex Hiericho descendens
incidit in latrones, quem non asperioribus legis medica-
mentis, non prophetico rigore curauerat, oleo curauit
& vino. Veniant ergo ad hunc omnes qui sanati volunt,
accipiant medicamentum quod & à patre detulit, &
præparauit in cælo, ex illis confectum immortalibus
succis. Hoc ex terra non pullulat: expers enim omnis
natura huius confectionis. Diuino enim consilio susce-
pit hanc carnem, vt ostenderet legem carnis legi esse
Rom. 7. subditam mẽtis. Suscepit carnem, vt quasi homo vince-
ret, qui homines erudiret. Quod mihi prodesset, si quasi
Deus exerta potestate diuinitatem suam tantummodo
inuiolabilem demõstrasset? Aut cur susciperet carnem,
nisi vt tentari se naturæ atque infirmitatis meę conditio-
Hebr. 4. ne pateretur? Tentari debuit, compati mihi debuit, vt
scirem quemadmodum tentatus vincerem, compassus
euaderem. Vicit per continentiam, vicit per contem-
ptum diuitiarum, vicit per fidem: calcauit ambitionem,

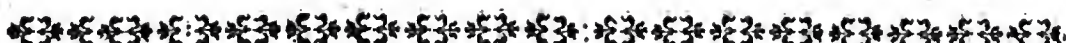
G fugauit intemperantiam, lasciuiam relegauit. Hoc me- Matt. 4.
dicamentum Petrus vidit, & retia sua, instrumenta vide-
licet quæstus & subsidia dereliquit, renuntians carnis
concupiscentiæ tanquam corruptæ naui, in quam quasi
sentina quædam multarum ingreditur passionum. Ma-
gnum ergo medicamentum, quod non solùm cicatri-
cem vetusti vulneris amputauit, sed etiam causam pas-
sionis incidit. O fides thesauris omnibus opulentior! ô
vulnerum nostrorum peccatorumq; medicina præstan-
tior! Consideremus quia nobis prodest bene credere. Esaiæ 53.
Mihi enim prodest scire, quia propter me Christus su- 2. Cor. 5.
scepit meas infirmitates, mei corporis subiit passiones: Galat. 3.
H pro me peccatum, hoc est, pro omni homine, pro me Luc. 2.
maledictum factus est, pro me atque in me subditus at- Marc. 13.
que subiectus: pro me agnus, pro me vitis, pro me la- Luc. 17.
pis, pro me seruus, pro me filius ancillæ, pro me diem
iudicij ignorans, pro me nesciens diem aut horam. Nam
quomodo posset diem nescire, qui dies fecit & tempo-
ra? Quomodo posset diem ignorare iudicij, qui & ho-
ram iudicij futuri expressit & causam? Factus ergo ma-
ledictum non secundùm diuinitatem, sed secundùm
carnem. Scriptum est enim: *Maledictus omnis qui pen- Deut. 21.
det in ligno*. Secundùm carnem vtique pependit, & id-
eo maledictum, qui nostra maledicta suscepit. Ille fleuit,
ne tu homo diu fleres: ille iniurias passus est, ne tu iniu- Luc. 19.
riam tuam doleres. Grãde remedium, solatium habere Matt. 17.
de Christo. Ille enim pro nobis hæc patientiùs tulit, & 1. Petr. 8.
sumus qui patienter hęc pro illius nomine ferre nequea- Luc. 23.
mus: Quis appetitus non discat ignoscere, quando &
pro persecutoribus suis Christus etiam crucifixus ora-
bat? Vides ne illas quas tu putas Christi infirmitates,
tuas esse virtutes. Cur de remediis nostris ei quæstio-
nem mouemus? Lacrymæ illæ nos lauant; fletus illi nos
abluunt, ac dubitatio illa nos firmat, ne tu si cœperis du-
bitare, desperes. Quantò maior est iniuria, tantò vberior
debetur gratia. Sed & in ipsis iniuriis cognosce diuini-
K tatem. In cruce pendebat, & elementa ei omnia seruie- Matt. 27.
bant. Sol refugit, dies occidit, obfusæ & circumfusæ te-
nebræ: terra tremuit, non tremuit qui pependit. Quid
aliud hæc, quàm auctoris reuerentiam signant? Quia in
cruce est, vides: quia regnum Dei donat, non vides?
Quia mortem gustauit, legis: quia latronem quoque ad
paradisum inuitauit, non legis? Mulieres flentes intue-
ris ad tumulum, non intueris angelos excubantes? Luc. 23.
Quid dixerit legis, quid gesserit non legis? Dicis Cha- Ioan. 20.
nanææ mulieri dixisse Dominum: *Non sum missus nisi* Matt. 15.
ad oues quæ perierunt domus Israël: non dicis, quoniam
L id quod ab ea rogatus est, fecit? Vnde intelligere te con-
uenit, quia missus non id significat, quod alieno fit coa-
ctus imperio, sed quod voluntario functus sit arbitratu:
alioquin contemptum ostendis patris. Si enim, vt tu in-
terpretaris, paternorum famulus præceptorum Chri-
stus venerat in Iudæam, vt solis eius incolis mederetur,
& Chananææ prius filiam (vt legimus) liberauit: non
vtique alieni fuit executor imperij, sed voluntarij liber
arbitrij. Vbi autem libertas voluntatis, ibi nulla præua-
ricatio missionis. Nec vereare ne displiceat patri quod
fecit filius, cùm ipse dicat: *Quæcumque placita sunt ei,* Ioan. 8.
facio semper. Et alibi: *Opera quæ ego facio, ipse facit*. Quo- Ioan. 14.
M modo ergo patri potuit displicere, quod ipse fecit per Rom. 3.
filium? Vnus enim Deus, sicut scriptum est qui iu-
stificauit circumcisionem ex fide, & præputium per fi-
dem. Omnia lege, omnia diligenter aduerte, inuenies sic
demonstrasse se Christum, vt Deus in homine cernere-
tur. Nec malitiosè accipias de patre filium glorianterm, Matt. 17.
cum audias patrem in filio complacentem. Sed si mora-
libus flecti non queunt, prouocemus ad iudicem. Ad Ioan. 5.
quem tandem ibimus? Nempe ad eum qui iudicium ha-
bet. Numquid ad patrem? Sed pater non iudicat quen-
quam: Omne enim iudicium dedit filio. Dedit vtique,
generando, non largiendo. Vide quàm te noluerit filio
suo derogare, vt tibi ipsum iudicem daret. Videamus er-
go ante iudicium quis causam meliorem habeat, ego, an
tu. Nempe prudentis actoris est, priùs conciliare sibi iu-
dicem. Hominem honoras, Deum non honoras? Quid
ergo conciliat cognitorem, honorificentia, an iniuria?

Pone me peccasse, quod non est, num offenditur hono- A
re suo Christus? Peccamus omnes. Quis ergo veniam
promerebitur qui defert honorificentiam, an qui irro-
Rom.3. gat contumeliam? Aut si te ratio non mouet, species sal-
tem iudicij ipsa commoueat. Attolle oculos ad iudicem
tuos, intuere qui sedeat, cum quo sedeat, vbi sedeat. Se-
det Christus ad dexteram patris. Aut si oculis hoc non
Marc.16. potes comprehendere, audi dicentem Prophetam: *Di-*
Psal.109. *xit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam.* Se-
de ergo ad dexteram patris filius. Dic nunc qui de saecu-
laribus arbitraris aestimanda diuina num tibi videatur
inferior qui ad dexteram sedet? Num iniuria patris,
quia ad sinistram sedet? Pater honorat, & tu iniuriam
putas? Pater maluit id esse pietatis exemplum, & tu
putas praeceptionis imperium? De morte surrexit, & B
ad dexteram Dei sedet. Sed dixit, inquis, pater. Accipe
Matt.26. etiam vbi non dicit pater, & praedicit filius: *Amodo vi-*
Psal.109. *debitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.* Et hoc
de assumptione corporis dicit. Hinc dicit: *Sede ad dex-*
teram meam. Nam si de aeterna sede diuinitatis quaeris,
Ioan.18. interrogatus à Pilato si ipse esset rex Iudaeorum, ait: *In*
hoc sum natus. Vnde & Apostolus monet, hoc esse no-
bis vtile, si Christum non ex praecepto neque ex gratia,
Coloss.3. sed quasi dilectissimum filium ad dexteram Dei sedere
credamus. Sic enim habes: *Quae sursum sunt quaerite,*
vbi Christus est ad dexteram Dei sedens, quia sursum sunt
sapite. Hoc est enim superiora sapere, credere quia Chri-
stus vt sedeat, non quasi iussus obsequitur, sed quasi fi- C
lius dilectissimus honoratur. Propter rationem ergo
Psal.109. corporis dicit: *Sede ad dexteram meam, donec ponam ini-*
micos tuos scabellum pedum tuorum. Quod si & ad calum-
niam trahis, quia pater ad filium dixit, Ponam inimi-
cos tuos: etiam pater trahit ad filium quos filius suscitet
Ioan.6. atque viuificet. *Nemo enim,* inquit, *potest venire ad me,*
nisi pater qui misit me, attraxerit eum, & ego resuscitabo
eum in nouissimo die. Et tu filium Dei pro infirmitate
dicis esse subiectum, cui pater attrahit, quos ille in no-
uissimo die suscitet? Haeccine tibi videtur esse subiectio,
1.Cor.15. in qua regnum patri paratur, cùm pater ad filium tra-
hat, & calumniae locus non sit, cùm patri regnū filius tra- D
dat, nec aliquid praeferatur? Haec enim documenta pie-
tatis sunt, quòd & pater filio, & filius patri tradat. Ita
enim sibi tradunt, vt neque ille qui accipit, quasi alie-
num acquirat, nec qui tradit, amittat. Ad dexteram quo-
que sedere nulla praelatio est, neque ad sinistram iniu-
ria. Diuinitas enim gradum nescit, nec loco aliquo cir-
cumscribitur, nec temporibus definitur. Angustis ani-
mis homines ista pensamus. Nulla differentia charita-
tis, nullum discrimen est vnitatis. Sed cur longiùs eua-
gamur? Circumspectasti omnia, vidisti iudicem, ad-
uertisti angelos praedicantes. Illi laudant, & tu vitupe-
Hebr.1. ras? Dominationes & potestates venerantur, & tu ca- E
Esai.6. lumniaris? Adorant omnes sancti eius: non adorat Dei
filius, non adorat Spiritus sanctus. Seraphim dicunt:
Sanctus, sanctus, sanctus. Quid sibi vult sub vno nomi-
ne sanctitatis trina repetitio? Si trina repetitio, cur vna
1.Ioan.5. laudatio? Si vna laudatio, cur trina repetitio? Trina re-
petitio cur, nisi quia pater & filius & spiritus sanctus
sanctitate vnum sunt? Non dixit semel, ne filium seque-
straret: non bis, ne spiritum praeteriret: non quater, ne
creaturas coniungeret. Et vt ostenderet Trinitatis vnam
Esai.6. esse deitatem, cùm tertiò dixisset, *Sanctus, sanctus,* F
sanctus: addidit singulariter: *Dominus Deus Sabaoth.* San-
ctus igitur pater, sanctus filius, sanctus & Dei spiritus.
Adoratur igitur Trinitas, non adorat: laudatur Tri-
nitas, non laudat. Ego malo sicut Seraphim credere, &
sicut omnes potestates virtutésq; caelestes adorare. Igitur
prosecutionem tuam videamus, quemadmodum con-
cilies tibi iudicem. Dic sanè, dic inquam: Ego te Chri-
ste puto esse dissimilem patri. Respondebit & ille: Dis-
cerne si potes. Discerne, inquam, in quo putes esse dis-
similem. Dic aliud: Creaturam, inquies, te arbitror.
Deut.13. Respondebit & Christus: Si duorum hominum testi-
monium verum est, tu nec mihi, nec patri saltem cre-
Ioan.8. dere debuisti, qui genitum nominauit? Bonum, in-
quies, nego. Dicet & ille: Fiat tibi secundùm fidem
tuam, vt tibi bonus non sim. Omnipotentem non arbi-
tror. Respondebit & ipse: Non possum ergo tibi tua
peccata donare. Subiectum dico. Referet ad hoc: Cur
igitur libertatem ac veniam ab eo petis, quem putas pro
seruitio esse subiectum? Video haerere prosecutionem
tuam: non vrgeo, quia peccatorum meorum ipse sum
conscius. Non inuideo veniam, quia ipse opto indul-
gentiam: votum tuum scire desidero. En allego apud
iudicem desideria tua: non prodo crimina, seriem tuo-
rum expecto votorum. Dic itaque ea quae in communi
voto sunt, dic inquam: Domine fac me ad imaginem
Dei. Respondebit, ille Ad quam imaginem? Quam ne-
gasti? Dic, Fac me incorruptibilem. Referet vtique:
Quomodo te incorruptibilem facere possum, quem tu
creaturam dicendo, capacem corruptibilitatis esse vo-
luisti? Mortui resurgent incorrupti, & tu incorruptibi- 1.Cor.15.
lem dicis quem Deum cernis? Dic, Bonus esto mihi.
Dicet tibi: Quid postulas, quòd negasti? Ego te bonum
volui, ergo dixi: *Estote sancti, quoniam ipse sanctus sum:* & Leuit.19.
tu mihi id negare contendis? Expectas veniam peccato- Marc.2.
rum? Sed nemo potest donare peccata, nisi solus Deus.
Itaque cùm verus & solus tibi Deus non sim, non pos-
sum vtique tua peccata donare. Haec Arianus dicat. Et Psal.52.
Photinianus: Nego te, inquit, Deum. Respondebit &
Dominus: *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus.* De
quo dictum putas, de Iudaeo, de gentili, an de diabolo?
De quo vis dictum sit, Photiniane, tolerabilior est ille
qui tacuit. Tu verò & voce ausus es dicere, vt insipien- Psal.18.
te insipientior probareris. Negas ergo, inquit, Deum,
cùm ego dixerim: *Dii estis, & filii excelsi omnes.* Et tu Ioan.5.
Deum negas, cuius opera diuina circumspicis? Dicat Ioan.8.
& Sabellianus: Ego te ipsum patrem & filium & spi-
ritum sanctum arbitror. Respondebit & Dominus:
Non audis patrem, non audis filium: Numquid hic
vlla confusio est? Scriptura ipsa te docet patrem esse qui
detulit iudicium, filium esse qui iudicat. Non audisti
me dicentem: *Solus non sum ego, & qui misit me pater?* Ioan.17.
Dicat & Manichaeus: Ego auctorem carnis meae dia- Apoc.14.
bolum credo. Respondebit ergo: Quid facies in caele-
stibus? Vade ad auctorem tuum. Ego eos volo mecum
esse, quos dedit mihi pater. Tu te à diabolo creatum Ma-
nichaee arbitraris, ad illius ergo festina sedem, vbi ignis
& sulphur, vbi non restinguitur eius incendium, nec
vnquam poena moritur. Mitto alia haereticorum por-
tenta, non nomina, qui dicunt: Qui dies erit iudicij,
quae erit forma sententiae? Respondebit his omnibus & Esai.34.
ille moraliter: *Populus meus, quid feci tibi, aut quid con-* Mich.6.
tristaui te? Nonne ex Aegypto eduxi te, & ex domo ser-
uitutis liberaui te? Sed parum est ex Aegypto liberasse,
& ex domo seruitutis eripuisse: plus est te ipsum dedisse
pro nobis. Dices ergo: Nonne vestras omnes suscepi
iniurias: Nonne corpus meum pro vobis obtuli? Non-
ne mortem appetiui, quod non erat diuinitatis meae,
sed vestrae redemptionis? Haeccine referuntur gratiae?
Hoc profecit sanguis meus, sicut in Propheta ipse iam
dixi: *Quae vtilitas in sanguine meo, quia descendi in corruptio-* Psal.29.
nem: Hoc ergo profeci, vt me impiè negaretis, pro
quibus ista sustinui? Ego verò tunc Domine Iesu, etsi
grauium peccatorum mihi ipse sim conscius, dicam
tamen: Non te negaui, habes quod ignoscas fragilita- Matt.8.
ti carnis. Delictum fateor, peccatum non abnuo. Si vis
potes me mundare, quia hoc qui dixit, emeruit. Ne Psal.142.
quaeso in iudicium intres cum seruo tuo. Non quaero
vt iudices, sed vt ignoscas. Quid putamus Christum in-
dicaturum. Ego scio indicaturum, dico, Immò iam iu-
dicauit. Tenemus eius sententiam. Omnes, inquit, ho- Ioan.5.
norificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non Ioan.5.
honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit il- Ioan.5.
lum. Si displicet sententia, appella ad patrem, rescinde
iudicium, quod pater detulit. Dic quia dissimilem habet
filium. Respondebit tibi: Ego ergo mentitus sum, qui di-
xi filio: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem no-* Gen.1.
stram: Dic, quia creauit. Respondebit tibi: Cur ergo
adorasti, quem creaturam putasti? Dic, quia minorem
generauit filium. Respondebit, Metire, videamus. Dic,
quia ei non debuisti credere. Referet ad hoc: Non tibi

Ioan. 17. dixeram: *Hic est filius meus dilectissimus, in quo complacui,* G
Matt. 17. *ipsum audite?* Quid est, ipsum audite? Dicentem vtique:
Omnia quæ pater habet, mea sunt. Hoc audierunt Apostoli,
Ioan. 5. sicut scriptum est: *Et ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde.* Si ceciderunt qui confessi sunt, quid facient
Ioan. 14. qui negarunt? Sed illos Iesus tetigit & leuauit: vos iacere patietur, ne videatis gloriam quam negastis. Videamus ergo quoniam quem filius damnat, & pater damnat. Et ideo honorificemus filium, sicut honorificamus patrem, vt per filium ad patrem peruenire possimus. Hæc ego, Imperator Auguste, carptim ac breuiter impolita magis proposui, quàm enodata digessi. Quòd si qua Ariani inconsummata arbitrantur, ego vix fateor inchoata. Si qua adhuc superesse opinantur, ego prope omnia. Infidelibus enim totum deest, abundat fidelibus.
Prou. 17. Denique vna confessio Petri abundauit ad fidem Christo: *Tu es Christus filius Dei viui.* Sat est enim generationem
Matt. 16. scire diuinam, non diuisam, non diminutam, non deriuatoriam, non creatam. Hoc etiam totis scripturarum
Esai. 6. exponitur libris, nec adhuc ab impiis creditur. Incrassa-
Matt. 13. tum est enim, vt scriptum est, cor eorum, & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos grauauerunt: nequando oculis suis videant, & auribus audiant, & corde intelligant. Namque more Iudaico aures suas Ariani claudere solent, aut serere tumultus, quotiescumque verbum salutis auditur. Et quid mirum si humanis vocibus credere non soleant infideles, qui non credunt diuinis?
Ioan. 12. Filius dicebat, sicut habes in Euangelio: *Pater clarifica nomen tuum.* Vox patris de cælo audita est dicentis: *Et clari-*
Ibidem. *ficaui, & iterum clarificabo.* Infideles hæc audiebant, sed non credebant. Dicebat filius, respondebat pater. Dicebant Iudæi: Tonitruum factum est illi: alij dicebant, Angelus locutus est ei. Paulus quoque sicut scriptum est
Act. 9. in Actibus Apostolorum, cum voce Christi vocaretur ad gratiam, pluresque comites pariter incederent, solus vocem Christi audisse se dixit. Ideo, sancte Imperator, qui credit audit, & audit vt credat. Qui non credit, non audit, sed nec vult nec potest audire, ne credat. Atque vtinam quod in me est audire vellent vt crederent, audire cum bona charitate & mansuetudine, vt verum quærentes, non veritatem impugnantes. Scriptum est enim, vt
Tit. 3. non intendamus famulis & genealogiis interminabilibus, quæ quæstiones magis præstant quàm ædificatio-
1. Tim. 1. nem Dei, quæ in fide est. Finis autem præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.
1. Tim. 2. Alibi quoque idem Apostolus dicit: *Stultas autem & sine*
1. Tim. 4. *disciplina quæstiones deuita.* Tales deserendos Apostolus dicit, qui quæstiones serunt, hoc est, eos esse hæreticos, de quibus & alibi dicit, quòd discedent quidam à fide, intendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum.
1. Ioan. 2. Et Ioannes dicit hæreticos esse antichristos, Arianos vtique designans. Hæc enim hæresis post omnes hæreses
Apoc. 13. cœpit, & ex omni hæresi venena collegit. Sicut enim de
1. Ioan. 2. antichristo scriptum est quia aperuit os suum in blasphemiam ad Deum, blasphemare nomen eius, & bellum facere cum sanctis eius: ita & isti filio Dei derogant, nec martyribus pepercerunt: & quod fortasse ille non faciet, scripturas falsauere diuinas. Itaque qui dicit quia Iesus non est Christus, hic est antichristus: qui negat Saluatorem mundi, negat Iesum: qui negat filium, negat & patrem, quia scriptum est: *Omnis qui negat filium,* Ibidem.
negat & patrem. Neque verò te Imperator pluribus tenere debeo bello intentum, & victricia de barbaris tro- Ephes. 4.
phæa meditantem. Progredere planè scuto fidei septus, & gladium spiritus habens progredere ad victoriam superioribus promissam temporibus, & diuinis oraculis prophetatam. Namque & futuram nostri depopulationem, & bella Gothorum Ezechiel illo iam tempore prophetauit. Sic enim habes: *Propterea propheta fili hominis,* Ezech. 38.
H *& dic: O Gog, hæc dicit Dominus: Nonne in die illa cùm constituetur habitare populus meus Israel in pace, surges & venies de loco tuo ab extremo Aquilonis, & gentes tecum multæ, sessores equorum omnes, congregatio multa & magna & virtus copiosa, & † ascendes ad populum meum Israel, vt nubes* al. descendes.
operire terram in nouissimis diebus, &c. Gog iste Gothus est, quem iam videmus exisse, de quo promittitur nobis futura victoria, dicente Domino: *Et deprædabuntur eos qui deprædati eos fuerant, & despoliabunt eos qui sibi spolia detraxerant, dicit Dominus.* Eritque in die illa, dabo Gog, S. Hier. in
hoc est Gothis, locum nominatum monumentum in praef. li. 11.
Israel multorum virorum congestum, qui superuene- in Ezech.
runt ad mare, & per circuitum struent vallis petisto- Ezech. 39.
mion, & obruent illic Gog & totam multitudinem eius,
I & vocabitur Polyandrium Gog, & obruet eos domus Israel, vt purgetur terra. Nec ambiguum, sancte Imperator, quòd qui perfidiæ alienæ pugnam excepimus, fidei catholicæ in te vigentis habituri simus auxilium. Euidens enim ante hac diuinæ indignationis causa præcessit: vt ibi primum fides Romano imperio frangeretur, vbi fracta est Deo. Non libet confessorum neces, tormenta, exilia recordari piorum sacerdotum, proditorum munera. Nonne de Thraciæ partibus per ripensem Daciam & Mysiam omnémque Valeriam Pannoniorum, totum illum limitem sacrilegis pariter vocibus & barbaricis motibus audiuimus inhorrentem? Quid
K poterat nobis vicinia tam feralis inuehere? Aut quemadmodum res Romana tali tuta poterat esse custodia? Sed iam satis superque omnipotens Deus nostro † exi- al. exilio.
tio, nostróque sanguine, confessorum neces, exilia sacerdotum, & nefas tantæ impietatis eluimus, satis claruit eos qui voluerunt fidem, tutos esse non posse. Conuertere Domine, fideique tuæ attolle vexilla. Non hic aquilæ militares, neque volatus auium exercitum ducunt: sed tuum Domine Iesu nomen & cultus. Non hic infidelis aliqua regio, sed ea quæ confessores mittere solet Italia: Italia aliquando tentata, mutata nunquam: quam dudum ab hoste barbaro defendisti, nunc etiam vindicasti. Non hic Imperatoris mens lubrica, sed fides
L fixa. Ostende nunc euidens tuæ maiestatis indicium, vt is qui te verum virtutum Dominum, & cælestis militiæ ducem, is qui te veram Dei virtutem credit esse atque Iosue 5.
sapientiam, non temporalem vtique nec creatam, sed 1. Cor. 1.
sempiternam, sicut scriptum est, Dei virtutem & diuinitatem, tuæ maiestatis fultus auxilio, fidei suæ trophæa mereatur.

SANCTI AMBROSII DE FIDE LIBRI SECVNDI FINIS.

Capita

Capita libri tertij de Fide.

1. *Qua ratione auctor ea quæ in superioribus libellis breuiter digesta sunt, in hoc libro latiùs exequi curauerit: cur etiam illicitum putari non debeat, quòd ad informationem vitæ humanæ, comparationem à poëticis fabulis deriuatam induxerit.*
2. *Nostræ salutis causa Christum corporis infirmitates suscepisse.*
3. *Quomodo filius factus intelligatur: quemadmodum etiam omnia per ipsum facta sint.*
4. *Quid significet quod de incarnatione Domini scriptum est:* Deus creauit me principium viarum suarum.
5. *De solutione obiectionis sumptæ ex eo quod scriptum est:* Post me venit vir, qui ante me factus est: *cum confutatione erroris Arianorum: & quomodo iuxta mysticam intelligentiam historiæ de Booz & Ruth designatus fuerit Christus, qui Ecclesiam sibi copulauit; quomodo etiam sæpe ad causam pertineat cum Christus dicitur factus: quomodo denique ipse idem sacerdos sit & hostia.*
6. *Patris & Filij vnum esse regnum, & non diuisum.*
7. *Quòd vna sit maiestas & vna gloria, vna quoque substantia patris & filij.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE.

LIBER TERTIVS.

Qua ratione auctor ea quæ in superioribus libellis breuiter digesta sunt, in hoc libro latiùs exequi curauerit: cur etiam illicitum putari non debeat, quòd ad informationem vitæ humanæ, comparationem à poëticis fabulis deriuatam induxerit.

CAPVT I.

QVONIAM, clementissime Imperator, instruendi tui gratia, aliqua de fide mihi scribenda mandaueras, & verecundantem coram etiam ipse fueras adhortatus, ideo quasi in procinctu positus, duos tantum conscripsi libellos, quibus vias quasdam fidei & semitas demonstrarem. Sed quoniam mens praua quorundam, ferendis
al. confligi. intenta quæstionibus, stylo lacessit vberiore † configi, tuæ quoque pia me cura clementiæ ad cætera vocat, volens in pluribus experiri quem in paucis probasti: ea
Sup. l. 1. c. 4. quæ perpaucis superiùs perstricta sunt, placuit paulò latiùs exequi, ne ea quasi diffidentia assertionis deseruisse potiùs, quàm securitate fiduciæ proposuisse videamur.
al. numinis. Et quia Hydræ † nominis, & Scyllei litoris comparationem induximus, vt ostenderemus vel rediuiua plantaria cauenda perfidiæ, vel famosa naufragia, si quis contra licitum putat colorem disputationis eiusmodi à poëticis fabulis deriuatum, & cùm in fide nihil quod vitu-
Act. 17. perare possit inuenerit, aliquid in sermone reprehendit,
Num. 13. agnoscat non solùm sententias, sed etiam versiculos
1. Reg. 5. poëtarum scripturis insertos esse diuinis. Vnde enim illud: *Huius & genus sumus*, quod Paulus vsu prophetico doctus vsurpat? Nam & gigantes, & vallem Titanum prophetici sermonis series non refugit. Et Esaias

A Sirenas, & filias passerum dixit. Et Hieremias de Babylone memorauit, quòd habitabunt in ea filiæ Sirenum: Esai. 4. Hier. 50. vt ostenderet Babylonis, hoc est, sæcularis confusionis illecebras, vetustæ lasciuiæ fabulis comparandas, quæ velut scopuloso in istius vitæ litore, dulcem resonare quandam, sed mortiferam cantilenam ad capiendos animos adolescentium viderentur, quam sapiens etiam ab ipso poëta Græco indueitur, quasi quibusdam prudentiæ suæ circumdatus vinculis prætermisse. Ita difficile Hom. l. 11. Odiss. iudicatum est ante aduentum Christi, etiam fortiores non posse capi speciosæ deliciis voluptatis.

B *Nostræ salutis causa Christum corporis infirmitates suscepisse.*

CAP. II.

QVòd si poëta ille perniciosam mentibus hominum, & subeundis obnoxiam naufragiis, lasciuiæ sæcularis illecebram iudicauit: quid nos æstimare oportet, quibus scriptum est: *Carnis curam ne feceritis in concupiscen-* Rom. 13.
C *tiis*? Et alibi: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne* 1. Cor. 9.
aliis prædicans ipse reprobus efficiar. Non enim per luxuriam Matt. 4.
nobis Christus, sed per ieiunium salutem attulit. Neque illæ emerendæ gratiæ suæ causa, sed nostræ eruditionis gratia ieiunauit. Neque infirmitate corporis victus est vt esuriret, sed esuriendo suscepti corporis fidem præstitit: vt non solum corpus, sed etiam infirmitates nostri corporis doceret à se esse susceptas. Sicut scriptum est: *Quoniam infirmitates nostras accepit, & ægritudines nostras portauit.* Corporis est igitur, hoc est, nostrum est quòd Esai. 53.
esuriuit, nostrum est quòd fleuit, quòd tristis fuit vsque ad mortem. Cur ad diuinitatem quæ sunt nostra referunt? Matt. 4. Luc. 19. Mat. 26.
D Corporis est, quòd etiam factus asseritur. Denique sic habes: *Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.*

Psal. 86. Homo, inquit, factus est, non Deus factus est. Qui autem G
1. Tim. 2. idem altissimus, idem homo, nisi mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis? Et hoc vtique ad incarnationem pertinet. Redemptio enim nostra per sanguinem, remissio per potestatē, vita per gratiam. Quasi † altissimus donat, quasi homo precatur.
† Deus. Aliud creatoris, aliud redemptoris est. Distincta licet, vnius tamen auctoris beneficia sunt, decuit enim vt ille nos redimeret qui creauit. Quis autem neget Christum esse altissimū significatum? Nam qui aliter sentit, Deo patri sacramentum incarnationis adscribit. Sed hinc dubitari non potest quòd altissimus Christus sit, cùm etiam alibi dixerit de mysterio passionis: *Dedit vocem suam altissimus, & mota est terra.* H
Et in Euangelio habes: *Et tu puer propheta altissimi vocaberis; praeibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Qui
Psal. 17. altissimus? Dei filius. Ergo qui altissimus Deus, Christus
Luc. 1. est. Et solus vtique cùm dicitur Deus, non separatur etiam Dei filius. Qui enim altissimus, solus, sicut scriptum est: *Et cognoscant quoniam nomen tibi Dominus; tu solus altissimus super omnem terram.* Vnde etiam illud explosum est,
Psal. 82. quòd solent ad calumniam deriuare, quod de Deo scriptum est: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem.*
1. Tim. 6. De Deo enim scriptum est, quod est commune nomen patri & filio. Nam si vbicumque Deum I
legunt, negant etiam filium designari: & impij sunt, diuinitatis potentiam filio denegādo, & incarnatum patrem Sabelliana impietate adstruere videbuntur. Dicant enim quomodo illud non impiè de patre intelligere possint, Apostolus ait: *In quo & consurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum à mortuis,* & aduertant de sequentibus quid incurrant. Sequitur enim: *Et cum mortui essetis delictis & praeputio carnis vestrae, viuificauit nos cum*
Coloss. 2. *illo, donans nobis delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, exuens se carnem.*
Ibidem. Et non Deus pater solus intelligendus est qui suscitauit carnem, K
& non etiam filius, cuius templum resuscitatum est. Qui suscitauit, vtique & viuificauit: qui viuificauit, & delicta donauit: qui delicta donauit, & chirographum tulit: qui
Ioan. 2. chirographū tulit, affixit illud cruci: qui affixit illud cruci, carnem se exuit. Sed pater non se exuit carnem: non enim pater caro factus est, sed verbum, sicut legimus, caro factum est. Videtis ergo quòd Ariani dum separant à patre filium, in id periculum incidunt, vt patrem passum esse commemorent. Nos autem facile docemus de filij dictum operatione. Nam & ipse corpus suum resuscita-
Ioan. 1. uit, sicut ipse dixit: *Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud.* Et ipse viuificat nos cum suo corpore. Sicut L
enim pater suscitat mortuos & viuificat: sic & filius quos
Ioan. 2. vult viuificat. Et ipse delicta donauit, dicens: *Dimissa sunt*
Ioan. 5. *tibi peccata tua.* Et ipse chirographum affixit cruci, qui
Luc. 7. crucifixus est per corporis passionem. Nec alius se car-
2. Cor. 13. nem exuit, nisi Dei filius, qui carnem se induit. Ipse ergo significatur Deus, qui opus nostrae resurrectionis operatus est. Ergo cùm legis Deum, non separes patrem, non separes filium: quia diuinitas patris & filij vna eadémque est. Et ideo nec ibi separes, vbi legis, quòd beatus & solus potēs. De eo enim dictum est, sicut habes: *Praecipio coram Deo qui viuificat omnia.* Sed etiam Christus viuificat. Conuenit ergo & patri filio Dei nomen, quando conue-
1. Tim. 6. nit & operationis effectus. Persequamur & caetera. Prae- M
Ibidem. cipio, inquit, coram Deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu. In Deo est etiam verbum, sicut scriptum est: *In Deo laudabo verbum.* In Deo sempiterna sua virtus est Iesus: in Deo igitur vnitatem diuinitatis, in Christi autem
Ibidem. nomine incarnationis testificatus est sacramentum. De-
Psal. 55. nique vt de incarnatione Christi se dixisse ostenderet, subdidit: *Qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mandatum sine macula vsque in aduentum Domini nostri Iesu Christi: quem suis temporibus osten-*
1. Tim. 6. *det beatus & solus potens, rex regum, & Dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem: quem vidit hominum nemo, sed nec videre potest.* Ergo de Deo haec scripta sunt, cuius nominis & di- G
gnitas & veritas communis est filio. Cur igitur hoc loco filius separatur, cū etiā filio haec cuncta conueniant? Aut si non cōueniāt, nega Deū, vt neges quae Deo sunt conuenientia. Beatus negari nō potest, qui beatitudines donat. Beati enim quibus remissae sūt iniquitates. Beatus negari Psal. 31.
non potest, qui sanam doctrinam tribuit, sicut scriptum 1. Tim. 1.
est, quae est secundùm Euangelium claritatis beati Dei. Esai. 88.
Potens abnui non potest, de quo pater dicit: *Posui adiutorium super potentem.* Immortalitatem autem eius quis audeat diffiteri, cùm etiam aliis immortalitatem ipse largitus sit, sicut scriptum est de sapientia Dei: *Per hanc habebo immortalitatem?* Sap. 8.
Sed alia immortalitas suae naturae, alia nostrae est. Non sunt fragilia comparanda diuinis: H
vna sola substantia diuinitatis est, quae mori nescit. Vnde & Apostolus cùm sciret & animam & angelos immortales, quòd solus Deus immortalitatem habeat praedicauit. Nam anima moritur. *Anima enim quae peccat, ipsa* Ezec. 18.
morietur. Nec angelus immortalis est naturaliter, cuius immortalitas in voluntate est creatoris. Neque ad praeiudicium trahas, quòd non moritur Gabriel, non moritur Raphael, non moritur Vriel. Et in ipsis enim naturae capacitas vitio obnoxia, sed non obnoxia disciplinae. Omnis enim rationalis creatura accidentia recipit, & subiecta iudicio est. In accidentibus autem, & poena iu- I
dicij, & corruptela est, & profectus. Vnde & Ecclesiastes Eccl. 12.
ait: *Quoniam omne opus suum Deus adducet in iudicium.* Ergo corruptelae & mortis, etiam si nō moriatur aut peccet, capax tamen omnis est creatura. Nec ex immortali natura habet, sed ex disciplina vel gratia, si se in aliquibus ad vitia non mutat. Alia ergo immortalitas quę donatur, alia quae sine capacitate mutabilitatis est semper. An ne-
gatur immortalis diuinitas Christi, quia in carne pro om- Hebr. 2.
nibus mortem gustauit? Iam ergo melior Gabriel quàm Christus, quia ille non est defunctus, hic mortuus est.
Sed non est seruus supra Dominum: alia enim carnis in- Matt. 10.
firmitas, alia diuinitatis aeternitas. Mors carnis est, im- Act. 2.
K mortalitas potestatis. Quòd si diuinitas fecit ne caro videret corruptionem, quae vtique corruptelae erat obnoxia per naturam, quomodo mori posset ipsa diuinitas? Quomodo autem lucem inaccessibilem non habitat fi-
lius, cùm in sinu patris filius sit? Lux autem pater, lux Ioan. 1.
etiam ipse sit filius, quia Deus lux est. Aut si aliam lucem Ibidem.
inaccessibilem nisi diuinitatis putamus, numquid melior patre lux est, vt non sit in luce, qui sicut scriptum est, & apud patrem est, & in patre? Non ergo separent filium
cùm legunt solum Deum, nec patrem separent cum le- Ibidem.
gunt filium solum. In terris filius sine patre non est, & putas quòd pater sine filio sit in caelo? In carne est filius.
L Cum dico in carne est, vel in terris, secundùm Euangelij
tempora loquor: nunc enim secundùm carnem iam non 2. Cor. 5.
nouimus Christum. Ergo in carne est filius, & solus non est, secundùm quod scriptum est: *Et non sum solus, quia pater mecum est:* & putas quòd sit pater solus in luce? At
ne hoc argutum putes, accipe etiam testimonium. *Deum,* Ioan. 8.
inquit, *nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius qui est* Ioan. 1.
in sinu patris, ipse enarrauit. Quomodo solus pater, si in sinu patris filius est? quomodo enarrat, quem non videt? Non ergo solus pater. Accipe nunc & solum patrem, & solum filium. Solus pater, quòd alius pater non est. Solus filius, quòd alius filius non est. Solus Deus, quòd vna diuinitas Trinitatis est.

Quomodo filius factus intelligatur: quemadmodum etiam omnia per ipsum facta sint.

CAP. III.

SAtis ergo claret, & solum Deum non esse patrem
sine filio, & solum Deum non intelligi filium sine Rom. 1.
patre: quia secundùm carnem factus intelligitur Dei Psal. 87.
filius, non secundùm diuinam generationem. In quo autem factus sit, per os sancti patriarchae locutus asseruit,

Psal. 87. dicens: *Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit; Æstimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.* Et A
hic sicut homo, inquit, non sicut Deus, factus sum, Et repleta est malis anima mea. Anima vtique, non diuinitas.
Factus est in eo in quo erat infernis debitus, factus est in eo in quo cum aliis æstimatus est: diuinitas enim similitudinem collationis abiurat, & tamen in ipsa carne morti obnoxia maiestatem aduerte diuinitatis in Christo. Et si factus est sicut homo, & sicut caro factus est, factus est tamen inter mortuos liber, & liber sine adiutorio. Sed
Sup. cap. 2. quomodo hic sine adiutorio fuisse se filius dicit, cùm su-
Psal. 88. pra dictum sit: *Posui adiutorium super potentem?* Ergo & hic distingue naturas. Adiutorium caro habet, diuinitas
non habet. Liber igitur est, qui mortis vincula nesciuit, B
non captus ab inferis, sed qui operatus sit in infernis: sine adiutorio est, quòd neque per nuntium, neque legatum
Esai. 63. sed ipse per se Dominus saluum fecit populum suum.
Quomodo enim potuit adiutorium sui corporis quærere suscitandi, qui alios suscitauit? Ac licet homines quoque suscitauerint mortuos, non in sua tamen virtute fecerūt, sed in Christi nomine. Aliud est rogare, aliud imperare: aliud mereri, aliud donare. Elias ergo suscitauit: sed orauit, non imperauit. Elisæus suscitauit configuratus mor-
3. Reg. 17. tuo, suscitauit etiam ipsius mortui corporis tactus: vt es-
4. Reg. 13. set typus, venturum eum qui missus in similitudine car-
& 14. nis peccati, etiam sepultus mortuos suscitaret. Petrus C
Rom. 8. quoque cum Æneum curaret, ait: *In nomine Iesu Naza-*
Act. 9. *reni surge & ambula.* Non in suo ait, sed in Christi nomine. Surge autem, verbum est imperantis: sed fiducia de merito est, non præsumptio de potestate: & de nominis operatione, non de sua virtute præceptionis auctoritas. Quid igitur Ariani dicunt: In nomine Christi & Petrus imperat, & illi nolunt imperasse Dei filium, sed rogasse? Sed lectum est quòd rogauit. Disce distantiam: Rogat quasi filius hominis, imperat quasi Dei filius. An non defertis hoc Dei filio, quod etiam diabolus detulit, & vos maiore sacrilegio derogatis? Ille dicit: *Si filius Dei es, dic*
Luc. 4. *lapidi huic vt fiat panis.* Ille dicit, impera: vos dicitis, obsecra. Ille credit quòd iubente Dei filio elementorum D
rerumq; in aduersum natura vertatur: vos creditis quòd nisi roget Dei filius, nec voluntas ipsius impleatur? Et diabolus ex potestate æstimandum putat Dei filium, vos de infirmitate? Tolerabiliora sunt tentamenta diaboli, quàm argumenta sint Arij. Nec moueat quòd potentem filium dixit hominis, cum Dominum maiestatis legeris crucifixum. Quæ autem maior potentia, quàm supra cælestes potestates habere dominatum? Habebat autem qui thronis, dominationibus, angelis imperabat. Nam
1. Cor. 2. etsi erat inter bestias, sicut scriptum est, tamen angeli mi-
Ephes. 1. nistrabant ei: vt agnoscas aliud incarnationis esse, aliud E
Marc. 1. potestatis. Secundùm carnem itaque tentatur à bestiis, secundùm dignitatem ab angelis adoratur. Didicimus igitur factum esse hominem, & ad hominem hoc esse referendum. Denique & alibi habes: *Qui factus est ei ex semine Dauid*; secundùm carnem vtique ex semine Dauid
Rom. 1. factus est: Deus autem ante secula ex Deo natus est. Nec semper tamen factum esse ad creationem refertur. Scri-
Psal. 89. ptum est enim: *Domine refugium factus es nobis*, &: *Fa-*
Psal. 117. *ctus es mihi in salutem.* Non vtique creationis definitio vel editio declaratur, sed refugium factus mihi, & conuersus mihi dicitur ad salutem, sicut & Apostolus dixit: Qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia & sanctificatio & redemptio. Nobis factum, non creatum ex pa-
1. Cor. 1. tre dixit. Denique quomodo dicat factum nobis esse sapientiam, in posterioribus exposuit, dicens: Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quę abscondita est, quā prædestinauit Deus ante tempora sæcularia in gloriam nostram, quam nemo principum huius sæculi cognouit.
1. Cor. 2. Si enim cognouissent, numquam Dominum maiestatis crucifixissent. Vbi mysterium passionis exprimitur, non vtique generationis æternæ series declaratur. Sapientia
1. Petr. 1. igitur mea, crux Domini est: redemptio mea, mors Domini est. Sanguine enim pretioso redempti sumus, vt Apostolus Petrus dixit. Sanguine igitur suo quasi homo, Dominus nos redemit, idémque quasi Deus peccata do-

A nauit. Non ergo in verbis quasdam cōstituamus insidias, & verborum tendiculas aucupemur: vt quia & aliud secundùm impios significare putatur sermo qui legitur, non id quod sensus exprimat, sed quod littera ostendat, interpretemur. Sic perierūt Iudæi: dum sensuum profun-
da despiciunt, & sequūtur nuda verborum. Littera enim 2. Cor. 3.
occidit, spiritus autem viuificat. Et tamen inter duo grauia sacrilegia fortasse detestabilius sit, ad diuinitatem referre quæ carnis sunt, quàm ad litteram referre quæ spiritus sunt. Illi timuerunt in Deo carnem credere, & ideo redemptionis gratiam perdiderunt, quia causam salutis abiurant: isti diuinitatis maiestatem vsque ad carnis infirma deducunt. Detestandi Iudæi, qui carnem Domini crucifixerunt: detestabiliores tamen eos arbitror, qui di-
B uinitatem Christi cruci subditam crediderunt. Denique Tit. 3.
qui cum Iudæis sæpe tractabat: *Hæreticum*, inquit, *post vnam correptionem deuita.* Nec tamen sine iniuria patris factum nobis esse sapiētiam, ad illam inenarrabilem, nec vllis temporibus momentisque obnoxiam Christi generationem sacrilega interpretatione deriuant. Nam prętet id quòd filij iniuria, patris est cōtumelia, etiam in patrem sacrilegia ista procedunt, de quo scriptum est: *est autem
Deus verax, omnis autem homo mendax.* Aut si de filio pu- Rom. 3.
tant dictum, generationi quidem non præiudicant, quia Deum verum huius lectionis auctoritate quod abnuunt confitētur. Prolixum est si velim singula recensere, quo-
C tiens factum legerimus, non vtique per naturam, sed per
gratiam. Nam & Moyses dicit: *Adiutor & protector fa-* Exod. 15.
ctus est mihi in salutem. Et Dauid dicit: *Esto mihi in Deum* Psal. 30.
protectorem, & in domum refugij, vt saluum me facias. Et Esai. 25.
Esaias dicit: *Factus es omni ciuitati humili adiutor.* Non Psal. 117.
vtique sancti Deo dicunt: Creatus es, sed protector & adiutor per gratiam tuam factus es nobis. Vnde nec illud verendum est quod solent Ariani sæua interpretatione
componere, dicentes factum esse Dei verbum: quia scri- Ioan. 1.
ptum est, inquiunt. *Quod factum est in ipso, vita erat.* Primum intelligant, si ad substātiam diuinam referant quod factum est, Manichæorum se quæstionibus implicari. Obiiciunt enim Manichæi: Si quod in ipso factum est, vi-
D ta est: est ergo aliquid quod in ipso factum nō sit, & mors sit, vt impiè inducāt principia. Sed hoc damnat Ecclesia. Deinde vnde possunt docere sic pronuntiasse Euangelistam? Plerique enim docti & fideles sic pronuntiant: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est.* Alij sic: *Omnia per ipsum facta sunt; & sine ipso factum est nihil.* Deinde, Quod factum est, pronuntiant, & subiungunt: In ipso, hoc est. Quidquid autem fa-
ctum est, est in ipso. Quid est, In ipso? Apostolus docet,
dicens: *In ipso sumus, & viuimus, & mouemur.* Tamen Act. 17.
etiam si quemadmodum velint pronuntiēt, non possunt hic calumniari Deo verbo, si ad substantiam eius velint
E referre, Quod factū est: quin calumnientur & Patri Deo,
de quo scriptum est: *Qui autem facit veritatem, venit ad* Ioan. 3.
lucem, vt manifestentur opera eius quòd in Deo sunt facta. Ecce hic opera hominis in Deo facta legimus, & ad substantiam tamen diuinam referre non possumus. Sed aut
per ipsum facta cognoscimus, vt est illud Apostolicum, Coloss. 1.
quòd omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: aut, vt docet præsentis lectio testimonij, virtutes quibus vitæ æternæ fructus acquiritur, in Deo factas æstimare debemus, chari-
F tatem, pietatem, religionem, fidem, & alia huiusmodi;
quæ in voluntate Dei facta sunt. Ergo sicut in Dei patris,
ita etiam in Christi voluntate & virtute facta sunt, sicut Ephes. 2.
legimus: Creati in Christo in operibus bonis. Et in Psal- Psal. 121.
mo: *Fiat pax in virtute tua.* Et alibi: *Omnia in sapientia* Psal. 103.
fecisti. In sapientia, inquit, fecisti, non sapientiam fecisti. 1. Cor. 1.
Nam cùm omnia in sapientia facta sint, Christus autem Dei sapientia sit, non accidens vtique, sed subsistens & permanens in æternum: si facta est sapientia, iam deteriore conditione facta est, quàm omnia, eo quòd sapientia fieri per seipsam non potuit. Ergo si factum esse frequenter ad aliquid, non ad naturam refertur, etiam creatum esse ad causam refertur.

Quid significet quod de incarnatione Domini scriptum est:
Deus creauit me principium viarum
suarum.

Cap. IV.

Prou. 8. VNde intelligimus illud quod de incarnatione Do-
mini scriptum est: *Dominus creauit me principium*
viarum suarum in opera sua, id significare, quòd ad redi-
menda opera patris, Dominus Iesus ex Virgine sit crea-
tus. Neque enim dubitari potest de incarnationis dictum
esse mysterio, cùm propter opera sua corruptelæ seruitio
liberanda Dominus susceperit carnem, vt illum qui im-
Hebr. 2. perium habebat mortis, per sui corporis destrueret paf-
sionem. Caro enim Christi propter opera, diuinitas ante
opera: quia ipse ante omnia, & omnia in ipso constant.
Coloss. 1. Non ergo diuinitas propter opera, sed propter diuinita-
tem opera, sicut Apostolus declarauit, dicens quòd pro-
pter filium Dei omnia. Sic enim habes: *Decebat autem*
Hebr. 2. *eum per quem omnia, & propter quem omnia, multis filiis*
in gloriam adductis, ducem salutis eorum per passionem con-
summari. Nonne euidenter exposuit, quòd Dei filius qui
propter diuinitatem suam omnia creauit, is postea pro-
pter populi salutem & carnis susceptionem, & mortis
assumpserit passionem? Propter quæ autem opera sit
Ioan. 9. creatus ex virgine, ipse Dominus cùm illum cæcum cu-
raret, ostendit dicens: *In illo me oportet operari opera eius*
Ibidem. *qui misit me.* Et addidit, vt de incarnatione eius dictum
Matt. 28. crederemus: *Cùm in hoc mundo sum, lux sum huius mun-*
di. Etenim quasi homo in hoc mundo pro tempore est,
nam quasi Deus semper est. Denique & alibi ait: *Ecce vo-*
biscum sum vsque ad consummationem mundi. Nec de prin-
cipio residet aliquid quæstionis, cùm interrogatus in car-
Ioan. 8. ne: *Tu quis es?* responderit: *Principium quod & loquor vo-*
bis. Quod non solum ad substantiam diuinitatis æternæ
refertur, sed etiam ad documenta virtutum. Ex hoc enim
& Deum se probauit æternum, quia omnium ipse princi-
pium est, & vniuscuiusque virtutis auctor, quia Ecclesiæ
caput est, sicut scriptum est: *Quia ipse caput corporis Eccle-*
Coloss. 1. *siæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis.* Liquet igi-
tur & de incarnatione dictum esse principium viarum
Prou. 8. suarum, quod ad sacramentum suscepti corporis videtur
esse referendum. Ideo enim carnem suscepit, vt ad cæ-
Ioan. 20. lum nobis sterneret iter. Denique ait: *Ascendo ad pa-*
trem meum, & patrem vestrum: Deum meum, & Deum
vestrum. Denique vt scias quòd vias suas omnipotens
pater secundùm incarnationem præscripserit filio, habes
in Zacharia ad Iesum indutum vestimẽta sordida, ab an-
Zach. 3. gelo dictum: *Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis*
ambulaueris, & præcepta mea custodieris. Quod est vesti-
mentum illud sordidum, nisi carnis assumptio? Viæ igitur
Domini velut quidam tramites bonæ vitæ sunt, quæ di-
riguntur à Christo, qui ait: *Ego sum via, & veritas, &*
Ioan. 14. *vita.* Via ergo superna, est Dei virtus. Christus enim no-
bis via est. Et bona via, quæ credentibus cæli regna pate-
fecit. Viæ autem Domini, viæ rectæ sunt, sicut scriptum
Psal. 24. est. *Vias tuas Domini notas fac mihi.* Via, castitas: via, fi-
des: via est abstinentia. Est namque via virtutis, est & via
iniquitatis. Scriptum est enim: *Et vide si est via iniquita-*
Psal. 138. *tis in me.* Principium itaque nostræ virtutis est Christus.
2. Cor. 11. Principium integritatis, qui docuit virgines non viriles
expectare concubitus, sed integritatem mentis & corpo-
2. Cor. 8. ris sãcto magis dicare spiritui, quàm marito. Principium
1. Pet. 2. parsimoniæ Christus, qui pauper factus est, cùm esset di-
Philip. 2. ues, Principium patientiæ Christus, qui cùm maledicere-
tur, non remaledixit: cùm percuteretur, non repercussit.
Principium humilitatis Christus, qui formam serui acce-
pit, cùm patrem Deum maiestate virtutis æquaret. Ex illo
enim accepit virtus vnaquæque principium. Et ideo vt
Esai. 9. hæc virtutum genera disceremus, filius datus est nobis,
cuius principium super humeros eius. Principium illud,
crux Domini est, principium fortitudinis, quo via sanctis
est reserata martyribus ad sacri certaminis passionem.

G Vidit hoc principium Esaias, & ideo ait: *Puer natus est* Ibidem.
nobis, filius datus est nobis. Viderunt & Magi, & ideo cùm Matt. 4.
Paruulum in præsepi cernerent, adorauerunt, dicentes:
Puer natus est; cùm stellam conspicerent, prædicantes,
Filius datus est nobis. Aliud munus è terris, aliud mu-
nus è cælo, vtrumque vnus, in vtroque perfectus, &
sine mutabilitate diuinitatis, & sine humanæ immi-
nutione naturæ. Vnum adorauerunt, eidémque mu-
nera obtulerunt, vt ipsum esse cæli Dominum, qui in Esai. 9.
præsepibus videretur. Distingue singulorum momen-
ta verborum: Puer natus est, filius datus est nobis. Et si
ex patre natus, non tamen nobis natus, sed datus est: quia
non filius propter nos, sed nos propter filium. Neque
H enim nobis natus est, qui & ante nos natus est, & totius
est conditor creaturæ. Neque nunc primum nascitur, qui
erat semper, & erat in principio: sed illud quod non erat,
nobis nascitur. Quod etiam angelus pastoribus cùm lo-
queretur, dixit esse generatum, sicut habes scriptum: *Quia*
natus est nobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, in ci- Luc. 2.
uitate Dauid. Nobis ergo quod non erat, natum est: hoc
est, puer ex virgine, corpus ex Maria. Hoc enim post nos,
illud ante nos. Alij sic habent: *Puer natus est nobis, & fi-* Esa. 9.
lius datus est nobis. Hoc est, qui erat filius Dei, hic ex Ma-
ria puer natus est nobis, & datus est nobis. quia datus sit,
I audi Prophetam dicentem: *Et salutare tuum da nobis.* Psal. 84.
Quod enim supra nos est, datur: quod de cælo est datur:
sicut etiam alibi de spiritu legimus, quòd charitas Dei ef- Rom. 5.
fusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui da-
tus est nobis. Sed vide quemadmodum hic locus multas
hæreses extinguat. Puer natus est nobis: nobis, nõ Iudæis:
nobis, non Manichæis. nobis, non Marcionitis Prophera
dicit: Nobis, hoc est credentibus, non incredulis. Et ille
quidem misericordia sua omnibus natus est, sed perfidia
hæreticorum fecit, vt non omnibus nasceretur, qui om-
nibus natus est. Nam & lumen diei oriri iubetur super Matt. 5.
bonos & malos: sed oriri non videntibus non videtur. Si-
K cut ergo puer non omnibus natus est, sed fidelibus: sic fi-
lius non infidelibus datus est, sed fidelibus. Nobis datus
est, non Photinianis. Illi enim non datũ nobis Dei filium
dicunt esse, sed ab initio inter nos natum. Nobis, non Sa-
bellianis. Illi enim nolunt filium datum, eumdem asse-
rentes patrem esse quem filium. Nobis, non Arianis. Et
ipsi enim non habent filium pro salute datum, sed pro in-
firmitate transmissum. Non habent consiliarium, quem
putant futura nescisse: non habent filium, quem sempi-
ternum non putãt, cùm scriptum sit de verbo Dei, quòd
erat in principio. Et alibi: *In principio erat verbum.* Deni-
que vt ad propositum reuertamur exemplum: *In princi-* Ioan. 1.
L *pio*, inquit, *antequam terram faceret, & antequam produ-* Prou. 8.
ceret fontes aquarum, ante omnes colles genuit me. Fortasse
dices, quomodo de incarnatione Christi dictum esse me-
moraucrim: Dominus creauit me, cum ante incarnatio-
nem Christi, creatura sit mundi? Sed considera quòd mo-
ris est scripturis diuinis, & futura pro præteritis dicere, &
geminam in Christo significare substantiam diuinitatis,
& carnis: ne quis aut diuinitatem neget eius, aut car-
nem. Nam sicut in Esaia habes: *Puer natus est nobis, &* Esai. 9.
filius datus est nobis: ita hic quoque ante præmisit creatu-
ram carnis, & subtexuit assertionem diuinitatis: vt scires
non duos Christos, sed vnũ esse, qui & ante sæcula gene-
ratus sit ex patre, & vltimis temporibus creatus ex virgi-
M ne. hoc est, Ego sum ille creatus ex homine, creatus ad Prou. 8.
causam, qui sum generatus ante sæcula. Denique dictu-
rus, Dominus creauit me præmisit, Cõmemoiabo quæ
à sæculo sunt. Dicturus, Genuit, præmisit, In principio
antequam terram faceret, ante omnes colles genuit me.
Ante, cùm dicitur, in infinitum retro sine aliqua defini-
tione porrigitur. Denique ante Abraham, inquit, ego Ioan. 8.
sum, non vtique post Adam: & ante Luciferum, non vti-
que post angelos. Sed ante, cùm dicit, non se intra ali-
quem, sed omnia intra se dicit. Sic enim moris est æter-
nitatem Dei scripturis significare diuinis. Denique alibi
habes: *Priusquam montes fierent, aut formaretur orbis* Psal. 89.
terra, à sæculo & vsque in sæculum tu es. Ante omnia
ergo generatio, inter omnia & propter omnia creatura.
Natus ex patre supra legem, factus ex Maria sub lege. Galat. 4.

De solutione obiectionis sumpta ex eo quod scriptum est, Post
me venit vir, qui ante me factus est: *cum confutatione
erroris Arianorum, & quomodo iuxta mysticam intelli-
gentiam historia de Booz & Ruth designatus fuerit Christus,
qui Ecclesiam sibi copulauit: quomodo etiam sæpe ad causam
pertineat cùm Christus dicitur factus: quomodo denique ipse
idem sacerdos sit & hostia.*

Cap. V.

SEd scriptum est: *Post me venit vir, qui ante me factus
est, quia prior me erat.* Vnde dicunt: Ecce qui erat, fa-
ctus est. Ipsa verba perpendamus. Post me, inquit, venit
Ioan. 1. vir. Vir ergo est qui venit, ipse qui factus est. Vir autem
nomen est sexus. Sexus autem non vtique diuinitati: sed
naturæ deputatur humanæ. Possem ergo dicere: Erat in
præcognitione quidem corporis, sed æternitate virtutis.
Nam & Ecclesia erat, & sancti erant prædestinati ante
sæcula. Sed non id loco hoc dico, sed illud assero, factum
esse, non ad diuinitatem, sed ad incarnationis pertinere
Ibidem. naturam, sicut ipse Ioannes dixit: *Hic est de quo dixi: Post
me venit vir, qui ante me factus est.* Itaque cum gemi-
nam, sicut supra dixi, in Christo substantiam proposuisset,
vt vtramque intelligas & diuinitatis & carnis, hoc loco
cœpit à carne. Est enim scripturis promiscua consuetudo
diuinis, vt interdum à diuinitate Christi incipiant, & ad
incarnationis sacramenta descendant: interdum ab hu-
militate incarnationis exordium sumant, & ad gloriam
diuinitatis assurgant, vt in prophetis, Euangelistis, fre-
quenter & in Paulo. Ergo & hic iuxta memoratam con-
suetudinem ab incarnatione Domini cœpit de eius diui-
nitate dicturus: non vt confunderet humana atque diui-
na, sed vt distingueret. Verùm Ariani, velut Iudaici cau-
Esai. 1. pones, miscent aquam cum vino: quia diuinam genera-
tionem humanámque confundunt, ad diuinitatem refe-
rentes, quod de carne sit dictum. Nec metuo quòd ob-
iecturi videntur, quòd in superioribus non habet, Virum.
Ioan. 1. Sic enim habet: *Qui post me venit.* Sed videant & ibi quid
Ibidem. præmiserit: *Verbum*, inquit, *caro factum est.* Et ideo non
addidit, Virum: quia carnem dixerat. Per carnem autem
istic virum intelligimus, & per virum carnem. Ergo quod
dixerat: Verbum caro factum est, virum hoc loco nomi-
nare superfluum fuit, quem iam carnis expressione signa-
uerat. Quo exemplo in posterioribus quoque & agnum
præmisit, qui tolleret peccatum mundi. Et vt incarnatum
Ibidem. intelligeres, quem ante memorauerat, ait: *Hic est de quo
Ibid. ante dixi, Post me venit vir, qui ante me factus est*; hoc est,
virum dixi non Deum factum. Sed vt ipsum incarnatum
declararet esse, qui ante sæcula erat: ne duos filios crede-
remus, ait: Quia prior me erat. Nam si, Factus est, ad di-
uinam generationem retulisset, quid opus erat, vt adhuc
adderet tertium, atque iteraret quod supra dixerat. Sed
quia ante de incarnatione tantum dixerat: Post me venit
vir, qui ante me factus est, ideo addidit: Quia prior me
erat, quoniam diuinitatis æternitas fuerat exprimenda.
Et hæc est causa prælationis, vt merito antelatus videa-
tur, qui proprij patris sempiterna virtus est. Dat tamen
intellectus spiritalis vbertas, vt excurrere & euagari ad
concludendos libeat Arianos, qui volunt factum hoc
loco non ad virum, sed ad diuinitatem referre. Quid est
Rom. 1. enim tenere quod posuit, cùm dixerit Baptista: Post me
venit, qui ante me factus est: hoc est, supra meritum
meum factus, supra meam gratiam: tempore carnis
Ioan. 1. posterior, diuinitatis honore venerabilis? Post me enim
venit: temporis est: prior me erat, æternitatis: ante me
factus est, honoris: quia etiam incarnationis mysterium
supra humanam est gratiam. Denique in inferioribus
Ibid. quid supra contexuisset expressit, dicens: *Post me venit
vir, cuius non sum dignus calceamenta portare.* Præstantiam
vtique dignitatis, non æternitatem diuinæ generationis
exponens. Quod eo vsque ad incarnationem pertinet,
vt typum in hominibus mystici calceamenti ante præ-
misérit. Lege enim proximo defuncti, vel fratri copula
Num. 36.

A deferebatur eius vxoris, vt semen fratris vel proximi re-
suscitaret. Vnde quòd Ruth, licet ipsa alienigena, tamen Ruth. 2.
quia maritum habuerat ex Iudæis qui reliquerat super-
stitem proximum, eámque colligentem manipulos suæ
messis, quibus alebat & se & socrum, Booz vidit & ama-
uit, non aliter eam accepit vxorem, nisi calceamentum Ruth. 4.
eius ante soluisset, cui vxor debebatur ex lege. Historia
simplex, sed alta mysteria, aliud enim gerebatur, aliud fi-
gurabatur. Nam si secundùm litteram sensum torquea-
mus, prope quidam pudor & horror in verbo est, si ad
commixtionis corporeæ consuetudinem sententiam in-
tellectúmque referamus. Designabatur autem futurus
ex Iudæis, ex quibus Christus secundùm carnem, qui Rom. 9.
B proximi sui, hoc est populi mortui semen, doctrinæ cæ-
lestis semine suscitaret, qui calceamentum nuptiale Ec-
clesiæ copulandæ præscripta legis spiritalia deferebant.
Non Moyses sponsus. Illi enim dicitur: *Solue calceamen-* Exod. 3.
tum pedum tuorum, vt Domino suo cedat. Non Iesus Iosue. 5.
Naue filius sponsus. Nam & ipsi dicitur: Solue cal-
mentum pedum tuorum, ne ex similitudine no-
minis sponsus Ecclesiæ crederetur. Non alius sponsus,
sed solus Christus est sponsus, de quo dixit Ioannes: qui
habet sponsam, sponsus est. Illis igitur calceamentum Ioan. 3.
soluitur, huic solui non potest, sicut dixit Ioannes: *Non* Ioan. 1.
sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius. Solus ergo
Christus est sponsus, cui illa veniens ex gentibus sponsa,
C ante inops atque ieiuna, sed iam Christi messe diues,
innubat: quæ manipulos fœcundæ segetis, verbique re- Ruth. 1.
liquias gremio legat mentis interno, vt exhaustam illam
viduam morte filij, atque inopem defuncti populi ma-
trem nouis pascat alimentis, non relinquens destitutam
viduam, & nouos quærens. Solus ergo Christus est
sponsus, qui nec synagogæ ipsi manipulos suæ messis in-
uidebat. Vtinam se non ipsa excluderet. Habuit quos
per se colligeret: sed quia sponsus eius est mortuus, quasi Ruth. 1.
filio egena defuncto, per Ecclesiam manipulos quibus
viueret colligebat, quos venientes in exultatione porta-
D bunt, sicut scriptum est: *Venientes autem venient in exul-* Psal. 125.
tatione, tollentes manipulos suos. Quis enim sibi alius spon-
sam audeat Ecclesiam vendicare, quam à Libano vnus &
solus vocabit, dicens: *Ades huc a Libano sponsa; ades huc* Cant. 4.
à Libano? Aut de quo alio potuit Ecclesia dicere: *Fauces
eius dulcedines, & totus desiderium*? Et quia de calceamen- Cant. 5.
to pedum tractatum sumpsimus, cui alij nisi verbo Dei
incarnato conuenit dictum: *Crura eius columnæ marmo-* Ibid.
rea fundatæ super bases aureas? Solus enim Christus in
ambulat animis, & graditur in mente sanctorum, in-
quibus velut aureis basibus, fundamentísque pretiosis
solidata vestigia verbi cælestis hæserunt. Claret igitur &
virum & typum ad incarnationis spectare mysterium:
E Non ergo ad substantiam diuinitatis, sed ad incarnatio-
nem, nonnumquam etiam ad causam pertinet, cùm di-
citur factus. Nam si ad diuinitatem refers; ergo & in Ioan. 1.
opprobrium Deus factus est. Sic enim habes: *Tu au-* Psal. 88.
tem repulisti, & ad nihilum redegisti, distulisti Christum Ibidem.
tuum. Et infra: *Factus est in opprobrium vicinis suis.* Vi- 1. Cor. 6.
cinis, inquit, non ciuibus, non domesticis, non adhæ-
rentibus: *Quoniam qui adhæret Domino, vnus spiritus est.* 1. Cor. 1.
Qui vicinus est, non adhæret. Factus est in opprobrium, Hebr. 1.
quia crux Domini Iudæis scandalum, Græcis stultitia. Hebr. 7.
Nam sapientibus per eandem crucem excelsior factus est Hebr. 1.
cælis, excelsior angelis, & melioris testamenti factus est
F sponsor, ipse qui erat prioris. Vide quàm non defugiam
ista, vt etiam congeram. Sed quomodo factus sit con- Hebr. 7.
sidera. Primum quòd purificatione facta consideat in dex- Hebr. 9.
tera magnitudinis in excelsis, tantò melior factus angelis.
Vbi purificatio, hostia: vbi hostia, corpus: vbi corpus,
oblatio: vbi munus oblationis, ibi sacrificium passio-
nis. Deinde sponsor melioris testamenti. Vbi testa-
mentum, mors necesse præcedat testatoris, sicut sub-
ter est scriptum. Mors autem non ad diuinitatis æter-
nitatem, sed ad fragilitatem refertur humanam. Ex-
celsior quoque cælis factus quomodo sit ostenditur.
Immaculatus, inquit, *segregatus à peccatoribus, & excelsior* Hebr. 7.
cælis factus, qui non habet quotidie necessitatem, sicut sacer-

dotes, prius pro suis delictis hostiam off rre, deinde pro populi. G Hebr. 2. Hoc enim fecit semel se offerendo, sicut scriptum est. *Nemo excelsior factus dicitur, nisi qui in aliquo fuerit humilior.* In eo igitur excellentior factus est, sedendo ad dexteram patris, in quo seminor angelis factus, obtulit passioni. Philip. 2. Postremo ipse Apostolus ad Philippenses ait, quòd in similitudine hominis factus, & specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. Vide vbi factus sit: in similitudine, inquit, hominis, non in potestate Dei: & factus obediens vsque ad mortem, vt obedientiam quidem hominis habuerit, regnum diuinitatis. Quantis igitur adhuc vtemur exemplis ad incarnationem, vel ad aliquid referendum esse quod factum est? Quod autem & factum est, idem est & creatum. H Psal. 148. *Dixit enim, & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt.* Prou. 8. Dominus creauit me, secundùm carnem dictum: Lib. 1. cap. 7. creatum quoque supra ostendimus de incarnatione dictum videri. Rom. 1. Ipse etiam Apostolus asserendo seruiendum non esse creaturæ, significauit ex Deo filium non creatum esse, sed genitum. Prou. 8. Tamen etiam alibi vt manifestaret quomodo in Salomone sit lectum: *Dominus creauit me*: quid in Christo creatum esset, ostendit. Itaque totius seriem capitis recenseamus. Sic enim habes: Hebr. 2. Ergo quia filij participes sunt carnis & sanguinis, & ipse similiter particeps factus est eorundem, vt per mortem destrueret hunc qui mortis habebat imperium. I Quis ergo est qui nos participes suæ voluit esse carnis & sanguinis? vtique Dei filius. Quomodo nisi per carnem particeps factus est noster? aut per quam, nisi per corporis mortem, mortis vincula dissoluit? Mortis enim mors facta est susceptio mortis in Christo. Ergo de incarnatione proposuit. Videamus sequentia. Nec enim statim angelos, Ibid. inquit, assumpsit, sed semen Abrahæ: vnde habuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret & fidelis princeps sacerdos ad Deum, vt expiaret peccata populi. In quo enim passus est ipse & tentatus, potest & tentatos iuuare. K Propter quod fratres sanctissimi vocationis cælestis participes intuemini Apostolum & principem sacerdotum confessionis nostræ Iesum fidelem esse creatori suo, Hebr. 3. sicut & Moyses in domo eius. Hæc nempe verba sunt Apostoli. Hebr. 2. Videtis in quo creatum dicat: in quo assumpsit, inquit, semen Abrahæ, Sup. cap. 2. corporalem vtique generationem asserit. 1. Petr. 2. In quo autem, nisi in corpore expiauit populi peccata? Hebr. 9. In quo passus est, nisi in corpore? sicut & supra diximus: Christo passo secundùm carnem. In quo sacerdos, nisi in eo quod sacerdotali assumpsit ex genere? Sacerdos enim aliquid debet offerre, & secundùm legem in sancta intrare per sanguinem. Ibid. Ergo quia sanguinem taurorum hircorúmque repudiauerat Deus, L hunc vtique sacerdotem per suum sanguinem, sicut legisti, in sancta sanctorum cęli summa penetrantem oportebat intrare, vt æterna nostrorum esset ablutio peccatorum. Idem ergo sacerdos, idem & hostia, & sacerdotium: tamen & sacrificium humanæ conditionis officium est. Nam & agnus ad immolandum ductus est, & sacerdos est secundùm ordinem Melchisedech. Nemo igitur vbi ordinem cernit humanæ conditionis, ibi ius diuinitatis Esai. 53. adserat. Psal. 109. Nam & illum Melchisedech per quem Abraham hostias suas obtulit, Gen. 14. non angelum vtique secundùm Iudaïca ludibria intelligit Ecclesia, sed virum sanctum, ac sacerdotem Dei, qui typum gerens Domini, & sine patre, & sine matre, & sine generationis enarratione, & sine M initio, & sine fine describitur: vt ostenderet sempiternum filium Dei in hunc mundum esse venturum, qui & sine patre secundùm incarnationem natus est, & sine matre secundùm diuinam generationem, & sine enarratione generationis, quia scriptum est: Hebr. 7. *Generationem autem eius quis enarrabit?* Ergo illum Melchisedech in Christi typo sacerdotem Dei accepimus. Sed illum in typo, hunc in veritate: typus autem vmbra est veritatis. Illum in nomine vnius ciuitatis, Esai. 53. hunc regem in reconciliationem totius mundi: quia scriptum est: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi*; hoc est, sempiterna diuinitas. 2. Cor. 5. Aut si pater in filio, sicut filius in patre, & substantiæ vtique & operationis vnitas non negatur, Quomodo autem negare merito possunt etiam si velint, cùm scriptum sit: Ioan. 14. *Pater autem in me manens, ipse facit opera?* &c; Ibid. *Opera quæ ego facio, ipse facit?* Non dixit, Et ipse facit, ne similitudinem magis quàm vnitatem corporis æstimares. Sed dicendo, Quæ ego facio, ipse facit: manifestum reliquit, quòd vnum opus patris & filij credere debeamus. Denique ibi similitudinem operum, non vnitatem voluit intelligi: Ibidem. *Qui credit*, inquit, *in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet.* Bene hîc interponendo, &, similitudinem nobis donauit, vbi vnitatem naturalem negauit. Vnum est igitur opus patris & filij, etiam si non placeat Arianis.

PATRIS ET FILII VNVM ESSE regnum, & non diuisum.

Cap. VI.

QVæro autem quomodo regnum velint patris & filij esse diuisum, cùm Dominus dixerit, vt suprà ostendimus: Sup. lib. 1. cap. 2. *Omne regnum inter se diuisum, facilè destruetur?* Matt. 12. Et ideo ad excludẽdum Arianæ sacrilegium sæuitatis, vnum imperium patris & filij: etiam Petrus sanctus asseruit, dicens: 1. Petr. 1. *Quapropter satagite fratres certam vestram vocationem & electionem facere.* Hæc enim facientes non errabitis. Sic enim abundantiùs ministrabitur vobis introitus in æternum imperium Dei & Domini nostri Saluatoris Iesu Christi. Aut si quis de Christi tantum imperio dictum putat, & hoc ideo sic accipit, vt patrem filiúmque potestate secernat, is tamen & regnum filij fatebitur, & æternum. Itaque non solum duo inducent regna diuisa, vt obnoxia sint defectui, sed etiam cùm regna comparabilia nulla sint Dei regno, quod filij esse, etiam si velint negare, non possunt: aut contra suam sententiam ridebunt, vt idem patris & filij regnum esse fateantur: aut, quod sacrilegium est dicere, K ius patri regni minoris adscribent: aut, quod contrarium est, quem minorem diuinitate impiè memorant, eius regnum fatebuntur æquale. Sed hoc non quadrat, non congruit, non cohæret. Dicant igitur vnum esse regnum; sicut nos dicimus & probamus. Probamus autem non nostris, sed cælestibus testimoniis. Primùm enim etiam aliis exemplis disce regnum cælorum, regnum filij quoque esse. Ipse enim dixit: Matt. 16. *Amen amen dico vobis, quoniam sunt aliqui de istic adstantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regnum suum.* Dubitari ergo non potest quòd sit regnum filij Dei: sed accipe ipsum esse regnum filij quod patris est. L Amen dico vobis, quòd sunt quidam circumstantium, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei venientis in virtute. Eo enim vsque vnum regnum est, vt vnum sit præmium, idem heres, eadem merita, idem sponsor. Marc. 9. Quomodo non idem regnum, cum præsertim ipse de se filius dixerit: *Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris mei?* Quod enim patris est per maiestatis proprietatem, id etiam filij est per eiusdem claritudinis Matt. 13. vnitatem. Ergo & patris regnum scriptura dixit, & filij. Accipe nunc, quòd vbi regnum Dei dicit, nec patris nec filij separat potestatem, quia & paternum & filij regnum Ioan. 17. vno Dei nomine comprehendit, sicut habes: *Cùm videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei.* M An negamus in regno filij prophetas esse, cùm Luc. 13. & latroni dicenti: *Memento mei cum veneris in regnum tuum*: responderit Dominus: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso?* Aut quid est esse in regno Dei, nisi æternam nescire mortem? Qui autem nesciunt æternam Luc. 23. mortem, vident filium hominis venientem in regnum suum. Quomodo ergo potest non in potestate habere quod donat, dicens: *Tibi dabo claues regni cælorum?* Matt. 16. Et vide to distantiam. Seruus aperit, Dominus largitur. Iste per se, ille per Christum. Famulus claues accipit, Dominus ordinat potestates. Aliud ius donantis, aliud dispensantis obsequium est. Ibid. Accipe adhuc vnum regnum, vnum imperium esse patris & filij. Habes ad Timotheum: 1. Tim. 1. *Paulus Apostolus Iesu Christi secundùm imperium*

Dei Saluatoris nostri, & Christi Iesu spei nostræ. Vnum igitur patris & filij regnum euidenter est declaratum, sicut
Ephes. 3. Apostolus Paulus asseruit, dicens: *Hoc autem scitote; quod omnis impudicus, aut immundus, aut auarus, quod est idololatria, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* Ergo vnum regnum, & vna diuinitas. Vnam diuinitatem lex
Deut. 6. probauit, quæ dicit vnum Deum. Probauit & Apostolus,
Coloss. 2. dicendo de Christo: *In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Si enim iuxta Apostolum plenitudo omnis corporaliter diuinitatis in Christo est; aut vnius diuinitatis patrem & filium fatebuntur: aut si patris & filij diuinitatem cupiunt separare, cùm omnem plenitudinem diuinitatis corporaliter filius habeat, quid est quod æstimant amplius adscribendum, cùm amplius nihil sit plenitudine perfectionis: Ergo vna diuinitas.

Quòd vna sit maiestas & vna gloria, vna quoque substantia patris & filij.

CAP. VII.

Sup. lib. 1. cap. 4. IMaginem autem vnam & similitudinem vnam suprà diximus, superest vt vnius quoque maiestatis patrem filiúmque doceamus. Nec longè aberit. Cùm enim ipse dixerit de se filius: *Cùm venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem ma-*
Matt. 25. *iestatis suæ*: (ecce filij expressa est maiestas) quid ei deest, cuius increatam maiestatem negare possunt? Est ergo filij maiestas. Accipiant nunc, vt dubitare non possint,
Luc. 9. quòd patris & filij vna maiestas sit. Ipse Dominus dixit: *Nam qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cùm venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum.* Quid est: Et sanctorum angelorum, nisi quòd honorantur & serui, dignitate domini sui? Dignitatem ergo suam ad filium & patrem retulit, non vt angeli habeant cum patre & filio æquale consortium, sed vt præeminentem gloriam Dei cernant. Neque enim suam maiestatem angeli habent, sicut lectum est de filio: *Cùm sederit in sede maiestatis suæ*: sed assistunt, vt patri &
Matt. 25. filij gloriam videant, quibus aut possunt aut merentur as-
Ioan. 17. pectibus. Denique ipsa se explanant verba diuina, vt intelligas illam gloriam & patris & filij cum angelis non esse communem. Sic enim habes: Cùm autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo.
Matt. 25. Et vt doceret vnam maiestatem & vnam gloriam esse patris & suam, ipse in alio libro ait: *Et filius hominis con-*
Marc. 8. *fundetur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.* Illi in obsequio, hic in gloria. Illi in comitatu, hic in suggestu: Illi stant, hic sedet. Vt verbo tamen vsus vtamur humani, hic iudicat, hi ministrant. Diuinam au-
Ioan. 5. tem non præmisit maiestatem patris, & subdidit suam &
Matt. 4. angelorum, ne de superioribus ad inferiora fecisse gradum quendam ac ordinem videretur. Sed quia pater inferior videri non poterat, præmisit maiestatem suam, & addidit patris & angelorum: ne se medium inter patrem & angelos nominando, aut ab angelis ad patrem per sui quoque incrementa fecisse quendam videretur ascensum, aut à patre rursus ad angelos per ordinem cum sui etiam diminutione crederetur fecisse descensum. Nam nos qui vnam diuinitatem patris & filij confitemur: diuersum, vt Ariani, ordinem non putamus. De substantia autem, Imperator Auguste, quid loquar, vnius filium cum patre esse substantiæ, cùm imaginem paternæ substantiæ filium legerimus, vt in nullo secundùm diuinitatem à patre intelligas discrepare? Iuxta hanc imaginem dixit: *Omnia*
Ioan. 16. *quæ pater habet, mea sunt.* Ergo nec substantiam in Deo possumus denegare. Neque enim insubstantiuus est, qui in aliis dedit habere substantiam: licet alia sit substantia Dei, alia creaturæ. Nec potest insubstantiuus filius Dei esse, per quem cuncta subsistunt. Et ideo ait: *Non est occultatum os meum quod fecisti in absconditio, & substan-*
Psal. 138. *tia mea in inferioribus terræ.* Virtuti enim & diuinitati, ea quæ ante constitutionem mundi, vel imperspicabili maiestate sunt gesta, abscondita esse non poterant. Legimus ergo substantiam. Sed dices de incarnatione dictam esse substantiam. Interim nomen substantiæ lectum probaui, & lectum non pro patrimonio, vt dicitis. Iam, si placet, accipiamus secundùm mysterium in inferioribus Christi fuisse substantiam. Etenim vt defunctorum animas in sui corporis anima liberaret, vincula mortis solueret, peccata donaret, operatus est in inferno: & tamen quid obstat quo minus illam diuinam intelligas substantiam, cùm Deus ita vbique sit, vt ei dictum sit: *Si* Ibidem.
ascendero in cælum; tu illic es: si descendero ad infernum, ades? Denique ad substantiam diuinam deriuandum Ibidem.
esse intellectum; sequentibus declarauit, dicens: Inoperatum meum viderunt oculi tui, eo quòd non operis factura sit filius, sed verbum genitum potestatis æternæ, ἀκατέργαστον enim dixit, hoc est, inoperatum atque increatum verbum sine alicuius creaturæ testimonio ex patre natum. & tamen abundamus aliis substantię testimoniis. Sic ista hoc loco substantia corporalis, dummodo non opus Dei filium, sed inoperatam eius diuinitatem & ipse fatearis. Scio autem aliquos dicere inoperatum esse etiam incarnationis mysterium, quod non sit virilis copulæ vsus operatus, quia partus est virginis. Si ergo plerique hoc loco nec Mariæ partum opus esse dixerunt, tu Ariane opus putas esse Dei verbum? Aut hic tantum substantiam legimus? Nonne & alibi dixit: Portæ ci- Nahum. 2.
uitatum effractæ sunt, montes ceciderunt, & reuelata est substantia? Numquid & hîc creatura signatur? Solent enim aliqui dicere pecuniariam esse substantiam. Ergo si ad hunc sensum refers, ideo ceciderunt montes, vt pecuniarium patrimonium cerneretur. Sed si meminerimus qui montes ceciderint, illi vtique de quibus dictum est: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic mon-* Matt. 17.
ti, Tollere, & iactare in mare. Montes ergo sunt altitudines se extollentes. Denique in Græco, regna ceciderunt, habetur. Quæ regna, nisi satanæ, de quo dixit Dominus: *Quomodo stabit regnum ipsius?* Ipsos ergo legimus montes, quæ regna sunt diaboli. Ideóque istis cadentibus regnis Nahum. 2.
de corde fidelium, reuelatum est; paternæ Dei filium Matt. 12.
Christum esse substantiæ. Qui sunt etiam illi ipsi montes æterni, de quorum medio quatuor currus procedunt? Ad- Zach. 6.
uertimus altitudinem illam extollentem se aduersus 2. Cor. 10.
scientiam Dei, verbo Domini corruisse, cùm diceret Dei
filius: *Obmutesce; & exi immunde spiritus.* Dequo & in Marc. 1.
Propheta dixit: *Ecce ego ad te mons corrupte.* Isti ergo ce- Hier. 51.
ciderunt montes, & reuelatum est quòd esset in Christo Nahum. 2.
diuina substantia, dicentibus iis qui viderunt: *Verè filius Dei est.* Non enim humana, sed diuina potestate dæmoniis imperabat. Hieremias quoque dicit: *Super montes accipite luctum, & super semitas desertas planctum, quia de-* Luc. 4.
fecerunt; eo quòd non sint homines, non acceperunt vocem sub- Hier. 9.
stantiæ, à volatilibus vsque iumenta expauerunt & defecerunt. Nec præterit etiã alibi, cùm fragilitates exponeret conditionis humanæ, vt susceptam à se infirmitatem carnis, & affectum nostræ mentis ostenderet, dixisse Dominum per Prophetam: *Memento Domine quæ est substantia* Psal. 88.
mea; quia in natura fragilitatis humanæ Dei filius loquebatur. De quo supra, vt incarnationis mysterium reuelaret, ait: *Tu verò repulisti Domine; & pro nihilo habuisti;* Ibidem.
distulisti Christum tuum, euertisti testamentum serui tui, profanasti in terra sanctitatem eius. In quo vtique seruum dixit, nisi in carne? quòd non rapinam arbitratus est esse se Philip. 2.
æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & specie inuentus vt homo? Mea ergo susceptione seruus sua potestate. Quid illud quod habes: *Quoniam quis stetit in substantia Domini?* Et alibi: *Et si stetissent in substantia mea, & audissent verba mea, & si docuissent plebem meam, auertis-* Hier. 23.
sem eos à nequitiis & adinuentionibus suis? Quomodo ne- Ibidem.
gant Dei esse substantiam? quomodo verbum substantiæ, quod creberrimum in scripturis est, putãt esse vitandum, cùm ipsi ex alia substantia, hoc est, ἑτερούσιον dicendo filiũ, substãtiam tamen in Deo esse non abnuãt? Non igitur verbum, sed vim verbi fugiunt, quia nolunt verum esse Dei filium. Nam licet humano verbo non

possit diuinæ generationis series comprehendi, tamen
iudicarunt patres fidem suam tali propriè con-
tra ἑτερούσιον sermone signandam, auctorita-
Ibid. tem sequuti Prophetæ, qui ait: *Quis stetit in substantia Do-*
mini, & vidit verbum eius? Secundùm impietatem igi-
al. proposi-tum. tur suam † positum substantiæ verbum recipiunt Ariani
secundùm pietatem autem fidelium comprobatum re-
pudiant & refutant. Nam quid est aliud, cur
ὁμοούσιον patri nolint filium dici, nisi quia no-
lunt verum Dei filium confiteri? sicut auctor ipsorum
Eusebius Nicomediensis epistola sua prodidit, dicens:
Si verum, inquit, Dei filium & increatum dicimus,
ὁμοούσιον cum patre incipimus confiteri. Hæc
cùm lecta esset epistola in cōcilio Nicæno, hoc verbum
in tractatu fidei posuerunt patres, quòd id viderunt ad-
uersariis esse formidini, vt tamquam euaginato ab ipsis
gladio, ipsorum nefandæ caput hæreseos amputarent.
Frustra autem verbum istud propter Sabellianos de-
clinare se dicunt, & in eo suam imperitiam produnt,
ὁμοούσιον enim aliud alij, non ipsum est sibi.
Recte ergo ὁμοούσιον patri filium dicimus,
Matt. 6. quia verbo eo & personarum distinctio & naturę vnitas
Exod. 19. significatur. An negare possunt οὐσίαν lectam,
cùm & panem ἐπιούσιον Dominus dixerit: &
Moyses scripserit, ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι λαὸς περιού-
Psal. 103. σιος? Aut quid est οὐσία, vel vnde dicta, nisi
Prou. 22. οὖσα ἀεί, quòd semper maneat? Cui enim esse
Apoc. 5. semper, Deus est: & ideo manēs semper οὐσία
dicitur diuina. & propterea ἐπιούσιος panis,
quòd ex verbi substantia, sustantiam virtutis manentis
cordi & animæ subministret. Scriptum est enim: *Et pa-*
nis confirmat cor hominis. Seruemus igitur præcepta maio-
rum, nec hereditaria signacula ausi rudis temeritate vio-
lemus. Librum signatum illum propheticum non se-
niores, non potestates, non angeli, non archangeli
aperire ausi sunt: soli Christo explanandi eius præro-
gatiua est seruata. Librum sacerdotalem quis nostrum
resignare audeat, signatum à confessoribus, & multo-
rum iam martyrio consecratum? Quem qui resignare
coacti sunt, postea tamen damnata fraude signarunt.
Qui violare non ausi sunt, confessores & martyres exti-
terunt. Quomodo fidem eorum possumus denegare,
quorum victoriam prædicamus? Nemo metuat, nemo
formidet, plus confert fidelibus qui minatur. Venenatę
sunt blanditiæ perfidorum, tunc cauendæ, cùm id quòd
negant, prædicare se simulant. Sic decepti sunt & ante
qui facilè crediderunt, vt ibi perfidiæ laqueos inciderent,
S. Hieron. cōt. Lucif. vbi fidem esse credebant. Qui dicit, inquiunt, Christum
creaturam, secundùm cæteras creaturas, anathema sit.
Prou. 14. Audierunt simplices, & crediderunt: Innocens enim
(sicut scriptum est) credit omni verbo. Audierunt ergo,
& crediderunt, primo decepti sono: ac velut aues inten-
ti ad escam fidei, extentum sibi laqueum non cauerunt.
Ita dum fidem sequuntur, hamum nefandæ fraudis at-
Matt. 10. trectauerunt. Et ideo: *Estote*, inquit, *astuti sicut serpentes,*
& simplices sicut columbæ, præmittitur astutia, vt sit tuta
Coloss. 3. simplicitas. Sunt enim serpentes euangelici, qui exuunt
veterem vsum, vt induant nouos mores, sicut scriptum
est: *Expoliantes veterem hominem cum actibus suis, & induen-*
tes nouum secundùm imaginem eius qui creauit eum. Discamus
ergo depositis vetusti hominis exuuiis, euangelicorum
serpentium vias, vt more serpētium seruare caput, frau-
dem cauere noscamus. Satis fuerat dicere: qui dicit crea-
turam Christum, anathema sit. Cur bono confessionis
Ariane, venena permisces, vt totum corpus contamines?
Addendo enim, Secundùm cæteras creaturas non crea-
turam Christum negas, sed creaturam dicis esse dissimi-
lem. Creaturam enim dicis, etsi prętantiorem cæteris
asseras creaturis. Denique Arius huius impietatis magi-
ster Dei filium creaturam dixit esse perfectam: sed non
sicut cęteras creaturas. Videtis igitur hereditario patris
vestri vos vti esse sermone: Sat est creaturam negare,
G quid opus fuit addere, sed non sicut cæteras creaturas?
Recide quod putruit, ne serpat contagio: venenum
habet, mortem affert. Deinde dicis interdum Deum
Christum: sed ita dic Deum, vt Deum verum, vt pleni-
tudinem ei paternæ diuinitatis assignes. Sunt enim qui
dicantur dij, siue in cælo, siue in terra. Non ergo persun-
ctoriè nuncupandus Deus, sed ita vt eandem diuinita-
tem prædices in filio, quam pater habet, sicut scriptum
est: *Sicut enim pater vitam habet in semetipso, sic dedit & filio*
vitam habere in semetipso. Dedit vtique quasi filio per gene-
rationem, non quasi inopi per gratiam. Et potestatem 1. Cor. 8.
dedit ei iudicium facere, qui filius hominis est. Vide
H quid addidit, ne tu calumnieris ex verbo. Filium homi-
nis legis, & accipientem arguis? Nega ergo Deum, si Ioan. 5.
non omnia filio quæ Dei sunt, deferuntur. Cùm enim
dixerit: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*: cur tu non omnia
quæ diuinæ naturę sunt, etiam in filio confiteris? Nam
qui dicit: Omnia quę pater habet, mea sunt: quid exci- Ibid.
pit quod non habet? Quid est quod ἐμφατικῶς,
quàm fideli magis sermone commemores, quòd mor-
tuos suscitauerit, maria pedes transierit, infirmitates ho-
minum curauerit? Hæc enim etiam seruulis suis præsti- Ioan. 16.
tit. Plus ista miror in hominibus, quòd tantam eis dede-
I rit potestatem. Aliquid de Christo audire desidero, quod
speciale sit Christi, quod cum iis quæ creata sunt, non
possit esse commune: Quia genitus, quia ad dexteram Matt. 9.
patris sedet. Vbique lego concessum patris & filij, sem-
per ad dexteram filius sedet. Numquid melior filius pa-
tre? Non hoc dicimus. Sed quem charitas Dei honorat,
humana iniquitas derogat. Sciuit pater ferendas esse de
filio quæstiones, præbuit nobis quod sequeremur pieta-
tis exemplum, ne filio derogemus. Vno tantùm loco
stantem ad dexteram Dei Iesum Stephanus vidisse se di-
xit. Et hoc disce, ne quam hinc moueas quæstionem.
Cur enim vbique ad dexteram sedere ostenditur, vno le-
gitur in loco stare? Sedet quasi iudex viuorum & mor-
K tuorum: stat quasi aduocatus suorum. Stabat ergo qua- Act. 7.
si sacerdos, quando patri hostiam boni martyris offere- Act. 10.
bat, stabat quasi bono luctatori brauium tanti præsul 1. Ioan. 2.
certaminis redditurus. Accipe & tu spiritum Dei, vt ista
distinguas, sicut accepit & Stephanus, & dicas sicut di-
xit & martyr: *ecce video cælos apertos, & filium hominis stan-* Act. 7.
tem ad dexteram Dei. Qui cælos apertos habet, Iesum ad
dexteram Dei † cecinit. Qui clausos oculos habet men- al. cernit.
tis, Iesum ad dexteram Dei non videt. Confiteamur er-
go Iesum ad dexterā vt cælum & nobis aperiatur. Clau-
dunt sibi cælum, qui aliter confitentur. Quòd si qui ob-
iiciunt quòd filius stabat, ostendunt hoc loco quòd pa-
L ter sedebat. Nam licet filium hominis stare dixerit, ta-
men hoc loco nec patrem sedere memorauit. Vt autem
euidentius cognosceretur nulla esse stantis iniuria, sed
potestas, filium Stephanus obsecrabat, vt se amplius Ibid.
commendaret patri, dicens: *Domine Iesu, accipe spiritum* Ibid.
meum. Et vt eandem patris, & filij potestatem esse osten- Luc. 23.
deret, repetiuit, dicens: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.*
Hoc Dominus in passione propria quasi filius hominis
patri dicit: hoc & Stephanus filium Dei in suo martyrio
deprecatur. Cum eadem gratia à patre filioque deposci-
tur, eadem potentia declaratur. Aut si volunt Stepha-
num patri dixisse, videant quid propria testificatione si-
M gnificent. Licet nos ista non moueant, aduertant tamen
qui totum in littera constituunt & in ordine, quòd filius
priùs sit rogatus. Non autem & secundùm eorum inter-
pretationem ostendimus vnitatem paternæ maiestas
& filij. Nam cùm & pater rogatur & filius, ęqualitas
precationis operationis indicat vnitatem. Si autem illis
non placet filio dictum, Domine: videmus quòd etiam
Dominum eum negare conantur. Sed iam quia martyris
tanti corona processit, studia certaminis relaxemus, fe-
rias hodierni sermonis habeamus. Prosequamur san- Act. 7.
ctum martyrem laudibus, sicut post magna decebat
certamina, vulneribus quidem aduersarij cruentatum,
sed Christi præmiis coronatum.

S. AMBR. DE FIDE LIBRI TERTII FINIS.

Capita libri quarti de Fide.

1. *Quòd non mirum videatur quòd humanum genus errauerit de filio Dei, cum & angeli non potuerint mysterium Domini Iesu Christi cognoscere, nisi per reuelationem.*

2. *De eo quod scriptum est:* omnis viri caput Christus est, *&c. &*: Qui autem plantat, & qui rigat, vnum sunt.

3. *De eo quod scriptum est:* Amen amen dico vobis, non potest filius facere à se quidquam, nisi quod viderit patrem facientem.

4. *Quibus rebus hæretici inæqualitatem patris & filii probare contendant.*

5. *De eo quod scriptum est:* Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuit propter me.

6. *De eo quod scriptum est:* Hæc infirmitas non est ad mortem.

7. *Quomodo intelligi debeat quod scriptum est:* Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE.

LIBER QVARTVS.

Quòd non mirum videatur quòd humanum genus errauerit de filio Dei, cùm & angeli non potuerint mysterium Domini Iesu Christi cognoscere, nisi per reuelationem.

CAPVT I.

ONSIDERANTI mihi, Imperator Auguste, qua ratione sic errauerit genus hominum de Dei filio, vt plerique diuersa sequerentur, nequaquam satis mirum videtur quòd errauit humana scientia de supernis, sed quòd scripturis non detulit obedientiam. Quid enim mirum, si mysterium Dei patris & Domini Iesu Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, per sapientiam mundi non potuerunt homines comprehendere, quod nec angeli cognoscere nisi reuelatione potuerunt? Quis enim potuit opinione magis quàm fide sequi Dominum Iesum, nunc de cæli altissimis inferna penetrantem, nunc ab inferis ad cælestia resurgentem; subitò exinanitum, vt habitaret in nobis, nec vmquam imminutum, cum semper filius in patre, & in filio pater esset? Dubitauit in eo ipse prænuntius, licet per synagogæ typum dubitauit ipse ante Domini faciem destinatus. Denique missis discipulis interrogat: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Obstupuerunt & angeli cæleste mysterium. Vnde cum resurgeret Dominus, atque illum quem dudum secundùm carnem angustus sepulchri locus texerat, resurgentem ab inferis, cæli alta sustinere non possent, hæserunt etiam cælestia opinionis incerto. Veniebat enim nouis victor redimitus exuuiis, Dominus in tẽplo sancto suo, præibant angeli & archangeli, mirantes spolium ex morte quæsitum. Et quamuis scirent nihil Deo accedere ex carne potuisse, quia infra Deum omnia sunt: tamen trophæa crucis, cuius principium super humeros eius, & triumphatoris æterni manubias intuens, quasi eum quem emiserant cæli portæ capere non possent, licet numquã eius capiant maiestatem, maiorem viam quærebant aliquã reuertenti, adeo nihil exinanitus amiserat. Debuit tamen nouo victori nouum iter parari: semper enim victor tamquam maior & præcelsior, æternæ sunt institię portæ, eædemque noui & veteris testamenti, quibus cælum aperitur, non mutantur vtique, sed eleuantur, quia non vnus homo, sed totus in omnium redemptore mundus intrabat. Translatus erat Enoch, raptus Elias: sed non est seruus supra Dominum. Nullus enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo. Nam & Moysen, licet corpus eius non appareurit in terris, nusquam tamen in gloria cælesti legimus, nisi posteaquam Dominus resurrectionis suæ pignore vincula soluit inferni, & piorum animas eleuauit. Translatus ergo Enoch, raptus Elias: ambo famuli, ambo cum corpore: sed nõ post resurrectionem, non cum manubiis mortis & triumpho crucis viderant illos angeli. Et ideo Dominum omnium primum ac solum de morte triumphantem venire cernentes, tolli portas principibus imperabant, cum admiratione dicentes: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Erant tamen & in cælestibus qui stuperent, qui admirarentur nouam pompam, nouam gloriam, & ideo requirebant: *Quis est iste rex gloriæ?* Sed quia & angeli processus habent scientiæ, & capacitatem profectus: habent vtique discretionem virtutis, atque prudentiæ. Solus enim sine processu Deus, quia in omni perfectione semper æternus est. Dicebant alij, illi vtique qui adfuerant resurgenti, illi qui viderant vel iam cognouerant. *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Iterum multitudo angelorum triumphali agmine præcinebant: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ.* Rursus alij stupentes dicebant: *Quis est iste rex gloriæ? Vidimus eum non habentem speciem neque decorem.* Si ergo ipse non est, Quis est iste rex gloriæ? Respondetur à scientibus: *Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.* Ergo Dominus virtutum ipse est filius. Et quomodo infirmum Ariani dicunt, quem Dominum virtutum sicut & patrẽ credimus? Quomodo Ariani discretionem faciunt potestatis, cùm Dominum sabaoth patrem, Dominum sabaoth filium legerimus? Nam & hoc sic positum plerique codices habent, quòd Dominus sabaoth ipse sit rex gloriæ. Sabaoth autem interpretes alicubi Dominum virtutum, alicubi regem, alicubi omnipotentem interpretati sunt. Ergo quoniam qui ascendit filius est, qui ascendit autem Dominus est sabaoth: omnipotens vtique Dei filius est. Quid igitur agemus? quomodo ascendemus ad cælum? Sunt illic dispositæ potestates, ordinati principes, qui cæli ianuas seruant, qui ascendentẽ interrogant. Quis me admittet, nisi omnipotentem annũ-

Coloss. 2. 1. Cor. 1. Ephes. 4. Ioan. 1. Ioan. 14. Luc. 1. Matt. 11. Ioan. 19. Psal. 10. Esai. 63. Esai. 9.

Genes. 5. 4. Reg. 2. Matt. 10. Ioan. 3. Deut. 34. Ephes. 4. Genes. 5. 4. Reg. 2. Psal. 23. Ibidem. Ibidem. Ibidem. Es. 52. Psal. 13. Ioan. 3.

tiem Christum? Clausæ sunt portæ, non cuicumque aperiuntur: non quicumque vult, nisi qui fideliter credit, ingredietur. Custoditur aula imperialis. Sed esto, indignus obrepserit, lateat principes portarum cælestium, Matt. 22. discubuerit in cœna Domini: ingressus Dominus conuiuij, videns non indutum nuptiale fidei vestimentum, proiiciet eum in tenebras exteriores, vbi fit fletus & stridor dentium, si fidem pacemque non seruet. Seruemus igitur nuptiale quod accepimus vestimentum, Sup. lib. 2. cap. 3. nec Christo propria denegemus, quem omnipotentem annuntiant angeli, prophetæ significant, Apostoli testificantur sicut iam suprà ostendimus. Et fortasse non de istius tantummodo cæli portis Propheta dixerit quòd prætetibit: & alios enim cælos Dei verbum penetrat, Hebr. 4. de quibus dictum est: *Habemus enim principem sacerdotum qui penetrauit cælos, Iesum filium Dei.* Qui sunt isti cæli, nisi & hi de quibus dicit Propheta: *Cæli enarrant gloriam Dei?* Stat enim Christus ad ianuam mentis tuæ. Psal. 18. Audi eum dicentem: *Ecce sto ad ianuam & pulso: si quis mihi aperuerit, ingrediar ad illum, & cænabo cum eo, &* Apoc. 3. *ipse mecum.* Et ecclesia de eo dicit: *Vox fratris mei pulsat* Cantic. 5. *ad ianuam.* Stat ergo, & non solus stat, sed præcedunt Psal. 23. eum angeli qui dicunt: *Tollite portas principes vestras.* Psal. 117. Quia portas: Illas vtique de quibus & alibi dicit: *Aperite mihi portas iustitiæ.* Aperi ergo Christo portas tuas, vt ingrediatur in te: aperi portas iustitiæ, aperi portas pudicitiæ, aperi portas fortitudinis atque sapientiæ. Psal. 23. Crede angelis dicentibus: Et eleuamini portæ æternales, vt introeat in te rex gloriæ, Dominus sabaoth. Coloss. 4. Porta tua, vocis fidelis canora confessio est: porta tua, ostium verbi est, quam sibi Apostolus optat aperiri, dicens: Vt aperiatur mihi ostium verbi ad eloquendum mysterium Christi. Aperiatur igitur Christo porta tua, nec solùm aperiatur, sed etiam eleuetur, si tamen æternalis est, non caduca. Scriptum est enim: *Et eleuamini* Psal. 23. *portæ æternales.* Eleuatum est superlimen Esaiæ, quando Isa. 6. Seraphim labia eius tetigit, & vidit regem Dominum sabaoth. Tuæ ergo portæ eleuabuntur, si sempiternum, si omnipotentem, si inæstimabilem, si incomprehensibilem, si eum qui & præterita omnia & futura omnia nouerit, filium Dei credas. Quòd si præfinitæ potestatis & scientiæ, subiectúmque opinere, non eleuas portas æternales. Eleuentur ergo portæ tuæ, vt non Ariano sensu paruulus, non pusillus, non subditus ad te Christus introeat, Philip. 2. sed intret in Dei forma, intret cum patre, Ioan. 14. intret talis, qualis & cælũ & omnia supergressus, emittat Ephes. 1. tibi Spiritum sanctum. Expedit tibi vt credat quòd Ioan. 16. ascendit & sedet ad dexteram patris. Nam si eum inter creaturas & terrena impia cogitatione detineas, si non Marc. 16. tibi abeat, non tibi ascendat, nec paraclitus ad te veniet, sicut ipse dixit: *Nam si ego non abiero, paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam illum ad vos.* Quòd si Ioan. 16. inter terrena eum requiras, sicut Maria Magdalene re- Ioan. 20. quirebat, caue ne & tibi dicat: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem.* Portæ enim tuæ angustæ sunt, capere me non queunt: eleuari non queunt, intrare non Ibid. possum: Vade ergo ad fratres meos, hoc est ad illas portas æternales, quæ cum Iesum viderint, eleuantur. Psal. 23. Æternalis porta est Petrus, cui portæ inferi non præuale- Matt. 16. bunt. Æternales portæ, Ioannes & Iacobus, vtpote filij Marc. 3. tonitrui. Psal. 9. Æternales portæ sunt Ecclesiæ, vbi laudes Christi annuntiare Propheta desiderans, dicit: *Vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.* Grande ergo mysterium Christi, quod stupuerunt & angeli. Et ideo venerari debes, & Domino famulus derogare non debes: ignorare non licet, propterea enim descendit vt credas. Si non credis, non descendit tibi, non tibi passus est. Ioan. 15. *Si non venissem, inquit, & locutus non fuissem his, peccatum non haberent.* Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. *Qui me odit, & patrem meum odit.* Quis igitur odit Christum, nisi qui derogat? Sicut enim amoris est deferre, ita odij est derogare. Quid odit, quæstiones mouet: qui amat, reuerentiam defert.

De eo quod scriptum est: Omnis viri caput, Christus est, *&c. &:* Qui autem plantat & qui rigat, vnum sunt.

CAP. II.

Itaque discutiamus eorum alias quæstiones. Scriptum est, inquiunt: *Omnis viri caput, Christus est: caput autem mulieris, vir: caput autem Christi Deus.* 1. Cor. 11. Qua in quæstione dicant mihi velim, vtrùm coniungere, an diuidere hæc quatuor velint. Si enim coniungere, atque ita vt dicant Deum caput esse Christi, sicut vir est mulieris caput, videte quid incidant. Nam si hæc tamquam ex paribus sumpta est comparatio, & hæc quatuor, id est, mulier, vir, Christus, & Deus, quasi ex vnius atq; eiusdem naturæ similitudine comparantur: ergo mulier & Deus vnius incipient esse naturæ. Quòd si hoc displicet, quod † sacrilegium est dicere, vt volunt diuidãt. al. sacrilegum. Itaque si Christum apud Deum patrem ita voluit esse, sicut est mulier apud virum: vnius vtique Christum & Deum dicunt esse substantiæ, quoniam mulier & vir vnius sunt Gen. 2. in carne naturæ. Nam quod distat, in sexu est. Cùm verò inter Christum & Deum patrem sexus non interueniat, quod vnum inter filium & patrem in natura est, fatebuntur: quod diuersum in sexu est, denegabunt. Placet ne ista diuisio? An mulierem, virum & Christum vnius volunt esse substantiæ, & patrem separant? Hæccine igitur diuisio placet? Si ita est, videte quid incidant Aut enim non solùm Arianos, sed etiam Photinianos se necesse est confiteantur, quòd Christum hominem tantùm fatentur, quem humanæ tantummodo naturæ æstimant copulandum: aut vel inuitos acquiescere par est nostræ sententiæ, per quam id quod impiè cogitatum, piè religiosèque defendimus, vt sit Christus quidem secundùm 1. Cor. 1. generationem diuinam Dei virtus, secũdùm assumptio- Philip. 2. nem autem carnis, vnius cum omnibus hominibus in carne substantiæ; salua tamen incarnationis suæ gloria, qui veritatem suscepit, non imaginem carnis. Sit ergo 1. Cor. 11. iuxta humanam conditionem caput Christi Deus. Non enim dixit caput Christi patet, sed caput Christi Deus: quia diuinitas, vtpote creatrix, caput est creaturę. Et bene dixit, Caput Christi Deus; vt & diuinitatem Christi significaret & carnem: hoc est, incarnationem in Christi nomine; in Deo autem vnitatem diuinitatis & magnitudinem potestatis. Eousque autem caput Christi Deus secundùm incarnationem dictum est, vt & caput viri Christus secundùm incarnationem verbi dictum sit. Quod alibi Apostolus euidenter exposuit, dicens: *Quoniam vir caput est mulieris, sicut & Christus caput* Ephes. 5. *Ecclesiæ.* Ibid. Et in consequentibus addidit: *Qui se tradidit pro ea.* Secundùm incarnationem igitur caput viri Christus, quia secundùm incarnationem facta traditio est. Est ergo viri caput Christus, caput Christi Deus, vbi 1. Cor. 11. serui, hoc est hominis, non Dei forma tractatur Sed ni- Philip. 2. hil præiudicat Dei filio, si secundùm carnis veritatem si- Ioan. 10. milis sit hominibus, qui diuinitate cum patre vnum est. Non enim potestas hac interpretatione minuitur, sed misericordia prædicatur. Quis autem vnam diuinitatem patris & filij piè abneget, cùm ipse Dominus consum- Ioan. 17. maturus præcepta discipulis suis dixerit: *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus?* Pro testimonio enim fidei positum est, licet ab Arianis ad argumentum perfidiæ deriuetur. Etenim quoniam toties lectam negare non queunt vnitatem, extenuare conantur, vt talis videatur diuinitatis vnitas inter patrem & filium qualis est inter homines vnitas deuotionis & fidei, licet etiam inter ipsos homines vnitas naturæ sit ex communitate naturę. 1. Cor. 3. Vnde & illud apertissimè soluitur, quod ad extenuationem Dominicę vnitatis obiicere consuêrunt, quia scriptum est: *Qui autem plantat & qui rigat, vnum sunt.* Hoc Ariani si saperent non obiicerent. Quomodo enim negare conantur, quòd pater & filius vnum sunt, cùm Paulus & Apollo & natura vnum sint & fide? Sed Iob. 25. tamen per omnia vnum esse non possunt, quia nequeunt Ioan. 14. comparari humana diuinis. Inseparabilis ergo Deus 1. Cor. 15.

pater verbo, inseparabilis virtute, inseparabilis sapientia per diuinæ vnitatem substantiæ: & est in filio, sicut frequenter scriptum est. Est verò, non vt egentem significans, nec vt vacuum implēs, quia non vacua Dei virtus. Nec enim virtus virtute augetur, quia non duæ virtutes,
Ioan. 17. sed vna virtus: nec diuinitas diuinitatem accepit, quia
Ioan. 10. non duæ diuinitates, sed vna diuinitas. Nos autem per acceptam & inhabitantem in nobis virtutem, vnum erimus in Christo. Communis ergo litera, sed discrepans diuina humanàque substantia. Nos vnum erimus, pater
Ioan. 17. & filius vnum sunt. Nos secundùm gratiam, filius secundùm substantiam. Alia autem per coniunctionem, alia
Ibidem. per naturam vnitas. Denique vide quid ante præmiserit: *Vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te.* Considera ergo quòd non dixit: Tu in nobis, & nos in te: sed tu in me, & ego in te, vt se à creaturis separaret. Et addidit: *Et ipsi in nobis*; vt etiam hic suam potentiam & patris à nobis secerneret: vt quò nos in patre & filio vnum sumus, non naturæ videatur esse, sed gratiæ. Quòd autem filius & pater vnum sunt, non hoc filius accepisse per gratiam, sed naturaliter vt filius possidere credatur.

De eo quod scriptum est: Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem.

Cap. III.

Aliud rursus obiiciunt, asserentes vnam atque ean-
Ioan. 5. dem potestatem filij & patris esse non posse, quia ipse dixit: *Amen amen dico vobis, non potest filius facere à se quidquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Itaque nihil ex se fecisse filium dicunt, nec facere posse, nisi quod viderit facientem patrem. O præscia sapientia in-
Ibid. fidelium argumentorum, quæ subiecit quod solueret quæstionem, addendo quod sequitur: *Quia quæcumque ille fecerit, eadem & filius facit similiter.* Hoc nempe sequitur. Cur ergo scriptum est: Eadem facit filius, & non talia: nisi vt in filio vnitatem, non imitationem paterni operis æstimares? Sed tamen vt illorum quoque argumenta discutiamus, quæro vt respondeant, vtrum videat filius opera patris. Videt vtique an non? Si videt, ergo & facit: si facit, desinant omnipotentem negare, quem omnia posse facere quæ patrem facientem viderit, confitentur. Quid est autem, Videtir? Corporalium ne aliquis vsus oculorum est? Sed si hoc de filio velint dicere, corporalis etiam in patre vsum operationis ostendent, vt facientem videat quod ipse facturus est. Quid est autem, Non potest filius facere à se quidquam? Hoc interrogemus, hoc consideremus. Est ergo
1. Cor. 1. aliquid impossibile Dei virtuti atque sapientiæ? Hoc est enim Dei filius, qui alienam vtique non accipit fortitu-
Ioan. 14. dinem, sed quemadmodum vita est, non aliena viuifica-
1. Cor. 1. tione subnixus, sed alios viuificans, quia ipse vita est; ita etiam sapientia est, non quasi insipiens accipiens sapientiam, sed qui de suo alios faciat esse sapientes. Ita etiam virtus est, non quasi per infirmitatem consecutus incrementa virtutis: sed ipse virtus, qui virtutem fortibus largiatur. Quomodo ergo virtus quasi cum iurisiurandi attestatione dicit. *Amen amen dico vobis* quod est, Fide-
Ioan. 5. liter fideliter dico? Fideliter ergo dicis Domine Iesu, & cum sacramenti quadam repetitione, confirmas quòd nihil facere potes, nisi quod facientem patrem videris.
Gen. 1. Fecisti mundum, numquid alterum mundum pater tuus facit quem quasi ad exemplar acceperis? Ergo necesse est fateantur impij, aut duos, aut certè multos esse mundos: quod philosophi asserunt, vt se etiam in hoc errore gentilitatis inuoluant. Aut si velint verum sequi, dicant sine exemplari te fecisse quod feceris. Dic mihi Domine, quando in mari patrem incarnatum videris ambulantem? Ego enim nescio, ergo hoc de patre credere sacrilegum puto, qui te solum carnem assumpsisse cognoui. Quando videris in nuptiis patrem aquam in vina
Mat. 6. vertentem? Sed solum te vnigenitum filium legi ex pa-
Ioan. 2. tre natum, solum te ex spiritu sancto accepi & virgine secundùm incarnationis sacramenta generatum. Ergo
Mat. 1. ista quæ memorauimus à te gesta, non fecit pater, sed sine exemplari paterni operis ad redimēdam tuo sanguine salutem mundi, solus immaculatus ex aluo virginis processisti. Ac ne fortè incarnationis tantummodo putent sequestrandum esse mysterium (licet cùm dicatur: Non
Ioan. 5. potest filius à se facere quidquam, nihil excipiatur, ita vt & quidam impius dixerit: Nec culicem facere potest; tam temerario ausu, petulantique sermone maiestatem supernæ virtutis irridens) dic Domine Iesu quam terram sine te pater fecerit? Cælum enim sine te non fecit; quia scriptum est: *Verbo Domini cæli firmati sunt.* Sed
Psal. 32. nec terram sine te fecit, quia scriptum est: *Omnia per ip-*
Ioan. 1. *sum facta sunt; & sine ipso factum est nihil.* Nam si aliquid sine te Deo verbo pater fecit: non ergo omnia facta per verbum, & Euangelista mentitur. Quòd si omnia facta per verbum, & omnia per te cœperunt esse quæ non erant: vtique quæ non vidisti à patre facta, à te ipse fecisti. Nisi fortè philosophicas tibi ideas, Platonica illa dis-
Arist. l. 7. putatione præstituunt, quas ab ipsis tamen philosophis
Metaphysic. scimus irrisas. Si autem ex te ipse fecisti, vana est assertio perfidorum, quæ auctori omnium, cui suppetit ex se faciendi magisterium, tribuit discendi profectum. Quòd si per te negant cælum esse factum vel terram considerent impij quo se suo furore præcipitent, cùm scriptum sit:
Hier. 10. *Dij qui non fecerunt cælum & terram, pereant.* Peribit ergo Ariane, qui quod perierat & reperit & redemit? Sed
Luc. 10. ad proposita reuertamur. Quomodo non potest filius fa-
Ioan. 5. cere à se quicquam? Quæramus quid sit quod facere non possit. Multæ sunt impossibilitatum differentiæ. Est aliquid natura impossibile, & est aliquid quod est possibile per naturam, impossibile per infirmitatem. Est etiam tertium quod sit possibile per corporis & animi firmitatem, impossibile per imperitiam aut impotentiam. Est etiam quod per definitionem immutabilis propositi & constantis perseuerantiam voluntatis atque amicitiæ fidem, sit impossibile mutari. Sed hęc vt euidentiùs possimus aduertere, per exēpla nobis disputatio dirigatur. Impossibile est vt auis sapientiæ disciplinam aliquam assequatur aut artem. Impossibile est & lapidem prodire quoquam: impossibile est enim lapidem moueri, nisi motu moueatur alterius. Non potest ergo lapis à seipso moueri, & transire de loco. Non potest etiam aquila humanis imbui disciplinis. Habes vnam speciem, cui impossibilitatis causa, natura est. Impossibile est & debili facere opera robusti. Sed huic alia impossibilitatis causa est. quod enim facere potest per naturam, per infirmitatem non potest. Causa igitur huic quoque impossibilitatis, infirmitas. Alia ergo impossibilitatis hæc species, quoniam à faciendi possibilitate, corporis infirmitate reuocatur. Tertia quoque impossibilitatis est causa; quia etiam si per naturam quis & firmitatem corporis facere aliquid possit, non potest tamen facere per imperitiam vel impotentiam: vt aut indoctus, aut seruus. Quas igitur harum quas enumerauimus impossibilitatum causas (vt quartam interim sequestremus) filio Dei existimas conuenire: numquid insensibilis per naturam, & immobilis sicut lapis? Lapis quidem est impiis in ruinam, fidelibus angularis. Sed non insensibilis, supra
1. Pet. 2. quem sensibilium populorum fideles ædificantur affe-
1. Cor. 10. ctus. Non immobilis petra. *Bibebant enim ex consequenti eos petra; Petra autem erat Christus.* Non ergo paternum opus per naturæ distantiam impossibile Christo. Numquid fortè per debilitatem impossibile aliquid existimamus? Sed non ille debilis qui aliorum debilitates imperiali
Mat. 2. sermone sanabat. An debilis videbatur, cùm paralyti-
Psal. 23. co præcipiens: *Tolle grabatum tuum & ambula*: sanitatis
Matt. 11. iam mandabat officium, cùm adhuc ille remedium de-
Marc. 6. bilitatis oraret? Num debilis Dominus virtutum, cùm illuminaret cæcos, inclinatos erigeret, mortuos suscitaret, votis nostris medicinæ præcurreret affectus, orantes curaret, & fimbriæ mundaret attractus? Nisi fortè debilitatem illam impij putabatis quando vulnera videbatis. Erant quidem illa corporis vulnera, sed non erat vulneris illius vlla debilitas, ex quo omnium vita pro-
Esai. 53. fluebat. Vnde & Propheta dixit: *Liuore eius nos sanati*
Luc. 4. *sumus.*

sumus. An qui in vulnere debilis non erat, erat in maie-
Luc. 5. state? Quomodo quarto, cùm dæmoniis imperaret, &
Ioan. 17. reis peccata dimitteret, an cùm rogaret patrem: Quo
Ioan. 5. loco fortasse dicant: Quomodo pater & filius vnum
sunt, si filius nunc imperat, nunc precatur: Et vnum
Esai 53. sunt, & imperat & precatur. Sed neque cùm imperat,
solus: nec cùm precatur, infirmus. Solus non est, quia
quæcumque pater facit, eadem similiter & filius facit.
Infirmus non est, quia etsi in carne infirmatus est pro-
pter peccata nostra, tamen illud nostræ erat in eo pacis
eruditio, sicut scriptum est, non suæ maiestatis infirmi-
tas. Denique vt scias quòd secundùm hominem rogat,
H diuinitate imperat, habes in Euangelio quòd Petro di-
Luc. 12. xit: *Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Eidem autem
Matt. 16. suprà dicenti: *Tu es Christus filius Dei viui*, respondit:
*Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,
& tibi dabo claues regni cælorum.* Ergo cui propria aucto-
ritate regnum dabat, huius fidem firmare non poterat:
quem cùm petram dicit, firmamentum Ecclesiæ indi-
cauit? Quando igitur roget, quando imperet conside-
ra. Rogat quando passurus ostenditur: imperat, quando
filius Dei creditur. Duas igitur species impossibilitatis
vacare iam cernimus, quòd neque insensibilis neque in-
I firma potest esse Dei virtus. Numquid tertium profertis
in medium, quòd quasi imperitus sine magistro facere
nihil possit aut seruus sine domino? Ergo mentitus es
Domine Iesu, qui te & magistrum & dominum ipse di-
Ioan. 13. xisti, & fefellisti discipulos tuos, dicens: *Vos vocatis me
Ioan. 15. magistrum & dominum & benè dicitis: sum enim.* Sed
1. Cor. 1. non falleres veritas, eos præsertim quos amicos vocasti.
Tamen si vt imperitum te ab artifice secernunt, vide-
rint vt tibi, hoc est Dei sapientię dicant peritiam defuis-
se: vnitatem tamen substantiæ inter se & patrem separa-
re non possunt. Artificem namque ab imperito impru-
dentia non natura secernit. Sed non in patre artificium,
K neque in re insipientia. Non est enim insipiens sapien-
tia. Ergo si neque insensibilis in filio natura, neque debi-
litas, neque imperitia, neque seruitus potest esse; con-
siderent quòd & per naturam & maiestatem vnum sit
cum patre filius, & per operationem non discrepet à pa-
tre virtus, cùm omnia quæ pater fecerit, eadem & filius
Ioan. 5. faciat similiter. Neque enim similiter potest quisquam
facere idem opus quod alius fecerit, nisi qui & inæ-
qualitatem non habeat operationis, & naturæ eiusdem
habeat vnitatem. Adhuc tamen requiro, quid sit quod
non possit facere à se filius, nisi quæ viderit facientem
patrem. Et insipienter aliqua de vilioribus exempla pro-
pono. Factus sum enim insipiens, vos me coegistis. Nam
L Ibid. quid insipientius, quàm de maiestate Dei argumenta
1. Cor. 12. discutere, quæ quæstiones magis præstant quàm ædifi-
1. Tim. 1. cationem Dei, quæ est in fide? Sed argumentis argumen-
ta respondeant. Illis verba, nobis charitas, quæ in Deo
Ibid. est, de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta.
Ergo ad infirmationem tam ineptæ propositionis, non
piget etiam ridicula deriuare. Quomodo ergo videt fi-
lius patrem? videt equus picturam, quam per naturam
imitari non potest. Non vtique sic videt filius. Videt
Coloss. 2. paruulus viri opera maioris, sed imitari non potest. Nec
vtique sic videt Dei filius. Ergo si & per eiusdem cum
Ioan. 5. patre arcanum commune naturæ inuisibiliter & videre
M & facere potest, & per plenitudinem diuinitatis quod
voluerit exequi: quid superest, nisi vt per vnitatem inse-
parabilem potestatis, nihil credamus filium facere, nisi
Esai. 9. quod viderit patrem facientem: quia per inseparabi-
lem vnitatem nihil à se facit filius quoniam nihil vult
quod pater nolit: Quod vtique non infirmitatis, sed vni-
tatis est. Ergo nec contumax filius, vt etiam de quarta
propositione dicamus. Nihil enim consiliarius filius
fecit, quod cùm patris non conueniat voluntate. De-
nique vidit pater quæ fecit filius, & probauit quòd bo-
na valde. Sic enim habes in Genesi: *Et dixit Deus: Fiat
lux, & facta est lux, & vidit Deus lucem quòd esset bo-
Gen. 1. na.* Numquid hic dixit pater: Fiat talis lux, qualem ipse
fecit? Sed fiat lux, quę ante non fuerat. At filius qualem
faceret, interrogauit? sed fecit vt voluit, qualem pater
vsque eo voluit vt probaret. Ergo nouum opus filij est.

Denique si reprehenditur in filio secundùm interpreta-
tiones Arianorum, quòd quæ viderit facit, qui vtique se-
cundùm scripturas quod non vidit & fecit, & dedit esse
quæ non erant: quid dicunt de patre, qui quod viderat
prædicauit, quasi ea quę facienda forent non potuerit
præuidere? Similiter ergo videt filius patris opus, sicut
pater opus filij. Nec quasi alienum laudat, sed quasi pro-
prium recognoscit. Quæcumque enim pater fecerit, ea- Ioan. 5.
dem & filius facit similiter: vt idem opus patris filiique
sentires. Nihil ergo facit filius, nisi quod pater probet,
pater laudet, pater velit, quia ex patre totus est: non vt
creatura, quæ multa committit, dum studio lapsúque
peccati voluntatem frequenter offendit auctoris. Nihil
ergo filius facit, nisi quod placeat patri, quia vna volun-
tas, vna sententia est, vna est vera charitas, vnius opera-
tionis effectus. Denique vt scias charitatis esse, quia non
potest filius à se facere quidquam, nisi quod viderit fa-
cientem patrem: cum præmisisset, Quæcumque enim
ille fecerit, eadem & filius facit similiter, subiecit: Pater
enim diligit filium. Ergo quod dixit scriptura, quia non
potest, ad inseparabilis & indiuiduæ charitatis retulit
vnitatē. Quod si naturaliter est, vt verè est, inseparabilis
charitas, inseparabilis vtique est etiam operatio natura-
liter: & impossibile vt opus filij cum patria non conue-
niat voluntate, quando id quod filius operatur, operatur
& pater: & quod pater operatur, operatur & filius: &
quod loquitur filius, loquitur & pater, sicut scriptum Ibid.
est: *Quæ ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor*, &: *Pater* Ioan. 12.
meus qui in me manet, ipse facit opera. Nihil enim pater Ioan. 14.
sine virtute atque sapientia sua condidit, qui omnia in
sapientia fecit, sicut scriptum est: *Omnia in sapientia feci-
sti.* Nihil etiam Deus verbum sine patre fecit. Non ope- Psal. 103.
ratur sine patre, non sine patria voluntate sacrosanctæ Hebr. 10.
illi se obtulit salutaris mundi totius hostia passioni:
non sine patria voluntate mortuos suscitauit. Denique
Lazarum suscitaturus leuauit oculos sursum, & dixit: Ioan. 11.
*Pater, gratias ago tibi quia audisti me: & ego sciebam
quia semper me audis: sed propter turbam quæ circumstat dixi,
vt credant quia tu me misisti.* Vt quamuis ex personæ
hominis incarnati susceptione loqueretur, vnitatem
tamen paternæ voluntatis & operationis exprimeret:
quia pater omnia audit, omnia videt quæ vult filius.
Videt ergo & pater facientem filium, audit volentem. Ibid.
Denique non rogauit, & exauditum se esse dixit. Nec
existimari potest quòd non audit pater quod velit filius:
& vt scias quia semper auditur à patre: non quasi
seruus, nec quasi propheta, sed quasi filius: *Et ego*, in-
quit, *sciebam quia semper me audis, sed propter turbam quæ
circumstat dixi, vt credant quia tu me misisti.* Propter nos Ibid.
igitur gratias egit. Nec eundem patrem eundémque
filium esse credamus, cùm idem opus patris audimus
& filij. Nam vt cognosceres non quasi infirmum
gratias egisse, sed quasi Dei filium semper sibi diuinam
potentiam vendicare clamauit: *Lazare veni foras.* Impe-
rantis vtique vox ista est, non precantis. Sed vt ad supe-
riora redeamus, & proposita concludamus, facit quasi
verbum filius voluntatem patris. Verbum hoc nostrum
vtique prolatiuum est, syllabæ sunt, sonus est, & tamen
à sensu nostro & mente non discrepat, & quæ interiori
tenemus affectu, ea tamquā operarijs verbi testificatione
signamus. Sed non sermo noster operatur, solū est verbū
Dei, quod nec prolatiuum est, nec ἐνδιάθετον
dicunt, sed quod operatur & viuit & sanat. Vis scire
quale verbum? audi dicentem: *Viuum est enim verbum
Dei, & validum atque operatorium & acutum, & pe-* Hebr. 4.
*netrabilius omni gladio acutissimo penetrans vsque ad
diuisionem animæ & spiritus, artuumque & medullarum.*
Verbum igitur audis Dei filium, & à patria volun-
tate & potestate secernis? Audis quòd viuit, audis
quòd sanat, noli ergo nostro comparare verbo. Si
enim verbum nostrum quæ non obtutu viderit, non
auditu audierit, loquitur, & loquitur tamen cognita
per quædam naturæ humanæ interna mysteria: quo-
modo non impius, qui secundùm diuinitatem in Dei
verbo & obtutum quendam corporeum exigit, & au-
ditum: & putat quod non possit à se quidquam face-
re

Ioan. 5. re filius, nisi quòd patrem facientem viderit; cùm per A vnitatem, vt diximus, eiusdem substantiæ, idem velle atque idem nolle & idem posse, & in patre sit & in filio & in spiritu sancto? Quòd si homines plerumque sensuum qualitate discreti, tamen vnius propositi intentione concordant: quid de patre nos & Dei filio congruit æstimare, cùm id quod humana imitatur charitas, substantia diuina possideat? Ponamus tamen, sicut ipsi volunt, quòd quasi in exemplari, quod viderit patrem facientem, filius faciat. Et hoc vtique eiusdem substantiæ est. Nullus enim potest alterius imitationem operationis implere, nisi qui eiusdem naturæ habeat vnitatem.

Quibus rebus hæretici inæqualitatem patris & filij probare contendunt.

B

Cap. IX.

IMperator Auguste, quidam hoc etiam ad inæqualitatem Dei patris & filij obiiciendam vsurpare consuêrunt, quòd dicant omnipotentem patrem esse, quòd generauit filium, negent autem omnipotentem filium, dicentes quòd generare non potuit. Sed vide quemadmodum sæua impietas, vt dialectica philosophorum se ipsa conuincat. Hac enim quæstione, aut coæternum C patri filium necesse est sua voce fateantur, aut si principium temporis filio aliquod adscribunt, principium potentiæ necesse est tribuant etiam patri. Ita cùm omnipotentem filium negant, incipiunt (quod nefas dictum est) asserere, per filium patrem omnipotentem esse cœpisse. Nam si per generationem omnipotens pater, vtique aut coæternus patri filius est: quia si semper omnipotens pater, sempiternus & filius: aut si fuit, quando non erat filius sempiternus, fuit ergo quando non erat omnipotens pater. Nam cùm volunt dicere filium aliquando cœpisse, in illud recidunt, vt & patris potentiam dicant non semper fuisse, sed ex filij generatione cœpisse. Ita dum filio Dei cupiunt derogare, plus tribuunt, vt contra fas omne auctorem paternæ potentiæ declarare videantur, & cùm filius dicat: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*; hoc est, non quæ patri ipse tradiderit, sed quæ à patre, iure generationis acceperit. Et ideo filium sempiternam dicimus esse virtutem. Si ergo sempiterna eius virtus atque diuinitas, vtique & potentia eius sempiterna. Filio igitur qui derogat, patri derogat, pietatem offendit, violat charitatem. Nos honorificemus filium, in quo pater complacet. Placet enim patri vt laudetur filius, in quo ipse complacuit. Respondeamus tamen intentioni eorum, ne epilogo quodam inuidiam quæstionis declinasse videamur. Generauit, inquiunt, pater, non generauit filius. Quod hic argumentum est inæqualitatis? Generatio enim paternæ proprietatis est, non potentiæ: & pietas æquat, non separat. Denique in ipso vsu nostræ infirmitatis frequenter euenire cognoscimus, vt & infirmi filios habeant, & non habeant fortiores: habeant serui, non habeant domini: habeant inopes, non habeant qui † ditiores sunt. Sed dicunt & hoc infirmitatis esse, quòd homines volunt filios habere, nec possunt (quamuis humanas non sint conferenda diuinis) tamen intelligant inter ipsos quoque homines non potentiæ esse, sed paternæ proprietatis habere filios vel non habere: nec in potestate nostræ voluntatis esse generare, sed in corporis qualitate. Nam si esset potentiæ, vtique potentior multos haberet. Ergo non est potentiæ habere filios vel non habere. Numquid naturæ est? Si naturæ infirmitatem putatis, & ad humana vos confertis exempla, eadem patris est natura quæ filij est. Itaque aut verum filium dicitis, & patri in filio derogatis per vnitatem eiusdem naturæ (sicut enim pater natura Deus, ita & filius: deos autem ait Apostolus non natura deos esse, sed dici) aut si negatis esse verum filium, hoc est eiusdem naturæ: non est ergo generatus. si non est generatus filius, non generauit pater. Colligitur itaque iuxta sententiam vestram, vt non sit omnipotẽs Deus pater, quia generare non potuit, si non generauit filium, sed creauit. Sed quia omnipotens pater, cum iuxta sententiam

Ioan. 16. (margin)
Rom. 1. (margin)
Matt. 17. (margin)
al. potentes. (margin)
1. Cor. 8. (margin)

vestram solus generatur omnipotens sit, generauit vtique filium, non creauit. Verum ipsi magis quàm vobis credendum est. Ille ait: Genui, & frequenter ait generationis suæ testis. Non est ergo naturæ, non est potentiæ in Christo aliqua quòd non generauit infirmitas, quia generatio (sicut sæpe iam diximus) non ad sublimitatem potentiæ, sed ad proprietatem refertur naturæ. Nam si ideo omnipotens pater, quia filium habet, omnipotentior ergo esse potuit, si plures haberet. An verò potentia eius in vna generatione defecit? At ego ostendam & Christum habere filios, quos quotidie generat: sed ea generatione, vel potius regeneratione, quæ potestatis est, non naturæ. Adoptio enim potestatis est, generatio proprietatis. Quod ipsa scriptura nos docuit. Dicit enim Ioannes. *Quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit: in propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Dicimus itaque potestatis esse quòd nos filios Dei fecit, proprietatis autem generationem esse oracula diuina declarant. Dicit enim sapientia Dei. *Ex ore altissimi prodiui*, hoc est, non coacta, sed libera: non potestati obnoxia, sed nata generationis arcano, priuilegio dominationis & iure potestatis. Denique de eadem sapientia, hoc est de Domino Iesu, alibi pater dicit: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Quod vtique ideo dixit, non vt corporalem aluum declararet, sed vt proprietatem veræ generationis ostenderet. Nam si ad corporalem referas, ergo omnipotens pater cum dolore & conceptione generauit. Sed absit, vt Deum ex infirmitate corporis metiamur. Est quidam vterus, paternæ arcanum substantiæ, interiúsque secretum, quod non angeli, non archangeli, non potestates, non dominationes, nõ aliqua creaturarum potuit penetrare natura. Cùm patre enim semper & in patre semper est filius. Cum patre per distinctionem indissociabilem Trinitatis æternæ: in patre per diuinæ vnitatem naturæ. Quis igitur hic arbiter diuinitatis, qui discutiat patrem ac filium: ille quare generauerit, iste cur non genuerit? Seruulum suum aut ancillulam cur non genuerit nemo condemnat: isti condemnant, cur non generauerit Christus? Condemnant enim sua opinione cùm derogant. Nec coniugibus inter se cur non generauerint, aut charitas minuitur, aut meritum derogatur: isti quia non generatur, Christi minuunt potestatem. Cur, inquiunt, filius pater non est? Quia & pater filius non est. Cur non iste generauit? Quia nec ille generatus est. Nec ideo minus habet filius quia pater non est, nec pater minus habet quia filius non est. Dixit enim filius: *Omnia quæ pater habet, mea sunt.* Adeo generatio in paterna proprietate, non in iure est potestatis. Est quædam indistincta distinctè incomprehensibilis & inenarrabilis substantia Trinitatis. Distinctionem enim accepimus patris & filij & spiritus sancti, non confusionem: distinctionem, non separationem: distinctionem, non pluralitatem. Diuino itaque admirandóque mysterio, manentem semper accipimus patrem, semper filium, semper spiritum sanctum: non duos patres, non duos filios, non duos spiritus. Vnus enim Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vnus natus ex patre Dominus Iesus, & ideo vnigenitus. Vnus & spiritus sanctus, vt idem Apostolus dixit. *Sic accepimus, sic legimus, sic tenemus.* Distinctionem scimus, secreta nescimus, causas non discutimus, sacramenta seruamus. Facinus indignum, vt qui generationis suæ facultatem non habent, diuinæ generationis examen sibi arrogent, vendicent potestatem. Negent ergo æqualem patri filium, quòd non generauit filius: negent æqualem patri filium, quòd patrem habet. Hoc si de hominibus dicerent, quorum aliqui volunt filios habere, nec possunt, iniuriam putaremus: sic etiam si inter duos honore pares, habenti filios, qui non habet negaretur æqualis. Et ideo hoc, inquam, graue & de ipsis hominibus videtur, vt quis ideo minor putetur, quòd patrem habet. Nisi fortè tanquam constitutum in familia, putent Christum dolere, quòd emancipatus à patre non

Psal. 2. Psal. 109. Ioan. 1. Eccl. 24. Psal. 109. Ioan. 14. Ioan. 16. 1. Cor. 8. 1. Cor. 12. (margin)

sit, & administrandi patrimonij non habet facultatem. al. distinxit. Sed non est Christus in sacris, qui sacra vniuersa † destruxit. Quomodo volunt tamen respondeant, vera ne generatio sit, & verus filius ex Deo patre natus, hoc est, ex substantia patris, an ex alia natus substantia? Si enim dicant ex patre, hoc est ex Dei substantia, conuenit, quod ex substantia patris filium dicant. Ergo quia vnius substantiæ, vnius vtique potentiæ. Si verò ex alia substantia filius est, quomodo omnipotens pater est, & omnipotens filius non est? Quid enim præstantius si ex alia substantia filium Deus facit, cum vtique & filius ex alia nos substantia filios Dei fecerit? Ergo aut vnius substantiæ filius cum patre, aut vnius potentiæ. Friget igitur eorum H quæstio, quòd de Christo iudicare non possunt, immò Psal. 50. quòd vincit ille cùm iudicatur. Digni tamen sunt isti iudicio suo, qui hanc obiiciunt quæstionem. Si enim ideo æqualis patris filius non est, quia non generauit filium, & isti vtiq; fateantur si non habet filios, qui ferunt huiusmodi quæstiones, suos sibi etiam seruulos præferendos, eo quòd habentibus filios æquales esse non possunt. Si autem habent filios, non putent sibi merito, sed filiorum iure deferri. Non consistit igitur hæc quæstio, quòd æqualis filius patri ideo esse non possit, quòd pater generauit filium, filius nullum ex se ipse generauit. Nam & I al. ipso. fons fluuium generat, & fluuius fontem ex se † ipse non generat. Et lux splendorem generat, non splendor lucem: & vna natura est splendoris & lucis. Vnde cùm inæqualitatem ex generationis obiectu probare non potuerint: intelligant etiam illam diuulgatam suæ calumniam quæstionis explosam. Solent enim opponere: Quomodo æqualis potest esse filius patri? Nam si filius est, antequam generaretur non erat: aut si erat, cur natus est? Et Arianos se negare consueurunt, qui proponunt Arij quæstiones. Itaque exigunt à nobis responsionem, vt si dixerimus, quòd antequam generaretur, erat, astutè referant: Ergo antequam generaretur, creatus est, & non differt à cæteris creaturis, quia prius cœpit creatura esse quàm filius. Et adiiciunt: Cur qui erat, natus est? An quòd imperfectus erat, vt postea perfectior fieret? Si autem respondeтimus quòd non erat, obiiciunt statim: Ei ergo generatio contulit vt esset, qui non erat antequam nasceretur; vt hinc colligant: Erat ergo quando non erat filius. Sed quia hoc proponunt, & obscuritate volunt inuoluere veritatem, dicant ipsi, vtrum temporaliter generet pater, an intemporaliter. Si enim temporaliter dixerint, quod filio obiiciunt, patri adscribent, vt videatur pater cœpisse esse quod non erat. Si intemporaliter, quid superest, nisi vt ipsi soluant quam propo suerint quæstionem, vt cum generationem patris abnuant temporalem, generationem quoque filij temporalem non esse fateantur? Si ergo non est generatio eius ex tempore, æstimari datur, quòd nihil præcesserit ante filium qui non sit ex tempore. Si enim aliud ante filium, iam non sunt in ipso creata omnia quæ vel in cælo sunt vel in terris, & Apostolus redarguitur, qui hoc in epi- Coloss. 1. stola sua scripsit. Quòd si nihil ante generationem, non aduerto cur posterior asseratur quem nemo præcessit. Connectenda est alia eorum plena impietatis obiectio, quæ latentem habeat dolum, quo sensus facilium mentesq; perstringant. Interrogant enim, vtrum omne quod finem habet, aliquando cœperit. Et si acceperint eiusmodi responsionem, quia quod finem habet, cœpit aliquando; referunt, vtrum pater desierit generare filium. Quod cum tenuerint, nostro aspirante consensu, contexunt, Cœpit ergo generatio. Id si non abnuas, consequi videtur, vt si cœpit generatio, videatur in eo cœpta, qui natus est vt natus esse dicatur, qui ante non fuerit: vnde definiant, Aliquando ergo filius non fuit. Adiiciunt alias ineptias loquacitatis suæ dicentes: Si verbum patris filius est, & ideo genitus dicitur quia verbum est: quod autem verbum est, opus non est: multifariam locutus est pater, Hebr. 1. multos ergo generauit filios: si non operatus est, sed locutus est verbum. Amentes homines: quasi non intelligant quid intersit inter prolatiuum sermonem, & in Psal. 118. æternum permanens Dei verbum ex patre natum: natum Coloss. 2. vtique non prolatum, in quo non composita syllaba, sed

G plenitudo diuinitatis æternæ est, & vita sine fine. Subtexunt aliam impietatem, proponentes vtrum volens, an inuitus generauerit pater: vt si dixerimus volentem, antiquiorem generatione voluntatem videamur fateri, & referant quòd non sit filius coæternus patri, quem aliquid antecessit: aut quòd & ipse sit creatura, quia scriptum est: *Omnia quæ voluit, fecit*: cùm hoc ipsum non de Psal. 113. patre & filio, sed de his quas filius fecit, dictum sit creaturis. Sin autem inuitum patrem generasse responderimus, inualidum patrem dixisse videamur. Sed nihil in sempiterna generatione præcedit, nec velle nec nolle: ergo nec inuitum dixerim, nec volentem: quia generatio non in voluntatis possibilitate est, sed in iure quodam & proprietate paterni videtur esse secreti. Nam sicut bonus pater non aut ex voluntate est, aut necessitate, sed super vtrumque, hoc est natura: non generat ex voluntate aut necessitate pater. Esto tamen, sit generatio in voluntate generantis, quando hanc volũtatem fuisse dicunt? Si in principio, in principio vtique filius. Si sempiterna voluntas, sempiternus & filius. Si cœpit voluntas, displicuit igitur sibi quod erat Deus pater, vt mutaret statum. Displicuit ergo sibi sine † filio, placere cœpit in al. fine. filio. Iam illa consequentia dicamus: Si studiũ generandi, nostro more assumpsit, ergo & cętera quę generationem præcedere solent, nostro more assumplit: nostro autem vsu generationis votum est, non voluntas. Produnt igitur impietatem suam, qui volunt generationem cœpisse Christi, vt videatur non generatio illa verbi manentis, sed prolatio fluentis esse sermonis: deinde multos inducendo filios, negent in Christo diuinæ proprietatem naturæ, vt nec vnigenitus, nec primogenitus æstimentur: postremò vt si principium credatur accepisse, etiam finem videatur habiturus. Sed neque principium assumpsit ali- Ioan. 1. quando Dei filius, qui erat in principio: neq; finem, qui Ioan. 8. est principium vniuersitatis & finis. Nam cùm sit principium, quomodo quod habebat accepit? aut quomodo K sui finem habebit cùm omniũ ipse sit finis, vt in illo fine sine fine maneamus? Dei enim generatio cùm temporalis non sit, nec ante se, nec in se tempus inuenit. Frigida igitur eorum & vana quæstio in creaturis ipsis non habet locum. Ipsa etenim quæ temporalia sunt, discretionem in quibusdam habere tempori non videntur. Lux nempe splendorem generat, nec comprehendi potest quòd splendor luce posterior sit, aut lux splendore antiquior, quia vbi lumen, & splendor est: & vbi splendor, & lumen est. Itaque nec sine splendore lumen, nec splendor potest esse sine lumine: quia & in splendore lumen, & splendor in lumine est. Vnde & Apostolus splendorem Hebr. 1. L paternæ gloriæ filium dicit, quia splendor paternæ lucis Sap. 7. est filius: coæternus, propter virtutis æternitatem: inseparabilis, propter claritudinis virtutem. Ergo si tempo- 1. Tim. 6. ralia hæc & aetea hæc comprehendere & separare non possumus quæ videmus: Deo quem non videmus, qui super omnem est creaturam, in ipso suæ generationis arcano possumus comprehendere? possumus eum à filio tempore separare, cùm omne tempus opus filij sit? Desinant ergo dicere: Et antequam generaretur, non erat. Ante enim, temporis est, generatio ante tempora: & ideo quod posterius est, prius non est: nec opus ante auctorem potest esse, cùm opera ipsa principium de operaM tore suo sumant. Nam quomodo ante operatorem Euseb. Cæsarien. li. suum vsus operis æstimetur, cùm omne tempus opus sit ei, omne opus de operatore suo vt esset accepit? Expe- 10. hist. eccl. riri igitur adhuc istos volo, qui sibi videntur astuti, vt cap. 10. de nostris respondeant qui calumniantur diuinis, longéque refugiunt ab inscrutabilis supernæ generationis arcano: quæstionem suam humanæ adstruant generationis exemplo. De filio Dei dicunt, quòd antequam generaretur non erat, hoc est, de Dei sapientia, de virtute Dei, de † Deo vero, cuius generatio nihil ante se nouit: al. Dei verbo. quia si aliquando, vt volunt, non fuit (quod nefas dictum est) non fuit ergo in Deo perfectionis aliquando pleni- Prou. 8. tudo diuinæ, si postea processum generationis accepit. Tamen vt sciant quàm vana sit & solubilis eorum quæstio, licet nihil in eo humanis diuinisue commune, tamen docebo homines antequam nascerentur, fuisse.

Genes. 25. Aut negent Iacob sanctum fuisse priusquam nasceretur, qui fratrem supplantauit in materni adhuc vteri positus arcano. Negent Hieremiam antequam nasceretur sanctum fuisse, cui dicitur: *Priusquam te formarem in vtero matris tuæ noui te, & priusquam exires de vulua sanctificaui te, & prophetam in gentibus posui te.* (Hier. 1.) Quid hoc euidentius tanti exemplo prophetæ, qui sanctificatus est antequam natus, & antequam formaretur est cognitus? Quid etiam de Ioanne loquar de quo mater religiosa testatur; quod intra materna situs adhuc viscera præsentiam Domini spiritu cognouit, exultatione consignauit, sicut scriptum meminimus, matre dicente: *Ecce enim vt facta est in auribus meis vox salutationis tuæ, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* (Luc. 1.) Erat igitur qui prophetabat an non erat? Ac certe erat. Erat enim qui verebatur auctorem, erat qui loquebatur in matre (al. matre.). Denique Elizabeth filij spiritu replebatur, & Maria filij spiritu sanctificabatur. Sic enim habes, quod *exultauit infans in vtero eius, & repleta est Spiritu sancto Elizabeth.* (Ibidem.) Vide singulorum verborum proprietates. Vocem quidem Mariæ prior Elizabeth audiuit, sed Ioannes prior Domini gratiam sensit. Pulchre sibi conueniunt, oracula oraculis, fœmina mulieri, & pignus pignori. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus dupliciique miraculo, licet honore diuerso, prophetant matres spiritu paruulorum. Quis igitur auctor huius miraculi; nonne Dei filius, qui fecit esse non natos? De rebus humanis quæstio nostra non potest conuenire: potest ne de diuinis conuenire secretis? Quid est, antequam generaretur, non erat? Numquid pater aliqua tempora conceptionis accepit, vt filium tempora præuenirent? Aut fœmineæ more naturæ generationis suæ molitus est partum, vt molitio ipsa filio esset antiquior? Quid est hoc? cur diuina secreta discutimus? Proprietatem legi diuinæ generationis, non qualitatem. Facinus indignum, vt ex se quidam cælestia metiantur, qui Christum non nasci potuisse, sed fieri, tanquam vnum de spadonibus putant: aut tanquam vnum de spadonibus patrem, filium quem generare non potuerit, adoptauerit. (Matt. 19.)

De eo quod scriptum est: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuit propter me.

Cap. V.

Plerique etiam hinc faciunt quæstionem, quia scriptum est: *Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuit propter me;* (Ioan. 6.) dicentes; Quomodo æqualis est patri filius, qui dixit, quod propter patrem viuit? Qui hoc proponunt, primum respondeant, cuiusmodi vita sit filij, vtrum eam quam pater largitus sit non habeat. Sed quomodo vitam aliquando potuit non habere, cùm ipse sit vita, sicut ait: *Ego sum via, veritas & vita?* (Ioan. 14.) Vita vtique sempiterna, sicut virtus est sempiterna. (Rom. 1.) Aliquando ergo (vt sic loquar) se vita non habuit? Consideratе quid lectum sit hodie de Domino Iesu, quòd mortuus est pro nobis; vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. (1. Thes. 5.) Cuius mors, vita est: huius diuinitas vita non est; cùm diuinitas vita sit sempiterna? An verò vita eius in patris est potestate? Sed ne corporis quidem sui vitam in alterius fuisse potestate memorauit, sicut scriptum est: *Ego pono animam meam, vt iterum sumam illam. Nemo tollit illam à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & iterum potestatem habeo sumendi eam, hoc mandatum accepi à patre meo.* (Ioan. 10.) Eius ergo vita secundùm diuinitatem in alterius potestate posita iudicatur cuius vita secundùm corpus alienæ non erat subdita potestati? Aliena enim potestas erit, si non erat vnitas potestatis. Sed sicut potestatis suæ esse significat ponere animam & liberæ voluntatis: ita etiam quod secundùm mandatum deposuit patris, suæ ac paternæ voluntatis significat vnitatem. Ergo si vitam filius neque aliquo accepit ex tempore; neque alienæ habet potestati subditam; videamus qua ratione dixerit: *Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem.* (Ioan. 6.) Exponamus vt possumus, immò ipse potius exponat. (Ibidem.) Considera igitur quid ante præuiserit. Ait enim: *Amen amen dico vobis. Ante instruit quemadmodum audire debeas.* Verè inquit, verè dico vobis, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis: & biberitis sanguinem eius; non habebitis vitam in vobis.* Secundùm filium hominis se dicere ante præmisit, & tu quod secundùm filium hominis de carne es loquutus & sanguine, ad diuinitatem putas esse referendum? (Ibid.) Denique addidit: *Caro enim mea vera est esca, & sanguis meus est potus.* Carnem audis, sanguinem audis, mortis dominicæ sacramenta cognoscis: & diuinitati calumniaris? Audi dicentem ipsum: *Quia spiritus carnem & ossa non habet.* (Luc. 24.) Nos autem quotiescunque sacramenta sumimus, quæ per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurantur & sanguinem, mortem Domini annuntiamus. (1. Cor. 11.) Ergo posteaquam se loqui secundùm hominis filium declarauit, & carnem sæpe repetiuit & sanguinem, subdidit postea: *Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuit propter me.* (Ioan. 6.) Quomodo igitur hoc accipiendum putant? Potest enim duplex videri comparatio. Prima ita: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem. Secunda: Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: ita & qui manducat me, ipse viuit propter me. Si primam eligunt, hoc significat, quòd sicut missus à patre, & descendi à patre, ita viuo propter patrem. Quomodo quis autẽ missus est atque descendit, nisi quasi filius hominis, sicut ipsa supra sapientia dixit: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit filius hominis?* (Ioan. 3.) Ergo si quasi filius hominis missus est atque descendit: ita quasi filius hominis viuit propter patrem. Denique & qui manducat quasi filium hominis, & ipse viuit propter filium hominis. Actum ergo incarnationis suæ aduentui comparauit. Quòd si secunda complacuit, nonne & æqualitatem filij cum patre & similitudinem eius cum homine manifesta distinctione colligimus? Nam quid est, sicut ipse viuit propter patrem, & nos viuimus propter ipsum: nisi quòd sic viuificat filius hominem, sicut pater in filio carnem viuificauit humanam? Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat, vt ipse Dominus supra dixit. (Ioan. 5.) Æqualitas ergo filij ad patrem, per vnitatem quoque viuificationis adstruitur, quando sic viuificat filius vt pater. Agnosce ergo eius vitam & potentiam sempiternam. Similitudo etiam nostra ad filium, & quædam secundùm carnem vnitas declaratur: quoniam quemadmodum filius à patre, sic homo est viuificatus in carne. Sic enim scriptum est, quòd Deus Iesum Christũ à mortuis suscitauit: (Rom. 4.) ita etiam nos quasi homines viuificamur à Dei filio. Secundùm hanc ergo expositionem non solùm ad conditionem humanam deriuatur gratia largitatis, sed etiam diuinitatis æternitas prædicatur. Diuinitatis, quòd ipsa viuificat, humanæ autem conditionis, quòd viuificata est & in Christo. Quod si quis vtrumque ad Christi refert diuinitatem, ergo filius Dei hominibus comparatur: vt ita filius propter patrem viuat, sicut nos propter filium Dei viuimus. Sed filius Dei vitam largitur æternam, nos autem largiri nequimus: ergo nostri comparatione nec ille largitur. Habeant igitur Ariani fidei suæ præmium, ne vitam æternam adipiscantur à filio. Libet iam vlterius progredi. Nam si illis placet hunc locum ad diuinæ perpetuitatem referre substantiæ; accipiant etiam tertiam expositionem. Nonne euidenter videtur dicere, quòd sicut viuus pater est, ita viuit & filius? Quod vtique quis non aduertat ad vnitatem vitæ, quòd eadem patris & filij vita sit, esse referendum? Sicut enim pater vitam habet in semetipso, sic dedit filio vitam habere in semetipso. (Ioan. 5.) Dedit per vnitatem: dedit non vt auferat: sed vt clarificetur in filio: dedit, vt complaceat, dedit, non vt pater custodiret, sed vt filius possideret. (Ioan. 14.) Sed obiiciendum putant quod dixit: *Ego viuo propter patrem.* (Ioan. 6.) Vtique si ad diuinitatem referunt: propter patrem viuit filius, quòd ex patre filius est: propter patrem, quòd vnius substantiæ cum patre: propter pa-

Psal. 44. trem, quòd eructatum est verbum ex patris corde, quod G
Psal. 109. a patre processit, quòd ex paterno generatus est vtero, quòd fons pater filij est, quòd radix pater filij est. Sed dicunt fortasse: Si vnitatem putas patris ac filij vitæ esse, cùm filius dixerit: *Et ego viuo propter patrem*: numquid vnitas est filij vita atque hominum, cùm dixerit filius: *Qui*
Ioan. 6. *manducat me, & ipse viuit propter me*? Immò planè, sicut vnitatem fateor esse vitæ cælestis in patre & filio per diuinæ vnitatem substantiæ, ita vel diuinæ naturæ vel Dominicæ incarnationis excepto priuilegio, societatem nobiscum vitæ spiritalis in filio esse profiteor per humanæ
1. Cor. 15. vnitatem naturæ. Qualis enim cælestis, tales & cælestes.
Ephes. 2. Denique sicut in illo sedemus ad dexteram patris (non
Inf. lib. 5. quòd cùm ipso sedemus, sed quòd sedemus in Christi
cap. 2. corpore, de quo postea dicemus plenius) sicut, inquam, sedemus in Christo per corporis vnitatem, & ita in Chri-
Ioan. 6. sto viuimus per corporis vnitatem. Non solùm autem non vereor quod scriptum est: *Et ego viuo propter patrem*; sed etiam, si per patrem dixisset, non vererer.

De eo quod scriptum est: Hæc infirmitas non est ad mortem.

Cap. VI.

Ioan. 11. Solent etiam illud obiicere quod dixit: *Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro claritate Dei, vt clarificetur filius eius per ipsum*: Non solùm enim per patrem, & à pa-
Ioan. 17. tre filius clarificatur, quòd scriptum est: *Clarifica me pa-*
Ioan. 13. *ter*, & alibi: *Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus*
Ioan. 17. *clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum*: sed etiam per filium, & à filio clarificatur pater, quia veritas dixit: *Ego te clarificaui super terram*. Sicut ergo clarificatur per pa-
Ibid. trem, ita etiam propter patrem viuit. Vnde & quidam δόξαν opinionem magis putauerunt esse quàm gloriam: & ideo sic interpretati sunt: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi: & nunc clarifica me pater, hoc est, δόξασον, vt sit hic sensus: Ego opinionem de te hominibus huiusmodi infudi, vt cognoscant te Deum verum: & tu hanc de me confirma illis opinionem, vt credant me tuum filium & Deum verum. Iam illud ridiculum est, quòd quidam ex illo Apostolico, discretionem inter patrem & filium fa-
1. Cor. 8. ciunt potestatis, quia scriptum est: *Nobis tamen vnus Deus pater ex quo omnia, & nos in ipsum: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum*. Aiunt
Ibid. enim non mediocrem diuinæ maiestatis esse distantiam, quòd dictum est: Ex illo omnia, & per hunc omnia. Nihil autem expressius, quàm quòd hoc loco omnipotens filius euidenti ratione signatur. Nam vt ex illo omnia, ita
Psal. 118. per hunc omnia. Inter omnia pater non est, cui dictum
Ioan. 1. est: *Quoniam vniuersa seruiunt tibi*. Inter omnia filius non
Coloss. 1. est, quia omnia per ipsum facta sunt, & omnia in ipso
Ephes. 4. constant, & ipse est super omnes cælos. Non ergo inter
Rom. 9. omnia filius, sed super omnia, qui secundùm carnem qui-
Philip. 2. dem est ex familia Iudæorum, idem tamen super omnia
Psal. 8. Deus benedictus in sæcula; cuius est nomen super omne
Hebr. 2. nomen, & de quo dicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius*. Subiiciendo autem omnia, nihil reliquit ei non subiectum, sicut Apostolus dixit. Quòd si hoc etiam secundùm incarnationis locutus est sacramentum, quemadmodum possumus de supernæ generationis incomparabili maiestate dubitare? Nihil igitur potestatis inter patrem & filium certum est interesse. Denique eousque nihil inte-
Rom. 11. rest potestatis, vt idem Apostolus ex eo dixerit esse omnia, per per quem omnia, sicut habes: *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*. Si igitur pater, sicut putant, tantummodo signatur, non potest idem & omnipotens esse, quia ex ipso omnia: & omnipotēs non esse, quia per ipsum omnia. Aut igitur inualidum nec omnipotentem patrem sua assertione memorabunt, aut certè omnipotentem etiam filium vel inuiti voce propria fatebuntur. Eligant tamen vtrum hic patrem declaratum putent. Si patrem, ergo & per ipsum omnia: si filium, ergo & ex ipso omnia. Si autem & per patrem omnia, nihil vtique filio derogandum: & si ex filio omnia, similiter & filio deferendum. Ac ne insidiari nos vnius arbitrentur obreptione versiculi, totum caput recenseamus. *O altitudo*, inquit, *diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscru-* Ibid. *tabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius ei fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula*. De quo igitur dictum putant? de patre, an de filio? Si de patre, sed non est sapientia Dei pater, quia sapientia Dei filius est. Quid est autem quod non possit sapientia, de qua scriptum est: Cùm sit vna omnipotens & permanens, 1. Cor. 1.
H in se omnia innouat? Non ergo accidentem legimus, sed Sap. 7. permanentem. Habes ergo iuxta Salomonem, omnipotentem & permanentem sapientiam. Habes etiam bonam, quia scriptum est: *Sapientiam autem non vincit malitia*. Sed ad propositum reuertamur. Quàm inscrutabilia sunt, inquit, iudicia eius. Si igitur omne iudicium pater Ibid. dedit filio filium videtur declarare qui iudicat. Denique Rom. 11. vt scias quòd non de patre, sed de filio dicit, addidit: Quis Ioan. 5. prior, inquit, dedit illi? Dedit enim pater filio: sed dedit Rom. 11. iure generationis, non munere largitatis. Et ideo quod negari non potest, à patre accepisse filium, secundùm Matt. 11.
I quod scriptum est: *Omnia mihi tradita sunt à patre meo*: dicendo tamen, quis prior dedit illi, non accepisse per naturam à patre filiū denegauit, sed priorem non posse dici inter patrem & filium declarauit: quia etsi pater dedit filio; non tamen quasi posteriori dedit: quia increata, & inæstimabilis Trinitas, quæ vnius est æternitatis & gloriæ, nec tempus nec gradus vel posteritatis recipit vel prioris. Quòd si Græcos magis codices sequendos putamus, quia habent τίς προέδωκεν αὐτῷ, vides quoniam cui nihil addi potest, non dispar à pleno est. Ergo si filio magis conuenit hoc totum Apostolicum caput, videmus & de filio esse credendum, quia ex ipso omnia, si-
K cut scriptum est: *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in* Rom. 11. *ipso sunt omnia*. Esto tamen de patre dictum putent. Itaque meminerimus quòd sicut ex ipso legimus omnia, ita etiam per ipsum omnia, in vniuersitatem quippe totius creaturæ patris & filij profertur auctoritas. Ac licet superiùs omnipotētem filium paterno probauerimus exemplo, tamen quia illis derogare studium est, considerent quòd & patri derogent. Si enim infirmus filius, quia per ipsum omnia; numquid infirmus & pater, quia & per patrem omnia? Sed vt agnoscant nullam discretionem inter hæc esse, iterum demonstrabo eiusdem esse, ex quo ali- 1. Cor. 1. quid, & per quem aliquid, & ostendam vtrumque de pa-
L tre lectum. Sic enim habemus: *Fidelis Deus per quem vocati estis in communionem filij eius*. Quid Apostolus dixerit, considerēt. Per patrem vocamur, & nihil est quæstionis: per filium creamur, & hoc vilius æstimabimus? Pater in communionem filij vocauit, & religiosè sicut debemus accipimus: filius omnia creauit, & putāt non liberæ fuisse voluntatis arbitrium, sed coactę atque seruilis operationis obsequium? Vt autem agnoscas pleniùs nihil distare inter patris & filij potestatem, cùm per patrem in Ioan. 1. communionem filij eius vocemur: ex filio est ipsa communio, sicut scriptum est: *Quoniam de plenitudine eius nos omnes accepimus*: licet secundùm Græcum Euangelium, ex plenitudine eius intelligere debeamus. Ecce & per pa- 1. Ioan. 1.
M trem communio, & ex filio communio, sed non discrepans, sed vna communio. Sicut idem Ioannes in epistola sua dixit: *Et communicatio nostra sit cum patre & cum filio eius Iesu Christo*. Accipe etiam quod non solum ex patre & filio, sed etiam ex spiritu sancto vnam nobis communionem scriptura commemorauit. *Gratia*, inquit, *Domi-* 2. Cor. 13. *ni nostri Iesu Christi, & charitas Dei & communicatio sancti spiritus cum omnibus vobis*. Quæro autem in quo minor videatur is per quem omnia: quàm is, ex quo omnia? An 1. Cor. 8. quòd operator asseritur? Sed operatur & pater, quia ve- Ioan. 5. rus est qui dixit: *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*. Sicut igitur pater operatur, operatur & filius. Non ergo operator infirmus aut vilis est quoniam operatur & pater: & ideo quod commune est filio cum patre, vel propter patrem inferiore loco accipi non opor-

ter; ne patri potiùs in filio ab hæreticis derogetur. Nec A mediocre illud, quod alibi etiam idem sanctus Ioannes [1. Ioan. 2. Psal. 10.] ad refellendas Arianæ perfidiæ quæstiones ait: *Si scitis quoniam iustus est, scitote quoniam qui facit iustitiam, ex ipso natus est.* Iustus autem quis nisi Dominus, qui iustitias dilexit? Aut quem, sicut superiora indicant, repromissorem vitæ æternæ habemus, si filium non habemus? [1. Ioan. 2.] Si igitur filius Dei vitam nobis promisit æternam, & ipse iustus est, ex ipso vtique nati sumus. Aut si ex filio nos per gratiam natos negant, nec iustum filium confitentur. Credas igitur necesse est etiam ex Dei filio omnia, quia omnium sicut Deus pater, ita & filius & auctor est & creator. Videmus ergo inanem esse hanc quæstionem, B cùm & de filio credi conueniat, quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Diximus quomodo ex ipso, quomodo etiam per ipsum. In ipso autem omnia [Rom. 11.] esse quis dubitet, cùm alibi scriptum sit: *Quoniam in ipso* [al. creata.] *condita sunt omnia in cælis, & in ipso † credita sunt, & ipse est* [Coloss. 1.] *ante omnes, & omnia in ipso constant?* Habes ergo ex ipso gratiam, ipsum operatorem, in ipso omnium firmamentum.

Quomodo intelligi debeat quod scriptum est: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est.

Cap VII.

[Ioan. 15.] Illud quoque ad separandam patris & filij diuinitatem obiicere consueuerunt quod Dominus dixit in Euangelio: *Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est:* agricolam & vitem diuersæ dicentes esse naturæ, & vitem esse in agricolæ potestate. Sic ergo vultis esse filium secundùm diuinitatem sicut vitis est, vt sine cultore nihil valeat, & possit deseri vel recidi, & ex littera calumniam comparatis, quòd Dominus vitem se esse dixit, incarnationis suæ significans sacramentum? Tamen si placet vt ex littera argumentemur, fateor & ego, immo profiteor quòd vitem se filius nominauit. Væ enim mihi D si sacramentum salutis publicè denegauero. quomodo ergo vultis accipere quòd se vitem Dei filius nominauit? Si secundùm diuinã substantiam dictum accipitis, & sicut inter agricolam & vitem, ita etiam inter patrem & filium diuinitatis creditis esse distantiam, geminam filio, geminam patri facitis iniuriam. Filio, quia si secundùm diuinitatem inferior est quàm agricola, inferior etiam Paulo Apostolo, vestra assertione necesse est æstimetur, quia & Paulus agricolam se esse dixit, sicut habet: [1. Cor. 3.] *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.* Num ergo vultis, vt Paulus melior sit Dei filio? Habetis vnam iniuriam. E Alteram, quia si secundùm substantiam generationis æternæ, vitis est filius, cùm dixerit: [Ioan. 15.] *Ego sum vitis, vos palmites estis*; vnius nobiscum etiam illa [Matt. 15.] diuina generatio videbitur esse substantiæ. Sed quis similis tui in diis Domine? sicut scriptum est. [Psal. 88.] Et rursus in Psalmo: *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis similis erit Domino inter filios Dei?* Nec tamen soli filio derogatis, sed etiam patri. Nam si agricolæ nomine omnis paternæ prærogatiua est potestatis, cùm etiam Paulus agricola sit, patri vtiq; cui filium negatis æqualem, Apostolum comparatis. Denique cùm scriptum A sit: *Sed neque qui plantat est quidquam, neque qui rigat, sed qui dat incrementum Deus*; [1. Cor. 3.] in eo nomine vos summam paternæ maiestatis locabitis, quod videtis infirmum. Si enim qui plantat & qui rigat nihil est, sed qui dat incrementum Deus: videte quid vestra asserere moliatur impietas: vt & pater nomine sit contemnendus agricolæ, & Deus aliquis incrementum paterno operi qui tribuat requirendus. Impiè igitur ex nomine agricolæ, Dei patris præferendam existimant potestatem, in quo sit patri Deo cum homine appellationis commune consortium. Quid autem egregium, si ei (vt vultis hæretici) filio præferatur, cuius diuina substantia ab humana conditione non discrepet? B Nam si vitem filium secundùm diuinam substantiam appellatum putatis, non solùm corruptelæ incertisque elementorum obnoxium iudicatis; sed etiam humanæ tantummodo consortem naturæ; quia vnius naturæ sunt vitis & palmites, vt non per incarnationem carnem Dei filius assumpsisse videatur; sed principium sumpsisse de carne. Ego autem dicam planè, carnem eius licet nouo generationis mysterio, vnius tamen naturæ fuisse nobiscum, & hoc salutis nostræ sacramentum esse, non diuinæ generationis exordium. Vitis enim est, qui meas sustinet passiones, quandoquidem in illo nixa fragilis priùs humana cõditio fœcundis rediuiuæ fructibus pietatis adoleuit. Veruntamen C si te pompa delectat agricolæ; dicas velim quis ille sit qui locutus sit in Propheta: [Hier. 11.] *Domine, notum mihi fac vt sciam, tunc vidi cogitationes eorum. Ego vt agnus ductus sum innocens ad immolandum & nesciebam, aduersum me cogitauerunt consilium, dicentes: Venite, mittamus lignum in panem eius.* Si enim filius incarnationis futuræ loquitur sacramentum, quod impium est vt de patre credas, filius est vtique qui supra dixit: *Ego plantaui te vitem fructiferam,* [Hier. 2.] *quomodo conuersa es in amaritudinem vitis aliena?* Itaque & filium vides esse agricolam: vnius nominis cum patre, vnius operis, vnius dignitatis atque substantiæ. Ergo si agricola & vitis est filius, vitem vtique secundùm incar- D nationis accipimus sacramentum. Sed non solùm se esse vitem dixit, sed etiam botrionem voce prophetica nuncupauit, tunc quando ad vallem botrionis exploratores [Num. 13.] Moyses iussu Domini direxit. [Num. 11.] Quæ est illa vallis, nisi humilitas incarnationis & fœcunditas passionis? [Psal. 79.] Et puto botrionem ideo dictum, quia ex vinea illa translata ex Ægypto, hoc est, ex familia Iudæorum, vtilis mundo fructus emicuit. Nemo certè botrionem potest ad generationem referre diuinam: aut qui refert, aliud nihil relinquit, nisi vt botrionem illum natum ex vite credamus. Itaque adscribit insipiens patri quod reprehen- E dit in filio. Verum si iam dubitari non potest quòd vitis secundùm incarnationem Dei filius nominatus sit, videtis secundùm quod sacramentum Dominus sit locutus, Quoniam pater maior me est. Nam cùm hoc in superioribus dixerit, continuo subiecit: *Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est:* vt agnosceres secundùm id patrem esse maiorem: quia sicut agricola est vitium, ita pater Dominicæ carnis est cultor: quæ & augeri potuit per ætatem, & per passionem recidi, vt omne humanum [Ioan. 15.] genus ab æstu secularium noxio voluptatum, diffusæ [Ioan. 10.] salutaribus brachiis crucis vmbra velaret. [Ioan. 15.]

S. AMBROSII DE FIDE LIBRI QVARTI FINIS.

Capita libri quinti de Fide.

1. *Filium à patre non separari.*
2. *Quomodo intelligi debeat, quod Christus dixit:* Vos adoratis quod nescitis nos, adoramus quod scimus. *& illud:* Sedere ad dexteram vel sinistram, non est mecum dare vobis.
3. *Vnitatem esse in Trinitate.*
4. *Eandem patris, ac filij, ac spiritus sancti esse potestatem.*
5. *Quibus rationibus Dei filius creatura dici non possit.*
6. *Qua ratione filius subiectus sit patri: & quomodo filius omnia sibi subiecerit.*
7. *Quomodo intelligendum, quod scriptum est:* De die autem illo & hora nemo scit, neque angeli, neque filius, nisi solus pater.
8. *Humilis ac deuota auctoris ad Deum patrem conuersio, rectaque fidei confessio, cum disertissima huius operis conclusione, ad laudem & gloriam inæstimabilis, inenarrabilis, incircumscriptæ & immensæ ac sanctissimæ Trinitatis, perfidissimorúmque Arianorum confusionem & damnationem.*

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE FIDE

LIBER QVINTVS.

PROEMIVM.

Mat. 24. *VIS-NAM est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis in tempore cibum? Beatus ille seruus, quem veniens dominus eius inuenerit sic facientem. Non vilis hic seruus est, magnus*
Ioan. 21. *aliquis esse debet. Quis sit iste consideremus. Est Petrus, ipsius Domini ad pascendum gregem electus iudicio, qui tertiò meretur audire: Pasce agniculos meos, pasce agnos meos, pasce ouiculas meas. Itaque pascendo bene cibo fidei gregem Christi, culpam lapsus prioris aboleuit. Et ideo tertiò admonetur vt pascat, tertiò vtrùm Dominum*
Mat. 26. 1. Cor. 3. *diligat, interrogatur: vt quem tertiò ante crucem negauerat, tertiò fateretur. Beatus & ille seruus, qui potest dicere: Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis. Nouit*
1. Cor. 9. *enim quos quemadmodum pascat. Quis enim nostrum hoc facere potest? Quis nostrum potest verè dicere: Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciam? Et tamen ille tantus ad cu-*
Tit. 3. 2. Tim. 2. Mat. 13. *ram gregis electus à Christo, qui sanaret infirmos, curaret inualidos, hæreticum à commisso sibi ouili statim post vnam correptionem repellit, ne vnius erraticæ ouis scabies serpenti vlcere totum gregem contaminet. Iubet præterea stultas quæstiones & contentiones esse vitandas. Quid igitur nos agemus, inter messis antiquæ noua zizania, imprudentes accolę constituti? Si tacea-*
2. Tim. 2. *mus, cedere videbimur: si contendamus, verendum est ne nos quoque iud cemur esse carnales. Scriptum est enim de huiusmodi quęstionibus, quod generant lites. Seruum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripien-*
1. Cor. 11. *tem eos qui resistunt. Et alibi: Si quis contentiosus est, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Eóque scribere aliquid sententię fuit, vt sine strepitu aliquo impetati hęreticorum nostra pro nobis scripta respondeant. Quintum itaque, Imperator Auguste, hunc librum paramus ordiri. Nam & quartum librum oportuit in illa vitis disputatione finiri, ne coarcertuasse magis librum eundem quodam videremur quæstionum tumultu, quàm fructu spiritalis vineę repleuisse: nec inconsummatam fidei vindemiam tantis adhuc superfluenti-*
Mat. 25. *bus disputationibus decuit derelinqui. Quinque igitur libros de patris ac filii & spiritus sancti inseparabili diuinitate digerimus, sequestrata interim pleniore disputatione de spiritu sancto*

prouocati magisterio Euangelicæ lectionis, vt credita nobis quinque fidei talenta, quasi quadam horum quinque forte librorum, humanis fœneremur affectibus, ne fortè cùm venerit Dominus, & inuenerit in terra absconditam pecuniam suam, dicat mihi: Serue male & piger, sciebas quòd meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi, oportuit ergo te committere pecuniam meam nummularijs, vt veniens ego recepissem quod meum est. Aut quemadmodum in alio libro est. Et ego, inquit, veniens cum vsuris vtique exegissem illam. Date ergo veniam si quos prolixioris huiusce sermonis offendit audacia. Officij contemplatio cogit credere quòd accepimus. Dispensatores sumus mysteriorum cælestium. Ministri sumus, non ex æquo omnes, sed vnicuique, inquit, sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Vnusquisque igitur enitatur vt mercedem possit accipere secundùm suum laborem. Dei enim sumus (Apostolus ait) cooperarij, Dei cultura, Dei ædificatio. Beatus itaque ille qui tales fœnoris sui cernit vsuras. Beatus & ille qui fructus sui operis intuetur. Beatus quoque qui superædificat supra fundamentum fidei, aurum & argentum, lapides pretiosos. Vos nobis estis omnia, qui hæc auditis & legitis. Vos fœneratores vsuræ: verbi vsuræ, non pecuniæ. Vos agricolæ redditus. Vos ædificatores, aurum, argentum, lapidésque pretiosos superædificantes. In vestris meritis sacerdotalis summa laboris est. In vestris animis fructus episcopalis operis enitescit. In vestris profectibus, aurum Domini refulget, multiplicatur argentum, si eloquia diuina teneatis. Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Vos ergo facietis fœneratorem diuitem, agricolam fructuosum. Vos peritum probabitis architectum. Non arroganter dico, quia non tam mea sunt quàm vestra quæ voueo. O si mihi liceat securè de vobis nunc temporis dicere: Domine, quinque talenta mihi dedisti, ecce alia quinque lucratus sum, & ostendere vestrarum talenta pretiosa virtutum! Habemus enim thesaurum in vasis fictilibus. Hæc sunt talenta quæ iubet Dominus spiritaliter fœnerari. Aut duo æra noui & veteris testamenti, quæ spoliato illi à latronibus Samaritanus ille euangelicus ad curanda vulnera dereliquit. Neque ego fratres voti auarus ideo hæc opto, vt supra multa constituar. Sat est mihi præmium de vestro profectu. Vtinam non indignus eo inueniar quod accepi: ea quæ sunt me maiora melioribus tribuenda, non exigo. Licet soleas Domine dicere: Volo autem & huic nouissimo dare, sicut & tibi. Accipiat potestatem supra decem ciuitates qui meretur. Sit ille talis quasi Moyses, qui legis decem verba conscripsit. Sit ille Iesus Naue, qui subegit quinque reges, & Gabaonitas in deditionem accepit, vt esset typus ante venturum eius nominis virum, cuius imperio corporales omnes deliciæ vincerentur, conuerterentur gentes vt fidem Iesu Christi magis quàm pristina studia sua & vota sequerentur. Sit ille Dauid, cui occurrerunt psallentes iuuenculæ, dicentes: Saül triumphauit in millibus, Dauid in decem millibus. Mihi sat est, si non in exteriores tenebras extrudar, quemadmodum ille qui commissum sibi talentum in terra quadam suæ carnis abscondit: sicut principes synagogæ, cæteríque principes Iudæorum, qui credita sibi eloquia Dei, humo quadam sui corporis occuparunt, deliciísque carnis intenti, quasi in quandam exaltati cordis foueam fœnus cæleste merserunt. Nos igitur non intra latibula carnis absconditam Domini teneamus pecuniam, vel mnam illam in sudario reponamus: sed tamquam boni nummularij cum sudore quodam mentis & corporis æquo & parato semper libremus affectu, vt prope sit verbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc verbum Dei pretiosum est talentum quo redimeris. Hæc est pecunia per mensas animarum sæpe cernenda, vt frequenter agitando in omnem terram bonorum sonus possit exire nummorum, per quem vita paretur æterna. Hæc est autem vita æterna, quam largiris omnipotens pater, vt cognoscamus te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Ibidem. Luc. 19. 1. Cor. 4. Rom. 12. 1. Cor. 3. Ibidem. Ibidem. Luc. 19. 1. Cor. 3. Psal. 11. 1. Cor. 3. Matt. 25. 2. Cor. 4. Luc. 10. Matt. 25. Matt. 20. Luc. 19. Deut. 4. Iosue. 10. 1. Reg. 18. Matt. 25. Rom. 3. Luc. 19. Rom. 10. Deut. 30. Psal. 18. Ioan. 17.

FILIVM A PATRE non separari.

CAPVT I.

VNDE aduertant Ariani quàm impij sint, qui de spe nostra & voto nobis faciunt quæstiones. Et quoniam hic præ cæteris vociferari solent, dicentes: separatum à solo & vero Deo Christum; intellectus impios pro nostris viribus confutemus. Hoc enim loco magis intelligere debent, quòd hæc vtilitas, hæc merces est perfectæ virtutis, hoc diuinum & incomparabile munus, vt cognoscamus cum patre Christum, nec separemus à patre filium, sicut scriptura non separat. Namque hoc magis ad vnitatem, quàm ad distantiam diuinæ proficit potestatis, quòd idem præmium, vnum honorem nobis dat filiique cognitio, quam mercedem habere non poterit, nisi qui & patrem cognouerit & filium. Sicut enim patris, ita filij cognitio vitam acquirit æternam. Itaque sicut in principio statim verbum cum Deo patre pia confessione iunxit Euangelista, dicens: *Et verbum erat apud Deum*: ita & hic scribendo verba Domini: *Vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*: coniunctione illa, & patrem vtique copulauit, & filium, vt Christum verum Deum à maiestate patris nemo secernat. Numquam enim coniunctio separat. Et ideo dicendo: Vt cognoscant te solum verum Deum & quem misisti Iesum Christum; & Sabellianos interfecit, & Iudæos exclusit: eos vtique, qui audirent loquentem: ne aut illi eundem patrem putarent esse quem filium, si non addidisset & Christum: aut isti à patre filium separarent. Quæro autem cur non putes subaudiendum, & ex superioribus colligendum, vt quod præmisit, solum verum Deum patrem, subaudiamus etiam Iesum Christum solum verum Deum? Exprimendum enim aliter non fuit, ne duos deos dicere videretur. Nam neque duos dicimus deos, & eiusdem cum patre diuinitatis filium confitemur. Itaque quæramus qua ratione diuinitatis hic putent factam esse distantiam: vtrum Deum negent Christum? Sed negare non possunt. An verum Deum negent eum? Sed dicant, si verum negant, vtrum falsum, an nuncupatiuum Deum iudicent? Nam secundùm scripturas, aut verus Deus est, aut tantummodo nuncupatiuus, aut falsus. Verus vt pater, nuncupatiuus vt sancti, falsus vt dæmones atque simulachra. Dicant igitur qua filium Dei confessione designent, vtrum falso præceptum Dei nomen, an verò quasi nuncupatiuo inspirationem tantum diuinitatis inesse arbitrentur. Falso præceptum nomen non puto quòd dicant vt apertiore se crimine impietatis inuoluant, ne vt demoniis & simulachris, ita etiam Christo falso Dei inditum nomen insinuando se prodant. Sin autem ideo dictum putant Deum, quod inspirationem diuinitatis habuit, sicut & multi sancti viri (eos enim scriptura deos dixit, ad quos sermo fiebat Dei) ergo non vltra homines eum præferunt, sed comparandum hominibus arbitrantur, vt hoc eum putent esse quod hominibus ipse donauit, dicens ad Moysen: *Posui te in Deum Pharaoni*. Vnde & in Psalmo dictum est: *Ego dixi, dij estis*. Et hanc tamen sacrilegorum opinionem Paulus excludit, qui ait: *Nam etsi sunt qui dicantur dii, siue in cælo, siue in terra*. Non dixit, sunt dij, sed si sunt qui dicantur. Christus autem, sicut scriptum est, heri & hodie ipse est. Est, inquit, hoc est, non solum nomine, sed etiam veritate. Et bene scriptum est: *Heri & hodie ipse est*, vt Arij impietas adstruendi sacrilegij locum inuenire non posset. Qui cùm legeret in Psalmo dicentem filio patrem: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*; adnotauit hodie non heri, ad æternitatem

Ibidem.
Ioan. 14.
Ioan. 1.
Ioan. 17.
1. Cor. 8.
Ioan. 10.
Exod. 7.
Psal. 81.
1. Cor. 8.
Hebr. 13.
Psal. 2.

G diuinæ generationis referens quod de carnis assumptione memoratum est, sicut Paulus in actibus Apostolorum ait: *Et nos vobis adnuntiamus, quæ ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimpleuit filiis illorum, resuscitans Iesum Christum, sicut scriptum est in Psalmo secundo: Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Sancto igitur spiritu repletus Apostolus vt illam elideret sæuitatem ait: *Heri & hodie ipse est & in sæcula*. Heri propter æternitatem, Act. 13.
hodie propter corporis susceptionem. Est ergo Christus, & est semper. Qui enim est, semper est. Christus autem semper est, de quo dicit Moyses: *Qui est, misit me*. Hebr. 13.
Erat vtique Gabriel, erat Raphaël, erant angeli, sed sem- Exod. 3.
H per esse qui aliquando non fuerint, nequaquam pari ratione dicuntur. In Christo autem (sicut legimus) non fuit est, & non, sed est in illo fuit: vnde verè Dei solius est esse, qui semper est. Ergo si & nuncupatiuum Deum 2. Cor. 1.
non audent dicere, & falsum eum dicere maioris est impietatis: restat vt Deus verus sit, veri patris non dissimilis, sed æqualis. Qui cùm & iustificet & sanctificet quos velit, non foris assumens, sed in se habens sanctificandi potestatem, quomodo non est verus Deus? Nam Apostolus Rom. 9.
eum vtique verum Deū dixit, qui naturaliter verus Deus Ioan. 17.
esset, sicut habes: *Quia tunc, inquit, nescientes Deum, seruistis his qui natura non erant dii*: hoc est qui veri dij esse Galat. 4.
I non poterant, quibus hoc naturaliter minimè suppetebat. Verùm copiosè iam verum Deum Christum in superioribus libris, scripturarum lectionibus approbauimus. Ergo si Christus (vt edoctum est) Deus verus est, Ioan. 14.
quæramus qua ratione, cum solum verum Deum patrem legant, à patre filium cupiunt separare. Si dicunt quòd verus Deus solus pater est, negare non possunt quòd & filius solus Deus veritas est, quia Christus veritas est. Numquid veritas vero minor est, cum secundùm appellationem nominum, verus plerumque à veritate dicatur, sapiens à sapiētia, iustus à iustitia? Hoc nos inter patrem non sentimus & filium quia & patri nihil deest, K quia pater est verax: & filius quia veritas est, æqualis est vero. Vt sciant autem, cùm solum legunt, nequaquam esse à patre filium separandum, meminerint in prophetis à Deo dictum: *Ego extendi cælum solus*. Et vtique Ioan. 3.
non extendit sine filio pater. Ipse enim filius qui sa- Ioan. 14.
pientia Dei est, dixit: *Quando parabat cælos, cum ipso aderam*. Et Paulus de filio dictum esse confirmat: *Initio terram tu fundasti Domine, & opera manuum tuarum sunt cæli*. Siue ergo filius cælum fecit, sicut & Apostolus voluit intelligi, & ipse vtique non sine patre cælum solus extendit, siue vt in Prouerbiis habes: *Deus in* Esai. 44. 1. Cor. 1. Prou. 8. Hebr. 1. Prou. 3.
L *sapientia fundauit terram, parauit autem cælos in intellectu*, ostenditur quòd nec pater solus sine filio cælos fecit, nec sine patre filius: & tamen qui cælum extendit, solus dicitur. Quàm verò id de filio apertè intelligendùm sit, quòd solus appelletur, etsi numquam initio patre aliquid fecisse credatur, etiam alibi habes, vbi scriptum est: *Extendens cælum solus, & ambulans quasi in pauimento super mare*. Namque Euangelium Domini docuit nos, quòd in mari non pater, sed filius ambulauit, quando Petrus rogauit eum, dicens: *Domine iube me venire ad te*. Sed etiam prophetia ipsa documento est. Sanctus enim Iob aduentum Domini prophetabat, Iob. 9.
Matt. 14.
M de quo verè dixit, quòd magnum cetum erat debellaturus, & factum est. Nam feralem illum cetum, Zabulum scilicet vltimis temporibus venerabili corporis sui passione prostratum perculit & afflixit. Est ergo solus & verus Deus, filius. Hæc enim & filio prærogatiua defertur. De nullo enim qui creatus est, propriè dici potest quòd solus est. Nam cui inest communitas creaturæ, quemadmodum quasi solus potest à cæteris separari? Itaque homo rationabilis videtur inter omnia terrena animātia, sed tamen non est solus rationabilis. Scimus enim rationabilia esse & celestia opera Dei, angelos & archangelos rationabiles confitemur. Si ergo angeli rationabiles, non vtique solus rationabilis homo dicitur. Sed dicunt solum dici posse solem, quia sol alter non est. Sed & ipse sol habet communia multa cum stellis, quod Iob. 3. Esai. 27.

Genes. 1. Psal. 101. Psal. 148.

percurrit cælum, quòd ætherex illius cælestísque substantiæ est, quòd creatura est, quòd inter omnia Dei opera computatur; quòd cum omnibus Deo seruit, cum omnibus benedicit Deum, cum omnibus laudat. Non ergo solus propriè dicitur, quia nec à cæteris separatur. Itaque cum patris & filij spiritúsque sancti diuinitati, quæ sola non inter omnia, sed super omnia est, nulla possit creatura conferri (vt de spiritu interim assertio reseruetur) sicut pater dicitur solus Deus verus, cui nihil commune cum cæteris, ita etiam solus est filius imago veri Dei, solus dextera patris, solus virtus Dei atque sapientia. Solus ergo filius facit sicut & pater, & quia scriptum est: *Quæcumque facit ipse, hæc & filius similiter facit.* Cùm enim vnum opus sit patris & filij, bene de patre & filio dicitur, quòd Deus solus operatus est: vnde etiam cùm creatorem dicimus & patrem & filium confitemur. Nam vtique cùm Paulus diceret: Qui seruierunt creaturæ potius quàm creatori: nec patrem creatorem negauit ex quo omnia hæc, nec filium per quem omnia. A quo alienum vtique non videtur quod scriptum est: Qui solus habet immortalitatem. Quomodo enim immortalitatem non habet, qui vitam habet in semetipso? Habet vtique in natura, habet in substantia, & habet non per gratiam temporalem, sed per sempiternam diuinitatem: habet non ex dono quasi seruus, sed ex generationis proprietate quasi filius coæternus. Et habet sicut pater. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, ita & filio dedit vitam habere in semetipso, sicut habet, inquit, sic dedit. Didicisti supra quemadmodum dederit, ne putares esse gratiæ largitatem, vbi generationis arcanum est. Cùm ergo inter patrem & filium vitæ nulla distantia sit, quemadmodum quòd immortalitatem solus habeat pater, filius non habeat, æstimari potest? Vnde intelligant nec hoc loco à solo vero Deo patre filium separandum, quia probare non possunt, quòd solus & verus filius non sit, cùm præsertim & hîc aut subaudiatur (vt diximus) & Christum solum verum Deum esse: aut certè aliud ad diuinitatem patris & filij, aliud ad incarnationem Christi relatum intelligendum sit, quia non est perfecta cognitio, nisi quæ & secundùm æternitatem vnigenitum Deum verum Dei filium Iesum Christum, & secundùm carnem generatum ex Virgine confitetur. Quod alibi hic ipse Euangelista nos docuit, dicens: *Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, de Deo est.* Denique quàm non alienum sit etiam incarnationis hoc loco intelligere sacramentum, docet nos ipsius series lectionis. Sic enim habes: *Pater venit hora, clarifica filium tuum*: vtique cùm & horam venisse commemoret, & clarificari petat, quomodo nisi secundùm carnis assumptionem locutum eum conuenit æstimari? Nam nec vlla sibi temporum præscripta momenta diuinitas habet, nec clarificatione indiget lumen æternum. Ergo in solo vero Deo patre, & filium Dei solum verum secundùm diuinitatis intelligimus vnitatem, & in Iesu Christi nomine, quod ex Virgine natus accepit, incarnationis agnoscimus sacramentum. Quòd si cùm solum verum Deum patrem legunt, filium cupiunt separare, ergo cùm de filij incarnatione legunt: Hic est lapis qui reprobatus est a vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & infra: Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. patrem existimant ab impertiendæ nobis salutis beneficio separandum. Sed neque sine patre salus, neque vita æterna sine filio. Sed asserunt Ariani: Si solum verum Deum sicut patrem, ita & filium dicitis, & vnius substantiæ patrem & filium confitemini: non vnum Deum, sed duos deos inducitis: quia qui vnius substantiæ sunt, non vnus Deus, sed duo dij videntur: sicut duo homines, aut duæ oues plurésque dicuntur: homo autem & ouis, nec duo homines dicuntur, nec duæ oues, sed vnus homo, & vna ouis. Hæc Ariani dicunt, & hac disputatione versuta simpliciores capere nituntur. Tamen si legamus scripturas diuinas, inueniemus pluralitatem magis in ea cadere, quæ diuersæ discretæque substantiæ sunt, hoc est, ἑτερουσία. Idque in Salomonis libris habemus expressum, eo loco scilicet in quo dicit: *Tria sunt impossibilia scire, & quartam non cognosco. Vestigia aquilæ volantis, & viam serpentis supra petram, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute.* Vtique aquila & nauis & serpens vnius non sunt generis atque naturæ, sed differentis discretæque substantiæ, & tamen tria sunt. Contra se igitur sua esse intelligant argumenta testimoniis scripturarum. Itaque dicendo, patris & filij discretam esse substantiam, differentémque deitatem, duos vtique ipsi deos asserunt. Nos autem cum & patrem confitemur, & filium asserendo: tamen vnius esse deitatis non duos deos, sed vnum Deum dicimus. Et hoc Dominicis eloquiis approbamus: quia vbi plures sunt, ibi aut naturæ aut voluntatum & operationum est differentia. Denique vt suis sibi testimoniis reuincantur, duo homines dicuntur, quia licet vnius naturæ sint iure nascendi, tamen & tempore & cogitatione & opere & loco distant, & ideo non potest vnus homo dici in significatione & numero duorum, quia non est vnitas, vbi est diuersitas: vnus autem Deus dicitur, & patris & filij ac spiritus sancti gloria & plenitudo signatur. Denique tanta veritas vnitatis est, vt etiam quando natura sola generationis aut carnis significatur humanæ, & vnus homo de multis dicatur; sic habes: *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo*; id est, non vna persona hominis, sed vna caro & vna fragilitas generationis humanæ. Et addidit: *Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in homine.* Nec hic vtique specialem hominem, sed generalem conditionem designauit. Denique statim subiecit de pluribus: *Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in principibus.* Sed vbi homo dicitur, naturæ interdum, vt supra diximus, communis inter omnes vnitas significatur: vbi principes, variarum quædam differentia potestatum est. Sed inter homines aut in hominibus vnius alicuius rei vnitas est, aut charitatis aut cupiditatis, aut carnis, aut deuotionis & fidei. Generalis autem vnitas, & quæ in se secundùm diuinitatis gloriam complectatur omnia, solius est patris & filij & spiritus sancti. Vnde & Dominus cùm diuersitatem inter se hominum designaret, qui nihil habent inter se quod possit ad vnitatem indiuiduæ substantiæ pertinere: *In lege vestra*, inquit, *scriptum est, quòd duorum hominum testimonium verum est.* Et cùm præmisisset, Duorum hominum testimonium verum est, vbi venit ad suum & patris testimonium, non dixit, Verum est testimonium nostrum, quia duorum deorum testimonium est: sed *Ego*, inquit, *sum qui testimonium perhibeo de me ipso; & testimonium perhibet de me qui misit me pater.* Supra quoque similiter ait: *Et si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater.* Itaque & infra & supra & patrem signauit & filium, nec pluralitatem admisit, nec diuinæ vnitatem substantiæ separauit. Euidens est igitur, quia quod vnius est substantiæ, separari non potest, etiam si non sit singularitatis, sed vnitatis. Singularitatem hanc dico, quæ Græcè μονοτής dicitur. Singularitas ad personam pertinet, vnitas ad naturam. Ea verò quæ diuersæ substantiæ sunt, non solùm vnum, sed etiam plura dici solere, licet iam ex prophetico clarueit testimonio, expressius tamen ipse Apostolus declarauit, dicens: *Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra.* Vides igitur quòd hi qui ex diuersis substantiis sunt, & non ex vnius veritate naturæ, dij appellantur? Pater autem & filius quia vnius substantiæ sunt, non duo dij, sed vnus Deus. Pater ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia. *Vnus*, inquit, *Deus pater, & vnus Dominus Iesus.* Et supra: *Vnus Deus, non duo.* Et infra: *Vnus Dominus & non duo.* Pluralitas ergo excluditur, non vnitas sequestratur. Sed quemadmodum cum legimus Dominum Iesum, nec patrem (vt supra diximus) à dominationis iure secernimus, quod ei commune cum filio est: ita cùm legimus solum verum Deum patrem, nec filium à solius veri Dei iure possumus separare, quod ei commune cùm patre est. Aut dicent quid aliud sentiant, quidve arbitrentur

Marginal notes (left column): *Coloss. 1. 1. Cor. 8. Ioan. 5. Ibidem. Rom. 1. 1. Cor. 8. 1. Tim. 6. Ioan. 5. Ibidem. Sup. lib. 4. cap. 6. 1. Tim. 6. Ioan. 17. 1. Ioan. 4. Ioan. 17. Act. 4. Ibidem.*

Marginal notes (right column): *Prou. 30. Psal. 117. Ibidem. Ibid. Ibidem. Ibidem. Lib. 3. sent. dist. 25. §. iam sufficienter. 1. Cor. 8. Ibid. Ibid. Sup. lib. 1. cap. 4.*

cum legimus: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi* G
Matt.4. *soli seruies*: Vtrum Christum non adorandum, & Chri-
Matt.15. sto non existiment seruiendum? Quòd si illa quæ adora-
Rom.1. uit eum Chananæa impetrare meruit quod poposcit, &
Galat.1. Paulus Apostolus, qui seruum se Christi prima scripto-
rum suorum præfatione profitetur, Apostolus esse me-
ruit, non ab hominibus neque per hominem, sed per Ie-
sum Christum: dicant quid arbitrentur sequendum:
vtrum cum Ario malint sibi societatem esse perfidiæ, vt
solum & verum Deum Christum negando, ostendant
quòd nec adorandum eum, nec seruiendum ei iudicent:
an verò consortium maliut habere cum Paulo, qui ser-
uiendo atque adorando etiam Christum, vtique solum
verum Deum voce affectúque non diffitebatur, quem H
Philip.2. pio seruitio fatebatur.

Quomodo intelligi debeat quod Christus dixit: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, *& illud: Sedere ad dexteram vel sinistram, non est meum dare vobis.*

CAP. II.

QVòd si quis dicat, quoniam Deum patrem adoret
& filius, quia scriptum est: *Vos adoratis quod nes-
citis nos adoramus quod scimus*, consideret quando &
Ioan.4. apud quem, & cuius suscepto loquatur affectu. Deni-
que & in superioribus non immerito præmissum est,
quòd Iesus fatigatus ex itinere sedebat, & à Samaritana
bibere postulabat, quia secundùm carnem hominis lo-
Ibidem. quebatur. Nam secundùm diuinitatem nec fatigari po-
terat nec sitire. Deinde cùm Samaritana quasi Iudæum
appellaret, & prophetam putaret, quasi Iudæus qui my-
steria legis doceret, respondit: *Vos adoratis quod nesci-
tis, nos adoramus quod scimus.* Nos, inquit: hoc est, se K
hominibus copulauit. Quomodo autem, nisi secundùm
carnem hominibus copulatur? Et vt ostenderet quòd
Ibid. secundùm incarnationem responderat, addidit: *Quia sa-
lus ex Iudæis est.* Sed statim post hoc sequestrauit nomi-
nis affectum, dicens: *Veniet hora, & nunc est, quando ve-
Ibid. ri adoratores adorabunt patrem.* Non dixit, Adorabimus.
Quòd vtique dixisset, si consortium nostri subiret obse-
quij. Verum cùm legerimus, quòd Maria adorauit eum,
Matt.28. intelligere debemus quòd non potest per eandem natu-
ram & adorare quasi seruus & adorari quasi Dominus:
sed potius quòd vt homo inter homines adorare dicitur,
& quasi Dominus † à famulis adoratur. Multa ergo se- L
cundùm incarnationis legimus & credimus sacramenta,
al. & filius sed in ipsa naturæ humanæ affectione, maiestatem licet
Ioan.4. spectare diuinam. Fatigatur ex itinere Iesus, vt reficiat fa-
Matt.4. tigatos: petit bibere, sitientibus potum spiritalem datu-
Matt.27. rus: esurit, cibum salutis esurientibus traditurus: moritur,
Ibid. viuificaturus: sepelitur, resurrecturus: tremulo pendet in
Matt.14. ligno, confirmaturus trementes: cęlum caligine obducit,
Matt.17. vt illuminet: terras tremefacit, vt solidet: maria contur-
Matt.8. bat, vt mitiget: reserat tumulos mortuorum, vt ostendat
Marc.15. domicilia esse viuorum: creatur ex Virgine, vt ex Deo na-
Ioan.4. tus esse credatur: nescire se simulat, vt scire faciat nescien-
tes: adorare quasi Iudæus dicitur, vt quasi verus Deus fi-
lius adoretur. Quomodo, inquiunt, filius Dei, solus verus M
Deus potest esse similis patri, cùm ipse dixerit filijs Zebe-
dæi: *Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexte-
ram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed
quibus paratum est à patre meo?* Hoc igitur vestrum diuinæ,
vt vultis, inæqualitatis est argumentum, cùm in eo magis
Matt.20. venerari Domini clementiam, adorare gratiam deberetis:
si tamen virtutis atque sapientiæ Dei profunda secreta
possetis aduertere. Considerate enim quæ cum filiis &
pro filiis petat: mater est vtique, cui pro filiorum honore
sollicitæ immoderatior quidem, sed tamen ignoscenda
mensura votorum est. Atque mater ætate longæua, stu-
dio religiosa, solatio destituta, quæ tunc temporis quando
vel iuuanda vel alenda foret validæ prolis auxilio, abesse

G sibi liberos patiebatur, & voluptati suæ, mercedem se-
quentium Christum prætulerat filiorum. Qui prima vo- Matt.4.
ce vocati à Domino (vt legimus) relictis retibus & pa-
tre sequuti sunt eum. Hæc igitur studio maternæ seduli-
tatis indulgentior, obsecrabat Saluatorem, dicens: *Vt se-* Matt.20.
*deant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & alter
ad sinistram in regno tuo.* Etsi error, pietatis tamen error
est, nesciunt enim materna viscera patientiam: etsi voti
auara, tamen veniabilis cupiditas, quæ non pecuniæ est al. venerabilis.
auida, sed gratiæ. Nec inuerecunda petitio, quæ non sibi,
sed liberis consulebat. Matrem considerate, matrem co-
gitate. Sed nihil mirum si vilis vobis videtur circa filios
affectus parentum, qui etiam omnipotentis patris vilem
H putatis esse circa vnigenitum filium charitatem. Domi-
nus cæli atque terrarum verecundabatur (vt secundùm
assumptionem carnis & virtutes animæ loquar) & vt Luc.9.
ipsius verbo vtar, confundebatur, matri pro filiis postu-
lanti etiam suæ sedis consortium denegare: vos æterni
Dei filium proprium, interdum pro ministerio stare con-
tenditis, interdum famulatorium, hoc est, non ex maie- Act.7.
statis vnitate, sed ex patris præceptione vultis eius esse Matt.22.
confessum; & negatis hoc Deo vero Dei filio, quod il- Matt.20.
le hominibus apertè noluit denegare. Considerabat
enim matris dilectionem, quæ filiorum mercede gran-
I dæuam solabatur senectam, & desideriis licet fessa ma-
ternis charissimorum pignorum tolerabat absentiam.
Considerate etiam feminam, hoc est, sexum fragiliorem,
quem Dominus propria nondum confirmauerat passio-
ne. Considerate, inquam, Euæ illius primæ mulieris
heredem, transfusa in omnes immoderatæ cupiditatis
successione labentem, quam Dominus adhuc proprio
sanguine non redemerat, nondum inolitam affectibus
omnium immodici contra fas honoris appetentiam,
suo Christus cruore diluerat. Hereditario igitur mulier
delinquebat errore. Et quid mirum si mater pro filiorum
suorum (quod est tolerabilius quam pro se) quando
K etiam Apostoli ipsi inter se (sicut legimus) de sui præla-
tione certabant? Non debuit igitur medicus omnium
destitutam matrem, & ægram adhuc mentem, pudoris
conuicio sauciare, ne postulato sibi superbius denegato
quasi immoderatæ petitionis damnata, mœreret. Deni-
que Dominus qui honorandam sciret esse pietatem, non
mulieri, sed filiis eius respondit, dicens: *Potestis bibere cali-* Luc.2.
cem quem ego bibiturus sum? Dicentibus autem illis: *Pos-
sumus, ait illis Iesus: Calicem quidem meum bibetis, sedere
autem ad dexteram meam vel ad sinistram non est meum da-* Matt.10.
re vobis, sed quibus paratum est à patre meo. Quàm patiens Ibid.
& clemens Dominus, quàm alta sapientia & bona cha-
L ritas! Volens enim ostendere quòd non perfunctoriam
rem aliquam discipuli postularent, sed eam quam impe-
trare nō possent, prærogatiuam eis paternæ honorificen-
tiæ reseruauit, non metuens, ne quid iuri proprio deroga-
ret, *qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: si- Philip.2.
mul diligens discipulos (quia sicut habes, *vsque in finem* Ioan.13.
dilexit eos) noluit quos diligeret, videri quod peterent
denegasse sanctus & Dominus qui mallet aliquid dissi-
mulare de iure, quàm de charitate deponere. *Charitas* 1.Cor.13.
enim patiens est, benigna est, non æmulatur, non infla- Matt.20.
tur, non quærit quæ sua sunt. Denique vt agnoscatis
non infirmitatis, sed indulgentiæ esse quod dixit: Non est
meum dare vobis, vbi sine matre filij Zebedæi rogant,
M nihil de patre dixit. Sic enim habes: Non est meum
dare vobis, sed quibus paratum est. Ita Marcus Euan- Marc.10.
gelista posuit. Vbi verò mater pro filiis rogat, hoc est Matt.20.
secundum Matthæum: Non est, inquit, meum dare vo-
bis, sed quibus paratum est à patre meo. Hic addidit, A
patre meo, quia maiorem indulgentiam maternus pos-
cebat affectus. Quòd si putant, dicendo, Quibus para-
tum est a patre meo, quòd aut patri plus tribuit, aut sibi
aliquid derogauit, dicant verum & illi putent patri ali-
quid derogatum, quia dixit in Euangelio filius de pa-
tre: *Pater non iudicat quemquam.* Quod si sacrilegum
putamus dicere quòd pater ita iudicium detulit filio, vt
ipse non habeat (habet enim, nec potest amittere quod
habet naturaliter diuina maiestas.) sacrilegum vtique Ioan.5.

æstimare debemus, quod non potest filius dare quidquid aut homines mereri possunt, aut quæuis accipere creatura, præsertim cùm ipse dixerit: *Ego ad patrem vado, & quodcumque ab eo petieritis in nomine meo: hoc faciam.* (Ioan. 14.) Si enim quod pater dare potest, filius non potest; mentita est ergo veritas. Non enim potest facere quidquid in nomine eius pater fuerit obsecratus. Nec enim ideo dixit: Quibus paratum est à patre meo, vt tantummodo à patre poscant. (Matt. 20.) Nam omnia quæcumque à patre fuerint postulata, se donare memorauit. Denique non dixit: Quodcũque à me petieritis, hoc faciam, sed quodcumque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam. Quæro nunc, vtrum possibile aliquid humanæ conditioni, aut alicui creaturæ, an impossibile putent à Zebedæi coniuge & filiis postulatum. (Ioan. 14.) Si possibile, quomodo ad sinistram suam vel ad dexteram impertiendæ Apostolis sedis non habuit potestatem, qui omnia fecit esse cum non erant? Aut quomodo non poterat iudicare de meritis hominum, cui pater dedit omne iudicium. Notum est quemadmodum dederit. (Ioan. 5. Ibidem.) Nam quomodo quasi indigẽs accepit filius, qui omnia creauit ex nihilo? Quorum igitur naturas fecerat, eorum iudicium non habebat? Dedit autem filio pater omne iudicium, *vt omnes,* inquit, *honorificent filium, sicut honorificant patrem.* Non igitur potentia filij, sed cognitio nostra proficit. Neque aliquid ad substantiam eius accedit, sed ad nostram vtilitatem quod à nobis cognoscitur: vt cognoscendo Dei filium, vitam habeamus æternam. (Ioan. 17.) Cũ autem in cognitione filij Dei honor illius, noster autem non illius sit profectus, si quis putat quòd Dei virtus illo honore cumulatur; necesse est etiam Deum patrem credat posse cumulari, quòd & ipse per cognitionem nostram clarificatur sicut filius, iuxta quod scriptum est, dicente filio: *Ego te clarificaui super terram.* (Ibidem.) Ergo si possibile aliquid erat quod petebatur, in potestate vtique filij fuit. Sed tamen ostendant qui possibile putant, qui de hominibus aut cæteris creaturis, aut ad dexterã aut ad sinistrã Dei sedeat. Pater enim dicit filio: *Sede ad dexteram meam.* (Psal. 109.) Itaque si quis ad dexteram filio sedet, inter ipsum vtique & patrẽ (vt humano vsu loquamur) filius medius reperitur. Non ergo possibile homini aliquid petebatur, sed noluit dicere, quòd homines sedere secum non possent. Si quidem diuinam suam gloriam celare priusquam resurgeret, non diuulgare cupiebat. Nam & suprà cùm inter famulos suos Moysen & Eliam apparuisset in gloria, monuerat discipulos ne cui dicerent quod vidissent. (Matt. 17.) Itaque si possibile non erat hominibus vel creaturis cæteris hoc mereri, non debet videri filius minus posse quia non dedit Apostolis, quod nec pater hominibus vel creaturis dedit. Aut dicant cui horum dederit pater. Non vtique angelis, de quibus scriptura dicit, quòd omnes angeli stabant in circuitu sedis. (Apoc. 7.) Denique & Gabriel se stare dixit, sicut habes: *Ego sum Gabriel, qui adsto ante Deum.* (Luc. 1.) Non ergo angelis, non senioribus qui adorant sedentem. Illi enim non super sedem maiestatis sedent, sed (vt dixit scriptura) in circuitu sedis. Sedes enim aliæ viginti & quatuor sunt, vt habes in Apocalypsi Ioannis: *Et super sedem viginti quatuor seniores sedentes.* (Apoc. 4.) In Euangelio quoque ipse Dominus dicit: *Cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël.* (Matt. 19.) Non ergo sedis suæ dixit Apostolis dari posse consortium, sed alias illas sedes esse duodecim, quas tamen non pro corporali consessu, sed pro successu spiritalis gratiæ æstimare debemus. Denique in libro Regnorum dixit Michæas propheta: *Vidi Dominum Deum Israël sedentem super thronum suum, & omnis militia cæli stabat circa eum ad dexteram eius & ad sinistram.* (3. Reg. 22.) Quomodo igitur stantibus angelis ad dexteram vel ad sinistram Domini Dei, stante omni militia cæli, sedebunt homines ad dexteram Dei vel ad sinistram, quibus pro virtutis præmio angelorum similitudo promittitur, sicut Dominus dicit: *Eritis sicut angeli in cælo?* Sicut angeli, inquit, non plus quam angeli. (Matt. 22.) Si ergo nihil plus dedit pater quàm filius, nihil vtique minus dedit filius quam pater: Nihil igitur minus filius potest quàm pater. Ponite tamen possibile impetratu hominibus quod posceretur.

A Quid est quod ait: Sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis? (Matt. 20.) Quid est meum? Supra dixit: Calicem quidem meum biberit, & infra posuit: Non est meum dare vobis: (Ibid.) & supra meum, & infra meum dixit, nec immutauit. Ergo superiora docent propter quid dixerit meum. Rogatus enim à muliere quasi homo, vt ad dexteram vel ad sinistram suam filios eius sedere pateretur, quia illa quasi hominem rogauerat, & Dominus quasi tantummodo homo de sua passione respondit: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? (Ibid.) Itaque quia secundùm carnem de passione sui corporis loquebatur, demonstrare voluit, quòd secundùm carnem B quidem subeundæ passionis nobis exemplum ac similitudinem derelinqueret, secundùm humanam autem conditionem, sedis supernæ consortia non donaret. Hoc est enim quod dixit, Non est meum. Sicut alibi: *Mea doctrina non est mea,* (Ioan. 7.) non est enim, inquit, secundùm carnem meam: quia quę diuina sunt, non sunt carnis eloquia. (Matt. 20.) Indulgentiam autem suam circa discipulos quos diligeret, quam expresse reuelauit, præmittens: Calicem quidem meum bibetis. Etenim quia non debebat id dare quod petierant, aliud proposuit, vt prius commemoraret quid iis tribueret, quàm quid negaret: quò magis æquitatem sibi petitionis, quàm studium Dominicæ liberalitatis intelligerent defuisse. C Calicem quidem, inquit, meum bibetis. hoc est, passionem quidem quæ carnis meæ est, non negabo. Quod enim humanæ assumptionis habeo, potestis imitari: donaui vobis victoriam passionis, hereditatem crucis. Sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis. Non dixit, Non est meum dare, sed nõ est meum dare vobis: (Ibidem.) non sibi potestatem deesse asserẽs, sed meritum creaturis. Accipe aliter: Non est meum dare vobis. Quod est, non est meum, qui veni humilitatem docere: non est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare: non est meum, qui iustitiam seruo non gratiam. (Ibidem.) D Denique ad patrem referens, addidit: quibus paratum est; vt ostenderet, patrem quoque non petitionibus deferre solere, sed meritis, quia Deus personarum acceptor non est. (Act. 10.) Vnde & Apostolus ait: *Quos præsciuit, & prædestinauit.* (Rom. 8.) Non enim ante prædestinauit, quàm præsciret: sed quorum merita præsciuit, eorum præmia prædestinauit. Iure igitur reprehenditur mulier, quæ & impossibilia & speciali quodam priuilegio ab eo Domino postulasset, qui ea quæ sanctis iudicauit esse donanda, non duobus Apostolis, sed omnibus discipulis, etiam sine cuiusquam precatione, voluntaria sui largitate contulerit, sicut scriptum est: (Matt. 19.) *Duodecim vos sedebitis super sedes, iudicantes duodecim tribus Israël.* Ergo etiam si possibile putemus postulatum fuisse, E calumniæ locus non est: tamen cùm legerim Seraphim stare, (Esai. 6.) quomodo possum quòd homines ad dexteram vel ad sinistram filio Dei sedeant, arbitrari? Supra Cherubim Dominus sedet, sicut habes: *Qui sedes super Cherubim, appare.* (Psal. 79.) Quomodo Apostoli super Cherubim sedebunt? Et hoc tamen colligo non ex meo ingenio, sed ex Dominicæ vocis oraculo. (Ioan. 17.) Ipse enim Dominus in posterioribus Apostolos commendans patri, ait: *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum.* Vtique si iudicasset quod diuinam sedem pater hominibus daret, dixisset: Volo vt vbi ego sedeo, & illi sedeant mecum. Sed volo, inquit, vt sint mecum, F non vt sedeant mecum: & vbi ego, non quomodo ego. (Ibidem.) Deinde sequitur: *Vt videant claritatem meam.* Nec hic dixit, Vt habeant claritatem meam, sed vt videant. (Psal. 26. Matt. 5.) Seruus enim videt, dominus possidet. Sicut & Dauid docuit dicens: *Vt videam voluptatem Domini.* Et ipse Dominus in Euangelio reuelauit, dicens: *Beati mundo corde: ipsi enim Deum videbunt.* Videbunt, inquit, non super Cherubim cum Deo sedebunt. Desinant ergo viliora secundùm diuinitatem æstimare de Dei filio, (Ioan. 14.) ne viliora quoque de patre æstiment. (1. Ioan. 5.) Qui enim malè crediderit de filio Dei, non potest bene sentire de patre: qui malè crediderit de spiritu, non potest bene sentire de filio. Vbi enim vna dignitas, vna gloria, vna charitas, vna maiestas est, in commune derogatur quidquid

in aliquo putaueris derogandum. Iam enim non erit G plenitudo quam discernas & diuidas in aliquas portiones.

Vnitatem esse in Trinitate.

CAP. III.

Ioan. 17. EXistunt tamen, Imperator Auguste, qui hanc diuinæ vnitatem substantiæ negare cupientes, extenuare studeant patris & filij charitatem, quia scriptum est: *Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti.* Quod cùm dicunt H
Matt. 17. quid aliud agunt, nisi inter Dei filium & homines æqualitatem quandam comparationis inducunt? Numquid
Rom. 8. sic diligi possunt à Deo homines quemadmodum filius
Ioan. 17. in quo complacuit pater? Ille per se complacet, nos per
Luc. 6. ipsum. In quibus enim Deus filium suum ad imaginem suam cernit, eos per filium suum adsciscit in gratiam filiorum; vt quemadmodum per imaginem ad imaginem sumus, sic per generationem filij in adoptionẽ vocemur. Alius igitur naturæ amor sempiternus, alius gratiæ. Aut si ex verbis faciunt quæstionem, quia scriptum est: Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti; & comparationem factam putant: ergo & illud comparatiuè dictum putant: Estote I
Matt. 5. misericordes, sicut & pater vester qui in cælis est, misericors est, & alibi: Estote perfecti, sicut & pater vester qui in cælis est, perfectus est. Quòd si ille secundùm plenitudinem maiestatis suę perfectus est, nos autem perfecti secundùm virtutis accidentis profectum: etiam filius diligitur à patre secundum semper manẽtis plenitudinem charitatis, in nobis autem charitatem Dei virtutis emeretur profectus. Vides igitur quam gratiam Deus dederit hominibus, & tu patris & filij vis soluere naturalem & in-
Ioan. 17. diuiduam charitatem: & tu verba adhuc discutis, vbi vnitatem maiestatis aduertis? Vide totum hunc locum, ex cuius affectu loquatur. Habes enim dicentem ipsum: K
Ibidem. *Clarifica me pater claritate ea quam habui priusquam mundus esset apud te:* & tamen vt scires magnum Deum & salutarem & omnipotentem Dei filium, indicium suæ
Rom. 8. maiestatis admiscuit, dicendo: *Et mea omnia tua sunt, & tua mea.* Omnia habet, & tu missum esse ad iniuriam deriuas: Qui si secundum carnem non accipis missum, vt Apostolus dixit, & ex verbo simplici præiudicium struis, quo dicas inferiores à superioribus mitti solere, quid ad illa respondes, quòd filius ad homines missus est? Nam
Tobia 9. si minorem putas eum qui mittitur, eo videlicet a quo
Num. 22. mittitur: disce quòd & minor maiorem misit, & maio-
Matt. 15. res ad minores missi sunt. Nam & Tobias Raphaëlem L
Matt. 21. misit, & angelus ad Balaam missus est, & Dei filius ad Iudæos. Numquid ergo minor etiam Iudæis Dei filius ad quos mittebatur? De ipso enim scriptum est: *Nouissimè autem misit eis filium suum, dicens: Verebuntur filium meum.* Et vide quòd ante seruos: postea filium nominauit, vt scias quòd Deus filius vnigenitus secundùm diui-
Hebr. 1. nitatis potẽtiam, nec nomen habet, nec consortiũ com-
Luc. 23. mune cum seruis: reuerendus mittitur; non cum famulis conferendus. Et bene addidit, meum, vt non vnus de multis, nec degeneris naturæ, aut minoris alicuius potestatis, sed verus à vero, paternæ imago venisse substantiæ crederetur. Esto tamen, minor sit qui mittitur eo à quo M mittitur, ergo & Pilato minor Christus, quoniam Pilatus misit eum ad Herodem. Sed non præiudicat potestati scriptura, quæ missum à patre dicit missum dicit à præside. Vnde si sobriè de Dei filio quæ digna sunt opine-
Philip. 2. mur, ideo missum intelligere debemus, quòd ex illo in-
Ioan. 1. comprehensibili inenarrabilique secreto maiestatis pro-
Leuit. 26. fundæ, dedit se comprehendendum pro captu nostro
Genes. 11. mentibus nostris Dei verbum, non solùm cum se exina-
Hier. 23. niret, sed etiam cùm habitaret in nobis. sicut scriptum
Esai. 40. est, *Quoniam inhabitabo in illis.* Denique & alibi habes
Ioan. 14. quòd Deus dixit: *Venite, descendamus & confundamus*
Matt. 21. *linguas eorum.* Non enim Deus de loco aliquando descendit, qui ait: *Ego cælum & terram impleo:* sed in eo descendere videtur, si nostros Dei verbum penetret affectus, sicut dixit Propheta: *Parate viam Domino, rectas facite semitas eius:* vt quemadmodum ipse promisit, veniens cum patre, apud nos faciat mansionem. Euidens est igitur quomodo veniat. Vnde & euidens est quomodo Dominum dicat, quem patrem nouit. Ait enim: *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ.* Ante patrem di- Matt. 22.
xit sapientia suum, postea creaturæ dominum nuncupauit. Itaque dominatum non esse vbi vera progenies est, ipse Dominus ostendit in Euangelio suo, dicens: *Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis Iesus: Quomodo ergo Dauid in spiritu vo-*
cat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, Psal. 109.
sede à dextris meis? Et addidit: *Si ergo Dauid in spiri-* Matt. 22.
tu vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum. O quàm cautè! Propter Arianos enim in hoc etiam testimonio Dominus Ibidem.
fidei prospexit. Non enim dixit: Vocat eum spiritus Dominum: sed quòd Dauid dixit in spiritu: vt cuius secundùm carnem filius est, Dauid scilicet, eius etiam se- Matt. 11.
cundùm diuinitatem & Dominus & Deus crederetur. Vides igitur quòd nomen pietatis & dominij discretum Philip. 2.
est. Et bene Dominus suum quidem patrem, cæli autem & terræ dominum prædicauit, vt tu cùm legis & patrem 1. Cor. 1.
& dominum, intelligas patrem filij, & dominum creaturæ. In alio prærogatiua naturæ est, in alio auctoritas potestatis. Formã enim serui accipiens, eo vtique dominum vocat, quo seruitutem suscepit, æqualis in Dei forma, seruus in corporis: seruitus enim carnis, dominatus autem diuinitatis est. Vnde & Apostolus ait. *Deus Domini nostri Iesu Christi pater gloriæ,* hoc est, Deum assumptionis humanæ asserẽs, patrem autem gloriæ. Num enim duos filios habuit Deus Christum & gloriam? Minimè. Ergo si vnus Dei filius Christus, vtique Christus est gloria. Quid autem ei derogas qui patris gloria est? Si ergo & filius gloria est, & pater gloria, quia pater gloriæ, non potest aliud esse quàm gloria, non diuisio gloriarum, sed vna est gloria. Itaque ad proprietatem naturæ gloria refertur, dominatus ad suscepti corporis seruitutem. Si enim caro etiam iusti animæ subdita est, sicut scriptum est: *Castigo corpus meum, & seruituti redigo,* quan- 1. Cor. 9.
tò magis subiecta est diuinitati, de qua dicitur: *Quoniam* Psal. 118.
vniuersa seruiunt ei? Vna autem quæstione & Sabellia- Matt. 22.
nos & Photinianos & Arianos Dominus exclusit. Nam cùm Dominum dixisse Domino dicit, Sabellius excluditur, qui eundem patrem vult esse quem filium. Excluditur Photinus, qui secundùm carnem iudicat, quia Dominus Dauid regis non poterat esse, nisi qui Deus est. Deut. 6.
Scriptum est enim: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Numquid contra legem propheta sentiret, qui sub lege regnaret? Excluditur Arius, qui filium sedere audit ad dexteram patris, vt si ex vsu argumentetur humano, ipse se perimat, & venenum sacrilegæ disputationis suæ in se refundat, vt dum inæqualitatem patris & filij ex consuetudine hominum interpretatur, in vtroque a vero deuius, cum præferat cui derogat, confessurus priorem quem audit ad dexteram. Excluditur etiam Manichæus. Non enim negat esse se Dauid filium secun- Mat. 20.
dùm carnem, vt pote qui clamantibus cæcis: *Iesu fili Dauid miserere nobis,* & delectatus est fide, & stetit & curauit eos: sed negat hoc suæ esse æternitatis, si Dauid solius filius à perfidis nominetur. Nam filius Dei est contra Hebionem, filius Dauid est contra Manichæos: filius Dei est contra Photinum, filius Dauid est contra Marcionem: filius Dei est contra Paulum Samosatenum, filius Dauid est contra Valentinum: filius Dei est contra Arium atque Sabellium gentilis erroris heredes. Dominus Dauid est contra Iudæos, qui Dei filium in carne cernentes, hominem tantummodo impio furore credebant. Sed ecclesiastica fide & Dei patris & Dauid idem atque vnus est filius: quia incarnationis Dei mysterium vniuersę salus est creaturæ, secundum quod scriptum est: *Vt sine Deo pro omnibus gustaret mortem:* id est, quòd Hebr. 2.
creatura omnis sine passione aliqua diuinitatis Dominici sanguinis redimenda sit pretio, sicut alibi habes; *Omnis creatura liberabitur à seruitute corruptionis.* Aliud Rom. 8.
est igitur secundùm diuinam substantiam, aliud secundùm susceptionem carnis filium nominari. Nam & secundùm

cundùm generationem diuinam Deo patri æqualis est filius, & secundùm susceptionem corporis, Deo patri seruus est: formam enim serui, inquit, accepit, vnus tamen atque idem est filius. Contra autem sancto patriarchæ Dauid secundùm gloriam suam dominus est, secundùm corporalis successionis seriem filius est, non deficiens à se, sed nostræ ius sibi adoptionis acquirens. Nec solùm ex genere Dauid seruitutem suscepit in persona hominis, sed etiam ex nomine, sicut habes: *Inueni Dauid seruum meum.* Et alibi: *Ecce ego mittam ad vos seruum meum, Oriens nomen est ei.* Et ipse filius ait: *Sic dicit Dominus, qui finxit me ex vtero seruum sibi, & dixit mihi: Magnum tibi est vocari puerum meum. Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.* Cui hoc dicitur nisi Christo? Qui quum in forma Dei esset, exinaniuit se, & formam serui accepit. Quid est in Dei forma, nisi in diuinitatis plenitudine? Disce igitur quid sit, Formam serui accepit, Id est, plenitudinem perfectionis humanæ, plenitudinem obedientiæ. Ideoque dicit in Psalmo trigesimo: *Statuisti in loco spacioso pedes meos: super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, illustra faciem tuam super seruum tuum.* Seruus dictus est homo, in quo sanctificatus est: seruus homo in quo vnctus est: seruus homo, in quo factus sub lege, factus ex virgine est. Et vt compendio dicam, seruus dictus est, in quo matrem habet, sicut scriptum est: *O Domine, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Et alibi: *Afflictus sum & humiliatus sum nimis.* Quis nimis humiliatus est, nisi Christus, qui venit vt omnes liberaret per obedientiam? Sicut enim per inobedientiã vnius hominis, peccatores constituti sunt plures, ita & per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Quis calicem salutarem accepit? Christus princeps sacerdotum an Dauid, qui neque sacerdotium habuit, neque passionem subiit? Quis sacrificauit hostiam laudis? Sed si hoc parum est, accipe aliud. *Custodi animam meam, quoniam ego sanctus sum.* Nunquid de se hoc diceret Dauid? Sed ille dicit, qui ait: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Idem ergo vtrumque dicit. Addidit verò: *Saluum fac seruum tuum.* Et infra: *Da potestatem puero tuo, & filio ancillæ.* Et alibi, id est in Ezechiele: *Et suscitabo super eos pastorem vnum, & reget eos seruus meus Dauid: ipse pascet eos, & erit eorum pastor: & ego Dominus ero illis in Deum, & seruus meus Dauid in medio eorum princeps.* Vtique Dauid iam defunctus erat, filius Iesse. De Christo itaque dicit, qui propter nos filius ancillæ factus est, secundùm formam hominis. Nam secundùm diuinam generationem non matrem habet, sed patrem: nec corporalis ventris est fructus, sed sempiterna Dei virtus. Ergo etiam illud cum legimus quod dixit Dominus: *Tempus meum nondum impletum est.* & : *Adhuc modicum vobiscum sum* & : *Vado ad eum qui misit me.* &: *Clarificatus est filius hominis,* ad incarnationis sacramentum referre debemus. Cùm autem legimus: *Et Deus clarificatus est in eo: & Deus clarificauit eum,* quid ibi est quæstionis, vbi & filius clarificatur à patre, & pater clarificatur à filio? Denique vt fidem vnitatis & copulam Trinitatis aperiret, etiam à spiritu clarificandum esse se dixit, sicut habes: Ille de meo accipiet. & clarificabit me. Clarificat ergo Dei filium etiam spiritus sanctus. Quomodo igitur ipse dixit? *Si ego clarificauero me ipsum, claritas mea nihil est?* Ergo nihil est claritas filij? Sacrilegum est dicere, nisi referas ad carnem: quia ex persona hominis filius loquebatur, eo quòd comparationem diuinitatis nulla est carnis claritas. Desinant igitur impiè obiicere quod in suam perfidiam retorquetur. Dicunt enim: Scriptum est: *Nunc clarificatus est filius hominis.* Non nego scriptum. Clarificatus est filius hominis. Sed videant quid sequatur: Et Deus clarificatus est in eo. Ego excusationem habeo de filio hominis, ille de patre non habet, quia pater non suscepit carnem. Excusationem habeo, & non vtor: ille non habet, & calumniatur. Aut simpliciter me patiatur intelligere, aut ad carnem referre quæ carnis sunt. Pia mens, quę leguntur secundùm carnem diuinitatem

Philip. 2. Zach. 3. & 6. Esai. 49. Philip. 2. Psal. 30. Galat. 4. Psal. 115. Psal. 37. Rom. 5. Psal. 115. Psal. 85. Psal. 15. Psal. 85. Ibid. Ezech. 34. Ioan. 7. Ibid. Ioan. 13. Ibidem. Ioan. 16. Ioan. 8. Ioan. 13. Ibidem.

A que distinguit; sacrilega confundit, & ad diuinitatis detorquet iniuriam, quidquid secundùm humilitatem carnis est dictum.

Eandem patris, filii, ac spiritus sancti potestatem.

CAP. IV.

QVid quod etiam more Iudaico falsi & impudentes interpretes Ariani verborum sunt diuinorũ, dicentes, vsq; adeo aliam patris, aliam filij, aliam spiritus sancti esse potestatem, vt scriptum sit: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti,* & ex B verborum ordine differentiã diuinæ faciunt potestatis? Ego autem, licet hoc ipsum testimonium in superioribus libris pro vnitate asseruerim maiestatis ac nominis: tamen si hinc faciunt quęstionem, possum testimoniis asserere scripturarum, in plerisq; locis priùs filium nominatum, postea patrem dictum. Numquid igitur quia filij significatio ante præmissa est, verborum, vt Ariani volunt, præiudicio, patet secundus à filio est? Absit, inquam, absit: Nescit hũc ordinem fides, nescit discretum patris & filij honorem. Non legi, non audiui, nec aliquem in Deo inueniõ gradum. Nusquam secundum, nusquam tertium Deum legi: primum legi, primum ac solum audiui. Si ordinis exigimus superstitionem, nec ad C dexteram patris sedere filius debet, nec primum se & principium debuit dicere: Malè ergo Euangelista, quia priùs à verbo quàm à Deo cœpit, dicens: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum.* Etenim iuxta humani ritus ordinẽ prius patrem debuit nominare. Nesciuit etiam Apostolus ordinem, qui ait: *Paulus seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in Euangeliũ Dei.* Et alibi; *Gratia Domini nostri Iesu Christi & charitas Dei, & communicatio spiritus sancti.* Si verborum sequamur ordinem, in primo filium posuit, in secũdo patrem. Sed verborum ordo sæpe mutatur; & ideo non debes vel de ordine vel D de gradu, patri Deo & filio eius facere quæstionem, cùm secundùm diuinitatem diuisio nulla sit vnitatis. Ad extremum vt Christianos se non esse manifestent, negant in Christum esse credendum, dicentes scriptum esse: *Qui in me credit, non credit in me, sed in eum qui me misit.* Hanc ego expectabam confessionem, quid me quibusdam ambagibus ludebatis? Sciebam mihi aduersum gentiles esse contentionem: sed illi conuertuntur, vos non conuertimini. Illi si credant, saluum est sacramentum: vos perdidistis acceptum, & nec ceptum fortasse, sed fictum. Scriptum est inquiunt: *Qui in me credit, non in me credit, sed in eum qui me misit.* Sed videte quid sequatur, & videte sic quemadmodum se Dei filius vult videri. Sequitur enim: *Et qui videt me eum videt qui me misit:* hoc E est, quia pater videtur in filio. Exposuit igitur id quod ante præmisit: Quia ille credit in filium, qui confitetur & patrem. Nam qui filium nescit, nec patrem nouit. Omnis enim qui negat filium & patrem habet. Qui confitetur filium, & filium, & patrem habet. Quid est ergo: Non credit in me? Non in id quod corporaliter cernitis, non in hominem tantummodo quem videtis. Non enim in hominem tantummodo credendum asseruit, vt credas quia Iesus Christus ipse est & Dei filius & homo. Propter quod & vtrumque ait: *A meipso non veni,* & alibi: *Ego sum principium quod & loquor* F *vobis.* quasi homo à se non venit: quasi Dei filius non ex homine principium habet. Sed sum, inquit, ipse principium quod loquor vobis. Neque humana, sed diuina sunt quæ locutus sum. Neque enim fas est credere, quòd negauerit in se esse credendum, cùm ipse dixerit: *Vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Et alibi: *Hæc est enim voluntas patris mei qui me misit, vt omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam.* Et alibi: *Creditis in Deum, & in me credite.* Nemo ergo filium sine patre accipiat, quia filium legimus. Habet patrem filius, sed non temporalem, non ex passione, non ex conceptione, non ex gratia. Generationem legi, non legi conceptionem. Et pater dicat: Genui, non dicit, creaui. Et filius non creatorem

Matt. 28. Ioan. 17. Esai. 44. Matt. 22. Ioan. 1. Rom. 1. 2. Cor. 13. Ioan. 12. Ibid. Ibid. Ioan. 7. Ioan. 8. Ioan. 12. Ioan. 6. Ioan. 14. Psal. 2.

suum Deum secundum æternitatem diuinæ generationis, sed patrem nominat. Se quoq; nunc ex persona hominis, nunc in Dei maiestate significat: nūc vnitatem sibi diuinitatis cum Deo patre vendicans, nunc fragilitatem humanæ carnis assumens: nunc doctrinam suam se non habere, nunc voluntatem suam se non quærere: nunc testimonium suum verum non esse, nunc verum
Ioan. 5. esse significant. Nam ipse dixit: *Si ego testimonium perhi-*
Ioan. 8. *beo de me ipso, testimonium meum non est verum.* Et ipse in posterioribus ait: *Et si ego testimonium perhibeo de me, verum est testimonium meum.* Quomodo igitur non est ve-
Luc. 23. rum testimonium tuum Domine Iesu, cui qui crediderit, in cruce licet positus, & inter confessi sceleris supplicia constitutus, merita latronis exuit, præmia innocentis emeruit? Deceptus est ergo Paulus qui ideo recepit oculos, qui credidit, quos amiserat ante quam crederet? Er-
Act. 9. rauit ne etiam Iesus Naue, qui ducem militiæ cælestis
Iosue. 5. agnouit: sed posteaquam credidit, statim vicit, dignus qui fidei prælio triumpharet? Denique non æratas acies
Iosue. 6. in bella producit, nec ariete cæterisque tormentorum machinis, sed tubarum septem sacerdotalium sono, murorum hostilium septa deposuit. Ita bellum immane confecit tubæ clangor, & insula sacerdotis. Vidit hoc meretrix, & quæ in excidio ciuitatis remedia desperaret salutis, quia fides vicerat, signa fidei atque vexilla
Ibid.
Iosue 2. Dominicæ passionis attollens, coccum in fenestra ligauit, vt species cruoris mystici quæ foret mundum redemptura vernaret. Ita foris Iesu nomen fuit prælianti-bus ad victoriam, intus species Dominicæ passionis periclitantibus ad salutem. Vnde quia intellexit Raab cæleste mysterium, dicit Dominus in Psalmo: *Memor ero*
Psal. 86. *Raab, & Babylonis scientium me.* Quomodo ergo non est
Ioan. 5. verum testimonium tuum Domine, nisi secundùm fra-
Psal. 115. gilitatem hominum? *Omnis* enim *homo mendax.* Deni-
Ioan. 8. que vt secundùm hominem dixisse se demonstraret, ait:
Ibid. Qui misit me pater, ipse testimonium perhibet de me. Verum autem est testimonium secundùm diuinitatem, sicut ipse ait: *Et verum est testimonium meum, quia scio vnde veni, & quo vado: Vos autem nescitis vnde veni, & quo vado, vos secundùm carnem iudicatis.* Non ergo secundùm diuinitatem, sed secundùm hominem iudicant, qui putant Christo testificandi scientiam defuisse. Ergo cùm audis: *Qui credit in me.* &: *Qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit*: didicisti quò id putes esse refe-
Ioan. 12. rendum. Denique mandatum quod esset, ostendit di-
Ibid. cens: *Pono animam meam, vt iterum sumam eam. Nemo*
Ioan. 10. *tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso.* Vides ideo dictum, vt ostenderet liberam sibi ponendæ ac resumendæ animæ potestatem; sicut ipse dicit: *Potestatem habeo*
Ibid. *ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo.* Siue igitur mandatum, siue vt aliqui Latini habent, præceptum, non vtique secundùm diuinitatem, sed secundùm incarnationem datur, ad subeundæ victoriam passionis.

Quibus rationibus Dei filius creatura dici non possit.

CAP. V.

HAud verò in hanc humilitatem Dei filium deducemus, vt nisi quæ audierit, facere aut loqui nesciat, & præscriptam agendi loquendiq; ei putemus esse mensuram, quia scriptum est: *Ex me ipso non sum locutus,* &
Ioan. 12. infra: *Sicut dixit mihi pater, ita loquor*: sed ad obedien-
Ibidem. tiam carnis, aut ad fidem vnitatis ista referantur. Plerique enim doctiores & audire filium, & dicere aliquid filio patrem accipiunt per vnitatem naturæ. quod enim per vnitatem voluntatis nouit filius, patrem velle videtur audisse. Vnde non officium corporale, sed arbitrium indissociabile cooperationis declaratur. Neque enim verborum hic aliquem significat auditum, sed vnitatem voluntatis atque virtutis, quæ & in patre est & in filio. Quam etiam & in spiritu sancto esse memorauit alio lo-
Ioan. 16. co, dicens: *Non enim loquetur à semetipso, sed quæ audit, loquetur*: vt aduerteremus quòd quidquid spiritus lo-

G quitur, loquitur & filius: & quidquid loquitur filius, loquitur & pater, quia vna sententia & operatio Trinitatis est. Sicut enim pater videtur in filio, non vtique specie corporali, sed vnitate diuinitatis: ita etiam pater loquitur in filio, non temporali voce, nec corporali sono, sed operis vnitate. Denique cùm dixisset: *Sicut dixit mihi pater, sic loquor,* & *Pater qui in me manet, ipse facit opera,* Ioan. 12.
addidit: *Credite mihi, quia ego in patre, & pater in me est.* Ioan. 4.
Alioquin propter opera ipsa credite. Hinc intellectus est Ibidem.
noster secundùm diuinarum seriem scripturarum. Ariani autem qui nolunt de Deo æstimare quæ digna sunt, vel apro suis meritis confutentur exemplo: nec totum
H carnaliter credant, cùm ipsi patris sui diaboli opera incorporaliter videant. Sicut de eorum consortibus Iudęis Dominus declarauit, dicens: *Vos quod vidistis patrem ve-* Ioan. 8.
strum facientem facitis: cùm vtique non quòd diabolum operantem viderint, sed quòd arbitrio eius fecerint, arguantur, inuisibiliter in his secundùm iniquitatem suam diabolo operante peccatum. Hinc secundùm Apostolum propter insipientiam posuimus perfidorum. Cæte- 2. Tim. 3.
rum satis probatum est scripturarum exemplis ad vnitatem maiestatis pertinere diuinæ, quòd & pater maneat Ioan. 14.
in filio: & ea quæ loquitur filius, à parte videatur audis-
I se. Vnitatem autem maiestatis quibus aliis possumus intelligere, quàm quod eadem patri & filio deferuntur? Nam quid præcellentius potest dici, quàm quod Apostolus dixit Dominum maiestatis crucifixum? Filius er- 1. Cor. 2.
go est & Deus maiestatis, & Dominus maiestatis. sed non creaturis subiecta maiestas: non ergo creatura filius. Hebr. 1.
Filius paternæ est imago substantiæ: omnis autem creatura dissimilis supernę substantię, sed non dissimilis Dei Philip. 1.
patris filius: non ergo creatura filius. Filius non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed nulla creatura æqualis Deo, æqualis autem filius: non ergo creatura filius. Omnis creatura mutabilis, sed non mutabilis Dei fi- Num. 3.
lius: non ergo creatura Dei filius. Omnis creatura acci-
K dentia & boni & mali recipit suæ capacitate naturæ, eadémque decessionem sentit: Dei autem filio nihil potest ex eius diuinitate vel decedere vel accedere: non ergo Eccl. 12.
creatura Dei filius. Omne opus suum adducet Deus in Ioan. 5.
iudicium, sed Dei filius non adducitur in iudicium, quia Ioan. 10.
ipse iudicat: non ergo creatura Dei filius. Postremo vt vnitatem intelligas, de ouibus dicens Saluator: Nullus, inquit, rapit eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater vnum sumus. Sic viuificat filius, vt pater. Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Sic suscitat filius, vt pater: sic Ioan. 5.
L conseruat filius, vt pater. Qui non impar est gratia, quomodo impar est potestate? Sic etiam non perdit filius, vt pater. Et ideo ne quis vel duos deos crederet, vel discretionem potestatis induceret, vnum se esse cum patre dixit. Id quemadmodum potest dicere creatura? Non ergo creatura Dei filius est. Non idem est regnare & seruire: Luc. 22.
Christus autē & rex est & filius regis: non ergo seruus est Psal. 71.
Dei filius. Omnis autē creatura seruit, sed non seruit Dei filius, qui ex seruis filios Dei facit: non ergo creatura Dei filius. Diuinè itaq; illam parabolam induxit diuitis, qui in regionem longinquā profectus est accipere regnum Luc. 19.
& reuerti, se ipsum secundùm substantiam diuinitatis in-
M corporationisque describens. Ipse enim diues secundùm 2. Cor. 8.
plenitudinem diuinitatis, qui pro nobis pauper factus est, cum diues esset & rex æternus, & æterno rege progenitus, peregrè profectus secundùm corporis susceptionem, quia vias hominis tamquam iret ingressus alienum, in hunc mundum venit vt regnum sibi pararet ex nobis. Venit ergo Iesus in hunc mundum regnum accipere de nobis, quibus ait: Regnum Dei intra vos est. Luc. 17.
Hoc est regnum quod Christus accepit, hoc est quod pa- Esai. 9.
tri tradidit. Nam quomodo regnum accepit, qui erat rex & Luc. 1.
sempiternus? Venit ergo filius hominis accipere re- Luc. 19.
gnum, & reuerti. Noluerunt eum suscipere Iudæi: de quibus ait: *Illi qui noluerunt me regnare super se, adducite & interficite eos.* Sequamur scripturarum ordinem. Ille qui venit, regnum Deo patri tradet, & cum tradiderit regnum, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi sub-

iecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Sicut filius hominis, regnum accepit Dei filius: vt filius vtique hominis 1. Cor. 15. etiam traditurus est quod accepit: sicut filius hominis ergo tradit & Dei filius. Hominis vero susceptionem, vtique per conditionem carnis, non per maiestatem diuinitatis agnosce. Et tu ad contumeliam obiicis, quod ei subiecerit omnia Deus, cum audias, quod regnum filius hominis Deo tradat, & vt in superioribus diximus libris, legeris: *Nemo venit ad me, nisi pater attraxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die?* Si litteram sequamur, vide magis atque aduerte vnitatem honorificentiæ: & pater subiecit filio, & filius patri Sup. l. 2. c. 4. tradit. Dic quid sit amplius, trahere an resuscitare? Nonne secundum morem hominum, ministerium trahentis, potestas est suscitantis? Sed & filius ad patrem trahit, & pater ad filium trahit: & filius suscitat, & pater suscitat. Facessant sacrilegæ commenta distentionis, vbi vni- Ioan. 6. tas potestatis est. Tradit igitur patri regnum suum filius. Ioan. 5. Nec deperit Christo regnum quod tradit, sed proficit. 1. Cor. 15. Nos sumus regnum, quia nobis dictum est: Luc. 17. *Regnum Dei intra vos est.* Et sumus regnum Christi ante, postea patris, quia scriptum est: *Nemo venit ad patrem, nisi per me.* Cùm in via sum, Christi sum: cùm peruenero, patris sum: sed vbique per Christum, & vbique sub Christo. Bonum est in regno Christi esse, vt Christus Ioan. 14. nobiscum sit, sicut ipse ait: *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi.* Sed melius est esse cum Christo. Dissolui enim & cum Christo esse multo melius, cùm in hoc mundo sub peccato simus. Christus no- Matt. 28. biscum est, vt per vnius obedientiam iusti constituan- Philip. 1. tur multi. Si peccatum huius mundi euasero, incipiam Rom. 5. esse cum Christo. Denique ait: *Veniam iterum, & assu-* Ioan. 14. *mam vos ad me.* Et infrà: *Volo vt vbi ego sum, & isti sint* Ioan. 17. *mecum.* Ergo nunc sub regno Christi sumus, dum in corpore versamur, & nondum forma exuimur serui, quam ille cum se exinaniuisset, accepit: cùm verò gloriam eius viderimus quam habuit priusquam mundus esset, erimus in regno Dei, in quo patriarchæ sunt & Philip. 2. prophetæ: de quibus scriptum est: *Cum videritis Abra-* Ioan. 17. *ham, Isaac & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei:* vt iam Luc. 13. pleniore Dei cognitione potiamur. Sed in filii regno & pater regnat, & in regno patris filius regnat quia pater in filio, & in patre filius: & in quo habitat filius, habitat & pater: & in quo habitat pater, habitat & filius: sicut ipse ait: *Ego & pater veniemus, & apud eum mansionem faciemus.* Ergo sicut vna domus, ita & vnum Ioan. 14. regnum. Eousque autem vnum patris & filii regnum est, vt quod filius tradit, pater accipiat: & quod pater accipit, filius non amittat. Ergo in vno regno vnitas potestatis est. Nemo igitur diuinitatem inter patrem filiumque secernat.

Qua ratione filius subiectus sit patri: & quomodo filius omnia sibi subiecerit.

CAP. VI.

Quod si patri & filio vnum Dei nomen & ius est, cum Deus verus & rex sempiternus sit etiam Dei filius, non vtique secundum diuinitatem subiectus est Dei filius. Subiectum itaq; Imperator Auguste, quemadmodum debeamus accipere consideremus. Quomo- Rom. 8. do enim subiectus Dei filius? vt creatura vanitati? Sed impium est diuinitatis substantia tale aliquid æstimate. An quemadmodum creatura omnis Dei filio, quod æque scriptum est: *Omnia subiecisti sub pedibus eius?* Psal. 8. Sed non Christus ipse sibi subiectus est. An quemadmodum mulier viro, sicut legimus: *Mulieres viris suis* Ephes. 5. *subditæ sint?* & alibi: *Mulier in silentio discat cum om-* 1. Tim. 2. *ni subiectione?* Sed sacrilegum est, vel patri virum, vel Dei filio mulierem comparare. An quemadmodum Petrus dixit: *Subiecti estote omni humanæ creaturæ?* 1. Pet. 2. Nec sic itaque Christus. Vel quemadmodum Paulus Ephes. 5. scripsit, Deo & patri, subiecti inuicem, in timore Christi? Sed neque in suo, neque in alterius Christi timore subiectus est filius, quia vnus est Christus. Quorum verborum vim considerate, quia patri subiecti sumus, dum

A etiam Christum veremur. Quomodo ergo subiectum intelligimus? Totum Apostolicum caput recenseamus vt nihil videatur fraude subtractum, aut obreptione præstrictum. Si in hac, inquit, vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis pri- 1. Cor. 15. mitiæ dormientium. Videtis quoniam de resurrectione Christi tracta est disputatio. *Quoniam sicut per vnum* Ibid. *hominem*, inquit, *mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus: deinde hi qui sunt Christi, B qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem. Oportet Psal. 8. enim illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissimè autem inimica destruetur mors. *Omnia enim subiecit sub pedibus eius.* Cùm autem dicat: Omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cùm autem subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Hebr. 2. Quod etiam ad Hebræos idem Apostolus dixit: *Nunc autem nondum videmus omnia illi esse subiecta.* Accipiamus Apostolicæ seriem lectionis. Quomodo igitur subie- C ctum dicimus Sabelliani & Marcionitæ dicuntur quod hæc futura sit Christi ad Deum patrem subiectio, vt in patrem filius refundatur. Si ergo ea erit verbi subiectio, vt resoluatur in patre Deus verbum, ergo & quæcumque patri filioque subiecta sunt in patrem & filium resoluentur, vt sit Deus omnia & in omnibus creaturis. Sed absurdum est dicere: non igitur per refusionem subiectio. Alia sunt enim quæ subiiciuntur, ea vtique quæ creata sunt, & aliuscui fit illa subiectio. Conticescant itaque sæuæ refusionis interpretes. 1. Cor. 15. Atque vtinam & illi tacerent, qui quoniam resolubile Dei verbum, Deique sapientiam probare non possunt, infirmitatem D diuinitati subiectionis adscribunt, dicentes quod scriptum est: Cùm autem subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi. Videmus igitur quod Ibid. nondum subiectum, sed subiiciendum esse scriptura 1. Cor. 15. commemorat. Ergo nunc non est subiectus Deo patri filius. In quo igitur filium subiectum fore dicitis? Si in diuinitate, nec inobediens est, quia non est a patre discors, nec subiectus, quia non est seruus, sed vnicus proprio patri filius. Denique cùm cælum crearet, & terram conderet, & potestatem exercebat & charitatem. Nulla igitur seruilis in Christi diuinitate subiectio. Si autem nulla subiectio, voluntas libera est. Quod si etiam sub- E iectionem putant filii, quia cum eius voluntate omnia faciat, discant hoc ipsum esse indiuiduæ potestatis argumentum, quia vnitas voluntatis est, quæ non cœpit ex tempore, sed erat semper. Vbi autem vnitas perpetuæ voluntatis, non vtique temporalis subiectionis infirmitas. Si enim per naturam subiiceretur, semper subiectus maneret. Cùm verò subiiciendus dicatur in tempore dispensationis, ergo susceptæ non perpetuæ infirmitatis erit illa subiectio: maximè cum sempiterna Dei virtus non possit statum mutare pro tempore, nec Deo patri ex tempore ius potestatis accedere. Nam si filius aliquando mutabitur, vt secundum diuinitatem subiicia- Rom. 11. tur: ergo & Deus pater si aliquando plus poterit, vt F subiectum secundum diuinitatem habeat filium, nunc interim minus posse secundum interpretationem vestram, necesse est æstimetur. Quid autem culpæ commeruit filius, vt postea secundum diuinitatem subiici posse credatur? Nunquid secundum diuinitatem ad dexteram patris sedere præcepit, vt inuito patre sibi prærogatiuam paterni solii vindicaret? Sed ipse ait: *Omnia quæ placita sunt ei, facio semper.* Ergo si in omnibus patri complaceat filius, cur subiicietur qui ante subiectus non erat? Videamus itaque ne non diuinitatis illa, sed nostra fiat in Christi timore subie- Ioan. 8. ctio, plena gratiæ, & plena mysterii. Itaque rursus Apostolica verba pendamus. *Cum autem subiecta*, inquit, *illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit ei*

qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Ergo quid dicis? Nunc subiecta non sunt omnia? Non subiecti sanctorum chori: non angeli qui in terris posito ministrabant, non archangeli, qui etiam ad Mariam aduentus Dominici prænuntij mittebantur: non omnis militia cælestis: non Cherubim & Seraphim, non throni & dominationes & potestates, quæ venerantur & laudant? Quomodo ergo subiecta erunt? Sic vtique quemadmodum ipse Dominus dixit: *Tollite iugum meum super vos.* Non enim indomiti iugum portant, sed humiles atque mansueti. Nec est planè angelis nec ipsis hominibus vilis, sed gloriosa subiectio, *vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris.* Ideo autem ante subiecta non erant omnia, quia nondum receperant sapientiam Dei, nondum habile iugum verbi, mentis quadam ceruice portabant. *Quotquot autem*, sicut scriptum est, *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Dicet aliquis: Ergo iam subiectus est Christus, quia plurimi crediderunt? Minimè: Quia non in paucis est Christi subiectio, sed in omnibus. Sicut enim si in me concupiscat adhuc caro aduersùs spiritum, spiritus autem aduersùs carnem, non videor esse subiectus, etsi ex parte sim subditus: ita quia omnis Ecclesia vnum corpus est Christi, quamdiu genus dissentit humanum, Christum diuidimus. Nondum ergo subiectus est Christus, cuius non sunt adhuc membra subiecta. Cum autē fuerimus non multa membra, sed vnus spiritus, tunc & ipse subiectus erit, vt per ipsius subiectionem sit Deus omnia in omnibus. Sicut autem nondum subiectus est Christus, ita nondum perfectum est opus patris, quia Dei filius dixit: *Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui me misit, & perficiam opus eius.* Quid igitur quæstionis est, quod in me erit filij subiectio, in quo imperfectum est opus patris, quia non sum ipse perfectus? Ergo qui imperfectum opus facio patris, ipse filium facio esse subiectum? Sed non est iniuria ista, sed gratia: quia in eo quòd subiicimur, noster vtique non diuinitatis est profectus: vt subiiciamur legi, subiiciamur gratiæ. Quoniam ante, sicut ipse dixit Apostolus, sapientia carnis inimica erat in Deum (legi enim non erat † subdita) nunc autem iam per Christi est subdita passionem. Et tamen ne quis calumnietur, videte quid diuinitus inspirata scriptura præcauerit. Ostendit enim nobis in quo subiectus erit Deo Christus, dum docet in quo sibi vniuersa subiecerit. Ideóque dicit: *Nunc autem non vidimus omnia ei subiecta.* Nam paulominus quàm angelos minoratum vidimus Iesum propter passionem mortis. Ostendit itaque minorem factum in carnis susceptione. Quid igitur impedit quin etiam subiectionem in carnis susceptione significet, per quam subiiciet sibi omnia, dum in ipsa patri Deo est ipse subiectus? Consideremus itaque eius subiectionem. *Pater*, inquit, *meus, si vis, transfer calicem hunc a me: verumtamen non mea voluntas sed tua fiat.* Ergo secundum humanæ naturæ assumptionem erit illa subiectio: quia sicut legimus: *Specie inuentus vt homo humiliauit semet ipsum factus obediens vsque ad mortem.* Subiectio vtique obedientia est, obedientia mortis, mors assumptionis humanæ: assumptionis ergo humanæ erit illa subiectio. Nequaquam igitur diuinitatis infirmitas, sed dispensatio ista pietatis est. Vide quàm non timeam eorum propositiones. Illi obiiciunt subiiciendum patri Deo, ego lego Mariæ subditum matri, quia scriptum est de Ioseph & Maria: *Et erat subditus illis.* Aut si hoc putant, dicant quod hominibus erat subiecta diuinitas. Non igitur præiudicet quòd subiectus dicitur, cui non præiudicat quòd seruus legitur, quòd crucifixus asseritur, mortuus prædicatur. Qui cùm moreretur, viuebat: cùm subiiceretur, regnabat: cùm sepeliretur, resuscitabat, ac subiectum se potestati præbebat humanæ, aliàs se Dominum maiestatis declarabat æternæ. Erat sub iudice, & ad dexteram Dei solium sibi iudex perpetuus vendicabat. Scriptum est enim: *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.* Vapulabat à Iudæis, imperabat angelis. Natus ex maria sub lege erat, ante Abraham supra legem erat in cruce venerandus natura. Denique sol refugit, terra contremuit, conticuerunt angeli. Cuius igitur passionem elementa videre timuerunt, huius generationem videre potuerunt? Et in quo subiectionem corporis non tulerunt, in eo subiectionem naturæ venerabilis sustinebunt? Sed cùm vnius naturæ sint pater & filius & spiritus sanctus, vtique non erit pater sibi ipse subiectus. Et ideo non erit in eo subiectus filius, in quo cum patre vnum est, ne per vnitatem diuinitatis videatur & pater filio esse subiectus. Ergo sicut in

H illa cruce, non diuinitatis plenitudo, sed nostra fragilitas erat subdita: ita etiam postea subditus erit filius patri, in nostræ vtique participatione naturæ: vt subiectis carnis illecebris, non cupiditas dominetur cordi, non ambitio, non voluptas, sed omnia nobis Deus sit, & omnino quantum capere possumus, ad eius imaginem similitudinemque viuamus. Ad communitatem igitur beneficium transiuit à specie, quia in sua carne naturam totius humanæ carnis edomuit. Et ideo iuxta Apostolum: *Sicut portauimus imaginem huius terreni, portemus & imaginem huius cælestis.* Quod vtique

I nisi per interiorem hominem non potest euenire. Deponentes igitur vniuersa, hoc est illa quæ legimus, iram, animositatem, blasphemiam, turpiloquium, & sicut infra dicitur, *Expoliantes nos veterem hominem cum actibus suis, induamus nouum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creauit eum.* Et vt scires, quod cum dicit: Vt sit Deus omnia in omnibus, à Deo patre non separet Christum, ipse ad Colossenses dicit: *Vbi non masculus*, inquit, *& fæmina, Iudæus & Græcus, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.* Ergo etiam ad Corinthios dicens: *Vt sit Deus omnia in omnibus*; & vnitatem & æqualitatem

K cum Deo patre complexus est Christi, quia nec à patre filius separatur. Et sicut pater omnia in omnibus, ita similiter omnia in omnibus etiam Christus operatur. Si ergo Christus quoque in omnibus omnia operatur, non vtique in diuinitatis maiestate subiectus est, sed in nobis. Quomodo autem subiectus in nobis, nisi eo modo quo minor angelis factus est, in corporis scilicet sacramento? In eo enim nondum subiecta ei omnia videbantur, quæ creatori suo à principio sui vtique seruiebant. Quod si quæsieris quemadmodum sit subiectus in nobis, ipse ostendit, dicens: *In carcere eram, & venistis ad me: infirmus eram, & visitastis me. Quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis.* Infirmum audis,

L & non moueris, subiectum audis, & moueris? cum in eo infirmus, in quo subiectus, in quo peccatum atque maledictum pro nobis factus est. Sicut igitur non propter se, sed pro nobis peccatum atque maledictum factus est, ita non pro se, sed pro nobis erit subiectus in nobis, non in natura subiectus æterna, neque in natura maledictus æterna. Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Maledictus, quia nostra maledicta suscepit: subiectus quoque, quia subiectionem nostram ipse suscepit, sed in seruilis formæ assumptione, non in Dei maiestate: vt dum ille nostræ fragilitatis se præberet in carne consortem, nos in virtute sua diuinæ faceret

M consortes naturæ. Non quo aut hoc nobis cum superna Christi generatione naturale consortium, aut diuinitatis in Christo sit illa subiectio: sed sicut in illo per carnem illam, quæ est pignus nostræ salutis, sedere nos in cælestibus Apostolus dixit, vtique non sedentes, sic & ille per nostræ assumptionem naturæ dicitur subiectus in nobis. Quis enim tam demens qui putet, vt supra diximus, quod ad dexteram Dei patris, sedes sibi venerabilis non debeatur, cùm scilicet etiam secundum carnem Christo ea à patre, generationis tamen supernæ & inæqualis potentiæ deferatur? Angeli adorant, & tu tibi præsumptione sacrilega solium Dei sternis? Scriptum est, inquiunt, quod cum mortui essetis peccatis, conuiuificauit vos in Christo, cuius gratia estis salui facti, & simul suscitauit, simulque fecit sedere in cælestibus in Christo

Marginal references, left column: Matt. 4. — Luc. 1. — Matt. 11. — Philip. 2. — Ioan. 1. — Galat. 5. — Coloss. 1. — 1. Cor. 15. — Ioan. 4. — Rom. 8. — 2. Tim. 3. — al. subiecta. — Hebr. 2. — Luc. 22. — Philip. 2. — Luc. 2. — Matt. 26.

Marginal references, right column: Galat. 4. — Matt. 27. — Ioan. 10. — 1. Cor. 15. — Ibidem. — Coloss. 3. — Ibid. — 1. Cor. 15. — Coloss. 3. — 1. Cor. 15. — 1. Cor. 11. — Hebr. 2. — Matt. 25. — 2. Cor. 5. — Galat. 3. — Deut. 21. — 2. Petr. 1. — Ephes. 1. — sup. c. 2. — Ephes. 2.

Iesu. Agnosco scriptum. Sed non vt homines sedere ad dexteram sibi patiatur Deus, sed vt in Christo sedere: quia ipse est omium fundamentum, & ipse est caput Ephes. 5. Ecclesiæ, in quo communis secundùm carnem natura, prærogatiuam sedis cælestis emeruit. In Christo enim Deo caro, in carne autem humani natura generis omnium hominum particeps honoratur. Sicut nos ergo in Galat. 3. illo sedemus per corporeæ communionem naturæ, ita 1. Cor. 15. & ille qui per susceptionem nostræ carnis maledictum pro nobis factus est, cum maledictum vtique in benedictum filium Dei non cadat, ita inquam & ille per obedientiam omnium erit subiectus in nobis, cùm gentilis crediderit: cùm Iudæus agnouerit, quem crucifixit: cùm Manichæus adorauerit, quem in carne venisse non credidit: cùm Arianus omnipotentem confessus fuerit, B quem negauit: cùm postremò in omnibus fuerit sapientia Dei, iustitia, pax, charitas, resurrectio. Per sua igitur opera Christus & genera diuersa virtutum, erit in nobis patri subditus, cùm vitiis abdicatis & feriante delicto, vnus in omnibus Deo cœperit in vno sensu populorum omnium spiritus adhærere, tunc erit Deus Ibid. omnia & in omnibus. Conclusionem igitur totius absolutionis breuiter colligamus. Vnitas potestatis opinionem iniuriosæ subiectionis excludit: euacuatio potestatis, & victoria de morte quæsita, triumphatoris vtique non minuit potestatem: subiectionem operatur obedientia, obedientiam Christus assumpsit, obedien- C Philip. 2. tia vsque ad crucem, crux ad salutem. Ergo vbi opus, ibi & auctor est operis. Cùm igitur omnia Christo sub- 1. Cor. 15. iecta fuerint per obedientiam Christi, vt in nomine Philip. 2. eius omnes genu flectant, tunc erit ipse omnia in omnibus. Hebr. 2. Nunc enim quia non omnes credunt, non videntur omnes subiecti. Coloss. 3. Cùm omnes ergo crediderint, & Dei fecerint voluntatem, erit omnia & in omnibus Christus: cùm Christus fuerit omnia & in omnibus, erit omnia & in omnibus Deus, quia pater manet semper in filio. Quomodo ergo infirmitatis arguitur, qui redemit infirmos? Ac ne fortè & illud ad infirmitatem filij referas, quod scriptum est, quòd subiecit ei Hebr. 2. Deus omnia, disce quomodo omnia sibi etiam ipse D Philip. 3. subiecerit. Scriptum est enim: *Nostra autem conuersatio in cælis est: vnde & Saluatorem expectamus Dominum Iesum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conforme vt fiat corpori gloriæ suæ secundum operationem qua possit etiam subiicere sibi omnia.* Didicisti ergo quod omnia possit sibi ipse subiicere, secundùm operationem vtique diuinitatis. Disce nunc quod secundùm carnem omnia subiecta accipiat, sicut scriptum est: Ephes. 1. *Qui operatus est in Christo, suscitans eum à mortuis, & constituens eum ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm in hoc sæculo, sed etiam in futuro, & omnia* E *subiecit sub pedibus eius.* Secundùm carnem igitur ei omnia subiecta traduntur, secundùm quam & à mortuis suscitatus est, & secundum animam humanam ac rationabilem subiectionem. Diuinè plerique interpretantur, quod scriptum est: Psal. 61. *Nonne subiecta erit anima mea?* Animam dixit, non diuinitatem; animam, non maiestatem. Et vt sciremus quòd Dominus per Prophetam de susceptione naturæ est locutus humanæ, addidit: Ibid. *Vsquequo adiicietis super hominem?* secundùm illud quod ait in Ioan. 8. Euangelio: *Quid me quæritis interficere hominem?* F Et addidit: *Veruntamen pretium voluerunt repellere, cucurrerunt in siti, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* Psal. 61. Iudæi enim reportante Iuda pretium, recipere noluerunt, Matt. 27. currentes in siti amentiæ, quia spiritalis potus gratiam recusarunt. Hæc est piæ subiectionis interpretatio. Etenim cùm Dominicæ passionis hoc munus sit, vtique in quo passus est, in hoc erit subiectus in nobis. Quærimus qua causa? Vt neque angeli, neque virtutes, neque alti- Rom. 8. tudo, neque profundum, neque præsentia, neque futura neque creatura alia separare nos possit à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Videmus itaque ex his quæ diximus nullam exceptam esse creaturam, sed istis quas supra dixit, omnem, si qua est, annumeratam esse. Simul etiam illud est considerandum, quòd cùm in superiori-

A bus dixerit: *Quis nos separabit à charitate Christi?* subter posuit: *Neque mors, neque vita, nec alia creatura separare nos poterit a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.* Ibid. Videmus ergo eandem charitatem Dei esse, quæ Christus est. Denique non otiosè posuit, Charitatem Dei quæ est in Christo Iesu, ne separatam Dei & Christi intelligeres charitatem. Nihil autem est quod charitas diuidat, nihil quod diuinitas sempiterna non possit, nihil quod lateat veritatem, fallat iustitiam, prætereat sapientiam.

Quomodo intelligendum, quod scriptum est: De die autem illo & hora nemo scit, neque angeli, neque filius, nisi solus pater.

CAP. VII.

Vnde execrabiles eos, qui ista commemorant, & à spiritu sancto esse damnatos, scire debemus. Quos enim alios, nisi specialiter Arianos Propheta condemnat, qui dicunt quòd Dei filius nesciat tempora & annos? Non enim est aliquid quod ignoret Deus. Act. 9. Est autem Deus Christus, & altissimus Christus: ipse Rom. 9. est enim super omnia Deus. Videre quemadmodum sanctus Dauid huiuscemodi qui Dei filio scientiam derogent, perhorrescat. Sic enim habes: Psal. 72. *In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideo* C *obtinuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua: prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in dispositionem cordis.* Vtique eos condemnat qui ex dispositione cordis æstimanda quæ diuina sunt arbitrantur. Nam Deus nec dispositioni est subiectus, nec ordini: quando etiam ipsa quæ sunt in vsu hominum, & successione fruuntur humana, non semper aliqua solemus dispositione rationis, sed plerumque secretis latentibusque decursa mysteriis, euenire cernamus. *Cogitauerunt,* inquit, *& locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsum locuti sunt, posuerunt in cælum os suum.* Ibid. Videmus itaque quod impij sacrilegij reos damnet, qui ex similitudine humanæ naturæ, dispositionem sibi arrogent cælestis arcani. Et dixerunt: *Quomodo sciuit Deus? et si est scientia in altissimo?* Ibid. Nonne hæc quotidie perstrepunt Ariani, scientiam omnem in Christo esse non posse? Quia ipse, inquiunt, diei & horæ se professus est esse ignarum. Nonne dicunt, quomodò sciuit, qui eum non potuisse scire commemorant, nisi Marc. 13. quæ didicerit, & viderit: Ioan. 5. & ea quæ spectant ad diuinæ vnitatem naturæ, ad infirmitatem quoque sacrilega interpretatione deriuant? Scriptum est inquiunt: *De die autem illo & hora nemo scit, neque angeli cælorum, nec filius, nisi solus pater.* Marc. 13. Primum veteres non habent codices Græci, quod nec filius scit. Sed non mirum si & hoc falsarunt, qui scripturas interpolauere diuinas. Qua ratione autem videatur adiectum, proditur, dum ad interpretationem tanti sacrilegij deriuatur. Pone tamen ab Euangelistis scriptum. Medium vtique nomen est filij. Nam & filius hominis dicitur, vt secundùm imprudentiæ assumptionem nostræ diem futuri iudicij nescisse videatur. Quomodo enim nesciret diem Dei filius, cùm in ipso sint thesauri sapientiæ & scientiæ Dei Coloss. 2. absconditi? Quæro autem vtrum ex substantia, an ex accidenti habuerit scientiam. Omnis enim scientia aut ex natura, aut ex disciplina est. Ex natura suppetit, vt equo currere, pisci natare: hæc enim faciunt antequam discant. Ex disciplina rursus suppetit natare homini: Nam nisi didicerit, scire non poterit. Cùm ergo multis animantibus suppetant ex natura facere & scire quæ non didicerint, quid censes de filio, vtrum ex institutione, an ex natura habeat scientiam? Si ex institutione, ergo non est natus sapientia, & ex processu cœpit esse perfectus, nec erat semper. Quòd si naturalem scientiam habet, vtique perfectus in principio erat, perfectus ex patre processit, & ideo præscientia non eguit futurorum. Non ergo nesciuit diem. Neque enim sapientiæ Ioan. 1. Dei est, ex parte scire & ex parte nescire. Nam quomodo potest nescire partem, qui fecit omnia, Marc. 13. cum minus sit scire quàm facere? Multa enim scimus,

quæ facere non possumus: nec eodem modo omnes G
scimus, sed ex parte cognoscimus. Nouit enim vento-
1. Cor. 13. rum vim, stellarúmque cursus, aliter rusticus, aliter ci-
uitatis incola, aliter gubernator. Etsi omnia non norunt,
Sap. 7. omnes tamen nosse dicuntur. Solus autem plenè nouit
ille qui fecit omnia. Nouit gubernator quota vigilia pro-
cedat Arcturus, quales ortus exploret Orionis: non ta-
men colligationes Vergiliarum, cæterarúmque stella-
Psal. 146. rum, aut numerum nouit, aut nomina, sicut ille qui nu-
merat multitudinem stellarum, & omnibus his nomina
vocat: quem vtique non fallit operis sui virtus. quomo-
do enim vultis hæc fecisse Dei filium? Numquid quasi
annulum, qui non sentit quod exprimit? Sed omnia in H
sapientia pater facit, id est, omnia per filium fecit, qui
Psal. 103. est virtus Dei & sapientia. Sapientiæ autem id conuenit,
1. Cor. 1. vt suorum operum & virtutes norit & causas. Et ideo
non potuit creator omnium ignorare quod fecit, ne-
scire quod ipse donauit. Nouit ergo diem quem fecit.
Sed dicis, quia præsentem nouit, nescit futurum. Licet
inepta sit propositio, tamen vt de scripturis satisfaciam
tibi, disce quod non solùm præterita fecit, sed etiam
Esai. 45. quæ futura sunt, sicut scriptum est: *Qui fecit quæ ventu-*
Hebr. 1. *ra sunt.* Et alibi ait scriptura: *Per quem & facta sunt sæ-*
cula, splendor est gloriæ, & character substantiæ eius. Sæcula
enim & præterita & præsentia & futura sunt. quomodo I
ergo facta sunt quæ futura sunt, nisi quia operatoria vir-
tus & scientia comprehendit numerum omnium sæcu-
lorum? Sicut enim vocat quæ non sunt, tamquam quæ
sint: & sic & fecit quæ futura sunt, tamquam quæ sint,
quia non contingit vt non sint, sed necessariò sunt futu-
ra quæ esse præcepit. Ergo qui fecit quæ futura sunt, eo
Rom. 4. genere quo sunt futura cognouit. Si hoc de sæculis, mul-
Lib. 1. sent. tò magis de iudicij credendum die, eo quòd cognitionem
35. § inde eius habeat Dei filius tamquam à se iam factæ, quia scri-
etiam. ptum est: *Dispositione tua permanet dies.* Nec solùm per-
Psal. 118. manet, sed etiam permanebit (dixit autem, Permanet,
quia prophetis etiam futura præsto sunt in spiritu) vt eius K
Psal. 93. dispositione quæ ventura sunt gubernentur. Quæ dispo-
suit ergo, non nouit? *Qui plantauit aurem non audiet,*
qui finxit oculum non considerat? Videamus tamen ne
quid forte magnum sit quod creatorem suum potuerit
præterire: & tamen eligant vtrum quasi magnum aliquid
& præstantius putent esse quàm cætera: an quasi mini-
mum atque abiectum. Si minimum atque abiectum,
non est iniuria (vt nostro vsu loquar) vilia & exigua ne-
scire. Nam cùm potentiæ sit scire quæ maxima sunt, de-
spexisse magis videtur degeneris operis vilitatem. Fasti-
dio igitur absolutus est, non potestate fraudatus. Quòd L
si magnum & summum arbitrantur scire iudicij diem, di-
cant quid Deo patre maius aut melius sit. Patrem igitur
Deum nouit, vt ipse ait: *Nemo nouit patrem nisi filius,*
& cui voluerit filius reuelare. Patrem, inquam, nouit,
Matt. 11. & diem nescit? Si ergo creditis quod patrem reuelat, &
diem non potest reuelare? Deinde quia gradus quos-
dam facitis, vt patrem filio, filium spiritui præferatis, di-
cite mihi vtrum spiritus sanctus nouerit iudicij diem.
Nihil enim de eo scriptum est hoc loco. Negatis profe-
cto. Quid si doceo, quòd nouerit? Lectum est enim:
1. Cor. 2. *Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Spiri-
tus enim omnia scrutatur, etiam alta Dei. Vtique quia
alta Dei scrutatur, cùm Deus nouerit iudicij diem, e- M
tiam spiritus nouit. Nouit enim omnia quæ Deus no-
Ibid. uit, sicut Apostolus declarat, dicens: *Quis enim scit ho-*
minum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ip-
so est? Sic & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus
Dei. Videte igitur, ne negando spiritum sanctum sci-
re, negatis & patrem scire. Quæ Dei sunt, cognouit &
Dei spiritus: quæ autem non cognouit spiritus Dei, vti-
que Dei non sunt. Confitendo igitur quæ spiritus nouit
Dei, quòd negatis filium scire, contra vestram asserti-
onem spiritum filio præfertis. Verum non solùm sacrile-
ga ista sed etiam inepta dubitatio. Nunc consideremus
quibus modis scientia colligatur, & ostendamus ipsum
filium demonstrasse, quòd & diem sciret. Quod enim
scimus, aut tempore, aut loco, aut signis, aut personis
declaramus, aut ordine. Quomodo igitur nesciuit iudi-
cij diem, qui & horam iudicij & locum & signa ex-
pressit & causas? Denique sic habes: *In illa hora qui fue-* Luc. 17.
rit in tecto, non descendat tollere vasa de domo sua, & qui in
agro, similiter non redeat retro. Eousque igitur futurorum
norat periculorum euentus, vt etiam præsidia pericli-
tantibus demonstraret. An poterat Dominus diem
ignorare, qui ipse de se dixit, quod filius hominis do- Matt. 12.
minus est sabbathi? Locum quoque etiam alibi desi-
gnauit, cum sibi structura templi ostendentibus disci-
pulis diceret: *Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non re-*
linquetur lapis super lapidem qui non destruatur. De signo Matt. 24.
quoque interrogatus ab Apostolis dixit: *Videte ne se-*
ducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes, quia
ego sum Christus. Et infra: *Terræ motus, inquit, magni erunt* Luc. 21.
per loca singula, & fames, & pestilentia, terrorésque de cælo, Ibid.
& signa magna erunt. Itaque & personas expressit & si-
gna. Quo autem modo, vel circumdaturos exercitus
Hierusalem dicat, vel implenda tempora gentium, &
quo ordine, Euangelicæ vtique lectionis attestatione
referatur. Sciuit ergo omnia. Sed quærimus qua ratio-
ne designare momenta noluerit. Si quæramus, non
ignorantiæ inueniemus esse, sed sapientiæ. Nobis enim Luc. 19.
scire non proderat, vt dum certa futuri iudicij momen- Luc. 21.
ta nescimus, semper tamquam in excubiis constituti,
& in quadam virtutis specula collocati, peccandi con-
suetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies Domi-
ni deprehendat. Non enim prodest scire, sed metuere
quod futurum est. Scriptum est enim: *Noli alta sapere,*
sed time. Nam si diem designasset expressè, vni ætati 1. Thess. 5.
hominum quæ proxima erat iudicio, videretur disci-
plinam præscripsisse viuendi, superioris temporis aut
iustus esset remissior, aut peccator securior. Namque Rom. 11.
adulter nisi quotidianam pœnam metuat, non potest
adulterandi cupiditatem relinquere: nec latro obsesso-
rum saltuum secreta deserere, nisi sciat sibi momentis
omnibus imminere supplicium. Plerumque enim qui-
bus incentiuum est impunitas, timor tædium est. Ideo
ergo dixi quod scire non proderat, immò proderat
ignorare: vt ignorantes timeremus, vt obseruan-
tes emendaremur, sicut ipse dixit: *Estote parati, quia*
nescitis qua hora filius hominis venturus est. Namque Matt. 24.
miles nisi bellum in manibus esse cognoscat, prætentu-
dere non nouit in castris. Vnde alibi quoque ipse Do-
minus interrogatus ab Apostolis, qui vtique non sicut
Arius intelligebant, sed filium Dei futura scire crede-
bant: nam si hoc non credidissent, numquam interroga- Act. 1.
sent: interrogatus ergo quando restitueret regnum Is-
raël, non se nescire dixit, sed ait? *Non est vestrum scire*
tempora & annos, quæ pater posuit in sua potestate. At-
tende quid dixerit: Non est vestrum scire. Lege iterum,
non est vestrum. Vestrum dixit, non meum. Iam enim 1. Thess. 5.
non secundum perfectionem, sed secundum perfectum
humani corporis ac nostræ animæ loquebatur. Vestrum
ergo dixit, non meum. Quod & Apostolus secutus, De Rom. 1.
temporibus autem & momentis fratres non ha- 2. Cor. 12.
betis, inquit, opus vt vobis scribamus. Itaque ne Apo- Act. 1.
stolus quidem ipse Christi seruus dixit se nescire mo-
menta, sed non opus esse doceri populum, qui semper
spiritalibus munimentis esse debet armatus, vt virtus
Christi in vnoquoque prætendat. Cùm autem dicit Do-
minus. De temporibus quæ pater posuit in sua pote-
state, vtique non potest exors esse scientiæ paternæ,
cuius nequaquam exors est potestatis: cùm potestas ex
sapientia & virtute gignatur, quod vtrumque Christus
est. Sed quæritis, qua causa non ita discipulis negaue-
rit, quasi sciret & nollet dicere, sed neque angelos, ne- 1. Cor. 1.
que filium scire memorauerit? Interrogabo vos & ego, Marc. 13.
qua causa in Genesi Deus dicat: *Descendam itaque vt vi-* Gen. 18.
deam secundum clamorem eorum venientem ad me, si con-
summabuntur: sin autem, vt sciam? Qua causa etiam
scriptura de Deo dicat: *Et descendit Dominus videre* Gen. 11.
ciuitatem & turrim quam ædificarent filij hominum?
Qua causa etiam dicat Propheta in Psalterio: Domi-
nus respexit super filios hominum, si est intelligens Psal. 52.
aut requirens Deum: quasi & illic si non descenderet
Deus, & hic si non prospiceret Dominus, aut opera

hominum ignotáret aut merita? Sed etiam in Euangelio A habes secundùm Lucam, quia pater dicit: *Quid faciam? Mittam filium meum dilectissimum, forsitan hunc verebuntur.* Matt. 21. Secundùm Matthæum autem & secundùm Mar- Marc. 12. cum habes: *Quoniam misit Deus vnicum filium suum,* Luc. 20. dicens: *Verebuntur filium meum.* In vno libro dicit *Forsitan* Matt. 21. *verebuntur,* & quasi nesciens dubitat (nam hic sermo du- Matt. 12. bitantis est) in duobus autem aliis libris: *Verebuntur,* inquit, *filium meum:* hoc enim confirmat reuerentiam deferendam. Sed neque dubitare Dei est, neque falli. Dubitat enim, qui ignorat quod futurum est: fallitur autem, qui aliud prædixit, & aliud est secutum. Quid autem euidentius quàm quòd scriptura habet, aliud patrem dixisse B Matt. 27. de filio, & aliud accidisse eadem scriptura testatur? Ille dixit: *Verebuntur filium meum:* filius autem vapulauit, illusus est, crucifixus est, mortuus est, multóque illis seruis qui priùs fuerant destinati, grauiora secundùm carnem passus est. Fefellit igitur pater, an ignorauit, vel subuenire non potuit? Sed verus nescit fallere. Scriptum est enim: *Fidelis Deus qui non mentitur.* Quomodo autem ignorauit, qui nouit omnia? Aut quid non potuit, qui omnia Tit. 1. potest? Tamen si aut ignorauit aut non potuit (faciliùs enim Dan. 13. acquiescitis vt dicatis patrem ignorasse, quàm confiteamini Iob. 42. filium scisse) videtis quia ex hoc ipso quòd vnius substantiæ est filius cum patre, sic quemadmodum pater, ita & filius (vt secundùm vestram insipientiam loquar) C aut non omnia nouit, aut non omnia potest. Non sum enim auarus aut præceps circa filij laudes, vt plus audeam dicere filium posse quàm patrem, qui nullam inter patrem & filium discretionem facio potestatis. Sed fortasse dicetis, non ita dixisse patrem, sed de patre filium nos fefellisse. Iam ergo non solùm infirmitatis filium, sed etiam sacrilegij & mendacij arguitis. Verumtamen Luc. 20. si non creditis de patre filio, nec de se credatis. Si enim fallere nos voluit qui dixit dubitasse patrem, quia nesciret quod esset futurum: fallere ergo etiam de se nos voluit, quia futura nescire se dixit: multóque tolerabiliùs D ad pudorem, si ignorantiam ante prætendit quod de se facit, quàm si contrario promissus lusus videatur affectu, quod de patre prædicauit. Sed neque fallitur pater, neque fallit filius: verùm ea est in scripturis consuetudo diuinis, sicut & superiora & multa alia exempla testatur, vt Deus Marc. 13. dissimulet se nescire quod nouit. Et in hoc ergo vnitas diuinitatis, & vnitas dispositionis in patre probatur & filio, si quemadmodum Deus pater cognita dissimulat, ita filius etiam in hoc imago Dei, quæ sibi sunt nota dissimulet. Edoctum est igitur non ignorasse Dei filium quæ Coloss. 1. futura sunt. Quod si fatentur, & ego vt iam respondeant: qua ratione neque Angelos neque filium, sed patrem sci- Marc. 13. re memorauit, solennem eius circa discipulos charitatem etiam in hoc loco & gratiam recognosco, quod ex E frequentia ipsa debet omnibus esse iam cognitum. Mauult enim Dominus nimio in discipulos amore propensus, petentibus his quæ cognitu inutilia indicaret, videri ignorare quod nouerat, quàm negare: plúsque amat nostram vtilitatem instruere, quàm suam potentiam demonstrare. Sunt tamen plerique non ita timidiores vt ego. Malo enim alta timere, quàm sapere. Sũt tamen plerique eo freti quod scriptum est: *Et Iesus proficiebat ætate &* Rom. 11. *sapientia & gratia apud Deum & homines,* qui dicant con- Luc 2. fidenter, quòd secundùm diuinitatem quidem ea quæ futura sunt ignorare non potuit, sed secundùm nostræ con- F ditionis assumptionem ignorare se quasi filium hominis ante crucem dixit. Etenim cùm filium dicit, non quasi de alio dicit: nam ipse est & Dominus noster Dei filius, & filius Virginis. Sed medio verbo nostrum informat affectum, vt quasi hominis filius secundùm susceptionem nostræ imprudentiæ vel profectus non plenè adhuc scisse omnia crederetur. Non est vestrum scire quæ futura sunt. Act. 1. Eadem igitur videtur ignorare conditione qua proficit. Nam quomodo secundùm diuinitatem proficit, in quo Coloss. 2. habitat plenitudo diuinitatis? Aut quid est quod nesciat Dei filius qui dicebat: *Quid cogitatis mala in cordibus ve-* Matt. 9. *stris?* Quomodo nesciat, de quo dicit scriptura: *Iesus au-* Luc 6. *tem norat cogitationes eorum?* Hæc tamen alij dicant. Ego Luc 20. autem vt ad superiora redeam, qui proposueram scriptum

A quòd pater dixit: *Fortasse reuerebuntur filium meum:* quod vtique ideo arbitror positum, vt quod de hominibus lo- Ioan. 1. quebatur pater, humano locutus videatur affectu: multò magis arbitror quòd filius qui cum hominibus conuersatus est, & hominem egit, & carnem suscepit, nostrum assumpsit affectum, vt nostra ignoratione nescire se diceret, non quòd aliquid ipse nesciret. Nam etsi homo in veritate corporis videbatur, erat tamen vita, erat lux, & Luc 6. virtus exibat ideo, quæ vulnera sauciorum, maiestatis suæ auctoritate sanabat. Aduertitis ergo quæstionem vobis esse sublatam, cùm & filij dictum ad susceptionem integræ conditionis referatur humanæ, & de patre ideo B scriptum sit, vt vel sic calumniari filio desinatis. Nihil ergo fuit quod ignorauerit Dei filius: nihil etiam fuit quod ignorauerit pater. Quòd si nihil & filius ignorauit, vt iam concludamus, dicant in quo eum minorem velint videri. Si minorem generauit Deus filium, minus contulit: si minus contulit, aut minus voluit, aut minus potuit. Sed nec infirmus, nec inuidus pater: quia nec voluntas ante filium, nec potestas. In quo enim minor, qui Ioan. 16. omnia habet quæ pater habet? Nam & omnia à patre iu- Ioan. 14. re generationis accepit, & totum patrem gloriæ suæ maiestatis expressit. Scriptum est inquiunt: *Quoniam pater maior me est.* Sed scriptum est; *Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo.* Scriptum est, quòd propterea vole- Philip. 2. C bant illum Iudæi occidere, quia filium se dicebat Dei, Ioan. 5. æqualem se faciens Deo. Scriptum est: *Ego & pater* Ioan. 10. *vnum sumus.* Vnum legunt, multa non legunt. Numquid ergo & minor & æqualis per naturam eandem potest esse? Sed aliud ad diuinitatem refertur, aliud ad carnem. Minorem dicunt: Quæro, quis mensus sit, quis tam exaltati cordis, qui velut ante tribunal suum patrem Deum & filium constituat, vt de prælatione diiudicet? *Non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi* Psal. 130. *mei.* Dauid dicit. Rex Dauid exaltare cor metuit in rebus humanis, nos exaltamus aduersùs diuina secreta? Coloss. 1. Quis igitur iudicat de Dei filio? Throni, dominationes, Hebr. 1. D angeli, potestates: sed famulantur & seruiunt. Archan- Esai. 6. geli; sed ministrant Cherubim & Seraphim; sed laudant. Matt. 11. Quis igitur iudicat de Dei filio cùm legerit quòd ipse pa- Ibid. ter nouerit filium, non iudicet? *Nemo enim nouit filium,* Ioan. 14. *nisi pater.* Nouit, inquit, non iudicat. Aliud est nosse, aliud Matt. 21. iudicare. Habet pater in se scientiam, filius supra se non Hebr. 2. habet potestatem. Et rursus: *Nemo nouit patrem nisi filius,* & ipse nouit patrem sicut eum pater nouit. Sed dicis, quòd minorem se dixit: dixit & lapidem. Plus dicis, & impiè calumniaris: minus dico, & piè adstruo. Minorem dicis, & supra angelos confiteris. Ego minorem angelis dico, & non detogo: quia non diuinitatem arguo, sed misericordiam prædico. E

Humilis ac deuota auctoris ad Deum patrem conuersio, rectaque fidei confessio, cum disertissima huius operis conclusione, ad laudem & gloriam inæstimabilis, inenarrabilis, incircumscriptæ & immensæ ac sanctissimæ Trinitatis, perfidissimorúmque Arianorum confusionem & damnationem.

Cap. VIII.

F AD te nunc, omnipotens pater, cum lachrymis verba conuerto. Ego te quidem inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem prompte dixerim: sed filium tuum minorem non ausim dicere. Nam cum 1. Tim. 6. illum splendorem gloriæ, & imaginem substantiæ tuæ Hebr. 1. legerim, vereor ne minorem imaginem tuæ dicendo substantiæ, minorem substantiam tuam dicere videar, cuius imago sit filius, cùm plenitudo tuæ diuinitatis om- Coloss. 2. nis in filio sit. Immensum te filiumque tuum & spiritum sanctum incircumscriptum, inæstimabilem, inenarrabilem legi frequenter, credo libenter. Et ideo æstimare non possum, vt examinare possim. Esto tamen, spiritu ausúque temerario metiri te velim. Vnde quæso te me- Ezech. 4. tiar: Funiculum agri mensorium vidit Propheta, quo

metiebatur angelus Hierusalem. Metiebatur tamen angelus, non Arius. Metiebatur Hierusalem, non Deũ, & fortasse nec Hierusalem metiri poterat angelus. Vir enim erat. Denique sic habes: *Et alleuaui oculos & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus agrimensorius.* Vir erat quia typus suscipiendi corporis declarabatur. Vir erat ille, de quo est dictum: *Post me venit vir, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius.* Ergo Iesus in typo Hierusalem metitur, † Arius Deum. Et satanas transfigurat se in Angelum lucis: quid mirum si Arius suum imitatur auctorem, vt vsurpet illicita: licet quod pater suus Zabulus per semetipsum non fecit, intolerabilior iste sacrilegio diuinorum sibi scientiam secretorum, & supernæ generationis arcana præsumat? Zabulus enim verum Dei filium fatebatur, Arius negat. Si ergo metiri te omnipotens pater non queo, possum ne sine sacrilegio de tuæ generationis disputare secreto? Possum ne dicere quòd aliquid inter te & filium tuum plus minusve sit, cùm ipse qui ex te natus est, dixerit: *Omnia quæ pater habet, mea sunt:* Quis me constituit iudicem aut diuisorem de rebus humanis? Hoc filius dicit, & nos inter patrem & filium diuisionem nobis & iudicium vendicamus? Bona pietas arbitros refugit etiam in diuisione patrimonii. Nos ergo erimus arbitri, vt inter te & filium tuum increatæ maiestatem substantiæ diuidamus? *Generatio,* inquit, *hæc, generatio nequam est: signum quærit & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.* Signum vtique datur non diuinitatis, sed incarnationis. Denique de incarnatione dicturus ait: *Pete tibi signum.* Et cum ille dixisset. *Non petam, neque tentabo Dominum*, responsum est: *Ecce virgo in vtero accipiet.* Ergo signum diuinitatis videre non possumus, mensuram quærimus: Væ misero mihi, impiè discutere audemus quem dignè rogare non possimus. Viderint tamen quid faciant Ariani. Ego te pater, si maiorem omnibus dixero, iniuriosè te

Ibidem.
Ioan. 1.
al. non Arius.
2. Cor. 11.
Luc. 4.
Ioan. 16.
Luc. 12.
Leuit. 11.
Esai. 7.

tuis operibus comparaui: si maiorem filio, vt Arius asserit, impiè iudicaui: de te prior erit illa sententia. Nā neque vlla fieri potest nisi ex comparatione prælatio, neque præferri quisquam nisi de quo prius fuerit iudicatum. Iurare nobis per cælum non licet, iudicare de Dei filio licet: Sed filio tuo soli iudicium de omnibus detulisti. Ioannes carnem Domini baptizare metuebat, Ioannes prohibebat dicens: *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me:* & ego Christum iudicio meo subdam: Moyses se excusat, Petrus imperatum in ministerio declinat obsequium: Arius scrutatur etiam alta Dei? Sed non Arius Spiritus sanctus. Sed Arius & hominibus dictum est: *Altiora te ne quæsieris.* Moyses vultum Domini prohibetur videre, Arius meruit videre secretum: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius: Moyses qui cum Domino apparet in gloria. Moyses ergo illa posteriora tantummodo Dei in typo vidit, Arius totum Deum facie ad faciem comprehendit: *Sed nemo*, inquit, *videre potest faciem meam, & viuit.* Paulus etiam de inferioribus dicit. *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.* Arius dicit ex toto Deum, non ex parte cognoui. Inferior ergo Paulus quàm Arius: Et vas electionis ex parte scit, vas perditionis totum scit: *Scio*, inquit, *hominem, siue in corpore siue extra corpus nescio, Deus scit, qui raptus est in paradisum, & audiuit ineffabilia.* Paulus raptus vsque ad tertium cælum, se ipsum nesciuit. Arius in stercore voluptatis Deum sciuit: Paulus dicit de ipso, Deus scit: Arius de Deo dicit, Ego noui: Sed non Arius raptus in cælum, quamuis eum secutus sit qui iactatione damnabili diuina præsumeret, dicens: *Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo.* Sicut enim ille dixit: *Ero similis altissimo*, sic & Arius altissimum Dei filium similem sui vult videri: quem non in diuinitatis æternæ maiestate veneratur, sed ex carnis infirmitate metitur.

Iacob. 5.
Matt. 3.
Exod. 4.
Ioan. 13.
1. Cor. 2.
Eccl. 3.
Exod. 33.
Psal. 98.
Matt. 17.
Exod. 33.
1. Cor. 13.
Act. 9.
2. Cor. 12.
Esai. 14.

S. AMBROSII DE FIDE LIBRI QVINTI FINIS

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE SPIRITV SANCTO LIBRI III.

Capita libri primi de Spiritu sancto.

1. *Non esse inter creaturas Spiritum sanctum, nec inter omnia, sed super omnia.*
2. *Non posse ad spiritum deriuari Dei, quia scriptum est de Dei filio:* Omnia per ipsum facta sunt, *quia spiritus Dei super omnia, non inter omnia est.*
3. *Spiritum sanctum à patris filijque maiestate non secerni.*
4. *Quoniam ipse est Spiritus sanctus, qui est spiritus Dei, & spiritus Christi: ipse est spiritus patris, ipse paracletus, ipse est spiritus patris, ipse spiritus vitæ.*
5. *Quia sicut pater sanctus, ita filius, ita & spiritus dicitur sanctus.*
6. *Quia spiritu signamur*
7. *Quia replet omnia spiritus Dei.*
8. *Quia sempiternus Dei filius.*
9. *Quia spiritus peccata condonat.*
10. *Non de loco ad locum transire spiritum Dei, de quo scriptū est:* Qui à patre procedit; *& de quo dicit filius Dei:* Quem ego mittam vobis.
11. *Quia vna pax, vna gratia patris & filij & Spiritus sancti.*
12. *Quia vna charitas patris & filij & Spiritus sancti, & operatio Trinitatis, vt passionem corporis Dominus Iesus subiret.*
13. *Quia vna communicatio patris & filij & Spiritus sancti.*
14. *Quia vnum nomen patris & Filij & Spiritus sancti.*
15. *Quia & filius paracletus dicitur sicut & spiritus: & quia beneficij & gratiæ hoc nomen non iniuriæ est.*
16. *Quia sicut pater lumen, ita & filius lumen, & spiritus lumen est: & sicut patrem ignem legimus, ita & filium & Spiritum sanctum.*
17. *Quia lumen vultus Dei spiritus, & spiritus lumen.*
18. *Quia sicut pater vita, & filius vita, & spiritus sanctus vita.*
19. *Quia sicut pater fons vitæ est, ita etiam filius, ita & Spiritus sanctus.*
20. *Quia sicut pater flumen, ita & filius, & Spiritus sanctus.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE SPIRITV SANCTO LIBER PRIMVS.

PROOEMIVM.

HIEROBOAL cum sub arbore, vt legimus, quercu, tritici messem virga cæderet, Iudic. 6.
accepit oraculum, vt à potestate alienigenarum in libertatem Dei populum vindi- Matt. 5. Psal. 109.
caret. Nec mirum si est electus ad gratiam, cùm sub vmbra iam tum sacræ crucis Coloss. 3.
& venerabilis sapientiæ prædestinato incarnationis futuræ mysterio constitutus, fe- Iudic. 6.
racis segetis sensibilia de latibulis frumenta produceret; electionémque sanctorum al. ventatiis.
à purgamentis inanis paleæ sequestraret: qui tamquam virga † virtutis exerciti, superflua veteris
hominis cum eius actibus deponentes quasi in torculari, ita in Ecclesia congregauit. Ecclesia enim
torcular est fontis æterni, in qua cælestis vitis fructus exundat. Commotus oraculo Gedeon, cùm
audisset quòd deficientibus licet populorum millibus, in vno viro Dominus plebem suam ab hosti-
bus liberaret; obtulit hædum caprarum, cuius carnem secundùm præceptum angeli & azyma su-
pra petram posuit, & ea iure perfudit: quæ simul vt virga cacumine quam gerebat angelus Dei
contigit, de petra ignis erupit, atque ita sacrificium quòd offerebatur, assumptum est. Quo indicio
declaratum videtur, quòd petra illa typum habuerit corporis Christi, quia scriptum est: Bibebant
de consequenti eos petra, petra autem erat Christus. Quod vtique non ad diuinitatem eius, sed ad 1. Cor. 10.
carnem relatum est, quæ sitientium corda populorum perenni riuo sui sanguinis inundauit. Iam
tunc igitur in mysterio declaratum est, quia Dominus Iesus in carne sua totius mundi peccata cruci-
fixus aboleret: nec solum delicta factorum, sed etiam cupiditates animorum. Caro enim hædi ad Num. 11.
culpam facti refertur, ius ad illecebras cupiditatum, sicut scriptum est: Quia concupiuit populus Iudic. 6.
cupiditatem pessimam, & dixerunt: Quis nos cibabit carne? Quòd igitur extendit angelus vir-
gam, & tetigit petram, de qua ignis exiuit, ostendit quòd caro Domini spiritu repleta diuino, pec- Luc. 12.
cata omnia humanæ conditionis exureret. Vnde & Dominus ait: Ignem veni mittere in terram.
Aduertit igitur vir doctus & præsagus futuri superna mysteria, & ideo secundùm oracula occidit Iudic. 6.
vitulum à patre suo idolis deputatum, & ipse septennem alium vitulum immolauit Deo. Quo
facto manifestissimè reuelauit post aduentum Domini, omnia gentilitatis abolenda sacrificia,
solúmque sacrificium Deo Dominicæ passionis pro redemptione populi deferendum. Etenim
vitulus ille erat in typo Christus, in quo septem spiritalium plenitudo virtutum, sicut Esaias Esai. 11.
dixit, habitabat. Hunc vitulum & Abraham obtulit, quando diem Domini vidit, & ga- Ioan. 8.
uisus est. Hic est qui nunc in hædi typo, nunc in ouis, nunc in vituli offerebatur. Hædi, Iudic. 6. Iudic. 7.
quòd sacrificium pro delictis sit: ouis, quod voluntaria hostia: vituli, quod immaculata sit vi-
ctima. Præuidit ergo mysterium sanctus Gedeon. Denique trecentos elegit ad prælium? vt

ostenderet non in numero multitudinis, sed in sacramento crucis mundum ab incursu grauiorum hostium liberandum. Et tamen licet fortis & fidus, pleniora adhuc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebat, dicens: Si saluas in manu mea Israël, quemadmodum locutus es, Domine. Ecce ego pono lanæ vellus in area: & si ros factus fuerit super vellus, & super omnem terram siccitas, cognoscam quia in manu mea secundùm promissa tua populum liberabis. Et ita factum est. Sed adiecit postea, vt rursum ros proflueret super totam terram, & siccitas esset in vellere. Quærit fortasse aliquis, vtrum nam quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus informatus indiciis adhuc plura poscebat? Sed quemadmodum poterat videri quasi ambiguus incertúsque tantasse, qui mysteria loquebatur? Non ergo ille ambiguus, sed prouidus, ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambiguus, cuius precatio habebat effectum? Vnde autem securus adorsus esset prælium, nisi intellexisset oraculum; Ros enim in vellere, fides erat in Iudæa: quia sicut ros, Dei verba descendunt. Ergo quando totus orbis infructuoso æstu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cælestis visitationis in vellere. Postea verò quàm oues quæ perierunt domus Israël (vnde puto figuram Iudaici velleris adumbratam) oues, inquam, illæ fontem aquæ viuæ negarunt, ros fidei humentis exaruit in pectoribus Iudæorum, meatúsque suos fons ille diuinus in corda gentium deriuauit. Inde est quòd nunc fidei rore totus orbis humescit. At verò Iudæi Prophetas suos & consiliarios perdiderunt. Nec mirum si perfidiæ subeant siccitatem, quos Dominus Deus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens, Mandabo nubibus meis ne pluant super vineam istam. Est enim prophetica nubis pluuia salutaris, sicut & Dauid dixit: Descendit sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Hoc nobis scripturæ diuinæ totius mundi pluuiam pollicebantur, quæ rigaret orbem sub Domini Saluatoris aduentu spiritus rore diuini. Venit ergo iam Dominus, venit & pluuia, venit Dominus stillicidia secum cælestia deferens: & ideo iam nos bibimus, quia ante sitiebamus, & diuinum illum spiritum haustu interiore potamus. Hoc ergo præuidit sanctus Gedeon, quia verum & spiritalem rorem etiam gentes nationésque erant fidei preceptione bibituræ, & ideo diligentiùs explorauit. Est enim necessaria cautela sanctorum. Siquidem etiam Iesus Naue cùm vidisset ducem militiæ cælestis, interrogauit: Noster es, an aduersariorum? ne forte aliquibus aduersarij prastigiis falleretur. Non tamen otiosè vellus non in campo posuit vel in prato, sed in area, vbi messis est tritici (Messis enim multa, operarij autem pauci) eo quòd per fidem Domini futura esset messis fœcunda virtutum. Nec illud otiosum, quòd exiccauit vellus Iudaicum, & rorem eius misit in peluim, vt repleretur aqua, non tamen ipse eo rore pedes lauit. Alij debebatur tanti prærogatiua mysterij. Expectabatur ille qui sordes omnium solus posset abluere. Non erat tantus Gedeon, qui hoc sibi mysterium vindicaret. Non enim Gedeon, sed filius hominis venit non ministrari, sed ministrare. Itaque cognoscamus in quo hæc mysteria videantur esse completa. Non in sancto Hieroboal: adhuc enim erant illa principia. Ideo gentes victæ, quia siccitas erat adhuc in gentibus. Ideo Israël vicit, quia ros tunc manebat in vellere. Veniamus ad Euangelium. Inuenio Dominum spoliantem se vestimenta, & præcingentem se linteo, mittentem aquam in peluim, lauantem pedes discipulorum. Hæc erat aqua, ros ille cælestis, hoc prophetabatur quòd illo rore cælesti discipulorum suorum Dominus Iesus pedes lauaret. Et nunc extendantur pedes animorum nostrorum, vult Dominus Iesus & nostros lauare pedes. Non enim Petro soli, sed vnicuique dicit fideli: Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem. Veni ergo Domine Iesu, exue te vestimenta quæ propter me induisti: esto nudus, vt nos misericordia tua vestias. Præcinge te propter nos linteo, vt nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquam in peluim, laua non solùm pedes, sed etiam caput. Nec solùm corporis nostri, sed etiam mentis vestigia volo exuere, omnes nostræ sordes fragilitatis, vt & ego dicam: Nocte exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quanta ista maiestas est quasi minister pedes famulorum tuorum lauas, quasi Deus rorem mittis è cælo, Nec solùm pedes lauas, sed etiam vt tecum recumbamus inuitas, & exemplo nos tuæ dignationis hortaris, dicens: Vocatis me dominum & magistrum, & bene facitis: sum enim. Si ergo ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos inuicem lauate pedes vestros. Volo ergo & ego pedes lauare fratrum meorum, volo Domini implere mandatum, volo in me non verecundari, non dedignari quod ipse priùs feci. Bonum mysterium humilitatis: quia dum alienas sordes lauo, meas abluo. Sed non hoc

Marginal references: Iudic. 6. — Deut. 32. — Matt. 15. — Hier. 2. — Esaiæ 3. — Esaiæ 5. — Psal. 71. — Iudic. 6. — Iosuæ 5. — Iudic. 6. — Luc. 10. — Matt. 21. — Iudic. 6. — Ioan. 13. — Ibid. — Cant. 5. — Ioan. 13.

omnes haurire poterant mysterium. Lauare voluit quidem & Abraham pedes, sed hospitalitatis affectu. Volebat & Gedeon lauare pedes angelo Domini, qui apparuit sibi, sed volebat vni, volebat quasi is qui deferret obsequium, non qui donaret consortium. Hoc mysterium magnum est, quod nemo cognouit. Denique Petro dixit: Quod ego facio tu nescis, cognosces postea. Hoc, inquam, diuinum mysterium est, quod etiam, qui lauarint, requirent. Hoc est enim simplex aqua, sed cæleste mysterium, per quam consequimur vt partem cum Christo habere mereamur. Est & quædam aqua quam mittamus in peluim animæ nostræ, aqua de vellere in libro iudicum, aqua de libro Psalmorum. Aqua est ros cælestis oraculi. Veniat igitur, Domine Iesu, hæc aqua in meam animam, in meam carnem, vt huius humore pluuiæ nostrarum conualles mentium atque intimi cordis arua viridescant. Veniant in me stillicidia tua, gratiam immortalitatemque rorantia. Dilue gressus mentis meæ, ne iterum peccem. Ablue animi mei calcaneum, vt possim abolere maledictum, ne morsum serpentis interiore pede sentiam, sed sicut ipse iussisti sequentibus te, vt serpentes & scorpiones illæso possim calcare vestigio. Redemisti mundum, redime vnius animam peccatoris. Hæc est specialis tuæ prærogatiua pietatis, qua totum mundum in singulis redemisti. Elias ad vnam missus est viduam, Elisæus mundauit vnum: tu nobis, Domine Iesu, hodie mille mundasti. Quantos in vrbe Roma, quantos Alexandriæ, quantos Antiochiæ, quantos etiam Constantinopoli? Nam etiam Constantinopolis iam Dei verbum recepit, & euidentia meruit tui documenta iudicij. Etenim quandiu venena Arianorum suis fouebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, murus armis circumsonabat hostilibus. Postea verò quàm fidei exules abdicauit, hostem ipsum iudicem regum, quem semper timere consueuerat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet. Quantos ergo & Constantinopoli, quantos postremo toto hodie in orbe mundasti? Non mundauit Damasus, non mundauit Petrus, non mundauit Ambrosius, non mundauit Gregorius. Nostra enim seruitia, sed tua sunt sacramenta. Neque enim humanæ opis est diuina conferre, tuum Domine munus & patris est, qui locutus est per Prophetas, dicens: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ. Hic est typo ros ille cælestis. Hæc pluuia voluntaria, sicut legimus: Pluuiam voluntariam segregans Deus hereditati suæ.

Genes. 8. Ioan. 13. Iudic 6. Psal. 1. Psal. 37. Genes. 3. Luc. 10. 3. Reg. 17. 4. Reg. 5. Iohel. 2. Iudic. 6. Psal. 67.

Non esse inter creaturas Spiritum sanctum, nec inter omnia, sed super omnia.

CAPVT I.

NON enim Spiritus sanctus aut potestati alienæ est subiectus aut iuri, sed suæ libertatis arbiter, omnia pro auctoritate propriæ voluntatis diuidens, sicut legimus, singulis prout vult. Non ergo inter omnia, sed super omnia Spiritus sanctus est. Iam enim de eo (quoniam ita plenè de Dei filio, clementissime Imperator, instructus es, vt ipse iam doceas) cupientem te & exigentem audire aliquid expressius, non morabor, præsertim cùm ita te assertatione istiusmodi testificatus sis proximè delectatum, vt basilicam ecclesiæ sine vllo monitore præceperis reformari. Fideiitaque tuæ gratiam, nostræ præmium iam tenemus. Neque enim aliud possumus dicere, nisi sancti spiritus hanc fuisse gratiam quòd ignorantibus omnibus subitò basilicam reddidisti. Spiritus, inquam, sancti hoc munus, hoc opus est, qui à nobis quidem tunc † precabatur, sed in te operabatur. Nec superioris temporis damna deploro, quandoquidem sequestratio illa basilicæ cuiusdam fœnoris traxit vsuras. Etenim basilicam sequestrasti, vt fidem probares. Impleuit igitur propositum suum pietas, quæ sic sequestrauerat, vt probaret: sic probauit, vt redderet. Nec fructum amisi, sed iudicium teneo, patuitque omnibus in quadam facti discretione, discretam tibi numquam fuisse sententiam. Patuit, inquam, omnibus & tuum non fuisse cùm sequestrares, & tuum esse cùm redderes. Primum igitur ab inferioribus inchoemus, vt quasi per gradus quosdam tractatus noster ascendat, quò faciliùs

1. Cor. 12. al. prædicabatur.

A hi qui fidei non deferunt, vel ratione flectantur. Possunt enim dicere in principio: Nec nos dicimus seruire spiritum. Sed cùm dicant seruire Christum, quomodo possunt negare de spiritu? Quòd si secundum carnem in serui forma consentiunt Christum fuisse, constat & conuenit. Ergo si secundùm diuinitatem suam Christus non seruit, non seruit etiam spiritus. Quòd si non seruit spiritus, omnia autem seruiunt: super omnia igitur spiritus est, qui non seruit, sicut omnia. Non esse ergo inter creaturas spiritum sanctum, nec inter omnia, sed super omnia. Non enim alienæ aut potestati aut iuri subiectus est: sed suæ libertatis est arbiter. Siquidem omnia pro auctoritate propriæ voluntatis, diuidens, sicut scriptum est singulis prout vult. Nunc idipsum quod diximus, testimoniis adstruamus. B Principium disputationis est, quia seruiunt omnia. Seruire autem omnia liquet, quoniam scriptum est: *Vniuersa seruiunt tibi.* Dixit hoc scriptura per Prophetam. Non dixit, seruimus, sed seruiunt tibi; vt crederes quòd à seruitio sit ipse exceptus. Ergo cùm vniuersa seruiant, non seruiat spiritus, vtique inter vniuersa non est Spiritus sanctus. Nam si inter omnia dicimus esse Spiritum sanctum, vtique cùm legerimus, quia alta Dei scrutatur spiritus, Deum patrem esse super omnia denegamus. Etenim cùm ex Deo spiritus sit, & spiritus oris eius, quomodo possumus inter omnia dicere Spiritum sanctum, cùm super omnia Deus sit cuius est spiritus, plenæ vtique perfectionis, perfectæque virtutis? C Ac ne Apostolum arbitrentur errasse, accipiant quem fiduciæ huius sit secutus auctorem. Dominus enim in Euangelio dixit: *Cùm venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre meo, spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*, ergo & à patre procedit, Spiritus sanctus, & testificatur de filio. Testificatur etiam de patre testis & fidelis & verus, quo nihil ad expressionem diuinæ maiestatis est plenius, nihil ad veritatem diuinæ potestatis euidentius, cùm idem nouerit spiritus quod & filius, qui paternorum testis &

Psal. 118. Ibidem. 1. Cor. 2. Psal. 51. Ioan. 15.

consors indiuiduus secretorum est. Exclusit itaque à G
cognitione Dei societatem & multitudinem creaturæ:
Ioan. 1. non excludendo autem Spiritum sanctum, ostendit non
esse socium creaturæ. Vnde & illud quod lectum est in
Euangelio: *Quia Deum nemo vidit vnquam; vnigenitus*
1. Cor. 2. *filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit*: ad exceptionem
Ibid. pertinet Spiritus sancti. Quomodo enim Deum non
vidit, qui scrutatur etiam alta Dei? Quomodo Deum
non vidit, qui cognouit quæ Dei sunt? Quomodo
Deum non vidit, qui ex Deo est? Ergo cùm ita positum
sit quia Deum nemo vidit vmquam, vidit autem
spiritus, vtique exceptus est spiritus. Super omnia igitur
est, qui est exceptus ex omnibus.

Non posse ad spiritum deriuari Dei, quia scriptum est de Dei filio: Omnia per ipsum facta sunt: *quia spiritus Dei super omnia, non inter omnia est.*

Cap. II.

Ioan. 1. VIdetur, sancte Imperator plena ratio esse pietatis, I
sed impiis non videtur. Denique quod moliantur
aduerte. Solent enim dicere hæretici, ideo inter omnia
Spiritum sanctum esse numerandum, quia scriptum est
de Dei filio: *Omnia per ipsum facta sunt.* Quàm malè confunditur
a. Iratio. † actio quæ non tenet veritatem, & præpostero
ordine assertionis inuoluitur? Hoc enim tunc valeret,
vt inter omnia dicerent esse Spiritum sanctum, si
factum probarent. Namque omnia per filium scriptura
dicit esse quæ facta sunt, Cùm autem factus non doceatur
Spiritus sanctus, vtique nec inter omnia probari
potest, qui neque factus est sicut omnia nec cretus. Mihi
igitur ad vtrumque hoc proficit testimonium, vt &
super omnia probetur esse qui factus non est: & quia super
omnia est, non videatur factus esse, nec inter ea quę
sunt facta numerandus. quòd si quis, quia omnia facta
Ibidem. per verbum Euangelista posuit, non excipit Spiritum
sanctum, (quamquam in Ioanne locutus Spiritus Dei,
Matt. 10. *Omnia per ipsum facta sunt*, dixerit, non omnia facti sumus,
cùm vtique loqui in Euangelistis spiritum Dei ipse
Dominus ostenderit, dicens: *Non enim vos estis loquentes,
sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*) tamen
si quis, vt dixi, hoc loco non excipit Spiritum sanctum,
sed inter omnia numerat, nec ibi ergo excipit Dei filium
1. Cor. 8. vbi Apostolus dixit: *Nobis tamen vnus Deus pater,*
Ibidem. *ex quo omnia, & nos in illum.* Sed vt sciat quia inter omnia
non est filius, legat sequentia. Nam cùm dicit
Et vnus Dominus Iesus, per quem omnia: ab omnibus vtique
excipit Dei filium, quia excipit & patrem. Eiusdem
autem impietatis est, vel patri, vel filio, vel Spiritui
sancto derogare. Non enim credit in patrem, qui
non credit in filium: nec credit in Dei filium, qui non
credit in Spiritum, nec potest sine regula veritatis fides
stare. Nam qui negare cœperit vnitatem potestatis in
Ioan 1. patre & filio & Spiritu sancto, non potest vtique ibi, vbi
2. Cor. 5. nulla diuisio sit, fidem probare diuisam. Ergo quia pietatis
vnitas est bene credere, etiam vnitas impietatis est
malè credere. Itaque qui putant spiritum inter omnia
debere numerari, quia omnia legunt facta per filium,
Ioan. 1. etiam filium vtique inter omnia annumerandum putant,
quia legunt: *Ex Deo omnia.* Consequenter autem
Ioan. 10. nec patrem secernunt ab omnibus, quia à creaturis omnibus
filium non secernunt: quoniam sicut ex patre omnia,
ita etiam per filium omnia. Hoc ipsum supra euidenter
Apostolus dixit: ne inter omnia posuisse filium
vel impijs videretur, qui audierat dixisse filium: *Pater
quod dedit mihi, maius omnibus est.*

Spiritum sanctum à patris filiique maiestate non secerni.

Cap. III.

SEd fortasse aliquis dicat, qua ratione cùm dixerit hic 1. Cor. 8.
ex patre omnia, & per filium omnia, de Spiritu sancto
tacuerit, & hinc cupiat præiudicium comparare.
Quòd si pergit malitiosè interpretari, quam multis inueniet
locis prædicatam sancti Spiritus potestatem, in
quibus vel de patre vel de filio nihil scriptura expresserit,
sed intelligendum reliquerit? Numquid ergo cum
gratia spiritus prædicatur, Dei patris aut vnigeniti filij Rom. 5.
H denegatur? Non ita, quia sicut pater in filio, & filius in
patre, ita etiam diffusa est charitas Dei in cordibus nostris
per Spiritum sanctum qui datus est nobis Et sicut
qui benedicitur in Christo, benedicitur in nomine patris
& filij & Spiritus sancti, quia vnum nomen, potestas
vna: ita etiam vbi operatio aliqua diuina, aut patris, aut
filij, aut spiritus designatur, non solùm ad sanctum Spiritum,
sed etiam ad patrem refertur & filium: nec solùm
ad patrem, sed etiam ad filium refertur & spiritum. Denique Act. 8.
& Æthiops eunuchus Candacis reginæ baptizatus Act. 19.
in Christo, plenum mysterium consecutus est. Et Lib. 4. sent
I illi qui negauerunt se scire Spiritum sanctum, quamuis dist. 2. §.
baptizatos se dicerent in Ioannis baptismo, baptizati hic considerandum.
sunt postea, quia Ioannes in remissionem peccatorum,
in aduenientis Iesu, non in suo baptizauit nomine. Et
ideo spiritum nesciebant, quia nec baptismum in Christi
nomine, sicut Ioannes baptizare solebat, acceperant.
Ioannes enim licet non baptizaret in spiritu, tamen &
Christum prædicabat & spiritum. Denique cum interrogaretur
ne fortè ipse esset Christus, respondit: *Ego
vos aqua baptizo, veniet autem fortior me, cuius non
sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit Spiritu
sancto & igni.* Ergo isti; quia nec in Christi nomi-
K ne, nec cum fide Spiritus sancti baptizati fuerant, non
potuerunt accipere baptismatis sacramentum. Baptizati Ioan. 1.
sunt itaque in nomine Iesu Christi: nec iteratum est Luc. 3.
in his baptisma, sed nouatum. Vnum enim baptisma. Act. 19.
Vbi autem non est plenum baptismatis sacramentum, Ephes. 4.
nec principium vel species aliqua baptismatis æstimatur. Lib. 4. sent.
Plenum autem est, si patrem & filium spiritúmque dist. 3. §.
fatearis. Si vnum neges, totum subrues. Et quemadmodum hic quæritur.
si vnum in sermone comprehendas, aut patrem aut
filium, aut Spiritum sanctum, fide autem nec patrem
nec filium nec spiritum abneges, plenum est fidei sacramentum:
ita etiam quamuis & patrem & filium & spiritum
dicas, & aut patris aut filij aut Spiritus sancti mi-
L nuas potestatem, vacuum est omne mysterium. Denique
& illi ipsi qui dixerant: *Nec si Spiritus sanctus sit
audiuimus; baptizati sunt postea in nomine Domini Iesu* Act. 19.
Christi. Et hoc abundauit ad gratiam, quia Spiritum
sanctum Paulo prædicante cognouerant. Nec contrarium
debet videri, quia quamuis etiam postea tacitum
fit de spiritu, tamen creditum est, & quod verbo tacitum
fuerat, expressum est fide. Cùm enim dicitur. In Ibidem.
nomine Domini Iesu, per vnitatem nominis impletum Matt. 3.
mysterium est, nec à Christi baptismate spiritus separatur: Ead. dist.
quia Ioannes in pœnitentiam baptizauit, Christus §. nunc consideremus.
M in spiritu. Nunc consideremus vtrùm quemadmodum
in Christi nomine plenum esse legimus baptismatis sacramentum,
ita etiam sancto tantùm Spiritu nuncupato,
nihil desit ad mysterij plenitudinem, rationem sequamur:
quia qui vnum dixerit, Trinitatem signauit. Si
Christum dicas, & Deum patrem à quo vnctus est filius,
& ipsum qui vnctus est filium & spiritum quo vnctus est
designasti. Scriptum est enim: *Hunc Iesum à Nazareth,* Act. 10.
quem vnxit Deus spiritu sancto. Et si patrem dicas, & Psal. 32.
filium eius & spiritum oris eius pariter indicasti, si tamen
id etiam corde comprehendas. Et si spiritum dicas,
& Deum patrem, à quo procedit spiritus; & filium, quia
filij quoque est spiritus, nuncupasti. Vnde vt rationi
copuletur auctoritas, in spiritu quoque rectè baptizare
nos posse scriptura indicat, dicente Domino: *Vos autem* Act. 1.
baptizabimini in Spiritu sancto. Et alibi Apostolus ait: 1. Cor. 12.
omnes

Omnes enim in vnum corpus in vno spiritu baptizati sumus. A
Vnum corpus, quia vnum mysterium: vnum baptis-
ma, quia mors vna pro mundo. Vnitas est operationis,
vnitas prædicationis. quæ non potest separari. Quòd si
1. Cor. 8. hoc loco separatur spiritus ab operatione patris & filij;
Rom. 9. quia dictum est: *Ex patre omnia: & per filium omnia:*
ergo & ibi, quia Apostolus de Christo dixit: *Qui est
super omnia Deus benedictus in sæcula*, non solùm eum
creaturis omnibus, sed etiam patri (quod dictum nefas
est) pretulit. Sed absit. Non enim inter omnia pater, non
inter plebẽ quandam creaturarum suarum. Subter crea-
tura omnis, supra diuinitas patris & filij & Spiritus san-
cti. Illa seruit, hæc regnat: illa subiacet, ista dominatur: B
Hebr. 1. illa opus, hæc auctor est operis: illa adorat omnes, hæc
Ibidem. adoratur ab omnibus. Denique de filio scriptum est: *Et
adorent eum omnes angeli eius.* Non habes, Adoret spiri-
tus sanctus. Et infra: *Ad quem autem angelorum dixit
aliquando: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos
tuos scabellum pedum tuorum?* Nonne omnes sunt, in-
quit, ministri spiritus in ministerium cui mittuntur?
Cùm dicit omnes, numquid & Spiritum sanctum com-
prehendit? Non vtique, quia angeli & cæteræ potesta-
tes in ministerium & obsequium Dei filio vt seruiant de-
stinantur. At verò Spiritus sanctus non minister, sed
Ioan. 15. testis est filij, quemadmodum de ipso filius dixit: *Ille te- C
Hebr. 2. stimonium perhibet de me.* Testis est ergo ergo filij, spiritus.
1. Cor. 12. Qui testis est, nouit omnia, sicut Deus pater testis est.
Sic enim habes in posterioribus, quia confirmata est sa-
lus nostra testificante Deo signis & prodigiis & variis
virtutibus, & Spiritus sancti diuisionibus. Qui diuidit
quod vult, vtique supra omnia, non inter omnia est. Di-
uidere enim operationis gratia, non operis est materies.
Si supra omnia filius, per quem initium salus nostra vt
prædicaretur accepit: vtique & pater Deus, qui testifi-
catur & asseuerat signis & prodigiis de salute nostra, ex-
ceptus à cunctis nostræ testimonium fert saluti, non est
in creaturarum plebe numerandus, sed cum patre æsti- D
mandus & filio, qui non per incisionem sui diuiditur ip-
se, cùm diuidit. Indiuiduus enim cùm sit, nihil amittit,
cùm omnibus largitur: sicut & filius regnum patre acci-
piente, nihil perdit: nec pater filio cùm suo tradit, amit-
tit. Nullum itaque damnum esse in diuisione gratiæ spi-
ritalis, Domino attestante cognouimus. Qui enim vbi
1. Cor. 15. vult spirat, vbique sine damno est. De quo infra dice-
Ioan. 3. mus plenius. Interim nunc quoniam propositum est or-
Infra c. 7. dine suo asserere, non esse inter omnia spiritum compu-
& 10. tandum, ipsum Apostolum, de cuius verbis faciunt quę-
stionem, assertionis huius adhibeamus auctorem. Quæ
enim essent illa omnia, siue visibilia, siue inuisibila, ip-
Coloss. 1. se signauit dicens: *Quoniam in ipso condita sunt omnia in* E
cælis & in terra. Vides omnia de his dicta quæ vel in cæ-
Ibid. lis sunt vel in terra? Sunt enim in cælis etiam inuisibilia
quæ facta sunt. Tamen ne cui esset incognitum, addidit
de quibus diceret: *Siue sedes*, inquit, *siue dominationes;
siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso
creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso con-
stant.* Numquid ergo hic inter creaturas Spiritum san-
ctum comprehendit? Aut enim dicit, ante omnes esse
Dei filium, numquid ante patrem dixisse æstimandus
est? nam sicut hic per filium dicit omnia creata esse, &
in ipso omnia constare cælestia: ita etiam in Spiritu san- F
cto vires habere vniuersa cælestia dubitari non potest,
quando lectum est: Verbo Domini cæli firmati sunt, &
Psal. 32. spiritu oris eius omnis virtus eorum. Super omnia est
igitur, de quo est omnis cælestium & terrestrium virtus.
Qui igitur super omnia est, vtique non seruit: qui non
seruit, liber est; qui liber est, habet iura dominatus.
Hoc si a principio dicerem, negaretur. Sed quemadmo-
dum illi minora negant, ne maiora credantur: ita & nos
minora præmittamus, vt aut perfidiam suam etiam in
minoribus prodant; aut si vel minoribus consentiunt,
maiora de minoribus colligamus. Arbitror, clementis-
sime Imperator, plenissimè confutatos eos qui audent
inter omnia Spiritum sanctum computare. Sed tamen
vt sciant se non tantùm Apostolicis testimoniis, sed e-
tiam Dominicis perurgeri: quomodo audent inter om-

nia numerare Spiritum sanctum, quando ipse Domi-
nus dixerit: *Qui blasphemauerit in filium hominis, remitte-* Luc. 11.
tur ei: qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, nec hic Matt. 12.
nec in futurum remittetur ei? Quomodo igitur inter crea-
turas audet quisquam spiritum computare? Aut quis sic
se obligat, vt si creaturæ derogauerit, non putet sibi hoc
aliquã venia relaxandum? Nam si Iudæi, quia adoraue- 4. Reg. 15.
runt militiam cæli, diuino præsidio destituti sunt: qui
autem adorat & confitetur Spiritum sanctum, acceptus
est Deo; qui non confitetur, sacrilegij reus sine venia
damnatur: vtique hinc æstimari potest, non inter om-
nia, sed super omnia esse Spiritum sanctum, cuius iniu-
ria æternis suppliciis expiatur. Cur autem dixerit Domi-
nus: *Qui blasphemauerit in filium hominis, remittetur ei:* Matt. 3.
qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, nec in futu- Luc. 12.
rum remittetur ei; diligenter aduerte. Numquid alia est Matt. 12.
offensa filij, alia Spiritus sancti? Sicut enim vna digni- Lib. 2. sent.
tas: sic vna iniuria. Sed si quis corporis specie deceptus dist. 43. §.
humani, remissius aliquid sentit de Christi carne, quàm de hoc qui-
dignum est (neque enim vilis nobis debet videri, quæ que.
aula virtutis, fructus est virginis) habet culpam, non est
tamen exclusus à venia, quam fide possit adsciscere. Si
quis verò sancti Spiritus dignitatem, maiestatem & po-
testatem abneget sempiternam, & putet non in spiritu
Dei eiici dæmonia, sed in Beelzebub, non potest ibi e- Luc. 11.
xoratio esse veniæ, vbi sacrilegij plenitudo est: quia qui
spiritum negauit, & Deum patrem negauit & filium,
quoniam idem est spiritus Dei, quia spiritus Christi est.
Vnum autem esse spiritum nemo dubitauerit, etsi de S. Ambr.
vno Deo plerique dubitauerint. Alium enim dixerunt de incar.
plerique hæretici Deum veteris, alium noui testamenti. sacramento
Sed sicut vnus pater, qui & olim locutus est, vt legimus, cap. 2.
patribus in prophetis: & in nouissimis diebus nobis lo- Hebr. 1.
cutus est in filio: sicut vnus filius, qui iuxta veteris se- Gen. 3.
riem testamenti ab Adam offensus, ab Abraham adora- 18. & 32.
tus, à Iacob visus est: ita etiam Spiritus sanctus vnus 2. Petr. 1.
est qui efferbuit in prophetis, insufflatus est Apostolis, Ioan. 20.
copulatus est patri & filio in baptismatis sacramento. Mat. 28.
De ipso enim dicit Dauid: *Et Spiritum sanctum tuum* Psal. 50.
ne auferas à me. De ipso etiam alibi dixit: *Quò ibo à spi-* Psal. 138.
ritu tuo?

*Quoniam ipse est Spiritus sanctus, est spiritus Dei & spi-
ritus Christi: ipse est spiritus patris, & ipse paracle-
tus, ipse spiritus veritatis, ipse
spiritus vitæ.*

Cap. IIII.

Et scias quia idem spiritus Dei est, quia est Spiritus 1. Cor. 12.
sanctus, sicut & in Apostolo legimus: *Nemo in spiri-
tu Dei loquens dicit anathema Iesu: & nemo dicit Dominum
Iesum, nisi in spiritu sancto.* Ipsum Apostolus spiritum
Dei dixit. Ipsum etiam spiritum Christi appellauit, sicut Rom. 8.
habes: *Vos autem in ea ne nonestis, sed in spiritu, si tamen
spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non* Ibidem.
habet, hic non est eius. Et infra: *Quod si spiritus eius qui
suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis.* Ipse est ergo spi-
ritus Dei, spiritus Christi. Ipse etiam est spiritus vitæ, Ibidem.
sicut ait Apostolus: *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu
liberauit me à lege peccati & mortis.* Quem ergo spiritum
vitæ Apostolus dixit, ipsum Dominus in Euangelio Ioan. 14.
paracletum, ipsum nominat spiritum veritatis, sicut ha-
bes: *& rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt
vobiscum sit in aeternum, spiritum veritatis, quem hic mundus
non potest accipere, quia nõ videt eum, nec cognoscit eum.* Habes
ergo & paracletum spiritum, eumdem & spiritum veri-
tatis & spiritum inuisibilem designatum. Quomodo igi-
tur secundùm diuinitatem quidam filium visibilem pu-
tant, cùm etiam spiritum mundus videre non possit? Ac-
cipe nunc eiusdem vocem Domini quòd ipse sit Spiri-
tus sanctus, qui spiritus veritatis. Habes enim in vlti-
mo libri huius: *Accipite spiritum sanctum.* Ipsum quo- Ioan. 20.
que esse Spiritum sanctum qui est spiritus Domini;

Act. 5. ibid. Petrus docet dicens: *Ananias, quid tibi visum est mentiri Spiritui sancto?* G Et statim ad vxorem Ananiæ idem ait: *Quid vobis visum est tentare spiritum Domini?* Cùm dicit, vobis, ostendit de eo dictum spiritu, de quo Ananiæ dixerat. Ipse est ergo Spiritus Domini, qui Spiritus sanctus. Ipsum etiam Spiritum sanctum, qui spiritus patris, Matt. 10. est, declarauit Dominus, dicens secundùm Matthæum in persecutione non esse cogitandum quid loquamur. *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri* Luc. 12. *qui loquitur in vobis.* Idem autem secundùm Lucam ait: *Nolite solliciti esse qualiter respondeatis aut dicatis: Spiritus enim sanctus Dei docebit vos in ipsa hora quæ oporteat dicere.* Ergo quamuis multi dicantur spiritus, quia lectum H Psal. 103. est: *Qui facit angelos suos spiritus*, vnus tamen est Dei Lib 3. sent. dist. 14. §. sunt autem. spiritus. Ipsum igitur vnum spiritum & Apostoli & prophetæ sunt consecuti. Sicut etiam vas electionis, doctor gentium dicit: *Quia vnum spiritum potauimus*, 1. Cor. 12. quasi eum qui non queat scindi, sed infundatur animis, & sensibus illabatur, vt sæcularis sitis restinguant ardorem. Non ergo sanctus Spiritus de substantia corporalium (hic enim corporalibus incorpoream infundit gratiam) sed nec de substantia inuisibilium creaturarum est: nam & illæ sanctificationem huius accipiunt, & per hunc reliquis mundi operibus antecellunt, siue angelos dicas, siue dominationes, siue potestates, omnis crea- I Galat. 4. tura expectat sancti Spiritus gratiam. Sicut enim nos per Rom. 8. spiritum liberi; quia misit Deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, *Abba pater*; itaque iam non est seruus, sed filius: ita etiam omnis creatura reuelationem filiorum Dei expectat, quos vtique sancti Spiritus gra- Ibid. tia filios Dei fecit. Ergo & creatura ipsa spiritualis gratiæ reuelatione mutatur, & liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Omnis ergo creatura mutabilis, non solùm ea quæ iam peccato aliquo aut elementorum conditione mutata est, verùm etiam quæ corruptelæ potest esse obnoxia vitio naturæ, K Lib 3. de fide. cap. 2. etsi nondum est studio disciplinæ. Nam vt in superioribus libris docuimus, & angelorum naturam liquet potuisse mutari. Vtique æstimare conuenit quia qualis vnius natura, talis & cæterorum. Mutabilis ergo & reliquorum natura, sed melior disciplina.

Quòd sicut pater sanctus, ita filius, ita & spiritus dicitur sanctus.

Cap. X.

Lib. 1. sent. dist. 14. §. sunt autem. ERgo omnis mutabilis creatura: sed non mutabilis L Spiritus sanctus. Neque enim aliquo vitio mutari potest, qui omnium abolet vitia, peccata condonat. Quomodo ergo mutabilis, qui sanctificando alios mutat ad gratiam, non ipse mutatur? Quomodo mutabilis, qui bonus semper est? Neque enim vmquam malus Spiritus sanctus per quem nobis quę bona sunt ministrantur. Sap. 7. Vnde & Euangelistæ duo, in vno eodémque loco, diuersis quidem inter se verbis, sed eadem designarunt. Matt. 7. Habes enim in Matthæo: *Si vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quantò magis pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se?* Secundùm Lu- Luc. 11. cam autem inuenies ita scriptum: *Quanto magis pater* M *vester de cælo dabit Spiritum sanctum petentibus se?* Aduertimus ergo bonum esse Spiritum sanctum Domini iudicio, Euangelistarum testimonio: quando alius pro sancto spiritu bona, alius pro bonis sanctum Spiritum nominauit. Si igitur quod bonum est, hoc est Spiritus sanctus, quomodo bonus non est? Nec fallit, quòd nonnulli codices habent etiam secundùm Lucam: Quantò magis pater vester de cælo dabit bonum datum petenti- Ephes. 4. bus se? Hoc bonum datum gratia spiritalis est, quod Dominus Iesus effudit de cælo, postquam patibulo crucis fixus, triumphales reuehens euacuatæ mortis exuuias, Psal. 67. victor mortis à mortuis resurrexit sicut habes: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit data hominibus.* Et bene ait data. Sicut enim filius datus, de Esai. 9. quo scriptum est: *Puer natus est nobis, filius datus est no-* Rom. 5. *bis*: data est gratia spiritualis. Quid autem dubitem dicere quia datus est & spiritus sanctus, cùm scriptum sit: Ephes. 4. *Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis?* Quem vtique quoniam pectora recipere captiua non poterant, priùs Dominus Iesus captiuam duxit captiuitatem, vt liberis affectibus gratiæ diuinæ munus infunderet. Pulchrè autem dixit Captiuam captiuitatem. Christi enim victoria, victoria libertatis est, quæ omnes gratiæ vindicauit, nullum astrinxit iniuriæ. Ergo in omnium absolutione, nemo captiuus est. Et quia Dominicæ tempore passionis, sola feriebatur iniuria, quæ captiuos omnes amiserat quos tenebat, in se recurrens captiua facta est ipsa captiuitas, iam iam non Balial addicta, sed Christo, cui seruire libertas est. Qui enim in Domino vocatus est seruus, libertus est 1. Cor. 7. Domini. Sed vt ad proposita reuertamur: *Omnes*, inquit, Psal. 13. *declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Si excipiunt Spiritum sanctum, etiam ipse eum non esse inter omnia confitentur. Si non excipiunt, ergo & ipsum inter omnes declinasse fateantur. Sed videamus vtrùm bonitatem habeat, cùm fons sit principiúmque bonitatis. Nam sicut pater bonitatem habet & filius, ita etiam bonitatem habet Spiritus sanctus. Quod etiam Apostolus docuit, di- Galat. 5. cens: *Fructus autem spiritus, pax, charitas, gaudium, patientia, bonitas.* Quis autem dubitat quòd bonus sit, cuius fructus est bonitas? Arbor enim bona bonos fructus Matt. 7. facit: Itaque si bonus Deus, quomodo non bonus qui Psal. 32. oris eius est spiritus, qui scrutatur etiam alta Dei. An in 1. Cor. 2. alta Dei contagio mali possit intrare? Vnde & illud in- Ioan. 16. telligitur, quàm amentes sint, qui bonum filium Dei abnegant, cùm bonum spiritum Christi negare non possint. De quo ait Dei filius: *Propterea dixi, quia de meo accipiet.* An non bonus spiritus, qui bonos de pessimis facit, peccatum abolet, malum delet, crimen excludit, bonum munus infundit, de persecutoribus Apostolos facit, de peccatoribus sacerdotes? *Eratis*, inquit, *aliquando* Ephes. 5. K *tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Sed quid deferimus eis? Nam si verba exigunt, cùm facta non abnuant, accipiant bonum spiritum scriptum. Dixit enim Dauid: Psal. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam.* Quid est enim spiritus, nisi plenus bonitatis? qui cùm sit inacces- Sap. 2. sabilis natura, receptabilis tamen propter bonitatem suam nobis est, complens virtute omnia, sed qui solis participetur iustis, simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuique præsens, diuidens de suo singulis, & vbique totus. Meritòque filius dixit, *Ite, baptizate gentes in* Matt. 28. *nomine patris & filij & spiritus sancti*, non dedignatus L Spiritus sancti societatem. Cur igitur quod Dominus non dedignatus est in baptismatis sacramento, molestè ferunt aliqui filio vel patri spiritum nostra deuotione coniungi? Bonus ergo spiritus. Bonus autem non quasi Psal. 48. acquirens, sed [illegible] impertiens bonitatem. Non enim Sap. 1. accipit à creaturis, sed accipitur Spiritus sanctus: sicut non sanctificatur, sed ipse sanctificat. Creatura enim sanctificatur: sanctificat autem Spiritus sanctus. In quo licet verbi communio, discretio tamen naturæ est. Sanctus enim dicitur & homo qui accipit, & Deus qui tribuit sanctitatem, quia legimus: *Estote sancti, quoniam & ego sanctus sum.* Non ergo potest sanctificatio & corru- M ptela vnius esse naturæ: & ideo non potest gratia sancti Spiritus & creatura vnius esse substantiæ. Itaque cum omnis inuisibilis præter Trinitatem reliqua natura, cuius rationabilem & incorpoream iure quidam substantiam putant, non impertiat spiritalem gratiam, sed ac- Leuit. 19. quirat: nec participet, sed assumat separanda vtique est à societate Spiritus sancti communitas creaturæ. Credant igitur quia creatura non est Spiritus sanctus. Aut si creaturam putant, cur associant patri? Si creaturam arbitrantur, cur filio Dei iungunt? Quod si à patre & filio non existimant separandum; non æstiment creaturam, quia vbi vna sanctificatio, vna natura est.

Quia spiritu signamur.

Cap. VI.

Ioan. 5. SVnt tamen plerique qui eo quòd in aqua baptiza-
mur & spiritu; non putent aquæ & spiritus distare
Rom. 6. munera, & ideo non putant distare naturam. nec ad-
uertunt quia in illo aquarum sepelimur elemento vt re-
nouati per spiritum resurgamus. In aqua enim imago
mortis, in spiritu pignus est vitæ: vt per aquam moriatur
corpus peccati, quæ quasi quodam tumulo corpus in-
cludit, & per virtutem spiritus renouemur à morte pec-
1. Ioan. 5. cati renati in Deo. *Et ideo hi tres testes vnum sunt*, sicut
Ioannes dixit: *Aqua, sanguis, & spiritus.* Vnum in my-
sterio, non in natura. Aqua igitur testis est sepulturę, san-
guis testis est mortis, spiritus testis est vitæ. Si qua ergo
in aqua gratia, non ex natura aquæ, sed ex præsentia est
Spiritus sancti. Numquid in aqua viuimus sicut in spi-
ritu? Numquid in aqua signamur, sicut in spiritu? In ipso
Act. 17. enim viuimus, & ipse est pignus hæreditatis nostrę, sicut
Ephes. 1. & Apostolus scribens ad Ephesios ait: *In quo credentes si-
gnati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis
nostræ.* Sancto igitur spiritu signati sumus, non natura,
2. Cor. 1. sed à Deo, quia scriptum est. Qui vnxit nos Deus, & qui
signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris.
Signati ergo spiritu à Deo sumus. Sicut enim in Christo
morimur vt renascamur; ita etiam spiritu signamur, vt
splendorem atque imaginem eius & gratiam tenere pos-
simus, quod est vtique spiritale signaculum. Nam etsi
al. spiritu. † specie signemur in corpore, veritate tamen in corde
signamur: vt Spiritus sanctus exprimat in nobis imagi-
nis cælestis effigiem. Quis igitur audeat dicere discretum
à Deo patre & Christo esse Spiritum sanctum, cùm per
ipsum ad imaginem & similitudinem Dei esse mereа-
mur, & per ipsum fiat, quemadmodum Petrus Aposto-
lus dixerit, vt diuinæ simus consortes naturæ? In quo vti-
que non carnalis successionis hereditas, sed adoptionis
2. Petr. 1. gratiæ spiritale commercium est. Atque vt sciamus cor-
dis nostri magis hoc quàm corporis esse signaculum,
Psal. 4. docet Propheta qui dicit: *Signatum est in nobis lumen vul-
tus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo.*

Quia replet omnia spiritus Dei.

Cap VII.

Lib. 1. sent. dist. 37. §. & quonia. CVm igitur omnis creatura, certis naturæ suæ sit cir-
cumscripta limitibus, siquidem & illa inuisibilia
opera quæ non quærunt locis & finibus comprehendi,
substantię suę tamen proprietate clauduntur: quomodo
quis audeat creaturam appellare Spiritum sanctum, qui
non habeat circumscriptam determinatámque virtu-
Sap. 7. tem? Quia & in omnibus & vbique semper est, quod
Psal. 25. vtique diuinitatis & dominationis est proprium; *Domini*
enim *est terra, & plenitudo eius.* Et ideo cùm Dominus
seruulos suos Apostolos destinaret, vt agnosceremus
aliud creaturam esse, aliud gratiam spiritalem: alios aliò
destinabat, quia omnes simul vbique esse non poterant.
Dedit autem omnibus Spiritum sanctum, qui licet sepa-
ratis Apostolis, inseparabilis gratiæ munus infunderet.
Erant igitur diuersæ personæ, sed vnus in omnibus
operationis effectus, quia vnus est Spiritus sanctus, de
Act. 1. quo ait: *Accipietis virtutem venientem Spiritum san-
ctum in vos; & eritis mihi testes in Hierusalem & in om-
ni Iudæa & Samaria vsque in fines terræ.* Incircumscriptus
igitur & infinitus Spiritus sanctus, qui se discipulo-
rum sensibus per separatarum diuortia discreta regio-
num, remotósque fines totius orbis infundit, quem ni-
Psal. 138. hil potest præterire vel fallere. Et ideo sanctus Dauid
ait: *Quò ibi à spiritu tuo, aut quo à facie tua fugiam?*
De quo angelo scriptura hoc dicit? de qua dominatio-
ne? de qua potestate? Cuius inuenimus angeli virtutem
per plurimos esse diffusam? Angeli enim ad paucos mit-
tebantur, Spiritus autem sanctus populis infundebatur.
Quis igitur dubitet quin diuinum sit quod infunditur

A simul pluribus, nec videtur, corporeum autem quod vi-
detur à singulis & tenetur? Sed quemadmodum sanctifi- Act. 2.
cans Apostolos spiritus non est humanę consors naturę.
ita etiam sanctificans angelos, dominationes & potesta-
tes, non habet consortium creaturæ. Si qui autem pu-
tant non esse spiritalem in angelis sanctitatem, sed aliam
quandam gratiam suæ proprietate naturæ, hi inferiores
profectò angelos hominibus iudicabunt. Cùm enim &
ipsi fateantur quòd spiritui sancto angelos conferre non
audeant, nec possint † negare quòd hominibus infunda- al. vetare.
tur Spiritus sanctus, sanctificatio enim spiritus donum
munúsque diuinum sit: inuenientur vtique homines
B qui meliorem sanctificationem habent angelis præfe-
rendi. Sed cùm angeli hominibus in adiumentum de- Hebr. 1.
scendant, intelligendum est quòd creatura quidem su-
perior angelorum sit quæ plus recipit gratiæ spiritalis;
eiusdem tamen & erga nos & illos munus auctoris sit.
Quanta autem gratia, quæ præmiis angelorum etiam
inferiorem creaturam humanæ conditionis exæquet? si-
cut Dominus ipse † præmisit, dicens: *Erit is sicut angelis in* al. promi-
cælo. Nec difficile. Qui enim illos angelos fecit spiritus, sit.
homines quoque per eandem gratiam similes faciet an- Matt. 22.
gelorum. De qua autem creatura dici potest, quia re- Psal. 103.
pleuerit vniuersa, quod scriptum est de Spiritu sancto: Sap. 1.
Effundam de spiritu meo super omnem carnem? Non de Iohel. 2.
C angelo dici potest. Denique Gabriel ipse missus ad Ma- Luc. 1.
riam: *Aue*, inquit, *gratia plena.* Spiritalem vtique in ea
declarant gratiam, quòd in eam spiritus sanctus superue-
niret, & plenum gratiæ vterum verbo esset habitura cæ-
lestis. Domini enim est omnia complere, qui dicit: *Ego* Hier. 23.
cælum & terram compleo. Si ergo Dominus est qui cæ- Lib. 1. sent.
lum complet & terram, quis potest Spiritum sanctum dist. 37. §.
iudicare dominationis & diuinæ potestatis exortem, qui & quonia.
repleuit orbem, & quod vltra totum orbem est, repleuit Sap. 1.
Iesum mundi totius redemptorem? Scriptum est enim: Luc. 4.
Iesus autem plenus Spiritu sancto regressus est ab Iordane.
D Quis igitur alius nisi qui eiusdem esset plenitudinis,
complentem omnia posset implere? Sed ne hoc secun-
dùm carnem dictum obiiciant, quamquam plus vnus
ille quàm omnes, de cuius carne exibat virtus, quæ sa-
naret omnes: tamen sicut Dominus complet omnia, ita
etiam de spiritu lectum est: *Quoniam spiritus Domini re-* Luc. 6.
pleuit orbem terrarum. Habes etiam de omnibus qui con- Sap. 1.
uenerant cum Apostolis dictum quia repleti sancto Act. 4.
Spiritu, loquebantur verbum Dei cum fiducia. Vides
quia & plenitudinem & fiduciam dat Spiritus sanctus?
cuius operationem archangelus nuntiat Mariæ, di-
cens: *Spiritus superueniet in te.* Habes etiam in Euan- Luc. 1.
gelio, quia angelus secundùm tempus descendebat Ioan. 5.
in natatoriam, & mouebatur aqua, & qui prior des-
E cendisset in natatoriam, sanus fiebat. Quid in hoc typo
angelus, nisi descensionem sancti Spiritus nuntiabat,
quæ nostris futura temporibus aquas sacerdotalibus in-
uocata precibus consecraret? Ille ergo angelus sancti
Spiritus erat nuntius, eo quòd per gratiam spiritalem
medicina nostris esset animiae mentis languoribus de-
ferenda. Eosdem ergo & spiritus habet, quos Deus pa-
ter & Christus ministros. Sic omnia replet, sic omnia
possidet, sic omnia operatur in omnibus quemadmo-
dum & Deus pater operatur & filius: Quid igitur sancti 1. Cor. 12.
spiritus operatione diuinius, cùm etiam benedictionum
suarum præsulem spiritum Deus ipse testetur; dicens:
F *Ponam spiritum meum super semen tuum; & benedictio-* Esai. 44.
nes meas super filios tuos? Nulla enim potest esse ple-
na benedictio, nisi per infusionem spiritus sancti. Vn-
de & Apostolus nihil melius hoc nobis quod optaret
inuenit, sicut ipse dixit: *Non deficimus pro vobis orantes
& obsecrantes, vt repleamini cognitione voluntatis eius,* Coloss. 1.
*in omni sapientia & intellectu spiritali, ambulantes di-
gnè Deo.* Hanc igitur Dei esse docuit voluntatem, vt
magis in bonis operibus & sermonibus & sensibus
ambulantes repleamur voluntate Dei, qui ponit in
cordibus nostris spiritum sanctum. Ergo si is qui habet Rom. 5.
spiritum sanctum, Dei repletus est voluntate, vtique
inter patrem & spiritum nulla distantia voluntatis est.
Simul illud aduerte, quia Deus dat spiritum sanctum.

Ioan. 14. Non enim humanum hoc opus, neque ab homine datur, sed qui inuocatur a sacerdote, à Deo traditur, in quo
Ephes. 5. Dei manus, ministerium sacerdotis est. Nam si Paulus
Coloss. 1. Apostolus indicauit, quòd ipse donare Spiritum sanctum sua auctoritate non posset, & in tantum se huic officio imparem credidit, vt à Deo nos spiritu optaret impleri; quis tantus est, qui huius traditionem muneris sibi audeat arrogare? Itaque Apostolus votum precatione de-
Act. 11. tulit, non ius auctoritate aliqua vendicauit. Impetrare optauit, non imperare præsumpsit. Petrus quoque ait, quia non erat idoneus qui posset Spiritum sanctum vel
Esai. 42. cogere vel arcere. Sic enim dixit: *Ergo si eandem gratiam concessit illis Deus sicut & nobis, ego quis eram, qui possem prohibere Deum?* Sed fortasse apostolicis non moueantur exemplis, & ideo diuinis vtamur oraculis. Scriptum est enim: *Iacob puer meus, suscipiam eum, Israel electus meus, suscepit eum anima mea, dedi spiritum*
Esai. 61. *meum in ipsum.* Dominus quoque dixit; *Spiritus Do-*
Luc. 14. *mini super me, propter quod vnxit me.* Quis ergo audeat
2. Cor. 5. dicere creatam Spiritus sancti esse substantiam, qui cùm illuxerit in cordibus nostris, diuinæ cernimus pulchritudinem veritatis, & distantiam creaturæ diuinitatisque cognoscimus, vt opus segregetur ab auctore? Aut de qua creatura Deus ita locutus est, quòd aut dominationes aut potestates effundat aut angelos? *Sed de spiritu*, inquit, *meo effundam.* Non spiritum ait, sed de spiritu. Neque enim nos capere possumus pleni-
Iohel. 2. tudinem Spiritus sancti, sed tantùm accipimus, quantùm de suo arbiter nostri pro sua voluntate diuiserit. Si-
1. Cor. 12. cut enim Dei filius non rapinam arbitratus est esse se
Philip. 2. æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, vt nos eum nostris animis percipere possemus: exinaniuit autem non quòd ipse esset vacuus suę plenitudinis, sed quò mihi qui plenitudinem eius sustinere non possum, pro eo quod capere possem infunderetur: ita etiam de Spiritu
Iohel. 2. sancto pater se dicit effundere super omnem carnem. Non enim totum effundit, sed quod effudit, omnibus abundauit. Supra nos ergo effusum est de spiritu: at verò super Dominum Iesum cùm in forma esset hominis, manebat spiritus, sicut scriptum est: *Super quem videris*
Ioan. 1. *spiritum descendentem de cælo, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Circa nos ex affluenti commodo liberalitas largientis est, in illo totius manet in æternum spiritus plenitudo. Quod igitur nobis satis
Ioan. 3. esse iudicauit, effudit: & quod effusum est, non separatum est nec incisum, sed vnitatem habet plenitudinis, quò aciem nostri cordis illuminet pro nostræ possibilitate virtutis. Denique tantum capimus, quantum profectus nostræ mentis acquirit. Inseparabilis est enim plenitudo gratiæ spiritalis, sed nobis pro nostræ participatur facultate naturæ. Effundit ergo Deus de spi-
Iohel. 2. ritu, effunditur etiam charitas Dei per spiritum: quo
Rom. 5. loco vnitatem debemus agnoscere operationis & gratiæ. Sicut enim de Spiritu sancto dei effudit, ita etiam Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, vt intelligamus non esse opus sanctum Spiritum, qui diuinæ arbiter & fons profluus charitatis est. Similiter autem vt credas id quod effunditur, cum creaturis non posse esse commune, sed speciale diuinitatis,
Cant. 1. etiam & filij nomen effunditur, sicut habes: *Vnguentum effusum est nomen tuum.* Cuius virtute sermonis, nihil potest esse præstantius. Nam sicut infusum in vase aliquo vnguentum cohibet odorem suum, qui odor quamdiu vasis illius angustiis coercetur, etsi ad plures non potest peruenire, tamen vim suam seruat: cùm verò de vase illo quo claudebatur, vnguentum fuerit effusum, longè latéque diffunditur: ita & Christi nomen ante eius aduentum in Israel populo, quasi in vase ali-
Psal. 75. quo Iudæorum mentibus claudebatur. *Notus enim in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.* Hoc vtique nomen, quod vasa Iudæorum angustiis suis coercitum continebant. Magnum quidem tunc nomen, cùm infirmiorum atque paucorum hæreret angustiis, sed magnitudinem sui nondum per corda gentium & in fines totius orbis effuderat. Postea verò quàm per omnem mundum suo illusit aduentu, per omnem vtique crea-

G turam, diuinum illud suum nomen extendit, non re- Psal. 8.
pletum accessione aliqua (plenitudo enim nescit augmentum) sed replens vacua, vt esset admirabile nomen Eccl. 24.
eius in vniuersa terra. Huius igitur effusio nominis, Psal. 44.
abundantem quandam exuberantiam gratiarum, bo- Sap. 7.
norumque cælestium significat largitatem. Ex abundan- Iohel. 2.
ti enim superfluit quidquid effunditur. Itaque sicut † al. creatu-
creata non potest dici sapientia quæ ex ore Dei procedit, ra.
nec verbum quod eructatur ex corde, nec virtus in qua plenitudino maiestatis æternæ est: ita etiam creatus non potest spiritus æstimari, qui ex ore Dei funditur, cùm ipse Deus tantum ostenderit vnitatem, vt effundere se de
H spiritu suo dicat. Quo intelligamus, quia etiam Dei patris eadem gratia sit, quæ Spiritus sancti est, & quòd sine incisione ac detrimento aliquo diuidatur mentibus singulorum. Quod ergo de spiritu effunditur, nec inciditur, nec partibus aliquibus corporalibus comprehenditur aut secatur.

Quia sempiternus Dei spiritus.

CAP. VIII.

I QVomodo enim credibile est, quòd spiritus sectilibus aliquibus diuidatur? Dicit enim Ioannes de Deo: *Et in hoc cognoscimus quia manet in nobis, de spiritu* 1. Ioan. 3.
quem dedit nobis. Quod autem manet, semper vtique est, nec mutatur. Ergo si mutationem non habet, æternitatem habet. Et ideo Spiritus sanctus sempiternus est, Rom. 8.
creatura autem obnoxia vanitati, ideóque mutabilis. Quod autem mutabile est, esse non potest sempiternum: & ideo non potest Spiritui sancto & creaturæ esse consortium: quia sempiternus est spiritus, creatura autem omnis in tempore est: Sempiternum autem spiritum, Hebr. 9.
etiam Apostolus ostendit. *Si enim sanguis taurorum & hircorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad carnem*
K *emundandam, quantò magis sanguis Christi qui per spiritum* Psal. 44.
sempiternum se obtulit immaculatum Deo? Ergo sempiter- Hebr. 1.
nus est spiritus. Plerique arbitrati sunt vnguentum Chri- Hebr. 7.
sti esse Spiritum sanctum. Et bene vnguentum, quia oleum lætitiæ nuncupatum est, quo plurimarum redolente copula gratiarum, verum illum Deus omnipotens pater vnxit principem sacerdotum: qui non vt alij in typo vnctus ex lege, sed & secundùm legem vnctus in corpore, & in veritate supra legem virtute sancti spiritus ex patre plenus est. Hoc est oleum lætitiæ, de quo dicit Propheta: *Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus* Psal. 44.
L *tuis.* Denique Petrus vnctum spiritu dicit Christum, si- Act. 10.
cut habes: *Vos scitis quod factum est verbum per totam Iudæam, incipiens à Galilæa post baptismum, quod prædicauit Ioannes, Iesum à Nazareth, quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto.* Oleum igitur lætitiæ Spiritus sanctus est. Et pulchrè Psal. 44.
oleum lętitię dixit, ne creaturam putares. Olei enim huiusmodi natura est, vt nequaquam naturę alterius humido misceatur. Lætitia quoque non corpus vnxit, sed intima cordis illuminat: sicut Propheta dixit: *Dedisti lætitiam in corde meo*, ergo cùm Indat operam, qui oleum Psal. 4.
velit cum creatura humidiore cōfundere, quia cùm olei Esai. 1.
leuior natura sit cæteris, residentibus aliis eleuatum cernitur: quomodo putant isti deterrimi caupones,
M oleum lætitię cùm cæteris creaturis sua posse fraude confundi, cùm vtique non queant incorporeis corporea, increatis creata misceri? Et bene oleum lætitiæ dicitur, quo Ibid.
vnctus est Christus. Neque enim vsitatum fuit ei oleum & commune quærendum, quo aut vulnera curantur, aut æstus leuatur: cùm fomentum vulnerum suorum salus mundana non quæreret, nec refectionem corporis fatigati virtus sempiterna deposceret. Nec mirum si habet oleum lætitiæ, qui facit exultare morituros, tristitia mundum exuit, mœstu fœtorem mortis aboleuit. Et ideo Apostolus ait: *Christus enim bonus odor sumus* 2. Cor. 2.
Deo. Vtique de spiritalibus significans se locutum. Sed & cùm ipse filius Dei dicat: *Spiritus Domini super* Luc. 4.
me, propter quod vnxit me, spiritale signat vnguen- Cant. 1.
tum. Ergo vnguentum Christi est spiritus. Aut si quia vnguentum exinanitum est nomen Iesu, Christum

ipsum intelligere volunt, vnguenti expressum nomine, non spiritum Christi; vtique cum vnctum Spiritu sancto Dominum Iesum Petrus Apostolus dixerit, liquet sine dubio quod vnguentum dicatur & spiritus. Sed quid mirum cùm & pater & filius spiritus esse dicatur? De quo quidem dicemus plenius, cùm de vnitate nominis dicere cœperimus. Tamen quia hic quoque incidit pulcherrimus locus, ne sine corollario eum præterire videamur, accipiant quia & pater dicitur spiritus, sicut in Euangelio Dominus locutus est, quoniam spiritus est Deus: & Christus spiritus dicitur, quia Hieremias dixit: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus.* Et pater ergo spiritus, & filius spiritus: quia quod non est ceaturæ corpus, hoc spiritus est. Sed non confusus cum patre & filio Spiritus sanctus, verum & patre distinctus & filio. Non enim Spiritus sanctus est mortuus, qui mori non potuit, quia carnem non suscepit, nec mortis capax esse potuit sempiterna diuinitas: sed mortuus est secundùm carnem Christus. In eo vtique mortuus quod suscepit ex Virgine, non in eo quod habebat ex patre. In eo enim mortuus, in quo crucifixus est Christus. Spiritus autem sanctus non potuit crucifigi, qui carnem & ossa non habuit: sed crucifixus est Dei filius, qui carnem & ossa suscepit, vt in illa cruce nostræ carnis tentamenta morerentur. Suscepit enim quod non erat, vt celaret quod erat. Célauit quod erat, vt tentaretur in eo, & redimeretur quod non erat: vt ad id quod erat, per id quod non erat, nos vocaret. O diuinum crucis illius sacramentum, in qua hæret infirmitas, virtus libera est, affiguntur vitia, eriguntur trophæa! Vnde Dauid sanctus ait: *Confige clauis à timore tuo carnes meas*: non ferreis clauis ait, sed timoris & fidei. Vehementior est enim virtutis strictura quàm pœnæ. Denique Petrum, cùm vsque in atrium principis sacerdotum Dominum sequeretur, quem nemo ligauerat, fides vinxerat: & quem fides vinxit, pœna non soluit. Rursus cùm ligaretur à Iudæis, deuotio soluit, pœna non tenuit, quia non recessit à Christo. Ergo & tu crucifige peccatum, vt moriare peccato. Qui enim peccato moritur, Deo viuit. Viuas ei qui filio proprio non pepercit, vt in illius corpore nostras crucifigeret passiones. Pro nobis enim mortuus est Christus, vt nos in illius rediuino corpore viueremus. Mortua est ergo in illo non vita nostra, sed culpa. Qui peccata, inquit, nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt à peccatis nostris separati cum iustitia viuamus, cuius vulnere plagarum sanati sumus. Lignum igitur illud crucis velut quædam nostræ nauis salutis, vectura nostra, non pœna est. Alia enim salus non est, nisi vectura salutis æternæ, dum mortem expetendo, non sentio: dum penam contemnendo, non patior: dum metum nescio, negligendo. Quis est igitur, cuius vulnere plagarum sanati sumus, nisi Christus Dominus? De quo idem prophetauit Esaias, quia plaga eius nostra medicina est. De quo Paulus Apostolus in epistolis suis scripsit: *Qui peccatum non cognouit, sed pro nobis peccatum factus est.* Hoc quippe diuinum in eo, quia caro peccatum non fecit, nec in eo suscepti corporis natura peccauit. Nam quid mirum si non peccauit sola diuinitas, cùm peccandi incentiua non habeat? Si autem solus exors peccati Deus, omnis vtique creatura per naturam sui, vt diximus, obnoxia potest esse peccato.

Inf. cap. 14. — Ioan. 4. — Thren. 4. — Luc. 24. — Psal. 118. — Matt. 26. — Act. 12. — Rom. 6. — Rom. 8. — 1. Pet. 2. — Esa. 53. — 2. Cor. 5.

Quia spiritus peccata condonat.

Cap. IX.

Dic igitur quicumque Spiritus sancti diuinitatem negas: Spiritus autem obnoxius num potuit esse peccato qui magis peccata condonat? Numquid angelus donat? Nunquid archangelus? Non vtique: sed donat solus pater, solus filius, solus Spiritus sanctus. Nemo autem quod non potest donare, non potest non euitare. Sed fortasse dixit aliquis, quia & Seraphim dixit Esaiæ: *Ecce tetigit hoc labia tua, & abstulit iniquitates tuas, & peccata tua circumpurgauit.* Abstulit, inquit, & G circumpurgauit: non ego abstuli, sed ignis ille de altari Dei, hoc est gratia spiritalis. Quid enim aliud piè intelligere possumus in altari Dei esse, nisi spiritus gratiam? Non vtique lignum siluarum, nec fuliginem atque carbonem. Aut quid tam pium, quàm vt secundùm mysterium intelligamus, quia reuelabatur in ore Esaiæ, omnes homines per passionem Christi esse purgandos? Qui velut carbo secundùm carnem exussit nostra peccata, sicut in Zacharia habes: *Nonne hic titio eiectus ab igni?* Et Iesus indutus erat vestimenta sordida. Denique vt sciamus communis hoc redemptionis mysterium per prophetas euidentissimè reuelatum, etiam hoc loco habes H ab illo dictum: *Ecce abstulit peccata tua*: non quod Christus peccata sua deponeret, qui peccatum non fecit, sed quod in carne Christi omne à peccatis suis genus absolueretur humanum. Sed etiam si Seraphim abstulisset peccatum, quasi vnum vtique de ministris Dei, ad hoc esset mysterium destinatum. Sic enim dixit Esaias: *Quia missum est ad me vnum de Seraphim.*

Zach. 3. — Ibid. — 1. Petr. 2. — Esai. 6.

I

Non de loco ad locum transire spiritum Dei; de quo scriptum est: Qui à patre procedit, & de quo dicit filius Dei: Quem ego mittam vobis.

Cap. X.

Et spiritus quidem missus dicitur: sed Seraphim ad vnum, spiritus ad omnes. Seraphim mittitur in ministerium, spiritus operatur mysterium. Seraphim quod iubetur, exequitur, spiritus quod vult, diuidit. Seraphim de loco ad locum transit (non enim complet omnia, sed & ipsum repletur ab spiritu.) Seraphim descendit cum aliquo secundùm naturam suam transitu; at verò de K Spiritu sancto hoc non possumus æstimare, de quo dicit filius Dei: *Cùm venerit paracletus spiritus veritatis, quem ego mittam vobis, qui à patre procedit.* Etenim si de loco procedit spiritus, & ad locum transit: & ipse pater in loco inuenitur, & filius. Si de loco exit quem pater mittit, aut filius: vtique de loco transiens spiritus atque progrediens: & patrem sicut corpus, secundùm impias interpretationes, relinquere videtur & filium. Hoc secundùm eos loquor, qui putant quod habeat spiritus descensorium motum. Sed neque in loco aliquo pater circùmscribitur, qui est super omnia, non solùm corporeæ naturæ, sed etiam inuisibilis creaturæ: neque L filius suorum operum locis temporibúsque concluditur, qui super omnem est creaturam totius opifex creaturæ: neque spiritus veritatis, vt pote Dei spiritus, circumscribitur aliquibus finibus corporalibus: qui cùm sit incorporeus, omnem intelligibilem substantiam creaturæ inenarrabili diuinitatis plenitudine supereminet: spirandi vbi velit, & inspirandi † quò velit, habens super omnia potestatem. Non ergo quasi ex loco mittitur spiritus, aut quasi ex loco procedit; quando procedit ex filio, sicut ipse filius cùm dicit: *De patre processi, & veni in mundum*, omnes interficit opiniones quæ ex loco ad locum possunt, sicut in aliquibus corpo- M ralibus, æstimari. Similiter cùm aut intus aut foris legimus Deum esse, non vtique Deum aut intra aliquod corpus includimus, aut ab aliquo corpore separamus: sed alta hoc & inenarrabili æstimatione pensantes, diuinæ naturæ intelligimus arcanum. Denique ita sapientia ex ore altissimi prodiisse se dicit, vt non extra patrem sit, sed apud patrem, quia verbum erat apud Deum. Nec solùm apud patrem, sed etiam in patre. Dicit enim: *Ego in patre, & pater in me est.* Sed neque cùm de patre exit, de loco recedit, aut quasi corpus à corpore separatur: neque cùm in patre est, quasi in corpore tamquam corpus includitur. Spiritus quoque sanctus cùm procedit à patre & filio, non separatur à patre, non separatur à filio. Quemadmodū enim separari potest à patre, qui spiritus oris eius est? Quod vtique & æternitatis indicium, & diuinitatis exprimit vnitatē. Est ergò & manet

Ioan. 16. — Esa. 16. — 1. Cor. 12. — Lib. 1. sent. dist. 35 §. sunt ergo spiritus. — Ioan. 15. — Ephes. 1. — Ioan. 16. — Sap. 7. — Ioan. 3. — al. quomodo. — 4. Cor. 3. — Ioan. 16. — Eccl. 24. — Ioan. 1. — Ioan. 14. — Ioan. 15. — Psal. 32.

semper, qui oris est spiritus. Sed descendere videtur e- A tiam, cum illum recipimus, vt habitet in nobis, ne nos simus à gratia eius alieni. Nobis descendere videtur, non quòd ille descendat, sed quòd ad illum animus noster ascendat. De quo pleniùs diceremus, nisi meminissemus Ioan. 1. in libris iam superioribus positum, quòd & pater dixe- Lib. 5. de fide cap. 2. rit: *Descendamus & confundamus linguas eorum* Et filius dixerit: *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Genes. 11. Ioan. 14. Sic igitur venit spiritus, quemadmodum venit pater, quia vbi pater est, ibi est & filius: & vbi filius est, ibi est Spiritus sanctus. Non ergo discretè venire æstimandus est Spiritus sanctus. Ve- B nit autem non de loco ad locum, sed à dispositione constitutionis, ad salutem redemptionis: à gratia viuificationis, ad gratiam sanctificationis: vt de terris ad cœlum, de iniuria ad gloriam, de seruitio ad regnum transferat. Ibidem. Sic ergo venit spiritus, quemadmodum venit pater. Dixit enim filius: *Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Numquid corporaliter pater venit? Sic ergo spiritus venit: In quo cum venit, & patris & filij plena præsentia est. Quis autem potest à patre & filio Spiritum sanctum separare, cùm vel appellare patrem & filium sine spiritu non queamus? *Nemo enim dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto.* 1. Cor 12. Ergo si appelare C Dominum Iesum sine spiritu non possumus, vtique sine Galat. 1. spiritu prædicare non possumus. Si autem & angeli prædicant Dominum Iesum, quem nemo potest sine spiritu prædicare: & in ipsis ergo Spiritus sancti munus operatur. Probauimus igitur vnam præsentiam esse, vnam gratiam esse patris & filij & Spiritus sancti, quæ tam cælestis atque diuina est, vt pro ea agat gratias patri filius, Matt. 11. dicens: *Confiteor tibi Domine pater cæli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.*

Quia vna pax, vna gratia patris & filij & Spiritus sancti. D

CAP. XI.

Rom. 1. ERgo cùm vna vocatio sit, vna etiam gratia est. Denique scriptum est: *Gratia vobis & pax à Deo patre nostro & Domino Iesu Christo.* Ecce habemus quia patris & filij vna est gratia, & patris & filij vna est pax: sed hæc gratia & pax fructus est spiritus, sicut ipse Apostolus Galat. 5. docuit, dicens: *Fructus autem spiritus, charitas, gaudium pax, patientia.* Et bona pax & necessaria, vt nemo disputationum turbetur incertis, neque passionũ corporalium tempestate quatiatur, sed in simplicitate fidei & tranquillitate mentis quietus circa Dei cultum perse- E ueret affectus. De pace probauimus. De gratia autem Zach. 12. propheta Zacharias dicit: *Quia promisit Deus effundere in Hierusalem spiritum gratiæ & misericordiæ.* Act. 2. Et Apostolus Petrus dicit: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis gratiam Spiritus sancti.* 1. Cor. 12. Ergo sicut patris & filij, ita & Spiritus sancti gratia est. Quomodo enim sine spiritu potest esse gratia, cùm gratia diuina omnis in spiritu sit?

Quia vna charitas patris & filij & Spiritus sancti, & operatio Trinitatis, vt passionem corporis Dominus Iesus subiret. F

CAP. XIX.

1. Cor. 13. SEd non solùm pacem & gratiam legimus patris & filij & Spiritus sancti, sed etiam charitatem & communionem, fidelis Auguste. De charitate enim dictum est: *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei.* Ioan. 14. Accepimus charitatem patris. Eadem charitas quæ patris, Ephes. 5. etiam filij est. Ipse enim dixit: *Qui me diligit, diligetur à patre meo, & ego diligam eum.* Ioan. 3. Quæ est enim charitas filij, nisi quia se pro nobis obtulit, & suo sanguine nos redemit? Eadem autem charitas & in patre est, quia scriptum est: *Sic enim dilexit Deus mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Tradidit ergo pater filium, & filius ipse se tradidit. Seruatur charitas, nec læditur pietas. Nulla est enim pietatis iniuria, vbi nulla est traditionis ærumna. Tradidit volentem, tradidit offerentem, non vtique ad pœnam pater filium, sed ad gratiam. Si discutis facti meritum, interroga pietatis vocabulum. Vas electionis vnitatem hanc diuinæ charitatis euidenter ostendit, quia & pater tradidit filium, & filius ipse se tradidit. Pater tradidit, quia filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. De filio quoque dicit: *Qui se tradidit pro me.* Rom. 8. Tradidit, inquit. Si gratiæ, quid arguo? Si iniuriæ, plus debeo. Galat. 2. Sed sicut pater tradidit filium, & filius ipse se tradidit, accipe quia & spiritus eum tradidit. Scriptum est enim: *Tunc Iesus ductus est in desertum ab spiritu, vt tentaretur à diabolo.* Matt. 4. Ergo & Spiritus diligens tradidit Dei filium. Sicut enim vna est charitas patris & filij, ita hanc charitatem Dei supra effundi per Spiritum sanctum, & fructum esse sancti Spiritus Rom. 5. declarauimus: quia fructus est spiritus charitas, gau- Galat. 5. dium, pax, patientia.

Quia vna communicatio patris & filij & Spiritus sancti.

CAP. XIII.

COmmunicationem autem & patris & filij esse manifestum est, quia scriptum est: *Et communicatio nostra cum patre & filio eius Iesu Christo.* 1. Ioan. 1. Et alibi: *Communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis* 2. Cor. 13. Si igitur vna pax, vna gratia, vna charitas, vna communicatio est patris & filij & Spiritus sancti: vna certè operatio est. Et vbi vna operatio est, vtique non potest virtus esse diuisa, & discreta substantia. Nam quomodo operationis eiusdem gratia conueniret?

Quia vnum nomen patris & filii & Spiritus sancti.

CAP. XIV.

QVis igitur vnitatem separare audeat nominis, cùm operationis videat vnitatem? Sed quod ego vnitatem nominis argumentis adstruo, cùm diuinæ vocis euidens testimonium sit, vnum nomen esse patris & filij & Matt. 28. Spiritus sancti? Scriptum est enim: *Ite, baptizate gentes in nomine patris & filij & Spiritus sancti.* In nomine dixit, non in nominibus Non ergo aliud nomen patris, aliud nomen filij, aliud nomen Spiritus sancti, quia vnus Deus: 1. Cor. 8. non plura nomina, quia non duo dij, non tres dij. Et vt aperiret quia vna diuinitas, vna maiestas est, quia vnum nomen patris & filij & Spiritus sancti, non in alio nomine venerit filius, in alio nomine Spiritus sanctus, ait Ioan. 5. ipse Dominus: *ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Quod autem nomen patris est, hoc idem filij, scriptura decla- Exod. 33. rat, quia in Exodo dixit Dominus: *Ego antecedam te nomine meo & vocabo in nomine meo Dominum in conspectu tuo.* Dominus ergo dixit, quia in nomine suo vocabit Domi- Ioan. 14. num. Dominus ergo & patris est nomen & filij. Cùm autem vnum nomen sit patris & filij, accipe quòd & Spiritus sancti idem nomen sit, quoniam & Spiritus sanctus in nomine filij venit, sicut scriptum est: *Paracletus autem Spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia.* Qui autem venit in nomine filii, vtique etiam in nomine patris venit, quia vnum nomen patris & filii est. Sic fit vt vnum & patris & filii nomen sit & Spiritus sancti. Nec enim est aliud nomen sub cæ- Act. 4. lo datum, in quo oporteat nos saluos fieri. Simul docuit vnitatem diuini nominis esse credendam, non dissipabilitatem; quoniam in vnitate nominis venit Christus: in suo autem nomine venturus antichristus est, sicut scriptum est: *Ego veni in nomine patris mei & non ac-* Ioan. 5. *cepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipie-*

tis. Edoctum est igitur ex his, non esse in patre & filio & spiritu paracleto nominis diuersitatem. Et quod nomen est patris, id esse etiam filij nomen: similiter quod nomen est filij, esse id etiam Spiritus sancti. Quandoque etiam paracletus filius dicitur, sicut & Spiritus sanctus. Et ideo ait in Euangelio Dominus Iesus: *Rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit vobis, qui vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis.* Et bene dixit alium, ne ipsum filium, ipsum spiritum intelligeres. Vnitas enim nominis est, non filij spiritúsque Sabelliana confusio. *Ioan. 14.*

Quia & filius paracletus dicitur sicut & spiritus: & quia beneficij & gratiæ hoc nomen, non iniuriæ est.

Capvt. XV.

B

Itaque alius paracletus est filius, alius paracletus Spiritus sanctus. Filium enim paracletũ dixit etiam Ioannes, sicut habes, *Si quis peccauerit, paracletum habemus apud patrem Iesum Christum.* Itaque quemadmodum vnitas nominis, ita etiam vnitas potestatis est. Vbi enim paracletus spiritus, ibi etiam filius. Nam sicut hic in æternum Dominus futurum cum fidelibus spiritum dicit, ita etiam de se alibi ostendit, quòd in æternum cum Apostolis sit futurus, dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem mundi.* Vnum sunt ergo filius & spiritus; vnũ nomen est Trinitas, & vna inseparabilisque præsentia. Sicut autem ostendimus paracletum filium nominatum, ita etiam ostẽdimus veritatem spiritum nuncupatum. Veritas Christus, veritas spiritus. Habes enim in epistola Ioannis: *Quoniam spiritus est veritas.* Non solùm ergo spiritus veritatis, sed etiam veritas dicitur spiritus, sicut & filius veritas prædicatur, qui ait: *Ego sum via & veritas & vita.* *1. Ioan. 2. Ioan. 14. Matt. 28.* C *1. Ioan. 5. Ioan. 14.*

Quia sicut pater lumen, ita & filius lumen, & spiritus lumen est, & sicut patrem ignem legimus, ita & filium & Spiritum sanctum.

Cap. XVI.

D

Qvid autem adstruam, quòd sicut pater lumen, ita etiam filius lumen, & Spiritus sanctus lumen est? Quod vtique diuinæ potentiæ est. Deus enim lux est, sicut dixit Ioannes: *Quia Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt:* lux autem & filius, quia vita erat lux hominum. Et vt ostẽderet se de dei filio Euangelista dixisse, ait de Ioanne Baptista: *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ergo quia Deus lux est, lux autem vera est Dei filius: sine dubio Deus verus est Dei filius. Habes & alibi, quia filius Dei lux est. Populus qui sedebat in tenebris & in vmbra mortis, lucem vidit magnam. Quid autem hoc euidentius quod ait: *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen?* hoc est quod apud te Deus omnipotens pater, qui fons vitæ in lumine tuo filio, lumen videbimus Spiritus sancti. Sicut ipse Dominus ostendit, dicens: *Accipite Spiritum sanctum.* Et alibi: *Et virtus exibat de eo.* Ipsum autem patrem quis dubitet lucem esse, cùm lectum sit de filio eius, quia splendor sit lucis æternæ? Cuius enim nisi patris æterni splẽdor est filius, qui & cum patre semper est, nec dissimilis, sed eadem claritate semper præfulget? Et Esaias significat, non solùm lucẽ, sed etiam ignem Spiritum sanctum, dicens: *Et erit lux Israël in ignem.* Itaque Prophetæ eum ignem ardentem dixerunt, quia in tribus istis generibus propensiùs maiestatem diuinitatis aduertimus: quoniam & sanctificare, diuinitatis; & illuminare, ignis & lucis est proprium: & specie ignis exprimi vel videri, diuinæ est consuetudinis. *Deus enim est ignis consumens,* sicut Moyses dicit. Vidit enim ipse in rubo ignem, & audierat Deum, tunc quando vox facta est de flamma ignis ad eum, dicens: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* Vox ergo de flamma, & in rubo flamma, & flamma non noxia. Vrebatur enim rubus, & non exurebatur, eo quòd illo mysterio Domi- *1. Ioan. 1. Ioan. 1. Ibidem. 1. Ioan. 1. Ioan. 1.* E *Esai. 9. Psal. 35. Ioan. 20. Luc. 6. Hebr. 1. Ioan. 17.* F *Esa. 10. Deut. 4. Exod. 3.*

A nus figuraret quia illuminaturus spinas nostri corporis adueniret: nec consumpturus ærumnosos, sed mitigaturus ærumnas: qui baptizaret in Spiritu sancto & igni, vt gratiam tribueret, peccata consumeret. Ergo in specie ignis Deus seruat propositum. In Actibus quoque Apostolorum cum supra fideles Spiritus sanctus † decidisset, ignis species videbatur. Sic enim habes: *Et factus est subito de cælo sonus tamquam vi magna spiritus ferretur, & repleuit totam domum vbi erant sedentes, & visæ sunt illis dispersæ linguæ tamquam ignis.* Vnde & illud, quando Gedeon superaturus Madiam, trecentos viros iussit hydrias sumere, & in hydriis faces accensas habere, & in dextris tenere tubas, ita nostri acceptum ab Apostolis seruauere maiores, quòd hydriæ sint corpora nostra figurata de limo, quæ timere non norunt, si feruore gratiæ spiritalis ignescant, & Iesu Domini passionem canoræ vocis confessione testentur. Quis igitur de diuinitate sancti Spiritus dubitet, cum vbi spiritus gratia sit, ibi species diuinitatis appareat? quo testimonio, non diuersitatem, sed vnitatem diuinæ colligimus potestatis. Nam quemadmodum potest esse discretio potestatis, vbi vnius in omnibus operationis effectus est? Neque verò potest esse gratia sacramentorum, nisi vbi fuerit venia peccatorum. Quis est igitur iste ignis? Non vtique virgultis vilibus concretus, aut stipula siluarum fragosus incendiis, sed ignis ille qui vt aurum bona facta meliorat, & vt stipulam peccata consumit. Hic est vtique Spiritus sanctus, qui Dominici vultus & ignis appellatur & lumen. *Ibidem. Matt. 3. al. descendisset. Act. 2. Iudic. 7.* B *1. Cor. 3.*

Quia lumen vultus Dei spiritus, & spiritus lumen.

Cap. XVII.

Lvmen; sicut supra: *Signatum est in nobis lumen vultus tui Domine.* Quod est ergo lumen signatum nisi illius signaculi spiritalis, in quo credentes signati sunt? *Signati,* inquit, *estis spiritu promissionis sancto.* Et sicut lumen est vultus diuini, ita etiam ignis emicat ex dei vultu, quia scriptum est: *Ignis in conspectu eius ardebit.* Præfulget enim gratia diei iudicij, vt sequatur absolutio quæ sanctorum remuneretur obsequium. O magna abundantia scripturarum, quam nemo possit humano ingenio comprehendere! O maximum diuinæ vnitatis indicium! His enim duobus versiculis quàm multa signantur? *Psal. 4. Ephes. 1.* D *Psal. 49.*

Quia sicut pater vita, & filius vita; & Spiritus sanctus vita.

Cap. XVIII.

E

Diximus quia lux est pater, lux filius, lux Spiritus sanctus: accipiamus etiã quia vita est pater, vita filius; vita Spiritus sanctus. Dixit enim Ioannes: *Quod erat ab initio; quod audiuimus & quod vidimus, & oculis nostris perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit, & vidimus & testamur & annuntiamus vobis de vita quæ erat apud patrem.* Et verbum vitæ dixit & vitam, vt & patrem vitam significaret & filium. Quod enim est vitæ verbum, nisi Dei verbum? Ac per hoc & Deus & verbum Dei vita est. Et sicut verbum vitæ dicitur, ita & spiritus vitæ. Scriptum est enim: *Et spiritus vitæ erat in rotis.* Itaque sicut verbum vitæ vita est, ita & vitæ spiritus, vita est. *1. Ioan. 1.* F *Ezec. 1.*

Quia sicut pater fons vitæ est, ita etiam filius; ita & Spiritus sanctus.

Cap. XIX.

Accipe nunc, quia sicut pater fons vitæ est, ita etiam filium plerique fontem vitæ memorarunt significatum, eo quod apud te, inquit, Deus omnipotens, filius tuus fons vitæ sit: hoc est, fons Spiritus sancti, quia spiritus vita est, sicut Dominus ait: *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt:* quia vbi spiritus, & vbi vita *Psal. 35. Ioan. 6.*

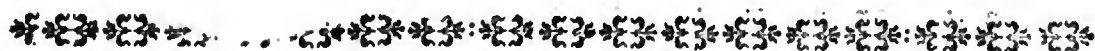
Psal. 35. etiam Spiritus sanctus. Plerique tamen hoc loco patrem G
Ioan. 1. volunt tantummodo per fontem significatū, quamquam
videant quid scriptura memorauerit. Apud te, inquit,
fons vitæ, hoc est, apud patrem filius: quoniam verbum
apud Deum, quod erat in principio, & erat apud Deum.
Sed siue patrem quis hoc loco, siue filium intelligat fon-
tem, fontem vtique intelligimus, non aquæ istius, quæ
Ioan. 4. creatura est, sed diuinæ illius gratiæ, hoc est, Spiritus san-
cti. Ipse est enim aqua viua. Propterea Dominus dicit:
Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibe-
Psal. 41. *re: tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.* Hanc
aquam sitiuit anima Dauid. Harum fontem aquarum
desiderat ceruus, non sitiens venena serpentum. Viua est
enim aqua gratiæ spiritalis, eo quòd mentis interna puri-
ficet, & omne animi peccatum abluat, occultúmque H
mundet errorem.

Quod sicut pater flumen, ita & filius, ita & Spiritus sanctus.

CAPVT XX.

SEd ne quis fortè tamquam pusillitatem spiritus redar-
guat, & hinc velit quandam facere distantiam magni-
tudinis, quòd aqua portio videatur esse fontis exigua:
quamquam creaturarum exempla minimè diuinitati ap-
tanda videantur, tamen ne quid ex hac quoque creaturæ
comparatione præiudicent, discant non solùm aquam,
Ioan. 7. sed etiam flumen dictum Spiritum sanctum, secundùm I
quod lectum est: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.*
Hoc autem dicebat de spiritu, quem incipiebant accipe-
re qui credituri erant in eum. Ergo flumen est Spiritus san-
Esai. 66. ctus, & flumen maximum, quod secundùm Hebræos de
Iesu fluxit in terris, vt ore Esaiæ accepimus prophetatum.
Psal. 45. Magnum hoc flumen quod fluit semper, & numquam
Lib. 3. sent. deficit. Nec solùm flumen, sed etiam profusi impetus, &
dist. 34. §. magnitudinis redundantis, sicut etiam Dauid dixit: *Quia*
nunc de *fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Neque enim ciui-
septem do- tas Dei illa Hierusalem meatu alicuius fluuij terre-
nis. stris abluitur, sed ille ex vitæ fonte procedens Spiritus
sanctus, cuius nos breui satiamur haustu, in illis cælesti-
bus thronis, dominationibus & potestatibus, angelis & K
archangelis redundantiùs videtur effluere, pleno septem
virtutum spiritalium feruens meatu. Si enim fluuius ri-
parum editis superfusus exundat, quantò magis spiritus
omnem supereminens creaturam, cùm reliqua tam-
quam inferiora nostræ mentis arua perstringat, cælestem
illam creaturarum naturam effusiore quadam sanctifica-
tionis vbertate lætificat? Nec moueat quòd vel hic dixit,
flumina, vel alibi septem spiritus, his enim sanctifica-
tionibus septem spiritalium, sicut Esaias dixit, signifi-
catur plenitudo virtutum: spiritus sapientiæ & intellectus,
Ioan. 7. spiritus consilij atque virtutis, spiritus cognitionis atque
Apoc. 5. pietatis, spiritus timoris Dei. Vnum ergo flumen, sed
Esai. 11. multi spiritalium donorum meatus. Hoc igitur flumen L
exit de fonte vitæ. Nec hic rursus sensum tuum ad infe-
riora detorqueas, quia quædam diuersitas videtur esse
fontis & fluminis: & tamen ad omnia prospexit scriptura
diuina, ne infirmitas humani caperetur ingenij vilitate
sermonum. Proponas tibi licet quoduis flumen, è fonte
est, vnius tamen naturæ, vnius splendoris & gratiæ. Dic
sanè & tu Spiritum sanctum vnius cum filio Dei & Deo
patre esse substantiæ, vnius claritatis & gloriæ. Capiam
fidele compendium de vnitate virtutis, nec verebor ali-
quam de diuersitate magnitudinis quæstionem. Nam
etiam in hoc nobis scriptura prospexit. Dicit enim Dei
filius: *Qui biberit de aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ* Ioan. 4.
salientis in vitam æternam. Hic fons vtique gratia spirita-
lis est fluuius ex viuo fonte procedens. Fons igitur vitæ
etiam Spiritus sanctus est. Aduertis etiam ex verbis ipsis,
diuinę significari magnitudinis vnitatem, nec posse Chri-
stum etiam à perfidis fontem negari, cùm fons dicatur &
spiritus. Et sicut flumen dicitur spiritus, ita & pater dixit: Esai. 66.
Ecce ego declino in eos, sicut flumen pacis, & sicut torrens
inundans gloriam gentium. Quis autem dubitet flumen esse
vitæ Dei filium, de quo æternæ vitæ flumina profluebant?
Bona ergo aqua, spiritalis gratia. Quis hunc fontem da-
bit pectori meo? In me saliat, in me fluat vitæ largitor
æternæ. Superfluat in nobis fons iste, non effluat. Dicit
enim sapientia: *Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum* Prou. 5.
tuorum fontibus, inque plateis tuis superfluant aquæ tuæ. Quo-
modo vas meum conseruabo, ne qua penetrans rima
peccati, æternæ vitæ distillet humorem? Doce nos Domi-
ne Iesu, doce sicut docuisti Apostolos tuos, dicens: *Nolite* Matt. 6.
thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea ex-
terminat, & vbi fures effodiunt & furantur. Furem vide-
licet immundum spiritum esse significat, qui in bonorum
operum luce gradientibus non possit obrepere: in tene-
bris autem sæcularium cupiditatum, & inter oblecta-
menta terrestrium si quem cœperit voluptatum, omni
virtutis æternæ flore despoliet. Et ideo Dominus dicit: Esa. 45.
Thesaurizate vobis thesaurum in cælo: vbi neque ærugo ne-
que tinea exterminat, & vbi fures non effodiunt & furan-
tur. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum.
Ærugo nostra lasciuia est, ærugo nostra libido est, ærugo
nostra luxuria est, quæ flagitiorum sordibus aciem men-
tis obducunt. Tinea rursus nostra Arius est, tinea nostra
Photinus est, qui sanctum Ecclesiæ vestimentum impie-
tate sua scindunt, & vnitatem diuinæ potestatis indiui-
duam separare cupientes, sacrilego morsu pretiosum fi-
dei velamen obrodunt. Funditur aqua, si Arius dentem
impresserit: effluit si aculeum suum in alicuius vas Pho-
tinus infixerit. Vile figmentum sumus, citò vitia senti- Rom. 9.
mus. Sed nemo dicit figulo, *Quid me fecisti sic?* Nam Ibidem.
etsi vile vas nostrum, aliud tamen in honore, aliud in
contumelia est. Noli ergo aperire lacum tuum, noli fo-
dere vitiis atque criminibus, ne quis dicat: *Lacum aperuit,* Psal. 7.
& effodit eum, & incidit in foueam quam operatus est. Si Hier. 2.
Iesum quæritis, contritos lacus deserite. Christus enim Ioan. 4.
non ad lacum, sed ad puteum sedere consueuit. Ibi eum
Samaritana illa quæ credidit, illa quæ aquam haurire Ibid.
cupiebat, inuenit. Quamuis manè venire debueris, ta-
men etiam si seriùs veneris, etiam sexta hora Iesum fati-
gatum ab itinere inuenies. Fatigatus est, sed in te, quia
diu te quæsiuit, tua illum tamdiu incredulitas fatigauit.
Non offenditur tamen, si modo venias: petit bibere,
daturus. Bibit autem non aquam prætermeantis riuuli, Matt. 21.
sed salutem tuam, bibit affectum tuum, bibit calicem,
hoc est passionem illam tuorum criminum redemptri-
cem, vt tu sitim istius mundi, sacris potus cruore restin-
guas. Sic Abraham Deum posteaquam puteum fodit,
emeruit. Sic Isaac dum ad puteum deambulat, venien- Gen. 21.
tem illam in typo Ecclesiæ accepit vxorem. Fidelis ad Gen. 24.
puteum, infidelis ad lacum. Denique & Rebecca (sicut Ibidem.
legimus) petitorem inuenit ad fontem, & meretrices in 3. Reg. 22.
lacu Iezabel se cruore lauerunt.

S. AMBROSII DE SPIRITV SANCTO LIBRI PRIMI FINIS.

Capita libri secundi de Spiritu sancto.

1. *Quia Dominus spiritus, quia virtus spiritus, sicut pater virtus, & filius virtus.*
2. *Quia vnum consilium est patris & filij & Spiritus sancti.*
3. *Quia sicut vita est cognoscere patrem & filium, ita vita est cognoscere spiritum Dei.*
4. *Quia sicut pater viuificat, ita filius, ita & Spiritus sanctus.*
5. *Quia sicut pater creator est omnium, ita & filius, ita & Spiritus sanctus.*
6. *Quia sicut patri & filio, ita etiam Spiritui sancto seruiendum est.*
7. *De eo quod scriptum est:* Ecce ego firmans tonitrua, & creans Spiritum.
8. *Creat pater Dominicæ incarnationis sacramentum: creat & Spiritus, creat & filius.*
9. *Quia sicut & pater & filius, ita & Spiritus sanctus regenerat.*
10. *Quia eadem verba quibus Spiritum inferiorem videri volunt, præeminentiam ostendunt patris & filij.*
11. *Quia vna voluntas, vna vocatio patris & filij & Spiritus sancti.*
12. *Quia sicut pater nouit filium, & filius patrem, sic Spiritus patrem & filium: & sicut pater reuelat nobis quæ sua sunt, sic & filius, sic & Spiritus sanctus reuelat nobis.*

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS
AD GRATIANVM AVGVSTVM
DE SPIRITV SANCTO
LIBER SECVNDVS.

PROEMIVM.

TSI in libro primo veteris historiæ lectione patefactum sit, & in ipsis iudicibus Iudæorum septiformis gratiam spiritus refulsisse, & per Spiritum sanctum cælestium sacramentorum reuelata mysteria, quem Moyses non ignorauit æternum. Denique statim in principio mundi: immò ante principium eum Deo iunxit, quem ante mundi principium sempiternum esse cognouit. Nam si quis diligenter aduertat, & patrem in principio & filium cognoscet & spiritum. De patre enim scriptum est: In principio fecit Deus cælum & terram. De spiritu dictum est: Spiritus superferebatur super aquas. Et bene in exordio creaturæ baptismi figura signatur, per quod habuit creatura mundari. Lectum etiam de filio, quòd ipse est qui discreuit inter medium lucis & tenebrarum. Vnus est enim Deus pater qui dicit, & vnus Dominus Iesus qui facit. Sed ne rursus aut arrogans putes dicentis imperium, aut vile facientis obsequium: æqualem sibi pater filium confitetur operis vnitate, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Imago enim & operatio & similitudo communis, quid aliud nisi maiestatis eiusdem significat vnitatem? Tamen vt æqualitatem plenius patris filique cognoscas, sicut dixit pater, & filius fecit: ita & pater operatur, & filius dicit. Pater operatur, sicut scriptum est: Pater meus vsque modò operatur. Habes dictum ad filium: Dic verbo, & sanabitur. Et filius dicit patri: Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Fecit pater quod filius dixit. Sed nec Abraham ignorauit Spiritum sanctum. Denique tres vidit, & vnum adorauit: quia vnus Deus, vnus Dominus, & vnus Spiritus. Et ideo vnitas honoris, quia vnitas potestatis. Et quid de singulis loquar? Samson diuina promissione generatus, Spiritum comitantem habebat. Sic enim legimus: Quia benedixit ei Dominus, & cœpit spiritus Domini comitari cum eo in castra. Et ideo futurum præuidens sacramentum, ex alienigenis poscebat vxorem: quod pater eius ac mater, vt scriptum est, ignorabant, quoniam à Domino est: Meritóque fortior cæteris habebatur, quia eum spiritus Domini dirigebat: quo duce solus nunc alienigenarum fugabat populos, nunc leonem morsu inuiolabilis, fortitudine insuperabilis discerptum manibus diuidebat. Vtinam tam cautus ad seruandam

Genes.1. Ibidem. Ibidem. Ibidem. Ibidem. Ioan.5. Matt.8. Ioan.17. Gen.18. Iudic.13. Iudic.14. Ibid.

Ibid. gratiam, quàm fortis ad superandam bestiam. Et fortasse hoc non solum virtutis miraculum, sed etiam sapientiæ mysterium, prophetiæ oraculum fuit. Neque enim otiosum videtur, quòd cùm tenderet ad mysterium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei, quem manibus ille discerpsit, in cuius corpore, connubio potiturus optato, congregationem apum reperit, & mel sustulit de ore eius, quod patri edendum matrique tribuit. Habebat gentium populus mella, qui credidit: qui populus feritatis erat ante, nunc Christi est. Nec ipsa quæstio vacat sacramentis, quam proposuit sodalibus suis, dicens: De edente exiuit esca, & de forti exiuit dulce. Denique eò vsque mystica, vt tribus diebus eius reuelatio quæreretur, quæ non potuit nisi per fidem Ecclesiæ, die septima completo legis tempore post passionem Domini reuelari. Sic enim habes, quia & Apostoli ideo non intelligebant, quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Quid, inquit, dulcius melle, quid fortius leone? Ad quæ ille respondit: Si non domuissetis vitulam meam, non inuenissetis quæstionem meam. O diuinum mysterium! ô euidens sacramentum! euasimus interemptorem, potentem vicimus. Ibi nunc cibus vita est, vbi erat ante miseræ fames mortis. In salutem pericula, in suauitatem amaritudo conuertitur. Gratia ex offensione processit, potentia ex infirmitate, vita de morte. Sunt tamen qui è contrario putent fundari non potuisse coniugium, nisi occiso leone de tribu Iuda; & ideo in corpore eius, hoc est Ecclesia, apes repertas, quæ condunt mella sapientiæ: quia post Domini passionem magis Apostoli crediderunt. Hunc igitur leonem Samson quasi Iudæus occidit, & in eo mel in figura redimendæ hereditatis inuenit: vt reliquiæ saluæ fierent secundùm electionem gratiæ. Et decidit, inquit, super eum spiritus Domini, & descendit in Ascalonem, & percussit inde triginta viros. Neque enim poterat victoriam non tenere, qui sacramenta cernebat. Accipiunt itaque in stolis præmium sapientiæ, conuersationis insigne, qui absoluunt & renuntians quæstionem. Rursus hic alia oboriuntur mysteria, quòd vxor ei aufertur, & ideo vulpes incendunt manipulos alienigenarum. Eos enim qui aduersus diuina sacramenta contendunt, decipere sua consueuit astutia. Vnde iterum dicit in Canticis canticorum; Prendite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, vt vineæ nostræ floreant. Bene pusillas dixit, quia maiores vineas exterminare non poterant, licet fortibus & diabolus sit pusillus. Ergo ille (vt compendium faciamus historiæ, suo enim tempori totius lectionis nostræ digestio reseruanda est) inuictus erat, quamdiu habuit gratiam spiritualem, sicut Dei populus ille electus à Domino, ille Nazaræus in lege. Inuictus ergo Samson, atque ita insuperabilis, vt in maxilla asinæ viros mille percuteret: ita plenus gratię cælestis, vt etiam aquam in maxilla asini sitiens reperiret, siue hoc ad miraculum conferas, siue ad mysterium vertas, quòd in populi foret humilitate gentilis & requies & triumphus. Iuxta quod scriptum est: Qui te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram. Per hanc enim iniuriam patientiam quam erudiunt sacramenta baptismatis, de quibusdam stimulis iracundiæ triumphamus, vt morte obita resurrectionis requiem consequamur. Ille ne ergo Samson, qui funes intextos neruis, qui nouas restes sicut mollia fila dissoluit? Ille ne Samson, qui crinium suorum palo constricta defixo vincla non sensit, quamdiu habuit gratiam spiritalem? Is, inquam, postea quàm spiritus Dei discessit ab eo, longè mutatus ab illo Samsone, qui rediit allophylorum indutus exuuiis, in mulieribus genibus virtutis suæ degener, colligatus & captus, sacro crine tondetur. Tantum ne ergo momenti crines habuere capitis, vt manentibus his virtus inuicta duraret, tonso autem capite, fortitudo omnis viri subitò solueretur? Non ita est, vt tantam vim corporalium capillorum putemus: Sunt quidam crines religionis & fidei: crines Nazaræi in lege, perfecti in parcimonia, & abstinentia consecrati: quibus illa in typo Ecclesiæ quæ Domini pedes oleo perfuderat, verbi cælestis vestigia detergebat. Tunc enim & secundùm carnem nouerat Christum. Isti videlicet crines, de quibus dicitur: Capillatura tua vt greges caprarum: ex illo capite pullulantes, de quo dictum est: Caput viri, Christus. Et alibi: Caput eius aurum cephas; & crines eius abietes nigræ. Et bene ex abiete sunt naues Tharsis, quæ fluctibus supernatent mundi, & tutum remigium salutis exhibeant. Vnde & in Euangelio Dominus noster visibiles capitis & intelligibiles capillos quosdam esse significans, ait: Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt, spiritalium videlicet significans facta virtutum. Neque enim de capillis nostris cura est Deo. Quamquam & illud non absurdum sit æstimare, quia pro maiestate diuina eum latere nihil possit. Sed quid mihi prodest, si Deus ipse omnes meos nouit capillos? Illud mihi redundat & proficit, si bonorum operum peruigil testis, remunerationem gloriæ donet æternæ. Denique & ipse Samson non corporales, sed intelligibiles hos capillos esse declarans, ait: Si tonsus fuero, discedet à me virtus mea. Hoc de mysterio: nunc lectionis seriem consideremus.

Marginal references: Ibid. — Ioan. 7. — Iudic. 14. — Apoc. 5. — Iudic. 14. — Rom. 11. — Iudic. 14. — Iudic. 15. — Cant. 2. — Iudic. 16. — Iudic. 15. — Ibidem. — Matt. 5. — Iudic. 6. — Ibidem. — Iudic. 15. — Iudic. 16. — Ioan. 12. — 1. Cor. 5. — Cant. 4. — 1. Cor. 11. — Cant. 5. — Matt. 10. — Iudic. 16.

Quia Dominus Spiritus, quia virtus Spiritus, sicut pater virtus, & filius virtus.

CAPVT I.

Iudic.13. Iudic.14. Iudic.16. SVPRA habes quia benedixit ei Dominus, & cœpit spiritus Domini comitari cum eo. Infra ait: *Et irruit super eum spiritus Domini.* Item ait: *Si tonsus fuero, discedet à me virtus mea.* Postea quàm tonsus est, vide scriptura

Ibidem. quid dicat: *Dominus,* inquit, *recessit ab eo.* Vides ergo quia ille qui comitabatur, ipse discessit. Idem est ergo Dominus, qui spiritus Domini, hoc est, ipsum spiritum Dei, dominum nuncupauit, sicut & Apo-

2. Cor.3. 1. Ioan.5. stolus ait: *Dominus autem spiritus est: vbi autem spiritus Domini, ibi libertas.* Habes ergo dominum dictum etiam Spiritum sanctum. Non enim vnus, sed vnum sunt Spiritus sanctus & filius. Hoc quoque loco virtutem dixit, & spiritum significauit. Sicut enim pater virtus, ita & filius virtus, & Spiritus sanctus est virtus. De filio legisti, Christum Dei virtutem esse, & Dei sapientiam. Legi-

1. Cor.1. Matt.26. mus etiam, quia virtus est pater, sicut scriptum est: *Videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei.* Hic vtrique virtutem patrem dixit, cuius ad dexteram filius se-

Psal.109. det, sicut habes: *Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam.* Virtutem etiam Spiritum sanctum ipse Do-

Act.1. minus nuncupauit, dicens: *Accipietis virtutem, aduenientes vos Spiritum sanctum.*

Quia vnum consilium est patris & filij & Spiritus sancti.

CAP. II.

Esai.11. Esai.9. IPse enim spiritus virtus est, quia legisti: *Spiritus consilij atque virtutis.* Et sicut filius magni consilij Angelus, ita etiam spiritus consilij est. vt vnum scias patris & filij & Spiritus sancti esse consilium. Consilium non de rebus incertis aliquibus, sed præcognitis & statutis. Arbitrum autem diuini cõsilij spiritum, etiam inde cognosce. Nam cùm suprà docuerimus, arbitrum baptismatis esse Spiri-

Sup.lib.1.c.6 Luc.7. tum sanctum, baptismum autem Dei esse consilium legetimus, sicut habes: *Pharisæi autem consilium Dei spreuerunt, non baptizati ab eo:* liquidò claret, cum sine spiritu baptisma esse non possit, sine spiritu quoque nõ esse consilium Dei. Et vt sciamus plenius virtutem esse spiritum, scire debemus ipsum esse promissum, quando dixit Dominus: Effundam de spiritu meo super omnem carnem.

Iohel.2. Ille ergo qui promissus est nobis, ipse est virtus: sicut etiã in Euangelio idem Dei filius declarauit, dicens: *Et ego mittam promissa patris mei in vos, vos autem sedete in ciuitate quousque induamini virtute ex alto.* Eousque autem

Luc.24. virtutem esse Spiritum sanctum Euangelista significat, vt & eum vi magna sanctus Lucas descendisse memoraret, dicẽs: Et factus est subito de cælo sonus, tamquam vi magna spiritus ferretur. Sed ne rursus putes ad sensibilia &

Act.2. corporalia hoc esse vertendum, accipe quia sic descendit & spiritus, quemadmodum descensurus est Christus. Nam & ipse cum virtute descendet, sicut habes: *Videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli, in virtute maxi-*

Matt.24 *ma & maiestate.* Quomodo enim non est vna virtus atque eadem potestas, cum vnum opus, vnum iudicium, vnum templum, vna viuificatio, vna sanctificatio, vnum etiam regnum sit patris & filij & spiritus sancti?

Quia sicut vita est cognoscere patrem & filium, ita vita est cognoscere spiritum Dei.

CAP. III.

DIcant enim in quo dissimilitudinem diuini operis arbitrentur. Quandoquidem sicut vita est cognoscere patrem & filium, quemadmodum ipse Dominus declarauit, dicens: *Hæc est autem vita æterna; vt cognoscant te solum verum Deum; & quem misisti Iesum Christum:* ita etiam vita est cognoscere Spiritum sanctum. Ioan.17.

Dicit enim Dominus: *Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum; spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt, nec cognoscit eum: vos autem scitis eum, qui apud vos manet, & in vobis est.* Ioan.14.

Ergo mundus non habebat vitam æternam, quia non acceperat spiritum. Vbi autem spiritus, ibi vita æterna. Ipse est enim spiritus vitæ operator æternæ. Vnde miror, cur de solo & vero Deo Ariani moueant quæstionem. Sicut enim vita æterna est cognoscere solum & verum Deum, ita vita æterna est cognoscere Iesum Christum, ita vita æterna est cognoscere Spiritum sanctum: quem sic non Ioan.17. Ioan.14.

videt mundus, quemadmodum patrem: sic non cognoscit, quemadmodum filium. Qui autem de hoc mundo non est, habet vitam æternam, & cum ipso manet spiritus in æternum, qui est lumen vitæ æternæ. Ergo si hoc confert cognitio solius veri Dei, quod confert filij spiritúsque cognitio, cur filium & spiritum à veri Dei honore secernis, cùm à magnitudine beneficij non secernas? Aut enim credas necesse est, solius veræ diuinitatis hoc maximum munus, & solam & veram diuinitatem, sicut & patris, ita & filij & spiritus confitebere: aut si dixeris quia vitam æternam potest & is conferre qui verus Deus non sit, incides vt patri magis derogare videaris, cuius opus non putes solius veræ diuinitatis esse præcipuum, sed creaturæ operibus consentaneum.

Quia sicut pater viuificat, ita filius, ita & Spiritus sanctus.

CAP. IV.

QVid autem mirum, si spiritus operator est vitæ qui viuificat sicut pater, viuificat sicut filius? Viuificare autem quis abnuat esse maiestatis æternæ? Scriptum est enim: Viuifica seruum tuum. Viuificatur ergo qui seruus est, hoc est homo, qui vitam ante non habuit; sed vt haberet accepit. Videamus igitur vtrum viuificetur spiritus, an ipse viuificet. Sed scriptum est: *Littera occidit, spiritus autem viuificat.* Ergo viuificat spiritus. Sed vt intelligas patris & filij & spiritus sancti viuificationem non esse diuisam, accipe quia viuificationis quoque vnitas sit, quando ipse per spiritum viuificat Deus. Dixit enim Paulus: *Qui suscitauit Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis.* Ioan.5. Psal.118. 2. Cor.3. Rom.8.

Quia sicut pater creator est omnium, ita & filius, ita & Spiritus sanctus.

CAP. V.

QVis verò dubitare potest, quia viuificet omnia Spiritus sanctus, quando & ipse, sicut pater & filius, creator est omnium: nec quidquam nisi cum Spiritu sancto Deus omnipotens pater intelligatur operatus: quandoquidem & in principio creaturæ spiritus superferebatur super aquam? Itaque cùm superferebatur spiritus, nulla erat gratia creaturæ. Postea verò quàm operationem spiritus etiam creatura mundi istius suscepit, omnem hanc gratiæ meruit venustatem, quia mundus illuxit. Denique sine Spiritu sancto vniuersitatis gratiam manere non posse Propheta declarauit, dicens: *Auferes spiritum eorum & deficient; & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis omnem faciem terræ.* Non solùm igitur sine spiritu docuit omnem creaturam stare non posse, sed etiam creatorem totius esse spiritum creaturæ. Et quis neget opus esse spiritus sancti, quòd creata est terra, cuius opus est quòd nouatur? Nam si negare cupiant quòd per spiritum sit creata, cùm per spiritum nouandam negare non possint; meliorem ergo operationem Spiritus sancti, quam patris & filij, qui cupiunt separare, defendant, quod abhor- Gen.1. Psal.103.

ret à veto. Neque enim dubium est, quòd nouata tetra G
melior quam ceata sit. Aut si primò sine operatione
Spiritus sācti terram pater fecit & filius, postea verò Spi-
ritus sancti operatio copulatur, videbitur id quod factum
est, eius quod accessit eguisse præsidio. Sed absit, vt hoc
quisquam existimet, vt operatio diuina varietatem crea-
toris, quam Manichæus inducit, habere credatur. An ve-
rò sine opere Spiritus sancti, substantiam putamus esse
terratum, sine cuius opere nec cæli conuexa subsistunt?
Psal. 32. Sctiptum est enim: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spi-*
ritu oris eius omnis virtus eorum. Aduerte quid dicat: Om-
nem, inquit, virtutem cælorum ad spiritum esse referen-
Gen. 1. dam. Qui enim superferebatur antequam terra fieret, H
al. non fe- quomodo cùm terra fieret † feriabatur? Gentiles homi-
rebatur. nes per vmbram quandam nostros secuti, quia veritatem
spiritus haurire non poterant, quòd cælum ac terras, lu-
næ quoque stellarúmque micantium globos spiritus in-
tus alat, suis versibus indiderunt. Ergo illi per spiritum
Virgil. l. 6. non negant virtutem subsistere creaturæ: nos qui legi-
Æn. mus, denegamus? Sed flatilem putaris ab illis spiritum
al. sed. designatum. † Si illi auctorem omnium flatilem spiri-
tum declararunt, nos dubitamus spiritum Dei esse om-
nium creatorem? Sed quid alienis immoror? Accipiant
documentum euidens, nihil posse esse quod Spiritus san-
ctus negetur operatus, nec de angelis, nec de archangelis, I
nec de thronis, nec de dominationibus posse dubitari
quòd eius operatione subsistant, quandoquidem ipse se-
cundùm carnem Dominus, cui angeli seruiebant, spiritu
in Virginem superueniente genitus sit; sicut & secundum
Matthæum, ad Ioseph angelus dixit: *Ioseph fili Dauid, no-*
Matt. 4. *li timere accipere Mariam vxorem tuam: quod enim ex ea nas-*
Matt. 1. *cetur, de Spiritu sancto est.* Et secundùm Lucam dixit ad
Mariam: *Spiritus sanctus superueniet in te.* Opus ergo
Luc. 1. spiritus, virginis partus est. Opus spiritus, fructus est ven-
tris, secundùm quod scriptum est: *Benedicta tu inter mu-*
Ibidem. *lieres, & benedictus fructus ventris tui.* Opus spiritus, flos
radicis est. Ille, inquam, flos: de quo bene est propheta-
tum: *Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascen-*
Esai. 11. *det.* Radix Iesse patriarchæ, familia Iudæorum, virga Ma-
ria, flos Mariæ, Christus qui bonum odorem fidei toto
sparsurus orbe virginali ex vtero germinauit, sicut ipse di-
xit: *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Flos odorem
Cant. 2. suum & succisus reseruat, & contritus accumulat, nec
auulsus amittit. Ita & Dominus Iesus in illo patibulo
crucis nec contritus emarcuit, nec auulsus euanuit, & illa
Ioan. 19. lanceæ punctione succisus, sacro speciosior fusi cruoris
colore vernauit: mori ipse nescius, & mortuis æternæ vi-
tæ munus exhalans. In hoc igitur Spiritus sanctus virgæ
regalis flore requieuit. Bona virga, vt quidam putant, est L
caro Domini, quæ de radice terrena ad superna se subri-
gens, odoriferos sacræ fructus religionis circumtulit
mundo, mysteria diuinæ generationis & gratiam cælesti-
bus altaribus superfundens. Dubitare ergo non possu-
mus spiritum creatorem, quem Dominicæ cognoscimus
incarnationis auctorem. Quis enim dubitet, cùm in prin-
cipio Euangelij habeas, quia Christi generatio sic erat:
Cum desponsata esset Maria Ioseph, antequam conuenirent,
inuenta est in vtero habens ex Spiritu sancto? Nam licet
Matt. 1. plerique habeant, de spiritu; Græcus tamen vnde transtu-
lerunt Latini ἐκ πνεύματος ἁγίου dixit, hoc est,
ex Spiritu sancto. Quod enim ex aliquo est, aut ex sub-
stantia est, aut ex potestate eius. Ex substantia, sicut filius, M
Lib. 3. sent. qui ait: *Ex ore altissimi prodiui, sicut spiritus, qui a patre*
dist. 4. §. *procedit*, de quo dicit filius: *Ille me clarificabit, quia de meo*
potest etiam. *accipiet.* Ex potestate autem, sicut illud est: Vnus Deus
Eccl. 24. pater, ex quo omnia. Quomodo ergo in vtero habuit Ma-
Ioan. 16. ria ex Spiritu sancto? Si quasi ex substantia: ergo spiritus
1. Cor. 8. in carnem & ossa conuersus est? Non vtique. Si quasi ex
operatione & potestate eius virgo concepit, quis neget
spiritum creatorem? Quid quòd etiam Iob creatorem
Iob. 33. suum spiritum euidenter ostendit, dicens: *Spiritus diuinus;*
qui fecit me? Et diuinum vtique & creatorem vno versi-
culo demonstrauit.

Quia sicut patri & filio, ita etiam Spiritui sancto seruiendum est.

Cap. VI.

SI igitur creator est spiritus, non est vtique creatura:
Creaturam enim Apostolus creatorémque diuisit, di-
cens: Seruierunt creaturæ potius quam creatori. Simul Rom. 6.
creatori admonet seruiendum, damnando eos qui seruiūt
creaturæ, cùm creatori seruitium debeamus. Et quoniam Philip. 3.
creatorem spiritum nouerat, docet eidem seruiendum,
dicens: *Videte canes, videte malos operarios, videte concisio-*
H *nem.* Nos enim sumus circumcisio, qui spiritui Deo ser-
uimus. Quòd si quis de Latinorum codicum varietate
contendit, quorum aliquos perfidi falsauerunt: Græ-
cos inspiciat codices, & aduertat quia scriptum est,
οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες, quod interpreta-
tur, qui spiritui Deo seruiemus. Ergo cùm seruiendum
dicat spiritui, idem Apostolus qui non creaturæ, sed crea-
tori asserit seruiendum, euidenter vtique & ipse sanctum
ostendit Spiritum creatorem, & in æternæ diuinitatis ho- Marc. 4.
nore venerandum, quia scriptum est: *Dominum Deum*
tuum adorabis, & illi soli seruies.

De eo quod scriptum est: Ecce ego firmans tonitrua, & creans spiritum.

Cap. VII.

NEc me præterit hæreticos obiectare consueuisse,
ideo videri creatum Spiritum sanctum, quia pleri-
que eorum ad argumentum adstruendæ suæ impietatis
asciscunt illud quod Amos de statu ventorum locutus
est, vt ipse propheticus sermo declarat. Sic enim habes:
K *Ecce ego firmans tonitruum, & creans spiritum, & nuntians* Amos 4.
in homines Christum suum, faciens lucem & nebulam, &
ascendens super excelsa, Dominus Deus omnipotens nomen est
ei. Si hinc faciunt quæstionem, quòd creatum spiritum
dixit, quia creatur spiritus; Esdras nos docuit, dicens in
quarto libro: *Et in die secunda iterum creasti spiritum fir-* 3. Esdr. 6.
mamenti. Tamen vt propositis inhæreamus, his videlicet
quæ Amos dixit, nonne euidenter dictorum testificatur
series, de istius creatura mundi locutum prophetam. De-
nique ita cœpit: *Ego Dominus firmans tonitruum & creans* Amos 4.
spiritum. Ipse ordo nos doceat. Nam si de Spiritu sancto
dicere voluisset, non de tonitruo vtique præmisisset. Ne-
que enim antiquiora tonitrua sunt, quàm Spiritus san-
ctus, quamuis impij sint, tamen id non audent dicere.
Deinde cùm subiectum videamus esse de luce & nebula,
nonne manifestum est quòd de creatura mundi dictum
intelligendum sit? Cùm enim fiunt aliquæ tempestates
istius mundi, præcedere tonitrua, sequi ventorum flatus,
cælum nebulis caligare, lucem refundi ex tenebris, ipso Psal. 148.
vsu quotidiano exemplóque cognoscimus. Nam etiam
flatus ventorum spiritus dicitur, sicut scriptum est: *Ignis* Psal. 10.
& sulphur & spiritus procellæ. Et vt scires quia hunc spi- Amos 4.
ritum dixit, ait: *Firmans tonitruum & creans spiritum*: quia
frequēter creantur ista cum fiunt. Spiritus autem sanctus
æternus est. Quem si quis audet dicere creatū, non potest
tamen dicere quòd quotidie creatur, sicut flabra vento-
rum. Denique ipsa sapientia secundùm suscepti locuta
corporis sacramentum, ait: *Dominus creauit me.* Quamuis Prou. 8.
ventura prophetaret, tamen quia prædestinatus erat Do-
mini saluatoris aduentus, non dixit creat me, sed crea-
uit: ne frequenter, sed semel crederent ex virgine Maria
Iesu corpus esse generandum. Et hoc igitur quòd velut Amos. 4.
quotidianam operationem Dei in tonitrui firmamento,
& in spiritus creatione Propheta declarauit, intelligere
nefas est, vt de Spiritu sancto tale aliquid æstimemus,
quem ipsi impij ante secula esse negare non possunt: vn-
de & semper eum esse & semper manere, pia assertione
testamur. Neque enim qui ante mundum superfereba-
tur super aquas, potest videri cœpisse post mundum: aut Genes. 1.
multos spiritus sanctos æstimari fas est, qui veluti quoti-
diana

A diana generatione generentur. Absit vt se quisquam tali impietate contaminet, vt dicat frequenter creari, aut vnquam creari Spiritum sanctum. Cur enim frequenter creari videatur, non intelligo, nisi fortè & mori eum credatur frequēter, & frequenter recreari. Sed quemadmodum non mori potest spiritus vitæ? Ergo si mori non potest causam non habet cur sæpius sit creādus. At qui aliter putant, in illud sacrilegiū recidunt, vt non distinguāt Spiritum sanctum, qui prolatiuum verbū putant in patrem redire, prolatiuum spiritum in Deum refundi, vt vnius refusio sit, & quædam vicissitudo in varias formas sese permutantis, cùm patris & filij & Spiritus sancti manens semper immutabilisque distinctio vnitatem suæ teneat potestatis. B Si quis tamen propheticum dictum ideo deriuandum putat ad interpretationem Spiritus sancti, quia habet: *Annuntians in homines in Christum suum*, is ad incarnationis Dominicæ mysteria dictum facilius deriuabit. Nam si te mouet quia spiritum dixit, & ideo hoc non putas deriuandum ad mysteria assumptionis humanæ: prosequere scripturas, & inuenies optimè congruere de Christo, de quo bene conuenit æstimari, quia firmauit tonitrua aduentu suo, vim videlicet & sonum cælestium scripturarum, quarum velut quodam tonitruo mentes nostræ redduntur attonitæ, vt timere discamus, & reuerentiam cælestibus deferamus oraculis: C Denique in Euangelio fratres domini, filij tonitrui dicebantur. Et cùm vox patris facta esset dicentis ad filium. *Et honorificaui, & iterum honorificabo*: Iudæi dicebant, Tonitruum factum est illi. Nam licet gratiam veritatis haurire non possent, tamen confitebantur inuiti, & ignari mysterium loquebantur, eo quòd magnum patris de filio testimonium resultabat. In Iob quoque libro scriptura dicit: *Firmamentum quoque tonitrui sui quis scit quando faciet?* Vtique si ad hæc commotionum cælestium tonitrua pertinerent, non futura eorum firmamenta, sed facta dixisset. Ergo tonitrua ad sermones Domini retulit, quorum in omnem terram exiuit sonus. D Spiritum autē hoc loco animam quam suscepit rationabilē atque perfectam intelligimus, quia scriptura frequenter & animam hominis spiritus vocabulo designat, sicut habes *Qui creat spiritum hominis in ipso*. Vnde & Dominus animam suam spiritus appellatione significans: ait: *In manus tuas commendo spiritum meum*. Et vt scires, quia Iesu Domini descensionem memorauit, addidit quòd nuntiaret in homines Christum suum. Annuntiauit enim in baptismate, dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui*. Annuntiauit in monte, dicens: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite*. Annuntiauit in passione, cum sol recessit, maria terræque tremuerunt. E Annuntiauit in Centurione, qui ait: *Verè Dei filius erat iste*. Totum igitur hunc locum aut ad simplicem intellectum istius flatus qui viuendo moritur, aut ad mysterium Dominici corporis referre debemus. Nam si hic creatum dixisset Spiritum sanctum, vtique & alibi idem scriptura declarare potuisset, sicut de filio Dei frequenter legimus, quia secundùm carnem & factus est & creatus. Cuius tamen maiestatem in eo ipso quòd carnem pro nobis suscepit, considerare nos conuenit, vt diuinam potentiam in ipsa corporis assumptione videamus.

Marginal notes: Ino. par. 2. c. 7 §. absit. — Amos 4. — Matt. 3. — Ioan. 12. — Iob. 26. — Psal. 81. — Zach. 12. — Luc. 23. — Amos. 4 — Matt. 3. — Matt. 17. — Ibid. — Rom. 1.

Creat pater Dominicæ incarnationis sacramentum, creat & spiritus, creat & filius.

Cap. VIII.

F Etenim sicut legimus quia creauit pater Dominicæ incarnationis sacramentum, creauit & spiritus: ita etiam legimus quòd & ipse Christus suum corpus creauit. Creauit enim pater, secundum quod scriptum est: *Dominus creauit me*. Et alibi: *Misit Deus filium suum factum ex muliere; factum sub lege*. Creauit & spiritus illud omne mysterium, secundùm quod legimus: *Quia inuenta est Maria in vtero habens ex Spiritu sancto*. Habes quia creauit pater, creauit & spiritus: accipe quia creauit & filius Dei, dicente Salomone: *Sapientia fecit sibi domum*. A Ergo Spiritus sanctus qui creauit Dominicæ incarnationis sacramentum, quod super omnes est creaturas, quomodo esse potest creatura? De generalitate autem suprà ostendimus, quia secundùm carnem creator est noster Spiritus sanctus in homine exteriore. Nunc ostendamus quia creator est noster, etiam secundùm gratiæ sacramentum. Et sicut creat pater, ita creat & filius, ita creat & Spiritus sanctus, sicut legimus, dicente Paulo: *Dei enim donum est; non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura; creati in Christo Iesu in operibus bonis*.

Marginal notes: Prou. 8. — Galat. 4. — Matt. 1. — Prou. 9. — Ephes. 2.

B *Quia sicut pater & filius, ita & Spiritus sanctus regenerat.*

Cap. IX.

Ergo creat pater in operibus bonis: creat & filius, quia scriptum est: *Quotquot autem eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*. Similiter ex spiritu secundùm gratiam nos renasci, Dominus ipse testatur, dicens: *Quod natum est ex carne, caro est, quia C de carne natum est: & quod natum est de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est*. Nolite mirari quia dixit, *Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quo vadat, sic est omnis qui natus est de spiritu*. Claret igitur spiritalis quoque generationis auctorem esse Spiritum sanctum; quia secundùm Deum creamur, vt filij Dei simus. Ergo cùm ille nos in regnum suum per adoptionem sacræ regenerationis assumpserit, nos ei, quod suum est, denegamus? Ille nos supernæ, regenerationis fecit heredes, nos hereditatem vendicamus, refutamus auctorem? Sed non potest manere beneficium, cum auctor excluditur? nec auctor sine munere, nec sine auctore munus. D Si vendicas gratiam, crede potentiam: si refutas potentiam, gratiam ne requiras. Qui Christum negauit, statim amisit & nomen. Nam si auctor vilis, quomodo dona pretiosa? Cur nostris ipsi muneribus inuidemus, spem imminuimus, dignitatem repudiamus, consolatorem negamus? Sed illum negare non possumus. Absit enim vt negemus quod maximum est, cùm Apostolus dicat: *Vos autem fratres secundùm Isaac promissionis filii estis: sed sicut nunc qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum*: Iterum vtique subauditur de superioribus, qui secundùm spiritum natus est. E Qui ergo secundum spiritum nascitur, secundùm Deum nascitur. Renascimur autem, quando in interiore renouamur affectu, & exterioris hominis vetustatem deponimus. Et ideo ait iterum Apostolus: *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in veritate & iustitia & sanctitate*. Audiant quemadmodum vnitatem diuinę operationis scriptura signauerit. Qui renouatur spiritu mētis: induit nouum hominem qui secundùm Deum creatus est. Sancti igitur spiritus opus est regeneratio ista præstantior, & noui huius hominis qui creatur ad imaginem Dei, auctor est spiritus: quem vtique meliorem hoc exteriore esse nostro homine nemo dubitauerit. F Siquidem cælestem alterum, terrenum alterum Apostolus significauit, dicens: *Qualis cælestis, tales & cælestes*. Ergo cum cælestem faciat gratia spiritalis, quòd terrenum creare possit, etiam sensu debemus aduertere, licet credamus exemplis. Dicit enim alibi sanctus Iob: *Viuit Dominus qui sic me iudicauit, & omnipotens qui ad amaritudinem perduxit animam meam, spiritus autem diuinus qui est in naribus meis*. Non vtique spiritum hic auram vitalem hanc & spiramentum corporeum designauit, sed nares hic interioris sui hominis significat, quibus vitæ odorem carpebat æternæ, & gratiam cælestis vnguenti, geminis quibusdam sensibus hauriebat. Sunt enim nares spiritales, vt legimus, quas habet sponsa verbi: cui dicitur: *Et odor naris tuæ*. Et alibi: *Odo-*

Marginal notes: Ioan. 1. — Ioan. 3. — Ioan. 4. — Ioan. 3. — Galat. 4. — Ioan. 3. — Ephes. 4. — 1. Cor. 15. — Iob. 27.

Gen. 7. *ratus est Dominus odorem suauitatis.* Sunt enim quædam G
Gen. 8. interioris membra hominis, cuius manus in tactu, aures in auditu, pedes in processu quodam boni operis æstimantur. Itaque ex officiis, veluti quasdam colligimus membrorum figuras. Neque enim in interiore homine secundùm carnalia aliquid nos conuenit opinari.

Quia eadem verba quibus spiritum inferiorem videri volunt, præeminentiam ostendunt patris & filii.

CAP. X.

ET sunt quidam qui corporaliter Deum putant esse H formandum, cùm legunt aut manum eius, aut digitum: nec aduertunt quòd hæc non propter formam scripta sint corporis, quia in diuinitate nec membra nec partes sunt, sed propter vnitatem diuinitatis expressa, vt credamus quia impossibile est à patre Deo vel filium, vel Spiritum sanctum separari, cùm plenitudo diuinitatis velut corporaliter habitet in substantia Trinitatis. Ideo igitur & filius, patris dextera nuncupatur, sicut lectum est: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera*
Psal. 117. *Domini exaltauit me.* Sed quid mirum si de verbis amentes homines faciunt quæstionem, cùm faciant & de I syllabis? Sunt enim qui hinc putent faciendam esse distantiam, quòd dicant in spiritu Deum, non cum spiritu prædicandum: & ex vna syllaba, vel vsu quodam diuinitatis æstimandum putent esse momentum: argumentantes, quòd si in spiritu Deum prædicandum putet, ministerium sancti Spiritus signare videamur. Si verò cum Spiritu dicant Dei vel virtutem esse vel gloriam, societatem quandam & communionem patris & filij & Spiritus sancti designare videantur. Sed quis separet, quod non potest separari? Quis diuidat societatem, quam indiuiduam Christus ostendit? *Ite*, inquit, *bapti-*
Matt. 28. *zate gentes in nomine patris & filii & Spiritus sancti.* Numquid hic vel circa patrem vel filium vel Spiritum sanctum, aut verbum mutauit, aut syllabam? Non vtique, sed in nomine, inquit, patris & filij & Spiritus sancti, idem de spiritu quod de patre & de se sonat. Vnde nullum Spiritus sancti ministerium, sed consortium magis honoris aut operis, cum in spiritu dicatur, æstimatur. Considera & hic, quia ad patrem & filium hoc opinionis vestræ præiudicium deriuatur, quia hic non dixit, Cum patris & filij & Spiritus sancti nomine, sed in nomine, & tamen non ministerium aliquod Trinitatis hac syllaba exprimitur, sed potestas. Denique vt scias, quia fidei non præiudicat syllaba, sed commendat fidem syl-
2. Cor. 2. laba, & Paulus loquitur in Christo. Nec ideo minor
1. Cor. 12. Christus est, quia Paulus locutus in Christo est, sicut habes: *Coram Deo in Christo loquimur.* Quemadmodum igitur Apostolus dicit, quia in Christo loquimur; ita illud est, quia loquimur in spiritu, sicut ipse Apostolus
1. Cor. 6. dixit: *Nemo dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto.* Non subiectio itaque hoc loco Spiritus sancti, sed gratiæ copula designatur. Et vt scias discretionem non esse de syllaba, alibi quoque ait: *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Quàm multa possum
Galat. 3. hinc exempla proferre? Scriptum est enim: *Omnes vos v-*
1. Cor. 1. *num estis in Christo Iesu*, & alibi: *Sanctificati in Christo Iesu.*
2. Cor. 5. & iterum: *Vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso*, & alio lo-
2. Cor. 11. co: *Sic sensus vestri excidant à castitate, quæ est in Christo Iesu.* Verum quid ago? Dum enim similiter dico scriptum esse de filio, quemadmodum de spiritu scriptum est, magis illud incurro, vt non quia de filio scriptum est, religiosè dictum videatur de spiritu: sed quia idem de spiritu scriptum est, etiam de filio propter spiritum obiiciant derogandum. Dicunt enim: Numquid de Deo patre scrip-
Psal. 55. tum est? Sed accipiant etiam de Deo patre dictum? *In*
Psal. 59. *Domino laudabo sermonem, in Deo laudabo verbum*, & ali-
Psal. 70. bi, *In Deo faciemus virtutem*, &: *In te commemoratio mea*
Psal. 88. *semper*, &: *In nomine tuo exultabunt*, & iterum alibi: *Vt*
Ioan. 3. *manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta*, & Paulus:

In Deo qui omnia creauit. Et iterum: *Paulus & Siluanus &* Ephes. 3.
Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo patre & Domino 1. Thess. 1.
Iesu Christo. Et in Euangelio: *Ego in patre, pater in me.* &: Ioan. 14.
Pater in me manet. Scriptum est etiam: *Qui gloriatur, in Do-* Ibid.
mino glorietur, & alibi: *Vita autem nostra abscondita est cum* 1. Cor. 10.
Christo in Deo. Nunquid hic plus filio quàm patri detu- Coloss. 3.
lit, vt in Deo nos diceret esse cum Christo? Aut numquid plus nostra conditio, quam spiritus gratia sibi vendicat, vt nos possimus esse cum Christo, Spiritus sanctus esse non possit? Et cùm Christus velit esse nobiscum, sicut ipse dixit: *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi* Ioan. 17.
ego sum, & ipsi sint mecum, dedignetur esse cum spiritu? 1. Cor. 5.
Sciptum est etiam: Conuenientibus vobis & meo spiritu cum virtute Domini Iesu. Ergo nos cum virtute Domini conuenimus, & audemus dicere quod nolit Dominus Iesus cum spiritu conuenire, qui non dedignatur conuenire nobiscum? Nullam igitur distantiam putat Apostolus, hac an illa syllaba vtaris. Syllaba enim coniunctionis est, coniunctio autem seiunctionem non facit. Neque enim si diuideret coniunctio diceretur. Quid igitur te mouet vt dicas, quia gloria est Deo patri vel Christo eius, vita, virtus, magnificentia, potestas in Spiritu sancto, & nolis dicere cum Spiritu sancto? An quia times ne & spiritum cum patre & filio sociare videaris? Sed audi & de spiritu scriptum: *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu.* Et alibi Deus pater dicit: *Et adorabunt te, &* Rom. 8.
in te deprecabuntur. In Christo orare nos debere Deus pa- Esai. 45.
ter dicit, & tu putas spiritui derogari, si in eo gloria Christi esse dicatur? Audi quod times de spiritu confiteri: non timuisse de se sibi Apostolum vendicare. Ait enim: *Cupio dissolui & cum Christo esse*, multo melius. Cùm Philip. 1.
quo igitur est Apostolus, cum eo negas esse spiritum, per quem Apostolus meruit esse cum Christo? Quæ igitur ratio est, vt in spiritu malis dicere, quàm cum spiritu gloriam Dei esse vel Christi? An quia si dicas in spiritu, minor Christus spiritu declaretur? Quamuis hoc refu- 2. Cor. 5.
K tabile sit, vt maiorem Dominum facias & minorem, tamen cum lectum sit: Quia pro nobis peccatum factus Coloss. 1.
est Christus, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso: ille inuenitur potissimus, in quo sumus nos infirmi. Sic & alibi habes: *Quia omnia in ipso constant*, hoc est, in eius virtute. Nec comparari possunt illi quæ in eo constant, quia ex virtute eius constent, substantiam consequuntur. Numquid igitur sic Deum regnare vultis in spiritu, vt virtus spiritus regnandi Deo principium quasi fons quidam substantiæ largiatur? Sed hoc impium est. Est ideo vt vnam patris & filij & Spiritus sancti maiores nostri dicerent potestatem, cum spiritu gloriam Christi esse memorabant, quo indiuiduam copulam decla- Rom. 8.
L rarent. Quomodo enim separatur Spiritus sanctus à filio, cùm ipse spiritus testimonium reddat spiritui nostro quòd sumus filij Dei. Si autem filij, & heredes: hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Quis igitur tam amens, qui coniunctionem spiritus & Christi dissociet sempiternam, cum spiritus etiam disiuncta Ibidem.
connectat, per quem Christi efficimur coheredes? Si tamen, inquit, compatimur, vt & conglorificemur. Si nos ergo conglorificabimur cum Christo per spiritum, quomodo & ipsum conglorificari Christo spiritum recusamus? dissociamus vitam Christi & Spiritus sancti, cùm spiritus dicat, quòd simul victuri sumus
M cum Dei filio? Dicit enim Apostolus? *Si autem mortui* Rom. 6.
sumus cum Christo, credimus quòd etiam simul viuemus 2. Tim. 2.
cum illo. Deinde alibi: *Si enim compatimur*, inquit, *& conuiuemus: nec solum conuiuemus, sed etiam conglorificabimur: nec solum conglorificabimur, sed etiam conregnabimus.* Non est igitur in syllabis istis vlla discretio: Vtraque enim syllaba coniunctionis est. Denique sæpe repetimus in scripturis alteram interpositam, & alteram Psal. 65.
intellectam, sicut scriptum est: *Introibo in domum tuam* Psal. 104.
in holocaustis, hoc est, cum holocaustis. Et alibi: *Eduxit* Psal. 43.
eos argento & auro, hoc est, cum argento & auro. Alibi quoque ait: *Non egredieris in virtutibus nobiscum*; quod est, cum virtutibus. Ergo cum & in vsu sermonis calumnia esse nō possit, & ex sermone calumnia diuinitati Rom. 10.

Rom. 10. non debeat excitari, opus est vt ad iustitiam corde credatur, & ex fide cordis fiat ad salutem in ore confessio. Sed qui corde non credunt, calumniam struunt verbis. 1. Cor. 8. Denique simile & illud est quod aiunt, discretionem esse, quia scriptum est *Nobis autem vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illum: & vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum.* Volunt enim cum dicitur, ex illo, materiam designari: cùm dicitur, per illum, quoddam vel instrumentum operis vel ministerium declarari: cùm dicitur autem, in illo, aut locus significetur aut tempus, in quo omnia facta videantur. Ita igitur distantiam quandam substantiæ probare desiderant, tamquam instrumentum ab operatore vel auctore, & tamquam tempus aut locum ab instrumento dirimere gestientes. Numquid ergo alienus secundùm naturam B filius à patre, quia alienum instrumentum ab operatore proprio vel auctore? aut nunquid alienus filius à spiritu, quia ab instrumenti genere aut locus separatur aut tempus? Compara nunc assertiones nostras. Illi volunt ex Deo tamquam ex natura Dei esse materiam, vt si dicas ex ligno arcam esse factam, ex lapide statuam: ita ex Deo materiam processisse, & eandem materiam tanquam per instrumentum aliquod factam esse per filium: vt non tam operatorem filium, quàm instrumentum operis esse declarent: & omnia ita facta in spiritu, tamquam in aliquo loco facta vel tempore: singula singulis tribuunt, in commune omnia negant. Verùm nos C ostendimus ita ex Deo patre esse omnia, vt nec amiserit Deus pater, quòd vel per ipsum & in ipso omnia sint, nec tamquam ex materia ex ipso omnia sint. Ita quoque per Dominum filium esse omnia, vt non priuatus sit, eo quòd ex filio sint omnia: & ita omnia esse in spiritu, vt doceamus omnia esse per spiritum, & omnia esse de spiritu. Ibid. Nam istæ syllabæ, sicut illæ de quibus superiùs diximus, se inuicem signant. Non enim ita dixit Apostolus: Ex patre omnia, & per filium omnia, vt separabilem substantiam patris filiique signaret: sed vt in confusibili distinctione, quòd alius sit pater, alius sit filius, edoceret. Non igitur tamquam compugnantes syllabæ istæ, sed tamquam sociæ atque concordes sunt, vt etiam D vni sæpe conueniant, sicut scriptum est: Rom. 11. *Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia.* Quod si verè consideres vnde translatum sit, de filio dictum esse non ambiges. Dicit enim Apostolus secundum prophetiam Esaiæ: *Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius † ei fuit?* Et addidit: al. eius. Esai. 40. *Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia.* Quod Esaias Rom. 11. de operatore omnium dixit, sicut habes: *Quis mensus est* Esai. 40. *manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Quis statuit montes in libra, & rupes in statera? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius ei fuit?* Et addidit Apostolus: *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia.* Quid est, ex ipso? Quod ex ipsius voluntate natura E sit omnium, & ipse sit auctor omnium quæ esse cœperunt. Per ipsum, quid est? quia per ipsum constitutio & perseuerantia omnibus impertita videatur. In ipso, quid Rom. 11. est? Quia omnia admirabili quodam desiderio & inenarrabili amore auctorem vitæ & ministratorem gratiæ Psal. 144. suæ ac muneris intuentur, secundùm quod scriptum est: *Oculi omnium in te sperant, & aperis manum tuam, & imples omnem animam bona voluntate.* De patre quoque si dicas: Ideo ex ipso, quia ex ipso operatrix sapientia, quæ omnibus ex sua & patris voluntate dedit esse quæ non erant: Rom. 11. Prou. 8. Per ipsum, quia per sapientiam eius facta sunt omnia: Psal. 103. In ipso, quia in ipso est viuificatoriæ fons substantiæ, in Act. 17. quo viuimus & sumus & mouemur. Ex spiritu quoque, vt per ipsum formati, per ipsum firmati, in ipso roborati, vitæ capiamus munus æternæ. Cùm hæc igitur vel patri vel filio vel Spiritui sancto conuenire videantur, nihil vtique humile in his certum declarari, cùm & ex filio dicamus esse pleraque, & multa per patrem, sicut Ephes. 4. habes de filio dictum: *Vt augeamus in ipso per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum,* inquit, *corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ministrationis in mensuram vniuscuiusque partis augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.* Et iterum ad Colossenses de his qui non haberent cognitionem vnigeniti A filij Dei: *Quia non tenent*, inquit, *caput, ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes subministratum & copulatum crescit in incrementum Dei.* Colo. 2. Caput enim Christum esse Ecclesiæ supra dixit. Et alibi habes: *Quia de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Et ipse Dominus dixit: *De* Coloss. 1. *meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Et supra ait: *Cognoui virtutem exisse de me.* Similiter vt agnoscas vnitatem, etiam Ioan. 1. de spiritu dicitur: *Quia qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Ioan. 16. Et Ioannes ait: *Ex hoc cognoscimus quia in* Luc. 8. *nobis est, quoniam de spiritu suo dedit nobis.* Et angelus dicit: Galat. 6. *Quod ex ea nascetur, de Spiritu sancto est.* Et Dominus ait: 1. Ioan. 4. *Quia quod natum est de spiritu, spiritus est.* Ergo sicut ex pa- Matt. 1. tre legimus esse omnia, ita & ex filio posse dici omnia, Ioan. 3. B per quem omnia sunt: & ex spiritu esse omnia, in quo omnia sunt, testimoniis edocemur. Nunc consideremus, verum per patrem esse aliquid docere possimus. Sed scriptum est: *Paulus seruus Christi per voluntatem Dei.* Et alibi: *Iam non seruus, sed filius: si autem filius, & heres per Deum.* Et alibi, *Sicut resurrexit Christus à mortuis per gloriam* 1. Cor. 1. *patris.* Galat. 4. Et alibi Deus pater ad filium dicit: *Ecce proselyti venient ad te per me.* Rom. 6. Multa reperies alia si quæras, per pa- Esai. 54. trem facta: Numquid ideo minor pater, quia ex filio & ex filio pleraque esse legimus, & per patrē facta vel dicta plurima in scripturis cælestibus reperimus? Sed etiam per Spiritum similiter legimus facta pleraque, sicut C habes: *Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Et alibi: *Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum.* Et 1. Cor. 2. ad Ephesios: *Confortati per spiritum eius.* Et ad Corinthios: 2. Tim. 1. *Alii enim datur per spiritum sermo sapientiæ.* Et alibi: *Si* Ephes. 3. *autem per spiritum facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Et 1. Cor. 12. supra: *Qui suscitauit Christum ex mortuis, viuificabit &* Rom. 8. *mortalia corpora vestra, per inhabitantem spiritum eius in vobis.* Ibid. Sed fortasse dicet: Ostende mihi specialiter lectum, quia ex filio omnia, vel ex spiritu omnia. At ego refero, vt & illi mihi lectum esse ostendant, quia per patrem omnia. Sed cum hæc vel patri probauerimus vel filio vel Spiritui sancto conuenire, nec vllam ex huiusmodi sylla- D bis nasci posse diuinæ distantiam potestatis, non est dubium, quin per quem omnia, ex eo omnia: & ex quo omnia, per eum omnia: & in quo omnia, per eum vel ex eo omnia esse intelligere debeamus. Omnis enim 1. Cor. 8. creatura & ex voluntate & per operationem & in virtute est trinitatis, sicut scriptum est: *Faciamus hominem* Rom. 11. *ad imaginem & similitudinem nostram.* Et alibi, *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Gen. 1. Psal. 32.

Quia vna voluntas, vna vocatio patris & filij & Spiritus sancti.

Capvt. XI.

NEc solùm vna operatio est vbique patris & filij & Spiritus sancti, sed etiam vna atque eadem volun- E tas, vna vocatio, vna præceptio: quod licet in illo magno ac salutari Ecclesiæ spectare mysterio. Sicut enim pater vocauit gentes & Ecclesiam, dicens: *Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam,* & Osee. 2. alibi: *Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus:* Esai. 56. ita etiam Dominus Iesus ad euocandam & congregandam Ecclesiam Paulum à se dicit electum, sicut F habes ad Ananiam dictum a Domino Iesu: *Vade, quoniam vas electionis est mihi hic, ad ferendum nomen meum coram gentibus.* Act. 9. Sicut ergo pater Deus vocauit Ecclesiam, ita vocauit & Christus. Et quemadmodū Christus vocauit, ita vocauit & spiritus, dicens: *Separate mihi Paulū & Barnabam, in opus quo vocaui eos. Tunc ieiunantes,* inquit, *& orantes, imposuerunt eis manus, & dimiserunt eos. Ipsi autem præmissi ab Spiritu S. deuenerunt in Seleuciam.* Act. 13. Ergo non solum Christi, sed etiam Spiritus S. imperio apostolatū Paulus accepit, & ad congregationem gentiū festinauit. Nec solus Paulus, sed etiam Petrus, sicut legimus in Act. Apostolorum. *Nam cum in oratione vidisset cælum apertum, & quatuor initiis ligatum vas quoddam tanquam linteum, in quo erant omnia genera quadrupedum & se-* Act. 10.

Act. 10. *rarum & volucrum cæli, facta est vox ad eum: Surge, occide & manduca.* Et Petrus dixit: *Absit Domine, nunquam manducaui commune & immundum.* Et vox rursus ad eum: *Quod Deus mundauit, tu commune ne dixeris.* Hoc autem factum est per ter, & receptum est vas in cælum. Ergo cum hoc secum Petrus tacitus cogitaret, & venissent ad eum Cornelij seruuli ab angelo destinati, ait illi spiritus: *Ecce viri quærunt te: surge itaque & descende, & vade cum eis, nihil dubitans, quoniam ego misi illos.* Quam euidenter expressit suam Spiritus sanctus potestatem! Primo omnium, qui aspirauit oranti, adfuit deprecanti: deinde Ibid. quoniam vocatus Petrus respondit, Domine: & ideo secundum euidentius meruit oraculum, quia confessus H est Dominum. Sed quis iste sit Dominus declarat. Respondenti enim, is vtique cui responderat, loquebatur. Spiritum autem ostendunt sequentia declaratum: quia ipse qui mysterium figurabat, mysterium reuelabat. Simul illud aduerte, quia tertiò repetita figura mysterij operationem Trinitatis expressit. Et ideo in mysterijs interrogatio trina defertur, & confirmatio trina celebratur: nec potest quis nisi trina confessione purgari. Vnde & ipse Petrus in Euangelio tertiò interrogatur, Ioan. 21. vtrum diligat Dominum, vt trina responsione vincula, Ioan. 18. quibus Dominum negando, se ligauit, absolueret. Act. 10. Tum deinde, quia ad Cornelium angelus mittitur. Petrum Spiritus sanctus alloquitur. Oculi enim Domini Psal. 100. super fideles terræ. Nec illud otiosum, quòd cum superioribus præmisisset: *Quod Deus mundauit, tu ne commune* Act. 10. *dixeris:* subitò decidit super gentes, vt mundaret eos Spiritus sanctus. Vnde ostenditur operationem spiritus, operationem esse diuinam. Petrus autem missus ab spiritu, non expectauit imperium Dei patris, sed ipsius quoque spiritus illud est confessus oraculum, ipsius spiritus gratiam esse testatus est dicens, *Si ergo eandem gra-* Act. 11. *tiam illis concessit Deus, sicut & nobis: ego quis eram qui prohiberem Deum?* Spiritus ergo sanctus est, qui nos ab illa gentili colluuione mundauit. In illis enim generibus Act. 10. quadrupedum & ferarum & volucrum, figura erat conditionis humanæ, quæ ferarum modo, bestialem videtur induta sæuitiam, nisi spiritus sanctificatione mitescat. Bona ergo gratia, quæ ferinam rabiem spirituali simplicitate commutat. *Eramus enim & nos aliquando in-* Tit. 3. *sipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis: nunc autem per renouationem spiritus heredes Christi, angelorum cœpimus esse coheredes.* Itaque spiritu videns Psal. 67. Dauid sanctus propheta ex feris nos similes futuros esse cælestium: *Increpa*, inquit, *feras siluæ:* siluam videlicet significans non ferarum fragosam cursibus, nec bestiarum gemitibus inhorrentem, sed illam siluam de qua Psal. 131. scriptum est: *Inuenimus eam in campis siluæ.* In qua, Psal. 91. sicut dixit Propheta: *Iustus vt palma florebit, & velut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur.* Illa silua, quæ Gen. 49. verbi cælestis alimoniam propheticarum verticibus arborum concussa defluxit. Illa silua, ad quam Paulus Psal. 18. lupus quidem raptor intrauit, sed pastor exiuit. *In omnem enim terram exiuit sonus eorum.* Eramus ergo Matt. 7. feræ, & ideo dicit Dominus: *Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniunt in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces.* Sed per Spiritum sanctum iam leonum sæuitia, pardorum varietas, astutia vulpium, luporum rapacitas de nostris exoleuit affectibus. Magna igitur M gratia, quæ cælo terras mutauit, vt conuersatio nostra, sicut Apostolus dixit, in cælis sit, qui ante sicut feræ errabamus in siluis. Sed nec hoc tantùm loco Petrus Apostolus, sed etiam alibi in eodem libro à Spiritu sancto ædificatam Ecclesiam demonstrauit, Habes enim dixisse Philip. 3. eum: *Deus qui nouit corda hominum, testimonium perhibuit, dans his Spiritum sanctum sicut & nobis:* & nihil Act. 15. *discreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum.* In quo illud est contuendum, quia sicut Christus lapis est 1. Petr. 2. angularis, qui vnitatem plebis vtriusque connexuit, ita etiam Spiritus sanctus non discreuit vtriusque po- Hier. 38. puli corda, sed iunxit. Non ergo tamquam Iudæus contemnas filium, quem annuntiauerunt prophetæ, contemnas etiam Spiritum sanctum, contemnas Esaiam, G contemnas Hieremiam, quem de lacu Iudaicæ domus ille assumptus à Domino rudibus pannis & funibus eleuauit. Verbum enim propheticum despiciens, in lacum demerserat eum populus Iudæorum. Nec quisquam inuentus est de Iudæis qui leuaret Prophetam, sed vnus Æthiopos Abdemelech, sicut scriptura testatur. In quo nomine figura pulcherrima est, quia sermonem propheticum quæ Iudæi velut in cœnum suæ Ibid. mentis carnisque demerserant, nos videlicet ex gentibus peccatores, nigri ante delictis & quoniam infructuosi eleuauimus de profundo. Et ideo scriptum est: *Æthiopia præueniet manus suas Deo.* In quo sanctæ Eccle- Psal. 67. siæ species significatur, quæ ait in Canticis canticorum: Cant. 1. *Nigra sum & decora, filia Hierusalem.* Nigra per culpam, decora per gratiam: nigra per conditionem, decora per redemptionem. Aut certè nigra exercitii sui puluere. Nigra ergo, dum præliatur decora, dum victoriæ suæ Hier. 38. insignibus coronatur. Et bene funibus leuatur Prophe- Psal. 15. ta. Fidelis enim dixit: *Funes ceciderunt mihi in præclaris.* Matt. 21. Bene rudibus pannis, quia ipse Dominus excusantibus his qui primò ad nuptias vocati fuerant, ad exitus viarum misit, vt quotquot inuenirentur & boni & mali, ad nuptias vocarentur. His itaque pannis propheticum verbum † leuatur è cœno. al. leuauit.

Quia sicut pater nouit filium, & filius patrem, sic spiritus patrem & filium: & sicut pater reuelat nobis quæ sua sunt; sic & filius, sic & spiritus reuelat nobis.

Cap. XII.

Eris igitur & tu Abdemelech, hoc est, assumptus à Domino, si de profundo gentilis imprudentiæ leuaueris Dei verbum: si crediderls quia non fallitur, non præteritur Dei filius, non ignorat quæ futura sunt, non fallitur etiam Spiritus sanctus, de quo dicit Dominus: K Cum venerit autem ille spiritus veritatis, deducet vos Ioan. 16. in omnem veritatem. Qui dicit omnem, nihil præterit: non diem, non horam, non præterita, non futura. Et vt scias, quia & omnia nouit, & futura annuntiauit, & vnius est scientiæ cum patre & filio, audi quid dicat de eo Dei Ibid. veritas: *Non enim loquitur à semetipso, sed quæ audit, loquitur: & quæ euenient, annuntiabit vobis.* Itaque vt aduertas, quia nouit omnia, cùm diceret filius: *De die autem illa & hora nemo nouit, neque angeli cælorum, excepto Spiritum sanctum.* Matt. 13. Si autem exceptus est Spiritus sanctus ab ignorantia, quomodo non exceptus est Dei filius? Sed dicis, quia cum angelis annumerauerit & Dei filium. Annumerauit quidem filium, sed non annumerauit & spiritum. Aut L fatere igitur potiorem esse spiritum Dei filio, vt iam non solũ quasi Arianus, sed etiam quasi Photinianus loquaris: aut agnosce quò referre debeas quòd nescire filium dixit. Etenim quasi homo annumerari creaturis potuit, qui creator est. Quod si vis discere, quia nouit omnia, & præscientiam habet omnium Dei filius futurorum, quæ filio incognita putas, ea de filio Spiritus sanctus accepit. Accepit autem per vnitatem substantiæ, sicut accepit à patre filius. *Ille, inquit, me clarificabit, quia de meo* Ioan. 16. *accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcumque habet pater, mea sunt: propterea dixi, de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quid igitur hac euidentius vnitate? Quæ habet pater, filij sunt: quæ habet filius, accepit & spiritus. Zach. 14. Accipe tamen, quia nouit iudicij diem filius. Lectum est in Zacharia: *Et veniet Dominus Deus meus, & omnes sancti cum eo:* In illa die nõ erit lumen, sed frigus & gelu: & erit dies vna, & dies illa nota Domino. Hæc igitur dies nota Domino, qui veniet cum sanctis suis, secũdo nos illuminaturus aduentu. Sed quod orsi sumus de spiritu persequamur. Habes enim in eo quod prætulimus exemplo, quia filius dicit de spiritu: *Ille me clarificabit.* Clarificat ergo spiritus filium, sicut clarificat & pater: sed etiam spiritum clarificat Dei filius, sicut suprà diximus. Non Ioan. 16. est ergo infirmus, qui reddit mutuam claritatẽ, per vnitatẽ lucis æternæ. Nec inferior sancto spiritu, cuius hoc ipsum est quod clarificatur ab spiritu. Assumeris ergo

A & tu si credas, quia hoc locutus est spiritus, quod locutus est pater, quod locutus est filius. Denique Paulus ideo assumptus est, quia sic credidit, sic docuit: quia quod 1. Cor. 2. oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus se, nobis reuelauit per spiritum suum, sicut scriptum est. Et ideo reuelationis spiritus dicitur, sicut habes: *Dat enim Deus se præparantibus se spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius.* Esai. 64. Ephes. 1. Vnitas igitur est scientiæ, quando sicut pater reuelat qui dat spiritum reuelationis, sic reuelat & filius, quia scriptum est: Matt. 11. *Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Plus dixit de filio, non quòd plus habeat quàm pater, sed ne minus habere credatur. B Nec immerito sic reuelatur pater à filio, quia sic nouit patrem filius, quemadmodum filium pater nouit. Accipe nunc quia Deum patrem nouit & spiritus. Scriptum est enim: 1. Cor. 2. *Quia sicut ea quæ hominis sunt, nemo nouit nisi spiritus qui in ipso est: sic & quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei.* Nemo, inquit, cognouit, nisi spiritus Dei. Numquid exclusus est Dei filius? Non vtique? quia nec Spiritus sanctus exclusus est, cùm dicitur. Matt. 11. *Neque patrem quis nouit nisi filius.* Ibid. Ergo vnius & pater & filius & Spiritus sanctus & naturæ sunt & scientiæ. Neque cum omnibus quæ per filium facta sunt, annumerandus est spiritus, cùm Deum patrem nouerit, quem (sicut sciptum est) quis potest nosse nisi filius? C sed & Spiritus sanctus nouit. Quid ergo? Cùm dicitur vniuersitas creaturarum, non Spiritus sanctus comprehenditur. Nunc velim respondeant, quid est in homine quod cognoscat quæ sunt hominis? Vtique rationabile, quod cæteris animæ virtutibus supereminet & quo præcipuè natura hominis æstimatur. Quid est 1. Cor. 2. igitur spiritus, qui alta Dei nouit, per quem Deus omnipotens reuelatur? Numquid plenitudine diuinitatis inferior est, qui eiusdem cum patre substantiæ etiam hoc Ibid. exemplo probatur? Aut aliquid ignorat, qui nouit consilia Dei, & mysteria eius ab initio abscondita? Quid est quod nesciat, qui nouit omnia quæ Dei sunt? D Ibid. Spiritus enim etiam alta Dei scrutatur. Ac ne putes quòd scrutetur incognita, & ideo scrutetur vt discat id quod ignorat: Ibid. ante præmisit quia reuelauit nobis Deus per spiritum suum: simul vt disceres, quia nouit spiritus quæ nobis per ipsum spiritum reuelantur, in posterioribus ait: *Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est; Sic & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei.* Ergo si hominis spiritus nouit quæ hominis sunt, & Ibidem. antequam scrutetur nouit, potest ne aliquid Dei esse, quod spiritus Dei nesciat? De quo non otiosè Apostolus dixit: Quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei: vt non scrutando cognouerit, sed nouerit per naturam. E Non quòd accidens in eo scientia diuinorum, sed cognitio naturalis sit. Verum si te mouet, quia dixit scrutatur, accipe quia id quoque de Deo scriptum est eo quòd sit Hier. 17. scrutator cordis & renum. Ipse enim dixit: *Ego sum scrutans corda & renes.* Etiam de filio Dei habes ad Hebræos: Hebr. 4. *Qui scrutator est animi & cogitationis.* Vnde liquet, quia nemo inferior superioris scrutatur interna. Diuinæ enim solius est potestatis occulta nouisse. Similiter ergo scrutator est Spiritus sanctus vt pater, similiter scrutator & filius, cuius proprietate sermonis id exprimitur, vt videatur nihil esse quod nesciat, quem nihil prærerit. Denique 1. Cor. 2. ille electus à Christo, instructus ab spiritu est. F Nam sicut ipse testatur, per spiritum diuini cognitionem consecutus arcani, ostendit quia & nouit spiritus Deum, & ea Ibid. nobis quæ Dei sunt, spiritus reuelauit, sicut reuelauit & filius. Et addidit: *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: Vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in suasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtute Dei?* Probatum est igitur, quia sicut Deus nobis quæ sua sunt, ita & filius quæ Dei sunt: ita etiam spiritus reuelauit. Ex vno enim spiritu per vnum filium, in vnum patrem cognitio nostra procedit: & ex vno patre per vnum filium, in vnum Spiritum sanctum bonitas & sanctificatio & imperiale ius æternæ traditur potestatis. Vbi ergo ostensio de spiritus, ibi Dei virtus: nec potest esse discretio, vbi opus vnum est. Et ideo quod loquitur filius, loquitur & pater, & quod pater loquitur, loquitur & filius: & quod loquitur pater & filius, loquitur & Spiritus sanctus. Vnde & de spiritu filius Dei dixit: Ioan. 16. *Non enim loquitur à se,* hoc est, non sine mea & patris communione. Neque enim diuisus ac separatus est spiritus, sed quæ audit loquitur: audit videlicet per vnitatem substantiæ & per proprietatem scientiæ. Neque enim foraminibus aliquibus corporalibus recipit auditum, & quibusdam diuina modulis carnalibus vox resultat, vel audit id quod ignorat, quoniam in re- B bus humanis scientiam plerumque auditus operatur, & tamen nec in ipsis hominibus semper alloquium corporale, aut carnalis auditus est. Qui enim loquitur 1. Cor. 14. linguis, non hominibus, inquit, loquitur, sed Deo. Nemo enim audit; spiritu autem loquitur mysteria. Ergo si in hominibus non semper auditus est corporalis, in Deo tu infirmitatis humanæ sonitus, & quædam organa exigis carnalis auditus, cùm ideo audire dicatur, vt scire credatur: Nos enim id scimus quod audierimus: & ante audimus, vt scire possimus. In Deo autem Dan. 13. quia nouit omnia antequam fiant, scientia præcedit auditum. Itaque vt quod velit pater, filium non ignorare dicamus, audisse memoramus. C Sed in Deo non Ioan. 16. sonus neque syllaba, quæ significare solent indicium voluntatum, sed voluntatis vnitas diuinis quædam intelligitur arcanis, nostris autem significatur indiciis. Quid est ergo, Non enim à se loquitur; hoc est, non sine 1. Cor. 5. me loquitur, quia loquitur veritatem, sapientiam aspi- Matt. 11. rat. Non sine patre loquitur, quia Dei spiritus est: non Ioan. 16. à se audit, quoniam ex Deo omnia. Omnia accepit à patre filius, quia ipse dixit: *Omnia mihi tradita sunt à patre meo.* Omnia patris habet filius, quia iterum ait: *Omnia quæ pater habet, mea sunt.* Et quæ accepit ipse per vnitatem naturæ, ex ipso per eandem vnitatem accepit & spiritus, Ibid. D sicut ipse Dominus Iesus declarat, de spiritu suo dicens: *Propterea dixi, de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quod ergo loquitur spiritus, filij est: quod dedit filius, patris est. Ita nihil à se aut filius loquitur aut spiritus, quia nihil extra se Trinitas loquitur. Quòd si ad infirmitatem Spiritus sancti & quandam corporeæ similitudinem vtilitatis id deriuari contendas, etiam ad filij iniuriam deriua- Ioan. 5. bis, quia & de se filius dixit: *Sicut audio, iudico.* Et non Ioan. 16. potest aliud facere filius, nisi quod viderit facientem. Ioan. 10. Si enim verum est, verum est quod dixit filius: *Omnia quæ pater habet, mea sunt:* & secundum diuinitatem vnum est cum patre filius, vnum per substantiam naturalem, E non vnus secundùm Sabellianam perfidiam. Quod vnũ itaque est per substantiæ proprietatem, non potest sepa- Psal. 118. rari: & ideo non potest filius facere nisi quod audierit à patre quia in æternum est permanens Dei verbum, nec vnquam pater à filij operatione diuiditur: & quod ope- Ioan. 5. ratur filius, scit patrem velle: & quod vult pater, filius nouit operari. Denique ne vel in tempore vel in ordine, aliquam inter patrem & filium putares operis esse distantiam, sed eiusdem operationis crederes vnitatem: *Et opera, inquit, quæ ego facio, ipse facit.* Et rursus ne discretionem aliquam in operis distinctione sentires, sed idem Ibidem. velle, idem facere, idem posse patrem & filium indica- F res, dicit tibi sapientia de patre. Quæcumque enim ille fecerit, eadem & filius facit similiter. Non ergo alicui prior vel secundus est actus, sed idem vnius operationis effectus. Et ideo nihil à se posse facere filius dicitur, quia à patre non potest eius operatio separari. Similiter & Spiritus sancti operatio non secernitur. Ioan. 16. Vnde etiam ea quæ loquitur, audire à patre dicitur. Ioan. 11. Quid si doceo, quia & pater audit filium, sicut & filius audit patrem? Habes enim scriptum in Euangelio, quia dicit filius: Ibid. *Pater, gratias tibi ago, quia audisti me.* Quomodo audiuit pater filiũ, cum filius nihil ad patrẽ in superioribus de Lazaro sit locutus? Ac ne putares, quia semel à patre auditus Ioan. 16. est filius, addidit: *Et ego sciebam, quia semper me audis.* Ergo Coloss. 1. non subiectæ obedientiæ, sed vnitatis auditus est sempiternæ. Similiter igitur & audire à patre spiritus, & clari-

ficare filium dicitur. Clarificare ideo, quia docuit nos
Spiritus sanctus filium Dei imaginem esse inuisibilis Dei,
& splendorem gloriæ, & characterem substantiæ eius;
Hebr. 1. Spiritus enim & in patriarchis & in prophetis locutus
est: & Apostoli denique tunc perfectiores esse cœpe-
runt, posteaquam spiritum receperunt. Nulla ergo di-
stantia diuinæ virtutis & gratiæ. Nam licet diuisiones
gratiarum sint, idem tamen spiritus: & diuisiones mini-
1. Cor. 12. steriorum sint, idem tamen Dominus: & diuisiones ope-
rationum sint, idem tamen Deus, qui operatur omnia in
omnibus. Diuisiones autem sunt munerum, non separa-
tiones Trinitatis. Denique idem est Deus, qui operatur
omnia in omnibus, vt scias quia non est discretio opera-
Ibid. tionis inter Deum patrem & spiritum sanctum, quando
ea quæ operatur spiritus, operatur & pater Deus, qui
operatur omnia in omnibus. Nam cùm operetur omnia
in omnibus pater, alij tamen datur per spiritum sermo
Ibid. sapientiæ, alij sermo scientiæ secundùm eundem spiri-
tum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia curationum
in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij
discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpreta-
tio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque
idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Non est ergo
dubium, quin ea quæ operatur pater, operetur & spiri-
tus. Nec ex præcepto, sicut qui corporaliter audit, ope-
ratur: sed ex voluntate, qui sui est liberi arbitrij, non alie-
næ famulus potestatis. Non enim quasi iussus obtempe-
rat, sed quasi largitor suæ moderator est largitatis. Vide
nunc interim, vtrum omnia operari dicas spiritum, quæ
operatur & pater. Negare tamen non potes, quia opera-
tur pater quæ operatur Spiritus sanctus: alioquin non
omnia operatur pater, si non operatur quæ operatur &
spiritus. Quòd si ea quæ operatur spiritus, operatur &
pater, cùm spiritus operationes suas pro voluntate sua
diuidat, necesse est id quod diuidit spiritus, aut inuito
patre Deo dicas eum ex sua voluntate diuidere: aut si idē
velle dixeris patrem, quod vult Spiritus sanctus, necesse
est vt vnitatem voluntatis operationisque diuinæ vel in-
uitus, etsi non corde, saltem ore fatearis. Quòd si vnius
& voluntatis & operationis est cum patre Deo Spiritus
sanctus, vnius etiam substantiæ est: quoniam ex operi-
bus suis creator agnoscitur. Idem igitur spiritus, idem,
Ibid. inquit, Dominus, idem, inquit, Deus. Et si spiritum di-
cas, idem est: & si Dominum dicas, idem est: & si Deum
dicas, idem est. Non idem vt ipse pater, ipse filius, ipse sit
spiritus: sed quia & pater & filius eiusdem est potestatis.
Idem ergo est per substantiam atque virtutem, quia non
est in diuinitate vel Sabelliana confusio, vel Ariana dis-
cretio, vel terrena corporalisque mutatio. Accipe aliud,
Hebr. 1. sancte Imperator, in causa validum, & tibi notum. *Mul-*
Luc. 11. *tifariam*, inquit, *& multis modis etiam Deus locutus est patri-*
1. Cor. 12. *bus in prophetis.* Et Sapientia Dei dixit: *Mittam prophetas
& Apostolos.* Et alij datur (sicut scriptum est) per spiri-
tum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundùm eun-
dem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij gratia cura-
tionum, alij operatio virtutum, alij prophetia. Ergo se-
cundùm Apostolum non solùm per patrem & filium, sed
Act. 15. etiam per Spiritum sanctum prophetia, & ideo vnum
munus, vna est gratia. Habes ergo quia etiam spiritus au-
1. Cor. 1. ctor est prophetiarum Apostoli quoque dixerunt: *Visum
Act. 15. est Spiritui sancto & nobis.* Et cùm dicunt, visum, non so-
lùm operatorem gratiæ, sed etiam actorem imperatæ
Act. 9. executionis ostendunt. Sicut enim de Deo legimus: Pla-
Act. 16. cuit Deo: ita etiam cùm dicitur, Quia visum est Spiritui
Hebr. 1. sancto, arbiter suæ exprimitur potestatis. Et quomodo
Act. 11. non arbiter, qui ea quæ vult loquitur, quæ vult mandat?
Marc. 16. Sicut mandat pater, mandat & filius. Sicut enim audiuit
Paulus vocem dicentem sibi: *Ego sum*, inquit, *Iesus, quem
tu persequeris*: ita etiam spiritus Paulum & Silam vetuit
ire in Bithyniam. Et sicut pater locutus est per prophe-
tas, ita etiam de spiritu Agabus dicit: Hæc dicit Spiritus
sanctus: *Virum cuius est zona hæc sic alligabunt eum in Hieru-
salem.* Et sicut misit sapiētia Apostolos, dicens: *Ite in or-
bē vniuersum, & prædicate Euangeliū*; Sic & Spiritus S. dicit:
Act. 13. *Separate mihi Paulum & Barnabā in opus quo vocaui eos.* Itaq;
præmissi à Spiritu sancto, quod infra scriptura indicat,
nullam discretionem inter cæteros habuerunt Aposto-
los. quasi aliter à patre Deo, aliter à spiritu mitterentur.
Denique cùm Paulus missus esset à spiritu, & vas ele- Ibidem.
ctionis erat Christi, & Deum in se operatum esse cōme- Act. 9.
morat, dicens: *Qui enim operatus est Petro in apostolatum* Galat. 2.
circumcisionis, operatus est & mihi ad gentes. Cùm igitur
idem sit operatus in Paulo qui est operatus in Petro,
hoc vtique ostenditur quum spiritus sit operatus in Pau-
lo, quòd etiam in Petro Spiritus sanctus operatus sit. Sed
& Deum patrem in se operatum Petrus ipse testatur, si-
cut est in Actibus Apostolorum, quia surgens Petrus Act. 15.
H dixit ad eos: *Viri fratres, vos scitis quia à diebus antiquis
in nobis Deus elegit ex ore meo audire nationes verbum Euan-
gelii.* Ecce igitur in Petro Deus gratiam prædicationis
operatus est. In quo, vtique cùm per Christum electus
sit & assumptus, operationem Christi quis audeat dif-
fiteri, cùm ipse Dominus dicat: *Pasce agniculos meos*? Vna
igitur operatio patris & filij & Spiritus sancti. Nisi for-
tè hoc putetis, qui negatis eiusdem erga Apostolos ope- Ioan. 21.
ris vnitatem, ideo operatum patrem, ideo operatum
spiritum in Petro, in quo filius operatus fuerat, quasi ei
filij operatio minimè redundaret ad gratiam. Et ideo ve-
I lut adiunctis atque collatis viribus patris & filij & Spi-
ritus sancti operationem fuisse multiplicem, ne ad confir-
mandum Petrum Christi solius operatio vacillaret. Nec
solùm vna operatio in Petro patris & filij & Spiritus san-
cti inuenitur, sed etiam in omnibus Apostolis diuinæ
operationis vnitas reuelatur, & quædam supernæ con-
stitutionis auctoritas. Operatio enim diuina habet im-
perium, non habet ministerium. Neque enim cùm
operatur Deus, aut labore aliquo id extundit, aut arte,
sed *dixit, & facta sunt.* Dixit, *Fiat lux, & facta est lux.* Psal. 32.
In præcepto enim Dei, operationis effectus est. Hanc Gen. 1.
igitur regalem quandam etiam sancto Spiritui po-
K testatem scripturarum testificatione delatam, si velimus
aduertere, facilè possumus reperire, omnes Apostolos
non solùm Christi fuisse discipulos, sed etiam patris &
filij & Spiritus sancti ministros. Sicut etiam doctor gen-
tium docet, dicens: *Quosdam quidem posuit Deus in Ec-* 1. Cor. 12.
*clesia, primò Apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores: de-
inde virtutes gratiam curationum, opitulationes, gubernatio-
nes, genera linguarum, &c.* Ecce Deus posuit Aposto-
los, posuit prophetas atque Doctores, dedit curationum
gratiam, quam supra habes dari per Spiritum sanctum;
dedit genera linguarum: sed tamen non omnes Aposto-
li, non omnes prophetæ, non omnes doctores. Non om- Ibidem.
nes, inquit, habent gratiam curationum, neque omnes,
L inquit, linguis loquuntur. In singulis enim hominibus
vniuersa dona diuina esse non possunt: pro captu vnus-
quisque id accipit, quod aut desiderat, aut meretur. Sed
non huius infirmitatis similis potentia Trinitatis quæ
omnium munifica gratiarum est. Denique posuit Apo-
stolos Deus. Hos quos Deus posuit in Ecclesia, Chri-
stus elegit, & Apostolos nominauit, & in orbem dire-
xit, dicens: *Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euange-
lium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, sal-
uus erit: qui verò non crediderit, damnabitur. Signa autem cre-* Luc. 6.
dentes ista sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis Marc. 16.
*loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid bibe-
M rint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene ha-
bebunt.* Ecce doctores posuit pater, posuit etiā Christus
in Ecclesiis. Et sicut pater dat gratiam curationum, ita
dat & filius. Sicut pater dat dona linguarū, ita largitur &
filius. Similiter de sancto Spiritu supra accepimus, quia
eadem gratiarū genera largiatur. Datur enim, inquit, per
spiritum alij gratia curationum, alij genera linguarum,
alij prophetia. Ergo eadē dat spiritus, quæ dat pater, dat 1. Cor. 12.
etiam filius. Accipiamus nunc expressius quod superiùs
prælibauimus, quia idem quod pater & filius, etiam Spi-
ritus sanctus mandet officium, eosdémque constituat.
Dixit enim Paulus: *Attendite vobis, & omni gregi, in quo
posuit vos Spiritus sanctus episcopos regere Ecclesiam Dei.* Act. 20.
Vnitas igitur imperij, vnitas constitutionis, vnitas lar-
gitatis. Nam si constitutionem separes & potestatem,

quę erat causa vt quos posuerat Apostolos Christus, poneret Deus pater, poneret & Spiritus sanctus, nisi fortè vt homines tamquam in consortio possessionis aut iuris præiudicium verebantur? Et ideo diuidebatur operatio, destruebatur imperiū. Hęc inter ipsos homines angusta sunt & minuta, qui plerumque tamen etiam si operatione non congruunt, congruunt voluntate. Vnde quidam interrogatus quid amicus esset, Alter, inquit, ego. Si ergò homo amicum ita definiuit, vt alterum se esse diceret, per vnitatem videlicet amoris & gratię; quantò magis in patre & filio & Spiritu sancto vnitatem maiestatis ęstimare debemus, cùm per eandem operationem ac diuinitatem vel vnitas, vel certè id quod amplius est, ταυτότης sicut Græcè dicitur, exprimatur? ταυτὸ enim idem idem significat: eo quòd idem habeat & pater & pater & Spiritus sanctus, vt idem velle idem posse non affectione sit voluntatis, sed in substantia Trinitatis. Hæc est Apostolicæ fidei & deuotionis hæreditas, quam licet ex ipsorum considerare Actibus. Paruerunt ergo Paulus & Barnabas sancti Spiritus imperatis. Paruerunt & omnes Apostoli, statimque eos quos separari

Cic. li. de amicitia.

Act. 13.
Ibid.

A iusserat spiritus, ordinauerunt *Separate*, inquit, *mihi Paulum & Barnabam*. Videtis iubentis imperium? Spectate merita seruientium. Credidit Paulus: & quia & credidit, studia persecutoris abiecit, coronam iustitiæ reportauit. Credidit ille qui Ecclesias deuastabat: sed conuersus ad fidem, prædicabat in spiritu, quod spiritus imperabat: Vngebat athletam suum spiritus, & puluere impietatis excusso, debellatorem infidelium ineluctabilem variis impiorum congressionibus offerebat atque ad brauium supernæ vocationis in Christo Iesu diuersis passionibus erudiebat. Barnabas quoque credidit, & quia credidit, paruit. Itaque sancti Spiritus electus imperio, quod ei ad omne redundat insigne meritorum, non fuit tanto indignus collegio Vna enim gratia fulgebat in his quos spiritus vnus elegerat. Nec Paulus inferior Petro, quamuis ille Ecclesiæ fundamentum, & hic sapiens architectus sciens vestigia credentium fundare populorum. Nec B Paulus, inquam, indignus Apostolorum collegio, cum primo quoque facilè conferendus, & nulli secundus. Nam qui se imparem nescit, facit ęqualem.

Act. 9.
Philip. 3.
Matt. 16.
1. Cor. 3.

S. AMBROSII DE SPIRITV SANCTO LIBRI SECVNDI FINIS.

Capita libri tertij de Spiritu Sancto.

1. *Quia spiritus super Christum: & sicut filius spiritum misit, ita & spiritus filium Dei misit.*
2. *Quia datus est spiritus sicut & filius.*
3. *Quia digitus Dei lectus est spiritus, quo significatur vnitas diuinitatis, non inaequalitas Trinitatis.*
4. *Quia sicut cooperatus est patri & filio Spiritus sanctus in nube & in mari cùm liberaretur populus Iudaeorum, ita & cooperatur in mysterio baptismatis.*
5. *Quia sanctificat pater, sanctificat filius, sanctificat & Spiritus sanctus.*
6. *Quia eadem sunt opera manuum, quae sunt opera digitorum.*
7. *Quia sicut arguit pater, ita arguit filius, ita arguit & spiritus: & quia iudicat spiritus.*
8. *Sicut lectum est quòd verbi gladius spiritus sit, ita lectum est quòd Spiritus sancti gladius verbum Dei sit.*
9. *Quia similiter vt pater & filius, ita etiam spiritus contristatus & exasperatus, & tentatus à Iudaeis legitur.*
10. *Quia Deus spiritus, secundùm Petri sententiam in Actibus Apostolorum.*
11. *Quia Deus spiritus secundùm Euangelium.*
12. *Quia adoratur Spiritus sanctus, sicut pater & filius & cum patre & filio adoratur in maiestate Dei.*
13. *Quia Deus spiritus sanctus est secundùm Apostolum, & quia templum sumus Spiritus sancti, sicut & Dei patris & Domini Iesu Christi.*
14. *Quia non tres dij, sed vnus Deus*
15. *Quia Dominus Spiritus sāctus, sicut pater & filius.*
16. *Quia bonus Spiritus Dei, & spiritus veritatis, & omnem insinuat veritatem.*
17. *Quia non tres Domini, sed vnus Dominus,*
18. *Quia sicut pater sanctus, ita filius sanctus, ita & spiritus Dei sanctus.*
19. *Collectio, quia spiritus Deus, quoniam & sine peccato est, & peccata donat, & creator est, & seruimus ei, & adoratur. hac enim omnia Dei sunt: & quia à morte suscitat.*
20. *Quia sicut pater & filius, ita & Spiritus sanctus suscitat mortuos.*
21. *Quia spiritus in Dei sede, & vnum regnum patris & filii & Spiritus sancti indiuisum.*
22. *Quia Dominus sabaoth etiam Spiritus sanctus.*
23. *Quia omnipotens etiam spiritus Dei.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD GRATIANVM AVGVSTVM DE SPIRITV SANCTO.

LIBER TERTIVS.

Quia spiritus super Christum: & sicut filius spiritum misit, ita & spiritus filium Dei misit.

CAP. I.

Sup. li. 2. cap. 12.

SVPERIORE libro euidentibus testimoniis scripturarum docuimus, Apostolos & prophetas, illos ad prophetandum, hos ad euangelizandum à sancto Spiritu, sicut à patre & à filio designatos: nunc adiicimus, quod omnes iure mirantur: & dubitare non possint, quòd spiritus su-C per Christum, & quòd sicut ille spiritum misit, & filium Dei spiritus misit. Dicit enim filius Dei: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me; euangelizare pauperibus misit me, praedicare captiuis remissionem & caecis visum.* Quod cùm de libro Esaiæ legeret, ait in Euangelio: *Hodie completa est haec scriptura in auribus vestris*, vt de se dictum esse signaret. Ergo mirari possumus si & prophetas & Apostolos spiritus misit, cùm Christus dixerit: *Spiritus Domini super me*? Et bene, super me dixit, quia quasi filius hominis loquebatur. Quasi filius enim hominis & vnctus & missus est ad Euangelium prædicādum. Sed si non creditur filio, audiat etiam

Ioh. 4.
Esa. 61.
Luc. 4.
Ibid.
Ioan. 1.

Ibidem. patrem loquentem, quia spiritus Domini super Christum. Dicit enim Ioanni: *Super quem videris spiritum descendentem de cælo, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Dixit hoc Deus pater Ioanni: *Ibidem* Ioannes & audiuit, & vidit, & credidit. Audiuit à Deo, vidit in Domino, credidit quia spiritus erat qui descendebat de cælo. Non enim columba, sed sicut columba, *Marc. 1.* descendit. Sic enim scriptum est: *Et vidi spiritum descendentem de cælo sicut columbam.* Sicut Ioannes vidisse *Luc. 3.* se dicit, ita scripsit & Marcus. Lucas autem addidit, quòd corporali specie descendit Spiritus sanctus sicut columba: ne incarnationem illam putes fuisse, sed speciem. Ideo autem speciem prætendit, vt per speciem crederet, qui spiritum non videbat: & per speciem declararet vnius honoris in imperio, vnius operationis in mysterio, vnius muneris in lauacro cum patre & filio sibi esse consortium: nisi fortè inualidum credimus, vt in eo baptizetur seruulus, in quo baptizatus est Domi- *Ioan. 1.* nus. Pulchrè autem dixit, manentem super eum: quia ad prophetas quotiens volebat spiritus vel inspirabat verbum vel fiebat, semper autem manebat in Christo. *Ibid.* Nec rursum moueat, quòd super eum dixit, de filio enim hominis loquebatur, quia sicut filius hominis baptizabatur. Nam secundùm diuinitatem non super Christum est spiritus, sed in Christo: quia sicut pater in filio, & filius in patre: ita Dei spiritus & spiritus *Psal. 32.* Christi & in patre est & in filio, quia oris est spiritus. *1. Cor. 2.* Manet enim in Deo qui ex Deo est, sicut scriptum est: *Ioan. 16.* *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiri-* *Rom. 8.* *tum qui ex Deo est.* Et manet in Christo, quia à Christo accepit, & in Christo est, quia iterum scriptum est: *Ille de meo accipiet.* Et alibi: *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis.* Non er- *Rom. 9.* go secundùm diuinitatem Christi super Christum est, quia non super se est Trinitas, sed super omnia. Supra se autem non est, sed in se est. Quis ergo dubitet, quia *Luc. 4.* prophetas & Apostolos spiritus misit, cùm dicat Dei *Esai. 48.* filius: *Spiritus Domini super me?* Et alibi: *Ego sum primus, & ego in æternum, & manus mea fundauit terram, & dextera mea solidauit cælum: vocabo eos, & astabunt simul, & congregabuntur omnes & audient.* Quis illis hæc denuntiauit? *Diligens te, feci voluntatem tuam aduersus Babylonem, vt tollatur semen Chaldæorum. Ego locutus sum, & ego vocaui, adduxi eum, & prosperum iter eius feci.* *Lib. 1. sent. dist. 15. §. & quid à Spiritu sancto.* *Accedite ad me, & audite hæc. Non ab initio in occulto locutus sum: cùm fierent, illic eram. Et nunc Dominus Deus misit, & spiritus eius.* Quis est dicit, Misit me Dominus Deus & spiritus eius, nisi qui venit à patre vt saluos faceret peccatores? quem vraudis, & spiritus misit: ne cùm legis, quia filius spiritum mittit, esse spiritum crederes potestatis. Ergo & pater filium misit & spiritus, *Ioan. 14.* spiritum quoque & pater misit & filius. Pater misit, *Ioan. 15.* quia scriptum est: *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo.* Filius misit, quia dixit: *Cùm venerit autem paracletus quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis.* Si ergo se inuicem filius & spiritus mittunt sicut pater mittit: non subiectionis iniuria, sed communitas potestatis est.

Quia datus est spiritus, sicut & filius.

CAP. II.

Galat. 1. NEc solùm misit pater filium, sed etiam dedit, si- *Lib. 1. sent. dist. 15. §. & quod.* cut ipse se filius dedit. Lectum est enim nobis: *Gratia vobis à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris.* Si subiectum in eo putant *Esai. 9.* fuisse, quia missus est: gratiæ esse negare non possunt, *2. ad. dist. §. deinde.* quòd datus est. Datus est autem à patre, vt Esaias dixit: *Puer natus est nobis, filius datus est nobis.* Datus est autem audeo dicere & ab spiritu, qui missus ab spiritu est. Cùm enim non definierit Propheta à quo datus sit, ostendit datum gratia Trinitatis: cùm autem ipse se filius dederit, vtique non potuit ipse sibi secundùm diuinitatem esse subiectus. Ergo non potuit diuinæ subiectionis esse quòd datus est. Datus est autem & Spiritus sanctus, quia lectum est: *Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis.* Et Apostolus ait: *Quapropter qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit spiritum suum in nobis.* *Ioan. 14.* *1. Thes. 4.* Esaias quoque & spiritum datum ostendit & *Esa. 42.* filium. *Sic, inquit, dicit, Dominus Deus qui fecit cælum, & fixit illud, qui solidauit terram, & quæ in ea sunt, & dat populo qui est super eam spiritum, & spiritum calcantibus eam.* *Ibidem.* Et ad filium: *Ego Dominus Deus, qui vocaui te in æquitate, & tenebo manum tuam, & confortabo te, & dedi te in testamentum generis mei, in lucem gentium, aperire oculos cæcorum, educere de vinculis alligatos.* Cùm ergo filius & missus & datus sit, spiritus quoque missus & datus est: habent vtique vnitatem diuinitatis, qui habent operis vnitatem. Vnde etiam & digitus Dei appellatus est spiritus, eo quòd sit patri & filio & Spiritui sancto indiuidua inseparabilisque communio. Nam sicut filium Dei scriptura dexteram Dei di- *Exod. 15.* xit, sicut lectum est: *Dextera tua Domine glorificata est in virtute, & dextera manus tua Domine confregit inimicos:* ita Spiritus sanctus appellatus est digitus Dei, sicut ipse Dominus dicit: *Quod si in digito Dei eiicio dæmonia.* *Luc. 11.* Hunc enim digitum in alio libro Euangelij eodem *Matt. 12.* loco Dei spiritum nominauit. Sic enim habes: *Quod si in spiritu Dei eiicio dæmonia.* Quid igitur expressius ad significandam diuinitatis vel operationis dici potuit vnitatem, quæ secundùm diuinitatem est patris vel filij vel Spiritus sancti, quàm vt intelligamus, multò magis quàm corpus hoc nostrum æternæ plenitudinem diuinitatis scindi videri, si quis vnitatem substantiæ separet, multiplicet potestates, cùm vna sit eiusdem diuinitatis æternitas? Plerumque enim ex nostris sermonibus ea quę supra nos sunt, conuenit æstimari. Et quia illa videre non possumus, ex his quæ videre possumus, colligamus. *Rom. 1.* Inuisibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ *ibidem.* facta sunt intellecta conspiciuntur. Et subdidit: *Sempiterna quoque virtus eius & diuinitas.* quorum aliud de filio, aliud de Spiritu sancto dictum videtur: vt quemadmodum sempiterna virtus patris dicitur filius, ita etiam spiritus qui diuinus est, sempiterna diuinitas esse credatur. Nam & filius quia semper viuit, vita sempiterna est. Hic ergo digitus Dei & sempiternus est, & diuinus. Quid enim Dei proprium, quod non sempiternum sit & diuinum? Hoc digito, sicut legimus, tabulas illas lapideas *Exod. 31.* inscripsit, quas Moyses accepit. Non enim carnali digito Deus harum litterarum, quas legimus, apices & eléméta formauit, sed spiritu suo dedit legem. Et ideo Apo- *Rom. 7.* stolus dixit: Lex enim spiritalis est, quę vtique non atra- *2. Cor. 3.* mento inscripta est, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Nam si Apostoli epistola scribitur in spiritu, quid obstat quo minus etiam legem Dei non atramento, sed spiritu Dei scriptam credere debeamus: quæ vtiq; cordis nostri mentisque secreta non maculat, sed illuminat. Scripta est autem in tabulis lapideis, quia in typo scripta est. Sed tabulę factę pri- *Exod. 32.* mò sunt & abiectæ de Moysi manibus, quia Iudæi à pro- *1. Cor. 1.* pheticis operibus exciderūt. Et bene tabulæ fractæ sunt, non scriptura deleta. Et tu vide ne frangatur tabula tua, ne mens tua & animus tuus diuidatur. numquid diuisus *Hier. 17.* est Christus? Non diuisus est, sed vnum est cum patre: & te nemo ab eo separet. Si fides deficiat, tabula cordis tui frangitur. Comminuitur animi firmitudo, si vnitatem diuinitatis in Trinitate non credas. Scripta est & fides tua, scripta est & culpa tua, sicut Hieremias dixit: *Scripta est Iuda culpa tua grapho ferreo in vngue adamantino.* *Et scripta est, inquit, in pectore & in corde tuo.* Ibi igitur culpa est, vbi gratia. Sed culpa graphio scribitur, gratia spiritu designatur. Hoc digito mysticè etiam Dominus *Ioan. 8.* Iesus inclinato capite scribebat in terra, cum à Iudæis adultera esset oblata: significans per figuram, quando de peccatis alterius iudicamus, nostri nos debere meminisse peccati. Ac ne rursus, quia legem Deus spiritu suo scripsit, inferius aliquid tamquam de ministerio spiritus crederemus, vel ex corporis nostri æstimatione portionem quandam exiguam Dei spiritum putaremus, ait alibi Apostolus, non se humanæ scientiæ verbis loqui; *1. Cor. 2.*

A sed doctis spiritus, & spiritualibus spiritalia comparare: animalem autem hominem non percipere quæ sunt spiritus Dei. Sciebat enim quòd is qui diuina carnalibus compararet, inter animalia esset, non inter spiritales homines *Ibidem.* computandus: *stultitia enim*, inquit, *illi est.* *Ibid.* Et ideo quia sciebat has futuras animalium hominum quæstiones, præsagus futuri ait: *Quis enim cognouit sensum Domini*, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

Quia digitus Dei lectus est Spiritus, quo significatur vnitas diuinitatis, non inæqualitas Trinitatis.

CAP. III.

SEd si quis adhuc carnalibus inhæret ambiguis, & corporalibus vacillat exemplis, consideret quia non potest bene sentire de filio, qui potest malè sentire de *Luc. 11.* spiritu. Nam si ideo portionem quandam exiguam pu- *Exod. 15.* tant esse spiritum Dei, quia digitus Dei dicitur, iidem vtique & portionem exiguam dicunt esse in filio Dei, quia dextera Dei dicitur: sed filius & dextera & virtus dicitur. Itaque si vera nostra pendamus, nulla potest sine virtute esse perfectio: & ideo caueant ne putent (quod nefas dictu est) semiperfectum in sua substantia patrem perfectionem accepisse per filium, C & desinant coæternum filium patri negare. quando enim non fuit Dei virtus? Quòd si aliquando putant non fuisse Dei virtutem, aliquando plenitudinem in Deo patre negabunt fuisse, qui *Colos. 2.* putant aliquando defuisse virtutem. Sed hæc, vt dixi, scripta sunt, vt ad vnitatem diuinitatis ista referamus, & credimus quod Apostolus dixit quia plenitudo diuinitatis corporaliter habitet in Christo, & habitet in patre, & habitet in Spiritu sancto: & quòd sicut vnitas diuini- *Exod. 15.* tatis, ita & vnitas operationis sit. Quod etiam ex cantico Moysi colligi potest. Ipse enim cùm per maria traduxisset populum Iudæorum, & Dei patris operationem & filij est confessus & spiritus, dicens: D *Dextera manus tua, Domine, glorificata est in virtute, dextera manus tua confregit inimicos.* Habes quia & filium sit confessus & patrem, *Ibidem.* cuius est dextera. Et infra, ne Spiritum sanctum præteriret, adiecit: *Misisti spiritum tuum, & cooperuit eos mare.* Quo significatur vnitas diuinitatis, non inæqualitas Trinitatis.

Quia sicut cooperatus est patri & filio Spiritus sanctus in nube & mari cum liberaretur populus Iudæorum, ita & cooperatur in mysterio baptismatis.

CAP. IV.

E VIdes igitur quia & Spiritus sanctus cooperatus pa- *Exod. 14.* tri & filio sit, vt tamquam congelascentibus fluctibus in medio mari, aquarum quidam murus insurgeret *Exod. 13.* ad transitum Iudæorum, & rursus Ægyptiorum populum per spiritum refusus obrueret. Inde & columnam nubis plerique præcessisse in die populo Iudæorum, & columnam ignis in nocte arbitrantur, quòd protegeret plebem suam gratia spiritalis. Hanc autem operationem Dei quam totus orbis iure miratur, sine sancti Spiritus opere non fuisse, etiam Apostolus declarauit, dicens in figura illa præcessisse spiritalis mysterij veritatem, sic *1. Cor. 10.* F enim habes: *Quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & in omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt.* Nam quemadmodum typus sacramenti potuit esse sine operatione Spiritus sancti, cuius veritas omnis in spiritu est? Quod & Apostolus docuit, dicens: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* *1. Cor. 6.* Vides igitur quia & pater operatur in filio, & filius operatur in spiritu? Et ideo secundùm seriem scripturarum, noli dubitare in figura fuisse, quòd in veritate esse ipsa etiam veritas declarauit. Quis enim operationem eius abnuat in lauacro, in quo operationem eius sentimus & gratiam.

A *Quia sanctificat pater, sanctificat filius, & sanctificat Spiritus sanctus.*

CAP. V.

NAm sicut sanctificat pater, ita sanctificat & filius, *1. Thess. 5.* sanctificat & Spiritus. Sanctificat pater, secundùm quod scriptum est: *Deus pacis sanctificet vos, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in Domini nostri Iesu Christi seruetur.* Et alibi filius dicit: *Pater sanctifica eos in ve-* *Ioan. 7.* *ritate.* Deo filio autem idem Apostolus dixit: *Qui factus* *1. Cor. 1.* *est nobis sapientia à Deo & iustitia & sanctificatio & redem-* *2. Thess. 2.* *ptio.* Vides quia factus est sanctificatio? Sed factus est no- B bis, non vt ille mutaret quod erat, sed vt nos sanctificaret in carne. Spiritum quoq; sanctum sanctificare Apostolus docet. Sed enim dicit: *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres dilectissimi à Domino, quia elegit vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione spiritus & fide veritatis.* *Ephes. 1.* Ergo sanctificat pater, sanctificat & filius, sanctificat & spiritus. sed vna est sanctificatio, quia vnum est baptisma, & vna gratia sacramenti.

Quia eadem sunt opera manuum, quæ sunt opera digitorum.

CAP. VI.

SEd quid mirum si sanctificat singulos ipse sanctificatione non indigens, sed redundans: quando tantam, vt dixi, maiestatem eius accepimus, vt tamquam digitus à corpore, ita à Deo patre inseparabilis videatur Spiritus sanctus? Quod si quis ad diminutionem, non ad vnitatem potestatis putat esse referendum, is profectò in eam amentiam cadet, vt tamquam in vnam velut corporis formam patrem & filium & Spiritum sanctum † videa- *v. c. videatur tres effingere, & tanquam distinct.* tur effingere, & distinctiones quasdam figurare membrorum. Sed accipiant, vt sæpius dixi, non inæqualitatem, sed vnitatem potestatis hac testificatione signari, quandoquidem quæ opera Dei sunt, eadem sint opera manuum, eadem etiam legerimus opera esse digitorum; D Scriptum est enim: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera* *sup. c. 3.* *manuum eius annuntiat firmamentum*, & alibi: *Initio ter-* *Psal. 18.* *ram tu fundasti Domine, & opera manuum tuarum sunt cæ-* *Psal. 101.* *li.* Eadem igitur sunt opera manuum, quæ sunt opera Dei Non ergo aliqua pro membrorum corporalium qualitate discretio operationis, sed vnitas potestatis est, Quæ autem opera sunt manuum, eadem opera digito- *Psal. 8.* rum, quia æquè scriptum est. *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas quas tu fundasti.* Quid hîc igitur digiti minus quàm manus fecisse prodnntur, cùm idem fecerint digiti quod manus? Sicut *Psal. 91.* scriptum est: *Quoniam delectasti me, Domine, in factura tua,* E *& in operibus manuum tuarum delectabor*: Et tamen quia manum legimus filium (scriptum est enim: *Nonne ma-* *Esai. 66.* *nus mea fecit hæc omnia?* & alibi: *Ponam te in foramine* *Exod. 33.* *petræ, & protegam manum meam super te.* Posui manum meam sub tegumento petræ, quod ad incarnationis mysterium spectat, quia integumentum corporis virtus Dei sempiterna suscepit) vtique liquet manus & de filio Dei & de Spiritu sancto scripturam locutam. Et rursus *Luc. 11.* quia digitum Dei spiritum legimus, ideo appellatos digitos æstimamus, vt filium spiritúmque signaret. Deni- *Iob. 10.* que vt & filij & spiritus sanctificationem se habere memoraret; ait Iob sanctus; *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.*

F *Quia sicut arguit pater, ita arguit filius; ita arguit & spiritus, & quia iudicat spiritus.*

CAP. VII.

CVr enim verborum similitudinem recusamus, vbi vnitatem potestatis asserimus, cùm eousque vnitas potestatis sit, vt & arguat spiritus, sicut arguit pater, & arguit filius? Sic enim scriptum est: *Domine ne in ira* *Psal. 6.* *tua arguas me, neque in furore tuo corripias me* Deinde in quadragesimonono Psalmo sicut dicit Dominus: *Ar-* *Esai. 48.* *guam te, & statuam ante faciem tuam peccata*, ita etiam de Spiritu sancto filius dixit: *Cùm autem abiero, mittam* *Ioan. 16.*

paracletum ad vos: & ille veniens arguet mundum de peccato & de iustitia & de iudicio. Sed quò nos perfidorum hominum deducit amentia, vt quæ sunt quasi de ambiguo quòd Spiritus sanctus arguat videamur adstruere, cùm
3. Reg. 3. iudices ipsi non queant nisi per spiritum iudicare? Denique nobile illud Salomonis iudicium, quod inter dubia certantium, cum vna oppresso paruulo quem ipsa susceperat, vendicare sibi vellet alienum, altera proprium filium defensaret, & fraudem in ipsis cogitationibus occultis, & pietatem in maternis visceribus deprehendit, vtique per Spiritus sancti munus emicuit. Neque enim
Matt. 10. latentem conscientiam fœminarum alia aliqua potuit nisi Spiritu sancti machæra detegere, de qua ait Domi-
Sap. 7. nus: *Non veni pacem mittere, sed machæram*: quia non fer-
Ibid. ro, sed spiritu mens interna penetratur. Penetrabilis est enim spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex,
3. Reg. 3. subtilis, mobilis, & infra: *Omnia prospiciens.* Vide, Propheta quid dicat, quia omnia prospicit. Et ideo etiam Salomon prospexit, vt machæram illam iuberet afferri, qua simulato quod diuidere vellet infantem, considerauit quòd vera mater plus consuleret filio quàm solatio: & gratiam iuri, non gratiæ iura præferret. At verò illa
1. Cor. 2. quæ matris simularat affectum, vincendi studio cæca paruiduceret eius exitium, in quo nesciret pietatis dispendium. Itaque vir ille spiritalis, qui diiudicaret omnia (spiritalis enim diiudicat omnia) naturam in affecti-
Galat. 5. bus quæsiuit, quæ latebat in vocibus: & pietatem inter-
1. Cor. 12. rogauit, vt proderet veritatem. Vicit itaque mater cha-
Ioan. 16. ritatis affectu, quæ fructus est spiritus. Diiudicat in propheta, quia per spiritum datur sermo sapientiæ. Quo-
Dan. 13. modo ergo negatur quod arguere possit. Spiritus sanctus mundum de iudicio, qui iudicij tollit ambiguum, largitur euentum? Daniel quoque nisi accepisset Dei spiritum, numquam potuisset deprehendere adulterium libidinis, mendacium fraudis. Nam cum Susanna presbyterorum coniurationibus appetita, inflexam populi mentem videret contemplatione seniorum, & omni-
Ibid. bus destituta subsidiis, sola inter hostes pudicitiæ suæ conscia Deum arbitrum precaretur: *Exaudiuit*, inquit, *Dominus vocem eius, cùm duceretur vt periret*: & excitauit Dominus spiritum sanctum pueri adolescentis cui nomen Daniel. Itaque secundùm accepti Spiritus sancti gratiam vacillantia perfidorum testimonia deprehendit. Denique non alia nisi diuinæ fuit operatio potestatis, vt eos vox sua proderet: quorum latebat affectus. Percipite igitur Spiritus sancti sacrum & cæleste miraculum. Illa quæ maluit sibi casta esse, quàm populo: illa quæ maluit innocentiæ subire periculum, quàm pudoris: quæ cùm accusaretur, tacebat: cùm damnaretur, silebat: conscientiæ suæ contenta iudicio, quæ reuerentiam pudoris etiam in periculis reseruabat, ne extorsisse petulantiam viderentur, qui extorquere non potuerant castitatem, vbi Dominum inuocauit, spiritum meruit, qui latentem presbyterorum conscientiam reuelauit. Discant pudicæ
Genes. 20. calumniam non timere. Nam quæ castimoniam vitæ prætulit, nec vitæ dispendium pertulit & gloriam retulit castitatis. Sic & Abraham quondam iussus adire peregrinam terram, nec vxoriæ periculo pudicitiæ, nec mortis propositæ terrore auocatus, & vitam suam & ca-
Dan. 13. stimoniam seruauit vxoris. Nullum itaque Deo credidisse pœnituit: & castitas deuotionem cumulauit in Sara, & deuotio castitatem. Ac ne quis fortè existimet, quia dicendo scriptura: Excitauit Deus spiritum sanctum pueri adolescentuli, spiritum in eo putet fuisse hominis, non
Dan. 4. Spiritum sanctum accepit Daniel, & ideo prophetauit. Denique & rex eum prætulit, quia habebat gratiam spiritalem. Sic enim dicit: *Tu autem Daniel potes, quia Spiritus sanctus Dei in te est.* Et infra scriptura dicit: *Et fuit Daniel præpositus illis, quoniam spiritus erat superans in eo.* Sed etiam
Dan. 6. Moysi spiritus iudicaturis diuisus est. Sed quid de ceteris
Num. 11. loquamur? Ipsum Dominum Iesum in spiritu non solùm iudicare accepimus, sed etiam vindicare. Neque enim vindicaret in antichristum, nisi ante de eius meritis iu-
2. Thess. 2. dicaret, quem (sicut legimus) Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.

Sicut lectum est quod verbi gladius Spiritus sit: ita lectum est quod Spiritus sancti gladius verbum Dei sit:

CAP. VIII.

SEd hic non acquisita gratia est, sed indiuidua manet Ibid.
vnitas: quia neque Christus sine spiritu, neque spiritus Ephes. 6.
potest esse sine Christo. Non enim potest diuinæ naturæ vnitas separari. Et quia in mediū interuenit exemplum quod Dominus Iesus interficit spiritu oris sui, gladius quidem verbi spiritus intelligitur. Deniq; in euan-
H gelio dicit ipse Dominus Iesus: *Non veni pacem mittere,* Matt. 10.
sed gladium. Venit enim vt spiritum daret: ideo & in ore Apoc. 19.
eius gladius bis acutus, vtrique gratia spiritalis. Spiritus ergo, verbi gladius est. Et vt scias inæqualitatem non esse, sed vnitatem naturæ, verbum quoque gladius est Spiritus sancti. Scriptum est enim: *Accipientes scutum* Ephes. 6.
fidei, in quo possitis omnia tela maligni ignita extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium Spiritus quod est verbum Dei. Cùm igitur verbi gladius Spiritus sanctus sit, & Spiritus sancti gladius verbum Dei sit, vtrique vnitas est potentiæ.

I

Quia similiter vt pater & filius, ita etiam spiritus & contristatus, & exasperatus, & tentatus à Iudæis legitur.

CAP. IX.

QVam vnitatem licet etiam aliis scripturarum locis considerare. Nam cum dicat Ezechiel ad popu- Ezech. 16.
lum Iudæorum: *Et contristabas me in omnibus his*, dicit Dominus. Paulus nouo populo in epistola sua dicit: *Nolite* Ephes. 4.
contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis. Rursus cum Esaias dicat de ipsis Iudæis: *Ipsi autem non credi-* Esai. 63.
K *derunt, sed exacerbauerunt Spiritum sanctum eius.* Dauid autem de Deo dicit: *Et exacerbauerunt altissimum in sicci-* Psal. 77.
tate, & tentauerunt Deum in cordibus suis. Accipe etiam quia cum alibi dixerit scriptura tentatum spiritum, tentatum etiam Deum, tandem dicat & Christum esse tentatum. Habes enim ad Corinthios Apostolorum. *Ne-* 1. Cor. 10.
que tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Iusta vindicta, vt aduersarij venena sentirent, qui non venerabantur auctorem. Et bene Num. 21.
Dominus, æneo serpente suspenso iussit curari vulnera sauciorum. Imago enim crucis, æneus serpens est, quoniam etsi in carne sua suspensus est Christus, tamen & ipse crucifixus est mundo, & ipsi crucifixus est mundus. Galat. 6.
L *Mihi enim mundus crucifixus est & ego mundo.* Crucifixus est ergo in suis mundus illecebris, & ideo non verus, sed æneus suspensus est serpens: quia in veritate quidem corporis, sed sine veritate peccati suscepit Dominus speciem peccatoris: vt per lubricum infirmitatis humanæ, simulando serpentem, depositis carnis exuuiis, veri destrueret serpentis astutiam. Per crucem itaque Domini, quæ in tentationis vltione subuenit, offensam in perfidis Trinitatis agnosco, quia medicinam Trinitatis accipio. Ergo cùm habeas in libro Moysi, quia Domi- Num. 21.
nus tentatus serpentes immiserit populo Iudæorum, necesse est aut vnitatem in maiestate diuina fatearis, pa-
M tris & filij & Spiritus sancti: aut certè cùm Christum dicat Apostolica scriptura tentatum, Domini nomine spiritum vtique designauit. Tentatum autem Spiritum sanctum ad Hebræos scribens Apostolus, dicit. Sic enim habes: *Quia hæc dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem eius* Hebr. 3.
audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in irritatione se- Psal. 94.
cundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea. Quadraginta annis proximus fui generationi huic & dixi, Semper isti errant corde: ipsi vero non cognouerunt vias meas, sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Ergo secundùm Apostolum tentatus est spiritus. Si & ipse tentatus est, ipse vtique in terram repromissionis Iudæorum populum dirigebat, sicut scriptum est: Quia adduxit eos per abys- Esai. 63.
sum sicut equum per desertum, & non laborauerunt, & sicut pecora per campum, descendit spiritus à Domino,

Exod. 16. & dixerit eos. Et ipse vtique serenam cælestis alimoniæ
pluuiam ministrabat, ipse quotidianam messem quam
terra non parturierat, agricola non seuerat, imbre fertili
fœcundabit. Nunc secemus singula. Requiem Iudæis
promiserat Deus, eam requiem spiritus suam dicit. Ten-
tatum se à perfidis Deus pater memorat, tentatum ab iis-
Num. 14. dem se dicit & spiritus: quia vna tentatio est quâ tentatâ
est à sacrilegis vna & vera diuinitas Trinitatis. Condem-
Hebr. 3. nat Deus populum Iudæorum, vt in terram fluentem lac
& mel, hoc est, ad resurrectionis requiem peruenire non
possit: eadem sententia condemnat & spiritus, dicens: *Si
introibunt in requiem meam.* Vnius ergo sententia volunta-
tis, vnius excellentia potestatis est. Fortasse tamen ali-
quis diceret, hoc exemplum non posse ad proprietatem
sancti Spiritus deriuari, nisi alio loco etiam Petrus Apo-
stolus nos docuisset, peccatis nostris etiam spiritum pos-
se tentari. Sic enim habes ad Ananiæ coniugem dictum:
Act. 5. *Quid vtique conuenit vobis tentare spiritum Domini?* Etenim
Domini spiritus ipse est Dei spiritus, quia vnus sanctus
Rom. 8. est Spiritus: vt etiam Paulus Apostolus docuit, dicens:
*Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus
Dei habitat in vobis.* Si quis autem spiritum Christi non
Ibidem. habet, hic non est eius. Præmisit spiritum Dei, & statim
subdidit eundem esse spiritum Christi. Et cum dixisset de
spiritu, vt intelligeremus quia vbi Spiritus sanctus, ibi
Christus est, addidit: *Si autem Christus in vobis.* Deinde
quomodo hic intelligimus, quia vbi Spiritus, ibi Chri-
stus, ibi etiam Spiritus sanctus sit. nam cum dixisset:
1. Cor. 13. *Numquid experimentum eius quæritis qui in me loquitur Chri-
1. Cor. 7. stus* alibi ait: *Puto enim quòd & ego spiritum Dei habeam.*
Inseparabilis ergo vnitas, quia vbi aut pater, aut Chri-
stus, aut spiritus, scriptura testificante signatur, ibi om-
nis plenitudo est Trinitatis.

*Quia Deus spiritus, secundùm Petri sententiam in
Actibus Apostolorum.*

Cap. X.

Act. 5. SEd & ipse Petrus in eo quod proposuimus exemplo,
præmisit Spiritum sanctum, & postea dixit spiritum
Domini: sic enim habes: *Anania, cur impleuit satanas cor
tuum ad mentiendum Spiritui sancto, vt fraudem faceres de pre-
tio agri? Nonne manens tibi manebat, & venditum in tua pote-
state? Quare posuisti in corde tuo hoc scelus? Non es hominibus
mentitus, sed Deo.* Et subter, ad eius vxorem ait: *Quid vti-
que conuenit vobis tentare spiritum Domini?* Primum intelli-
Ibidem. gimus, quia Spiritum sanctum, spiritum Domini dixit.
Deinde cum præmiserit spiritum, & addiderit, Non es
hominibus mentitus, sed Deo: necesse est Spiritu san-
cto aut vnitatem diuinitatis intelligas: quoniam cùm
spiritus tentatur, Deus fallitur: aut si vnitatem diuinita-
tis conaris excludere secundùm scripturæ verba, ipse vti-
que spiritum Domini credis. Si enim & de spiritu ex-
pressum intelligimus & de patre, in Deo vtique patre &
Spiritu sancto veritatis scientiæ aduertimus vnitatem,
quia similiter à sancto Spiritu sicut à Deo patre menda-
cium deprehenditur. Quòd si vtrumque de spiritu acci-
pimus, cur quod legis, perfide negare conaris? Aut igi-
tur vnitatem diuinitatis patris & filij in Spiritu sancto,
aut diuinitatem sancti Spiritus in patre & filio confitere.
Vtrum dixeris: vtrumque in Deo dixisti: quia & vnitas
diuinitatem adstruxit, & diuinitas vnitatem.

Quia Deus spiritus est secundùm Euangelium.

Cap. XI.

NEc solum hoc loco euidenter sancti Spiritus
θεότητα, hoc est, deitatem scriptura te-
statur, sed etiã ipse Dominus dixit in Euãgelio: *Quoniam
Deus spiritus est.* Quem locũ ita expressè Ariani testificami-
Ioan. 3. ni esse de spiritu, vt eum de vestris codicibus auferatis:
atq; vtinam de vestris, & non etiã de Ecclesię codicibus
tolleretis. Eo enim tẽpore quo impiæ infidelitatis Au-
tius Mediolanensem ecclesiam armis exercitúq; occu-
A pauerat, vel à Valente atque Vrsatio nutantibus sacerdo-
tibus suis incursabatur ecclesia Sirmiensis falsum hoc &
sacrilegum simulacrum tamen in ecclesiasticis codicibus
deprehensum est. Et fortasse hoc etiam in Oriente feci-
stis. Et litteras quidem potuistis abolere, sed fidem non
potuistis auferre. Plus vos illa litura prodebat, plus vos
litura damnabat. Neque enim vos poteratis oblinire ve-
ritatem, sed illa litura de libro vitæ nomina vestra rade-
bat. Cur auferebatur, quoniam Deus spiritus est, si non
pertinebat ad spiritum? Si enim de Deo patre vultis ex-
pressum, ergo & Deũ patrem negastis, quem putastis esse
delendum. Vtrum vultis eligite, in vtroque vos laqueus
vestræ impietatis adstringit, si gentiles vos esse fateamini
B vel patrem Deum negando, vel spiritum. Tenetur igitur
vestra confessio, qua delestis oraculum dum formidatis
exemplum. Delestis quidem in pectoribus animisque
vestris, cæterum diuinum non deletur oraculum; non de-
letur Spiritus sanctus sed auersatur impias mentes: non
deletur gratia, sed iniquitas, quia scriptum est: *Ego sum, ego* Esai. 43.
sum, qui deleo iniquitates tuas. Denique Moyses pro populo Exod. 32.
potens. *Dele*, inquit, *me de libro tuo, si non parcis huic populo:*
Nec tamen deletus est, quia nõ habebat iniquitatem, sed
gratiam profluebat. Vestra igitur estis confessione con-
uicti, quod sapienter factum non potestis dicere, sed astu-
tè. Astutè enim cognouistis loci istius vos attestatione
conuinci, nec argumenta vestra aduersus id posse testi-
C monium conuenire. Quò enim possit aliò intellectus lo-
ci istius deriuari, cum series lectionis tota de spiritu sit?
Nicodemus quærit de regeneratione, respondet Domi- Ioan. 3.
nus. *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam
& spiritum, non potest introire in regnum Dei.* Et vt ostende-
ret aliam generationem secundùm carnem esse, aliam
secundùm spiritũ, addidit: *Quod natum est ex carne caro est,* Ibidem.
*quia de carne natum est: & quod natũ est de spiritu, spiritus est;
quia Deus spiritus est.* Prosequere ergo totam seriem le-
ctionis, inuenies quòd Dominus impietatem vestram
plenitudine assertionis excluserit. *Noli*, inquit, *mirari*, Ibid.
D *quia dixi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spi-
rat, & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quò
vadat, sic est omnis qui natus est de spiritu.* Quis est qui Ephes. 4.
nascitur de spiritu, & qui efficitur spiritus, nisi qui reno- Tit. 3.
uatur spiritu mentis suæ? Hic est vtique qui per aquam
regeneratur & Spiritum sanctum, quoniam per laua-
crum regenerationis & renouationis Spiritus sancti,
spem vitæ capimus æternæ. Et alibi Petrus Apostolus
ait: *Vos autem Spiritu sancto baptizabimini.* Quis est au- Act. 11.
tem qui baptizatur Spiritu sancto, nisi qui renascitur
per aquam & Spiritum sanctum: Ergo de f. n ꝰto Spiri-
tu Dominus dixit: *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus* Ioan. 3.
fuerit per aquam & spiritum, non potest introire in regnum Dei.
E Et ideo de ipso nasci nos in posterioribus definiuit, per
quem renasci nos in superioribus est locutus. Hæc Do-
minica sententia est: scripto nitor, non argumẽto. Quæ-
ro tamen, cur si non dubitabatur per Spiritum sanctum Matt. 1.
nos renasci, dubitetur de Spiritu sancto nos nasci, cùm Matt. 3.
ipse Dominus Iesus de Spiritu sancto & natus sit & re-
natus? Quem si natum de Spiritu sancto confitemini,
quia non potestis negare, renatum autem negatis: ma-
gna insipientia, vt quod singulare Dei est, confiteamini:
quod commune est hominum, denegetis. Et ideo bene
vobis dicitur quod Iudæis dictum est: *Si terrena vobis dixi,* Ioan. 3.
& non creditis: quomodo si dixero vobis cælestia, credetis?
& Sed tamen vtrumque locum ita scriptum inuenimus in
Græco, vt non per spiritum dixerit, sed de spiritu. Deni-
que sic habet: Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις
γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, hoc est, de aqua
& spiritu. Ergo cùm dubitari non debeat de sancto scri-
ptum esse Spiritu, Quod natum est de spiritu; non est
dubium, quin Deus sit & sanctus Spiritus, secundùm
quod scriptum est, quia Deus spiritus est. Alibi quoque
vt hoc de sancto Spiritu scripsisse se idem Euangelista
referaret, Per aquam, inquit, & spiritum venit Christus
Iesus non solùm in aqua, sed per aquam & sanguinem. 1. Ioan. 5.
Et spiritus dat testimonium, quoniam spiritus est veri-
tas: quia tres sunt testes, spiritus, aqua sanguis: & hi
tres vnum sunt. Audi quomodo testes; spiritus men-

rem renouat, aqua proficit ad lauacrum, sanguis spectat ad pretium. Spiritus enim nos per adoptionē filios Dei fecit, sacri fontis vnda nos abluit, sanguis Domini nos redemit. Alterum igitur inuisibile, alterum visibile testimonium sacramento consequimur spiritali, quia spiritus testimonium reddit spiritui nostro. *Rom. 8.* Et si in vtroque plenitudo sit sacramenti, distinctio tamen muneris est. Ergo vbi distinctio muneris, non est vtique testificationis æqualitas.

Quia adoratur Spiritus sanctus sicut pater & filius, cum patre & filio in maiestate Dei.

CAP. XII.

SEd fortasse referatur, quia in posterioribus istius ipsius libri iterum Dominus Deum spiritum dixit, sed de patre Deo sensit: Sic enim habes in Euangelio: *Nunc est quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.* *Ioan. 4.* Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Non solùm enim hoc exemplo diuinitatē sancti Spiritus vultis negare, sed etiam in spiritu adorare Deum tamquam ad subiectionem spiritus deriuatis. Cui loco respondebo breuiter, quia spiritus plerumque ponitur pro gratia spiritali, sicut & Apostolus dixit: *Quia ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, *Rom. 8.* hoc est, gratia spiritalis, nisi fortè gemitus vos sancti Spiritus audire potuistis. Ergo & hic adoratur Deus, non in malitia cordis, sed in gratia spiritali. In animam enim maleuolam non intrat sapientia, *Sap. 1.* quia nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. *1. Cor. 12.* Statimq; subdidit. *Ibid.* Diuisiones verò gratiarum sunt. Non igitur hoc ad plenitudinem nec ad portionem spiritus potest pertinere: *Ioan. 4.* quia neque humana mens eius plenitudinem capit, neque in vllas sui diuiditur sectiones, sed donum gratiæ spiritalis infundit, in quo adoratur Deus, sicut adoratur in veritate: non enim adorat, nisi qui veritatem diuinitatis eius pio haurit affectu. Nec vtique velut personaliter Christum, aut sanctum personaliter Spiritum comprehendit. Aut si putat quòd velut personaliter dictum de spiritu videatur & de Christo: ergo Deus similiter adoratur in veritate, sicut adoratur in spiritu. Aut similis igitur subiectio (quod absit vt credas) & nec filius adoratur: aut, quod verum est, similis, vnitatis gratia & spiritus adoratur. Colligamus hinc ergo & concludamus Arianorum impias quæstiones. Si enim ideo negant adorandum spiritum, quia Deus adoratur in spiritu, negent ergo adorandam veritatem, quia Deus adoratur in veritate. *Psal. 11.* Nam licet plurimæ veritates sint, quia scriptum est: *Diminutæ sunt veritates à filijs hominum*; *Ioan. 14.* donatæ tamen sunt à veritate diuina, quæ est Christus qui ait: *Ego sum via, veritas, & vita.* Ergo si hoc loco veritatē ex vsu intelligunt: intelligāt etiam gratiam spiritalem, *Ioan. 20.* & nihil est offensionis: aut si veritatē Christum accipiunt, adorandum negent. Sed refellūtur factis piorum, serie scripturarum. Adorauit enim Christum Maria, & ideo prænuntia resurrectionis ad Apostolos destinatur, *Rom. 5.* soluens hereditarium nexum & fœminei generis *Genes. 3.* immane delictum. Hoc enim operatus est in mysterio *Matt. 28.* Dominus, vt vbi superabūdauerat delictum, superabundaret & gratia. *Deut. 32.* Meritóq; ad viros fœmina destinatur: vt *Hebr. 1.* quæ culpam viro prima nuntiauerat, prima Domini gratiam nuntiaret. Adorauerunt & Apostoli. Et ideo quia *Psal. 98.* detulerunt fidei testimonium, acceperunt fidei magisterium. Adorauerunt & angeli de quibus scriptum est. *Et adorent eum omnes angeli eius.* Adorant autem non solùm diuinitatem eius, sed etiam scabellum pedum eius: *Matt. 82.* quia scriptum est: *Et adorate scabellum pedum eius quoniam sanctum est.* Aut si negant quia in Christo etiam incarnationis adorāda mysteria sint, in quibus velut vestigia quędam diuinitatis expressa, & vias quasdam verbi cælestis aduertimus, legant quia & Apostoli adorabant eum in carnis gloria resurgentem. Ergo si nihil derogat *Philip. 3.* Christo, quòd Deus adoratur in Christo, quia adoratur & Christus: nihil vtique derogat etiam spiritui, quia Deus adoratur in spiritu, quia adoratur & spiritus, sicut

G Apostolus dixit: *Spiritui Deo seruimus.* Qui enim seruit, & adorat, sicut supra dictum est: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* *Matt. 4.* Sed ne fortè propositum aliquos præterfugere videatur exemplum, qua ratione ad incarnationis Dominicæ sacramentum spectare videatur quod ait Propheta: *Adorate scabellum pedum eius*, *Psal. 98.* consideremus. Non enim ex vsu hominum æstimare debemus scabellum. Neque enim corporalis Deus, aut non immensus, vt tamquam fulcrum pedibus eius scabellum subiectum putemus. Neque adorandum quidquam præter Deum legimus, quia scriptum est: *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies.* *Deut. 6.* Quomodo

H ergo aduersùs legem Propheta præciperet, sub lege nutritus, & eruditus in lege? Non mediocris igitur quæstio, & ideo diligentius consideremus quid sit scabellum. Legimus enim alibi: *Cælum mihi thronus, terra autem scabellum pedum meorum.* *Esai. 66.* Sed nec terra adoranda nobis, quia creatura est Dei. Videamus tamen ne terram illam dicat adorandam Propheta quam Dominus Iesus in carnis assumptione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Iesu, vt supra diximus, adorarunt. Neque enim diuisus Christus, sed vnus. *Matt. 28.* Neque cùm adoraretur tam-

I quam Dei filius, natus ex Virgine negabatur. *1. Cor. 1.* Cùm igitur incarnationis adorandum sit sacramentum, incarnatio autem opus spiritus sicut scriptum est: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei:* *Luc. 1.* haud dubiè etiam sanctus Spiritus adorandus est, quādo adoratur ille qui secundùm carnem natus ex spiritu est. Ac ne quis hoc deriuet ad Mariam virginem: Maria erat templum Dei, non Deus templi. Et ideo ille solus adorādus qui operabatur in templo. Nihil ergo officit, quòd Deus adoratur in spiritu, quia & spiritus adoratur: quamquam si ipsa verba consideremus, quid aliud in patre &

K filio & spiritu sancto, nisi eiusdem potestatis vnitatem intelligere debemus? Quid est enim, In spiritu & veritate adorare oportet: *Ioan. 4.* si tamen hoc non ad gratiam spiritalem referas nec ad veræ conscientiæ fidem, sed vt diximus, personaliter (si tamen dignum hoc verbum est maiestatis expressione diuinæ) de Christo accipias & de spiritu? Quid est ergo, Adoratur in Christo pater, nisi quod est in Christo pater, & loquitur in Christo pater, & manet in Christo pater? Non vtique quasi corpus in corpore. Non enim Deus corpus, nec quasi confusus in confuso, sed quasi verus in vero, Deus in Deo, lumen in lu-

L mine, quasi pater sempiternus in filio coæterno. Non ergo insertio corporis intelligitur, sed vnitas potestatis. Ergo per vnitatem potestatis coadoratur in patre Christus, cùm Deus adoratur in Christo. Similiter itaque per vnitatem potestatis eiusdem coadoratur in Deo spiritus, dū Deus adoratur in spiritu. Adhuc verbi istius vim atque sermonis diligentius pertractemus & proprietatem eius ex alijs colligamus, *Omnia*, inquit, *in sapientia fecisti.* *Psal. 103.* Quid hic igitur intelligimus exortem factorum esse sapientiam? *Sed omnia per ipsum facta sunt.* *Ioan. 1.* Et Dauid ait *Verbo Domini cæli firmati sunt.* *Psal. 32.* Ergo ipse qui Dei filium etiam cælestium dicit auctorem, ita vtique dixit in

M filio facta omnia, vt in operum instauratione filium à patre minime separaret, sed patri iungeret. Paulus quoque ait: *Quoniam in ipso condita sunt omnia in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia.* *Coloss. 1.* *1. Cor. 8.* Numquid cùm dicit, in ipso, negauit per ipsum? Non negauit vtique, sed asseruit. *Coloss. 1.* Denique & alibi dixit: *Vnus Dominus Iesus per quem omnia.* *Ibidem.* Ergo cùm dicit, per ipsum, negauit in ipso condita esse omnia, per quem dicit esse omnia? Hanc vim habent verba hæc, In ipso, & cum ipso, vt vnum in his atque cōsimile, non contrarium intelligatur. Quod etiā in inferioribus manifestauit, dicens: *Omnia per ipsum & in ipso creata sunt.* Hæc enim tria in Christo vnum esse, cum ipso & per ipsum, & in ipso, sicut suprà diximus, scriptura testatur. Habes enim per ipsum & in ipso condita esse omnia. Accipe etiam quia cum ipso pater & ipse cum patre erat, cum omnia conderentur. Sapientia dicit: *Cum pararet cælum, cum illo eram, cum faceret fontes* *Prou. 8.*

Gen. 1. Coloss. 1. *tes aquarum*. Et in veteri testamento dicendo pater, Faciamus: ostendit filium coadorandum quasi omnium conditorem. Sicut ergo in filio creata dicuntur, quorum filius creator accipitur, ita etiam cùm in veritate adorari Deus dicitur, verbi ipsius proprietate in eũdem modum frequenter expressa debet intelligi, quòd & filius adoretur. Ioan. 4. Similiter itaque adoratur & spiritus, quia Deus adoratur in spiritu. Ergo pater & cum filio adoratur, & cum spiritu: quia Trinitas adoratur. An verò negat aliquis adorandum diuinitatem Trinitatis æternæ, cùm & scripturæ diuinę inexplicabilem maiestatem exprimant Trinitatis sicut alibi Apostolus dicit: 2. Cor. 4. *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu.* Nempe hanc claritatem viderunt Apostoli, cùm Dominus Iesus diuinitatis suæ luce in monte fulgeret. Matt. 17. *Viderunt*, inquit, *Apostoli, & in faciem prociderunt.* Putasne illos vel cùm prociderent adorasse, cùm fulgorem diuini luminis corporalibus oculis sustinere non possent & splendor lucis æternæ aciem visus mortalis obduceret? Aut quid aliud tunc temporis dixerunt illi videntes gloriam eius, nisi Psal. 94. *Venite adoremus, & procidamus ante eum?*

Quia Deus Spiritus sanctus est secundùm Apostolum, & quia templum sumus Spiritus sancti, sicut & Dei patris & Domini Iesu Christi.

Cap. XIII.

ILluxit enim Deus in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu. 2. Cor. 4. Quis est ergo qui illuxit, vt cognoscamus Deum in faciem Christi Iesu? Dixit enim, illuxit Deus, vt cognoscatur claritas Dei in faciem Christi Iesu: quem putamus alium præter spiritum declaratum? Aut quis est alius præter Spiritum sanctum, cui diuinitatis potentia deferatur? Qui enim spiritum excludunt, necesse est inducant alium qui cum patre & filio gloriam diuinitatis accipiat. Eadem igitur verba repetamus: Deus est qui illuxit ad illuminationem claritatis Dei in faciem Christi Iesu. Habes Christum euidenter expressum. Cuius ergo claritas illuminare dicitur, nisi spiritus? Ipsum ergo Deũ expressit, qui claritatem Dei dixit. Si patris, superest vt Ibidem. qui dixit de tenebris lumen splendescere, & illuxit in cordibus nostris, Spiritus sanctus, intelligatur. Alium enim non possumus cum patre filióque venerari. Si igitur spiritum intelligis, & hunc Apostolus Deum dixit: necesse est igitur deitatem spiritus etiam vos fateamini qui negatis. Sed quàm impudenter negatis, cum legeritis quia templum habet spiritus? 1. Cor. 3. Scriptum est enim *Templum Dei vos estis, & spiritus sanctus habitat in nobis.* Deus ergo templum habet, creatura templum non habet verum: spiritus autem habet templum, qui habitat in vobis. 1. Cor. 6. Nam scriptum est: *Quia membra vestra templum est Spiritus sancti.* In templo autem non quasi sacerdos, nec quasi minister, sed quasi Deus inhabitat, quoniam Leuit. 26. ipse Dominus dixit: *Inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo: & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Psal. 10. Et Dauid dicit: *Dominus in templo sancto suo.* Ergo spiritus habitat in templo sancto suo, sicut habitat pater, habitat & filius qui ait: Ioan. 14. *Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Manet autẽ in nobis pater per spiritum quem dedit nobis. Quomodo igitur potest simul dispar manere natura? Vtique non potest. Manet autem cum patre & filio Spiritus sanctus. Vnde & Apostolus cum gratia Iesu Christi & charitate Dei communicationem sancti Spiritus copulauit dicens: 2. Cor. 13. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis.* Aduertimus igitur quòd pater & filius & Spiritus sanctus in vno eodem, que per naturæ eiusdem maneant vnitatem. Ergo diuinę est potestatis qui habitat in templo. 1. Cor. 6. Sicut enim patris & filij, ita & spiritus sancti sumus templum: non multa templa, sed vnum templum, quia vnius templum est potestatis.

Quia non tres dij, sed vnus Deus.

Cap. XIIII.

SEd quid veremini? an illud quod oblatrare consuestis, ne tres faciatis deos? Absit. Vbi enim vna deitas intelligitur, vnus Deus dicitur. Neque enim cùm filium Deum dicimus, duos deos dicimus. Nam si cùm deitatẽ spiritus confitemur, putatis nos tres deos dicere, ergo & cùm deitatem filij dicitis: quia non potestis eam negare, duos inducitis deos. Necesse est igitur iuxta sententiam vestrã, si Deum personæ vnius, non vnius naturæ nomen putatis, aut duos deos dicatis; aut Deum filium denegetis. B Sed excusemus vos ab inscientia, etsi non excusamus à culpa. Etenim secũdùm nostram sententiam, quia vnus Deus, vna diuinitas, & vnitas intelligitur potestatis. Sicut vnum Deum dicimus, & patrem verum deitatis nomine confitentes, nec filium denegantes: ita etiam Spiritum sanctum à deitatis non excludimus vnitate, & tres deos non asserimus, sed negamus: quia pluralitatem non vnitas facit, sed diuisio potestatis. Quomodo enim pluralitatem recipit vnitas diuinitatis, cùm pluralitas numeri sit, numerum autem non recipiat diuina natura?

Quia Dominus Spiritus sanctus, sicut & pater & filius.

Cap. XV.

C VNus ergo Deus, salua maiestate Trinitatis æternę sicut proposito declaratur exemplo. Nec eo tamen solo loco Trinitatẽ videmus nomine diuinitatis expressam, sed cum plerisque locis, sicut & supra diximus, tum maximè in his epistolis quas ad Thessalonicenses Apostolus scripsit, diuinitatem atque dominatum patris & filij & Spiritus sancti euidentissimè declarauit. Sic enim habes: *Vos autem Dominus multiplicet & abundare faciat charitate in inuicem & omnes, sicut & nos in vobis; ad confirmãda corda vestra sine querela in sanctificatione corã Deo & patre nostro in aduentu Domini Iesu.* 1. Thess. 3. Quis est igitur Dominus, qui multiplicet nos & abundare faciat coram Deo & patre D nostro in aduentu Domini Iesu? Patrem dixit, filium dixit: quem ergo cum patre & filio præter spiritum iunxit? Quis est Dominus qui corda nostra in sanctificatione confirmet? Sanctificatio enim gratia spiritalis est sicut & infra dixit: *in sanctificatione spiritus & veritatis.* Ibid. Quem putatis ergo hic Dominum, præter spiritum nuncupatum? Hoc Deus pater docere vos potuit qui ait: *Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Ioan. 1. Luc 3. Descẽdit enim, spiritus in specie columbæ, vt & sapientiæ testimonium ferret, & sacramentum lauacri spiritalis impleret, & vnius se cum patre & filio operationis ostenderet. Ac ne per imprudentiam aliquid excidisse Apostolo iudicetis sed sciẽtem E prudentémq; & sancto infusum Spiritu significasse Dominum quem Deum sentiebat, etiam secunda ad Thessalonicenses epistola hoc idem repetit, dicens: 2. Thess. 3. *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione Dei, & patientia Christi.* Si dilectio Dei est, & Christi patientia, quis est Dominus qui dirigat, debet ostendi, si directionem sancti Spiritus denegamus. Sed negare non possumus, quoniam de ipso Dominus dixit: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò. Cùm autem venerit spiritus ille veritatis, deducet vos in omnem veritatem.* Ioan. 16.

F *Quia bonus spiritus Dei spiritus veritatis, & omnem insinuat veritatem.*

Cap. XVI.

ET Dauid de ipso dicit: *Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam.* Psal. 142. Vide quid de Spiritu sancto vox Dominica resultet. Filius Dei viuit, & quia nondum infunderat spiritum, paruulos quosdam nos degere sine spiritu declarauit. Spiritum dixit esse venturum, qui faceret ex paruulis fortiores, incremento videlicet spiritalis ætatis. Quod ideo posuit, non quò virtutem spiritus anteferret, sed vt in cognitione Trinitatis ostenderet plenitudinem esse virtutis. Necesse est igitur aut quartum aliquem dicatis, quem sentire præter spiritum de-

M

beatis, aut certè non alium Dominum iudicetis, nisi spi- G
ritum designatum. Quòd si euidentem conceptionem
verborum exigitis, quibus Dominum spiritum scriptura
memorauerit, nec id latere vos potuit, quia scriptum est:
2. Cor. 3. *Dominus autem spiritus est.* Quod vtique dictum de Spiritu
sancto, totius series lectionis ostendit. Et ideo Apostoli-
ca consideremus eloquia. Quotiens legitur Moyses, in-
quit, velamen positum est super cor eorum: cùm verò
conuersi fuerint ad Dominum, auferetur velamen. Do-
minus autem spiritus est. Vbi autem spiritus Domini, ibi
Ibid. libertas. Non solùm itaq; spiritum Dominum dixit, sed
etiam addidit: Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas.
Nos itaq; omnes reuelata facie gloriam domini specu- H
lantes, ad eandē imaginem reformamur à gloria in glo-
Ibid. riam, sicut à Domini spiritu: hoc est, qui ad Dominum
sumus ante conuersi, vt spiritali intellectu quasi in quo-
dam speculo scripturarum Domini gloriam videremus,
nunc ab hac gloria quæ nos conuertit ad Dominum, in
illam cælestem gloriam reformamur. Ergo cum Domi-
nus sit ad quem conuertimur, Dominus autem spiritus
sit à quo reformamur, qui cōuersi ad Dominum sumus,
Dominus vtiq; Spiritus sanctus est designatus. Ipse enim
conuersos suscipit qui reformat. Nam quomodo quos
non susceperat reformet? Quanquam quid expressionem
quærimus vocis, vbi expressionem cernimus vnitatis? I
Nam etsi Dominum spiritumque distinguas, negare ta-
men non potes, quia vbi Dominus, ibi & spiritus. Et qui
fuerit conuersus ad Dominū, erit conuersus ad spiritum.
ibidem. Si litteram calumniaris, vnitatem non inficieris. Si vni-
tatem vis secernere, potestatis Dominum ipsum spiri-
tum confiteris.

Quia non tres Domini, sed vnus Dominus.

CAP. XVII.

SEd fortassis iterum dicas: Si Dominum spiritum di-
xero, tres dominos declarabo. Numquid cùm Do-
minum filium dicis, aut filium negas, aut duos dominos
Matt. 6. confiteris? Absit. Ipse enim filius dixit: *Nolite duobus Do-*
minis seruare. Sed non vtiq; aut se aut patrem Dominum
denegauit: nam & patrem Dominum dixit, sicut habes:
Matt. 11. *Confitebor tibi pater Domine cæli & terræ.* Et se memorauit
Dominum, sicut in Euangelio legimus: *Vocatis me Do-*
Ioan. 13. *minum & magistrum, & bene dicitis, sum etenim.* Sed non
duos dominos dixit: immò ostendit se non duos domi-
nos dixisse, cùm præmonet: *Nolite duobus dominis seruire.*
Non sunt enim duo domini vbi Dominus vnus est, quia
att. 6. pater in filio, filius in patre, & ideo Dominus vnus. Sic
Deut. 6. & lex docuit: *Audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus vnus*
est: hoc est, immutabilis, sēper in vnitate permanens po-
testatis, semper idem, nulla accessione, nulla diminu- L
Gen. 19. tione mutatur. Ergo vnum dixit Moyses, & idem tamen
2. Tim. 1. Dominum a Domino pluisse memorauit. Apostolus
quoque: *Det,* inquit, *Dominus misericordiam inuenire à Do-*
mino. Dominus pluit à Domino, dominus dat à Domi-
no misericordiam: Dominus nec ibi discernitur vbi pluit
à Domino, nec hic separatur vbi miseretur à Domino,
sed vtroque in loco vnitas dominationis exprimitur. In
Psal. 109. Psalmo quoq; habes: *Dixit Dominus Domino meo.* Nec
ideo patrem suum Dominum denegauit, quia filium
Dominum suum esse memorauit: sed ideo filium Do-
minum suum dixit, ne crederes filium prophetæ fuisse,
sed Dominum, quod in Euangelio ipse Dominus mani-
festauit, dicens: *Si enim Dauid in spiritu vocat eum Domi-* M
Matt. 22. *num, quomodo filius eius est?* In spiritu dicit Dauid Domi-
num, non spiritus dicit. Aut si hinc calumniantur, quia
dominum spiritus dixit, necesse est pari sacrilegio filium
Dei etiam Spiritus sancti filium videantur asserere. Ergo
quemadmodum duos non dicimus dominos, cùm &
patrem & filium designamus: ita nec tres dominos dici-
mus, cùm dominum spiritū confitemur. Sicut enim tres
sacrilegium est dominos aut duos dicere: ita etiam hoc
plenum sacrilegij est, duos dominos aut deos dicere.
Quia vnus deus, vnus dominus, vnus est Spiritus san-
ctus: & qui Deus, Dominus: & qui Dominus, Deus:
quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate domi-
natus est. Deniq; & Dominum & Deum legisti patrem:
Domine Deus meus clamaui ad te, exaudi me. Et Dominum
& Deum habes filium, sicut in Euangelio legisti, quia Psal. 140.
cùm tetigisset Thomas latus Christi, ait: *Dominus meus*
& Deus meus. Ergo sicut pater Deus, & filius Dominus: Ioan. 22.
ita & filius Deus & pater Dominus: alternatur pia signi-
ficatio, non alternatur diuina natura, sed immutabilis
manet gratia. Non enim largitatis collatiua, sed natura-
lis placita charitatis sunt: quia & vnitas proprietatem
habet, & proprietas vnitatem.

Quia sicut pater sanctus, ita & filius sanctus, ita &
spiritus Dei sanctus.

CAP. XVIII.

ERgo sanctus pater, sanctus filius, sanctus & spiritus:
sed non tres sancti, quia vnus est Deus sanctus, vnus 1. Ioan. 5.
est Dominus. Vna est ergo vera sanctitas, sicut vna vera
est diuinitas, vna illa sanctitas naturalis. Ideo omnia hęc
quæ sancta nos credimus, illam solam prædicant sancti-
tatem: Cherubim & Seraphim indefessis vocibus laudāt,
& dicunt: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth,* Esai. 6.
Non semel dicunt, ne singularitatem credas: non bis di-
cunt, ne spiritum excludas: non sanctos dicunt, ne plu-
ralitatem æstimes: sed ter repetunt, & idem dicunt, vt
etiam in hymno distinctionem Trinitatis, & diuinitatis
intelligas vnitatem; hoc cum dicunt, Deum prædicant.
Nos quoq; nihil pretiosius inuenimus quo Deum præ-
dicare possimus, nisi vt sanctum appellemus. Quodlibet
aliud inferius Deo, inferius est domino. Ergo hinc quo-
que considerate vtrum aliquid sancto Spiritui derogan-
dum sit cuius nomen Dei laus est. Sic enim laudatur pa-
ter, sic laudatur & filius, quemadmodum spiritus nomi-
natur & laudatur. Seraphim laudat, omnis beatorū cho-
rus laudat, vt sanctum deum dicat, sanctum filium, san-
ctum Spiritum. Quomodo igitur non omnia habet quę
Dei sunt, qui cū patre & filio a sacerdotibus & in baptis-
mate nominatur, & in oblationibus inuocatur, cum pa-
tre & filio à Seraphim in cælestibus prædicatur, cum pa-
tre & filio habitat in sanctis, infunditur iustis, inspiratur
K Prophetis. Vnde & scriptura diuina dicitur θεό-
πνευστος dicitur, quòd deus inspiret, quod locu-
tus est spiritus. Aut si nolunt omnia habere quę Dei sunt, 2. Tim. 3.
& posse omnia Spiritum sanctū, dicant quid non habeat,
quidve non possit. Nā sicut omnia habet filius, nec inui-
det pater quo minus omnia naturaliter det filio, qui de-
dit quod maius est omnibus, quemadmodum scriptura
testatur, dicens: *Pater quod dedit mihi, maius est omnibus*: ita Ioan. 10.
etiam spiritus Christi habet quod maius est omnibus,
quia iustitia nescit inuidiam. Itaq; si diligenter aduerta-
mus, etiam hic diuinæ potestatis comprehendimus vni-
tatem. *Pater,* inquit, *quod dedit mihi, maius omnibus est: &* Ibid.
nemo potest rapere ea de manu patris mei. Ego & pater vnum su-
mus. Nam si rectè supra ostendimus manum Dei esse
Spiritum sanctum, eadem vtiq; manus patris est quæ fi-
lij est manus, quoniam idem spiritus patris qui spiritus Sup. c. 6.
filij est. Ideo sicut non rapitur patri, ita non rapitur filio,
ita non rapitur & spiritui, quicumq; de nobis in hoc no-
mine Trinitatis vitam accipit æternam: ex ipso vtique
quòd & dedisse filio pater, & accepisse à filio spiritus di-
citur; quia scriptum est: *Ille me clarificabit, quia de meo ac-*
cipiet, & annuntiabit vobis. Quod de munere magis dis- Ioan. 16.
pensationis videtur quàm de potestatis diuinæ iure di-
xisse. quia quos filius redemit, spiritus quoq; sanctifica-
turus accidit. Ex istis ipsis inquam verbis, de quibus ca-
lumniam struunt, vnitas diuinatis aduertitur, non indi-
gentia largitatis. Dedit pater per generationem, non per
adoptionem: dedit quasi id quod esset in ipso diuinæ iure
naturæ, non quasi liberalitatis gratia, quod deesset. Et
ideo quia sic acquirit filius populos vt pater, sic viuificat
filius vt pater: æqualitatem suam ad patrem vnitate po-
testatis expressit, dicens: *Ego & pater vnum sumus.* Cùm Ioan. 5.
enim dicit, Ego & pater, reuelatur æqualitas: cùm di- Ioan. 10.
cit; Vnum sumus, vnitas declaratur. Æqualitas confu-
sionem excludit, vnitas separationem; æqualitas patrem
filiúmque distinguit, vnitas patrem filiúmque non se-
parat. Ergo cùm dicit: Ego & pater Sabellianum repel-
lit, quia alium se, alium patrem dixit. Repellit Photi-
nianum, quia se cum Deo patre iunxit. Illos superiori-

bus repellit, quia dixit, Ego & pater: inferioribus Arianos, quia dicit, Vnum sumus: tamen & in superioribus & in inferioribus hæreticam iugulas sæuitatem Sabellianorum, quia vnum dixit sumus, non vnus sumus: Arianorum, quia ego & pater, non pater & ego dixit. Quod vtique non contumaciæ, sed pietatis & præscientiæ fuit, ne nos errorem in ordine putaremus. Nescit enim vnitas ordinem, gradum nescit æqualitas: nec eadit in dei filium, vt per contumaciam pietatem læderet magister ipse pietatis. Refert itaque aduertere, quo loci hæc Dominus disputauerit. Frequenter enim eius oracula ex locorum, in quibus diuersatus est, qualitatibus æstimantur, Ieiunaturus, ab spiritu (sicut legimus) ducitur in desertum, vt euacuaret diaboli tentamenta. Nam
Matt. 4.
B
etsi in abundantia copiarum continenter vixisse, laudandum est: tamen in diuitiis & amœnitatibus frequentior tentationis illecebra est. Denique tentator vt tentet, copias pollicetur: & Dominus vt vincat, famē nutrit. Nec ego diffiteor in diuitiis esse posse cōtinentiam. Sed & qui mare nauigat, frequentes euadit, magis tamen obnoxius est periculo, quàm qui nauigare noluit. Videamus cætera. Promissurus regnum cælorum Iesus montem ascendit. Alibi per sata ducit discipulos, seminaturus in eorum
Eccl. 43.
Matt. 5.
affectibus cælestium segetem præceptorum, vt messis animorum fœcunda flauesceret. Consummaturus susceptę carnis officia, cùm perfectionem in discipulis iam videret, quos verborū suorum radice fundauerat, hortum
Matt. 12.
C
ingreditur, vt oleorum nouellas in domo Domini plantaret, & iustum palmæ florentem modo, vitémque fœcundam riuo sui sanguinis irrigaret. Hoc quoque loco
Ioan. 18.
Psal. 127.
Ioan. 10.
in porticu Salomonis deambulat dedicationis vt legimus die, hoc est in pectore sapientis atque pacifici deambulat Christus, eius sibi dedicaturus affectum. Quæ ista porticus sit, docet Propheta, dicens: *Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ*. Habemus ergo in nobis domum Dei, habemus atria, habemus & porticus, habemus & plateas, quia scriptum est. *In*
Psal. 100.
D
plateis tuis supersluant aquæ tuæ. Dilata ergo hanc porticum tui cordis Dei verbo qui dicit: *Dilata os tuum, & adimplebo illud*. Ergo deambulans in corde sapientis atque pacifici Dei verbum, audiamus quid loquatur: Ego & pater vnum sumus. Non dicet hoc in pectore perturbatoris & furti, quia animalis homo non percipit quæ
Prou. 5.
Psal. 80.
sunt spiritus Dei, stultitia enim illi est. Non capiunt fidei magnitudinem, angusta impiorum pectora. Denique Iudæi audientes: *Ego & pater vnum sumus, tolerunt lapides vt lapidarent eum*. Qui hoc audire non potest Iudæus est. Qui hoc audire non potest, lapidat Christum
Ioan. 10.
1. Cor. 2.
Iusopar. 2.
cap. 7.
Ioan. 10.
asperioribus omni caute perfidiæ suæ saxis, & si mihi creditis, vulnerat Christum. Nam etsi ille iam vulnus sentire non possit (nunc enim secundùm carnem iam non nouimus Christum) tamen Arinorum impietate
E
lapidatur, qui Ecclesiæ pietate lætatur. Bonum mihi est Domine lex oris tui, sermo præceptum tuum. Vnum te esse cum patre ipse dixisti. Quia hoc credidit Petrus, claues regni cælorum accepit, & sui securus peccata do-
2. Cor. 5.
nauit: quia hoc non credidit Iudas, impietatis suæ se laqueo strangulauit. O dura infidelium saxa verborum! O
Psal. 118.
Matt. 16.
Matt. 17.
informem laqueum proditoris, sed deformius pretium Iudæorum! O argentum improbum, quo aut emitur ad necem iustus, aut venditur? Ioseph venditus, emptus Christus: alter ad seruitutem, alter ad mortem. Detestabilis hereditas, feralis auctio: quæ aut fratrem vendit in-
F
iuriæ, aut Dominum licitatur exitio, salutis omnium redemptorem. Duo igitur quæ præstantiora sunt omnibus
Hier. 6.
Gen. 17.
Matt. 26.
Iudæa violauit, fidem atque pietatem: sed in vtroque Christum fidei & pietatis auctorem. Nam & in patriarcha Ioseph typus Christi fuit, & in veritate sui corporis Christus, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Dei, sed formam serui accepit: propter lapsus videlicet nostros suscipiens seruitutem, nec refugiens passionem. Alibi viginti aureis emitur, alibi triginta. Quomodo enim poterat verum eius pretium cōprehendi, cuius non
Philip. 2.
Gen. 37.
Matt. 27.
potest meritum definiri? Erratur in pretio, quia erratur in studio. Viginti aureis in veteri testamento venditur, triginta in Euangelio. Pretiosior enim typo veritas: largior

A
gratia, quàm disciplina. Opimior lege præsentia: quia lex promisit aduentum, legem aduentus impleuit. Viginti aureis emunt Ismaelitæ, triginta Iudæi. Nec hic figura mediocris. Ad sacrilegium perfidi largiores, quàm ad salutem fideles sunt. Vtriusque tamen contractus considerare conuenit qualitatem. Viginti aurei, pretium seruitutis: triginta aurei crucis sunt. Quamuis enim simili modo assumptionis & passionis sint admiranda mysteria; plenitudo tamen fidei in sacramento est passionis. Non minoris quidem æstimo sanctæ Virginis partum, sed gratius summo benedicti corporis sacramento. Quid clementius, quàm quòd nobis suas donauit iniurias? Plenius tamen est, quòd tantum contulit nobis: vt qui moriturus non erat, quia Deus erat, nostra ille morte moreretur, vt nos eius spiritu viueremus. Deniq; non otiosè & Iudas Iscarioth vnguentum illud trecentis denariis æstimauit, Ioan. 12.
quòd vtique ipsius pretij definitione crucem videretur Domini declarare. Vnde & Dominus ait: *Hæc enim mittens hoc vnguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit*. Matt. 26.
Cur igitur Iudas hoc carius æstimauit? Quia peccatoribus pluris constat remissio peccatorum, & indulgentia videtur esse pretiosior. Denique habes scriptum: *Quæ cui multum dimittitur, plus diligit*. Ergo & ipsi peccatores Luc. 7.
Dominicæ passionis quam perdiderunt gratiam confitentur, & testimonium ferunt Christo, qui Christum sunt persecuti. *Aut quia in maleuolam animam non intrat* Sap. 1.
sapientia, etiam hoc loquebatur proditoris affectus, carius æstimabat Dominici corporis passionem, vt omnes à fide, pretij enormitate reuocaret. Ideóque Dominus gratis se obtulit, ne quem reuocaret à Christo paupertatis necessitas. Patriarchæ eum vili vendiderunt, vt omnes emerent. Esaias dixit: *Quicunque non habetis argentum,* Gen. 37.
venite, emite, & bibite, emite sine argento: & manducaue- Esa. 55.
runt & saturati sunt in deserto, vt eum acquireret qui non habebat argentum. O Iuda proditor, vnguentum passionis eius trecentis denariis æstimas, & passionem eius Ioan. 12.
triginta denariis vendis? Diues in æstimatione, vilis in Matt. 26.
scelere. Ergo non omnes eodem pretio emūt Christum. Alio emit Photinus, qui ad mortem emit: alio Arianus, qui emit ad iniuriam: alio catholicus, qui emit ad gloriam. Sed emit sine pretio, secundum quod scriptum est. Qui non habet pecuniam, emat sine pretio. *Non omnes*, Esa. 55.
inquit: *qui dicunt mihi Domine, Domine, intrabunt in regnum* Matt. 7.
cælorum. Etsi multi se nominent Christianos, nomen vsurpant, non omnes mercedem habent. Et Cain obtulit sacrificium, & Iudas accepit osculum, sed audiuit: Gen. 4.
Iuda osculo filium hominis tradis? hoc est, amoris pignore Luc. 22.
scelus imples, & pacis instrumento odia seris, & charitatis officio mortē irrogas. Ergo nec Ariani sibi vsurpato nomine blandiantur, quia Christianos se esse dicunt. Respondebit eis Dominus: Nomen meum prætenditis, & substātiam denegatis, sed non agnosco nomen meum, vbi non est mea sempiterna diuinitas. Non est nomen meum quod à patre diuiditur, ab spiritu separatur: non agnosco nomen meum, vbi non agnosco doctrinam meam: non agnosco nomen meum, vbi non agnosco spiritum meum. Nescit enim se spiritus patris comparare seruitiis quæ creauit. De quo multa iam diximus.

Colligitur, quia spiritus Deus, quoniam & sine peccato est, & peccata donat, & creator est, & seruiunt ei, & adoratur: hæc enim omnia Dei sunt, & quia à morte suscitat.

CAP. XIX.

Ad summam tamen, vt in fine quæ dispersè dicta sunt, expressius colligamus: cùm ex cęteris, tum ex quatuor istis præ cæteris manifesta diuinitatis gloria cōprobatur. Deus enim ex eo cognoscitur, aut quia sine Luc. 22.
peccato est, aut quia peccata condonat: aut quia creatura non est, sed creator est: aut quia non adorat, sed adoratur. Sine peccato itaq; nemo est, quia nemo sine peccato nisi vnus Deus. Peccata quoque nemo condonat, nisi v- Rom. 1.
nus Deus, quia æquè scriptum est: *Quis potest peccata donare, nisi solus Deus?* Creator quoque omnium non potest esse, nisi qui creatura non est: qui creatura autem non est, sine dubio Deus est, quia scriptum est: *Seruierunt*

creaturæ potius quàm creatori, qui est Deus benedictus in sæcula.
Deus quoque non adorat, sed adoratur, quia scriptum
Matt. 4. est: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.*
Consideremus ergo, vtrum horum aliquid habeat Spiritus sanctus, quæ testimonium afferant diuinitatis. Primum igitur de eo tractemus, quia nemo sine peccato nisi vnus Deus. Exigamus vt doceant quod peccatum ha-
1. Petr. 2. beat Spiritus sanctus. Sed docere non possunt, & auctoritatem requirunt, vt lectione doceamus, quia non peccauit Spiritus sanctus, sicut de filio lectum est, quia peccatum non fecit. Et hoc accipiant scripturarum auctori-
Sap. 7. tate nos docere. Scriptum est enim: *Quæ in sapientia est spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, bene mobilis, disertus, immaculatus.* Immaculatum dicit scriptura: numquid mentita est de filio, vt de spiritu credas esse mentitam? Dixit enim Propheta in eodem loco de
ibid. sapientia, quia nihil maculosum in illam incurrit. Ipsa immaculata est, & immaculatus est spiritus. Ergo si peccatum non habet spiritus, Deus est. Sed quomodo reus potest esse peccati, qui donat ipse peccata? Ergo peccatum non fecit. Et quia sine peccato est, creatura non est. Omnis enim creatura peccatorum capacitati obnoxia est: sola autem est à peccato immunis & immaculata sempiterna diuinitas. Nunc videamus vtrum peccata donet spiritus. Sed hic dubitari non potest, cùm ipse Dominus dixerit: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remi-*
Ioan. 20. *seritis peccata, donantur.* Ecce quia per Spiritum sanctum peccata donantur. Homines autem in remissionem peccatorum, ministerium suum exhibent, non ius alicuius potestatis exercent. Neque enim in suo, sed in patris & filij & Spiritus sancti nomine peccata dimittuntur. Isti rogāt, diuinitas donat, humanum enim obsequium, sed munificētia supernæ est potestatis. In baptismo quoque peccata donari, non est ambiguū. In baptismo autem operatio patris & filij & spiritus sancti est. Ergo si peccatum non habet spiritus, cum scriptum sit: *Quis potest dimittere peccata, nisi vnus Deus?* vtique qui non
Marc. 2. potest ab vnitate naturalis nominis separari, non potest etiam a Dei potestate secerni. Si autem à Dei non secernitur potestate, quomodo à Dei appellatione secernitur nitur? Videamus nunc vtrum creatura sit, an creator?
Sup. l. 2. c. 5. Sed cùm supra creatorem euidentissimè probauerimus,
Iob. 33. quia scriptum est: *Spiritus diuinus qui fecit me:* innouari
Psal. 103. faciem terræ per spiritum, & sine spiritu fatiscere omnia declaratum sit: apparet spiritum esse creatorem. Sed quis hoc dubitet, quando sicut supra ostendimus, ne Domini quidem ex Virgine assumpta generatio, quæ præstantior omnibus creaturis est, operationis exors sit spiritalis? Non ergo creatura spiritus, sed creator est: qui autem creator, non vtique creatura. Et quia creatu-
Sup. li. 2. cap. 5. ra non est, sine dubio creator est omnium, patri & filio qui cooperator est in omnibus. Si autem creator, vtique dicendo Apostolus, in condemnationem gentilitatis, quia seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est Deus benedictus in sæcula, suadendo quoque, vt supra docuimus, seruiendum esse Spiritui sancto, & creato-
Rom. 1. rem ostendit, & quia creator est, Deum appellari debe-
Sup. li. 2. cap. 6. re monstrauit. Quod etiam in epistola quæ ad Hebræos scripta est, comprehendit, dicens: *Quoniam qui omnia creauit, Deus est.* Aut dicant igitur, quid sit quod sine patre & filio & Spiritu sit creatum, aut spiritum quoque
Hebr. 3. vnius cum patre & filio deitatis esse fateantur. Adorandum quoque docuit, quem Dominum & Deum dixit. Qui enim Deus vniuersitatis & Dominus, vtique ab omnibus adorandus est. Sic enim scriptum est: *Dominum*
Matt. 4. *Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies.* Aut dicant vbi legerint, quia adorat spiritus. Dictum est enim de Dei filio: *Adorent eum omnes angeli eius.* Non lectum est, adoret spiritus. Quomodo enim potest adorare, quia non inter fa-
Deut. 32. mulos & ministros est, sed cum patre & filio seruitia ha-
Hebr. 1. bet subiecta iustorum, quia scriptum est: *Spiritus Deo*
Philip. 3. *seruimus.* Adorandus igitur est nobis, cum seruiendum a nobis Apostolus docuit. Cui autem seruimus, hunc & adoramus. Iuxta quod scriptum est, vt eadem sæpe repe-
Matt. 4. tamus: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.*
Quamquam nec hoc prætermiserit Apostolus, quin & spiritum diceret adorandum. Cum enim docuerimus quia spiritus in Prophetis est, nec hoc quisquam possit ambigere, quia per spiritum prophetia datur, vtique cùm adoratur qui in Prophetis est, idem spiritus adoratur. Itaque sic habes: Si conueniat vniuersa ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur, intret autem idiota 1. Cor. 14.
aut infidelis, nonne dicet, quid insanitis? Sin autem prophetent omnes, intret autem quis idiota aut infidelis, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta etiam cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorauit Deum, pronuncians quòd verè Deus sit in vobis. Deus est ergo qui adoratur, Deus qui manet
H & qui loquitur in Prophetis: manet autem & loquitur 1. Ioan. 10.
spiritus, ergo & spiritus adoratur. Itaque sicut pater & Ioan. 16.
filius vnum sunt, quia filius omnia habet quæ pater ha- 1. Cor. 2.
bet: ita & spiritus vnum est cum patre & filio, quia & ipse omnia Dei nouit. Non enim extorsit, ne sit amittentis iniuria: non rapuit, ne damnum sit eius, cui videtur ereptum. Neque enim aut per indigentiam rapuit,
aut per excellentiam virtutis validioris extorsit, sed per 1. Cor. 12.
vnitatem possidet potestatis. Ergo si hæc omnia operatur, quia omnia operatur vnus atque idem spiritus, quomodo non Deus, qui omnia habet quæ Deus habet?
I Aut consideremus quod habeat Deus, quod non habeat
Spiritus sanctus. Habet Deus pater diuinitatem, habet Coloss. 1.
& filius, in quo habitat plenitudo diuinitatis: habet & Iob. 27.
spiritus, quia scriptum est: *spiritus diuinus qui est in nari-* Psal. 7.
bus meis. Habet Deus vt scrutetur corda & renes, quia Matt. 9.
scriptum est: *Deus scrutans corda & renes*, habet & filius, qui dicebat: *Quid cogitatis in cordibus vestris mala?* Sciebat enim Iesus cogitationes eorum. Habet & spiritus, qui etiam Prophetis alieni cordis occulta manifestat, sicut
supra diximus, quia occulta cordis eius manifesta fiunt. 1. Cor. 14.
Et quid miramur si hominum scrutatur occulta, qui 1. Cor. 2.
scrutatur etiam alta Dei? Habet Deus vt verax sit, quia Rom. 3.
K scriptum est: *Sit autem Deus verax, omnis autem homo men-* Tit. 1.
dax. Et alibi scriptum est: *Fidelis Deus, qui non mentitur.* Ioan. 16.
Numquid mentitur spiritus, qui est spiritus veritatis, Ioan. 5.
immo quem docuimus veritatem dictum, quia & ipsum
Ioannes veritatem sicut filium nuncupauit? Et in Psal- Psal. 42.
mo ait Dauid: *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua.* Si lucem hîc filium putas, ergo spiri-
tus veritas est: aut si filium putas veritatem, ergo spiri- Philip. 2.
tus lux est. Habet Deus nomen super omne nomen, & dedit filio nomen, sicut legimus, vt omnes in nomine
Iesu genua flectant. Hoc nomen vtrum habeat spiritus Marc. 16.
consideremus. Sed scriptum est: *Ite, baptizate gentes in*
L *nomine patris & filii & Spiritus sancti.* Habet ergo nomen super omne nomen. Quod ergo habet pater & filius, habet & spiritus per naturalis nominis vnitatem.

Quia sicut pater & filius, & spiritus sanctus suscitat mortuos.

Cap. XX.

Habet Deus quod suscitat mortuos. Sicut enim pa- Ioan. 5.
ter suscitat mortuos, & viuificat: & filius quos vult, viuificat. Suscitat autem etiam spiritus, per quem Deus suscitat quia scriptum est: *Viuificauit & mortalia*
M *corpora vestra propter habitantem spiritum eius in vobis.* Rom. 8.
Tamen ne infirmam gratiam putes, audi quia & spiritus suscitat. Dicit enim Propheta Ezechiel: *A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla in mortuos istos, & vi-*
uant. Et prophetaui sicut mandauit mihi, & intrauit in eos Ezech. 37.
spiritus vitæ & vixerunt, & steterunt in pedibus suis congregatio nimis multa. Et infra Deus dicit: *Scietis quòd ego sum Dominus, cum aperuero sepulchra vestra, vt edu-*
cam de sepulchris populum meum: & dabo spiritum meum Ibid.
in vos, & viuetis. Vtique cùm spiritum suum dixerit, nunquid alium præter Spiritum sanctum nuncupauit? Neque enim stabilem spiritum suum diceret, nec hic spiritus à quatuor mundi posset venire cardinibus: quia ventorum flatus, hic quem vidimus, partis non vniuersitatis est: & hic spiritus quo viuimus, singulorum, non vniuersorum est: Spiritus autem sancti est, vt

[Coloss. 3.] & super omnes, & in omnibus sit. Itaque ex verbis propheticis spectare licet, [al. dudum] [Ezech. 37.] quemadmodum ossa † duum resolutorum membrorum compage dispersa, in formam redivivi corporis vivificante spiritu revertantur; & in suos artus favilla concrescat: sensu prius animata coeundi, quam specie reformata vivendi. [Matt. 27.] Nonne in facti similitudine vnitatem divinæ cognoscimus potestatis? Sic suscitat spiritus, sicut & Dominus in passione propria suscitavit, cum subitò in momento oculi defunctorum sepulchra patuerunt, & rediviva corpora surrexere de tumulis, mortisq; fœtore deterso ac vitæ odore reparato, expirantium favillæ spirantium faciem receperunt. Habet ergo spiritus, quod habet Christus. [Ioan. 16.] Habet igitur quod habet Deus, quia omnia quæ habet pater, habet filius. Ideoque dixit: *Omnia quæ habet pater, mea sunt.*

Quia spiritus in Dei sede, & vnum regnum patris & filii & Spiritus sancti indivisum.

CAP. XXI.

NEc illud mediocre, quòd de throno Dei exire fluvium legimus. Sic enim habes dicente Ioanne [Apoc. 22.] Evangelista: *Et ostendit mihi flumen aquæ vivæ, splendidum tamquam crystallum, procedens de sede Dei & agni: in medio plateæ eius, & ex vtraque parte lignum vitæ, faciens fructus duodecim; per singulos menses reddens fructum suum, & folia ligni ad medicinam omnium gentium.* Hic est vtique fluvius de Dei sede procedens, is est Spiritus sanctus: quem [Ioan. 7.] bibit qui credit in Christum, sicut ipse ait: *Qui sitit, veniat ad me, & bibat: qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.* Hoc autem dicebat de spiritu. Ergo flumen est spiritus. Hic igitur est in Dei sede. Neq; enim aqua abluit Dei sedem. Denique David non supra sedem Dei dixit, sed supra cælos esse, quamlibet illam intelligas aquam. [Psal. 148] Quia scriptum est: *Et aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini.* Laudent dixit, non laudet. Nam si aquæ elementum voluisset intelligi, laudet vtique dixisset. Dicendo autem pluraliter, virtutes voluit æstimari. Et quid mirum, si in sede Dei spiritus sanctus est, cùm ipsum regnum Dei operatio spiritus sit? sicut scriptum est: *Quia non est regnum Dei esca & [Rom. 14.] potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.* [Matt. 12.] Et ipse cum dicit Salvator: *Omne regnum in se ipsum divisum destruetur*: [Ibid.] deinde subijciendo: *Quod si in spiritu Dei eiicio dæmonia, profectò pervenit in vos regnum Dei*, ostendit regnum sibi individuum esse cum spiritu. Quid autem dementius; quam vt neget quisquam Christo conregnare Spiritum sanctum, cùm etiam nos in Christi regno, conregnaturos Christo Apostolus dicat? *Si enim commortui sumus, & convivemus: si sustinemus, & [2. Tim. 2.] conregnabimus.* Sed nos per adoptionem, ille per potestatem: nos gratia, ille natura. Habet igitur consortium regni cum patre & filio etiam Spiritus sanctus, qui vnius naturę, vnius dominationis, vnius etiam potestatis est.

Quia Dominus sabaoth etiam Spiritus sanctus.

CAP. XXII.

ITaque cùm habeat consortium regni, quid obstat, quo minus Spiritum sanctum intelligamus, à quo [Esai. 48.] Esaias missus est? Neque enim Paulo possumus auctore dubitare, cuius sententiam in Actibus Apostolorum Lucas Evangelista sic probavit vt scriberet. Denique sic ha- [Act. 28.] bes dicente Paulo: *Bene locutus est Spiritus sanctus per Esaiam ad patres nostros, dicens: Vade ad plebem istam, & dic: Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non aspicietis.* Spiritus ergo est qui misit Esaiam. Si Spiritus misit, spiritus est vtique quem mortuo Ozia [Esai. 6.] rege vidit Esaias, quando dixit: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum & elevatum, & plena erat domus maiestatis eius: & Seraphim stabant in circuitu eius, sex alæ vni, & sex alæ alteri: & duabus velabant pedes, & duabus velabant faciem, & duabus volabant, & clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus sanctus Dominus Deus sabaoth, plena est vniversa terra maiestate eius.* Si stabant Seraphim, quomodo volabant? si volabant, quomodo stabant? Si hoc non possumus comprehendere, quomodo Deum comprehendere volumus, quem non videmus? [Ezec. 1.] Sed sicut rotam intra rotam vidit propheta currentem, quod vtique non ad corporalis refertur speciem visionis, sed ad vtriusque gratiam testamenti: eo quod vetus vita sanctorum sit, & ita sibi concinens, vt superioribus posteriora respondeant. Rota igitur intra rotam, vita est sub lege, vita sub gratia: eo quod Iudæa intra Ecclesiam sit, lex intra gratiam. Nam intra Ecclesiam est qui Iudæus est in occulto, & circumcisio cordis intra Ecclesiæ sacramentum est. Sed illa Iudæa intra Ecclesiam, de qua scriptum est: *Notus in Iudæa Deus.* [Rom. 2.] Ergo sicut rota in rotam currit, similiter alæ stabant, & alæ volabant. [Psal. 75.] Similiter & Seraphim duabus alis faciem, & duabus pedes velabant, & duabus volabant. Nam hic quoque spiritalis sapientiæ sacramentum est. [Ezech. 1.] Stant tempora, volant tempora: stant præterita, volant futura. [Esai. 6.] Et quasi alæ Seraphim, ita faciem Dei vel pedes velant: eo quòd in Deum qui nec principium nec finem habet, omnis ab hac cognitione principij eius & finis cursus temporum feratur. Stant ergo præterita vel futura, præsentia volant. Ne quære principij eius vel finis arcana quę non sunt. Habes pręsentia, sed laudato, non discute. Seraphim indefessis vocibus laudant, & tu discutis: quod vtique cùm faciunt, ostendunt; nobis non aliquando discutiendum Deum, sed semper esse laudandum. Ergò Dominus sabaoth & Spiritus est.

Quia omnipotens etiam spiritus Dei.

CAP. XXIII.

NIsi fortè displicet impijs doctor, quem Christus [Act. 9.] elegit: aut Dominum virtutum negare possunt [1. Cor. 12.] Spiritum sanctum, qui donet quas voluerit ipse virtutes. Nunc vnitatem maiestatis & regni licet in patre filióque & sancto Spiritu cognoscere. [Esai. 6.] Nam plerique dicunt patrem Deum ab Esaia hoc tempore visum, [Act. 28.] Paulus spiritum dixit, Lucas probavit, Ioannes Evangelista ad filium retulit. [Ioan. 12.] Sic enim scriptum est de filio: *Hoc locutus est Iesus, & abijt & abscondit se ab his.* Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Esaiæ impleretur quem dixit: [Esa. 53.] *Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est?* Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias: [Esai. 6.] *Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum vt non videant oculis, & corde intelligant; & convertantur, & sanem eos.* Hæc dixit Esaias, quando vidit maiestatem eius, & locutus est de eo. [Ioan. 12.] Ipsa verba dixit Ioannes dixisse Esaiam, & maiestatem ei filij apparuisse evidentissimè revelavit. [Act. 28.] Paulus autem spiritum hæc dixisse memoravit. Vnde igitur ista diversitas? Diversitas quidem verborum, nõ sensuum est. Nam licet diversa dixerint, nullus erravit: quia & pater videtur in filio, qui dixit: *Qui* [Ioan. 14.] *me vidit, vidit & patrem.* Et filius videtur in spiritu, quia [1. Cor. 12.] sicut nemo dicit Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto, ita non carnali oculo, sed spiritali gratia Christus videatur. [Ephes. 5.] Vnde & scriptura ait: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illucescet tibi Christus.* Et Paulus cùm oculos perdidisset, quomodo nisi in spiritu Christum videbat? [Act. 9.] [Act. 26.] Vnde & Dominus ait: *Ad hoc enim tibi visus sum, vt constituerem te ministrum & testem eorum quibus vidisti me & in quibus visurus es.* Nam & prophetæ spiritum accipiebant, & Christum videbant. Vna igitur visio, vna præceptio, vna maiestas. An negas etiam Dominum [1. Cor. 2.] maiestatis esse Spiritum sanctum, cùm Dominus maiestatis sit crucifixus, qui natus est de Spiritu sancto & virgine Maria? Quia non alter Christus, sed vnus est: & ante sæcula ex patre vt Dei filius natus, & in sæculo vt homo carnis assumptione generatus. [Sap. 7.] Quid autem dicam, quia sicut pater & filius, ita etiam spiritus immaculatus est & omnipotens, quia Gręcè παντοδύναμον, πᾶν ἐπισκοποῦν Salomon dixit eo quòd omnipotẽs & speculator sit omniũ, sicut lectũ esse in libro Sapiẽtię.

supra est demonstratum. Ergo & spiritus in honore est & G in maiestate. Intuere nunc, ne quid eum fortè non deceat: aut si tibi displicet Ariane, detrahe eum de patris filijque consortio. Si detrahere volueris, cælos supra te verti videbis, quia virtus eorum omnis ab spiritu est. Si detrahere volueris, in Deum tibi priùs mittenda est manus, quia Deus spiritus. Sed quomodo detrahes eum, qui alta scrutatur Dei.

S.ap.c 19. Psal. 31. Ioan. 3. 1. Cor. 2.

S. AMBROSII DE SPIRITV SANCTO LIBRI TERTII FINIS.

Capita libri de Filij diuinitate contra Arianos.

1. *Quòd nihil periculosius ijs hæreticis esse posit, quibus multa nobiscum paria sunt: qui cùm integrè per omnia decurrere videantur, vno tamen verbo meram ac simplicem fidem inficiunt. quòdque sublato nomine substantiæ, quod isti de Euangelica & Apostolica fide, patrúmque traditione auferre volunt, subtiliter Ariana hæresis intromittatur: & qua ratione istud nomen tollere laborauerint.*

2. *De confutatione hæresis Arianorum per firmissimas rationes, & euidentia sacræ scripturæ testimonia, eo quòd ita Deum filium de Deo ponant, vt ex Deo factus sit, non ex Deo natus: & quòd* ὁμοούσιον, *id est, vnius substantiæ vocabulum auferant: illámque sapientiam qua Dei filius est, creaturam intelligant.*

3. *De destructione rationum, quibus Ariani errorem suum defendere conantur, præcipuè dicentes ideo* ὁμοούσιον *nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur.*

4. *Quo argumēto Ariani Deum non esse substantiam probare contendant: & de subtili illius dissolutione.*

5. *Quòd cùm vnitas substantiæ in patre & filio non solùm prophetica, sed & Euangelica auctoritate comprobetur, non possit dici in scripturis diuinis* ὁμοούσιον *non inueniri: & quæ sit ratio nominis: quòd præterea si ad aliquam similitudinem velit Arianus in Deo comparationem facere, non possit expressius comparatum definire, nisi cùm dicat lumen ex lumine.*

6. *Quid sit Deus, & vtrum ei aliquid possit comparari: quemadmodum etiam ratio quædam sit quæ apud Græcos* λόγος *nominatur, quæ inter patrem & filium personas vel vocabula distinguit: & quòd illa ratio multis nominibus appelletur, ac qua de causa singula de filio dicuntur.*

7. *De remotione occasionis erroris quam hæreticus Arianus ex hoc capere posset, quòd duo nomina vel duæ personæ, id est patris & filij, statuantur, quasi duo dij dicantur.*

8. *De apertione totius mysterij hæresis Arianæ, cur noluerit filium de substantia patris credi: & de responsione ad motiua Arianorum: quòdque multùm intersit inter ea quæ facta sunt, & eum qui omnia fecit. & quemadmodum in multis varijs figuris Deus se patribus præostenderit: qui tamen secundùm deitatem videri non potuit.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE FILII DIVINITATE ET CONSVBSTANTIALITATE CONTRA ARIANOS LIBER.

Quòd nihil periculosius ijs hæreticis esse possit, quibus multa nobiscum paria sunt: qui cùm integrè per omnia decurrere videantur, vno tamen verbo meram ac simplicem fidem inficiunt. quódque sublato nomine substantiæ, quod isti de Euangelica & Apostolica fide, patrúmque traditione auferre volunt, subtiliter Ariana hæresis intromittatur: & qua ratione istud nomen tollere laborauerint.

CAPVT I.

1. Tim. 1.

VLTAS quidem & gràues hæreses nouimus à plurimis ebullire, & veneni vice ad intimum pectus canceris sui virus infundere. Sed vinci illi vel facilè possunt, vel facilè vitari, quorum prima propositione omne consilium pectoris proditur. At verò hi quibus multa nobiscum paria sunt, facilè possunt innoxias mentes, & soli Deo deditas, fraudulenta societate percutere, dum malorum suorum virus per bona nostra defendunt. Nihil enim periculosius his hæreticis esse potest, quàm qui cùm integrè per omnia decurrant, vno tamen verbo, ac si veneni gutta meram illam ac simplicem fidem Dominicæ & exinde Apostolicæ traditionis inficiant. Vnde vehementer nobis cauendum est, nese vel sensibus vel auribus nostris huiusmodi aliquid latenter insinuet: quia nihil tam cogit in mortem, quàm sub obtentu fidei fidem violare. Vt enim gypsum aqua permixtum, lac co- H lore mentitur: ita hic per verisimilem confessionem traditio inimica suggeritur. Qua de re non similitudo confessionis, sed sensus mentis est ponderandus, quo confessio ipsa firmatur. Denique si diligentiùs & accuratiùs attendaris, cur noluerint de Euangelica & Apostolica fide, & de patrum traditione substantiæ nomen auferri, proculdubio probatis hæresim Arianam subtili compendio breuiatam, sublato hoc nomine intromissam. Nec hoc quidem ego suspicione aut opinione collectum affirmo. Nec vti ipsi putant, Academicus disputator assisto, vt simplices sensus verborum subtilitate contorqueam, sed vt contortos & prauos tenui argumento compositos in lucem cognitionis exponam, quo faciliùs possit cognita & comperta iniquitas ab hominibus euitari. Quæ etenim causa, quæve I ratio extitit, vt quod docendum & quod credendum cunctis ecclesijs fuerat traditum, quódque patres nostri apostolici viri contra vniuersas hæreses, & maximè Arianam, quasi quemdam obicem veritatis, quo

omnes aditus pestiferæ doctrinæ obstruerent, sancto Spiritu mundati, catholica ratione posuerunt, non sine magno nisu ab his qui tunc elogio Arianæ labis addicti sunt, laboterut auferri, nisi vt filiũ Dei mutabilẽ & conuertibilẽ, vtpote non de propria patris substantia constitisse confingant: cui & initium ex tempore, & ortum ex nihilo, nomen ex altero, vt semper docuerunt, propter quod & sæpe damnati sunt, nunc iam liberè & securè incunctantérque Ecclesiis tradere & insinuare possint;

De confutatione hæresis Arianorum per firmißimas rationes, & euidentia sacræ scripturæ testimonia, quod ita Deum filium de Deo ponant, vt ex Deo factus sit, non ex Deo natus: & quod ὁμοούσιον, id est, vnius substantiæ vocabulum auferant: illamque sapientiam quæ Dei filius est, creaturam intelligant

CAP. II.

Videris ergo omnia eos in tractatu ipsorum, non Euangelica fide, sed subdola malignitate ad seducendos simplices quoque posuisse. Non iam tam suspectum quam manifestum omnibus esse debet, ita eos Deum de Deo posuisse, vt Arius tradere solebat, vt ex Deo factus sit, non ex Deo natus. Qui si natus est, vnius substantiæ est. Si factus est, verus filius non est. Et si verus filius non est, nec verus Deus est. Aut si verus Deus est & de patre non est, duo sunt habentes singuli & voluntates proprias, & imperia diuersa. Vel si concordia tantùm & societate vnum sunt, non tamen & substantia: verus, vt iam dixi, Deus non est. Sic erit Deus vt Moyses Pharaoni, potestate, non genere. Filius quoque ita credendus erit, vt per Esaiam populo dictum est: *Filios genui & exaltaui*, & alibi: *Dy estis, & fily altißimi omnes.* Sed & primogenitus ita habebitur, quomodo & Israel à Deo primogenitus filius appellatus est. Necnon & primogenitus totius creaturæ, quasi in ordine factorũ primogenitus habeatur, vt ex eo seriem quandam creandis mundi rebus assignent. Denique sublato ὁμοούσιον, id est, vnius substantiæ vocabulo, ὁμοιούσιον id est, similem factori suo posuerunt, cùm aliud sit similitudo, aliud veritas. Nam & homo ad imaginem & similitudinem Dei factus est, nec tamen Deus est. Nec quòd Deus est, homo extitisse credendus est. Ita & filium Dei similem volunt, vt eum aliunde similem, non de ipsa vna sancta & beata patris substantia dicant. Qui si de patris substantia non est, ἐξ οὐκ ὄντων est, id est, de nullis extantibus, vt idem Arius tradidit. Sublato enim eo quod pater est, vndecumque fuerit filius, necesse est vt & initium ex nihilo & ortum ex tempore habeat. Nihil enim sine initio nisi solus Deus. Vnde & filius, siue ipse Dominus ait: *Ego & pater vnum sumus.* Quod ideo dixit, vt duarum personarum vocabula in vnius deitatis maiestate monstraret, sicut & Propheta ex voce Dei: Eructauit, inquit, *cor meum verbum bonum, dico opera mea regi.* Vides ergo hoc verbum bonum filium Dei esse, quem non aliunde nisi de paterno pectore, & (vt ita dixerim) de vtero cordis Dei credimus natum. Et proinde cum regem appellat, quia ipse est rex regum: Deum Dominum, cui omnia diuina opera succumbunt, qui dixit: *Omnia quæ pater habet, mea sunt.* De hoc & Euangelista: *In principio*, inquit, *erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Igitur quod in principio erat, semper fuisse credendũ est. Sed nec aliunde esse quã ex eo qui principium non habet, id est de corde patris, quia eructauit, inquit, cor meum verbum bonum. Non enim dixit: In principio factum est verbum, sed in principio, inquit, erat verbum. Quodcumque principium verbi assignare volueris, præiudicatum habebis, quia in principio, inquit, erat. Non quod duo principia ex rerum diuersitate dicamus, sed quia verbum filius semper cum patre est, & de patre natus est. Ac proinde cuius origo principium non habet, sempiternus cum patre credendus est, quia nec pater potest vmquam sine filio nominari, nec filius sine patre vocari, ac per hoc semper filius, quia semper pater. Et Deus, inquit, erat verbum. Quod Deus est, semper est, ne si semper non fuerit, verus Deus semper esse non possit: sicuti & in sophiæ nomine, quia secundùm Apostolum ipse est sapientia patris. Ego, inquit, ex ore altissimi prodiui. Non ergo aliunde quàm de patre, quia semper cum patre. Et ideo sapientia Dei appellatur, vt numquam pater sine sapientia, hoc est, sine filio suo fuisse credatur. Hæc est illa sapientia ineffabilis, quæ initium viarum Dei apud Salomonem vel condita vel genita vel creata describitur, quam tamen sic conditam dicit, vt semper eam cum Deo fuisse ostendat. Quid enim Deo dabis, vt initium possis sapientiæ ipsius consignare? Non enim ita Deus sapientiam suam condidit, quasi aliquando sine sapientia fuerit. Sed cùm initium viarum suarum dicat, initium motus operis alicuius ostendit, vt hoc initium habeat sapientia Dei, quod de Deo processit ad creanda omnia, tam cælestia quàm terrestria, non quo cœperit esse in Deo. Creata est ergo sapientia, immò genita, non sibi quæ semper erat, sed his quæ ab ea fieri oportebat: vt quia quanta & qualis esset sciri non poterat, de effectu operum suorum virtus eius & potentia nosceretur: vt quod de conditis æstimamus, tunc magis timeremus cùm facta miramur. Cæterum si tu ita creatam sapientiam dicas, vt filium Dei creaturam intelligas, occurrit tibi Apostolus, condemnans eos qui creaturam colunt, dicens: *Propter quod tradidit illos Deus in desiderium cordis eorum in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus Deus in sæcula.* Hæc est, inquam, illa sapientia Dei, quæ dicit: *Ego ex ore altißimi prodiui, vniuersitatis conditrix & effectrix*, id est, filius Dei, per quem omnia, & in quo omnia, quia vt Apostolus dixit: *In ipso constituta sunt vniuersa in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue virtutes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum; & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnia, & in ipso constant.* Hæc & Salomon: *Cùm sit*, inquit, *vna, omnia potest, & permanens in se, omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert.* Quod confirmans Apostolus ait, in interiore homine habitare Christum, vt per quem a principio omnia facta sunt, per ipsum & in fine cuncta saluentur.

Exod. 7. Esai. 1. Psal. 81. Exod. 4. Coloss. 1. Gen. 1. Ioan. 10. Esai. 44. 1. Tim. 6. Ioan. 16. Ioan. 1. Psal. 44. Ioan. 1. Ibid. 1. Cor. 1. Eccl. 24. Prou. 8. Rom. 1. Eccl. 24. 2. Cor. 8. Coloss. 1. Sap. 7. Ephes. 3.

De destructione rationum, quibus Ariani errorem suum defendere conantur, præcipuè dicentes ideo ὁμοούσιον nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur.

CAP. III.

Sed dicis mihi ὁμοούσιον, id est, vnius substantiæ nomen ob hoc potius quàm creatorem adorant, seruantes eadem vtique quæ Apostolus dixit: *Vt in nomine Iesu omnes genu flectant, cælestium terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur.* Et Moyses: *Adorent*, inquit, *eum omnes Angeli Dei.* Et Dauid: *Omnes Reges adorabunt eum.* Quod quidem in scripturis non diceretur, sed quia ipse est verbum filius omnium opifex. Sed dicis ὁμοούσιον nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur. Quæro & ego, homo qui hoc prohibes, si ideo nominari non debet, quia scriptum non est, an quia ita credi non liceat? Quòd si ita credendum est, cur non ita profitendum? *Corde* enim, inquit Apostolus, *creditur ad iustitiam, ore autem confeßio fit ad salutem.* Aut si ideo nominandum non est, quia necita credendum obtinuit Arianæ labis assertio, quæ ideo patrem & filium vnius substantiæ denegauit, quia filium Dei modò ex nihilo, modò ex patre, sed ab alia substantia quando voluit & quomodo voluit, & vnde voluit factum inducit, dummodo aliunde eum, & non de eo quod pater est, extitisse confingat. Quem & si natum dicit, sed hoc dicto tenus: quia rursum omne quod natum est, factum intelligit, eo quòd & nos à Deo geniti appellemur, quos constat esse facturam. Vel si Arianus non es, & verum filium de vero patre natum non factum agnoscis, cur non eum cum patre vnam substantiam dicis? Frustra times homo profiteri quod credis, & frustra credis si ita non credis, & meritò hæreticus denotaris. Et quamquam immutaueris dictum, quo putaris prohi-

Philip. 2. Deut. 32. Psal. 71. Rom. 10.

buisse Dei filium nuncupari facturam, sed cum subiungis, Sicuti aliquid horum quod factum est: ex aperto ostendis non ob hoc factura dici voluisse, quasi non debeat factus intelligi, sed non ita factum vis sicut aliquid horum quod factum est, sed tamen factum. Aliter enim dicis factum, vt pote perfectam creaturam, per quem facta sunt omnia, dummodo & ipsum factũ intelligas, licet nõ ita vt cætera. Sed vt ad id reuertar, quod dicis in scripturis diuinis ὁμοούσιον, id est, vnius substantiæ vocabulum nõ inueniri, finge hoc interim sic sit, eo quod vbicumque substantia legitur, res Dei non Deus accipiatur, quamquam & aliud quod scriptum non est, pariter profitearis, id est, Deum ex Deo, lumen ex lumine: quid ad hæc dicis? Aut totum mecũ tene, aut totum omitte. Si enim vnius substantiæ vocabulum inde times dicere, quia scriptũ non est: timere identidẽ debes Deum ex Deo, & lumẽ ex lumine profiteri. Sed ego probo Deũ de Deo, & lumẽ de lumine, & vnius substantiæ vocabulum in diuinis scripturis contineri. Cùm enim ipse Dei filius qui Deus est, in Euãgelio suo dicat: *Ego de patre exiui:* Ioan. 16. iure & merito Deum de Deo profitemur, quia de Deo patre filium Dei, Deum verum de Deo vero natum esse cognoscimus. Sed non eo genere vt nos dij sumus appellati, vel vt Moyses Pharaonis Deus est dictus. Psal. 18. Exod. 17. I Sed quia verus est filius, de vero patre natus est, verè & confidenter Deus de Deo dicendus, & sic lumẽ ex lumine. Quod scriptum non est mecum, quidem dicis, sed mecum omnino non sentis, vt quia scriptum est de patre: Deus lux est, 1. Ioan. 1. quæ illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mundum: & Lux lucet in tenebris, Ioan. 1. id est, Christus in cælo, & tenebræ eam nõ sunt assecutæ. Hi scilicet homines quorum cor ignorantiæ tenebris obcæcatum est, Christum verum Deum, & verum Dei filium non agnouerunt, Ioan. 8. sed ipse Dominus: *Ego sum*, inquit, *lux mundi: qui mecum fuerit, non erit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Ergo quia lumen pater, & lux filius, rectè lumen de lumine. K Sed lumen ex lumine ita asseris, quasi a patre qui verum lumen est, aliud lumen sit factum, quod de ipsa patris substantia non sit, sed sicut aliud quodlibet lumẽ, quamquam à Deo sit factum, longè tamen aliud sit ab eo qui fecerit, & ideo lumen ex lumine, non de lumine dicis. Cùm ergo hæc prælocutus sum; licet mecum non intelligas, tamen quomodocumque ipsa pronuntias, cum scripta non sint: An non & vnius substantiæ vocabulum, quod in scripturis non putas contineri, mecum pariter profiteris, nisi quia illic habuisti quomodo malignos sensus tuos occulta fraude in vtroque contegeres; sed mecum hoc ipsum sono vocis exprimeres, sed tamen longè dicti intelligentiam separares, L sicuti & illi hæretici qui resurrectionẽ carnis negant, ad decipiendas animas simplicium dicunt his quia in carne nõ resurgant. Sed si discutias eos cur hoc dixerint, cùm scias illos carnis resurrectionẽ omnino negare, dicent tibi: Vtique ille erit qui in carne baptizatus non fuerit, vt anima ipsius dum in corpore est, de morte delictorum suorum, vt de sepulchro criminum per baptisma in eadem resurgat. Solius enim animæ per lauacri vitalis gratiã resurrectionem in carne defendent, nam & ipsius carnis salutẽ excludunt. Rom. 16. Et hi per verisimilem confessionem innocentium mentes occulta fraude seducunt. Et vt solet lethale poculum mellis dulcedine temperatum suauitate fallente perimere, M sic & hoc malum per blandimentum aurium audientium sensus quadam labe contaminans, contagione vitij adhærentis inficit.

Qui argumento Ariani Deum non esse substantiam probare contendant, & de subtili illius dissolutione.

Cap. IV.

Denique & nunc possent ὁμοούσιον sicuti & cętera verbo tenus nominare, si haberent quomodo illud ad aliã intelligentiã sæuo sensu peruerterent. Sed cùm viderent se in hoc verbo concludi, nullã omnino mentionem huius fieri voluerunt, ne aut profitendo hoc crederent, aut credentes professi viderentur: subtili ingenio excusantes, quod aut scriptum non esset, aut Deum in substantia dici non oportere, ne corporeus videretur. Deus etenim, inquiunt, efficit vt sit substantia non tamen vt ipse Deus in substantia deputetur, quippe aiunt cum omnis substantia cõtraria recipiat, Deus vero qui nihil diuersum admittere potest, in substantia dici non debet. Ignoscerem tibi si hoc simpliciter diceres, si rationem rei velles scire, si rudis ad hanc quęstionem accederes, si non ipse esses qui semper vel de alia substãtia, vel de nullis extantibus Dei filium asserebas. At cùm idem ipse sis, qui hinc sæpe conuictus, sæpe confessus, sæpe negasti, sæpe aliter immutando damnatus es, qui etiam nunc in ambitione exagitans turbas omnia, H quomodo putas me ignoscere tibi posse frequentius eadem retractanti? Sed ne videatur hæc peruersitas præiudicata magis quã examinata damnari, breuiter tibi de hac oppositione respondeam. Prohibes itaque ideo substantiã nominari, quasi omne quod substantia dicitur, res ipsa vnius generis habeatur. An ignoras aliter cælestia, aliter terrena constare, sed & in ipsis cælestibus rebus atque mundanis magnam differentiam interesse? Aliter enim angeli, aliter singulæ virtutes constitutionum suarum substantias acceperunt, sicuti Apostolus ait: *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum.* 1. Cor. 15. Sic & in hoc I mundo, & diuersa genera rerum, ita & diuersa corpora animantium, & omnibus sui cuiusque generis substantia sicut Apostolus dicit: *Non omnis caro eadem caro.* Ibid. Si ergo ea quæ à Deo facta sunt, diuersas qualitates substantiarum suarum habent, tu putas in Deo talem esse substantiam, qualẽ habet aliquid horum quod factum est vt possit contraria recipere: Absit. Quæ est enim substantia Dei? Ipsum quod Deus est simplex, singulare, purum, nulla concretione permixtum, limpidum, bonum, perfectum, beatum, integrum, sanctum totum. An tu putas inane aliquid esse & vacuum quod est Deus? Hoc enim dici blasphemia est, vt inane putetur per quẽ cuncta constiterunt, K qui omnia verbo edit, ratione composuit, virtute perfecit, cuius nutu & imperio vniuersa reguntur, cuncta deseruiunt. Et bene de Deo legis scriptum: *Ego sum qui sum*, &: *Qui est, misit me.* Exod. 3. Et ipse saluator Domius: *Hæc est*, inquit, *vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Ibidem. Ioan. 17. Est ergo in substantia essentia sua Deus, cuius cognitio vita æterna est, qui & tantus est quantus dici non potest. Qui tunc dignè æstimatur cùm inæstimabilis dicitur, vtique velis ac nolis. Ergo ipsum quod est, hoc est substantiæ eius rei quæ esse defenditur: quod tamen iam dictum est, quantum & quale sit, nec mente concipi, nec sensu æstimari, nec animo definiri potest, dummodo constet esse L quod esse creditur, vt de eo ipso quod Deus est, inde sit filius, vt verus sit filius, & verus sit pater in filio, & filius in patre. Hoc erit ὁμοούσιον, id est, vnius substantiæ cum patre. Sicut ipse ait: *Ego in patre, & pater in me.* Ioan. 14. *Ego & pater vnum sumus*, &: Ioan. 10. *Ego de patre exiui*, &: Ioan. 16. *Qui me videt, videt & patrẽ.* Ioan. 14. Non immerito quia filius Dei de Deo patre natus est, & ideo de vnitate substantiæ, & de maiestate deitatis vnum sunt, sicuti & Hieremias prophetauit: *Quis stetit in substantia Domini, & vidit verbum Domini?* Hier. 23. Et iterum: *Si stetissent in substantia mea, & si audissent verba mea, auertissem eos ab studiis eorum pessimis.* Ibid. Et apud Salomon: *Substantia mea, dulcedo mea est.* Sap. 16.

M

Quod cùm vnitas substantiæ in patre & filio non solùm prophetica, sed & euangelica authoritate comprobetur, non possit dici in scripturis diuinis ὁμοούσιον non inueniri: & quæ sit ratio nominis, quòd præterea si ad aliquam similitudinem velit Arianus in Deo comparationem facere, non possit expressius comparatum definire, nisi cùm dicat, lumen ex lumine.

Caput. V.

Cvm ergo hanc vnitatem substantiæ in patre & filio non solum prophetica, sed & Euangelica auctoritate cognoscas, quomodo dicis in scripturis diuinis ὁμοούσιον non inueniri, quasi aliud sit ὁμοούσιον quam quod dicit: *Ego de Deo patre exiui*: Ioan. 16. &, *Ego & pater vnũ sumus*: Ioan. 10. Vel quod prophetæ ex aperto substantiam Dei

intimabant? Hæc est autem nominis ratio, vt in patre & filio vnitatem substantiæ credas, licet rem ipsam (quæ est A inenarrabilis) definire non possis, vt siue lumen de lumine dicas, siue verbum de verbo, siue spiritum de spiritu, siue Dominum de Domino, quodcunque de eo dixeris, vnius tamen essentiæ patrem & filium credas, & de eo ipso quod pater est, filium intelligas. Nam si aliquam comparationem de rebus his quæ videntur, in eo facias, ipsa dissimilitudine rerum non rationem ostendes, sed altercationem disputationis induces, vt cuius voce descri- Esai. 6. ptum est: *Cui me comparabitis?* ac proinde Deus cui assi- Esai. 46. milari nihil potest, sufficiat credi quòd ipse sentitur, quem ipse credi se voluit, non indicari. Denique si de hoc ipso quod mecum profiteris, si aliquam similitudinem velis in Deo conferre, nescio an quod comparane- B tis, possis expressiùs definire: vt puta eū dicis lumē ex lumine, si ad explanandum illud scrupulosa narratione cogaris, quæro quomodo lumen ex lumine credas? Vtrum quasi lucernam ex lucerna vel quasi solem ex sole, vt aut duas lucernas, aut duos soles quasi duos deos sub hoc exemplo inducas: Aut splendorem luminis eiusdē lucernæ, vel claritatem solis de eodē sole fulgente, lumen de lumine consignes, vt in matricem luminis patris figurā assimiles, filium verò in splendorem claritatis ostendas; Psal. 35. quòd de eo Propheta dixit: *Apud te est fons vitæ, & in lu-* Sap. 7. *mine tuo videbimus lumen.* Vel Salomon cùm dicit *Candor* Coloss. 1. *est lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago* C *bonitatis illius.* Vel Apostolus hic prædicauerit Saluatorē nostrum imaginē esse inuisibilis Dei, eo quòd imago lux sua sit quæ de eodē sole procedit. Sed quanta ad hæc respondeti possunt, quæ lites generant, quod Apostolus 2. Tim. 2. prohibet, longū est dicere: quippe cùm constet lumen illud quod Deus est, æstimari, comprehendi & definiri non posse? Nec verè aliquid ex his quæ in hoc mundo sunt, maiestati diuinæ cōparari, quia nihil de omnibus Sap. 13. istis quæ videntur aut dicuntur, secundū id quod Deus est, condigna similitudine æstimari potest, quippe cùm ipsis intellectibus & sensibus maior sit. Idem præmonuit vt diuinitatem substantiæ crederes, & verum filiū de vero patre cognosceres. De qualitate autem rei requirere D non deberes, quia quale aut quantum sit, scire non possis. Hoc enim prophetæ, hoc Apostoli prædicarunt.

Quid sit Deus, & vtrum ei aliquid possit comparari: quemadmodum etiam ratio quædam sit quæ apud Græcos λόγος nominatur, quæ inter patrem & filium personas vel vocabula distinguit: & quod illa ratio multis nominibus appellatur, ac qua de causa singula de filio dicantur.

CAPVT. VI.

DEnique pro captu, pro viribus, pro fide nostra intueamur, Deus quid sit, & videamus an ei aliquid E possit comparari. Certè hic est, de quo & cùm dicitur, nō potest dici: cùm æstimatur, non potest æstimari: cùm Esai. 40. comparatur, non potest comparari: cùm definitur, ipsa sua definitione crescit. Qui cęlum manu sua operit, pugno omnem ambitum mundi claudit. Quem totū omnia nesciunt, & metuendo sciunt. Cuius nomini & virtuti famulatur hic orbis, & ipsa elementorū sibi succedentium momentanea vicissitudo testatur. Vide ergo si potest aliquid esse cui possit pater comparari & filius, quia talis est filius qualis & pater. Nō enim ipse se vnum cum patre diceret, nisi talem se qualis est pater, sciret. Ratio quędā est quę apud Gręcos λόγος nuncupatur, quæ inter patrē & filiū personas vel vocabula distinguit, quia & ipse filius ratio dicitur. Quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. Modò verbū, modò virtus, modò sapientia, modò dextera, modò brachiū, modò margarita, modò thesaurus, modò retia, modò aratrū, modò 1. Cor. 15. fons, modò petra, modò lapis angularis, modò agnus, modò homo, modò vitulus, modò aquila, modò leo, modò via, modò veritas, modò vita. Et ita cū sit Deus omnia in omnibus, vt per hæc vocabula diuinarum dispositionum mysteria cognoscantur, non vt ipsa maiestas filij Dei propriè definita monstretur. Quid est enim, filius de eo quod pater est? Alius idem. Nam & hoc verbum nuncupatur, quia ex proprio diuino ore processit, & nihil pater sine eo aut iussit aut fecit. Virtus dicitur, quia Eccl. 24. verè de Deo & semper cum Deo est. & omnis potestas Prou. 8. patris in eo consistit. Sapientia appellatur, quia de corde 1. Cor. 1. patris adueniens, arcana cælestia credentibus reserauit. Psal. 117. Dextera nuncupatur, quia per eum omnia opera diuina Esai. 53. perfecta sunt. Brachiū dicitur, quia ab ipso omnia conti- Matt. 13. nentur. Margarita appellatur, vt nihil illo pretiosius ha- Ibid. beatur. Thesaurus dicitur, vt in ipso omnes opes & diui- Ibid. tiæ regnorum cælestiū conditæ agnoscantur. Retia di- Luc. 9. citur, quia per ipsum, & in ipso de mari sæculi diuersa Ioan. 4. gentium multitudo sicut piscium per aquā baptismatis 1. Cor. 10. in Ecclesia congregatur vbi bonorū malorúmque dis- Mat. 21. crimen agnoscitur. Aratrū nuncupatur, quia signo cru- Ioan. 1. cis suæ dura pectora subiiciuntur, vt necessaria ota in ipsa Ioan. 8. præparentur. Fons aquę viuæ appellatur, quia ex eo si- Luc. 15. tientia corda cælestis aquæ gratia irrigentur. Petra dici- Exod. 19. tur, quia credentibus fortitudinem, incredulis duritiam Apoc. 5. prę̨stat. Lapis angularis dicitur, quia vtrosque parietes Ioan. 14. noui & veteris testamenti vnus & mediator in semetipso continens copulauit. Agnus dicitur, vt innocentia Christi & passio demonstretur. Homo dicitur, quia secundū carnem propter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicitur, quia propter nostram salutem pati sustinuit. Aquila dicitur, quia post venerabilem resurrectionem, vt rex altam ad patris peruolat sedem. Leo dictus est quia ipse est rex regum, qui mortem ac zabulum virtutis suę potestate comminuit. Via est, quia per ipsum ascensus est. Veritas, quia mendacium nescit. Vita est, quia ipse vniuersa viuificat. Vides ergo per hæc vocabula significationes dispositionum & operum diuinorum præostensas, non tamen ipsum Deum propriè definitum? Est ergo pater Deus immensus, æternus, incomprehensibilis, inæstimabilis. Est & filius eius Deus & Dominus noster, tan- Ioan. 16. tus quantus est & pater, sed non aliunde quàm de patre, quia ego, inquit, de patre exiui, hoc est lumē de lumine.

De remotione occasionis erroris quam hæreticus ex hoc capere posset; quod duo nomina vel duæ personæ, id est, patris & filij, statuuntur, quasi duo dij dicantur.

CAP. VII.

SEd ne ex eo occasionem aliquam hæreticus capiat, cū duo nomina vel duas personas, id est, patris & filij statuo, quasi duos deos dicam, vt illi duos ex diuersitate confingunt: Nos autē patrem & filium ita nominamus, 1. Cor. 8. vt vnum Deum in his personis & nominibus consignemus. Videtint philosophi, videant hæretici discipuli eorum, qui potestatum diuersitate variantur. Nobis tamē vnus Deus est pater, vt Apostolus dixit, ex quo omnia, & nos ex ipso: & vnus Dominus Iesus Christus Deus Dei filius, per quem omnia, & nos per ipsum. Nam per duo, quid aliud intelligitur quàm duorum per partes diuersa substantia, & eū omnibus ipsi dissociata natura agendi ac iubendi tam voluntas quàm imperia diuisa? Porrò pater ac filius etsi duæ personæ creduntur, ratione tamē & substantia vnus sunt. Nam inæqualium societas, melioris offensa est, & in iniuriā eius qui verus Deus est, non verus alius comparatur. Cùm autem ego patrem & filium statuo, vnitatem generis assigno. Et si illam in personis diuido, discretiones tamen personarum rursus eadem nomina in vnitatem sui naturali legis fœdere consi- F gnant. Vnde & tantus est filius quantus videbitur pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecta consummatáque virtute, sicut Apostolus dicit: *In quo* Coloss. 2. *omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat.* Nam & Baruc receptissimus prophetarum, hanc vnitatem diuini- Baruc. 3. tatis in patre & filio sciens, ait: *Hic est Deus noster, & non reputabitur alius absque illo: qui inuenit omnem viam prudentiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Posthac in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Et Esaias hoc ipsum prædicat dicens: *Hæc dicit Dominus Deus: Fati-* Esai. 45. *gata est Ægyptus, & negotiatio Æthiopum, & Sabaim viri excelsi adte transient, tui erunt serui, & post te ambulabunt vincti compedibus, & te deprecabuntur, quoniam in te Deus est, & non est alius Deus præter te; tu es enim*

Deus. Quod ne putes me eo supercilio dixisse, quo Sabel- G
lius fertur, qui ipsum patrem ipsum, filium profitetur;
non ita nos totum in vnam sententiā cogimus, vt alio-
rum hæreticorum fraude capiamur Sed quia in ipso no-
mine personatū auctoritas indiscreta cognoscitur, & fi-
lius non genere, sed personaliter à patre nominatur, pro-
inde totum patri adscribimus quod est filius, & totum fi-
lio quod pater est. Nihil nō videbitur patris, quod iudi-
cabitur filij: nec filij quod defenditur patris: quia vnitas
maiestatis nō sinit deos plurali vocabulo appellari, quip-
pe cum constet patrem & filiū vnius esse substantiæ: vn-
de vterque vnus Deus est dictus. Illud ante cuncta me-
tuentes, quod vbi pater & filius vnum non sint, inuidia H
recurrat auctoris interpolata natiuitas. Hoc enim pla-
cuit hæreticis, vt Deus ille omnipotens, inuisibilis, im-
mensus degeneraret in filio. Non modò potest esse de
conditione mutata, quasi non potuerit pater de semetip-
so talem habere, qualis & ipse est. Proinde nos verum fi-
lium de vero patre qui semper fuit, & est vnius substan-
tiæ cum patre, defendimus. Et hoc est quod Græci
ὁμοούσιον appellant, id est, cum vno aliud ipsum
vt personæ audientis nominatim fierent, non vt substan-
tiam vocabula separarent.

De apertione totius mysterij hæresis Arianæ, cur noluerit filium de substantia patris credi; & de responsione ad motiua Arianorum: quòd, ut: multum intersit inter ea quæ facta sunt, & eum qui omnia fecit, & quemadmodum in multis ac variis figuris Deus se patribus præostenderit, qui tamen secundum deitatem videri non potuit. I

CAP. VIII.

SEd omne mysterium hæresis Arianæ traducam, cur
nolint filium de patris substantia credi, breuiter inti-
mabo. Aiunt enim: Cùm sit Deus pater omnipotens, in-
uisibilis, inconuertibilis, immutabilis, perfectus semper
idem, æternus: filius verò visibilis, quia sæpe patribus vi-
sus: & conuertibilis atque mutabilis, quia in variis figuris K
quibusque sese monstrauit. Qui si de patris, inquiunt,
esset substantia, numquam fieri posset vt ante carnis as-
sumptionem aut visibilis aut mutabilis cerneretur: quin
potius in æqualitate qua pater est, permansisset, ex cuius
substantia erat: quia quod de patre est, nec videri, nec
mutari, nec conuerti posse credendum est. Accedit ad
causam, cùm illapsus est in Mariam, cùm virginis vte-
rum oppleuit, aliud vtique ex illa quàm quod venerat,
natū est. Vnde iam, inquiunt, corrupta substantia statim
vertit ordinem, perdit continuò immutationē: ipsa for-
mando de Deo in hominem, de spiritu in carnem. Et vti-
que translatio omnis interemptio est pristini. Ac per hoc L
aiunt: Si filius de patris substantia esset, iam & patrem
minorem videri substantiæ suæ vel traditione vel fine, &
proinde filium ex alia substātia credere maluerunt, quòd
conuerti, & mutari, & videri possit, quia hoc de patris
substantia credi non liceat. Hæc est causa erroris, hæc
origo hæresis Arianæ, dum non intelligunt virtutē Dei,
neque tanti sacramenti dispositionem agnoscunt, cur
Deum humanis conditionibus comparent? Quibus
primo respondendum: In loco filium Dei non ita vi-
sum vt Deus erat, sed vt homo capere poterat de Deo.
Deinde variis figuris non mutabilem & conuertibilem
ipsum esse, sed hoc esse potentiæ Dei, vt cùm se singulis
prout vult reuelare dignatur, habitum mutet, non sub- M
stantiam vertat, nec proprietatem qualitatis amittat,
sed iuxta meritum videntis temperamentum maiestatis
adhibeat, ipse tamen idem vt semper est, in substantiæ
Psal. 101. suæ proprietate permaneat. Sicut scriptum est: *Mutabis
eos & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non de-
ficient.* Nam etsi multa sunt ex his quæ in hoc mundo vi-
dentur, quæ ex alio conuertantur in aliud, vt desinant
esse quod erant, & hoc sint quod retro non fuerant: vt
limus cùm in hominem figuratur, limus esse iam desi-
nit: aut pisces aut aues cùm de aqua procedunt, ex eo
iam non aqua, quia aliud: vt lutum figuli cùm solida-
tur in testam: vt lapis, cùm dissoluitur decoctus in cal-
cem: vt arena cùm mutatur in vitrum, & cętera, quæ
longum est recensere. Sed multum interest, stulte hære-
tice inter ea quæ facta sunt, & eum qui omnia quemad-
modum voluit fecit. Quæ facta sunt, adscriptæ condi-
tioni deseruiunt: qui verò fecit, suæ voluntatis & pro- Psal. 113.
prij iuris est. Neque potest in aliud quàm quod est ali-
quo cogente mutari, sed prout vult, & cui vult se de-
monstrat. Nam si angeli in figura hominum sæpe sunt
visi, & tamen aliud non sunt quàm quod se esse norunt,
neque substantiam mutant cum formam humani cor-
poris sumunt: quanto magis ipse Dominus noster qui
omnia fecit, qui ipsis angelis vt hoc possent, sua institu-
tione concessit? Huc accedit quòd si filium Dei, vt iam
dictum est, visum à patribus approbamus, vt non totum
in illo quod Deus est, videretur: sed dispositiones rerum
futurarum, quæ suis quibusque temporibus complenda
erant, in illo per imaginem cernerentur. Nam quis fi-
lium Dei videre potuit antequam conspicabilem mate-
riam sicut ei placuit, assumsit vel ipsum hominem in-
duere dignatus est? Qui etsi Abrahæ visus est, sed in for-
ma humani corporis visus est, quo scilicet postremis Gen. 18.
temporibus in homine venturus esse demonstraretur.
Iacob etiam alibi in angelo, alibi æquè videtur in homi-
ne. Qui ideo se in angelo demonstrauit, vt nuntium se
magni consilij indicaret. In homine verò, cum quo & Gen. 28.
colluctatus fuisse describitur, vt imaginem futuræ col- Gen. 32.
luctationis quam cum Israel habiturus erat, cùm secun- Esai. 9.
dùm hominem aduenisset, indicaret. Sed vt Dominum Gen. 32.
crederet, cùm quo tanto certamine sub figura hominis
luctabatur Israel, id est homo videns Deum, nomen ac-
cepit. *Vidi*, inquit, *Deum facie ad faciem, & salua facta est
anima mea.* Et vt qui figuram hominis viderat, quam Ibid.
Deus Dei filius induerat, Moysi in rubo in flamma ignis Exod. 3.
apparuit, vt lumen credentibus, incredulis iudicium de-
monstraret, quia Christus credentibus salus est, non
credentibus pœna, vt Apostolus ait: *Aliis odor vitæ in
vitam, aliis odor mortis in mortem.* Populum Israel in colu- 2. Cor. 2.
mna nubis per diem, & per noctem in columna ignis Exod. 13.
quasi dux itineris præcedebat, vt baptismi gratiam per
nubem & donum sancti Spiritus per ignem ostenderet:
quia Apostolus Paulus in nube patres baptizatos scri-
bit. Et spiritum sicut ignem esse, Apostolorum Acta de-
clarant. Vides ergo per omnia hæretice characteres di- 1. Cor. 10.
uinarum scripturarum in honorem Dei patribus præ- Act. 2.
ostensos, non tamen ipsum Deum, vt est, propriè reue-
latum. Denique dum Moyses oraret vt faciem Dei purè
videret, quid ad illum continuò Deus: *Non potes*, inquit, Exod. 33.
*videre faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam, &
viuet.* Hoc ipso quod negatur aspectus, claritas dissigna-
tur, quæ scilicet tanta est, quanta credenda est quę in-
uisibilis indicatur. Cùm ergo Moyses & situm cæli, &
ordines mundi, & elementorum vices, totius denique
orbis ornamenta digesserit, indicarit, expresserit, cui
ipse Dominus testimonium perhibuit, dicens: *Nemo* Num. 12.
*erit ex prophetis vt seruus meus Moyses, cui facie ad faciem, ore
ad os locutus sum:* Deum tamen purè videre non potuit.
Merito quidem prophetia omnium dignus, sed non vs-
que adeo vt intueri Deum valeret, quia homo tantum- Exod. 33.
modo esset Et vtique hæc omnia filij verba defendi-
mus, quem in monte Sina cum Moyse locutum esse
scimus, qui agendis explicandisque rebus à patre adue-
nerat, quia omnia à principio per ipsum & ordinari &
explicari & manere conuenerat, vt habendi filij hæc pr-
cipua ratio constaret. Et tamen sic visus accipitur, vt ali-
cuius conspicabilis, vt dixi, materiæ dispositione assum-
pta videretur, salua scilicet inuisibilitate eius, quam à
conspectu omnium maiestas interfusa sepeliit. Non
enim sic humanis aspectibus reuelatus est, vt tota in illo
deitas appareret, sed ad vicem speculi cum conceptos
intra lucem suam vultus quasi ad plenam effigiem ho-
minis includit, ita maiestas eius præeunte fulgore intra
id visum esset, quod imaginem veritatis, non ipsum
Deum propriè demonstraret. Sic & cùm hominem in-
duere dignatus est, non labem æternitati intulit, vt spi-
ritū in carnem mutaret, sed vt suscepto homini immor-
talitatē atque æternitatem cælestis vitæ præstaret. Nam
etsi Apostolus semetipsum exinanisse dicit, formam ser- Philip. 2.
ui suscipiendo, non vtique sic exinanitum accipimus, vt

aliud quàm quod fuerat idem Christus fieret, sed vt seposito interim maiestatis suæ honore, humanum corpus indueret, quo suscepto, salus gentium fieret. Vt enim sol cum nube tegitur, claritas eius comprimitur, non cæcatur, & lumen illud quod toto orbe diffusum claro splendore cuncta perfundit, paruo admodum obstaculo nubis includitur, non aufertur: sic & homo ille quem Dominus Iesus saluatórque noster, id est, Deus Deique
Matt. 17. filius induit, Deum tamen in illo non intercepit, sed abscondit. Denique cum in monte se paululū extra ipsum hominem extulisset, fulgore luminis eius pene obcæcati Apostoli (in terram quippe homines ciciderunt) periclitari vitam, nisi eis Dominus compresso rursum maiestatis suæ honore vt misericors subuenisset, secundùm
Exod. 33. illam sententiam: *Nemo vidit Deum, & vixit.* Vt ergo claritas solis cùm vsque ad nostros emicat visus sibi salua est, quia quod non videtur, infirmitatis est nostræ, quorum oculos nubium texit obscuritas: ita probat se non suo detrimento proprij latuisse fulgoris, sed carnis, vt dixi, beneficio, cuius causa filius Dei, filius hominis esse sustinuit. Nempe enim de spiritu Dei Virgo concepit, & quod concepit, hoc peperit, id est, Deum homini suo (vt iam dixi sociatum: sicut ipse dixit: *Quod*
Luc. 1. *Ioan.* 3. *nascitur de carne, caro est: & quod nascitur de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est, & de Deo natus est.* Sicut & angelus ad Mariam virginem dicit: *Spiritus Dei veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit te. Propterea quod*
Luc. 1. *nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Vides ergo ipsum spiritum, id est, filium Dei venisse ad Virginem, & inde Dei & hominis filium processisse: Nec tamen ipso indumento carnis Dei filium esse mutatum, sed eundem ipsum esse in homine qui fuerat ante mundum cum patre, per quem facta sunt omnia, & sine
Ioan. 1. quo factum est nihil, sicut Euangelista ait: *Mundus*
A *per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Ceterum amentis est credere ab eo posse liberari, qui vt liberaret, amissus est: vt nasceretur, oppressus est: vt immortalitatem † redigeret, transiuit ad mortem. Sed absit *al.* recipe- hæretice, vt sensus tuæ iniquitatis à catholicis admittaret. tur. Nos enim credimus immutabilem & inconuertibilem, verbum & spiritum, id est filium Dei: qui cùm hominem induit, non statum vertit, non ordinem perdidit, non substantiam immutauit, sed illuuias eiusdem corporis æterno claritatis suæ lumine illustrauit, vt ad nos per tramitem corporis eius lux sancti Spiritus, & æternæ vitæ gratia redundaret. Quem etsi passum credimus & sepultum, sed homo ille passus est quem filius
B Dei suscepit, quem induit, quem portauit. Sed quia totum ad auctorem referebatur quidquid homo ille patiebatur, ideo mors & passio Domini indicatur. Nam constat immortale esse quod Dei est, hominis quod caducum. Tertia quoque die resurrexit, non Deus in hominem, sed homo potius in Deum. Ascendit in cælos, obtulit patri suo hominem illum gratissimum munus, consedit ad dexteram patris, secundùm quod scriptum est: *Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexteram meam.* *Psal.* 109.
Misit nobis Spiritum sanctum de propria sua & ipsa vna substantia sua, protectorem, sanctificatorem, & dedu- *Iohel.* 2.
C ctorem in vitam æternam, sicut scriptum est ex voce *Esai.* 57.
Dei: *Effundam de spiritu meo super seruos meos & ancillas* *Ioan.* 16.
meas. Et iterum: *Spiritus ex me prodibit.* Et ipse Dominus saluatorque noster: *De meo*, inquit, *accipiet*, ex eo vtique quod est filius, quia & filius de eo quod pater est. Exinde præfinito tempore venturus viuos mortuósque iudicaturus vt reddat credentibus præmia, non credentibus verò supplicia. Cuius regnum æternum, immortale, nec initium habet nec terminum: cui est honor & gloria in sæcula sæculorum.

S. AMBROSII DE FILII DIVINITATE CONTRA ARIANOS LIBRI FINIS.

Capita libri de Incarnationis Dominicæ mysterio.

1. *Quomodo intelligi debeat quod dictum est ad Cain:* Si rectè offeras, non autem rectè diuidas, peccasti: quiesce.
2. *De enumeratione hæreticorum, in quos superior sententia comprobatur esse lata.*
3. *Christum cum patre esse æternum.*
4. *Aliam diuinitatis aliam corporis Christi esse naturam.*
5. *Incarnationis sacramenta non obstare, quò minùs Dei filius sit æternus.*
6. *Diuinitatem & carnem Domini non esse eiusdem naturæ.*
7. *Refellit eorum sententiam qui carnem Christum non suscepisse putant.*
8. *Dei esse substantiam atque naturam.*
9. *De confutatione & destructione obiectionis præmemoratorum hæreticorum, qua arguunt quod non possint ingenitus & genitus vnius esse naturæ atque substantiæ, & de exemplari approbatione, cùm dicitur, genitum, non proprietatem naturæ, sed significationem generationis exprimi, quodque appellatione ingeniti & geniti species videatur esse diuersa, sed tamen indistincta diuinitas.*
10. *De disputatione contra quosdā superiorem sectam sequentes, disputationis tamen genere discordare se putantes, qui filium similem dicunt, sed non vnius substantiæ cum patre, & quod cū sit vnius naturæ filius cum patre, etiam vnius sit potentiæ, & ita omnipotens sicut & pater, quemadmodum etiam Spiritū sanctum omnipotentem scriptura testatur.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE INCARNATIONIS DOMINICÆ MYSTERIO LIBER.

Quomodo intelligi debeat quod dictum est ad Cain: Si rectè offeras, non autem rectè diuidas, peccasti: quiesce.

Cap. I.

al. cupio. Ebitum, fratres, † curo soluendum, sed hesternos meos non inuenio creditores, nisi fortè improuiso conuentu putauerint nos cesse turbādos: sed numquam fides vera turbatur. Itaque dum illi forsitan veniunt, ad istos qui propositi sunt, deflectamus agricolas: quorum alter, hoc est
Gen. 4. Cain, à fructibus terræ, alter autem, Abel videlicet, ex
D primitiuis ouium suarum hostiam Domino obtulit. Nihil inuenio quod in specie munerum reprehendam, nisi quòd & Cain munera sua displicuisse cognouit, & Dominus dixit: *Si rectè offeras, rectè autem non diui-* *Ibidem.*
das, peccasti. Vbi igitur est crimen? vbi culpa? Non in oblatione muneris, sed in oblationis affectu. Sunt quidem qui rectè arbitrentur, quia alius quæ offerret, elegerat, alius quæ viliora habuit offerebat. Sed non est ita inops spiritalium sensus in nobis, vt putemus quia Dominus corporale sacrificium, non spiritale quærebat. Et *Ibidem.*
ideo addidit: Quiesce, tolerabilius significans, abstinere à muneribus deferendis, quàm infideli studio munus

offerre. Qui enim nescit diuidere, nescit diiudicare. Spiritalis autem diiudicat omnia. Et ideo Abraham sacrificium quod offerebat, diuisit. Sciuit etiam Abel diuidere, qui ex primitiuis ouium obtulit sacrificium: docens non terræ munera placitura Deo, quæ degenerauerant in peccatore, sed ea in quibus diuini gratia mysterij refulgeret. Prophetauit itaque, nos per passionem Domini à culpa esse redimendos, de quo scriptum est: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Vnde & de primitiuis obtulit, vt primogenitum designaret. Ostendit ergo verum Dei sacrificium nos futuros. De quibus Propheta ait: *Afferte Domino filios arietum.* Meritóque Dei iudicio comprobatur, quam puto generalem in omnes extra Ecclesiam constitutos latam esse sententiam. Multorum enim hic figuram cerno populorum, quos diuina sententia comprehendit, quorum in illo Cain iam tunc munera refutauit.

1. Cor. 2. Genes. 15. Gen. 4. Genes. 3. Ioan. 1. Gen. 4. Psal. 28. Gen. 4.

De enumeratione hæreticorum, in quos superior sententia comprobatur esse lata. CAP. II.

Generalis enim hæc in impios omnes sententia est. Itaque si Iudæus offerat, qui filium virginis Mariæ à patre Deo separat, dicitur ei: *Si rectè offeras, non autem rectè diuidas, peccasti: quiesce.* Si offerat Eunomianus, qui ex impietatis Arianæ fonte progrediens, redundanti perfidiæ suæ labitur cœno, generationem Christi quæ super omnia est, asserens ex philosophiæ traditionibus colligendam, cùm vtrique alia creaturarum sit ratio, alia secretorum potentia diuinorum: & ipsi dicitur: si rectè offeras, non rectè autem diuidas, peccasti: quiesce. Dicitur hoc Sabelliano, qui patrem filiumque confundit. Dicitur hoc Marcionitæ, qui alium putat Deum noui, alium veteris testamenti. Dicitur hoc Manichęo & Valentino, qui non putauerunt veritatem carnis humanæ à Christo esse susceptam. Paulus quoque Samosatenus & Basilides in eadem sententiæ sorte numerantur. Similiter quoque eiusdem sententiæ auctoritate damnantur, qui diuinitatem sancti Spiritus negauerunt. Alij enim quidam vel Arianorum Iudæi, vel Ariani sunt Iudęorum: quia sicut illi filium à patre, ita & isti spiritum à Deo patre & filio Dei separant. Nouato quoque & Donato & omnibus qui scindere corpus Ecclesiæ gestierunt, viritim dicitur: *si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti.* Ecclesiæ enim sacrificium est quod offertur Deo, ad quam Paulus dixit: *Obsecro autem vos fratres per misericordiam Dei, exhibere corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentem.* Malè ergo sacrificium diuiserunt, Ecclesiæ membra lacerando. Illos quoque percellit ista sententia, qui animam rationalem ab incarnationis Dominicę segregant sacramento, naturam hominis ab homine separare cupientes. Et isti fortasse rectè offerunt Trinitati, sed rationem nesciunt naturę humanæ diuinæque distinguere. Dei enim simplex natura est, homo ex anima rationali constat & corpore. Si alterum tollas, totam naturam hominis sustulisti. Aduersus omnes igitur hæreses ista sententia est, quæ fraterno nomine, non fraternè Ecclesiam persequuntur. Siquidem sub opinione nominis Christiani, & quadam nuncupatiua fidei germanitate, parricidalibus gladiis nos cupiunt vulnerare: quia commercio nostra ad eos est, & dominantur nobis in sęculo peccatores. Peccatorem enim dominatur in sæculo, iustus in Dei regno. Caueamus igitur ne quis nos à cubiculo regis æterni, & à secreto matris Ecclesiæ separare conetur, ad quod illa anima in Canticis canticorum verbum Dei se introduxisse significat. Caueamus ne à sinu patris & quodam vtero paterno, arcanæque naturæ substantiam vnigeniti filij separemus, verbisque his quibus veritas susceptæ incarnationis adstruitur, diuinæ generationi præiudicia inferre mediemur, ne & nostrum alicui dicatur: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti, quiesce: hoc est, Si nesciamus quæ propria sunt diuinitatis æternæ incarnationisque distinguere, si creatorem cum suis operibus conferamus, si auctorem temporum dicamus cœpisse post tempora. Neque enim potest fieri, vt per quem sunt omnia, sit vnus ex omnibus.

Ibidem. Rom. 12. Genes. 3. Cantic. 3. Gen. 4. Rom. 11.

Christum cum patre esse æternum. CAP. III.

Nolo nobis credatur, scriptura recitetur. Non ego dico a me, quia in principio erat verbum, sed audio: non ego affingo, sed lego, quod omnes legimus, sed non omnes intelligamus. Et cùm legitur, audimus omnes, & non audiunt omnes. Incrassatum est enim cor quorumdam, & aures eorum grauiter audierunt, aures scilicet interioris affectus. Non enim caro peccat, quæ suum seruat officium, & recipit auditum, sed animus puri auditus prauus interpres, qui recusat audire quæ dicuntur, intelligere quæ leguntur. Quid aures tamquam cera & plumbo clauditis? & tamen Dominica beneficia & officia naturæ non potestis excludere. Auditis inuiti, auditis fastidientes, auditis ne quod non audieritis excusare possitis. Auditis ergo cùm legitur: *In principio erat verbum.* Quis hoc dicit? Ioannes vtique ille piscator: sed non quasi piscator hoc dicit, sed quasi humani piscator affectus, qui iam non pisces caperet, sed homines viuificaret. Non suum est quod dicit, sed eius qui viuificandi ei tribuit potestatē. Piscator enim ipsis quos ante capiebat piscibus, taciturnior erat, & circa diuina mysteria magis mutus, qui vocis suæ nesciebat auctorem: sed viuificatus à Christo vocem audiuit in Ioanne, verbum agnouit in Christo: & ideo plenus Spiritu sancto, qui sciret principium non temporis esse, sed supra tempora, reliquit sæcula, & ascendens spiritu super omne principium, ait: *In principio erat verbum,* hoc est, remaneat cælum. Nondum enim erat, quando in principio erat verbum. Nam etsi cælum habet principium, Deus non habet. Denique in principio fecit Deus cælum & terram. Aliud est, fecit: aliud est, erat. Quod fit, incipit: quod erat, principium non accepit, sed præuenit. Remaneant etiam tempora, quia post cælum tempora. Remaneant etiam angeli & archangeli: & si principium eorum non inuenio, erat tamen quando non erant. Non erant enim qui aliquando cœperunt. Si ergo principium eorum inuenire non possum, quos certum est habere principium: quomodo possum verbi inuenire principium, a quo omne principium non solùm creaturarum, sed etiam cogitationum nostratum omnium præuenitur? Apertè itaque sempiternam diuinitatem eius expresserat. Sed tamen ne quis a patre diuideret verbi æternitatem: vt eandem crederemus verbi esse quæ patris est ille piscator adiunxit: *Et verbum erat apud Deum.* Hoc quod dixerat, sic æstimandum est: Erat verbum, quomodo erat pater: quoniam cum patre erat, & in patre erat, & apud patrem erat semper. Nempe quomodo de patre legimus, erat: ita & de verbo legimus, erat. Quid discernis intellectum, qui nō descernis auditum? Verbi esse, apud patrem est: patris esse, cum verbo est. Legimus enim, quia verbū erat apud Deum. Itaque si secundùm tuam opinionem aliquando non erat, ergo secundum tuam opinionem & is in principio non erat, apud quem erat verbum. Per verbum enim audio, verbum intelligo, quia Deus erat. Nam si sempiternum verbum esse credidero, quod credo, non possum de patris æternitate dubitare, cuius æternus est filius. Si temporalem generationem eius existimo, incipit communitatem habere nobiscum, vt videatur pater esse cœpisse. Sed si de patre non ambigis, quia incipere esse Dei non est, de patre non ambigis, quia Dei est sempiternam habere perfectionem: ne fortè vsu sermonis laberis humani, dum verbum dicis & filium, ideo addidit: *Et Deus erat verbum.* Habet vtique quod pater, quia Deus erat. Quomodo huius negas æternitatem, cui vnum cum patre Dei nomē est? Non te sonus capiat, similitudoque sermonis. Aliud verbum est quod tempora habet, quod syllabis colligitur, litterisque componitur: non tale verbum filius, quia nōn talis est pater verbi. Cauendum ergo, ne & illi quæstionem vocis corporalis videamur ingerere. Incorporeus est Deus. Vocem vtique incorporeus corporalem non habet. Si vox corporalis non est in patre, nec filius verbum est corporale. Si corpus in patre non est, nec tempus in patre est. Si tempus in patre nō est, vtique nec in verbo est. Quod si nullum principij tempus in verbo, nec numerus vtique nec gradus

Ioan. 1. Act. 28. Ioan. 1. Luc. 3. Ioan. 1. Coloss. 1. Ioan. 1. Ibidem.

gradus verbi est. Quia si numerus in verbo, ergo multa verba. Si multa verba, multi & filij. Sed vnum verbum est, quod & gradum excludit & numerum. Vnum secundùm naturam. Ne quærite huiusmodi naturam. Nescio multò melius hoc quam scio. Hoc solùm bene scio, quòd nescio quæ scire non possum. [1. Ioan. 1.] [Ioan. 13.] Quod vidimus, inquit, & quod audiuimus, Ioannes dicit. hoc solum bene scire se dixit, quod audiuit & quod vidit, qui in Christi pectore recumbebat. Ergo illi satis est audisse, mihi non est satis? Sed quod ille audiuit, hoc mihi dixit: & quod audiuit a Christo, hoccine ego possum negare verum esse de Christo? Ergo quod audiuit, audio: & quod vidit, video. Ille enim vidit, quod vidit: non vtique diuinitatem, quæ secundùm naturã suam videri non potest. Sed quia secundùm naturam suam eum videre non poterat, suscepit quod erat præter naturam diuinitatis, vt secundùm naturam corporis videretur. Denique & Spiritus sanctus in specie visus est sicut columba, quia videri diuinitas in suæ claritatis veritate non poterat. [Luc 3.] [Sup. par. 2. c. 7. §. denique spirit.] [Theod. in Polymorph. dialog. 2.]

Aliam diuinitatis, aliam corporis Christi esse naturam.

CAP. III.

NOli igitur & tu secundùm naturam interpretari, quod præter diuinitatis naturam est. Nam etsi credas à Christo veram carnem esse susceptam, & offeras transfigurandum corpus altaribus, non distinguas tamen naturam diuinitatis & corporis, & tibi dicitur: *Si rectè offeras, non rectè autem diuidas, peccasti: quiesce.* [De consf. dist. 2. c. si credis.] [Ino vbi sup.] [Gen. 4.] Diuide quod meum, diuide quod suum verbi est. Ego quod erat illius non habebam: & ille quod meum est non habebat. Suscepit quod meum est, vt impartiret quod suum est. Suscepit, non vt confunderet, sed vt repleret. Si credas susceptionem, affingas confusionem: Manichæus esse desisti, nec tamen Ecclesiæ filius esse cœpisti. Si credas susceptionem corporis, adiungas diuinitatis compassionem: portionem vtique perfidiæ, non perfidiam declinasti. Credis enim quod tibi prodesse præsumis: non credis quod Deo dignum est. Rursus si credas quia idem Deus & noui & veteris testamenti est, tempora autem verbo eius & momenta præmittas, tolerabilior Valentinus est, qui non sæcula ante Deum, sed deos putat esse, quod sæcula sunt. Minoris enim sacrilegij est, copulari diuinitati sæcula quàm præferri. Si credas iterum quia Christus principium non sumpsit ex Virgine, sed tamen aliquod ante Christum æstimes esse principium: in tempore distantia, de impietate † consensio est. [al. contentio.] Virginis enim supparem negasti esse, non temporis. Ego autem & supparem Virginis secundùm susceptionem corporis non negabo, & creatorem temporis confitebor. Quid enim proficis si dicas, quia Christus hæc an illa sit creatura? Creatura mutatur, diuinitas adoratur. Noluit se sic Christus agnosci, nec his tantùm quæ supra hominem sunt meritis æstimari. Denique cũ interrogasset, *Quem me dicunt esse homines?* [Matt. 16.] cùm alij dicerent Eliam, alij Hieremiam, aut vnum ex prophetis: nullius sententiam prædicauit. Cùm Petrus dixisset, *Tu es filius Dei viui*: hunc solum non immerito laudauit. Ergo Ioannes dicit, Petrus dicit, Christus probauit, & tu non probas Ariane? Nec Ioanni & Petro putas esse credendum, quos vel solos pro testimonio gloriæ suæ Dominus noster Iesus Christus ad omnium fidem credidit abundare? [Matt. 17.] Denique quasi ad testimonium veteris & noui testamenti, Moyses cum Elia adsciscitur, cum Ioanne Petrus frequenter adhibetur. [Ioan. 21.] [Matt. 16.] [Ioan. 13.] Petrus dicit, Tu es non dicit, tu esse cœpisti. Petrus dicit, Tu es filius Dei: non dicit, tu es creatura. Dixit hoc Ioãnes. Si adhuc non credidisti, quia non intellexisti mysterium supra sapientiam recumbentis, repetiuit Petrus, commendauit vtrumque Christus: alterum iudicio, alterum mysterio. Id enim addidit, vt legeres quòd in Christi pectore recumbebat, & intelligeres quod eius caput, in quo principale omnium sensuum est, arcano quodam sapientiæ replebatur. Si non putas intelligendum esse mysterium, saltem noli impugnare iudicium. Laudatur Petrus, quia Dei filium credidit, quem videbat: quia se ab imperitæ plebis rudibus adhuc opinionibus separabat. Denique cum interrogasset Dominus, quid homines de filio hominis æstimarent, cùm diceretur vulgi sententia, Petrus tacebat. [Matt. 16.] Taces ergo Simon, & respondentibus aliis adhuc taces, cum ipse sis primus, qui etiam non interrogatus interrogas? nec times, ne reprehendaris à Domino, quia non respondes interroganti? Ideo, inquit, non respondeo, quia non interrogor meam, sed alienam sententiam. Legi enim: *Vt non loquatur os meum opera hominum.* [Psal. 16.] Opus autem perfidorum, perfidias prædicare. † [al. Ergo.] Ergo taceo adhuc, quia nondum id quod sentio interrogor: non proferam labiis, quod animus non probauit. Erit tempus quando respondeam. Interrogabor & ipse quid sentiam, tunc demum respondebo quod meum est. Meum est enim fidem loqui, pietatem asserere, gratiam prædicare. Non igitur quasi pigrior sensu, voce tardior tacet, nec quasi fastidiosus differt vocis obsequium: sed quasi cautus periculum vulgaris opinionis euitat, qui periculum non euitabat salutis. Denique in superioribus habes, quia exiliuit è naui vt occurreret Domino: [Matt. 14.] non gloriæ cupidus, sed obedientiæ præmaturus. Hic ergo qui ante reticebat, vt doceret nos quòd impiorum nec verbum debeamus iterare: hic inquam vbi audiuit, Vos autem quid me dicitis? statim loci non immemor sui primatum egit. [Matt. 16.] Primatum confessionis vtique, non honoris: primatum fidei, non ordinis. Hoc est dicere: Nunc nemo vincat, nunc meæ partes sunt, debeo compensare quòd tacui, debet prodesse quòd silui. Lingua mea non habet spinas, sine impedimento fides debet exire. Dum alij cœnum, alienæ licet, prolatæ tamen impietatis euacuant, qui aut Eliam aut [Ibidem.] Hieremiam aut vnum ex prophetis Christum esse dixerunt (habuit enim ista vox cœnum, habuit ista vox spinas) dum alij inquam in hoc lauant cœnũ, dum in aliis euodantur spinæ, vox nostra filium Dei Christum resultet, mihi purus est sermo, cui nullas spinas expressa reliquit impietas. Hic ergo Petrus qui respondit præ cæteris Apostolis, immò pro cæteris, & ideò fundamentum dicitur: quia nouit non solùm proprium, sed etiam commune seruare. Huic adstipulatus est Christus, reuelauit pater. [Ibid.] Nam qui veram generationem loquitur patris, a patre assumpsit, non sumpsit ex carne.

Incarnationis sacramenta non obstare, quo minus Dei filius sit æternus.

CAP. V.

FIdes ergo est Ecclesiæ fundamentum. Non enim de carne Petri, sed de fide dictum est, quia portæ mortis ei non præualebunt: sed confessio † vincit infernum. [al. vicit.] [Ibid.] Et hæc confessio non vnã hæresim excludit. Nam cum Ecclesia multis tamquam bona nauis fluctibus sæpe tundatur, aduersus omnes hæreses debet valere Ecclesiæ fundamentum. Dies me citius defecerit, quam nomina hæreticorum diuersarúmque sectarum. Aduersum omnes tamen generalis ista est fides, quia Christus est Dei filius, & sempiternus ex patre, & natus ex Virgine. [Lib. 3. sent dist. 21. § præcedente.] Quem quasi gigantem sanctus Dauid propheta describitur, eo quòd biformis geminæque naturæ vnus sit consors diuinitatis & corporis, [Psal. 18.] qui tamquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit tamquam gigas ad currendam viam. Sponsus animæ secundum verbum: gigas terræ, quia vsus nostri officia percurrens, cùm Deus semper esset æternus, incarnationis sacramenta suscepit, non diuisus, sed vnus: quia vtrumque vnus, & vnus in vtroque, hoc est, vel diuinitate vel corpore. Non enim alter ex patre, alter ex Virgine: sed idem aliter ex patre, aliter ex Virgine. Generatio generationi non præiudicat, nec caro diuinitati: quia nec pignus patri, nec voluntas passioni, nec passio voluntati. Idem enim patiebatur, & non patiebatur: moriebatur, & non moriebatur: sepeliebatur, & non sepeliebatur: resurgebat, & non resurgebat, quia corpus proprium suscitabat: quia quod cecidit, hoc resurgit: quod non cecidit, non resurgit. Resurgebat igitur secundùm carnem, quæ mortua resurrexit: non resurgebat secundùm verbum, quod non resolutum fuerat in terram, sed apud Deum semper manebat. Ergo & moriebatur secundùm nostræ susceptionem naturæ, & non moriebatur, secundùm æternæ substantiam vitæ: & patiebatur secundùm corporis susceptionem, vt susce-

pti corporis veritas crederetur, & non patiebatur secundum verbi impassibilem diuinitatem, quo totius exors
Psal. 21. doloris est. Denique idem dicebat: *Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?* quia secundùm carnem relictus est, qui secundùm diuinitatem nec deseri potuit
Ibidem. nec relinqui. Idem etiam dicit: *Longè à salute mea verba delictorum meorum*: hoc est, non capiatur qui audit. *Quare me dereliquisti*; sed intelligat quod secundùm carnem ista dicantur, quæ longè à plenitudine diuinitatis aliena sunt. Aliena sunt enim à Deo verba delictorum, quia aliena sunt & delicta verborum. Sed quoniam delicta aliena suscepi, etiam delictorum alienorum verba suscepi: vt derelictum me a patre Deo esse dicam, qui apud H Deum semper sum. Erat igitur immortalis in morte, impassibilis in passione. Etenim quasi Deum non cepit mortis ærumna, & eundem quasi hominem inferna vi-
Matt. 27. derunt. Denique emisit spiritum, & tamen quasi arbi-
Lib. 3. sent. ter exuendi suscipiendique corporis, emisit spiritum, nō
dist. 21. §. amisit. Pendebat in cruce, & omnia commouebat. Tre-
sicut Aug. mebat in ligno, quem totus tremebat hic mundus. Erat
Luc. 23. inter supplicia, excipiebat vulnera, & regnum cæleste
2. Cor. 5. donabat. Peccatum omnium factus, peccata generis abluebat humani. Postremò mortuus est: & secundò & tertiò exultans atque ouans dico, mortuus est: vt illius mors vita fieret mortuorum. Sed nec sepultura quidem eius miraculo caret. Nam cum esset vnctus à Ioseph, &
Luc. 23. in eius monumento sepultus, nouo opere quodam ipse defunctus defunctorum sepulchra reserabat, & corpus quidem eius iacebat in tumulo: ipse autem inter mortuos liber, remissionem in inferno positis, soluta mortis lege donabat. Erat ergo caro eius in monumento, sed virtus eius operabatur è cælo. Ostendebatur omnibus per corporis veritatem, quia non caro erat verbum, sed caro erat verbi. Caro quidem gustauit mortem, sed impassibilis Dei virtus: & si exuit corpus, nullum tamen de corpore deo damnum. Cur diuinitati attribuis ærumnas corporis, & infirmum doloris humani diuinæ connectis naturæ? Nunc anima, inquit, mea turbata est.
Ioan. 12. Anima turbata est, non sapientia. Immutabilis enim manebat sapientia, etsi circumdaretur amictu carnis. Nam in illa serui forma erat veri luminis plenitudo: & cùm se exinaniuit, lumen erat. Denique dicebat: *Am-*
Philip. 2. *bulate dum lumen habetis*. Et quando in morte fuit, in vm-
Ioan. 12. bra non erat. Denique etiam in inferno positis, vitæ lu-
Lib. 3. sent. men fundebat æternæ. Radiabat etiam illic lux vera sa-
dist. 22. §. pientiæ, illuminabat infernum, sed inferno non clau-
hic quæri- debatur. Quis enim locus est sapientiæ? denique dicit
tur. 2. iustus: *Sapientia autem vnde inuenta est? Quis autem locus*
Iob. 28. *est disciplinæ? Nescit homo viam eius, nec inuenta est inter homines*. Ergo nec in tempore, nec in loco sapientia est. Vnde tempus significat? Sed quomodo in tempore, quæ in principio erat? quomodo in loco, quæ apud Deū
Ioan. 1. erat? Vnigenitus filius, si qua ratur, in sinu patris euan-
Ibid. gelico spiritu reperitur. Numquid sinum patris locum putatis? Et quæritis quomodo nata sit, cùm dicat propheticus vis: *Nescit homo viam eius*? Et secundùm homines ortum eius æstimatis, cùm Iob dicat quod inter
Iob. 28. homines non sit inueniat? Et mortem tribuitis sapien-
Ibid. tiæ, de qua abyssus dicit: *Non est in me, & mare dicit: Non*
Ibid. *mecum? Non est in celum, Non est in me: sed abyssus dicit, Non est in me*. Non enim abysso, sed patri dixit: *In manus tuas commendo spiritum meum*. Ipsa anima etsi fuit in abysso, iam non est, quia scriptum est: *Quoniam non relinques*
Luc. 23. *animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre cor-*
Psal. 15. *ruptionem*. Mare ergo dicit, Non est mecum, hoc est, vita nostra dicit fluctibus sæculi inquieta. Non est enim
Iob. 28. inter homines caro eius, quia fecunei m carnem iam non nouimus Christum. Tertia dicit, Non est mecum,
2. Cor. 5. quia resurrexit. Denique angelus ait: *Quid quæritis viuentem cum mortuis?* Et bene mare dixit: Non est mecum quia super mare erat. Denique in mari & corporeis ve-
Luc. 24. stigiis ambulabat, quando & sub actum mari super ma-
Matt. 14. re Petrum ambulare præcepit: qui licet timbauerit, titubauit tamen non per imbecillitatem iubentis, sed per infirmitatem obedientis. Ergo ipse deus gloriæ non permisceas nostræ ac ærumnam naturæ, nec luci nebulā humanæ carnis offundas. Rursus passionē prædicans, si nequaquam id quod est passibile recognoscas, pietatē Domini tefellisti, salutem tuam negasti. Vnde amentes eos æstimare debemus, qui audientes dicentem Dei fi- Ioan. 18.
lium: *Quid me cædis?* secundùm naturam diuinitatis sub- Esai. 53.
iectum iniuriæ putauerunt. Dixit enim: Quid me cædis? sed cædem diuina natura non sensit. Dixit: *Dorsum meum dedi in flagella, & maxillas meas in palmas: Vultum autem meum non auerti à confusione sputorum*. Dorsum & maxillas dixit & vultum, hoc est, humani corporis portiones.
Quod enim caro verbi patiebatur vel manens in carne Lib. 3. sent.
Dei verbum patiebatur carne, sicut scriptum est: *Christo* dist. 21. §.
in carne passo: in se vtique pro corporis assumptione re- recedente.
ferebat, vt quæ nostra sunt, ipse susciperet, & suis cir- 1. Petr. 4.
cumuestiret humana. Rectè igitur secundùm naturam suam & caro passa est, nec ea corporis passione verbi natura mutata est. In veritate enim nostra est resurrectio, & ideo in veritate Christi passio prædicatur.

Diuinitatem & carnem Domini non esse eiusdem naturæ.

CAP. VI.

Neque enim quod quidam dicunt, in phantasmate passus est, quia nec in phantasmate super mare Tertull. de
ambulauit, quod discipuli in Euangelio opinati esse pro- præsc. hæret.
I duntur: sed exclamantur, quia nondum erat spiritus datus; in Cerdone.
nondum enim Iesus fuerat clarificatus. Nobis iam cru- Matt. 14.
cifixus est Christus & resurrexit: nobis iam spiritus da- Ioan. 7.
tus est, qui assertor est veritatis. Et discipuli quidem Rom. 5.
aliquando errauerunt, ne nos postea errare possemus. Ioan. 16.
Ergo illorum error nobis proficit. Quasi homines errarunt quasi discipuli crediderunt. Et hos igitur qui in phantasmate venisse eum prædicant, & illos condemnare debemus qui aduersa erroris linea, non vnum eundémque filium Dei dicunt, sed alium esse qui ex Deo patre natus sit, alium qui sit generatus ex Virgine, cùm
K Euangelista dicat: *Quia verbum caro factum est*, vt vnum Ioan. 1.
Dominum Iesum, non duos crederes. Nonnulli etiam aliud Dei verbum, aliud Dei filium crediderunt, cùm ipsum qui in principio erat verbum apud Deū patrem, in sua propria venisse Euangelista testetur. Sunt autem qui tanquam ad vnum prophetarum, ita ad Christum factum esse verbum arbitrati sunt, non ipsum esse Dei verbum. Sed de nullo prophetarū dictum est, quia verbum caro factum est, nullus prophetarum abstulit peccata mundi. De nullo alio dictum est: *Hic est filius meus* Ibidem.
dilectus, in quo complacui. De nullo prophetarum legimus Matt. 3.
quòd sit Dominus maiestatis, quod de Christo Aposto- 1. Cor. 2.
L lus dixit: *Quia Dominum maiestatis crucifixerunt*. Sed Leo. 1. epist.
dum hos redarguimus, emergunt qui carnem domini 95. ad Leon.
dicant & diuinitatem vnius esse naturæ. Quæ tantum Aug. c. 3.
sacrilegium inferna vomuerunt? Iam tolerabiliores Theod. in
sunt Ariani, quorum per istos perfidiæ robur adoleuit, Polymorph.
vt maiore contentione asserant patrem & filium & spi- dialog. 2.
ritum sanctum vnius non esse substantiæ, quia isti diui- Suidas hist.
nitatem Domini & carnem substantiæ vnius dicere ten- ver. Apol-
tauerunt. Deinde cùm isti dicant, quia verbum in car- linaris.
nem, capillos, sanguinem & ossa conuersum est, & à na- Theod. in
tura propria mutatum est, datur illis locus vt infirmita- Polymor.
tem carnis ad infirmitatem diuinitatis, quadam facta di- dial. 3.
uinæ naturæ mutatione, detorqueant. Sunt etiam qui in
M tantum impietatis prodierint, vt putent quia diuinitas Domini circumcisa est, & imperfecta de perfecta facta est, & in ligno non caro, sed illa operatrix omnium substātia diuina, in carnis specie coagulata pendebat. Quis autem non horrescat? Quis audiat quia non ex Maria virgine, sed ex diuina substantia passibilem sibi carnem fecerit Dei verbum? Quod asserendo, eò prolabuntur, vt non ex tempore corpus Domini esse susceptum, sed coæternum Dei verbo semper fuisse contendant. Horum omnium auctores sunt, qui diuinitatem & carnem Domini vnius naturæ fuisse dixerunt. Legi enim, quod nō crederē nisi ipse legissem: legi, inquam, in cuiusdam libris sic positū, & organū & eum à quo mouebatur organū, vnius in Christo fuisse naturæ. Quod ideo posui, vt ex scriptis nomē deprehendatur auctoris, & aduertāt, quamuis exquisitissimis argumentis, & phaleratis ser-

monibus non posse vim veritatis obduci. Et hic mihi A
Leo ep. 95. c. 5. & Theo. dialog. 2. frequenter Niceni concilij tractatum se tenere commemorat. Sed in illo tractatu patres nostri, nō carnem, sed Dei verbum vnius substantiæ cum patre esse dixerūt: & verbum quidem ex paterna processisse substantia, carnem autem ex Virgine esse cōfessi sunt. Quomodo igitur Niceni concilij nomen obtenditur, & noua inducuntur, quæ nunquam nostri sensere maiores: cùm vtique scripturæ dicant, quia Christus secundùm carnem passus est, non secundùm diuinitatem: scripturæ dicant,
1. Petr. 2. quia Virgo in vtero accipiet & pariet filium? Accepit
Esai. 7. enim virtutem & peperit filium, quem & ipsa suscepit. Denique hoc etiam Gabriel proprio sermone declarat, B
dicens: *Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Dei filius.* Ex te, inquit, vt secundum hominem quod ex ipsa nasceretur
Luc. 1. aduerteres. Ex se enim generauit Maria, vt quod generaretur ex ipsa, in eo salua generationis Dominicæ
Rom. 1. prærogatiua, corporis esset vera natura. Sed & Paulus dicit se prædestinatum esse in Euangelium Dei, *quod*
Galat. 4. *ante*, inquit, *promiserat per Prophetas de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundùm carnem.* Et ad Gala-
2. Tim. 2. tas: *Postquam autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere.* Et ad Timotheum Dixit: *Memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine David.* Ergo ex nobis accepit, quod proprium offerret C
pro nobis, vt nos redimeret ex nostro: & quod nostrum non erat, ex suo nobis diuina sua largitate conferret. Secundùm naturam igitur se obtulit nostram, vt vltra nostram operaretur naturam. De nostro sacrificiū, de suo præmium est. Multàque in eodem & secundùm naturam inuenies, & vltra naturam. Secundùm conditionem
Luc. 2. etenim corporis in vtero fuit, natus est, lactatus est, in præsepi est collocatus. Sed supra conditionem virgo concepit, virgo generauit, vt crederes quia Deus erat qui nouabat naturam, & homo erat qui secundùm naturam nascebatur ex homine. Neque enim, vt quidam interpretati sunt, natura ipsa mutata verbi est, quæ im- D
Malac. 3. mutabilis semper est, sicut ipse dixit: *Videte me, quia*
Hebr. 13. *ego sum, non sum mutatus.* Sed etiam Paulus dixit, *quia Iesus Christus heri & hodie, ipse est in sæcula*: hoc est, quia non secundùm naturam mutatus est carnis, sed immutabilis etiam in ipsa mutabili conditionis humanæ qualitate permansit. Didicistis igitur, quia sacrificium de nostro obtulit. Nam quæ erat causa incarnationis, nisi vt caro quæ peccauerat, per se redimeretur? Quod peccauerat igitur, hoc redemptum est. Non est ergo immolata diuinitas verbi, quia non peccauerat diuinitas verbi, & ideo non est verbi natura in carnis conuersa naturam, quia immunis peccati diuinitas pro peccato quod non fecerat, se non debebat offerre. Hoc E
enim in se obtulit Christus quod induit: & induit, quod ante non habuit. Non igitur diuinitatis suæ diuinitatem induit, in quo erat plenitudo diuinitatis æternæ: sed carnem assumpsit, vt spolium carnis exueret, atque in semetipso & manubias diaboli crucifigeret, & trophæa virtutis erigeret. Ergo si caro & in Christo omni subia-
Coloss. 1. cuit iniuriæ, quomodo vnius illam cum diuinitate di-
Coloss. 2. citis esse substantiæ? Si enim vnius est substantiæ ver-
Theod. in bum & caro, quæ de terra habet naturam, cur vnius sub-
Polymorph. stantiæ asseratur verbum atque anima, quam perfectam
dialog. 2. naturæ suscepit humanæ? Vnius autem substantiæ est F
verbum cum Deo secundùm paternam professionem, & ipsius Domini assertionem, qui ait: *Ego & pater*
Matt. 17. *vnum sumus.* Vnus ergo substantiæ pater cum terreno
Ioan. 10. corpore prædicatur, & adhuc indignamini Arianis, quia hi dicunt filium Dei creaturam esse, cùm ipsi dicatis patrem vnius cum creaturis esse substantiæ? Quid au-
Gen. 2. tem aliud agitis ista dicendo, nisi vt aut limum Adæ, terrámque nostram diuinæ substantiæ comparetis, aut certe diuinitatem in terrenæ corruptelæ iniuriam transferatis: Dicendo enim quòd verbum caro & ossa factum est, in terram vtique dicitis esse conuersum, quoniam caro & ossa de terris sunt. Scriptum est, inquiunt, quia
Ioan. 1. verbum caro factum est. Scriptum est, non nego: sed
Ibid. considera quid sequatur. Sequitur enim: Et habitauit in nobis, hoc est, illud verbum quod carnem suscepit, huc

A habitauit in nobis, hoc est, in carne habitauit humana, & ideo Emmanuel dictus est, hoc est, nobiscum Deus. Hoc ergo verbum caro factum est, pro eo quod est, ho-
mo factus est. Sicut enim Iohel dixit: *Effundam de spi-* *Matt. 1.*
ritu meo super omnem carnem. Non enim super irrationa- *Ioan. 1.*
bilem carnem, sed in homines futura promittitur gra- *Iohel. 2.*
tiæ spiritalis effusio. Quòd si secundùm litteram vos tenetis, vt puteris ex eò quod scriptum est, quòd verbum
caro factum est, verbum Dei in carnem esse conuersum: *Ioan. 1.*
numquid negatis scriptum esse de Domino, quia peccatum non fecit, sed peccatum factus est: Ergo in pecca-
tum conuersus est Dominus: Non ita: sed quia peccata *2. Cor. 5.*
B nostra suscepit, peccatum dictus est. Nam & maledictum *Galat. 3.*
dictus est Dominus: non quia in maledictum conuersus est Dominus, sed quia nostrum suscepit ipse maledictum. Maledictus enim, inquit, qui pendet in ligno. Mi-
raris ergo, quia scriptum est: *Verbum caro factum est*, cùm *Deut. 21.*
caro assumpta sit à Dei verbo, quando de peccato quod *Ioan. 1.*
non habuit, scriptum est: Quia peccatum factus est: hoc est, non naturam operationémque peccati, vt pote in similitudinem carnis peccati factus, sed vt pecca-
tum nostrum in sua carne crucifigeret, susceptionem *2. Cor. 5.*
pro nobis, infirmitatem obnoxij iam corporis peccati *Rom. 8.*
carnalis assumpsit. Desinant ergo dicere naturam verbi, *Theod. in*
C in corporis naturam esse mutatam, ne pari interpreta- *Polymorph.*
tione videatur natura verbi in contagium mutata pec- *dialog. 2.*
cati. Aliud est enim quod assumpsit, & aliud quod assumptum est. Virtus venit in Virginem, sicut & angelus
ad eam dixit: *Quia virtus altissimi obumbrabit te.* Sed *Luc. 1.*
natum est corpus ex Virgine, & ideo cælestis quidem descensio, sed humana conceptio est. Non ergo eadem carnis potuit esse diuinitatisque natura.

Refellit eorum sententiam qui carnem Christum non suscepisse putant. CAP. VII

POssem latiùs persequi, sed vereor ne hæc ipsa aliquibus aut superflua aut prolixa videantur. Fortassis enim dicat aliquis: Nonne de patris & filii diuinitate
D quinque illis quos scripsisti libris, conclusurum te esse *Libri quinque de Fidè*
promiseras: Sed quid faciam cùm quotidie nouas semi- *ad Gratia-*
nent quæstiones: Non præterit sponsio, sed adstringit *num.*
obiectio. Nam quemadmodum potest finis esse responsi, si modus nullus obiecti sit? Et tamen de patris & filij diuinitate consummaturum responsionem in superioribus me spoponderam: hoc autem libro de incarnationis
Dominicæ sacramento, plenior sicut debuit facta dige- *Matt. 26.*
stio est. Nam cum illud quod ait Dominus: Tristis est *Ibidem.*
anima mea vsque ad mortem & infra: *Pater meus si possibile est, transfer a me calicem hunc: sed tamen non sicut*
E *ego volo, sed sicut tu vis*: non ad Spiritus sancti compassionem, sed ad rationalis assumptionem animæ & naturæ humanæ refertur affectum; consequens est, vt per assertionem Dominici sacramenti & plenitudinem natu-
ræ humanæ fuisse adstruamus in Christo, & ab infirmi- *Suidas*
tatis præiudicio Spiritum sanctum separemus. Non est *Apollina-*
enim obnoxius infirmitati, qui non est obnoxius passio- *ris.*
ni. Quæro igitur qua ratione animam putent quidam à Domino Iesu non esse susceptam: an quia metus est ne
sensu Christus laberetur humano? Dicunt quippe quia *Rom. 7.*
concupiscentia carnis legi mētis repugnet. Sed qui hoc ait, tantum abest vt Christum putauerit lege carnis in
F peccati vincula fuisse deducendum, vt ipse in æstu positus fragilitatis humanæ, per Christum sibi subueniri posse crediderit, dicens: *Infelix ego homo, quis me libera-*
bit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum *Ibidem.*
Dominum nostrum. Qui ergo alios à carnis lubrico vindicabat, numquid formidare poterat, ne etiam ipse dominatu quodā carnis istius vinceretur; Sed carnis istius, sicut volunt, formidabat illecebras. Ergo & carnis susceptionem declinare debuerat, ne ad lubricum traheretur erroris. Sed quomodo lubricum poterat timere peccati, qui peccatum remissurus aduenerat? Et ideo cùm susceperit carnem hominis, consequens est vt perfectionem incarnationis plenitudinémque susceperit. nihil enim in Christo imperfectum. Suscepit itaque carnem, vt resuscitaret. Assumpsit animam, sed animam perfectam, rationalem, humanam assumpsit atque suscepit,

Nam quis potest negare quòd susceperit animam, cum ipse dicat: *Animam meam pono pro ouibus meis*? Et ite-
Ibid. rum: *Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam illam.* Non per parabolam hoc dicitur nec perfunctoria significatione, in qua aliud di-
Esai. 1. citur, & aliud intelligitur. Sicut illud: *Neomenias & sabbatha vestra odit anima mea.* Licet etiam illud ad Christi animam possit referri, quæ ideo posita est vt aboleret Iudaicæ superstitionis errorem, & vnius sacrificij institueret veritatem. Sed de hoc dubitent prophetico, euangelicum hoc refutare non possunt de animæ proprietate dictum, cum de morte Domini & resurrectione sit di-
Ioan. 10. ctum. Denique addit: *Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Eandem igitur ponit quam suscepit. Suscepit dico. Non enim verbum ipsum Dei viuum in sua carne, ad nostræ animæ vicem factum est, sed sicut carnem nostram, ita & animam nostram perfectam naturæ humanæ assumptione suscepit. Assumpsit, inquam, animam, vt incarnationis suæ benediceret sacramento suscepto: suscepit affectum meum, vt emendaret. Quid autem opus fuit carnem suscipere sine anima, cùm vtique insensibilis caro & irrationabilis anima nec peccato sit obnoxia, nec digna præmio? Illud ergo pro nobis suscepit, quod in nobis amplius periclitabatur. Quid autem mihi prodest, si to-
Ioan. 7. tum me non redemit? Sed totum me redemit, qui ait:
Ephes. 4. *Mihi indignamini, qui totum hominem saluum feci sabbatho?* Totum redemit, quia in virum perfectum fidelis non ex parte, sed totus resurgit. Desinant ergo isti misericordes timere, ne Christus carnem suam vel animam per-
Luc. 19. fectam sensúmque hominis non potuerit gubernare,
Psal. 93. qui etiam illum asinæ pullum quem ante nemo sedebat, gubernauit. *Qui plantauit aurem, non audiet?* Qui alios regebat, se regere ipse non poterat? Qui peccata donabat, peccatum ipse faciebat? Desinant nimium solli-
Rom. 7. citi isti tanquam pædagogi Christi vereri, ne etiam in ipso concupiscentia carnis legem mentis oppresset, quæ non oppressit in Paulo, sed tantummodo repugnauit. Athleta Christi victorias mentis numerat suæ: hi trepi-
Luc. 23. dant ne caro titubauerit in Domino, quæ vicit in seruu-
Psal. 26. lo? Non vult pro se timere nos Christus, non vult pro
Psal. 117. se flere nos Dominus. Denique dicit: *Filiæ Hierusalem*
Psal. 55. *nolite me flere; vos ipsas flete.* Et istis dicit: Nolite mihi
Lib. 3. sent. timere, vobis timete. An non audistis dicentem Dauid:
dist. 13 §. *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Do-*
alibi tamen *minus defensor vitæ meæ, à quo trepidabo?* Et alibi: *Non*
& seqq. *timebo quid faciat mihi homo.* Et alibi: *Non timebo quid fa-*
Coloss. 2. *ciat mihi caro.* Dicit ergo: Ego lapsum naturæ humanæ
Ioan. 12. timere potui, quem homo ipse non timuit? Deus igitur
Matt. 4. ante carnem, Deus in carne, perfectionem naturæ as-
Ioan. 11. sumpsit humanæ, suscepi sensum hominis, sed non sum
Luc. 2. sensu carnis inflatus. Sensu hominis animam meam dixi esse turbatam, sensu hominis esuriui, sensu hominis rogaui, qui rogantes exaudire consueui. Sensu hominis profeci, sicut scriptum est: *Et Iesum proficiebat ætate & sapientia & gratia apud Deum & homines.* Quomodo proficiebat sapientia Dei? Doceat te ordo verborum. Profectus est ætatis, & profectus sapientiæ, sed humanæ est. Ideo ætatem ante præmisit, vt secundùm hominem crederes dictum. Ætas enim non diuinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientia hominis. Sapientia autem sensu proficit, quia à sensu sapientia. Iesus autem proficiebat ætate & sapientia. Quis sensus proficiebat? Si humanus, ergo & ipse sus-
Ibidem. sceptus est: si diuinus, ergo mutabilis per profectum. Quod enim proficit, vtique mutatur in melius. Sed quod diuinum est, non mutatur. Quod ergo mutatur, non vtique diuinum. Sensus igitur proficiebat humanus, sensum ergo suscepit humanum. Et vt sciamus quia secundùm hominem loquebatur, præmisit dicens: *Puer autem crescebat & confortabatur, & implebatur sapientia, & gratia Dei erat cum illo.* Et puer, nostræ nomen ætatis est: nec confortari virtus poterat Dei, nec crescere Deus,
Ephes. 4. nec altitudo sapientiæ Dei, nec plenitudo diuinitatis impleri. Quæ igitur implebatur, erat non Dei, sed no-

G stra sapientia. Nam quomodo implebatur, qui vt omnia impleret descendit? Per quem autem sensum Esaias dixit, patrem puer nesciebat aut matrem? Scriptum est enim: *Priusquam sciat puer patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci & spolia Samariæ.* Sapientiam enim Dei futura & occulta non fallunt. Expers autem agnitionis infantia, per humanam vtique imprudentiam quod adhuc non didicit, ignorat. Sed verendum est, inquam, ne si duos principales sensus aut geminam sapientiam Christo tribuimus, Christum diuidamus. Numquid cùm & diuinitatem eius adoramus & carnem, Christum diuidimus? Numquid cùm in eo imaginem Dei crucémque
H veneramur, diuidimus eum? Apostolus certè, qui de eo dixit: *Quoniam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit* 2. Cor. 13.
tamen ex virtute Dei: ipse dixit, quia non diuisus est 1. Cor. 1.
Christus. Numquid etiam cùm dicimus, quia animam rationalem & intellectus nostri suscepit capacem, diuidimus eum? Non enim ipse Deus verbum, pro anima rationali & intellectus capaci in carne sua fuit, sed animam rationalem & intellectus capacem, & ipsam humanam, & eiusdem substantiæ cuius nostræ sunt animæ, & carnem nostræ similem, eiusdémque cuius caro est nostra substantiæ suscipiens Deus verbum, perfectus
I etiam homo fuit, sine vlla tamen labe peccati: quia pec- 2. Cor. 5.
catum ipse non fecit, sed pro nobis peccatum factus est, vt nos essemus iustitia Dei in ipso. Caro ergo ipsius & anima, eiusdem cuius anima nostra caroque substantiæ est. Nec timeo ne tetrada videar inducere. Nos enim verè solam qui hoc asserimus, colimus Trinitatem. Non enim Christum diuido, cùm carnis eius diuinitatísque distinguo substantiam, sed vnum Christum cum patre & spiritu Dei prædico, & illos magis qui carnem Christi vnius cum diuinitate eius dicunt esse substantiæ, tetrada inducere demonstrabo. Non enim quod eiusdem substantiæ est, vnus, sed vnum est. Nam vtique filium eiusdem cum patre substantiæ confitentes in tractatu
K Concilij Nicæni, non vnam personam, sed vnam diuinitatem in patre & filio crediderunt. Ergo cùm dicunt eiusdem carnem, cuius & filius Dei erat, fuisse substantiæ, ipsi quod nobis obiiciunt ineptiis vanæ assertionis incutiunt, vt diuidant Christum. Itaque quartum increatum quod adoremus inducunt, cùm sola increata sit diuinitas Trinitatis.

Dei esse substantiam atque naturam.

CAP. VIII.

Concluseram librum, sed religionis fuit, ne † præ- al. præter-
terueċti videremur, quod soluere nequiremus. Na gredi.
L cùm dudum audierint quidam dicentibus nobis fi- Lib. 1 sent.
lium Dei qui generatus sit, patri qui generauit, inæqua- dist. 28. §.
lem esse non posse, quamuis ille generatus sit, ille gene- illud etiam.
rauerit, quia generatio non potestatis est, sed naturæ: aduersus illam quidem quæstionem vocem sibi arbitrantur occlusam, sed tergiuersatione damnabili in eodem loco vestigium vertunt, vt putent mutationem fieri quæstionis, mutatione sermonis, dicentes: Quomodo possunt ingenitus & genitus esse vnius naturæ atque substantiæ? Ego vt respondeam, clementissime Imperator, per te mihi propositæ quæstioni, primum omnium ingenitum in scripturis diuinis nusquam inuenio: non le-
M gi, non audiui. Cuius igitur mutabilitatis sint homines istiusmodi, vt nos dicant ea vsurpare quæ non sunt scripta, cùm ea quæ sunt scripta dicamus, & ipsi obiiciant quod scriptum non sit? Nonne ipsi sibi aduersantur, & auctoritati calumniæ suæ derogant? Dicunt etenim non esse scriptum, Dei esse substantiam atque naturam, cùm vtique filium Dei patris esse splendorem gloriæ & Hebr. 1.
characterem substantiæ eius, scriptura testetur, & mul- Lib. 3. de
tos alios de diuina dixisse substantia, in alio libro ple- fide. c. 4.
nissimè ostenderimus. Naturam quoque diuinam quis abnuat, cùm Petrus Apostolus in epistola sua scripserit, id operatam Domini misericordiam per passionem
crucis, vt nos, inquit, fieret diuinæ consortes naturæ? Galat. 4.
Sed etiam alibi Paulus scripsit: *Sed tunc quidem ignorantes* 1. Petr. 1.
Deum, his qui natura non sunt dij, seruistis. Ita enim & in Græcis codicibus inuenimus, quorum potior aucto-

nitas est. Quid igitur agunt qui negant naturam esse diuinam, nisi vt iam non solùm filio calumnientur, sed A etiam patri? Si enim negatur natura Deus esse, ergo per gratiam est, vt homines: aut certè falsò creditur vt dæmones, quorum simulacra Dei appellatione donantur. Sed Apostolicam auctoritatē sequamur, vt dicamus in simulacris naturam non esse diuinam. Si ergo in simulacris non est, non est in dæmoniis: superest, vt in Deo di-
1. Cor. 10. uina sit natura atque substantia. Docuimus igitur Apostolica auctoritate rectè de Deo patre dici, quod natura sit Deus, accipiant nunc quod eadem Dei patris sit natura quæ filij est, eadem sit & spiritus sancti, ne fortè dicant: Naturam quidem legimus esse diuinam, naturæ autem diuinæ non legimus vnitatem. Sed cùm ipse filius dixerit: *Ego & pater vnum sumus*: vnitatem diuinitatis pro- B
Ioan. 10. bauit. Cùm dixerit: *Omnia quæ pater habet, mea sunt*. & in-
Ioan. 16. fra: Pater, *omnia mea tua sunt, & tua mea*: asseruit vnita-
Ioan. 17. tem. Cùm dixit: *Pater qui in me manet, ipse facit opera*, &:
Ioan. 14. *Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio*: vnitatem euiden-
Ibid. tissimè declarauit. Deinde Petrus vnam naturam osten-
1. Petr. 1. dit esse diuinam: *Vt nos*, inquit, *faceret diuinæ consortes naturæ*. Potuit enim sic dicere, si aliter æstimasset, potuit, inquam, sic dicere: Vt nos faceret diuinarum consortes naturarum, maximè cùm per filium in naturæ diuinæ consortium transeamus. Numquid potest donare quod non habet? Ergo non est dubium, quia de eo quod habet donat, & ideo habet naturam diuinam, qui † con- C
al. consortia. sortium diuinæ donat naturæ. Apostolus quoque Paulus dicendo: Qui natura non sunt dij, ostendit vnam veri Dei esse naturam. Namque & ipse potuit dicere:
Galat. 4. Qui naturis non sunt dij, si sciret pluralitatem diuinæ naturæ, vt alia esset in patre, alia in filio, alia in spiritu sancto. Dicendo ergo: Natura non sunt dij, vnitatem naturæ expressit diuinæ. Quid est autem natura Deum esse, nisi verum Deum esse? Sicut ad Thessalonicenses dicit: *Quomodo conuersi estis ad Deum à simulacris seruire Deo*
1. Thess. 1. *viuo & vero*? Illi enim dij esse simulantur, natura autem Deus viuus & verus est. Nam & in ipso vsu nostro est adoptiuus filius, & verus filius. Adoptiuum filium non dicimus filium esse natura, sed eum dicimus natura D esse, qui verus est filius. Ergo & naturam & substantiam esse diuinam probauimus lectione. Vnitatem quoque non pluralitatem diuinæ esse naturæ, Apostolica auctoritas demonstrauit.

De confutatione & destructione obiectionis præmemoratorum hæreticorum, qua arguunt quòd non possint ingenitus & genitus vnius esse naturæ atque substantiæ: & de exemplari approbatione, cùm dicitur, genitum, non proprietatem naturæ, sed significationem generationis exprimi: quòdque appellationum ingeniti & geniti species videatur esse diuersa, sed tamen indistincta diuinitas. E

CAP. IX.

NVnc illi asserant, vbi ingenitum patrem legerint. Sed si dialectico more concedi sibi id postulant, vt quod lectum non sit, pro lecto vsurpent: produnt se contentionis studia adferre, non cognitionem quærere veritatis. Namque in ipsa dialectica si non concedatur quod concedi sibi postulant, qui auditum contentionis inuenire desiderant, principium inuenire nequeunt disputandi. Et hoc ibi, vbi contentio est magis de disputa- F tionis argutiis, quam de examine veritatis. Hæc est enim dialecticorum gloria, si videantur expugnare verbis & refellere veritatem. Contra, definitio fidei est, vt veritas non verba pendantur. Denique verba philosophorum excludit simplex veritas piscatorum. Quæ igitur ista assertio est, vbi si non donauero eis verbum ingeniti, assertionis principium inuenire non possunt? Vbi ergo legerint, demonstrent. Exciderat animo. Nunc redeo in memoriam. Lectum est, inquiunt. Nam Arius dixit ingenitum patrem, & genitum & creatum filium. En quo auctore contra Apostolica scripta contendant: contendant tamen si modò se Arij discipulos esse fateantur. Nam quomodo negant magistrum, cuius inuentum se-

A quuntur? Sed si illi hoc dicunt quod Arius; iustius ego debeo dicere quod Apostolus dixit. Patrem enim dixit, Ephes. 3.
non ingenitum nominauit: filium dixit: & genitum filium nominauit. Quod legi, non nego, immò libenter vsurpo: quod non legi, vsurpare non debeo. Sed tamen quod in dialectica non faceremus vsurpent, ne fortè dicant, quia genitum non legimus patrem sicut filium, ideo ingenitum æstimare debemus. Intelligitur hoc, ergo non legitur. Sed si intelligitur, nec Spiritum sanctum genitum legi. Ergo & spiritus quia genitus non est, ingenitus vtique secundùm vestram sententiam nominandus est. Si igitur ingenitum dicitis & genitum non posse vnius esse substantiæ, superest vt de patre & spiritu sancto, quia nec patrem genitum legimus, nec spiritum sanctum, vnitatem diuinæ naturæ & substantiæ non negetis. Si enim in eo est vis omnis vestræ disputationis, quòd ingenitus & genitus non possunt esse vnius naturæ: ergo qui non est genitus, cum eo qui non sit genitus, vnius naturæ atque substantiæ est. Et si ideo putatis patrem maiorem esse, quia genitus non est, numquid & spiritus sanctus maior est filio? Multa possunt & innumera exempla suppetere, vt de eo quod genitum non sit, dicatur ingenitum. Nam & mundum ple- Arist. lib.
rique ingenitum esse dixerunt, & materiam rerum om- 1. de cælo
nium, quam Græci hylen dicunt, quasi syluam & ma- & mund.
teriem, ingenitam esse memorarunt. Vident igitur in Idem lib.
C hoc verbo prærogatiuam quandam potestatis esse non 1. Physic.
posse, nisi fortè hoc verbo sibi honorare Deum videntur, quo philosophi mundum putauerunt esse donandum. Numquid ergo sic ingenitus pater, sicut mundus? Absit. Aut hic solus Deum decet sermo, cùm Deus vltra sermonum omnium sit ambitum: Nihil igitur pretiosum Deo in eo sermone, qui communis possit esse cum cæteris. Sed tamen quemadmodum vultis, inæstimabilis sit huius prærogatiua sermonis, quæ non auctoritate aliqua designatur, sed vestro æstimatur arbitrio. Quo igitur hoc proficit, vt ex verbo velitis facere inter patrem & filium distantiam naturæ, distantiam potestatis? Ingenitus, inquit, & genitus non possunt D vnius esse naturæ atque substantiæ, vt quemadmodum interdum dicunt, inoperatus & factus, non sunt vnius naturæ. Neque enim discretionem faciunt ingeniti & inoperati, neque distantiam volunt esse inter genitum vel creatum, modo vt creaturam filium dicant. Dicunt ergo quia pater omnem causam, hoc est αἰτία, sicut Græci dicūt, supergressus, cùm ex alio creatus non sit, non sit filius, cùm vtique substantia sit, non aliundè principium habens & causam ex qua sit: & ideo, inquiunt, alia talis substantia esse non potest, quia omnia ex patre Deo habeant subsistendi causam. Vnde non esse E verisimile dicunt, vt filius quia ex patre est, & ex se causam non habet vt sit, sed ex patre, similis sit patri, cùm pater ex alio causam non habeat; filius autem (vt ipsi allegant) esse non potuerit, nisi hoc ipsum ex patre vt esset, acceperit. Ideo que ingenitum & genitum dicunt esse dissimilem, quasi verò (quod alibi sæpe iam dixi) generatio potestatis sit, non naturæ. Cùm enim dico genitum, non proprietatem naturæ, sed significationem generationis expressi: & hoc exemplis euidentioribus approbabo. Nam si generaliter dicam filium, nec addam, cuius, potest intelligi, & filius hominis, & filius iniqui- F tatis, & filius pestilentiæ, & filius diaboli sicut de Iudæis scriptura testatur: & quod in vsu est, & fœtus pecudis, & pulli columbarum. Et ideo in appellatione filiorum non est expressio significata naturæ. At verò si naturam designare desidero, aut hominem nuncupabo, aut equū nominabo, aut auem dicam, vt natura posūit intelligi. Ita ergo si naturam cupio designare diuinam, Deum verum Ioan. 8.
debeo nominare. Cùm autem filium dico, generatum significo. Cùm patrem quoque dico, generalè declaro. Non ergo hinc naturæ discretionem facias, cùm sit hoc significatorium generantis & geniti. Significatoria autem huiuimodi exprimunt substantiæ qualitatem. Multi enim, vt dixi, filij, sed diuersitas filiorum. Alius per naturam, alius per gratiam. Multæ creaturæ inuisibiles & visibiles. Inuisibiles, vt principatus & potestates, throni

& dominationes: Visibiles, vt sol, luna, stellæ, homo, terra. Ergo diuersæ species & diuersæ creaturarum substantiæ sunt. Itaque si velis proprietatem creaturæ alicuius exprimere, aut solem aut lunam nominabis aut stellas. Et sic intelligitur quid sit quod significandum putaueris. Cæterùm si factum dicas aut creatũ, quod interdum filium dicunt, quia multa facta & creata sunt, nõ proprietatem substantiæ videris significasse, sed speciem qualitatis. Aliud enim substantia, aliud qualitas est. Denique diximus & alibi, οὐσίαν ita interpretatos Latinos, vt substantiam dicerent. οὐσία autem Dei cùm dicitur, quid aliud significatur, nisi Deum semper esse? Quod litteræ ipsæ exprimunt, quoniam vis diuina ὄντα ἀεὶ, hoc est, cum sit semper, οὐσία dicitur, vnius litteræ mutato ordine propter sonum & compendium decorémque sermonis. Ergo οὐσία, quòd semper sit Deus significat. Ingeniti autem, vt tu vis, vel geniti appellatio quid sit, declarat: hoc est, quod non ex alio sit pater, nec ex se filius. Species hic videtur esse diuersa. Species vtique distincta, sed indistincta diuinitas. Quæris quomodo hoc probari possit? Etiam in creaturis ostendam diuersam speciem, diuersa initia in plerisque, & vnam esse substantiam, & de scripturis exempla proferam. Itaque si in his quæ mortalia sunt, hoc potest conuenire: quemadmodum patris & filij & spiritus diuinitati legem cuiusdam necessitatis imponunt? Omnia nempe volatilia quæ eiusdem generis videntur, eiusdem vtique & naturæ sunt, vt aquilarum vnum genus & vna natura est, vulturum similiter, & cæterorum secundum genus suum volatilium. Quemadmodum autem cœperint esse volatilia, tres species reperimus, & ortus eorum causas legimus esse diuersas. Scriptum est enim dixisse Deum: *Producant aquæ repentia animarum viuentium, & volatilia volantium.* Et paulò post cum paradisum fecisset Deus & posuisset in eo hominem, scriptũ est: *Quia figurauit Deus de terra bestias agri, & volatilia cæli.* Significantur ergo volatilia hoc loco figurata de terra. Supra quoque legisti, quia dixit Deus auibus: *Crescite & multiplicamini*: vtique ex coitu maris & fœminæ generationis incrementa præcipiens. Itaque aduertimus etiã quæ vnius generis sunt diuerso modo esse cœpisse: alia de aquis, alia de terra, alia de maris & fœminæ generatione, & vnius tamen hæc esse naturæ, dissimilitudinéque substantiæ non habere. Quid verò tam vnius naturæ quam caro nostra cum Dominici corporis veritate? Diuersis tamen vtraque dicta causis, diuersis orta principiis est. Caro enim Domini spiritu in Virginem superueniente generata, non expectauit virilis fœmineique coitus solemne cõmercium. Caro verò nostra, nisi virilis iuxta fœmineúsque sexus, genitalia sulcis naturalibus obducat semina, intra viscera nescit materna formari, & tamen cùm generationis fuerit causa diuersa, carnis tamen in Christo cum hominibus omnibus vna natura est. Partus enim Virginis non naturam mutauit, sed generandi vsum nouauit. Denique caro de carne nata est. Habuit ergo de suo Virgo quod traderet. Non enim alterum dedit mater, sed proprium è visceribus suis contulit, inusitato modo, sed vsitato munere. Habuit igitur carnem Virgo, quam naturæ solennis iure transcripsit in fœtum. Eadem igitur secundùm carnem generantis Mariæ, genitique natura, nec dissimilis fratribus, quia dicit scriptura, vt per omnia similis fratribus fieret. Similis vtiq; Dei filius nostri non secundum diuinitatis plenitudinem, sed secundùm animæ rationalis, & vt expressius dicamus, humanæ, nostríque corporis veritatem. Quid autem de ipso loquamur Adam, qui cùm sit formatus è limo terræ generauit vtique filios suæ consortes naturæ, participes generis, successionis heredes? Diuersa quidem in filiis & parente principia, sed humanæ conditionis vna natura. Nec tamen dissimilitudo ortus, similitudini substantiæ præiudicauit. Similis ergo filius patri etiam in his quæ propter humanæ conditionis fragilitatem similitudinis plenitudinem habere non possunt. Quomodo ergo Dei patris dissimilis filius verus?

Lib. 1. de fide c. 9.

Gen. 1.

Gen. 2.

Genes. 1.

Luc. 1.

Hebr. 2.

Gen. 2.

G H I K L M

De disputatione contra quosdam superiorem sectam sequentes, disputationis tamen genere discordare se putantes, qui filium similem dicunt, sed non vnius substantiæ cum patre: & quod cum sit vnius naturæ filius cum patre, etiam vnius sit potentiæ, & ita omnipotens sicut & pater, quemadmodum etiam Spiritum sanctum omnipotentem scriptura testatur.

CAP. X.

Sed plerique eandem sectam sequentes, disputationis genere discordare se putant ab his qui dissimilem patri per omnia filium dicunt. Ideo horum quoque qui similem dicunt filium, sed non vnius substantiæ cum patre, ineptias discutiamus. Sed quę non vnius naturæ sunt, diuersæ sunt vtique atque distantis: & quæ distantis naturæ, consequens est, vt similia esse nõ possint: nisi forte secundum speciem similia dicas, dissimilia secundùm veritatem. Nam & lactis & niuis & cygni albentis, concolor species est, sed discrepantiam tenuat distantis naturæ: nec differentia naturarum, specierum similitudine coloratur. Quomodo ergo isti similem dicunt patrem & filium, qui vnitatem substantiæ negant? An secundum formam & figuram & colorẽ similem putant? Sed hæc corporis sunt, hæc compositionem quandam indicant. Quomodo autem in inuisibili similitudinem secundùm colorem aptamus aut formam? Aut quomodo creatura potest esse similis increato? Quomodo splendor gloriæ & character substantiæ eius, si diuersa gloria (vt isti dicunt) diuersa substantia est? Secundùm gloriam, inquiunt, & operationem similis est, & propterea imago Dei dicitur filius. Ergo si per aliqua non per omnia similis, pro parte similis, pro parte dissimilis. Huic autem propositioni consequens est, vt si ex parte similis non in toto est, pro parte sit Dei imago composita: ac per hoc sequitur, vt & ipse compositus videatur, cuius sit imago composita. Composita autem si ex parte similitudinem seruet, imago eius ex parte similis esse non possit. Sed qui similem secundùm vnitatem naturę negant, similem cæteris arbitrantur. Solent enim dicere: Cur putatis, quia multum dedit scriptura filio, quia imaginem dixit, cùm ipse Deus dixerit hominibus: *Estote sancti, quoniam ego sanctus sum?* Et filius dixit: *Estote perfecti, sicut & pater vester qui in cælis est, perfectus est?* Nec intelligunt eo ipso adstrui, quia non secundùm partem, sed secundùm plenitudinem diuinitatis & perfectionem similis sit filius patri. Denique si multi similes, cur solus filius imago inuisibilis Dei dicitur, & character substantiæ eius, nisi quia in eo naturæ eiusdem vnitas, & eius maiestatis expręssio est? Alia enim secundùm imitationem similitudo, alia secundùm naturam: quod propositorum exemplorum etiam verba indicant. Dicit enim scriptura: *Estote sancti*, vt fiant per imitationem. Hominibus ergo dicitur, Estote, quia non sunt. De se autem dicit Deus: quia sanctus sum, non vtique proficiente processu, sed manẽte natura. Deinde ait sapientia: Estote perfecti, vt incipiant habere quod nõ habent. De patre autem dicit: *Sicut pater vester qui in cælis est, perfectus est.* Est ergo perfectus pater, qui semper est. Ideo vel οὐσία Græcè, quòd sit semper, vel Latinè, quòd in suo maneat, ne ope subsistat aliena, appellatur substãtia. Sanctus ergo pater & perfectus pater, sanctus etiã & perfectus filius, quasi imago Dei. Imago autem Dei, quia omnia quæ sunt Dei, videntur in filio, id est, sempiterna diuinitas, omnipotentia atque maiestas. Talis ergo qualis est Deus sua videtur in imagine. Vnde oportet vt imaginem eius talem credas, qualis est Deus. Nam si imagini detrahas, & vtique ei cuius imago est, videbitur esse detractum. Si minorem imaginem credas, minor Deus apparebit imagine. Qualem enim æstimaueris imaginẽ, talis tibi videtur is, cuius inuisibilis est imago. Dixit enim imago: *Qui me videt, videt & patrem.* Et qualem æstimaueris eum cuius imaginem esse filium credis, talis tibi necessariò filius æstimãdus est. Vnde quia increatus pater, increatus & filius: quia nõ minor pater, non minor filius: quia omnipotens pater, omnipotens filius. Di-

Hebr. 1.

Leuit. 19.

Matt. 5.

Coloss. 1.

Hebr. 1.

Leuit. 19.

Ibidem

Mat. 5.

Ibidem.

Ioan. 14.

ctum est igitur, etiam si vsurpent quod non legunt, vt ingenitum dicant, eo verbo tamen nihil impediri, quo minus vnius naturæ atque substantiæ Christum cum patre esse credamus. Quod si vnius naturæ, vtique vnius potentiæ. Quia quidem locus haud difficilior est ad refellenda studia perfidorum. Quomodo enim negant omnipotentem Christum, quod scriptum est, qui volunt vsurpare quod non docet scriptum? Omnipotentem etenim Christum supra docuimus: & in Ioannis Euangelistæ Apocalypsi, & in Zachariæ prophetia, & in Euangelio significatum. Quæ si quis recensenda putat, superiora reuoluat & repetat. Tamen quod ibi propter congestionem testimoniorum pene præterij, dicant de quo putent dictum quod Amos prophetauit. Sic enim scriptum est: *Dominus qui † attingit terram, & mouet eam, & lugebunt omnes commorantes in ea, & ascendet sicut flumen consummatio eius, & descendet sicut flumen Aegypti. Quia ædificat super cælum ascensionem suam, & repromissionem suam super terram confirmat: qui aduocat aquam maris, & effundit eam super faciem terræ, Dominus omnipotens nomen est ei.* Nonne hæc omnia in filium intelligunt conuenire? Quia terram descendens tetigit, in passione commouit, de terris ascendit in cælum, & super terram descendit è cælo, sicut ipse promiserat. Sed quid de filio laboro, cùm etiam spiritum omnipotentem scriptura testetur? Scriptum est enim: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Et de sapientia scriptum est, quia habeat in se omnipotentem spiritum. Dicit enim Salomon, Quia omnium artifex docuit me sapientia. Est enim in ea spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, bene mobilis, disertus, immaculatus, manifestus, inuiolabilis, bonum amans, acutus, prouidens, possibilis, munificus, benignus, stabilis, integer, sine sollicitudine, qui omnia potest, omnia spectat, & per omnia penetrans spiritum intelligibilium.

Lib. 2. de fide. c. 3. — al. tangit. — Amos 9. — Ioan. 16. — Psal. 32. — Sap. 7.

S. AMBROSII DE INCARNATIONIS DOMINICÆ MYSTERIO LIBRI FINIS.

Capita libelli de mysterio Paschę.

1. *Vnde sacrum nomen Paschæ descenderit, & qua ratione Christus se in passionem Paschæ mysterio consecrauerit.*
2. *De commendatione paschalis temporis, ab iis quæ eo tempore facta commemorantur.*
3. *Qua ratione homo terrestris creaturæ factus sit dominus, & quomodo gratiam creatoris amiserit, ac mortis sententiam incurrerit: quódque ita diabolus mortis sortitus sit imperium, & omnes à Deo deuiantes tartari clausos ergastulo possederit.*
4. *Quomodo Deus humanam carnem assumens, & corpus conditioni mortis addicens, ad tartara descenderit, & seras inferni ianuásque confringens, vinctos è diaboli faucibus reuocauerit.*
5. *De ingentibus paschalis mysterij, diéique illius præconiis.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE MYTERIO PASCHÆ LIBELLVS.

Vnde sacrum nomen Pascha descenderit, & qua ratione Christus se in passionem Paschæ mysterio consecrauerit.

CAP. I.

PASCHÆ mysterium omnibus credentibus in Christo renatis, recidiuum fidei annuæ felicitatis gaudium & gloriam ministrat. Quod quidem sacrum nomen ab ipsius Domini passione descendit. Pascha enim passio est Saluatoris, sicut beatus Apostolus dicit: *Pascha enim nostrum immolatus est Christus.* Ad hoc enim humanum corpus Christus accipiens, se in passionem Paschæ mysterio consecrauit, vt quisquis huius muneris per fidem, participationem esset indeptus, consortio Dominicæ felicitatis dignus merito censeretur.

1. Cor. 5.

De commendatione paschalis temporis, ab iis quæ eo tempore facta commemorantur. CAP. II.

EST enim Pascha verè anni principium, primi mensis exordium nouella geminum reparatio, ac terrę hiemis nocte discussa, primi veris restituta iucunditas. Hoc, inquam, tempore visibilium & inuisibilium conditor Deus, † defixo hamo cæli machinam suspendens, diem solis ardore radiauit, splendore lunæ solatio noctis attribuit, pendentem cæli cameram splendentium siderum decorauit ornatu, mare certis littorum finibus coercens, concauæ ac stridentis vndæ æstum metas statuti limitis haud iussit excedere. Et vt plana mundi facies oculorum eminus subtraheretur aspectui, ad hoc in ornatum mundialis fabricæ, nemorosi colles atque excelsi constituti sunt montes, vt iterum mortalibus campestris ornatus iucundior adueniret.

Exod. 12. — al. de fixa humo.

Qua ratione homo terrestris creaturæ factus sit dominus, & quomodo gratiam creatoris amiserit, ac mortis sententiam incurrerit: quódque ita diabolus mortis sortitus sit imperium, & omnes à Deo deuiantes tartari clausos ergastulo sederit.

CAP. III.

IPséque homo diuini opificij dignatione formatus ad hoc terrestris creaturæ effectus est dominus, vt diuinis institutionibus parens, eius tantum & voluntatem seruaret, qui se in tantis rebus dominum præfecisset ex nihilo. Qui in ipso exordio, non nescius, deprauatus inuidia, dum super indultum Dei opificium cupit fieri quod natura non dederat, amisit gratiam quam creatoris pietas attribuerat: continuo ob concupiscentiam diabolicæ deceptionis, sententiam mortis præuaricator incurrens, etiam ad futuræ ex se stirpis originem propagauit, vt diuina hoc loco rectè sententia compleretur: Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Ita per occasionem delicti, in vniuersis peccatoribus diabolus mortis est sortitus imperium, atque omnes à Deo deuiantes, peccati vinculo obstrictos, squalentis tartari clausos ergastulo possidebat.

Gen. 3. — Sap. 2.

Quomodo Deus humanam carnem assumens, & corpus conditioni mortis addicens, ad tartara descenderit, & seras inferni ianuásque confringens, vinctos è diaboli faucibus reuocauerit.

CAP. IV.

QVorum interitū dolens diuina cēsura, non per seruum vatem, nec per angelū inuisibilem, sed ad hoc per substantiam humanę carnis, in homine Deus veniēs habitauit, vt honestam viuendi formam mortalibus daret, & temporariis æternam in se credentibus vitam, exemplo suæ mortis ad resurrectionis aperiret. Vt enim incredulitas & simulacrorum cultus, cæli aditum clau-

Esai. 63.

ferat, ita inferni baratrũ prævaricatoribus perfidia procurarat. In quorum suppliciis vsq; ad aduentum Salua-
Ephes. 4. toris Domini Iesu Christi, diabolus per mortem regnauit, donec humanæ carnis ad Deum attemperata substantia, immaculatum corpus conditioni mortis addixit. Expers peccati Christus, cùm ad tartari ima descenderet, seras inferni ianuásque confringens, vinctas peccato animas, mortis dominatione destructa, è diaboli faucibus reuocauit ad vitam, atq; ita diuinus triumphus æternis
1. Cor. 15. characteribus est conscriptus, dum dicit: *Vbi est mors aculeus tuus, vbi est mors victoria tua?* Quam felicitatem reparatæ salutis Paulus recolens, clamat: *Sicut per Adam*
Rom. 5. *mors intrauit in hunc mundum, ita & per Christum salus resti-*
1. Cor. 15. *tuta est mundo.* Etiterum: *Primus homo de terra terrenus, se-*
ibid. *cundus homo de cælo cælestis.* Et adijciens ait: *Sicut portauimus imaginem terreni*, id est vetusti hominis in crimine: *sic portemus imaginem cælestis*, id est suscepti, redempti, reparati, ac purificati hominis salutem teneamus in Christo: quia idem ipse Apostolus ait: Initium Christus, id est, auctor
ibidem. resurrectionis & vitæ; deinde hi qui sunt Christi, id est, qui in forma puritatis eius viuentes, de spe resurrectionis eius secuti erunt, cum ipso cælestis promissi gloriam possessuri, sicut ipse Dominus in Euangelio ait: *Qui,*
Ioan. 5. inquit, *me secutus fuerit, non peribit, sed transiet de morte ad vitam.* Ita Saluatoris passio, vitæ humanæ salus est. Ad hoc enim pro nobis mori voluit, vt nos in eum credentes perpetuò viueremus. Voluit pro tempore fieri quod nos sumus, vt nos æternitatis eius promissionem indepti, cum eodem perpetuò viueremus.

De ingentibus paschalis mysterii, diéique illius præconiis.

CAP. V.

HÆc, inquam, illa est cælestium mysteriorum gratia, hoc Paschæ donum, hęc optabilis anni festiuitas, hæc exordia gignentium rerum. Hinc vitalis lauacri
1. Petr. 2. sacræ Ecclesiæ editi puerperio infantes, paruulorum simplicitate renati, balatu innocentis perstrepunt conscientiæ. Hinc casti patres, pudicę etiam matres nouellam per fidem stirpem prosequuntur innumeram. Hinc sub fidei arbore ab vtero fontis innocui cereorum splendet ornatus. Hinc cælestis meriti sanctificantur munere, & sacramenti spiritalis celebri mysterio saginatur. Hinc Psal. 117.
vnius plebis gremio beatæ Ecclesiæ nutrita fraternitas vnicæ diuinitatis substantiam, ac virtutis trium nomen adorantes, Psalmum annuæ festiuitatis cum Propheta concelebrant: *Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo.* Quis, inquam, dies? Nempe ille qui Ioan. 11.
attribuit viuendi principium, lucis exordium, auctor luminis, id est, ipse Dominus Iesus Christus, qui de semetipso ait: *Ego sum,* inquit, *dies: qui per diem ambulat, non offendit*: id est, qui Christum in omnibus sequi- Ioan. 17.
tur, per eius vestigia vsque ad æternæ lucis solium transmeauit, sicut ipse patrem pro nobis adhuc in corpore constitutus, orat dicens: *Pater, volo vt vbi ego sum, ibi sint & hi qui in me crediderunt, vt sicut tu in me & ego in te, ita & illi maneant in nobis.* Hic, inquam, exultationis & lætitiæ dies est, in quo promissum perfectæ gloriæ consecuti, rectè plebs sancta ad instar angelorum futurę laudis mysteriũ, adhuc in hoc sæculo constituti, Domino cum Propheta cantamus: *Hic est dies quem* Psal. 117.
fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo: id est auctor institutionis, redemptionis & vitæ perpetuæ, Dominus Iesus Christus, qui est rex regum, & Dominus Apoc. 17.
dominorum, absque initio, sine fine in patre regnans cum Spiritu sancto, nunc & semper & in sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE MYSTERIO PASCHÆ LIBELLI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE PASCHALIS CELEBRITATIS RATIONE ENARRATIO.

Dominis fratribus dilectionis episcopis per Æmiliam constitutis, Ambrosius episcopus.

Hist. tripart. li. 2. cap. 12.

NON mediocris esse sapientiæ, diem celebritatis definire Paschalis, & scriptura diuina nos instituit, & traditio maiorum: qui conuenientes ad Synodum Nicænam inter illa fidei vt vera, ita admiranda decreta, etiam super celebritate memorata, congregatis peritissimis calculandi, decem & nouem annorum collegere rationem, & quasi quendam constituere circulum, ex quo exemplum in annos reliquos gigneretur. Hunc circulum Eneadecaderida nuncuparunt, sequentes illud, quòd non debeamus vana quadam opinione super celebritate huiusmodi fluctuare, sed vera ratione comperta ita omnium concurrat affectio, vt vna nocte vbique sacrificium pro resurrectione Domini deferatur, Domini fratres, dilectissimi eo vsque à vero nos deuiare non conuenit, nec vago ingenio discrepante, quædam necessitas celebritatis huius omnibus sit imposita Christianis: quandoquidem ipse Dominus eum elegit diem quo pascha celebraret, qui cum obseruantiæ veræ ratione concurrit. Scriptum est enim: Venit autem dies in qua necesse erat pascha immolari, & misit Petrum & Ioannem, dicens: *Euntes parate nobis pascha vt manducemus. At illi dixerunt: Vbi vis pare-*
Luc 22. *mus? Et dixit ad illos, Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem occurret homo amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias: Dicit tibi magister, Vbi est diuersorium, vbi pascha cum discipulis manducem? Ipse vobis ostendet in superioribus locum magnum: ibi parate.* Aduertimus igitur quòd non ad terrena descendere, sed in superioribus locum magnum stratum quærere debeamus, vt Domini pascha celebremus. Abluere etiam sensus nostros quadam spiritali aqua fontis æterni, & deuotæ celebritatis tenere mensuram, nec opinione vulgari dies quosdam explorare lunares, cùm Apostolus dicat: *Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos: timeo ne sine causa laborauerim in vobis.* Nam incipit esse contrarium. Sed aliud est Galat. 4.
obseruare gentilitio more, vt qua luna quid adoriendum sit iudices, vtputa quintam esse fugiendam, nihilque ea Virg. lib.
inchoandum. Varios quoq; cursus lunæ obeundis negotiis commendare, vel cauere quosdam dies, quemadmodum plerique posteros dies vel Ægyptiacos declinare 1. Georg.
consueuerunt. Aliud verò est obseruantiam religiosę mentis intendere in eum diem, de quo scriptum est: *Hic est* Psal. 117.
dies quem fecit Dominus. Nam etsi scriptum sit quòd pascha Domini quartodecimo die mensis primi celebrari debeat, & verè quartamdecimam lunam ad celebrandum Dominicæ seriem passionis inquirere debeamus: tamen ex hoc possumus intelligere quòd ad huiusmodi solennitatem vel ecclesiæ perfectio, vel claræ fi- Exod. 12.
dei plenitudo quæratur, sicut dixit Propheta cùm loqueretur de filio Dei: *Quia sedes eius sicut sol in conspectu* Psal. 88.
meo, & sicut luna perfecta in æternum manebit. Inde est

A quòd & ipse Dominus cùm opera in terris miranda fecisset, quasi iam fundata humanarum mentium fide, tempus passionis esse memorauit, dicens: *Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.* Hanc enim
Ioan. 17. celebrandæ passionis claritudinem quæsitam alibi do-
Luc. 13. cet, dicens: *Ite, dicite illi vulpi: Ecce eiicio dæmonia hodie, & cras sanitates perficio & sequenti consummor die.* His vtique consummatur Iesus qui incipiunt esse perfecti, vt plenitudinem diuinitatis & redemptionis eius fide sua credant. Ergo & diem & horam exquirimus, vt scrip-
Psal. 118. tura nos instruit. Propheta etiam Dauid dicit: *Tempus*
Eccl. 3. *faciendi Domine*, petens accipere sensum ad cognoscen-
Hier. 8. da Domini testimonia. Ecclesiastes quoque ait: *Omni*
Esai. 1. *rei tempus.* Hieremias clamat: *Turtur & hirundo, agri passeres agnouerunt tempora introitus sui.* Quid autem euidentius, quàm de passione Domini dictum videri potest: *Agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui?* Agnoscamus ergo hoc præsepe Domini, in quo alimur, pascimur & reficimur. Hoc igitur tempus præcipuè scire debemus, quo per vniuersum orbem consona sacræ noctis fundatur oratio, quia & tem-
Esai. 49. pora commendentur & preces, sicut scriptum est: *Tem-*
2. Cor. 6. *pore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te.* Hoc est tempus de quo Apostolus dixit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Vnde necesse fuit, quia etiam post Ægyptiorum supputationes, & Alexandri- C næ ecclesiæ definitiones, episcopi quoque Romanæ ecclesię per litteras plerique meam adhuc expectant sententiam, quid existimem scribere de die Paschæ.

Nam licet futuri diei Paschæ inciderit quæstio, tamen etiam in reliquum quid tenendum videatur aperimus, si qua quæstio talis incurrerit. Duo autem sunt obseruanda in solemnitate Paschæ, quartadecima luna, & primus mensis, qui dicitur nouorum. Itaque ne à veteri testamento videamur discedere, ipsum de Paschæ celebrandæ
Deut. 16. die capitulum recenseamus. Monet Moyses populum,
Exod. 12. dicens custodiendum mensem nouorum, eum primum
Num. 9. esse mensem prædicans. Ait enim: *Hic mensis vobis* D
Ioan. 1. *principium mensium, primus in mensibus anni: & facies Pascha Domino Deo tuo quartadecima die mensis primi.*
Matt. 5. Lex nempe per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Ipse ergo qui legem locutus est, postea veniens per Virginem nouissimis temporibus plenitudinem legis consummauit, quia venit non legem soluere, sed implere, & celebrauit Pascha hebdomadæ, in qua fuit quartadecima luna, quinta feria. Denique ipsa die (sicut superiora docent) Pascha cum
Luc. 22. discipulis manducauit. Sequenti autem die, hoc est sexta
Ioan. 19. feria, crucifixus est, luna quintadecima. Sabbatho quoque magno illo sextadecima fuit. Ac per hoc septimadecima luna resurrexit à mortuis. Vnde hæc lex Paschæ E nobis seruanda est, vt non quartamdecimam obseruemus in die resurrectionis, sed in die magis passionis, aut certè aliis proximis superioribus diebus. Quia resurrectionis celebritas die Dominica celebratur, Dominica autem ieiunare non possumus, quia Manichæos etiam ob istius diei ieiunia iure damnamus: Hoc est enim in resurrectionem Christi non credere, si legem quis ieiunij
Exod. 12. die resurrectionis indicat, cùm lex dicat Pascha edendum cum amaritudine, hoc est cum dolore, quod tanto sacrilegio hominum auctor salutis sit interemptus: Die autem Dominica exultandum Propheta docet, dicens:
Psal. 117. *Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo.* Ergo non solùm passionis diem, sed etiam resurrectionis obseruari oportet à nobis, vt habeamus & amaritudinis & lætitiæ diem illo ieiunemus, isto reficiamur. Vnde si inciderit, sicut futurum est proximè, quartadecima luna mensis primi die Dominica, quia neque Dominica ieiunare debemus, neque tertiadecima luna die sabbathi incidente ieiunium soluere, quod maximè die passionis est exhibendum: in alteram hebdomadam celebritas Paschæ est differenda. Siquidem sequitur quintadecima luna qua passus est Christus, & erit secunda feria: tertia quoque feria erit sextadecima luna, qua Domini caro in sepulchro quieuit, cum quarta etiam feria septimadecima luna futura sit, qua Do-

A minus resurrexit. Cùm igitur triduum illud sacrum in hebdomadam proximè incurrat vltimam, intra quod triduum & passus est, & quieuit, & resurrexit, de quo triduo ait: *Soluite hoc templum, & in triduo excitabo illud:* Ioan. 2.
quid nobis potest molestiam dubitationis afferre? Nam si ea res scrupulum mouet, quia quartadecima luna non celebramus ipsum diem vel passionis, vel resurrectionis: ipse Dominus non quartadecima luna passus est, sed quintadecima, & septimadecima resurrexit. Quòd si mouet quia quartamdecimam lunam transeuntes, quæ die Dominica incidet, hoc est, quartodecimo Kalendas Maij, sequenti Dominica instaurandam cele-
B britatem suademus? auctoritas extat huiusmodi. Nam temporibus paulò superioribus cùm incidisset quartadecima luna mensis primi in Dominicam diem, sequenti altera Dominica celebrata solennitas est. Octogesimo autem anno ex die imperij Diocletiani, cùm quartadecima luna esset nono Kalendas Aprilis, nos celebrauimus Pascha pridie Kalendas Aprilis. Alexandrini quoque & Ægyptij, vt ipsi scripserunt, cùm incidisset quartadecima luna vigesimo & octauo die Phamenoth mensis, celebrauerunt Pascha quinta die Pharmuthi mensis, quæ est pridie Kalendas Aprilis, ac sic conuenere nobiscum. Rursus nonagesimo & tertio anno à die imperij Diocletiani, cùm incidisset quartadecima luna in quartumde-
C cimum diem Pharmuthi mensis, quæ est quinto idus Aprilis, quæ erat Dominica die, celebratum est Pascha Dominica Pharmuthi vigesimo & primo die qui fuit secundùm nos sextodecimo Kalendas Maij. Vnde cùm & ratio sit & exemplum, nihil super hoc mouere nos debet. Nunc illud enodandum videtur, quia plerique putant secundo mense nos celebraturos Pascha, cùm scriptum
sit: *Custodi primum mensem nouorum*: quod non po- Deut. 16.
test incidere vt præter mensem nouorum Pascha cele- Exod. 12.
brent, nisi qui quartamdecimã lunã ita obseruant secundùm litteram, vt nõ alio nisi ipso celebrent die. Denique futurum, Iudæi duodecimo, non primo mense celebra-
D turi sunt Pascha, hoc est decimotertio Kalendas Aprilis secundùm nos: secundùm Ægyptios autem vigesimoquarto die Phamenoth mensis, qui est non primus mensis, sed duodecimus. Primus enim mensis apud Ægyptios dicitur Pharmuthi, & incipit sexto Kalendas Aprilis, & finitur septimo Kalendas Maij. Ergo secundùm Ægyptios primo mense celebraturi sumus Dominicam Paschæ, hoc est septimo kalendas Maij qui est dies trigesimus Pharmuthi mensis.

Nec absurdum arbitror vt inde obseruandi mensis trahamus exemplum, vbi primum Pascha celebratum est. Vnde & maiores nostri in tractatu Concilij Nicæni eundem Enneadecaeteridem, si quis diligenter intendat,
E statuendum putarunt, & ipsum mensem nouorum rectè custodierunt, quia in Ægypto hoc primo mense noua secantur frumenta. Hic autem mensis & primus est secundùm Ægyptiorum prouentus, & primus secundùm legem, & octauus secundùm consuetudinem nostram. Indictio enim Septembri mense incipit. Octauo igitur mense Kalendæ Aprilis sunt. Incipit autem mensis non secundùm vulgarem vsum, sed secundùm consuetudinem peritorum ab æquinoctio, qui dies est duodecimo Kalendas Aprilis, & finitur vndecimo kalendas Maij. Inde maximè intra hos triginta & vnum dies sæpe celebratur Paschæ dies. Sed cùm ante biennium celebraueri-
F mus Paschæ Dominicam vndecimo kalendas Maij, hoc est trigesimo die mensis, secundùm nostram scilicet calculationem, moueri non debemus si & proximè trigesimo die Pharmuthi mẽsis celebraturi sumus Paschæ Dominicam. Verùm si quis mensem secundum inde existimat, quia post triduum completi mensis, qui completi videtur vndecimo kalendas Maij, Paschæ Dominica erit: illud consideret, quia quartadecima luna quæ quæritur, quartodecimo kalendas Maij erit, hoc est, intra præscriptum mensis numerum. Lex autem diem passionis exigit intra primum mensem nouorum debere celebrari. Satisfactum est igitur secundùm plenitudinem lunæ, cui ad complendum mensem supersunt tres alij dies. Non ergo in alterum mensem recidit, quando intra

eundem mensem qui primus est, Pascha celebrabitur. Ad litteram autem nos teneri non oportere, licet consuetudo celebrandi Pascha ipsa nos instruat; tamen & (1. Cor. 5.) Apostolus docet, qui ait: *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Sed & proposita lectio docet litteram non sequendam. (Exod. 12.) Sic enim habes: *Et facies Pascha Domino Deo tuo quartodecimo die mensis primi.* Diem pro luna dicit. Vnde peritissimi quoque secundum legem lunari cursu computant mensem: & ideo cum à pluribus nonis lunæ cursus incipiat, hoc est, dies primus, vides pridie nonas Maij adhuc mensem primum nouorum computari posse. Ergo & iuxta legis sententiam primus hic mensis est.

H Denique μῆνα vocant Græci, vnde μῆνας Græcè dicunt menses & naturalis vsus nationum exterarum lunam pro diebus appellat. Alium autem diem passionis, alium resurrectionis celebrandum, veteris (Ibidem.) quoque testamenti series ostendit. Sic enim habes: *Agnus sine macula, mundus, consummatus, anniculus, masculus erit vobis, ab ouibus & hædis sumetis, & erit vobis in obseruatione vsque in quartamdecimam mensis huius, & occidetis illum tota multitudo Synagogæ filiorum Israel ad vesperum, & sument de sanguine eius, & ponent super duos postes, & super limen ostij domus, in qua manducabunt eum inter semetipsos: manducabunt carnem hanc nocte igni assam.* Et infra:

I (Ibid.) *Et edetis illum cum sollicitudine. Pascha est enim Domini: & pertransibo in terram Ægyptiorum in nocte illa, & percutiam omnem primitiuum in Ægypto ab homine vsque ad pecus, & in omni terra Ægypti faciam vindictam, ego Dominus. Et erit vobis sanguis in signo in domibus, in quibus eritis ibi, & videbo sanguinem, & protegam vos, & non erit in vobis plaga exterminij. Et contriuero terram Ægypti. & erit dies hic vobis memorabilis & solennis, & diem festum agetis cum Domino in progenies vestras, legitimum sempiternum, diem festum agetis illum.*

K Aduertimus & passionis diem descriptum in ieiunio, quia ad vesperum occidendus est agnus, licet vltimum tempus pro vespere possimus accipere, secundùm Ioannem qui ait: *Pueri, nouissima hora est.* (1. Ioan. 2.) Sed & iuxta mysterium vespere dici constat occisum, quando tenebræ statim factæ sunt: & ieiunium deferendum eo die verum est, quia ita edetis illum cum sollicitudine. Ieiunantibus enim sollicitudo adhæret. Resurrectionis autem die exultatio refectionis est atque lætitiæ, quo die videtur

G exisse populus ex Ægypto, primitiuis Ægyptiorum necatis: quod posteriora euidentiùs docet, in quibus ait scriptura: *Quia postquam fecerant Iudæi pascha sicut præcepit Moyses, factum est circa mediam noctem, & Dominus percussit omnem primitiuum in terra Ægypti, a Primitiuo Pharaonis. Et vocauit Pharao Moysem & Aaron nocte, & dixit illis: Surgite & exite de populo meo, & vos & filij Israel, ite & seruite Domino Deo vestro.* (Exod. 12.) (Ibidem.) Et vrgebant Ægyptij populum, festinantes quàm celerrime expellere. Denique sic profecti sunt Israelitæ, vt non occurreret sibi azyma fermentare. Eiecerunt enim eos Ægyptij, & non potuerunt sustinere nec apparatum sibi fecerunt in viam. Reseratum est igitur,

H diem resurrectionis obseruandum post diem passionis, qui dies resurrectionis non quartadecima luna debet esse, sed postea, vt vetus loquitur testamentum, quia dies resurrectionis is, cùm egrediens populus de Ægypto in mari & in nube baptizatus, vt Apostolus dicit, mortem vicit, (1. Cor. 10.) panem spiritalem accipiens, & potum de petra hauriens spiritalem: nec passionem Domini die Dominica posse celebrari: & si quartadecima luna in Dominicam inciderit, adiungendam hebdomadam alteram, sicut & septuagesimosexto anno a die imperij Diocletiani factum est. Nam tunc trigesimo die Pharmuthi mensis, qui septimo

I kalend. Maij, Dominicam Paschæ celebrauimus sine vlla dubitatione maiorum. Simul etiam lunæ cursus & ratio suffragatur, quoniam vigesima prima luna proximum Pascha celebrandum est; nam vsque ad vigesimamprimam lunam consueuit extendi. Ergo cùm tot veritatis indicia concurrant, iuxta maiorum exempla festum publicæ salutis læti exultantésque celebremus postes nostros vbi est ostium verbi quod sibi Apostolus optat aperiri, fide passionis Dominicæ colorantes. (Exod. 12.) De hoc ostio dicit etiam Dauid: *Pone Domine custodiam ori meo, & (Coloss. 4.)*

K *ostium circuitus labijs meis:* (Psal. 140.) vt nihil aliud nisi sanguinem Christi loquamur, quo mortem vicimus, quo redempti sumus. Fragret in nobis odor Christi. Ipsum audiamus, in illum & mentis & corporis oculos dirigamus, opera eius mirantes, beneficia prædicantes: super limen ostij nostri sacræ redemptionis confessio resplendeat. Sumamus feruenti spiritu sacramentum in azymis sinceritatis (1. Cor. 5.) & veritatis, pia doctrina gloriam patris & filij & spiritus maiestatem indiuiduam concinentes.

S. AMBROSII DE PASCHALIS CELEBRITATIS RATIONE ENARRATIONIS FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE OBITV FRATRIS SVI SATYRI LIBER.

In quo agit de morte fidelibus æquanimiter toleranda, & se ac populum consolatur.

(Rom. 12.) DEDVXIMVS, fratres dilectissimi, hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam Deo placentem, dominum & fratrem meum (Rom. 5.) Satyrum. Memineram quippe eum esse mortalem, nec fefellit opinio, sed superabundauit gratia. Itaque nihil habeo quod querar, sed habeo in quo Deo gratias agam: quia semper optaui, vt si quæ perturbationes vel Ecclesiam vel me manerent, in me potius ac

L meam recideret domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cùm omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem priuato dolore transegi, & in me conuersum est quidquid omnibus timebam: atque vtinam hic consummatum sit, vt dolor meus publici doloris redemptio sit. Nihil quidem habui, fratres charissimi, in rebus humanis tanto fratre pretiosius, nihil amabilius, nihil charius. Sed præstant priuatis publica. Ipsius quoq; si quis sententiā sciscitaretur, mallet occidi pro aliis, quàm sibi viuere. Propterea enim pro

M omnibus secundùm carnem Christus est mortuus, vt (2. Cor. 5.) nos non solis nobis viuere disceremus. Accedit illud quòd ingratus diuinitati esse non possim. Lætandum est enim magis quòd talē fratrē habuerim, quàm dolendū quòd fratrē amiserim. Illud enim munus, hoc debitum est. Itaque perfunctus sū quamdiu licuit concesso mihi

A fœnore: qui depoſuit pignus, recepit. Nihil intereſt vtrum abiures depoſitum, an doleas reſtitutum. In vtroque & fidei ambiguum & vitæ periculum eſt. An ſi pecuniam neges, culpa eſt: ſi hoſtiam neges, impietas non eſt? cùm pecuniæ fœnerator illudi poſſit, naturę auctor, & neceſſitudinis creditor fraudari non queat. Itaque quantò vberior fœnoris ſumma, tantò gratior ſortis vſura. Vnde ingrati de fratris morte eſſe non poſſumus, quia quod naturæ communis fuit, reddidit: quod gratiæ ſingularis eſt, meruit. Quis enim communem conditionem recuſet? Quis doleat ſibi proprium pignus ereptum, cùm ad ſolatium noſtri filium ſuum vnicum pro nobis
Rom. 8. pater tradiderit ad mortem? Quis exceptum ſe putet eſſe
B debere à conditione moriendi, qui non ſit exceptus à conditione naſcendi? Magnum pietatis myſterium, vt mors corporis nec in Chriſto eſſet excepta: ac licet naturæ Dominus, carnis tamen quam ſuſceperat, legem non recuſaret. Et mihi neceſſe eſt mori, illi neceſſe non
Ioan. 12. fuit. An qui de ſeruo dicit: *Si eum volo ſic manere donec venio, quid ad te?* non potuit ipſe ſic manere ſi vellet? Sed
1. Cor. 5. perpetuitate vitæ huius ſibi pretium, mihi ſacrificium perdidiſſet. Quod igitur maius eſt ſolatium noſtri, quàm quòd ſecundùm carnem eſt Chriſtus mortuus? Aut cur ego vehementius fleam fratrem, cum ſciam illam mori non potuiſſe pietatem? Cur ſolus præ cæteris fleā, quem fletis omnes? Priuatum dolorem cõmuni dolore digeſſi,
C
Prou. 11. præſertim cùm meæ lachrymæ nihil proſint, veſtræ autem lacrymæ fidem adſtruant, conſolationem afferant. Fletis diuites, & flendo probatis nihil opitulari repoſitas diuitias ad ſalutem, cùm pecuniæ pretio mors differri non queat, & pari vſu diuitem inopemq; dies ſupremus eripiat. Fletis ſenes, quòd in hoc liberorum ſortem pauetis. Et ideo quia vitam corporis producere non poteſtis, inſtituite liberos non ad vſum corporis, ſed ad virtutis officium. Fletis & iuuenes, quòd naturæ finis non ſit maturitas ſenectutis. Fleuerunt & pauperes, & quod multo eſt pretioſius, multóque vberius, lacrymis ſuis
D eius delicta lauerunt. Iſtæ ſunt lachrymæ redemptrices, iſti gemitus qui dolorem mortis abſcondunt, iſte dolor qui perpetuæ vbertate lætitiæ veteris ſenſum doloris obducit. Itaque licet priuatum funus, fletus tamen eſt publicus: & ideo non poteſt fletus eſſe diuturnus, qui vniuerſorum eſt affectionibus conſecratus. Nam quid te mi frater amantiſſime, fleam, qui mihi ſic ereptus es, vt eſſes omnium? Non enim perdidi vſum tui, ſed commutaui: ante corpore inſeparabilis, nunc indiuiduus affectu, Manes enim mecum, ac ſemper manebis. Et quidem cùm viueres nobiſcum, numquam te patria eripuit mihi: nec ipſe mihi vnquā patriam prętuliſti & nunc alteram
E præſtitiſti. Cœpi enim iam hic non eſſe peregrinus, vbi melior mei portio eſt. Numquam enim totus in me fui, ſed in altero noſtri pars maior amborum: vterque autem eramus in Chriſto, in quo & ſumma vniuerſitatis, & portio ſingulorum eſt. Hic mihi tumulus genitali ſolo gratior, in quo non naturę, ſed gratiæ meæ fructus eſt. In iſto enim corpore quod nunc examine iacet, præſtantior vitæ meæ functio: quia in hoc quoque quod gero corpore, vberior tui portio. Atque vtinam vt memoriæ, vt gratię, ita etiam vitæ tuę hoc quidquid eſt quod ſpiramus, ſpirare poſſemus, dimidiúmque meorum decideret temporum, quòd ad tuorum proficeret vſum. Par enim erat, vt quibus indiuiſum ſemper fuit patrimonium
F facultatum, non eſſet vitę tempus diuiſum: vel certè qui indiſtincta ſemper habuimus viuendi conſortia, non haberemus diſtincta moriendi.

Nunc verò frater, quò progrediar, quòve conuertar? Bos bouem requirit, ſeque non totum putat, & frequenti mugitu pium teſtatur affectum, ſi fortè defecerit cum quo ducere collo aratra conſueuit: & ego te frater non requiram? Aut poſſim vnquam obliuiſci tui, cum quo vitę huius ſemper aratra ſuſtinui? Labore inferior fui, ſed amore coniunctior: non tam mea virtute habilis, quàm tua patientia tolerabilis: qui pio ſemper ſollicitus affectu latus meum tuo latere ſepiebas: charitate, vt frater: cura, vt pater: ſollicitudine, vt ſenior: reuerentia, vt iunior. Ita in vnius neceſſitudinis gradu complurima

A mihi neceſſitudinum officia impendebas: vt in te non vnum, ſed plures amiſſos requiram, in quo vno ignorata adulatio, expreſſa eſt pietas. Neque enim habebas quod ſimulatione adderes, qui totum pietate comprehenderas, vt nec incrementa reciperis, nec vicem expectaris. Sed quò immemor officij memor gratiæ, immodico dolore progredior: Reuocat Apoſtolus, & tamquam frenos mœrori indicit, dicens, ſicut nuper audiſtis: *Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non triſtes ſitis, ſicut & cæteri qui ſpem non habent.* Date veniam, fratres chariſſimi, 1. Theſ. 4.
Neq; enim poſſumus dicere: *imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti:* ſed ad imitandum ſi auctorem quæritis, habe- 1. Cor. 4.
B tis quem poſſitis imitari. Non omnes ad docendum idonei, vtinam omnes ad diſcendū habiles. Non grauē lachrymis contrahimus culpam: non omnis infidelis aut infirmitatis eſt fletus. Alius eſt naturæ dolor, alia eſt triſtitia diffidentiæ: & plurimum refert deſiderare quod habueris, & lugere quod amiſeris. Non ſolus dolor la- Pſal. 6.
chrymas habet, habet & lætitia lachrymas ſuas. Et pietas fletum excitat, & oratio ſtratum rigat, & lachryma Gen. 50.
iuxta propheticum dictum, lectulum lauat. Fecerunt & fletum magnum ſui cùm patriarchæ ſepelirentur. Lachrymæ ergo pietatis indices, non illices ſunt doloris. Ioan. 11.
Lachrymaui ergo fateor etiam ego, ſed lachrymauit & Dominus. Ille alienum, ego fratrem. Ille in vno lachry-
C mauit omnes, ego in omnibus lachrymabo te frater. Ille noſtro non ſuo lachrymauit affectu. Neque enim di- Matt. 26.
uinitas lachrymas habet: ſed lachrymauit in eo qui triſtis fuit, lachrymauit in eo qui crucifixus eſt, qui mortuus, qui ſepultus: lachrymauit in eo de quo hodie nobis inſinuauit Propheta, dicens: *Mater Sion dicet homo, & homo factus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſſimus.* In eo Pſal. 86.
lachrymauit, quòd matrem Sion dixit, genitus in Iudæa, ſuſceptus ex Virgine. Matrem autem ſecundùm diuinitatem habere non potuit, quia auctor eſt matris. Ille factus eſt non diuina generatione, ſed humana, quia homo factus eſt. Deus natus eſt. Sic & alibi habes: *Puer* Eſai. 9.
D *natus eſt nobis, filius datus eſt nobis.* In puero enim nomen ætatis, in filio plenitudo diuinitatis eſt: factus ex matre, Act. 2.
natus ex patre, idem tamen & natus & datus: non diuerſum, ſed vnum putes. Vnus enim Dei filius, & natus ex Pſal. 86.
patre, & ortus ex Virgine: diſtanti ordine, ſed in vnum concurrente nomine, ſicut & præſens lectio docet: *Quia & homo factus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſſimus,* homo vtique corpore, altiſſimus poteſtate. Et ſi Act. 2.
Deus & homo diuerſitate naturæ, idem tamen non alter in vtroque. Aliud ergo ſpeciale naturæ ſuæ, aliud commune nobiſcum: ſed in vtroque vnus, & in vtroque perfectus. Non igitur mirādum eſt quia & Dominum eum
E & Chriſtum fecit Deus. Fecit ergo Ieſum, eum vtique Pſal. 86.
qui ex corpore nomen accepit; fecit eum de quo etiam patriarcha ſcribit Dauid: *Mater Sion dicet homo, & homo factus eſt in ea.* Homo autem factus, diſſimilis vtique eſt non diuinitate, ſed corpore: nec diſcretus à patre, ſed exceptus in munere: manens in conſortio poteſtatis, ſegregatus in myſterio paſſionis.

Plura loci huius tractatus expoſcit, quibus poſſimus Vide lib. de
oſtendere auctoritatem patris, proprietatem filij, trini- Fide ad
tatis totius vnitatem: ſed conſolandi hodie non tractan- Grat.
di partes recepi: quamquam adducere à mœrore animum intentione tractandi, conſolationis ſit vſus. Sed
F temperandus mihi magis mœror, quam alienandus affectus eſt, vt mulceantur magis deſideria, quàm ſopiantur: Non licet enim abire à fratre longius, & occupatione ſubduci cùm velut comitandi eius gratia hic ſermo ſuſceptus ſit, vt diutius ſenſu proſequar proficiſcentem & quem oculis teneo, mente complectar. In illo enim totam oculorum aciem figere libet, cùm illo totis animorum officiis immorari, illum toto blandiciarum ambire obſequio, dum ſtupet animus: nec amiſſum credo, quem adhuc cerno præſentem; nec mortuum puto cuius adhuc officia non requiro, quibus ego vitæ meæ vſum & ſpirandi omne munus addixeram. Quid enim referam tantæ gratiæ tanto labori? Ego te frater heredem feceram, tu me heredem reliquiſti. Ego te ſuperſtitem optabam, tu me ſuperſtitē dimiſiſti. Ego pro muneribus tuis

vt compensarem beneficia, vota referebam: nunc & G vota perdidi, sed tamen tua beneficia non amisi. Quid agam mei successor hæredis? Quid agam meæ vitæ superstes? Quid agam exors huius quod capio luminis? Quas grates, quæ munera referam tibi? Nihil à me præter lachrymas habes. Aut fortasse securus meriti tui, quas solas superstites habeo lachrymas, non requiris. Nam etiam cùm adhuc viueres, flere prohibebas: mœrorémque magis nostrum quàm tuam mortem tibi esse testabaris dolori. Prohibent vlterius prodire lachrymæ, fletúsque reuocant. Prohibet etiam tui gratia: ne dum nostra deflemus, de tuis meritis desperare videamur. At certè vt nobis etiam mœroris istius minuisti H acerbitatem, non habeo quod timeam, qui timebam tibi, non habeo quid mihi iam mundus eripiat. Et si sancta superest soror integritate venerabilis, æqualis moribus, non impar officiis: tibi tamen ambo plus timebamus, in te vitæ huius iucunditatem repositam putabamus. Propter te viuere delectabat, propter te mori non pigebat. Te enim ambo superstitem precabamur, tibi nos superuiuere non iuuabat. Quomodo non cohorruit animus, cùm metus huiusmodi titillaret? Quomodo consternata mens erat ægritudinis tuæ nuntio? Væ miseræ opinioni? Putabamus redditum, quem videmus dilatum. Tuis enim votis apud sanctum martyrem I Laurentium impetratum esse nunc cognoscimus commeatum, atque vtinam non solùm commeatum, sed etiam prolixum vitæ tempus rogasses. Potuisti annos plurimos impetrare viuendi, qui potuisti commeatum impetrare veniendi. Et quidem tibi omnipotens æterne Deus gratias ago, quòd vel hæc nobis suprema solatia non negasti, quòd amantissimi fratris ex Siculis Africanisve regionibus exoptatum nobis reditum contulisti. Ita enim maturè postquam venit ereptus est, quasi propter hoc solum videretur esse dilatus, vt ad fratres rediret. Habeo planè pignus meum quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere, habeo quas complectar re- K liquias, habeo tumulum quem corpore tegam, habeo sepulchrum super quod iaceam: & commendabiliorem Deo futurum esse me credam, quòd supra sancti corporis ossa requiescam. Vtinam sit potuissem aduersus mortem quoque tuam meum corpus obiicere. Si gladiis petitus esses, me pro te potius suffigendum dedissem: si exeuntem potuissem reuocare animam, meam potius obtulissem. Nihil mihi profuit vltimos hausisse anhelitus, nihil flatus in os inspirasse morienti. Putabam enim quod aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te ipse transfunderem. O infelicia illa, L tamen dulcia suprema osculorum pignora! O amplexus miseri, inter quos exanime corpus obriguit, halitus supremus euanuit! Stringebam quidem brachia, sed iam perdideram quem tenebam: & extremum spiritum ore legebam, vt consortium mortis haurirem. Sed nescio quomodo vitalis ille mihi halitus factus est, & maiorem gratiam in ipsa morte redolebat. Atque vtinam si tuam nequiui meo spiritu vitam producere, vel vltimi anhelitus sui vigor transfundi potuisset in meam mentem, & illam tui animi puritatem atque innocentiam noster spirasset affectus. Hanc mihi hereditatem, frater charissime, reliquisses, quæ non lachrymabili do- M lore perculeret affectum, sed memorabili gratia commendaret heredem.

Quid igitur nunc agam, cùm omnes vitæ istius suauitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi vnus eras domi solatio, foris decori: tu, inquam, in consiliis arbiter, curæ particeps, deprecator sollicitudinis, depulsor mœroris: tu meorum assertor actuum, cogitationúmque defensor: tu postremò vnus, in quo domestica sollicitudo resideret, publica cura requiesceret. Testor sanctam animam tuam, me in publicis ecclesiis id sæpe veritum esse, ne displicerem tibi. Denique vbi redisti, obiurgasti † morem. Ita domi forísque eruditor quidam & arbiter sacerdotis, vt domestica cogitare non sineres, publica curare censeres. Et vereor, ne videar arroganter dicere. Hæc enim laudis tuæ portio est, quia sine offensione vlla & gubernasti fratris domum, & cõmendasti sacerdotium. Sentio equidem quòd repetendis officiis tuis, recensendísque virtutibus afficiatur animus: sed tamen in ipsa mei affectione requiesco, atq; hæ mihi recordationes etsi dolorem renouant, tamen adferunt voluptatem. An ego possum aut non cogitare de te, aut vnquam sine lachrymis cogitare? Et potero vnquam aut tanti non meminisse fratris, aut sine lachrymabili quadam meminisse gratia? Quid enim mihi vnquã iucũdum, quod non esset ex te profectum? Quid vnquam mihi sine te, aut tibi vnquam sine me voluptati fuit? Quis non visus nobis, & prope visus ipse somnúsque communis? Quæ discreta vnquam voluntas? quod non cõmune vestigium? Ferè vt eùm gradum tollerem, vel tu meum, vel ego tuum corpus viderer attollere. Quòd si quando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares, affectum vultum cerneres, mœstum animum indicares: non assueta gratia, non vigor solitus prænitebat, suspecta omnibus solitudo metum alicuius ægritudinis afferebat. Ita nouum videbatur omnibus nos diuidi. Ego certè fraternæ impatiens & non oblitus absentiæ, quasi præsentem reflexa sæpius ceruice quærebam, & coram alloqui atq; aspicere videbar mihi. Sed tanquam suspensum collo iugum, vbi speratis excideram, trahere me putabam: difficilis progredi, verecundus videri, & redire deproperans, quòd sine te procedere non liberet. At verò vbi ambobus prodeundum fuit, non plura itinere vestigia quàm verba: nec incessus, quàm sermo crebrior: nec ambulandi cura; sed colloquendi gratia. Vterque enim nostrum ex alterius ore pendebat. Non intento aspectu legere iter, sed mutuò sollicitos experiri sermones, haurire oculorum gratiam, spirare fraternæ imaginis voluptatem. Quàm virtutes tuas tacitus mecum ipse mirabar: Quàm plaudebã mihi, quòd tali me Dominus fratre donauerat, tam pudico, tam efficaci, tam innocenti, tam simplici? Vt cùm tuam innocentiam cogitarem, efficaciam desperarem: cum efficaciã cernerem, innocentiam non putarem. Sed vtrumq; mira quadam virtute iungebas. Deniq; ea quæ ambo nequiueramus concludere, solus implesti. Plaudebat sibi, vt audio Prosper, quòd sacerdotij mei occasione redditurũ se quę abstulerat non putabat: sed vehemẽtiorem tuam vnius efficaciam expertus est quàm duorũ. Itaq; soluit omnia, nec moderationi ingratus tuæ, nec illudens pudori: sed & modestiæ gratus, nec insolens efficaciæ. Sed cui frater illa quæsisti? Nos enim volebamus laborum tuorum esse præmium, quod documentũ erat. Peregisti omnia, & vbi perfunctus omnibus reuertisti, tu solus nobis, qui omnibus es pręferẽdus, eriperis: quasi ideo mortem distuleris, vt consummares pietatis officium, palmã efficaciæ reportares. Quam nec ipsi nos frater charissime, sæculi huius delectabant honores, quòd nos à nobis inuicẽ diuidebant? Quos ideo adepti sumus, non quia fuit eorum expetẽda perceptio, sed ne vilis dissimulatio videretur. Aut fortasse ideo sunt tributi, vt quia immaturo tu obitu nostræ futurus eras voluptatis occasus, sine nobis viuere disceremus. Et quidem præsagæ mentis agnosco formidinem, dum repeto sæpe quæ scripserim. Reuocabam te frater, ne ipse Africam peteres, ac potius aliquem destinares: timebam te committere viæ, fluctibus credere, & solito metus maior incesserat animum. Sed & peregrinationem explicuisti, & rem ordinasti, & veteri & sentinoso, vt audio, nauigio iterum te fluctibus credidisti. Namque dum celeritatem aucuparis, cautelam prætermisisti, auidus nostræ gratiæ, dissimulans periculi tui. O fallax lætitia! ô incerta humanarum rerum curricula! Ex Africa redditum, ex mari restitutum, ex naufragio seruatum, putabamus iam nobis non posse eripi: sed grauiora naufragia in terris positi sustinemus. Nam quem non potuerunt naufragia maris ad mortem deducere, strenuis natatibus euitata, eius mors cœpit nobis esse naufragio. Quid enim superest suauitatis, quibus tam prædulce decus, tam clarum in his mundi tenebris lumen extinctum est, in quo non nostræ solùm familiæ, sed totius patriæ decus occidit?

Habeo sanè vobis, fratres dilectissimi, plebs sancta, maximam gratiam, quòd non alium dolorem meum quàm vestrum

al. moram.

A vestrum putatis, quòd nobis accidisse hanc nostri creditis sollicitudinem, quod fletum totius ciuitatis, ætatum omnium, ordinum omnium vota, noua quadam pietate defertis. Nõ enim misericordiæ priuatæ dolor, sed quoddam publicæ officium & munus est gratiæ. Aut si qua vos mei tangit misericordia, quòd talem fratrem amiserim, habeo fructum vberẽ, habeo vestri pignus affectus. Mallem fratrem viuere: sed tamen publicũ officium in secundis rebus iucundius est, in aduersis gratius. Neque verò nihil mediocre meritum tanti videtur officii. Neque enim otiosè vel in Actibus Apostolorum Thabitam mortuam flentes viduæ describuntur, vel in Euangelio mota lacrymis viduæ prosequens turba funus adolescentis inducitur, cui resurrectio debebatur, illam tamẽ Thabitam viduæ, hunc tota ciuitas fleuit. Non ergo dubium est vestris lacrymis Apostolorum patrocinium comparari, non, inquam, dubiũ est Christum misericordia motum, cum vos flentes videret. Etsi nunc non tetigit loculum susceptit tamen commendatum spiritum. Et si non appellauit corporis voce defunctum, diuinæ tamen potestatis auctoritate à cruciatibus mortis, & nequitiæ spiritalis incursionibus eius animam liberauit. Et si non resedit in loculo qui erat mortuus, tamen requieuit in Christo. Et si non locutus est nobis, tamen ea quæ supra nos sunt cernit, & quæ potiora sunt nobis, iam se videre lætatur. Per ea enim quæ in Euangelio legimus, quæ futura sunt intelligimus: & præsentium species, indicium est futurorum. Non opus fuit ei resurrectio temporalis, cui æterna debetur. Quid enim in hanc miseram & ærumnosam recideret labem, atque in hanc flebilem vitam rediret, quem raptum magis esse ex tam imminẽtibus malis, vrgentibúsque periculis gaudere debemus? Nam si pacato sæculo, bellisque cessantibus raptum Enoch nemo defleuit, sed magis Propheta laudauit, sicut de illo scriptura dixit: *Raptus est ne malitia mutaret cor eius*: quanto magis nunc iure dicendum est, cum ad sæculi lubricum vitæ accedat ambiguum, Raptus est, ne manus incideret Barbarorum? Raptus est ne totius orbis excidia, mũdi finem, propinquorum funera, ciuium mortes, ne postremo sanctarum virginum atq; viduarum, quod omni morte acerbius est, colluuionem videret? Ego verò te frater cum vitæ tuæ flore, tum mortis commoditate beatum arbitror. Non enim nobis ereptus es, sed periculis: non vitam amisisti, sed ingruentium acerbitatum formidine caruisti. Nam qua eras sanctæ mentis misericordia in tuos, si nunc vrgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantum ingemisceres, quàm doleres in Alpium vallo summam nostræ salutis consistere, lignorúmque consedibus construi murum pudoris? Qua afflictione mœreres tam tenui discrimine tuos ab hoste distineri, ab hoste impuro atque crudeli, qui nec pudicitiæ parceret nec saluti? Quonam, inquam, hæc modo ferres, quæ nos perpeti, & fortasse (quod grauius est) spectare cogemur rapi virgines, & auulsos à complexu parentum paruulos liberos supra tela iactari, incestari sacrata Deo corpora, & senilem viduæ maturioris vterum in vsus desuetos onerum redire, non pignorum? Quonam, inquam, modo ista tolerares, qui etiam vltimo spiritu, tui iam fortassis oblitus & adhuc nostri non immemor, de cauenda incursione Barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans non frustra te dixisse fugiendum: fortasse ideo, quòd nos destitui tua morte cernebas: quod non infirmitate animi, sed pietate faciebas, & si infirmus pro nobis, tamen firmus tibi. Qui cùm à viro nobili reuocareris Symmacho tuo parente, quòd ardere bello Italia diceretur, quòd in periculum tenderes, quod in hostem incurreres; respondisti hanc ipsam tibi causam esse veniendi, ne nostro deesse periculo, vt consortem te fraterni discriminis exhiberes. Felix igitur tam opportuno obitu, quia non es in hunc seruatus dolorem. Certè felicior quàm sancta soror, quæ tuo solatio destituta, de suo pudore sollicita, duobus nuper beata germanis, nunc ex duobus fratribus ærumnosa, neque alterum sequi potest, neque alterum derelinquere: qui tumulus hospitium tuus, & corporis tui sepulchrum est domus. Atque vtinam vel hoc tutum diuersorium. Cibus in fletibus, potus in lacrymis. Cibum etenim dedisti nobis panem lacrymarum, & potum dedisti nobis in lacrymis in mensura, aut fortasse vltra mensuram. Nam quid de me loquar, cui neque mori licet, ne sororem relinquam: neque viuere libet, ne à te reuellar? Quid enim mihi sine te potest esse iucundum, in quo omnis semper fuit nostra iucunditas? Aut quid diutius in hac vita degere iuuat, atque in terris morari, in quibus tamdiu iucundè viximus, quamdiu simul viximus? Et si esset quod hîc delectare nos posset, sine te delectare non posset. Et si quando voluimus impensè vitam producere, iam tamen sine te esse nollemus. Hæc intolerabilia.

Act. 9.
Luc. 7.
Ibidem.
Gen. 5.
Sap. 4.
Psal. 79.

B Quid enim tolerabile sine te tanto vitæ comite, tanto laborum meorum officiorúmque consorte? Cuius ego casum, quo esset tolerabilior, nec præmeditari potui, ita pauebat animus de illo tale aliquid cogitare: non quò conditionem ignorarem, sed quidam votorum visus sensum communis fragilitatis obduxerat, vt de illo nisi secunda omnia cogitare nescirem. Denique proximè cum graui quodam, atque vtinam supremo vrgeret occasu, hoc solum dolebam quòd non ipse assideres lectulo, ac votiuum mihi cum sancta sorore paritrus officium, morientis oculos digitis tuis clauderes. Quid optaueram? Quid rependo? Quæ vota deficiunt? Quæ ministeria succedunt? Aliud præparabam, aliud exhibere compel-

C lor: non iam ipse ministerium funeris, sed minister. O dura oculorum lumina, quæ potuistis fratrem videre morientem! O immites & asperæ manus, quæ clausistis oculos in quibus plus videbam! O durior ceruix, quæ tam lugubre onus consolabili licet obsequio gestare potuisti! Hęc tu frater mihi iustius exhiberes. Hæc ego à te expectabam hæc ego officia desiderabam. Nunc verò ipse meæ vitæ superstes, quod sine te solatium capiam, qui solus mœrentem solari solebas, excitare lætitiam, mœstitudinem propulsare? Qualem te nunc ego frater aspicio, iam nulla mihi verba referentem, iam nulla offe-

D rentem oscula? Quamquam ita mutuus semper vtrique nostrum insederit amor, vt interiore potius foueretur affectu, quã forensi blanditia diuulgaretur. Neq enim aliorum quærebamus testimonium, qui tantam nostri gratiam tenebamus. Ita virilis se vtrique nostrum germanitatis succus infuderat, vt non blanditiis probare amorem, sed conscia mente pietatis interno amore conteneri, fucum blanditiarum non requirere videremur; quos & ipsa in amorem mutuum imago formaret. Nescio enim qua expressione mentis, qua corporis similitudine alter in altero videbamur. Quis te aspexit, qui non me visum putaret? Quotiens aliquos salutaui, qui quoniam te prius consalutauerant, se à me iam dicerent

E salutatos? Quanti tibi dixerunt aliquid, qui se mihi dixisse memorarent? Quanta mihi hinc gaudia, quanta frequenter oborta lætitia quod eos errare in nobis cernerem? Quàm gratus error, quàm iucũda prolapsio, quàm religiosa fallacia, quàm suauis calumnia! Neque enim de tuis erat aliquid aut factis aut sermonibus quod timerem, qui mihi tua lætabar adscribi. Tamen si vehementius contenderent quod se mihi aliquid intimasse memorarent, respondebam ridens & gaudens: Videte ne fratri dixeritis. Nam cùm omnia nobis essent nostra communia, indiuiduus spiritus, indiuiduus affectus, solum ta-

F men commune non erat secretum amicorum: non quo conferendi periculum vereremur, sed tenendi seruaremus fidem. Sanè si consilio pendenda res esset, erat semper commune consilium, nec semper commune secretum. Nam etsi amici ita alteri nostrum dicerent, vt dicta sua ad alterutrum peruenirent, tamen scio plerumq; ita fidem secreti esse seruatam, vt nec fratri committeretur. Erat enim fidele iudicium, & extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatum.

His igitur tantis ac talibus bonis in excessum quendam fateor mẽtis elatus, superstitem me timere † desiteram, quòd illum vita crederem digniorem: & ideo excepi plagam quam ferre non possum. Tolerabiliora enim tanti doloris præmeditata, quàm inexplorata vulnera. Quis iam mœstum solabitur? Quis afflictum leuabit? Cum quo participabo curas? quis me ab istius mũdi ven-

al. desiderem.

al. author. dicabit vsura? Tu enim † actor negotiorum, cēsor seruu-
lorum, arbiter fratrū: non litis, sed pietatis arbiter. Nam
si quando aliquid cum sancta sorore mihi conferendum
fuit, vtra melior videretur sententia, te iudicem sumeba-
mus: qui nullius læderes os, atq; vtrique satisfacere ge-
stiens, & amandi affectum tenebas, & censendi modum:
vt & vtrumque gratum dimitteres, & vtriusq; tibi gra-
tiam vendicares. Aut si ipse aliquid disceptandum defer-
res, quam grata contentio tua? quàm sine felle ipsa indi-
gnatio? quàm seruulis ipsis coercitio non amara, cùm te
fratribus magis deferre, quàm ex affectu diceres vendi-
cate? Nobis enim professio repressit studia coercendi,
immò tu frater ab omni nos adducebas coercitionis af-
fectu: vēdicare pollices, & lenire desiderās. Non medio-
cris igitur prudentiæ testimonium, quæ ita à sapientibus
definitur, Bonorum primum esse Deus scire, & verum
illud atq; diuinum pia mente venerari, illam amabilem
& concupiscendam æternę pulchritudinem veritatis to-
ta mentis charitate diligere. Secundum autem, in pro-
ximos à diuino illo fonte atque cælesti naturæ deriuare
pietatem: quod etiam mundi sapientes nostris hausere de
legibus. Neque enim deriuare ista in hominum discipli-
nas, nisi de cælesti illo diuinæ legis fōte potuissent. Quid
igitur obseruantiam eius erga Dei cultum prædicem?
Qui priusquam perfectioribus esset initiatus mysteriis,
in naufragio constitutus, cum ea qua veheretur nauis
scopuloso illisa vado, & vrgentibus hinc atque inde flu-
ctibus solueretur, non mortem metuens, sed ne vacuus
mysterij exiret è vita, quos initiatios esse cognouerat, ab
his diuinum illud fidelium sacramentum poposcit: non
vt curiosos oculos inferret arcanis, sed vt fidei suæ con-
sequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in oratio, &
oratium inuoluit collo, atque ita se deiecit in mare, non
requirens de nauis compage resoluta tabulam cui super-
natans iuuaretur, quoniam fidei solius arma quæsierat.
Itaque his se tectum atque munitum satis credens alia
auxilia non desiderauit. Simul fortitudinem eius specta-
re licet, qui fatiscente remigio non quasi naufragus tabu-
lam sumpserit, sed quasi fortis ex seipso adminiculū suæ
virtutis assumpserit. Nec deseruit spes, nec fefellit opi-
nio. Denique primus seruatus ex vndis, & in portū ter-
renæ stationis euectus, præsulem suum cui se crediderat,
recognouit: statimque vbi etiam cæteros seruulos suos
Cicero li. 1. vel ipse liberauit, vel liberatos comperit, negligens fa-
Officiorum cultatum, nec amissa desiderans, Dei Ecclesiā requisiuit,
Alcibiad. vt ageret gratias liberatus, & mysteria æterna cognosce-
de nat. ho- ret, pronuntians nullum referendæ gratiæ maius esse of-
min. ficium. Quòd si homini non referre, simile homicidio
Cic. lib. 3. iudicatum est: quantum crimen est non referre Dei? Est
Offic. ergo prudentis agnoscere seipsum, & quemadmodum à
sapientibus definitum est, secundùm naturam viuere.
Quid enim est tam secundùm naturam, quàm referre au-
ctori gratiam? Aspice cælum hoc, nonne auctori refert
Psal. 18. gratiam cùm videtur? *Cæli enim enarrant gloriam Dei, &
opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Mare ipsum
cùm sedatum atque tranquillum est, diuinæ serenitatis
testatur indicium: cùm mouetur, indignatio superna
terrori est. Nonne omnes Dei gratiam iure miramur,
cùm aduertimus quòd insensibilis natura quadam sensi-
bili ratione suos fluctus coerceat, & fines suos vnda co-
Gen. 1. gnoscat? Nam de terris quid loquar, quæ diuino obe-
dientes præcepto omnibus sponte animātibus pabulum
subministrant, atque id quod acceperint agri, vel vt cre-
scentibus vsus multiplicatum cumulatúmque resti-
tuunt? Ergo ille natura duce diuini rationem operis
igneo mentis vigore perceperat, sciuit primo omnium
saluatori suo gratiam esse referendam. Sed quia referre
non poterat, habere poterat. Est enim huiuscemodi gra-
tiæ vis, vt & cùm refertur, habeatur, & habendo refera-
tur. Referebat igitur gratiam, deferebat fidem. Nam qui
tantum mysterij cælestis inuoluti in oratio præsidium
24. q. 1. cap. fuisset expertus, quantum arbitrabatur si ore sumeret, &
aduocauit. toto pectoris hauriret arcano? quàm maius putabat fu-
sum in viscera, quod tantum sibi tectum orario profuis-
set? Sed non ita auidus fuit, vt esset incautus. Scimus
enim plerosque auiditate studij prætermittere cautio-

G nem. Aduocauit ad se Episcopum, nec vllam veram pu-
tauit nisi veræ fidei gratiam, percontatúsque ex eo est v-
trum nam cum episcopis catholicis, hoc est cum Roma-
na ecclesia conueniret, & forte ad id locorum in schis-
mate regionis illius ecclesia erat. Lucifer enim se à nostra
tunc temporis communione diuiserat, & quamquam
pro fide exulasset, & fidei suæ reliquisset heredes, non
putauit tamen fidem esse in schismate. Nam etsi fidem
erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non te- Ephes. 5.
nebat, cuius patiebantur velut quosdam artus diuidi, &
membra lacerari. Etenim cùm propter Ecclesiam Chri-
stus passus sit, & Christi corpus Ecclesia sit, non videtur
H ab his exhiberi Christo fides, a quibus euacuatur eius
passio, corpúsque distrahitur. Itaque quamuis gratiæ fœ-
nus teneret, & metueret tanti nominis debitor nauigare,
tamen eò transire maluit, vbi tutò posset exoluere. Iudi-
cabat enim diuinæ solutionem gratiæ in affectu ac fide
esse: quam quidem statim vbi primum copia liberior
Ecclesiæ fuit, implere non distulit, Deique gratiam & Cic. li. 2.
accepit desideratam, & seruauit acceptam. Nihil igitur Offic.
ea prudentia sapientius, quæ diuina & humana secernit.
Nam quid spectatam in stipēdiis forensibus eius facun-
diam loquar? Quàm incredibili admiratione in audito-
I rio præfecturæ sublimis emicuit? Sed malo illa laudare,
quæ perceptis mysteriis Dei duxit humanis esse potiora.
Fortitudinem quoq; eius si quis pleniùs spectare volet,
consideret quotiens post naufragium inuicto quodam
contemptu vitæ huius maria transfretauerit: diffusásque
regiones obeundo peragrarit: postremò quòd hoc ipso
tempore periculum non refugerit, sed ad periculum ve-
nerit, patiens iniuriæ, negligens frigoris, atque vtinam
sollicitus cautionis. Sed hoc ipso beatus, quòd dum li-
cuit vigore vti corporis, inoffenso ad exequenda quæ
vellet functus iuuentutis officio, vitam vixit, debilita-
tem ignorauit.

Qua verò prosecutione simplicitatem eius edisseram?
K Ea est enim quædam morum temperantia, mentísq; so-
brietas. Date quæso veniam, & permittite dolori meo,
vt de eo mihi pauló vberiùs liceat loqui, cum quo iam
non conceditur colloqui. Certè & vobis proficit, vt ad-
uertatis non fragilitate quadam vos hoc officium, sed Prou. 11.
iudicio tulisse, nec misericordia mortis impulsos, sed
virtutum honorificentia prouocatos. Anima enim be-
nedicta omnis simplex. Tantæ autem simplicitatis erat,
vt conuersus in puerum, simplicitate illius ætatis inno-
xiæ, perfectæ virtutis effigie, & quodam innocentium
morum speculo reluceret. Intrauit igitur in regnum
cælorum, quoniam credidit Dei verbo, quoniam sicut
L puer artem repulit adulandi, iniuriæ dolorem clemen-
ter absorbuit, quam clementiùs vindicauit, querelæ
quàm dolo promptior, satisfactioni facilis, difficilis am-
bitioni, sanctus pudori, vt frequenter in eo superfluam
magis verecundiam prædicares quàm necessariam quæ-
reres: Sed numquam superflua fundamenta virtutis. Pu-
dor enim non reuocat, sed commendat officium. Itaque
velut quadam virginali verecundia suffusus ora, cum
vultu affectum proderet, si fortè aliquam subitò veniens
offendisset parentem, velut depressus & quasi demersus
in terram, licet in ipso nequaquam dissimilis cœtu viro-
rum, rarus attollere os, eleuare oculos, referre sermo-
M nem; quod pudico quodam mentis pudoris faciebat,
cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Ete-
nim intemerata sacra baptismatis dona seruauit, mun-
dus corpore, purior corde: non minus adulterini sermo-
nis opprobrium quàm corporis perhorrescens, non mi-
norem ratus pudicitiæ reuerentiam deferendam integri-
tate verborum, quàm corporis castitate. Denique in
tantum castimoniam dilexit, vt nec vxorem expeteret,
licet in eo non solum castitatis appetentia fuerit, sed
etiam pietatis gratia. Miro autem modo & coniugium
dissimulabat, & iactantiam declinabat: tantáque erat
dissimulatio, vt nobis quoque vrgentibus differre ma-
gis consortium quàm refugere videretur. Hoc vnum
itaque fuit, quod nec fratribus crederet: non aliqua
cunctationis hæsitantia, sed virtutis verecundia. Quis
igitur non miretur virum inter fratres duos alteram vir-

ginem, alterum sacerdotem, ætate medium, magnanimitate non imparem, ita inter duo maxima munera præstitisse, vt alterius castitatem, alterius sanctitatem referret; nō professionis vinculo, sed virtutis officio: Ergo si libido atque iracundia, reliquorum vitiorum educatrices sunt, iure castitatem atq; clementiam dixerim quasdam virtutum parentes: quamquam pietas quoque vt om-
1. Tim. 4. nium principatus bonorum, ita etiam seminarium virtutum est cæterarum. Nam de parcimonia quid loquar; & quadam habendi castitate? Is enim non quærit aliena; qui sua seruat: nec inflatur in modico, qui contentus est proprio. Nihil ergo aliud nisi proprium recuperare vo-
1. Tim. 6. luit: magis ne fraudaretur, quàm vt ditaretur. Nam eos qui aliena quærunt, rectè accipitres pecuniæ nominabat. Quòd si radix malorum omnium auaritia est, vtique vitia exuit qui pecuniam non requirit. Numquam accuratioribus epulis aut congestis ferculis delectatus est, nisi cum amicos ad epulas rogaret: quantum naturæ satis esset, non quantum voluptati superesset, requirens. Et certè erat non pauper opibus, sed tamen pauper spiritu.
Matt. 5. De istius beatitudine nequaquam vtique dubitare debemus: qui neque vt opulens exultauit in diuitiis, neque vt pauper exiguum quod habuit iudicauit.

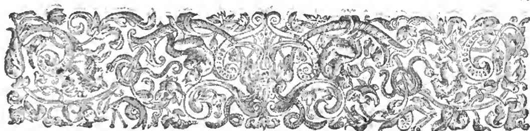
Superest, vt ad conclusionem cardinalium virtutum, etiam iustitiæ partes in eo debeamus aduertere. Nam etsi cognatę sint inter se concretæq; virtutes, tamen singu-
C larum quædam forma & expressio desideratur maximè-que iustitiæ. Ea enim sibi parcior foris tota est, & quidquid habet quadam inclementia sui, dum rapitur amore communi transfundit in proximos. Sed huius multiplex species. Alia erga propinquos, alia erga vniuersos, alia erga Dei cultum, vel adiumentum inopum. Itaque qualis in vniuersos fuerit, prouincialium quibus præfuit; studia docent: qui parētem magis fuisse proprium quam iudicem loquebantur: gratum piæ necessitudinis arbitrum, constātem æqui iuris disceptatorem. Inter fratres autem qualis fuerit, licet omne hominum genus bene-
D uolentia complecteretur; indiuisum patrimonium docet, nec distributa aut delibata, sed reseruata hereditas. Etenim pietatem sibi causam esse negauit testandi. Nam hoc quoque vltimò sermone signauit, cùm quos dilexerat, commēdaret, sibi nec vxoris arbitrium fuisse ducendæ, ne à fratribus diuelleretur: nec testamenti faciendi voluntatem, ne nostrum in aliquo arbitrium læderetur. Denique & oratus & obsecratus à nobis, nihil tamen condendum putauit: non oblitus pauperum, sed tantum obsecrans esse tribuendum, quantum nobis iustum vide-
al. iudicium. retur. Quo vno satis & diuini timoris expressit † indicium, & humanæ edidit religionis exēplum. Nam quod
Prou. 19. pauperibus contulit, Deo detulit: quoniam qui largitur
E pauperi, Deo fœnerat: & postulando quod iustum est,
Matt. 19. non exiguum, sed totum reliquit. Hæc enim est summa
Psal. 111. iustitiæ, vendere quæ habeas, & conferre pauperibus. Qui enim dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Ergo dispensatores nos, non heredes reliquit. Nam hereditas successori quæritur, dispēsatio pauperibus obligatur. Vnde non immeritò quantus fuerit,
Psal. 23. hodie quoque per vocem lectoris paruuli, Spiritus sanctus expressit: *Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam, nec fecit proximo suo*
Psal. 14. *dolum: hæc est generatio requirentium Deum.* Hic ergo & in montem Domini ascendet, & in tabernaculo habi-
F tabit Dei, quia ingressus sine macula operatus est iustitiam, locutus est veritatem, non decepit proximum, nec pecuniam fœneratus est suam, qui semper voluit recuperare hereditariam. Agnosco oraculum: quod enim nulla ordinauit dispositio, spiritus reuelauit. Quid verò illud recenseam, quòd supra ipsam iustitiam pietate progressus, cùm quædam incubatori cōmunium fructuum mei contemplatione muneris putasset esse tribuēda, largitatis me iactabat auctorem, portionis suæ luctum ad commune consortium referebat? Hæc & alia quæ mihi tunc erant voluptati maximæ, nunc recordatione doloris, exasperant. Manent tamen, eruntq; semper nec tan-
Psal. 143. quam vmbra prætereunt: neq; virtutis gratia cum corpore occidit, nec idem naturæ meritorumque finis, licet
A ipsius naturæ vsus non in æternum occidat, sed temporali quadam vocatione requiescat.

Talibus igitur perfunctum virtutibus, ereptum periculis desiderio magis quā amissione flebo. Suadet enim ipsa opportunitas mortis, vt prosequendum magis gratia quàm dolendum putemus. Scriptum est enim, in communi dolore proprium vacare debere. Neque enim prophetico sermone, vni illi mulieri quæ figuratur, sed singulis dicitur, cùm Ecclesiæ dictum videtur. Dicitur
ergo & ad me, & dicit scriptura cælestis. Hoccine doces, sic instituis Dei plebem? An nescis quia exemplum tuum, periculum cæterorum est? Nisi fortè exauditum 4. Esdr. 10.
B non esse te quereris. Primum istud arrogantis est impudētiæ, mereri solùm velle, quod multis etiā sanctis negatum noueris, cùm scias quia non est personarum acceptor Deus. Nam etsi misericors Deus, tamen si semper exaudiret omnes, non iam ex voluntate libera, sed ex quandam velut necessitate facere videretur. Deinde cùm omnes roget, si exaudiret omnes, nemo ergo moreretur. Pro quantis quotidie rogas? Numquid constitutio Dei contemplatione soluēda est tui? Cur ergo non impetratum aliquando doles, quod non semper impetrabile esse cognoscis? Stulta, inquit, super omnes mulieres: nonne 4. Esdr. 10.
vides luctum nostrum, & quæ nobis contigerunt: quoniam Sion mater nostra omni tristitia cōtristatur, & hu-
C militate humiliata est, & luget validissimè. Et nūc, quoniam omnes lugemus, & tristes sumus, quoniam omnes contristati sumus: tu verò contristatis in filio? Interroga terram, & dicet tibi, quoniam hæc est quæ debeat lugere tantorum casum super eam germinantium: & ex ipsa, inquit, ab initio omnes nati, & alij venient, & ecce pene omnes in perditionem ambulant, & in exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi quæ tam magnam multitudinem perdidit, quàm tu qui pro vno doles? Absorbeat igitur nostrum dolorem communis dolor, & acerbitatem proprij mœroris excludat.
Non enim dolere debemus eos quos † credimus libera- al. cernimus.
D tos: neq; enim otiosè tam sanctas hoc tempore animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas. Namq; velut diuino iudicio tam graues viduas ita vno tempore defunctas videmus, vt profectionis quidam videatur excessus, non mortis occasus: ne veterana emeritis stipendiis pudicitia in dubium diu seruati pudoris incideret. Quos gemitus mihi, quos dolores tam acerba excitat recordatio? Et si mœroribus non vacabam, tamen in ipso dolore priuato, in ipso tantorum amisso flore meritorum, communis quædam naturæ me conditio solabatur: defixúsq. in vno dolor acerbitatem publici funeris; domesticæ specie pietatis obduxerat. Repeto ergo, sacra scriptura, solatia tua: iuuat enim tuis præceptis, tuis
E sententiis immorari. Quàm facilius est cęlum & terram
præterire, quàm de lege vnum apicem cadere? Sed iam Luc 16.
audiamus quæ scripta sunt. Nunc, inquit, retine apud 4. Esdr. 10.
temetipsam dolorem tuum, & fortiter fer qui tibi contigerunt, casus. Si enim iustificaueris terminum Dei, & filium tuum recipies in tempore, & in mulieribus collaudaberis. Si hoc ad mulierem quantò magis ad sacerdotem? Si de filio, non vtique absurdum etiam de fratrum amissione talia memorari, quamquam si mihi fuisset filius, numquam eum amplius dilexissem. Nam sicut in obitu liberorum effusi labores, suscepti frustra dolores
F mœrorem videntur augere, ita etiam in fratribus consuetudinis vsus atque collegij, acerbitatem doloris accendunt. Sed ecce dicentem scripturam audio: Noli facere
hunc sermonem, sed cōsenti persuaderi. Qui enim casus Ibidem.
Sion? consolare propter dolorem Hierusalem. Vides enim quia sancta nostra contaminata sunt, & nomen quod inuocatum est super nos, pene profanatum est, & iuuenes nostri contumeliam passi sunt & sacerdotes nostri succensi sunt, & leuitæ nostri in captiuitatem abierunt, & mulieres nostræ contaminatæ sunt, & virgines nostræ vim passæ, & iusti nostri rapti, & paruuli nostri proditi sunt, & iuuenes nostri seruierunt, & fortes nostri inualidi facti sunt. Et quod omnium maius, signaculum Sion, quoniā resignata est de gloria sua nūc, & tradita est in manibus eorum qui nos oderūt. Tu ergo excute tuam

multam tristitiam, & depone abs te multitudinem dolorum, vt tibi repropitietur fortis, & requiem faciat tibi altissimus requietionem dolorum. 1. Thes. 4. Cessabunt igitur lacrymæ parendum est enim remediis salutaribus, quia debet aliquid inter fidos & perfidos interesse. Fleant ergo qui spem resurrectionis habere non possunt, quam non sententia Dei eripit, sed fidei inclementia. Intersit inter Christi seruulos, idolorúmq; cultores: vt illi fleant suos quos in perpetuum existimant interisse: illi nullas habeant lachrymarum ferias, nullam tristitiæ requiem consequantur, qui nullam putat requiem mortuorum. Nobis verò quibus mors non naturæ, sed vitæ istius finis est, quoniam in melius ipsa natura reparatur: fletus omnes casus mortis abstergat. Certè si illi sibi aliqua solatia reperierunt, qui finem sensus, defectúmque naturæ mortem arbitrati sunt: quantò magis nos, quibus meliora post mortem præmia bonorum factorum conscientia pollicetur? Habent gentiles solatia sua, quia requiem malorum omnium mortem existimant. Et vt vitæ fructu carent, ita etiam caruisse se putant omni sensu & dolore pœnarū, quas in hac vita graues & assiduas sustinemus. Nos verò vt erectiores præmio, ita etiam patientiores solatio esse debemus. Non enim amitti, sed præmitti videntur, quos nos absumptura mors, sed æternitas receptura est. Cessabunt ergo lachrymæ: aut si cessare non poterunt, in communibus lamētis flebo te, frater: & sub dolore publico domesticos gemitus tegam. Nam cessare qui poterunt, cùm ad omnem sonum nominis tui lachrymæ subrepant, vel cùm vsus ipse recordationem excitet, vel cùm affectus imaginem repræsentet, vel cùm recordatio dolorem renouet? Quando enim dees, qui tantis officiis repræsentaris? Ades inquam, & semper offunderis, & toto te animo ac mēte complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo vel in ipsa quiete nocturna, vel in luce clara eùm reuisere & cōsolari dignaris mœrorem. Deniq; ipsæ iam noctes, quæ quasi molestiores viuente te videbantur, quòd mutui conspectus copiam denegarent, ipse iam somnus colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse iam cœpit, quia te mihi reddidit. Non igitur miseri, sed beati, quorum nec præsentia deficit, nec cura minuitur, & augetur gratia. Etenim somni similis imago mortis. Quòd si in quiete nocturna vinculis adhuc corporeis inhærentes, & quasi inter carceraria religatæ claustra membrorum, possunt tamen animæ altiora & discreta perspicere: quantò magis spectant hæc cùm iam puro æthereoq; sensu nulla corporeæ labis impedimenta patiuntur. Meritóque mihi conquerenti, vergente iam in diem quodam noctis occasu, quòd non reuiseres quiescentem, totus omni tempore indiuiduus adfuisti, ita vt illo perfusus sopore membrorum, cùm ego vigilarem tibi, tu viueres mihi, dicere: Quid est mors frater? Nam certè nullis à me separabare momentis. Ita enim vbique præsto eras, vt quam in istius vitę vsu habere copiam nequibamus, nunc nobis semper & vbiq; præsto sit. Nam tunc vtique omnia præsto esse non poterant: nec enim complexiones nostræ conspectúsque & osculorum corporalium suauitates locis omnibus & omnibus temporibus suppetebant. Animorum imagines semper nobiscum erant, etiam quando non eramus vnà: quæ nec nunc quidem occiderunt, assiduéque aduolant, quò maiore desiderio, eò maiore copia.

Teneo igitur te frater, nec mihi te aut mors aut tempus auellet. Ipsæ dulces lachrymę sunt, ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non meminisse vmquā aut meminisse sine lacrymis. O amari dies, qui interruptā copulam proditis! O flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis & indiuiduum mihi comitem perdidistis! Quas ederetis cruces, nisi se offunderet imago præsentis, nisi visiones animi repræsentarent, quem species corporis denegaret? Iam iam frater animo meo charissime, quamquam immaturo decesseris obitu, beatus tamen qui ista non sustines, nec amissum fratrem mœrere compelleris, quem absentem diu ferre non poteras, sed recursu celeri reuisebas. Quòd si tunc solitudinis meæ tædia repellere, mœstitiam fraternæ menti subleuare properabas: quantò nunc crebriùs afflictum animum debes reuisere, & ex te conceptum, per te lenire mœrorem? At mihi tamen dat aliquas
H officij vsus inducias, & obsequij sacerdotalis intentio abducit animum. De sancta verò sorore quid fiet, quæ licet diuino metu pietatem temperet, rursus tamen ipsum pietatis dolorem studio religionis accendit: strata humi, & totum gremio sui complexa tumulum, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctésque mœrorē integrat? Nam licet fletum plerumque sermone suspendat, in oratione renouat. Et quamuis scripturarum memoria consolationes ferentibus præcurrat, flēdi tamen desiderium precandi assiduitate compensat: lachrymarum vbertatem tunc præcipuè quando nemo interrumpere possit,
I instaurans. Ita quod misereatis, habes: quod reprehendar, non habes. Flere enim in oratione, virtutis est. Et quamquam istud familiare virginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus contuitu communis fragilitatis, in lacrymas etiam sine domestici sensu doloris exuberat: tamen cùm maior causa mœrendi est, finis mœroribus excluditur. Deest igitur consolandi via, quia suppetit excusandi gratia. Neque enim possis prohibere, quod doceas: præsertim cùm religionis astruat lacrymas, non doloris, & communis seriem deplorationis metu pudoris obtexat. Consolare ergo qui potes adire animum, penetrarē mentem. Cernat te esse præsentem, sentiat
K non esse defunctum: vt cuius secura de merito, eius functa solatio, discat pro eo non grauiter dolere, qui se admonuerit non esse dolendum. Sed quid ego te moret frater, quid expectem? Vt nostra tecum commoriatur, & quasi consepeliatur oratio? Licet ipsa species & exanimis corporis forma soletur, oculósque manens gratia & permanens figura demulceat, nihil inquam moror, procedamus ad tumulum. Sed priùs vltimum coram populo vale dico, pacem prædico, osculum soluo. Præcede ad illam communem omnibus & debitam, sed iam mihi præ cæteris desiderabilem domum. Para hospiti consortium, & quemadmodum hic omnia nobis fuere com-
L munia, ita illic quoque, ius diuiduum nesciamus. Ne qu[a]so cupientē tui diu † differas, properantem expecta, *al.* deferas festinantem adiuua, & si diutius morari tibi videbor, accerse. Neq; enim vmquam prolixiùs abfuimus à nobis, tu tamen solebas reuisere. Nunc quoniam tu redire iam *2. Reg. 12.* non potes, nos ad te ibimus, æquum est vt officium rependamus, subeamus vicem. Numquam nobis fuit vitæ conditio discretior: semper aut sanitas aut ægritudo communis: vt cùm alter ægresceret, alter in morbum incurreret: cùm alter reuelasceret vterque consurgeret. Quomodo ius nostrum amisimus? Et nunc consortium ægritudinis fuit, quomodo mortis consortium non fuit? Tibi nunc omnipotens Deus innoxiam commendo animam, tibi hostiam meam offero: cape propitius ac serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis, hæc mei iam liba præmitto, in hoc ad te pignore venio, non pecuniæ, sed vitæ pignore, ne me diutius residere facias tanti fœnoris debitorem. Non mediocris est fraterni amoris vsura, nec vilis naturæ sors quam cumulauit incrementum virtutis. Possum ferre, si citò cogar exoluere.

SANCTI AMBROSII DE OBITU SATYRI FRATRIS LIBRI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE FIDE RESVRRECTIONIS, IN SATYRI FRATRIS SVI OBITV LIBER.

Vid. Ambros. in Psal. 1.

VPERIORE libro aliquid indulsimus desiderio, ne tamquam ferventi plagę austeriora adhibita medicamenta exasperarent magis quàm lenirent dolorem: simul quia fratrem sæpius allocuti sumus, & oculis tenebamus, absurdum non fuit relaxare paulisper affectum naturæ, qui lacrymis magis pascitur, fletibus delinitur, stupore defigitur. Mollis enim & tenera species est forma pietatis, nihil insolens amat, nihil immite, nil durum. Ferendo autem probatur patientia magis quàm resistendo. Ergo quia dudum dies mortis inter lacrymabiles aspectus debuit animum declinare fraternum, qui totum tenebat; nunc quoniam die septimo ad sepulchrum redimus, qui dies symbolum futuræ quietis est, à fratre paululum ad communem humani generis cohortationem iuuat deriuare mentem, intentionémque transfundere: ita vt neque toti sensibus defigamur in fratre, ne obrepat affectus: neque tantæ exules pietatis & gratiæ eum quem diligimus, deseramus & verè ipsi nobis tanti doloris augeamus iniuriam, si hodie nobis & in sermone moriatur. Vnde proposuimus, fratres charissimi, solari nos communi vsu, nec durum putare quidquid vniuersos manet, & ideo mortem non esse lugendam. Primùm, quia communis sit, & cunctis debita: deinde, quia nos sæculi huius absoluat ærumnis: postremò, quia somni specie vbi ab istius mundi labore requietum sit, vigor nobis viuacior refundatur. Quem dolorem non soletur resurrectionis gratia? quem non excludat mœrorem, si credas nihil perire morte, immò ipsius celeritate fieri mortis plus perire ne possit? Erit ergo, fratres charissimi, vt in adhortatione communi, etiam fratri nostro pendamus affectum, nec ab eo longiùs deuiasse videamur, si per resurrectionis spem, & futuræ gloriæ suauitatem, etiam in sermone nobis hodie reuiuiscat. Ordiamur igitur ab eo, vt lugẽdum nobis nostrorum obitum non esse doceamus. Quid enim absurdius, quam vt id quod scias omnibus esse præscriptum, quasi speciale deplores? Hoc est animum supra conditionem extollere, legem non recipere communem, naturæ consortium recusare, mente carnis inflari, & carnis ipsius nescire mensuram. Quid absurdius quàm nescire qui sis, affectare quod non sis? Aut quid imprudentius, quod futurum scias, id cùm acciderit, ferre non posse? Natura ipsa nos reuocat, & huiuscemodi mœroribus quadam sui consolatione subducit. Quis est enim tam grauis luctus, aut tam acerbus dolor, in quo non interdum relaxetur animus? Habet hoc natura, vt quamuis homines in tristibus rebus sint, tamen, si modò homines sunt, à mœrore mentem paulisper abducant. Fuisse etiam quidam ferunt populi, qui ortus hominum lugerent, obitúsque celebrarent. Nec imprudenter. Eos enim qui in hoc vitæ salum venissent, mœrendos putabant: eos verò qui ex istius mundi procellis & fluctibus emersissent, non iniusto gaudio prosequendos arbitrabantur. Nos quoque ipsi natales dies defunctorum obliuiscimur, & eum quo obierunt diem, celebri solennitate renouamus. Non est grauis subeundus mœror secundùm naturam, ne aut excellentiorem aliquam naturæ exceptionem nobis arrogare videamur, aut communem recusare. Etenim mors æqualis est omnibus, indiscreta pauperibus, inexcepta diuitibus. Et ideo licet per vnius peccatum, in omnes tamen pertransiuit: vt quem generis non refugimus auctorem, non refugiamus & mortis: & sit nobis sicut per vnum mors, ita per vnum etiam resurrectio: nec recusemus ærumnam, vt perueniamus ad gratiam. Venit enim, vt legimus, Christus saluum facere quod perierat: & vt non solùm viuorum, sed etiam mortuorum dominetur. Lapsus sum in Adam, de paradiso eiectus in Adam, mortuus in Adam: quomodo reuocet nisi me in Adam inuenerit, vt in illo culpæ obnoxium, morti debitum, ita in Christo iustificatum? Si ergo debitum est mors, solutio debet esse tolerabilis. Sed hic locus posterioribus partibus reseruandus.

Colos. 2. Herodot. li. 5. hist. Rom. 5. Luc. 19. Rom. 14. S. Aug. de pecc. orig. cap. 41. Ambr. lib. 2. de bono mortis.

Nunc propositum est asserere, mortem grauiori non debere esse mœrori; quòd eum natura ipse respuat. Denique Lyciorum feruntur esse præcepta, quæ viros iubeant muliebrem vestem induere, si mœrori indulgeant: eo quò mollem & effœminatum iudicauerint in viro luctum. Deforme est enim eos qui pro fide, pro religione, pro patria, pro æquitate iudicij, atque intentione virtutis obuium morti debẽr pectus offerre, mœrere in alio grauius, quod in se si causa exegerit, sit expetendum. Nam quemadmodum potes in te non refugere, quod impatientius aliis doleas accidisse? Depone mœrorem, si potes: include, si non potes. Aut absorbendus omnis, aut premendus est dolor. Cur enim mœstitiam tuam non ratio potius quàm dies leniat? Nã quod obliteratura est temporis series, melius prudentia mitigabit. Quin etiam hoc ipsum irreligiosum puto erga ipsorum memoriam quos dolemus amissos, vt obliuisci eorũ malimus, quam consolatione mulceri: aut cum horrore reminisci, quàm meminisse cum gratia: recordationem timere, quorum imago debeat esse voluptati: diffidere potius quam sperare de meritis defunctorũ, & pœnæ addictos quam immortalitati debitos quos dilexeris æstimare. Sed dicis: Quos diligebamus, amisimus. Nonne hæc nobis cum ipso mundo elementísque communia sunt, quia ad tempus credita, in perpetuum tenere non possumus? Gemit terra sub aratris, imbribus cæditur, tempestate concutitur, stringitur frigore, sole torretur, vt fructus annuos fœta parturiat: & cùm se vario flore vestierit, proprio

Plutarch. in lib. de consol. ad Apollo.

exuitur & spoliatur ornatu. Quantos hęc raptores habet, nec fructum suum queritur amissum, quem ideo generauit vt amitteret: nec in posterum negat, quem sibi meminit auferendum. Cælum ipsum non semper stellarum micantium globis fulget, quibus quasi quibusdam insignitur coronis. Non semper ortu lucis albescit, radiis solis irrutilat, sed assiduis vicibus ille quidem mundi vultus gratissimus, humenti noctium caligat horrore. Quid gratius luce? Quid sole iucundius, qui quotidie occidit? Decessisse tamen hæc nobis non molestè ferimus, quia eum redire præsumimus. Doceris in his quam in tuis debeas exhibere patientiam. Si superiora tibi occidunt, nec dolori sunt: cur si occiderint humana, doleantur? Sit tamen patiens dolor, sit in tristibus modus, qui exigitur in secundis. An si immoderatè gaudere non conuenit, lugere conuenit? Non enim mediocre malum est immoderatio doloris, aut metus mortis. Quantos ad laqueum impulit, armauit ad gladium, vt in eo ipso amentiam suam proderent, mortem non ferentes, & mortem appetentes, & quod pro malo fugerent, pro remedio adsciscerent. Qui quoniam consentaneum naturæ suæ ferre ac perpeti nequeunt, contrarium voto incidunt: vt ab his in perpetuum separentur, quos sequi desiderauerint. Sed hæc rata: quoniam natura ipsa reuocat, etsi præcipitet amentia. Illud verò frequens in mulieribus, vt clamores publicos ferant, quasi metuant ne earum ignoretur ærumna, vt illuuiem vestis affectent, quasi in ea sit sensus dolendi, vt impexum sordibus immadident caput, vt postremò (quod plerisque in locis vulgo fieri solet) discisso amictu, diloricata veste, secreta pudoris nuda prostituant: quasi ipsum lenocinentur pudorem: quia pudoris sui præmia perdiderunt. Sic procaces oculi prouocantur vt concupiscant, vt amare incipiant membra nudata: quæ si non aspicerent, non amarent. Atque vtinam sordidata illa tegumenta corporis non speciem, sed mentem obnuberent. Latet plerumque sub tristi amictu mentis lasciuia, & deformis hotior vestis obtexitur, vt secreta petulantium tegantur animorum. Satis piè virum luget, quæ seruat pudorem, non deserit fidem. Hæc bene defunctis officio impenduntur, vt viuant in mentibus, in affectu perseuerent. Non amisit virum, quæ exhibet castitatem: non est viduata coniugio quæ non mutauit nomen mariti. Nec tu perdidisti heredem, quæ adiuuas coheredem: sed pro successore corruptibilium, mutasti consortem immortalium. Habes qui tibi repræsentet heredem. Solue pauperi quod debetur heredi, vt non solum maternæ aut paternæ senectutis, sed etiam vitæ propriæ sit superstes. Plus successori tuo relinquis, si portio eius non ad luxum præsentium proficiat, sed ad pretium futurorum. Sed desideramus amissos. Duo sunt enim quæ maximè angunt: aut desiderium eorum quos amiserimus, sicut meo exemplo metior: aut quòd eos vitæ suauitate priuatos, ereptos laboris sui fructibus arbitramur. Tenera enim amoris est titillatio, quæ improuisum affectum excitat, vt sedandi magis quàm excludendi doloris facultas relinquatur: simul quia pium videtur desiderare quod amiseris, & specie virtutis adolescit infirmitas. Sed cur tu putes patientiorem illam esse debere, quæ dilectum ad peregrina dimiserit, & militiæ gratia, vel susceptæ administrationis officio, vel negotiandi vsu transfretasse compererit, quàm te qui non fortuito arbitrio derelinqueris, aut studio pecuniæ, sed lege naturæ? Sed recuperandi tibi interclusa spes: quasi cuiquam certa sit redeundi. Et plerumque dubia plus fatigant, vbi periculi metus integer: grauiúsque est timere ne acciderit, quàm tolerare quod iam noueris accidisse. Alius enim summam formidinis coacerbat, alius finem expectat doloris. An dominis ius est, quo decreuerint transferre mancipia, Deo non est? Sed non suppetit expectare remeantem, suppetit tamen præcedentem sequi. Et certè breuis vitæ vsus nec illi multum videtur eripuisse, qui ante præcessit: nec te differre diutius, qui remanseris. Quòd si desiderium tuum mitigare non possis, nonne tamen videtur indignum pro desiderij tui studio rerum ordinem velle conuerti? Amantium ardentiora vtique desideria sunt, & tamen necessitatis contuitu temperantur. Et si dolent deseri, lugere tamen non solent. Destituti, amare impatientius erubescunt. Ita patientia desiderij plus probantur.

Quid autem de his loquar, qui defunctos putant vitæ suauitate priuari? Nulla potest esse iucunditas inter has vitæ nostræ amaritudines aut dolores, quæ vel ex corporis ipsius infirmitate, vel extrinsecus accidentium incommoditate generantur. Anxij enim semper, & ad ipsa lætiorum vota suspensi, quodam fluctuamus incerto,
H sperantes dubia pro certis, incommoda pro secundis, caduca pro solidis: nihil habentes potestatis in arbitrio, firmitatis in voto. At si aliquid contra voluntatem acciderit, perditos nos putamus: plúsque aduersorum dolore frangimur, quàm secundorum fructu potimur. Quibus igitur carent bonis qui maioribus eripiuntur incommodis? Valetudo credo bona plus adiuuat, quàm affligit mala: aut opulentia plus delectat, quàm egestas afficit: aut filiorum magis amabilis gratia, quàm lugubris amissio: aut adolescentia iucundior, quàm senectus tristior. Quàm plerumque suorum tædet votorum, & optati pœnitet, vt doleat impetratum, quod non impetrare metuebat.
I Exilia verò, & cæterarum pœnarum acerbitates, quæ potest compensare patria? quæ voluptates? quæ etiam cùm adsunt, debilitantur tamen: aut non vtendi affectu, aut amittendi metu. Esto tamen maneat inoffensus, immunis à doloribus, perpes in voluptatibus vitæ cursus humanæ: quid tamen cōmodi consequi potest anima in istiusmodi corporis inclusa compaginibus, & quibusdam membrorum angustiis coartata? Si caro nostra carcerē fugit, si detestatur omne quidquid euagandi facultatem negat, quę vtique paruis vltra se audiendi videndique excurrere videtur sensibus: quantò magis anima nostra corporeum istud euadere
K gestit ergastulum, quæ motu aëreo libera, nescimus quo vadat, aut vnde veniat? Scimus tamen quòd corpori superuiuat, & ea, iam depositis proprij sensus repagulis expedita, libero cernat obitu, quæ ante sita in corpore non videbat. Quod exemplum dormientium possumus æstimare, quorum animi velut sepulto quiete corpore, ad altiora se subrigunt, & renuntiant corpori rerum absentium vel etiam cælestium visiones. Ergo si mors catenis & sæculi nos absoluit ærumnis, vtique malum non est, quæ libertatem restituit, excludit dolorem. Hinc igitur nobis adoriendus disputandi locus, mortem malum non esse, quia ærumnarum omnium malorúmque
L perfugium est, & fida statio securitatis, ac portus quietis. Nam quid in hac vita non experimur aduersi? Quas non procellas tempestatésque perpetimur? Quibus non exagitamur incommodis? Cuius parcitur meritis? Sanctus patriarcha Israel profugus patria, parentibus, domum mutauit exilio, stuprum filiæ, generi necem fleuit, famem pertulit, sepulturam defunctus amisit: transferri enim ossa sua, ne vel mortuus requiesceret, obsecrauit. Sanctus Ioseph odia fratrum, insidias inuidorum, seruulorum obsequia, mercatorum imperia, dominæ petulantiam, mariti inscitiam, carceris quoque est expertus ærumnam. Sanctus Dauid filios amisit duos: vnum incestum, alterum parricidam. Hos habuisse pudoris est, doloris est perdidisse. Amisit & tertium quem amabat paruulum. Hunc viuentem adhuc fleuit, mortuum non desiderauit. Sic enim legimus, quòd ægrotante puero deprecabatur Dauid Dominum pro eo, & ieiunauit & in cilicio iacuit, & adstantibus maioribus natu vt excitarent eum de terra, nec fingendum sibi, nec cœnandum putauit. Vbi verò defunctum puerum comperit, surrexit de terra, lauit illico, vnctus est, vestimenta mutauit, adorauit Dominum, cibum sumpsit. Cùm hæc miranda pueris suis viderentur, respondit eis, rectè se infante viuente ieiunasse, plorasse, quia iure arbitrabatur Dominum posse misereri, nec dubitandum quòd vitam posset seruare viuentis, qui posset viuificare defunctos. Iam verò oblita morte qui ieiunaret, qui iam non posset reducere mortuum, exanimémque reuocare? Ego, inquit, ibo ad eum, ipse autem non re-

Ioan. 3.
Gen. 28.
Gen. 34.
Gen. 49.
Gen. 37.
Gen. 39.
2. Reg. 13.
2. Reg. 18.
2. Reg. 12.
Ibid.
Ibidem.

uertetur ad me. O maximum solatium desiderantis! O verum sapientis iudicium! O miram patientiam seruientis, vt nemo sibi aduersi aliquid accidisse indignè ferat, & contra meritum suum se queratur afflictum. quis enim tu es, qui de tuo merito ante pronunties? Cur præuenire desideras cognitorem? Cur eripis sententiam iudicaturo? Nec sanctis istud permissum est nec à sanctis impunè vnquam est vsurpatū. Dauid se propterea flagellatum suo crimine confitetur: *Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias. Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas: & fui flagellatus tota die, & vindex meus in matutinis.* Petrus quoque quamuis plenus fide deuotionis, tamen quia nondum conscius nostræ infirmitatis præsumptiuè dixerat Domino: *Animam meam pro te ponam*: tentationem præsumptionis antequam tertiò gallus cantaret incurrit. Licet ipsa tentatio documentum fuerit ad salutem: vt discamus non contemnere carnis infirmitatem, ne contemnendo tentemur. Si Petrus tentatus est, quis præsumat, quis adstruat se non posse tentari? Atque haud dubiè pro nobis tentatus est Petrus, vt in fortiore non esset tentamenti periculum, sed in illo disceremus quemadmodum in persecutionibus resistentes, etsi vitæ studio tentaremur, tentationis tamen aculeum patientiæ lacrymis vinceremus. Idem tamen Dauid (ne quem fortassis scripturarum tenacē moueat factorum diuersitas) idem, inquam, Dauid parricidam mortuum fleuit, qui non fleuerat innocentem. Denique cùm plorarer & lugeret, dixit: *Fili mi Abessalon, filius meus Abessalon: quis dabit mihi mortem pro te?* Non solus ergo fletur Abessalon, fletur parricida, fletur Amnon: non solùm fletur incestus, sed etiam vindicatur: alter contemptu regni, alter fratris exilio. Fletur sceleratus, non fletur dilectus. Quæ causa? quæ ratio? Non mediocris igitur in prudentibus deliberatio, sapientibus confirmatio. Magna enim prudentiæ in tanta factorum diuersitate constantia. Vna est fides. Et illos mortuos fleuit, & flendum infantem mortuum non putauit. Illos enim sibi periisse credebat, hunc resurrecturum sperabat.

Psal. 72. · Ioan. 13. · Ioan. 18. · 2. Reg. 18. · 2. Reg. 12. · 2. Reg. 18. · 2. Reg. 13. · 2. Reg. 12.

Sed de resurrectione posterius, nunc ad proposita reuertamur. Præmisimus enim etiam sanctos viros grauia in hoc mundo & multa perpessos, sine suffragatione meritorum, cum ærumna laborum. Vnde regressus ad se Dauid, in posterioribus dicit: *Memento Domine quia puluis sumus, homo tanquam fœnum. dies eius tanquam flos agri.* Et alibi. *Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt.* Quid enim nobis miserius, qui tanquam spoliati & nudi proiicimur in hanc vitam, corpore fragili, corde lubrico, imbecillo animo, anxij ad sollicitudinem, desidiosi ad labores, proni ad voluptates? Non nasci igitur longè optimum, secundùm sancti Salomonis sententiam. Ipsum enim, etiam ij qui sibi visi sunt philosophia excellere, secuti sunt. Nam ipse illis anterior, nobis posterior, ita in Ecclesiaste locutus est: *Et laudaui ego omnes defunctos qui iam mortui sunt, magis quā viuentes, quicunque viuunt vsque adhuc: & optimus super hos duos, qui nondum natus est, & qui non vidit hoc opus malum quod factum est sub sole. Et vidi ego vniuersum laborem eorum, & omnem virtutem operis huius, quia æmulatio viro ab altero. Et quidem hoc vanitas, & præsumptio spiritus.* Et quis hoc dixit, nisi ille qui sapientiam poposcit & impetrauit, vt sciret compositionem orbis terrarum, & virtutem elementorum, anni cursus, & stellarum dispositiones, non ignoraret naturas animalium, & iras colligeret bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominū deprehenderet? Quem igitur non latuerunt cælestia, quomodo laterent mortalia? Qui cogitationem mulieris inuestigauit, infantē vendicantis alienū, qui naturas animalium quas non acceperat, diuina tamen gratia aspirante cognouit: hic de suæ conditione naturæ quam in se expertus est, errare aut mentiri potuit? Sed non solus hoc sensit etsi solus expressit. Legerat sanctum dixisse Iob: *Pereat dies illa qua natus sum*; & cognouerat, nasci malorum omniū esse principium: & ideo diem quo natus est perire optauit, vt tolleretur origo incommodorum: & optauit perire diem generationis suæ, vt diem resurrectionis acciperet. Audierat etiam Salomon dixisse patrem suum: *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerus dierum meorum quis est, vt sciam quid desit mihi.* Nouerat enim Dauid non posse id quod perfectum est, hîc comprehendi, & ideo ad ea quæ sunt futura properabat. Nunc enim ex parte scimus, & ex parte cognoscimus, tunc autem id quod perfectum est, poterit comprehendi, cùm reuelata facie nobis speculandæ maiestatis æternitatisq; diuinæ cœperit relucere nō vmbra, sed veritas. Nemo tamen festinaret ad finem, nisi vitæ istius fugeret incommoditatem. Et ideo Dauid quare ad finem festinet, exposuit dicens, *Ecce veteres posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihil ante te: veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens.* Quid igitur moramur fugere vanitatem? Aut quid nos delectat in hoc sæculo vanè conturbari, thesaurum pecuniarum condere, & ignorare cui congregemus heredi? Peramus amoueri à nobis plagas, eripi nos ex insipienti sæculo, carere peregrinatione diuturna, ad illam redire patriam & naturalem domum. In hac enim terra aduenæ sumus atque peregrini, remigrandum eo vnde descendimus, ambiendum & obsecrandum non perfunctoriè, sed obnixè, vt a dolis & ab iniquitate loquacium liberemur. Et ille qui remedium nouerat, prolongatum tamen suum ingemit incolatum, & cum peccatoribus & iniquis se habitare deplorat. Quid ego faciam, qui & peccatum habeo, & ignoro remedium? Hieremias quoque quòd generatus sit & ipse deplorat his verbis, dicens: *Heu me mater vt quid me peperisti virum causam dicentem iudicii in omni terra? Non profui, neque profuit mihi quisquam: virtus mea defecit.* Si igitur sancti viri vitam fugiunt, quorum vita etsi nobis vtilis, sibi tamen inutilis æstimatur: quid nos facere oportet, qui nec aliis prodesse possumus, & nobis vitam hanc quasi fœnebrem pecuniam vsurario quodam cumulo grauescentem onerari in dies peccatorum ære sentimus? *Quotidie morior*, Apostolus dicens. Melius vtique quàm illi, qui meditationem mortis philosophiam esse dixerunt. Illi enim studium prædicarunt, hic vsum mortis exercuit. Et illi quidem propter se, Paulus autem ipse perfectus moriebatur non propter suam, sed propter nostram infirmitatem. Quid autem est mortis meditatio, nisi quædam corporis & animæ segregatio? quia mors ipsa non aliud quàm corporis atque animæ secessio definitur. Sed hoc secundùm communem opinionem.

Psal. 101. · Psal. 143. · Gen. 8. · Cicero in Tusculana prima. · Sap. 7. · 3. Reg. 3. · Sap. 7. · Iob. 2. · Psal. 38. · Philip. 3. · 1. Cor. 13. · 2. Cor. 3. · Psal. 38. · Ibid. · 2. Cor. 5. · Psal. 119. · Hier. 15. · 1. Cor. 15. · Plato in Phædone.

Secundùm scripturas autem triplicem esse mortem accipimus. Vna est cum morimur peccato, Deo viuimus. Beata igitur mors quæ culpæ refuga, Domino dedita, à mortali nos separat, immortali nos consecrat. Alia mors est vitæ huius excessus, qua mortuus est patriarcha Abraham, patriarcha Dauid, sepulti sunt cum patribus suis, cum anima nexu corporis liberatur. Tertia mors est, de qua dictum est: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Ea morte non solùm caro, sed etiam anima moritur. *Anima enim quæ peccat, ipsa morietur.* Moritur enim domino, non naturæ infirmitate, sed culpæ. Sed hæc mors non perfunctio huius est vitæ, sed lapsus erroris. Vna ergo est mors spiritalis, alia naturalis, tertia pœnalis. Sed non quæ naturalis, eadem pœnalis. Non enim pro pœna Dominus, sed pro remedio dedit mortem. Denique Adæ peccanti præscriptum est aliud pro pœna, aliud pro remedio. Pro pœna dicitur: *Quoniam audisti vocem vxoris tuæ, & manducasti de ligno de quo præceperam tibi ab eo solo ne manducares, maledicta terra in operibus tuis: in tristitia manducabis fructum eius omnibus diebus vitæ tuæ, Spinas & tribulos germinabit tibi, & edes pabulum agri: Cùm sudore vultus tui manducabis panem tuum, donec reuertaris in terram, de qua assumptus es.* Habes pœnarum ferias, quia aduersùs spinas sæculi huius, & sollicitudines mundi, voluptatésque diuitiarum quæ verbum excludunt, pœnam includunt, mors pro remedio data est, quasi finis malorum. Non enim dixit: Quoniam audisti vocem mulieris te-

Rom. 6. · Gen. 25. · 3. Reg. 2. · Matt. 8. · Ezech. 18. · Gen. 3. · Luc. 8. · Gen. 3.

uerteris in terram: hæc enim esset pœnalis sententia, quemadmodum est illa: maledicta terra spinas & tri-
Ibidem. bulos germinabit tibi: sed dixit: Manducabis panem tuum in sudore, donec reuertaris in terram. Vides mortem magis metam esse nostrarum pœnarum, qua cursus huius vitæ inciditur. Ergo mors non solùm malum non est, sed etiam bonum. Denique pro bono quæritur, sicut scriptum est: *Quærent homines mortem, & non inuenient*
Apoc. 9. *eam.* Quærent enim illi qui dicturi sunt montibus, *Cadite super nos: & collibus, operite nos.* Quæret etiam anima
Luc. 23. illa quæ peccat. Quæret diues ille positus in inferno,
Luc. 16. qui vult digito Lazari refrigerari linguam suam. Videmus itaque quòd & mors hæc lucrum est, & vita pœna. Vnde & Paulus ait: *Mihi viuere Christus est, & mori lucrum.*
Philip. 1. Quid est Christus, nisi mors corporis, spiritus vitæ: Et ideo commoriamur cum eo, vt viuamus cum eo. Sit quidem quotidianus vsus in nobis affectúsque moriendi, vt per illam quam diximus segregationem à corporeis cupiditatibus anima nostra se dicat extrahere, & tanquam in sublimi locata, quo terrenæ adire libidines & eam sibi glutinare non possint, suscipiat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat. Repugnat enim lex carnis legi mentis, & eam legi erroris addicit, sicut
Rom. 7. Apostolus reuelauit, dicens: *Video enim legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Omnes impugnamur, omnes sentimus, sed non omnes liberamur. Et ideo infelix ego homo nisi reme-
Ibid. dium quæram. Sed quod remedium? *Quis me liberabit de*
Ibidem. *corpore mortis? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Habemus medicum, sequamur remedium. Remedium nostrum, Christi gratia: & corpus mortis,
2. Cor 5. corpus est nostrum. Ergo peregrinemur à corpore, ne peregrinemur à Christo. etsi in corpore sumus, tamen
Philip. 1. quæ sunt corporis non sequamur, nec deseramus iura naturæ, sed dona gratiæ præoptemus. Dissolui enim, & cum Christo esse, multo melius: permanere autem in carne magis necessarium propter vos. Sed non omnibus necessarium Domine Iesu. Non mihi, qui nulli vtilis sum: nam mihi lucrum est mori, ne plura peccem. Lucrum mihi est mori, qui ipso libro quo alios consolor, quasi vehementiori monitore ad desiderium amissi fratris impellor, quoniam me eius non finit obliuisci. Nunc magis amo, & vehementius desidero. Desidero cùm loquor, desidero cùm relego: & ideo hoc potius scribendum arbitror, ne quando ab eius recordatione diuellar. Quod non contra scripturas facio, sed cum scripturis sentio: vt patientius dolcam, impatientiùs desiderem. Præstitisti mihi frater, ne mortem timerem, atque vtinam moriatur anima mea in anima tua. Hoc enim sibi Balaam pro maximo bono optat, donatus spi-
Num. 23. ritu prophetandi: *Moriatur*, inquit, *anima mea in animis iustorum, & fiat semen meum sicut semen istorum.* Et vere hoc secundùm prophetiam optat. Qui enim viderat or-
Num. 24. tum Christi, vidit eius triumphalem mortem, vidit in eo perennem hominum resurrectionem, & ideo mori non timet resurrecturus. Non moriatur ergo anima mea in peccato, ne peccatum in se recipiat: sed moria-
Rom. 6. tur in anima iusti, vt eius recipiat æquitatem. Denique qui moritur in Christo, fit eius gratiæ particeps in lauacro.

Non ergo formidabilis mors, nec amara egentibus, nec gratiosa diuitibus, nec iniusta senioribus, nec ignaua fortibus, nec perpetua fidelibus, nec improuisa sa-
al. Stimulo. pientibus. Quàm multi enim vitam solo mortis † titulo consecrarunt, quantos viuere puduit, mori profuit? Morte viuus plerumque accepimus maximos populos liberatos: morte Imperatoris fugatos exercitus hostiū, quos viuus vincere nequiuisset. Morte martyrum religio defensa, cumulata fides, Ecclesia roborata est: vicerunt mortui, victi persecutores sunt. Itaque quorum vitam nescimus, horum mortē celebramus. Vnde & Da-
Psal. 105. uid prophetice gloriatus in suæ mentis excessu: *Pretiosa*, inquit, *in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Mortem maluit præferre quàm vitam. Ipsa mors martyrum, præmium vitæ est. Morte etiam inimicorum odia soluuntur. Quid plura? Vnius morte mundus redemptus

G est. Potuit enim Christus non mori, si voluisset. Sed neque refugiendam mortem quasi ignauam putauit, neque melius nos quàm moriendo seruasset. Itaque mors eius, vita est omnium. Morte eius signamur, mortem eius orantes annuntiamus, mortem eius offerentes prædicamus: mors eius victoria est, mors eius sacramentū est, mors eius annua solennitas mundi est. Quid præterea de eius morte dicamus, cum diuino probemus exemplo, quia immortalitatem mors sola quæsiuit, atque ipsa se mors redemit? Non igitur mœrenda mors, quæ causa salutis est publicæ: non fugienda mors, quam Dei filius non dedignatus est, non refugit. Non resol-
H uendus ordo naturæ. Quod enim commune est omnibus, exceptum in singulis esse non potest. Et mors quidem in natura non fuit, sed conuersa est in naturam. Non enim à principio Deus mortem instituit, sed pro remedio dedit. Et consideremus ne videatur esse con- Sap. 1.
trarium. Nam si bonum est mors, cur scriptum est quia Sap. 2.
Deus mortem non fecit? Sed malitia hominum mors innotuit in orbem terrarum. Reuera enim mors diuino operi necessaria non fuit, cùm in paradiso positis bonorum omnium iugis successus afflueret, sed præuaricatione damnata in labore diurno, gemitúque intolerando
I vita hominum cœpit esse miserabilis. Debuit dari finis malorum, vt mors restitueret quod vita amiserat. Immortalitas enim oneri potius quam viui est, nisi aspiret gratia. Et si bene discutias, non naturæ mors ista est, sed malitiæ. Manet enim natura, malitia moritur. Resurgit quod fuit: atque vtinam vt iam peccandi liberum, ita vacuum culpæ prioris. Sed hoc ipsum indicio est, mortem non esse naturæ, quia idem erimus qui fuimus. Itaque aut peccatorum nostrorum supplicia pendemus, aut bene gestorum gratiam consequemur. Resurget enim natura eadem, iam stipendiis mortis honoratior. Denique mortui qui in Christo sunt resurgent primi, 1. Thess. 4.
deinde & nos qui viuimus, inquit, simul cum illis rapie-
K mur in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semper cum Domino erimus. Illi primi, viuentes autem secundi. Illi cum Iesu, viuentes per Iesum. Illis dulcior vita post requiem: viuentibus etsi grata compendia, tamen ignorata remedia. Nihil igitur quod in morte timeamus, nihil quod debeamus dolere: si aut naturæ repetenti vita accepta est rependatur, aut petenti impendatur officio, in quo religionis cultus, aut virtutis vsus est. Neque enim quisquam sibi vt sic maneret optauit. Ioanni promissum æstimatum est, sed non est creditum. Verba tenemus, sententiam deriuamus. Ipso in libro negat sibi quòd non moreretur esse promissum, ne quē vana spes
L exēplo incesseret. Quòd si id velle, spes insolens; quanto insolentius, quod non præter modum acciderit, vltra Ioan. 21.
modum dolere?

Gentiles plerumque se consolantur viri vel de communitate ærumnæ, vel de iure naturæ, vel de immorta- Plat. 10.
litate animæ. Quibus vtinam sermo constaret, ac non de Repub.
miseram animam in varia portentorum ludibria formásque transfunderent. Quid igitur nos facere oportet quorum stipendium resurrectio est? cuius gratiam quoniam negare plerique non possunt, fidem abnuunt. Et ideo non vno argumento aliquo, sed pluribus modis vt possumus adstruamus. Et quidem omnia aut vsu,
M aut ratione, aut exemplo, aut eo quia decorum sit ea esse, ideo esse creduntur, & ad finem singula suffragantur. Vsus, quia mouemur. Ratio, quia quod mouet virtutis alterius conuenit æstimari. Exemplum, quia generauit ager fruges, & ideo generaturum esse præsumimus. Decorum, quia & vbi fructum non putamus, decere tamē credimus, vt virtutis opera minimè deseramus. Singula igitur singulis astruuntur. Tribus tamen euidentius colligitur resurrectiōnis fides, quibus omnia cōprehenduntur: ratione, vniuersitatis exēplo, testimonio rei gestæ, quia plurimi surrexerunt. Ratio euidens est: quia cum omnis vitæ nostræ vsus in corporis animæque consortio sit, resurrectio autem aut boni actus præmium habeat, aut pœnam improbi, necesse sit corpus resurgere, cuius actus expenditur. Quomodo enim Matt. 27.
in iudicium vocabitur anima sine corpore, cùm de

suo & corporis contubernio ratio præstanda sit? Resurrectio omnibus attributa est. Sed ideo difficile creditur, quia non nostrum meritum, sed Dei munus est. Prima igitur resurrectionis fides, vsus est mundi, rerúmque status omnium, generationum series, successionum vices, obitus ortúsque signorũ, diei & noctis occasus, corúmque quotidie tanquam rediuiua successio. Temperamenti quoque genitalis huius terræ aliter ratio subesse non posset: nisi humoris ipsius quo omnia terrena generantur, quantùm diurni solis æstus exorreret, tantùm rore nocturno dispositio diuina repararet. Nam quid de fructibus loquar? Nonne tibi videtur occidere, cùm decidunt: resurgere, cùm reuirescunt? Quod satum est resurgit: quod mortuum est, resurgit: & in eadem genera, in easdem species reformatur. Hos terra primum reddidit fructus, in his primum natura nostræ speciem resurrectionis imitata est. Quid dubitas de corpore corpus resurgere? Granum seritur, granũ resurgit: pomum decidit, pomũ resurgit. Flore granum induitur, folliculóque vestitur: & hoc mortale oportet induere immortalitatẽ, & hoc corruptibile induere incorruptionẽ. Flos, resurrectionis immortalitas est. Flos, resurrectionis incorruptio est. Quid enim vberius quiete perpetua? Quid locupletius securitate diuturna? hic est multiplex fructus cuius prouentu pullulat fœcundior hominũ natura post mortem. Sed miraris quemadmodum putrefacta solidentur, dispersa coeant, absumpta reparentur: non miraris quemadmodum semina vapore & compressu terræ soluta viridescant? Nam vtique etiam ipsa terreno cohalitu putrefacta soluuntur, & cum occata & mortua soli genitalis succus animauerit, quodam calore vitali spiritum quendam herbæ viridantis exhalant. Deinde paulatim teneram spicæ adolescentis ætatem culmo erigit, & vaginis quibusdam natura tamquã sedula mater includit, ne pubescentem glacies adurat aspera, atque à nimio solis defendat ardore. Frugem quoque ipsam adhuc quasi primis erumpentem cunabulis, mox adultam, ne pluuia decutiat, ne aura dispergat, ne auium minorum morsus interimat, vallo aristarũ sepire consueuit. Quid igitur miraris si homines quos acceperit terra restituat, cùm seminum corpora quæcũque susceperit, viuificet, irrigat, vestiat, muniat, atque defendat? Desine ergo dubitare quòd depositum generis humani terræ fides reddat, quæ commendata sibi semina vsurario quodam fœnore multiplicata restituat. Nam quid de generibus arborum loquar, quæ posito surgunt de semine, fructúsque resolutos rediuiua fœcunditate resuscitant, & formæ veteri atque imagini suæ reddunt, multásque ætates quædam arborum corpora reparata transmittunt vt ipsa durando vincant sæcula? Putrescere videmus acinum, vitem resurgere: surculus inseritur, arbor renascitur. An de reparandis arboribus diuina est prouidentia, de hominibus nulla cura? Et qui ea quæ ad vsus hominum dedit, perire non passus est, hominem perire patietur, quem ad imaginem sui fecit?

1. Cor. 15.

Sed incredibile tibi videtur, vt mortui reuiuiscant. Insipiens tu ipse quod seminas, nõne prius moritur, vt viuificetur? Sere quemlibet fructum arentem, resuscitatur. Sed habet succum. Et nostrum corpus habet sanguinem suum, habet humorem suum. Hic nostri succus est corporis. Vnde illud quoq; explosum arbitror, quòd arentem surculum quidam reuiuiscere negant, idque ad præiudicium carnis detinare nituntur. Non enim caro arida, cum caro omnis è limo sit limus in humore, humor è terris. Denique multa gignentia quamuis iugi serenitate humo arida arenosáque nascuntur, quoniã ipsa sibi terra humorẽ sufficit. Num igitur in hominibus terra degenerat, quæ omnia regenerare consueuit? Vnde claret non esse dubitandum quòd secundùm naturam magis quàm contra naturam est. Ex natura enim est, resurgere nascentia omnia: contra naturã, interire. Sequitur illud quod gentiles plerumque perturbat, quomodo heri possit vt quos mare absorbuerit, feræ dilacerauerint, bestiæ deuorauerint, terra restituat. Quo ita demum veniatur necesse est, vt non de fide resurrectionis, sed de parte dubitemus. Esto enim vt laceratorum corpora nõ

Gen. 1.
1. Cor. 15.

A resurgant, resurgunt cæteri: nec resurrectio destruitur, si conditio excipitur. Miror tamen cur vel de his dubitandum putant, quasi nõ omnia quæ ex terris sunt, in terram redeant, & in terram resoluantur. Mare quoq; ipsũ quæcumque corpora humana demerserit, vicinis expuit vnda plerũque litoribus. Quod ni ita esset, difficile credo Deo foret dispersa connectere, dissipata sociare, cui mundus obtemperat, muta obsequuntur elementa, seruit natura: quasi non maioris miraculi sit limũ animare quam iungere? Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, rediuiuo suæ carnis humore reparabilis, cùm mortua fuerit reuiuiscit, solos non credimus homines

Eccl. 24.
Plin. l. 10. nat. hist. c. 2.

B resuscitari: Atqui hoc relatione crebra, & scriptorũ auctoritate cognouimus, memoratã autem quingentorũ annorũ spacia vitali vsui habere præscripta, eâque cum sibi finem vitæ adesse præsaga quadam naturæ suæ æstimatione cognouerit, thecam sibi de thure & myrrha & cæteris odoribus adornare, completóque opere pariter ac tempore intrare illam atque emori, ex cuius humore oriri vermem, paulatimque eum in auis eiusdem figuram concrescere, vsumque formari, subnixam quoque remigio pennarum, renouatæ vitæ officia munere pietatis ordiri. Nam thecam illam vel tumulum corporis, vel incunabulũ resurgentis, in qua deficiens occidit, & occidens resurgit, ex Æthiopia in Lycaoniã vehit: atque

C ita resurrectione auis huius, locorũ incolæ completum quingentorum annorum tempus intelligunt. Ergo isti aui quingentesimus resurrectionis annus est, nobis millesimus. Illi in hoc sæculo, nobis in consummatione mundi. Plerique etiam opinantur quòd auis hæc rogum sibi ipsa succendat, & rursus de fauillis suis & cineribus reuiuiscat. Sed fortasse natura discretior, fidei quoque discretionem videatur afferre: in originẽ principiúmq; hominis procreandi mens nostra redeat. Viri estis, fœminæ estis: quæ humana sunt nõ ignoratis. Et si qui ignoratis, ex nihilo putatis esse quod nascimur, cum ex paruo tanti exurgamus: Et si non exprimimus, intelligis tamen

D quid velimus, vel potius quid dicere nolimus. Vnde hoc caput, & vultus iste mirabilis, cuius artificem non videmus, opus videmus, in varia officia vsusq; formatur: Vnde forma erectior, status excelsior, faciendi vis, sentiendi viuacitas gradiendi facultas: Ignota certè nobis sunt naturæ organa, sed nota ministeria. Et tu semen fuisti, & tuum corpus semen est resurrecturi. Audi Paulũ, & disce quia semen est: *Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione, Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria. Seminatur in infirmitate, surgit in virtute. Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale.* Et tu ergo seminaris vt cætera, quid miratis si resurgis vt cætera: Sed illa credis, quia vides: ista

1. Cor. 15.

E non credis, quia non vides: *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Tamen antequam tempus veniat, nec illa creduntur: non enim omne tempus accommodum ad resuscitanda semina. Alio triticum seminatur, alio nascitur: alio vitis inseritur: alio gẽmantia sarmenta pubescunt, luxuriat pampinus, vua formatur: alio plantatur olea, alio velut aluo grauis & onusta prole baccarum, fructus sui vbertate curuescit. Antè verò quam suum cuique tempus adueniat, fœtura restrictior est: nec generationis ætatem habet in potestate generandi ipsa quę generat. Nunc in formem situ, nunc fœtu nudam, nunc virentem floribus, nunc arentem ipsam omnium cernas parentem Quæ vtique vellet omnibus se vestire

Ioan. 20.

F temporibus, nec vmquam aurea segetum aut viridantia pratorũ indumenta deponere, ipsa sui egens, & prouentuum suorum quæ in alios transfuderit, indotata compendiis. Ergo & nostram resurrectionem etsi non credis fide, non credis exemplo, vsu es crediturus. Et aliis quidem fructibus, vt viti, oleæ, pomisque diuersis, anni ætas extrema habilis maturandis: nobis quoque mundi consummatio tanquam extremus anni finis accommodam resurgendi præscribit ætatem.

Et bene in consummatione mundi resurrectio mortuorum est, ne post resurrectionem in hoc malum nobis esset in sæculum recidendũ. Ideo enim Christus est passus, vt nos ex hoc malo sæculo liberaret, ne iterum nos huius sæculi tentamenta subruerent: & obesset renasci,

si renasceremur ad culpam. Et rationem igitur resurre G ctionis, & tempus tenemus. Rationem, quia in omnibus sibi fœtibus æquè natura respódet, nec in sola hominum successione degenerat. Tempus, quia omnia in anni fine generantur. Mundi tempora annus vnus est. Et quid mirum si annus vnus est, quando dies vna est? Vna
Zach. 14. enim die Dominus operarios conduxit ad vineam, di-
Matt. 20. cens: *Quid hic statis tota die otiosi?* Causæ originum semi-
1. Cor. 15. na sunt. Semen esse corpus humanum, gentium doctor asseruit. Est ergo substantia resurgendi, quando est series seminandi. Quòd si substantia aut causa non esset, arduum quisquam putaret Deo vnde vellet, vel quomodo vellet homines regenerare, qui mundum ex nulla materia, nulla substantia esse iussit, & factus est. H Cælum aspice, terram intuere. Vnde stellarum ignes? Vnde orbis solis & radii? Vnde lunæ globus? Vnde montium vertices? dura saxorum: Nemorosa siluarum: Vnde vel diffusus aër, vel infusæ vel superfusæ aquæ: Sed si hæc omnia Deus fecit ex nihilo (ipse enim dixit, & facta
Psal. 148. sunt: ipse mandauit, & creata sunt) cur miremur renasci posse quod fuerit, cum videamus natum esse quod non fuit: Illud mirum, quòd cum resurrectionem non credant, tamen ne genus pereat hominum, clementi quadam benignitate prospiciunt, & ideo transire ac demigrare in corpora dicunt animas, ne mundus intereat. I
Plato lib. Sed quid sit difficilius, ipsi asserant, transire animas, an
10. de Rep. redire: sua repetere, an noua quærere. Sed illi dubitent qui non didicerunt: nos verò qui legimus legem, prophetas, Apostolos, Euangelium, dubitare fas non est. Quis enim dubitet cùm legit: *Et in tempore illo saluabi-*
Dan. 12. *tur omnis plebs tua quæ scripta est in libro: & multi dormientium in terræ fossis, vna apertione exurgent, hi in vitam æternam, & hi in opprobrium & in confusionem perpetuam: & intelligentes splendebunt vt splendor firmamenti, & ex iustis multi sicut stellæ in sæcula?* Bene itaque dormientium dixit quietem, vt intelligas mortem non esse perpetuam, quæ somni vice initur ad tempus, & ad tempus excluditur. K Melioremque profectum vitæ eius ostendit quæ futura post mortem est, quàm eius quæ ante mortem mœrore ac dolore transigitur. Siquidem illa stellis comparatur, hæc ærumnæ addicitur. Nam quid illa contexam,
Psal. 47. quæ alio loco scripta sunt: *Suscitabis me, & confitebor tibi?* Quid etiam illud quod Iob sanctus vitæ istius expertus iniurias, & aduersa omnia patientiæ virtute exuperans, compensationem sibi malorum præsentium de resurrectione promisit, dicens: *Suscitabis corpus meum*
Iob. 19. *hoc: quod multa mala passum est?* Esaias quoque resurrectionem populis annuncians, Dominici se nuntium dixit esse responsi. Sic enim habes: *Os enim Domini locu-*
Esai. 25. *tum est, & dicent die illa.* L Quid igitur os Domini locutum sit, populos esse dicturos, in posterioribus declaratur, vbi scriptum est: *Propter timorem tuum, Domine, in*
Esai. 26. *vtero accepimus & parturiuimus spiritum salutis tuæ, quem effudisti super terram: cadent qui inhabitant terram, resurgent qui in monumentis sunt.* Ros enim qui abs te, sanitas est illis: terra verò impiorum peribit. Ambula populus meus, & intra in recessus tuos. Abscondere aliquantulum, donec transeat ira Dei. Quàm bene recessus esse signauit tumulos mortuorum, quibus pauxillulùm abscondimur, vt in iudicium Dei quod pro nostris sceleribus ius debitæ indignationis assumet, tolerabilius transire possimus. Viuit igitur qui absconditur & quiescit, M quasi è medio se subtrahens & recedens, ne eum atrocioribus laqueis mundi huius inuoluat ærumna, quibus repositam resurrectionis esse lætitiam, sanitatémque corporum solutorum diuino rore reparabilem, cælestia oracula propheticis vocibus pollicentur. Et bene ros significatur, quo genitalia omnia terrarum semina suscitantur. Quid igitur mirum si fatiscentis quoque corporis nostri cineres ac fauillæ pinguedine cælestis roris exuberant, & accepto humore vitali in compagem suam membrorum nostrorum habitus reformantur: Docet etiam sanctus Ezechiel propheta, & plena expositione describit, quemadmodum arentibus vigor ossibus refundatur, sensus
Ezech. 37. redeat, motus accedat, neruísque redeuntibus corporis compago rigescat humani: quemadmodum nimis arida renatis ossa visceribus vestiatur, venarúmque hiatus & sanguinis riuulos extétæ cutis velamen obducat. In ipsis, dū legimus, propheticis sermonibus, humanorū videtur seges corporum rediuiua consurgere, atque ipsa spatia diffusa camporum nouis videas pullulare seminibus.

Quòd si veteres sapientes satis Hydræ dentibus in re- Virg. li.
gione Thebana inhorruisse armatorum segetem credi- Georg.
derunt, cùm vtique alterius naturæ semina certum sit in naturā verti alteram nequiuisse, nec partum suis discordem fudisse seminibus, vt ex serpente homines nascerentur, vt caro ex dentibus gigneretur: quantò magis vtique credendum est, quæcumque sunt seminata, in suam naturam resurgere, nec à ratione sua segetes discrepare, nec duris mollia, nec mollibus dura viuiscere, nec in sanguinem venena conuerti, sed carnem de carne, os de ossibus, sanguinem de sanguine, humorem de humore reparari: Potestis ergo gentiles reformationem negare naturæ, qui mutationem potestis asserere: Potestis non credere oraculis, non Euangeliis, non prophetiis, qui fabulis inanibus creditis: Sed iam ipsum audiamus Prophetam. Sic enim ait: *Et facta est super me manus Domini,* Ezech. 37.
& eduxit me in spiritu Dominus, & posuit me in medio campo & hic erat plenus ossibus humanis, & circumduxit me per gyrum eorum, & ecce multa valde in facie campi, arida nimis. Et ait ad me: Fili hominis, si viuent ossa ista? Et dixi: Domine tu scis. Et ait ad me: Prophetiza super ossa ista, & dices illis: Ossa arida audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus ossibus istis: Ecce ego induco in vos spiritum vitæ, & dabo in vos neruos, & adducam super vos viscera, & extendam super vos cutem, & dabo spiritum meum in vos, & viuetis, & scietis, quod ego sum Dominus. Et prophetaui sicut mandauit mihi. Et factum est cum prophetarem hæc omnia, & ecce factus est terræ motus magnus. Vide nunc quemadmodum & auditum in ossibus & motum prius ostendat esse, quàm vitæ spiritus refundatur. Nam & suprà ossa arida iubentur audire, quasi sensum habeant audiendi, & hîc accessisse eorum vnumquodque ad suam compaginem prophetico sermone signatur. Sic enim habes: Et accedebant ossa, vnumquodque ad suam compaginem. Et vidi, & ecce super illa nerui & viscera nascebantur, & ascēdebat super ea cutis desuper, & spiritus in his non erat. Magna Domini gratia, Ibid.
quòd futuræ resurrectionis Propheta testis adhibetur, vt nos quoque eam illius oculis videremus. Neque enim omnes testes adhiberi poterant, sed in vno omnes testes sumus: quia nec in virum sanctum cadit mendacium, nec in tantum error Prophetam. Nec minus verisimile debet videri, quia iubente Deo ossa in suam compaginem reformantur, cùm vtique innumera habeamus exempla, quibus natura rerum cælestibus est obsecuta præceptis, vt terra pabulum gignere iuberetur, & gigne-
ret: vt ad virgæ tactum sitientibus populis petra vome- Gen. 1.
ret aquam, atque æstu torridis, miseratione diuina vnda- Num. 20.
rent fluenta dura saxorum. Virga in serpētem versa quid Exod. 4.
aliud indicauit, nisi volente Deo ex insensibilibus sen- Ezech. 37.
sibilia posse generari? An verò incredibilius putas quòd Iosue. 4.
ossa cū iubentur accedunt, quàm quòd retrorsum fluen- Exod. 14.
ta vertuntur, maria fugiunt? Sic enim Propheta testatur: Psal. 113.
Mare vidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum. Nec Exod. 4.
super hoc ambigi potest quòd duorum populorum al- Matt. 8.
terius salute, alterius obitu comprobatum est aquarum cursus stetisse frænatos, eosdémque aliis circumfusos, aliis ad mortem refusos, vt alios mergerent, alios reseruarent. Quid in ipso Euangelio: Nonne ibi probauit Dominus quòd verbo vnda mitescat, fugentur cæli nubila, cedant flabra ventorum, placidísque litoribus muta Deo famulentur elementa: Sed persequamur cætera, vt quemadmodum spiritu vitæ animentur defuncti, surgant iacentes, sepulchra referentur, possimus aduertere. Et ait ad me: *Prophetiza fili hominis, & dic spiri-*
tui: Hæc dicit Dominus: A quatuor ventis veni spiritus, & Ezech. 37.
insuffla in mortuos istos, & viuant. Et prophetaui sicut mandauit mihi, & intrauit in eos spiritus vitæ, & vixerunt, & steterunt in pedibus suis congregatio nimis multa. Et locutus est Dominus ad me, dicens: Fili hominis, ossa hæc omnis domus Israel est ipsi enim dicunt: Arida facta sunt ossa

nostra, periit spes nostra, interiuimus. Propterea prophetiza & dic: Hæc dicit Dominus: Ecce ego aperiam vobis monumenta vestra, & educam vos de monumentis vestris, & inducam in terram Israël; & scietis quòd ego sum Dominus, cùm aperiam sepulchra vestra, & educam de sepulchris populum meum, & dabo spiritum meum in vobis, & viuetis, & ponam vos super terram vestram, & scietis quòd ego Dominus locutus sum, & faciam, dicit Dominus. A

al. in artus resumatur

Aduertimus quemadmodũ vitalis spiritus † commercia resumantur, cognouimus quemadmodũ de hiscentibus tumulis mortui suscitentur. An verò mirandum est iussu Domini mortuorum sepulchra reserari, cùm tota suis terminis vno tonitrue terra quatiatur, mare suis exundet finibus, idémq; statũ cursus refrænet vndarum?

1. Cor. 15. 1. Thess. 4.

Deniq; ille qui crediderit quia in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba mortui resurgent, cũ primis rapietur in nubibus obuiã Christo in aëra: qui nõ crediderit, relinquetur & perfidiæ subdet se ipse sententiæ. Ostendit tibi Dominus etiam in Euangelio (vt iam ad exempla veniamus) quemadmodum resurgas.

Ioan. 11.

Non enim vnum Lazarum, sed fidem omnium suscitauit. Quod tu si credas cùm legis, mens quoque tua quæ mortua fuerat, in illo Lazaro reuiuiscit.

Ibidem.

Quid enim sibi vult quod Dominus ad monumentum accessit, magna voce clamauit, *Lazare exi foras*: nisi vt futuræ resurrectionis specimen præstaret, exemplum ederet? Cur voce clamauit, quasi spiritu non soleat operari, quasi tacitus non soleat imperare? sed vt illud ostenderet, quod scriptum est: *Quoniam in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba, & mortui resurgent incorrupti.* C

1. Cor. 15 Ioan. 11.

Tubarum enim crepitus, vocis metitur elatio. Et clamauit: *Lazare exi foras*: Cur etiam nomẽ additur, nisi forte ne alius resuscitatus pro alio videretur, aut fortuita magis resurrectio quàm imperata?

Ibidem.

Audiuit ergo defunctus, & exiuit foras de monumento, ligatus pedes & manus institis, & facies eius orario colligata erat. Comprehẽde si potes quemadmodũ clausis oculis iter carpat, vinctis pedibus gradum dirigat, inseparabili gressu, separabili que progressu. Manebant vincula, nec D tenebant: tegebantur oculi, sed videbant. Videbat denique qui resurgebat, qui ambulabat, qui deserebat sepulchrum. Virtute enim diuinæ præceptionis operante natura suum non requirebat officium, & tamquam in excessu posita, non iam suo ordini, sed diuino nutui seruiebat. Rumpebantur priùs mortis quã sepulturæ vincula, agebatur priùs quam parabatur incessus. Si miraris hæc, disce quis imperauerit, tum mirari desines. Iesus Christus Dei virtus, vita, lux, resurrectio mortuorum. Virtus erexit iacentem, vita gressum extulit, lux fugauit tenebras, reparauit obtutum, resurrectio viuendi gratiam reformauit.

Ibid.

Fortasse moueat quòd Iudæi lapidem tollunt, Iudæi institas soluunt, ne fortè & tu sollicitus sis qui lapidem de monumento tuo tollant: quasi verò qui spiritum refundere poterat, lapidem remouere nõ poterat: aut vincula rumpere, qui vinctum fecerat ambulare: aut detegere faciem, qui opertis oculis lumen infuderat: aut findere petram, qui poterat reformare naturam. Sed vt vel oculis suis crederent, qui credere mente nolebant, remouent lapidem, vident cadauer, fœtorem sentiunt, institas rumpunt. Non possunt negare defunctum quem aspiciunt resurgentem, vident signa mortis, & vitæ muneta. Quid si dum conantur, labore ipso emendantur: Quid si dum audiunt, vel auribus suis credunt: Quid si dum intuentur, vel oculis suis corriguntur: Quid si dum rumpuntur vincula, mentes suas soluunt: Quid si dũ Lazarus exuitur, populus liberatur: dum Lazarũ abire permittunt, ipsi ad Dominum reuertuntur:

Ibid.

Denique multi qui venerant ad Mariam, videntes quæ facta sunt, crediderunt. Nec hoc solum exemplum edidit Dominus noster Iesus Christus; sed alios quoque resuscitauit, vt nos vel exemplis vberioribus crederemus.

Luc 7.

Resuscitauit adolescentem fletu viduæ matris inflexus, quando accessit & tetigit loculum, dicens: *Adolescens, tibi dico surge: & resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui.* Statim vt audiuit, statim resedit, statim locutus est. Alia enim virtutis A gratia, alius ordo naturæ. Nam quid de archisynagogi filia loquar in cuius obitu flebant turbæ, tibicines personabant: Etenim ad finem mortis pompa funeris exhibetur. Quàm citò ad vocem Domini conuertitur spiritus, rediuiuum corpus erigitur, cibus sumitur, vt vitæ testimonium credetetur: Et quid miremur ad vocẽ Dei refundi animã, redire ossibus viscera, cum meminerimus prophetici tactu corporis mortuum suscitatum: Elias orauit, & defunctum suscitauit infantem: Petrus in nomine Christi Tabitham surgere atque ambulare præcepit, & redditam sibi pauperes gratulati crediderunt pro alimentis: & nos adhuc pro salute non credimus: Illi resurrectionem alienã suis lachrymis redemerunt, nos B nostram nec Christi † credimus passione: Qui cũ emitteret spiritum, vt ostenderet pro nostra resurrectione se mortuum, seriem ipsam resurrectionis exercuit.

Matt. 9.

4 Reg. 13. 3. Reg. 17. Act. 9.

al. redimimus.

Simul enim vt clamans iterum voce magna emisit spiritũ, terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumẽta aperta sunt, & multa corpora sanctorum dormientium resurrexerunt, & exeuntes de monumento post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & multis apparuerunt.

Matt. 27

Si hæc facta sunt cùm emitteret spiritũ, cur incredibilia putamus cùm redire cœperit ad iudiciũ, præsertim cùm hæc resurrectio documentũ illius resurrectionis, & futura sit veritatis exemplum: minus autẽ exemplum est quàm veritas. Quis igitur in Domini passione C monumenta aperuit, manum resurgentibus dedit, viam qua ciuitatem sanctam peterent, demonstrauit. Si nemo fuit, fuit vtique vis diuina quæ operabatur in corporibus mortuorum.

Ibid.

Hominis tu quæris auxilium, vbi opus Dei cernis: Non egent humanis diuina mysteria. Cælũ Deus fieri iussit, & factũ est: terram creari iussit, & creata est. quis humeris saxa conuexit: quis congessit impensas, quis laboranti Deo suam operã ministrauit: In momento hæc facta sunt. Vis scire quàm breui: *Dixit & facta sunt.*

Gen. 1.

Si dicto elementa consurgunt, cur dicto mortui non resurgant: Qui licet mortui sint, tamen aliquando vixerunt, habuerunt spiritũ sentiendi, habuerunt vires agen- D di: plurimũque refert, capax animi non fuisse, & exanimum remansisse.

Psal. 140.

Diabolus dixit: *Dic lapidibus vt fiant panis.*

Luc. 4.

Confitetur iubente Deo conuerti posse naturam, tu non credis iubente Deo reformari posse naturam: De solis cursu cælique ratione philosophi disputant, & sunt qui putant his esse credendum, cùm qui loquatur ignorent. Neque enim cælum ascenderunt, axem dimensi, mundum oculis perscrutati sunt, quia nullus eorum cum Deo in principio fuit, nullus eorum de Deo dixit. Cùm pararet cælum, cum ipso eram, & erã cum eo cõponens, ego eram cui adgaudebat. Si ergo illis creditur, E non creditur Deo qui ait: *Quemadmodum cælum nouum, & terra noua quam ego facio manere corã me, dicit Dominus: sic stabit nomen vestrum & semen vestrum, & erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato: & veniet omnis caro in conspectu meo, vt adorent in Hierusalem, dicit Dominus Deus, & exibunt, & videbunt membra hominum qui præuaricati sunt in me: Nam vermis eorum non morietur; & ignis eorum non extinguetur, & erunt in aspectu omni carni.*

Prou. 8. Esai. 66

Si terra renouatur & cælum, cur dubitemus hominem posse renouari, propter quem terra facta & cælum est: Si præuaricator seruatur ad pœnam, cur iustus non perpetuatur ad gloriam: Si vermis non moritur peccatorum, quemadmodum interibit caro iustorum: hæc est enim resurrectio, F sicut verbi ipsius sono exprimitur: vt quod cecidit, hoc resurgat: quod mortuum fuit, reuiuiscat. Et hæc est series & causa iustitiæ, vt quoniam corporis animíque cõmunis est actus, quæ animus cogitauit, corpus effecit, vtrumque in iudicium veniat, vtrumq; aut pœnæ dedatur, aut gloriæ reseruetur.

Rom. 7.

Nam propemodum absurdũ videtur, vt cùm animi legẽ lex carnis impugnet, & mens plerumque quod odit hoc faciat, quando inhabitans in homine peccatum carnis operatur: animus subdatur iniuriæ, alienæ reus culpæ: caro quiete potiatur auctor ærũnæ: & solus atteratur, qui non solus errauit: aut solus gloriam referat, qui non solus gratiæ militauit. Plena, ni fallor, & iusta ratio. Sed ego rationem à Christo non

Gen. 15. exigo. Si ratione conuincor, fidem abnuo. Credidit A-
Rom. 4. braham Deo, & nos credamus: vt qui sumus generis,
etiam fidei simus heredes. Credidit & Dauid, propter
quod locutus est, & nos credamus, vt possimus loqui:
Psal. 115. scientes quoniam qui suscitauit Dominum Iesum Chri-
2. Cor. 4. stum, & nos cum Iesu suscitabit. Hoc enim promisit qui
Tit. 1. nunquam mentitur Deus. Hoc promisit veritas in Euan-
Ioan. 6. gelio suo, dicens: *Hæc est autem voluntas eius qui misit me,
vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud
in nouissimo die.* Nec satis putauit semel dixisse, sed etiam
Ibidem. repetita expressione firmauit. Sic enim sequitur: *Hæc est
enim voluntas patris mei qui misit me, vt omnis qui videt fi-
lium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resusci-
tabo eum in nouissimo die.* Quis hoc dicit? Vtiq; is qui mor-
tuus plurima defunctorum corpora suscitauit. Si Deo
non credimus: nec exemplo credimus. Non credimus
quod promisit, quando etiam quod non promisit, ef-
fecit? Ipse autem quam causam moriendi habuisset &
causam resurgendi? Etenim quoniam Deus mori non
poterat, mori non poterat sapiētia, resurgere autem non
poterat quod mortuum non erat, assumitur caro quæ
mori posset, vt dum moritur quod solet, quod mortuum
fuerat, hoc resurgeret. Neq; enim poterat esse nisi per ho-
1. Cor. 15. minem resurrectio: quoniam sicut per hominem mors,
ita & per hominem resurrectio mortuorum. Ergo resur-
rexit homo, quoniā homo mortuus est: resuscitatus ho-
mo, sed resuscitans Deus. Tunc secundùm carnem ho
2. Cor. 5. mo, nunc per omnia Deus. Nunc enim secundū carnem
1. Cor. 5. iam non nouimus Christum, sed carnis gratiam tenemus
Coloss. 1. vt ipsum primitias quiescentium, ipsum primogenitum
ex mortuis nouerimus. Primitiæ vtiq; eiusdem sunt ge-
neris atq; naturæ, cuius & reliqui fructus: quorum pro
lætiore prouentu primitiua Deo munera deferuntur sa-
crum munus pro omnibus & quasi reparatæ quædam
liba naturæ. Primitiæ ergo quiescentium, Christus. Sed
vtrum suorum quiescentium, qui quasi mortis exortes
dulci quodam sopore tenentur, an omnium mortuo-
rum. Sed *sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chri-
1. Cor. 15. sto omnes viuificabuntur.* Itaque sicut primitiæ mortis in
Adam, ita etiam primitiæ resurrectionis in Christo om-
nes resurgunt.

Sed nemo desperet, neque iustus doleat commune
consortium resurgendi: cùm præcipuum fructum virtu-
Ibidem. tis expectet. *Omnes quidem resurgent, sed vnusquisque* vt ait
Apostolus, *in suo ordine.* Communis est diuinæ fructus
clementiæ, sed distinctus ordo meritorū. Dies omnibus
lucet, sol omnes populos fouet, pluuia possessiones om-
nium vberiore imbre fœcundat. Omnes nascimur,
omnes resurgemus: sed in vtroque vel viuendi, vel reui-
uiscendi gratia dispar, diuersa conditio. *In momento* enim,
Ibid. *in ictu oculi, in nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti,
& nos immutabimur.* Quinetiam in ipsa morte quiescunt
alij, viuunt alij. Bona quies, sed vita melior. Denique
Paulus ad vitam excitat quiescentem, dicens: *Surge qui
Ephes. 5. dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus.* Ergo
1. Thess. 4. hic excitatur vt viuat, vt similis Pauli sit, vt possit dice-
Ibid. re: *Quia nos qui viuimus, non præueniemus eos qui dormierunt.*
Non enim communem hunc viuendi loquitur vsum,
spirandisq; cōmercium, sed meritum resurgendi. Nam
cùm dixisset: *Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi:*
subiecit deinde: *Et nos qui viuimus, simul cum illis rapiemur
in nubibus obuiam Christo in aëra.* Vtique mortuus est Pau-
lus, & passione venerabili vitam corporis cum immor-
tali gloria commutauit. Num fefellit ergo qui se viuen-
tem scripsit in nubibus obuiam Christo esse rapiendum?
Gen. 5. Hoc enim de Enoch legimus aut Elia. Sed & tu rapieris
4. Reg. 2. in spiritu. Ecce currus Eliæ, ecce ignes. Et si non viden-
tur, parantur vt iustus ascendat, innocens transferatur,
& tua vita mori nesciat. Deniq; Apostoli mori nesciētūt.
Vnde & dictum est: *Amen amen dico vobis, multi ex his
Matt. 16. adstantibus non gustabunt mortem donec videant filium ho-
minis venientem in regno suo.* Viuit enim qui non habet
quod moriatur in eo, qui non habet ex Ægypto calcea-
Exod. 3. mentum aliquod aut vinculum, sed exuit illud prius-
quam corporis huius deponat officium. Non solus ita-
que Enoch viuit, quia non solus est raptus: rapietur &

Paulus obuiam Christo. Viuunt etiam patriarchæ: ne-
que enim aliter Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Ia- 1. Tess. 4.
cob, nisi mortui viuerent, diceretur. Deus enim mortuo- Luc. 20.
rum non est, sed viuentium. Viuemus & nos, si gesta
morésque maiorum sequamur. Miramur patriarcharum
præmia, imitemur obsequia, prędicemus gratiā, sequa-
mur obedientiam. Non escis inducti, sæculi laqueos in-
cidamus. Arripiamus opportunitatem temporis, præ-
scriptum legis, clementiam vocationis, desiderium pas-
sionis. Exierunt de terra sua patriarchæ, & nos exeamus Gen. 12.
proposito de corporis potestate: nos exeamus proposito, Gen. 28.
illi exilio. Sed exilium non putarunt quod deuotio obi-
H ret, non necessitas imperaret. Illi terram solo mutarunt,
nos terram cælo mutemus: illi habitatione, nos spiritu.
Illis illuminatum stellis cælum ostenderit sapientia, no- Gen. 15.
stri cordis oculos illuminet. Sic typus veritati, & veri-
tas concurrit typo. Abraham paratus hospitibus, fidelis Gen. 18.
Deo, impiger ministerio, promptus officio, Trinitatem
in typo vidit, hospitalitatem religione cumulauit, tres
suscipiens, vnum adorans, & personarum distinctione
seruata, vnum tamen Dominum nominabat, tribus ho-
norificentiam muneris deferens, & vnam significans
potestatem. Loquebatur enim in eo non doctrina, sed
I gratia: & melius credebat ille quod non didicerat, quàm
nos qui discimus. Nemo enim typum falsauerat verita-
tis, & ideo tres videt, sed vnitatem veneratur. Tres men-
suras similaginis promit, vnum immolat vitulum: satis Ibid.
credens vnum esse sacrificium, trium munus: vnam ho-
stiam, trium gratiam. Nam in quatuor regibus quis non Gen. 14.
intelligat quod materialis elementa naturæ præfigurato
Dominicæ passionis indicio, & omnia sibi mundana sub-
iecerit? Fidelis in bello, † abstemius in triumpho, qui al. absti-
donis non hominum ditescere, sed Dei mallet. Genera- nens.
te se posse filium senex credidit, immolare posse se filium Gen. 18.
pater iudicauit: nec patrius trepidauit affectus, cùm senis Gen. 22.
K dexteram pietas adiuuaret. Sciebat enim acceptiorem
Deo filium immolatum esse quam sanum. Ergo adducit
ad sacrificium filium dilectissimum: & quem serò susce-
perat, citò obtulit, nec paterni nominis appellatione re-
uocatur, cùm ille patrem vocaret, hic filium. Chara qui-
dem nominum pignora, sed ampliora præcepta. Itaque
licet compaterentur corda, vota durabant. Distrinxit su- Ibid.
per filium gladium paterna manu, & patrio percussit af-
fectu: ne periret pœna trepidauit, ne ictus erraret, dexte-
tera deficeret. Sensit pietatis affectum, sed non omisit
deuotionis negotium: & properabat obsequium, etiam
cùm audiret oraculum. Vnde nos quoque Deum omni-
bus quos diligimus præferamus; patri, fratribus, matri,
L vt possit † nobis seruari dilectus, sicut in Abraham vbe- al. nos ser-
riorem remuneratorem: quàm ministrum videmus. Ob- uare dile-
tulit quidem filium pater sed Deus non sanguine, sed pie- ctos.
tate placatur. Ouem pro homine demonstrauit in ligno: ibidem.
vt & filium patri redderet, nec periret hostia sacerdoti.
Itaque nec Abraham parricidio cruēratus est, nec Deus
sacrificio defraudatus. Vidit propheta, nec affectauit ia-
ctantiam, nec tenuit pertinaciam. Ouem pro homine
mutauit. Quo magis ostenditur quàm religiosè obtule-
rit, quem tam libenter receperit. Et tu si Deo munus Rom. 8.
tuum offeras, non amittis. Sed auari sumus. Deus vni- Ioan. 8.
cum filium morti pro nobis obtulit, nos nostros nega- Gen. 22.
M mus? Vidit hoc Abraham, & agnouit mysterium, salu-
tem nobis in ligno futuram: nec latuit in vno eodém-
que sacrificio aliud esse quod videretur offerri, aliud
quod posset occidi. Imitemur ergo Abrahę deuotionem,
imitemur Isaac bonitatem, imitemur castimoniam. Bo- Gen. 29.
nus planè & pudicus vir, deuotus Deo, castus vxori, qui
iniuriam non reddidit, excludentibus cessit, pœnitentes
eosdem recepit: nec proteruus contumaciæ, nec durus
gratiæ. Litium fugitans cùm recederet, facilis veniæ
cum reciperet, profusior bonitate cùm ignosceret. Pete- Ibid.
batur societatis consortium, adiunxit conuiuium volu-
ptatis. Imitemur etiam in Iacob typum Christi. Sit eius
in nobis aliqua similitudo factorum. Erimus consortes, Gen. 27.
si fuerimus imitatores. Matri obediuit, fratri cessit, so- 29. & 30.
cero seruiuit, mercedem de lucris, non de gregis diui-
sione quæsiuit. Non auara diuisio, vbi lucratiua portio.

Nec

(*Gen. 28.*) (*Gen. 32.*) Nec illa otiosa significatio, scala de cælo, quòd per crucem Christi angelorum atque hominum futura consortia viderentur. Cui obstupefactum est femur, vt in femore suo agnosceret generationis heredem, & obstupefactio femoris, passionem prophetaret heredis. Vidimus igitur cælum patere virtuti: nec hoc esse paucorum. (*Matt. 8.*) *Multi enim venient ab Oriente, & ab Occidente, & Aquilone & Austro, & recumbent in regno Dei*, delectationem perpetuæ quietis sepultis animorum motibus exprimentes. Sequamur Abraham moribus, vt nos recipiat in gremium suum & tamquam Lazarum suæ humilitatis hæredem propriis circumfusum virtutibus pio foueat amplexu. (*Luc. 16.*) Non enim nos in gremio corporali, sed in quodam bonorum factorum amictu sancti patriarchæ probata Deo successio fouet. (*Galat. 6.*) *Nolite*, inquit, *seduci: Deus non irridetur.*

Aduertimus quàm graue sit sacrilegium, resurrectionem non credere. (*1. Cor. 15.*) Si enim non resurgemus, ergo Christus gratis mortuus est, ergo Christus non resurrexit. Si enim nobis non resurrexit, vtique non resurrexit, qui sibi cur resurgeret, non habebat. Resurrexit in eo mundus, resurrexit in eo cælum, resurrexit in eo terra. Erit enim cælum nouum, & terra noua. (*Apoc. 21.*) Sibi autem non erat necessaria resurrectio, quem mortis vincula non tenebant. Nam etsi secundùm hominẽ mortuus, in ipsis tamen erat liber infernis. Vis scire quàm liber? *Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.* Et bene liber, (*Psal. 87.*) qui se poterat suscitare, iuxta quod scriptum est: *Soluite hoc templum, & in triduo resuscitabo illud.* Et bene liber, qui alios descenderat redempturus. Factus est autem sicut homo, non specie vtique, sed veritate formatus: (*Ioan. 2.*) quia & homo est, & quis cognoscet eum? Etenim similitudine hominum factus, & specie inuentus vt homo: humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem: vt per illam scilicet obedientiam eius gloriam videremus, gloriam quasi vnigeniti à patre. (*Hier. 17.*) Ita enim scripturę figura seruatur vt & vnigeniti gloria, & perfecti hominis natura seruetur in Christo. (*Philip. 2.*) Itaq; adiutore non eguit. Neque enim eguit cùm faceret mundum, vt egeret cùm redimeret. (*Ioan. 1.*) Non legatus, non nuntius, sed ipse Dominus saluum fecit eum. Ipse dixit, & facta sunt. Ipse Dominus saluum fecit eum: vbique ipse, quia per ipsum omnia. (*Esai. 63.*) Quis autem adiuuaret eum, in quo creata sunt omnia, & omnia in ipso constant? Quis adiuuaret eum, qui omnia in momento facit & in nouissima tuba mortuos suscitat? (*Psal. 32.*) (*Coloss. 1.*) (*1. Cor. 15.*) Non quia aut prima aut secunda non possit aut tertia, sed ordo seruatur: non quò difficultas sero vincenda, sed legitimus numerus † vendicandus sit. (*al. explicandus.*) Tempus autem arbitror de tubarum specie dicere, quoniam sermo propinquat ad finem, vt nostri quoque consummandi eloquij tuba sit signum. (*Apoc. 8.*) Septem tubas legimus in Apocalypsi Ioannis, quas septem sumpsere angeli. Vbi habes quoniam septimus angelus tuba cecinit, & facta est vox magna de cælo dicens: *Factum est regnum huius mundi Dei nostri, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum.* (*Apoc. 11.*) Tuba quidem & pro voce accipitur, quia habes: *Quoniam ecce ostium apertum in cælo, & vox prima quam audiui, sicut tubam loquentem mecum & dicentem: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri.* (*Apoc. 4.*) Legimus etiam: (*Psal. 80.*) *Canite initio mensis tuba.* Sed etiam alibi: (*Psal. 150.*) *Laudate eum in sono tubæ.* Ergo quid sibi velit tubarum significatio, omni virtute debemus aduertere, ne quasi fabulam aniliter accipientes periclitemur, si indigna dogmate spiritali, nec conuenientia scripturarum eminentiæ sentiamus. (*Ephes. 6.*) Nam cùm legimus bellum nobis esse non aduersùs carnem & sanguinem, sed aduersùs spiritalia nequitiæ quæ sunt in cælestibus: (*2. Cor. 10.*) non carnalia vtique arma, sed fortia Deo æstimare debemus. Non enim satis est tubam videre, nec sonum eius audire, nisi proprietatem sonitus intelligas. (*1. Cor. 14.*) Etenim si incertam vocem det tuba, quomodo quis parabit se ad bellum? Vnde oportet vocis tubæ nos scire virtutem, ne videamur barbari, cùm tubas huiusmodi aut audimus aut loquimur. Et ideo cùm loquimur, oremus vt eas nobis Spiritus sanctus interpretetur. Requiramus igitur in scripturis veteribus

A quid de tubarum genere legerimus: scientes eas solennitates quæ Iudæis lege præscriptæ sunt, superiorum esse vmbram celebritatum, cælestiúmque festorum. (*Hebr. 10.*) Hic enim vmbra, illic veritas. Per vmbram ad veritatem peruenire nitamur. Cuius figura etiam alibi expressa est. Habes enim quia locutus est Dominus ad Moysen: (*Leuit. 23.*) *Loquere filiis Israel, dicens: Mense septimo, vna mensis erit vobis requies in memoriale tubarum, vocata sancta Domino. Omne opus seruile non facietis, & accendetis holocaustum Domino.* In Numeris autem: *Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Fac tibi duas tubas ductiles, argenteas facies eas, & erunt tibi ad conuocandam synagogam, & promouenda castra & tuba canet in illis, & colligetur omnis turba ad ostium tabernaculi testimonij.* (*Num. 10*) B *Si autem in vna tuba cecineris, ad te venient omnes principes & duces Israel: & tuba canetis significationem primam, & promouebunt castra, & constituentur ad Orientem. Et tuba canetis significationem secundam, & promouebunt castra, & constituentur ad Austrum. Et tuba canetis significationem tertiam, & promouebunt castra, quæ constituentur ad mare. Et tuba canetis significationem quartam, & promouebunt castra, quæ constituentur ad Aquilonem. Significationem tuba canent in promotu eorum. Et cùm congregabitis synagogam, tuba canite, & non significatione. Et filij Aaron sacerdotes tubis canent, & erit vobis legitimum sempiternum in progenies vestras. Si autem exieritis in bellum in terra vestra ad aduersarios qui resistunt vobis, significabitis tubis, & reminiscemini coram Deo, & liberationem habebitis ab inimicis vestris.* C *Et in diebus letitiæ vestræ, & in diebus festis vestris, Et in neomeniis vestris concinite tubis, & in holocaustis & sacrificiis salutaribus vestris, & erit vobis commemoratio coram Domino: ait Dominus.*

Quid igitur? dies festos in potu & in epulis æstimabimus? (*Rom. 14.*) Sed nemo nos in manducando diiudicet. (*Rom. 7.*) Nouimus enim quia lex spiritalis est. (*Coloss. 2.*) Nemo ergo nos iudicet in escis aliquibus aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniis, aut sabbatho, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. Corpus itaque Christi requiramus, quod nobis quasi nouissima tuba vox de cælo paterna monstrauit, D tunc cùm dicebant Iudæi quia tonitruum factum est illis: (*Ioan. 12.*) corpus Christi, quod iterum tuba nobis nouissima reuelabit, (*1. Thes. 4.*) quoniam ipse Dominus in iussu archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent. (*Luc. 17.*) Vbi enim corpus, illic aquilæ: vbi Christi corpus, ibi veritas. Septima igitur tuba hebdomadis requiem videtur significare quæ non solùm in diebus & annis & periodis æstimatur (vnde & iubileus sacratus est numerus) (*Leuit. 25.*) sed etiam annum septuagesimum comprehendit, (*Hier. 25.*) quando in Hierusalem regressus est populus, qui septuaginta annis in captiuitate durauit. (*1. Esdr. 3.*) E In centesimis quoque & in millesimis sacri obseruatio numeri minimè præteritur. Neque enim otiosè Deus dixit: (*3. Reg. 19*) *Reliqui mihi septem millia virorũ qui non flexerunt genua Baal.* Ergo vmbra futuræ quietis in diebus, mensibus, annis, mundi ipsius tempore figuratur: & ideo per Moysen mandatur filiis Israel, vt septimo mense, vna mensis singulis fiat requies in memoriale tubarum, nec seruile aliquod opus, sed Deo sacrificium offeratur: (*Leuit. 23*) eo quòd in ipso fine hebdomadis quasi mundi sabbato, spiritalia à nobis non carnalia opera flagitentur. Quod enim carnale, seruile: quia animo caro seruit. Liberum verò innocentia facit, culpa vernaculum. F Oportuit igitur per speculum & ænigmata fieri spiritalia. Nunc enim per speculum videmus, tunc autem facie ad faciem. (*1. Cor. 13.*) Nunc secundùm carnem militamus, tunc spiritu videbimus diuina mysteria. Et ideo veræ legis character in nostris moribus exprimatur, qui in Dei ambulamus imagine, quoniam iam legis vmbra transiuit: vmbra Iudæis carnalibus, imago nobis, veritas resurrecturis. Tria enim hæc secundum legem esse cognouimus, vmbram, imaginem, veritatem. Vmbram in lege, imaginem in Euangelio, veritatem in iudicio. Sed Christi omnia, & in Christo omnia, quæ nunc secundùm veritatem videre non possumus, sed videmus quasi quandam imaginem futurorum, quorum vmbram in lege perspeximus.

Ergo Christus non vmbra, sed imago Dei: non vacua G
Coloss.1. imago, sed veritas. Et ideo per Moysen lex: quia vmbra
Ioan.1. per hominem, figura per legem, per Iesum veritas. Ne-
Ioan.14. que enim veritas aliunde, nisi per veritatem procede-
Num.15. ret. Si quis ergo hanc imaginem Dei videre desiderat,
Exod.24. debet diligere Deum, vt diligatur à Deo: & fit iam non
Num.10. seruus, sed amicus, qui mandata Dei fecerit, vt possit in-
troite in nubem, vbi est Deus ipse. Faciat sibi rationabi-
les tubas duas ductiles agento probato, hoc est, pretio-
so verbo compositas & ornatas: quibus non raucum in-
crepans, terribili sonitu murmur interstrepat, sed subli-
1.Thes.4. mes gratiæ Deo continua iubilatione fundatur. Ta-
lium enim tubarum sonitu mortui suscitantur, non cre- H
pitu vtique æris, sed verbo veritatis animati. Et fortasse
1.Cor.14. duæ istæ tubæ sunt, per quas diuino spiritu Paulus in-
crepuit, dicens: *Orabo spiritu, orabo & mente: psallam*
Num.10. *spiritu, psallam & mente.* Alterum enim sine altero ne-
quaquam videtur euocationem habere perfectam. Nec
tamen omnium est vtraque canere tuba, nec est om-
nium vniuersam colligere synagogam, sed solis sacer-
dotibus, & ministris Dei canentibus ista prærogatiua
defertur, vt quicumque audierit & secutus eò fuerit vbi
est Dei gloria, & ad tabernaculum testimonij præmatu-
ra intentione conuenerit, opera possit spectare diuina,
& legitimum illud æternúmque domicilium in suæ po- I
testatis seriem prometeri. Tunc enim bellum confici-
tur; hostis fugatur, quando spiritus gratia concinit, &
mentis industria. Sunt & illæ salutares tubæ, si corde
credas, & ore confitearis. Corde enim creditur ad iusti-
Ibid. tiam, ore autem confessio fit ad salutem. Hac igitur ge-
Rom.10. mina tuba ad illam sanctam terram, resurrectionis scili-
Num.10. cet gratiam peruenitur: & ideo semper tibi concinat, vt
semper audias Dei voces: semper te angelorum pro-
phetarúmque oracula excitent atque commoueant, vt
ad superiora festines. Hanc intentionem Dauid versa-
bat in pectore, cum dicebat: Quoniam transibo in lo-
cum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, in K
Psal.41. voce exultationis & confessionis sonitus epulãtis. Non
enim soli hostes harum tubarum sonitu vincuntur, sed
& delectationes, & dies festi, & neomeniæ sine his esse
non possunt. Nemo enim potest nisi diuini hauriat pro-
missa sermonis, & resultantibus credat oraculis exulta-
re lætitia, dies festos aut neomenias agere, quibus se cor-
Num.10. poralì gratia & sæculari occupatione vacuatum, Christi
repleri luce desideret. Sacrificia quoque ipsa Deo pro-
bata esse non possunt, nisi confessio vocis aspiret, quæ
sacerdotali oblatione ad obsecrandam Dei gratiam po-
pulos excitare consueuit.

Itaque simus prædicatores Domini, & laudemus eum L
Psal.150. in voce tubæ, non exigua de virtute eius & vilia sentien-
tes, sed ea quæ possunt aurem mentis implere, & intimæ
conscientiæ penetrare secretum: & ea quæ corpori con-
ueniant, diuinitati non putemus aptanda: nec diuinæ
magnitudinem potestatis humanis viribus metiamur.
1.Cor.15. vt quæramus quomodo quis resurgat, aut quali corpore
veniat, aut quemadmodũ soluta coeant, lapsa reparen-
tur. Hæc enim arbitrio Dei simul vt statuuntur, implen-
tur. Nec sensibilis tubarum expectatur auditus, sed in-
uisibilis potentia magnificentiæ cælestis operatur. Deo
enim velle pro facto est, nec resurrectionis requirendus
nisus, sed fructus nobis est expetendus. Quæ procliuiùs M
celebrabitur, si exinaniti vitiis plenitudinem spiritalis
mysterij consequamur, gratiamque renouatam caro su-
al. mereatur. mat à spiritu, & fulgorē lucis æternæ animat mutuetur
à Christo. Sed non solùm singulorum, verumetiam vni-
uersitatis sunt ista mysteria. Aduerte enim iuxta typum
legis, ordine gratiæ Cùm tuba prima cecinerit, Orien-
tales congregat quasi præcipuos & electos. Cùm secun-
Num.10. da, suppares meritis qui secundùm Austrum siti, dere-
liquerint ludibria nationum. Cùm tertia, eos qui tam-
quam in mari exagitati istius flatu mundi, sæculi huius
fluctibus vacillarint. Cùm quarta, illos qui duritiā men-
Prou.27. tium nequaquam satis potuerint eloquij spiritalis mol-
lite præcepto, & ideo secundùm Boream vocati sunt.
Boreas enim secundùm Salomonem durus est ventus.
Itaque licet in momento resuscitentur omnes, omnes

tamen meritorum ordine suscitantur. Et ideo primi re- 1.Cor.15.
surgent, qui maturo deuotionis occursu, & quodam
antelucano fidei exortu prodeuntis solis æterni radios
receperunt. Quod vel de patriarchis iuxta veteris se-
riem testamenti, vel de Apostolis iuxta Euangelium iu-
re memorauerim. Secundi autem, qui ritum gentium
relinquentes, ab errore sacrilego transierunt in Eccle-
siæ disciplinam. Et ideo illi ex patribus, isti secundi
ex gentibus. Ab illis enim lux fidei cœpit, in istis
vsque ad mundi occasum suscepta durauit. Tertij susci-
tantur, qui ab Austro, & qui ab Aquilone sunt. His
quatuor terra distinguitur, his quatuor annus includi-
tur, his quatuor mundus impletur, his quatuor Ecclesia
cógregatur. Omnes enim qui sacrosanctæ Ecclesię co-
pulati, diuini nominis appellatione cēsentur, prærogati-
uam resurrectionis & delectationis æternæ gratiam
consequentur: quoniam *venient ab Oriente & Occidente,* Luc.13.
ab Aquilone & Austro, & recumbent in regno Dei. Non
enim exiguā mundum suum Christus luce complecti-
tur: quandoquidem *a summo cælo egressio eius, & occursus* Psal.18.
eius vsque ad summum eius: nec est qui se abscondat à calore
eius. Omnes enim benignus illustrat, nec refutare le-
uem, sed emendare vult: nec excludere durum Ec-
clesia, sed mollire desiderat. Et ideo eos in Euangelio
Christus inuitat, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis* Matt.11.
& onerati estis, & ego reficiam vos: tollite iugum meum su-
per vos, & discite, quia mitis sum, & humilis corde. Eccle-
siæ quoque vocem inuitantis in Canticis canticorum
agnosce. Dicit enim: *Exurge Aquilo, & veni Auster,* Cant.4.
perfla hortum meum, & defluant vnguenta mea. Descendat Cant.5.
frater meus in hortum suum, & edat fructū pomiferarum sua-
rum. Sciens enim iam tunc etiam hortum tibi fore ope-
ra fructuosa, Christo tuo fructū de talibus pollicebare,
quæ primo te in cubiculum dixisti regis introductam,
diligens vbera super vinum, cum diligentem amares,
lactantē quęreres, pericula pro religione contemneres.
Deinde à Libano sponsa rogaris vt venias, iudicio Domi-
ni adhuc tota formosa, tota irreprehensibilis. Sic enim Cant.1.
scriptum est: *Tota es formosa proxima mea, & reprehensio* Cant.4.
non est in te. Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano. Po-
stea ipsa iam nullos aquæ lapsus, iam nullos imperus
descendentes à Libano pertimescens, Aquilonem Ibidem.
& Austrum aduocas, perflari cupiens hortum tuum,
vt in aliis vnguenta tua defluant, in aliis multiplices fœ-
cunditatis tuæ fructus offeras Christo. Et ideo beatus
qui custodit verba prophetiæ huius, quę nobis resurre-
ctionem euidentioribus testimoniis reuelauit, dicens. *Et* Apoc.23.
vidi mortuos magnos & pusillos stantes ante sedem, & libri aperti Apoc.20.
sunt: & alius liber apertus est, qui est vitæ, & iudicati sunt mor-
tui ex his quæ scripta erant in libris secundùm facta ipsorū, & de-
dit mare mortuos qui in ipso erant, & inferi dederunt mortuos
qui penes se erant. Ne ergo dubites quemadmodum resur-
gant, quos inferi reuomunt, mare reddit. Accipe etiam
quando promittatur gratia futura iustorum. *Et audiui,*
inquit, *vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum*
Dei cum hominibus, & habitabit cum illis, & ipsi populus eius
erunt, & ipse Deus cum illis erit illorum Deus: & delebit om- Apoc.21.
nem lacrymam de oculis eorum, & mors non erit amplius, ne-
que luctus, neque clamor, neque dolor vltra erit.

Compara nunc si placet, atque contende vitam hanc
cum illa vita. Elige si potes perpetuam corporis vitam
in labore ærumnáque miserabili tantarum commuta-
tionum, vototumque tædio, fastidio voluptatum. Non-
ne si Deus ista perpetuare vellit, illa diligeres? Nā si per-
se ipsa vita fugienda est, vt fit molestiarū fuga, requies
ærumnarū: quantò magis ea requies est expetenda, cui
futuræ resurrectionis voluptas perpetua succedet, vbi
nulla criminum series, nulla illecebra delictorū? Quis
in dolore tam patiens, qui non mortē oret? Quis in infir-
mitate tam constans, vt non optet mori se potius quam
debilem viuere? Quis in mœrore tam fortis, vt non de-
sideret eo se vel moriendo defungi? Quòd si ipsi nobis
dum viuimus, displicemus, cùm viuendi finem præsti-
tum esse nouerimus: quantò amplius vitæ non tæderet
istius, si sine fine futuros nobis labores huius corporis
cerneremus? Quis est igitur qui se velit mortis exortem?

Aut quid grauius immortalitate miserabili? *Sed in hac* A *vita*, inquit, *in Christo tantùm sperrantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*: (1. Cor. 15.) non quòd in Christo sperare sit miserum, sed quia Christus sperantibus in se, vitam alteram præparauerit. Hæc enim peccato obnoxia est, illa præmio reseruata. Ipsius cursus breues nostrarum ætatum quantum videmus nobis afferre fastidium? Puer adolescentiam desiderat, adolescens annos sibi maioris metitur ætatis, iuuenis beneficio æui florentis ingratus, senilem honorificentiam concupiscit. Ita omnibus ex natura venit velle mutari, contra sectas philosophorum, (Diogenes Laert. l. 8 in vita Pythagoræ.) qui vel animam solam durare dicant post B corporis mortem, vel μετεμψύχωσιν credant, quia eius nos quod sumus, pœnitet. Denique etiam ipsa post vsum vota fastidio sunt: & quæ mereri optauimus, cùm meruerimus abdicamus. Vnde non immeritò etiã sancti viri prolongatum incolatum suum sæpe doluerunt. (Psal. 119. Hier. 20. 3. Reg. 19.) Doluit Dauid, doluit Hieremias, doluit Elias. Si sapientibus creditur: & hi in quibus diuinus spiritus loquebatur, ad meliora properabant. Si reliquorum indicia sciscitamur, vt cognoscamus omnes in vnam conuenire sententiam, quanti mortem mœrori, quanti C mortem formidini prætulerunt? Indicantes videlicet grauiorem metum † mortis esse quàm mortem. (al. merotis.) Adeo suis malis mors non timetur, sed vitæ miseriis antefertur, cùm expetitur morientis exitus, & euitatur formido viuentis.

Sed esto, huic vitæ resurrectio præferatur. Quid? philosophi ipsi genus post mortem aliquod repererunt, (Plato l. 10. de Repub.) quod nos vti magis quam resurgere delectabit? Et illi quidem qui dicunt animas immortales esse, non satis mulcere me possunt, cùm pro parte me redimunt. Nam D quæ potest esse gratia, vbi non totus euasi? quæ vita, si in me opus Dei occidit? Quæ iustitia, si naturæ finis mors sit, erranti iustove communis: Quæ veritas, vt quia ipsa se moueat, & semper moueatur anima, immortalis esse credatur: Quod nobis in corpore commune cum bestiis, ante corpus quid geratur incertum, nec ex contrariis colligatur veritas, sed destruatur. (Idem in Phædone.) An verò illorum sententia placet, qui nostras animas, vbi ex hoc corpore emigrauerint, in corpora ferarum variorúmque animantium transire commemorant: At certè hæc E Circeis medicamentorum illecebris composita est, ac ludibria poëtarum ipsi philosophi differere solent: (Idem l. 10. de Repub.) nec tam illos qui pepessi ista simulentur, quàm sensus eorum qui ista confinxerint, velut Circeo poculo ferunt in varia bestiarum monstra conuersos. Quid enim tam simile prodigij, quàm homines credere in habitum ferarum posse mutari: (Homerus. l. 12. Odyss.) Quantò maioris est prodigij, gubernatricem hominis animum, aduersam humano generi bestiarum suscipere naturam, capacémque rationis ad irrationabile animal posse transire, quàm corporis effigies esse mutatas: Vos ipsi hæc destruitis qui docetis. F Nam magicis incantata carminibus portentosæ huius conuersionis genera tradidistis. Ludunt hæc poëtæ, reprehendunt philosophi: & quæ putant ficta de viuentibus, hæc arbitrantur vera de mortuis. Illi autem qui ista finxerunt, non suam probare fabulam, sed philosophorum errores irridere voluerunt, qui putant quòd illa anima quæ miti humilique proposito iracundiam vincere, patientiam assumere, cruore abstinere consueuerat, eadem frementi motu leonis incensa, iræ impatiens, effræna rabie, sitire sanguinem, cædemque possit expetere: & illa quæ populorum fremitus varios regali quodam consilio temperabat, & rationali voce A mulcebat, eadem se inter deuia atque deserta ritù luporum patiatur viulare: aut quæ iniusto sub onere gemens duros aratri labores questu miserabili mugiebat, eadem postea in figuram hominis commutata, leui cornua quærat in fronte: vel illa quam præpetes priùs pennæ vsque ad alta cæli per sublime aëris alarum remigiis euehebant, eadem postea volatus iam non suos requirat, & se humani doleat corporis grauitate pigrescere. Hinc fortasse & illum Icarum perdidistis, quòd persuasionibus vestris inductus adolescens, priùs auem se fuisse fortasse crediderat. Hinc etiam senes plerique decepti B sunt, vt graui immorentur dolori, cygneis malè creduli fabulis, dum putant modulis se mulcendo flebilibus, albentem molli pluma mutare caniciem. Hæc quàm incredibilia: quàm deformia: Quantò illud est conuenientius, vt credas secundùm naturam, credas secundùm vsum fructuum cæterorum, credas secundùm gestorum exempla oracula prophetarum, Christi cæleste promissum? Quid verò præstantius, quàm vt opus Dei iudices non perire, & secundùm imaginem & similitudinem Dei factos, transferri non (Gen. 1.) posse in effigies bestiarum, cùm vtique ad similitudinem C Dei non corporis sit imago, sed ratio: Nam quemadmodum homo, cui subiecta sunt animantium genera cæterorum, in subiectum sibi animal meliore sui parte demigret: Non patitur hoc natura, & si pateretur natura, non pateretur gratia.

Sed video quid vos de vobis gentes opinionis habeatis. Neque enim mirum debet videri, quòd creditis vos in bestias posse mutari, qui bestias adoratis. Ego tamen malim de vestro merito melius iudicetis, vt non inter D cœtus ferarum, sed inter angelorum consortia vos credatis futuros, & animos ex hoc iam vitæ anfractu, & terreni corporis colluuione discedere, & ad illa concilia superna contendere, laudem dicere Deo quam citharizantes illos discere prophetica lectione comperimus: (Apoc. 14. Apoc. 15.) Quia magna & mirabilia opera tua Domine Deus omnipotens, iustæ & veræ viæ tuæ rex † seculorum. (al. gentium.) Quis non timebit & magnificabit nomen tuum: quia solus sanctus es, quia omnes gentes venient & adorabunt ante te: videre quoque tuas Iesu nuptias, in quibus de E terrenis ad cælestia concinentibus omnium gaudiis sponsa deducitur, (Psal. 64.) (ad te enim omnis caro veniet) iam non sæculo obnoxia, sed spiritu copulata: videre thalamos ornatos byssino, rosis, liliis, & coronis. Sic enim cuius alterius ornantur nuptiæ, confessorum labore, martyrum sanguine liliis virginum, coronis etiam sacerdotum: (Psal. 26.) Hoc sibi præ ceteris Dauid sanctus optauit, vt hæc spectaret & cerneret. Denique ait: *Vnam petiui à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ & videam voluptatem Domini.* Iuuat hoc credere, sperare delectat. Certè non credidisse, pœna est: sperasse, gratia. Quòd si in hoc erro, quia ange- F lis me post mortem sociari malo quàm bestiis, libenter in hoc erro: neque vmquam hac me opinione dum viuo, fraudari patiar. Quid enim mihi superest solatij, quàm quod me citius ad te frater spero venturum, nec digressus tui inter nos longa diuortia fore, tuísque intercessionibus mihi hoc posse conferri, vt citius desiderantem tui aduoces: Quis enim est, qui non sibi debeat istud optare præ cæteris, vt corruptibile hoc induat incorruptelam, & mortale hoc induat immortalitatem, (1. Cor. 15.) vt qui nunc morti corporis fragilitate succumbimus, supra naturam siti, mortem iam timere nequeamus.

S. AMBROSII DE FIDE RESVRRECTIONIS LIBRI FINIS.

Capita libri de Initiandis.

1. *Proponit auctor quid in hoc libro tractare velit, & auditores adhortatur vt aures aperiant, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum munere sacramentorum carpant, quemadmodum ipsis etiam prius se id significasse commemorat.*
2. *Qua ratione ingressus regenerationis sacrarium repetere debeat quid interrogatus fuerit cum baptizaretur, & quid viderit.*
3. *Quòd idcirco inuisibilis gratia diuini spiritus præsẽs operetur in aquis baptismatis, vt omne abluatur peccatũ, per multa exempla & figuras cõprobatio.*
4. *Quòd tres sint qui testificantur in baptismo, & de mysterio & forma baptismatis, ac de angelo qui cõmouit natatoriam piscinam: de baptismo præterea Christi, & columba quæ super eum descendit de cælo: quódque sæpe species pro veritate accipiatur.*
5. *Quod in ijs quæ à sacerdotibus fiunt, non merita personarum, sed officia consideranda sint, & quomodo in baptismo æqualiter præcipiatur in patrem & in filium & in spiritum sanctum credere debere.*
6. *Quare fiat vnctio in capite, & de lotione pedum discipulorum: & quare Petrus qui mundus erat, plantam lauare debebat.*
7. *De mysterio vestimentorum candidorum quibus induuntur infantes & quomodo Ecclesia hæc habens vestimenta dicat in Canticis:* Nigra sum, & decora, *&c.*
8. *De sacro sancti corporis Dominici communione, & conuiuio cæelesti, quódque antiquiora sunt Ecclesiæ sacramenta quàm synagogæ, & præstantiora quam fuerit manna.*
9. *De virtute sacramenti corporis & sanguinis Christi, & comparatione per excessum ipsius ad manna, & ad aquas petræ, & de probatione per plurima exempla quod corpus Christi quod accipimus, non panis sit, sed caro, quæ ex Virgine nata, quæ crucifixa, quæ sepulta fuit.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE INITIANDIS LIBER.

Proponit auctor quid in hoc libro tractare velit, & auditores adhortatur vt aures aperiant, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum munere sacramentorum carpant, quemadmodum ipsis etiam prius se id significasse commemorat.

Cap. I.

DE moralibus quotidianum sermonem habuimus, cùm vel patriarcharum gesta, vel
Prou. 6. Prouerbiorum legerentur præcepta: vt his
Rom. 6. informati atque instituti assuesceretis maiorũ ingredi vias, eorumq; iter carpere, ac diuinis obedire mãdatis, quo renouati per baptismũ eius vitæ vsum teneretis quæ ablutos deceret. Nunc de mysterijs dicere tempus admonet, atque ipsam sacramentorum rationem edere: quam ante baptismũ si putassemus insinuandã nondum initiatis, prodidisse potius quã edidisse æstimaremur. Deinde quòd inopinantibus melius se ipsa lux mysteriorum infuderit, quã si eam sermo aliquis præcucurrisset. Aperite igitur aures, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatũ vobis munere sacramen-
2. Cor. 2. torum carpite, quod vobis signauimus, cùm apertionis celebrares mysterium diceremus: Ephetha, quod est
Mat. 7. aperire: vt venturus vnusquisque ad gratiã quid interrogaretur cognosceret, quid responderet meminisse de-
Ibidem. beret. Hoc mysterium celebrauit Christus in Euangelio, sicut legimus, cùm mutum curaret & surdum. Sed illi os tetigit, quia & mutum curabat & virum. In altero vros eius infusæ sonum vocis apperiret: in altero, quia tactus iste virum decebat, fœminam non decebat.

Qua ratione ingressus regenerationis sacrarium repetere debeat quid interrogatus fuerit cùm baptizaretur, & quid viderit.

Cap. II.

POst hęc reserata tibi sunt sancta sanctorum: ingressus es regenerationis sacrarium, repete quid interrogatus sis, recognosce quid responderis. Renuntiasti diabolo & operibus eius, mundo & luxuriæ eius ac vo-
Marc. 5. luptatibus. Tenetur vox tua, non in tumulo mortuorũ,
Apoc. 21. sed in libro viuentium. Vidisti illic leuitam, vidisti sacer-
G dotes, vidisti summum sacerdotem. Noli considerare corporum figuras, sed mysteriorum gratiam. Præsenti- Malac. 2.
bus angelis locutus es, sicut scriptum est: *Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore ipsius, quoniam angelus est Domini omnipotentis.* Non est fallere, non est negare. Angelus est qui regnum Christi & vitam æternam annuntiat. Non specie tibi æstimandus est, sed 1. Petr. 5.
munere. Quid tradiderit considera, vsum eius expende, & statum eius agnosce. Ingressus igitur vt aduersarium tuum cerneres, cui renuntiandum mox putares, ad
H orientem conuerteris. Qui enim renuntiat diabolo, ad Christum conuertitur, illum directo cernit obtutu.

Quòd idcirco inuisibilis gratia diuini spiritus præsens operetur in aquis baptismatis, vt omne abluatur peccatum, per multa exempla & figuras comprobatio.

Caput. III.

QVid vidisti? Aquas vtique, sed non solas: leuitas illic ministrantes, summum sacerdotem interrogantẽ & consecrantem. Primo omniũ docuit te Apostо- 2. Cor. 4.
I lus non ea contemplanda nobis quę videntur, sed quæ non videntur: quoniam quæ videntur, temporalia sunt: Rom. 1.
quæ autem non videntur, æterna. Nam & alibi habes: Quia inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta Ioan. 10.
sunt comprehenduntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas operibus æstimantur. Vnde & Dominus ait: *Si mihi non creditis, vel operibus.* Crede ergo diuinitatis illic esse præsentiam. Operationem credis, non credis præsentiam? Vnde sequeretur operatio, nisi præcederet ante præsentia? Considera autem quàm vetus Gen. 1.
mysterium sit, in ipsius mundi præfiguratum origine.
K In principio ipso, quando fecit Deus cælum & terram, Spiritus, inquit, superferebatur super aquas. Qui superferebatur super aquas, non operabatur super aquas? Sed dicam, operabatur: Quod ad præsentiam spectat, superferebatur. Quod autem operabatur, qui superferebatur in illa mundi fabrica, cognosce quando tibi dicit Propheta: *Verbo Domini cæli firmati* Psal. 32.
sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vtrumque prophetico subnixum est testimonio, & quia super- Gen. 1.
ferebatur, & quia operabatur. Quia superferebatur, Psal. 32.

Moyses dicit: quia operabatur, Dauid testificabatur. A Accipe aliud testimonium. Gen. 6. *Corrupta erat caro omnis ab iniquitatibus suis. Non permanebit*, inquit Deus, *spiritus in hominibus, quoniam carnes sunt.* Quo ostendit Deus, quia carnali immunditia grauioris labe peccati gratia spiritalis auertitur. Vnde volens Deus reparare quod deerat, Gen. 7. diluuium fecit, & iustum Noë in arcam iussit ascendere. Gen. 8. Qui dum decedente diluuio coruum dimisit priùs, qui non reuertit: dimisit columbam, quæ cum ramo oliuæ legitur reuertisse. Rom. 6. Vides aquam? vides lignum? columbam aspicis, & dubitas de mysterio? Aqua est ergo quâ caro mergitur, vt omne abluatur peccatum. Sepelitur illic omne vitium. Lignum est, in quo suffixus est Dominus Iesus cùm pateretur pro nobis. Matt. 3. Columba est, in cuius specie descendit Spiritus sanctus, sicut didicisti in B nouo testamento, qui tibi pacem animæ, tranquillitatemque mentis inspirat. Coruus est figura peccati, quod exit, & non reuertitur, si in te quoque iusti custodia & forma seruetur. Tertium quoque testimonium est, sicut te Apostolus docuit: 1. Cor. 10. *Quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari.* Denique & ipse Moyses dicit in Cantico: *Misisti spiritum tuum, & operuit eos mare.* Aduertis quòd in illo Hebræorum transitu iam tunc sacri Exod. 15. baptismatis figura præcesserit, in quo Ægyptius periit, & Hæbreus euasit. Quid enim aliud in hoc quotidie sacramento docemur, nisi quia culpa mergitur, & error C aboletur: al. tota. pietas autem & innocentia † tuta manet? Audis quia sub nube fuerunt patres nostri, & bona nube, quæ carnalium refrigerauit incendia passionum. Bona nubes obumbrat quos reuisit Spiritus sanctus. 1. Cor. 10. Denique superuenit in Mariam virginem, Luc. 1. & virtus altissimi obumbrauit ei, quando redemptionem generi genuit humanæ. Et illud miraculum per Moysen in figura factum est. Si ergo in figura adfuit spiritus, non adest in veritate, cùm scriptura tibi dicat: Rom. 14. Ioan. 1. *Quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est?* Marath Exod. 15. fons amarissimus erat: misit in eum Moyses lignum, & dulcis est factus. 1. Petr. 3. Aqua enim sine prædicatione Dominicæ crucis ad nullos vsus futuræ salutis est. D Cùm verò salutaris fuerit crucis mysterio consecrata tunc ad vsum spiritalis lauacri & salutaris poculi temperatur. Sicut ergo in illum fontem Moyses misit lignum, ita & in hunc fontem sacerdos prædicationem dominicæ crucis mittit, & aqua fit dulcis ad gratiam. Non ergo solis corporis tui credas oculis, magis videtur quod non videtur 2. Cor. 4. quia istud temporale, illud æternum aspicitur, quod oculis non cõprehenditur, animo autem ac mente cernitur. Denique doceat te decursa Regnorum lectio. Naaman Syrus erat, & lepram habebat, nec ab vllo 4. Reg. 5. mundari poterat. Tunc ait puella ex captiuis, quòd esset E propheta in Israël, qui posset eum a lepræ contagione mundare. Sumpto, inquit, auro & argento, perrexit ad regem Israël. Qui cognita aduentus eius causa, scidit Ibid. vestimenta sua, dicens quòd tentaretur magis, cùm de se ea quæ non essent potestatis regiæ, poscerentur. Elisæus autem regi intimauit vt ad se dirigeret Syrum, quo cognosceret quòd esset Deus in Israël. Et cùm venisset, mandauit ei vt septies mergeret in Iordane. Tunc ille secum tractare cœpit quod meliores aquas haberet patria sua, in quibus sæpe mersisset, & numquam à lepra esset mundatus: eoque reuocatus non obediebat mandatis prophetæ, sed admonitu & persuasionibus seruulorum acquieuit, ac mersit. Mundatúsque illico intellexit non aquarum esse quod vnusquisque mundatur, sed gratiæ. Recognosce nunc quæ sit illa puella ex captiuis, iunior scilicet ex gentibus congregatio, id est, Ecclesia Domini depressa antè captiuitate peccati, quando libertatem adhuc gratiæ non habebat, Ibid. cuius consilio vanus ille populus nationum verbum audiuit propheticum, de quo antè diu dubitauit: postea tamen vbi credidit exequendum, ablutus est ab omni contagio vitiorum. Et ille quidem dubitauit antequam sanaretur: tu iam sanatus es, & ideo dubitare non debes.

Quod tres sint qui testificantur in baptismo, & de mysterio & forma baptismatis; ac de angelo aquam commouente natatoriam piscinam, de baptismo præterea Christi, & columba quæ super eum descendit de cælo: quódque sæpe species pro veritate accipiatur.

CAP. IV.

IDeo tibi antè prædictum est, vt non hoc solùm crederes quod videbas, ne fortè & tu diceres: Hoc est illud magnum mysterium quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: 1. Cor. 2. Aquas video, quas videbã quotidie: istæ me habent mundare, in quas sæpe descendi, & numquam mundatus sum? Hinc cognosce quòd aqua non mundat sine spiritu. Ideóque legisti quòd tres testes in baptismate vnum sint, aqua, sanguis, & spiritus: 1. Ioan. 5. quia si vnum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentum. Quid est enim aqua sine cruce Christi? Elementum commune, sine vllo sacramenti effectu. Nec iterum sine aqua regenerationis mysteriũ est. *Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Ioan. 3. Credit autem etiam catechumenus in crucem Domini Iesu, qua & ipse signatur. Sed nisi baptizatus fuerit in nomine patris & filij & spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec Matt. 16. spiritualis gratiæ munus haurire. Ergo ille Syrus septies mersit in lege. Tu autem in gratia baptizatus es in nomine Trinitatis, confessus es patrem, recordare 4. Reg. 5. quid feceris: confessus es filium, confessus es Spiritum sanctum. Tene ordinem rerum in hac fide, mundo mortuus es, Rom. 6. & Deo resurrexisti. Et quasi in illo mundi es Coloss. 2. consepultus elemento, peccato mortuus, ad vitam es Ioan. 5. resuscitatus æternam. Crede ergo quia non sunt vacuæ aquæ. Ideo tibi dictum est: *Quia angelus Domini descendebat secundum tempus in natatoriam, & mouebatur aqua, & qui prior descendisset in natatoriam post commotionem aquæ, sanus fiebat à languore quocumque tenebatur.* Hæc piscina in Hierosolymis erat, in qua vnus annuus sanabatur. Sed nemo antè sanabatur, quam descendisset angelus. Vt esset indicium quia descenderat angelus, mouebatur aqua propter incredulos. Illis signum, tibi fides. Illis angelus descendebat, tibi Spiritus sanctus. Illis creatura mouebatur, tibi Christus operatur ipse dominus creaturæ. Tunc curabatur vnus, nunc omnes sanantur; aut certè vnus solus populus Christianus. Est enim in aliquibus & aqua mendax. Nõ sanat baptismus perfidorum, Hier. 5. non mundat, sed polluit. Iudæus vrceos baptizat 1. q. 1. c. & calices, quasi insensibilia vel culpam possint accipere non sunt. vel gratiam. Tu baptiza hunc calicem tuum sensibilem, Marc. 7. in quo bona opera tua luceant, in quo gratiæ tuæ splendor Matt. 6. fulgeat. Ergo & illa piscina in figura, vt credas quia in hunc fontem vis diuina descendit. Denique paralyticus ille expectabat hominem. Quem, nisi illum Dominum Iesum natum ex Virgine, cuius aduentu iam non Ioan. 5. vmbra sanaret singulos, sed veritas vniuersos? Iste est ergo qui expectabatur vt descenderet, de quo dixit Deus Ioan. 1. pater ad Ioannem Baptistam: *Super quem videris spiritum descendentem de cælo, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* De quo testificatus est Ioannes, dicens: Ibid. *Quia vidi spiritum descendentem de cælo quasi columbam & manentem super eum.* Et hic quare spiritus sicut columba descendit, nisi vt tu videres, nisi vt tu agnosceres F columbam etiam illam quam Noë iustus emisit ex arca Gen. 8. istius columbæ speciem fuisse, vt typum agnosceres sacramenti? Et fortasse dicas: Cùm illa vera columba fuerit quæ missa est, hic quasi columba descenderit: quomodo illic speciem fuisse dicimus, hic veritatem, Luc. 3. cùm secundum Græcos in specie columbæ spiritum descendisse sit scriptum? Sed quid tam verum quàm diuinitas quæ manet semper? creaturæ autem non potest veritas esse, sed species, quæ facilè soluitur atque mutatur. Simul quia eorum qui baptizantur, non in specie esse debeat, sed vera simplicitas. Vnde & Dominus ait: Matt. 10. *Estote astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Merito ergo sicut columba descendit, vt admoneret nos simplicitatem columbæ habere debere. 1. Petr. 2.

Speciem autem pro veritate accipiendam legimus & de Christo: Et specie inuentus vt homo. Et de patre Deo: Neque speciem eius vidistis.
Philip. 2.
Ioan. 5.

Quod in iis quæ à sacerdotibus fiunt, non merita personarum, sed officia consideranda sint, & quomodo in baptismo æqualiter præcipiatur in patrem & in filium & in Spiritum sanctum credere debere.

Cap. V.

Matt. 3. Estne adhuc quod dubitare debeas, cum euidenter tibi clamet in Euangelio pater, qui ait: *Hic est filius*
Psal. 28. *meus in quo complacui?* Clamet filius, super quem sicut co-
Iudic. 6. lumba se demonstrauit Spiritus sanctus: Clamet & Spi-
1. q. 1. c. ritus sanctus, qui sicut columba descêdit? Clamet Dauid:
cum scriptura. *Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas?* quum tibi scriptura testetur quòd ad
3. Reg. 18. Hieroboal preces ignis descenderit de cælo, & rursus
1. Cor. 11. precante Elia ignis sit missus qui sacrificium † consum-
al. consecrauit. psit? Nō merita personarum consideres, sed officia sacerdotum. Et si merita spectas, sicut Eliam consideras. Pe-
1. q. 1. c. tri quoque merita spectato, vel Pauli, qui acceptum à
cum scriptura §. Domino Iesu hoc nobis mysterium tradiderunt. Ignis
ignis. illis visibilis mittebatur vt crederent, nobis inuisibilis operatur qui credimus. Illis in figuram, nobis ad cōmonitionem. Credere ergo adesse Dominum Iesum inuocatum precibus sacerdotum, qui ait: *Vbi fuerint duo vel tres, ibi & ego sum.* Quantò magis vbi est Ecclesia, vbi myste-
Matt. 18. ria sua sunt, ibi dignatur suam impertire præsentiam? Descendisti igitur, recordare quid responderis, quòd credas in patrem, credas in filium, credas in Spiritum sanctum. Non habes illic: Credo in maiorem & minorem & vltimum. Sed eadem vocis tuæ cautione constringeris, vt similiter credas in filium, sicut in patrem credis: similiter in Spiritum sanctum credas, sicut credis in filium, hoc solo excepto, quòd in crucem solius Domini Iesu fateris tibi esse credendum.

Quare fiat vnctio in capite, & de lotione pedum discipulorum: & quare Petrus qui mundus erat, plantam lauare debebat.

Caput. VI.

Post hæc vtique ascendisti ad sacerdotem: considera quid secutum sit. Nonne illud quod ait Dauid. *Sicut*
Psal. 132. *vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron?*
Cant. 1. Hoc est vnguentum, de quo & Salomon ait: *Vnguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te.* Attrahe nos post te. Quantæ hodie renouatæ animæ
Ibid. dilexerunt te Domine Iesu, dicentes: *Attrahe nos post te, in odorem vnguentorum tuorum currimus, vt odorem resurrectionis hauriens?* Quare hoc fiat intellige, quia oculi sapien-
Eccl. 2. tis in capite eius. Ideo in barbam defluit, id est, in gratiam iuuentutis. Ideo in barbam Aaron, vt fias electum genus, sacerdotale pretiosum. Omnes enim in regnum
1. Petr. 2. Dei & in sacerdotium vngimur gratia spiritali. Ascendisti de fonte, memento Euangelicæ lectionis. Etenim Dominus noster Iesus lauit pedes discipulis suis: quādo
Ioan. 13. venit ad Simonem Petrum & ait Petrus: *Non lauabis mihi pedes in æternum*, non aduertit mysterium, & ideo ministerium recusauit. quod grauari humilitatem serui crederet, si sibi obsequium Domini patienter admitteret. Cui respondit Dominus: *Si non lauero tibi pedes, non*
Ibid. *habebis partem mecum.* Quo audito Petrus: *Domine non tantum pedes*, inquit, *sed manus & caput.* Respondit Dominus: *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus.* Mundus erat Petrus: sed plantam lauare debebat. Habebat enim primi hominis de successione peccatum, quando eum supplantauit serpens, & persuasit errorem. Ideo planta eius abluitur, vt hereditaria
Genes. 3. peccata tollantur. Nostra enim propria per baptismum relaxantur. Simul cognosce mysterium ipsum, humilitatis consistere ministerio. Ait enim: *Si ego laui vobis pedes Dominus & magister, quantò magis & vos debetis lauare pe-*
Ioan. 13. *des inuicem vobis?* Cùm enim ipse auctor salutis per obe-

G dientiam nos redemerit, quantò magis nos seruuli eius humilitatis & obedientiæ exhibere debemus obsequium?

De mysterio vestimentorum candidorum, quibus induuntur infantes: & quomodo Ecclesia hæc habens vestimenta dicat in Canticis: Nigra sum, & decora, &c.

Cap. VII.

Accepisti post hæc vestimenta candida, vt esset indicium quod exueris inuolucrum peccatorum, in- De consec. dist. 4. c. accepisti post baptismum.
H dueris innocentiæ casta velamina, de quibus dixit Propheta: *Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.* Qui enim baptizatur, & secundùm legem & secundùm Euangelium videtur esse mundatus. Secundùm legem, quia hyssopi fasciculo Moyses as- Iuo par. 1. c. 44.
pergebat sanguinem † auis. Secundùm Euangelium, al. agni.
quia Christi erant candida vestimenta sicut nix, cùm re- Psal. 50.
surrectionis suæ gloriam in Euangelio demonstraret. Leuit. 14.
Super niuem dealbatur, cui culpa dimittitur. Vnde & Hebr. 9.
per Esaiam Dominus ait: *Si fuerint peccata vestra sicut phœniceum, vt niuem dealbabo.* Hæc vestimenta habens Eccle- Matt. 17.
I sia per lauacrum regenerationis assumpta, dicit in Canticis: *Nigra sum & decora filiæ Hierusalem.* Nigra per fragi- Esai. 1.
litatem conditionis humanæ: decora per gratiam. Ni- Cant. 1.
gra, quia ex peccatoribus: decora fidei sacramento. Hæc vestimenta cernentes filiæ Hierusalem, stupefactæ dicunt: *Quæ est hæc quæ ascendit dealbata?* Hæc erat nigra vnde nunc subitò dealbata? Dubitauerunt enim etiam Cant. 8.
angeli cùm resurgeret Christus, dubitauerunt potestates cælorum videntes quòd caro in cælum ascenderet. Denique dicebant: *Quis est iste rex gloriæ?* Et cùm alii dice-
rent: *Tollite portas principes vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ:* alii dubitabant, dicentes: *Quis* Psal. 23.
est iste rex gloriæ? In Esaia quoque habes dubitantes vir-
K tutes cælorum dixisse: *Quis est iste qui ascendit ex Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosor, speciosus in stola candida:* Chri- Esai. 63.
stus autem videns Ecclesiam suam in vestimentis candidis, pro qua ipse (vt habes in Zacharia libro prophetæ) Zach. 14.
sordida vestimenta susceperat, vel animam regenerationis lauacro mundam atque ablutam, dicit: *Ecce formosa es proxima mea, ecce es formosa, oculi tui sicut columbæ:* in cu- Cant. 4.
ius specie spiritus descendit de cælo. Formosi oculi sicut Luc. 3.
columbæ, quia in eius specie Spiritus sanctus descendit Cantic.
de cælo. Et infra: *Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda non est in eis, vt resticula coccinea labia tua.* Non mediocris
L ista laudatio. Primum apta comparatione tonsarum. Capras enim & in altis pasci sine periculo nouimus, & in præruptis securas cibum cibum sumere. Deinde cùm tondentur, deonerari superfluis. Harum gregi comparatur Ecclesia, multas in se habens animarum virtutes, quæ per lauacrum superflua peccata deponant, quæ mysticam fidem & moralem gratiam deferant Christo, quæ crucem Domini Iesu loquantur. In iis Ibid.
formosa est Ecclesia. Vnde ad eam verbum Deus dicit: *Tota formosa es proxima mea, & reprehensio non est in te:* quia culpa demersa est. *Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis à principio fidei:*
M eo quòd renuncians mundo transierit sæculum, pertransierit ad Christum. Et iterum dicit ad eam Deus verbum: *Quam pulchra & suauis facta est charitas in de-* Cant. 7
liciis tuis? Statura tua similis facta est palmæ, & vbera tua botris. Cui respondet Ecclesia *Quis dabit te fratrem lactantem vbera matris meæ? Inueniens te foris, osculabor te:* Cant. 8.
& quidem non spernent me. Assumem te, & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Vides quemadmodum delectata munere gratiarum ad interiora cupit mysteria peruenire, & omnes sensus suos consecrare Christo? Adhuc quærit, adhuc suscitat charitatem, & suscitari sibi eam poscit à filiabus Hierusalem, quarum gratia, hoc est animarum fidelium, sponsum in amorem sui vberiorem desiderat prouocari. Vnde Dominus Iesus & ipse inuitatus tanto studio charitatis, pulchritudine decoris & gratiæ, quòd ablutæ

[Ibid.] nullis iam delictis sordescent, dicit ad Ecclesiam: *Pone me vt signaculum in corde tuo, vt sigillum in brachio tuo*: hoc est, decora es proxima mea, tota formosa es, nihil tibi deest. Pone me vt signaculum in corde tuo, quo fides tua pleno fulgeat sacramento. Vt signaculum super brachium tuum, quo opera tua luceant, & imaginem Dei præferant, ad cuius imaginem facta es. Aqua multa non poterit extinguere charitatē, vt charitas tua nulla persecutione minuatur, [Esai. 11.] quam multa aqua excludere, flumina inundare non possint. Vnde? Repete, quia accepisti signaculum spiritale, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij atque virtutis, spiritum cognitionis atque pietatis, spiritum sancti timoris: & serua quod accepisti. [1. Cor. 5.] Signauit te Deus pater, confirmauit te Christus Dominus, & dedit pignus spiritus in corde tuo, sicut Apostolica lectione didicisti.

De sacra sancti corporis Dominici communione, & conuiuio cælesti: quódque antiquiora sint Ecclesiæ sacramenta quàm synagogæ, & præstantiora quàm fuerit manna.

CAP. VIII.

[Psal. 42.] [al. Christi.] HIs abluta plebs diues insignibus, ad † Christiani contendit altaria, dicens: *Introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.* Depositis enim inueterati erroris exuuijs, renouata in aquilæ iuuentutem, cæleste illud festinat adire conuiuium. Venit igitur, & [Psal. 102.] videns sacrosanctum altare compositum, exclamans [Psal. 22.] ait: *Parasti in conspectu meo mensam.* Hanc loquentem [Ibidem.] inducit Dauid, dicens: *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit: super aquam refectionis educauit me.* Et infra: [Ibidem.] *Nam & si ambulem in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, & poculum meum inebrians quàm præclarum est.* Nunc illud consideremus, ne quis visibilia videns (quo- [1. Cor. 2.] niam quæ sunt inuisibilia, non videntur, nec possunt hu- [Exod. 16.] manis oculis comprehendi) dicat fortè: Iudæis Deus manna pluit, pluit coturnices: Ecclesiæ autem illi dilectæ hæc sunt quæ præparauit, de quibus dictum est, [1. Cor. 2.] *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen-* [Iuo par. 2.] *derunt quæ præparauit Deus diligentibus eum?* Ergo ne quis [cap. 9. §.] hoc dicat, summo studio volumus comprobare quòd [summo studio.] & antiquiora sunt sacramenta Ecclesiæ quam synagogæ, & præstantiora quàm manna est. Antiquiora docet le- [Ioan. 6.] ctio Genesis quæ decursa est. Synagoga enim ex lege [Exod. 34.] Moysi principium sumpsit. Abraham verò longè ante- [Gen. 4.] rior, qui victis hostibus, & nepote proprio recepto, cùm [Hebr. 7.] potiretur victoria, tunc illi occurrit Melchisedech, & [Ibid.] protulit ea quæ Abraham veneratus accepit. Non Abraham protulit, sed Melchisedech, qui inducitur sine patre, sine matre, neque initium dierum, neque finem habens, similis autem filio Dei: de quo ait Paulus ad Hebræos: *Quia manet sacerdos in perpetuum*; qui interpreta- [1. Petr. 4.] tione Latina dicitur rex iustitiæ, rex pacis. Non agno- [Psal. 109.] scis quis iste sit? Potest homo esse rex iustitiæ, quum vix [Apoc. 1.] iustus sit? Potest esse rex pacis, quum vix possit esse paci- [Iuo par. 2.] ficus? Sine matre secundùm diuinitatem, quia ex patre [c. 7. §. non] Deo genitus est, vnius substantiæ cum patre. Sine patre [igitur.] secundùm incarnationem, qui natus ex Virgine est. Ini- [Gen. 14.] tium & finem non habens, quia ipse est initium & finis [De consec.] omnium, primus & nouissimus. Non igitur humani, [dist. 2. re-] sed diuini est muneris sacramentum quod accepisti, ab [uera.] eo prolatum qui benedixit fidei patrē Abraham, illum [Psal. 77.] cuius gratiam & gesta miraris. Probatum est antiquiora [Ioan. 6.] esse Ecclesiæ sacramenta, nunc cognosce potiora. Reue- [Lib. 4.] ra mirabile est quòd manna Deus plueret patribus, & [sent. dist.] quotidiano cæli pascebantur alimento. Vnde dictum [8 §. post sa-] est: *Panem angelorum manducauit homo.* Sed tamen panem [cramentum.] illum qui manducauerunt, omnes in deserto mortui [Iuo par. 2.] sunt. Ista autem esca quam accipitis, iste panis viuus qui [c. 7. §. esca] descendit de cælo, vitæ æternæ substantiam subministrat: [ista.] & quicumque hunc panem manducauerit, non morietur in æternum: & est corpus Christi.

De virtute sacramenti corporis & sanguinis Christi, & comparatione per excessum ipsius ad manna, & ad aquas petræ: & de probatione per plurima exempla quòd corpus Christi quod accipimus, non panis sit, sed caro, quæ ex Virgine nata, quæ crucifixa, quæ sepulta fuit.

CAP. IX.

COnsidera nunc vtrùm præstantior sit panis angelo- [De consec.] rum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. [dist. 2. c. re-] Manna illud è cælo, hoc supra cælum. Illud cæli, hoc [uera. §. con-] Domini cælorum. Illud corruptioni obnoxium, si in [Exod. 16.] diem alterum seruaretur: hoc alienum ab omni corru- [Exod. 17.] ptione: quod quicumque religiosè gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis è Christo. [Ioan. 4.] Illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternum. Iudæus bibit, & sitit: tu cùm biberis, sitire non poteris. Et illud in vmbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris, vmbra est, quantum istud est cuius & vmbram miraris? Audi quia vmbra est quæ apud patres facta est. *Bibebant*, inquit, *de consequenti eos petra, petra autem erat Christus.* Sed non in pluribus eorum cōpla- [1. Cor. 10.] citum est Deo; nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem [Hebr. 3.] in figura facta sunt nostri. Cognouisti præstantiora. Po- [1. Cor. 10.] tior est enim lux quàm vmbra, veritas quàm figura, corpus auctoris quàm manna de cælo. Fortè dicas: Aliud video, quomodo tu mihi asseris quòd Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest vt probemus. Quantis igitur vtimur exēplis, vt probemus nō hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maiorémque vim esse benedictionis quàm naturæ, quia be- [Exod. 4.] nedictione etiam natura ipsa mutatur? Virgam tenebat Moyses, proiecit eam, & facta est serpens. Rursus apprehendit caudam serpentis, & in virgæ naturam reuer- [Exod. 7.] tit. Vides igitur prophetica gratia bis mutatam esse naturam & serpentis & virgæ? Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subitò de fontium venis sanguis cœpit erūpere. Non erat potus in fluuiis. Rursus ad pro- [Exod. 14.] phetæ preces cruor cessauit fluminum, aquarum natura [Exod. 15.] remeauit. Circumclusus vndique erat populus Hebræo- [Psal. 113.] rum, hinc Ægyptiis vallatus, inde mari clausus: virgā leuauit Moyses, separauit se aqua, & in murorum speciem congelauit, atq; inter vndas via pedestris apparuit. Ior- [Rom. 10.] danis retrorsum conuersus contra naturam in sui fontis reuertitur exordium. Nonne claret naturam vel maritimorum fluctuum vel fluuialis cursus esse mutatā? Sitie- [Exod. 15.] bat populus patrum, tetigit Moyses petram, & aqua de petra fluxit. Numquid non præter naturam operata est [al. flu-] gratia, vt aquam vomeret petra, quam non habebat na- [uius.] tura? Marath † fons amarissimus erat, vt sitiens populus bibere non posset. Misit Moyses lignum in aquam, & amaritudinem suam aquarū natura deposuit, quam infusa subitò gratia temperauit. Sed Elisæo propheta vni ex filiis prophetarum excussum est ferrum de securi, & statim mersum est. Rogauit Elisæum qui amiserat ferrum, misit etiam Elisæus lignum in aquam, & ferrum natauit; vtique & hoc præter naturam factum esse cognoscimus. Grauior est enim ferri species, quàm aquarum liquor. Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam quàm naturam, & adhuc tamen propheticæ benedictionis numeramus gratiam. Quod si tantum valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret: quid dicimus de ipsa consecratione diuina, vbi verba ipsa Domini saluatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Chri- [4. Reg. 6.] sti sermone conficitur. Quòd si tātum valuit sermo Eliæ, [3. Reg. 18.] vt ignē de cœlo deponeret: nō valebat Christi sermo, vt [Lib. 4. sent.] species mutet elementorum? De totius mundi operibus [dist. 10. §.] legisti: *Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & crea-* [hæc & his.] *ta sunt.* Sermo ergo Christi qui potuit ex nihil facere [Psal. 148.] quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod [De consec.] non erāt? Non enim minus est nouas rebus dare quā mu- [dist. c. 2. in] tare naturas. Sed quid argumentis vtimur? Suis vtamur [quibus §.] exēplis, incarnationisq; exēplo adstruamus mysterij ve- [tuius clarè.] ritatem. Numquid naturæ vsus præcessit, cùm Iesus Do-

minus ex Maria nasceretur? Si ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare consueuit. Liquet igitur quòd præter naturæ ordinem Virgo generauit, & hoc quod conficimus corpus, ex Virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cùm præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? Vera vtique caro Christi quæ crucifixa est, quæ sepulta est, verè ergo carnis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Iesus: *Hoc est corpus meum*. Ante benedictionem verborum cælestium species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis, amen: hoc est, verum est. Quod os loquitur, mens interna fateatur: quod sermo sonat, affectus sentiat. His igitur sacramentis pascit Ecclesiam suam Christus, quibus animæ firmatur substantia. Meritóque videns profectum eius gratiæ continentem, dicit ad eam: *Quàm decora facta sunt vbera tua soror mea sponsa, quam decora facta sunt à vino: & odor vestimentorum tuorum super omnia aromata? Fauum distillant labia tua ô sponsa, mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum sicut odor Libani. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Quo significat signatum debere apud te manere mysterium, ne violetur operibus malæ vitæ, atque adulterio castitatis, ne diuulgetur quibus non conuenit, ne garrula loquacitate dispergatur in perfidos. Bona debet ergo fidei tuæ esse custodia, vt intemerata vitæ ac silentij integritas perseueret. Vnde & Ecclesia altitudinē seruans mysteriorum cælestium, reijcit à se grauiores venti procellas & inuitat vernantis gratiæ suauitatem: & sciens quòd hortus suus Christo displicere non possit, aduocat ipsum sponsum, dicens: *Exurge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluant vnguenta mea. Descendat frater meus in hortum suum, & edat fructum pomiferarum suarum.* Bonas enim arbores & fructiferas habet, quæ radices suas tinxerint in sacri fontis irriguo, & in bonos fructus nouæ fœcunditatis germine pullulauerint: vt non

Ivo par. 2. cap. 7. §. Vera autem. Matt. 26. De consec. dist. 10. §. hæc & his. Ivo par. 2. c. 7. §. talibus. Cant. 4. Ibid. Cant. 5. Matt. 3. Luc 13.

G iam prophetica cædantur securi, sed Euangelica vbertate fœcundentur. Denique fertilitate earum Dominus delectatus respōdet, ingressus sum in hortum meum soror mea sponsa, vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, manducaui panem meum cum melle meo, bibi vinum meū cum lacte meo. Quare panē & vinum dixerim, fideles intelligunt. Illud autem non dubium, quòd nobis ipse manducat & bibit, sicut in nobis legisti, quia in carcere esse se dicit. Vnde & Ecclesia videns tantam gratiam, hortatur filios suos, hortatur proximos, vt ad sacramenta concurrant, dicens: *Edite proximi mei & bibite, & inebriamini fratres mei*. Quid edamus, quid bibamus, alibi tibi per Prophetam Spiritus sanctus expressit, dicens: H *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo*. In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi: non ergo corporalis esca, sed spiritalis est. Vnde & Apostolus de typo eius ait: *Quia patres nostri escam spiritalem manducauerunt, & potum spiritalem biberunt*. Corpus enim Dei, corpus est spiritale. Corpus Christi, corpus est diuini spiritus, quia spiritus est Christus, vt legimus: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus*. Et in Petri epistola habemus: *Christus pro nobis mortuus est*. Denique cor nostrum esca ista confirmat, & potus iste lætificat cor hominis, vt Propheta memorauit. I Vnde & adepti omnia, sciamus regeneratos nos esse. Nec dicamus, quomodo regenerati sumus? Numquid in ventrem matris nostræ introiuimus, & renati sumus? Non agnosco vsum naturæ. Sed nullus hic naturæ ordo, vbi excellentia gratiæ. Denique non semper vsus naturæ regenerationē facit: generatum ex Virgine Christum dominū confitemur, & naturæ ordinem denegamus. Non enim ex viro Maria concepit, sed de Spiritu sancto in vtero accepit, vt dicit Matthæus: *Quia inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto*. Si ergo superueniens Spiritus sanctus in Virginem, conceptionem operatus est, & generationis K munus impleuit: non vtique dubitandum est quòd superueniens in fontem, vel super eum qui baptismum consequitur, veritatem regenerationis operetur.

Cant. 5. Matt. 26. Cant. 5. Psal. 33. De consec. dist. c. 2. in illo sacr. 1. Cor. 10. Ivo par. 2. c. 7. §. non est esca. & §. denique. Tren. 4. 1. Petr. 2. Psal. 103. Ioan. 3. Matt. 1. Luc 1.

S. AMBROSII DE INITIANDIS LIBRI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS LIBRI SEX.

Capita libri primi de Sacramentis.

1. *De fide Christiani, & quomodo baptizatus considerare debeat peracta mysteria adapertionis. qua etiam ratione in exorcismo aures & nares tangantur, vt aperiantur, & quare nares, & non os.*
2. *De vnctione in baptismo, & abrenunciatione tunc facta & qua ratione sacerdos dicatur angelus: & de seruanda fide Christo promissa.*
3. *Quòd licet in baptismo sacerdos & minister videantur, alia tamen maiora sunt quæ operantur, & non videntur.*
4. *Quòd sacramenta Christianorum diuiniora & priora sint quàm Iudæorum, & quid pascha significet.*
5. *Quid significet lotio Naamam Syri leprosi: & quòd non aqua, sed consecratio mundet. quódque in baptismate omnis iustitia sit constituta: & de columba super Christum descendente, & quare Christus prior descenderit in aquam, & postea Spiritus sanctus.*
6. *Quomodo typus baptismatis præfiguratus fuerit per transitum Rubri maris: & de malo murmurationis. Quid etiam significet columna lucis præcedens, & nubis subsequens. & quod in diluuio figura baptismi præcesserit.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS LIBER PRIMVS.

De fide Christiani, & quomodo baptizatus considerare debeat peracta mysteria adapertionis, qua etiam ratione in exorcismo aures & nares tangantur, vt aperiantur, & quare nares, & non os.

CAPVT I.

A DE sacramentis quæ accepistis, sermonem adorior; cuius rei rationem non oportuit ante præmitti. In Christiano enim viro prima est fides. Ideo rectè fideles dicuntur qui baptizati sunt: & pater noster Abraham ex fide iustificatus B est non ex operibus. Ergo accipientes baptismum credidistis. Nefas est enim me aliud æstimare. Neque enim vocatus esses ad gratiam, nisi dignum te Christus sua gratia iudicasset. Ergo quid egimus sabbato? Nempe apertionem, quæ mysteria celebrata sunt apertionis, quando tibi aures tetigit sacerdos & nares. Quod significat in Euangelio Dominus noster Iesus Christus cùm ei oblatus esset surdus & mutus, & tetigit aures eius & os eius. Aures, quia surdus erat: os, quia mutus. Et ait: *Ephetha*, quod Hebraicum verbum est, & Latinè dicitur adaperire. Ideo ergo tibi sacerdos aures tetigit, vt aperirentur aures tuæ ad sermonem, & ad eloquium sacerdotis. Sed dicis mihi? Quare nares? Ibi quia mutus erat, os tetigit, vt quia loqui non poterat sacramenta cœlestia, vocem acciperet à Christo. Et ibi quia viri, hic C quia mulieres baptizantur, & non eadem puritas serui, quanta & Domini. Cùm enim illi peccata concedat, huic peccata donentur, quæ potest esse comparatio? Ideo propter gratiam operis & muneris non os tangit episcopus, sed nares. Quare nares? vt bonum odorem accipias pietatis æternæ, vt dicas: *Christi bonus odor sumus Deo*, quemadmodum dixit Apostolus sanctus, & sit in te fidei deuotionísque plena fragrantia.

Hebr. 2. Galat. 3. Rom. 4. Ius par. 1. cap. 106. Marc. 7. Ibid. De consec. dist. c. 4. propter gloriam, & Ius lib. 1. Panor. cap. 49. 2. Cor. 2.

De vnctione in baptismo, & abrenunciatione tunc facta; & qua ratione sacerdos dicatur angelus: & de seruanda fide Christo promissa.

CAP. II.

VEnimus ad fontem, ingressus es: considera quos videris, quid locutus sis considera, repete diligenter. Occurrit tibi leuita, occurrit presbyter, vnctus es quasi athleta Christi, quasi luctamen huius sæculi luctaturus, professus es luctaminis tui certamina. Qui luctatur, habet quod speret: vbi certamen, ibi corona. Luctaris in sæculo, sed coronaris à Christo, & pro certaminibus sæculi coronaris? Nam etsi in cælo præmium, hic tamen meritum præmij † colligitur. Quando te interrogauit: Abrenuntias diabolo & operibus eius; quid respondisti? Abrenuntio. Abrenuntias sæculo & voluptatibus eius? quid respondisti? Abrenuntio. Memor esto sermonis tui, & numquam tibi excidat tuæ series cautionis. Si chirographum homini dederis, teneris obnoxius, vt pecuniam eius accipias: teneris adstrictus, & reluctantem te fœnerator adstringit; si recusas, vadis ad iudicem, atque illic tua cautione conuinceris. Vbi promiseris considera, vel quibus promiseris. Leuitam vidisti, sed minister est Christi. Vidisti illum ante altaria ministrantem. Ergo chirographum tuum tenetur non in terra, sed in cælo. Considera vbi capias sacramenta cælestia. Si hic corpus est Christi, hic & angeli cõstituti sunt. Vbi corpus, ibi & aquilæ, legisti in Euangelio: Vbi corpus Christi, ibi & aquilæ volare consuêrunt, vt terrena fugiant, cælestia petant. Quare hoc dico? quia & homines angeli quicumque annuntiant Christum, & in angelorum adsciti videntur locum. Quomodo? Accipe Baptistæ orationem. Ioannes natus erat ex viro & muliere: attamen audi quia angelus est ipse: *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te.* Accipe aliud. Malachias ait Propheta: *Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore ipsius; Angelus est enim Domini omnipotentis.* Hæc ideo dicuntur, vt sacerdotij gloriam prædicemus, non vt aliquid personæ meritis arrogetur. Ergo abrenuntiasti mundo, abrenuntiasti sæculo, esto sollicitus. Qui pecuniam debet, semper cautionem suam considerat. Et tu qui fidem debes Christo, fidem serua, quæ multo pretiosior quàm pecunia est. Fides enim æternum patrimonium est, pecunia temporale. Et tu ergo semper recordare quid promiseris. Si teneas promissionem tuam, tenebis & cautionem.

De consec. dist. c. 4. venisti ad fontem. Ius par. 1. c. 109. & lib. 1. Panorm. cap. 51. al. collocatur. 2. Tim. 2. Ius par. 1. cap. 79. Luc 12. Matt. 24. Luc 1. Matt. 11. Malac. 2.

Quòd licet in baptismo sacerdos & minister videantur, alia tamen maiora sunt quæ operantur, & non videntur.

CAP. III.

DEinde accessisti propiùs, vidisti fontem, vidisti & sacerdotem supra fontem. Nec hoc possum dubitare quòd in animum vestrum non potuerit cadere quod cecidit in illum Syrum Naaman: quia etsi mundatus est, tamen ante dubitauit. Quare? Dicam, accipe. Ingressus es, vidisti aquam, vidisti sacerdotem, vidisti leuitam. Ne fortè aliquis dixerit, Hoc est totum? Immò est totum, verè totum vbi tota innocentia, tota pietas, tota gratia, tota sanctificatio. Vidisti quæ videre

D 4. Reg. 5. 2. Cor. 4.

potuisti oculis tuis corporis, & humanis conspectibus, non vidisti illa quæ operantur, quia non videntur. Illa multò maiora sunt quæ non videntur, quàm quæ videntur: quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ non videntur, æterna.

Quod sacramenta Christianorum diuiniora & priora sint quàm Iudæorum, & quid pascha significet.

CAP. IIII.

ERgo dicamus primum, tene cautionem vocis meæ, & exige. Miramur mysteria Iudæorum quæ patri- H
al. vestu- bus nostris data sunt; primum † vetustate sacramento-
tatem. rum, deinde † sanctitate præstantium virtutum. Illud
al. sancti- præmitto quòd diuiniora & priora sacramēta sunt Chri-
tatem. stianorum quam Iudæorum. Quid præcipuum quàm
Exo. 14. quòd per mare transit Iudæorum populus? vt de baptis-
Num. 11. mò interim loquamur. Attamen qui transierunt Iudæi,
De consec. mortui sunt omnes in deserto. Cæterùm qui per hunc
dist. cap. 4. fontem transit, transit à terrenis ad cælestia: hoc est
per aquam enim pascha, id est transitus eius, transitus a peccato ad
baptismi. vitam, & culpa ad gratiam, ab inquinamento ad sancti-
Rom. 6. ficationem. Qui per hunc fontem transit, non moritur, I
sed resurgit.

Quid significet lectio Naaman Syri leprosi, & quod non aqua, sed consecratio mundet, quódque in baptismate omnis iustitia sit constituta: & de columba super Christum descendente, & quare Christus prior descenderit in aquam, & postea Spiritus sanctus.

CAP. V.

NAaman ergo leprosus erat, puella quædam ait vxori illius: *Dominus meus si vult mundari, vadat in terram Israel, & ibi inueniet eum qui possit ei lepram tollere.* Dixit illa dominæ suæ, vxor marito, Naaman
4. Reg. 5. regi Syriæ, qui eum quasi acceptissimum sibi misit ad regem Israel. Audiuit rex Israel quòd misisset ad eum cuius lepram mundaret, & scidit vestem suam. Tunc Elisæus Propheta mandat ei: Quid est, quòd scidisti vestem, quasi non sit Deus potens qui mundet leprosum? Mitte illum ad me. Misit ille. Cui aduenienti ait Propheta: Vade descende in Iordanem, merge & sanaberis. Ille cœpit cogitare secum & dicere: Hoc est totum? Veni de Syria in terram Iudæam, & dicitur mihi: Vade & de-
Ibid. scende in Iordanem, merge & sanaberis: quasi flumina meliora non sit in patria mea. Dixerunt ergo serui: Domine, quare non facis verbum prophetæ? Magis fac, & experire. Tunc ille iuit in Iordanem, mersit, & surrexit
De consec. sanus. Quid enim significat? Vidisti aquam, sed non aqua
dist. cap. 4. omnis sanat, sed aqua sanat quæ habet gratiam Christi.
per aquam Aliud est elemētum, aliud consecratio, aliud opus, aliud
§. non om- operatio. Aqua opus est, operatio Spiritus sancti est.
nis. Non sanat aqua nisi Spiritus sanctus descenderet, & aquam illam consecrauerit, sicut legisti quòd cùm Do-
Ibid. §. non minus noster Iesus Christus formam baptismatis daret,
sanat aqua. venit ad Ioannem, & ait illi Ioannes: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondit illi Christus: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Vide
Matt. 3. quia omnis iustitia in baptismate constituta est. Ergo quare Christus descendit, nisi vt caro ista mundaretur, caro quam suscepit de nostra conditione? Non enim abolitio peccatorum suorum Christo necessaria erat, qui peccatum non fecit: sed nobis erat necessaria, qui
1. Petr. 2. peccato manemus obnoxij. Ergo si propter nos baptismi forma est constituta, fidei nostræ forma proposita est.
Matt. 3. Descendit Christus. Ioannes adstabat qui baptizabat, & ecce quasi columba Spiritus sanctus descendit. Non columba descendit, sed quasi columba. Memento quid dixerim: Christus carnem suscepit, non sicut carnem, sed carnis istius veritatem verè carnem Christus susce-
pit: spiritus autem sanctus in specie columbæ non in Luc. 3.
veritate columbæ, sed in specie columbæ descendit de De consec.
cœlo. Ergo vidit Ioannes, & credidit. Descendit Chri- dist. cap. 4
stus, descendit & Spiritus sanctus. Quare prior Christus per aquam.
descendit, postea Spiritus, cùm forma baptismatis & §. descēdit.
vsus hoc habeat, vt ante fons consecretur, & tunc descendat qui baptizandus est? Nam vbi primùm ingreditur sacerdos, exorcismum facit, secundò super creaturam aquæ inuocationem, postea & precem defert vt sanctificetur fons, & adsit præsentia Trinitatis æternæ: Christus autem ante descendit, secutus est Spiritus. Qua ratione? Vt non quasi ipse egere Dominus Iesus sanctificationis mysterio videretur, sed sanctificaret ipse, sanctificaret & spiritus. Ergo descendit in aquam Christus, & Spiritus sanctus sicut columba descendit.
Pater quoque Deus è cælo locutus est. Habes præsen- Matt. 3.
tiam Trinitatis.

Quomodo typus baptismatis præfiguratus fuerit per transitum Rubri maris: & de malo murmurationis; quid etiam significet columna lucis præcedens, & nubis subsequens, & quod in diluuio figura baptismi præcesserit.

CAP. VI.

IN mari autem Rubro figuram istius baptismatis ex- 1. Cor. 10.
titisse ait Apostolus, dicens: *Quia patres nostri omnes baptizati sunt in nube & in mari.* Et subdit: *Hæc autem omnia in figura facta sunt illis.* Illis in figura, sed nobis in veri-
tate. Tunc Moyses virgam tenebat, conclusus erat po- Exod. 14.
K pulus Iudæorum, instabat Ægyptius cum armis ex vna parte, mari claudebantur Hebræi, neque maria transire poterant, neque in hostem recurrere, murmurare cœperūt. Vide, non te prouocet quia exauditi sunt. Etsi exaudiuit Dominus, tamen culpa non carent qui murmurauerunt. Tuum est vbi constringeris credere quod euadas, non murmurare: inuocare, rogare, non querelam expromere. Tenebat virgam Moyses, & ducebat populum Hebræorum in nocte in columna lucis, in die in columna nubis. Lux quid est nisi veritas, quæ apertum & plenum lumen effundit? Columna lucis quid est, nisi Christus Dominus qui tenebras infidelitatis depulit, lucē veritatis & gratiæ spiritalis affectibus infundit huma-
L nis? At verò columna nubis est Spiritus sanctus. In mari erat populus, & præibat columna lucis: deinde sequebatur columna nubis, quasi obumbratio Spiritus sancti. Vides quòd per Spiritum sanctum, & per aquam typum baptismatis demonstrauerit. In diluuio quoque fuit iam
tunc figura baptismatis, & adhuc vtique non erant my- Gen. 8.
steria Iudæorum. Sic ergo huius baptismatis forma præcessit. Vides ergo superiora mysteria Christianorum, quàm fuerint Iudæorum. Sed interim secundùm fragilitatem vocis nostræ, & secundùm temporis rationem satis sit hodie tanta de sacro fonte libasse mysteria. Crastina die, si Dominus dederit loquendi potestatem vel co-
M piam, pleniùs intimabo. Opus est vt sanctitas vestra aures paratas habeat & promptiorem animum, vt ea quæ nos colligere possumus de serie scripturarum, & vobis intimauerimus, tenere possitis, vt habeatis gratiam patris, & filij, & spiritus sancti. Cui Trinitati perpetuum est regnum à sæculis & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI PRIMI FINIS.

Capita libri secundi de Sacramentis.

1. *Quòd diluuium nihil aliud sit nisi baptisma, quò peccata diluuntur, sola autem mens iusti & gratia resuscitatur: & de multis generibus baptismatum.*
2. *Quid significet angelus descendens in piscinam; & quid sit quòd paralyticus responderit Christo;* Hominem non habeo.
3. *De variis generibus & figuris baptismi.*
4. *Quid significet quòd ad preces Elisæi ferrum securis demersum supernatauerit; quid etiam quòd Moyses lignum miserit in fontem, quo aqua, antea amara, dulcescebat.*
5. *De efficaci probatione quòd ad inuocationem sacerdotis super fontem veri baptismi potius adsit præsentia Trinitatis, quàm ad supratactas figuras baptismi, & quid significet columba, quid etiam spiritus magno sono in die Pentecostes descendens, & apparens in dispertitis linguis.*
6. *Quòd baptisma inuentum sit ad resurrectionem & viuificationem naturæ humanæ, quæ per peccatum morti obnoxia erat.*
7. *De triplici immersione in baptismum, & triplici interrogatione, & quòd in vno nomine baptizari oportet, & quomodo in morte Iesu baptizemur & vngamur in vitam æternam.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS

LIBER SECVNDVS.

Quòd diluuium nihil aliud sit nisi baptisma, quò peccata diluuntur, sola autem mens iusti & gratia resuscitantur: & de multis generibus baptismatum. A

CAPVT I.

Gen. 9. Gen. 6. Gen. 7. IN diluuio figuram baptismatis præcessisse hesterno cœpimus disputare sermone. Nam quid est diluuium, nisi in quo iustus ad seminarium iustitiæ reseruatur, peccatum moritur? Ideo Dominus vidês hominum pullulate delicta, iustum solum cum sua B progenie reseruauit: aquam autem supra montes quoque exire præcepit. Et ideo in illo diluuio omnis corruptela carnis interijt, sola iusti prosapia & forma permansit. Ibidem. Nonne hoc est diluuium quod est baptisma, quo peccata omnia diluuntur, sola iusti mens & gratia suscitatur? Multa sunt genera baptismatum, sed vnum baptisma clamat Apostolus. Quare? Sunt baptismata gentium, sed non sunt baptismata. Lauacra sunt, baptismata esse non possunt. Ephes. 4. Caro lauatur, non culpa diluitur: immò in illo lauacro contrahitur. Erant autem baptismata Iudæorum alia superflua, alia in figura. Marc. 7. 1. Cor. 10. Et figura ipsa nobis proficit, quia veritatis est nuntia.

Quid significet Angelus descendens in piscinam: & quid sit quòd paralyticus responderit Christo, Hominem non habeo. C

CAP. II.

Ioan. 5. QVid lectum est heri? Angelus, inquit, secundùm tempus descendebat in piscinam, & quotiescumque descendisset angelus, mouebatur aqua: & qui prior descendisset, sanabatur ab omni languore quocumque tenebatur. Quod in figuram venturi Domini nostri Iesu Christi fiebat. Esai. 2. Angelus quare? Ipse est enim magni consilij angelus. Secundùm tempus, quod ad horam nouissimam seruabatur, vt in occasu ipsum diem deprehenderet, & differret occasum. Quotiescumque ergo descendisset angelus, mouebatur aqua. 1. Cor. 14. Dicis fortasse: Quare modò non mouetur? Aliud quare? Signa incredulis, fides credentibus. Qui prior descendisset, sanabatur ab omni infirmitate. Qui prior? Tempore, an honore? Vtrumque intellige. Si tempore, prior qui descendisset sanabatur hoc est, de populo Iudæorum magis quàm de populo nationum. Si honore, qui prior descêdisset, hoc est qui habet Dei metum, studium iustitiæ, gratiam charitatis, castitatis affectum, ipse magis sanabatur. Tamen tunc temporis vnus sanabatur. Tunc, inquam, temporis in figura qui prior descendisset, solus curabatur. Quantò maior est gratia Ecclesiæ in qua omnes saluantur quicumque descendunt? Sed videte mysterium. Venit Dominus noster Iesus Christus ad piscinam, multi ægri iacebant. Et facilè ibi multi ægri iacebant, vbi vnus tantummodo curabatur. Deinde ait ad illum paralyticum: *Descende* Ait ille: *Hominem non habeo.* Ioan. 5. Vide vbi baptizaris, vnde sit baptisma, nisi de cruce Christi, de morte Christi. Ibi est omne mysterium, qui pro te passus est. In ipso redimêris, in ipso saluaberis. Hominem, inquit, non habeo; hoc est, quia per hominem mors, 1. Cor. 15. & per hominem resurrectio mortuorum. Non poterat descendere, non poterat saluari qui non credebat quòd Dominus Iesus carnem suscepisset ex Virgine. Hic autem qui operiebatur mediatorem Dei & hominum, hominem Iesum Christum, 1. Tim. 2. expectans eum de quo dictum est: *Emittet Dominus hominem qui saluos faciat eos:* Esai. 19. dicebat, hominem non habeo: & ideo ad sanitatem meruit peruenire, quia credebat in aduenientem. Melior tamen & perfectior fuisset si credidisset iam venisse quem sperabat esse venturum.

De variis generibus & figuris baptismi.

CAP. III.

NVnc vide singula. Diximus figuram præcessisse in Iordane quando Naaman leprosus ille mundatus est. 4. Reg. 5. Puella illa ex captiuis quæ est, nisi quæ speciem habebat Ecclesiæ, & figuram repræsentabat? Captiuus enim erat populus nationum. Captiuus erat, non dico captiuitatem sub hoste aliquo constitutam, sed eam captiuitatem dico quæ maior est, quando diabolus cum suis sæuo dominatur imperio, & captiua sibi colla subiicit peccatorum. Ergo habes vnum baptisma, aliud in diluuio, habes tertium genus quando in mari Rubro baptizati sunt patres, Hebr. 11. habes quartum genus in piscina, quando mouebatur aqua: Gen. 8. Nunc te consulo vtrum credere debeas, quia habes præsentiam Trinitatis in hoc baptismate Exod. 14. quo baptizatur in Ecclesia.

Quid significet quòd ad preces Elisæi ferrum securis demersum supernatauerit; quid etiam quod Moyses lignum miserit in fontem, quo aqua, antea amara, dulcescebat.

G

Cap. IV.

Matt. 28. IDem itaque dominus noster Iesus Christus in Euangelio suo dicit ad Apostolos: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine patris & filii & spiritus sancti.* Sermo hic Saluatoris est. Dic mihi ô homo: Inuocauit Elias, & descendit ignis de cælo. 1. Reg. 18. Inuocauit Elisæus Domini nomen, 4. Reg. 6. & de aqua ferrum securis ascendit quod demersum fuerat. Ecce aliud genus baptismatis Quare? Quia om- H nis homo ante baptismum quasi ferrum premitur atque demergitur. Vbi baptizatus fuerit, non tamquam ferrum, sed tamquam iam leuis fructuosi ligni species leuatur. Ergo & hic figura altera. Securis erat qua cædebantur ligna Cecidit manubrium de securi, hoc est, ferrum demersum est. Filius prophetæ nesciuit quid faceret. sed hoc solum sciuit, vt rogaret Elisæum prophe- Ibidem. tam, & remedium postularet. Tunc ille lignum misit, & ferrum leuatum est. Vides ergo quòd in cruce Christi omnium hominum leuatur infirmitas? Aliud, etsi non ordinem tenemus. Quis enim posset omnia gesta com- I Ioan. 21. prehendere Christi? sicut Apostoli dixerunt. Moyses Exod. 15. cùm venisset in desertum, & sitisset populus, & venisset ad Marath fontem, & bibere vellet, aquam vbi primùm hausit. & amaritudinem sensit, cœpit bibere non posse: ideo Moyses misit lignum in fontem & cœpit aqua quæ antea erat amara, dulcescere. Quid significat, nisi quia omnis creatura corruptelæ obnoxia, vt Marath aqua, amara est omnibus Et si ad tempus suauis est, ad tempus iucunda, amara tamen est, quæ non potest auferre peccatum. Vbi biberis, sities, vbi potus ceperis suauitatem, iterum amaritudinem senties Amara ergo aqua, sed vbi crucem Christi vbi acceperit cæleste sacramentum, in- K cipit esse dulcis & suauis. Et merito dulcis, in qua culpa deuoratur. Ergo si in figura tantum valuerunt baptismata, quantò amplius valet baptisma in veritate?

De efficaci probatione quod ad inuocationem sacerdotis super fontem veri baptismi potius adsit præsentia Trinitatis, quàm ad supra tactas figuras baptismi, & quid significet columba, quid etiam spiritus magno sono in die Pentecostes descendens, & apparens in dispertitis linguis.

Cap. V.

De consec. dist. 4. cap. venit sacerdos. NVnc ergo consideremus. Venit sacerdos, precem dicit ad fontem, inuocauit patris nomen, præsen- L tiam filij & spiritus sancti. Vtitur verbis cælestibus. Cælestia verba quæ sunt? Quòd baptizemus in nomine pa- In 3. par. 1. cap. 111. tris & filij & spiritus sancti. Si ergo ad hominis sermonem ad inuocationem sancti aderat præsentia Trinitatis, Matt. 16. quantò magis ibi adest vbi sermo operatur æternus? Vul- Matt. 3. tis scire quia descendit spiritus? Audite. quia quasi columba descendit. Quare quasi columba Vt increduli vocarentur ad fidem In principio signum debuit esse, in Act. 2. posterioribus debet esse perfectio. Accipe aliud: Post mortem Domini nostri Iesu Christi, Apostoli erant in vno loco, & orabant in die Pentecostes, & subitò factus est magnus sonus, quasi vi magna spiritus ferretur, & visæ sunt linguæ dispertitæ sicut ignis. Quid hoc signi- M ficat, nisi descensum Spiritus sancti, qui se voluit incredulis etiam corporaliter demonstrare Hoc est, corporaliter per signum, spiritaliter per sacramentum. Ergo manifestum testimonium eius aduentus: nobis autem fidei prærogatiua defertur, quia in principio signa incredulis fiebant, nobis iam in plenitudine Ecclesiæ non signa, sed fidei veritas colligenda est.

Quod baptisma inuentum sit ad resurrectionem & viuificationem naturæ humanæ, quæ per peccatum morti obnoxia erat.

Cap. VI.

NVnc disputemus quid sit quod dicitur baptisma? Venisti ad fontem, descendisti in eum, attendisti summum sacerdotem, leuitas & presbyterum ad fontem vidisti. Quid est baptismus? In principio Deus noster Gen. 2. hominem fecit, vt si peccatum non gustaret, morte non Gen. 3. moreretur. Peccatum contraxit, factus est obnoxius morti, eiectus est de paradiso. Sed Dominus qui sua vellet beneficia permanere, & insidias omnes abolere serpentis, rescindere quoque omne quod nocuit: primum Ibid. quidem sententiam tulit in hominem: *Terra es & in terram ibis*, & morti hominem fecit obnoxium. Erat diuina sententia, solui humana conditione non poterat. Remedium datum est, vt homo moreretur, & resurgeret. Quare? Vt illud quod ante damnationis loco cesserat, loco cederet beneficij. Quid illud est nisi mors? Quæris quomodo? quia mors interueniens finem facit peccati. Quando enim morimur, vtique peccare desistimus. Satisfactum ergo sententiæ videbatur, quando ho- Sap. 2. mo qui factus fuerat vt viuere, si tamen non peccaret, incipiebat mori. Sed vt Dei perpetua gratia perseueraret, mortuus est homo. sed Christus inuenit resurrectionem, id est, vt redintegraret cæleste beneficium, quod fraude fuerat serpentis amissum. Vtrumque ergo pro nobis: quia & mors finis est peccatorum, & resurrectio naturæ est reformatio Veruntamen ne in hoc sæculo diaboli fraus vel insidiæ præualerent, inuentum est baptis- Luc. 7. ma. De quo baptismate audi quid dicat scriptura, immò filius Dei: Quia Pharisæi qui noluerũt baptizari baptismo Ioannis, consilium Dei spreuerunt. Ergo baptismus consilium Dei est Quanta est gratia vbi est consilium Dei? Audi ergo. Nam vt in hoc sæculo nexus diaboli solueretur, inuentum est quomodo homo viuus moreretur, & viuus resurgeret. Quid est viuus moreretur, & viuus resurgeret? hoc est, vita corporis viuens cum veniret ad fontem, & mergeretur in fontem. Quid est aqua. nisi de terra? Satisfit ergo sententiæ cælesti sine mortis stupore. Quòd mergeris, soluitur sententia illa: Terra es & in terram ibis Impleta sentẽtia locus est be- Gen. 3. neficio remedióque cælesti. Ergo aqua de terra, possi- Rom. 6. bilitas autem vitæ nostræ non admittebat vt terra operiremur, & de terra resurgeremus. Deinde non terra lauat, sed aqua lauat: ideo fons quasi sepultura est.

De triplici immersione in baptismum, & triplici interrogatione, & quod in vno nomine baptizari oportet, & quomodo in morte Iesu baptizemur, & surgamus in vitam æternam.

CAP. VII.

INterrogatus es: Credis in Deum patrem omnipoten- In 3. par. 1. tem? Dixisti, credo, & mersisti, hoc est, sepultus es. cap. 126. Iterum interrogatus es. Credis in Dominũ nostrum Rom. 6. Iesum Christum, & in crucẽ eius? Dixisti: credo & mersisti: ideo & Christo es sepultus. Qui enim Christo consepelitur, cum Christo resurgit. Tertiò interogatus es: Credis & in Spiritum sanctum? Dixisti, credo, tertiò mersisti, vt multiplicem lapsum superioris ætatis absol- Luc. 22. ueret trina confessio Deniq; vt vobis afferamus exemplum, sanctus Apostolus Petrus posteaquam in passione Domini lapsus videtur infirmitate conditionis humanæ: quia ter negauerat, postea vt illum lapsum aboleret & Ioan. 21. solueret, tertiò interrogatus à Christo si Christum ama- Marc. 16. ret, tunc ille dicit: *Tu nosti Domine quia amo te.* Tertiò dixit, vt tertiò absolueretur. Sicut ergo peccatum dimittit pater, sic dimittit filius, sic dimittit & spiritus sanctus. In vno autem nomine baptizari nos iussit: hoc est, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Noli mirari quia dixi vnũ nomen, vbi est vna substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dictũ est, In quo oportet omnes saluos fieri. In hoc nomine omnes saluati estis, redditi estis ad gratiam vitæ. Clamat ergo Apostolus, si- Act. 4. cut audistis lectione præsentis: *Quoniam quicumque ba-* Rom. 6. *ptizatur, in morte Iesu baptizatur.* Quid est in morte? Vt Ibidem. quomodo Christus mortuus est, sic & tu mortẽ degustes. Quomodo Christus mortuus est peccato, & Deo viuit: ita & tu superiorib. illecebris peccatorũ mortuus sis per baptismatis sacramentũ, & surrexeris per gratiã Christi.

Mors

Mors ergo est, sed non in mortis corporalis veritate, sed in similitudine. Cùm enim mergis, mortis suscipis & sepulturæ similitudinem: crucis illius accipis sacramentum, quòd in cruce Christus pependit, & clauis confixum est corpus. Tu ergo cùm crucifigeris, Christo adhæres, clauis Domini nostri Iesu Christi adhæres; ne te diabolus possit adstrahere. Teneat te clauus Christi, quem reuocat humanæ conditionis infirmitas. Ergò mersisti, venisti ad sacerdotem: quid tibi dixit? Deus, inquit, pater omnipotens qui regenerauit ex aqua & Spiritu sancto, concessitque tibi peccata tua: ipse te vngat in vitam æternã. Vide vbi vnctus es: in vitam, inquit, æternã. Noli hanc vitã illi vitæ anteferre. Verbi gratia, si exurgat inimicus aliquis, si velit tibi fidẽ tuam auferre, si minatur mortẽ vt præuaricetur quisquam, vide quid eligas, noli eligere illud in quo non es vnctus, sed elige in quo vnctus es, vt vitam æternam vitæ præferas temporali. Per Christum Dominum nostrum Amen.

ibid. De conse. dist. 4. cap. in sup. par. 1. cap. 141.

SANCTI AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI SECVNDI FINIS.

Capita libri tertii de Sacramentis.

1. *Quare demersi in baptismum recipiant vnguentum in capite, & quid sit regeneratio: qua ratione etiam hoc sæculum mare sit, nos autem pisces imitari naturam oporteat, & de mysterio lotionis infantium.*

2. *Quòd per inuocationem sacerdotis septiformis spiritus infundatur, quid etiam significet lutum ex sputo super oculos cæci positum, & quòd qui baptizatur, sine confessione etiam à peccato abluitur, & quid sit aqua Siloe.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS LIBER TERTIVS.

Quare demersi in baptismum recipiant vnguentum in capite, & quid sit regeneratio: qua ratione etiam hoc sæculum mare sit, nos autem piscis imitari naturam oporteat, & de mysterio lotionis infantium.

CAPVT I.

HESTERNO die de fonte baptismatis disputauimus, cuius species veluti quædam sepulchri forma est, in quem credentes in patrem & filium & spiritum sanctum, recipimur, demergimur & resurgimus, hoc est resuscitamur. Accipis autem mysterium, hoc est, vnguentum supra caput. Quare supra caput? quia sensus sapientis in capite eius, Salomon ait. Friget enim sapientia sine gratia: sed vbi sapientia acceperit gratiam, tunc opus eius incipit esse perfectum. Hæc regeneratio dicitur. Quid est regeneratio? Habes in Actibus Apostolorum quod ille versiculus qui dicitur in Psalmo secundo: *Filius meus es tu, ego hodie genuit te*: ad resurrectionem spectare videatur. Namque sanctus Apostolus Paulus in Actibus Apostolorum sic interpretatus est, quòd tunc quando resurrexit filius à mortuis, partis vox resultauerit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vnde & primogenitus à mortuis dicitur. Ergo resurrectio quid est, nisi quando de morte ad vitam resurgimus? Sic ergo & in baptismate, quoniam similitudo mortis est, sine dubio dum mergis & resurgis, similitudo fit resurrectionis. Rectè itaque secundùm interpretationem Apostoli, sicut illa resurrectio generatio fuit, ita & ista resurrectio regeneratio est. Sed quid dicis quia in aquam mergis? Ideo peregrinaris, ideo te dubitatio tenet? Legimus quidem: *Producat terra ex se fructum germinantem.* Similiter & de aquis legisti: *Producant aquæ animantia*, & nata sunt animantia. Illa quidem in principio creaturæ. Sed tibi reseruatum est vt aqua te regeneret ad gratiam, sicut illa generauit ad vitam. Imitare illũ piscem qui minorem quidem adeptus est gratiam, tamen debet tibi esse miraculum. In mari est, & super vndas est. In mari est, & super fluctus natat. In mari tempestas furit, stridunt procellæ: sed piscis natans non demergitur, quia natare consueuit. Ergo tibi sæculum hoc mare est. Habet diuersos fluctus, vndas graues, sæuas tempestates. Et tu esto piscis, vt sæculi te vnda non mergat. Pulchrè autem pater dicit ad filium: *Ego hodie genui te*, hoc est quando redemisti populum, quando ad cæli regnum vocasti, quando implesti voluntatem meam: probasti meum te esse filium. Ascendisti de fonte: quid secutum est? Audisti lectionem. Succinctus est summus sacerdos. Licet enim & presbyteri fecerint, tamen exordium ministerij à summo est sacerdote. Succinctus, inquam, summus sacerdos pedes tibi lauit. Quid istud mysterium? Audisti vtique quia Dominus cùm lauisset discipulis aliis pedes, venit ad Petrum, & ait illi Petrus, *Tu mihi lauas pedes?* Hoc est, tu dominus seruo lauas pedes? Tu immaculatus mihi lauas pedes? Tu auctor cælorum mihi lauas pedes? Habes hoc & alibi: *Venit ad Ioannem, & ait illi Ioannes, Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me?* Ego peccator & tu venis ad me peccatorem, vt tua quasi peccata deponas qui peccatum nõ feceris? Vide omnem iustitiam, vide humilitatem, vide gratiam, vide sanctificationem. *Nisi lauero*, inquit, *tibi pedes, non habebis mecum partem.* Non ignoramus quòd Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat, cuius typum in omnibus sequimur & formam. Hanc tamen consuetudinem non habet, vt pedes lauet. Vide ergo ne fortè propter multitudinem declinarit. Sunt tamen qui dicant & excusare conentur, quia hoc non in mysterio faciendum est, non in baptismate, non in regeneratione: sed quasi hospiti pedes lauandi sint. Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis. Denique audi quia mysterium est & sanctificatio. Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum patrem. Hoc ideo dico, non quòd alios reprehendam, sed mea officia ipse commendem. In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam, sed tamen & nos homines sensum habemus, ideò quod ibi rectiùs seruatur, & nos rectè custodimus. Ipsum sequimur Apostolum Petrum, ipsius inhæremus deuotioni. Ad hoc Ecclesia Romana quid respondet? Vtique ipse auctor est nobis huius assertionis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiæ Romanæ. Ipse Petrus ait: *Domine, non solùm pedes, sed etiam manus & caput.* Videte fidem. Quòd ante excusauit, humilitatis fuit: quod

Marginal notes: De conse. dist. 4. cap. accepisti mysterium. In sup. par. 1. cap. 141. Eccl. 2. Act. 13. Psal. 2. Coloss. 1. Rom. 6. Gen. 1. Ibidem. Psal. 2. Ioan. 13. Matt. 3. Ioan. 13. Gen. 18. Ioan. 13. Ibidem.

postea se obtulit, deuotionis & fidei. Respondit illi Dominus, quia dixerat manus & caput: *Qui lauit, non necesse habet iterum lauare, nisi vt solos pedes lauet.* (Ibidem.) Quare hoc? Quia in baptismate omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa. Sed quia Adã supplantatus à diabolo est, (Gen. 3.) & venenum ei effusum est supra pedes, ideo lauas pedes, vt in ea parte in qua insidiatus est serpens, maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lauas ergo pedes, vt laues venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, vt in mysterio non erubescamus quod non dedignamur in obsequio.

Quòd per inuocationem sacerdotis septiformis spiritus infundatur, quid etiam significet lutum ex sputo super oculos cæci positum, & quòd qui baptizatur, sine confessione etiam d peccato abluitur, & quid sit aqua Siloe.

CAP. II.

SEquitur spiritale signaculum quod audistis hodie legi, quia post fontem superest vt perfectio fiat, quando ad inuocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus sancti timoris. Septem quasi virtutes spiritus. Et omnes quidem virtutes ad spiritum pertinent: sed istæ quasi cardinales sunt, quasi principales. Quid enim tam principale, quàm pietas? Quid tam principale, quàm cognitio Dei? Quid tam principale, quàm virtus? Quid tam principale, quàm consilium Dei? Quid tam principale, quã timor Dei? sicut timor sæculi infirmitas, ita timor Dei magna est fortitudo. Istæ sunt septem virtutes quibus consignaris. Nam vt ait Apostolus sanctus: *Quæ multiformis est*, inquit, *sapientia Dei nostri.* Et vt multiformis est sapientia Dei, ita multiformis est Spiritus sanctus, qui habet diuersas variásque virtutes. Vnde & Deus virtutum dicitur: quod aptari potest patri & filio & spiritui sancto. Sed hoc alterius disputationis, alterius est temporis. Post hæc quid sequitur? Venire habes ad altare, Quoniam venisti, videre habes quæ ante non videbas, hoc est, mysterium quod legisti in Euangelio, si tamen non legisti, certè audisti. Cæcus obtulit se Saluatori, vt curaretur. Et ille qui alios verbo tantum & sermone curabat, & refundebat imperio lumen oculorum, tamen in libro Euangelij qui scribitur secundùm Ioannem, qui

(De consec. dist. cap. 4. accepist. §. sequitur. In par. 1. cap. 142. Esai. 11. — Ephes. 3. — Psal. 79.)

G verè præ cæteris vidit magna mysteria, & designauit & declarauit, mysteriũ hoc in illo voluit præfigurare. Omnes quidem sancti Euangelistæ, omnes Apostoli præter proditorem, omnes sancti. (Ioan. 13.) Tamen sanctus Ioannes qui vltimus scripsit Euangelium, quasi necessarius requisitus & electus à Christo, maiore quadam tuba fudit æterna mysteria. Quidquid locutus est, mysterium est. Alius dixit cæcum curatum, dixit Matthæus, dixit Lucas, dixit Marcus: solus Ioannes quid ait? Tulit lutum & liniuit super oculos eius, & dixit ei: Vade, laua in Siloam. (Ioan. 9.) Et exurgens iuit, & lauit, & venit videns. Considera & tu oculis cordis tui. Videbas quæ corporalia sunt, corporalibus oculis: sed quæ sacramentorum sunt, cordis oculis adhuc videre non poteras. Ergo quando dedisti nomen tuum, tulit lutũ, & liniuit super oculos tuos. Quod significat? Vt peccatum tuum fatereris, vt conscientiam tuam recognosceres, vt pœnitentiam ageres delictorum, hoc

H est, sortem humanę generationis agnosceres. Nam etiam si non confiteatur peccatum qui venit ad baptismum, tamen hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quòd baptizari petit vt iustificetur, hoc est, vt à culpà ad gratiam transeat. Nolite otiosum putare. Sunt quidam, scio certè aliquem fuisse qui diceret cùm illi diceremus: In hac ætate magis baptizari debes. Dicebat ille: Quare baptizer? Peccatum non habeo. Numquid peccatum contraxi? Hic lutum non habuit, quòd ei Christus non †iniuerat, hoc est, non ei aperuerat oculos. (al. lauerat.) Nullus enim homo sine peccato. (Iob. 14.) Ergo agnoscit se hominem, qui †consurgit ad baptismum Christi. (al. confugit.) Itaque & tibi imposuit lutum, hoc est verecundiam prudentiam, considerationem fragilitatis tuæ, & dixit tibi: Vade in Siloã. (Ioan. 9.) Quid est Siloas? Quod interpretatur, inquit, missus, hoc

I est, Vade ad illum fontem in quo crux Domini prædicatur. Vade ad illum fontem in quo omnium Christus redemit errores. Isti, lauisti, venisti ad altare, videre cœpisti quæ ante non videras, hoc est, per fontem Domini & prædicationem Dominicæ passionis: tunc aperti sunt oculi tui: qui ante cor de videbaris esse cæcatus, cœpisti lumen sacramentorum videre. Ergo fratres dilectissimi, venimus vsque ad altare, ad tractatum vberiorem. Et ideo quia id temporis est, disputationem integram non possumus incipere, quia prolixior tractatus est, satis sit quod dictum est hodie, & crastino die, si Domino placet, de Sacramentis ipsis tractabimus.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI TERTII FINIS.

Capita libri quarti de Sacramentis.

1. *Quomodo baptisterium sit secundùm tabernaculum, & de expositione eorum quæ in tabernaculo custodiebantur.*
2. *De excellentia ablutionis Sacramenti, quam etiam angeli admirantur: & quomodo ibi renouari debeamus vt bona aquila.*
3. *Quòd Deus ampliùs præstiterit fidelibus in Sacramento, quàm Iudæis in manna: & de significatione oblationis Melchisedech.*
4. *Quòd Christus sit auctor sacramentorum, & quemadmodum suo sermone Sacramentum conficiat? quomodo etiam manducans venerabile corpus suum noua efficiatur creatura.*
5. *Quibus verbis consecretur corpus Dominicum & sanguis: & quomodo manducans non moriatur in æternum.*
6. *De magnitudine & excellentia huius Sacramenti.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS LIBER QVARTVS.

Quomodo baptisterium sit secundùm tabernaculum, & de expositione eorum quæ in tabernaculo custodiebantur.

CAPVT I.

IN veteri testamento sacerdotes frequenter in primum tabernaculum intrare consueuerant: in secundum tabernaculum semel in anno summus intrabat sacerdos. (Hebr. 9.) Quod euidenter ad Hebræos recolens, seriem veteris testamenti explanat Apostolus Paulus. Erat autẽ in secundo tabernaculo manna, erat etiam virga Aaron quæ aruit, & postea refloruit, & thymiamaterium. (Leuit. 16.) quo spectat hoc: Vt

intelligatis quid sit secundum tabernaculm in quod vos introduxit sacerdos, in quod semel in anno summus *Num. 17.* sacerdos intrare consueuit, hoc est ad baptisterium, vbi virga Aaron floruit: Ante arida erat, postea refloruit, Et tu aridus eras, & cœpisti in fonte irriguo reflorescere. Arueras peccatis, arueras erroribus atque delictis: sed *Psal. 1.* fructum iam afferre cœpisti, plantatus secus decursus aquarum. Sed fortè dicas: Quid hoc ad populum si virga sacerdotis aruerat, & refloruit? Populus ipse quid est nisi sacerdotalis? Quibus dictum est: *Vos autem genus* *1. Petr. 2.* *electum, regale sacerdotium, gens sancta*, vt ait Apostolus *Hebr. 9.* Petrus. Vnusquisque vngitur in sacerdotium, vngitur in regnum. Sed spiritale regnum est, & sacerdotium spiritale. In secundo quoque tabernaculo est thymiamaterium. Thymiamaterium est quod bonum odorem fragrare consueuit. *2. Cor. 15.* Ita & vos iam bonus odor Christi estis, iam nullæ in vobis sordes delictorum, nullus odor grauioris erroris.

De excellentia ablutionis Sacramenti, quam etiam angeli admirantur: & quomodo ibi renouari debeamus vt bona aquila.

CAP. II.

Cantic. 3. *Cant. 8.* *1. Petr. 1.* *1. Cor. 2.* SEquitur vt veniatis ad altare. Cœpistis venire, spectarunt angeli, viderunt vos aduenientes, & humanam conditionem illam quæ ante peccatorũ tenebroso squalore sordebat, aspexerunt subitò refulgere. Ideòque dixerunt: *Quæ est hæc quæ ascendit a deserto dealbata?* Mirantur ergo & angeli. Vis scire quia mirantur? Audi ergo Apostolum Paulum dicentem ea nobis esse collata quæ concupiscunt & angeli videre. Et iterum: quod oculus non vidit, nec auris audiuit quæ præparauit Deus diligentibus se. Deinde quid acceperis recognosce. Sanctus Dauid propheta hanc gratiam in figura vidit & concupiuit. Vis scire quia concupierit? Iterum audi dicentem: *Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me & super niuem dealbabor.* *Psal. 50.* Quare? quia nix quamuis sit candida, citò aliqua sorde nigrescit atque corrumpitur. Ista gratia quam accepisti, si teneas quod accepisti, erit diuturna atque perpetua. Veniebas ergo desiderans, ad altare, vt pote qui tantam gratiam videras, veniebas desiderans ad altare, quo acciperes sacramentum. Dicet anima tua: *Psal. 42.* *Introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.* Deposuisti peccatorum senectutem, sumpsisti gratiæ iuuentutem. Hoc præstiterunt tibi sacramenta *Psal. 102.* cælestia. Denique iterum audi dicentem Dauid. *Renouabitur sicut aquila iuuentus tua.* *Matt. 24.* Bona aquila esse cœpisti, *Iuo par. 2. c. 7. §. figura corporis.* quæ cælum petis, terrena fastidis. Bonæ aquilæ circa altare. Vbi enim corpus, ibi & aquilæ. Forma corporis altare est, & corpus Christi est in altari. Aquilæ vos estis, renouata ablutione delicti.

Quod Deus amplius præstiterit fidelibus in Sacramentis, quàm Iudæis in manna, & de significatione oblationis Melchisedech.

CAP. III.

Ibidem. §. dixisti. VEnisti ad altare vidisti sacramenta posita super altare, & ipsam quidem miratus es creaturam. Tamen creatura solennis & nota. *Exod. 16.* Fortè aliquis dixerit: Iudæis Deus tantam gratiam præstitit, manna illis pluit è *Iuo par. 2. cap. 9. §. accipe.* cælo: quid plus dedit fidelibus suis, quid plus tribuit iis quibus plus promisit? Accipe quæ dico, anteriora esse mysteria Christianorum quàm Iudæorum, & diuiniora *Lib. 4. sent. dist. 8. §. post sacramentum.* esse sacramenta Christianorum quàm Iudæorum. Quomodo? Accipe Iudæi quando esse cœperũt: Ex Iuda vtiq; pronepote Abrahæ. Aut, si vis & sic intellige ex lege quã Iudæi accipere meruerunt. Ergo ex pronepote Abrahæ *Exod. 16.* Iudæi dicti sunt aut à tempore sancti Moysi. Et si tunc *Gen. 14.* Deus Iudæis manna murmurantibus pluit è cælo: Tibi autem sacramentorum horum figura præcessit, quando Abraham erat, quando vernaculos trecentos decem & octo collegit, & ibi persecutus est aduersarios, de capti- A uitate eruens nepotem suum. Tunc victor venit, occurrit illi Melchisedech sacerdos, & obtulit ei panem & vinũ. Quis habuit panem & vinum? Abraham nõ habuit. Sed quis habuit? Melchisedech. Ipse ergo auctor sacramentorum. Quis est Melchisedech? Qui significatur rex iu- *Gen. 7.* stitiæ, rex pacis. Quis est iste rex iustitiæ? Numquid homo quisquam potest rex esse iustitiæ? quis ergo rex iustitiæ, nisi iustitia Dei, qui est Dei pax, sapientia? Qui po- *Ioan. 14.* tuit dicere: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Ergo primo intellige sacramenta hæc quæ accipis, anteriora esse quàm sint Moysi sacramenta quæcumque Iudæi habere se dicunt, & prius cœpisse populum *Gen. 14.* B Christianum, quàm populum Iudæorum. *Hebr. 14.* Sed nos in prædestinatione, illum in nomine. Obtulit ergo Melchisedech panem & vinum. Quis est Melchisedech? Sine patre, inquit, sine matre, sine generationis ordine, neque initium dierum, neque finè vitæ habens. Hoc habet ad Hebræos epistola Sine patre, inquit, est, sine matre, similis autem filio Dei. Sine matre natus est Dei filius generatione cælesti, quia ex solo Deo patre natus est. Et ite- *Matt. 1.* rũ sine patre natus est, quando natus ex Virgine est. Nõ enim ex virili semine generatus est, sed natus ex Spiritu *Psal. 109* sancto ex virgine Maria, vtero editus est virginali, similis per omnia filio Dei. Sacerdos quoque erat Melchisedech, quia & Christus sacerdos, cui dicitur: *Tu es sacerdos* C *in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

Quod Christus sit auctor sacramentorum: & quemadmodum suo sermone sacramentum conficiat, quomodo etiam manducans venerabile corpus suum noua efficiatur creatura.

CAP. IV.

ERgo auctor sacramentorum quis est, nisi Dominus *Exod. 16.* Iesus? De cælo ista sacramenta venerunt. Consilium *De consec. dist. 2. cap. panis est in altari.* enim omne de cælo est. Verè autem magnum est & diui- D num miraculum quod populo pluit Deus manna de cælo, & non laborabat populus, & manducabat. Tu fortè dicis: Meus est panis vsitatus. *Tib. 4. sent dist. 10. §. hac & his.* Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur adstruamus. Quomodo *Ibid. di 8. §. forma vero.* potest qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur, laudem Deo deferunt: oratio præmittitur pro populo, *Gen. 1.* pro regibus, pro cæteris: vbi venitur vt conficiatur ve- *Lib. 4. sent. dist. 10. §. hac & his.* nerabile sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? *Iuo par. 2. cap. 2. §. tanta vis.* E Nempe is quo facta sunt omnia. Iussit Dominus & factum est cælum. Iussit Dominus, & facta est terra. Iussit *Psal. 148.* Dominus, & facta sunt maria. Iussit Dominus, & omnis creatura generata est. *Iuo ibid. §. non erat.* Vides ergo quàm operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quantò magis operatorius est, vt quæ erant, in aliud commutentur? Cælum non erat, mare non erat, terra non erat. Sed audi dicentem: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Ergo tibi vt respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem dico tibi quòd iam corpus est Christi. Ipse dixit, & fa- F ctum est: ipse mandauit, & creatum est. Tu ipse eras, sed eras vetus creatura: postea quàm consecratus es, noua creatura esse cœpisti. Vis scire quia noua creatura? *Omnis, inquit, in Christo noua creatura.* *2. Cor. 5.* Accipe ergo quemadmodum sermo Christi creaturam omnem mutare consuerit, & mutet quando vult instituta naturæ. Quomodo requiris? Accipe, & primo omniũ de generatione eius sumamus exemplum. Consuetudo est vt non generetur homo nisi ex viro & muliere, & consuetudine coniugali. Sed quia voluit Dominus, qui hoc elegit sacramentum, de Spiritu sancto & Virgine natus est *Sap. 2.* Christus, hoc est, mediator Dei & hominum homo *1. Tim. 2.* Christus Iesus. Vides ergo quia contra instituta & ordinem homo est natus ex virgine? Accipe aliud. Vigebatur

populus Iudæorum ab Ægyptiis, interclusus erat mari: diuino imperio virga Moyses tetigit aquas, & se vnda diuisit: non vtique secundùm suæ naturæ consuetudinem, sed secundùm gratiam cælestis imperij. Accipe aliud. Sitiebat populus, venit ad fontem, amarus erat fons: misit lignum sanctus Moyses in fontem, & factus est dulcis fons qui amarus erat: hoc est, mutauit consuetudinem naturæ suæ, accepit dulcedinem gratiæ. Accipe & quartum exemplum. Ceciderat ferrum securis in aquas, quasi ferrum, sua consuetudine demersum est, misit lignum Elisæus, statim ferrum eleuatum est, & aquis supernatauit, vtique contra consuetudinem ferri. Est enim materies grauior, quàm aquarum est elementum. Ex his igitur omnibus non intelligis quantum operetur sermo cælestis? Si operatus est in fonte terreno, si operatus est sermo cælestis in aliis rebus, non operatur in cælestibus sacramentis? Ergo didicisti quòd ex pane corpus fiat Christi, & quòd vinum & aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi cælestis. Sed fortè dicis, Speciem sanguinis non video. Sed habet similitudinem. Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis, vt nullus horror cruoris sit, & pretium tamen operetur redemptionis. Didicisti ergo quia quod accipis, corpus est Christi.

Exod. 14. Exod. 15. 4. Reg. 6. De consec. dist. 2. cap. panis. §. ecce, & §. sed forte dicis. Ivo par. 2. c. 7. § sicut similitudinem, & §. ne horror & cap. 9. §. sicut.

Quibus verbis consecretur corpus Dominicum & sanguis: & quomodo manducans non morietur in æternum.

CAP. V.

VIs scire quia verbis cælestibus consecratur: Accipe quæ sunt verba. Dicit sacerdos: *Fac nobis hanc oblationem adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem:* quod fit in figuram corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi. Qui pridie quàm pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem, respexit in cælum, ad te sancte pater omnipotens æterne Deus, gratias agens: benedixit, fregit, fractúmque Apostolis suis tradidit, dicens: *Accipite, & edite ex hoc omnes: Hoc est enim corpus meum, quod pro vobis † datur.* Similiter etiam calicem postquam cœnatum est, hoc est, pridie quàm pateretur, accepit, respexit in cælum, ad te sancte pater omnipotens æterne Deus gratias agens: benedixit, Apostolis suis tradidit, dicens, *Accipite, & bibite ex eo omnes: Hic est enim sanguis meus.* Vide, omnia illa verba Euangelistæ sunt vsque ad Accipite, siue corpus, siue sanguinem. Inde verba sunt Christi: Accipite, bibite ex eo omnes: Hic est enim sanguis meus. Vide singula. Qui pridie, inquit, quàm pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem. Antequam ergo consecretur, panis est. vbi autem verba Christi accesserint: corpus est Christi. Denique audi dicentem: *Accipite & edite ex eo omnes. Hoc est corpus meum* Et ante verba Chri-

De consec. dist. 2. c. iis: § vis scire. Ivo par. 2. cap. 7. §. fac nobis. Ioan. 13. Luc. 22. Ibid. Mat. 26. 1. Cor. 11. Matt. 26.

G sti, calix est vini, & aquæ plenus. Vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis quòd corpus suum accipiamus & sanguinem. Numquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Iam redi mecum ad propositionem meam. Magnum quidem & venerabile, quòd manna Iudæis pluit è cælo. Sed intellige. Quid est amplius, manna de cælo, an corpus Christi? Corpus Christi vtique, qui auctor est cæli. Deinde manna qui manducauit, mortuus est. Qui manducauerit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum, & non morietur in æternum. Ergo non otiosè cùm accipis, tu dicis, Amē, iam in spiritu confitens quòd accipias corpus Christi. Dicit tibi sacerdos: Corpus Christi. Et tu dicis H Amen, hoc est, verum. Quod confitetur lingua teneat affectus.

Exod. 16. De consec. dist. 4. c. ante benedictionem. § fin. Ivo par. 2. cap. 7. §. qui manducauerit. Ioan. 16.

De magnitudine & excellentia huius Sacramenti.

CAP. VI.

VT scias autem hoc esse Sacramentum, huius figura ante præcessit. Deinde quantum sit hoc sacramentum, cognosce. Vide quid dicat: *Quotienscumque hoc feceritis, toties commemorationem mei facietis, donec iterum adueniam.* Et sacerdos dicit: Ergo memores gloriosissimæ eius passionis, & ab inferis resurrectionis & in cælum ascensionis, offerimus tibi hanc immaculatam hostiam, rationabilem hostiam, incruentam hostiam, hūc panem I sanctum, & calicem vitæ æternæ: & petimus & precamur vt hanc oblationem suscipias in sublimi altari tuo per manus angelorum tuorum, sicut suscipere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos Melchisedech. Ergo quotienscumque accipis, quid tibi dicit Apostolus? *Quotiescumque accipimus, mortem Domini annuntiamus:* si mortem annuntiamus, annuntiamus remissionem peccatorum. Si quotienscumque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum funditur: debeo illum semper accipere, vt semper mihi peccata dimittantur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam. Interim & hodie quantum potuimus explanauimus. Sed crastina die sabbato & Dominica de orationis ordine dicemus, quemadmodum possumus. Dominus Deus noster conferet vobis gratiam quam dedit, & oculos quos vobis aperuit, pleniùs illuminare dignetur per vnigenitum filium suum regem ac saluatorem Dominum Deum nostrum, per quem & cum quo sibi est laus, honor, gloria, magnificentia, potestas cum Spiritu sancto à sæculis, & nunc, & semper & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

Luc. 22. 1. Cor. 11. Ivo par. 2. cap. 7 §. offerimus. Gen. 4. 12. & 14. 1. Cor. 11. De consec. dist. 2. cap. si quotiescumque. Lib. 4. sent dist 12. §. institutum. Ivo pa. 2. cap. 8. §. si quotienscumque.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI QVARTI FINIS.

Capita libri quinti de Sacramentis.

1. *Qua ratione in Calice aqua admisceatur vino, & de mysterio illius.*
2. *De gratiosa Christi inuitatione ad cæleste conuiuium per osculum oris sui.*
3. *Quòd accipienti sacramenta nihil desit: & quomodo Ecclesia gaudeat de associata multorum epulatione, & quæ dicatur arbor pomifera.*
4. *Quemadmodum orandum sit, & de breui expositione orationis Dominicæ.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI

MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS LIBER QVINTVS.

Qua ratione in calice aqua admisceatur vino, & de mysterio illius.

CAP. I.

HEsternvs sermo noster ac tractatus vsque ad sancti altaris Sacramenta deductus est. Et cognouimus sacramentum istorum K figuram Abrahæ temporibus præcessisse, quando obtulit sacrificium sanctus Melchisedech, neque initium, neque finem habens dierum. Audi homo quid dicat Paulus Apostolus ad Hebræos. Vbi sunt qui filium Dei dicunt esse de tempore? De Melchisedech dictum est, quia neque initium, neque finem dierum habet. Si Melchisedech non habet initium, dierum, num

Christus habere potuit. Sed non est plus figura quàm veritas. Vides ergo quia ipse primus & nouissimus. Primus, *Apoc. 1.* quia auctor est omnium: nouissimus, non quòd finem inueniat, sed quòd vniuersa concludat. Diximus ergo quòd in altari constituatur calix & panis. In calicem mittitur vinum. Et quid aliud? Aqua. Sed tu mihi dicis: Quomodo ergo Melchisedech panem & vinum obtulit? Quid sibi vult admixtio aquæ? Rationem accipe. Primo omnium, figura quæ ante præcessit tempore Moysi, quid habet? *De consec. dist. 2. c. in calicem. Exod. 17.* Quia cùm sitiret populus Iudæorum, & murmuraret quòd aquam inuenire non posset, iussit Deus Moysi vt tangeret petram de virga. Tetigit petram, & petra vndam maximam fudit, sicut Apostolus ait: *1. Cor. 10.* *Bibebant autem de consequenti eos petra: petra autem erat Christus.* Non immobilis petra, quæ populum sequebatur. Et tu bibe, vt te Christus sequatur. Vide mysterium. Moyses, hoc est propheta: Virga, hoc est verbum Dei. Sacerdos verbo Dei tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit ergo sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in vitam æternam, & bibit populus Dei, qui Dei gratiam consecutus est. Didicisti ergo hoc. Accipe & aliud. In tempore Dominicæ passionis cùm sabbatum magnū instaret, quia pendebat Dominus noster Iesus Christus inter latrones, missi sunt qui percuterent eum, venientes autem inuenerunt defunctum Dominum Iesum Christum. tunc vnus de militibus lancea latus eius aperuit, & de latere eius aqua fluxit & sanguis. *Ioan. 4. De consf. dist. 2. c. in calicem. § accipite & aliud. Ioan. 19.* Quare aqua? quare sanguis? Aqua, vt emundaret: sanguis, vt redimeret. Quare de latere? Quia vnde culpa, inde gratia. Culpa per fœminam: gratia per Dominum Iesum Christum.

De gratiosa Christi inuitatione ad cæleste conuiuium per osculum oris sui.

Cap. II.

VEnisti ad altare, vocat te Dominus Iesus, vel animam tuam, vel Ecclesiam, & ait: *Osculetur me ab osculis oris sui.* *Cant. 1.* Vis ad Christum aptare: nihil gratius. Vis ad animam tuam: nihil iucundius. *Ibid.* Osculetur me. Videt te mundum esse ab omni peccato, quia delicta detersa sunt: ideo te sacramentis cælestibus dignum iudicat, & ideo inuitat ad cæleste conuiuium, inquiens, Osculetur me ab osculis oris sui. Tum anima tua, vel humana conditio, vel Ecclesia videns se ab omnibus mundatam esse peccatis, & dignam quæ ad altare Christi possit accedere (quid est enim altare, nisi forma corporis Christi?) vidit sacramenta mirabilia, etiam ait: Osculetur me ab osculis oris sui: hoc est, osculum mihi Christus infigat. Quare? *Ibidem. Psal. 103.* *Quia meliora vbera tua super vinum:* hoc est, meliores sensus, meliora sacramenta tua super vinum. Super illud vinum, quod etsi suauitatem habet, lætitiam habet, gratiam habet: tamē in illo lætitia sæcularis, in te autem iucunditas est spiritalis. Iam tunc ergo Salomon inducit nuptias vel Christi & Ecclesiæ, vel spiritus & carnis & animæ, & addidit: *Cant. 1.* *Vnguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te.* Quæ sunt istæ adolescentulæ, nisi animæ singulorum quæ deposuerunt istius corporis senectutem, renouatæ per Spiritum sanctum: Attrahe nos, post odorem vnguentorum tuorum curremus. Vide quid dicat. Non potes sequi Christum nisi ipse attrahat. Denique vt scias: *Ibidem. Ioan. 12.* *Cùm exaltatus, inquit, fuero, omnia traham ad me ipsum. Induxit me rex in cubiculum suum.* *Cant. 1.* Græcus, In promptuarium suum, & in cellarium suum, habet. Vbi bona libamina, vbi boni odores, vbi mella suauia, vbi fructus diuersi, vbi epulæ variæ, vt plurimis epulis tuum prandium condiatur.

Quòd accipienti sacramenta nihil desit: & quomodo Ecclesia gaudeat de associata multorum epulatione: & quæ dicatur arbor pomifera.

Cap. III.

ERgo venisti ad altare, accepisti corpus Christi. Audi iterum quæ sacramenta es consecutus. Audi dicentem sanctum David: & ille in spiritu hæc mysteria præuidebat, & lætabatur & nihil sibi deesse dicebat. Quare: *De consf. dist. 2. cap. in calicem. § item audi.* Quia qui acceperit Corpus Christi, non esuriet in æternum. Quotiens audisti vigesimum secundum Psalmum, & non intellexisti? Vide quēadmodum aptus sit cælestibus sacramentis: *Ioan. 6.* *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit. Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suum. Nam & si ambulem in medio vmbræ mortis: non timebo mala, quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* *Psal. 22.* Virga imperium, baculus passio est: æterna diuinitas Christi passio temporalis. *Ibidem.* Illa creauit, hæc redemit. *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum; & poculum tuum inebrians quam præclarum est.* Venisti ergo ad altare, accepisti gratiam Christi, sacramenta es cælestia consecutus. Gaudet Ecclesia redemptione multorum; & adstare sibi familiam cādidatam spiritali exultatione lætatur. Habes hoc in Canticis canticorum. Lætata inuocat Christum, paratum habens conuiuium, quod dignum cælesti epulatione videatur. *Cant. 5.* Ideóque ait: *Descendat frater meus in hortum suum, & capiat fructum pomiferarum suarum.* Quæ sunt istæ pomiferæ? Lignum aridum factus es in Adam; sed nunc per gratiam Christi pomifera arbor pullulasti. Libenter accepit Dominus Iesus, & dignatione cælesti respondit Ecclesiæ suæ: *Descendi, inquit, in hortum meum: vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum meum cum lacte meo.* *Ibidem.* Edite, inquit, fratres mei, & inebriamini: vindemiaui myrrham cum vnguentis meis. Quæ est ista vindemia? Cognoscite vineam, & agnoscetis vindemiam. Vineam, inquit, ex Ægypto transtulisti, hoc est, populum Dei. *Psal. 79.* Vos estis vinea, vos estis vindemia, quasi vinea plantati, quasi vindemia fructum dedistis. Vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, hoc est, in odorem quem accepistis. Manducaui panem meum cum melle meo. Vides quòd in hoc pane nulla sit amaritudo, sed omnis suauitas sit? Bibi vinum meum cum lacte meo. *De consf. dist. 2. c. in calicem. § item quotiescunque.* Vides huiusmodi esse lætitiam quæ nullius peccati sordibus polluatur? Quotiescumque enim bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris spiritū. Vnde & Apostolus ait: *Nolite inebriari vino, sed impleamini Spiritu sancto.* *Ephes. 5.* Vino enim qui inebriatur, vacillat & titubat: spiritu qui inebriatur, radicatus in Christo est. Et ideo præclara ebrietas, quæ sobrietatem mentis operatur. Hæc sunt quæ de sacramentis breuiter percurrimus.

Quemadmodum orandum sit, & de breui expositione orationis Dominicæ.

Cap. IV.

NVnc quid superest, nisi oratio? Et nolite putare mediocris esse virtutis, scire quemadmodum oretis. *Luc. 11. Matt. 6.* Apostoli sancti dicebant ad Dominum Iesum: *Domine, doce nos orare, quemadmodum Ioannes docuit discipulos suos.* Tunc ait Dominus: *Cùm oratis, dicite: Pater noster qui es in cælis, Sanctificetur nomen tuum, Veniat regnum tuum, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos patiaris induci in tentationem, sed libera nos à malo.* Vides quàm breuis oratio, & omnium plena virtutum? Primus sermo quantæ sit gratiæ? O homo, faciem tuam non audebas ad cælum attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & subito accepisti gratiam Christi, omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo seruo factus es bonus filius ideo præsume, non de operatione tua, sed de Christi gratia. *Ephes. 2.* *Gratia enim saluati estis*, Apostolus ait. Non ergo hic arrogantia est, sed fides: prædicare quod acceperis, non est superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad patrem, qui te per lauacrum genuit, ad patrem qui te per filium redemit, & dic: Pater noster. Bona præsumptio, sed moderata. Patrem dicis quasi filius, sed noli tibi specialiter aliquid vendicare. Solius Christi specialis est pater,

nobis omnibus in commune est pater, qui aillum filium genuit, nos creauit. Dic ergo & tu per gratiam: Pater noster, vt filius esse merearis. Ecclesiæ contuitu & consideratione te ipse commenda. Pater noster, qui es in cælis.
Psal. 112. Quid est in cælis? Audi scripturam dicentem: *Excelsus*
Esai. 56. *super omnes gentes Dominus, & super cælos gloria eius.* Et vtique habes quòd super cælos cælorum Dominus sit, quasi non in cælis & angeli, quasi non in cælis & dominationes. Sed in illis cælis, de quibus dictum est: Cæli
Psal. 18. enarrant gloriam Dei. Cælum est ibi, vbi cessauit culpa. Cælum est ibi, vbi flagitia feriantur. Cælum est ibi, vbi nullum mortis est vulnus. Pater noster qui es in cælis,
Leuit. 19. sanctificetur nomen tuum. Quid est sanctificetur? Quasi H optemus vt sanctificetur ille qui ait: *Estote sancti, quia ego sanctus sum*, quasi aliquid ei ex nostra precatione sanctificationis accedat. Non vtique, sed sanctificetur in nobis, vt ad nos eius possit sanctificatio peruenire. Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, veniat regnum tuum. Quasi non æternum sit Dei regnum. Ipse Iesus di-
Ioan. 18. cit: *Ego in hoc natus sum, & in hoc veni in mundum*: & tu dicis patri, Veniat regnum tuum, quasi non venerit? Sed
Luc. 17. tunc venit regnum Dei, quando eius estis gratiam con-
De consec. secuti. Ipse enim ait, *Regnum Dei intra vos est*. Veniat reg-
dist. 1. c. num tuū. Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra. Pa- I
in calicem. nem nostrum quotidianum da nobis hodie. Sanguine
§ fiat vo- Christi pacificata sunt omnia, vel in cælo, vel in terra: sanc-
luntas. ctificatum est cælum, deiectus est diabolus. Ibi versatur,
Coloss. 1. vbi & homo quem ille decepit. Fiat voluntas tua, &c.
Apoc. 12. hoc est, sit pax in terra, quemadmodum in cælo. Panem
Luc. 2. nostrū quotidianum da nobis hodie. Memini sermonis
Sup. li 4. mei cùm de sacramentis tractarē. Dixi vobis quòd ante
c. 4 Dist. verba Christi quod offertur panis dicatur: vbi Christi
& eiusd. verba deprompta fuerint, iā non panis dicitur, sed Chri-
§ dixi sti corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica
vobis. quæ postea sequitur, ait Panem nostrū. Panē quidem di- K
Matt. 6. xit, sed ἐπιούσιον, hoc est, supersubstantialem.
De consec. Non iste panis est qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ
dist. 2. c. æternæ qui animæ nostræ substantiam fulcit, ideo Græ-
non iste cè ἐπιούσιον dicitur. Latinus autē hunc panem
panis. quotidianum dixit, quem Græci dicunt aduenientem.
Ioan. 6. Quia Græci dicunt τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν aduenientem diē. Ergo quod Latinus dixit & quod Græcus, vtrumque vtile videtur. Græcus vtrumque vno sermone significauit, Latinus quotidianū dixit. Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodū Græci in Oriente facere consuerunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. Sic viue, vt quotidie merearis acci-

G pere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annū accipere: quomodo Iob sanctus pro filiis suis Iob. 1.
offerebat quotidie sacrificiū, ne forte aliquid vel in corde vel in sermone peccassent. Ergo tu audis quòd quotiescumque offertur sacrificiū, mors Domini, resurre- 1. Cor. 11.
ctio Domini, eleuatio Domini significetur, & remissio peccatorum: & panem istum vitæ non quotidianum assumis? Qui vulnus habet, medicinam requirit. Vulnus est, quia sub peccato sumus. Medicina est, cæleste & venerabile sacramentū. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quotidie si accipis, quotidie tibi hodie est. Si tibi hodie est Christus, tibi quotidie resurgit. Quomo- Psal. 2.
do, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Hodie ergo est Hebr. 13.
quando Christus resurgit: Heri & hodie ipse est, Aposto- Rom. 13.
lus Paulus ait. Sed alibi ait: *Nox præcessit, dies autem appropinquauit*. nox æterna præcessit dies hodiernus appropinquauit. Sequitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Debitū quid est nisi peccatum? Ergo & si non acciperes alieni fœnoris pecu- Luc. 11.
niam, non egeres: & ideo peccatum tibi imputatur. Habuisti pecuniam, cum qua diues nascereris. Diues eras ad imaginem & similitudinem Dei factus: perdidisti quod habebas, hoc est humilitatem, dū arrogantiā desideras vendicare, perdidisti pecuniam, sicut Adam nudus es fa- Gen. 1.
ctus, accepisti à diabolo debitū, quod non erat necessa- Ioan. 3.
rium. Et ideo qui eras liber in Christo, debitor factus es diaboli. Cautionem tuā tenebat inimicus, sed eam Dominus crucifixit, & suo cruore deleuit. Abstulit debitum Coloss. 2.
tuum, reddidit libertatē. Bene ergo ait: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vide quid dicas. Quomodo ego dimitto, sic & tu dimitte mihi. Si dimiseris, bene conuenit vt dimittatur tibi. Si non dimittis, quomodo eū conuenis vt dimittat tibi? Et ne patiaris induci nos in tentationem, sed libera nos à malo. Vide quid dicat: Et ne patiaris induci nos in tentationem, quam ferre nō possumus. Non dicit: Non inducas in tentationem, sed quasi athleta talem vult tentationem quam ferre possit humana conditio: vt vnusquisq; Mat. 6.
à malo, hoc est à vitio, à peccato liberetur. Potens est autem Dominus qui abstulit peccatum vestrum, & delicta vestra donauit, tueri & custodire vos aduersùm diaboli 1. Cor. 10.
aduersantis insidias, vt non vobis obrepat inimicus qui culpam generare consueuit. Sed qui Deo se committit, Rom. 8.
diabolum non timet. *Si enim Deus pro nobis, quis contra nos?* Ipsi ergo laus & gloria à sæculis, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI QVINTI FINIS.

Capita libri sexti de Sacramentis.

1. *Quomodo panis Christi sit vera caro, & verus sanguis: & quare sub aliena specie accipiatur.*
2. *Quòd in omnibus sacramentis sit mysterium Trinitatis connexum.*
3. *Vbi orare debeamus, & quid sit orare ostio clauso.*
4. *Quare secretè potius orandum sit, quàm cum vociferatione: & quare viri in omni loco orare debeant, & non mulieres: & quid sit leuare puras manus.*
5. *De inordinata disceptatione orantium: & quòd mulieres non in ornamentis orare debeant, & de inchoatione orationis, eiúsque medio ac fine, cum iterata Dominicæ orationis expositione.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE SACRAMENTIS LIBER SEXTVS.

Quomodo panis Christi sit vera caro, & verus sanguis: & quare sub aliena specie accipiatur.

CAP. I.

[De consec. dist. 2. c. sicut est verus. 1 in par. 2. cap. 7. §. sicut verus est.] SICVT verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi filius ex substantia patris: ita vera eius caro est, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Sed fortè dicas, (quod dixerunt tunc temporis etiam discipuli Christi audientes dicentem: [Ioan. 6.] *Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non manebit in me; nec habebit vitam æternam*:) [De consec. dist. 2. c. 2. forte dicas.] Fortè dicas Quomodo vera caro, quomodo verus sanguis? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de sermone Christi qui operatur [Sup. lib. 4. cap. 4.] vt possit mutare & conuertere in aliud instituta generalia naturæ. Deinde vbi non tulerunt sermonem Christi [Ioan. 6.] discipuli eius, sed audientes quòd carnem suam daret manducandam, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant: solus tamen Petrus dixit: *Verba vitæ æternæ habes, & ego à te quo recedam?* [Ibidem.] Ne igitur plures hoc dicerent veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudine quidem accipis sacramentum, sed verè naturæ gratiam virtutémque consequeris. *Ego sum*, inquit, *panis viuus qui de cælo descendi*. [Ibidem.] Sed caro non descendit è cælo, quia carnem in terris assumpsit ex Virgine. Quomodo ergo descendit panis è cælo, & panis viuus? Quia idem Dominus noster Iesus [De cons. dist. 2. cap. sicut est verus. §. ego sum, inquit.] Christus consors est & diuinitatis & corporis: & tu qui accipis eius carnem, diuinæ eius substantiæ in illo participaris alimento.

Quòd in omnibus sacramentis sit mysterium Trinitatis connexum.

CAP. II.

ERgo accepisti de sacramentis, plenissimè cognouisti omnia, quòd baptizatus es in nomine Trinitatis. In omnibus quæ egimus, seruatum est mysterium Trinitatis. Vbique pater & filius & spiritus sanctus, vna operatio, vna sanctificatio, etsi quædam veluti specialia esse [2. Cor. 1.] videantur. Quomodo? Deus qui te vnxit, & signauit, & posuit spiritum sanctum in corde tuo. Accepisti ergo Spiritum sanctum in corde tuo. Accipe aliud, quia quemadmodum Spiritus sanctus in corde, ita etiam Christus in corde. Quomodo? Habes hoc in Canticis [Cant. 8.] canticorum Christum dicentem ad Ecclesiam: *Pone* A *me sicut signaculum in corde tuo, sicut signaculum in brachiis tuis.* Ergo vnxit te Deus, significauit te Christus. Quomodo? Quia crucis ipsius signatus es forma, ad illius passionem, accepisti signaculum ad illius similitudinem, [Rom. 6.] vt ad ipsius formam resurgas, ipsius viuas figurâ qui peccato crucifixus est, & Deo viuit & tuus homo vetus in fontem demersus, peccato crucifixus est, sed Deo resurrexit. Deinde habes alibi speciale, quòd te vocauerit Deus, in baptismate autem quasi specialiter crucifigeris Christo. Deinde quasi specialiter quando accipis spiritale signaculum, vide distinctionem personarum esse, sed connexum omne mysterium Trinitatis. Deinde quid Apostolus tibi dixit, vt lectum est nudiu-

B stertius? [1. Cor. 12.] *Diuisiones autem gratiarum sunt, idem autem spiritus. Diuisiones mysteriorum sunt, idem autem Dominus. Diuisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Omnia, inquit, operatur Deus. Sed & de Spiritu Dei lectum est, [Ibid.] *Vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Audi scripturam dicentem quia diuidit spiritus pro voluntate sua, non pro obsequio. Ergo diuidit vobis spiritus gratiam prout vult, non prout iubetur. Et maximè quia spiritus Dei, spiritus Christi est. Et illud tenete ipsum esse Spiritum sanctum, ipsum spiritum Dei, ipsum spiritum Christi, ipsum spiritum

C paracletum. Ariani putant se derogare sancto spiritui si dicant illum spiritum paracletum. Quid est paracletus, nisi consolator? [2. Cor. 1.] Quasi non & de patre lectum sit, quia ipse est Deus consolationis. Vides ergo quia in eo derogandum putant Spiritui sancto, in quo patris æterni potestas pio prædicatur affectu.

Vbi orare debeamus, & quid sit orare ostio clauso.

CAP. III.

NVnc quomodo orare debeamus accipite Multæ † conditiones orationis sunt. [al. virtutes] Vbi orare debea-

D mus, non est mediocre, nec mediocris quæstio. Ait Apostolus: [1. Tim. 2.] *Volo autem viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione.* Et Dominus dicit in Euangelio: [Matt. 6.] *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum.* Non tibi videtur esse contrarium, vt dicat Apostolus: In omni loco ora: & Dominus dicat: Intra in cubiculum tuum, & ora? Sed non est contrarium. Hoc ergo absoluamus. Deinde quomodo debeas incipere orationem, & quo ordine distinguere, quid subtexere, quid allegare, quemadmodum claudere orationem, deinde pro quo orare debeas. Hæc omnia dicamus: Primo vbi orare debeas. Aliud Paulus videtur dicere, aliud Dominus. Numquid potuit Paulus contra Christi docere præcepta? Non vtique. Qua ratione? Quia non contrarius, sed interpres est Christi, *imitatores*, inquit, *mei estote, sicut & ego Christi.* [1. Cor. 11] Quid ergo? Potes vbique orare, & in cubiculo tuo

semper orate. Habes vbique cubiculum tuum. Etsi inter gentes, inter Iudæos positus sis, habes tamen tuum vbique secretum. Cubiculum tuum mens tua est. In populo licet positus, tamen in interiore homine arcanum tuum secretúmque conseruas. Tu autem cùm oras, intra in cubiculum tuum. Bene addit, intra, ne sic otes quomodo Iudæus, cui dicitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Non ergo de labiis tantummodo tua procedat oratio. Animo totus intende, intra in recessum pectoris tui, totus ingredere. Non te perfunctorium videat ille cui te placere desideras. Videat quia ex corde oras, vt te ex corde orantem dignetur audire. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum. Habes hoc & alibi: *Ambula popule meus, intra in recessus tuos, claude ostium tuum, abscondere pusillum, donec transeat ira Domini.* Hoc locutus est Dominus per Prophetam. In Euangelio autem dixit: Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum. Quid est clauso ostio? Audi quod ostium habeas, quod debeas claudere quando oras. Vtinam mulieres audirent. Audisti iam, sanctus Dauid docuit te, dicens: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circuitus labiis meis.* Et aliud ostium quod ait Apostolus Paulus, dicens: *Vt aperiatur mihi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi*: hoc est, quando oras, noli sermone clamare, nec diffundere orationem tuam, nec iactare per populos. In secreto tuo ora securus, vt te in secreto possit audire qui omnia videt, atque audit vniuersa. Et ora patrem tuum in abscondito, vbi audit te deprecantem.

Matt. 6. Esai. 29. Esai. 26. Matt. 6. Psal. 140. Coloss. 4. Iud. 7. Eccl. 23. Matt. 6.

Quare secretè potiùs orandum sit, quàm cum vociferatione: & quare viri in omni loco orare debeant, & non mulieres: & quid sit leuare puras manus.

Cap. IV.

Qvid prosit autem interrogemus, qua ratione secretò magis orare debeamus, quàm cum vociferatione. Audi, de consuetudine hominum sumamus exemplum. Si aliquem rogas qui citò audit, non opus putas esse clamore, sed rogas voce moderata. Si surdum aliquem rogas, nonne incipis vociferari, vt te ille possit audire? Qui ergo clamat, putat quod aliter Deus non possit nisi clamantem audire. Et qui cum clamore rogat eum, eius derogat potestati. Qui autem in silentio orat, fidem præfert, & confitetur quod Deus scrutator cordis & renum sit, & orationem tuam ante ille audiat, quàm tuo ore fundatur. Ergo videamus: Volo autem viros orare in omni loco. Qua ratione viros dixit? Vtique communis oratio est & mulieribus & viris. Quod non inuenio: nisi fortè S. Apostolus ideo viros dixit, ne mulieres vsurparent, & malè intelligerent in omni loco, & inciperent vbique clamare, quas in Ecclesia sustinere non possumus. Volo autem viros, hoc est, qui possint seruare præceptum, orare in omni loco, leuantes puras manus. Quid est leuantes puras manus? Numquid debes in oratione tua crucem Domini gentibus demonstrare? Illud quidem signum virtutis est, non pudoris. Est tamen quomodo possis orare, nec figuram demonstres, sed actus tuos leues. Si vis operari orationem tuam, leua puras manus per innocentiam. Leua eas non quotidie: semel leuasti, non opus est vt iterum leues. Volo autem in omni loco viros orare, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Nihil verius. *Ita*, inquit, *perdit etiam sapientes.* Ideo cum omni tempore, quantum fieri potest, Christianus vir iracundiam debet temperare, maximè quando ad orationem accedit, ne perturbet animum suum indignatio, ne iræ quidam furor impediat orationem suam. Magis placido accede pectore. Quid enim irasceris? Seruus peccauit. Tu accedis ad orationem, vt tua tibi delicta donentur, & alii indignaris? Hoc est ergo sine ira.

Psal. 7. Matt. 6. 1. Tim. 2. 1. Cor. 14. 1. Tim. 2. Rom. 1. Prou. 15. Matt. 6.

De inordinata disceptatione orantium, & quod mulieres non in ornamentis orare debeant: & de inchoatione orationis, eiúsque medio ac fine: cum iterata Dominicæ orationis expositione.

Cap. V.

Nvnc de disceptatione videamus. Plerumque negotiator veniens ad orationem, aut auarus de pecunia cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate, & putat quòd eum Deus possit audire. Et ideo quando oras, diuina humanis præferre te conuenit. *Similiter & mulieres*, inquit, *volo orare non iactantes se in ornamentis, neque in margaritis*, ait Apostolus Paulus. Sed & Apostolus Petrus: Mulieris, inquit, gratia plurimum valet, vt viri eius conuertatur affectus per vxoris suæ bonam conuersationem, & incredulus se conuertat ad gratiam Christi. Hoc valet mulieris grauitas & pudicitia, & eius bona conuersatio, vt virum suum vocet ad fidem & deuotionem, quod prudentis viri sermo frequenter operatur. *Ergo mulier*, inquit, *non in ornatu capillorum, non in tortis crinibus ornamentum suum habeat, sed oratione, & corde puro, vbi est absconditus cordis homo. qui semper est apud Deum locuples.* Habes ergo in quo sis diues, in quo diuitiæ tuæ pudicitiæ sunt & castitatis infulæ, fides, deuotio, & misericordia. Hi sunt thesauri iustitiæ, sicut Propheta memorauit. Deinde vnde debeas incipere. Dic mihi, si velis hominem rogare, & sic incipias: *Da mihi, ecce illud quod à te peto*: nonne arrogans videtur oratio? Et ideo inchoari oratio debet à Dei laude, vt roges omnipotentem Deum, cui possibilia sunt omnia, qui habet voluntatem præstandi. Sequitur obsecratio, sicut Apostolus docuit, dicens: *Obsecro ergo primum fieri obsecrationes, gratiarum actiones.* Prima ergo oratio laudem debet habere Dei. Secunda supplicationem. Tertia postulationem. Quarta gratiarum actionem. Non debes quasi famelicus à cibo primum incipere, sed ante à laudibus Dei. Vnde & oratores isti sapientes hanc habent disciplinam, vt iudicem fautorem sibi præstent, incipiunt à laudibus eius, vt beneuolum sibi faciant cognitorem. Deinde paulatim incipit rogare iudicem, vt patienter dignetur audire. Audet & tertiò postulationem suam depromere, quid petat exprimere. Quartò quomodo cœpit à laudibus, sic debet in laude desinere. Habes hoc in oratione Dominica: Pater noster qui es in cælis. Laus hic Dei est, eo quòd paternæ prædicatur in eo pietatis gloria. Laus Dei, quia in cælis habitat & in terris. Sanctificetur nomen tuum: id est, vt sanctificet seruos suos. Nomen illius sanctificatur in nobis, quando prædicantur homines Christiani. Ergo optantis est, Sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum: Postulatio, vt in nobis sit regnum Christi. Si Deus in nobis regnat, locum habere aduersarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat, sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat deuotio. Deinde, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hæc postulatio maxima est eorum quæ postulantur. Et dimitte, inquit, nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Ideo quotidie dicito, vt quotidie debito tuo indulgentiam petas. Et ne patiaris nos induci in tentationem, sed libera nos à malo. Quid sequitur: Audi quid dicat sacerdos. Per Dominum nostrum Iesum Christum, in quo tibi est, cum quo tibi est honor, laus gloria, magnificentia, potestas cum Spiritu sancto à sæculis, & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum, Amen. Aliud: Psalmorum Dauid licet vnus libellus sit, habens eas virtutes orationis quas supra diximus: tamen plerumque & in vno Psalmo omnes istæ orationis partes inueniuntur, quomodo in octauo Psalmo inuenimus, vbi sic cœpit: *Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra?* Oratio ergo prima. Deinde obsecratio. *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum: lunam & stellas, quas tu fundasti.* Vtique non cælum dicit videbo, sed videbo cælos, in quibus incipit albescere gratia & splendor cælestis. Hos sibi cælos tunc promittebat Propheta dari,

1. Tim. 2. 1. Petr. 3. Ibidem. Esai. 33. Marc. 10. Ephes. 3. 1. Tim. 2. Luc. 12. Matt. 6. Luc. 11. Sup. lib. 5. cap. 4. Psal. 8.

qui cælestem gratiam à Domino mereretur. Lunam & stellas quas tu fundasti: lunam Ecclesiam, stellas homines cælestis gratiæ refulgentes. Deinde vide postulationem eius. *Quid est homo quòd meministi eius? aut filius hominis, quia visitas eum? Minorasti eum paulò minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Et alia gratiarum actio: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, &c.* Docuimus pro captu nostro

Cant. 6.
Dav. 12.

A forsitan † quod à Domino didicimus, & vt potuimus expressimus. Sanctitas ergo vestra institutis sacerdotalibus informata, laboret tenere quod accepit à Deo: & oblatio sicut hostia pura & in vobis semper suum signaculum recognoscat, vt & ipsi ad gratiam & ad præmia virtutum peruenire possitis, Per Dominum nostrum Iesum Christum: cui est gloria, honor, laus perpetuitas à sæculis & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

v. c. quod non didicimus.

S. AMBROSII DE SACRAMENTIS LIBRI SEXTI FINIS.

Capita libri de dignitate Sacerdotali.

1. *De causis auctorem mouentibus vt consacerdotes atque conseruos suos de vita perfecta commonere, ac laborem propositi operis suscipere curauerit.*
2. *De aggressu desiderati laboris, & cohortatione auditorum, sacerdotalisque prærogatiuæ & dignitatis præmonstratione.*
3. *Quod idcirco commendationem sacerdotalis dignitatis auctor præmiserit, vt ostenderet nihil esse in hoc sæculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri, sic tamen si nomen congruat actioni, & actio respondeat nomini, quòdque sicut nihil episcopo excellētius est, ita nihil miserabilius sit, si episcopus de sancta vita periclitetur, & si sacerdos in crimine teneatur, quod præterea quantò præ ceteris gradus episcopalis altior est, tantò si per negligentiam dilabatur, ruina grauior sit.*
4. *De speciali depictione formulæ ab episcopis & sacerdotibus iuxta Apostolicam regulam obseruādæ, cum pulchra ac succincta eiusdē regulæ expositione.*
5. *De detestatione episcoporum sacerdotalem honorem diffamantium, qui Giezi & Simonis sectantes sententiam, gradum sacerdotalem & episcopalem dignitatem pecuniis comparare non verentur.*
6. *De ostensiua repetitione malorum, ad quæ deificus ordo voluitur, probrorúmque ad quæ prolapsi sunt sacerdotes, cum acri eorundem reprehensione.*
7. *Breuis epilogus eorum quæ in hoc libello demonstrata sunt, cum notatione sacerdotum quos auctor nouit sibi infideliter detracturos, inuocationéque Sancti spiritus, vt adiuuet cunctos sacerdotes ad faciendum ea quæ ipso inspirante in hoc opusculo elocutus est.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE DIGNITATE SACERDOTALI LIBER.

De causis auctorem mouentibus vt consacerdotes atque conseruos suos de vita perfecta commonere, ac laborem propositi operis suscipere curauerit.

Cap. I.

Si quis, fratres, oraculi reminiscatur Domini, quo famulum nequam de seruata sibi pecunia, quam ad erogandum susceperat, increpauit dicens: *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris exegissem eam?* non iam otiosus auditor collatam sibi diuini muneris gratiam suis tantum vsibus reseruabit, sed cunctis eam communicabilem faciens, copiosiùs erogando, securiùs possidebit: vt sibi per hæc & plurimis ædificationis exhibeat fructum, & velut decora arbor pomis referta non infructuosè probetur occupare terram dum viuit, cùm & per seipsam suis pomis ornatur, & omnis qui ex ea fructum perceperit, saginatur; beato nos etiam Apostolo ad hæc eadem inuitante: *Nolite quærere quæ vestra sunt, sed quæ aliorum.* Et alibi: *Non quæro quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant.* Idcirco nos quibus verbi diuini credita est dispensatio, & qui gregem Christi alendum nutriendumque suscepimus, non sine ingenti periculo nos credimus euasuros, si non secundùm hunc modum viuamus, aut etiam si minimè prædicemus. Et licet ad hæc prædicanda nos retardet vitæ huius improbitas, inuitat nos tamen

Luc 19.
Luc. 13.
Philip. 2.
1. Cor. 10.

B præcepti necessitas. Et væ iam mihi est si minimè prædicauero, & si susceptum thesaurum in terra defossum, id est, in meo corde diu occuluero, & lucernam diuini verbi compressam sub modio retentauero, & non super candelabrum propositam, cunctorum oculis manifestauero & claustra humanæ imperitiæ per claues illas regni cælorū quas in beato Petro Apstolo cuncti suscepimus sacerdotes, minimè reseratiero, vt audire per hæc merear pro linguæ meæ modulo: *Euge serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium domini tui.* Vnde verens iis increpationibus & suppliciis subdi, timore pœnæ perculsus, amore fraterno inuitatus, non iam ad subditum loquor vulgus, quos iugiter monere consueui, sed ad ipsos iam prædicatores vulgi mea verba connecto: & meis conseruis velut obediens seruus, id est, episcopus sacerdotibus, antistes pontificibus, audacter prædicare salutis communia non retardabo. Nec prærogatiuam mihimet scientiæ, si hæc meis consacerdotibus charitatis intuitu † prædicem, vendicabo, aut vitæ perfectæ me esse fatebor, cum de vita perfecta alios moneo: sed potius cum hæc ad illos loqui audeo, simul cum illis quæ loquor audiam.

1. Cor. 9.
Matt. 25.
Matt. 5.
Matt. 16.
Matt. 25.
al. prædicem.

D

De aggressu desiderati laboris, & cohortatione auditorum, sacerdotalisque prærogatiua & dignitatis præmonstratione.

Cap. II.

Aggrediar iam diuina ope suffultus, facultate quā valeo, & eorum precibus adiutus, ad quos noster

respicit sermo, desideratum carpam iter, & in gremio G
quasi consacerdotum positus, ipsos alloquar sacerdotes.
1. Petr. 2. Audite me beatissimi patres, & si dignum ducitis, san-
ctissimi fratres. Audite me stirps leuitica, germen sacer-
dotale, propago sanctificata, duces & rectores gregis
Christi. Audite me rogantem vos pariter & trementem,
& commodis & commonitionibus sollicitè consulen-
tem, & honorem episcopatus demonstrare volentem,
vt cùm honoris vobis prærogatiuam monstrauerimus,
merita etiam congrua requiramus, nec falli possimus in
opere, qui cognoscimus veritatem in corde. Dignum est
enim vt dignitas sacerdotalis priùs noscatur à nobis, &
sic deinde seruetur à nobis, vt Psalmographi sententia H
Psal. 48. queat repelli à nobis: *Homo cum in honore esset, non intelle-*
Dist. 96. c. *xit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est*
duo sunt. §. *illis.* Honor igitur, fratres, & sublimitas episcopalis nul-
honor. lis poterit comparationibus adæquari. Si regum fulgori
compares, & principum diademati, longè erit inferius
quàm si plumbi metallum ad auri fulgorem compares:
quippe cùm videas regum colla & principum submitti
genibus sacerdotum, & exosculatis eorum dextris, ora-
tionibus eorum credant se communiri. Quid iam de ple-
beia dixerim multitudine, cui non solùm præferri à Do-
mino meruit, sed vt eam quoque iure tueatur patrio,
præceptis imperatum est Euangelicis? Sic certè à Domi- I
Ioan. 21. no ad beatum Petrum dicitur: *Petre amas me?* Et ille: *Tu*
scis Domine quia amo te. Et cum tertiò fuisset interrogatus,
& trina responsione fuisset subsecutus, repetitum est à
Domino tertiò: *Pasce oues meas.* Quas oues, & quem gre-
gem non solùm tunc beatus suscepit Petrus, sed & no-
biscum eas suscepit & cum illo eas nos suscepimus om-
Hebr. 13. nes. Vnde quia regendæ sacerdotibus contraduntur, me-
Luc. 6. ritò rectoribus suis subdi dicuntur, vt Euangelico corru-
scante mandato videmus nihilominus esse præfixum:
Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum
suum, sed sufficit discipulo vt sit sicut magister eius, &
seruo sicut dominus eius. K

Quod idcirco commendationem sacerdotalis dignitatis auctor præmiserit, vt ostenderet nihil esse in hoc sæculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri, sit tamen, si nomen congruat actioni, & actio respondeat nomini: quódque, sicut nihil episcopo excellentius est, ita nihil miserabilius sit, si episcopus de sancta vita periclitetur, & si sacerdos in crimine teneatur, quod præterea quanto præ cæteris gradus episcopalis altior est, tanto si per negligentiam delabatur, ruina grauior est.

Cap. III.

HÆc verò cuncta, fratres, ideo nos præmisisse debe- L
tis cognoscere, vt ostenderemus nihil esse in hoc
sæculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episco-
pis reperiri: vt cùm dignitatem episcopatus episcopo-
rum oraculis demonstramus, & dignè noscamus quid
sumus, & quod sumus professione, actione potius quàm
nomine demonstremus, vt nomen congruat actioni, a-
ctio respondeat nomini, ne sit nomen inane, & crimen
immane. Ne sit honor & sublimis, & vita deformis. Ne
sit deifica professio, & illicita actio. Ne sit religiosus a-
mictus, & irreligiosus prouectus. Ne sit gradus excelsus,
& deformis excessus. Ne habeatur in Ecclesia cathedra M
sublimior, & conscientia sacerdotis reperiatur humilior.
Ne locutionem simulemus columbinam, & mentem
habeamus caninam. Ne professionem monstremus oui-
nam, & ferocitatem habeamus lupinam. Ne dignè no-
bis per Prophetam respondeatur à Domino: *Populus hic*
labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Ergo fratres,
sicut senatorem chlamys ornat, sicut agricultura rusti-
cum, sicut nautam nauigationis peritia, & singulos quos-
Esai. 29. que opifices operis sui qualitas ipsos demonstrat aucto-
res, sic episcopum non aliud nisi episcopalis opera desi-
gnat: vt ex bono opere magis quàm professione nosca-
tur, plus meritis esse episcopus, quàm quòd nomine vo-
citetur: quia sicut nihil esse diximus episcopo excellen-
tius, sic nihil est miserabilius si de sancta vita episcopus
periclitetur, si sacerdos in crimine teneatur. Et vt leuius
est de plano currere, sic grauius est qui de sublimi ceci-
derit dignitate: quia ruina quæ de alto est, grauiori casu
collidit. Honor quidem episcopalis coram hominibus
præclarus est, sed si ruinam sustineat, dolor magnus est.
Nam præ cæteris gradus episcopalis altior est, tantò si
per negligentiam delabitur, ruina grauior est. Magna Luc. 12.
sublimitas magnam debet habere cautelam. Honor Prou. 23.
grandis grandiori debet sollicitudine circumuallari. Cui Sap. 6.
plus creditur, ab eo plus exigitur, sicut scriptum est: Iacob. 4.
Quia optimis permixta sunt pessima. Et alibi: *Potentes poten-* Luc. 12.
ter tormenta patientur. Et *scienti legem & non facienti eam,*
peccatum est grande. &: *Seruus sciens voluntatem domini sui si*
non fecerit eam, vapulabit multum. Aliud est enim quod ab
episcopo requirit Deus, & aliud quod à presbytero, &
aliud a diacono, & aliud quod à clerico, & aliud quod
à laico, vel à singulis quibúsque hominibus. Et licet
omnium hominum opera Deus in suo examinet iudi- Ibidem.
cio, plus tamen ab eo exigitur cui plus committitur.
Ampliores enim pœnas luit cui numerosior regendo-
rum populorum fuerit cura commissa.

De speciali depictione formulæ ab episcopis & sacerdotibus iuxta Apostolicam regulam obseruanda, cùm pulchra ac succincta eiusdem regulæ expositione.

Cap. IV.

ET vt specialiter ipsius episcopatus modum & formu-
lam omnibus sacerdotibus depingamus, Apostolica
est nobis regula reuoluenda, quæ de iis per singula epi-
scopales actus depingit. Sic ad cunctos episcopos bea- 1. Tim. 3.
tus ait Apostolus: *Fidelis sermo.* Ac si diceret: De quo sum
locuturus, veraciter loquor, ne quis existimet me fuisse
mentitum. Subiunxit: *Si quis episcopatum desiderat, bonum*
opus desiderat: hoc est. Si episcopus esse desideras, ma- Ibid.
gnum est quod esse cupis, sed si & opus bonum simul
amplectaris. Nam si aliter esse cupis, episcopus esse non
potes, quia sequitur: *Oportet enim episcopum irreprehensibi-* Ibid.
lem esse. Irreprehensibilem ait. Nam si episcopus repre-
henditur, deformiter subditur culpæ. Et profectò culpa
ad reatum trahit, reatus ad pœnam, pœna perducit vs-
que ad mortem. Ecce ad quid voluitur dignitas episco-
palis. Et post paululum ait: *Vnius vxoris virum.* Si ad su- Ibid.
perficiem tantũ litteræ respiciamus, prohibet digamum
episcopum ordinari. Si verò ad altiorem sensum con-
scendimus, inhibet episcopum duas vsurpare ecclesias. Ino. p. r. 8.
Et si adhuc introrsus profundiora perscruteris, monet cap. 292.
ne post catholicum dogma, secundum inueniatur episco-
pus habere hæreticum. Christianam tantùm orthodo-
xam & catholicam sibi associet fidem, vt vnius tantum-
modo vxoris & catholicæ Ecclesiæ vir episcopus vocite-
tur. Sequitur deinde, & ait: *Sobrium*, hoc est, non vino 1. Tim. 3.
tantùm, sed & vitiis parcum, vt nec vino amplius indul-
geat quàm oporteat, & mente semper sobrius inuenia-
tur. Et adiunxit sequentia, dicens: *Prudentem.* Pruden-
tiam quippe non mundialem, de qua dicitur quòd stul-
titia sit apud Deum: sed prudentiã spiritalem, id est, quæ
& opere circumspecta sit, & verbo perita, vt sit astutus 2. Cor. 3.
sicut serpens, & simplex sicut columba. Et denuo infert: Matt. 10.
Ornatum. Quòd si iuxta sensum litteræ tantùm respicia- 1. Tim. 3.
mus, non aliud, sacerdotes, quàm amictum quærimus
clariorem. Verbigratia: Castorinas quærimus & sericas
vestes. Et ille se inter episcopos credit esse altiorem, qui
vestem induerit clariorem. Sed sanctus Apostolus tali-
ter se intelligi non vult, quia non carne episcopum, sed
mente docet esse ornatum, vt ille sacerdos placeat Deo,
qui animam habuerit compositam Deo. Et post hæc ad- Ibid.
didit: *Hospitalem.* Vt humanitatis intuitu hospitio re- Esai. 58.
cipiat non habentes hospitium, & egenum sine tecto
inducat in domum suam, nec solus deuoret dona Christi
quæ largita est bonitas Christi. Et quia hilarem datorem 2. Cor. 9.
diligit Deus, sine murmure contribuat pauperibus Chri- 1. Tim. 3.
sti. Sequitur deinde, & ait: *Docibilem*, id est, sic polleat Tit. 1.
episcopus sapientia, vt non solùm creditum sibi popu-
lum sufficienter doceat, verùm etiam & cunctarum
queat hæresum contradictiones à catholica repellere
Ecclesia, ne sua imperitia imperitos minimè doceat, &

Matt. 15. huiusinodi casu preuentus eueniat isti quod scriptum est: A
Cæco cæcus ducatum præbens, ambo in foueam cadunt. Qui verò
talem, vt diximus, esse ignorat, sacerdotium minimè
appetat, nec locum alterius vsurpare præsumat: præser-
tim illius qui fulgore suæ sapientiæ populorum potest
corda lustrare. Subiunxit & ait: *Non vinolentum*, hoc est,
non multo vino deditum; sed si credatur & videatur epi-
1. Tim. 3. scopus, vt verum biberit an non, ignoretur: ne post lar-
gam potionem vini, mulierum delectetur illecebra: nec
per vinum, sicut ait Apostolus, omnis nutriatur luxu-
Ephes. 5. ries. Deinum subsequitur, dicens: *Non percussorem, sed*
1. Tim. 3. *modestum*, id est, manus improbas ad cædem non habeat,
& suspicionibus prauis minimè percutiat conscientias B
aliorum, ne dum petulans inuenitur ad cædem, athleta
magis quàm episcopus iudicetur. Sed magis è diuersò
ab aliis illatas patienter ferat iniurias, vt mentis mode-
stiam cunctis hominibus tranquillam demonstret, & fir-
mam patientiam cunctis ostendat. Iterum addidit, di-
cens: *Non litigiosum*, id est, non linguam ad conuicium
Ibid. relaxet episcopus, ne per eandem linguam per quam
laudes refert Deo, & diuina libat sacrificia, litium vene-
na proferat, quia non decet de ore episcopi benedictio-
nem simul & maledictionem egredi, ne per eãdem lin-
guam, per quam Deus laudatur, homo maledicatur:
quia non potest de vno fonte dulcis & amara prodire a- C
qua. Deinceps subsecutus est, dicens: *Non cupidum*, id est,
non turpis lucri sectatorem, ne lucri cupiditate episcopus
Ibid. teneatur obnoxius, & nutriat auaritiam, quæ est radix
omnium malorum. Qui stipendiis tantùm contentus
ecclesiæ suæ, penitus non ambiat quæ intelligit esse su-
1. Tim. 6. perflua, sed de ipsa potius paupertate ecclesiæ suæ liben-
ter impertiat pauperibus Christi, sicut scriptum est: *Hi-
larem datorem diligit Deus.* & alibi: *Dispersit, dedit pauperi-
bus, iustitia eius manet in æternum.* Et connexit subsequen-
2. Cor. 9. tia, dicens: *Domui suæ bene præesse, filios habentem subditos,*
Psal. 111. *cum omni castitate.* Domui suæ bene præesse potest, qui
1. Tim. 3. corporis sui seruauerit castitatem. Domui, inquit, hoc est,
corpori suo tali iure dominetur, vt non subdatur ipsius D
voluntati, ne in desiderio luxuriæ deditus, in præcipi-
tium demergatur, sed potius filios suos, suo castitatis
exemplo ad pudicitię regulam doceat. *Nam si quis domui
Ibidem. suæ præesse nesciat, quomodo Ecclesiæ Dei diligentium adhi-
bebit?* Hoc est enim de quo superiùs diximus: Qui cor-
dis sui domum excolere non valet, quomodo plurimo-
Luc. 6. rum adhibebit diligentiam? Et peccati trabem de suo
non potest eruere oculo; quomodo ex alterius oculo
poterit amputare festucam? Item sequitur, & ait, *Non
neophytum*, hoc est, qui nuper ad fidem ex gentilitate ad-
1. Tim. 3. uenit, aut certè ex militia sæculari ad clericatus est offi- E
cium sociatus. Hi ergo non tam passim sacerdotalem ar-
ripiant gradum, ne elati in superbiam, in iudicium inci-
dant, & in laqueum diaboli: quia quod nec paruo tem-
pore didicerunt, in longo tempore seruare non possunt.
Et concludens regulam & episcopalem formam, ad ex-
tremum intulit, dicens: *Oportet autem & illum testimo-
nium, & bonum habere ab iis qui foris sunt*: id est, hæreti-
Ibidem. cis & schismaticis, qui extra sanctam Ecclesiam catho-
licam conuenticula sibi profana præficiunt, quos tamen
testes Apostolus & testimonium dicit debere bonum
habere de immaculata vita, & sancta episcopi conuersa-
tione, ne fortè accipiant inimici locum episcopo obtre- F
ctandi, & infamare incipiant catholicum dogma.

1. Petr. 2.

*De detestatione episcoporum sacerdotalem honorem diffaman-
tium, Giezi & Simonis sectantes sententiam, gradum sa-
cerdotalem & episcopalem dignitatem pecuniis comparare
non verentur.*

Cap. V.

His ita prælibatis, vt reor in hoc opere velut à gran-
di fœnore nos persensimus liberatos, cùm non
nostra contra episcopos; sed sancti Apostoli opposui-
mus testimonia, nec velut vulgares fabulas nostrum ir-
riderent opus. Cùm verò auctoritas nobis per singula
sancti irriserit Apostoli Pauli, ipsum potius Apostolum
si ausint quàm nos reprehendant. Et licet iam coarctet
A nos libelli huius prolixitas, & tempus vrgeat vt ad finem
huius operis veniamus: sollicitudo tamen fraterni nos
retardat amoris, illorum præcipuè sacerdotum qui men-
tis tẽpore hebetati, sacerdotalem diffamant honorem,
† & nouam regulam hanc tempestatem perperisse de- † c. & qui
flent: qui & Giezi sectantes & Simonis sententiam, san- nouam
cti episcopatus gratiã pecuniis coëmerunt, nequaquam prodigali-
timentes, cum honorem sacerdotalem pecuniis emerint, ter regu-
à beato Petro Apostolo se cum Simone fuisse damnatos; lam ac tẽ-
quando ait: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum* pest. pe-
sancti Spiritus te credidisti pecuniis comparare. Et lepram cum perisse de
Giezi a sancto suscepisse fecerdant Elisæo, quando di- flentur:
B xit: *Namin lepra adhærebit tibi & semini tuo vsque in sem-* & Giezi
piternum. Quibus cùm ista dixerimus, sufficere debuit et. c.
suam comparando lepram possi ... Nam sicut validio- Act. 8.
ribus morbis capite vitiato, reliquum necesse est corpus 4. Reg. 5.
inundatione superioris morbi lethaliter irrigari: ita & ij
qui caput videntur esse Ecclesiæ, morbo pestifero fra-
ternum vitiant corpus, vt nihil ex totius corporis com-
page insauciatum possit euadere, quod negligentium
sacerdotum vitiositatis mortale infecerit virus, ita vt vi-
deas in Ecclesia passim quos non merita, sed pecuniæ ad
episcopatus ordinem prouexerunt: nugacem populum
& indoctum, qui talem sibi adsciuerunt sacerdotem.
C Quos si percunctari fideliter velis, quis eos præfecerit Iuo par. 5.
sacerdotes, respondent mox & dicunt: Ab archiepisco- cap. 95.
po sum nuper episcopus ordinatus, centúmque ei soli-
dos dedi vt episcopalem gratiam consequi meruissem:
quos si minimè dedissem, hodie episcopus non essem.
Vnde melius est mihi aurum de sacello minuere, quam
tantum sacerdotium perdere. Aurum dedi, & episco-
patum comparaui: quos tamen solidos, si viuo, rece-
pturum me illico non diffido. Ordino presbyteros, con-
secro diaconos, & accipio aurum. Ecce aurum quod de-
di, in meo sacello recepi, episcopatum igitur gratis ac-
cepi. Nempe hoc est quod doleo, quia archiepiscopus Act. 8.
carnaliter episcopum fecit. Nam propter pecunias spi-
D ritaliter leprosum ordinauit. *Pecunia*, inquit, *tua tecum
sit in perditionem; quia donum sancti Spiritus pretio com-
parasti, & commercium miserabile in animarum exitium
peregisti.* Et nescij homines & indocti in ordinationi-
bus eorum clamant & dicunt: Dignus es, & iustus
es, & conscientia misera, Indignus es, & iniustus es,
dicit. Pronuntiat enim episcopus huiusmodi ad po-
pulum, dicens: Pax vobis. Oculis quidem carnalibus
videatur quasi episcopus magnus, & diuinis obtutibus
inspicitur leprosus magnus. Per pecuniam acquisiuit
indebitum ordinem, & Deum perdidit in interiore ho-
E mine. Caro suscepit dignitatem, & anima perdidit ho-
nestatem. Caro ancilla, domina facta est animæ: & ani-
ma quæ erat domina, facta est anima carni. Caro domi-
natur populis, & anima seruit dæmoni. Carni sacerdo-
tium comparauit, & animę detrimentum parauit. Et quid Matth. 16.
prodest huiusmodi homini si totum mundum lucre-
tur, & animæ suæ detrimentum patiatur? Aut quam da-
bit homo commutationem pro anima sua? Quod dedit 1. q. c. cum
cum ordinaretur episcopus, aurum fuit: & quod perdi- ordinaret.
dit, anima fuit. Cùm alium ordinet: quod accepit, pe- Iuo. par. 5.
cunia fuit: & quod dedit, lepra fuit. Hæc sunt merci- c. 95.
monia iniquorum, in perniciem eorum. Interrogo ta-
F men fratrem & coepiscopum nostrum, quia & ego epi-
scopus sum, & cum episcopo loquor. Dic ergo mihi
paulisper: Frater episcope, cùm dares pecuniam, quid
accepisti? Gratiam episcopalem accepi. Ergo interrogo
te: Hæc gratia cur tali vocabulo nuncupatur? Respon-
det: Cur, inquis? Vt reor, pro eo quòd gratis datur, ideò
gratia vocitatur. Ergo si gratia gratis datur, & auro non Rom. 11.
æstimatur, à te cur gratia pecuniis comparatur? Respon-
det: Non, inquit, mihi daretur, si pecuniis non emere-
tur: nec episcopus fuissem ordinatus, si pecunias non 1. q. 1. cap.
dedissem. Ergo vt apparet ex responsionibus tuis, gra- gratiam, ci.
tiam cum ordinareris, non suscepisti, quia gratuitò eam
non meruisti. Et ideo frater si gratiam non accepisti,
quomodo episcopus effici potuisti? Nam & ad discipu- Matt. 10.
los suos Dominus dicit: *Gratis accepistis, gratis date.*
Cur ergo gratuitam æstimasti te pretio possidere gra-

tiam? Nam vt video, aurum dans perdidisti, & gratiam G sanctam non acquisisti. Adhuc tamen semel adiiciens fratrem perquiro episcopum, ne quid de approbamentis veridicis nos prætermisisse videamur. Quis, dat frater, episcopalem gratiam? Deus, an homo? Respondes sine dubio: Deus, sed tamen per hominem dat Deus. homo imponit manus, Deus largitur gratiam. Sacerdos imponit supplicem dexteram, & Deus benedicit potenti dextera. Episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatem. O iustitia, ô æquitas! Si homini pecunia datur qui nihil in ordine amplius operatur, nisi solum seruitium quod ei creditur, cur Deo totum negatur qui ipsum ordinem tibi largitur? Iustum ne tibi videtur vt seruus honoretur, & dominus iniuriam patiatur, & iniustè accipiat sacerdos pecuniam, & Deus patiatur ab homine iniuriam? Sed quia pro concesso ordine Deus à te nihil H expectat, cur à te sacerdos impudenter pecuniam expectat? Deus homini concedere voluit gratis, & episcopus rapax pecuniam ab homine expetit gratis. Deus homini vt certè benignus gratis donauit, & sacerdos malignus eum sine causa prædauit? *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?*

1. Tim. 1.
Mat. 10.
1. Cor. 4.

si episcopus qui lumen promeruit præesse in corpore, simplicitate est sancta & innocentia decoratus, omnis Ecclesia splendore luminis radiatur. Si autem oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit: id est, si episcopus qui videbatur corpori subdito lucem præbere, obnubiletur nequitiæ cæcitate, quid cætera facient membra, quibus lux adempta est oculorum? Id est, quid secularis facta est multitudo, cum voluptatibus illicitis & actionibus vetitis ad similem facinorum voraginem episcopus multitudinem populi prouocauerit, vt nulli iam illicitum esse videatur quod ab episcopo quasi licitum perpetratur? Sed ipsum magis credunt homines esse laudabile quidquid episcopus habuerit delectabile. Nec quisquam quod agere pontifex non dubitat, se indubitanter agere dicat. Episcopus enim à cunctis indubitanter vocaris, præsertim cum ipso nomine censeris, si tamen actio concordet nomini, & nomen se societ actioni. Nam quid aliud interpretatur episcopus, nisi superinspector? maximè cum solio in ecclesia editiore resideat, & ita cunctos respiciat, vt & cunctorum oculi in ipsum respiciant. Ergo quia ita est, curre velut tetrum speculum vniuersorum oculis demonstrat, ita vt non possint obscuritate tua se comptius exornare?

Ibid.

De ostensiua repetitione maiorum ad quæ deificus ordo voluitur, probrosiumque ad quæ prolapsi sunt sacerdotes, cum acri eorumdem reprehensione.

CAP. VI.

ECcce ad quæ mala voluitur deificus ordo: ecce ad quæ probra sunt prolapsi sacerdotes, qui audire meruerunt à iudice mundi: *Vos estis lux mundi.* Ecce quibus subiiciuntur gentes, quibus à Domino dictum est: *Vos estis sal terræ.* Ergo si lux Ecclesiæ episcopus à Domino ordinatur, ita vt imperitiæ tenebras prædicationis suæ eloquio rutilante, conscientiarum latebras illuminet, cur ipse palpabilibus tenebris tenetur obstrictus? Et non solùm quia ipse dum malè agit, dignè perit: insuper & alios secum indignè perdit. Si enim meruisti salis possidere saporem, vt insipientium possis † corda K condire, cur infatuatus tali vitio, immundis te porcorum conculcandum pedibus præbuisti, ita vt nec alios, nec teipsum possis condire? Oculorum etiam in corpore officium, id est in Ecclesia, voluntarius appetisti, vt reliquum per te corpus ducatum lucis haberet: & nunc quadam lippitudine & caligine vitiorum obtenebratus, nec teipsum lucis idoneum præbes, & aliis adimis lumen. De quibus oculis in Euangelio dicitur: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit:* id est,

Matt. 5.
Ibidem.
Matt. 7.
al. arua.
Matt. 15.
Matt. 6.

Breuis epilogus eorum quæ in hoc libello demonstrata sunt, cum notatione sacerdotum quos auctor nouit sibi infideliter detracturos, inuocationeque sancti Spiritus, vt adiuuet cunctos sacerdotes ad faciendum ea quæ ipso inspirante in hoc opusculo elocutus est.

CAP. VII.

SVfficit hucusq; nostris nunc consacerdotibus paululũ dilatasse sermonẽ, in quo eorum excellentiam simul & casum demonstrauimus, ne fidentes in sublimitate honorum, minimè requirerent perfectionem morum, & in solo se crederent sacerdotis nomine plus quàm opere gloriari. Et quamquam sciam pro hoc libello plurimos mihi sacerdotes, qui hæc quæ loquimur agere nolunt, infideliter esse detracturos; credo tamen plurimos qui hæc agunt, vel agere obnituntur, fideliter pro nobis oraturos. Sed sicut lacerationibus obtrectatorum minimè prægrauamur, sic demum probatorum & sanctorum virorum orationibus adiuuamur. Age iam nunc sanctificus Spiritus, qui nos in hoc opere diuinis inspirationibus adiuuisti, cunctos sacerdotes adiuua, & præsta vt faciant quæ in hoc opusculo ipse eloqui inspirasti, vt eis vna mecum tribuas sæculorum regna, quæ sanctis in regna sæculorum dare promisisti, Amen.

S. AMBROSII LIBRI DE DIGNITATE SACERDOTALI FINIS.

Capita libri primi de Pœnitentia.

1. *De commendatione moderationis erga peccatores seruandæ ab his qui illorum morbos curare debent, per exempla, scripturam atque rationem cum acri reprehensione eorum qui dura pro moribus sequenda opinantur: & cùm ipsi quærant misericordiam Domini, aliis eam denegant, cuiusmodi sunt doctores Nouatianorum.*
2. *De repulsione responsionum, quibus Nouatiani errorem suum defendere conantur.*
3. *De sententia scripturæ in superiore capitulo adductæ, & quemadmodum fieri possit, vt aliquis qui victus suppliciis Deum sermone negauerit, & corde adorauerit, per pœnitentiam mereatur veniam peccatorum.*
4. *De dictorum in superiori capitulo multiplici probatione ex sacrarum scripturarum testimoniis.*
5. *De confutatione erroris Nouatianorum, qui spem veniæ excludunt, per exemplum de illo semiuiuo relicto à latronibus, quem pius Samaritanus Dominus Iesus misericordia motus curauit, & supra suum iumentum imposuit vulneratum, & à sacerdote atque leuita prætereuntibus, per quos Nouatiani intelliguntur, fuit neglectus.*
6. *De Ecclesia Christi per cœnam significata, ad quam omnes vocati sunt, siue boni siue mali, & qui se excusauerunt, Nouatiani sunt atque cæteri hæretici, qui partem cum Christo non habebunt, eo quod pœnitentiæ lauacrum respuant.*
7. *De multiplici potestate data discipulis à Christo, cum reprehensione Nouatianorum, qui remissionem in baptismo concedunt, sed pœnitentiæ lauacrum negant, cum nihil intersit inter vtrumque sacramentum.*
8. *De falso intellectu scripturæ quo Nouatianus errorem suum.*

suum probare contendit, quem auctor hic efficaciter reprobat, fultus scripturæ sacræ testimoniis.

9. *Qualiter intelligenda sint verba Ioannis dicentis:* Est peccatum ad mortem, non de illo dico vt oret quis: *cùm sanctus Ioannes non ignorauerit Moysen & Hieremiam atq; Stephanum pro salute aliorum orasse, atque exauditos fuisse.*
10. *De eo quòd nullus fidem habens exclusus sit à venia: quòd hi quoque qui post pœnitentiam coronam martyrij meruerunt, maius etiam donum fidei perceperunt: de forma quoque pœnitentis in Semiuiuo à latronibus relicto conuenienter expressa.*
11. *De aliis quibusdam scripturis, quibus eliditur error Nouatiani veniam post lapsum negantis, cùm Dominus Iesus venerit in mundum non vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.*
12. *Quemadmodum testimoniis ipsius Dauid atque sancti Pauli reprobetur falsitas Nouatiani, quia castigat Deus omnem filium quem recipit, & quem castigat, morti non tradit.*
13. *Quòd peccantes tradantur plerumque à Deo atque ab eius Ecclesia in potestatē diaboli, in afflictionem carnis, vt spiritus saluetur de custodia quaque oculorum seruanda, & velamine mulierum: atque exemplo Ioseph colloquia pudica esse seruanda.*
14. *De exhortatione ad castimoniæ puritatem, atque fomētorum luxuriæ resecationem. quòd satan quoque auctor sit debilitatis, in cuius potestatem per excommunicationis censuram pleriq; dantur ad tempus vt spiritus saluetur.*
15. *De Ecclesiæ farina: & fermentum peccatorum quemadmodū expurgetur, fermentúmq; hæreticorū quomodo in Ecclesiæ farina abscōdatur: de pascha quoq; nostro Christo immolato pro peccatoribus quos mundus à tanta gratia exclusit Nouatianus.*
16. *De misericordia Domini Iesu: & quemadmodum hi qui eius clemētiam non imitantur, spiritus ipsius non sint: & quod misericordia facta pœnitētibus in præsenti, testimonium sit remunerationis futuræ.*
17. *De indulgentia & pietate erga rogantes, atque seueritate contra pertinaces: & qui sint qui circumueniantur à satana: & quòd per interitum carnis non intellexerit Apostolus eius consumptionem, sed castigationem, atque vitiorum repreßionem.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE POENITENTIA CONTRA NOVATIANOS LIBER I.

De commendatione moderationis erga peccatores seruandæ ab his qui illorum morbos curare debent, per exempla, scripturam atque rationem, cum acri reprehensione eorum qui dura pro mitibus sequenda opinantur: & cùm ipsi quærant misericordiam Domini, alijs eam denegant, cuiusmodi sunt doctores Nouatianorum.

CAPVT I.

SI virtutum finis ille est maximus, qui plurimorum spectat profectum, moderatio propè omnium pulcherrima est: quæ ne ipsos quidem quos damnat offendit, & quos damnauerit, dignos solet facere absolutione. Denique sola est, quæ Domini quæsitam sanguine Ecclesiam propagauerit, imitatrix beneficij cælestis, & redemptionis vniuersorum salubri fine temperans, quem ferre possint aures hominum, mentes non refugere, non pauere animi. Etenim qui studet humanæ infirmitatis emendare vitia, ipsam infirmitatē suis debet sustinere & quodammodo pensare humeris, non abiicere Nam pastor ille Euangelicus lassam ouem vexisse legitur, non abiecisse. Et Salomon ait: *Noli iustus esse nimium*. Debet enim iustitiam temperare moderatio. Nam quemadmodum se tibi curandum præbeat, quem fastidio habes, qui contemptui se, non compassioni, medico suo putet futurum? Ideò Dominus Iesus compassus nobis est, vt ad se vocaret, non deterreret. Mitis venit, venit humilis. Denique ait: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam.* Reficit ergo Dominus Iesus, non excludit neq; abiicit: meritóque tales discipulos elegit, qui Dominicæ voluntatis interpretes, plebem Dei colligerent, non repudiarent. Vnde liquet eos inter Christi discipulos non esse habendos, qui dura pro mitibus, superba pro humilibus sequenda opinantur: & cùm ipsi quærant Domini misericordiam, aliis eam denegant: vt sunt doctores Nouatianorum, qui mundos se appellant. Quid his superbius, cùm scriptura dicat: *quia nemo mundus à peccato, nec vnius diei infans*; & Dauid clamet: *A delicto meo munda me?* Sanctiores isti quàm Dauid: de cuius nasci familia Christus incarnationis elegit mysterio, cuius posteritatis aula cælestis est vterus virginis suscipiens mundi redemptorem?

Act. 10.
Luc. 15.
De pœnit. dist. 1. c. serpens §. nam pastor.
Eccl. 7.
Mat. 11.
Euseb. Cæsarius li. 6. hist. Eccl. cap. 33.
Iob. 14.
Psal. 50.
Rom. 1.

A B C

Quid autem durius quàm vt indicant pœnitentiam, quam non relaxent, cùm vtique veniam negando, incentiuum auferant pœnitentiæ? Nemo enim potest benè agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam. Sed negant his oportere reddi communionem, qui præuaricatione lapsi sunt si vnum tantùm crimen exciperent sacrilegij, cui veniam negarent: durè quidem, sed diuinis tantum redargui viderent sententiis, assertionibus tamen suis cōuenirent. Dominus enim crimen nullum excepit, qui peccata donauit omnia. At enim omnia peccata Stoicorum quodam more paribus putent æstimanda mensuris, & æquè eum qui gallum (vt aiunt) gallinaceum, atque illum qui patrem suffocauerit, in perpetuum asserant cælestibus abdicandum mysteriis: quomodo vnius criminis obiiciunt reos, cum indignissimum esse non possint etiam ipsi negare, vt paucorum pœna veniat ad multos?

De pœnit. dist. 1. cap. nemo potest.
Matt. 18.
Cicero in Paradox.

De repulsione responsionum quibus Nouatiani errorem suum defendere conantur.

CAP. II.

SEd aiūnt se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruant. Immò nulli maiorem iniuriam faciunt, quàm ei cuius volunt mandata rescindere, commissum munus refundere. Nam cùm ipse in Euangelio suo dixerit Dominus Iesus: *Accipite spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum detinueritis detenta erunt*: quis est qui magis honorat, vtrum qui mandatis obtemperat, an qui resistit? Ecclesia in vtraque seruat obedientiam, vt peccatum & alliget & relaxet. Hæresis in alto immitis in altero inobediens, vult ligare

Ioan. 20.

quod non resoluat, non vult soluere quod ligauit: in G
quo se sua damnat sententia. Dominus enim par ius &
De pœnit. dist. 1. cap. Verbum Dei §. dominus par. Lib. 4. sen. dist. 18 §. claues. dist. &c. eisd. §. certum est. soluendi esse voluit & ligandi, qui vtrumque pari conditione permisit. Ergo qui soluendi ius non habet, nec ligandi habet. Sicut enim secundùm Dominicam sententiam, qui ligādi ius habet, & soluendi habet: ita istorum assertio seipsam strangulat, vt quia soluendi sibi ius negant, negare debeat & ligandi. Quomodo igitur potest alterum licere, alterum non licere? Quibus datum, vtrumque est licere: at quibus non datum, vtrumq; non licere; certum est Ecclesiæ vtrumq; licere, hæresi vtrumque non licere. Ius enim hoc solis permissum sacerdotibus est. Rectè igitur hoc Ecclesia vendicat quæ veros
H sacerdotes habet: hæresis vendicare non potest, quæ sa-
al. Dei cerdotes † veros non habet. Non vendicando autem ipsa de se pronuntiat, quòd cum sacerdotes non habeat, ius sibi vendicare non debeat sacerdotale. Ita in impudenti contumacia prudentem cernimus confessionem. Specta etiam illud, quoniam qui Spiritum sanctum accipit, & soluendi peccati potestatem & ligandi accipit.
Ioan. 20. Sic enim scriptum est: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur: & quorum detinueritis, detenta erunt.* ergo qui soluere non potest peccatum, non habet Spiritum sanctum. Munus Spiritus sancti
I est officium sacerdotis, ius autem Spiritus sancti in soluendis ligandisq; criminibus est. Quomodo igitur munus eius vendicant, de cuius diffidunt iure & potestate? Quid quòd insolentiores sunt? Nam cùm ad misericordiam promptior quàm ad seueritatem sit spiritus Dei; quod ait se velle, id nolunt: quod nolle, hoc agunt: cùm vindicare iudicis sit, remittere misericordis. Tolerabilius igitur Nouatiane remitteres quā ligares. Aliud
al. parens enim quasi delinquendi † parcus vsurpares, aliud quasi
Euseb. Cæsarius. li 6. hist. Eccl. cap. 33. ærumnæ cōpassus ignosceres. Sed aiunt se exceptis grauioribus criminibus relaxare veniam leuioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Nouatus, qui nemini
K pœnitentiam dandam putauit: ea scilicet contemplatione, vt quod ipse non posset soluere, non ligaret, ne ligādo sperari à se faceret solutionem. In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quæ soluenda a vobis putetis, & quę sine remedio esse arbitremini. Sed Deus distinctionem
De pœnit. dist. 1. cap. Deus: non facit, qui misericordiam suam promisit omnibus, & relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine vlla exceptio-
Ioan. 20. ne concessit. Sed qui culpam exaggerauit, exaggeret etiam pœnitentiam. Maiora enim crimina maioribus abluuntur fletibus. Ita nec Nouatus probatus, qui veniā interclusit omnibus: nec vos imitatores eiusdem & condemnatores, qui ibi minuitis studia pœnitentiæ, vbi au-
L geri oportet: quia grauiora peccata maioribus sustētenda fulcris docuit Christi misericordia. Quæ autem ista
Luc. 7. peruersitas est, vt vobis vendicetis possibilia concessu, Deo (vt ipsi dicitis) impossibilia reseruetis. Hoc est sibi eligere causas ignoscendi, Deo materiam relinquere feriendi. Et vbi est illud: Sit autem Deus verax, omnis au-
Rom. 3. Psal. 50. tem homo mendax, sicut scriptum est: *iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris?* Vt cognoscamus
Osee. 6. igitur Deum misericordiæ magis indulgētem esse quàm seueritatis tenacem, ipse ait: *Misericordiam malo, quàm sacrificium.* Quomodo igitur vestrum potest acceptum esse sacrificium Deo, qui negatis misericordiam, cùm
M ipse dicat nolle se mortem peccatoris, sed correctio-
Ezech. 18. nem? Cuius interpres Apostolus ait: *Quia Deus filium*
Rom. 8. *suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* Non in similitudinem carnis ait, quia Christus veritatem suscepit carnis humanæ. Non similitudinem,
1. Petr. 2. neque in similitudinem peccati ait, quia peccatum non
2. Cor. 5. fecit: sed peccatum pro nobis factus est: sed venit in
Rom. 8. similitudinem carnis peccati, hoc est, suscepit similitu-
Hier. 17. dinem carnis peccatricis. Ideo similitudinem, quia scriptum est: *Et homo est, quis agnoscet eum?* Homo erat carne, secundùm hominem qui agnosceretur, virtute supra hominem, qui non agnosceretur: ita & hic carnem habebat nostram, sed carnis huius vitia non habebat.
Matt. 1. Non enim sicut omnis homo est, ex virili erat & fœmi-

nea permixtione generatus, sed natus de Spiritu sancto *S. Aug. l. 2. cont. Iul. Pela. in princ. & fin.*
& Virgine immaculatum corpus susceperat, quod non solùm nulla vitia maculauerant, sed nec generationis aut conceptionis concretio iniuriosa fuscauerat. Nam omnes homines sub peccato nascuntur, quorum ipse ortus in vitio est, sicut habes lectum dicente Dauid: *Ecce* *idem li. 2. de pec. orig. c. 40. & l. 4. contra duas epist. Pel. c. 11.*
enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Ideo Pauli caro corpus mortis erat, sicut ipse ait: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Christi autem caro damnauit peccatum, quod nascendo non sensit, quod moriendo crucifixit: vt in carne nostra esset iustificatio per gratiam, vbi erat ante colluuio per cul- *Psal. 50.*
pam. Quid ergo dicemus ad hæc, nisi quod dixit Apo- *Rom 7.*
stolus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio* *Rom. 8.*
non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accusabit aduersus electos Dei: Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet: Christus qui mortuus est, immò qui & resurrexit, qui est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Pro quibus ergo Christus interpellat, eos Nouatianus accusat: quos Christus ad salutem redemit, eos Nouatianus damnat
ad mortem? Quibus Christus dicit: *Tollite iugum meum* *Matt. 11.*
super vos, & discite a me quia mitis sum, Nouatianus dicit, *ibidem.*
Immitis sum, quibus Christus dicit: *Inuenietis requiem animabus vestris: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est:* his graue onus & durum imponit iugum Nouatianus. Quam propensus igitur ad misericordiam sit Dominus Iesus, licet ista satis instruant, tamen ipse etiam te doceat, qui cùm aduersus impressionem persecutionis instruere nos vellet, ait: *Nolite timere eos qui occi-* *Mat. 10.*
dunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius eum timete, qui potest animam & corpus mittere in gehennam. Et *Ibidem.*
infra: *Omnis ergo qui confessus me fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cælis. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui est in cælis.* Vbi confitetur, pro omnibus confitetur, omnes complectitur: vbi negat, non omnes negat.
Sicut enim supra habetur: Omnis qui me confessus fue- *Ibid.*
rit, confitebor & ego eum, hoc est, omnem: consequens erat vt infra quoque sic diceret: Omnis autem qui negauerit me. Sed ne omnes negare videretur: ita subiicit: Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum. Gratiam promittit omnibus, non omnibus minatur iniuriam. Quod est miserationis, exaggerat: quod vltionis, extenuat. Atque ita scriptum est, non solùm in eo libro qui secūdùm Mattheum scribitur Euangelij Domini Iesu, sed etiam in eo lectum est quem se-
cundùm Lucam reperimus: vt scias non otiosè id po- *Luc. 12.*
suisse vtrumque.

De sententia scripturæ in superiore capitulo adducta & quemadmodum fieri possit vt aliquis qui victus suppliciis Deum sermone negauerit, & corde adorauerit, per pœnitentiam mereatur veniam peccatorum.

CAP. III.

DIximus quid scriptum sit, colligamus sententiam.
Omnis, inquit, *qui me confessus fuerit*: id est, ex *Matt. 10.*
quacumque vita, ex quocumque statu, qui confessus me fuerit, habebit remuneratorem me confessionis suę. Cùm dicitur, *Omnis*, nullus à remuneratione qui fuerit confessus excluditur. Non similiter, omnis qui negauerit, negabitur. Potest enim fieri vt aliquis victus suppliciis, sermone Deum neget, & corde adoret. Numquid eadem causa est eius qui sponte negat, & eius quem *De pœnit. dist. 1. cap. potest fieri.*
tormenta inclinauerint ad sacrilegium, non voluntas? Quàm indignum autem, cùm apud homines valeat certaminis gratia, vt apud Deum non valere asseratur: Nam sæpe in hoc athletarum sæculari certamine etiam victos quorum fuerint certamina probata, vulgus hominum cùm victoribus coronare consueuit, maxi-
mè quos viderit fortè dolo aut fraude † excussos victo- *al. exclusos*
ria. Christus ergo athletas suos quos viderit grauibus paulisper cessisse suppliciis, sine venia patietur manere: Numquid non habebit rationem laboris, qui etiam quos proiicit, non in æternū proiicit? Dicit enim

Psal. 67. *Ibid.* Dauid: *Non in æternum proiiciet Deus*: & contra hunc audiemus hæresim dicentem: Proiicit in æternum? *Nec in finem*, inquit, *misericordiam suam abscindet à generatione in generationem, aut obliuiscetur misereri Deus*, clamat Propheta: & sunt qui diuinæ miserationis quædam inducant obliuia? Sed aiunt ideo se ista asserere, ne mutabilem Deum facere videantur si his quibus fuerit iratus ignoscat.

De dictorum in superiori capitulo multiplici probatione ex sacrarum scripturarum testimoniis.

CAP. IV.

QVid ergo? Repudiabimus diuina oracula, & opiniones istorum sequemur? Sed non Deus alienis B assertionibus, sed suis æstimandus est vocibus. Quod enim propitius edere possumus insigne eius misericordiæ, quàm quod ipse per prophetam Osee, vbi quibus tamquam iratus minabatur, continuò tamquam reconciliatus indulget? *Osee 6.* Ait enim: *Quid tibi faciam Ephraim, aut quid* *Osee 11.* *faciam tibi Iuda? Misericordia vestra*, &c. Et infra: *Quomodo te constituam? Velut Adama efficiam te, & sicut Seboim.* In ipsa indignatione velut patrio quodam affectu hæret, *De pœnit. dist. 1. cap. sed &.* quomodo ad pœnam tradat errantem. Etsi Iudæis minetur Deus, tamen adhuc secum examinat. Sed & continuò qui dixerat, Sicut Adama faciam te, & sicut Seboim; quæ *Gen. 19.* duæ vrbes ex vicinia Sodomorum parilis excidij traxere C *Osee. 11.* consortium: *Conuersum est*, inquit, *cor meum in eo ipso, conturbata est pœnitentia mea: non faciam secundum iracundiam furoris mei.* Nonne apparet quòd ideo nobis peccantibus indignetur Dominus Iesus, vt indignationis suæ nos † terrore conuertat? *al. furore* Indignatio ergo eius non vltionis executio, sed magis absolutionis est operatio. Sic enim *Esai. 30.* dixit: *Si conuersus ingemueris, saluus eris.* Expectat gemitus nostros, sed temporales, vt remittat perpetuos: expectat *Luc. 7.* lacrymas nostras, vt profundat pietatem suam. Sic in Euangelio, viduæ matris lacrymis compassus, filium eius resuscitauit. Expectat conuersionem nostram, vt reuertatur & ipse ad gratiam: quæ, si nullus lapsus nobis irreperet, in nobis perseueraret. Sed quia peccatis nostris D contrahimus offensam, indignatur vt humiliemur: *Tren. 3.* humiliemur, vt digni simus magis miseratione quam pœna. Doceat te certè Hieremias, dicens: *Quia non repellet in æternum Dominus, quoniam cum humiliauerit*, inquit, *Ibidem.* *miserebitur secundum multitudinem misericordiæ suæ.* Quia non humiliauit toto corde suo, neque repulit filios hominum. *Psal. 149.* *Psal. 112.* Hoc certè in Threnis Hieremiæ legimus, & ex his, vel ceteris quæ sequuntur, aduertimus, quia ideo humiliat sub pedes suos omnes vinctos terræ, vt iudiciũ eius declinemus. Sed nec toto corde humiliat peccatorem vsque ad terram, qui etiam de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem. E Non enim ex toto corde humiliat, qui se veniæ reseruat. Quòd si non ex toto corde omnem humiliat peccatorem, quantò magis non ex toto *Esai. 29. &* corde humiliat eum, qui non ex toto corde peccauit? Nam sicut dixit de Iudæis: *Populus hic labiis me honorat, cor* *Matt. 15.* *autem eorum longè est à me*: fortasse & de aliquibus lapsis dicat: Isti labiis me negarunt, sed corde mecum sunt. Vicit eos pœna, non auertit perfidia. Sine causa autem his aliqui veniam negant, quorum fidem eousq; confectatus persecutor est, vt eam studeret expugnare tormentis. Negarunt semel, sed quotidie confitentur. F Negarunt sermone, sed confitentur gemitibus, confitentur eiulatibus, confitentur fletibus, confitentur liberis non coactis vocibus. Cesserunt quidem ad tempus diaboli tentationi, sed etiam diabolus postea recessit ab his, quos sibi vendicare non potuit. Cessit ergo fletibus, cessit pœnitentiæ: quos inuaserat alienos, perdidit suos. Nonne ita istud est, ac si quis captiuum victæ vrbis populum abducat? Captiuus abducitur, sed inuitus qui in alienas terras necessitate contendat, intimo tamen non migret affectu: patriam secum animo vehat, quærat copiam quemadmodum, reuertatur. Quid ergo? Cum huiuscemodi reuertitur, num est aliquis qui persuadeat non recipiendum, minore scilicet honore, sed studio propensiore, ne habeat in quo insultet aduersarius: Si armato ignoscis, ei

A qui repugnare potuit, non ignoscis, in quo sola pugnabat fides? Ipsius diaboli de huiusmodi lapsis si requiramus sententiam, nonne videtur dicere: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me? Quomodo enim mecum est, qui non recedit à Christo? Sine causa autem me colere videntur, qui doctrinam Iesu custodiunt. Ego autem putabam quòd mea docerent. Plus damnant, dum cõperta deserunt. Certè Iesus in his amplius gloriatur, dum recipit reuertẽtes. Exultant omnes *Luc. 15.* angeli quia gaudium maius est in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam nonaginta & nouem iustis qui non indigent pœnitentia. De me in cælo de me in terris triumphus sumitur. Nihil Christo perit, quando hi qui ad me cum fletu venerũt, cum desiderio ad Ecclesiam B reuertuntur: & horum exemplo etiam de meis periclitor, qui didicerint nihil hic esse, vbi homines præsentibus prouocantur præmiis, & plurimus illic, vbi gemitus, lacrymæ, ieiunia, meis epulis præferuntur.

De confutatione erroris Nouatianorum, qui spem veniæ excludunt, per exẽplum de illo semiuiuo relicto à latronibus, quem pius Samaritanus Dominus Iesus misericordia motus curauit; & supra suum iumentum imposuit vulneratum; & à sacerdote atque leuita prætereuntibus, per quos Nouatiani intelliguntur, fuit neglectus.

CAP. V.

HOs ergo Nouatiani excluditis? Quid est enim aliud *Luc. 10.* excludere, nisi spem veniæ denegare? Sed neque semiuiuum illum derelictum à latronibus Samaritanus præteriit, sed vulnera eius oleo vinoq; curauit: priùs in- *Luc. 15.* fundens oleum quo foueret, & supra iumentum suum imposuit vulneratum, in quo eius peccata vexit omnia: nec ouem pastor despexit errantem. Vos autem dicitis: Noli me tangere. vos dicitis volẽtes iustificare vosipsos: Nõ est proximus noster. superbiores quàm legisperitus. Ille Christum tentare cupiebat. Ille enim dixit: *Quis est* *Luc. 10.* *meus proximus?* Ille interrogat, vos negatis. Sicut sacerdos ille descendens, & sicut leuita præteriens, quem curandum suscipere debuistis nec recipiẽtes hospitio, pro quo Christus duos numerauit denarios, cui te proximum fieri Christus iubet, vt facias in eum misericordiam. Ipse enim est proximus, quem non solùm conformis natura coniunxerit, sed etiam misericordia copulauerit. Ab eo *Coloss. 1.* te alienũ superbia facis, extollens te frustra inflatus men- *Rom. 14.* te carnis tuæ & non tenens caput. Si enim caput teneres, *Coloss. 2.* aduerteres non tibi eum deserendum, pro quo Christus mortuus est. Si caput teneres, aduerteres corpus omne compaginando potius quàm soluendo, in incrementum Dei per copulam charitatis, & redemptionem crescere peccatoris. Cùm igitur fructum omnem aufertis pœnitentiæ, quid aliud dicitis, nisi hoc: Nemo de vulneratis nostrum ingrediatur hospitium, nemo sanetur in nostra ecclesia? Apud nos non curantur ægroti, sani sumus, medicum non habemus necessarium; quia ipse ait: *Non* *Matt. 9.* *opus est sanis medicus; sed his qui malè habent.*

De Ecclesia Christi per cœnam significata, ad quam omnes vocati sunt, siue boni siue mali & quia se excusauerunt, Nouatiani sunt atq; cæteri hæretici, qui partem cum Christo non habebunt; eo quòd pœnitentiæ lauacrum respuant.

CAP. VI.

ERgo Domine Iesum ad Ecclesiam tua totus adueni, quoniam Nouatianus excusat. Nouatianus dicit: Iu- *Luc. 14.* ga boum emi qui iugum Christi suaue non suscipit, & *Mat. 11.* onus graue collo imponit suo, quod portare non queat. *Act. 15.* Nouatianus seruos tuos à quibus inuitabatur, tenuit, & contumelia affectos occidit, quos iterati baptismatis labe inquinauit. Mitte ergo ad exitus viarũ, & collige bo- *Luc. 14.* nos & malos: & debiles, & cæcos, & claudos introduc in Ecclesiã tuam. Iube impleatur domus tua, introduc omnes ad cœnã tuam: quia quem tu vocaueris, dignũ facies *Matt. 22.* si sequatur. Ille sanè reiicitur, qui non habuerit vestẽ nuptialẽ, hoc est, amictum charitatis, velamẽ gratiæ. Mitte,

inquam, ad vniuersos: quos non excusat Ecclesia à cœnâ G
tua, excusat Nouatianus: non dicit familia tua, Sana
Hier. 17. sum, medicum non requiro: sed dicit, *Sana me Domine,*
Matt. 9. *& sanabor, salua me, & saluabor.* Deniq; Ecclesia tuæ spe-
cies est in illa, quæ accessit retro, & tetigit fimbriam vè-
stimenti tui, dicens intra se: *Quia si tetigero vestimentum*
eius, saluus ero. Hæc ergo Ecclesia confitetur vulnera sua,
hæc curari cupit. Et tu quidem Domine, omnes cupis sa-
nare, sed non omnes curari volunt. Non vult Nouatia-
nus, qui se putat esse sanum. Tu Domine ægrum te esse
dicis, & in minimo nostram sentis infirmitatem, dicens:
Aeger eram, & visitastis me. Nouatianus illum minimum
Matt. 25. visitare nescit, in quo tu desideras visitari. Dicis Petro H
De pœnit. excusanti, ne ei pedes lauares: *Nisi lauero tibi pedes, non*
dist. 1. c. *habebis partem mecum.* Quod ergo isti possunt consortium
potest fieri. tecum habere, qui claues regni cælorum non suscipiunt,
§. dicis Pe- negantes quòd dimittere peccata debeant? Quod qui-
tro. dem rectè de se fatentur: non habent enim Petri heredi-
Ioan. 13. tatem, qui Petri fidem non habent, quam impia diuisio-
ne discerpunt. Sed hoc improbe, quòd etiam in Ecclesia
donari peccata negant posse, cum Petro dictum sit: *Tibi*
dabo claues regni cælorum, & quæcumque ligaueris super ter-
Matt. 16. *ram, erunt ligata & in cælo: & quæcumque solueris super*
terram, erunt soluta & in cælis: cum & ipse vas electionis I
1. Cor. 2. Dominicæ dicat: *Si cui autem quid donastis, & ego. Nam*
& ego si quid donaui, propter vos donaui in persona Christi. Cur
igitur Paulum legunt, si eum tam impiè arbitrabantur
errasse, vt ius sibi vendicaret Domini sui? Sed vendicauit
acceptum, non vsurpauit indebitum.

De multiplici potestate data discipulis à Christo, tum reprehensio-
ne Nouatianorum, qui remissionem in baptismo concedunt,
sed pœnitentiæ lauacrum negant, cùm nihil intersit inter v-
trumq; sacramentum.

CAP. VII.

VVlt Dominus plurimũ posse discipulos suos, vult K
à seruulis suis ea fieri in nomine suo, quæ faciebat
Ioan. 14. ipse positus in terris. Deniq; ait: *Et maiora his facient.* Dedit
Mat. 10. vt mortuos suscitarent. Et cùm ipse Saulo reddere posset
Act. 9. visum vidẽdi, eum tamen ad Ananiam discipulum suum
Matt. 14. misit: vt eius benedictione Saulo refunderentur oculi,
Matt. 5. quos amiserat. Petrum quoque secum in mari iussit am-
Ioan. 8. bulare, & quia titubauit, reprehendit illico, eo quòd
dona gratiarum fidei pauxillitate minuisset. Dedit etiam
discipulis vt lux mundi essent per gratiam, qui erat ipsa
4. Reg. 2. lux mundi per naturam. Et quia descensurus erat è cælo,
Matt. 3. & in cælum ascensurus, Eliam ad cælum leuauit, inde
eum terris placito redditurus tempore. Baptizaturus L
quoque in Spiritu sancto & igne, per Ioannem baptis-
matis sacramenta præmisit. Omnia denique donauit di-
Matt. 16. scipulis suis, de quibus ait: *In nomine meo dæmonia eiicient,*
linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum
quid biberint, non eis nocebit: supra ægros manus imponent,
& bene habebunt. Omnia ergo dedit: sed nulla in his
hominis potestas est, vbi diuini muneris gratia viget.
Cur ergo manus imponitis, & benedictionis opus cre-
ditis, si quis fortè reualuerit ægrotus? Cur præsumitis
aliquos à collutione diaboli per vos mundari posse? Cur
baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In
baptismo vtique remissio peccatorum omnium est. M
Quid interest, vtrum per pœnitentiam, an per laua-
crum hoc ius sibi datum sacerdotes vendicent? Vnum in
vtroque mysterium est. Sed dices quia in lauacro opera-
tur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? Nonne
Dei nomen operatur? Quid ergo? Vbi vultis vendicatis
vobis Dei gratiam, vbi vultis repudiatis? Sed hoc inso-
lentis arrogantiæ, non sancti timoris est: vt fastidio vo-
bis sint qui volunt agere pœnitentiam. Perpeti videlicet
flentium lacrymas non potestis. Non ferunt oculi vestri
vilia vestimentorum, illuuiem sordidatorum, superbo
oculo, & humido corde delicati mei, arroganti voce di-
Esai. 65. centes singuli: Noli me tangere quia mundus sum. Di-
Ioan. 20. cit quidem Dominus ad Mariam Magdalenam: *Noli me*
tangere: sed non dixit, quia mundus sum, qui mundus
erat, tu audes Nouatiane mundum te dicere, qui &

G si operibus mundus esses, hoc solo verbo fieres immun-
dus? Esaias dicit: *O miser ego, & compunctus corde: quia* Esai. 6.
cum sim homo, & immunda labia habeam, in medio quoque
populi immunda labia habentis habitem: & tu dicis, mundus
sum, cùm mundus non sit, vt scriptum est, nec vnus diei
infans? Dauid: *Et a delicto meo munda me*, quem vtique Iob. 14.
misericordem sæpe Domini iustificauit gratia: tu mun- Psal. 50.
dus, cùm tam iniustus sis, vt non miserearis, vt festucam
in oculo fratris tui videas, trabem autem quæ in oculo Mat. 7.
tuo est, non consideres? Immundus enim apud Deum Prou. 3.
omnis iniustus. Quid autem iniustius, quàm vt velis ti- Mat. 18.
bi dimitti peccata tua, cùm roganti ipse non putes re-
H mittendas? Quid iniustius, quàm vt te iustifices, in quo
damnas alterum, cùm grauiora committas? Denique
remissionem celebraturus peccatorum nostrorum Do- Rom. 2.
minus Iesus dicenti sibi Ioanni: *Ego a te debeo baptizari, &*
tu venis ad me? respondit: Sine modo, sic enim decet nos implere
omnem iustitiam. Et Dominus quidem venit ad peccato- Mat. 3.
rem, cùm peccatum ipse non haberet: & baptizari vo-
luit, cui mundari necesse non erat: Vos quis ferat, qui
putatis vobis opus non esse mundari per pœnitentiam;
quia mundatos vos dicitis per gratiam, quasi iam pecca-
re vobis impossibile sit?

I *De falso intellectu scripturæ quo Nouatianus errorem suum pro-*
bare contendit, quem auctor hic efficaciter reprobat,
fultus scripturæ sacræ testimoniis.

CAP. VIII.

SEd dices: Scriptum est: *Si peccauerit homo in homi-*
nem, orabunt pro eo ad Dominum: si autem in Domi- 1. Reg. 2.
num peccauerit homo, quis orabit pro eo: Primum, vt su-
pra iam dixi, tunc te ista pateret obiicere, si solis præ-
uaricatoribus non relaxares pœnitentiam. Tamen quid
scrupuli ista adferet quæstio: Non enim scriptum est;
K Nullus orabit pro eo sed, Quis orabit: hoc est, Quis il-
le sit, qui in tali causa orare possit, quæritur, non exclu-
ditur. Denique habes in Psalmo decimoquarto: *Do-* Psal. 14.
mine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet
in monte sancto tuo: Non enim nullus, sed probatus
habitabit. Nec hoc dicit quòd nemo requiescat, sed
requiescat electus: vt scias hoc esse verum, quod
non multò post in Psalmo vigesimo tertio ait: *Quis* Psal. 23.
ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto
eius: id est, non quicumque de vulgo, nec plebeiæ vi-
litatis aliquis, sed vitæ egregiæ, singularisque meriti.
Et vt scias quia cùm dicuntur, quis, non intelligitur
L nullus, sed aliquis significatur, cùm dixisset: *Quis ascen-* Ibidem.
det in montem Domini: subiecit: *Innocens manibus, &*
mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam. Et
alibi: *Quis sapiens, & intelliget hæc*: Numquid di- Osee. 14.
cit, quia nullus intelliget: Et in Euangelio: *Quis fi-* Luc. 12.
delis dispensator & prudens, quem constituet dominus super
familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram:
Et vt comprehendas quia de eo dixit, qui vtique est,
non de eo qui non est, subiunxit: *Beatus ille seruus,* Ibid.
quem cum venerit dominus, inuenerit sic facientem. Et il- Psal. 82.
lud ita opinor dictum: *Deus quis similis tibi*: non vti- De consec.
que nullus: quia imago patris filius est. Similiter igi- dist. 1. c. si
M tur accipiendum: Quis orabit pro eo: hoc est, singu- sacerdos §.
laris vitæ aliquis debet orare pro eo qui peccauit in Deut.
Dominum: quia quò maior culpa, eò maiora sunt Hebr. 1.
quærenda suffragia. Non enim quicumque de vulgo 1. Reg. 1.
pro Iudæorum populo, sed Moyses rogauit, quando Exod. 32.
vituli caput fidei immemores adorauerunt. Numquid
errauit Moyses: At certè, quia non errauit, quod roga-
uit & meruit & impetrauit. Quid enim talis affectus
non impetraret, quando se obiecit pro populo, dicens:
Et nunc si dimittis illis peccatum, dimitte: sin autem de- Ibid.
le me de libro vitæ: Vides quia non tamquam delicio-
sus intercessor, & fastidij plenus sibi consulat, ne of-
fensionem contrahat: quod Nouatianus metuere se di-
cit: sed magis omnium memor, sui immemor, offende-
re non timebat ipse, vt plebem ab offensionis periculo
exueret & liberaret. Meritò ergo scriptum est: *Quis ora-* 1. Reg. 2.

Hier. 7. bit pro eo, hoc est talis qualis Moyses, qui se offerat pro peccatibus: talis qualis Hieremias, cui cùm esset dictum à Domino Deo nostro: *Noli orare pro populo isto*: tamen orauit, & veniam promeruit. Deniq; intercessione prophetica, & obsecratione tanti vatis inflexus Dominus dicit ad Hierusalem, quoniam ea quoque pœnitentiam Baruch. 3. pro delictis egerat, dicens: *Domine omnipotens Deus Israel, anima in angustiis & spiritus anxius clamat ad te: audi Domine & miserere.* Et iubet luctus vestimenta deponi, & abiici gemitus pœnitentiæ. Sic enim scriptum est in fine libri: Baruch. 5. *exue te Hierusalem stola luctus & vexationis tuæ, & indue te decorem eius quæ a Deo tibi data est gloria in æternum.*

Qualiter intelligenda sint verba Ioanis dicentis: Est peccatum ad mortem, non de illo dico vt oret quis: cùm sanctus Ioannes non ignorauerit Moysen & Hieremiam atque Stephanum pro salute aliorum orasse, atque exauditos fuisse.

Cap. IX.

Tales igitur peccatores in delictis maximis sunt requirendi. Nam sic quicumq; de populo orent, non exaudiuntur. Vnde nec illa quæstio vestra quidquam poterit adferre ponderis, quam sumitis de epistola Ioannis 1. Ioan. 5. dicētis: Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabit illi vitam Deus: quia non peccat ad mortem. Est peccatum ad mortem, non de illo dico vt oret. Non enim ad Moysen & Hieremiā loquebatur, sed ad populum, qui suorum peccatorum alium peccatorem deberet adhibere, cui satis est si pro leuioribus delictis Deum precetur, grauiorum veniam iustorum oraDe pænit. dist. 1. c. si sacerdos. §. nam quomodo. tionibus reseruandam putet. Nam quomodo Ioannes diceret non orandum pro delicto grauiore, qui legisset Moysen rogasse, & impetrasse, vbi erat præuaricatio voluntaria, qui sciret etiam Hieremiā rogasse? Quomodo Ioannes diceret non orandum pro peccato quod esset ad mortē, qui ipse in Apocalypsi scripsit mandatum angelo ecclesiæ Pergami: Habes illic tenēes doctrinā Balaam, Exod. 12. qui docebat Balaac mittere scādalum coram filiis Israel, Hier. 14. manducare immolata, & fornicari: ita & tu habes tenen1. Ioan. 5. tes doctrinam Nicolaitarum, similiter age pœnitētiam, Apoc. 2. alioquin veniam tibi cito. Vides quòd Deus qui pœniNum. 23. tentiam exigit, veniam polliceatur? Denique & ibi dicit: Qui habet aures, audiat quid spiritus dicat ecclesiis: *Vincenti dabo manna absconditum.* Nonne ipse Ioannes coApoc. 2. gnouerat Stephanū pro persecutoribus suis, qui Christi Act. 7. nomen audire non poterant, deprecatum, cùm de ipsis à Ibid. quibus lapidabatur, diceret: *Domine, ne statuas illis hoc* Act. 9. *peccatum?* cuius precationis effectum in Apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, non multò postea per gratiam Christi factus est Apostolus, qui fuerat ante persecutor.

De eo quòd nullus fidem habens, exclusus sit à venia: quod hi quoque qui post pœnitentiam coronam martyrii meruerunt, maius etiam donum fidei perceperunt: de forma quoque pœnitentis in semiuiuo à latronibus relicto conuenienter expressa.

Cap. X.

1. Ioan. 5. Ergo quia de Ioannis generali epistola sermo est, ipsius Ioannis in Euangelio scripta interrogemus, vtrum cum vestra interpretatione conueniant. Scribit enim dixisse Dominum: *Quia sic dilexit Deus hunc mundum, vt filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui creIoan. 3. dit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Si quem ergo lapsum reuocare cupias: vt credat, an vt non credat hortaris? Vtique vt credat. Sed qui credit, iuxta Domini Ibid. sentētiam habebit vitam æternam. Quomodo ergo pro1. Cor. 12. hibebis orare pro eo, cui æterna vita debetur? cùm diuiLuc. 17. næ sit gratiæ fides, sicut Apostolus in diuisionibus gratiarum docet, quia alii datur in eodem spiritu fides: & discipuli Domino dicant: *Adauge nobis fidem.* Qui ergo fidem habet, habet vitam: qui vitam habet, non est vtiq; exclusus à venia: *Vt omnis*, inquit, *qui credit in eum, non* Ioan. 3. *pereat.* Cùm omnis dicitur, nullus excluditur, nullus excipitur. Non enim excipit eum qui lapsus est, si tamen postea bene credat. Plurimos comperimus se reformasse post lapsum, & pro nomine Dei passos. Num possumus

his martyrium consortia negare, quibus Dominus Iesus non negauit? Audemus igitur dicere non esse his vitam redditam, quibus Christus coronam reddidit? Sicut ergo lapsum plerique, si patiantur, corona redditur: ita si credant, & fides redditur. Quæ fides Dei donum est, sicut habes scriptum: *Quia à Deo vobis datum est, non solum vt credatis in eum, sed etiam vt pro illo patiamini.* Numquid Philip. 1. is qui Dei donum habet, potest non habere indulgentiam? Non vna autem, sed duplex gratia est, vt omnis qui credit, & patiatur pro Domino Iesu. Habet igitur Ioan. 21. qui credit suam gratiam: habet autem alteram si fides eius passionibus coronetur. Neque enim priusquam pateretur Petrus, sine gratia fuit: sed vbi passus est, acquisiuit alteram. Et plerique qui non habuerunt gratiam vt Ioan. 3. pro Iesu paterentur, habuerunt tamen gratiam vt in Iesum crederent. Ideo dicit: Vt omnis qui credit in eum, non pereat. Omnis, inquit, hoc est, ex quocumq; statu, ex quocumq; lapsu, si credat, perire non timeat. Potest Luc. 10. enim fieri vt aliquem de Hierusalem descendentem in Hiericho, hoc est, de martyrii certamine relapsum, in istius vitæ cupiditatem sæcularémque gratiam, vulneratum à latronibus, hoc est, à persecutoribus, & semiuiuum relictum, Euangelicus ille Samaritanus inueniat, qui nostratum custos animarum est (Samaritanus enim custos dicitur) & non prætereat eum, sed curet & sanet, fortasse ideo non prætereat eum, quia aliquid in eo vitale agnoscit, vnde possit vitam resumere. Nonne vobis videtur ille qui lapsus est, semiuiuus esse, si vitale aliquid fides spiret? Nam qui penitus Deum ex suo corde abiicit, ille mortuus est. Qui ergo non penitus abiicit, sed per impressionem tormentorum ad tempus negauit, semiuiuus est. Aut si mortuus est, cur ei dicitis agendam pœnitētiam, qui iam curari non potest? Si semiuiuus est, Ibid. infunde oleum & vinum, non vinum sine oleo, scilicet quod & foueat & remordeat. Tolle eum in iumentum tuum, trade stabulario, duo æra ad eius curam impende, esto ei proximus. Proximus autem esse non potes, nisi facias misericordiam. Nemo enim potest dici proximus, nisi curauerit, non occiderit. Si autem vis dici proximus, Ibid. dicit tibi Christus: *Vade, & tu fac similiter.*

De aliis quibusdam scripturis, quibus eliditur error Nouatiani veniam post lapsum negantis, cùm Dominus Iesus venerit in mundum non vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.

Cap. XI.

Aliud simile consideremus. *Qui credit in filium habet vitam æternam*: qui autem incredulus est filio, Ioan. 3. non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Quod manet vtiq; iam cœpit, & ex delicto aliquo cœpit: quia ante non credidit. Vbi ergo quis credit, ira Dei discedit, Ibid. vita autem accedit. Credere ergo in Christum, lucrum vitæ est. Qui non credit eum, non iudicatur. Sed referunt hoc loco, quoniam is qui credit in Christum, custodire debeat sermonem eius. Sic enim aiunt scriptum dicente Ioan. 12. Domino: *Ego lux in hunc mundum veni, vt omnis qui credit in tenebris non maneat: & si quis audierit sermonē meum, & custodierit eum, ego non iudico eum.* Ille non iudicat, & tu iudicas. Ille dicit, Vt qui credit in me, in tenebris non maneat: hoc est, & si fuerit in tenebris, non permaneat in eis, errorem emendet, culpam corrigat, custodiat mandata. Dixi enim: *Nolo mortem peccatoris, sed correctionem.* Dixi supra: *Quoniam qui in me credit, non iudicatur*: & hoc Ezec. 33. custodio. Non enim veni vt iudicem mundum, sed vt Ioan. 3. saluetur mundus per me. Libenter ignosco, promptè indulgeo, misericordiam malo quàm sacrificium: quia per sacrificium iustus commendatur, per misericordiam peccator redimitur. *Non veni vocare iustos, sed peccatores.* In lege sacrificium, in Euangelio misericordia est: lex per Moysen data est, per me gratia. Quid hoc eviDe pænit. dist. 1. c. libenter. dentius? Denique & subtet ait: *Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum.* Non tibi videOsee. 6. tur accipere verba Christi, qui se non correxerit? ProMatt. 9. fectò non videtur. Qui ergo corrigit se, accipit verbum Ioan. 1. eius. Hoc est enim verbum eius, vt se vnusquisque reuoIoan. 12. cet à culpa. Aut excludat igitur necesse est hanc eius sen-

tentiam: aut si negare non potes, acquiescas. Oportet eum quoq; mandata custodire Dominica, qui peccare desijt, delictis renuntiauit. Non ergo de eo debes interpretari dictũ, qui semper custodierit. Si enim hoc sensisset, addidisset, semper. Non addendo autem, de eo pronuntiauit qui quod audiuit custodierit. Audiuit autẽ, vt corrigeret errorem. Custodiuit igitur.

Quemadmodum testimoniis ipsius Dei, atque sancti Pauli reprobetur falsitas Nouatiani, quia castigat Deus omnem filium quem recipit, & quem castigat, morti non tradit.

Cap. XII.

QVàm verò durum sit vt ad pœnam vocetur perpetuam qui vel postea custodit Domini mandata, ipse te doceat qui etiam non custodientibus mandata sua veniam non denegauit, sicut habes in Psalmi corpore: *Si iustitias meas profanauerint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis delicta eorum; misericordiam autem meam non dispergam ab eis.* (Psal. 88.) Omnibus igitur promittit misericordiam. Sed ne sine iudicio hanc esse misericordiam putes, est discretio inter eos qui perpetuam detulerint obedientiam mandatis cælestibus, & inter eos qui aliquando vel errore vel necessitate lapsi sint. Et ne nostro circumscribi te argumento putes, Christi iudicium accipe. Etenim ait: *Si sciuit seruus voluntatem domini, & non fecit, vapulabit multis; si autem nesciuit, vapulabit paucis.* (Luc. 12.) Vtique igitur si credat, recipitur: quia castigat omnem filium Deus quem recipit: & quem castigat, morti vtique non tradit, quia scriptum est: *Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me.* (Hebr. 12. Psal. 117.) Denique Paulus docet non deserendos eos qui peccatum ad mortem fecerint: sed potius lacrymarum panibus, & potu coërcendos flebi'i, ita tamen vt ipsa moderata esset tristitia. Hoc enim significat: *Potum dabis eis in lacrymis in mensura*, vt ipsa mœstitia mensuram habeat, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur qui agit pœnitentiam, sicut scripsit ad Corinthios Paulus: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, spirituque mansuetudinis?* (Psal. 79. 2. Cor. 2. 1. Cor. 4. Prou. 13.) Sed nec virga grauis est, quoniam legeras: *Tu quidem percuties eum virga, animam autem eius a morte liberabis.* (1. Cor. 5. Iob. 2.) Quid esset in virga venire, docet inuectio fornicationis, accusatio incesti, reprehensio tumoris, quòd inflati essent, quos magis lugere oporteret postremò condemnatio rei, tolleretur a consortio communionis, & traderetur aduersario, non ad interitum animæ, sed carnis. Sed enim Dominus in animam sancti Iob potestatem non dedit: sed in carnem eius permisit licentiam: ita & hic traditur satanæ in interitum carnis, vt serpens terram eius lingeret, animæ non noceret. Moriatur ergo caro nostra cupiditatibus, sit captiua, sit subdita, nec legi mentis nostræ repugnet, sed bonæ seruituti subiecta moriatur, sicut in Paulo, qui castigabat corpus suum, vt seruituti redigeret, quò probabilior fieret predicatio, si lex carnis eius cum lege mentis congrueret & conuenirer. (Mich. 7. Rom. 7. 1. Cor. 9.) Interit enim caro, cùm sapientia eius transit in spiritum, vt iam non quæ carnis sunt, sapiat, sed quæ sunt spiritus. Vtinam videam infirmari carnem meam, vtinam non trahat captiuus in legem peccati, vtinam non in carne viuam, sed in fide Christi. Et ideo maior in infirmitate corporis gratia, quàm in salute. Deniq; & Paulũ quem multum dilexit, noluit liberare ab infirmitate carnis, cui petenti vt discederet a se infirmitas, respondit: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.* (Rom. 8. Rom. 7. Galat. 2. 1. Cor. 12.) Et Paulus plus sibi in infirmitatibus placet, dicens: *Cùm infirmor, tunc potens sum.* (Ibid.) Consummatur enim carnis infirmitatibus animæ fortitudo.

Quòd peccantes tradantur plerumque à Deo atque ab ipsa Ecclesia in potestatem diaboli, in afflictionem carnis, & vt spiritus saluetur: de custodia quoque oculorum seruanda, & velamine mulierum: atque exemplo Ioseph colloquia pudica esse seruanda.

Cap. XIII.

EXplanauimus Pauli sententiam, nunc verba ipsa consideremus, qua ratione dixerit quòd tradiderit (1. Cor. 5.) G eum satanæ in interitum carnis, quia tentator noster diabolus est. Nam debilitates membris singulis inferre, & ægritudines toti solet mouere corpori. Denique percussit sanctum Iob vlcere malo à pedibus vsq; ad caput, quia potestatem acceperat in interitum carnis eius, dicente Deo: *Ecce trado tibi eum, tantummodo animam eius custodi.* (Iob. 2.) Hoc iisdem verbis Apostolus transtulit, dicens, quòd tradiderit huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. (1. Cor. 5.) Magna potestas, magna gratia, quæ imperat diabolo, vt se ipse destruat. Se enim destruit, cùm hominem quem tentando supplandare studet, ex infirmo H fortiorem efficit: quia dum carnem debilitat, mentem eius corroborat. Ægritudo enim carnis, peccatum repellit: luxuria autem carnis culpam adolet. (De pœnit. dist. 1. cap. potest. §. aginnao.) Illuditur ergo diabolus, vt se ipse morsu suo vulneret, & contra se armet, quem debilitandum putauit. Sic & sanctum Iob magis armauit postea quàm vulnerauit, qui totum corpus diris perfusus vlceribus, diaboli quidem morsum pertulit, sed venena non sensit. Et ideo bene ei dictum est: *Adduces draconem in hamo, illudes eum sicut auem, ligabit eum sicut passerem puer, impones super eum manum.* (Iob. 40.) Vides quemadmodum à Paulo illudatur, vt in cauernam eius, sicut puer ille propheticus, manum mittat, & nihil I serpens noceat ei, de latebris eruat eum, de veneno eius faciat spiritale antidotum: vt quod venenum est, medicamentum fiat: venenum ad interitum carnis, medicamentum fit ad salutem spiritus. (Esai. 11.) Quod enim nocet corpori, iuuat spiritum. (De pœnit. dist. 1. c. potest. §. quod nocet.) Manducet terram meam serpens, dentem carni infigat, conterat corpus, dicat Dominus & de me: *Trado tibi eum, tantummodo animam eius custodi.* (Gen. 3. Iob. 2.) Quanta vis Christi, vt custodiam hominis imperet etiam ipsi diabolo, qui semper vult nocere? Dominum ergo Iesum † nos propitiemus. (al. nobis) Imperante Christo, & diabolus ipse fit prædæ suæ custos. vel inuitus mandatis obsecundet cælestibus, & quamuis, inuitus tamen mansuetis ob- K sequitur imperiis. Sed quid ego commendo obsequium eius? Sit ille semper malus, vt sit bonus Deus semper qui malitiam eius nobis in gratiam conuertit. Vult nocere ille, sed non potest, si Christus obsistat. (Ibid.) Carnem vlcerat, sed custodit animam. Terram deuorat, sed reseruat spiritum. (Gen. 3.) Denique scriptum est: *Tunc lupi & agni simul pascentur, leo & bos paleam manducabunt, serpens autem terram vt panem: & non nocebunt neque vastabunt in monte sancto meo, dicit Dominus.* (Esai. 65.) Damnati enim serpentis hęc est sententia: *Erit tibi terra cibus.* (Gen. 3.) Quæ terra? Ea vtique de qua dictum est: *Terra es, & in terram ibis.* (Ibid.) Hanc terram serpens manducat, si propitius est nobis Dominus Iesus, vt L non compatiatur anima carnis debilitati, non accendatur vapore corporis, & calore membrorum. Bonum est nubere magis quã vri. (1. Cor. 7.) Est enim flãma quæ interna vrit. (Prou. 6.) Vnde hunc ignem non affigemus in sinu mẽtis, & recessu pectoris, ne interioris nostri vramus exuuias, & forense hoc nostræ animæ vestimẽtum, velaménq; carnale, edax libidinis flamma consumat, sed transeamus per ignem. (Esai. 43.) Etsi quis incidit amoris incẽdium, transiliat, & non alliget adulterinã cupiditatem vinculis cogitationũ, nullos sibi nodos assiduæ nexu meditationis adstringat, non intendat sæpius formam mulieris meretricis, nec adolescentula ad vultum iuuenis oculos leuet. (Prou. 5.) Et si fortuitò aspexit, & capta est, quãtò magis M capietur si curiosa aspexerit? Vel consuetudo nos doceat. Ideo velamine obnubit caput suum mulier, vt etiam in publico tuta verecundia sit: non facilè vultus eius eius adolescẽtis oculis occurrat, nuptiali velamine tecta sit, vel fortuitis occursibus pateat ad vulnus vel alienũ, vel suum: sed vtrũq; suum vulnus est. Quòd si tegmine caput velat, ne temere aut videatur, aut videat (dum enim caput velatur, vultus absconditur) quantò magis velare se debet pudoris tegmine, vt etiam in publico habeat suum ipsa secretum? (1. Cor. 11.) Verùm esto, inciderit oculus, sed non intendat affectus. Non enim vidisse crimen est, cauendum ne origo sit criminis. Videt carnalis oculus, sed premat cordis oculos mentis verecundia. Habemus moralem & indulgentem Dominum. Dixit quidem Propheta: *Non intendas in formam mulieris fornicariæ*: sed tamen Dominus dixit: (Prou. 5.)

Matt. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam, adulterauit in corde suo.* Non dixit, Si quis viderit, adulterauit: A sed, Si quis ad concupiscendum viderit, non aspectum obligauit, sed affectum quæsiuit. Bonus tamen pudor, qui ipsos corporis oculos sic premere consueuit, vt sæpe non videamus etiam quod videmus. Etenim specie aspicere videmur quidquid occurrerit: sed si non misceatur animi intentio, hic quoque secundùm carnis officium noster aspectus vanescit: ita plus videmus animo Prou. 6. quàm corpore. Et si viderit caro ignem, non alligemus in sinu, hoc est, in secreto mentis, animíque arcano. Nõ implicemus ignem hunc ossibus, non ipsi nobis nodos iniiciamus, non misceamus sermonẽ aliquem cum hu- Prou. 7. iusmodi, vnde exæstuet ignis. Adulterinus sermo iuuenculæ nodus adolescentium est: verba adolescentis vin- B Gen. 39. cula sunt amoris. Vidit hunc ignem Ioseph, quando cũ adulterij cupida mulier allocuta est: voluit eum capere sermone, misit laqueos labiorum suorum, sed pudicum virum ligare non potuit. Soluit enim vincula mulieris vox pudoris, sermo grauitatis, habena cautelæ fidei custodia, castimoniæ disciplina. Capere igitur eum retibus suis impudica non potuit, misit manum, & apprehendit vestem eius, vt nodũ stringeret. Verba petulan- Prou. 6. tis mulieris cupiditatum retia sunt, manus eius amoris nodus est. Sed nec retibus capi potuit mens pudica, nec nodo: excussa vestis, solutus est nodus: & ideo quia nõ alligauit ignem in sinu mentis suæ, non combussit cor- C pus suum.

De exhortatione ad castimoniæ puritatem, atque fomentorum luxuriæ resecationem quòd satan quoque auctor sit debilitatis, in cuius potestatem per excommunicationis censuram plerique dantur ad tempus, vt spiritus saluetur.

Cap. XIII.

Ibidem. Ibidem. Vides ergo, quoniam animus noster culpæ est auctor, itaque innocens caro, sed plerumq; peccati Prou. 5. ministra. Ergo non te vincat formæ concupiscentia. Multa retia tenduntur à diabolo, multi laquei. Oculus D meretricis, laqueus amatoris est. Ipsi nobis oculi nostri retia sunt, & ideo scriptum est: Neque capiaris oculis tuis. Ipsi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur & implicamur. Ipsi nobis vincula nectimus, sicut legi- Esai. 43. mus: Quia vinculis peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Et ideo transeamus ignem adolescentiæ, ardorémque iuuenilis ætatis, transeamus aquam, non remaneamus in aqua, ne flumina nos profunda concludant. Transeamus magis, vt & nos dicamus: *Torrentem* Psal. 123. *pertransiuit anima nostra.* Qui enim transit, saluus est. Denique Dominus sic ait: *Si transeas per aquam, tecum* E *sum, flumina te non concludent.* Et propheta dicit: *Vidi* Esai. 43. *impium super exaltatum vltra cedros Libani: & transiui, &* Psal. 36. *ecce non erat.* Transi sæcularia, & cecidisse aspicies altitudines impiorum. Moyses quoque transiens sæcularia flumina, vidit visum magnum, & ait: *Transiens* Exod. 1. *videbo hoc visum.* Si enim fuisset in corporis vitiis, & sæ- Exod. 3. culi istius lubricis voluptatibus, tanta non vidisset mysteria. Transeamus ergo & nos ignem hunc libidinis, 1. Cor 9. quem timens Paulus, sed nobis timens, qui castigando 1. Cor. 6. corpus suum fecerat vt iam non timeret sibi, dicit nobis: *Fugite fornicationem.* Fugiamus ergo tamquam sequentem, quæ non post nos, sed in nobis sequitur. Nosmetipsos ergo videamus diligenter, ne dum illam fugimus, nobiscum eam portemus. Volumus enim plerumque fugere, sed si non penitus eam de nostro excutimus ani- Esa. 50. mo, tollimus eam magis quã relinquimus. Transiliamus ergo eam, ne nobis dicatur: Ambulate in igne flãmæ vestræ quam ascendistis: quoniã sicut ille qui alligat ignem Prou. 6. in sinu, vestimenta comburet: sic qui ambulat per ignem, pedes comburat necesse est, quoniam scriptum est: *Ambulabit quis super carbones igneos, pedes autem non* Ibidem. *comburet?* Grauis ignis est, & ideo non demus illi ali- Ephes. 5. menta luxuriæ. Pascitur libido conuiuiis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate inflãmatur. Grauiora his sunt fomenta verborum, quæ vino quodã Sodomitanæ

vitis mentem inebriant Caueamus tamen & huius abũdantiam vini. Vbi enim caro ebriatur, mens titubat, ani- Deut. 32. mus vacillat, cor fluctuat. ideo ad vtr q vtile præceptũ est, quo monetur Timotheus his verbis: *Vino modico* 1. Tim. 5. *vtere, propter frequentes tuas infirmitates.* Cùm calet corpus trahit vaporem: cùm alget morbi frigore caro, refrigerat animam tuam: cùm dolet corpus tuum, tristis est meus tua: sed tristitia tua in gaudium veniet. Noli er- Ioan. 16. go timere si manducetur caro tua anima, anima tua non deuoratur. Ideo Dauid non timere se dicit, quia carnem eius non animam inimici edebant, sicut legimus: *Dum* Psal. 26. *appropinquant super me nocentes; vt edant carnes meas: qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt.* Ruinam igitur solam facit sibi serpens, ideo serpenti traditur, qui a serpente elisus est: vt quem deiecit, hunc erigat: & fiat ruina serpentis hominis resurrectio. Satanam autem corporalis huius contritionis & carnalis auctorem debilitatis scriptura ostendit, Paulo dicente: *Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet, vt non extollar.* Sic enim curare Paulus didicit, 2. Cor. 12. quemadmodum ipse sanatus est Bonus itaque doctor dum promittit alterum de duobus, vtrumque donauit. Venit in virga, quia à communione facta conuictum remouit. Et bene dicitur tradi satanæ, qui separatur à 1. Cor. 4. Christi corpore Venit etiam in charitate, spirituque 1. Cor. 5. mansuetudinis: vel quia sic tradidit, vt spiritum eius 2. Cor. 2. saluum faceret: vel quia eum quem ante sequestrauerat, postea sacramentis reddidit. Nam & sequestrari 1. Cor. 5. oportet grauiter lapsum, ne modicum fermentum totã Coloss. 3. massam corrumpat. Expurgandum est vetus fermentum, vel in singulis vetus homo, hoc est, exterior homo cum actibus suis, vel in populo inueteratus peccans, vitiisque concretus. Bene dixit, expurgandum, non proiiciendum. Quod enim expurgatur, non totum iudicatur inutile. Ideo enim purgatur, vt vtile ab inutile separetur. Quod autem proiicitur, nihil vtile habere creditur.

De Ecclesia farina; & fermentum peccatorum quemadmodum expurgetur, fermentumque hæreticorum quomodo in Ecclesiæ farina abscondatur: de pascha quoque nostro Christo immolato pro peccatoribus, quos inuidus à tanta gratia exclusit Nouatianus.

Cap. XV.

Iam tum igitur Apostolus † credendũ sacramentis iu- al. adendũ dicauit cælestibus si purgari se ipse vellet. Et bene ait: 1. Cor. 5. *Expurgate.* Velut enim operibus quibusdam totius populi purgatur, & plebis lacrymis abluitur, qui orationibus & fletibus plebis redimitur a peccato, & in homine mundatur interiore Donauit enim Christus Ecclesiæ suæ, vt vnum per omnes redimeret, quæ Domini Iesu meruit aduentum, vt per vnum omnes redimerentur. Hic sensus Pauli est, quem verba obscuriorem faciunt. Consideremus ipsum Apostoli sermonem: *Expurgate,* inquit, *vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi.* Ibidem. Siue quòd tota Ecclesia suscipiat onus peccatoris, cui compatiendũ & fletu, & oratione, & dolore est: & quasi Luc. 13. fermento eius se totam conspergat, vt per vniuersos ea quæ superflua sunt, aliquo pœnitentiam agente, viritim misericordiæ aut compassionis velut collatiua quadam Matt. 16. admixtione purgentur: Siue vt illa mulier Euangelica docet quæ typum prætendit Ecclesiæ, eo quòd fermentum abscondit farina sua donec fermentatur totum, vt mundum omne sumatur. Docuit me Dominus in Ibid. Euangelio quid sit fermentum, dicens: *Non intelligitis, quia non de pane dixi: Attendite a fermento Pharisæorum & Sadducæorum?* Tunc, inquit, intellexerunt, quia non dixit, à panibus, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum attenderent sibi. Hoc ergo fermentum, hoc est, doctrinam Pharisæorum & disputationem Saddu- Luc. 13. cæorum abscondit Ecclesia in farina sua, cùm litterã legis duriorem spiritali interpretatione molliuit, & velut molæ quadam suæ disputationis infregit, proferens velut de folliculis litterarum mysteriorum interna secreta,

& resurrectionis fidem adstruens, quia Dei misericordia G prædicatur, quia reparari vita creditur mortuorum. Non absurda autē videtur ad hunc locum assumptio comparationis huius. Si quidem regnum cælorū est peccatoris redemptio, & ideo farina Ecclesiæ conspergamur omnes boni & mali, vt simus in noua conspersione. Quis autem non vereretur, ne fermenti vitiosoris admixtio massam decoloraret? Ideo dixit: 1. Cor. 5. *Vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi*, hoc est tales conspersio vos reddat, qualis erat innocentiæ vestræ pura sinceritas. Ita si misereatur, non fuscatur peccato alieno, sed redemptionem eius acquirimus nostræ gratiæ, vt qualis erat puritas, perseueret. Et ideo addidit: *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus* Ibidem. hoc est, passio Domini omnibus profuit, & peccatoribus donauit redemptionem, quos flagitij pœnituit admissi. Itaque epulemur bonum cibum, pœnitentiam gerentes, læti redemptione. Nullus enim cibus est beneuolentia & pietate dulcior, epulis nostris atque lætitiæ nulla de peccatore seruato inuidia admisceatur, ne se † H al. ipse. ipso à domo patris quemadmodū expositus in Euāgelio inuidus ille frater excludat, qui fratrem receptum doluit quem in perpetuū gaudebat excelsum. Luc. 15. Cuius vos similes esse Nouatiani non potestis negare, qui ideo (vt dicitis) in Ecclesiam non conuenitis, quia per pœnitentiā tributa spes fuerat his qui lapsi sunt, reuertendi. Sed hoc prætentū est speciei. Cæterum episcopatus amissi dolore succensus Nouatianus schisma composuit. Sed non intelligitis quia de vobis quoque prophetauit Apostolus, & vobis dicit: 1. Cor. 5. *Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit?* Vtique tunc penitus tollitur, cùm aboletur peccatum eius. Non enim excludendum ab Ecclesia dicit Apostolus, I qui suadet esse purgandum.

De misericordia Domini Iesu: & quemadmodum ij qui eius clementiam non imitantur Spiritus ipsius non sint: & quod misericordia facta pœnitentibus in præsenti, testimonium sit remunerationis futuræ.

CAP. XVI.

CVm igitur Apostolus peccatum remiserit, qua vos auctoritate dimittendum negatis? Quis reuerentior Christi; Nouatianus, an Paulus? Sed nouerat Paulus K 1. Cor. 9. Dominum misericordem, nouerat Dominum Iesum seueritate magis discipulorum offensum, quā misericordia. Denique Iacobum & Ioannē, dicentes quòd ignem de cælo peterent, qui consumeret eos qui Dominum recipere nolebant, confutauit Iesus, dicens: *Nescitis cuius spiritus estis: filius enim hominis non venit animas hominum perdere, sed saluas facere.* Luc. 9. Et illis quidem dixit: Nescitis cuius spiritus estis, qui ipsius erant spiritus: vobis autem dicit. Non estis spiritus mei, qui meam clementiam non tenetis, qui meam refutatis misericordiam, qui excluditis pœnitentiā, Luc. 24 quam ego per Apostolos meos prædicari volui in nomine meo. Frustra enim dicitis vos prædicare pœnitētiā, qui tollitis fructū pœnitentiæ. Matt. 10. Homines enim ad aliquod studiū aut præmiis aut fructibus L incitantur. Omne autem studium torpescit dilatione. Et ideo Dominus vt præsentium fructu cumularetur deuotio discipulorum, dixit quoniā qui dimisisset omnia sua, & Deum secus esset † centies tantùm reciperet & hîc & in futurū. Prius hîc promisit, vt fastidia dilationis auferret: addidit & in futurum, vt hîc disceres credere in futurum quoque soluenda tibi præmia. Remuneratio igitur præsentium, testimonium futurorum est. Si quis igitur occulta crimina habens, propter Christū tamen studiosè pœnitentiam egerit: quomodo istic recipit, si ei communio non refunditur? Volo veniam reus speret petat eam lacrymis, petat gemitus, petat populi totius fletibus: vt ignoscatur & obsecret: & cùm secundò & tertiò fuerit dilata eius communio, credat remissiùs se supplicasse, fletus augeat miserabilior, postea reuertatur, teneat pedes brachiis, osculetur osculis, lauet fletibus, nec dimittat, vt de ipso dicat Dominus Iesus: *Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum.* Luc. 7. Cognoui quosdā in pœnitentia sulcasse vultum lacrymis, exarasse continuis fletibus genas, strauisse corpus suum calcandum omnibus, ieiuno ore semper & pallido, mortis speciem spiranti in corpore prætulisse.

De indulgentia & pietate erga rogantes, atque seueritate contra pertinaces: & qui sint qui circumueniantur à Satana: & quod per interitum carnis non intellexerit Apostolus eius consumptionem, sed castigationem, atque vitiorum repressionem.

CAP. XVII.

QVid expectamus vt mortui mereantur veniam, qui mortem sibi intulerunt cùm viuerent? Satis est, inquit, 2. Cor. 2. ei qui talis est, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus, ita vt econtrario magis doneris & consolemini ne fortè abundantiore tristitia absorbeatur. Si satis ad cōdemnationem est obiurgatio quæ fit à pluribus, satis est quoque ad remissionem peccati obsecratio quæ fit à pluribus. Moralis magister & nostræ fragilitatis conscius, & pietatis diuinæ interpres, vult donari peccatum, vult consolationem adhiberi, ne tristitia pœnitentem tædio longæ dilationis absorbeat. Ideo ergo donauit Apostolus, nec solum donauit, sed etiā confirmari in eum charitatē voluit. Qui carus est, non habet duritiā, sed mansuetudinem. Nec solùm donauit ipse, sed voluit etiā omnes donare, & se propter alios donasse dixit, ne multi propter vnum diutius contristarentur. *Si cui*, inquit, *quid donastis* Ibid. *& ego nam & ego si quid donaui, propter vos donaui in persona Christi, vt non circumueniamur à satana.* Nec enim versutias eius ignoramus. Rectè potest serpentem cauere, qui eius potest versutias non ignorare; quæ multæ ad nocendum sunt. Ibid. Vult enim semper nocere, semper circumuenire, vt mortem inferat. Sed debemus cauere ne remedium nostrum fiat eius triumphus. Circumuenimur enim ab eo, si per nimiam tristitiam pereat, qui potest liberari per indulgentiam. Et vt sciremus quia de baptizato dicit, 1. Cor. 5. addidit: *Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis, non vtique fornicariis huius mundi.* Et infra subiunxit: *Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si quis frater nominatur fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens.* Ibidem. Quod simul iunxit ad pœnam, simul voluit etiam ad veniam pertinere. *Si quis autem talis est*, inquit, *cum hoc nec cibum sumas.* Ibid. Quàm seuerus pertinacibus, quàm indulgens rogantibus? Aduersum illos Christi armatur iniuria, his Christi inuocatio suffragatur. At ne qui fortè eo moueatur, quia scriptum est: *Tradidi huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis*, Ibidem. & dicat: Quomodo potuit ad veniam pertinere, cuius omnis interierit caro, non manifestum in vtroque redemptum hominem, in vtroque saluari, neque animam sine carne, neque carnem sine anima, cum si sint gestorum operum consortiis copulatæ[1] sine consortio vel pœnæ esse vel præmij? Is sibi responsum hoc habeat, quòd interitus non consummatam absumptionem carnis significet, sed castigationem. Sicut enim mortuus peccato, Deo viuit: ita illecebra carnis interit, & cupiditatibus suis moritur caro, vt castitati cæterisque bonis operibus reuiuiscat. 1. Cor. 6. Rom. 6. Et quod aptius exemplum, quàm de matre sumamus? Namque ipsa de qua assumpti sumus terra, intermisso exercitio cultúque videtur deserta, & aut vinetis quibus cōsitus est ager, aut oleis moritur; siccum tamen propriū velut quandā sui animā non amittit. Denique repetita cultione, & creditis seminibus quibus habilis æstimatur, feracior assurgit fructibus. Non ergo alienū si etiam nostra caro interire Gen. 3. sic dicitur, vt repressa magis quàm absumpta credatur.

S. AMBROSII DE POENITENTIA LIBRI PRIMI FINIS.

Capita libri secundi de Pœnitentia.

1. *Quòd pœnitentia non solùm sollicitè, sed & maturè sit agenda.*
2. *De redargutorum hæreticorum obnisu, auctoritatem Apostolicæ sententiæ suo errori suffragari iactantium: & defensionis illius repulsione, ex dictis Apostoli, qui sibi contrarius esse non potuit.*
3. *Quòd Apostolus non venerit contra euidentem doctrinam Christi, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationem posuit filij prodigi: & quemadmodum ex hoc ad spem veniæ per pœnitentiam prouocemur.*
4. *De spiritus blasphemia quæ non remittitur hic, neque in futuro; & quomodo intelligatur illud de hæreticis atque schismaticis qui Ecclesiam separant, quibus indulgentia negatur, quamdiu tanti criminis merita non deposuerint.*
5. *De infructuosa pœnitentia Iudæ, qui non coram Deo, sed coram Iudæis pœnituit: quodq; pœnitentia debeat esse sincera, non dolosa; & quomodo intelligenda sint verba Apostoli Petri, quibus Nouatiani errorem suum defendunt; de differenti quoque accessu ad baptismum atque pœnitentiam.*
6. *De instructione atque exhortatione ad lamenta pœnitentiæ ex aduersis sacræ scripturæ sententiis atque exemplis.*
7. *De Lazaro suscitato, & fletu sororum eius: de lachrymatione quoque Iesu: vbi spiritalis resurrectio peccatorum innuitur: de inuidia quoque Iudæorum qui Lazarum interficere cogitabant, quorum duritiæ Nouatiani successores sunt, qui per pœnitentiam suscitatos interficere volunt.*
8. *De spiritalibus vnguentis, atque inibi auctor quadam modestè de seipso subiicit.*
9. *De eleemosyna, qua intentione fieri debeat; de falsæ quoque & infructuosæ pœnitentiæ multiplicibus modis.*
10. *Quòd pœnitentia sit facienda cum humilitate & oratione atque fletu, quorum necessitas exemplis scripturæ probatur; de pœnitentia quoque publica in Ecclesia non iteranda, & de renuntiatione sui ipsius, atque pristinæ vitæ, & crucis Dominicæ baiulatione pœnitentibus opportunis.*
11. *De non differendo pœnitentiam: & de grauitate pœnæ conscientiæ præteritorum peccatorum memoris, & qua ratione seipsam abscondere non possit de motibus quoque sensitiuis menti repugnantibus, quomodo ad petram Christum elidi debeant.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE POENITENTIA: CONTRA NOVATIANOS.

LIBER SECVNDVS.

Quod pœnitentia non solùm sollicitè, sed & maturè sit agenda.

Cap. I.

Est non pauca quæ ad cohortationem pœnitentiæ proficiant, scripta sint libro superiore; tamē cùm adiici possint complura, ne velut semesas verborū nostrorū epulas reliquisse videatur inceptū persequamur con- B uiuium. Agenda est pœnitentia non solùm sollicitè, sed etiam maturè, ne fortè Euangelicus ille pater familias qui arborē ficum plantauit in vinea sua, veniat, & quærens fructum in ea, si non inuenerit, dicat cultori vineæ: Succide illam: vt quid etiam terram occupat: Et nisi cultor vineæ interueniat, dicens: Domine remitte illam, & hoc anno, vsquedum fodiam circa illam, & mittam cophinum stercoris, & si quidem fecerit fructum, sin autem excidatur ficulnea. Stercoremus ergo & nos agrum hunc quem possidemus, & imitemur laboriosos agricolas, quos non pudet fimo pingui satiare terram, & immundo cinere agrū aspergere, vt fructus vberiores colligant. Quemadmodum stercoremus, docet Apostolus dicens: *Et æstimor stercora, vt Christum lucrifaciam:* qui per infamiam & bonam famam meruit Christo placere. Legerat enim quòd Abraham dum se stercus & cinerem fateretur, summa humilitate inuenit Dei gratiam. Legerat qaòd Iob in stercore sedens, omnia quæ amiserat, recuperauit. Legerat prophetantem Dauid quòd

Luc. 13.
Ibid.
Philip 3.
2. Cor. 6.
Gen. 18.
Iob. 24.
Psal. 112.

A Deus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem. Et nos ergo non erubescamus fateri Domino peccata nostra: Pudor est vt vnusquisque crimina sua prodat. Sed ille pudor agrum suum arat, spinas tollit perpetuas, sentes amputat, fructus adolet quos intermortuos esse credebas. Sequere illum qui bene arando agrū suum fructus quæsiuit æternos. *Maledicimur,* inquit, *& benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tamquam purgamenta huius mundi facti sumus.* Si & tu sic araueris, seminabis spiritalia. Ara, vt peccatū feras, fructum adquiras. Ille arauit, vt persecutoris in se eradicaret affectum. Quid plus potuit nobis conferre Christus ad studium correctionis, quàm vt conuerteret, & daret nobis ex persecutore doctorem?

Eccli. 4.
1. Cor. 4.
1. Tim. 1.

De redargutorum hæreticorum obnisu: auctoritatem Apostolicæ sententiæ suo errori suffragari iactantium: & defensionis illius repulsione, ex dictis Apostoli, qui sibi contrarius esse non potuit.

Cap. II.

Cvm igitur tam euidenti & ipsius Apostoli & scriptorum eius exemplo redarguantur, tamen adhuc C obniti volunt, & auctoritatē aiunt Apostolicæ sibi suffragari sententiæ, allegantes scriptum ad Hebræos: Impossibile est enim hos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & bonum gustauerunt Dei verbum, virtutésque futuri sæculi: lapsos iterum renouari in pœnitentiā, rursus crucifigentes filium Dei, & ostentatione

Hebr. 6.

1. Cor. 2. triumphantes. Numquid Paulus aduersus factum suum prædicare potuit: Donauit Corinthio peccatum per pœnitentiam: quomodo hîc potuit sententiam suam ipse Galat. 2. reprehendere? Ergo quia non potuit quod ædificauerat destruere, non contrarium dixisse eum, sed diuersum aduertimus. Quod enim contrarium est, se ipsum impugnat: quod diuersum est, distinctam solet habere rationem. Ita autem contrarium non est, vt alterum suffragetur alteri. Etenim quia de remittenda prædicauit pœnitentia, debuit & de is qui iterandum putant baptismum, non silere: & priùs sollicitudinem nobis auferri oportuit, vt sciremus, etiam post baptismum, si qui peccarent, donari eis posse peccatum, ne spe veniæ destituros iterandi baptismatis opinio vana peruerteret. Deinde iterandum non esse baptisma, rationabili disputatione suadendum fuit. De baptismate autem dictum verba ipsa declarant, quibus significauit impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam. Per lauacrum enim renouamur, Rom. 6. per quod renascimur, sicut ipse Paulus dicit: *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Et alibi: *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est.* Ephes. 4. Et alibi: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua*, quod est: Sicut aquila cùm fuerit mortua, Psal. 102. ex suis reliquiis renascitur, sic per baptismatis sacramentum cùm fuerimus peccato mortui, renascimur Deo, ac reformamur. Vnum ergo baptisma docet, sicut alibi: *Vna fide, vnum*, inquit, *baptisma*. Illud quoque euidens, quòd Ephes. 4. in eo qui baptizatur, crucifigitur filius Dei: quia non potuit caro nostra abolere peccatum, nisi crucifixa esset in Christo Iesu. Denique scriptum est: *Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem ipsius baptizati sumus.* Et Rom. 6. infra: *Si enim complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: scientes quia vetus homo* Ibidem. *noster simul confixus est cruci.* Et ad Colossenses ait: *Consepulti estis in baptismo, in quo & consurrexistis.* Quod ideo scriptum est, vt credamus quia ipse crucifigitur in nobis, vt per illum peccata nostra mundentur, vt ipse Coloss. 2. chirographum nostrum affigat cruci, qui solus potest donare delicta. Ipse in nobis principatus & potestates triumphat, quoniam de ipso scriptum est: *Principatus & potestates ostentauit, triumphans eos in semetipso.* Ergo quod ait in hac epistola quæ scribitur ad Hebræos: impossiIbid. bile esse lapsos renouari in pœnitentiam, ac rursus crucifigentes filium Dei, & ostentatione triumphantes: eò spectat, vt de baptismo dictum credamus, in quo cruHebr. 6. cifigimus filium Dei in nobis, vt per illum nobis mundus crucifigatur: quia quadam triumphamus specie, dum similitudinem mortis eius assumimus, qui princiGalat. 6. Coloss. 2. patus & potestates in sua cruce ostentauit ac triumphauit, vt in mortis eius similitudine, nos quoque de principatibus, quorum iugum deponimus, triumphemus. Semel autem crucifixus est Christus, semel peccato mortuus, & ideo vnum non plura baptismata. Quid quòd & supra doctrinam baptismorum præmisit? Et quia multa Rom. 6. Hebr. 6. erant baptismata in lege, meritò reprehendit illos qui perfecta dimittant, & principia verbi requirant. Docet nos scire oportere destructa esse vniuersa legis baptismata vnũ baptisma esse in Ecclesia. Hortatur autẽ nos vt relinquentes initium verbi, ad perfectum tendamus. Et hoc faciamus inquit, si quidem permiserit Deus. Non Ibidem. potest enim sine fauore Dei aliquis esse perfectus. Possem quidem etiam illud dicere ei, qui hoc de pœnitentia Matt. 19. dictũ putat, quia quæ impossibilia sunt homini, possibilia sunt apud Deum: & potens est Deus quando vult donare nobis peccata, etiam quæ putamus non posse concedi. Et ideo quod nobis impossibile impetratu videtur, Deo donare possibile est. Nam & impossibile videbatur vt peccatum ablueret aqua. Denique Naaman Syrus lepram suam mundari per aquam posse non credidit. Sed quod impossibile erat, fecit Deus esse possibile, qui tantam nobis donauit gratiam. Similiter impossibile vide4. Reg. 5. batur per pœnitentiam peccata dimitti. Concessit hoc Christus Apostolis suis, quod ad Apostolis ad sacerdotum officia transmissum est. Factum est igitur possibile, G quod impossibile videbatur. Sed tamen de baptismo Ioan. 20. dictum, ne quis iteraret, vera ratio persuadet.

Quòd Apostolus non venerit contrà euidentem doctrinam Christi, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationem posuit filii prodigi: & quemadmodum ex hoc ad spem veniæ per pœnitentiam prouocetur.

Cap. III.

Neque enim Apostolus contra euidentem Christi doctrinam veniret, qui de peccatore pœnitentiam Luc. 15. H agente comparationem posuit in eo qui peregrè profectus acceptam à patre omnem substantiam deuorauit viuendo luxuriosè, & postea panem patris desiderauit cùm vesceretur siliquis, & meruit stolam, annulum, calceamentum, immolationem quoque vituli, quæ speciem habet passionis Dominicæ, per quam cæleste sacramentum nobis donatur. Bene dicitur quia peregrè profectus est, qui erat à sacris altaribus separatus; hoc est enim ab Hierusalem illa quæ in cælo est, ciuico quodam & domestico sanctorum separari domicilio. Vnde & Apostolus ait: *Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed ciues* Hebr. 12. Ephes. 2. *sanctorum, & domestici Dei.* Et consumpsit, inquit, subI Luc. 15. stantiam suam. Meritò consumpsit eam, cuius fides in operibus claudicabit. Fides enim eorum quæ sperantur substantia est, rerum argumentum non apparentium. Et Hebr. 11. bona substantia fides, in qua spei est nostræ patrimonium. Nec mirum si fame peribat, qui diuino alimento egebat, cuius desiderio compulsus: Surgam, inquit, & ibo ad patrem meum, & dicam illi: Pater peccaui in cælum, & coram te. Nonne aduertistis id euidenter iam Luc. 15. nobis expositum, quòd merendi gratia sacramenti ad precandum impellimur: & hoc auferre vultis propter quod agitur pœnitentia? Tolle gubernatori perueniendi spem, & in mediis fluctibus incertus errabit. Tolle K luctatori coronam, lentus iacebit in stadio. Tolle piscatori capiendi efficaciam, desinet iactare retia. Quomodo ergo potest qui famem patitur animæ suæ, studiosiùs Deum precari, si sacram desperet alimoniam? *Peccaui*, inquit, *in cælum, & coram te.* Fatetur vtique peccatum ad mortem, ne quem vos agentem cuiuslibet criminis pœnitentiam iure exludi putaretis, quando is qui in cælum peccauit, vel in regnum cæleste, vel in animam Ibidem. suam, quod est peccatum ad mortem, & peccauit coram Deo, cui soli dicitur: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci*: tam citò veniam meretur, vt venienti & adhuc longè posito occurrat pater, osculum tribuat, quod insigne est sacræ pacis: stolam proferri iubeat, quæ 1. Ioan. 5. vestis est nuptialis, quam si quis non habuerit, à cõuiuio Psal. 50. nuptiali excluditur: det annulum in manu eius quod est Luc. 15. fidei pignus, & sancti Spiritus signaculum: calceamenta Matt. 22. deferri præcipiat (celebraturus enim pascha Domini, epulaturus agnum, tectum debet aduersus omnes incursus bestiarum spiritalium, morsúsque serpentis habere vestigium:) vitulum præcipiat occidi, quia pascha nostrum immolatus est Christus. Etenim quotiescumque sanguinem Domini sumimus, mortem Domini annun- Exod. 12. tiamus. Sicut ergo semel pro omnibus immolatus est, Luc. 15. ita quotiescumque peccata donantur, corporis eius sa- 1. Cor. 5. M cramentum sumimus: vt per sanguinem eius fiat pecca- 1. Cor. 11. torum remissio. Ergo euidentissimè Domini prædicatio- De pœnit. ne mandatum est etiam grauissimi criminis reis, si ex toto corde & manifesta confessione peccati pœnitentiam gerant, sacramenti cælestis refundendam gratiam. Vnde nihil vobis ad excusationem recedisse certum est. dist. 1. cap. potest fieri. §. sicut semel. Hebr. 9.

De spiritus blasphemia quæ non remittetur hic neque in futuro: quomodo intelligatur illud quod hæretici atque schismatici, qui Ecclesiam separat, quibus indulgentia negatur, quamdiu tanti criminis merita non deposuerint.

Cap. IV.

Perlatum est tamen ad nos, etiam illud vos obiicere Matt. 12. solere, quòd dicatis scriptum esse: *Omne peccatum*

A *& blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemia non remittetur hominibus*, &c. *Quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro.* Quo exemplo omnis aſſertio veſtra deſtruitur & abſoluitur. Scriptum eſt enim: *Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus.* Cur igitur non remittis? Cur ligatis vincula, quæ non ſoluitis? Cur nodos nectitis, quos non relaxatis? Remittite cæteris, & agite de iis quos peccantes in Spiritum ſanctum Euangelica auctoritate in perpetuum adſtringi putatis. Et tamen quos adſtringat, conſideremus, repetentes ſuperiora lectionis ipſius, vt euidentius comprehendamus. Dicebant Iudæi: *Hic non eiicit dæmonia niſi in Beelzebub principe dæmoniorum.* Reſpondit Ieſus: *Omne regnum diuiſum contra ſe deſtruetur, & omnis ciuitas vel domus diuiſa contra ſe, non ſtabit.* Et ſi ſatanas ſatanam eiicit, aduerſum ſe diuiſus eſt? quomodo ergo ſtabit regnum eius? Quòd ſi ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt? De his vtique expreſſum videmus, qui Dominum Ieſum in Beelzebub eiicere dæmonia loquebantur, quibus ſic reſpondit Dominus, quòd ſatanæ hereditas in iis eſſet qui ſatanæ compararent Saluatorem omnium, & in regno diaboli conſtituerent gratiã Chriſti. Et vt cognoſceremus quia de hac dixit blaſphemia, adiunxit: Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cùm ſitis mali? Hos ergo qui hæc loquuntur, negat ad veniam pertinere. Denique Petrus Simoni, qui magicæ artis conſuetudine deprauatus putaſſet quod gratiam Chriſti per impoſitionem manus, atque infuſionem Spiritus ſancti compararet pecunia, ait: *Non eſt tibi pars, neque ſors in hac fide, quia cor tuum non eſt rectum apud Deum. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & precare Dominum, ſi fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In obligatione enim iniquitatis, & amaritudine fellis video te eſſe.* Vides quod hunc magica vanitate blaſphemantem in Spiritum ſanctum, apoſtolica auctoritate cõdemnet, & eò magis quia purã conſcientiam fidei non habebat: & tamẽ non intercluſit ei ſpẽ veniæ, quem inuitauit ad pœnitentiam. Reſponſum eſt igitur à Domino blaſphemiæ Phariſæorum, & ideo his poteſtatis ſuæ gratiã negat, quæ in remiſſionem peccatorum eſt, qui cæleſtem eius poteſtatem diabolico fultam ſuffragio vendicarent. Eos quoque aſſerit diabolico vti ſpiritu, qui ſeparant Eccleſiam Dei: vt omnium temporum hæreticos & ſchiſmaticos comprehenderet, quibus indulgentiam negat, quòd omne peccatũ circa ſingulos eſt, hoc in vniuerſos. Soli enim ſunt qui volunt ſoluere Chriſti gratiam, qui Eccleſiæ membra diſcerpunt, propter quam paſſus eſt Dominus Ieſus, Spiritúſque ſanctus datus eſt nobis. Denique vt ſciatis quia de diſperſoribus dicit, ſic habemus ſcriptum: *Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non colligit mecum, diſpergit.* Et vt ſciretis de his dictum, ſtatim ſubiunxit: *Ideo dico vobis, omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemia non remittetur hominibus.* Cùm dicit, Ideo dico vobis: nonne euidenter hoc præ cæteris à nobis intelligi voluit? Meritoque adiunxit: *Arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit.* Congregatio enim mala bonum facere fructum non poteſt. Arbor itaque congregatio eſt, fructus boni arboris, filii Eccleſiæ ſunt. Et ideo reuertimini ad Eccleſiam, ſi qui vos ſeparaſtis impiè. Omnibus enim conuerſis pollicetur veniam, quia ſcriptum eſt: *Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* Denique etiam Iudæorum populus qui dicebat de Domino Ieſu: *Dæmonium habet:* qui dicebat: *In Beelzebub eiicit dæmonia:* qui crucifixit Dominum Ieſum, Petri prædicatione vocabatur ad baptiſmum, vt ſceleris tanti merita deponeret.

Ibidem. — Ibidem. — Ibid. — Ibidem. — 1. q. 1. cap. Petrus. — Act. 8. — Matt. 12. — De pœnit. diſt. 1. cap. iis poteſtatis. — Rom. 5. — Matt. 12. — Ibidem. — Ibidem. — Iohel. 2. — Ioan. 8. — Luc. 11. — Act. 2.

De infructuoſa pœnitentia Iudæ, qui non coram Deo, ſed coram Iudæis pœnituit: quodque pœnitentia debeat eſſe ſincera, non doloſa, & quomodo intelligenda ſint verba Apoſtoli Petri, quibus Nouatiani errorem ſuum defendunt, de differenti quoque acceſſu ad baptiſmum atque pœnitentiam.

Cap. V.

Sed quid mirum, ſi ſalutem negatis aliis, qui veſtram recuſatis. Licet illi nihil deferant, qui à vobis pœnitentiam petunt. Arbitror enim quòd etiam Iudas potuiſſet tanta Dei miſeratione non excludi à venia, ſi pœnitentiam non apud Iudæos, ſed apud Chriſtum egiſſet. *Peccaui*, inquit, *quod tradiderim ſanguinem iuſtum.* Reſponderunt: *Quid ad nos? Tu videris.* Quæ vox alia veſtra eſt, cùm etiam minoris peccati reus vobis factum proprium confitetur? Quid reſpondẽtis aliud, niſi hoc, Quid ad nos? tu videris. Hunc ſermonẽ laqueus ſequitur: eò feralior eſt pœna, quo culpa eſt maior. Sed ſi iſti non conuertuntur, vel vos reuertimini, qui lapſu vario de innocentiæ fideique præcelſo faſtigio deciditis. Bonum Dominum habemus, qui velit donare omnibus, qui te per Prophetam vocauit dicens: *Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor eſto, & iudicetur.* Referunt tamen quæſtionem de verbo Apoſtoli Petri, quia dixit: *Si fortè remittatur tibi*, &c. & putant non confirmaſſe Petrum vt agenti pœnitentiam peccatum remitteretur. Sed conſiderent de quo loquatur: hoc eſt, de Simone, qui non ex fide crederet, ſed dolum cogitaret. Denique & Dominus dicenti ei, cuius non plenam ſinceritatem videret. *Sequar te*, ait *Vulpes foueas habent.* Quem ergo Dominus ante baptiſmum prohibuit ſequi, quoniam fraudulentum videbat: miraris ſi poſt baptiſmum præuaricantem non abſoluit Apoſtolus, quem in obligatione iniquitatis manere pronuntiat? Sed hoc illis reſponſum ſit. Ego autem nec Petrum dubitaſſe credo nec dico, nec verbi vnius præiudicio tantam cauſam ſtrangulandam arbitror. Nam ſi putant dubitaſſe Petrum, numquid & Deus dubitauit, qui ait ad Hieremiam prophetam: *Sta in atrio domus Domini, & reſponſum dabis omni Iuda, iis qui veniunt adorare in domo Domini, omnia verba quæ conſtitui tibi reſpondere illis: noli auferre verbum, forſitan audient, & auertentur.* Dicant ergo & Dominum ignoraſſe quid eſſet futurum. Sed non ignorantia eo verbo exprimitur: ſed in ſcripturis diuinis frequens huiuſmodi conſuetudo aduertitur, eo quòd ſimplex ſit elocutio. Siquidem & ad Ezechiel dicit Dominus: *Fili hominis, mittam ego te ad domum Iſrael, ad eos qui me exacerbauerunt, ipſi & patres eorum vſque in hodiernum diem, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus, ſi fortè audient & terrebuntur.* Neſciebat ergo eos poſſe aut non poſſe conuerti? Non ergo ſemper dubitantis iſta eſt elocutio. Denique ipſi ſapientes ſæculi, qui omnem gloriam ſuam ſtatuunt in expreſſione verborum, quod Latinè fortè dicimus Græcè τάχα non vbique pro dubitatione poſuerunt. Aiunt itaque dixiſſe primum ſuorum pœnam ἢ τάχα χήρη ἔσομαι, quod eſt, Citò vidua ero. Et alii. τάχα γάρ σε κατακτανέουσιν Ἀχαιοὶ πάντες ἐφορμηθέντες. Non enim dubitaret in omnibus ſimul inſurgentibus, vnum facile ab vniuerſis poſſe poſterni. Sed nos noſtris magis quàm alienis vtamur. Denique habes in Euangelio, quia ipſe filius de patre ait (cùm miſiſſet ſeruos ad vineam ſuam, & occiſi eſſent) dixiſſe patrem: *Mittam filium meum dilectiſſimum, forſitan ipſum verebuntur.* Et alibi ex ſua perſona filius ait: *Neque me ſcitis, neque patrem meum. Si enim me ſciretis, & patrem meum forſitan ſciretis.* Si ergo his verbis vſus eſt Petrus, quibus Dominus vſus eſt ſine præiudicio ſententiæ ſuæ: cur non accipiamus & Petrum his vſum ſermonibus ſine ſuæ fidei præiudicio? Neque enim poterat dubitare de Chriſti munere, qui ſibi ſoluendorum peccatorum dederat poteſtatem, præſertim cum verſutias hæreticorum locum non deberet relin-

B C D E F

De pœnit. diſt. 1. cap. iis poteſtatis §. quid mirum. — Matt. 27. — Eſai. 33. — Act. 8. — Matt. 8. — Hier. 26. — Ezech. 2. — Homerus lib. 3. Iliad. — Matt. 21. — Ioan. 8. — Act. 8. — Matt. 16.

quere, qui ideo volunt spem hominum destituere, vt iterandi baptismatis apud desperantes facilius inducant persuasionem. Sed Apostoli hoc habentes, secundùm Christi magisterium pœnitentiam docuerunt, spoponderunt veniam, culpam relaxauerunt: sicut & docuit David, dicens: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Vtrumque enim beatum dixit, & cuius iniquitas remittitur per lauacrum, & cuius peccatum tegitur operibus bonis. Qui enim agit pœnitentiam, non solùm diluere lacrymis debet peccatum suum, sed etiam emendatoribus factis operire & tegere delicta superiora, vt non ei imputetur peccatum. Ergo tegamus lapsus nostros posterioribus factis, mundemus fletibus, vt audiat nos Dominus Deus noster ingemiscentes, sicut audiuit lacrymantē Ephraim, quemadmodum scriptum est, dicente Deo: *Audiens audiui Ephraim lacrymantem.* Et ipsa verba Ephraim lamentis expressit, dicens: *Castigasti me, & castigatus sum, sicut vitulus non sum edoctus.* Vitulus enim ludit, & præsepe deserit, & ideo Ephraim sicut vitulus non est edoctus longè positus à præsepi, quia præsepe Domini deseruit, & Hieroboam secutus, vitulos adorauit, quod prophetia futurum per Aaron indicauerat, sic lapsurum populum Iudæorum. Ideóque agens pœnitentiam dicit: *Conuerte me, & conuertar: quia tu Dominus Deus meus: quia in nouissimis captiuitatis mea pœnitentiam egi, & postquam cognoui, ingemui super dies confusionis & subiectus sum tibi, quia accepi opprobrium, & demonstraui te.*

Psal. 31. De pœnit. dist. 1. c. iis potestatis. §. qui agit. Hier. 31. Ibid. Tob. 1. Exod. 31. Hier. 31.

De instructione atque exhortatione ad lamenta pœnitentia ex diuersis sacra scriptura sententiis atque exemplis.

Cap. VI.

Aduertimus quomodo agenda sit pœnitentia, quibus sermonibus, quibus fletibus: vt peccati dies, confusionis appelletur. Cōfusio est enim quando Christus negatur. Et ideo subiiciamus nos Deo, vt non subditi simus peccato & delictorum nostrorum memoriam recensentes tāmquam opprobrium erubescamus, non velut quandam gloriam prædicemus, sicut quidam expugnata pudicitia, oppressa iustitia gloriantur: & tanta fiat conuersio, vt qui Deum non agnoscebamus, ipsi eum iam aliis demonstremus: motus autem Dominus tali conuersione nostra respondeat: *A iuuentute mea dilectus mihi est filius Ephraim, puer in deliciis: quoniam ex quòd sermones mei in ipso sunt, memoria memor ero eius: propterea festinaui super illum, misericordia miserebor eius, dicit Dominus.* Quam autem misericordiam nobis polliceatur, infra ostendit, dicens: *Inebriaui omnem animam sitientem, & omnem animam esurientem satiaui, Ideo exurrexi, & vidi: & somnus meus mihi dulcis est.* Aduertimus quòd † pœnitentibus Dominus sacramenta promittat sua, ideo omnes conuertamur ad Dominum. Si isti non conuertantur vel vos reuertimini qui lapsu vario de innocentiæ fideique præcelso fastigio decidistis, bonum Dominum habemus qui velit donare omnibus, qui te per prophetam vocauit dicens. *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto: & iudicemur.* Ego, inquit, memor non ero, tu autem memor esto: hoc est, non reuoco illa, quæ cum delicta donauit tibi, velut quadam obliuione tecta sint, tu autem memor esto. Ego, inquit, memor non ero propter gratiam, tu memor esto propter correctionem: memor esto, vt scias donatum esse peccatum, ne glorieris quasi innocens, ne te iustificando plus ingrauеris, sed si vis iustificari, facere delictum tuum. Soluit enim criminū nexus verecunda confessio peccatorum. Vides quid à te exigat Deus tuus, vt memor sis eius quam accepisti gratiæ, non glorieris quasi non acceperis. Vides quā remissionis pollicitatione te prouocet ad confitendum. Vide ne reluctando mandatis cælestibus in deuotionem Iudæorum incidas, quibus dicit Dominus Iesus: *Cantauimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis.* Vilis sermo, sed non vile mysterium. Et ideo cauendum ne quis vulgari quadam

Ibidem Luc. 9. Prou. 2. Hier. 31. Ibid. al. peccantibus. Esa. 43. Ibidem. 1. Cor. 4. Luc. 7.

G sermonis huius deceptus interpretatione, putet nobis saltationis lubricæ histrionicos motus, & scenæ deliramenta mandari. hæc etiam in adolescentula ætate vitiosa sunt, sed saltationem eam mandauit, quia saltauit David ante arcam Domini. Totum enim decet, quidquid defertur religioni, vt nullum obsequium quod proficiat ad cultum & obseruantiam Christi erubescamus. Non ergo illa delicatum comes, atque luxuræ prædicatur saltatio: sed qua vnusquisque corpus attollat impigrum: nec humi pigra iacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritaliter Paulus cùm se pro nobis extenderet, & posteriora obliuiscens, priora appetens,
H contenderet ad brauium Christi. Tu quoque cum ad baptismum venis, manus eleuare, pedes quibus ad æterna conscendas velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc ergo mysterium: Cantauimus vobis, noui vtique canticum testamenti, & non saltastis: hoc est, non eleuastis animum ad spiritalem gratiam. Lamentauimus, & non plorastis: hoc est, non egistis pœnitentiam. Et ideo derelictus est Iudæorum populus, quia nec egit pœnitentiam, & gratiam refutauit. Per Ioannem pœnitentia, per Christum gratia. Istam quasi Dominus donat, illam quasi seruus annuntiat.
I Vtrumque igitur Ecclesia custodit: vt & consequatur gratiam, & non abiiciat pœnitentiam. Gratiam enim munus largientis est, pœnitentia delinquentis remedium. Sciuit Hieremias magnum remedium esse pœnitentiæ quam in Threnis suis suscepit pro Hierusalem, & ipsam inducit agentem Hierusalem, dicens: *Plorans plorauit in nocte, & lacryma eius in maxillis eius, nec est qui consoletur ab omnibus qui diligunt eam. Via Sion lugent.* Et adiecit: *In his ego fleo, oculi mei caligauerunt à fletu, quia elongauit à me qui me consolabatur.* Aduertimus quòd hunc malorū suorum acerbissimum cumulum arbitrabatur, quia deerat qui consolaretur mœrentē. Quomodo ergo vos ipsam
K consolationem aufertis, quis spem relaxandæ negatis pœnitentiæ? Sed audiant qui agunt pœnitentiam, quomodo agere debeant: quo studio, quo affectu, qua mentis intentione, qua in timorem concussione viscerū, qua cordis conuersione. *Vide,* inquit, *Domine quia tribulor, venter meus turbatus est à fletu meo, conuersum est cor meum in me.* Cognouisti intentionem animi, fidem mentis cognosce, & habitum corporis. *Sederunt,* inquit, *in terra, tacuerunt seniores filiæ Sion, & imposuerunt terram super caput suum, præcinxerunt se cilicio, deduxerunt in terram principes, virgines Hierusalem defecerunt in lacrymis, oculi mei caligauerunt: turbatus est venter meus, effusa est in terra gloria mea.* Sic fleuit & Niniue populus, & denunciatum excidium ci-
L uitatis euasit. Tanta est enim pœnitentiæ medicina, vt mutare videatur suam Deus sententiam. In te est igitur vt euadas, vult rogari Dominus, vult de se sperari, vult sibi supplicari. Homo es, & vis rogari vt ignoscas: & putas Deum tibi non roganti ignoscere? Ipse Dominus Hierusalem fleuit, vt quia ipsa flere nolebat, Domini lacrymis ad veniam † pertingeret. Ipse nos flere vult, vt euadere possimus, sicut habes scriptum in Euangelio: *Filiæ Hierusalem nolite me flere, sed vos ipsas flete.* Fleuit David, & meruit vt mortem populi pereuntis diuina remoueret misericordia, quando tribus sibi propositis optionibus, eam tamen in qua maiorem Domini mise-
M rationem experiretur, elegit. Quid erubescis tu peccata tua flere, cum Deus etiam prophetas iusserit flere pro populis? Denique & Ezechiel iussus est flere Hierusalem, & accepit librum, in cuius capite scripta erant, lamentatio, & melos, & væ: duo tristitia & vnum delectabile: quoniam ille salus erit in futurum, qui in hoc sæculo plus fleuerit. Cor enim sapientium in domo luctus, & cor stultorum in domo epularum. Et ipse Dominus ait: *Beati qui nunc fletis quia ridebitis.*

2. Reg. 6. Cicero in oratione pro Murena. Philip. 3. Luc. 7. Tren. 1. Ibidem. Ibid. Tren. 2. Iona 3. Luc. 19. al. pertineret. Luc. 23. 2. Reg. 24. Ezech. 2. Hebr. 7. Luc. 6.

De

De Lazaro suscitato, & fletu sororum eius: de lacrymatione quoque Iesu, vbi spiritalis resurrectio peccatorum innuitur: de inuidia quoque Iudæorum qui Lazarum interficere cogitabant, quorum duritiæ Nouatiani successores sunt, qui per pœnitentiam suscitatos interficere volunt. A

CAP. VII.

Psal. 94. FLeamus igitur ad tempus, vt exultemus in æternum.
Timeamus Dominum, præueniamus eum confiten-
do peccata nostra: corrigamus lapsus nostros, emende-
Mich. 7. mus errorem, ne & de nobis dicatur: *Heu me anima, quia*
periit reuerens à terra, & qui corrigat in hominibus non est.
Quid vereris apud bonum Dominum tuas iniquitates
Esai. 43. fateri? *Dic*, inquit, *iniquitates tuas, vt iustificeris.* Adhuc
reo culpæ, iustificationis præmia proponuntur. Ille B
enim iustificatur, qui proprium crimen sponte agnoue-
Prou. 18. rit. Denique iustus in exordio sermonis accusator est
sui. Nouit omnia Dominus, sed expectat vocem tuam:
non vt puniat, sed vt ignoscat, non vult vt insultet tibi
diabolus, & celantem peccata tua arguat. Præueni accu-
satorem tuum: si te ipse accusaueris, accusatorem nul-
lum timebis: si te detuleris ipse, etsi mortuus fueris, re-
uiuisces. Veniat ad monumentum tuum Christus, & si
viderit flere pro te Martham boni fœminam ministerij,
flere Mariam quæ attentè audiebat verbum Dei, sicut
Luc. 10. sancta Ecclesia quæ optimam partem sibi elegit. Moue-
bitur misericordia, cum viderit in tuo obitu lacrymas C
plurimorum, & dicet: *Vbi posuistis eum?* hoc est, in quo
Ioan. 11. reorum statu est, in quo pœnitentium ordine? Videam
quem fletis, si lacrymis suis ipse se moueat. Videã si iam
peccato ei cuius venia poscitur, defunctus est. Dicet
plebs: Veni, & vide. Quid est, veni? Hoc est, veniat pec-
catorum remissio, veniat defunctorum vita, mortuorũ
Ibid. resurrectio, veniat & in hunc peccatorem regnũ tuum.
Veniet itaque, & leuari lapidem iubebit, quem ceruici-
bus peccatoris lapsus imposuit. Potuit remouere lapi-
dem imperio sermonis (iubenti enim Christo etiam in-
sensibilis solet natura obedire) poterat tacita vt opera-
Matt. 6. tionis occultæ transferre saxum sepulchri, in cuius pas-
Ioan. 11. sione remotis lapidibus plurima defunctorum sepul- D
chra patuerunt: sed hominibus iussit vt remouerent la-
pidem in veritate quidem, vt increduli crederent quod
videbant, & aspicerent resurgentem mortuum: in typo
autem, quo nobis donaret vt leuaremus delictorũ one-
ra, moles quasdam reorum. Nostrum est onera remoue-
re, illius educere de sepulchris exutos vinculis. Videns
itaque graue onus peccatoris illacrymat Dominus Iesus
solam enim flere non patitur Ecclesiam. Compatitur di-
lectæ suæ, & dicit defuncto: *Veni foras*: hoc est, Quid
Ioan. 11. iaces in tenebris conscientiæ, & delictorum tuorum sor-
dibus, quodam reorum carcere? Exi foras, delictũ pro-
Esai. 43. prium prode vt iustificeris. Ore confessio fit ad salutem. E
Rom. 10. Si cõfessus fuerit à Christo vocatus, claustra rumpentur,
Ioan. 11. & omnia soluentur vincula, etiam si corruptelæ corpo-
Psal. 15. reæ fœtor grauis sit. Quatriduum enim habebat ille, cu-
De pœnit. ius fœtebat in tumulo caro: eius autem caro non vidit
dist. 1. c. corruptionem, triduo fuit in sepulchro. Carnis enim vi-
quantus- tia nesciuit, quæ ex quatuor constat elementorum sub-
libet. stantiis. Quantumlibet ergo mortui fœtor sit, aboletur
omnis, vbi sacrum redoleuerit vnguentum: & resurgit
defunctus, & solui iubentur eius vincula, qui adhuc in
peccato est: tollitur velamen de facie eius, quod verita-
tem gratiæ quam acceperat, obumbrabat. Sed qui veniã
Ioan. 11. donatus est, reuelare faciem, aperire vultum iubetur. Nõ
habet enim quod erubescat, cui peccatum remissum est.
In tanta verò Domini gratia tantóq; diuini muneris mi-
raculo, cùm oporteret vniuersos lætari, commoueban-
tur impij, & aduersùs Christum conciliũ congregabãt:
Lazarum quoque interficere volebant. Nonne meritò
eorum successores vos esse cognoscitis, quorum duritię
Ioan. 12. heredes estis? Nam & vos indignamini, & contra Eccle-
siam congregatis concilium; qui videtis mortuos in Ec-
clesia reuiuiscere, & peccatorum indultã veniã resusci-
tari. Itaque quod in vobis est, per insidiam rursus vultis
interficere suscitatos. Sed Iesus non reuocat beneficia,
immò cumulos liberalitatis amplificat. Reuisit sollicitè

suscitatum, & celebratæ resurrectionis gratiâ lætus ad
cœnam venit, quam ei sua præparauit Ecclesia in qua ille
qui fuerat mortuus, vnus inter discumbentes eum Chri- Ibidem.
sto inuenitur. Tunc mirantur omnes qui vident puro
vtique obtutu mentis, qui inuidere non norunt. Tales
enim Ecclesia filios habet. Mirantur, vt dixi, quomodo Ibidem.
ille qui iacebat in tumulo heri & nudiustertius, vnus sit
de discumbentibus cum Domino Iesu. Ipsa Maria mit-
tit vnguentum in pedes Domini Iesu. Ideo fortè in pe-
des, quia vnus de infimis ereptus est morti. Omnes enim
corpus Christi sumus, sed alij fortè superiora membra 1. Cor. 10 / 2. Cor. 13.
sunt. Os erat Christi Apostolus, qui dicebat: *Experimen-*
tum quæritis eius qui in me loquitur Christus. Os eius pro-
phetæ, per quos loquebatur futura, vtinam & ego pes Ioan. 12.
eius esse merear, & mittat in me Maria vnguentum
suum pretiosum, & vngat, & peccatum extergat.

De spiritalibus vnguentis, atque inibi auctor quadam modestè de se ipso subijcit.

CAP. VIII.

QVod igitur de Lazaro legimus, in vnoquoque de- Ioan. 11.
bemus conuerso peccatore credere, qui licet fœto-
rem habeat, tamen fidei pretiosæ emendatur vnguento. Ioan. 12.
Tantum enim gratiæ fides habet, vt vbi ante diem fœte- 1. Cor. 5.
bat mortuus, illic bono odore tota repleatur domus. Ibid.
Fœtebat Corinthia domus, quando scriptum est de ea, 2. Cor. 2.
Auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter
gentes. Fœtor enim erat, quia modicum fermentũ totam
massam corruperat. Cœpit bene olere cùm dicitur: *Si cui*
quid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, propter vos do- Ibid.
naui in persona Christi. Itaque liberato peccatore factum Ioan. 12.
est in ea gaudium magnum, & redoluit domus tota sua-
uitate gratiæ. Vnde bene conscius Apostolus quòd om-
nes apostolicę remissionis perfudisset vnguento, ait *Chri-*
sti bonus odor sumus Deo, in his qui salui fiunt. Huius igitur ef-
fusione vnguẽti lætantur omnes, solus Iudas contradicit.
Ergo & nunc qui præuaricator est, contradicit: reprehen-
dit qui proditor, sed a Christo ipse reprehẽditur, qui Do- Luc. 15.
minicæ remedium mortis ignorat, & tamen mysterium
sepulturæ non intelligit. Ideo enim & passus & mortuus
est Dominus, vt nos redimeret à morte. Hoc excellen-
tissimum indicat pretium suæ mortis, quo peccator ab-
soluitur, & nouam assumitur gratiam, vt veniant &
mirentur omnes quomodo cum Christo recumbat, &
laudantes Deum dicant: *Manducemus & epulemur, quia* Matt. 9.
hic mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Si quis
autem infidelis obiecerit, quare cum publicanis & pec- Ibid.
catoribus manducet, responderit ei: *Non opus est sanis me-*
dicus, sed his qui malè habent. Ostende igitur medico vulnus
tuũ, vt sanari possis: & si non monstraueris nouit: sed à te
expetit audire vocem tuã. Absterge lacrymis cicatrices
tuas. Sic peccatũ mulier illa in Euangelio fœtorémq; sui
erroris abstersit, sic culpã diluit, dum Iesu pedes lacry- Luc. 7.
mis lauit. Vtinam mihi quoque pedum tuorum lutum
Iesu reserues, quos dum in terra ambulas, inquinasti. V-
tinam sordes vestigiorum tuorum detergendas mihi of-
feras, quas ego actu meo tuis affixi gressibus. Sed vnde
mihi aqua viua quâ pedes tuos possim lauare? Si aquam
non habeo, habeo lacrymas, quibus dum pedes tuos
F lauabo, vtinã me ipsum diluã. Vnde mihi vt de me dicas:
Remissa sunt eius peccata multa, quoniam dilexit multum. Plus
debuisse me fateor, & plus dimissum mihi, qui de foren-
sium strepitu iurgiorum, & à publicę terrore admini-
strationis, ad sacerdotium vocatus sum: & ideo vereor Ibid.
ne ingratus inueniar, si minus diligam, cui plus dimissum
est. Sed non omnes mulierem istã æquare possunt, quæ
etiam Simoni, qui prandiũ Domino dabat, meritò prę-
lata est: quæ omnibus qui volunt veniã promereri, ma- Ibid.
gisterium præstitit, osculãdo pedes Christi, lacrymis lã-
uando, tergendo crinibus, vngendo vnguento. In osculo
insigne charitatis est, & ideo dicit Dominus Iesus: *Oscule-* Cant. 1.
tur me ab osculis oris sui. Capilli quid significant, nisi vt
mouearis, inclinata omni insularum dignitate sæcula-
rium, ad obsecrandam indulgentiam, vt ad terram fletis

teipse prosternas, vt humi iacens moueas misericordiã; G
Psal. 6. Vnguento quoque bonæ conuersationis exprimitur o-
dor. Rex nempe erat Dauid, & dicebat: *Lauabo per sin-*
Luc. 2. *gulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.*
Et ideo tantam gratiam meruit, vt ex eius familia Virgo
eligeretur quæ nobis partu proprio Christum ederet.
Ideo & ista in Euangelio prædicatur mulier. Tamen si
hanc æquare non possumus, scit Dominus Iesus & in-
Ioan. 12. firmis subuenire, vbi non est quæ possit parare conui-
Ioan. 11. uium, quæ deferre vnguentum, fontem aquæ viuæ se-
cum portare. Venit ipse ad sepulchrum. Vtinam ergo ad
hoc monumentum meum digneris accedere, Domine
Iesu, tuis me lacrymis laues, quoniam durioribus oculis
nõ habeo tantas lacrymas, vt possim mea lauare delicta. H
ibidem. Si illacrymaueris pro me, saluus ero: si dignus fuero la-
crymis tuis, fœtorem abstergo delictorum omnium. Si
Rom. 13. fuero dignus vt paulisper illacrymes, vocabis me de mo-
numento huius corporis, & dices, Exi foras: vt nõ intra
Ioan. 11. corporis huius angustias inclusæ teneantur cogitationes
meæ, sed egrediantur ad Christum, in lumine versentur,
Ioan. 12. vt non cogitem opera tenebrarum, sed opera lucis. Qui
enim peccatum cogitat, intra suam conscientiam studet
se ipse includere. Voca ergo foras seruum tuum. Quam-
uis ligatus vinculis peccatorum meorum vinctos habeã
pedes, innexas manus: & cogitationibus & operibus I
mortuis iam sepultus, te vocante liber egrediar, & inue-
niar vnus de discumbentibus in conuiuio tuo, & domus
tua pretioso replebitur vnguento, si quem redimere di-
gnatus es, custodieris. Dicitur enim: Ecce ille non in Ec-
clesiæ nutritus sinu, non edomitus à puero, sed raptus à
tribunalibus, abductus vanitatibus sæculi huius, à præco-
nis voce ad Psalmistę assuefactus canticum, in sacerdotio
manet non virtute sua, sed Christi gratia, & inter conui-
uas mensæ cælestis recumbit. Serua Domine munus
tuum, custodi donum quod contulisti etiam refugienti.
Ego sciebam quod non eram dignus vocari Episcopus
quoniam dederam me sæculo huic: sed gratia tua sum K
1. Cor. 15. quod sum, & sum quidem minimus omnium episcopo-
rum & infimus merito. Tamen quia & ego laborem ali-
quem pro sancta Ecclesia tua suscepi, hunc fructum tue-
re, ne quem perditum vocasti ad sacerdotiũ, eum sacer-
Hebr. 5. dotem perire patiaris, ac primum vt condolere norim
Abdiæ. 1. peccantibus affectu intimo. Hæc enim summa virtus,
quia scriptum est: *Et non gaudebis super filios Iuda in die per-*
ditionis eorum, & ne magna loquaris in die tribulationis eorum.
Gen. 38. sed quotiescumque peccatum alicuius lapsi exponitur,
compatiar: nec superbè increpẽ, sed lugeam & defleam:
vt dum alium fleo, me ipsum defleam, dicens: *Iustifica-*
Rom. 7. *ta est magis Thamar, quam ego.* Fortasse adolescentula lapsa L
sit, occasionibus quæ delictorum fomites sunt, decepta
ac præcipitata sit: peccamus & seniores. Repugnat in
Gen. 38. nobis lex huius carnis legi mentis nostræ, & captiuos
nos trahit in peccatum, vt faciamus quod nolumus. Illi
de ætate suppetit excusatio, mihi iam nulla. Illa enim
1. Tim. 6. debet discere, nos docere. Ergo iustificata est magis
Thamar, quàm ego. Incusamus alicuius auaritiam, re-
cordemur si nihil ipsi auarè fecimus: & si fecimus, quo-
niam radix est malorum auaritia, & tamquam sub terra
occultè in nostro serpit corpore; dicamus singuli: Iusti-
ficata est magis Thamar, quam ego. Si commoti fueri-
mus in quemquam grauiter, leuiorem causam laicus M
habet quàm Episcopus, eo quòd commotus egerit ali-
quid, retractemus nobiscum, & dicamus: Iustificatus
est magis iste qui commotionis arguitur, quàm ego.
Hæc enim dicamus, ipsi nobis caueamus, ne dicat no-
bis Dominus Iesus, aut quisquam de discipulis eius: *Fe-*
Matt. 7. *stucam in oculo fratris tui vides, trabem autem quæ in oculo tuo*
est, non vides? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, &
tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Non ergo eru-
bescamus dicere grauiorem nostram culpam esse, quàm
eius quem arguendum putamus, quia dixit hoc Iudas
qui arguebat Thamar, & recordatus suam ipse culpam
ait: *Iustificata est magis Thamar, quam ego.* In quo & altitudo
Gen. 38. mysterii est, & morale præceptũ, & ideo culpæ eius de-
putatũ nõ est, quia ipse se accusauit priùs quã ab aliis ac-
cusaretur. Non ergo gaudeamus super alicuius peccato,

sed magis lugeamus: quia scriptum est: Noli supergau-
dere mihi, inimica mea quia cecidi, sed resurgam: quo- Matt. 7.
niam si sedero in tenebris, Dominus illuminabit me.
Iram Domini sustinebo, quia peccaui ei, donec iustificet
causam meam, & faciat iudicium meum, & educat me
ad lumen, & videbo iustitiam eius: & videbit inimica
mea, & cooperietur confusione, quę dicit ad me. Vbi
est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt eam, &
erit in conculcationem sicut lutum in via. Nec immeri-
tò, quoniam qui lapsu alieno gaudet, diaboli gaudet
victoria. Et ideo doleamus magis cùm audimus perisse
hominem, pro quo Christus mortuus est, qui nec in
messe stipulam negligit. Atque vtinam hanc stipulam
in messe, hoc est, manem auenam fructus mei non abii- Rom. 14.
ciat, sed colligat, sicut ait: *Heu me, quia factus sum sicut*
qui colligit stipulam in messe, & racemum in vindemia: vt vel Michæ 14.
primitiua manducet in me gratiæ suæ, etsi posteriora
non approbem. Ergo & agendam pœnitentiam, & tri-
buendam veniam credere nos conuenit, vt veniam ta-
men tanquam ex fide speremus, non tamquam ex debi-
to. Aliud est enim mereri, aliud pręsumere. Tamquam
ex syngrapha fides impetrat. Præsumptio autem arro-
gantis est propior quàm rogantis. Priùs solue debitum, vt
quod speraueris, impetrare merearis. Solue boni affe-
ctum debitoris, vt vsuram non facias: sed fidei tuæ cen-
su contracti nominis fœnus euacues. Plura soluendi ha-
bet subsidia: qui Deo, quam is qui homini debet. Ho-
mo pecuniam pro pecunia reposcit, quæ non semper
debitori pręsto est: Deus affectum exigit, qui in tua po-
testate est. Nemo pauper est qui Deo debet, nisi qui se i-
psum pauperem fecerit. Et si non habet quæ vendat: ha-
bet quæ soluas. Oratio, lacrymę, ieiunia, debitoris bo-
ni census est, multòque vberior quàm si quis ex pretiis
fundorum pecuniam sine fide deferat. Denique pauper
erat Ananias cum vendito agro pecuniam deferret ad
Apostolos, vnde nec soluere se potuit, sed implicauit.
Diues illa vidua quæ duo æra minuta in gazophylacium Act. 5.
misit, de qua dictu est. Hæc vidua paupercula plus om- Luc. 12.
nibus misit. Non enim pecuniam Deus, sed fidẽ quærit.

De eleemosyna, qua intentione fieri debeat; de falsa quoque & infructuosa pœnitentia multiplicibus modis.

CAP. IX.

NEque ego abnuo liberalitatibus in pauperes factis
posse minui peccatum, sed si fides commendet ex-
pensas. Quid enim prodest collatio patrimonii sine gratia
charitatis: Sunt qui ad iactantiam solam decorem largi- Mat. 6.
tatis affectent, vt eo se probatos vulgo velint, quòd sibi
nihil reliquerint: sed dum præsentis sæculi mercedẽ re-
quirunt, nõ recondunt in futurum: & quia hìc percepe-
runt mercedem suam, illic sperare non possunt. Sunt qui
opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio per- 17. q. 1. c.
petuo, vbi Ecclesiæ contulerint, postea reuocãdas puta- sunt qui
runt: quibus nec prima merces rata est, nec secũda: quia opes.
nec prima iudiciũ habuit, & secunda habuit sacrilegium.
Sunt quos pœnitet opes suas diuisisse pauperibus: sed eos
qui pœnitentiam agunt, hoc solum timere oportet, ne
ipsius pœnitentiæ agant pœnitentiam. Nam plerique fu-
turi supplicii metu, peccatorum suorũ conscii pœniten-
tiam petunt: & cùm acceperint, publicæ supplicationis
reuocantur pudore. Hi videntur malorum petiisse pœ-
nitentiam, agere bonorum. Nonnulli ideo poscunt pœ-
nitentiam, vt statim sibi reddi communionem velint. Hi
non tam se soluere re cupiunt, quàm sacerdotem ligare. De pœnit.
Suam enim conscientiam non exuunt, & sacerdotis in- dist. 1. c.
duunt, cui pręceptum est: *Nolite sanctum dare canibus, ne-* nonnulli.
que miseritis margaritas vestras ante porcos: hoc est, immun-
dis spiritibus sacrę communionis non facilè impertien- Mat. 7.
da consortia. Itaque videas eos candidata veste incedere,
quos lugere & gemere oportebat, quia vestem illam
† ablutionis & gratię sordidarunt: fœminas autem mar-
garitis onerare aures, curuare ceruices, quas bene Chri- al. obla-
sto non auro inclinarent: quę se ipsas flere debe- tionis.
bant, quòd margaritam quæ de cælo est, perdiderunt.

Sunt etiam qui arbitrentur hanc esse pœnitentiam, si abstineant à sacramentis cælestibus. Hi seueriores in se iudices sunt qui pœnam præscribunt, si declinant remediũ, quos vel pœnam suam conueniebat dolere, quia cælesti fraudarentur gratia. Alij proposita spe agendæ pœnitentiæ licentiam sibi delinquendi propagatam putant, cùm pœnitentia remedium peccati sit, non peccandi incentiuum. Vulneri, enim medicamentum necessarium est, non vulnus medicamento: quia propter vulnus medicamentum quæritur, non propter medicamentum vulnus desideratur. Infirma deinde spes quæ committitur tempori, cùm omne tempus incertum sit, non omni spes tempori sit vt superstes.

De pœnit. dist. 1. c. sunt qui arbitrantur.

Quòd pœnitentia sit facienda cum humilitate & oratione atque fletu, quorum necessitas exemplis scriptura probatur: de pœnitentia quoque publica in Ecclesia non iteranda, & de renuntiatione sui ipsius atque pristinæ vitæ, & crucis Dominicæ baiulatione pœnitentibus opportunè.

Cap. X.

AN quisquam ferat vt erubescas Deum rogare, qui non erubescis rogare hominem? & pudeat te Deo supplicare quem non lates, cùm te non pudeat peccata tua homini quem lateas, confiteri? Antestes precationis & conscios refugis, cùm si homini satisfaciendum sit, multos necesse est ambias, obsecres vt dignentur interuenire, ad genua te ipse prosternas, oscuteris vestigia, filios offeras culpæ adhuc ignaros, paternæ etiam veniæ precatores? Hoc ergo in Ecclesia facere fastidis, vt Deo supplices, vt patrocinium tibi ad Deum obsecrandum sanctæ plebis requiras, vbi nihil est quod pudori esse debeat, nisi non fateri: cùm omnes simus peccatores, vbi ille laudabilior qui humilior: ille iustior, qui sibi abiectior? Fleat pro te mater Ecclesia, & culpam tuam lacrymis lauet, videat te Christus mœrentem, vt dicat: *Beati tristes, quia gaudebitis.* Amat, vt pro vno multi rogent. Denique in Euangelio motus viduæ lacrymis, quia plurimi pro ea flebant, filium eius resuscitauit. Ideo citius exaudiuit Iesus Petrum vt Dorcas resurgeret, quia pauperes mortem mulieris ingemiscebant. Ideo ipsi Petrò statim dimisit, quia amarissimè fleuit. Et tu si amarissimè fleas, Christus ad te respiciet, culpa discedet. Vsus doloris ablegat luxuriam criminis, erroris delicias. Ita dum dolemus admissa, admittenda excludimus, & fit quędam de condemnatione culpæ, disciplina innocentiæ. Nil ergo te reuocet à pœnitentia, hęc tibi communis cum sanctis est: vtinámque imitanda talis, qualis sanctorum deploratio. Dauid manducabat sicut panem cinerem & potum suum lacrymis temperabat. Ideo nunc ampliùs gaudet, qui ampliùs fleuit. *Per exitus aquarum descenderunt*, inquit, *oculi mei*. Ioannes multum plorauit, & reuelata sibi dicit Christi mysteria. At verò illa mulier, quæ cùm esset in peccatis & deberet flere, gaudebat, & veste purpurea atque coccinea operiebatur, & auro se multo & pretiosis lapidibus ornabat, æterni fletus nunc luget ærumnam. Meritò reprehenduntur qui sæpius agendam pœnitentiam putant, quia luxuriantur in Christo. Nam si verè agerent pœnitentiam, iterandam postea non putarent: quia sicut vnum baptisma, ita vna pœnitentia, quæ tamen publicè agitur. Nam quotidianis nos debet pœnitere peccati: sed hæc delictorum leuiorum, illa grauiorum. Facilius autem inueni qui innocentiam seruauerint, quàm qui congruè egerint pœnitentiam. An quisquam illam pœnitentiam putat, vbi acquirendę ambitio dignitatis, vbi vini effusió, vbi ipsius copulæ coniugalis vsus? Renuntiandum sæculo est, somno ipsi minus indulgendum quàm natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus est gemitibus, viuendum ita, vt vitali huic moriamur vsui, se ipsum homo abneget, & totus immutetur: sicut quendam adolescentem fabulæ ferunt propter amores meretricis peregrè profectum, & abolito amore regressum postea veteri occurrisse dilectæ, quæ vbi non interpellata, mirata putauerit non recognitam, rursus

Rom. 3. De pœnit. dist. 1. c. fleat. Luc. 6. Luc. 7. Act. 9. Luc. 22. Psal. 101. Psal. 118. Apoc. 5. Apoc. 17. De pœnit. dist. 3. c. reperiuntur. lib. 4. sent. dist. 14. §. post hæc & §. illud autem. 1. Tim. 5. Ephes. 4. De pœnit. dist. 1. c. sunt qui §. facilius.

A occurrens dixerit: Ego sum: responderit ille: Sed ego non sum ego. Vnde bene Dominus ait: *Qui vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Etenim qui mortui & sepulti Christo sunt, non debent iterum velut viuentes de hoc mundo decernere. *Ne tetigeritis*, inquit, *nec attaminaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu, eo quod ipse huius vitæ vsus corruptela sit integritatis.*

Matt. 16. Coloss. 2. Ibidem

De non differendo pœnitentiam, & de grauitate pœnæ conscientiæ præteritorum peccatorum memoris, & qua ratione seipsam abscondere possit; de motibus quoque sensitiuis menti repugnantibus, quomodo ad petram Christum elidi debeant. B

Cap. XI.

BOna ergo pœnitentia; quæ si non esset, omnes ad senectutem differrent ablutionis gratiam. Quibus satis responsi sit, quia melius est vt habeam quod faciã, quàm nõ habeam quo vestiar. Sed sicut semel assuta redintegrantur, ita frequenter sута soluuntur. Eos autem qui pœnitentiam differunt, satis ipse Dominus admonuit, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum* C *cælorum.* Nescimus qua hora fur veniat, nescimus an proxima nocte à nobis reposcatur anima. Adam post culpam statim de paradiso Deus eiecit, non distulit, sed statim separauit à deliciis, vt ageret pœnitentiam, statim tunicam vestiuit pelliceam, non sericam. Quid enim est quod differas? An vt plura peccata committas? Ergo quia Deus bonus est, ideo tu malus, & diuitias bonitatis eius & patientiæ contemnis omnia? Sed bonitas Domini magis ad pœnitentiam te debet adducere. Ideo ad omnes sanctus Dauid dicit: *Venite adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus ante Dominum qui fecit nos.* D De peccatore autem sine pœnitentia mortuo, quia nihil aliud superest nisi grauiter mœrere, nisi flere, habes plorantem ipsum & dicentem: *Filius meus Abessalon, filius meus Abessalon.* Qui enim penitus est mortuus, sine vlla exceptione defletur. De his qui exules atque peregrini limitum paternorum, quos lex Moysi sancta præscripsit, mundanis implicabantur erroribus, audis canentem: *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion.* Inducit enim lapsorum gemitus, & in ipso præsentium & retum labentium adhuc positos statu debere resipiscere, eorum videlicet exemplo qui propter peccati pretium deducti erant in captiuitatis ærumnam. Nihil est autem quod tàm summo dolori sit, quàm si vnusquisque positus sub captiuitate E peccati recordetur vnde lapsus sit, atque vnde deciderit, eo quod ad corporea atque terrena ab illa speciosa ac pulchra diuinæ conditionis intentione deflexerit. Sic habes Adam abscondentem se vbi Deum cognouit esse præsentem, & quæsitum latere voluisse, & vocatum à Domino ea voce quæ latentis morderet affectum, hoc est, *Adam vbi es*: hoc est, cur te abscondis? cur lates? cur fugis eum quẽ videre desiderabas? Ita grauis culpa est conscientiæ, vt sine iudice ipsa se puniat, & velare se cupiat, & tamen apud Deum nuda sit. Et ideo nemo in peccato positus arrogare sibi debet auctoritatem aut vsurpationem sacramentorum, quia scriptum F est: *Peccasti quiesce.* Quod in præsenti Psalmo Dauid dicit: *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.* Et infra: *Quemodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Si enim caro menti repugnat, nec subdita est animi gubernaculo, & mentis imperio, aliena est terra, quæ non domatur exercitio cultoris, & ideo nõ potest fructus charitatis, patientiæ, ac pacis afferre. Melius est ergo tunc quiescere, cùm exercere non queas opera pœnitentiæ, ne in ipsa pœnitentia fiat quod postea indigeat pœnitentia. Quæ si semel fuerit vsurpata, nec iure celebrata: nec prioris fructum obtinet, & aufert vsum posterioris. Sanè & cùm caro repugnat, mens ad Deum debet esse intenta: & si opera non sequuntur, fides non desetatur: & si impugnant vel

Matt. 4. Matt. 24. Luc. 12. Gen. 3. De pœnit. dist. c. 1. c. Adam. Rom. 2. Psal. 94. 2. Reg. 19. Psal. 136. De pœnit. dist. 1. c. sunt qui. § nihil est. Gen. 3. Rom. 2. De pœnit. dist. 1. c. sunt qui. §. nemo in peccatis. Gen. 4. Psal. 136. Ibidem. De pœnit. dist. 3. c. in salicibus. Rom. 7. De pœnit. dist. 3. c. siquis autem § pœnitentia semel vsurpata.

carnis illecebræ vel potestates aduersariæ, maneat mens Deo dedita. Tunc enim maximè vrgetur, cùm caro cedit, & sunt qui vehementer incumbant miseræ animæ, quærentes omne auferre præsidium. Vnde illud est: *Exinanite vsque ad fundamentum in ea.* Quam misertus Dauid ait: *Filia Babylonis misera.* Misera vtique, quia Babylonis filia est, quæ Dei filia esse desiuit. Cui tamen medicum inuitat, dicens: *Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram:* hoc est, qui infirmas & lubricas cogitationes elidat ad Christum; qui omnes irrationabiles motus sui reuerentia & disceptatione comminuat, vt si adulterino quis amore rapiatur, excludat ignem, copulamque meretricis, & se studio suo abdicet, vt Christum acquirat. Didicimus ergo & agendam pœnitentiaim, & eo agendam tempore quo culpę deferuescat luxuria, & in captiuitate peccati positos, reuerentiores nos non vsurpatores esse debere. Nam si Moysi propiùs accedere gestienti, vt cognitionem mysterij cælestis hauriret, dicitur: *Solue calceamentum pedum tuorum:* quantò magis nos animę nostræ pedes exuere vinculis corporalibus, & gressus omnes mundi istius nexu debemus absoluere?

Lib. 4 sent. dist. 14. §. illud autem. — *Psal. 136.* — *Ibidem.* — *Ibid.* — G — *Prou. 6.* — *De pœnit. dist. 1. cap. sunt qui §. didicimus ergo.* — *Exod. 3.*

SANCTI AMBROSII DE POENITENTIA LIBRI SECVNDI FINIS.

Capita libri de institutione Virginis.

1. *De commendatione Eusebij quòd Ambrosiam filiam suam Deo deuouerit, ac de laude huiusce modi oblationis, virtute quoque taciturnitatis, & loco orandi.*
2. *De commendatione ordinis in oratione seruandi, & quòd à diuinis laudibus inchoandum sit, & quomodo virgo tria in se seruare debeat.*
3. *Quòd sexus muliebris non sit culpandus propter erroris causam quam Eua inuexit: & quomodo omnium animantium gratia foris, hominis autem intus existat.*
4. *Quomodò per mulierem Ecclesiæ gratia figuratur: quòque mulier lapsus sui in peccatum excusationem habeat, quam vir non habet.*
5. *Quomodo mulierē audire vir iubeatur: quomodo etiam Maria non solùm virginitatis incentiuum attulerit, sed & Deum intulerit: & de confutatione hæreticorum, qui sanctissimam Mariam perseuerasse virginem negauerunt.*
6. *Quomodo derogauerit virginitati Mariæ quòd coniunx Ioseph nominata fuerit.*
7. *Quod Maria pudorem numquam mutauerit, quæ nec animum mutauerat.*
8. *Quod Maria sit porta illa clausa quam Ezechiel descripsit, in qua sedit Christus, & exiuit.*
9. *Quemadmodum virgo Maria sit virga; & hortus clausus, ac paradisus, & fons signatus, atque porta clausa.*
10. *Quod Christus qui corona est virginum, sit vnus, sicut & pater vnus est, & spiritus vnus: & quomodo in personis diuinis sit æqualitas.*
11. *Quod nulli alij laborare aut seruire debeamus, nisi soli Christo, qui primus est: & quomodo aliquando secundus & nouissimus dicatur.*
12. *Quomodo Christus dicatur iuuenis secundus, & finis omni populo eius, quomodo etiam virgo Maria dicatur aula regalis.*
13. *Quomodo Mariæ virginitas dicatur leuis nubes, super quem Dominus sedit, quæ aliis virginibus pluuiam spiritalem irrorat, & vnguentum integritatis.*
14. *Quomodo gressus Mariæ speciosi dicantur in calceamentis: & quod moduli femorum suorum similes sint torquibus, & vmbilicus crater tornatilis, & venter sicut aceruus tritici minuti inter lilia.*
15. *Quomodo sacræ virgines dicantur lilia Christi, & de anno Dominicæ benignitatis.*
16. *Quomodo filiæ Hierusalem egredi iubeantur ad videndum regem Salomon: & de stola piæ operationis quam induere debent virgines.*
17. *Quomodo in virginibus videatur angelorum vita in terris, quam in paradiso amiseramus, & deuota deprecatio quam Ambrosius fecit super virginem velandam.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS AD EVSEBIVM DE INSTITVTIONE VIRGINIS LIBER

De commendatione Eusebij quòd Ambrosiam filiam suam Deo deuouerit, ac de laude huiusce modi oblationis, virtute quoque taciturnitatis, & loco orandi.

CAPVT PRIMVM.

COMMENDAS mihi pignus tuum, quod æque est meum, Ambrosiam Domini sacram: & pio affectu tibi asseris pręstantiorē reliqua sobole sollicitudinem. Et verè ita est apud mentem fidelem. Cęteros enim instituis, vt emittas domo, atq; alienis copules: istā tecum semper habebis. In cæteris quoq; paternæ vteris pietatis necessitudine, in hac vltra patrem procedis, votoque & studio progrederis, vt placeat Deo. Quę cum sit pręstantior causa votorum, sola tamē soluat quidquid pro se & pro omnibus filiis debes. Hoc est sacrificium quod Abel obtulit ex primitiuis ouium suarū fœtibus. Quod & Apostolus prę cęteris laudat, ad Corinthios dicens: *Quoniam qui statuit in corde suo firmus, & iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit.* Igitur & qui ma-

Gen. 4. — *1. Cor. 7.*

trimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Vnde pulchrè Dauid cùm descripsisset A
Ecclesiæ gratiam, cuius omnia gloria intus est, non foris,
Psal. 44. (in bonis enim cogitationibus atque immaculato castitatis affectu, & sinceræ proposito conscientiæ summa
Ibidem. est laus) subtexuit, dicens: *Afferentur regi virgines post eam.* Et conuersus ad Dominũ patrem: *Proxima*, inquit,
Cant. 2. *eius afferentur tibi: afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum regis.* Quæ est proxima, nisi quæ
Christo propinquat, cui dicit Deus verbum: *Exurge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea, quia ecce hiems*
Galat. 6. *præteriit?* Antequam verbum Dei reciperet, hiems erat, inhonora, sine fructu: vbi verbum Dei recepit, & mundus ei est crucificus, æstas est facta. Denique feruore sancti
Cant. 4. Spiritus vaporata, flos esse cœpit, & spirare odorem B
Ioan. 1. fidei, fragrantiam castitatis, suauitatem gratiæ. Vnde & alibi addidit: *Oculi tui columbæ extra taciturnitatem tuam:* eo quòd tota spiritalis & simplex sicut columba (in cu-
Eccl. 3. ius specie visus est à Ioanne descendere Spiritus sanctus)
Esa. 50. spiritalia videat, & nouerit ea quę viderit tacere mysteria. Non enim mediocris virtus, tacere. Est enim & tempus tacendi, sicut tempus loquendi: sicut & scriptum est: *Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt sciam quando oporteat*
Cant. 8. *dicere sermonem.* Virginitatis itaque dos quædam est verecundia, quæ commendatur silentio. Ideo Ecclesiæ gloria intus est, non vtique in multiloquio, sed in sensibus vel in penetralibus sacramentorum, sicut ipsa dicit C
ad sponsum: *Quis dabit te fratrem mihi lactentem vbera matris meæ?* Inueniens te foris osculabor te, & quidẽ nõ
Cant. 2. spernent me: assumam te, & ducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Et supra ait:
Psal. 18. *Introduxit me rex in cubiculum suum.* Foris osculatur Ecclesia Christum & ab eo in cubiculum introducitur.
Philip. 2. Osculatus est eam foris, quando tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit tamquam gigas ad cur-
Ioan. 1. rendam viam. Tamquam gigas foris est, quia non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo formam serui accepit. Foris ergo factus est, qui erat intus. Vide illum intus, quando legis quòd in sinu est patris: cognosce illum foris, quando nos quærit vt redimat. Foris sibi factus est, vt D
mihi intus esset, & fieret medicus noster. Ibi ergo simus,
Mat. 6. vbi Christus medicus est, radicatus & fixus in cordibus nostris. Et ideo sicut ipse præcepit: *Cùm oras, intra in cubiculum tuum, & effunde super te animam tuam.* Cubi-
Eccl. 10. culum tuum interiorum secretum est, cubiculum tuum conscientia tua est. Denique Ecclesiastes tibi dicit: *Et quidem in conscientia tua regem ne maledixeris, & in penetralibus cubiculorum ne maledicto deuoueris diuitem. Ibi ergo ora, & ora in occulto: vt audiat te qui in occulto audit, & ora sine ira &*
Mat. 6. *disceptatione, abdicato occulta dedecoris.* Iustus enim non pro-
1. Tim. 2. ditionem criminis metuit, sed contagionem.

E

De commendatione ordinis in ordine seruandi: & quòd à diuinis laudibus inchoandum sit, & quomodo virgo tria in se seruare debeat.

Cap. II.

Tob. 12. QVàm bona oratio cum misericordia! Bona oratio quæ ordinem seruat, vt primo à diuinis inchoemus laudibus. Si enim cùm apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere: quantò magis eum Do- F
Psal. 49. minum nostrum precamur? Primo ergo immolemus
1. Tim. 2. Deo sacrificium laudis, & Apostolus dicit: *Obsecro ergo primo omnium fieri orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones.* Doceat te Dauidicus Psalmus octauus,
Psal. 8. qui cœpit à Dei laudibus: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra? Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Hactenus oratio, inde obsecratio:
Ibid. Vt destruatur inimicus, postulatio, vt lunam, & stellas videat: lunam Ecclesiam, stellas filios Ecclesiæ, cælestis gratiæ luce fulgentes: & quod petit, prophetico spiritu visurum se esse promittit, gratiarum actio, quòd tuetur Dominus hominem, & hunc corporis nostri diuina visitatione confirmat: vel quò homini animantium genera vniuersa subiecit. Similiter & Dominica oratio omnia comprehendit, quam vulgare non opus est. Tu autem qui legis, quemadmodum distinguere debeas recognoscis, præcipuè tamen (vt dixi) commendanda est oratio, sicut præmisi, placitate animi & tranquillitate, vnusquisque sibi constet & congruat, & fiat
illud quod scriptum est: *Si duobus ex vobis conuenerit super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet à patre meo qui in cælis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum.* Qui sunt isti duo, nisi anima & corpus? Vnde & Paulus castigabat carnem suam, & *Matt. 18.*
seruituti redigebat, vt esset animæ tamquam imperatrici suæ caro subdita, & mentis imperiis obtemperaret; *1. Cor. 9.*
ne esset in vno homine dissidium, ac bellum intra se gereret, & legi mentis repugnaret lex corporis. Duo igitur
ista diuersa ratione quadam & pace iungebat, secun- *Rom. 7.*
dũ quod ipse asseruit, dicens: *Quia Christus est pax nostra, qui*
fecit vtraque vnum, & medium parietem sepis, soluit inimici- *Ephes. 2.*
tias in carne sua: ne id ageret quod nollet, atque id faceret quod odisset. Isti ergo sunt duo, anima & caro. Vnde & Dauid ait: *Non timebo quid faciat mihi caro*, quam ad-
uersariam animæ suæ nosset. Quæ tamen duo (vt eui- *Psal. 55.*
dentiùs exprimamus) non solum duo sunt, sed etiam duo homines: vnus interior, alter exterior. Isti duo si sibi propositi in æqualitate concurrant, vt cogitationes factis, & cogitationibus facta conueniant, vitæ nostræ
tota sine vlla offensione voluetur, vt quemadmodum *Psal. 76.*
scriptum est; *Vox tonitrui in rota.* Isti igitur duo vnum *Ephes. 2.*
sed vnus homo. Vnde & Apostolus ait: *Vt duos conderet in vno homine, faciens pacem & reconciliaret vtrosque in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semet ipso, vt in vtrisque accessum habeamus in vno spiritu ad patrem.* Sunt
etiam duo homines, vetus & nouus. Vetus ille peccato *Rom. 6.*
obnoxius & absoletus, ac vestimenti veteris similitudine attritus & scissus, quem in baptismate affigimus cruci. Vnde Apostolus ait: *Quia vetus homo noster simul crucifixus est cruci, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato.* Vetus ergò affigitur, vt moriatur peccato.
vt nouus resurgat qui renouatur per gratiam. Diximus *Matt. 18*
de duobus. Forsasse dicat aliquis: Quid de tribus dicis, quoniam sic habet scriptura: *Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum?* Hinc quo-
que ratio manifesta est, quia idem Apostolus dicit: *1. Thess. 5.*
Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima, & corpus sine querela in die Domini nostri Iesu Christi seruentur. Vbi ergò tres integri, ibi Christus est in medio eorum: qui hos tres intus gubernat & regit, ac fideli pace componit. Hæc igitur tria, integra præ cæteris in se virgo custodiat, vt nullam det sacræ virginitatis querelam, & sit inoffensa, sine ruga, sine macula. De qua licet frequentibus libris dixerimus, tamen memorati pignoris causa hunc ad te librum condendum arbitrati sumus.

Quod sexus muliebris non sit culpandus propter erroris causam quam Eua inuexit: & quomodo omnium animantium gratia foris, hominis autem intus existat.

Cap. III.

BOna virginitas, quæ sexum vtrumque non solum absoluit à crimine, verumetiam prouocauit ad gratiam. Accusamus autem plerumque fœmineum sexum quod erroris causam inuexerit: & non consideramus quantò iustiùs in nos obiurgatio retorqueatur. Nam vt repetamus à principio, & rerum exordia interrogemus, quantum ei delatum sit, inuestigabimus, & quàm
in misera conditionis humanæ fragilitate, fœmina inue- *Gen. 1.*
nerit gratiam. Nam cùm omnia opera sua laudauerit Deus cælum, terram, maria, noctem & diem, quòd
ista proficerent ad vsum laboris, illa ad fructum quietis, *Gen. 2.*
laudauerit feras, bestias: vbi ad hominem ventum est, solus non videtur esse laudatus: propter quem omnia

generata sunt. Quæ igitur causa est, nisi forte ea, quia alia in specie sunt homo in occulto? Nihil in bestiis plus reperias, quàm quod videtur. in homine nihil est inferius, quàm quod videtur: qui cùm ex animo constet, & corpore, hoc vtique in eo seruit quod videtur: illud autem in eo tegit hominem quod non videtur. Meritò ergo alia in exordio laudantur, istius laudatio non promitur, sed reseruatur: quia aliorum gratia foris, huius intus est. Aliorum in natiuitate, huius in corde. Quid enim tam altum & tam profundum quàm mens hominis, quæ quasi inuolucro quodam corporis tegitur & occultatur, vt eam haud facilè quisquam introspicere & speculari queat? Ideo ergo homo non ante laudatur, quia non in forensi pelle, sed in H interiore homine ante probandus, sic prædicandus est: quem præclarè definiuit Apostolus Petrus, dicens: *Absconditum esse cordis hominem in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante Deum locuples.* Meritò ergo differtur, vt sequatur fœnerata eius laudatio, cuius dilatio non dispendium, sed incrementũ est. Nemo ergo se despiciat quasi vilem, nec coutuitu corporis sese æstimet. Nam etsi dixerit sanctus Iob: *Nudus exiui de ventre matris meæ, nudus & hinc abibo*: habuit tamen quo non solum inter homines, sed etiam apud Deum diues inueniretur. Quid autem locupletius, quàm quod ad imaginem Dei est ac similitudinem? Ad imaginem autem interior est homo, non iste exterior: ille qui sensu æstimatur, non qui oculis cõprehenditur. Ille ergo nobis spectandus est, qui serius inuestigatur. Ideo Deus non putauit hominis fabricam esse laudandam, quia maior eius virtute est portio. Præclara quidem species, & præstantior cæteris animantibus: sed irrationabilia specie corporis æstimentur; ea autem quæ rationis plena sunt, communem laudem sequestrent. Homo igitur mihi non tam vultu quàm affectu admirandus emineat atque excellat: vt in his laudetur, in quibus etiam Deus prophetico iudicio laudatur, de quo scriptum est: *Terribilis in consiliis super filios hominum*: cuius opera coram Deo luceant, qui bona iugibus operibus facta contexat: & ideo laudatio eius non in exordio, sed in in fine est. *Nemo enim nisi legitimè certauerit, coronabitur.* Ideóque Sapiens tibi dicit: Ante mortem non laudes hominem quemquam. Qua ratione hoc dixerit, superius docuit, dicens: *Quia in fine hominis nudantur opera eius.* Spectemus tertium, in quo manifestauit Deus sententiam suam. Cùm enim fecisset hominem, & posuisset in paradiso operari & custodire, dixit: *Non est bonum solum esse hominem. Faciamus*, inquit, *ei adiutorium secundum se.* Sine muliere igitur homo non habet laudem, in muliere prædicatur. Nam cùm dicit: *Non est bonum solum esse hominem*, confirmat vtique bonum esse hominum genus, si virili sexui fœmineus sexus accedat. Simul illud considerandum, quia ille de terra factus & limo est, ista de viro. Et caro quidem limus, sed ille adhuc informis, iste formatus. Iam illud Apostolicum præclarum arcessamus exemplum quod habemus scriptum: *Quia relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia.*

1. Petr. 3. — Iob. 1. — Gen. 1. — Psal. 65. — 2. Tim. 2. — Eccles. 11. — Ibid. — Gen. 2. — Ibid. — Ephes. 5.

Quomodo per mulierem Ecclesiæ gratia figuratur: quòdque mulier lapsus sui in peccatum excusationem habeat quam vir non habet.

CAP. IV.

ADuertimus itaque per mulierem cæleste illud impletum esse mysterium, Ecclesiæ in ea gratiam figuratam, propter quam Christus descendit, & æternum illud opus humanæ redemptionis absoluit. Vnde & Adam vocauit nomen mulieris suæ vitam. Nam & in populis per mulierẽ successionis humanæ series & propago diffunditur, & per Ecclesiam vita conquiritur æterna. Sanè negare non possumus quod errauerit mulier. Quid miraris tamen si infirmior lapsus est sexus, cùm sit lapsus etiã fortior? Mulier excusationem habet in peccato, vir non habet. Illa (vt scriptura asserit) a sapientissimo omnium serpente decepta est, tu a muliere: id est, illam superior creatura decepit, te inferior. Te enim mulier decepit, il-G lam malus licet, tamen angelus. Si tu inferiori non potuisti resistere, quomodo illa potuit superiori? Culpa tua illam absoluit. Si de merito culpæ dubitas, interrogemus sententiam quæ illi dictum est: *In tristitia paries filios, & ad virum conuersio tua, & ipse tibi dominabitur.* Viro autem dicitur: *Terra es, & in terram ibis.* Et verè iuxta hanc sententiam, quandoquidem si Adam quod à Domino Deo audierat, seruare non potuit, quomodo potuit seruare mulier quod audiuit à viro? Si illum Dei vox non confirmauit, quomodo istam vox firmaret humana? Denique Adam conuentus quòd contra diuina quæ coram audierat præcepta gustasset, nihil habuit quod diceret, H nisi quòd sibi mulier dedisset, & manducasset: mulier autem ait: *Serpens traduxit me, & manducaui.* Quanto maior mulieris absolutio? Ille arguitur, hæc interrogatur. Adde illud, quod & prior culpam fatetur. Etenim quę se dicit esse seductam, testatur errorẽ. Erroris igitur medicina, confessio est. In iudicio ipso quanto clemẽtior mulier vitæ? Ille mulierem suam accusauit, ista serpentem? hoc est, ne accusata crimen retorsit, sed ipsum accusatorem suum maluit (si posset) absoluere quàm ligare. Habes igitur & culpæ absolutionem in confessione, & sententię in executione. *In tristitia*, inquit, *paries filios.* Com-I mendationis suæ pondus agnoscit, munus pœnalis cõditionis exequitur. Pro te mulier doloribus suis militat, & remunerationem ex pœna inuenit, vt per filios per quos affligatur liberetur. Facta est itaque gratia ex iniuria, salus ius infirmitate. Scriptum est enim: *Quia salua erit per filiorum generationem.* Cum salute itaque parit, quos in tristitia parturiuit: & ad laudẽ educat, quos peperit cũ dolore. Sed dicis ô vir, quia mulier tentatio fuerit viri. Verũ est: & etiam si est decora, ecce alia tentatio. Tamen Abrahæ descendenti in Ægyptum, vxoris pulchritudo nõ nocuit, immò magis profuit: honoratus est enim per vxorem, non ludibrio habitus in vxore. Cur autem tu vultus K decorem in coniuge magis quàm morum requiras? Placeat vxor honestate magis quàm pulchritudine. Illa eligatur, quę Saram moribus referat. Non est vitium mulieris, esse quod nascitur: sed vitium viri est quærere in vxore quo sæpe tentetur: in quo si infirmior fuerit mulier ipsa labatur: si fortior, vir periclitetur. Non possumus reprehendere diuini artificis opus: sed quem delectat corporis pulchritudo, multo magis illa delectet venustas, quæ ad imaginem Dei est intus non foris comptior. Si ergo vxor tentatio est, esto cautior: quęre remedium aduersus tentationis periculum. *Vigilate*, inquit, *& orate, ne intretis in tentationem.* Dominus hoc dixit, vir audiuit, mulier impleuit. Quotidie mulieres ieiunant, & non L indicta prę̨stant ieiunia: peccatum agnoscunt, accersunt remedium. Semel de interdicto mulier manducauit, & quotidie ieiunium soluit. Qui secutus es errantẽ, sequere corrigentẽ. Ambo manducastis, cur sola ieiunat? hoc est, ambo deliquistis, cur sola remedium quęrit erroris?

Ibidem. — Ibidem. — Ibid. — 1. Tim. 2. — Gen. 12. — Matt. 26. — Gen. 3.

Quomodo mulierem audire vir iubeatur: quomodo etiam Maria non solùm virginitatis incentiuum attulerit, sed & Deum intulerit: & de confutatione hæreticorum, qui sanctissimam Mariam perseuerasse virginem negauerunt.

CAP. V.

M VEni Eua iam sobria, veni Eua, etsi in te aliquando intemperans, sed iam in prole ieiuna. Veni Eua iam talis. vt non de paradiso excludaris, sed rapiaris ad cælũ. Veni Eua iam Sara, quę parias filios nõ in tristitia, sed in exultatione: nõ in mœrore, sed risu, Isaac tibi multiplex nascetur. Veni iterum Eua iam Sara, de qua dicatur viro: Audi Sarai vxorem tuam. Sis tu licet viro subdita, qua esse te deceat: cito tamen soluisti sententiam, vt vir te audiri iubeatur. Si typum Christi illa pariendo à viro meretur audire, quantum proficit sexus qui Christum salua tamen virginitate generauit? Veni ergo Eua, iam Maria, quę nobis nõ solùm virginitatis incentiuum attulit, sed etiam Deum intulit. Vnde lætus & exultans tanto munere dicit Esaias: *Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emma-*

Gen. 21. — Esai. 7.

nuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Vnde
hoc minus? Non de terra vtique, sed de cælo vas sibi hoc
per quod descenderet Christus elegit, & sacrauit tem-
Exod. 15. plum pudoris. Per vnam descendit, sed multas vocauit.
Vnde & speciale Mariæ Domini hoc nomē inuenit, quod
significat, Deus ex genere meo. Dictæ sunt & ante Ma-
Ibid. riæ multæ: nam & Maria soror Aaron dicta fuit, sed illa
Maria amaritudo maris vocabatur. Venit ergo Dominus
in amaritudinem fragilitatis humanæ, vt conditionis
amaritudo dulcesceret verbi cælestis suauitate, & gratia
temperata. Hoc significauit fons Mara per lignum dul-
coratus, eo quòd populus nationum amarus antè pecca-
tis, vel caro nostra temperamento passionis Dominicæ
in vsus alteros mutaretur. Egregia igitur Maria, quæ si-
gnum sacræ virginitatis extulit, & intemeratæ integrita-
tis pium Christo vexillum leuauit. Et tamen cùm omnes
ad cultum virginitatis, sanctæ Mariæ aduocentur exem-
plo, fuerunt qui eam negarent virginem perseuerasse.
Hoc tantum sacrilegium silere iam dudum maluimus:
sed quia causa vocauit in medium, ita vt eius prolapsio-
nis etiam episcopus argueretur, indemnatum non puta-
Ioan. 2. mus relinquendum: & maximè qui & mulierē eam legi-
Matt. 1. mus sicut in Chana Galilææ ipse Dominus dicenti sibi:
Ibid. *Vinum non habent, fili*, respondit: *Quid mihi & tibi est mulier?*
Ibid. Et alibi legimus quòd dixerit Matthæus de Ioseph &
Matt. 12. Maria: *Inuenta est antequam conuenirent, in vtero habens de
Spiritu sancto.* Et infra: *Non cognouit eam donec peperit.* Et
Galat. 4. iterum de Ioseph: *Noli eam traducere.* Et fratres Domini
videntur significare quòd de Maria suscepti sint. Et Apo-
stolus ait: *Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus fi-
lium suum factum ex muliere, factum sub lege.* Quæ singula
notanda nobis sunt, vt qui illa legit, sermonis huiusmo-
di vinculo non alligetur. Respondeamus itaque suo or-
dine De mulieris nomine quid mouemur? Ad sexum
retulit. non enim corruptelæ sed sexus vocabulum est.
Vulgo vsus non præiudicat veritati. Denique virginitas
Gen. 2. primum hoc nomen accepit Nam cùm sumpsisset Deus
vnam de costis Adæ, & suppleuisset carnē in locum ip-
sius: *Ædificauit*, inquit, *eam in mulierem.* Vtique adhuc
Ibid. virum non cognouerat & iam mulier vocabatur. Ratio-
nem quoque nominis huius scriptura non tacuit, dicens:
*Quia dixit Adam: Os de ossibus meis, & caro de carne mea.
Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro suo sumpta est.* Quia
sumpta est, inquit, de viro suo, non quia virum experta.
Itaque quamdiu in paradiso fuit, mulier vocata est, &
Gen. 4. cognita viro non erat; vbi autem eiecta est de paradiso,
tūc legitur quia Adam cognouit Euam mulierem suam,
Matt. 1. & tunc concepit & peperit filium. Primus igitur solutus
est nodus. Secunda quæstio, quia scriptum est: *Ante-
quam conuenirent, inuenta est in vtero habens.* Consuetudo
autem diuinæ scripturæ est, vt causam quæ suscepta est
adstruat, incidentem differat. Quo soluitur etiam tertia
Ibid. quæstio, qua dictum est: *Non cognouit eam donec peperit fi-
Esai. 46. lium.* Quid ergo? Postea cognouit? Minimè Denique
scriptum est: *Ego sum Deus, & donec senescatis ego sum,*
Numquid igitur postquam senuerunt, quia donec di-
ctum erat, Deus esse desiuit? Item in propheta Dauid le-
Psal. 109. gimus: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, do-
nec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Numquid
subiectis populis nationum, qui ante videbantur inimi-
ci, cùm salutis auctorem negarent, simulacris seruirent:
ad dexteram patris filius sedere desiuit, aut in perpetuum
non sedebit? Quid autem præiudicat Mariæ, si cælestis
consilij mysterium Ioseph non intellexit, & putauit vir-
ginem non esse quam prægnantem videret? Resurre-
ctionem eius angeli ignorauerunt, quod significant ver-
siculi: *Tollite portas principis vestri, & eleuamini portæ æterna-
Psal. 23. les, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ?* Interro-
gant quasi ignorent, & alij respondent: *Dominus fortis
& potens, Dominus potens in prælio, ipse est rex gloriæ*, & re-
petiuit Propheta eosdem versiculos, & nihilominus illi
quasi ignorantes, iterum interrogauerunt. Sic enim
scriptum est: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini
portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Quomodo ergo ho-
Ibid. mo potuit diuinum scire scriptum, quod angeli nescie-
bant: Et in Esaiæ libro habes: *Quis est iste qui aduenit ex*

A *Edom, robur vestimentorum ex Bosor:* Et vtique minus erat Esai. 63.
hominem resurrexisse, quàm virginem parturiri. Ete-
nim iam Eliæ precibus, Elisæi orationibus mortui re-
surrexerant, numquam autem ante, numquam postea 3. Reg. 17.
virgo generauit. Hoc autem opinatus est quòd traduce- 4. Reg. 4.
ret eam quasi ream antequam ab angelo moneretur: Mat. 1.
postea autem quasi fidelis nec dubius, virginitatis eius
seruauit oraculum.

*Quomodo non derogauerit virginitati Mariæ quòd coniunx
Ioseph nominata fuerit.*

Cap. VI.

B NEc illud moueat quod ait: *Quia Ioseph accepit con-* 27. qu. 2.
iugem suam, & profectus est in Ægyptum, Despon- cū initiatur
sata enim viro coniugis nomen accepit. Cùm enim ini- 1. & 2. &
tiatur coniugium, tunc coniugij nomen adsciscitur. Non l. 4. sent.
enim defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio dist. 27. §.
coniugalis. Deniq; cùm iungitur puella, coniugium est, quod autem
non cum virili admixtione cognoscitur Quòd autem & §. quod
fuit desponsata connubio, cùm alibi pleniùs dixerimus, enim &.
libare nunc satis est causam cælestis mysterij: vt ab his Iuo par. 8.
qui Mariam grauem vtero cernerēt, non adulterium vir- cap. 2.
ginitatis, sed desponsatæ partus legitimus crederetur. Lib. 2. in
C Maluit enim Dominus aliquos de sua generatione, quā Lucam.
de matris pudore dubitare. Fratres autem gentis & gene- Psal. 21.
ris, populi quoque consortio nuncupari, docet Dominus Rom. 9.
ipse, qui dicit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio* Vid. comm.
ecclesiæ laudabo te. Paulus quoque ait: *Optabam ego ipse* in cap. 1. ad
anathema esse pro fratribus meis. Potuerunt autem & fra- Gal.
tres esse ex Ioseph, non ex Maria. Quod quidem si quis
diligentius persequatur, inueniet. Nos ea persequenda
non putauimus, quoniam fraternum nomen liquet plu-
ribus esse commune. An verò Dominus Iesus eam sibi
matrem eligeret, quæ virili semine aulam posset incesta-
re cælestem, quasi eam cui impossibile esset virginalis
D pudoris seruare custodiam: Cuius exemplo cæteræ ad
integritatis studium prouocantur, ipsa ad huiusmodi
quod per se cæteris propositum foret, munere deuiaret:
Et quæ esset, cui maius quàm matri Dominus meritum
reponeret, præmium reseruaret: Nulli enim vberiora
quàm virginitati deputauit munera, sicut scriptura nos
docet. Sic enim per Esaiam Dominus locutus est: *Ne di-* Esai. 56.
*cat spado, quia ego sum lignum aridum. Hæc dicit Dominus
spadonibus: Quicumque custodierint præcepta mea, & elegerint
quæ ego volo, & amplectentur testamentum meum: dabo
illis in domo mea & in muro meo locum nominatum melio-
rem & filiorum & filiarum, nomen æternum dabo illis, &
non deficient.* Aliis promittit vt non deficiant: matrem
E suam deficere patiebatur: Sed non deficit Maria, non
deficit virginitatis magistra, nec fieri poterat, vt quæ
Deum portauerat, portandum hominem arbitraretur.
Nec Ioseph vir iustus in hanc prorupisset amentiam, vt
matri Domini corporeo concubitu misceretur. Sed ta-
men Maria suis, non alienis moribus defendatur. Non
defecit, vt dixi. Ipse testis est filius Dei, qui cùm esset in Mat. 1.
cruce, discipulum matri commendabat vt filium: disci-
pulo eam tradebat vt matrem Docuit hoc Ioannes, qui Ioan. 19.
mystica magis scripsit. Alij enim Euangelistæ scripserunt
quòd in passione Domini terra contremuit, sol refugit,
persecutoribus venia postulata est: iste dilectus Domini, Matt. 27.
F qui è pectore eius hauserat secreta sapientiæ, & piæ vo- Luc. 23.
luntatis arcana, ab aliis dicta præteriit, hoc diligentiùs Ioan. 13.
persecutus est vt maternæ virginitatis perseuerentiam
suo iudicio comprobaret, quasi filius de matris pudore
sollicitus, ne quis eam tanto conuicio temeratæ integri-
tatis aspergeret. Dignum quippe erat, vt qui latroni ve-
niam donabat, matrem dubio pudoris absolueret. Dicit
ergo ad matrem: *Mulier, ecce filius tuus. Dicit & ad disci-* Luc. 23.
pulum: Ecce mater tua. Ipse est discipulus, cui mater com- Ioan. 9.
mendabatur. Quomodo marito vxorem tolleret, si fue-
rat Maria mixta coniugio, aut vsum tori coniugalis co-
gnouerat.

Quòd Maria pudorem numquam mutauerit, quia nec animum mutauerat.

CAP. VII.

Claudite ora impij, aperite aures, pij, audite quid Christus loquatur. [Ibidem.] Testatur de cruce Dominus Iesus, & paulisper publicã differt salutem, ne matrem inhonoram relinquat. Subscribitur Ioannes in testamento Christi. [Ibidem.] Legatur matri pudoris defensio, testimonium integritatis: legatur & discipulo matris custodia, pietatis gratia commendatur. *Et ex illo suscepit eam discipulus in suam.* Non vtique Christus faciebat diuortium, non [Ibidem.] Maria relinquebat virum. Sed cum quo virgo habitare debebat, quàm cum eo quem filij heredem, integritatis sciret esse custodem? Stabat ante crucem mater, & fugientibus viris stabat intrepida. Videte vtrùm pudorem mutare potuerit mater Iesu, quæ animum non mutauit. Spectabat piis oculis filij vulnera, per quæ sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quę non metueret peremptorem. Pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat. Si hoc solum esset vt ante filium prosterneretur, laudandus pietatis affectus, quòd superstes filio esse nolebat: sin verò vt cum filio moreretur, cum eodem gestiebat resurgere; non ignara fuit mysterij quòd genuisset resurrecturum: simul quia publico vsui impendi mortem filij nouerat, præstolabatur si fortè etiam sua morte publico muneri aliquid adderetur. Sed Christi passio adiutore non [Esai. 63.] eguit. sicut ipse Dominus longè prædixit *Et respexi, & non erat adiutor: & attendi, & nemo suscipiebat, & liberauit eos brachium meum.* Quomodo ergo extorqueri pôtuit integritas Mariæ, quę fugientibus Apostolis supplicia non timebat? Sed ipsa se offerebat periculis, cuius tanta gratia, vt non solum in se virginitatis gratiam reseruaret, sed [Luc. 1.] etiam his quos viseret, integritatis insigne conferret. Visitauit Ioannẽ Baptistam, qui in vtero matris priusquam nasceretur, exultauit. Ad vocem Mariæ exultauit infantulus, obsecutus antequam genitus. Nec immeritò mansit integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiæ & integritatis vnguento Domini mater exercuit. Eadémq; postea Ioanni Euangelistæ est [Ioan. 19.] tradita, coniugium nescienti. Vnde non miror præ cæteris locutum mysteria diuina, cui præsto erat aula cælestium sacramentorum. Nunc mihi dicant qui hanc quæstionem serunt: Quid est quod ait Dominus per Pro- [Ezec. 36.] phetam: *Nunc reuocabo captiuitatem Iacob, & miserebor ad-* [Ibidem.] *huc domus Israel:* Et infra: *Reducam, inquit, eos de gentibus, & congregabo illos de regionibus nationum, & sanctificabor in his in conspectu gentium, & scient quòd ego sum Dominus Deus ipsorum, dum apparebo illis inter nationes, & non auertam amplius faciem meam ab eis, pro eo quod effudi iram meam in domum Israel, dicit Dominus.* Et infra dicit Propheta vidisse [Ezech. 40.] se in monte alto nimis ædificationem ciuitatis, cuius portæ plurimæ significantur, vna tamen clausa describitur, de qua sic ait: *Et conuertit me secundùm viam portæ san-* [Ezech. 44.] *ctorum exterioris, quæ respicit ad Orientem, & hæc erat clausa. Et ait ad me Dominus: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel transibit per eam. Eritque clausa, quoniam dux hic sedebit in ea, vt manducet panem in conspectu Domini. Secundùm viam portæ intrabit, & secundùm viam eius exibit.* Quæ est hæc porta, nisi Maria? ideo clausa, quia virgo. Porta igitur Maria, per quam Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, & genitalia virginitatis claustra non soluit. Mansit intemeratum septum pudoris, & inuiolata integritatis durauere signacula cùm exiret ex virgine, cuius altitudinem mundus sustinere non posset.

Quòd Maria sit porta illa clausa quam Ezechiel descripsit, in qua sedit Christus, & exiuit.

CAP. VIII.

[Ibidem.] Hæc, inquit, *Porta clausa erit, & non aperietur.* Bona porta Maria, quę clausa erat, & non aperiebatur. [G] Transiuit per eam Christus, sed non aperuit. Et vt doceamur, quia portam habet omnis homo, per quam [Psal. 23.] Christus ingredietur: *Tollite*, inquit, *portas Principes vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Quantò magis ergo porta erat in Maria, in qua sedit Christus corporaliter, & exiuit? Est enim & porta ventris. vnde [Io. 3.] ait Iob sanctus: *Intenebrescant*, inquit, *stellæ noctis illius, quia non conclusit portas ventris matris meæ.* Est ergo & porta ventris, sed non omnis clausa semper, verùm vna sola potuit manere clausa, per quam sine dispendio claustrorum genitalem, virginis partus exiuit. Ideo ait Propheta: *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit* [Ezec. 44.] [H] *per eam*, hoc est, nemo hominum: quoniam Dominus, inquit, Deus Israel transibit per eam Eritque clausa, id est, & post transitum Domini erit clausa: & non aperietur à quoquam, nec aperta est, quoniam habuit semper ianuam suam † Christus, qui dixit: *Ego sum ianua*, [al. Christum] quam nemo ab ea potuit auellere. Hæc porta ad Orientem aspiciebat, quoniam verum lumen effudit, quæ generauit Orientem, peperitque solem iustitię. Audiant [Ioan. 10.] ergo imprudentes: *Clausa*, inquit, *hæc porta est, quæ solum* [Ezec. 44.] *recepit Deum Israel.* Is igitur, de quo dictum est ad Eccle- [Malac. 4.] siam: *Quoniam confortauit seras portarum tuarum*, suam por- [Psal. 147.] tam confortare non potuit? Sed confortauit profectò, & seruauit intactam. Denique non est aperta. Audiant igitur Prophetam dicentem: *Non aperietur, eritque clausa*, hoc est, non aperietur ab eo cui despondabitur. Non li- [Ezec. 44.] cebit enim vt aperiatur per quam Dominus transibit. Et post eum, inquit, erit clausa: hoc est; non aperiet eam Io- [Matt. 1.] seph: quoniam dicetur ei: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est.* Porta ergo clausa, virginitas est: & hortus clausus, [Cant. 4.] virginitas: & fons signatus, virginitas.

Quemadmodum virgo Maria sit virga, & hortus, ac paradisus, & fons signatus, atque porta clausa.

[K]

CAP. XI.

Audi virgo diligentiùs apertis auribus, & clauso pudore, aperi manus, vt te pauper agnoscat: claude ostium, ne temerator irrepat: aperi mentem, serua signaculum. Virga quoque à radice virginitas est. Sic e- [Esai. 11.] nim scriptum est: *Exiet virga à radice Iesse, & flos à radice* [Esai. 5.] *eius ascendet.* Non caua est hæc virga, sed solida Nemo ergo adulat virgam tuam, vt florem suum custodiat. Virga es ô virgo, non curueris, non inflectaris in terram, vt in te flos paternæ radicis ascendat. Hortus clausus es vir- [L] go, serua fructus tuos: non ascendãt in te spinę sed vuæ [Cantic. 2.] tuę floreant. Hortus clausus es filia, nemo auferat sepem [Cant. 4.] tui pudoris, quia scriptum est: *Et destruentem sepem mordebit serpens.* Sed illam solum offerat, de qua dictum est: *Quid incisa est sepis? Nemo parietem tuum destruat, ne sis in* [Eccl. 10.] *conculcationem.* Paradisus es virgo, Euam caue. Fons si- [Gen. 38.] gnatus es virgo, nemo aquam tuam polluat, nemo con- [Esai. 5.] turbet, vt imaginem tuam in fonte tuo semper atten- [Cant. 4.] das. Porta clausa es virgo: nemo aperiat ianuam tuam, [Ezec. 44.] quam semel clausit sanctus & verus, qui habet clauem [Apoc. 3.] Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Aperuit tibi scripturas, nemo eas claudat: clausit [Luc. 24.] [M] pudorem tuum, nemo aperiat eum.

Quod Christus qui corona est virginum, sit vnus & pater vnus est spiritus vnus: & quomodo in personis diuinis sit æqualitas.

CAP. X.

Venio, inquit, *cito, tene quod habes: nemo recipiat* [Apoc. 3.] *coronam tuam.* Quæ est corona tua, nisi illa de [Esai. 61.] qua dictum est: *Et eris corona decoris in manu Domini?* [Eccli. 4.] Quis hoc dicit, nisi ille de quo dixit Ecclesiastes: Est vnus, & non est secundus? Quis est iste, nisi ille de quo dictum est: *Magister vester vnus est Christus?* Vnus est, [Mat. 23.] quia vnigenitus Dei filius: vnus, quia solus, vt scriptum [Iob. 9.] est: *Qui expandit cælum solus, & ambulat sicut in terra*

1. Cor. 8. *super mare*. Hic ergo non est secundus, quia primus est. A
Non est secundus, quia vnus est. Vnus Deus pater, ex
quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Iesus Chri-
stus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vnus Deus pa-
ter, & vnus Dei filius, & vnus Spiritus sanctus, sicut scri-
2. Cor. 12. ptum est: *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus,*
Ephes. 4. *diuidens singulis prout vult*. Vnus, inquit, quia vnus Deus
Nullus secundus, quia quod vult facit, non quod impe-
ratur. Vnus ergo pater Deus, & vnus Dei filius. Vnus &
vnus, quia non duo dij. Vnus filius, quia cum patre v-
Ioan. 10. num est, sicut ipse dixit: *Ego & pater vnum sumus*. Et vnus
spiritus, quia vnitas Trinitatis est, non ordine distincta,
Matt. 28. non tempore. Sed dicunt lectum: *Ite, baptizate gentes in* B
nomine patris & filij & spiritus sancti. & obiicit, quia primò
patrem nominauit, secundò filium, tertiò spiritum san-
Ioan. 1. ctum. Numquid ergo, quia dicit Euangelium: *In prin-
cipio erat verbum, & verbum erat apud Deum*: inferiorem
significauit patrem, quia primò verbum Dei in princi-
Ephes. 5. pio semper esse ac fuisse memorauit? Aut cùm dixit Apo-
Luc. 4. stolus: *In regno Christi & Dei, ordinem fecit*? Aut cùm dicit
ipse Dominus Iesus: *Spiritus Domini super me, eo quod vn-
xit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis re-
missionem*: eminentiorem filio Dei spiritum esse testatus
est? Aduertis, virgo, quemadmodũ ista soluantur. Ape-
ri ad hæc aures tuas, os tuum claude. Aperi aures, vt fi- C
Matt. 28. dem audias: claude os, vt teneas verecundiam. Deinde
illud legunt, quia dixit. *In nomine patris & filii & spiritus
sancti*: & non intellectum quid ante præmiserit. In nomi-
ne, inquit. Tres personas quidem significauit, sed vnum
Trinitatis nomen asseruit. Vnus itaque Deus, vnum no-
men, vna diuinitas, vna maiestas. Nullus ergo secundus,
quia principium omnium Trinitas est, & Trinitas pri-
Eccl. 4. matus super omnia est. Ergo vnus & non est secundus.
Esai. 63. Vnus est, qui secundum non habet, quia vnicus solus si-
ne peccato, solus sine adiutorio, qui ait: Respexi, & non
erat adiutor.

Quod nulli alii laborare aut seruire debeamus, nisi soli Christo, D
qui primus est: & quomodo aliquando secundus & nouissi-
mus dicatur.

Cap. XI.

1. Ioan. 2. NOn est finis labori eius quia pro omnibus aduoca-
Esa. 53. tus noster est apud patrem. & infirmitates nostras
Mar. 15. suscepit, & pro nobis dolet & infirmatur, sicut ait: *Æger
Eccl. 4. eram, & non visitastis me*. Cuius oculus non satiatur diui-
Rom. 11. tiis, quia ipse est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientię
Eccl. 4. Dei, in quo sunt thesauri mysteriorum cælestium. Cur
Coloss. 2. ergo sæculo potius laboramus, & fraudamus animam
1. Cor. 15. nostram tantæ bonitatis dispẽdio, qui nulli alij nisi huic
seruire Domino deberemus: Hic ergo non est secundus.
Ego certè hoc testimonium defero. Lego quia primus E
est, lego quia non est secundus. Illi qui secundum aiunt,
doceant lectione. Sed dicit aliquis, quia scriptum est:
Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Ve-
rum ante videamus de quo dicat. Secundus, inquit, ho-
mo, quasi hominem secundum dixit. Et ego dico quia
Esai. 41. primus est secundùm diuinitatem, ante quem nullus: se-
1. Cor. 15. cundus autem secundùm carnem, quia post Adam. Ego
plus dico, non solùm secũdum lego hominem, sed etiam
nouissimum. Denique sic habes: Factus est primus ho-
mo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in
spiritum viuificantem. Vide clementiam Christi: ipse est F
primus & nouissimus. Qui primus erat, propter nos se
Apoc. 1. nouissimum fecit. Primus, quia per ipsum omnia: no-
Ioan. 1. uissimus, quia per ipsum resurrectio. Descendit enim &
1. Cor. 15. proiecit se vt caderet, infra omnes se faciens, vt omnes
iacentes leuaret. Vnde & ait Ecclesiastes: *Quia si ceciderit
vnus, alter eriget socium suum: & væ illi qui vnicus ceciderit,
& non est secundus vt eum erigat. Et quidem si dormiant duo,
Luc. 11. est, calor illis; & vnus quomodo calefiet* hoc est: Quid Chri-
stum habet secum, etsi ceciderit, resurget: etsi mortuus
4. Reg. 4. fuerit, reuiuiscet: quia adest ille qui venit ignem in ter-
ram mittere. Denique & Elisæus cùm puerum resuscita-
ret, insufflauit illi, vt infunderet vitæ calorem. Habeto
ergo tecum hunc ignem in pectore tuo, qui te resuscitet,
ne frigus tibi perpetuæ mortis irrepat. Hic ergo se pro-
iecit, qui venit per Mariam, & infundebat vitæ calorem

A pectoribus audientium. Vnde dicunt illi in Euangelio:
Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis, scri- Luc.
pturas?

Quomodo Christus dicatur iuuenis secundus, & finis omni popu-
lo eius. quomodo etiam virgo Maria dicatur aula regalis.

Cap. XII.

HIc est iuuenis secundus, vt dicit Ecclesiastes: *Vidi
vniuersos qui viuunt, qui ambulant sub sole cum iuuene* Eccl. 4.
secundo, quis resurget cum eo? Quis enim pro Christo resur-
get, cum ille pro omnibus resurrexit, & in illo omnes 2. Cor. 5.
resurrexerint, cum spem resurrectionis acceperint? De
Christo autem dictum liquet, quando aduertis congrue-
B re istum locum cum benedictione vel prophetia Iacob, Gen. 49.
qui ait de Iuda: *Quis suscitauit eum*? Non vtique alter,
quia ipse se suscitauit, sicut ipse ait: *Soluite templum hoc,* Ioan. 2.
& in triduo resuscitabo illud. Hoc autem dicebat de tem-
plo corporis sui. Illud quoque verè Christo conuenit so- Eccl. 4.
li quod addidit: *Non est finis omni populo eius: quia populus Chri-
sti innumerabilis finem non habet, cui fides resurrectionis æter-
næ, perpetuæ vitæ acquirit ætatem*. Secundùm carnem ita-
que & iuuenem dictũ, & cadere vel resurgere, dubium Ibid.
non est. Denique & illud attexuit, quia optimus puer, 1. Cor. 8.
pauper & sapiens. pauper enim factus est, cùm diues es-
set. Ipse ergo rex Israel transiuit hanc portam, ipse dux Ioan. 1.
C sedit in ea, quando verbum caro factum est, & habitauit Psal. 59.
in nobis, quasi rex sedens in aula regali vteri virginalis,
vel in olla feruenti, sicut scriptum est: *Moab aula spei*, vel
olla spei meæ. vtrumque enim diuersis in codicibus inue- Luc. 1.
nitur. Aula regalis est virgo, quæ non est viro subdita, Sap. 1.
sed Deo soli. Est & olla vterus Mariæ, quæ spiritu fer-
uenti qui superuenit in eam, repleuit orbem terrarum,
cùm peperit Saluatorem. Qui manducauit in porta se-
dens, vtique cibum illum de quo dicit: *Meus cibus est vt* Ioan. 4.
faciam voluntatem patris mei, qui in cælo est.

Quomodo Mariæ virginitas dicatur leuis nubes, super quam Do-
minus sedit, quæ aliis virginibus pluuiam spiritalem
D *irrorat, & vnguentum integritatis.*

Cap. XII.

O Diuitias marianæ virginitatis! quasi olla ferbuit, Esai. 45.
& quasi nubes pluit in terras gratia Christi. Scri- Esai. 19.
ptum est enim de ea: *Ecce Dominus venit, sedens super nu-
bem leuem*. Verè leuem, quæ coniugij onera nesciuit. Ve-
rè leuem, quæ leuauit hunc mundum de graui fœnore
peccatorum. Leuis erat, quæ remissionem peccatorum Luc. 1.
vtero gestabat. Denique eleuauit Ioannem in vtero con-
stitutum, qui ad vocem eius exiliuit, & infans exultauit
in gaudio: priùs sensu deuotionis, quàm spiritus infu-
E sione vitalis animatus. Excipite igitur, excipite sacræ
virginis nubis huius pluuiam spiritalem, temperamen-
tum flagrantiæ corporalis, vt corporis omnes restingua- Sap. 1.
tis ardores, atque interna mentis vestræ humescant. Hu- Psal. 71.
ius imbrem nubis sacratæ patres nostri annuntiauerunt Iudic. 1.
nobis salutem mundi futurum. Hunc imbrem significa- Psal. 67.
bant esse venturum stillicidia stillãtia super terram, quæ
Hierobaal poposcit & meruit. Bonam nubem sequimi-
ni, quæ fontem intra se genuit, quo rigauit orbem terra-
rum. Excipit ergo voluntariam pluuiam, pluuiam be-
nedictionis, quam hereditati suæ Dominus effudit. Ex-
cipite aquam, & non assluat vobis: quia nubes est, diluat
F vos, & sacro humore perfundat: quia olla est, spiritu va- Psal. 59.
pore æterno. Excipite itaque ex hac Moabitide olla
gratiæ cælestis vnguentum, nec vereamini, ne deficiat
quod exinanitum est, & plus redundat, quandoquidem
in omnem terram odor eius exiuit, sicut scriptum est:
Vnguentum exinanitum nomen tuum, propterea adolescen- Cant. 1.
tulæ dilexerunt te. Descendat istud vnguentum in ani-
mæ præcordia, viscerúmque secreta, quo non delicia-
rum odores sancta Maria, sed diuinæ gratiæ spiramen-
ta redolebat. Hæc pluuia Euæ restinxit appetentiam:
hoc vnguentum fœtorem hereditarij erroris abster-
sit: hoc vnguentum Maria soror Lazari in pedes Chri-
sti effudit, & tota domus pio repleta odore fragrauit. Ioan. 12.
Nec vlla se pauperem putet, nulla se arbitretur inopem,
nulla metuat ne pretiosum hoc vnguentum emere non
possit, aut fontem istum putet esse venalem. Qui sititis, Esai. 55.

Esai. 52. inquit, *ite ad aquam: & quicumque non habetis argentum, ite & emite & bibite sine argento.* Et supra ait: *Gratis venundati* *2. Cor. 8.* *estis, & sine argento redimemini.* Ideo pauper factus est Dominus cùm diues esset, vt eum omnes emant, & egenos præcipuè sua paupertate locupletet. Parate igitur vasa Domini, vt excipiatis hunc fontem aquæ viuæ, fontem virginitatis, integritatis vnguentum, odorem fidei, & suauis misericordiæ gratia floruleutum: Induamini agni *1. Petr. 2.* eius innocentiam qui cùm malediceretur, non remaledixit: cùm percuteretur, non repercussit.

Quomodo gressus Mariæ speciosi dicantur in calceamentis: & quòd moduli femorum suorum similes sint torquibus, & vmbilicus crater tornatilis, & venter sicut aceruus tritici minuti inter lilia. H

Cap. XIV.

Can. 7. HAnc imitamini filiæ, cui pulchrè conuenit illud quod de Ecclesia prophetatum est: *Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab*: eo quòd speciosè Ecclesia Euangelij prædicatione processit. Speciosè procedit anima, quæ corpore velut calceamento vtitur, vt quo velit suum possit sine impedimento vllo circumferre vestigium. In hoc calceamento speciosè processit Maria, quæ sine vlla commixtione corporeæ consuetudinis auctorem salutis virgo generauit. Vnde egregiè Ioannes ait: *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti* I *Ioan. 1.* *eius*, id est: Non sum dignus incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inopis vilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit: *Generationem eius quis enarrabit?* Speciosi ergo gressus vel Mariæ *Esai. 55.* vel Ecclesiæ, quoniam speciosi pedes euangelizātium. *Rom. 10.* Quàm pulchra etiam illa quæ in figura Ecclesiæ de Maria prophetata sunt, si tamen non membra corporis, sed mysteria generationis eius intendas? Dicitur enim ad eam: *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum* *Cant. 7.* *artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto. Venter tuus sicut aceruus tritici muniti inter lilia*, eo quòd continens sibi sit in omnibus Christi ortus est ex virgine. Sicut victores solent sæcularium præliorum, stre- K nuorum virorum donatis torquibus honorare ceruices: *Prou. 9.* ita iugum nostrum leuauit, vt fidelium colla virtutis insignibus coronaret. Verè autem aluus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum, indeficientem cognitionis piæ gratiam, diuinitatis suæ plenitudine subministrans. In quo virginis vtero, simul aceruus tritici & lilij floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat, & li- *Ioan. 12.* lium. Granum tritici secūdùm quod scriptum est: *Amen amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet* Sed quia de vno grano tritici aceruus est factus, completum est illud propheticum: *Et* L *Psal. 64.* *conualles abundabunt frumento*: quia granum illud mortuum, plurimum fructum attulit Hoc itaque granum omnes homines perpetua cælestium munerum esca saturauit. Consummatum est illud prophetici oris elo- *Psal. 80.* quium, dicente eodem Dauid: *Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos:* In hoc grano esse e- *Cant. 2.* tiam lilium, diuina testantur oracula quia scriptum est: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium*: sicut lilium in medio spinarum. Christus erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Iudæorum.

Quomodo sacræ virgines dicantur lilia Christi, & de anno Dominicæ benignitatis. M

Cap. XV.

Ibid. AVdi virgo quid dicat. *Lilium*, inquit, *conuallium*, id est, humilium animarum & mitium. Esto ergo mitis, humilis, atque mansueta: vt in te sicut lilium ger- *Cant. 5.* minet Christus. de quo & alibi habes: *Labia eius lilia stil-* *2. Cor. 4.* *lantia myrrham plenam*: id est, qui Christi passionem loquuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem eius in suo circumferunt corpore, Christi lilia sunt, spe- *Cant. 2.* cialiter sacræ virgines, quarum est splendida & immaculata virginitas. Vnde plerique accipiunt quòd Ecclesia videatur dicere: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium*: quæ in hac conualle istius mundi gratiam boni odoris exhalat sedula confessione pietatis. Denique & *Cant. 6.* *Ibid.* alibi dicit: *Frater meus descendit in hortum suum, in phialas aromatis, pascere in hortis, & colligere lilia. Ego frater meus mihi,* G *qui pascit inter lilia.* Ex illo ergo vtero Mariæ diffusus est in hunc mūdum aceruus tritici † muniti inter lilia, quan- *al. minuti* do natus est Christus, cui dicit propheta Dauid: *Bene-* *Psal. 64.* *dices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium, & conualles abundant frumento: etenim clamabunt, & hymnum dicent.* Quis est annus Dominicæ bonitatis, nisi ille de quo scriptura dicit: *Esai. 48.* *Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te*: quando populorum fide Ecclesiam fœcundauit, iustitia induit *2. Cor. 6.* sacerdotes: Vnde & Apostolus dicit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*: quando venit Dominus prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis: sicut in Euangelio suo ipse memorauit, dicens: *Esai. 61.* *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c.* Tunc *Luc. 4.* ergo Dominus operibus suis, & gloria & honore sui tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus conuersationis eius in hoc mundo, diuersarum habuit cer- *Matt. 2.* tamina passionum. Vicit Herodem paruulus, de quo in passione infantium triumphauit. Esuriuit, sitiuit, pro nobis vapulauit, pro nobis contumeliarum indigna tolerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

Quomodo filiæ Hierusalem egredi iubeantur ad videndum regem Salomonem: & de stola piæ operationis quam induere debent virgines.

Cap. XVI.

VIdes quanta certamina passus est, sed tamen non auarus exactor præmij cui abundauit vna cælestis corona virtutis Vnde egredimini filiæ Hierusalem, sicut vos hortatur scriptura diuina in Canticis canticorum: *Egredimini & videte regem Salomonem in corona, qua coro-* *Cant. 3.* *nauit eum mater eius in die sponsalium eius, & in die iucunditatis cordis eius: quia fecit sibi*, inquit, *charitatem à filiabus Hierusalem*: hoc est. Egredimini ex his angustiis & sollicitudinibus corporalibus, egredimini ex hac delectatione carnali, peregrinamini de corpore, vt adesse Domino possitis: quoniam qui in carne sunt, Domino suo placere non possunt. Dicatur ergo vobis quia non estis in carne, sed in spiritu. Eritis autem in spiritu, si potueritis cōprehendere Salomonis veri illius pacifici cha- *2. Cor. 5.* ritatem, quam fecit sibi ipse, & ideo coronam accepit à *Rom. 8.* matre. Beata mater Hierusalem, beatus & Mariæ vterus, qui tantum Dominum coronauit, quando formauit. Coronauit eum quando generauit, quia etsi eum sine aliqua sui operatione formauerit, quia Spiritus sanctus superuenit in virginem (vnde & ipse ait: *in operatum meum viderunt oculi tui*) tamen hoc ipso quòd ad omnium salu- *Luc. 1.* tem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æter- *Psal. 138.* næ pietatis imposuit, vt per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus. Inoperata ergo est caro Christi, quem vt Maria virgo conciperet, inusitato quodam nouóque incarnationis mysterio, sine vlla virilis seminis *1. Cor. 11.* admixtione, diuinæ gratia dispositionis quod erat carnis, assumpsit ex Virgine, atque in illa nouissimi Adam immaculati hominis membra formauit. Hominem audis, sed supra hominem intellige, quia scriptum est: *Non co-* *Exod. 14.* *ques agnum in lacte matris suæ.* Et alibi legis: *Et homo* *Hier. 17.* *est, & quis agnoscet eum?* Ergo non debes agnum illum, *Coloss. 2.* in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, conditionis humanæ viribus æstimare, & maiestatē incomprehensibilis potestatis, degeneris cogitationis infirmitate concludere. Non enim illum perfectæ fidei cibum *Gen. 27.* Iacob coxit in lacte, quo Isaac pater ita est delectatus, vt ei prærogatiuam omnem benedictionis prophetica sobrietate conferret. Et ideo Apostolus scripsit, succum la- *Hebr. 5.* ctis tenuis cibum esse doctrinæ, dicens: *Quia omnis qui alitur lacte, expers est verborum iustitiæ.* paruulus enim est. *Prou. 31.* perfectorum autem est solida esca Et tu ergo filia, sume stolam illam mulieris piæ operationis studio contextam, quæ manus suas aperit pauperi, & lucerna eius non extinguitur in tota nocte: atque indue te, & huiusmodi epulas affer ad patrem, vt dicat? *Quid est quòd* *Gen. 27.* *tam cito inuenisti filia?* Laudet in tenera adhuc ætate prudentiam, piæ quoque deuotionis affectum, & dicat tibi: Accede ad me filia Odoratúsque odorem vestimen- *Ibid.* torum tuorū benedicat te, dicens: Ecce odor filiæ meæ,

ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus,&: Det ti-
bi Deus à rore cæli deſuper, & ab vbertate terræ abun-
dantiam. Atq; his adiungat: Qui maledixerit tibi, male-
Gen. 32. dictus erit: & qui bene dixerit tibi, benedictus erit Hac
ſtola indutus Iacob hominem vidit, & ab eo quaſi à Do-
mino Deo benedictionem popoſcit,& appellauit locum.
Gen. 49. Viſio Dei. Hæc ſtola indutus, vidit illam ſtolam Chriſti,
Ibidem. de qua ait: *Lauabit in vino ſtolam ſuam*. Et benedixit Io-
Ibid. ſeph, dicens: *Filius meus ampliatus, Ioſeph filius meus am-
pliatus, zelatus filius meus adoleſcentior ad me reuertere*, ſignifi-
cans Dominicæ reſurrectionis inſigne. Et addidit: *Bene-
dictio patris tui & matris tuæ præualuit ſuper benedictiones mon-
tium manentium, & deſideria collium æternorum*, id eſt, ſu-
per regem gratiæ. Hanc ſume ſtolam, vt induas Chri-
Coloſſ. 3. ſtum, atque in eius agnitione renoueris. Indue ergo ſicut
Rom. 13. electa Dei viſcera miſericordiæ, benignitatem, humili-
tatem, patientiam, modeſtiam, charitatem, quæ eſt vni-
1. Cor. 3. tatis vinculum: vt nemini quidquam debeas, niſi inui-
cem ſororem tuam diligas, nec gratiæ eius inuideas, ſed
quo probatiorem videris, imiteris: vt ſit in te pax Chri-
ſti & gratia, & verbum Dei habitet in corde tuo, atque
Coloſſ. 2. huius mundi fugias contagiones. Semel mundo mor-
Epheſ. 5. tua, ne quæſo tetigeris, ne attaminaueris quæ ſunt iſtius
ſæculi, ſed ſemper pſalmis & hymnis & canticis ſpirita-
libus adducas te ab huius ſæculi conuerſatione: non ho-
Luc. 2. mini, ſed Deo cantans. Et ſicut ſancta faciebat Maria,
conferas in corde tuo. Quaſi bona quoque agnicula ru-
Pſal. 118. mines in corde tuo præcepta diuina, vt dicas & tu: *Exer-
Prou. 27. cebor in mirabilibus tuis*. nec dormitet aut ſtillet anima tua
præ tædio Stillicidia enim eiiciunt hominem tempore
hiemali de domo ſua. anima autem perfecta non ſtillat,
in qua nulla grauioris eſt rima peccati, ſed mente in do-
mo ſua, & inoffenſæ habitationis nouitate lætatur &
Pſal. 118. fruitur. At ſi aliquid fortè nutaueris, dicas: *Confirma me
in verbis tuis*.

Quomodo in virginibus videatur angelorum vita in terris, quam in paradiſo amiſeramus, & deuota deprecatio quam Ambroſius fecit ſuper virginem velandam. Cap. XVII.

NVnc ad te decurſis omnibus, Pater gloriæ, vota
conuerto, cuius pietati inceſſabiles gratias agi-
mus, quòd in virginibus ſacris angelorum vitam vide-
mus in terris, quam in paradiſo quondam amiſeramus.
Quid enim vel ad imitanda virginum ſtudia, confirman-
damque virtutem, vel ad celebrandam virginitatis glo-
riam plus conferre potuiſti quàm vt Deus ex virgine na-
ſceretur? Amplius nobis profuit culpa, quàm nocuit: in
quo redemptio quidem noſtra diuinum munus inuenit.
Sed ipſe quoque vnigenitus filius tuus venturus in ter-
ras ſuſcipere quod amiſſum eſt, puriorem carnis ſuæ ge-
nerationem reperire non potuit, quàm vt habitatione
cœleſti aulam virginis dedicaret. in qua eſſet & immacu-
latę caſtitatis ſacrariũ, & Dei tẽplum. Quid autem illud
attexam, quòd diuino tuo munere cum ſanctis Moyſe &
Exod. 15. Aaron virgo pedes per fluctus duxit Hebręorum exerci-
tum. Relinquo vetera, priuata non quæro, ſatis eſt iſta
nobilitas familiæ virginali. Te quæſo vt tuearis hanc fa-
mulam tuam, quæ tibi ſeruire, tibi animam ſuam, tibi in-
tegritatis ſuæ ſtudiũ dicare præſumpſit. Quã ſacerdotali
munere offerro, affectu patrio cõmendo, vt propitius &
præſul cõferas ei gratiam, quo cæleſtium thalamorũ im-
Cant. 4. morantẽ adytis ſpõſum excutiat, mereatur videre, intro-
ducatur in cubiculum Dei ſui regis, mereatur audire di-
centem ſibi: *Ades huc à Libano, ſponſa, ades huc à Libano*,
tranſibis & pertranſibis à principio fidei: vt tranſeat ſæcu-
lum, ad illa æterna pertranſeat. Intende igitur Pater in
tuum munus, cui ſanctificando nullius conſilium requi-
ſiſti ſed ipſo ſine vllo petitore atque arbitro tantam cõn-
tuliſti gratiam, quantam ante oracula diuina credere ne-
mo potuiſſet, vt in ſuo vtero Deũ virgo portaret. Cuius
prærogatiua muneris prouocata crebreſcunt ſtudia vir-
ginitatis, & ſacrę integritatis exẽpla. Quibus hæc quoq;
famula tua ad huiuſmodi virtutis gratiam laceſſita, tuis
aſſiſtit altaribus, non rutilanti cæſarie flauum deferens
Luc. 7. crinem, flammeo nuptiali dicatũ: ſed illum crinem quo
Ioan. 12. euangelica illa mulier ſancta Maria pedes Chriſti ſedula
A pietate terſit, & domum totam effuſo impleuit vn-
guento, ſacro offerens velamine conſecrandum. Adeſt
puella, quã non nuptiarum feſta, non præmia, non one-
rati pondus vteri, vel tiuo nupturis dolore ſollicitent: ſed Eſai. 26.
quæ immaculatos ſibi fidei partus & pietatis expoſcat,
vt in vtero accipiat de Spiritu ſancto, & ſpiritum ſalutis
Deo fœta parturiat. Sed vt illa procedere poſſit merito-
rum gratia, tu Deus pater omnipotens ſuffragia com-
mendationis adiunge. Non enim ſolitaria dos pudoris 2. Cor. 4.
eſt. Succingat ſacrę virginis crinem modeſtia, ſobrietas,
continentia, vt virtutum accincta comitatu, purpureo
Dominici ſanguinis redimita velamine, mortificationem
Domini Ieſu in ſua carne circumferat. Hæc ſunt enim
B meliora velamina, quæ ſunt indumenta virtutum, qui- Eccl. 9.
bus culpa obtegitur, innocentia reuelatur. His igitur fa-
mulam tuam indue veſtimentis, quæ in omni tempore
munda ſint. Mundum enim manet, quidquid nulla in-
teruenìens culpa fuſcauerit, vt ei iure dicatur: *Quoniam* Ibidem.
placuerunt Deo facta tua. In omni tempore ſint veſtimen-
ta ſua candida, & oleũ in capite non deſit, quo faces ſuas Matt. 25.
myſticas poſſit accendere: vt cùm venerit ſponſus, inter
illas ſapiẽtes virgines cæleſti thalamo digna numeretur,
quæ deuotionis ac fidei ſuæ grauitatiſq; lumine munus
ſacræ profeſſionis illuminant. Tuere igitur ancillã tuam
pater charitatis & glorię, vt quaſi in horto clauſo & fon- Cant. 3.
te ſignato teneat clauſtra pudicitiæ, ſignacula veritatis.
C Agrũ ſuum colere nouerit, quẽ colebat ſanctus † Iſaac; al. Iacob
& ſexageſimos & centeſimos quoque fructus capeſſat: Gen. 26.
in huius virtutibus & fortitudinibus agri ſuſcites in ea Matt. 13.
gratiam, & reſuſcites charitatem. Inueniat quem dilexit,
teneat eum, nec dimittat eum donec bona illa vulnera Cant. 3.
charitatis excipiat, quæ oſculis præferũtur. Semper pa- Prou. 27.
rata, noctibus & diebus toto ſpiritu mentis inuigilet, ne Cant. 5.
vnquam verbũ eam inueniat dormientem. Et quoniam Ibidem.
vult ſe dilectus tuus ſæpius quæri, vt exploret affectum 2. Cor. 5.
recurrentem, ſequatur, exeat fides, & anima eius in ver 1. Theſ. 4.
bo tuo peregrinetur corpore, vt adſit Deo: vigilet cor Philip. 4.
D eius, caro dormiat ne malè incipiat vigilare peccatis Tu
Domine, adiunge alios ſacrę virginitatis ornatus, adiun-
ge ſedulos pios cultus: vt nouerit poſſidere vas ſuũ, no-
uerit humiliari, dilectionẽ teneat, veritatis murum, pu-
doris ſeptum: non pineæ velamen eius, non vincant cu-
preſſi, pudicitiam eius non turtures, ſimplicitatem eius
non vincant columbæ. Sit in corde ſimplicitas: in verbis
modus, erga omnes pudor, pietas erga propinquos, circa
egenos & inopes miſericordia, quod bonum eſt teneat, 1. Theſſ. 5.
ab omni ſpecie abſtineat malã: veniat ſuper eam benedi- Iob. 29.
ctio morituri, & os viduæ benedicat eam Pone vt ſigna- Cant. 8.
culum verbũ tuum in corde eius, vt ſignaculum in bra- Ibid.
chio eius, vt in omnibus ſenſibus & operibus eius Chri- Rom. 8.
ſtus eluceat, Chriſtum intẽdat, Chriſtũ loquatur. Aqua Ioan. 17.
E multa nõ poſſit eius excludere charitatem, nec perſecu-
tio, nec gladius, nec periculum: ſed confirmata in omni
verbo & opere bono, gloriam tuam induat, & in tua gra-
tia conuerſetur in hoc mundo. Sanctifices eam in veri-
tate; in virtute confirmes, in charitate connectas, atque
ad illam cęleſtem gloriam pudicitiæ & integritatis coro-
nam illibatam immaculatamque diuino tuo fauore per-
ducas: vt illic agni tui ſequatur veſtigia, in meridiano
paſcat, in meridiano maneat, ne in greges ſodalium in- Apoc. 14.
cidat, ſed agnis tuis admixta, ſine offenſione verſetur co- Cant. 1.
mes virginum, pediſſequa Mariarum. Egredere itaque
F tu Domine Ieſu in die ſponſalium tuorum, ſuſcipe iam
dudum deuotam tibi ſpiritu, nunc etiam profeſſione; Cant. 3.
imple agnitione voluntatis tuæ, aſſume ab initio in ſalu-
tem in ſanctificatione ſpiritus & fide veritatis, vt dicat 2. Theſſ. 2.
famula tua: *Tenuiſti manum dexteram meam, & in volun-* Pſal. 72.
tate tua deduxiſti me; & in gloria aſſumpſiſti me, Aperi ma- Pſal. 144.
num tuam; & imple animam eius benedictione: Vt ſaluam Pſal. 85.
facias ſperantem in te: fiat vas in honorem ſanctificatum, 2. Tim. 2.
vtile Domino, ad omne opus bonum paratum: per il-
lam æternalem crucem, per illam venerabilem gloriam
Trinitatis, cui eſt honor, gloria, perpetuitas, patri Deo,
& filio & ſpiritui ſancto, à ſæculis nunc & ſemper, per
omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE INSTITVTIONE VIRGINIS LIBRI FINIS.

Esai. 52. ioquit, *ite ad aquam: & quicumque non habetis argentum, ite*
& emite & bibite sine argento. Et supra ait: *Gratis venundati*
1. Cor. 8. *estis, & sine argento redimemini.* Ideo pauper factus est Do-
minus cùm diues esset, vt eum omnes emant, & egenos
præcipuè sua paupertate locupletet. Parate igitur vasa
Domini, vt excipiatis hunc fontem aquæ viuæ, fontem
virginitatis, integritatis vnguentum, odorem fidei, &
suauis misericordiæ gratia florulentum: Induamini agni
1. Petr. 2. eius innocentiam qui cùm malediceretur, non remale-
dixit: cùm percuteretur, non repercussit.

Quomodo gressus Mariæ speciosi dicantur in calceamentis: & quòd moduli femorum suorum similes sint torquibus, & vmbilicus crater tornatilis, & venter sicut aceruus tritici muniti inter lilia.

CAP. XIV.

Can. 7. HAnc imitamini filiæ, cui pulchrè conuenit illud
quod de Ecclesia prophetatum est: *Speciosi facti*
sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab: eo quòd spe-
ciosè Ecclesia Euangelij prædicatione processit. Specio-
sè procedit anima, quæ corpore velut calceamento vti-
tur, vt quo velit suum possit sine impedimento vllo cir-
cumferre vestigium. In hoc calceamento speciosè pro-
cessit Maria, quæ sine vlla commixtione corporeæ con-
suetudinis auctorem salutis virgo generauit. Vnde egre-
giè Ioannes ait: *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti*
Ioan. 1. *eius*, id est: Non sum dignus incarnationis mysterium
comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inopis
vilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit: *Gene-*
rationem eius quis enarrabit? Speciosi ergo gressus vel Mariæ
Esai. 55. vel Ecclesiæ, quoniam speciosi pedes euangelizãtium.
Rom. 10. Quàm pulchra etiam illa quæ in figura Ecclesiæ de Ma-
ria prophetata sunt, si tamen non membra corporis, sed
mysteria generationis eius intendas? Dicitur enim ad
eam: *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum*
Cant. 7. *artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto.*
Venter tuus sicut aceruus tritici muniti inter lilia, eo quòd
continens sibi sit in omnibus Christi ortus est ex virgi-
ne. Sicut victores solent sæcularium præliorum, stre-
nuorum virorum donatis torquibus honorare ceruices:
Prou. 9. ita ingum nostrum leuauit, vt fidelium colla virtutis in-
signibus coronaret. Verè autem aluus ille Mariæ crater
tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere
vinum suum, indeficientem cognitionis piæ gratiam,
diuinitatis suæ plenitudine subministrans. In quo virgi-
nis vtero, simul aceruus tritici & lilij floris gratia ger-
minabat, quoniam & granum tritici generabat, & li-
Ioan. 12. lium. Granum tritici secũdùm quod scriptum est: *Amen*
amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuum
fuerit, ipsum solum manet. Sed quia de vno grano tritici a-
ceruus est factus, completum est illud propheticum: *Et*
Psal. 64. *conualles abundabunt frumento*: quia granum illud mor-
tuum, plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum
omnes homines perpetua cælestium munerum esca sa-
turauit. Consummatum est illud prophetici oris elo-
Psal. 80. quium, dicente eodem Dauid: *Cibauit eos ex adipe fru-*
menti, & de petra melle saturauit eos. In hoc grano esse e-
Cant. 2. tiam lilium, diuina testantur oracula quia scriptum est:
Ego sum flos campi, & lilium conuallium: sicut lilium in me-
dio spinarum. Christus erat lilium in medio spinarum,
quando erat in medio Iudæorum.

Quomodo sacræ virgines dicantur lilia Christi, & de anno Dominicæ benignitatis.

CAP. XV.

Ibid. AVdi virgo quid dicat. *Lilium*, inquit, *conuallium*, id
est, humilium animarum & mitium. Esto ergo
mitis, humilis, atque mansueta: vt in te sicut lilium ger-
Cant. 5. minet Christus. de quo & alibi habes: *Labia eius lilia stil-*
2. Cor. 4. *lantia myrrham plenam*: id est, qui Christi passionem lo-
quuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem
eius in suo circumferunt corpore, Christi lilia sunt, spe-
Cant. 2. cialiter sacræ virgines, quarum est splendida & imma-
culata virginitas. Vnde plerique accipiunt quòd Eccle-
sia videatur dicere: *Ego sum flos campi, & lilium conual-*
lium: quæ in hac conualle istius mundi gratiam boni
odoris exhalat sedula confessione pietatis. Denique &
Cant. 6. alibi dicit: *Frater meus descendit in hortum suum, in phialas aro-*
Ibid. *matis, pascere in hortis, & colligere lilia. Ego fratri meo mihi,*

G *qui pascit inter lilia.* Ex illo ergo vtero Mariæ diffusus est
in hunc mũdum aceruus tritici † muniti inter lilia, quan- al. minuti
do natus est Christus, cui dicit propheta Dauid: *Bene-* Psal. 64.
dices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur
vbertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accin-
gentur. Induti sunt arietes ouium, & conualles abundant fru-
mento: etenim clamabunt, & hymnum dicent. Quis est an-
nus Dominicæ bonitatis, nisi ille de quo scriptura dicit: Esai. 48.
Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te: quan-
do populorum fide Ecclesiam fœcundauit, iustitia induit 2. Cor. 6.
sacerdotes? Vnde & Apostolus dicit: *Ecce nunc tempus*
acceptabile, ecce nunc dies salutis: quando venit Dominus
H prædicare annum Domini acceptum, & diem retribu-
tionis: sicut in Euangelio suo ipse memorauit, dicens: Esai. 61.
Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c. Tunc Luc. 4.
ergo Dominus operibus suis, & gloria & honore sui
tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus con-
uersationis eius in hoc mundo, diuersarum habuit cer- Matt. 2.
tamina passionum. Vicit Herodem paruulus, de quo in
passione infantium triumphauit. Esuriuit, sitiuit, pro
nobis vapulauit, pro nobis contumeliarum indigna to-
lerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

I *Quomodo filiæ Hierusalem egredi iubeantur ad videndum regem Salomonem: & de stola piæ operationis quam induere debent virgines.*

CAP. XVI.

VIdes quanta certamina passus est, sed tamen non
auarus exactor præmij, cui abundauit vna cælestis
corona virtutis. Vnde egredimini filiæ Hierusalem, sicut
vos hortatur scriptura diuina in Canticis canticorum:
Egredimini & videte regem Salomonem in corona, qua coro- Cant. 3.
nauit eum mater eius in die sponsalium eius, & in die iucun-
ditatis cordis eius: quia fecit sibi, inquit, *charitatem à fi-*
liabus Hierusalem: hoc est. Egredimini ex his angustiis &
sollicitudinibus corporalibus, egredimini ex hac dele-
K ctatione carnali, peregrinamini de corpore, vt adesse
Domino possitis: quoniam qui in carne sunt, Domino
suo placere non possunt. Dicatur ergo vobis quia non e-
stis in carne, sed in spiritu. Eritis autem in spiritu, si po-
tueritis cõprehendere Salomonis veri illius pacifici cha- 2. Cor. 5.
ritatem, quam fecit sibi ipse, & ideo coronam accepit à Rom. 8.
matre. Beata mater Hierusalem, beatus & Mariæ vterus,
qui tantum Dominum coronauit, quando formauit. Co-
ronauit eum quando generauit, quia etsi eum sine aliqua
sui operatione formauerit, quia Spiritus sanctus super-
uenit in virginem (vnde & ipse ait: *In operatum meum vi-*
derunt oculi tui) tamen hoc ipso quòd ad omnium salu- Luc. 1.
tem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æter- Psal. 138.
L næ pietatis imposuit, vt per fidem credentium fieret om-
nis viri caput Christus. Inoperata ergo est caro Christi,
quem vt Maria virgo conciperet, inusitato quodam no-
uóque incarnationis mysterio, sine vlla virilis seminis 1. Cor. 11.
admixtione, diuinæ gratia dispositionis quod erat carnis,
assumpsit ex Virgine, atque in illa nouissimi Adam im-
maculati hominis membra formauit. Hominem audis,
sed supra hominem intellige, quia scriptum est: *Non co-* Exod. 14.
ques agnum in lacte matris suæ. Et alibi legis: *Et homo* Hier. 17.
est, & quis agnoscet eum? Ergo non debes agnum illum, Coloss. 2.
in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, con-
ditionis humanæ viribus æstimare, & maiestatẽ incom-
M prehensibilis potestatis, degeneris cognationis infirmi-
tate concludere. Non enim illum perfectæ fidei cibum Gen. 27.
Iacob coxit in lacte, quo Isaac pater ita est delectatus, vt
ei prærogatiuam omnem benedictionis prophetica so-
brietate conferret. Et ideo Apostolus scripsit, succum la- Hebr. 5.
ctis tenuis cibum esse doctrinæ, dicens: *Quia omnis qui*
alitur lacte, expers est verborum iustitiæ. paruulus enim est. Prou. 31.
perfectorum autem est solida esca. Et tu ergo filia, su-
me stolam illam mulieris piæ operationis studio con-
textam, quæ manus suas aperit pauperi, & lucerna eius
non extinguitur in tota nocte: atque indue te, & huius-
modi epulas affer ad patrem, vt dicat: *Quid est quod* Gen. 27.
tam cito inuenisti filia? Laudet in tenera adhuc ætate pru-
dentiam, piæ quoque deuotionis affectum, & dicat ti-
bi: Accede ad me filia. Odoratúsque odorem vestimen- Ibid.
torum tuorũ benedicat te, dicens: Ecce odor filiæ meæ,

sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, &: Det ti-
bi Deus à rore cæli desuper, & ab vbertate terræ abun-
dantiam. Atq; his adiungat: Qui maledixerit tibi, male-
Gen. 32. dictus erit: & qui bene dixerit tibi, benedictus erit. Hac
stola indutus Iacob hominem vidit, & ab eo quasi à Do-
Gen. 49. mino Deo benedictionem poposcit, & appellauit locum,
Ibidem. Visio Dei. Hac stola indutus, vidit illam stolam Christi,
Ibid. de qua ait: *Lauabit in vino stolam suam.* Et benedixit Io-
seph, dicens: *Filius meus ampliatus, Ioseph filius meus am-
pliatus, zelatus filius meus adolescentior ad me reuertere*, signifi-
cans Dominicæ resurrectionis insigne. Et addidit: *Bene-
dictio patris tui & matris tuæ præualuit super benedictiones mon-
tium manentium, & desideria collium æternorum*, id est, su-
per regem gratiæ. Hanc sume stolam, vt induas Chri-
Coloss. 3. stum, atque in eius agnitione renoueris. Indue ergo sicut
Rom. 13. electa Dei viscera misericordiæ, benignitatem, humili-
tatem, patientiam, modestiam, charitatem, quæ est vni-
1. Cor. 3. tatis vinculum: vt nemini quidquam debeas, nisi inui-
cem sororem tuam diligas, nec gratiæ eius inuideas, sed
quo probatiorem videris, imiteris: vt sit in te pax Chri-
sti & gratia, & verbum Dei habitet in corde tuo, atque
Coloss. 2. huius mundi fugias contagiones. Semel mundo mor-
Ephes. 5. tua, ne quæso tetigeris, ne attaminaueris quæ sunt istius
sæculi, sed semper psalmis & hymnis & canticis spirita-
libus adducas te ab huius sæculi conuersatione: non ho-
Luc. 2. mini, sed Deo cantans. Et sicut sancta faciebat Maria,
conferas in corde tuo. Quasi bona quoque agnicula ru-
Psal. 118. mines in corde tuo præcepta diuina, vt dicas & tu: *Exer-
Prou. 27. cebor in mirabilibus tuis.* nec dormitet aut stillet anima tua
præ tædio. Stillicidia enim eiiciunt hominem tempore
hiemali de domo sua. anima autem perfecta non stillat,
in qua nulla grauioris est rima peccati, sed mente in do-
mo sua, & inoffensæ habitationis nouitate lætatur &
Psal. 118. fruitur. At si aliquid forte nutaueris, dicas: *Confirma me
in verbis tuis.*

Quomodo in virginibus videatur angelorum vita in terris, quam in paradiso amiseramus, & deuota deprecatio quam Ambrosius fecit super virginem velandam. CAP. XVII.

NVnc ad te decursis omnibus, Pater gloriæ, vota
conuerto, cuius pietati incessabiles gratias agi-
mus, quòd in virginibus sacris angelorum vitam vide-
mus in terris, quam in paradiso quondam amiseramus.
Quid enim vel ad imitanda virginum studia, confirman-
damque virtutem, vel ad celebrandam virginitatis glo-
riam plus conferre potuisti quàm vt Deus ex virgine na-
sceretur? Amplius nobis profuit culpa, quàm nocuit: in
quo redemptio quidem nostra diuinum munus inuenit.
Sed ipse quoque vnigenitus filius tuus venturus in ter-
ras suscipere quod amissum est, puriorem carnis suæ ge-
nerationem reperire non potuit, quàm vt habitatione
cælesti aulam virginis dedicaret, in qua esset & immacu-
latæ castitatis sacrariũ, & Dei tẽplum. Quid autem illud
attexam, quòd diuino tuo munere cum sanctis Moyse &
Exod. 15. Aaron virgo pedes per fluctus duxit Hebræorum exerci-
tum. Relinquo vetera, priuata non quæro, satis est ista
nobilitas familiæ virginali. Te quæso vt tuearis hanc fa-
mulam tuam, quæ tibi seruire, tibi animam suam, tibi in-
tegritatis suæ studiũ dicare præsumpsit. Quã sacerdotali
munere offerro, affectu patrio cõmendo, vt propitius &
præsul cõferas ei gratiam, quo cælestium thalamorũ im-
Cant. 4. morante adytis sponsum excutiat, mereatur videre, intro-
ducatur in cubiculum Dei sui regis, mereatur audire di-
centem sibi: *Ades huc à Libano, sponsa, ades huc à Libano,*
transibis & pertransibis à principio fidei: vt transeat sæcu-
lum, ad illa æterna pertranseat. Intende igitur Pater in
tuum munus, cui sanctificando nullius consilium requi-
sisti sed ipso sine vllo petitore atque arbitro tantam cõn-
tulisti gratiam, quantam ante oracula diuina credere ne-
mo potuisset, vt in suo vtero Deũ virgo portaret. Cuius
prærogatiua muneris prouocata crebrescunt studia vir-
ginitatis, & sacræ integritatis exẽpla. Quibus hæc quoq;
famula tua ad huiusmodi virtutis gratiam lacessita, tuis
adsistit altaribus, non rutilanti cæsarie flauum deferens
Luc. 7. crinem, flammeo nuptiali dicatũ: sed illum crinem quo
Ioan. 12. euangelica illa mulier sancta Maria pedes Christi sedula

A pietate detersit & domum totam effuso impleuit vn-
guento, sacro offerens velamine consecrandum. Adest
puella, quã non nuptiarum festa, non præmia, non one-
rati pondus vteri, vel iuo nupturis dolore sollicitent: sed
quæ immaculatos sibi fidei partus & pietatis exposcit, Esai. 26.
vt in vtero accipiat de Spiritu sancto, & spiritum salutis
Deo fœta parturiat. Sed vt illa procedere possit merito-
rum gratia, tu Deus pater omnipotens suffragia com-
mendationis adiunge. Non enim solitaria dos pudoris
est. Succingat sacræ virginis crinem modestia, sobrietas, 2. Cor. 4.
continentia, vt virtutum accincta comitatu, purpureo
Dominici sanguinis redimita velamine, mortificationem
Domini Iesu in sua carne circumferat. Hæc sunt enim
B meliora velamina, quæ sunt indumenta virtutum, qui- Eccl. 9.
bus culpa obtegitur, innocentia reuelatur. His igitur fa-
mulam tuam indue vestimentis, quæ in omni tempore
munda sint. Mundum enim manet, quidquid nulla in-
teruenien s culpa fuscauerit, vt ei iure dicatur: *Quoniam* Ibidem.
placuerunt Deo facta tua. In omni tempore sint vestimen-
ta sua candida, & oleũ in capite non desit, quo faces suas Matt. 25.
mysticas possit accendere: vt cùm venerit sponsus, inter
illas sapiẽtes virgines cælesti thalamo digna numeretur,
quæ deuotionis ac fidei suæ grauitatisq; lumine munus
sacræ professionis illuminant. Tuere igitur ancillã tuam
pater charitatis & gloriæ, vt quasi in horto clauso & fon- Cant. 3.
te signato teneat claustra pudicitiæ, signacula veritatis.
C Agrũ suum colere nouerit, quẽ colebat sanctus † Isaac; al. Iacob
& sexagesimos & centesimos quoque fructus capessat: Gen. 26.
in huius virtutibus & fortitudinibus agri suscites in ea Matt. 13.
gratiam, & resuscites charitatem. Inueniat quem dilexit,
teneat eum, nec dimittat eum donec bona illa vulnera Cant. 3.
charitatis excipiat, quæ osculis præferuntur. Semper pa- Prou. 27.
rata, noctibus & diebus toto spiritu mentis inuigilet, ne Cant. 5.
vnquam verbũ eam inueniat dormientem. Et quoniam Ibidem.
vult se dilectus tuus sæpius quæri, vt exploret affectum 2. Cor. 5.
recurrentem, sequatur, exeat fides, & anima eius in ver- 1. Thess. 4.
bo tuo peregrinetur corpore, vt adsit Deo: vigilet cor Philip. 4.
D eius; caro dormiat, ne male incipiat vigilare peccatis. Tu
Domine, adiunge alios sacræ virginitatis ornatus, adiun-
ge sedulos pios cultus: vt nouerit possidere vas suũ, no-
uerit humiliari, dilectionẽ teneat, veritatis murum, pu-
doris septum: non pineæ velamen eius, non vincant cu-
pressi, pudicitiam eius non turtures, simplicitatem eius
non vincant columbæ. Sit in corde simplicitas: in verbis
modus, erga omnes pudor, pietas erga propinquos, circa
egenos & inopes misericordia, quod bonum est teneat, 1. Thess. 5.
ab omni specie abstineat malã: veniat super eam benedi- Iob. 29.
ctio morituri, & os viduæ benedicat eam. Pone vt signa- Cant. 8.
culum verbũ tuum in corde eius, vt signaculum in bra- Ibid.
chio eius, vt in omnibus sensibus & operibus eius Chri- Rom. 8.
stus eluceat, Christum intẽdat, Christũ loquatur. Aqua Ioan. 17.
E multa nõ possit eius excludere charitatem, nec persecu-
tio, nec gladius, nec periculum: sed confirmata in omni
verbo & opere bono, gloriam tuam induat, & in tua gra-
tia conuersetur in hoc mundo. Sanctifices eam in veri-
tate; in virtute confirmes, in charitate connectas, atque
ad illam cælestem gloriam pudicitiæ & integritatis coro-
nam illibatam immaculatámque diuino tuo fauore per-
ducas: vt illic agni tui sequatur vestigia, in meridiano
pascat, in meridiano maneat, nec in greges sodalium in-
cidat, sed agnis tuis admixta, sine offensione versetur co- Apoc. 14.
mes virginum, pedissequa Mariarum. Egredere itaque Cant. 1.
F tu Domine Iesu in die sponsaliorum tuorum, suscipe iam
dudum deuotam tibi spiritu, nunc etiam professione; Cant. 3.
imple agnitione voluntatis tuæ, assume ab initio in salu-
tem in sanctificatione spiritus & fide veritatis, vt dicat 2. Thess. 2.
famula tua: *Tenuisti manum dexteram meam, & in volun-* Psal. 72.
tate tua deduxisti me; & in gloria assumpsisti me, Aperi ma- Psal. 144.
num tuam; & imple animam eius benedictione: Vt saluam Psal. 85.
facias sperantem in te: fiat vas in honorem sanctificatum, 2. Tim. 2.
vtile Domino, ad omne opus bonum paratum: per il-
lam æternalem crucem, per illam venerabilem gloriam
Trinitatis, cui est honor, gloria, perpetuitas, patri Deo,
& filio & spiritui sancto, à sæculis nunc & semper, per
omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE INSTITVTIONE VIRGINIS LIBRI FINIS.

Esai. 52. inquit, *ite ad aquam: & quicumque non habetis argentum, ite*
& emite & bibite sine argento. Et supra ait: *Gratis venundati*
2. Cor. 8. *estis, & sine argento redimemini.* Ideo pauper factus est Do-
minus cùm diues esset, vt eum omnes emant, & egenos
præcipuè sua paupertate locupletet. Parate igitur vasa
Domini, vt excipiatis hunc fontem aquæ viuæ, fontem
virginitatis, integritatis vnguentum, odorem fidei, &
suauis misericordiæ gratia florulentum: Induamini agni
1. Petr. 2. eius innocentiam qui cùm malediceretur, non remale-
dixit: cùm percuteretur, non repercussit.

Quomodo gressus Mariæ speciosi dicantur in calceamentis: & quòd moduli femorum suorum similes sint torquibus, & vmbilicus crater tornatilis, & venter sicut aceruus tritici minuti inter lilia.

CAP. XIV.

Can. 7. HAnc imitamini filiæ, cui pulchrè conuenit illud
quod de Ecclesia prophetatum est: *Speciosi facti*
sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab: eo quòd spe-
ciosè Ecclesia Euangelij prædicatione processit. Specio-
sè procedit anima, quæ corpore velut calceamento vti-
tur, vt quo velit suum possit sine impedimento vllo cir-
cumferre vestigium. In hoc calceamento speciosè pro-
cessit Maria, quæ sine vlla commixtione corporeæ con-
suetudinis auctorem salutis virgo generauit. Vnde egre-
giè Ioannes ait: *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti*
Ioan. 1. *eius*, id est: Non sum dignus incarnationis mysterium
comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inopis
vilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit: *Gene-*
rationem eius quis enarrabit? Speciosi ergo gressus vel Mariæ
Esai. 55. vel Ecclesiæ, quoniam speciosi pedes euangelizātium.
Rom. 10. Quàm pulchra etiam illa quæ in figura Ecclesiæ de Ma-
ria prophetata sunt, si tamen non membra corporis, sed
mysteria generationis eius intendas? Dicitur enim ad
eam: *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum*
Cant. 7. *artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto.*
Venter tuus sicut aceruus tritici muniti inter lilia, eo quòd
continens sibi sit in omnibus Christi ortus est ex virgi-
ne. Sicut victores solent sæcularium præliorum, stre-
nuorum virorum donatis torquibus honorare ceruices:
Prou. 9. ita iugum nostrum leuauit, vt fidelium colla virtutis in-
signibus coronaret. Verè autem aluus ille Mariæ crater
tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere
vinum suum, indeficientem cognitionis piæ gratiam,
diuinitatis suæ plenitudine subministrans. In quo virgi-
nis vtero, simul aceruus tritici & lilij floris gratia ger-
minabat, quoniam & granum tritici generabat, & li-
Ioan. 12. lium. Granum tritici secūdùm quod scriptum est: *Amen*
amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuum
fuerit, ipsum solum manet. Sed quia de vno grano tritici a-
ceruus est factus, completum est illud propheticum: *Et*
Psal. 64. *conualles abundabunt frumento*: quia granum illud mor-
tuum, plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum
omnes homines perpetua cælestium munerum esca sa-
turauit. Consummatum est illud prophetici oris elo-
Psal. 80. quium, dicente eodem Dauid: *Cibauit eos ex adipe fru-*
menti, & de petra melle saturauit eos. In hoc grano esse e-
Cant. 2. tiam lilium, diuina testantur oracula quia scriptum est:
Ego sum flos campi, & lilium conuallium: sicut lilium in me-
dio spinarum. Christus erat lilium in medio spinarum,
quando erat in medio Iudæorum.

Quomodo sacræ virgines dicantur lilia Christi, & de anno Dominicæ benignitatis.

CAP. XV.

Ibid. AVdi virgo quid dicat. *Lilium*, inquit, *conuallium*, id
est, humilium animarum & mitium. Esto ergo
mitis, humilis, atque mansueta: vt in te sicut lilium ger-
Cant. 5. minet Christus. de quo & alibi habes: *Labia eius lilia stil-*
2. Cor. 4. *lantia myrrham plenam*: id est, qui Christi passionem lo-
quuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem
eius in suo circumferunt corpore, Christi lilia sunt, spe-
cialiter sacræ virgines, quarum est splendida & imma-
Cant. 2. culata virginitas. Vnde plerique accipiunt quòd Eccle-
sia videatur dicere: *Ego sum flos campi, & lilium conual-*
lium: quæ in hac conualle istius mundi gratiam boni
odoris exhalat sedula confessione pietatis. Denique &
Cant. 6. alibi dicit: *Frater meus descendit in hortum suum, in phialas aro-*
Ibid. *matis, pascere in hortis, & colligere lilia. Ego frater meus mihi,*
G *qui pascit inter lilia.* Ex illo ergo vtero Mariæ diffusus est
in hunc mūdum aceruus tritici † muniti inter lilia, quan- al. minuti
do natus est Christus, cui dicit propheta Dauid: *Bene-* Psal. 64.
dices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur
vbertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accin-
gentur. Induti sunt arietes ouium, & conualles abundant fru-
mento: etenim clamabunt, & hymnum dicent. Quis est an-
nus Dominicæ bonitatis, nisi ille de quo scriptura dicit: Esai. 48.
Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te: quan-
do populorum fide Ecclesiam fœcundauit, iustitia induit 2. Cor. 6.
sacerdotes? Vnde & Apostolus dicit: *Ecce nunc tempus*
acceptabile, ecce nunc dies salutis: quando venit Dominus
H prædicare annum Domini acceptum, & diem retribu-
tionis: sicut in Euangelio suo ipse memorauit, dicens: Esai. 61.
Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c. Tunc Luc. 4.
ergo Dominus operibus suis, & gloria & honore sui
tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus con-
uersationis eius in hoc mundo, diuersarum habuit cer- Matt. 2.
tamina passionum. Vicit Herodem paruulus, de quo in
passione infantium triumphauit. Esuriuit, sitiuit, pro
nobis vapulauit, pro nobis contumeliarum indigna to-
lerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

Quomodo filiæ Hierusalem egredi iubeantur ad videndum regem Salomonem: & de stola piæ operationis quam induere debent virgines.

I

CAP. XVI.

VIdes quanta certamina passus est, sed tamen non
auarus exactor præmij, cui abundauit vna cælestis
corona virtutis. Vnde egredimini filiæ Hierusalem, sicut
vos hortatur scriptura diuina in Canticis canticorum:
Egredimini & videte regem Salomonem in corona, qua coro- Cant. 3.
nauit eum mater eius in die sponsalium eius, & in die iucun-
ditatis cordis eius: quia fecit sibi, inquit, *charitatem à fi-*
liabus Hierusalem: hoc est. Egredimini ex his angustiis &
sollicitudinibus corporalibus, egredimini ex hac dele-
ctatione carnali, peregrinamini de corpore, vt adesse
K Domino possitis: quoniam qui in carne sunt, Domino
suo placere non possunt. Dicatur ergo vobis quia non e-
stis in carne, sed in spiritu. Eritis autem in spiritu, si po-
tueritis cōprehendere Salomonis veri illius pacifici cha-
ritatem, quam fecit sibi ipse, & ideo coronam accepit à 2. Cor. 5.
matre. Beata mater Hierusalem, beatus & Mariæ vterus, Rom. 8.
qui tantum Dominum coronauit, quando formauit. Co-
ronauit eum quando generauit, quia etsi eum sine aliqua
sui operatione formauerit, quia Spiritus sanctus super-
uenit in virginem (vnde & ipse ait: *In operatum meum vi-*
derunt oculi tui) tamen hoc ipso quòd ad omnium salu- Luc. 1.
tem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æter- Psal. 138.
L næ pietatis imposuit, vt per fidem credentium fieret om-
nis viri caput Christus. Inoperata ergo est caro Christi,
quem vt Maria virgo conciperet, inusitato quodam no-
uóque incarnationis mysterio, sine vlla virilis seminis 1. Cor. 11.
admixtione, diuinæ gratia dispositionis quod erat carnis,
assumpsit ex Virgine, atque in illa nouissimi Adam im-
maculati hominis membra formauit. Hominem audis,
sed supra hominem intellige, quia scriptum est: *Non co-* Exod. 14.
ques agnum in lacte matris suæ. Et alibi legis: *Et homo* Hier. 17.
est, & quis agnoscet eum? Ergo non debes agnum illum, Coloss. 2.
in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, con-
ditionis humanæ viribus æstimare, & maiestatē incom-
M prehensibilis potestatis, degeneris cognationis infirmi-
tate concludere. Non enim illum perfectæ fidei cibum Gen. 27.
Iacob coxit in lacte, quo Isaac pater ita est delectatus, vt
ei prærogatiuam omnem benedictionis prophetica so-
brietate conferret. Et ideo Apostolus scripsit, succum la- Hebr. 5.
ctis tenuis cibum esse doctrinæ, dicens: *Quia omnis qui*
alitur lacte, expers est verborum iustitiæ. paruulus enim est. Prou. 31.
perfectorum autem est solida esca. Et tu ergo filia, su-
me stolam illam mulieris piæ operationis studio con-
textam, quæ manus suas aperit pauperi, & lucerna eius
non extinguitur in tota nocte: atque indue te, & huius-
modi epulas affer ad patrem, vt dicat: *Quid est quòd* Gen. 27.
tam cito inuenisti filia? Laudet in tenera adhuc ætate pru-
dentiam, piæ quoque deuotionis affectum, & dicat ti-
bi: Accede ad me filia. Odoratúsque odorem vestimen- Ibid.
torum tuorū benedicat te, dicens: Ecce odor filiæ meæ,

sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, &: Det tibi Deus à rore cæli desuper, & ab vbertate terræ abundantiam. Atq; his adiungat: Qui maledixerit tibi, maledictus erit: & qui bene dixerit tibi, benedictus erit. Gen. 32. Hac stola indutus Iacob hominem vidit, & ab eo quasi à Domino Deo benedictionem poposcit, & appellauit locum, Gen. 49. Visio Dei. Hæc stola indutus, vidit illam stolam Christi, Ibidem. de qua ait: *Lauabit in vino stolam suam.* Et benedixit Ioseph, Ibid. dicens: *Filius meus ampliatus, Ioseph filius meus ampliatus, zelatus filius meus adolescentior ad me reuertere,* significans Dominicæ resurrectionis insigne. Et addidit: *Benedictio patris tui & matris tuæ praualuit super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorum*, id est, super regem gratiæ. Hanc sume stolam, vt induas Christum, Coloss. 3. atque in eius agnitione renoueris. Indue ergo sicut electa Dei viscera misericordiæ, Rom. 13. benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, charitatem, quæ est vnitatis vinculum: 1. Cor. 3. vt nemini quidquam debeas, nisi inuicem sororem tuam diligas, nec gratiæ eius inuideas, sed quo probatiorem videris, imiteris: vt sit in te pax Christi & gratia, & verbum Dei habitet in corde tuo, atque huius mundi fugias contagiones. Coloss. 2. Semel mundo mortua, ne quæso tetigeris, Ephes. 5. ne attaminaueris quæ sunt istius sæculi, sed semper psalmis & hymnis & canticis spiritalibus adducas te ab huius sæculi conuersatione: non homini, sed Deo cantans. Luc. 2. Et sicut sancta faciebat Maria, conferas in corde tuo. Quasi bona quoque agnicula tu mines in corde tuo præcepta diuina, Psal. 118. vt dicas & tu: *Exercebor in mirabilibus tuis.* Prou. 17. nec dormitet aut stillet anima tua præ tædio. Stillicidia enim eiiciunt hominem tempore hiemali de domo sua. anima autem perfecta non stillat, in qua nulla grauioris est rima peccati, sed mente in domo sua, & inoffensæ habitationis nouitate lætatur & Psal. 118. fruitur. At si aliquid fortè nutaueris, dicas: *Confirma me in verbis tuis.*

Quomodo in virginibus videatur angelorum vita in terris, quam in paradiso amiseramus, & deuota deprecatio quam Ambrosius fecit super virginem velandam. CAP. XVII.

NVnc ad te decursis omnibus, Pater gloriæ, vota conuerto, cuius pietati incessabiles gratias agimus, quòd in virginibus sacris angelorum vitam videmus in terris, quam in paradiso quondam amiseramus. Quid enim vel ad imitanda virginum studia, confirmandamque virtutem, vel ad celebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuisti quàm vt Deus ex virgine nasceretur? Amplius nobis profuit culpa, quàm nocuit: in quo redemptio quidem nostra diuinum munus inuenit. Sed ipse quoque vnigenitus filius tuus venturus in terras suscipere quod amissum est, puriorem carnis suæ generationem reperire non potuit, quàm vt habitatione cęlesti aulam virginis dedicaret, in qua esset & immaculatę castitatis sacrarium, & Dei templum. Quid autem illud attexam, quòd diuino tuo munere cum sanctis Moyse & Exod. 15. Aaron virgo pedes per fluctus duxit Hebræorum exercitum? Relinquo vetera, priuata non quæro, satis est ista nobilitas familiæ virginali. Te quæso vt tuearis hanc famulam tuam, quæ tibi seruire, tibi animam suam, tibi integritatis suæ studiũ dicare præsumpsit. Quã sacerdotali munere offero, affectu patrio cõmendo, vt propitius & præsul cõferas ei gratiam, quo cælestium thalamorũ immorantẽ adytis sponsum Cant. 4. excutiat, mereatur videre, introducatur in cubiculum Dei sui regis, mereatur audire dicentem sibi: *Ades huc à Libano, sponsa, ades huc à Libano,* transibis & pertransibis à principio fidei: vt transeat sæculum, ad illa æterna pertranseat. Intende igitur Pater in tuum munus, cui sanctificando nullius consilium requisisti sed ipso sine vllo petitore atque arbitro tantam contulisti gratiam, quantam ante oracula diuina credere nemo potuisset, vt in suo vtero Deũ virgo portaret. Cuius prærogatiua muneris prouocata crebrescunt studia virginitatis, & sacrę integritatis exẽpla. Quibus hæc quoq; famula tua ad huiusmodi virtutis gratiam lacessita, tuis adsistit altaribus, non rutilanti cæsarie flauum deferens Luc. 7. crinem, flammeo nuptiali dicatũ: sed illum crinem quo Ioan. 12. euangelica illa mulier sancta Maria pedes Christi sedula pietate detersit, & domum totam effuso impleuit vnguento, sacro offerens velamine consecrandum. Adest puella, quã non nuptiarum festa, non præmia, non onerari pondus vteri, vorsiuo nupturis dolore sollicitent: sed quæ immaculatos sibi fidei partus & pietatis exposcat, Esai. 26. vt in vtero accipiat de Spiritu sancto, & spiritum salutis Deo fœta parturiat. Sed vt illa procedere possit meritorum gratia, tu Deus pater omnipotens suffragia commendationis adiunge. Non enim solitaria dos pudoris est. 2. Cor. 4. Succingat sacrę virginis crinem modestia, sobrietas, continentia, vt virtutum accincta comitatu, purpureo Dominici sanguinis redimita velamine, mortificationem Domini Iesu in sua carne circumferat. Hæc sunt enim meliora velamina, quæ sunt indumenta virtutum, quibus culpa obtegitur, innocentia reuelatur. Eccl. 9. His igitur famulam tuam indue vestimentis, quæ in omni tempore munda sint. Mundum enim manet, quidquid nulla interueniens culpa fuscauerit, vt ei iure dicatur: Ibidem. *Quoniam placuerunt Deo facta tua.* In omni tempore sint vestimenta sua candida, & oleũ in capite non desit, quo faces suas Matt. 25. mysticas possit accendere: vt cùm venerit sponsus, inter illas sapiẽtes virgines cælesti thalamo digna numeretur, quæ deuotionis ac fidei suæ grauitatisq; lumine munus sacræ professionis illuminant. Tuere igitur ancillã tuam pater charitatis & glorię, vt quasi in horto clauso & fonte Cant. 3. signato teneat claustra pudicitiæ, signacula veritatis. Agrũ suum colere nouerit, quẽ colebat sanctus † Isaac; al. Iacob & sexagesimos & centesimos quoque fructus capessat: Gen. 26. in huius virtutibus & fortitudinibus agri suscites in ea Matt. 13. gratiam, & resuscites charitatem. Inueniat quem dilexit, teneat eum, nec dimittat eum donec bona illa vulnera Cant. 3. charitatis excipiat, quæ osculis præferũtur. Prou. 27. Semper parata, noctibus & diebus toto spiritu mentis inuigilet, ne Cant. 5. vmquam verbũ eam inueniat dormientem. Ibidem. Et quoniam vult se dilectus suus sæpius quæri, vt exploret affectum 2. Cor. 5. recurrentem, sequatur, exeat fides, & anima eius in verbo tuo peregrinetur corpore, 1. Thess. 4. vt adsit Deo: vigilet cor Philip. 4. eius, caro dormiat, ne malè incipiat vigilare peccatis. Tu Domine, adiunge alios sacrę virginitatis ornatus, adiunge sedulos pios cultus: vt nouerit possidere vas suũ, nouerit humiliari, dilectionẽ teneat, veritatis murum, pudoris septum: non pineæ velamen eius, non vincant cupressi, pudicitiam eius non turtures, simplicitatem eius non vincant columbæ. Sit in corde simplicitas: in verbis modus, erga omnes pudor, pietas erga propinquos, circa egenos & inopes misericordia, quod bonum est teneat, 1. Thess. 5. ab omni specie abstineat mala: veniat super eam benedictio morituri, Iob. 29. & os viduæ benedicat eam. Pone vt signaculum Cant. 8. verbũ tuum in corde eius, vt signaculum in brachio eius, Ibid. vt in omnibus sensibus & operibus eius Christus eluceat, Rom. 8. Christum intẽdat, Christũ loquatur. Ioan. 17. Aqua multa nõ possit eius excludere charitatem, nec persecutio, nec gladius, nec periculum: sed confirmata in omni verbo & opere bono, gloriam tuam induat, & in tua gratia conuersetur in hoc mundo. Sanctifices eam in veritate, in virtute confirmes, in charitate connectas, atque ad illam cęlestem gloriam pudicitiæ & integritatis coronam illibatam immaculatamque diuino tuo fauore perducas: vt illic agni tui sequatur vestigia, in meridiano pascat, in meridiano maneat, Apoc. 14. nec in greges sodalium incidat, sed agnis tuis admixta, sine offensione versetur Cant. 1. comes virginum, pedissequa Mariarum. Egredere itaque tu Domine Iesu in die sponsalium tuorum, suscipe iam dudum deuotam tibi spiritu, nunc etiam professione, Cant. 3. imple agnitione voluntatis tuæ, assume ab initio in salutem in sanctificatione spiritus & fide veritatis, 2. Thess. 2. vt dicat famula tua: *Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me; & in gloria assumpsisti me,* Psal. 72. *Aperi manum tuam; & imple animam eius benedictione: vt saluam* Psal. 144. *facias sperantem in te:* Psal. 85. fiat vas in honorem sanctificatum, 2. Tim. 2. vtile Domino, ad omne opus bonum paratum: per illam æternalem crucem, per illam venerabilem gloriam Trinitatis, cui est honor, gloria, perpetuitas, patri Deo, & filio & spiritui sancto, à sæculis nunc & semper, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE INSTITVTIONE VIRGINIS LIBRI FINIS.

Esai. 32. inquit, *ite ad aquam: & quicumque non habetis argentum, ite & emite & bibite sine argento.* Et supra ait: *Gratis venundati*
2. Cor. 8. *estis, & sine argento redimemini.* Ideo pauper factus est Dominus cùm diues esset, vt eum omnes emant, & egenos præcipuè sua paupertate locupleret. Parate igitur vasa Domini, vt excipiatis hunc fontem aquæ viuæ, fontem virginitatis, integritatis vnguentum, odorem fidei, & suauis misericordiæ gratia florulentum: Induamini agni
1. Petr. 2. eius innocentiam qui cùm malediceretur, non remaledixit: cùm percuteretur, non repercussit.

Quomodo gressus Mariæ speciosi dicantur in calceamentis: & quòd moduli femorum suorum similes sint torquibus, & vmbilicus crater tornatilis, & venter sicut aceruus tritici muniti inter lilia. CAP. XIV.

Cant. 7. HAnc imitamini filiæ, cui pulchrè conuenit illud quod de Ecclesia prophetatum est: *Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab:* eo quòd speciosè Ecclesia Euangelij prædicatione processit. Speciosè procedit anima, quæ corpore velut calceamento vtitur, vt quo velit suum possit sine impedimento vllo circumferre vestigium. In hoc calceamento speciosè processit Maria, quæ sine vlla commixtione corporeæ consuetudinis auctorem salutis virgo generauit. Vnde egregiè Ioannes ait: *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti*
Ioan. 1. *eius*, id est: Non sum dignus incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inopis vilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit: *Generationem eius quis enarrabit?* Speciosi ergo gressus vel Mariæ
Esai. 53. vel Ecclesiæ, quoniam speciosi pedes euangelizantium.
Rom. 10. Quàm pulchra etiam illa quæ in figura Ecclesiæ de Maria prophetata sunt, si tamen non membra corporis, sed mysteria generationis eius intendas? Dicitur enim ad eam: *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum*
Cant. 7. *artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto. Venter tuus sicut aceruus tritici muniti inter lilia*, eo quòd continens sibi sit in omnibus Christi ortus est ex virgine. Sicut victores solent sæcularium præliorum, strenuorum virorum donatis torquibus honorare ceruices:
Prou. 9. ita iugum nostrum leuauit, vt fidelium colla virtutis insignibus coronaret. Verè autem aluus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum, indeficientem cognitionis piæ gratiam, diuinitatis suæ plenitudine subministrans. In quo virginis vtero, simul aceruus tritici & lilij floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat, & lilium. Granum tritici secùndum quod scriptum est: *Amen*
Ioan. 12. *amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Sed quia de vno grano tritici aceruus est factus, completum est illud propheticum: *Et*
Psal. 64. *conualles abundabunt frumento*: quia granum illud mortuum, plurimum fructum attulit. Hoc itaque granum omnes homines perpetua cælestium munerum esca saturauit. Consummatum est illud prophetici oris elo-
Psal. 80. quium, dicente eodem Dauid: *Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.* In hoc grano esse e-
Cant. 2. tiam lilium, diuina testantur oracula quia scriptum est: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium*: sicut lilium in medio spinarum. Christus erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Iudæorum.

Quomodo sacræ virgines dicantur lilia Christi, & de anno Dominicæ benignitatis. CAP. XV.

Ibid. AVdi virgo quid dicat. *Lilium*, inquit, *conuallium*, id est, humilium animarum & mitium. Esto ergo mitis, humilis, atque mansueta: vt in te sicut lilium germinet Christus. de quo & alibi habes: *Labia eius lilia stil-*
Cant. 5. 2. Cor. 4. *lantia myrrham plenam*: id est, qui Christi passionem loquuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem eius in suo circumferunt corpore. Christi lilia sunt, specialiter sacræ virgines, quarum est splendida & imma-
Cant. 2. culata virginitas. Vnde plerique accipiunt quòd Ecclesia videatur dicere: *Ego sum flos campi, & lilium conuallium*: quæ in hac conualle istius mundi gratiam boni odoris exhalat sedula confessione pietatis. Denique &
Cant. 6. Ibid. alibi dicit: *Frater meus descendit in hortum suum, in phialas aromatis, pascere in hortis, & colligere lilia. Ego fratri meo mihi,* G *qui pascit inter lilia.* Ex illo ergo vtero Mariæ diffusus est in hunc mundum aceruus tritici † muniti inter lilia, quan- *al. minuti*
do natus est Christus, cui dicit propheta Dauid: *Bene-* Psal. 64.
dices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium, & conualles abundant frumento: etenim clamabunt, & hymnum dicent. Quis est annus Dominicæ bonitatis, nisi ille de quo scriptura dicit: Esai. 48.
Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te: quando populorum fide Ecclesiam fœcundauit, iustitia induit 2. Cor. 6.
sacerdotes? Vnde & Apostolus dicit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*: quando venit Dominus H prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis: sicut in Euangelio suo ipse memorauit, dicens: Esai. 61.
Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c. Tunc Luc. 4.
ergo Dominus operibus suis, & gloria & honore sui tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus conuersationis eius in hoc mundo, diuersarum habuit certamina passionum. Vicit Herodem paruulus, de quo in Matt. 2.
passione infantium triumphauit. Esuriuit, sitiuit, pro nobis vapulauit, pro nobis contumeliarum indigna tolerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

I *Quomodo filiæ Hierusalem egredi iubeantur ad videndum regem Salomonem: & de stola piæ operationis quam induere debent virgines.* CAP. XVI.

VIdes quanta certamina passus est, sed tamen non auarus exactor præmij, cui abundauit vna cælestis corona virtutis. Vnde egredimini filiæ Hierusalem, sicut vos hortatur scriptura diuina in Canticis canticorum: *Egredimini & videte regem Salomonem in corona, qua coronauit eum mater eius in die sponsalium eius, & in die iucunditatis cordis eius: quia fecit sibi*, inquit, *charitatem à filiabus Hierusalem*: hoc est. Egredimini ex his angustiis & Cant. 3.
sollicitudinibus corporalibus, egredimini ex hac dele- K ctatione carnali, peregrinamini de corpore, vt adesse Domino possitis: quoniam qui in carne sunt, Domino suo placere non possunt. Dicatur ergo vobis quia non estis in carne, sed in spiritu. Eritis autem in spiritu, si poteritis cõprehendere Salomonis veri illius pacifici charitatem, quam fecit sibi ipse, & ideo coronam accepit à 2. Cor. 5.
matre. Beata mater Hierusalem, beatus & Mariæ vterus, Rom. 8.
qui tantum Dominum coronauit, quando formauit. Coronauit eum quando generauit, quia etsi eum sine aliqua sui operatione formauerit, quia Spiritus sanctus superuenit in virginem (vnde & ipse ait: *Inoperatum meum viderunt oculi tui*) tamen hoc ipso quòd ad omnium salu- Luc. 1.
tem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æter- Psal. 138.
L næ pietatis imposuit, vt per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus. Inoperata ergo est caro Christi, quem vt Maria virgo conciperet, inusitato quodam nouoque incarnationis mysterio, sine vlla virilis seminis 1. Cor. 11.
admixtione, diuinæ gratia dispositionis quod erat carnis, assumpsit ex Virgine, atque in illa nouissimi Adam immaculati hominis membra formauit. Hominem audis, Exod. 14.
sed supra hominem intellige, quia scriptum est: *Non coques agnum in lacte matris suæ.* Et alibi legis: *Et homo* Hier. 17.
est, & quis agnoscet eum? Ergo non debes agnum illum, Coloss. 2.
in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, conditionis humanæ viribus æstimare, & maiestatẽ incom- M prehensibilis potestatis, degeneris cognationis infirmitate concludere. Non enim illum perfectæ fidei cibum Gen. 27.
Iacob coxit in lacte, quo Isaac pater ita est delectatus, vt ei prærogatiuam omnem benedictionis prophetica sobrietate conferret. Et ideo Apostolus scripsit, succum la- Hebr. 5.
ctis tenuis cibum esse doctrinæ, dicens: *Quia omnis qui alitur lacte, expers est verborum iustitiæ. paruulus enim est.* Prou. 31.
perfectorum autem est solida esca. Et tu ergo filia, sume stolam illam mulieris piæ operationis studio contextam, quæ manus suas aperit pauperi, & lucerna eius non extinguitur in tota nocte: atque indue te, & huiusmodi epulas affer ad patrem, vt dicat: *Quid est quod* Gen. 27.
tam cito inuenisti filia? Laudet in tenera adhuc ætate prudentiam, piæ quoque deuotionis affectum, & dicat tibi: Accede ad me filia. Odoratúsque odorem vestimen- Ibid.
torum tuorũ benedicat te, dicens: Ecce odor filiæ meæ,

sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, &: Det tibi Deus à rore cæli desuper, & ab vbertate terræ abundantiam. Atq; his adiungat: Qui maledixerit tibi, male-
Gen. 32. dictus erit: & qui benedixerit tibi, benedictus erit. Hac stola indutus Iacob hominem vidit, & ab eo quasi à Domino Deo benedictionem poposcit, & appellauit locum.
Gen. 49. Visio Dei. Hac stola indutus, vidit illam stolam Christi,
Ibidem. de qua ait: *Lauabit in vino stolam suam.* Et benedixit Io-
Ibid. seph, dicens: *Filius meus ampliatus, Ioseph filius meus ampliatus, zelatus filius meus adolescentior ad me reuertere*, significans Dominicæ resurrectionis insigne. Et addidit: *Benedictio patris tui & matris tuæ præualuit super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorum*, id est, super regem gratiæ. Hanc sume stolam, vt induas Chri-
Coloss. 3. stum, atque in eius agnitione renoueris. Indue ergo sicut
Rom. 13. electa Dei viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, charitatem, quæ est vni-
1. Cor. 3. tatis vinculum: vt nemini quidquam debeas, nisi inuicem sororem tuam diligas, nec gratiæ eius inuideas, sed quo probatiorem videris, imiteris: vt sit in te pax Christi & gratia, & verbum Dei habitet in corde tuo, atque
Coloss. 2. huius mundi fugias contagiones. Semel mundo mor-
Ephes. 5. tua, ne quæso tetigeris, ne attaminaueris quæ sunt istius sæculi: sed semper psalmis & hymnis & canticis spiritalibus adducas te ab huius sæculi conuersatione: non ho-
Luc. 2. mini, sed Deo cantans. Et sicut sancta faciebat Maria, conferas in corde tuo. Quasi bona quoque agnicula ru-
Psal. 118. mines in corde tuo præcepta diuina, vt dicas & tu: *Exer-*
Prou. 27. *cebor in mirabilibus tuis.* nec dormitet aut stillet anima tua præ tædio. Stillicidia enim eiiciunt hominem tempore hiemali de domo sua. anima autem perfecta non stillat, in qua nulla grauioris est rima peccati, sed mente in domo sua, & inoffensæ habitationis nouitate lætatur &
Psal. 118. fruitur. At si aliquid fortè nutaueris, dicas: *Confirma me in verbis tuis.*

Quomodo in virginibus videatur angelorum vita in terris, quam in paradiso amiseramus, & deuota deprecatio quam Ambrosius fecit super virginem velandam. CAP. XVII.

NVnc ad te decursis omnibus, Pater gloriæ, vota conuerto, cuius pietati incessabiles gratias agimus, quòd in virginibus sacris angelorum vitam videmus in terris, quam in paradiso quondam amiseramus. Quid enim vel ad imitanda virginum studia, confirmandamque virtutem, vel ad celebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuisti quàm vt Deus ex virgine nasceretur? Amplius nobis profuit culpa, quàm nocuit: in quo redemptio quidem nostra diuinum munus inuenit. Sed ipse quoque vnigenitus filius tuus venturus in terras suscipere quod amissum est, puriorem carnis suæ generationem reperire non potuit, quàm vt habitatione cęlesti aulam virginis dedicaret, in qua esset & immaculatę castitatis sacrariũ, & Dei tẽplum. Quid autem illud attexam, quòd diuino tuo munere cum sanctis Moyse &
Exod. 15. Aaron virgo pedes per fluctus duxit Hebręorum exercitum. Relinquo vetera, priuata non quæro, satis est ista nobilitas familiæ virginali. Te quæso vt tuearis hanc famulam tuam, quæ tibi seruire, tibi animam suam, tibi integritatis suæ studiũ dicare præsumpsit. Quã sacerdotali munere offerro, affectu patrio cõmendo, vt propitius & præsul cõferas ei gratiam, quo cælestium thalamorũ im-
Cant. 4. morantẽ adytis spõsum excutiat, mereatur videre, introducatur in cubiculum Dei sui regis, mereatur audire dicentem sibi: *Ades huc à Libano, sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis à principio fidei*: vt transeat sæculum, ad illa æterna pertranseat. Intende igitur Pater in tuum munus, cui sanctificando nullius consilium requisisti, sed ipso sine vllo petitore atque arbitro tantam contulisti gratiam, quantam ante oracula diuina credere nemo potuisset, vt in suo vtero Deũ virgo portaret. Cuius prærogatiua muneris prouocata crebrescunt studia virginitatis, & sacrę integritatis exẽpla. Quibus hæc quoq; famula tua ad huiusmodi virtutis gratiam lacessita, tuis assistit altaribus, non rutilanti cæsarie flauum deferens
Luc. 7. crinem, flammeo nuptiali dicatũ: sed illum crinem quo
Ioan. 12. euangelica illa mulier sancta Maria pedes Christi sedula

A pietate detersit, & domum totam effuso impleuit vnguento, sacro offerens velamine consecrandum. Adest puella, quã non nuptiarum festa, non præmia, non onerati pondus vteri, votiuo nupturis dolore sollicitent: sed Esai. 26.
quæ immaculatos sibi fidei partus & pietatis exposcat, vt in vtero accipiat de Spiritu sancto, & spiritum salutis Deo fœta parturiat. Sed vt illa procedere possit meritorum gratia, tu Deus pater omnipotens suffragia commendationis adiunge. Non enim solitaria dos pudoris
est. Succingat sacrę virginis crinem modestia, sobrietas, 2. Cor. 4.
continentia, vt virtutum accincta comitatu, purpureo Dominici sanguinis redimita velamine, mortificationem Domini Iesu in sua carne circumferat. Hæc sunt enim
B meliora velamina, quæ sunt indumenta virtutum, qui- Eccl. 9.
bus culpa obtegitur, innocentia reuelatur. His igitur famulam tuam indue vestimentis, quæ in omni tempore munda sint. Mundum enim manet, quidquid nulla in-
teruenieus culpa fuscauerit, vt ei iure dicatur: *Quoniam* Ibidem.
placuerunt Deo facta tua. In omni tempore sint vestimen-
ta sua candida, & oleũ in capite non desit, quo faces suas Matt. 25.
mysticas possit accendere: vt cùm venerit sponsus, inter illas sapiẽtes virgines cælesti thalamo digna numeretur, quæ deuotionis ac fidei suæ grauitatisq; lumine munus sacræ professionis illuminant. Tuere igitur ancillã tuam
pater charitatis & glorię, vt quasi in horto clauso & fon- Cant. 3.
te signato teneat claustra pudicitiæ, signacula veritatis.
C Agrũ suum colere nouerit, quẽ colebat sanctus † Isaac; al. Iacob
& sexagesimos & centesimos quoque fructus capessat: Gen. 26.
in huius virtutibus & fortitudinibus agri suscites in ea Matt. 13.
gratiam, & resuscites charitatem. Inueniat quem dilexit,
teneat eum, nec dimittat eum donec bona illa vulnera Cant. 3.
charitatis excipiat, quæ osculis præferũtur. Semper pa- Prou. 27.
rata, noctibus & diebus toto spiritu mentis inuigilet, ne Cant. 5.
vmquam verbũ eam inueniat dormientem. Et quondam Ibidem.
vult te dilectus tuus sæpius quæri, vt exploret affectum 2. Cor. 5.
recurrentem, sequatur, exeat fides, & anima eius in ver- 1. Thes. 4.
bo tuo peregrinetur corpore, vt adsit Deo: vigilet cor Philip. 4.
D eius, caro dormiat, ne malè incipiat vigilare peccatis. Tu Domine, adiunge alios sacrę virginitatis ornatus, adiunge sedulos pios cultus: vt nouerit possidere vas suũ, nouerit humiliari, dilectionẽ teneat, veritatis murum, pudoris septum: non pineæ velamen eius, non vincant cupressi, pudicitiam eius non turtures, simplicitatem eius non vincant columbæ. Sit in corde simplicitas: in verbis modus, erga omnes pudor, pietas erga propinquos, circa
egenos & inopes misericordia, quod bonum est teneat, 1. Thess. 5.
ab omni specie abstineat malâ: veniat super eam benedi- Iob. 29.
ctio morituri, & os viduæ benedicat eam. Pone vt signa- Cant. 8.
culum verbũ tuum in corde eius, vt signaculum in bra- Ibid.
chio eius, vt in omnibus sensibus & operibus eius Chri- Rom. 8.
stus eluceat, Christum intẽdat, Christũ loquatur. Aqua Ioan. 17.
E multa nõ possit eius excludere charitatem, nec persecutio, nec gladius, nec periculum: sed confirmata in omni verbo & opere bono, gloriam tuam induat, & in tua gratia consuescetur in hoc mundo: Sanctifices eam in veritate; in virtute confirmes, in charitate connectas, atque ad illam cęlestem gloriam pudicitiæ & integritatis coronam illibatam immaculatamque diuino tuo fauore perducas: vt illic agni tui sequatur vestigia, in meridiano
pascat, in meridiano maneat, nec in greges sodalium in- Apoc. 14.
cidat, sed agnis tuis admixta, sine offensione versetur co- Cant. 1.
mes virginum, pedissequa Mariarum. Egredere itaque tu Domine Iesu in die sponsalium tuorum, suscipe iam
dudum deuotam tibi spiritu, nunc etiam professione, Cant. 3.
imple agnitione voluntatis tuæ, assume ab initio in salu-
tem in sanctificatione spiritus & fide veritatis; vt dicat 2. Thess. 2.
famula tua: *Tenuisti manum dexteram meam, & in volun-* Psal. 72.
tate tua deduxisti me; & in gloria assumpsisti me, Aperi ma- Psal. 144.
num tuam; & imple animam eius benedictione: Vt saluam Psal. 85.
facias sperantem in te: fiat vas in honorem sanctificatum, 2. Tim. 2.
vtile Domino, ad omne opus bonum paratum: per illam æternalem crucem, per illam venerabilem gloriam Trinitatis, cui est honor, gloria, perpetuitas, patri Deo, & filio & spiritui sancto, à sæculis nunc & semper, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE INSTITVTIONE VIRGINIS LIBRI FINIS.

Quòd Maria pudorem numquam mutauerit, quia nec animum mutauerat.

CAP. VII.

Claudite ora impij, aperite aures, pij, audite quid Christus loquatur. Testatur de cruce Dominus Iesus, & paulisper publicã differt salutem, ne matrem inhonoratam relinquat. Subscribitur Ioannes in testamento Christi. Legatur matri pudoris defensio, testimonium integritatis: legatur & discipulo matris custodia, pietatis gratia commendatur. *Et ex illo suscepit eam discipulus in suam.* Non vtique Christus faciebat diuortium, non Maria relinquebat virum. Sed cum quo virgo habitare debebat, quàm cum eo quem filij heredem, integritatis sciret esse custodem? Stabat ante crucem mater, & fugientibus viris stabat intrepida. Videte vtrùm pudorem mutare potuerit mater Iesu, quæ animum non mutauit. Spectabat piis oculis filij vulnera, per quæ sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quę non metueret peremptorem. Pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat. Si hoc solum esset vt ante filium prosterneretur, laudandus pietatis affectus, quòd superstes filio esse nolebat: sin verò vt cum filio moreretur, cum eodem gestiebat resurgere; non ignara fuit mysterij quòd genuisset resurrecturum: simul quia publico vsui impendi mortem filij nouerat, præstolabatur si fortè etiam sua morte publico muneri aliquid adderetur. Sed Christi passio adiutore non eguit, sicut ipse Dominus longè prædixit *Et respexi, & non erat adiutor: & attendi, & nemo suscipiebat, & liberauit eos brachium meum.* Quomodo ergo extorqueri potuit integritas Mariæ, quę fugientibus Apostolis supplicia non timebat? Sed ipsa se offerebat periculis, cuius tanta gratia, vt non solum in se virginitatis gratiam reseruaret, sed etiam his quos viseret, integritatis insigne conferret Visitauit Ioannẽ Baptistam, qui in vtero matris priusquam nasceretur, exultauit, Ad vocem Mariæ exultauit infantulus, obsecutus antequam genitus Nec immeritò mansit integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiæ & integritatis vnguento Domini mater exercuit Eadémq; postea Ioanni Euangelistæ est tradita, coniugium nescienti. Vnde non miror præ cæteris locutum mysteria diuina, cui præsto erat aula cælestium sacramentorum. Nunc mihi dicant qui hanc quæstionem serunt: Quid est quod ait Dominus per Prophetam: *Nunc reuocabo captiuitatem Iacob, & miserebor adhuc domus Israel*: Et infra: *Reducam*, inquit, *eos de gentibus, & congregabo illos de regionibus nationum, & sanctificabor in his in conspectu gentium, & scient quòd ego sum Dominus Deus ipsorum, dum appareho illis inter nationes, & non auertam amplius faciem meam ab eis, pro eo quòd effudi iram meam in domum Israel, dicit Dominus.* Et infra dicit Propheta vidisse se in monte alto nimis ædificationem ciuitatis, cuius portæ plurimæ significantur, vna tamen clausa describitur, de qua sic ait: *Et conuertit me secundùm viam portæ sanctorum exterioris, quæ respicit ad Orientem, & hæc erat clausa. Et ait ad me Dominus: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel transibit per eam, Eritque clausa, quoniam dux hic sedebit in ea, vt manducet panem in conspectu Domini. Secundùm viam portæ intrabit, & secundùm viam eius exibit.* Quæ est hæc porta, nisi Maria? ideo clausa, quia virgo. Porta igitur Maria, per quam Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, & genitalia virginitatis claustra non soluit. Mansit intemeratum septum pudoris, & inuiolata integritatis durauere signacula cùm exiret ex virgine, cuius altitudinem mundus sustinere non posset.

Ibidem. Ibidem. Ibidem. Esai. 63. Luc. 1. Ioan. 19. Ezec. 36. Ibidem. Ezech. 40. Ezech. 44.

Quòd Maria sit porta illa clausa quam Ezechiel descripsit, in qua sedit Christus, & exiuit.

CAP. VIII.

Ibidem. Hæc, inquit, *Porta clausa erit, & non aperietur.* Bona porta Maria, quę clausa erat, & non aperiebatur. G Transiuit per eam Christus, sed non aperuit. Et vt doceamur, quia portam habet omnis homo, per quam Christus ingredietur: *Tollite*, inquit, *portas Principes vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Psal. 23. Quantò magis ergo porta erat in Maria, in qua sedit Christus corporaliter, & exiuit? Est enim & porta ventris. vnde ait Iob sanctus: *Intenebrescant*, inquit, *stellæ noctis illius, quia non conclusit portas ventris matris meæ.* Iob. 3. Est ergo & porta ventris, sed non omnis clausa semper, verùm vna sola potuit manere clausa, per quam sine dispendio claustrorum genitalem, virginis partus exiuit. Ideo ait Propheta: *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit* Ezec. 44. H *per eam*, hoc est, nemo hominum: quoniam Dominus, inquit, Deus Israel transibit per eam. Eritque clausa, id est, & post transitum Domini erit clausa: & non aperietur à quoquam, nec aperta est, quoniam habuit semper ianuam suam † Christus, qui dixit: *Ego sum ianua,* al. Christum quam nemo ab ea potuit auellere. Hæc porta ad Orientem aspiciebat, quoniam verum lumen effudit, quæ generauit Orientem, peperitque solem iustitię. Ioan. 10. Audiant ergo imprudentes: *Clausa*, inquit, *hæc porta est, quæ solum recepit Deum Israel.* Ezec. 44. Malac. 4. Is igitur, de quo dictum est ad Ecclesiam: *Quoniam confortauit seras portarum tuarum*, Psal. 147. suam portam confortare non potuit? Sed confortauit profectò, & seruauit intactam. I Denique non est aperta. Audiant igitur Prophetam dicentem: *Non aperietur, eritque clausa*, hoc est, non aperietur ab eo cui desponsabitur. Ezec. 44. Non licebit enim vt aperiatur per quam Dominus transibit. Et post eum, inquit, erit clausa: hoc est; non aperiet eam Ioseph: quoniam dicetur ei: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est.* Matt. 1. Porta ergo clausa, virginitas est: & hortus clausus, virginitas: & fons signatus, virginitas. Cant. 4.

Quemadmodum virgo Maria sit virga, & hortus, ac paradisus, & fons signatus, atque porta clausa.

K

CAP. XI.

Audi virgo diligentiùs apertis auribus, & clauso pudore, aperi manus, vt te pauper agnoscat: claude ostium, ne temerator irrepat: aperi mentem, serua signaculum. Virga quoque à radice virginitas est. Sic enim scriptum est: *Exiet virga à radice Iesse, & flos à radice eius ascendet.* Esai. 11. Esai. 5. Non caua est hæc virga, sed solida Nemo ergo adulat virgam tuam, vt florem suum custodiat. Virga es ô virgo, non curueris, non inflectaris in terram, vt in te flos paternæ radicis ascendat. Hortus clausus es virgo, L serua fructus tuos: non ascendãt in te spinę sed vuæ tuę floreant. Cantic. 2. Cant. 4. Hortus clausus es filia, nemo auferat sepem tui pudoris, quia scriptum est: *Et destruentem sepem mordebit serpens.* Eccl. 10. Sed illam solum offerat, de qua dictum est: *Quid incisa est sepis? Nemo parietem tuum destruat, ne sit in conculcationem.* Paradisus es virgo, Euam caue. Gen. 38. Fons signatus es virgo, nemo aquam tuam polluat, nemo conturbet, vt imaginem tuam in fonte tuo semper attendas. Esai. 5. Cant. 4. Porta clausa es virgo: nemo aperiat ianuam tuam, quam semel clausit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Ezec. 44. Apoc. 3. Luc. 24. Aperuit tibi scripturas, nemo eas claudat: clausit M pudorem tuum, nemo aperiat eum.

Quòd Christus qui corona est virginum, sit vnus & pater vnus est spiritus vnus: & quomodo in personis diuinis sit æqualitas.

CAP. X.

Venio, inquit, *cito, tene quod habes: nemo recipiat coronam tuam.* Apoc. 3. Quæ est corona tua, nisi illa de qua dictum est: *Et eris corona decoris in manu Domini?* Esai. 61. Quis hoc dicit, nisi ille de quo dixit Ecclesiastes: Est vnus, & non est secundus? Eccl. 4. Quis est iste, nisi ille de quo dictum est: *Magister vester vnus est Christus?* Mat. 23. Vnus est, quia vnigenitus Dei filius: vnus, quia solus, vt scriptum est: *Qui expandit cælum solus, & ambulat sicut in terra* Iob. 9.

1. Cor. 8. *super mare.* Hic ergo non est secundus, quia primus est. A
Non est secundus, quia vnus est. Vnus Deus pater, ex
quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Iesus Chri-
stus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vnus Deus pa-
ter, & vnus Dei filius, & vnus Spiritus sanctus, sicut scri-
2. Cor. 12. ptum est: *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus,*
Ephes. 4. *diuidens singulis prout vult.* Vnus, inquit, quia vnus Deus
Nullus secundus, quia quod vult facit, non quod impe-
ratur. Vnus ergo pater Deus, & vnus Dei filius. Vnus &
vnus, quia non duo dij. Vnus filius, quia cum patre v-
Ioan. 10. num est, sicut ipse dixit: *Ego & pater vnum sumus.* Et vnus
spiritus, quia vnitas Trinitatis est, non ordine distincta,
Matt. 28. non tempore. Sed dicunt lectum: *Ite, baptizate gentes in* B
nomine patris & filii & spiritus sancti. & obiicit, quia primò
patrem nominauit, secundò filium, tertiò spiritum san-
Ioan. 1. ctum. Numquid ergo, quia dicit Euangelium: *In prin-
cipio erat verbum, & verbum erat apud Deum*: inferiorem
significauit patrem, quia primò verbum Dei in princi-
Ephes. 5. pio semper esse ac fuisse memorauit? Aut cùm dixit Apo-
Luc. 4. stolus: *In regno Christi & Dei, ordinem fecit?* Aut cùm dicit
ipse Dominus Iesus: *Spiritus Domini super me, eo quod vn-
xit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis re-
missionem*: eminentiorem filio Dei spiritum esse testatus
est? Aduertis, virgo, quemadmodū ista soluantur. Ape-
ri ad hæc aures tuas, os tuum claude. Aperi aures, vt fi- C
Matt. 28. dem audias: claude os, vt teneas verecundiam. Deinde
illud legunt, quia dixit. *In nomine patris & filii & spiritus
sancti*: & non intellectum quid ante præmiserit. In nomi-
ne, inquit. Tres personas quidem significauit, sed vnum
Trinitatis nomen asseruit. Vnus itaque Deus, vnum no-
men, vna diuinitas, vna maiestas. Nullus ergo secundus,
Eccl. 4. quia principium omnium Trinitas est, & Trinitas pri-
matus super omnia est. Ergo vnus & non est secundus.
Esai. 63. Vnus est, qui secundum non habet, quia vnicus solus si-
ne peccato, solus sine adiutorio, qui ait: Respexi, & non
erat adiutor.

*Quod nulli alii laborare aut seruire debeamus, nisi soli Christo,
qui primus est: & quomodo aliquando secundus & nouissi-
mus dicatur.* D

Cap. XI.

1. Ioan. 2. NOn est finis labori eius quia pro omnibus aduoca-
Esa. 53. tus noster est apud patrem. & infirmitates nostras
Mat. 25. suscepit, & pro nobis dolet & infirmatur, sicut ait: *Æger
Eccl. 4. eram, & non visitastis me.* Cuius oculus non satiatur diui-
Rom. 11. tiis, quia ipse est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientię
Eccl. 4. Dei, in quo sunt thesauri mysteriorum cælestium. Cur
Coloss. 2. ergo sæculo potius laboramus, & fraudamus animam
1. Cor. 15. nostram tantæ bonitatis dispēdio, qui nulli alij nisi huic
seruire Domino deberemus? Hic ergo non est secundus. E
Ego certè hoc testimonium defero. Lego quia primus
est, lego quia non est secundus. Illi qui secundum aiunt,
doceant lectione. Sed dicit aliquis, quia scriptum est:
Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Ve-
rum ante videamus de quo dicat. Secundus, inquit, ho-
mo, quasi hominem secundum dixit. Et ego dico quia
Esai. 43. primus est secundùm diuinitatem, ante quem nullus: se-
1. Cor. 15. cundus autem secundùm carnem, quia post Adam. Ego
plus dico, non solùm secūdum lego hominem, sed etiam
nouissimum. Denique sic habes: Factus est primus ho-
mo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in
spiritum viuificantem. Vide clementiam Christi: ipse est F
primus & nouissimus. Qui primus erat, propter nos se
Apoc. 1. nouissimum fecit. Primus, quia per ipsum omnia: no-
Ioan. 1. uissimus, quia per ipsum resurrectio. Descendit enim &
1. Cor. 15. proiecit se vt caderet, infra omnes se faciens, vt omnes
iacentes leuaret. Vnde & ait Ecclesiastes: *Quia si ceciderit
vnus, alter eriget socium suum: & væ illi qui vnicus ceciderit,
& non est secundus vt eum erigat. Et quidem si dormiant duo,
Luc. 12. est calor illis; & vnus quomodo calefiet* hoc est: Quid Chri-
stum habet secum, etsi ceciderit, resurget: etsi mortuus
4. Reg. 4. fuerit, reuiuiscet: quia adest ille qui venit ignem in ter-
ram mittere. Denique & Elisæus cùm puerum resuscita-
ret, insufflauit illi, vt infunderet vitæ calorem. Habeto
ergo tecum hunc ignem in pectore tuo, qui te resuscitet,
ne frigus tibi perpetuæ mortis irrepat. Hic ergo se pro-
iecit, qui venit per Mariam, & infundebat vitæ calorem

A pectoribus audientium. Vnde dicunt illi in Euangelio:
Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cùm aperiret nobis, scri- Luc. 24.
pturas?

*Quomodo Christus dicatur iuuenis secundus, & finis omni popu-
lo eius. quomodo etiam virgo Maria dicatur aula regalis.*

Cap. XII.

HIc est iuuenis secundus, vt dicit Ecclesiastes: *Vidi
vniuersos qui viuunt, qui ambulant sub sole cum iuuene* Eccl. 4.
secundo, quis resurget cum eo? Quis enim pro Christo resur-
get, cum ille pro omnibus resurrexit, & in illo omnes 2. Cor. 5.
resurrexerint, cum spem resurrectionis acceperint? De
Christo autem dictum liquet, quando aduertis congrue-
B re istum locum cum benedictione vel prophetia Iacob,
qui ait de Iuda: *Quis suscitauit eum?* Non vtique alter, Gen. 49.
quia ipse se suscitauit, sicut ipse ait: *Soluite templum hoc,* Ioan. 2.
& in triduo resuscitabo illud. Hoc autem dicebat de tem-
plo corporis sui. Illud quoque verè Christo conuenit so- Eccl. 4.
li quod addidit: *Non est finis omni populo eius: quia populus Chri-
sti innumerabilis finem non habet, cui fides resurrectionis æter-
na, perpetuæ vitæ acquirit ætatem.* Secundùm carnem ita-
que & iuuenem dictū, & cadere vel resurgere, dubium
non est. Denique & illud attexuit, quia optimus puer, Ibid.
pauper & sapiens. pauper enim factus est, cùm diues es- 1. Cor. 8.
set. Ipse ergo rex Israel transiuit hanc portam, ipse dux
sedit in ea, quando verbum caro factum est, & habitauit Ioan. 1.
C in nobis, quasi rex sedens in aula regali vteri virginalis, Psal. 59.
vel in olla feruenti, sicut scriptum est: *Moab aula spei*, vel
olla spei meæ. vtrumque enim diuersis in codicibus inue- Luc. 1.
nitur. Aula regalis est virgo, quæ non est viro subdita, Sap. 1.
sed Deo soli. Est & olla vterus Mariæ, quæ spiritu fer-
uenti qui superuenit in eam, repleuit orbem terrarum,
cùm peperit Saluatorem. Qui manducauit in porta se-
dens, vtique cibum illum de quo dicit: *Meus cibus est vt* Ioan. 4.
faciam voluntatem patris mei, qui in cælo est.

*Quomodo Mariæ virginitas dicatur leuis nubes, super quam Do-
minus sedit, quæ aliis virginibus pluuiam spiritalem
irrorat, & vnguentum integritatis.*

D Cap. XII.

O Diuitias marianæ virginitatis! quasi olla ferbuit, Esai. 45.
& quasi nubes pluit in terras gratia Christi. Scri- Esai. 19.
ptum est enim de ea: *Ecce Dominus venit, sedens super nu-
bem leuem.* Verè leuem, quæ coniugij onera nesciuit. Ve-
rè leuem, quæ leuauit hunc mundum de graui fœnore
peccatorum. Leuis erat, quæ remissionem peccatorum
vtero gestabat. Denique eleuauit Ioannem in vtero con- Luc. 1.
stitutum, qui ad vocem eius exiliuit, & infans exultauit
in gaudio: priùs sensu deuotionis, quàm spiritus infu-
sione vitalis animatus. Excipite igitur, excipite sacræ
E virginis nubis huius pluuiam spiritalem, temperamen-
tum flagrantiæ corporalis, vt corporis omnes restingua- Sap. 1.
tis ardores, atque interna mentis vestræ humescant. Hu- Psal. 71.
ius imbrem nubis sacratæ patres nostri annuntiauerunt Iudic. 6.
nobis salutem mundi futurum. Hunc imbrem significa- Psal. 67.
bant esse venturum stillicidia stillātia super terram, quæ
Hieroboal poposcit & meruit. Bonam nubem sequimi-
ni, quæ fontem intra se genuit, quo rigauit orbem terra-
rum. Excipit ergo voluntariam pluuiam, pluuiam be-
nedictionis, quam hereditati suæ Dominus effudit. Ex-
cipite aquam, & non affluat vobis: quia nubes est, diluat
F vos, & sacro humore perfundat: quia olla est, spiritu va- Psal. 59.
pore æterno. Excipite itaque ex hac Moabitide olla
gratiæ cælestis vnguentum, nec vereamini, ne deficiat
quod exinanitum est, & plus redundat, quandoquidem
in omnem terram odor eius exiuit, sicut scriptum est:
Vnguentum exinanitum nomen tuum, propterea adolescen- Cant. 1.
tulæ dilexerunt te. Descendat istud vnguentum in ani-
mæ præcordia, viscerúmque secreta, quo non delicia-
rum odores sancta Maria, sed diuinæ gratiæ spiramen-
ta redolebat. Hæc pluuia Euæ restinxit appetentiam:
hoc vnguentum fœtorem hereditarij erroris abster-
sit: hoc vnguentum Maria soror Lazari in pedes Chri-
sti effudit, & tota domus pio repleta odore fragrauit. Ioan. 11.
Nec vlla se pauperem putet, nulla se arbitretur inopem,
nulla metuat ne pretiosum hoc vnguentum emere non
possit, aut fontem istum putet esse venalem. Qui sititis, Esai. 55.

sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, &c: Det tibi Deus à rore cæli desuper, & ab vbertate terræ abundantiam. Atq; his adiungat: Qui maledixerit tibi, maledictus erit: & qui benedixerit tibi, benedictus erit. *Gen. 32.* Hac stola indutus Iacob hominem vidit, & ab eo quasi à Domino Deo benedictionem poposcit, & appellauit locum, Visio Dei. *Gen. 49. Ibidem. Ibid.* Hæc stola indutus, vidit illam stolam Christi, de qua ait: *Lauabit in vino stolam suam.* Et benedixit Ioseph, dicens: *Filius meus ampliatus, Ioseph filius meus ampliatus, zelatus filius meus adolescentior ad me reuertere*, significans Dominicæ resurrectionis insigne. Et addidit: *Benedictio patris tui & matris tuæ præualuit super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorum*, id est, super regem gratiæ. Hanc sume stolam, vt induas Christum, *Coloss. 3.* atque in eius agnitione renoueris. *Rom. 13.* Indue ergo sicut electa Dei viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, charitatem, quæ est vnitatis vinculum: *1. Cor. 3.* vt nemini quidquam debeas, nisi inuicem sororem tuam diligas, nec gratiæ eius inuideas, sed quo probatiorem videris, imiteris: vt sit in te pax Christi & gratia, & verbum Dei habitet in corde tuo, atque *Coloss. 1.* huius mundi fugias contagiones. Semel mundo mortua, *Ephes. 5.* ne quæso tetigeris, ne attaminaueris quæ sunt istius sæculi. sed semper psalmis & hymnis & canticis spiritalibus adducas te ab huius sæculi conuersatione: non homini, sed Deo cantans. *Luc. 2.* Et sicut sancta faciebat Maria, conferas in corde tuo. Quasi bona quoque agnicula rumines in corde tuo præcepta diuina, *Psal. 118.* vt dicas & tu: *Exercebor in mirabilibus tuis.* *Prou. 27.* nec dormitet aut stillet anima tua præ tædio. Stillicidia enim eiiciunt hominem tempore hiemali de domo sua. anima autem perfecta non stillat, in qua nulla grauioris est rima peccati, sed mente in domo sua, & inoffensæ habitationis nouitate lætatur & fruitur. *Psal. 118.* At si aliquid fortè nutaueris, dicas: *Confirma me in verbis tuis.*

Quomodo in virginibus videatur angelorum vita in terris, quam in paradiso amiseramus, & deuota deprecatio quam Ambrosius fecit super virginem velandam. CAP. XVII.

NVnc ad te decursis omnibus, Pater gloriæ, vota conuerto, cuius pietati incessabiles gratias agimus, quòd in virginibus sacris angelorum vitam videmus in terris, quam in paradiso quondam amiseramus. Quid enim vel ad imitanda virginum studia, confirmandamque virtutem, vel ad celebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuisti quàm vt Deus ex virgine nasceretur? Amplius nobis profuit culpa, quàm nocuit: in quo redemptio quidem nostra diuinum munus inuenit. Sed ipse quoque vnigenitus filius tuus venturus in terras suscipere quod amissum est, puriorem carnis suæ generationem reperire non potuit, quàm vt habitatione cęlesti aulam virginis dedicaret. in qua esset & immaculatę castitatis sacrarium, & Dei templum. Quid autem illud attexam, quòd diuino tuo munere cum sanctis Moyse & *Exod. 15.* Aaron virgo pedes per fluctus duxit Hebręorum exercitum. Relinquo vetera, priuata non quæro, satis est ista nobilitas familiæ virginali. Te quæso vt tuearis hanc famulam tuam, quæ tibi seruire, tibi animam suam, tibi integritatis suæ studiū dicare præsumpsit. Quā sacerdotali munere offerro, affectu patrio cōmendo, vt propitius & præsul cōferas ei gratiam, quo cælestium thalamorū *Cant. 4.* immorantē adytis sponsum excutiat, mereatur videre, introducatur in cubiculum Dei sui regis, mereatur audire dicentem sibi: *Ades huc à Libano, sponsa, ades huc à Libano*, transibis & pertransibis à principio fidei: vt transeat sæculum, ad illa æterna pertranseat. Intende igitur Pater in tuum munus, cui sanctificando nullius consilium requisisti sed ipso sine vllo petitore atque arbitro tantam contulisti gratiam, quantam ante oracula diuina credere nemo potuisset, vt in suo vtero Deū virgo portaret. Cuius prærogatiua muneris prouocata crebrescunt studia virginitatis, & sacrę integritatis exēpla. Quibus hæc quoq; famula tua ad huiusmodi virtutis gratiam lacessita, tuis adsistit altaribus, non rutilanti cæsarie flauum deferens *Luc. 7.* crinem, flammeo nuptiali dicatū: sed illum crinem quo *Ioan. 12.* euangelica illa mulier sancta Maria pedes Christi sedula

A pietate detersit. & domum totam effuso impleuit vnguento, sacro offerens velamine consecrandum. Adest puella, quā non nuptiarum festa, non præmia, non onerati pondus vteri, vel nouo nupturis dolore sollicitent: sed quæ immaculatos sibi fidei partus & pietatis exposcit, *Esai. 26.* vt in vtero accipiat de Spiritu sancto, & spiritum salutis Deo fœta parturiat. Sed vt illa procedere possit meritorum gratia, tu Deus pater omnipotens suffragia commendationis adiunge. Non enim solitaria dos pudoris est. *2. Cor. 4.* Succingat sacrę virginis crinem modestia, sobrietas, continentia, vt virtutum accincta comitatu, purpureo Dominici sanguinis redimita velamine, mortificationem Domini Iesu in sua carne circumferat. B Hæc sunt enim meliora velamina, quæ sunt indumenta virtutum, quibus culpa obtegitur, innocentia reuelatur. *Eccl. 9.* His igitur famulam tuam indue vestimentis, quæ in omni tempore munda sint. Mundum enim manet, quidquid nulla interueniens culpa fuscauerit, vt ei iure dicatur: *Ibidem.* *Quoniam placuerunt Deo facta tua.* In omni tempore sint vestimenta sua candida, & oleū in capite non desit, quo faces suas *Matt. 25.* mysticas possit accendere: vt cùm venerit sponsus, inter illas sapiētes virgines cælesti thalamo digna numeretur, quæ deuotionis ac fidei suæ grauitatisq; lumine munus sacræ professionis illuminant. Tuere igitur ancillā tuam *Cant. 5.* pater charitatis & glorię, vt quasi in horto clauso & fonte signato teneat claustra pudicitiæ, signacula veritatis. C Agrū suum colere nouerit, quē colebat sanctus † Isaac, *al. Iacob* & sexagesimos & centesimos quoque fructus capessat: *Gen. 26.* *Matt. 13.* in huius virtutibus & fortitudinibus agri suscites in ea gratiam, & resuscites charitatem. Inueniat quem dilexit, teneat eum, nec dimittat eum donec bona illa vulnera *Cant. 3.* charitatis excipiat, quæ osculis præferūtur. *Prou. 27.* Semper parata, noctibus & diebus toto spiritu mentis inuigilet, ne *Cant. 5.* vnquam verbū eam inueniat dormientem. *Ibidem.* Et quoniam vult te dilectus tuus sæpius quæri, vt exploret affectum *2. Cor. 5.* recurrentem, sequatur, exeat fides, & anima eius in verbo tuo peregrinetur corpore, *1. Thes. 4.* vt adsit Deo: vigilet cor *Philip. 4.* D eius, cùm dormiat, ne malè incipiat vigilare peccatis. Tu Domine, adiunge alios sacrę virginitatis ornatus, adiunge sedulos pios cultus: vt nouerit possidere vas suū, nouerit humiliari, dilectionē teneat, veritatis murum, pudoris septum: non pineæ velamen eius, non vincant cupressi, pudicitiam eius non turtures, simplicitatem eius non vincant columbæ. Sit in corde simplicitas: in verbis modus, erga omnes pudor, pietas erga propinquos, circa egenos & inopes misericordia, quod bonum est teneat, *1. Thess. 5.* ab omni specie abstineat malā: veniat super eam benedictio morituri, *Iob. 29.* & os viduæ benedicat eam. Pone vt signaculum verbū tuum in corde eius, vt signaculum in brachio eius, *Cant. 8. Ibid.* vt in omnibus sensibus & operibus eius Christus eluceat, *Rom. 8.* Christum intēdat, Christū loquatur. *Ioan. 17.* E Aqua multa nō possit eius excludere charitatem, nec persecutio, nec gladius, nec periculum: sed confirmata in omni verbo & opere bono, gloriam tuam induat, & in tua gratia conuersetur in hoc mundo. Sanctifices eam in veritate, in virtute confirmes, in charitate connectas, atque ad illam cęlestem gloriam pudicitiæ & integritatis coronam illibatam immaculatámque diuino tuo fauore perducas: vt illic agni tui sequatur vestigia, in meridiano pascat, in meridiano maneat, nec in greges sodalium incidat, *Apoc. 14.* sed agnis tuis admixta, sine offensione versetur comes virginum, pedissequa Mariarum. *Cant. 1.* F Egredere itaque tu Domine Iesu in die sponsalium tuorum, suscipe iam dudum deuotam tibi spiritu, nunc etiam professione, *Cant. 3.* imple agnitione voluntatis tuæ, assume ab initio in salutem in sanctificatione spiritus & fide veritatis, vt dicat *2. Thess. 2.* famula tua: *Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me; & in gloria assumpsisti me,* *Psal. 72.* *Aperi manum tuam, & imple animam eius benedictione: Vt saluam facias sperantem in te:* *Psal. 144. Psal. 85.* fiat vas in honorem sanctificatum, *2. Tim. 2.* vtile Domino, ad omne opus bonum paratum: per illam æternalem crucem, per illam venerabilem gloriam Trinitatis, cui est honor, gloria, perpetuitas, patri Deo, & filio & spiritui sancto, à sæculis nunc & semper, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE INSTITVTIONE VIRGINIS LIBRI FINIS.

SANCTI AMBROSII
EPISCOPI MEDIOLANENSIS
DE HORTATIONE AD VIRGINITATEM
TRACTATUS.

QVI ad conuiuium magnum inuitantur, apophoreta secum referre consueuerunt. Ego ad Bononiense inuitatus conuiuium, vbi sancti martyris celebrata trāslatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis & gratiæ reseruaui. Apophoreta autē solent habere triumphi principum, & hæc apophoreta triūphalia sunt. Christi enim nostri principis triumphi, sunt martyrum palmæ. Nec verò huc dirigam iter, sed quia petitus à vobis sum, debui meeū deferre quæ aliis parabantur, ne minor ad vos venirem: vt quod in me minus est, quā præsumebatur, in martyre plus inueniretur. Martyri nomen Agricola est, cui Vitalis seruus fuit ante, nunc cōsors & collega martyrij. Præcessit seruus, vt prouideret locum: secutus est dominus, securus quòd fide seruuli iam inueniret paratū. Non aliena laudamus. Passio enim serui, domini disciplina est. Hic instituit, ille impleuit. Nihil illi decerpitur. Quomodo enim minui potest, quod Christus donauit? Egregiè & ille qui homini seruiendo, didicit quomodo Christo placeret. Hic tamē geminam laudem acquisiuit: in illo magisterij, in se martyrij. Certauerunt tamen inter se inuicem beneficiis, postquam æquales esse metuerūt. Hic illum ad martyriū præmisit, ille istum accersiuit. Nullum ergo ad cōmendationem hominis conditio affert impedimētum: nec dignitas prosapiæ meritū, seu fides affert. Siue seruus, siue liber, omnes in Christo vnum sumus: & vnusquisq; quodcumq; fecerit bonum, hoc recipiet à Domino. Nec seruitus derogat, nec libertas adiuuat. Vide ad eam rem quàm nihil in conditione momenti sit. *Seruus*, inquit, *vocatus es? non sit tibi curæ.* Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Vide, inquam, vim Apostoli. Plus putatur dedisse ei qui seruus, quàm ei qui liber vocatus est. Ex seruo enim libertus Christi fit, ex libero seruus. Sed nulli plus dedit, verùm vtrique æqualem mensuram diuisit. Apud Christum enim seruitus & libertas æqua lance penduntur, nec vllo discerniculo bonæ seruitutis & libertatis merita diuiduntur: quia nulla maior est dignitas quàm seruire Christo. Denique Paulus seruus Christi Iesu. Hæc enim seruitus gloriosa est, in qua gloriatur & Apostolus. An non summa gloria est, quādo tali pretio æstimati sumus, vt sanguine Domini redimeremur? Sed pergamus ad cætera. Cùmque sanctus Vitalis cogeretur à persequentibus vt Christū negaret, & ille ampliùs profiteretur Dominum Iesum Christum, omnia tormentorum genera in eum exercentes, vt non esset in corpore eius sine vulnere locus, orationē fudit ad Dominum, dicens: Domine Iesu Christe saluator meus, & Deus meus, iube suscipi spiritum meum: quia iam desidero, vt accipiam coronam, quam angelus tuus sanctus mihi ostendit. Et completa oratione emisit spiritum. Sanctus verò Agricola mitior habebatur moribus, vt ab ipsis etiam inimicis diligeretur. Ideòque differebant eius passionem. Sed hæc perse-

Ephes. 6.
1. Cor. 7.
Rom. 1.
1. Petr. 1.

G cutorum honorificentia, omni erat immanitate acerbior, quia inuidebat martyrium. Deniq; vbi non acquieuit sanctus Agricola, et crucifixus est: vt aduertamus illas blandicias eorum non sedulitatis fuisse, sed fraudis. Supplicio serui dominū terrere voluerunt. Vertit hoc Christus in gratiam, vt martyrio serui dominus inuitaretur. Vtrique nomen aptum martyrio, vt designati ad martyrium ipsis vocabulis viderentur. Ille Vitalis dictus est, quasi qui contemptu istius vitæ veram illam vitam æternam sibi haberet acquirere: iste Agricola, qui bonos fructus spiritalis gratiæ seminaret, & sacri sanguinis effusione, meritorum suorum omnium virtutūmque rigaret

H plantaria. Sepulti autem erant in Iudæorum solo inter ipsorum sepulchra. Ambierunt Iudæi cum seruulis sepulturæ habere consortium, quorum Dominum negauerūt. Si & aliquando Balaam dixit: *Moriatur anima mea* † *in a* pro *animis iustorum*: & tamen non communicauit eorum operibus cùm viueret, quorū in animis cupiebat mori. Et isti quos viuētes persecuti sunt, mortuos honorabāt. Illic igitur martyris exuuias requirebamus, tanquam inter spinas rosam legentes. Circumfundebamur Iudæis, cùm sacræ reliquiæ eueherentur, aderat populus Ecclesiæ cum plausu & lætitia. Dicebant Iudæi: *Flores visi sunt*

I *in terra*, cùm viderent martyres. Dicebant Christiani. Tempus incisionis adest. Iam qui metit, mercedem accipit. Alij seminauerunt, & nos metimus martyrum fructus. Iterum audientes Iudæi voces plaudentis Ecclesiæ, dicebant inter se: *Vox turturis audita est in terra nostra.* Vnde bene lectum est: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiā.* Dies diei, Christianus Christiano: nox nocti; Iudæus, Iudæo. Indicabāt ergo Iudæi quòd haberent scientiam martyrum, sed non scientiam verbi: id est, non secundùm illam solius boni, & solius veri scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & volentes se iustificare,

K iustitiam Dei non receperunt.

Detuli ergo vobis munera, quæ meis legi manibus, id est, crucis trophæa, cuius gratiam in operibus agnoscitis. Certè & ipsi dæmones confitentur. Condant alij aurum atque argentum, ac de latentibus eruant venis, legant pretiosa monilium serta, temporalis ille thesaurus est, & sæpe habentibus perniciosus: nos legimus martyris clauos, & multos quidem, vt plura fuerint vulnera quàm membra. Clamare martyrem diceres ad popu-

L lum Iudæorum, cùm clauos eius colligeremus: *Mitte manus tuas in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis.* Colligimus sanguinem triumphalem, & crucis lignum. Hæc sanctę viduę negare non potuimus postulanti. Munera itaq; salutis accipite, quæ nunc sub sacris altaribus reconduntur. Ea igitur vidua sancta est † Iudæa, quæ hoc Domino templum parauit atque obtulit, quod hodie dedicamus: digna tali oblatione, quæ in sobole sua templa iam Domino pudicitiæ atque integritatis sacrauit. Dum Iulianam volui dicere, Iudæam dixi. Non errauit lingua, sed definiuit. Iudæa enim est anima quæ Christum

Num. 23.
Cant. 2.
Ibid.
Ioan. 4.
Cant. 2.
Psal. 18.
Rom. 10.
Ioan. 20.
al. Iuliana

Psal. 75. Christum fatetur. Denique notus in Iudæa Deus: id est, vbi agnoscebatur Deus, non vbi negabatur. Est ergo in spiritu Iudæa, vbi maior portio, intellectus est sincerior: Ioan. 4. quia salus ex Iudæis est. Linguæ igitur error testimonium sanctitatis inuenit. Honoremus ergo hanc viduam, 1. Tim. 5. quia scriptum est: *Viduas honora, quæ verè viduæ sunt:* Licet verborum nostrorum honorem non ambiat, quæ Apostoli mandatum adæquauerit, habens in bonis operibus testimonium, quæ bene filios educauerit, melius instituerit. Quis hanc non vt destitutam & miserabilem deplorauit, quando amisit maritum? At ista ministrum sacris ereptum altaribus ampliùs ingemuit, quàm sibi coniugem, aut patrem filiis. Nam etsi præsidio esset mariti viduata & solatio, tamen apud piam mentem causa Ecclesiæ præponderabat. B Succinxit itaque mentis viscera, & circumfusam se videns numero filiarum trium, & vnius filii, quo solent terreri cæteræ, hoc fortior facta, tali filios alloquio conuenit: Filii, amisistis patrem, matrem habetis. Melior quidem fuisset illa commutatio, si pater viueret, mater deesset. Tamen infirma licet & desolata ostendo vobis, si vultis sequi, quo arbi- Iacob. 2. trimini patrem vobis non decessisse. Habetis enim meliorem de cælo parentem. Ille est qui & hos suffulsit patres. Quid enim aliud iam superest spei? Pater vobis fuit diues gratia, non pecunia: opulentus ministerio, non patrimonio: cuius hereditas fides est, locuples Deo, sed egena sæculo. Satis vos diuites reliquit, si propositum C eius sequamini. Sola est fides vtrique indiscreta sexui, census virorum, dos virginum. Et tu quidem fili aliquantò propior patri, agnosce quæ matri debeas, quod domui vocabulum reddas. Ætas te excusat, sed heredi- Prou. 23. tas vocat. Iucundentur fili pater & mater in te. Noli ma- Ibid. trem contemnere quasi imprudentem. Regis admonitio, inquit, quam ei dedit mater sua. Quid seruabis fili? Dictiones Dei. Primogenite tibi dico fili. Quid fili mei Prou. 31. ventris? quid natus meorum orationum? Ne dederis Ibidem. mulieri tuam honestatem. Audis quid Sapiens dicat, quid scriptura asserat. Considera quis te vt nascereris iuuerit: filius es votorum magis quam dolorum meorum. Considera cui te muneri pater tali nomine desi- D gnauerit, qui vocauit Laurentium. Ibi vota deposuimus, vnde nomen assumpsimus. Vota effectus secutus est, redde martyri quod debes martyri. Ille te nobis impetrauit, tu restitue quod de te huiusmodi nominis appellatione promisimus. Quid autem est fili aliud quod eligendum putes, nisi Deum patrum tuorum? Ipse enim pauperes & diuites facit, humiles & excelsos facit, susci- Psal. 112. tatà terra pauperem, & de stercore inopem, & sedere 1. Reg. 2. eum facit cum potentatibus in tribunali honoris & hereditatis. Dat votum optanti, & benedicit annos iusti. Quid hoc fili præcellentius? aut quid est vita hominis in E al. leuis cursor. hac terra, nisi † leuior cursore? Transierunt, & nihil vi- Iob. 9. derunt. En transiuimus, & nihil vidimus. Atque vtinam hunc cursorem imitaremur: vt nihil videremus, & nulla onera portaremus. Sed quod est grauius, cursus vacuus, & onera inania. Inania quidem, sed non leuia neque delicti vacua: quia graue fœnus peccati est. Vnde cla- Iob. 7. mat sanctus Iob: *Nonne tentatio est vita hominis in terra?* aut sicut mercenarii quotidiani vita eius? & sicut seruus timens dominum suum, qui vmbram inuenerit, & sicut mercenarius expectans mercedem suam; sic & ego expectaui menses vacuus, noctes autem dolorum datæ F sunt mihi. Si dormiero, dico, Quando dies? cùm surrexero, iterum. Quando vesper? Plenus sum dolorum à vespere vsque manè. Vita autem mea leuior quàm fauilla. Periit autem in vana spe. Nihil igitur est homo, nisi tu Domine intendas in eum, & visitationem eius facias vsque manè, & in requiem eum inducas. Arbor si 32. q. 1. c. integritas & in par. 7. c. 110. excidatur, repullulat, & floret ab aquæ odore: homo cum ceciderit, nihil est, ingruunt super eum dolores. Hanc igitur tentationem tantarum necessitatum, si vultis filii vitare, integritas corporis experenda vobis est: quam ego pro consilio suadeo, non pro imperio præcipio. Sola est enim virginitas quæ suaderi potest, imperari non potest. Res magis voti, quàm præcepti. Quod enim gratiæ est, non iubetur, sed desideratur: electionis-

A que magis est, quàm seruitutis. Vnde & Apostolus dicit: 1. Cor. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus à Domino.* Legerat enim dixisse Dominum spadonibus: Esai. 56. *Quicumque custodierint præcepta mea, & elegerint quæ ego volo, & amplectentur testamentum meum: dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum & filiarum, nomen æternum dabo illis, & non deficient.* Meliorem, inquit, locum vobis dabo, spadonibus dicit: his Matt. 19. videlicet, qui se resecta genitali parte absciderint. Ipsi sunt ergo qui habent in cælo præmia cæteris præstantiora. Hoc in Euangelio suo prædicat Dei filius. Dicentibus enim Apostolis, *quia si ita est causa viri, vt non liceat illi vxorem dimittere, nisi ex sola causa fornicationis, non expedit nubere;* respondit Dominus: *Non omnes capiunt verbum istud; sed quibus datum est:* hoc est, Non capit hoc conditionis humanæ infirmitas, vt omnibus pateat: sed illis solis facile est ad capiendum, quibus diuina refulsit gratia, vt castrare se possint, quò regnum cælorum adipiscantur.

Matt. 22. Audistis filii quantum sit præmium integritatis. Re- 1. Cor. 7. gnum acquirit, & regnum cæleste, vitam angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius: vt inter homines angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali co- Ibid. pula. Quoniam quæ non nubunt, & qui vxores non ducunt, sicut angeli in terris sunt: vt tribulationem carnis non sentiant, seruitutem ignorent, à mundanæ cogitationis abluentur contagio, diuinis rebus mentem intendant: vt tanquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ Dei sunt, cogitent. Considerate filiæ si velitis nubere, quantum vobis desit, quibus pater deest. Deest opima dos: quod ipsum tamen si abũdaret, emeretis magno pretio seruitutem. Nunc verò quis non despiciat destitutas patre? Quò confugietis? vnde auxilium postulabitis aduersùs virorum iniurias? Quanta in ipsis coniugiis incommoda sunt? Quam graues plerumque contumeliæ? quanta vincula? Primum Ibid. ipsum cõiugium vinculum est, quo alligatur viro nupta, & ei in subiectionem adstringitur. Bonum quidem charitatis vinculum est, sed tamen vinculum: de quo cùm velit se exuere nupta, non possit, nec liberum sui habere arbitrium. Denique Apostolus dicit: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir.* Et quid mirum de muliere? quandoquidem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Si qui fortior est, potestatem non habet, quantò minus inferior? Non ergo absoluit mulierem communis seruitus, sed grauiùs astringit. Videte Ibid. itaque quid scriptura dicat, quid Apostolus suadeat. Ibid. Quis vobis potest melius consilium dare, quàm ille, vas Dominicæ electionis? Quid igitur dicat, percipite auribus: *Volo autem vos omnes esse sicut meipsum.* Et iterum dicit de non nuptis & viduis: *Bonum est illis, si sic maneant, sicut & ego.* Volo vos imitatrices esse tanti Apostoli, vt vitam eius sequamini, qui coniugij vinculum refugit vt vinctus esset Christi Iesu. Non potuisset ad tantam apostolatus sui peruenire gratiam, si fuisset alligatus coniugii contubernio. Quòd si ille qui & doctrina præstantissimus erat, & tantum Christi donum habebat; iudicauit tanti momenti esse si abstineret ab vsu copulæ coniugalis, & ideo sic mansit, ne plurimum suo muneri decerperetur: quòd neque orationi vacare semper liceret, neque semper diuinis intendere mandatis, quem coniugii cura reuocaret, vt placere vxori esset necesse: quid vtique vos eligere oportet, quibus sola virginitas potest libertatem dare? Quoniam quæ nupserit, ad seruitutem pecunia sua venditur. Meliori conditione mancipia quam coniugia cõparantur. In illis meritum emitur seruitutis, in istis pretiũ ad seruitutẽ additur. Nupta venalis auro grauatur, auro æstimatur. Experta sum filiæ labores copulæ, cõiugii indignitates. Et sub bono cõiuge, nec tamẽ sub bono marito libera fui: seruiebã viro, & laborabã placere. Miseratus est Dominus, & fecit ministrũ, cõtinuóq; & mihi & vobis raptus est: & fortasse miseratẽ Domino, ne diceretur maritus. Videtis filiæ longæuam matrẽ doloribus, & adhuc immaturã viduitatis stipẽdiis. Videtis amissum omne præsidium & ornamentum. Nec

auxilium viri habeo, nec virginitatis gratiam. Et de me G
leuis cura. Vos mœreo, vos considero. Remanserunt mi-
hi onera coniugii, abiere adiumenta. Quantò mallem
in hos numquam venisse vsus? Potestis tamen excusare
patrem, ableuate matrem, si quid in nobis amissum est,
in vobis repræsentetur. Hoc solo nos coniugii non pœ-
nitebit, si vobis labor noster profecerit. Proximum pu-
tabo, matrem esse virginum, ac si virginitatem tenerem.
Considerate filiæ, quam sibi veniens in has terras Domi-
nus Iesus matrem elegerit, salutem mundo daturus. Per
virginem venit, & mulieris lapsus partu virginis soluit.
Vestra quoque integritas meos saluat errores. quid bo-
ni sit virginitas, considerate. Destitutam me certum est H
præsidio egere: sed si volueritis sic manere, nullius opem
requiram, abundabit mihi ad omnem opitulationē ve-
stræ integritatis corona. Quis non dicet beatam, quam
nunc miseram putant? Quis non honorabit tot virginum
matrem? Quis non venerabitur aulam pudoris? Multas
Exod. 14. fœminas scriptura diuina in lucem euexit, palmam tamē
publicæ salutis solis virginibus dedit. In veteri testamen-
Luc. 1. to terra ac mari clausum Hebræorum populum virgo
2. Cor. 11. per maria pedes duxit: in Euangelio auctorem mundi &
redemptorem virgo generauit. Virgo est Ecclesia, quam
Esai. 37. studuit Apostolus virginem castam assignare Christo;
Apoc. 21. virgo est filia sion, virgo est ciuitas illa Hierusalem quæ I
in cælo est, in quam nihil commune intrat atque immū-
Cant. 4. dum, virgo est & illa quam vocat Iesus, cui & dixit: A-
des huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis &
pertransibis à principio fidei. Non solùm transit virgo,
sed etiam pertransit, quæ festinat ad sponsum. Transit
sæculum, pertransit ad Christum: vel quia ea quæ Chri-
Cantic. 2. sto se dicauerit, transeundo ad cælestia, terrena pertran-
seat. Nam & ipse sponsus sic venit ad sponsam suam, vt
Cant. 4. saliat super montes, transiliat super colles. Addit adhuc
ad laudem virginitatis: Hortus clausus, soror mea spon-
sa, hortus clausus, fons signatus: quòd meliores afferat
fructus claustro pudoris septa virginitas, in qua interne- K
rata permaneant castitatis signacula. Hunc hortum ani-
mæ vestræ, hunc fontem seruare puri liquoris, vt eum in
vobis nemo perturbet, nemo resignet, quem genitalis
3. Reg. 21. in vobis origo signauit. Nemo auferat animæ vestræ vi-
Psal. 36. neam, & vilia olera serat. Vinea enim quidam fructus
virginalis est: coniugia velut oletum plantaria sunt, in
quibus frequens zelus est: & ideo sicut olera herbarum,
citò cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat sene-
3. Reg. 21. ctus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat
ergo in vos Achab, qui concupiscat vineam vestram de-
lere & extinguere: nec veniat in vos Iezabel, vanum il- L
lud & sæculare profluuium, hoc enim significatur voca-
bulo, vana & vacua redundantia. Sed veniat Nabuthe,
qui venit à patre, sicut indicat nominis ipsius interpreta-
tio. qui vineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem
offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis
2. Cor. 8. mortuus, pro nobis falsis appetitus testimoniis. Qui
Ioan. 15. pauper huc venit, cùm diues esset, vt vos eius inopia di-
taremini. Hic est vitis, qui redundantibus gratiæ suæ
fructibus repleuit vniuersum orbem terrarum. Hic in
vestris pectoribus alta maneat defixus radice, vt & fru-
ctus vester exuberet, & liquore gratiæ spiritalis corporei
Esa. 19. vaporis incendia temperentur. Hic est qui venit in nu- M
be leui, sicut dixit Propheta: Ecce Dominus sedet super
nubem leuem, & veniet in Ægyptum: significans quòd
in Ægyptum, id est, in afflictionem istam mundi huius
veniret per virginem. Nubem itaque Mariam dixit, quia
carnem gerebat: leuem, quia virgo erat, nullis oneribus
grauata coniugii. Ipsa est virga germinans florem, quia
Num. 17. pura, & ad Dominum libero corde directa virginitas,
quæ nullis in hoc sæculo curarum anfractibus reflecta-
tur. Ideo illam Dominus de cruce discipulo suo dilectis-
simo sibi tradidit sancto Ioanni, qui dixit patri & matri
Ioan. 19. suæ. Non noui vos. Denique vocatus à Christo reliquit
Deut. 33. patrem, verbum secutus. Huic traditur virgo, qui suos
Matt. 4. nesciat: huic traditur virgo, qui de pectore Christi hau-
riat sapientiam: huic traditur virgo, qui fratres suos non
Deut. 33. cognouit, & filios suos non sciuit. Ideóque benedicit
Ibidem. eum lex: Date Leui veros eius, date Leui sortes eius. Vn-

de & matrem Domini ipse suscepit. Scriptum enim ha- Ioan. 19.
bemus, quia ex illa hora suscepit eam discipulus in sua.
Quid est in sua, cum reliquerit patrem, & Christum se-
cutus sit? Aut quomodo in sua, cum ipsi Apostoli dixe-
rint: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te?* Quæ Mat. 4.
sua habebat Ioannes, qui mundana & sæcularia non Matt. 19.
habebat, qui de mundo non erat? Quæ ergo habebat Ioan. 15.
sua, nisi ea quæ a Christo acceperat? Bonus verbi sapien-
tiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite quæ
Apostoli à Christo acceperint: *Accipite*, inquit, *Spi-* Ioan. 20.
*ritum, quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum
detinueritis detenta.* Neque enim mater Domini Iesu ad
possessorem gratiæ non demigraret, nisi vbi Christus
habebat habitaculum.

Date ergo & vos filii mei vero illi Leui veros eius. Deut. 33.
Estote nubes, sed leues. Eritis profectò, si ableuet virgi- Esai. 19.
nitas onera conditionis, & tenebras huius limosæ carnis Cant. 1.
illuminet. Ideo dicit illa. *Nigra sum, & decora, filiæ Hie-
rusalem.* Nigra per carnem, decora per virginitatem. Nu-
bes itaque sunt, & graues nubes, quæ nupserint. Namq;
à nubibus verbum nubentium tractum arbitror. Deni-
que operiuntur vt nubes, cùm acceperint nupturæ vela-
mina. Et verè graues nubes, quæ sustinent sarcinam ma-
trimonii. Nam etiam grauari aluo feruntur, cùm semina
conceptionis acceperint. Date ergo Leui veros eius.
Quid tam verum, quàm intemerata virginitas, quæ si-
gnaculum pudoris & claustrum integritatis genitale cu-
stodit? At verò cùm in vsum coniugii iuuencula deflora-
tur, amittit quod suum est, quando ei miscetetur alienū.
Illud ergo verum quod nascimur, non in quod muta-
mur: quod à creatore accepimus, non quod de contu-
bernio assumpsimus. Date ergo vero illi leui, illi sacer-
dotum principi, vero Aaron, vero Melchisedech veros
eius, quales ipse condidit, non quales sæculi huius vsus
efficit: vt opus suum in vobis & illud genitale signacu-
lum inuiolatum atque integrum recognoscat. Date illi,
exhibete illum Adam qui fuit ante peccatum, illam E-
uam quæ fuit antequā lubricum serpentis hauriret ve- Gen. 3.
nenum, priusquam eius supplantarentur insidiis, quan- Gen. 2.
do non habebant quo confunderentur. Nam vtique
nunc, licet bona sunt coniugia, tamen habent quod inter
se ipsi coniuges erubescant. Tales ergo estote filii, quales
Adam & Eua in paradiso fuerunt. De quibus scriptum Gen. 4.
est, quòd postea quàm de paradiso est eiectus Adam, co-
gnouit Euam vxorem suam, & illa concepit. & peperit
filium, cui nomen Abel. Melior itaque secundus, quam
prior fructus: quia iste immaculatus, ille maculosus. Iste
adhærens Deo, & totus à Domino, ille mundana & ter-
rena possessio. Denique in isto mundi redemptio annun-
tiatur, ab illo mundi ruina. In hoc Christi sacrificium, in
illo diaboli parricidium. Nihil ergo vobis sit filii cum
possessione sæculi, nec terrenæ vobis & Iudaicæ posses-
sionis vllos vindicandos esse sortitus arbitremini. Legi- Num. 33.
mus quidem quia Moyses, id est lex, terras bello & cæde & 34.
quæsitas, sorte distribuendas Hebræorum populo cen- Num. 27.
suerit, quarum possessionem sibi Salphaad filiæ postula- Deut. 18.
runt, quia Salphaad filiæ. Tamen idem Moyses Leuitis
non diuisit terram, quorum non erat terrenus, sed supe-
rior incolatus: sed iis sine labore terreno sacri stipendia
ministerii deputauit. Salphaad autem filiæ quid sunt quę
terram petunt, nisi (vt interpretatio docet) oris obum- Psal. 134.
bratio? Quæ vtique in illis est, quibus non est verbum Psal. 5.
in ore ipsorum, nec in sermone eorum veritas: sicut
in populo Iudæorum, qui nolunt Christum Deum Dei
filium confiteri. Tales igitur terram requirunt, & hu-
iusmodi postulant possessionem, in qua tota vitæ suæ
ætate desudent, & pro fructibus spinas curarum & solli- Gen. 3.
citudinum metunt. Fugite ergo filiæ vmbram oris, quæ Ioan. 1.
in lumen æternum creditis, quod illuminat omnem ho- Esai. 9.
minem: quæ non tanquam in vmbra Christum, sed
in lumine confitemini. Populus qui sedebat in vmbra
mortis, lux orta est illis. Fuimus ergo vmbra, sed
nunc iam non sumus, qui Christum fatemur. Atque
vtinam licuisset & mihi dicere, qui Christo profitemur.
Et tamen profiteamur: ego viduitatem, vos virginita-
tem. Fiat in vobis ore ad salutem confessio. Date ergo Rom. 10.

Deut. 33. Leui illi salutari nostro sortes eius. Sors eius leuitica est,
sors eius virginitas est, sors eius viduitas est: quoniam
1. Cor. 7. non solùm virgo, sed etiam mulier innupta cogitat quæ
Ephes. 1. sunt Domini. Vnde & Apostolus dixit: *In quo & forte*
Iosue. 19. *constituti sumus.* Sicut enim in veteri testamento terra
& 20. sorte diuisa est, ita & in Euangelio sorte quadam Domi-
Ioan. 19. no deputamur. Vnde & dictum est ab Euangelistis: *Di-*
Act. 1. *uiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum*
miserunt sortem. Et Apostoli, cum eligendus esset duo-
decimus Apostolus in locum Iudæ, sorte munus Apo-
stolatus deferendum arbitrati sunt. Itaque oratione fa-
cta, vt de duobus Dominus quem vellet eligeret; sors ce-
cidit super Matthiam. Illa igitur vetus, terrena sortitio,
hæc spiritalis. In illa census sæculi materialis, in hac per-
sonalis officii. Ibi possessio curarum, hic diuisio gratia-
rum. Illic possidemus arua plena laboris atque mœsti-
tiæ, hic possidemus à Christo. Vnde sanctus Domini di-
cit: *Possedisti renes meos.* Hi filii possideant renes ve-
Psal. 138. stros, vt in illis seminaria maneant castitatis, incentiua
virtutum. Ideóque dicate vos Christo, confitemini ei, vt
Psal. 118. dicatis: *Portio mea Dominus.* Non potest hoc nupta di-
cere, sed innupta. Nupta enim quærit viro suo placere,
innupta autem Christo. Illa mundi, hæc Christi posses-
sio est. Christi possessio Leuita est, qui nihil sibi de terris
vendicat. Qui quærit vxorem, non potest dicere: *Portio*
1. Cor. 7. *mea Dominus.* Denique Christi minister quid ait? *Ar-*
Act. 3. *gentum & aurum non habeo, sed quod habeo, do tibi: In*
nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. Hoc enim
acceperat, quoniam aurum non desiderauerat. Denique
missus erat sine virga, sine sacculo, sine pecunia. Et ideo
gloriabatur, quia non habebat quod non acceperat.
Luc. 9. Non enim erubescebat in paupertate, quem pauper te-
Psal. 33. demerat. Ideóque dixit: *Surge & ambula*, quia legerat:
Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

Esai. 66. Sit ergo vobis portio Dominus, Dominus qui steri-
Gen. 3. lem & patientem facit. Vtramque facit: sed altera in tri-
Esai. 54. stitia parit, altera in sterilitate lætatur: cui dicitur: *Lætare*
Esai. 66. *sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis.*
Habet enim filios sine partus dolore. Vnde & dicitur de
Ecclesia: *Quis audiuit tale, si parturiuit terra vno die,*
& gens nata est simul? Vno autem die terra non parturit,
sed parit gratia. Venit paschæ dies, in toto orbe baptismi
sacramenta celebrantur, velantur sacræ virgines. Vno er-
go die sine aliquo dolore multos filios & filias solet. Ec-
Ibid. clesia parturire. Ideóq; pulchrè dicitur: *Et gens nata est*
simul de populo consecrato. Videtis mysteria, videtis gra-
tiam Christi, gratiam Spiritus sancti, quæ velut quadam
Galat. 3. sorte defertur: quoniam non ex operibus, sed ex fide
vnusquisque iustificatur à Domino. Sicut enim sortis
euentus non in nostra est potestate, sed quem casus at-
tulerit: sic gratia Domini non quasi ex mercedis meri-
to, sed quasi ex voluntate defertur. Vnde & Apostolus
1. Cor. 12. ait de diuisionibus gratiarum, quæ diuerso modo Dei
seruulis deferuntur: *Hæc autem omnia operatur vnus at-*
que idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. Prout vult,
inquit, non prout debetur. Denique & Dominus ait illis;
vberiorem mercedem pro opere postulantibus, & con-
Mat. 20. querentibus quòd parem accepissent cum iis qui poste-
Deut. 33. rius aduenerant: *Si ego bonus, oculus tuus quare nequam*
est? Date ergo filii sortes vestras ei qui vltra meritum
laboris, remunerationem suis donare consueuit. Da-
te veritatem ipsius viro sancto, id est, integritatem.
Ipsius enim est integritas, qui immaculatus aduenit. Ve-
ritas itaque, virginitas: corruptela, mendacium est. State
Ibidem. ergo in corde vestro, sicut bona vinea in propagine sua.
Deut. 32. Multæ enim tentationes sunt; ideóque ait scriptura: *Ten-*
tauerunt eum in tentatione, & maledixerunt ei ad aquam
contradictionis Cades. Tentatur virginitas à plerisque pe-
titoribus, & cùm voluerit virgo perseuerare, existunt
qui contradicant. Contradicit petitor, & refutatus ma-
ledicit. In opprobrio esse videtur innupta, vel virgo, vel
vidua. Cades enim innupta est, quæ est sancta corpore &
1. Cor. 7. spiritu, & Domino se dicauit, quæ reliquit parentes, &
non facit voluntatem eorum, qui solent dicere: Debes
nobis filia nepotes. Cades est quæ filios nescit. Quòd si
illa diuitiis sæculi præfert opprobrium Christi, quòd

A necesse est subeat qui quærit Christo placere: quantò
magis vos, quos pater prouocat ad integritatem, mater *Hebr. 11.*
hortatur id sequi quod conuenit? Bonum est ergo virgi-
nitas. Denique *qui iudicauit*, inquit, *in corde suo seruare*
virginem suam, bene facit. Igitur *& qui matrimonio iungit* *1. Cor. 7.*
virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit.
Ille benefacit propter laqueum, hic melius facit pro-
propter vtilitatem. Illud pro remedio, istud pro præmio.
Beatior autem erit quæ sic manserit secundùm meum consi- *Ibid.*
lium. Puto enim quòd & ego Spiritum Dei habeam.
Sequimini ergo filiæ consilium Apostoli, donum Spi-
ritus sancti. Sumite ergo & vos sicut sumpsit Maria soror *Exod. 15.*
B Moysi & Aaron tympanum in manibus vestris, & exite,
dicentes: *Cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est;*
equum & ascensorem proiecit in mare. Mortificate mem- *Coloss. 3.*
bra vestra, vt tympani modo nulla in iis lasciuia carnis
exæstuet, omnísque flagitiæ corporalis sensus intereat.
Nesciat in iis nisi in mortuis corporis voluptatibus solus
spiritus resultare. Si enim mortui fueritis peccato, viue- *Rom. 6.*
tis Deo. Viuetis autem, si non regnet in corpore vestro
mortuo vlla concupiscentia. Versate manibus vestris
crucem Domini Iesu, & in vestris eam operibus ante-
uantes, calcate mundi huius profundum, & pertransite,
vt ille sicut equus adhinniens in libidinem, nullum lo- *Hier. 5.*
cum inueniat in vobis, & quicũque voluerit persequens *Exod. 14.*
C comprehendere vos, demergatur. Dextera læuáque cir- *Exod. 15.*
ca vos aquæ murus sit, vt vapor omnis corporis tempe- *Ibidem.*
retur, donec ad illos intelligibiles duodecim fontes, &
septuaginta arbores palmarum, ad illam magni requiem
sabbathi diuina vos dignatio perducat, & in monte he-
reditatis suæ plantare dignetur, vbi sancta Maria cho-
ros ducit. Induite ergo filiæ Dominum Iesum, quærite *Rom. 13.*
veram sapientiam, de qua dicit sanctus Iob: *Sapientia* *Iob. 28.*
autem vnde inuenta, aut qui locus disciplinæ? Abyssus di-
xit: Non est in me. Mare dixit: non est mecum. Bene abys-
sus dixit, Non est in me, quia resurrexit. Non enim ha-
bet quem tenere non potuit. Denique habes in Euange- *Matt. 28.*
D lio, quia angeli dixerunt mulieribus ad sepulchrum ve-
nientibus: *Iesum qui crucifixus est, quæritis: non est hic,*
sed surrexit. Quid est, nõ est hic: id est, nõ est in sepulchro
non est in infernis, sed in cælestibus est. Mare quoque,
hoc est, sæculum dicit, mundus hic dicit, Non est me-
cum: quia supra mundum est, quem vitæ humanæ lapsus
atque illecebra non immutauit: quia peccatum non fe-
cit, nec est dolus inuentus in ore eius. Abyssus ergo dixit, *1. Petr. 2.*
Non est in me: mare dixit, Non est mecum: sed cælum
non dixit quia non est apud se quem receperat resurgen-
tem. Paradisus non dixit, Non est in me, quem regnare
in se absoluto quoque latrone, cognouerat, sicut ipse
E Dominus dixit: *Hodie mecum eris in paradiso.* Attrahite *Luc. 23.*
filiæ sapientiam in interiora vestri cordis promptuaria,
quoniam ea est auro argentoque pretiosior, quam
mors nescit: quia non mortui laudant Dominum, sed
viuentes. Et vos igitur vt viuatis, laudate Dominum, &
laudate eum diebus ac noctibus. Laudabitis autem, si ab *Iob. 28.*
eo nulla vos auertat cupiditas matrimonij, & cura mun- *Psal. 113.*
di: quoniam quæ coniugium sortiuntur, sollicitantur
mundi huius negotiis. Considerate filiæ quid votis de-
beatis parentum. Aperuimus ad Deum os nostrum: vo- *1. Cor. 7.*
tum est voluntas parentum. Nos orauimus, vos soluite.
Quanta vis sit in votis parentum, Iephthe Galaadite filia
vos debet docere, quæ ne frustraretur oblationem pa- *Iudic. 11.*
F triam, etiam mortem suam obtulit. Nam cùm ille solici-
tus de belli periculo vouisset si prosperior pugnæ euen-
tus foret, id quod regredienti domum suam primo sibi
occurreret, Deo se immolaturum, vbi victoria potitus
est, occurrit filia, læta præ cæteris gaudio victoriæ & pie-
tatis officio. Ingemuit pater non affectus immemor, sed
memor voti. Quæsiuit causam filia, respondit ille quid
Domino promisisset. Tum illa hortata est, vt promissum
Deo munus impleret. Itaque incautam patris oblatio-
nem sanguine suo soluit. Hæc vobis filiæ † sint cõmen-
data. Tu autem fili quem mihi verus Helcana, id est, Dei *al. sunt cõ-*
dedit possessio, postulatus meus, petitus meus (inde *munia.*
enim etiam Samuel nomen accepit) tu, inquam, impe- *1. Reg. 1.*
tratus meus, & votiuus meus, qui quomodo in vterum

meum veneris nescio (iam enim desperaueram sobolem sexus vitilis) quem mihi vota mea, non aliqua solennis coitus secreta formarunt: tu, inquam filiũ, agnosce à quo donatus sis mihi. Ille tua ora plasmauit, ille tua membra distinxit, ille mea orata suscepit cuius templo, cuius obsequio te antequam nascereris sacraui. Non parentibus, non tibi, sed Deo natus es: cuius antequam de vulua matris exires, esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus, [Psal. 75.] sed tamen tu specialiter promissus Domino. Tu [1. Reg. 1.] redderis, quia scriptum est: *Vouete & reddite Domino Deo vestro.* Ego misera, ego indigna, & tamen quasi Anna promisi, vt omnibus vitæ tuæ diebus ac noctibus à conspectu Domini non recedas: Ego promisi, tu exequere. Dominus sibi hostiæ suæ munus implebit. [H] Hæc & alia pia mater. Quæ postquam congruentem filiorum vidit affectum, ablactatum suum vberibus gratiæ [1. Reg. 2.] spiritalis in templum Domini deducens, conuersa ad preces: *Confirmatum est*, inquit, *cor meum in Domino, exaltatum est cornu meum in Deo meo, Dilatatum est os meum super inimicos meos, lætor in salutari tuo: & quoniam non est sanctus quomodo Dominus, & non est iustus quomodo Deus noster, & non est sanctus præter te.* Ista igitur ad filios mater dicit, quæ simul & viduitatis in se, & integritatis in liberis titulos in domum suam intulit, quasi quosdam fœmineos principatus. [I] Egregia sanè fœmina, quæ sibi nihil reliquit: totum quod habuit, Deo obtulit, cuius vita institutio disciplinæ est, & quædam formula castitatis, bono proposito, & meliore magisterio. Exemplum enim viduitatis, & virginitatis magisterium est. Procedit in Ecclesiam filiarum virginum septa comitatu, domesticum decus inuehens: & inuenit in Ecclesia quod suum dicat, filium sacratum lectionum oracula personantem: vt videantur sibi sorores domi discere cùm frater auditur. Mater quoque ad imitationem cælestis exempli gaudet se proficere de filio, & omnia legentis verba pio mandat affectu, & sedulo [Luc. 2.] corde conseruat.

[K] Sed quamuis nil maternis defuerit hortationibus, ego quoque vos filiæ vel paucis alloquar: Quærite Dominum Iesum, qui nos monet vt quæramus regnum Dei, & [Matt. 6.] ecce omnia, inquit, suppetent vobis. Sed malo ego vos ante meritum deferre, & sic exigere mercedem. Bona merces, sed diuinior dispensator mercedis & auctor muneris. In regno merces, in Christo remunerandi potestas. [Cant. 1.] Quærite illam in scripturis diuinis, ibi Christus inuenitur, & dicite sicut illa dicebat: *Annuncia mihi quem dilexit anima mea.* Sed synagoga quærebat quem amiserat, vos quærite quem non amittatis. Sed cur synagoga dicis, quem dilexi, & non dicis, quem diligo? Ideo non tenes, [L] quia dilexisse te dicis. Cur non potius adhuc diligis, vt [Esai. 65.] possis tenere? Verũ illam omittamus. Tu virgo cum cœperis quærere, adest. Neque enim fieri potest vt desit quærentibus se, qui palam factus est non quærentibus, & inuentus est non interrogantibus. Dum tractas & cogitas præsto est. Disce interrogare cùm venerit, vbi pascat, vbi maneat, sicut illa dicebat: [Cantic. 1.] *Vbi pascis, vbi manes in meridiano?* Vbi enim Christus manet, nisi vbi iustitiæ meridies fulget? Ideóque sacratæ scripturæ docetur testimonio, quæ dicit: *In sole posuit tabernaculum suum.* [Psal. 18.] Vnde & alibi idem dicit Propheta: *In lumine tuo* [Psal. 35.] *videbimus lumen.* Lumen filius est, lumen & pater qui [Hebr. 1.] videtur in filio: quoniam filius splẽdor gloriæ patris, & ima- [M] [Mat. 5.] go substantiæ eius est. Sed etiam in tuo lumine virgo [Cant. 3.] Christum require, in bonis cogitationibus, in bonis operibus, quæ luceant coram patre tuo qui in cælis est. quære in noctibus, quære in cubili tuo, quoniam & nocte venit, & pulsat ianuam tuam. Vult enim te omnibus inuigilare momentis, vult ianuam tuæ mentis patentem inuenire. Est & illa ianua quam vult patere vt aperiatur: vt resonet os tuum laudem Domini, gratiam sponsi, crucis confessionem, cùm symbolum recenses, psalmos in cubiculo tuo concinis, ergo cùm venerit, vigilantem te inueniat, vt parata sis. Dormiat caro tua, [Luc. 12.] vigilet fides: dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia: membra tua redoleant crucem Christi, & sepulturæ odorem: vt nihil iis somnus caloris infundat

nullos excitet motus. Ipsa est anima quæ se Christo aperit, quam nulli vapores carnis exagitant. Cùm hæc inuenerit sponsus, transibit: anima tua illum sequatur, discedat à cubili suo, exeat in verbo eius, sicut scriptum est: *Exiuit anima mea in verbo eius*; id est, peregrinetur à corpore, vt Deo adsit: quoniam cum est in corpore, peregrinatur a Christo. [Cant. 5.] Vnde & Apostolus ait: *Audimus ergo & contendimus magis peregrinati de corpore, & adesse ad Dominum. Et ideo contendimus siue absentes, siue præsentes placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisque propria corporis sicut gessit, siue bonum, siue malum.* [1. Cor. 5.] Quàm cito causam probauit, qua corpus resurgit? Oportet enim carnem resurgere, quæ remunerationem suorum est adeptura gestorum: vt quæ in corpore gessimus, in corpore recipiamus. Vult igitur se Dominus sæpius quæri: discedit, currit, vt resuscitet gratiam, quam vult à te etiam in te resuscitari: sicut habemus ad Timotheum scriptum: *Propter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum.* [2. Tim. 1.] Quæ autem resuscitauerit gratiam, fit vulnerata charitate, sicut illa dixit: *Quia vulnerata charitate ego sum.* Si suscitaueritis & excitaueritis charitatem, quid istud sit, poterimus intelligere (si repetamus) quia sagitta est Dominus Iesus, cui [Cant. 5.] dicit pater: *Posui te sicut sagittam electam.* Et quia ipse est charitas: sunt vtique iacula charitatis, quibus vulnerat sese quærentes. [Esai. 49.] Denique & alligati vinculis ipsum sequuntur, quia quos vulnerat, ligat. [1. Ioan. 4.] Ergo sunt etiam vincula charitatis, quibus ligatus est Paulus, qui ait: [Esa. 54.] *Paulus vinctus est Christus.* [Osee 11.] Vulnera autem charitatis esse, [Philem.] docet Iob, quo nemo amplius Christum dilexit. qui diligebat etiam in ipsis sui corporis cruciatibus. Vnde dicebat: *Sagittæ autem Domini in meo corpore sunt, quarum furor ebibit sanguinem meum: cùm cœpero loqui, compungunt me.* [Iob. 6.] Sunt ergo charitatis vulnera. Denique meliora vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Hieremias quoque æstuabat, & ignem charitatis quo in- [Prou. 7.] flammabatur ad officium prophetandi, ferre non poterat. [Hier. 20.] Denique demergebatur in lacum, quia Iudæis [Hier. 38.] futura excidia annuntiabat, & tacere non poterat. Lapidabatur [Act. 7.] Stephanus, & illa pro Christo vulnera quasi [Act. 5.] vulnera charitatis pio excipiebat affectu. Vapulabant Apostoli, & congratulabantur. Quàm bonus est Dominus, pro quo dulces & iniuriæ sunt, & grata mors! Et bene grata, quæ acquirit immortalitatem. *In omni*, inquit, *tempore sint vestimenta tua candida.* Quid candidius virginitate? quid nitidius intacti vestimento pudoris? Bona quidem castitas coniugalis, & castitas [Eccl. 9.] viduitatis. Munda omnis castitas: sed fortè non omnis candida, aut non candida in omni tempore. Non candida, quando non habet quis sui corporis potestatem, [1. Cor. 7.] quando ad tempus sequestratur oratio. De virginitate ergo pulchrè dicitur: *In omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum in capite tuo: vt faces tua semper possint lucere, nec extinguantur cum cœperit sponsus ille cælestis* [Eccl. 9.] *venire.* [Mat. 25.] Quam autem vnctionem in capite tuo Ecclesiastes dixerit, de aliis locis colligimus: Quia oculi hominis in capite eius, id est sapientiæ tuæ sensus Ideo fortè [Eccls. 2.] & euangelica mulier illa laudatur, quæ pedes Domini [Luc. 7.] capillis suis tersit, quòd fide se humiliauerit, ne per carnis elata sapientiam videretur, quam legi subditam verus occultorum interpres Paulus negauit, eò quòd Christo subiiceretur. Et pulchrè hoc possumus intelligere etiam corporaliter: quoniam in propheticis scriptis reprehenduntur filiæ Sion, quòd alta ceruice procederent, nutibus oculorum, & itinere pedum trahentes simul [Rom 8.] tunicas, & ludentes pedibus. [Esai. 3.] Et ideo gloriam vestis earum, & ornatus earum, crines & cincinnos Dominus ablaturum esse se dicit. Rectè ista mulier sparsit capillos suos, vt nodos crinium euangelica solueret disciplina. [Ibidem.] Vnde & Apostoli dixerunt: Non in plicatura capillorum, [Luc. 7.] sicut Petrus docuit: neque in tortis crinibus, [1. Petr. 3.] aut auro, & margaritis, vel veste pretiosa, vt Paulus [1. Tim. 2.] asseruit: sed magis interioris hominis ornamenta fœminis requirenda: quoniam ille absconditus cordis homo, qui est pauper sæculo, ipse est locuples Deo.

Audistis filiæ, quia pauperes vos vocatis. Quis autem est homo diues, cùm multis egeat, nisi ille cui non
Eccl. 33. est graue peccatum in conscientia? *Bona est enim*, inquit, *substantia, cui non est peccatum in conscientia.* Audistis, inquam, in quo possitis apud Deum esse locupletes: vt
1. Petr. 3. sit in vobis, inquit, incorruptibilis & modestus spiritus. Bonæ enim diuitiæ sunt innocentiæ atque simplicitatis, quibus peccatum non imputatur, quia nulla in iis doli fraudisque versutia est. Omnis enim simplex obtrectatione non nouit, nescit inuidere: suo contentus est, aliena non quærit. Et si egeat, sibi diues videtur, si suppetat quod alimento est satis. Denique pulchrè Apostolus Paulus: *Et profunda*, inquit, *paupertas eorum abundauit*
2. Cor. 8. *in diuitiis simplicitatis eorum.* Et quia Ecclesia congruis erat ornatibus compta, & de Christo lumen accipiens refulgebat, potest etiam sic locus ille accipi, eo quòd synagoga ad Ecclesiam dicat: *Vbi pascis, vbi manes in*
Cant. 1. *meridiano? ne fortè fiam circumamicta super greges sodalium tuorum.* Mercenaria esse desiderat, quæ sibi vendicabat ante dominatum. Quàm damnosa perfidia est! Sed quia incredula, immitis, sacrilega, ideo eam à gregibus Ecclesiæ separat Christus, dicens: *Nisi scias te o decora in mulieribus*: hoc est, priùs te quæ sis ipsa cognos-
Ibidem. ce, & tunc pete, vt meis gregibus appropinques. Et bene in mulieribus decora dicitur synagoga, non in
Eccl. 25. virginibus, quia Euam mulierem sequebatur, per
al. virginibus. quam lapsus aduenit. Ecclesia autem decora in † hominibus est, quia virgo sine ruga est. Scire ergo debet
Ephes. 5. siue mulier, quia ad imaginem Dei est & similitudi-
Gen. 5. nem. In quo enim ad imaginem Dei sumus, nisi in
Eccl. 17. animæ substantia & mentis vigore? Hæc nostra omnis portio. Denique Dauid inquit: *In Deo sperabo, non timebo quid faciat mihi caro.* Non ergo caro sumus, sed spiritus. De Iudæis autem dictum est: *Non permanebit*
Psal. 55. *in iis spiritus meus, quia carnes sunt.* Non autem sumus non pecunia, non diuitiarum copiæ. Illa enim nostra.
Cant. 6. Et ideo tibi dicit Moyses: *Attende tibi*, hoc est, animæ tuæ, *ne per eas, ne carnalis fias.* Attende tibi, hoc
Deut. 15. est, imagini quam à Christo accepisti, similitudini ad
Gen. 1. quam factus es. Ipsam serua imaginem, quam Christus in te operibus suis pinxit: sicut ipse ad Hierusalem, id est, animam pacificam: *Ecce ego Hierusalem*
Esai. 44. *pinxi muros tuos.* Attende ergo tu præcipuè, fili, attende
Eccl. 11. tibi, vt & tu læteris in iuuentute tua: cui dicit scriptura: *Lætare adolescens in iuuentute tua.* Non vnius tibi dicit tempus ætatis. Est quasi quidam flos vitæ, bonorumque ætas operum, de qua scriptum est: *Renouabitur si-*
Psal. 102. *cut aquilæ iuuentus tua. Et oblectet*, inquit, *te cor tuum*
Eccl. 11. *in diebus adolescentiæ tuæ, & ambula in viis cordis tui sine macula, & in aspectu oculorum tuorum, & non in audacia oculorum tuorum.* In aspectu vtique spiritali, non audacia sæculari. *Et scito quod super hæc omnia adducet te*
Eccle. 12. *Deus in iudicium: & repelle iram à corde tuo, & amoue nequitiam à carne tua.* Attende tibi virgo & tu insistas orationi, & vultus tuus assidua obsecratione palescat.
Eccl. 18. Sed ante orationem præpara animam tuam, vt non videaris tentare Deum, cùm deprecaris: vt id quod oras, mores tui loquantur, fides adiuuet, opera commendent. Attende tibi: quod dico tibi, cuicumque virgini loquor. Nam tibi piæ non deest institutionis magistra. Attende, inquam, virgo sacræ præsertim professio-
Eccl. 26. ni, & ab hominis irreuerentis oculis caue. Etsi ad tem-
Ibid. pus præterierit quasi viator, tamen os suum aperit, & ab omni aqua proxima bibet, vt te inebriet. Nullus sit tuus sine matre progressus, quæ sit anxia tui custos pudoris. Ipsa quoque ad Ecclesiam progressio rarior sit ado-
Luc. 1. lescentulis. Considera quanta fuerit Maria, & tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo reperitur cùm quæritur. Illa te doceat quid sequatis. Angelum in specie viri vidit, & pauebat corde, peregrinabatur aspectu. Vnde di-
Eccl. 21. cit ad eam angelus: *Ne timeas Maria.* Decet solitudo verecundiam: & gymnasium pudoris, secretum est. Quid enim tibi vel ad proximam facilè accedere: Pes fatui fa-
Eccl. 22. cilis in domum proximi: qui autem sapiens est, verecundatur. Inde nascuntur fabulæ, de quibus pulchrè

admoneris vt caueas, cùm dicit tibi vir sapiens: Quis Eccl. 22.
dabit disciplinæ meæ custodiam, & supra labia mea signaculum certum, ne cadam ab illa, & lingua mea non perdat me: Si virilis sexus iubetur tacere coram senioribus, quam indecorum est virgines loqui, & varios se- Eccl. 28.
rere sermones: Esto vt imperes tibi silentium, numquid potes aliis imperare, ne audias: Potest quis aliquando frænos ori suo imponere, & verbis statetam, auribus non potest, loqui enim in nobis est, audire ex aliena pendet potestate. Sæpe enim audimus quod nolumus. Matt. 5.

Quid deinde aliud nos scriptura admoneat consi- Eccl. 23.
deremus. Non iurandum, inquit, facilè, quia plerumque multi casus accidunt, vt non possimus implere quod iurauerimus. Qui autem non iurat, vtique non peierat: qui autem iurat, aliquando necesse est inci- Psal. 115.
dat periurium, quia omnis homo mendax. Noli ergo iurare, ne incipias peierare. Nec ipsam quidem liberiorem lætitiam in virginibus decet esse. quæ si non habent quod fleant, lapsus fleant peccantium. Etenim Mat. 5.
quæ aliorum lapsus fleuerit, suos canebit. Fleant postremò vel illa contemplatione, vt hic flentes, illic accipiant consolationem: ne fiat diues ille qui hîc lu- Luc. 16.
xuriatus est, & illic pœnas subire Domini declara- Ibid.
tur oraculo, & tu audias: *Recepisti bona in vita tua.* quanto beatior Lazarus qui hîc fleuit, & illic exultat: hic esuriuit, & illic epulatur: Si vis ergo & tu bonam lætitiam sequi, demonstrat tibi Ecclesiastes li- Eccl. 9.
ber quam sequi debeas, qui ait: *Veni, manduca in lætitia panem tuum, quoniam iam placuerunt Deo facta tua.* Quid autem idem Ecclesiastes monuerit nos omnes Eccl. 7.
de immoderatione ridendi, consideremus. Sicut vox, inquit, spinarum sub olla, ita risus stultorum. Nempe spinæ cùm ardent, sonant, & citò exuruntur, vt nullus caloris sit effectus. Vnde & de Iudæis dictum est:
Exarserunt sicut ignis in spinis. Exusti sunt enim suo risu, Psal. 117. Mat. 27.
& conflagrarunt in Domini passione, quando in animæ Psal. 21.
suæ iocabantur incendium, dicentes: *Sperauit in Domino,* Marc. 15.
eripiat eum, saluum faciat eum nunc, si vult eum. Et deridentes percutiebant calamo caput eius, & spinis eum coro- Luc. 23.
nabant, atque acetum ei vt biberet, offerebant. Ille risus Ioan. 19.
synagogam incendit in æternum. Sic ergo est risus stultorum, qui sine gratia tonat, & ollam sui corporis vrit. meritò negabat Sara quia riserat, ne videretur ridendo de affectu promissorum dubitasse cælestium: & tamen Gen. 18.
ille risus plenus grauitatis fuerat & pudoris, quem nemo alius testis, nisi Deus solus cognosceret, quem occulta non fallunt. Quàm pulchrum & illud: *Noli festinare in spiritu tuo irasci, quia ira in sinu stultorum requiescit*; hoc est: Etsi causa sit quæ moueat indignatio- Eccl. 7.
nem, non sit festina vindicta: ne immoderatiùs calor indignationis exæstuet. Non potest igitur auferre quod naturalis est motus, sed moram inserit, vt medicina consilii temperet iracundiam. Sic enim Dauid ante iam dixerat: *Irascimini, & nolite peccare.* Nunc quòd impe- Psal. 4.
raret iracundiam, sed quòd id quod naturæ esset, auferre non posset: & quasi bonus medicus remedium daret, vt ipsa iracundia non noceret. Denique etiam si quis prolapsus esset corde, quoniam ira nescit tenere moderamen, suadet vt compungatur in cubilibus suis, & suum vnusquisque condemnet errorem. Sic enim scriptum est: *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Voluit itaque omnes homines suo- Ibidem.
rum delictorum esse censores, vt & qui publico testimonio non tenetur, seipsum iudicem qui in occulto lapsus est erubescat, & aculeo quodam coerceat amaritudinis & pudoris.

Quid de patrimonio loquar, cùm sapiens dicat: Eccl. 23.
Aufer a me ventris concupiscentias, & concubitus cupiditas ne apprehendat me? Nec infirmitatem ex ieiunio, & abstinentiam teformides. Infirmitas enim grauis sobriam facit animam. Quomodo etiam docent Salomonis Prouerbia, bonæ opinioni studendum, di- Prou. 22.
cendo: *Potius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ.* Quid est enim patrimonium, nisi bona illa gubernatio: Vnde Iob. 29.
de sanctus Iob dicit: *Benedictio morituri super me* Iob. 31.

veniat, & os viduæ me benedicat. Oculus enim cæcorum, G
& pes claudorum, inualidorum pater. Si vidi nudum pe-
reuntem, & non vestiui: si me non benedixerunt egentes,
& de vellerebus ouium mearum humeros eorum non calefeci:
si abscondi aliquando peccatum meum, quod vel imprudens
non ex voluntate commiserim: si aliquando permisi vacuo si-
nu exire inopem ianuam meam? His enim nomen bo-
num paratur. Præ cæteris tamen in virgine præcessit
studium sobrietatis. Sobrietatem dico non vini absti-
nentiam, sed corporalis lasciuiæ, qua grauius quàm
Esa. 51. vino inebriamur. Dat enim calicem ruinæ, & iræ po-
culum. Vnde & dicit Dominus ad Hierusalem: *Au-*
di humiliata & ebria non à vino. Ecce accepi de manu tua H
Psal. 143. *calicem ruinæ, & poculum iræ.* Sed hunc calicem quem
1. Cor. 5. exinaniuit synagoga, non bibant filiæ. De Iudæis enim
1. Cor. 11. dictum est: *Filiæ eorum compositæ, circumornatæ quomodo*
similitudo templi. Vos autem templum Dei estis filiæ
eius qui non transfiguratur in angelum lucis, sed ve-
rum lumen de vero est lumine. Ideo in vobis non si-
militudo, sed veritas sit. Multæ autem cùm studium
castitatis profiteantur, affectant adminicula pulchri-
tudinis, vt comptiores prodeant, nitidiore vultu quàm
sacras Domini decet, quibus apostolico sermone res-
Coloss. 2. pondeo: *Quæ mortuæ estis cum Christo ab elementis huius*
Ibidem. *mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis?* I
Ne tetigeritis, inquit, *ne attaminaueritis, ne gustaueritis,*
quæ sunt omnia ad corruptelam. At non sancta Sotheris,
vt domesticum piæ parentis proferamus exemplum,
(habemus enim nos sacerdotes nostram nobilitatem
præfecturis & consulatibus præferendam, habemus, in-
quam, fidei dignitates quæ perire non norunt) at non,
vt dixi, Sotheris vultus sui curam gerebat: quæ cùm
esset decora facie valde, & nobilis virgo maiorum pro-
sapia, consulatus & præfecturas parentum sacra postha-
buit fide, & immolare iussa non acquieuit. Quam per-
secutor immanis palmis cædi præcepit, vt tenera virgo
dolori cederet, aut pudori. At illa vbi audiuit hanc vo- K
cē, vultum aperuit, soli inuelata atque intecta martyrio,
& volens iniuriæ occurrit, vultum offerens, vt ibi mar-
tyrii fieret sacrificium, vbi solet esse tentamentum pu-
doris. Gaudebat enim dispendio pulchritudinis, peri-
culum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem
vultum eius vulnerum vibicibus exarare, faciem ta-
men virtutis eius & gratiam decoris interni nequaquam
Val. Max. exarare potuerunt. Etruscum iuuenem veteres fabulæ
li. 4. c. 5. de ferunt cùm propter admirandam oris proprii pulchri-
verecundia. tudinem in amorem accenderet fœminas, stigmati-
bus inarasse vultum suum, ne qua eum adamare pos-
set. Videro, vtrum castus fuerit illius animus, affe- L
ctus tamen non innocens, propter quem in se ipse
animaduerteret. Ille tamen sola excepit vulnera ne
noceret: hæc triumphales retulit martyrii cicatrices,
vt imaginem Dei quam acceperat, referret. Serua-
te & vos hanc imaginem filiæ, seruate scripturæ præ-
cepta diuinæ: vt omne os, inquit, obstruatur. Scri-
ptum est enim: *Beatus quem tu erudieris Domine, & le-*
Rom. 3. *ge tua docueris eum.* Bonus Dominus erudit & docet,
Psal. 93. & plerumque arguit. Sed etiam quem arguit, bea-
tum facit. Beatus enim homo quem arguit Dominus. Et
ideo increpationes eius non refugias, quia charitatis &
gratiæ sunt. Ipse enim percutit, & quasi bonus medicus
Iob. 5. manibus suis sanat. Sexies de necessitatibus te liberat, in M
Ibidem. septimo autem non te continget malum. In fame eripiet
te à morte, in pugna autem de manu ferri te exuet, a fla-
gello linguæ te abscondet. Si enim tu nulli putaueris de-
rogandum, alienæ linguæ flagella non metues. Mirè au-
tem sermones maledicorum expressit dicendo, linguæ
flagellum, cuius sonus latè resultet. A quo nos separare
1. Petr. 3. cupiens Petrus Apostolus, monet vt non reddamus ma-
lum pro malo, & maledictum pro maledicto, sed magis
cùm maledicitur nobis, benedictionis referamus gratiā.
Et ideo dicit: *Cohibe linguam tuam à malo tanquam lin-*
Psal. 33. *guæ flagello: nec timeas verborum sonum, si munda est cons-*
cientia tua. Bonum est quidem, nullum (si fieri potest)
locum obtrectationi dare: sed quia plerique non vitiis,
sed virtutibus derogant, reprehendant quod laudis est,
non inueniant quod erroris est. Sed quod peius est, non *Prou. 10.*
solum ab aliena lingua, sed etiam à nostra flagellamur. *Psal. 38.*
Et hæc sunt grauiora verbera, cum ex multiloquio pec- *1. Tim. 2.*
catum incurrimus. Et ideo custodi virgo vias tuas, vt nō
delinquas in lingua tua. Et bona loqui plerumque crimē
est virginis. Sed quid miraris de virgine, cùm mulier in *Dan. 13.*
silentio iubeatur discere? Bonus est pudor quem com-
mendant silentia. Susanna periclitabatur, & tacebat, vt
meliùs tacito pudore loqueretur. Denique inuenit vere-
cundia defensorem, qui defenderet castitatem. De qua
bene dicitur, quòd eam à flagello linguæ Dominus ab-
scondit. Quid de fœminis dicemus, Ioseph tacuit accu- *Gen. 39.*
satus vt meliùs eum innocentia quam lingua defende- *Dan. 13.*
ret. Tacuit Daniel omnibus sapientior, & ora clausit
leonum. Vnde pulchrè sanctus Dauid dicit: *Posui*, inquit, *Psal. 38.*
ori meo custodiam, dum consisteret aduersum me peccator.
Quid enim vis loqui? Vereris ne te tacente obiecta cre-
dantur: Sed audi bonum magistrum dicentem sanctum
Iob: *Ecce rideo opprobrium, & non loquar: clamabo, &* *Iob. 19.*
nusquam iudicium. Id est, criminator aliquis opprobria
iacit? habes quod intra te rideas, si crimen conscientia
non recognoscit. Quid enim referas verba verbis? Non-
dum est iudicium: & si clames, non appropinquat. De-
bētur tibi in hoc sæculo multa certamina. Vicerat S. Iob
damni dolorē, vicerat, immò excluserat luctus acerbita-
tem in amissionibus filiorum, vicerat vulnerum asperi-
tates, vibices corporis; adhibentur mulieris tentamenta,
& ipsa non sensit. Adhuc amicorū increpationes ad cer-
tamen ei vltimum reseruantur. Luctatus fuerat cum af- *Iob. 1.*
fectu patrio, luctatus cū dolore corporis & ægritudine: *Iob. 2.*
oportebat eum subire etiam sermonum tentationes.

Ergo quando vides viduam dispendiis aliquibus la-
borare: aut filiorum incommoditate vel morte, iustum
iniuriis, affici, noli ex istius sæculi incommodis merita
eius pensare, aut mirari quòd derelictus à Domino sit.
Hic quidem luctamur, sed alibi coronamur. Non de me
tantùm, sed de omnibus hominibus communiter sum
locutus. Nam vnde mihi tantum meriti, cui indulgen-
tia pro corona est? Hîc lucta, illic brauium: hîc militia, il-
lic stipendium est. Ergo dum in hoc mundo sum, adhuc
luctor, adhuc decerto, adhuc impellor vt decidam. Sed
potens est Dominus, qui impulsum suscipiat, labentem
statuat, nutantem erigat. Quid ergo miraris aliquem la-
borare? Donec vita est ista, certamen non deerit, non e-
xit corona. Nullus probatur, nisi qui perseuerauerit vs-
que in finem, vt postea possit qui legitime certauerit, co-
ronari. Quis fortior Paulo? quis beatior? Ille tamen vas *Psal. 72.*
electionis Dominicæ, non ante sibi coronam vendica-
uit quam certamen omne consummaretur. Ideóque ait:
Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem serua- *Matt. 10.*
ui: quod reliquum, reposita est mihi corona iustitiæ; quam *& 24.*
non solùm sibi, sed etiam omnibus diligentibus aduen- *Act. 9.*
tum Domini dicit esse reddendam. Pulchrè dixit, aduen- *2. Tim. 4.*
tum Christi diligentibus. Nemo enim festinat ad iudi-
cium, nisi de innocentia securus, aut qui de labore præsu-
mit, cui aut gratia Domini, aut pia pro Christo certamina
suffragantur. Quam vtique habebit prærogatiuam & ea
vidua quæ bene filios educauerit, & in liberis gratulabi-
tur, & maximè quę omnes quos suscepit, Domino dedit.
Vnde & illa euangelica vidua diuitibus antefertur. Non
solùm quia tantum quod habuit, ad victum pauperum
misit, sed etiam quòd duo æra detulit, Dominica voce *Luc. 21.*
laudatur, id est plenam fidem. Denique ad hominis sa-
nitatem & ille Samaritanus duo æra stabulario dedit, qui
vlcera curaret illius à latronibus vulnerati. Ergo quia &
secundùm vetus testamentum Mariæ sororis Aaron vir-
ginitatem, & secundùm nouum sanctæ Mariæ matris *Luc. 10.*
Domini integritatem studio suæ prolis imitata est, re- *Exod. 15.*
munerationem fidei diuino iudicio consequetur, quæ *Matt. 1.*
nihil sibi ad sæculi subsidium reseruauit, sed totum Do-
mino sobolis piæ munus impendit.

Te nunc, Domine, precor, vt supra hanc domum tuam *1. Petr. 2.*
supra hæc altaria, quæ hodie dedicantur, supra hos la-
pides spiritales, quibus sensibile tibi in singulis tem-
plum sacratur, quotidianus præsul intendas, orationes-
que seruorum tuorum, quæ in hoc loco funduntur,

diuina tua suscipias misericordia. Fiat tibi in odorem suauitatis omne sacrificium quod in hoc templo fide integra, pia sedulitate defertur. Et cùm ad aliam respicis hostiam salutarem, per quam peccatum mundi huius aboletur, respicias etiam ad has piæ hostias castitatis, & A diuturno eas tuearis auxilio, vt fiant tibi in odorem suauitatis hostiæ acceptabiles, Christo Domino placentes, & integrum spiritum eorum, animam & corpus sine querelæ loco vsque in diem Domini nostri Iesu Christi filij tui seruare digneris. Amen.

Philip 4. Ioan. 1. 1. Petr. 1. 1. Petr. 5.

S. AMBR. DE HORTATIONE AD VIRGINIT. TRACTAT. FINIS.

Capita Tractatus ad Virginem deuotam.

1. *Qua ratione virgo deuota nullum tractatum habere debeat cum sæcularibus hominibus, nec aliquid apud illos quærere.*
2. *De repulsione excusationis quam virgo prætendere posset, aliisque pulchris admonitionibus, vt sæcularium hominum conuersationem deuitet.*
3. *Quemadmodum virgo intrare debeat in cubiculum, & clauso ostio patrem orare, vt det ei mentem bonam & intellectum, vt sciat quos sequi, quos vitare debeat: cum pulchra instructione de cauendis & agendis.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI
MEDIOLANENSIS DE VIRGINIS FORMA VIVENDI, AD VIRGINEM DEVOTAM TRATATVS

Qua ratione virgo deuota nullum tractatum habere debeat cum sæcularibus hominibus, nec aliquid apud illos quærere.

CAPVT I.

Psal. 44.

Audi filia, & vide inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: quoniam concupiuit rex speciem tuam: & ipse est Dominus Deus tuus, adorabunt eum filiæ Tyri. Ipsius te deuouisti esse sponsam, deuota Deo diceris. Quid tibi cum hominibus sæcularibus, aut quem tractatum habes cum illis? Quid vis scire cum ipsis perditionem quam ipsi sequuntur? Si castitatem quæris, hanc illi non habent. Si fidem quæris, quis est fidelis in illis, quem tu comitaberis? Si autem Christum quæris, non manet in illis.
1. Petr. 2. Nescio quid quæras, quales amicitias vel quales fabu-
Galat. 2. las habeas cum illis. Deuouisti animam tuam ad de-
1. Ioan. 2. struenda omnia quæ sunt huius sæculi, quid autem
Iacob. 4. quæris sæculum cui renuntiasti? Reuerti vis ad vomitum tuum sicut canis, aut velut sus lota iterum in volutationem? sicut scriptum est, dicente Apostolo: *Si quæ destruxi, iterum reædifico, præuaricatorem legis me constituo.* Iterum idem repetitur: *Quidquid in sæculo est, concupis-*
1. Ioan. 2. *centia carnis est, & concupiscentia oculorum:* quod non est de Deo, sed de hoc mundo est. Et alibi dicitur: *Si quis voluerit amicus esse huius mundi, inimicus Dei constituetur.* Quid dicis deuota Deo? Quid vis hominibus placere? Quid desideras, vel quid quæris? Si Deum quæris, tecum est: si autem hominem quæris, non hoc deuoui-
Ibidem. sti. Quid sunt homines? Homines huius sæculi, & sæculum transit, & concupiscentia eius. Qui autem fecerit quæ scripta sunt, manet in æternum. Quid desideras,
Psal. 50. nescio. Si aurum, argentum, si vitam, si vestem splen-
Philip. 3. didam: hoc tibi non placuit cum Deo, hoc Deus non admiratur: sed cor contritum & humiliatum. Quid quæris homines sæculi, quos sanctus Apostolus iudicat Paulus,
Coloss. 3. dicens: *Quorum Deus venter est, & gloria in pudendis ipsorum, qui terrena sapiunt: nostra autem conuersatio in cælis est?* Si ergo conuersationem in cælo habemus, quæ sursum sunt quærere debemus, vbi Christus est, non
Psal. 58. quæ super terram. Rogo soror, qui sunt isti homines hu-
Mat. 7. ius sæculi? Fratres tuos spiritales homines non sequeris, & sequeris carnales: qui si non saturêtur, murmurabunt. Misisti margaritas tuas ante porcos, qui conculcent eas B pedibus suis, & conuersi elidant te. Non audisti: *Vitate*
Philip. 3. *canes, vitate malos operarios?* Qui sunt isti, Homines huius sæculi, qui non sequuntur vestigia Christi. Rogo te, quid tibi demonstrant? Dic mihi, castitatem quam non habent? Quid? fidem quam non inueniunt? Doctrinam quam non sequuntur, nisi diabolicam sapientiam huius sæculi. Ieiunium, quod odiunt: Abstinentiam, quam iudicant: Humilitatem, quam opprimunt: Sobrietatem, quam negligunt: Sinceram mentem, quam non habent, nisi duplicem: Verecundiam, quam proiiciunt à se. Nescio autem quid vis studere cum ipsis.

De repulsione excusationis, quam virgo prætendere posset, aliisque pulchris admonitionibus vt sæcularium hominum conuersationem deuitet.

C

CAP. II.

Esai. 31. Sed quid dicis: Ego autem conuerto eos ad me. Si autem ad te conuersi fuerint, nô tibi expedit. Quid quærit lupus cum agno: vel quid quærit canis, nisi panem: Quare autem rugit leo, nisi pro præda? Tu teipsam castè
1. Ioan. 4. custodi si potes. Quid vis docere, quod tu ipsa non facis? Sicut dicit Apostolus: *Nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus si ex Deo sunt.* Si autem ab ipsis doctrinâ accipias, docebunt te quod faciunt, vel quod sequuntur, concupiscentiam, fornicationem, libidinem, auaritiam, fraudem, immunditiam, impudicitiâ, luxuriam, ebrietatem, improbitatem, turpiloquium, stultitiam, maleficia, homicidia, iram, rixam, & omnem malitiam. Quid dicis
D misera, vel quid excusas? Deuouisti animam tuam, vt ab ipsis hominibus recederes, nunc autem quid quæris? Rogo non confundaris, quando de te illi sibi fabulas faciunt,
Deut. 27. dicentes: Ecce deuota Deo quæ nos sequitur. Dereliquit enim viam suâ, & per terminos agri sui errauit, viam habitationis suæ non inuenit. Venite præoccupemus eam, & ducemus in viam nostram. Cecidisti misera in via lata
Mat. 7. & spatiosa, quæ ducit ad mortem. Videtur tibi esse bona quæ mala est, sequeris eos amans, & nescis quoniam recta in foueam cadis, memor non es arctam & angustam
Ibidem. esse viam quæ ducit ad vitam. Laboriosa tibi videtur esse
Act. 14. quæ bona est: oblita es dictum fuisse: *Quia per multas tribulationes nos oportet in regnum cælorum introire?* Nunc autem voluntati tuæ vis studere. Non legisti Salomo-
Eccle. 39. nem dicentem: *Bonis bona creata sunt ab initio, simili-*
Ibidem. *ter impiis & peccatoribus mala?* Item ipso dicente: *Initium omnis necessitatis ad vitam hominis aqua & ignis,*

ferrum & sal, &c. omnia hæc piis bona: sic peccatoribus G
1. Cor. 2. conuertentur in mala. Vita hominis etiam spiritualiter
arguetur, quia spiritalis omnia iudicat, ipse autem à nemi-
ne iudicatur. Vbi es Deo deuota? Spiritalis quidem de
2. Cor. 6. aliis iudicās, tu ipsa iudicaris. Quid quæris cum illis? Quæ
pars fideli cum infideli? Vel quæ pars sancti hominis ad
Matt. 7. carnem? Virgo potes esse corpore, sed non mente corru-
pta. Oculi autem tui obcæcati sunt nimio ardore libidi-
nis, in quibus trabs subiacet. Aures tuæ plenæ sunt omni
spurcitia virili. Pedes verò tui veloces sunt, & non sunt
pigri ad ianuam foris. Vbi sanctitas? vbi verecundia? vbi
sobrietas? vbi grauitas? vbi castitas? vbi modestia? vbi fi-
des? vbi continentia? vbi pura mens? Vbi sunt illa om- H
nia pro quibus fidem tuam opposueras, quam perdidisti?
Melius enim fuerat te non vouisse & facere, quàm voue-
Eccl. 5. re, & non facere. Non potes duobus dominis seruire: aut
Matt. 6. Deo, aut mammonæ, sicut scriptum est: *Cum peruerso*
Psal. 17. *subuerteris.* Non potest committi pannus vetus cum no-
Matt. 9. uo. Tollit enim fortitudinem eius, & peior scissura fit.
Eccl. 27. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos qui
operantur eam reuertetur. Absit vt tu mihi soror esse di-
catis, quæ cum talibus conuersaris. Aut facite arborem
Matt. 12. bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborē malam,
Matt. 7. & fructus eius malos. Vnaquæque arbor ex fructu suo
Eccle. 13. cognoscitur. Quicumque autem qualis fuerit, cum tali I
se iungit. Columba dimissa de manu hominis statim re-
Gen. 8. uersa est ad eum in arcam. Nam coruus dimissus carnem
secutus est: quem tu quoque vis sequi, vt non reuertaris
ad ianuam Christi. Est tibi conuersatio cum bestiis agri,
al. coruus. & cum volatilibus cæli, sicut & †coruis, non memoraris
Dominum, qui te de diluuio liberauit, non quæris cubile
tuum vmbrosum & bonum, vbi requiem temporalem
Dan. 4. habuisti. Non tibi ante oculos est tempestas, atque obli-
ta es charitatem Christi, & tenes charitatem hominum
huius sęculi, qui non habent charitatem in se nisi diaboli-
cam: illi autem aliam carnem sequuntur, & non desinunt
quoadusque moriantur. Recede misera de illis homini- K
bus, ne carnes tuas electas comedant, talos tuos euer-
tant, & relinquaris nuda, & spoliata, sicut in cucumera-
rio. Modo autem quid facies, quia nuda es & spoliata:
Ibis ad vicinos tuos quos ante oderas, petens ab ipsis ope-
rimentum pudoris: Illi autem dare nolunt, dicentes: *Vbi*
est vestimentum tuum splendidum, quod ante portare solebas?
Esai. 1. Quid dicis, & quid respondes ei, quam frigus obligauit:
Gratulantur autem in malis tuis quæ tibi venerunt. Tunc
te planges dicendo: Heu mihi miseræ, cui talia venerunt!
Quid mihi profuit illa captiuitas quæ me captiuauit mi-
Psal. 34. seram & infelicem: *Quo ibo a spiritu tuo, & à facie tua* L
quo fugiam: Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero ad
Psal. 138. *infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & ha-*
bitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me,
& tenebit me dextera tua. Tunc dices: Vadam & reuertar
ad virum meum primarium, quia melius mihi erat tunc
magis quàm modo: qui mihi dabat vestimenta mea, &
Osee. 2. oleum meum in tempore suo. Modo autem quid facio:
Tunc reuerteris in domum tuam cum fletu, vnde exieras
gaudens. Sedebis in angulo domūs tuæ lugens & contri-
stata, plorans die ac nocte, quærens qui simul tecum con-
tristetur, & non erit: & consolantes te, & non inuenies. Et
dabunt tibi eleemosynam quos ante oderas, & moue- M
Psal. 68. bunt capita sua super te, dicentes: Ecce quæ erat deuota
Deo, modo facta est vt stercus in via, & sicut ciuitas quæ
expugnatur. Vbi est castitas illius: Vbi sunt omnia illa quæ
Eccle. 9. eam sequebantur: Dereliquerunt enim illam, quia casti-
Esai. 5. tas erat dux eorum: perdidit castitatem & fugerūt omnia
illa. Modo autem quid facies misera: Vbi sunt illi quos
insequebaris: Redimant te si possunt. Quam potes dare
commutationem pro anima tua, quam fraudasti per ino-
bedientiam tuam, vt non audires fratres tuos, vel sorores,
Matt. 16. quæ tibi demonstrabant, ne te iungeres cum hominibus
sęcularibus: nunc autem quid faciemus tibi, vel quid dice-
mus, quos audire noluisti: nisi vt nosipsos plangamus su-
G per te, dicentes: *Parce Domine, parce.* Qui forte fletum no-
strum & gemitum exaudire dignetur, vt det tibi animum
conuertendi ad ipsum denuo, vt rememores peccata tua, Luc. 15.
dicendo: Quantis panibus mercenarij patris mei abun-
dant, ego autem fame pereo: Surgam itaque, & vadam
ad patrem meum, & dicam illi: Pater peccaui in cælum,
& coram te, iam non sum digna vocari filia tua, suscipe
me sicut vnam ex ancillis tuis, vt viuam. Quid si fortè pro
te occiderit vitulum illum saginatum: Zelans enim te, 2. Cor. 11.
zelor: desponsaui enim te vni viro virginem castam exhi-
bere Christo. Timeo enim ne sicut serpens Euam seduxit Ibid.
astutia sua, sic tui sensus corrumpantur, & excidant à
H charitate quæ est in Christo Iesu.

Quemadmodum virgo intrare debeat in cubiculum, & clauso ostio patrem orare vt det ei mentem bonam, & intellectum, vt sciat quos sequi, & quos vitare debeat, cum pulchra instructione de cauendis & agendis.

Cap. III.

Vide ergo & caue de istis hominibus, vt mihi soror & Matt. 6.
domina nomineris. Intra in cubiculum, clauso ostio
ora patrem tuum, vt det tibi mentem bonam & intelle-
I ctū, vt scias quos debeas sequi, & quos vitare: quia mul- Apoc. 3.
ti sunt, qui fingunt se esse quod non sunt, sed mentiuntur:
& nescis quoniam de anima tua agitur, ne ducāt te capti-
uam sicut bouem qui ad occisionē ducitur, aut velut ca-
nē, vt alligetur. Ne festines sicut auis in laqueum. Audi
me, remoue pedem tuū de illis, sede sedula in domo tua,
operare manibus tuis quod bonum est, vt habeas vnde
communicare possis necessitatem sustinētibus. Ora sine Prou. 7.
intermissione, ne facilis videaris in plateis. Certa bonum Ibid.
certamen, curre velociùs, vt comprehendas in quo com- Ephes. 4.
prehensa es à Christo. Audiant te homines, & lætentur 1. Thess. 5.
de bono animo, & de mente qua viuis. Da eleemosynam, 1. Tim. 6.
K & ecce omnia munda erunt tibi. Non te pigeat visitare Philip. 3.
infirmos. Ex his enim in dilectione firmaberis. Non iura- Luc. 11.
bis omnino, neque per cælum, neque per terram: sed sit Matt. 5.
sermo tuus, Est est, Non non. Quod autem amplius est, a Ephes. 4.
malo est. Irascere, & noli peccare, ad excusandas excusa- Psal. 140.
tiones in peccatis, cum hominibus operantibus iniquita-
tem. Humilia te filia ante Dominum, quoniam Deus su-
perbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Accede ad 1. Pet. 5.
Dominum vt illuminet te, & non erubesces in conspectu Psal. 33.
illius. Recede de voluptate sæculi, & indue te constantia
virtutis. Depone vestimenta huius sæculi, & indue te tu-
L nica perpetuitatis. Derelinque cibos istius sæculi, & acci-
pe tibi escam sanctorum. Memorare Sidrach, Misach, Dan. 1.
Abdenago, & Daniel recusasse carnes & vinum gentiliū, 2. Mach. 7.
& accepisse sibi olera & legumina. Memento Macha-
bæam propter carnes porcinas passam fuisse, & filios ip-
sius assatos vel frixos in oleo. Ambula filia in habitu san-
cto cum verecundia, & sobrietate, & grauitate, depone
mendacium, loquere veritatem cum proximo tuo. Ora Ephes. 4.
filia sine intermissione, ieiuna frequenter, & da eleemo- 1. Thes. 5.
synam quoniam eleemosyna a morte liberat & non pati- Tob. 4.
tur ire in tenebras. Munus bonum est eleemosyna, quæ
purgat omnem sordem & squalorem. Beata eris, si hæc
M omnia cùm legeris, facias. Zelare quod bonum est, vt
quod malum est obliuiscaris. Benedicat te pater, & filius,
& spiritus sanctus, benedictione qua patres nostros bene-
dicere dignatus est, Abraham, Isaac, & Iacob. Ora pro me
filia, quia & ego sollicitus sum de te, sicut scriptum est:
Orate pro inuicem. Item frater fratrem adiuuans exaltabi- Iacob. 5.
tur. Exaltet te Dominus in sanctitatem & dilectionem, si- Prou. 18.
cut scriptum est: *Qui diligit fratrem suum, legem impleuit.* Rom. 13.
Impleat Dominus omnes petitiones tuas. Præstet hoc Psal. 19.
tibi Deus pater per Iesum Christum filium suum, Domi-
num & Deum, regem, iudicem, saluatorem, redempto-
rémque nostrum, qui est benedictus cum Spiritu sancto
per omnia sæcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII TRACTATVS AD VIRGINEM DEVOTAM FINIS.

Capita Tractatus ad Virginem lapsam.

1. *Quòd pro corruptione Deo dicatæ virginis omnes boni conlugere debeant.*
2. *Increpatio eiusdem corruptæ, quòd corruptorem admiserit.*
3. *Quòd læsa corrupta conscientia, neque cælum, neque terram tutè contueri audeat.*
4. *Qualem excusationem corruptæ afferre soleant.*
5. *Quæ solita sint obseruari in velatione sacræ virginis.*
6. *Quibus se defendere debeat refugiis, virgo de stupro sollicitata,*
7. *Quam diligentiam superior facere teneatur circa virgines consecratas.*
8. *Remedium adhibendum corruptæ virgini.*
9. *In corruptorem obiurgatio.*
10. *Ad virginem lapsam exhortatio.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIS LAPSV, AD VIRGINEM LAPSAM TRACTATVS.

Quòd pro corruptione Deo dicatæ virginis omnes boni conlugere debeant.

CAPVT I.

Psal. 85. Rom. 12. AVDITE nunc qui propeestis, & qui longè, qui timetis Deum, & Ecclesiæ eius gaudio congaudetis, & tristitiæ conlugetis, sicut scriptum est: *Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.* Vos inquam appello qui charitatem Christi verissimam retinetis, & super iniquitate non gaudetis, sed potius ingemiscitis, 1. Cor. 13. Aduertite verba oris mei, & an ex iusto dolore procedant iudicate, & detecti sceleris qualitatem mecum pariter perhorrete. Virgo nobilis, dicata Christo, sapiens, erudita, ruit in foueam turpitudinis, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Psal. 7. Se perdidit, & Ecclesiam maculauit. Hinc omnis anima Christiana graue vulnus excepit, quia sanctum datum est canibus, & margaritæ missæ sunt ante porcos. Matt. 7. A rabidis enim hominibus nomen laceratum est sanctitatis, & ab immundis & luteis pretiosum conculcatum est propositum castitatis. Hinc æstus animo meo, hinc insanabilis dolor, quia vnum malum bona plurima secum trahit, & vnius nubecula peccatricis totam pene lucem obscurauit Ecclesiæ. Assumam ergo vocem propheticam, & flebiliter dicam: *Audite me omnes populi, & videte dolorem meum:* Tren. 1. virgines meæ, & iuuenes mei abierunt in captiuitatem. Vere hæc est captiuitas, vbi animæ a peccato captiuæ ducuntur ad mortem, & à diabolica dominatione possidentur.

Increpatio eiusdem corruptæ, quòd corruptorem admiserit.

CAP. II.

AD te ergo meus nunc sermo sit, quæ caput horum & causa malorum es, quæ multipliciter misera cum gloria virginitatis nomen etiam perdidisti. Nefas est enim Susannam vocari non castam, non licet nominari quod est. Vnde incipiam? quod primum, quod vltimum dicam? Bona commemorem quæ perdidisti, an mala defleam quæ inuenisti? Eras virgo in paradiso Dei, vtique inter flores Ecclesiæ. Eras sponsa Christi, eras templum Dei, eras habitaculum Spiritus sancti. Et quotiens dico eras, necesse est vt toties ingemiscas, quia non es quod fuisti. Incedebas in Ecclesia tamquam columba illa, de qua scriptum est: Psal. 67. *Penna columba deargentata, & posteriora dorsi eius in pallore auri.* Splendebas vt argentum, fulgebas vt aurum, quando eum sincera conscientia procedebas. Eras tamquam stella radians in manu Domini, nullum ventum, nullas belli nebulas pertimescebas. Quæ ista subitanea conuersio? Quæ ista repentina A mutatio? De Dei virgine facta es corruptio satanæ, de sponsa Christi, scortum execrabile: de templo Dei, fanum immunditiæ, de habitaculo Spiritus sancti, tugurium diaboli. Quæ incedebas cum fiducia vt columba, nunc lates in tenebris sicut stellio. Eccl. 9. Quæ fulgebas vt aurum propter virginitatis decorem, nunc vilior facta es luto platearum, vt etiam indignorum pedibus conculceris. Quæ fueras stella radians in manu Domini, veluti de alto ruens cælo, lumen tuum extinctum est, & conuersa es in carbonem.

Quòd læsa corrupta conscientia, neque cælum, neque terram tutè contueri audeat.

CAP. III.

VÆ tibi misera, & iterum væ, quæ tanta bona parui B temporis luxuria perdidisti. Quam tibi spem apud Christum Dominum reliquisti, cuius membra tollens fecisti membra meretricis? 1. Cor. 6. Quis te spiritus sanctus visitabit, cùm eum repudiaueris, qui se à cogitationibus quoque sordidis longè facit? cap. 1. Sed veniamus ad humana, vt per illa diuina noscantur. Aspice quis sanctorum, aut quæ sanctarum tibi approximare non horreat, aperi oculos tuos si potes, erige frontem, si audes? aliquem sanctorum fiducialiter intuere. Nonne tuæ faciem conscientię commissa tamquam plumbum inclinant & premunt? Nonne tenebræ ante oculos tuos vt dura caligo versantur? Nonne timor & tremor animam tuam & membra quassant? Si ergo homines in carne constitutos, & alicuius forsitan delicti obnoxios non potes intueri, tam graui confusione sepulta: quid facies coram castis Apostolis? Quid facies coram Elia, Daniele, & tantorum exercitu prophetarum? Quid facies coram Ioanne? Quid facies coram Maria, Thecla, & Agnete, & immaculato †toro puritatis? al. choro. Quid denique coram ange- C lis sanctis? Nonne splendore & claritate immaculatorum quasi fulminibus percussa combureris?

Qualem excusationem corrupta afferre soleant.

CAP. IV.

SEd dictura es forsitan: Non potui sustinere, quia carnem fragilem circumferebam. Respondebit tibi beata Thecla cum suis innumerabilibus sociis: Et nos eadem carne amictæ fuimus, nec tamen plenum propositum castitatis nostræ aut fragilitas carnis potuit mutilare, aut sæuitia tyrannorum per varia tormenta deiicere. Reuera non potest caro corrumpi, nisi mens fuerit ante corrupta. 32. q. 5. c. reuera. Remanebit ergo in crimine anima quæ carnem præcedit in voluptate. Sed dices: Nolui hoc malum, violentiam passa sum. & 1no pa. 7. ca. 38. Respondebit tibi fortissima illa Susanna, cuius tu nomen fallaciter baiulas:

Ego etenim inter duos presbyteros posita, inter duos G
vtique iudices populi, sola inter siluas paradisi constituta
Dan. 13. vinci non potui, quia nec volui. Tu ab vno ineptissimo adolescentulo, & in media ciuitate, quomodo vim potuisti perferre, nisi quia vltro voluisti violari? Quis denique voces tuas audiuit? Quis obluctationes sensit? Vt autem hæc omittam, certè post illatam violentiam prodere scelus si non aliis, vel parentibus vel tuis sororibus debuisti. Esset enim excusatio infelicitatis, esset & conscientiæ plena purgatio, si hostem pudicitiæ tuæ deduxisses in publicum. Sed erubuisti forsitan, ne te violatam mulri
Psal. 26. cognoscerent. Et quid timuisti vbi non erat timor, nisi vt tacendo crimen cum adultero sæpius te sociares? Esto H
autem pudor prohibuit confiteri. Quid de secunda commixtione dicis? quid de tertia? quid de frequenti commercio fœditatis? Cesset, cesset iam violentiæ figmentum, cesset ruboris argumentum, vbi totiens membra illa dicata Christo, scelesto mœcho suis visceribus polluẽda præbuisti. Horret animus, mens tabescit, cùm ad adytum sceleris peruenitur. Nam & medicus quamuis fortis sit animo: cùm altius tamen secat vulnus, puto ex parte aliqua sustinebit horrorem. Heu perdita! iam ne intelligis omnes tibi vias excusationis omnimodis clausas; iam ne sentis quantum tibi mali & in carne, & in anima nefaria libido contulerit? Non istam de te confusionem tuus expectauerat pater, qui te sibi singularem gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lacrymas ex te sibi nasci tua crediderat mater, quæ partus sui gemitum per tuam virginitatem consolabatur. Non fratres tui, non sorores hoc ex te dedecus expectabant, quos omnes quasi vno gladio tui sceleris grauiter sauciasti. Si fuisses communi sorte defuncta, defleuissent te modicum propter desiderium parentes, sed exultassent granditer
Rom. 12. quia immaculatam præmiserint virginem, hostiam viuam, Domino propitiatricem suorum videlicet delictorum. At nunc plangunt mortuam, & non mortuam, lugent viuam, & non viuam. Mortuam, vtique gloria virginitatis, viuam dedecore turpitudinis. Iratus est pater suis visceribus, de quibus seminata es: maledicit suo vetro mater, ex quo in hanc lucem infeliciter processisti. Nec tamen modum suo dolori reperiunt, nisi hoc solum planè videntur habere solatium, quia te nec pater compulit, nec mater coëgit vt virginitatem profitereris, quam vltro & propria voluntate professa es. Nam scio cùm multas tibi difficultates tuus proponeret genitor, cùm arduum esse iter seruandæ virginitatis ingereret, te non solùm pertinaciter restitisse, sed & reuelationes tibi datas dixisti terribiles. In quantum ergo sibi mercedem sperabant ex eo quòd tuo proposito non restiterunt, in tantùm tibi intellige misera pondus iudicij crescere, quia non seruasti quod vltro promisisti. Quibus
Gen. 3. al. spinis. te † spiris serpens ille nequissimus obligauit? Quibus te venenis infecit ille qui Euam decepit, vt tanta te cæcitate percuteret, tantam animæ tuæ faceret obliuionem?

Quæ solita sint obseruari in velatione sacræ virginis.

CAP. V.

NOn es memorata diem sanctum, diem Dominicæ Resurrectionis in quo diuino altari te obtulisti velandam? In tanto, tàmque solenni conuentu Ecclesiæ Dei, inter lumina illa splendida regni cælestis quasi regi nuptura processeras. Non es memorata qualis ad te die
Psal. 44. illo facta est allocutio: Aspice filia, intuere virgo, & obliuiscere populum tuum, & domus patris tui, & concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est Dominus Deus tuus? Reminiscere ergo quantus ad sponsi tui & Domini nuptias conuenerit populus. Seruare te oportuit fidem, quam sub tantis testibus pollicita es, semper cogitare cui virginitatem spoponderis. Facilius te oportuit sanguinem cum spiritu fundere, quàm perdere castitatem tuam. His in illo tunc die consecrationis tuæ dictis, & multis super castitate tua præconiis, sacro velamine tecta es: vbi omnis populus dotẽ tuam subscribens, non attramento, sed spiritu pariter clamauit, Amen. Vincor lacrymis cùm hæc recordor, compungor stimulis cùm 2. Cor. 3.
hæc exempla considero. Nam si inter decem testes confectis sponsaliis, nuptiis consummatis, quęuis fœmina viro coniuncta mortali, non sine magno periculo perpetrat adulterium; quid putas fore, si inter innumerabiles testes Ecclesiæ coram angelis & exercitibus cæli facta copula spiritalis per adulterium soluitur? Nescio an possit ei condigna mors aut pœna cogitari. Dicet aliquis: 1. Cor. 7.
Melius est nubere quàm vri. Hoc dictum ad non pollicitam pertinet, ad nondum velatam. Cæterum quæ se spo- 1. Tim. 5.
pondit Christo, & sanctum velamen accepit, iam nupsit, iam immortali iuncta est viro. Etiam si voluerit nubere communi lege coniugij, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. Si hoc ita est, quid de illa dicendum est quæ occulta & furtiua turpitudine constupratur, & fingit se esse quod non est? Habitu virgo, facto non virgo. Bis adultera, & in actu, & in aspectu.

Quibus se defendere debeat refugiis virgo de stupro sollicitata.

CAP. VI.

I
SEd ad te iterum redeo, quæ obliuionem tantorum passa bonorum, receptaculum tantorum malorum facta es. Quomodo tibi actu illo ignominioso non veniebat in mentem habitus virginitatis, processus in Ecclesiam inter virgineos choros? Quomodo oculos tuos non perstringebat lux vigiliarum? Aures tuas non penetrabat hymnorum spiritalium cantus? Mentem tuam non ventilabat lectionum cælestium virtus: hoc vel maximè clamante Apostolo: *Fugite fornicationem:* quia 1. Cor. 6.
omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra cor-
K pus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Et Ibid.
cum dicit, In corpus suum; in Christum etiam peccare demonstrat. Nam subiungit: *Non estis vestri. Empti enim estis pretio, glorificate, & portate Deum in corpore* Ephes. 5.
vestro. Et iterum dicit: *Fornicatio autem & omnis immunditia nec nominetur inter vos, sicut decet sanctos.* Et seposita omni adulatione sententiam figit Apostolus: *Hoc,* inquit, *scitote intelligentes, quia omnis fornicator, aut* Ibid.
immundus, aut auarus non erit heres in regno Christi & Dei. Hæc tanta, & tam terribilia non tibi veniebant in mentem, cum ad illud opus nefarium tua membra peterentur? Sed mortifera te obliuio tanquam in gur-
L gitem altissimum demergebat, & quasi captiuam execrabilis libido ducebat. Nonne vel illum locum tabulis separatum, in quo in Ecclesia stabas, recordari debuisti, ad quem religiosæ matronæ & nobiles certatim currebant, tua oscula petentes, quasi sanctioris & dignioris? Nonne vel illa præcepta quæ oculis tuis ipso scriptus paries ingerebat, recordari debuisti: Diuisa est mulier & 1. Cor. 7.
virgo: quæ non est nupta, cogitat quæ Domini sunt, quomodo sit sancta corpore & spiritu? Tu autem in contrarium vertens dictũ, ita cogitabas, ita agebas, vt nec corpore esses sancta nec spiritu: corpore quidem fornicando, spiritu autem virginitatem mentiendo. Proh nefas!
M solet fama subsequi factum: tua autem malum fama præuenit. Nam cùm ante triennium rumor quidam & susurratio de te fuisset in sinceritatem prætendebas, & vindictam de maledicis in Ecclesia postulabas publicè. Quos æstus ego sustinui? Quos pater tuus pro tua sustinuit opinione labores, requirentes singulos singulos adstringentes, vt ad auctorem infamiæ veniremus. Graue enim erat nobis & intolerabile de Dei virgine vel turpe aliquid dici vel credi. Nec hoc verita es, nec ante oculos habuisti, ne venires inimicis tuis in gaudium, & eos haberes infensos qui pro tua opinione laborabant. Multùm audax, multùm temeraria, vt te conscientia tua non terreret, vt simulata virginitate, putares te etiam Deum Matt. 10.
posse decipere, qui dixit: *Nihil occultum quod non re-* 2. Reg. 12.
uelabitur. Et vos, inquit, *fecistis in occulto, ego autem in manifesto faciam.* Ille qui non mentitur, furtiuum scelus deduxit in publicum, & in conspectu solis huius te-

nebrarum tuarum opera denudauit. O, inquit qui prætendit sermonem, crudelior occurrit, & cupiens moderari non inuenit modum. Oblita es propositum, oblita parentes, oblita es ecclesiam, oblita gloriam dignitatis tuæ, oblita honorem virginitatis, etiam oblita promissionem regni, oblita iudicium terribile, amplexa es corruptionem, protulisti fructum confusionis, finem verò
Rom. 6. mortem sæuissimam, & interitum sempiternum.

Quam diligentiam superior facere teneatur circa virgines consecratas.

CAP. VII.

ET certè non habes quod de nostra negligentia conquereris. Quodcumque enim ad officium pastoris
Psal. 44. pertinet, & tibi & omnibus non negatum est. Dilectio spiritalis adhibita, commonitio sancta non defuit. Oblita domum patris tui, vt scriptum est, ad monasterium virginale transisti. Inter tot posita non solùm dico tuta esse poteras si voluisses, sed etiam tutelam aliis præstare debuisses. Sed frustra hæc, & alia prouisa sunt. Frustra hymnum virginitatis exposui, quo & gloriam propositi, & obseruantiam pariter decantares. Seminaui secus viam,
Luc. 8. seminaui in spinis, seminaui in petrosa. Aut enim ex corde tuo verba mea volucres, id est, dæmones rapuerunt: aut malis tuis cogitationibus suffocata sunt, aut aruerunt nimio æstu libidinis. Heu me quia vbi putaui ædificare
1. Cor. 3. aurum, argentum, lapides pretiosos, inuentus sum ligna fœnum, stipulam, arsuras materias laborasse. Dicam &
Michæ. 7. ego secundum Prophetam: *Heu me quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe.* Et quidem si tibi solùm damnum fecisses, erat quidem tristitia, sed forsitan tolerabilis. Nunc verò quantas animas tuo scelere sauciasti, quantas animas propter te de proposito suo pœnitere fecisti? Quanta labia etiam fidelium inquinata sunt, viam Domini blasphemando? Aperuit in nos gentilitas os suum: aduersus sanctam Ecclesiam synagoga Iudæorum per tuum dedecus exultauit. Quòd si is qui vnum scan-
Matt. 18. dalizauerit, mola circumligatus iactari debet in mare, quid de te pronuntias, per cuius scelus omnis anima sauciata est, & nomen Domini in gentibus blasphematum? Nonne quotiens dicitur: O virgines: totiens tibi cumu-
Esai. 52. lus iniquitatis augetur? Iaces ecce vulnerata, iaces ecce
Rom. 2. prostrata.

Remedium adhibendum corruptæ virgini.

CAP. VIII.

CVpio prodesse, sed subuenire non possum, quia totum caput in dolore, & totum cor in mœstitia est, à
Esai. 1. pedibus vsque ad caput, sicut ait Esaias, non est malagma imponere. Infirmitas tua omne humanæ medicinæ exclusit auxilium. Et licet tam boni quàm mali iusta indi-
1. Thess. 1. gnatione permoti, te omni depopulatione dignam, te omni tormentorum genere discruciatam iudicent morte mulctandam, aut ignibus exurendam: ego tamen qui scio grauiora facinorosis seruari tormenta, & sine fine impias animas cruciatus manere, non temporales vtique, sed æternos: aliis te volo cruciatibus affici, profuturis vtique, non animum perditturis. Ego secundùm diuinam sententiam dabo consilium. Solum enim & vnicum tentandum est remedium, illud quod diuina vox per
Ezec. 33. Ezechielem miseris porrigit. *Nolo*, inquit, *mortem peccatoris, sed tantùm vt conuertatur & viuat.* Et iterum:
Hier. 8. Post hæc, inquit dixi: *Conuertere ad me.* Numquid resina non est in Galaad, aut medicus non est tibi? Quare non ascendit sanitas filiæ populi mei? Hæc vtique dicta pœnitentiam sapiunt, hæ sententiæ Dei vocant ad pœnitentiam peccatores, reuocant ab errore. Pœnitudo enim lapsis necessaria est, sicut vulneratis sunt necessaria medicamina. Sed quanta putas, & qualis necessaria pœnitentia, quæ aut æquet crimina, aut certè excedat? Vide ergo si simplex hoc peccatum adulterij est, an duplex sit per illam necẽ quæ facta dicitur in occulto: & secundùm conscientiæ molem exhibenda est pœnitentiæ magnitudo.

A Pœnitentia ergo non verbis agenda est, sed & actu. Hæc autem sic agitur; Si tibi ante oculos ponas de quanta gloria rueris, & de quo libro vitæ nomen tuum deletum sit, & si te iam credas prope ipsas positam tenebras exteriores, vbi erit fletus oculorum, & stridor dentium sine fine. Cùm hæc certè fide, sicut est, animo cõceperis, quia necesse est præuaricatricem animam tartareis pœnis, & al. certè gehennæ ignibus tradi, nec aliud remedium constitutum esse post baptismum quàm pœnitentiæ solatium, quantumuis afflictionem, quantumuis laborem & indecorem subire, esto contenta: dummodo ab æternalibus pœnis libereris. Ergo hæc tu tecum cogitans, & mente retra-
B ctans, proprij facti tu ipsa iudex esto crudelior. In primis omnis cura vitæ huius interimenda tibi est, & quasi mortuam te existimans, sicut es, quomodo possis reuiuiscere cogita. Deinde lugubris tibi accipienda est vestis, & mens ac membra singula digna castigatione punienda. Amputentur crines, qui per vanam gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt. Defluant oculis lacrymæ, qui masculum non simpliciter aspexerunt. Pallescat facies, quæ quondam viruit impudicè. Deniq; totum corpus iniuriis Psal. 118. & ieiuniis maceretur, cinere aspersum & opertũ cilicio Gen. 4. perhorrescat? quia malè sibi de pulchritudine placuit. Zach. 6. Cor verò fit liquescens sicut cera, ieiuniis inquietans seipsũ, & cogitationibus ventilans quare sit ab inimico
C subuersum. Sensus etiam crucietur, quia in membra corporis cùm haberet dominationem, malo cessit imperio. Talis vita, talis actio pœnitentiæ si fuerit perseuerans, audebit sperare, etsi non gloriam, certè pœnæ euacuationem. Dicit enim Deus: *Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Conuertimini ex toto corde vestro, in ieiunio & in* Ioel. 2. *fletu & in planctu: dirumpite corda vestra; & non vestimentum, quoniam pius & misericors sum.* Sic conuersus magnus ille Dauid iustificatus est. Sic Niniue peccatrix 2. Reg. 12. illa ciuitas incumbentem sibi euasit interitum. Peccator Ioan. 3. ergo si sibi ipsi non perceperit, à Deo illi parcetur. Et si
D futuras pœnas gehẽnæ perpetuas in hoc paruo vitæ spatio compensauerit, seipsum ab æterno iudicio liberat. Grandi plagæ, alta & prolixa opus est medicina. Grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem. Nam non est dubium leuius esse crimen, vbi peccatum suum vltro homo confitetur, & pœnitet. At vbi celat mala sua, inuitus detegitur, & nolens publicatur: hoc grauius scelus est; quod tibi vtiq; prouenisse negare non poteris. Et ideo fortiùs est dolendum, quia peccatum est fortius. Si mente cernent homines quale iudicium imminet mundo, sensus humanus non dispergeretur vanitate sæculari, si non in fidelitate grauarentur. Quantumuis & qualemuis cruciatum ad præsens libentissimè sufferrent
E etiam si esset longior vita, dummodo illas pœnas æterni ignis non incurrerent. Sed tu quæ iam ingressa es agonem pœnitentiæ, insiste misera, fortiter inhære tamquã naufragus tabulæ, sperans per ipsam te de profundo criminum liberari. Inhære pœnitentiæ vsque ad extremum vitæ, nec tibi præsumas ab humano die posse veniam dari, quia decipit te qui hoc tibi polliceri voluerit. Quæ enim propriè in Dominum peccasti, ab illo solo quære remedium.

In corruptorem obiurgatio.

F

CAP. IX.

DE te autem quid dicam, fili serpentis, minister dia- Iuo pa. 7. boli, violator templi Dei, qui vno scelere duo cri- cap. 134. mina perpetrasti, adulterium vtique & sacrilegium? Sacrilegium planè, vbi vas Christo oblatum, Domino de- Dan. 5. dicatum, dementi temeritate polluisti? Balthasar ille rex Persarum, qui in vasis Domini quæ de templo Hierosolymis fuerant à patre eius ablata bibere cum suis amicis & concubinis vsurpauit, ipsa nocte angeli manu percussus, crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris perdite pariter & perditor, qui vas rationabile conse- Matt. 22. cratum Christo, sanctificatum Spiritui sancto impiè temerasti, polluisti sacrilegè, & tui propositi immemor, & iudicii diuini contemptor? Melius enim fuerat om-

nino te nō fuisse natum quàm te sibi gehenna proprium G
filium vendicaret. Et licet te ipsa conscientia sceleris agat
Prou. 28. per diuersa præcipitem, (*fugit enim impius nemine perse-
quente) licet te diræ imagines peccati dormientem quo-
que perterreant, non solum vigilantem: tamen ne quid
à pastore etiam cui morbidæ vel moriturae medicaminis
denegatum sit, do consilium: Petas vltro carcerem pœ-
Rom. 2. nitentiæ, obstringas catenis viscera, animam tuam gemi-
tibus, ieiuniísque discrucies, sanctorum petas auxilium,
iaceas sub pedibus electorum, vt non per cor impœni-
tens thesaurizes tibi iram in die iusti iudicij Dei qui red-
det singulis secundùm opera ipsorum. Nec te in eorum
numero constituas, quos luget Paulus *Qui ante peccaue-* H
runt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & for-
nicatione & libidine quam gesserunt. Nec tibi de multitu-
2. Cor. 12. dine peccantium simili blandiaris, & dicas: Non solus
hoc ego egi, multos habeo socios: sed recogita, quia mul-
titudo sociorum impunitatem non facit criminum. Nam
in Sodoma & Gomorrha & in totis quinque ciuitatibus
Gen. 19. innumerabiles vtique habitabant populi, & omnes pari-
ter qui libidinosè corpora sua tractauerunt, igneis imbri-
bus conflagrarunt: solus autem Loth de illo ineuitabili
incendio euasit, quia ab illa turpitudine se alienum præ-
Ibidem. stiterat. Exclude ergo vel nunc infelix de corde tuo blan-
dimenta serpentis, & luctu & fletu continuo, dum in I
corpore tuo immundo anima illa tenebrosa versatur, re-
medium tibi in die necessitatis acquire, semper ante ocu-
los tuos habens Apostoli sententiam: *Quia omnes nos opor-*
tet manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque
2. Cor. 5. *propria corporis sui secundùm quod gessit, siue bonum, siue ma-*
lum.

Ad virginem lapsam exhortatio.

CAP. X.

QVis consoletur te virgo filia Sion. quia magna facta K
est sicut mare contritio tua; Effunde sicut aquam
Tren. 2. cor tuum ante faciem Domini: extolle ad eum manus
pro remedio animæ tuæ, & peccatorum tuorum. Accipe
Iuo pa. 7. cap. 135. igitur lamentum. Et primum quidem nullo die quin-
Psal. 50. quagesimus Psalmus intermittatur, quia in negotio tali
cantatus est. Et vsque versiculum illum: *Cor contritum*
Hier. 9. *& humiliatum Deus non spernit*, cum lacrymis gemitú-
Amos. 8. que pecurre: insuper etiam hanc lamentationem non
Matt. 8. sine compunctione cordis in conspectu Dei iudicis fun-
Psal. 38. de: *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem la-*
crymarum, vt defleam vulnera animæ meæ? Conuersi sunt L
dies festi mei in luctum, & cantica in lamentationem:
recessit sonus hymnorum, & lætitia psalmorum, & suc-
cessit stridor dentium & fletus oculorum Obmutui &
humiliata sum, & silui à bonis, & dolor meus renouatus
est. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea
exardescet ignis. Timor & tremor venerunt super me, &
contexerunt me tenebræ. Abyssus circumdedit me, po-
Ioan. 2. stremò mersit caput meum in scissuras montium. Heu
Gen. 19. me, quia facta sum sicut Sodoma, & combusta sicut
Gomorrha quis miserebitur cineres meos: Duriùs offen-
di quàm Sodoma, quia illa legem nesciens deliquerat,
1. Reg. 2. ego autem accepta gratia peccaui in Dominum. Si ho- M
mo peccet in hominem, erit qui interueniat: ego pec-
Psal. 7. caui in Dominum, quem propitiatorem inueniam? Con-
cepi dolorem, & peperi iniquitatem. Lacum aperui, &
effodi eum, & incidi in foueam quam feci. Ideo conuer-
sus est dolor meus in caput meum, & in vertice meo
iniquitas mea descendit. Immunditia mea ante pedes
meos: non fui memor nouissimorum meorum, & ceci-
di miserabiliter, nec est qui consoletur me. O quàm acer-
bus fructus luxuriæ! amarior felle, crudelior gladio.
Psal. 72. Quomodo facta sum in desolationem? Subito defeci,
perij propter iniquitatem meam, velut somnium surgen-
tis: ideo in ciuitate Domini vilificata est imago mea. De- Psal. 101.
letum est de libro vitæ nomen meum? facta sum sicut
noctua in domicilio, sicut passer vnicus in ædificio: non Psal. 141.
est qui consoletur me. Considero à dextris, & video, & Psal. 30.
non est qui agnoscat me. Periit fuga à me, & non est qui
requirat animam meam. Facta sum sicut vas perditum, Iob. 3.
quoniam audiui vituperationem omnium circa me habi-
tantium. Væ illi in quo me infelicem vterus genuit &
lux ista crudelis excepit! Oportuerat me potius non
fuisse natam, quàm sic in gentibus fabula fierem Propter
me confusio & improperium factum est omnibus famu-
lis Domini, & eum dignè colentibus. Lugete me mon-
tes & colles, lugete me fontes & flumina, quia fletus filia
ego sum. Lugete me bestiæ siluarum, reptilia terræ, &
volucres cæli, & omnis anima quæ vita fruetis. Nam vos
beatæ feræ & volucres, quibus nullus metus de inferis,
neque post mortem reddenda est ratio, nos manet pœna
crudelis tartari, qui habentes sensum delinquimus &
ideo non est pax peccatoribus. Meum est peccatum, mea Esai. 48.
iniquitas. Non sunt similia offensa hominum, quia hor-
ribilis hæc impietas est, carne polluere virginitatem, &
castitatem professam publicè, mentita sum Domino,
ideo non est mihi fiducia inuocandi Dominum altissi-
mum, quia obstructum est os delinquētium. Nam meum Psal. 62.
malum Propheta cecinit: Quòd qui elongant se à Deo, Psal. 72.
peribunt, disperdit omnem fornicantem à se. Et iterum: Psal. 21.
Adhæsit anima mea faucibus meis, & in puluerem mor-
tis deducta sum. Verumtamen clamabo ad Dominum,
cum adhuc tempus est, dum datur spatium? quia in mor-
te non est memoria, & in inferno non est confessio. *Do-* Psal. 6.
mine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Psal. 37.
Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & non est sanitas in
carne mea à vultu iræ tuæ: non est pax ossibus meis à facie pec-
catorum meorum. Quoniam iniquitates meæ superposuerunt ca-
put meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Com-
putruerunt & deteriorauerunt cicatrices meæ, à facie insipien-
tiæ meæ. Miseriis afflicta sum, & curuata vsque in finem, ru-
giebam à gemitu cordis mei. Cor meum conturbatum est intra me,
dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, &
ipsum non est mecum. Deus repulisti me, & destruxisti me, Psal. 59.
ostendisti mihi dura, potasti me vino compunctionis: expulsa
sum ab oculis tuis, iam non adiiciam vt respiciam ad
templum sanctum tuum, & facta sum in exterminium.
Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Psal. 29.
Numquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt? Psal. 87.
Tuus sermo est, tua promissio est: Nolo mortem pecca- Ezech. 33.
toris, sed conuersionem & vitam: vt possim viuere ad te Psal. 145.
Deus me conuerto, qui solus potes renouare omnia, & Psal. 118.
ab inferis animas reuocas. Tu soluis cōpeditos, tu Deus Psal. 3.
elisos erigis, cæcos illuminas, mortuos suscitas. Erraui Psal. 118.
sicut ouis perdita, require famulam tuam, ne lupus cru- Psal. 142.
delis glutiat me. *Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi* Psal. 118.
in Deo eius. Sed tuum consilium tecum est. Quot sunt Psal. 34.
dies famulæ tuæ, quando facies de me iudicium? Sed ne Psal. 38.
intres in iudicium cum famula tua. *Defecit in salutari tuo* Psal. 24.
anima mea, defecerunt in lacrymis oculi mei, effusa est in ter- Psal. 38.
ram gloria mea. Quando respiciens restitues animam meam?
Propter iniquitatem corripuisti me, & tabescere fecisti sicut ara-
neam animam meam. Memento Domine quòd puluis sum:
vide humilitatem meam, & laborem meum, & remitte om- Iob. 9.
nia peccata mea. Remitte mihi vt refrigerer priusquam abeam,
& amplius non ero, nec in inferior erit confessio. Potens es
Domine dirumpere vincula mea, quibus ligata sum at-
que constricta, qui Rahab sordidam non aspernatus es. Iosue. 2.
Iram tuam Domine aufer à me, quia peccaui tibi crudeli-
ter, donec iustifices causam meam, & educas me in lumi-
ne Deus virtutū. Da pœnitentiæ effectum, confessionis
perseuerantiam, ne me induret deceptor animę. Hoc mi-
hi donum, hanc mihi gratiam de tuo fonte prẹstari cupio
Deus, vt in æternum tibi confitear. Qui viuis & regnas
in Trinitate in sęcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII TRACTATVS AD VIRGINEM LAPSAM FINIS

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIBVS, AD MARCELLINAM SOROREM SVAM LIBER PRIMVS.

I iuxta cęlestis sententiam veritatis, A
verbi totius, quodcumque otiosum
fuerimus locuti, dabemus prestare
Matt. 12. rationẽ: vel si vnusquisq; seruus cre-
dita sibi talenta gratię spiritalis, quę
nummulariis diuidenda forent, vt
crescentibus multiplicarentur, vsuris
in terram suam vel quasi timidus fœneratur, vel quasi
Matt. 25. auarus possessor absconderit, non mediocrem domino
reuertente offensam incidet: iure nobis verendum est;
quibus ingenium tenue, necessitas tamen maxima, elo-
quia Dei credita populi fœnerare mẽtibus, ne vocis quo-
Luc. 19. que nostrę poscatur vsura: pręsertim cùm studium à no-
bis Dominus, non profectum requirat. Vnde scribendi B
aliquid sententia fuit. Maiore si quidem pudoris pericu-
lo auditur vox nostra quam legitur. Liber enim non eru-
bescit. Equidem ingenio diffisus, sed diuinæ misericor-
diæ prouocatus exemplis, sermonem meditari audeo.
Num. 22. Nam volente Deo etiam asina locuta est. Quòd si mihi
sub istius sęculi oneribus constituto absistat angelus, ego
quoq; muta diu ora laxabo. Potest enim soluere impe-
dimenta imperitiæ qui in illa asina soluit naturæ. In arcá
veteris testamenti virga floruit sacerdotis: facile Deo est,
Num. vt in sancta Ecclesia de nostris quoque nodis flos germi-
net. Cur autem desperandum quòd Dominus loquatur
in hominibus, qui est locutus in sentibus, nec rubum
est dedignatus. Atque vtinam meas quoque illuminet
spinas. Erunt fortassis qui etiam in nostris sentibus ali- C
Exod. 3. quem mirentur lucere fulgorem, erunt quos spina no-
stra non vrat, erunt quibus de rubro audita vox nostra
soluat de pedibus calceamentum, vt impedimentis cor-
poralibus exuatur mentis incessus. Sed hæc sanctorum
merita virorum. Vtinam me sub illa infructuosa adhuc
Ibid. sicut iacentem ex aliqua Iesus parte respiceret: ferret
Ioan. 1. enim post triennium fructus & nostra ficus. Sed vnde
Luc. 13. tantum peccatoribus spei? Vtinam saltem ille euangeli-
cus Dominicæ cultor vineæ ficum nostram fortasse iam
Ibid. iussus excidere, dimittat illam & hoc anno, vsquedum
Psal. 112. fodiat, & mittat cophinum stercoris: num fortè de terra
Gen. 49. suscitet inopem, & de stercore erigat pauperem. Beati
qui sub vite & olea equos suos alligant, laborem cur- D
suum suorum paci & lętitiæ consecrantes, ne ficus ad-
huc, id est, illecebrosa deliciarum obumbret prurigo
mũdi, humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mol-
lis ad vsum, sterilis ad fructum. Ac fortasse miretur ali-
al. scriptu- quis, cur scribere audeo, qui loqui nequeo. Attamen si
ris. repetamus quæ legimus in Euãgelicis † scriptis, & sacer-
Luc. 1. dotalibus factis, ac nobis sanctus Zacharias propheta
documento sit; inuenit esse quod vox non explicet, sti-
lus signet. Quòd si nomen Ioannis reddidit patri vocem,
ego quoque desperare non debeo quin vocem licet mu-
Ibid. tus accipiam, si loquar Christum. Cuius quidem gene-
Esai. 53. rationem iuxta propheticum dictum quis enarrabit? Et

ideo quasi seruulus, Domini famulam prædicabo. Imma-
culatus enim Dominus, immaculatam sibi † famulam al. fami-
etiam in hoc pleno colluuionum fragilitatis humanæ liam.
corpore consecrauit. Et bene procedit, vt quoniam ho-
die natalis est virginis, de virginibus sit loquendum, &
ex prædicatione liber sumat exordium.

Natalis est virginis, integritatem sequamur. Natalis
est martyris, hostias immolemus. Natalis est sanctæ
Agnes, mirentur viri, non desperent paruuli, stupeant
nuptæ, imitentur innuptæ. Sed quid dignum ea loqui
possumus, cuius ne nomen quidem vacuum laudis est?
Deuotio supra ætatem, virtus supra naturam, vt mihi
videatur non hominis habuisse nomen, sed oraculum
martyris quod indicauit quid esset futura. Habeo tamen
vnde mihi subsidium comparem. Nomen virginis, titu-
lus est pudoris. Appellabo martyrem. Prædicaui satis:
Prolixa laudatio est, quæ non quæritur, sed tenetur. Fa-
cessant igitur ingenia, eloquentia conticescat. Vox vna
præconum est. Hanc senes, hanc iuuenes, hanc pueri ca-
nant. Nemo est laudabilior, quam qui ab omnibus lau-
dari potest. Quot homines, tot præcones, qui martyrem
prædicant, dum loquuntur. Hæc tredecim annorum
martyrium fecisse traditur. Quo detestabilior crudelitas,
quæ nec minusculæ pepercit ætati? immò magna vis fi-
dei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuit ne
in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ non habuit quo
ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. At istius
C ætatis puellæ toruos etiam vultus parentum ferre non
possunt, & acu districta solent puncta flere quasi vulne-
ra. Hæc inter cruentas carnificum impauida manus, hæc
stridentium grauibus immobilis tractibus catenarum;
nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus;
mori adhuc nescia, sed parata: vel si ad aras inuita rapere-
tur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sa-
crilegis focis trophæum Domini signare victoris: nunc
ferratis colla manúsq; ambas inserere nexibus. Sed nul-
lus tam tenuia mẽbra poterat nexus includere. Nouum
martyrij genus. Nondum idonea pœnæ, & iam matura
victoriæ: certare difficilis, facilis coronari: magisterium 1. Tim. 1.
virtutis impleuit, quæ præiudicium, vehebat ętatis. Non
D sic ad thalamum nupta properaret, vt ad supplicij locum
læta successu, gradu festina virgo processit: non intorto
crine caput compta, sed Christo: non flosculis redimita,
sed moribus. Flere omnes, ipsa sine fletu. Mirari plerique
quò tam facile vitæ suæ prodiga, quam nondum hause-
rat, iam quasi perfuncta donaret. Stupere vniuersi, quòd
iam diuinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per
ætatem esse non posset. Effecit denique vt ei de Deo cre-
deretur, cui de homine adhuc non crederetur: quia quod
vltra naturam est, de auctore naturæ est. Quanto terrore
egit carnifex vt timeretur, quantis blanditiis vt suaderet,
quantorum vota vt ad nuptias perueniret? At illa: Et
hæc sponsi iniuria est, inquit, expectare placituram. Qui

me sibi prior elegit accipiet. Quid percussor moraris? G Pereat corpus, quod amari potest oculis, quibus nolo. Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset: tremere percussoris dextram, pallere ora, alieno timentis periculo, cùm puella non timeret suo. Habetis igitur in vna hostia duplex martyrium: pudoris & religionis. Et virgo permansit, & martyrium obtinuit.

Inuitat nunc integritatis amor, & tu soror sancta vel mutis tacita moribus petis, vt aliquid de virginitate dicamus: ne veluti transitu quodam perstricta videatur, quæ principalis est virtus. Non enim ideo laudabilis virginitas, quia in martyribus reperitur, sed quia ipsa martyres faciat. H Quis autem humano eam possit ingenio comprehendere, quam nec natura suis inclusit legibus? Aut quis naturali voce complecti, quod supra vsum naturæ sit? E cælo accersiuit, quod imitaretur in terris. Nec immerito viuendi sibi vsum quæsiuit è cælo quæ sponsum sibi inuenit in cælo. Hæc nubes, aerea, angelos, sideráque transgrediens, verbum Dei in ipso sinu patris inuenit, & toto hausit pectore. Nam quis tantum *Cant. 1.* cùm inuenit relinquat boni? *Vnguentum enim exinanitum est nomen tuum: propterea adolescentulæ dilexerunt te,* *Matt. 22.* *& attraxerunt te.* Postremo non meum est illud, *quoniam quæ non nubunt neque nubentur, erunt sicut angeli* I *Dei in cælo.* Nemo ergo miretur si angelis comparen- *Ioan. 1.* tur, quæ angelorum Domino copulantur. Quis igitur *4. Reg. 2.* neget hanc vitam fluxisse de cælo, quam non facilè inuenimus in terris, nisi postquam Deus in hæc terreni *Matt. 17.* corporis membra descendit? Tunc in vtero concepit, & *Malac. 4.* verbum caro factum est, vt caro fieret Deus. Dicet ali- *Exod. 15.* quis: Sed etiam Elias nullis corporei coitus fuisse permixtus cupiditatibus inuenitur. Ideo ergo curru raptus ad cælum, ideo cum Domino apparet in gloria, ideo Dominici venturus est præcursor aduentus. Et Maria sumus tympanum pudore virgineo choros duxit. Sed considerate cuius illa speciem tunc gerebat. Nonne Ecclesiæ, quæ religiosos populi cœtus qui carmina diuina concinerent, immaculato virgo spiritu copulauit? Nam etiam templo Hierosolymis fuisse legimus virgines de- *1. Cor. 10* putata. Sed quid Apostolus dicit? *Hæc autem in figura contingebant illis, vt essent indicia futurorum.* Figura enim in paucis est, vt in pluribus. At verò posteaquam Dominus in corpus hoc veniens, contubernium diuinitatis & corporis ne vlla concretæ confusionis labefaciat, tunc toto orbe diffusus corporibus humanis *Matt. 4.* vitæ cælestis vsus inoleuit. Hoc illud est quod ministran- *Luc. 2.* tes in terris angeli declararunt futurum genus, quod mi- L nisterium Domino immaculati corporis obsequiis exhiberet. Hæc est cælestis illa militia, quam laudantium exercitus angelorum promittebat in terris. Habemus ergo auctoritatem vetustatis à sæculo, plenitudinem *Sap. 7.* professionis à Christo. Certè non est hoc mihi commune cum gentibus, non populare cum barbaris, non cum cæteris animantibus vsitatū, cum quibus etsi vnum eundémque vitalem aeris huius carpamus spiritum, vulgarem terreni corporis participemus statum, generandi *Dio. Halicarn. l. 2. antiquit.* quoque non discrepemus vsu: hoc solo tamen naturæ paris conuicia declinamus, quòd virginitas affectatur M à gentibus, sed consecrata violatur: incursatur à barbaris, nescitur à reliquis. Quis mihi prætendit Vestæ virgines & Palladis sacerdotes? Qualis ista non morum pudicitia, sed annorum, quæ non perpetuitate, sed ætate præscribitur? Petulantior est talis integritas, cuius corruptela seniori seruatur ætati. Ipse docet, virgines suas non debere perseuerare, nec posse, qui virginitati finem dederunt. Qualis autem est illa religio, vbi pudicæ adolescentes iubentur esse impudicæ anus? Sed nec illa pudica est, quæ lege tenetur: & illa impudica, quę lege dimittitur. O mysteria! ô mores! Vbi necessitas imponitur castitati, auctoritas libidini datur. Itaq; nec casta est, quę metu cogitur: nec honesta, quę mercede conducitur: nec pudor ille, qui intemperantium oculorum quotidiano expositus conuicio, flagitiosis aspectibus verberatur. Conferuntur immunitates, offeruntur pretia, quasi non hoc maximum petulantię sit indicium, castitatem vendere. Quod pretio promittitur, pretio soluitur, pretio addicitur, pretio adnumeratur. Nescit redimere castitatem, quæ vendere solet. Quid de sacris Phrygiis loquar, in quibus impudicitia disciplina est: atque vtinam sexus fragilioris. Quid de Orgiis Liberi, vbi religionis mysterium, est incentiuum libidinis? Qualis igitur potest ibi vita esse sacerdotū, vbi colitur stuprum deorum? Non habent igitur † sacra virginem. Videamus *al. sacram* ne fortè aliquam vel philosophię præcepta formauerint, quæ magisterium sibi omnium solent vendicare virtutum. Pythagoræa quædam vna ex virginibus celebratur fabulis, quæ cum a tyranno cogeretur secretum prodere, ne quid in se ad extorquendam confessionem vel tormentis liceret, morsu linguam abscidisse fertur, atque in tyranni faciem despuisse: vt qui interrogandi finem non faciebat, non haberet quam interrogaret. Eadem tamen forti animo, sed tumenti vtero, exemplum taciturnitatis, & proluuiū castitatis, victa est cupiditatibus, quæ tormentis vinci nequiuit. Igitur quæ mentis potuit regere secretum, corporis non texit opprobrium. Vicit naturam, sed non tenuit disciplinam. Quam vellet in *Ephes. 6.* voce munimentum sui pudoris existere! Eoque fortasse erudierat illam pœnitentia, vt culpam negaret. Non igitur inuicta vndique. Nam & tyrannus licet non potuerit inuenire quod interrogabat, tamen quod non interrogabat, inuenit. Quantò nostræ virgines fortiores, quæ vincunt etiam quas non vident potestates? quibus non tantùm de carne & sanguine, sed etiam de ipso mundi principe sæculique victoria est? Ætate vtique Agnes minor, sed virtute maior, triumpho numerosior, constantia confidentior, non sibi linguam propter metum abstulit, sed propter trophæum reseruauit. Nihil enim habuit quod prodi timeret, cuius non erat criminosa, sed religiosa confessio. Itaque illa secretum tantummodo celauit, hæc probauit Deum: quem quia ætas nondum poterat confiteri, natura confessa est.

K In laudationibus solet patria prædicari & parentes, vt in commemoratione auctoris, dignitas successionis exaggeretur. Ego licet laudationem non susceperim virginitatis, sed expressionem; ad rem tamen pertinere arbitror, quæ sit ei patria, quis auctor appareat. Ac *Philip. 3.* priùs vbi sit patria definiamus. Si enim ibi est patria, vbi generale domicilium: in cælo profectò est patria castitatis. Itaque hîc aduena, ibi incola est. Quid autem est castitas virginalis, nisi expers contagionis integritas? Atque eius auctorem quem possumus existimare, nisi immaculatum Dei filium, cuius caro non *Psal. 15. & Act. 2.* vidit corruptionem, diuinitas non est experta contagionem? Videte igitur quanta virginitatis merita sint. *Esa. 7.* Christus ante virginem, Christus ex virgine: à patre quidem natus ante sæcula, sed ex virgine natus ob sæcula. Illud naturæ suæ, hoc nostræ vtilitatis est. Illud erat semper, hoc esse voluit. Spectate alium virginitatis *2. Cor. 11.* meritum; Christus virgo virginis sponsus, & si dici potest, Christus virgineæ castitatis. Virginitas enim Christi, non virginitatis est Christus. Virgo est ergo quæ nupsit, virgo quæ nos suo vtero portauit, virgo quæ genuit, virgo quæ proprio lacte nutriuit, de qua legimus: *Quanta fecit virgo † Israel? Non deficient de petra* *al. Hierusalem.* *vbera, neque nix a Libano, aut declinabit aqua valida vento quæ portatur.* *Hier. 18.* Qualis est hæc virgo quæ Trinitatis fontibus irrigatur; cui de petra fluunt aquæ, non deficiunt vbera, mella funduntur? Petra autem est iuxta Apostolum Christus. Ergo à Christo non deficiunt vbera, claritas a Deo, flumen à spiritu. Hęc est Trinitas quę Ecclesiam suam irrigat, Pater, Christus, & Spiri- *1. Cor. 10.* tus. Sed iam à matre descendamus ad filias. *De virginibus,* *1. Ioan. 5.* inquit Apostolus, *præceptum Domini non habeo. Consilium autem.* Si doctor gentium non habuit, habere quis potuit? Et præceptum quidem non habuit, sed habuit *1. Cor. 7.* exemplum. Non enim imperari potest virginitas, sed optari. Nam quę supra nos sunt, in voto magis quàm in *Ibidem.* magisterio sunt. *Sed volo vos,* inquit, *sine sollicitudine esse. Nam qui sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Et virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est, co-*

Rom. 14. *gitat quæ mundi sunt, quomodo placeat viro.* Non ergo A quidem dissuadeo matrimonium, sed virginitatis atte- 1. Cor. 7. xo beneficium. *Qui infirmus est*, inquit, *olera manducet.* Ibid. Aliud exigo, aliud admiror. *Alligatus es vxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore? ne quæsieris vxorem.* Hoc præceptum est copulatis. De virginibus autem quid ait? *Et qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit.* Illa non peccat, si nubat: hæc si non nubat, æterna est. Ibi remedium infirmitatis, hic gloria castitatis. Illa non reprehenditur, ista laudatur. Conferamus si placet bona mulierum cum vltimis virginum. Iactet licet fœcundo se mulier nobilis partu: quò plus generauerit, plus laborat. Numerat B Gen. 3. solatia filiorum, sed numeret pariter & molestias. Nubit & plorat. Qualia sunt vota quæ flentur? Concipit, & grauescit. Priùs vtique impedimentum fœcunditas incipit afferre, quàm fructum. Parturit, & ægrotat. Quàm dulce pignus quod à periculo incipit, & in periculis desinit: priùs dolori futurum, quàm voluptati. Periculis emitur, nec pro arbitrio possidetur. Quid recenseam nutriendi molestias, instituendi & copulandi? Felicium sunt istę miseriæ. Habet mater heredes, sed auget dolores. Nam de aduersis non oportet dicere, ne sanctissimorum parentum animi contremiscant. Vide, mi soror, quàm graue sit pati, quod non oportet audiri. Et hæc in præsenti sæculo. Venient autem dies, quando dicant: C Luc. 23. *Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt.* Filiæ enim Ioan. 1. huius sæculi generantur & generant, filia autem regni al. volup- abstinet à † voluntate & à voluntate carnis, vt sit san- tate viri. cta corpore & spiritu. Quid ego famulatus graues & 1. Cor. 7. addicta viris seruitia replicem fœminarum, quas ante Gen. 3. iussit Deus seruire, quàm seruos? Quæ eo prosequor, vt indulgentiùs obsequantur. Quibus hoc si probæ sunt, merces est charitatis: si improbæ, pœna delicti. Hinc illa nascuntur incentiua vitiorum, vt quæsitis colori- S. Aug. bus ora depingant, dum viris displicere formidant: & lib. 4. de de adulterio vultus, meditentur adulterium castitatis. doctr. Chri- Quanta hæc amentia, effigiem mutare naturæ, pictu- D stia. cap. 21. ram quærere, & dum verentur maritale iudicium prodere suum? Prior enim de se pronuntiat, quæ cupit mutare quod nata est. Ita dum alijs studet placere, priùs sibi ipsa displicet. Quem iudicem mulier veriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm te ipsam, quæ videri times? Si pulchra es, quid absconderis? Si deformis, cur te formosam esse mentiris, nec tuæ conscientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura? Ille enim alteram diligit, tu alteri vis placere. Et irasceris si amet aliam, qui adulterare in te docetur? Mala magistra es iniuriæ tuæ. Lenocinari refugit etiam quæ passa lenonem est. Ac licet vilis mulier, non alteri tamen, sed sibi peccat, tolerabilioráque propemodum in adulterio crimina sunt. Ibi E enim pudicitia, hic natura adulteratur. Iam quando pretio opus est, ne etiam pulchra displiceat? Hinc pretiosa collo dependent monilia, inde per humum vestis trahitur aurata. Emitur igitur hæc species, an habetur? Quid quòd etiam odorum variæ adhibentur illecebræ? Gemmis onerantur aures, oculis color alter infunditur. Quid ibi remanet suum, vbi tam multa mutantur? Sensus suos amittit mulier, & viuere posse se credit? Vos verò beatæ virgines, quæ talia tormenta potiùs quàm ornamenta nescitis, quibus pudor sanctus verecunda suffusus ora, & bona castitas est decori: non humanis addictæ oculis, alieno errore merita vestra pensatis. Habetis sanè & F vos vestræ militiam pulchritudinis, cui virtutis militat forma, non corporis: quam nulla extinguet ætas, nulla eripere mors potest, nulla ægritudo corrumpere. Solus formæ arbiter petitur Deus, qui etiam in corpore minus pulchro diligit animas pulchriores. Non vteri onus notum, non dolor partus, & tamen numerosior soboles pię mentis, quæ omnes pro liberis habet: fœcunda successoribus, sterilis orbitatibus, nescit funera, nouit heredes. Sic sancta Ecclesia immaculata coitu, fœcunda par- Gen. 3. tu, virgo est castitate, mater est prole. Concipit itaque Esa. 54. nos virgo, non viro plena, sed spiritu. Parit nos virgo, Galat. 4. non cum dolore membrorum, sed cum gaudiis angelo- Gen. 3. rum. Nutrit nos virgo, non corporis lacte, sed quo

Apostolus infirmam adhuc crescentis populi lactauit 1. Cor. 3. ætatem. Quæ igitur nupta plures liberos habet quàm sancta Ecclesia, quæ virgo est sacramentis, mater est populis, cuius fœcunditatem etiam scriptura testatur, dicens: *Quoniam plures filii desertæ magis quàm* Esai. 54. *eius quæ habet virum?* Nostra virum non habet, sed 1. Cor. 11. habet sponsum, eo quòd siue Ecclesia in populis, siue anima in singulis, Dei verbo, sine vllo fluxu pudoris, quasi sponso innubit æterno, effœta iniuriæ, fœta rationis.

Audistis, parentes, quibus erudire virtutibus, quibus instituere disciplinis filias debeatis, vt habere possitis quarum meritis vestra delicta redimantur. Virgo, Dei donum est, munus parentum, sacerdotium castitatis. Virgo, matris hostia est, cuius quotidiano sacrificio vis 1. Tim. 2. diuina placatur. Virgo indiuiduum pignus parentum, Sap. 2. quæ non dote sollicitet, non emigratione destituat, non offendat iniuria. Sed nepotes aliquis habere desiderat, & aui nomen acquirere. Primum suos tradit, dum quærit alienos. Deinde certis defraudari incipit, dum sperat incertos: confert opes proprias, & adhuc poscitur: nisi dotem soluat, exigitur. Si diu viuat, onerosus est, emere istud est generum, non acquirere, qui parentibus filiæ vendat aspectus. Idcone tot mensibus gestatur vterò, vt in alienam transeat potestatem? Ideo commendandæ virginis cura suscipitur, vt citius parentibus auferatur? Dicet aliquis: Ergo dissuades nuptias? Ego verò suadeo, & eos damno qui dissuadere consuerunt, vt pote qui Saræ ac Rebeccæ & Rachel, cæterarúmque veterum coniugia fœminarum pro documentis singularium virtutum recensere soleam. Qui enim copulam damnat, damnat & filios: & ductam per successionum seriem, generis societatem dãnat humani. Nam quem- 1. Tim. 4. admodum duratura in sæculum ætas succedere posset ætati, nisi gratia nuptiarum procreandæ studium sobolis incitaret? Aut quomodo prædicari potest quòd immaculatus Isaac ad altaria Dei victima paternæ pietatis Gen. 22. accessit, quòd Israel humano situs in corpore Deum Gen. 32. vidit, & religiosum populo dedit nomen, quorum otiginem damnat? Vnum sanè habent homines licet sacrilegi, quod in his etiam à sapientissimis probetur: quia coniugia damnando, profitentur se nasci non debuisse. Non vtique dissuadeo nuptias, sed fructus sacræ virginitatis enumero. Paucarum quippe hoc munus est, illud omnium. Nec potest esse virginitas, nisi habeat vnde nascatur. Bona cum bonis comparo, quò faciliùs quid præstet, eluceat. Neque meam vllam sen- Sap. 4. tentiam affero, sed eam repeto, quam edidit Spiritus sanctus per Prophetam. Melior est, inquit, sterilitas cum virtute. Primum enim quod nupturæ cæteris concupiscunt, vt sponsi decore se iactent, eo necesse est impares factis se fateantur esse virginibus, quibus solis contingit dicere: *Speciosus forma præ filiis homi-* Psal. 44. *num, diffusa est gratia in labiis tuis.* Quis est iste sponsus? Non vilibus addictus obsequiis, non caducis superbus diuitiis, sed cuius sedes in sæculum sæculi, fi- Ibid. liæ regum in honore eius. *Astitit regina à dextris eius in vestitu deaurato, varietate circumamicta virtutum. Audi igitur filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum patris tui, quoniam concupiuit rex speciem tuam, quia ipse est Deus tuus.* Aduerte quantum tibi Spiritus sanctus scripturæ diuinæ testificatione detulerit: Regnum, aurum, pulchritudinem. Regnum, vel quia sponsa es regis æterni, vel quia inuictum animum gerens, ab illecebris voluptatum non captiua haberis, sed quasi regina dominaris. Aurum, quia 1. Petr. 1. sicut illa materies examinata igne pretiosior est, ita corporis species virginalis, spiritui consecrata diuino, formæ suæ acquirit augmentum. Pulchritudinem verò quis potest maiorè existimare decore eius, quæ amatur à rege, probatur à iudice, dedicatur Domino, consecratur Deo? Semper sponsa, semper innupta: vt nec amor finem habeat, nec damnum pudor. Hæc profectò vera pulchritudo est, cui nihil deest, quæ sola meretur audire à Domino: *Tota es formosa proxima mea, & re-* Cant. 4. *prehensio non est in te. Veni huc a Libano, veni huc a*

Libano, transibis & pertransibis à principio fidei, à capite Sanir & Hermon, à latibulis leonum, à montibus pardorum. Quibus indiciis ostenditur perfecta, & irreprehensibilis virginalis animæ pulchritudo, altaribus consecrata diuinis, inter occursus & latibula spiritalium bestiarum non inflexa mortalibus, sed intenta mysteriis Dei meruisse dilectum, cuius vbera plena lætitiæ. *Psal. 103.* Vinum enim lætificat cor hominis. *Cant. 4.* *Et odor*, inquit, *vestimentorum tuorum super omnia aromata*. *ibidem.* Et infra *Et odor*, inquit, *vestimentorum tuorum sicut odor Libani*. *Ioan. 19.* Vide quem nobis tribuas virgo processum. *Cant. 4.* Primus enim odor tuus super omnia aromata, quæ in Saluatoris missa sunt sepulturam: & emortuos corporis motus, membrorúmque redolet obiisse delicias. Secundus odor tuus sicut odor Libani, Dominici corporis integritatem, virgineæ florem castitatis exhalat. Fauum itaque mellis tua opera componant. Digna enim virginitas quæ apibus comparetur: sic laboriosa, sic pudica, sic continens. Rore pascitur apis, nescit concubitus, mella componit. Ros quoque virgini est sermo diuinus, quia sicut ros Dei verba descendunt. *Deut. 32.* Pudor virginis est intemerata natura. Partus virginis, fœtus laborum, expers amaritudinis, fertilis suauitatis. In commune labor, communis est fructus. Quam te velim, filia, imitatricem esse huius apiculæ, cui cibus flos est, ore soboles legitur, ore cōponitur. Hanc imitare tu, filia Verba tua nullum doli velamen obtendant, nullum habeant fraudis inuolucrum, vt & puritatem habeant, & grauitatis plena sint. Meritorum quoque tuorum tibi æterna posteritas tuo ore pariatur. Nec soli tibi, sed etiam pluribus cōgreges. Qui scis enim quādo à te anima tua reposcatur, *Luc. 12.* ne receptacula horreorum frumentis coaceruata dimittens, nec vitæ tuæ vsui profutura, nec meritis, rapiaris eo quo thesaurus tuum ferre non possis? Diues igitur esto, sed pauperibus: vt naturæ participes tuæ, participes sint etiam facultatum. Florem quoque tibi demonstro carpendum; *Luc. 14.* illum vtique qui dixit *Ego flos campi, & lilium conuallium, tanquam lilium* *Cant. 2.* *in medio spinarum*: quod est euidentis iudicij, spiritalium nequitiarum sentibus virtutem obsideri, vnde nemo fructum referat, nisi qui cautus accedat.

Sume igitur alas virgo, sed spiritus: vt superuoles vitia, *Psal. 112.* si contingere cupis Christum, qui in altis habitat, & humilia respicit: *Cant. 5.* & species eius sicut cedrus Libani, quæ comam nubibus, radicem terris inserit. Principium enim eius in cælo, posteriora eius in terris, fructus cælo proximos ediderunt. Scrutare diligentiùs tam bonum florem, nec vbique eum in pectoris tui conualle reperies: humilibus enim frequenter inhalatur. *Dan. 13.* Amat generari in hortis, *Cant. 4.* in quibus eum Susanna dum deambularet, inuenit: mori prius, quàm violari parata. Qui sint autem horti, ipse demonstrat, dicens: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*: eo quòd in hortis huiusmodi impressam signaculis imaginem Dei, sinceri fontis vnda resplendeat, ne volutabris spiritalium bestiarum sparso cœno fluenta turbentur. Hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaque sicut hortus furibus inaccessus vitem redolet, flagrat oleam, rosam renidet, vt in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratæ virginitatis inolescat. Hic est odor quem Iacob patriarcha fragrauit, *Gen. 27.* quando meruit audire: *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni* Nam licet plenus omnibus ferè fructibus Patriarchæ sancti *Psal. 140.* fuerit ager: ille tamen fruges maiore virtutis labore generauit, *Cant. 2.* hic flores. Accingere itaque virgo, & si vis huiusmodi *Cant. 3.* tibi vt hortus aspiret, propheticis eum claude *Cant. 5.* præceptis, *Pone custodiam ori tuo, & ostium circumstantiæ* *Cant. 7.* *labiis tuis*: vt etiam tu possis dicere: *Tamquam malus in lignis nemorosis, ita fraternus meus in medio filiorum.* *Cant. 8.* *Cant. 5.* *In vmbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis.* *Ioan. Cassian. l. 7. de Incarnat. c. 25.* *Inueni quem dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum. Descendat fraternus meus in hortum suum, & manducet fructum pomorum suorum. Veni fraterne mi, exeamus in agrum: pone me vt sigillum in cor tuum, & velut signaculum super brachium tuum* *Hebr. 1.* *Fraternus meus candidus & rubeus.* *Ioan. 19.* *Mat. 11.* Decet enim vt plenè noueris virgo quem diligis, atq; omne in eo & ingenitæ diuinitatis & assumptæ mysterium incorporationis agnoscas.

G Candidus merito, quia patris splendor: rubeus, quia partus est virginis. Color in eo fulget & rutilat vtriusque naturæ. Memento tamen antiquiora in eo diuinitatis insignia, quàm corporis sacramenta: quia non cœpit à virgine, sed qui erat, venit in virginem. Ille spretus à militibus, ille lancea vulneratur, vt nos sacri vulneris cruore sanaret, respondebit tibi profectò (est enim mitis & humilis corde blandus aspectu:) *Cant. 4.* *Exurge aquilo, & veni auster, aspira hortum meum, & fluant aromata mea.* Ex omnibus enim partibus mundi odor sacratæ religionis adoleuit, quo dilectæ virginis membra fragrarunt.

H *Cant. 6.* Formosa es proxima mea, vt bona opinio, pulchra vt Hierusalem. Non caduci itaque corporis pulchritudo vel morbo peritura vel senio, sed nullis obnoxia casibus, opinio bonorum numquam moritura meritorum, virginibus est decori. Et quoniam non humanis iam, sed cælestibus, quorum vitam viuis in terris, digna es comparari: *Cant. 8.* accipe à Domino præcepta quæ serues. Pone me vt sigillum, inquit, in cor tuum, & velut signaculum super brachium tuum. quo signatoria prudentiæ tuæ factorúmque documenta promantur; in quibus figura Dei Christus eluceat, qui paternæ ambitum exæquans naturæ, I totum quidquid à patre diuinitatis assumpsit, expressit. Vnde etiam Apostolus in spiritu nos dicit esse signatos: *Ephes. 1.* quoniam patris imaginem habemus in filio, sigillum filij habemus in spiritu. Hac Trinitate signati caueamus diligentius, ne quod accipimus pignus in cordibus nostris, aut morum leuitas, aut vllius adulterij fraus resignet. Sed facesset his sacris virginibus metus, quibus tanta præsidia tribuit primùm Ecclesia quæ teneræ prolis sollicita successu, ipsa quasi murus abundantibus in modum turrium increscit vberibus, *Cant. 8.* donec soluto obsidionis hostilis incursu, pacem validè iuuentuti maternæ præsidio virtutis acquirat. Vnde & propheta ait: *Psal. 121.* *Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.* K Tum ipse pacis Dominus postquam validioribus brachiis commissa sibi vinea complexus, palmites suos gemmatè conspexerit, vultu præsule nascentibus fructibus auras temperat, *Cant. 8.* sicut ipse testatur, dicens: *Cant. 3.* *Vinea mea est in conspectu meo.* Mille Salomoni, & ducenti iis qui seruant fructum eius. Supra ait: *Sexaginta potentes in circumitu propaginis eius, strictis armatos telis, & eruditos prœliaribus disciplinis, hic mille & ducentos.* Creuit numerus, vbi creuit & fructus: *4. Reg. 6.* quia quò sanctior quisque, eò munitior. *Iosue. 5.* Sic Elisæus propheta exercitus angelorum præsidio sibi adesse mōstrauit: sic Iesus Naue ducem militiæ cælestis agnouit. Possunt igitur fructum in L nobis custodire, qui possunt etiam militare pro nobis. Vobis autem virgines sanctæ sociale præsidium est, quæ intemerato pudore sacrum Domini seruatis cubile. Neque mirum si pro vobis angeli militant, quæ angelorum moribus militatis. Meretur eorum præsidium castitas virginalis, quorum vitam meretur. Et quid pluribus exequar laudem castitatis? Castitas etiam angelos facit. Qui eam seruauit, angelus est: qui perdidit, diabolus. Hinc religio etiam nomen accepit. Virgo est, quæ Deo nubit: meretrix, quæ deos fecit. Nam de resurrectione quid dicam, cuius præmia iam tenetis? *Mat. 22.* *In resurrectione autem neque nubent, neque ducent vxores; sed erunt sicut angeli*, inquit, *in cælo.* M Quod nobis promittitur, vobis præsto est, votorúmque nostrorum vsus apud vos est. De hoc mundo estis, & non estis in hoc mundo. Sæculum vos habere meruit, tenere non potuit. *Esai. 14.* Quàm præclarum autem, angelos propter intemperantiam suam in sæculum cecidisse de cælo, virgines propter castimoniam in cælum transisse de sæculo! Beatæ virgines, quas non illecebra sollicitat corporum, non colluuio præcipitat voluptatum Cibus parcimoniæ, potus abstinentiæ docet vitia nescire, qui docet causas nescire vitiorum. Causa peccandi etiam iustos sæpe decepit. *Exod. 32.* Hinc populus Dei postquam sedit manducare & bibere, Deum negauit. *Gen. 19.* Hinc Lot concubitus filiarum ignorauit & pertulit. *Gen. 9.* Hinc inuersis vestigiis filij Noe patris quondam pudenda texerunt: quæ procax vidit, modestus erubuit, pius texit, offen-

situs si & ipse vidisset. Quanta vis vini, vt quem diluuia non nudauerunt, vina nudarent? Quid illud? Quantæ felicitatis est, quòd nulla vos habendi cupiditas inflammat: Pauper quod habes poscit, quod non habes non requirit: fructus laboris tui thesaurus est inopi: & duo æra si sola sint, census est largientis.

Luc. 21. Audi ergo soror quantis careas. Nam cauere quid debeas, nec meum est docere, nec tuum discere. Perfectæ enim virtutis vsus magisterium non desiderat, sed informat. Cernis vt pomparum ferculis similis incedat, quæ se componit vt placeat, omnium in se vultus & ora conuertēs, eo ipso quo studet placere deformior. Priùs enim populo displicet, quàm placeat viro. At in vobis reiecta decoris cura placet, & hoc ipsum quod vos non ornatis, ornatus est. Certè laceræ vulneribus aures, & depressæ onere miseræ ceruices, nō sunt alleuamēta pœnarum, sed discrimina metallorum. Hinc collum catena constringit, inde pedem compes includit. Nihil refert, auro corpus oneretur an ferro. Si ceruix premitur, grauatur incessus, nil pretium iuuat: nisi quòd vos mulieres ne pereat vobis pœne trepidatis. Quid interest, vtrum aliena sententia, an vestra vos damnat? Hinc vos etiam miserabiliores quàm qui publico iure damnantur: quòd illi optant exui, vos ligari. Quàm verò miserabilis illa conditio, quòd tamquam mancipij forma venalis nuptura licitatur: vt qui pretio vicerit, emat. Tolerabilius tamen mancipia veneunt, quæ sæpe sibi dominos legunt. Virgo si eligat, crimen est: si non eligat, cōtumelia. Quæ quāuis pulchra & decora, & timet videri, & cupit. Cupit, vt se cariùs vendat: timet, ne hoc ipsum dedeceat quod videtur. Quanta autem votorum ludibria, & ad procorum euentus suspecti metus, ne pauper illudat, ne diues fastidiat, ne pulcher irrideat, ne nobilis spernat. Dicet aliquis: Tu nobis quotidie virginum canis laudes: quid faciam qui eadem quotidie cātitio, & proficio nihil? Sed non mea culpa. Denique de Placentino sacrandæ virgines veniunt, de Bononiensi veniunt, de Mauritania veniunt, vt hic velentur. Magnam rem videtis. Hic tracto & alibi persuadeo. Si ita est, alibi tractemus, vt vobis persuadeamus. Quid quòd etiam qui me non audiunt sequuntur: qui audiunt, non sequuntur? Nam plerasque virgines cognoui velle, & prohiberi etiam prodire à matribus, & quod est grauius, viduis, cum quibus hic mihi sermo est. Nempe si hominem amarent filiæ vestræ, per legem possent eligere quem vellent. Quibus igitur hominem eligere licet, Deum non licet? Contuemini quàm dulcis pudicitiæ fructus sit, qui barbaricis quoque inoleuit affectibus. Ex vltimis citra vltraque Mauritaniæ partibus deductæ virgines hic sacrari gestiunt: & cùm sint omnes familiæ in vinculis pudicitia tamen nescit esse captiua. Profitetur regnum æternitatis, quæ mœret iniu-

Matt. 13. riam seruitutis. Nam quid de Bononiensibus virginibus loquar, fœcundo pudoris agmine, quæ mundanis se deliciis abdicantes, sacrarium virginitatis incolūt? sine contubernali sexu, contubernali pudore prouectæ ad vicenarium numerum, & centenarium fructum, relicto parentum hospitio tendunt in tabernaculis Christi, indefessæ milites castitatis, nunc canticis spiritalibus personant, nunc victum operibus exercent, liberalitatis quoq; subsidium manu quærunt. Quòd si inuestigandæ virginitatis inoleuerit odor (namq; præ cæteris speculandi venatum pudoris explorāt) totis curarum vestigiis prædam latentem vsque ad ipsa cubilia persequuntur: aut si liberior alicuius volatus affulserit, totis omnes videas assurgere alis, cōcrepare pennis, emicare plausu, vt casto pudicitiæ choro cingant volantem, donec albēti delectata comitatu, in plagas pudoris & indaginem castitatis, domus patriæque oblita succedat. Bonum itaque si virgini studia parentum quasi flabra pudoris aspirent. Sed illud gloriosius, si tenerae ignis ętatis, etiam sine veteribus nutrimen- *Psal. 44.* tis sponte se rapiat in fomitem castitatis. Dotem negabunt parētes? sed habes diuitem sponsum cuius contenta thesauro, patriæ successionis emolumēta non quæras. Quanto dotalibus præstat compendiis casta paupertas? & tamen quam audistis aliquādo propter studium integritatis, legitimæ factam successionis extorrem? Contradicunt parentes. Sed volunt vinci. Resistunt primo, quia cedere timent: indignantur frequenter, vt discas vincere: addicationem minantur, vt tentent si potes damna sæculi non timere. Quæsitis eblandiuntur illecebris, vt videant, si variarum mollire te non queat blāditia voluptatum. Exerceris virgo, dum cogeris. Et hæc tibi prima certamina, anxia parentum vota proponit. Vince prius puella pietatem. Si vincis domum, vincis & sæculum. Sed quid refert, te an tuos maneant damna patrimonij? Nonne caducarum & fragilium dispendia facultatum, futura cæli regna compensant? Quamquam si verbis cæ- *Luc. 18.* lestibus credimus, nemo est qui reliquerit domum aut *Matt. 19.* parentes, aut fratres, aut vxorē, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multò plura in hoc tēpore, in sæculo autem venturo vitam æternam. Crede fidem tuam Deo, quæ homini pecuniā credis, fœnerare Christo. Bo- *Matt. 25.* nus depositæ spei custos, multiplicatis fidei tuæ talētum soluit vsuris. Non fallit veritas, non circumscribit iustitia, non decipit virtus. Quòd si non creditis oraculo, vel exemplis credite. Memoriæ nostræ puella dudum nobilis in sęculo, nūc nobilior Deo, cùm vrgeretur ad nuptias à parētibus & propinquis, ad sacrosanctum altare confugit. Quo enim melius virgo recurreret, quàm vbi sacrificium virginitatis offertur? Ne is quidē finis audaciæ. Stabat ad arā Dei pudoris hostia, victima castitatis: nunc capiti dexteram sacerdotis imponens, precem poscens; nunc iustæ impatiēs moræ, summum altari subiectans verticem. Non melius, inquit, mater, tu me quàm altare velabis, quod sanctificat ipsa velamina? Plus talis decet flammeus, in quo caput omnium Christus quotidie consecratur. Quid agitis vos propinqui? quid exquirendis adhuc nuptiis sollicitatis animum? Iam dudum prouisas habeo. Sponsum offertis? meliorem repeti. Quaslibet exaggerate diuitias, iactate nobilitatem, prædicate potentiam: habeo eum cui nemo se compatet: diuitem mundo, potentem imperio, nobilem cælo. Si † tamen *al. talem.* habetis, non refuto optionem: si non repetitis, non prouidetis mihi, sed inuidetis. Silentibus cæteris vnus abruptus: Quid si, inquit, pater tuus viuere, innuptam te manere pateretur? Tum illa maiori religione, moderatiore pietate: Et ideo fortasse defecit, ne quod impedimentum posset afferre. Quod ille responsum de patre, de se oraculum, maturo sui probauit exitio. Ita cæteri eadem sibi quoque metuentes, fauere cœperunt qui impedire quærebant: nec dispendium debitarum attulit virginitas facultatum, sed etiam emolumentum integritatis accepit. Habetis puellæ deuotionis præmium, parentes cauete offensionis exemplum.

S. AMBROSII DE VIRGINIBVS LIBRI PRIMI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIBVS, AD MARCELLINAM SOROREM SVAM LIBER SECVNDVS.

SVPERIORE libro quantum virginitatis munus sit, euoluimus (non enim potuimus explicare) vt per se cælestis gratia muneris inuitet legentem. Secundo libro virginem institui decet, & tamquam competentium præceptorum magisteriis erudiri. Sed quoniam nos infirmi ad † mouendum sumus, & impares ad docendum (debet enim is qui docet supra eum qui docetur excellere) ne vel susceptum deseruisse munus, vel nobis arrogasse amplius videremur, exemplis potius quàm præceptis putauimus imbuendam: licet amplius proficiamus exemplo: quoniam nec difficile quod iam factum æstimatur, & vtile quod probatum, & religiosum quod hereditario quodam paternæ virtutis vsu, in nos est successione trāsfusum. Quòd si quis nos præsumptionis arguit, arguat potius sedulitatis: quia rogantibus virginibus ne hoc quidem putaui negandum. Malui enim in periculum deduci pudoris, quàm non obsequi voluntati earum, quarum studiis etiam Deus noster placido se indulget assensu. Sed neque præsumptio notari potest, quoniam cùm haberent vnde discerent, affectum potius quàm magisterium quæsiuerunt meum: & excusari sedulitas non potest, quoniam cùm haberent † auctoritatem martyris ad obseruantiam disciplinæ, non superfluum iudicaui, si nostri sermonis blanditiam deriuarent ad professionis illecebram. Ille docere facilis, qui seuero vitia coercet affectu: nos qui docere non possumus, blandiamur. Et quoniam pleræque absentes, nostri desiderabant sermonis vsum, volumen hoc condidi: quo profectę ad se vocis meę munus tenētes, deesse non crederent, quem tenerent. Sed proposita persequamur.

al. monendum.

al. auctoritatem matris.

Sit igitur vobis tamquam in imagine descripta virginitas vitáque beatæ Mariæ, de qua velut in speculo refulget species castitatis & forma virtutis. Hinc sumatis licet exempla viuendi, vbi tamquam in exemplari magisterio expressa probitatis, quid corrigere, quid effugere, quid tenere debeatis, ostendunt. Primus discendi ardor, nobilitas est magistri. Quid nobilius Dei matre? quid splēdidius ea, quam splendor elegit? quid castius ea, quę corpus sine corporis contagione generauit? Nam de cæteris eius virtutibus quid loquar? Virgo erat non solùm corpore, sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum: corde humilis, verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior legendi studiosior, non in incerto diuitiarum, sed in prece pauperis spem reponens intenta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum quærere: nullum lædere, bene velle omnibus, assurgere maioribus natu, æqualibus non inuidere, fugere iactantiam, rationem sequi, amare virtutem. Quando ista vel vultu læsit parentes? quando dissensit à propinquis? quando fastidiuit humilem? quando derisit debilem? quando vitauit inopem? eos solos solita cœtus virorum inuisere, quos misericordia non erubesceret, neque præteriret verecundia.

Luc. 1. S. Aug. li. 4. de doct. Christ. c. 21. 1. Tim. 6.

G

Nihil toruum oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior: vt ipsa corporis species, simulachrum fuerit mentis, figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci, ac primo prætendat ingressu nihil intus latere tenebrarum: vt mens nostra nullis retinaculis corporalibus impedita, tamquam lucernæ lux intus posita foris luceat. Quid ergo exequar ciborum parcimoniam, officiorum redundantiam: alterum vltra naturam superfuisse, alterum pene ipsi naturæ defuisse? Illic nulla intermissa tempora, hic congeminatos ieiunio dies. Etsi quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obuius, qui mortem arceret, non delicias ministraret. Dormire non prius cupiditas quàm necessitas fuit: & tamen cùm quiesceret corpus, vigilare animus: qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda prænuntiat. Prodire domo nescia, nisi cùm ad Ecclesiam conueniret, & hoc ipsum cum parentibus aut propinquis. Domestico operosa secreto, forensi stipata comitatu: nullo meliore tamen sui custode quàm se ipsa: quæ incessu affatúque venerabilis, non tam vestigium pedis tolleret, quàm gradum virtutis attolleret. Vt tamen alios habeat virgo membrorum custodes suorum, morum autem suorum se habeat ipsa custodem. Plures erūt de quibus discat, si ipsa se doceat, quæ virtutes magistras habet: quia quidquid egerit, disciplina est. Sic Maria intendebat omnibus, quasi à pluribus moneretur: sic implebat omnia virtutis officia, vt non tam disceret quàm doceret. Talem hanc Euangelista monstrauit, talem angelus reperit, talem Spiritus sanctus elegit. Quid enim in singulis morer, vt eam parentes dilexerint, extranei prædicauerint, quæ digna fuit ex qua Dei filius nasceretur? Hæc ad ipsos ingressus angeli inuenta domi in penetralibus, sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet: neque enim comites fœminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat. Quinetiam tum sibi minus sola videbatur, cùm sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot archāgeli, tot prophetæ. Denique & Gabriel eam vbi reuisere solebat inuenit: & angelum Maria, quasi viri specie mota, trepidauit, quasi nō incognitum audito nomine recognouit. Ita peregrinata est in viro, quę non est peregrinata in angelo: vt agnoscas aures religiosas, oculos verecundos. Denique salutata

Matt. 5.

H

Cant. 5.

I

Luc. 1.

Ibid.

Ibid. obmuruit, & appellata respondit, sed quæ primo titubauerat aspectu, postea promisit obsequium. Quàm verò religiosa in propinquas fuerit, scriptura diuina significat. Nam & humilior facta est, vbi se à Deo cognouit Ibidem. electam, & statim ad cognatam suam in montana processit: non vtique vt exemplo crederet, quæ iam crediderat oraculo. *Beata* enim, inquit, *quæ credidisti*. Et tribus cum ea mensibus mansit. Tanti enim interuallo temporis nõ fides quæritur, sed pietas exhibetur. Et hoc posteaquam in vtero parentis exiliens puer matrem Domini salutauit: priùs compos deuotionis, quam naturæ. Inde tot sequentibus signis, cùm sterilis pareret, virgo conciperet, loqueretur mutus, adoraret Magus, expectaret Symeon, sidera nuntiarent, Maria mobilis ad introitum, Matt. 2. immobilis ad miraculum, *conseruabat*, inquit, *hæc* Luc. 2. *omnia in corde suo*. Quamuis mater Domini, discere tamen præcepta Domini desiderabat: & quæ Deum genuerat, Deum tamen scire cupiebat. Quid, quod annis quoque omnibus ibat in Hierusalẽ solenni die Paschæ, & ibat cum Ioseph? Vbique in virgine comes singularum virtutum est pudor. Hic indiuidus debet esse virginitati, Ibid. sine quo non potest esse virginitas. Nec ad templum igitur Maria sine pudoris sui custode processit. Hæc est imago virginitatis. Talis enim fuit Maria, vt eius vnius vita omnium sit disciplina. Si igitur auctor non displicet, opus probemus: vt quæcumque sibi eius exoptat præmium, imitetur exemplum. Quantæ in vna virgine species virtutum emicant: secretum verecundiæ, vexillum fidei, deuotionis obsequium, virgo intra domum, comes administerium, mater ad templum. O quantis illa virginibus occurret, quantas complexa ad Dominum trahet, dicens: Hæc torum, filij mei, hæc thalamos nuptiales immaculato seruauit pudore. Quemadmodũ eas ipse Dominus commendabit patri: nimirum illud & repetens suum: Pater sancte, istæ sunt quas seruaui tibi, in quibus filius hominis caput reclinans quieuit, peto vt Ioan. 17. Luc. 8. vbi ego sum, & ipsæ sint mecum. Sed si non solis sibi debent prodesse, quæ non solæ vixerunt sibi: hæc parentes, hæc redimat fratres. Pater iuste, mundus me non cognouit, Ioan. 17. istæ autem me cognouerunt & mundum cognoscere noluerunt. Quę pompa illa, quæ gratia, quanta angelorum lætitia plaudentium, quod habitare mereatur virgo in cælo, quæ cælestem vitam vixit in sæculo? Tunc etiam Maria tympanum sumens, choros virginales excitabit cantantes Domino, quòd per mare sæculi sine sęcularibus fluctibus transierunt. Tunc vnaquęque exul-Luc. 15. Exod. 15. tabit, dicens: *Introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Immolo Deo sacrificium laudis, &* Psal. 42. Psal. 49. *reddo altißimo vota mea*. Nec enim dubitauerim vobis patere altaria, quarum mentes altaria Dei confidenter dixerim, in quibus quotidie pro redemptione corporis Christus immolatur. Nam si corpus virginis Dei templum est, animus quid est, qui tamquam membrorum cineribus excitatis, sacerdotis æterni redopertus manu, 1. Cor. 6. vaporem diuini ignis exhalat? Beatæ virgines, quæ tam immortali spiratis gratia, vt horti floribus, vt templa religione, vt altaria sacerdote.

Ergo sancta Maria disciplinam vitæ informet, Thecla doceat immolari: quæ copulam fugiens nuptialem, & sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum virginitatis veneratione mutauit. Namque parata ad feras, cùm aspectus quoque declinaret virorum, ac vitalia ipsa sæuo offerret leoni, fecit vt qui impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. Cernere erat lingentem pedes bestiam, cubitare humi, muto testificantem sono, quòd sacrum virginis corpus violare non posset. Ergo adorabat prædam suam bestia: & propriæ oblita naturę naturam induerat quã homines amiserant. Videres quadam naturę transfusione homines feritatem indutos, sæuitiam imperare bestię: bestiam exosculantem pedes virginis, docere quid homines facere deberent. Tantum habet virginitas admirationis, vt eam etiam leones mirentur. Non impastos cibus flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulatos ira exasperauit, non vsus decepit assuetos, non feros natura possedit. Docuerunt religionẽ, dum adorant martyrem: docuerunt etiam ca- A stitatem, dum virgini nihil aliud nisi plantas exosculantur, demersis in terram oculis, tamquam verecundantibus ne mas aliquis vel bestia virginem nudam videret. Dicet aliquis: Cur exemplum attulisti Marię, quasi reperiri queat matrem Domini quæ possit imitari? Cur etiam Theclæ, quam gentium doctor instituit? Da huiusmodi doctorem si disciplinam requiris huiusmodi. Recens vobis exemplum profero, vt intelligatis Apostolum non Palladius cap 148. vnius esse doctorem, sed omnium. Antiochiæ nuper virgo quædam fuit fugitans publici visus. Sed quò magis virorum euitabat aspectũ, eò amplius incendebat. Pulchritudo enim audita nec visa plus desideratur, duobus B stimulis cupiditatũ*, amoris & cognitionis: dum & nihil occurrit quod minus placeat, & plus putatur esse quod placeat, quod non iudex oculus explorat, sed animus amator exoptat. Itaque sancta virgo ne diutius aleretur potiendę spe cupiditatis, integritatem pudoris professa, sic restrinxit improborũ faces, vt non iam amaretur, sed proderetur. Ecce persecutio. Puella fugere nescia, certè pauida ne incideret in insidiatores pudoris, animum ad virtutem parauit tam religiosa, vt mortem non timeret: tam pudica, vt expectaret. Venit coronę dies. Maxima omnium expectatio. Producitur puella, duplex professa certamen: & castitatis, & religionis. Sed vbi viderunt constantiam professionis, metum pudoris, paratam ad C cruciatus, erubescentem ad aspectus, excogitare cœperunt quemadmodum specie castitatis religionem tollerent: vt cùm id abstulissent quod erat amplius, etiam id eriperent quod reliquerant. Aut sacrificare virginem, aut lupanari prostitui iubent. Quomodo deos suos colunt, qui sic vindicant? aut quemadmodum ipsi viuunt, qui ita iudicant? Hic puella, non quod de religione ambigeret, sed de pudore trepidaret, ipsa secum: Quid agimus: Hodie aut martyr, aut virgo, altera nobis inuidetur corona. Sed nec virginis nomen agnoscitur, vbi virginitatis auctor negatur. Nam quemadmodum virgo, si meretricem colas: quemadmodum virgo, si adulteros dili- D gas, quemadmodum virgo, si amorem petas: Tolerabilius est enim mentem virginem, quàm carnem habere. 31. q. 5. cã. tolerabilius Lib. 4. Vtrumque bonum, si liceat: si non liceat, saltem non hominum castæ, sed Deo simus. Et Rahab meretrix fuit: sent. dist. 33. sed postquam Deo credidit, salutem inuenit. Et Iudith §. melior. se, vt adultero placeret, ornauit: quæ tamen quia hoc & Iuo par. religione non amore faciebat, nemo eam adulterã iu- 7. cap. 137 dicauit. Bene successit exemplũ. Nam si illa quę se com- Iosue 2. misit religioni, & pudorem seruauit & patriam: fortassis & 6. & nos seruando religionem, seruabimus etiam castita- Iudic. 9. tem. quod si Iudith pudicitiam religioni præferre vo- Matt. 10. luisset, perdita patria etiam pudicitiam perdidisset. Itaque talibus informata exẽplis, simul animo tenens ver- E ba Domini, quibus ait: *Quicumque perdiderit animam suam propter me, inueniet eam*; fleuit, & tacuit, ne eam vel loquentem adulter audiret: nec pudoris elegit iniuriam, sed Christi recusauit. Existimate vtrum adulterare potuerit corpus, quæ nec vocem adulterauit. Iam dudũ verecundatur oratio mea, & quasi audire gestorum seriẽ criminosam atque explanare formidat. Claudite aurem virgines Dei, ducitur puella Dei ad lupanar: sed aperite aurem virgines; Christi virgo prostitui potest, adulterari non potest. Vbicumque virgo est, Dei templum est: nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci a- F bolet infamiam. Ingens petulantium concursus ad fornicem. Discite martyrum miracula sanctæ virgines, dediscite locorũ vocabula. Clauditur intus columba, strepunt accipitres foris, certant singuli, quis prędam primus inuadat. At illa manibus ad cælum leuatis, quasi ad domum venisset orationis, non ad libidinis diuersorium: Christe, inquit, qui domuisti Danieli virgini feros leones, potes etiam domare hominum feras mentes. Chal- Dan. 14. dæis torauit ignis, Iudæis se vnda suspendit, misericordia Dan. 3. tua non natura sua: Susanna ad supplicium genu fixit, & Exod. 14. de adulteris triumphauit: aruit dextera quæ templi tui Dan. 13. dona violabat: nunc templum ipsum attrectatur tuum, 3. Reg. 13. ne patiaris incestum sacrilegij, qui non passus es furtum. Benedicatur & nunc nomen tuum: vt quę ad adulterium veni, virgo discedam.

Vix conpleuerat precem, & ecce vir militis specie ter-
ribilis irrupit. Quemadmodum eum virgo vt vidit, tre-
muit, cui populus tremens cessit? Sed non illa immemor
Dan. 13. lectionis: Et Daniel, inquit, supplicium Susannæ spe-
Matt. 7. ctaturus aduenerat: & quã populus damnauit, vnus ab-
Matt. 26. soluit. Potest & in hoc lupi habitu ouis latere. Habet &
Matt. 15. Christus milites suos, qui etiã legiones habet. Aut for-
tasse percursor intrauit. Ne vereare anima, talis solet
martyres facere. O virgo, fides tua te saluam fecit. Cui
miles: Ne quæso paueas soror. Frater huc veni saluare
animam, non perdere. Serua me, vt ipsa serueris. Quasi
adulter ingressus, si vis martyr egrediar. Vestimenta mu-
temus, conueniunt mihi tua, & mea tibi, sed vtraque
Christo. Tua vestis me verum militem faciet, mea te vir-
ginem. Bene tu vestieris, ego meliùs exuar, vt me per-
secutor agnoscat. Sume habitum, qui abscondat fœmi-
nam: trade, qui consecret martyrem. Indue rechlamy-
dem quæ occultet membra virginis, seruet pudorem.
Sume pileum quod tegat crines, abscondat ora. Solent
erubescere qui lupanar intrauerint. Sanè cùm egressa
Gen. 19. fueris, ne respicias retro, memor vxoris Lot quæ natu-
ram suam, quia impudicos licet castis oculis respexit,
Ephes. 6. amisit. Nec vereare ne quid pereat sacrificio. Ego pro te
hostiam Deo reddo, tu pro me militem Christo: habes
bonam militiam castitatis, quæ stipendiis militat sempi-
1. Cor. 11. ternis: loricam iustitiæ, quæ spiritali munimine corpus
includat: scutum fidei, quo vulnus repellas: galeam sa-
lutis. Ibi enim est præsidium nostræ salutis, vbi Chri-
stus. Quoniam mulieris caput vir, virginis Christus. Et
inter hæc verba chlamidẽ exuit. Suspectus tamen adhuc
Esai. 65. habitus & persecutoris & adulteri. Virgo ceruicem chla-
mydẽ cœpit miles offerre. Quæ pompa illa, quæ gratia,
cùm in lupanari de martyrio certarent? Addantur per-
sonæ, miles & virgo: hoc est, dissimiles inter se natura,
sed Dei miseratione consimiles, vt compleatur oracu-
lum: *Tunc lupi & agni simul pascentur.* Ecce agna & lupus
non solum pascuntur simul, sed etiam immolantur. Quid
plura? Mutato habitu euolat puella de laqueo, iam non
suis alis, vt pote quæ spiritalibus ferebatur: & (quod
nulla vnquam viderunt sæcula) egreditur de lupanari
virgo, sed Christi. At illi qui videbant oculis, & non
videbant corde, ceu raptores ad agnam, lupi fremere
ad prædam. Vnus qui erat immodestior, introiuit. Sed
vbi hausit oculis rei textum: Quid hoc, inquit, est? Puel-
la ingressa est, vir videtur. Ecce non fabulosum illud
cerua pro virgine, sed quod verum est, miles ex virgine.
Esai. 6. At etiam audieram & non credideram, quod aquam
Christus in vina conuerrit: iam mutare cœpit & sexus.
Recedamus hinc, dum adhuc qui fuimus, sumus. Num-
Ouid. l. 12. quid & ipse mutatus sum, qui aliud cerno, quàm credo?
Metamor. Ad lupanar veni, cerno vadimonium: & tamen mutatus
Ioan. 2. egrediar, pudicus exibo, qui adulter intraui. Indicio rei,
quia debebatur tanto corona victori, damnatus est pro
virgine, qui pro virgine comprehensus est. Ita de lupa-
nari non solùm virgo, sed etiam martyres exierunt. Fer-
tur puella ad locum supplicii cucurrisse, certasse ambos
de nece, cũ ille diceret: Ego sum iussus occidi, te absoluit
sententia, quando me tenuit. At illa clamare cœpit. Nõ
ego te mortis vadem elegi, sed prædam pudoris optaui.
Si pudor quæritur, manet nexus: si sanguis exposcitur,
fideiussorem non desidero, habeo vnde dissoluam. In
me lata ista sententia, quæ pro me lata est. Certè si pecu-
niæ fideiussorem dedissem, & absente me iudex tuum
censum fœneratori adiudicasset, eadẽ me sententia con-
uenires, meo patrimonio soluerem tuos nexus. Si recu-
sarem, quis me indignam morte censeret? Quantò ma-
ior est capitis huius vsura? Moriar innocens, ne moriar
nocens. Nihil hic medium est: hodie aut rea ero tui san-
guinis, aut martyr mei. Si citò redij, quis me audet ex-
cludere? Si moram feci, quis audet absoluere? Plus legi-
bus debeo: rea non solùm fugæ meæ, sed etiam cædis
alienæ. Sufficiunt membra morti, quæ non sufficiebant
iniuriæ. Est in virginne vulneri locus, qui nõ erat contu-
meliæ. Ego opprobrium declinaui, non martyrium tibi
cessi. Vestem, non professionem mutaui. Quòd si mihi
præripis mortem, non redemisti me, sed circumuenisti.

G Caue quæso ne contendas, caue ne contradicere audeas.
Noli eripere beneficium, quod dedisti. Dum mihi hanc
sententiam negas, illam restituis superiorem. Sententia
enim sententia superiore mutatur. Si posterior me non
tenet, tenet superior. Possumus vterque satisfacere sen-
tentiæ, si me priùs patiaris occidi. In te non habent aliam
quam exerceant pœnam, in virgine obnoxius pudor est.
Itaque gloriosior eris, si videaris de adultera martyrem
fecisse, quàm de martyre adulteram reddidisse. Quid ex-
pectatis? Duo contenderunt, & ambo vicerunt: nec diui-
sa est corona, sed addita. Ita sancti martyres inuicem sibi
beneficia conferentes, altera principium martyrio dedit,
H alter effectum.

At etiam philosophorum gymnasia Damonem & Cicer. li. 3.
Pytham Pythagoræos in cœlum ferunt, quorum vnus Offic. & l.
cum esset morti adiudicatus, commendandorum suo- 2. de Finib.
rum tẽpus poposcit. Tyrannus autem astutissimus, quod Tuscul. 5.
reperiri non posse existimaret, petiuit vt sponsorem da- & Valer.
ret, qui pro se feriretur, si ipse faceret moram. Quid est Max. li. 4.
de duobus præclarius, nescio. Vtrumq; præclarum. Al- cap. 7.
ter mortis vadem inuenit, alter se obtulit. Itaque dum
reus moram supplicio faceret, fideiussor vultu sereno
mortem non recusauit. Cum duceretur, amicus reuerti-
I tur, ceruicem substituit, colla subiecit. Tunc admiratus
tyrannus chariorem philosophis amicitiã quàm vitam
fuisse, petiuit vt ipse ab his quos dãnauerat, in amicitiam
reciperetur. Tanta virtutis est gratia, vt & tyrannum in-
clinaret. Digna laude, sed minora nostris. Nam illic am-
bo viri, hic vna virgo, quæ primo etiam sexum vinceret.
Illi amici; isti incogniti. Illi tyranno vni se obtulerunt,
isti pluribus, hoc etiam crudelioribus, quòd ille pepercit,
isti occiderunt. Inter illos in vno obnoxia necessitas, in
his amborum voluntas libera. Hoc quoque isti pruden-
tiores, quòd illis studij sui finis amicitiæ gratia, istis coro-
na martyrij. Illi enim certauerunt hominibus, isti Deo.
Et quoniam rei istius fecimus mẽtionem, par est conte-
K xere quid de diis suis senserit, quo magis infirmos iudice-
tis, quos irrident sui. Namq; is cum venisset in templum Cicero li. 3.
Iouis, amictum aureum quo operiebatur simulachrum natura Deo-
eius, detrahi iussit, imponi laneum, dicẽs, aurum hieme, rum.
frigidũ æstate onerosum esse. Sic Deum irrisit suum, vt
nec onus ferre posse, nec frigus putaret. Itẽ cùm Æscu-
lapij barbam vidisset aureã, tolli imperauit, incongruum
esse appellans vt filius barbã haberet, cum Apollo pater
eius adhuc non haberet. Item simulachris tenẽtibus au-
reas pateras ademit, allegans accipere se debere quod dij
darent: Quoniam hæc sunt vota, inquit, hominum, vt à
diis quæ bona sunt, adipiscamur. Nihil autem auro me-
L lius. Quod tamen si malum est, habere deos non deberet:
si bonum est, habere magis homines debere qui vti sci-
rent. Ita ludibrio habiti sunt, vt neque Iupiter vestem
suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, nec
Apollo pubescere adhuc cœperit, neque omnes qui di-
cuntur dij, retrahere potuerint pateras quas tenebant:
non tam furti reatum timentes, quàm sensum non ha- Baruch. 6.
bentes. Quis igitur eos colat qui nec defendere se quasi 3. Reg. 13.
dij, nec abscondere quasi homines possunt? At in templo
Dei cùm Hieroboam rex sceleratissimus dona quę pater
eius posuerat, auferret, ac super sanctum altare libaret
idolis, nonne dextera eius quam tetendit, aruit, nec sua ei
M quæ inuocabat idola profuerunt? Deinde conuersus ad ibid.
Dominum rogauit veniam, statimque manus eius quæ
aruerat sacrilegio, sanata est religione. Tam maturum
in vno & misericordiæ diuinæ & indignationis exem-
plum extitit, vt sacrificanti subitò dextera adimeretur,
pœnitenti venia daretur.

Hæc ego vobis sanctæ virgines nondum triennalis
sacerdos munusculo paraui, licet vsu indoctus, sed ve-
stris edoctus moribus. Quantus etenim adolescere vsus
potuit in tam parua initiatæ religionis ætate? Si quos hic
flores cernitis, de vestræ vitæ collectos legite sinu. Non
sunt hæc præcepta virginibus, sed de virginibus exem-
pla. Vestræ † virtutis effigiẽ nostra depinxit oratio, vestrę al. virgini-
grauitatis imaginem quasi in speculo quodam sermonis tatis.
istius cernitis refulgere. Vos si quam nostro gratiam in-
halastis ingenio, vestrum est quidquid iste recolet liber.

Et quoniam quot homines, tot sententiæ: si quid defæcatum est in sermone nostro, omnes legant: si quid decoctum, maturiores probent: si quid modestum, pectoribus inhæreat, genas pingat: si quid flotulentum, ætas florulenta non improbet. Debuimus sponsæ excitare amorem. *Deut. 6.* Scriptum est enim: *Diliges Dominum Deum tuum.* Debuimus in nuptiis sponsæ crines calamistris quibusdam saltem orationis ornare. Scriptum est enim: *Plaude manu, & percute pede.* *Ezech. 21.* Debuimus perpetuis spargere thalamos rosis. Etiam & in his coniugiis temporalibus nubenti priùs plauditur, quàm imperatur: ne ante dura offendant imperia, quàm blanditiis amor fotus inolescat. Equorũ vis plausæ sonitum discit amare ceruicis, ne recutiet iugum. Denique priùs assuescitur verbo lasciuiæ, quàm verbere disciplinæ. Ast vbi colla subdiderit iugo, & habena cõstringit, & stimulus vrget, & compares trahunt, B & iugalis inuitat: Sic etiam virgo nostra debuit priùs amore pio ludere, aurea tori regni cælestis fulcra mirari in ipso vestibulo nuptiarum, & postes frondium sertis cernere coronatos, & choro strepẽtis interitus haurire delicias, *Cant. 4.* ne se priùs Dominico iugo rimefacta subduceret quàm vocata inclinaret. *Veni igitur huc à Libano* A *sponsa, veni huc à Libano, transibis & pertransibis.* Sæpius enim nobis iste versiculus recantandus est, vt vel Dominicis vocata verbis, sequatur, si qua non credit humanis. Hoc nos magisterium non inuenimus, sed accepimus: *Cant. 1.* sic instituit mystici carminis doctrina cælestis. *Osculetur me ab osculis oris sui, quia bona vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Vnguentum exinanitum est nomen tuum.* Totus iste deliciarum locus *Ibidem.* ludum sonat, plausum excitat, amorem prouocat. *Ideo,* inquit, *adolescentulæ dilexerunt te, & attraxerunt te: retro in in odorem vnguentorum tuorum curramus. Induxit me rex in tabernaculum suum.* *Cant. 7.* Ab osculis cœpit, vt ad tabernaculum perueniret. Atque illa tam patiens duri laboris, exercitata que virtutis vt aperiat manu claustra, in agrũ exeat, in castellis maneat, in principio tamen retro odorem currit vnguenti: mox cùm in tabernaculum venerit, vnguentum mutatura castellis. *Cant. 8.* Denique quo euadat videte: *Si murus,* inquit est, *ædificemus super eum turres argenteas.* Quæ ludebat osculis, iam turres erigit, vt pretiosis sanctorum turrita fastigiis, non solùm hostiles frustretur incursus; verùm etiam bonorum propugnacula struat tuta meritorum.

SANCTI AMBROSII DE VIRGINIBVS LIBRI SECVNDI FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIRGINIBVS AD MARCELLINAM SOROREM SVAM.

LIBER TERTIVS.

QVONIAM quæ habuimus superioribus duobus libris digessimus, tempus est, soror sancta, ea quæ mecũ conferre soles, beatę memorię Liberij præcepta reuoluere: vt quò vir sanctior, eò sermo accedat gratior. Namq; is, cũ in Saluatoris natali ad Apostolorum Petrũ, virginitatis professionẽ, vestis quoque mutatione signares (quo enim melius die, quàm quo virgo posteritatẽ acquisiuit?) atque adstantibus etiam puellis Dei compluribus quę certarent inuicẽ de tua societate: Bonas, inquit, *Ioan. 2.* filia nuptias desiderasti. Vides quantus ad natalem sponsi tui populus conuenerit, & nemo impastus recedet? Hic est qui rogatus ad nuptias aquam in vina conuertit. *Mat. 15.* In te quoque sincerum sacramentum conferret virginitatis, quæ prius eras obnoxia vilibus naturæ materialis elementis. Hic est qui quinque panibus & duobus piscibus quatuor millia populi in deserto pauit. *Ioan. 5.* Plures potuit, si plures iam tunc qui pascerentur, fuissent. Denique ad tuas nuptias plures vocauit: sed iam non panis ex hordeo, sed corpus ministratur è cælo. Hodie quidem secundùm hominem homo natus ex virgine, sed ante omnia generatus ex patre: qui matrem corpore, virtute referat patrem. Vnigenitus in terris, vnigenitus in cęlo Deus de Deo, partus ex virgine. Iustitia de patre, virtus de potente, lumen ex lumine. Non impar generanti, non potestate discretus, non verbi extensione aut prolatione confusus, aut cum patre mixtus. Sed vt à patre generationis iure distinctus sit, ipse est fraternus *Cantic. 5.* tuus, sine quo nec cælestia, nec terrestria, nec marina *Psal. 44.* consistunt. Verbum patris bonum, quod erat in princi- *Ioan. 1.* pio: habes eius æternitatem. *Et erat,* inquit, *apud patrem:* habes indiscretam à patre inseparabilemque virtutem. *Et Deus erat Verbum:* habes ingenitam eius diuinitatem. *Luc. 18.* De compendio enim tibi fides est haurienda. Hunc filia dilige, quia bonus. *Nemo enim bonus nisi solus Deus.* Si enim non dubitatur quia Deus filius, Deus autem bonus: vtique non dubitatur, quia Deus bonus filius. *Psal. 109.* Hunc inquam dilige. Ipse est quem pater genuit ante luciferum, vt æternum: ex vtero generauit, vt filium: C ex corde eructauit, vt verbum. Ipse est in quo complacuit pater, ipse est patris brachium, qui creator est *Psal. 44.* omnium: patris sapientia, quia ex Dei ore processit: *Mat. 7.* patris virtus, quia diuinitatis in eo corporaliter habitat ple- *Coloss. 2.* nitudo. Quem pater ita diligit, vt in sinu portet, ad dex- *1. Cor. 1.* teram locet, vt sapientiam dicat, virtutem nouerit. Si igitur virtus Dei Christus, numquid aliquando sine virtute Deus? Numquid aliquando sine filio pater? Si semper vtique pater, vtique semper & filius. Perfecti ergo patris perfectus est filius. Nam qui virtuti derogat, ei derogat, cuius est virtus. Inæqualitatem non recipit perfecta diuinitas. Dilige igitur, quem pater diligit: honorifica, quem honorificat pater. Qui enim non honorificat filium, non honorificat patrem. Et qui negat filium nec patrem habet. Hæc quantum ad fidem. Sed interdũ *Ioan. 5.* etiam cùm fides tuta, iuuentus suspecta est. Modico itaque vino vtere, infirmitatem corporis augeas, non vt *1. Tim. 5.* D voluptatem excites. Incendunt enim pariter duo, vinum & adolescentia. Infrænent etiam teneram ætatem ieiunia, & parcimonia cibi retinaculis quibusdam indomitas cohibeat cupiditates. Ratio reuocet, mitiget spes, restringat metus. Nam qui moderari nescit cupiditatibus, is quasi equis raptatur indomitis, voluitur, obteritur, laniatur, affligitur. Quod aliquando iuueni ob amorem Dianæ contigisse proditur. Sed poëticis mendaciis coloratur fabula, vt Neptunus prælati riualis dolore incitatus, equis dicatur furorem immisisse, quo eius magna potentia prædicatur, quòd iuuenem non virtute vicit, *Virgil. 7. Æneid.* sed fraude decepit. Vnde etiam sacrificiũ quotannis in- *Ouid. l. 15. Metamor.* staurant Dianæ, vt equus ad eius immoletur aras. Quam virginem dicunt, quę (id quod etiam meretrices erubescere solent) amare potuit non amantem. Sed habeant E per me licet fabulæ suam auctoritatem, quasi non licet scelestum vtrumque, minus tamen sit iuuenem amore adulteræ sic flagrasse vt periret, quã duos (vt ipsi dicunt) deos de adulterio certasse: Iouem autem dolore scortantis filiæ in medicum vindicasse adulteri, quòd eius curasset vulnera, qui Dianam in siluis adulterasset, venatricem sanè optimam non ferarum, sed libidinum, sed ferarum etiam, vt nuda venetur. Det igitur Neptuno do-

minatum furoris, vt adstruant crimen incesti amoris. Dent Dianæ regnum in siluis quas incolebat, vt confirment adulterium quod gerebat. Dent Æsculapio quòd mortuum reformauerit, dummodo profiteantur quòd fulminatus ipse non euaserit. Dent etiam Ioui fulmina quæ non habuit, vt testificentur opprobria quæ habuit, Sed à fabulis ad proposita reuertamur.

Escis quoque omnibus quæ gignant membris calorem, parcè vtendum puto. Carnes enim etiam aquilas *Psal. 102.* volantes deponunt. In vobis quoque ales interior illa, de qua legimus: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua, sublime tenens, virgineo præpes volatu superfluæ carnis nesciat appetentiam. Conuiuiorum deuitandæ celebri- H tates, fugiendæ salutationes. Ipsas visitationes in iunioribus esse parciores volo, si fortè deferendum sit parentibus aut æqualibus. Teritur enim officiis pudor, audacia emicat, risus subrepit, modestia soluitur, dum affectatur vrbanitas: interroganti non respondere, infantia: respondere, fabula est. Deesse igitur sermonem virgini, quàm superesse malo. Nam si mulieres etiam de rebus diuinis *1. Cor. 14.* in Ecclesia iubentur tacere, domi viros suos interrogare: de virginibus quid cautum putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorem? An *Gen. 24.* verò mediocre pudoris exemplum est, quòd Rebecca I cùm veniret ad nuptias, & sponsum vidisset, velamẽ accepit: ne priùs videretur, quàm iungeretur? Et vtique *Gen. 29.* pulchra virgo non decori timuit, sed pudori. Quid Rachel? quemadmodum extorto osculo fleuit & gemuit? Nec flere desiisset, nisi proximum cognouisset. Ita & pu- *Eccle. 9.* doris seruauit officium & pietatis non amisit affectum. Quòd si viro dicitur. Virginem non consideres, ne quando scandalizet te: quid dicendum sacratæ virgini, quæ si amet, animo peccat: si amatur, & facto? Maxima est virtus tacendi, præsertim in Ecclesia. Nulla te diuinarum sententia fugiet lectionum, si aurem admoueas, vocem premas. Nullum ex ore verbum quod reuocare velis, K proferas: sed parcior loquendi fiducia sit. Copiosũ quip- *Prou. 10.* pe in multiloquio peccatũ. Homicidæ dictum est: Pec- *Gen. 4.* casti, quiesce; ne peccaret amplius: sed virgini dicendum *Luc. 2.* est, Quiesce ne pecces. Conseruabat enim Maria, vt legimus, omnia in corde suo quæ de filio dicebantur: & tu cùm legitur aliquid quo Christus aut venturus annuntiatur, aut venisse ostenditur, noli fabulando obstrepere, sed mentem admoue. An quidquam est indignius, quàm *1. Cor. 14.* oracula diuina circumstrepi ne audiantur, ne credantur, ne reuelentur: circumsonari sacramenta confusis vocibus, vt impediatur oratio pro salute deprompta omniũ, *Valer.* cum gentiles idolis suis reuerentiam tacendo deferant? *Maximus.* Vnde illud exemplum proditur. Alexandro sacrificante L *li. 3. cap. 3.* Macedonum rege, puerulum Barbarum qui ei lumen *de Patien-* accenderet, excepisse ignem brachio, atque adusto cor- *tia.* pore mansisse immobilem, nec dolorem prodidisse gemitu, nec tacito pœnam indicasse fletu. Tanta in puero Barbaro fuit disciplina reuerentiæ, vt naturam vinceret: atque ille in deos, qui nulli erant, sed regem timebat. *Terentius* Quid enim timeret eos, quos si idem ignis contigisset, *in Heauton.* arsissent? Quid quòd quidam in conuiuio patris adolescens iubetur, ne meretricios amores indiciis insolentibus prodat? Et tu in ministerio Dei virgo gemitus, screatus, tusses, risus abstine. Quod ille in conuiuio potest, tu in ministerio Dei non potes? Vocis virginitas prima si- M gnetur, claudat ora pudor, debilitatem excludat religio, instituat consuetudo naturam. Virginem mihi priùs grauitas sua nuntiet, pudore obuio, gradu sobrio, vultu modesto, & prænuntia integritatis anteeant signa virtutis. Non satis probabilis virgo est quæ requiritur cùm videtur. Frequens sermo est, cùm plurima ranarũ murmura religiosæ auribus plebis obstreperent, sacerdotem Dei præcepisse vt conticescerent, ac reuerentiam sacræ deferrent orationi: tunc subitò circumfusos strepitus quieuisse. Silent igitur paludes, homines non silebunt? Et irrationale animal per reuerentiã recognoscit quod per naturam ignorat: hominum tantam esse immodestiam, vt plerique deferre nesciant mentium religioni, quod deferunt aurium voluptati?

Hæc tecum sanctæ memoriæ Liberius: quę apud alios G maiora verbis, apud te minora exemplis, ita omnem disciplinam non solùm virtute adæquasti, sed etiam æmulatione vicisti. Namque ieiunium in pręceptis habemus, sed singulorum dierum: tu autem multiplicatis noctibus ac diebus, innumera tẽpora sine cibo transigis: & si quando rogaris vt cibum sumas, paulisper deponas codicem, respondes illico: *Non in pane solo viuit homo; sed in omni verbo Dei.* Ipse epularum vsus, cibus obuius, vt edendi fa- *Matt. 4.* stidio ieiunium desideretur: potus è fonte, fletus in prece, somnus in codice: Hæc iunioribus conuenere annis, donec mens æui matura canesceret. Ast vbi domiti trophęum corporis virgo sustulerit, moderandũ labori, vt H magistra sub pari seruetur ætate. Citò fœcundis onerata palmitibus emeritæ ætatis viris crepat, nisi aliquando reprimatur. Eadem tamen donec adolescit exuberat, & inueterata putatur, ne siluescat sarmẽtis, aut fœtu nimio exinanita moriatur. Bonus agricola optimam vitem & fotu terræ cohibet, & defendit à frigore, & ne meridiano sole vratur, explorat Agrum quoque vicibus exercet, vel si non patitur otiosum, diuersa alternat semina, mutatis vt fœtibus arua requiescant. Tu quoque virgo veterana, pectoris tui colles diuersis saltem seminibus sere, nunc alimoniis mediocribus, nunc ieiuniis parcioribus, I lectione, opere, prece: vt mutatio laboris, induciæ sint quietis. Non totus messem generat ager. Hinc de collibus vineta consurgunt, illinc purpurascentes cernas oliuas, hic olentes rosas. Sæpe etiam relictis aratris ipse validus agricola digito solum scalpit, vt florum deponat radices: & asperis manibus quibus luctantes inter vineta flectit iuuencos, molliter ouium vbera pressat. Eo quippe melior ager, quo numerosior fructus. Ergo & tu boni agricolæ exemplum secuta, non perennibus ieiuniis tamquam depressis vomeribus humũ tuam findas. Floreat in hortis tuis rosa pudoris, lilium mentis, & irriguum sacri sanguinis violaria bibant fontem Vulgo hoc ferunt: quod velis prolixè facere, aliquando ne feceris. K Debet esse aliquid, quod Quadragesimæ diebus addatur: sed ita, vt nihil ostentationis causa fiat, sed religionis. Oratio quoque nos Deo crebra commendet. Si enim Propheta dicit: *Septies in die laudem dixi tibi*; qui regni erat necessitatibus occupatus: quid nos facere oportet, *Matt. 6.* qui legimus: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem?* *Psal. 118.* Certè solennes orationes cum gratiarum actione sunt *Matt. 26.* deferendæ, cùm è somno surgimus, cùm prodimus, cùm *1. Cor. 10.* cibum paramus sumere, cùm sumpserimus, & hora incẽsi, cùm denique cubitum pergimus. Sed etiam in ipso cubili volo psalmos cum oratione Dominica frequẽti cõtexas vice, vel cùm euigilaueris, vel antequam corpus *Psal. 6.* L sopor irriget, vt te in ipso quietis exordio, rerum sæcularium cura liberam, diuina meditantẽ somnus inueniat. Denique etiam ille qui philosophiæ ipsius nomen inue- *Pythagoras.* nit, quotidie priusquam cubitum iret, tibicinem iubebat molliora canere, vt anxia curis sæcularibus corda mulceret Sed ille, sicut is qui laterem lauat, sæcularia sæcularibus frustra cupiebat abolere. Magis enim se oblinebat luto, qui remedium à voluptate quærebat. Nos autem terrenorum vitiorum colluuione detersa, ab omni in- *2. Cor. 7.* quinamento carnis mentium interna mundemus. Symbolum quoque specialiter debemus tamquam nostri si- M gnaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere: quò etiam cùm horremus aliquid, animo recurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento, miles in tentorio, bellator in prælio?

Iam illud quis non ad nostram institutionem dictum intelligat quod ait sanctus Propheta: *Lauabo per singulas* *Psal. 6.* *noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo?* Nam sine lectum iuxta litteram intelligas, tantam vbertatem ostendit profundi oportere lacrymarum, vt *Luc. 6.* lauetur lectus, stratum rigetur fletibus obsecrantis (fletus enim præsentium, merces est futurorum, quoniam beati qui fletis, ipsi enim ridebitis, siue pro corpore accipiamus propheticum dictum, delicta corporis pœnitentiæ lacrymis abluamus. Fecit enim sibi lectum Salo- *Cant. 3.* mon ex lignis Libani, columnæ eius argenteæ erant, adclinatorium eius aureum, dorsum eius gemmis stratũ. Quis est ille lectus, nisi nostri corporis species? Namque

in gemmis aër specie fulgoris ostenditur, in auro ignis,
aqua in argento, terra per lignum: ex quibus corpus hu-
manum quatuor constat elementis, in quo nostra recu-
bat anima, si non aspero montium, non humi arido ex-
pers quietis existat, sed sublimis à vitiis ligno fulta re-
quiescat. Vnde & Dauid dicit: *Dominus opem ferat illi super*
lectum doloris eius. Nam lectus doloris esse qui potest,
Psal. 40. cum dolere non possit qui non habet sensum? Corpus
autem doloris, sicut corpus est mortis. *Infelix ego homo,*
quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quoniam ver-
Rom. 7. siculum induximus, in quo Dominici corporis fecimus
mentionem: ne quem fortè perturbet legentem, quòd
Dominus corpus suscepit doloris, recordetur quia La-
zari mortem & doluit & fleuit; & in passione est vul-
Ioan. 11. neratus, atque ex vulnere sanguis & aqua exiuit, spiri-
Ioan. 19. túmque exalauit. Aqua ad lauacrum, sanguis ad potum,
spiritus ad resurrectionem. Vnus enim est Christus no-
bis spes, fides, charitas. Spes in resurrectione, fides in
lauacro, charitas in sacramento. Tamen vt corpus sus-
cepit doloris, ita etiam stratum in infirmitate versauit;
quia conuertit in commodū carnis humanæ. Nam pas-
Psal. 40. sione infirmitas est soluta, mors resurrectione: & tamen
Rom. 6. mœrere pro sæculo, gaudere debetis in Domino: tristes
2 Cor. 7. ad pœnitentiam, alacres ad gratiam: licet & flere cum
Rom. 12. flentibus, & gaudere cum gaudentibus oportere gen-
tium doctor salutari præceptione præscripserit. Verùm
qui penitus enodare cicatricem omnem desiderat quę-
stionis, ad eundem confugiat Apostolum. *Omne enim,*
inquit, *quodcumque facitis in verbo aut in facto, omnia in no-*
Coloss. 3. *mine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo patri per*
ipsum. Omnia ergo dicta nostra factáque referamus ad
Christum: qui vitam fecit ex morte, lucem creauit ex
tenebris. Namque vt corpus ægrotum nunc calidiori-
1. Tim. 1. bus fouetur, nunc frigidioribus temperatur, remedio-
rúmque mutatio si iuxta præceptum fiat medici, saluta-
ris est: si contra mandatum vsurpetur, languoris aug-
mentum est: ita medico nostro quidquid penditur Chri-
sto, remedium est: quidquid vsurpatur, incommodum.
Debet igitur bene consciæ mentis esse lætitia, non in-
conditis comessationibus, non nuptialibus excitata sym-
Rom. 13. phoniis. Ibi enim tuta verecundia, illecebra suspecta
est, vbi comes deliciarum est extrema saltatio. Ab hac
Cicero in virgines Dei procul esse desidero. Nemo enim, vt dixit
oratione pro quidam sæcularium doctor, saltat sobrius nisi insaniat.
L. Murana Quòd si iuxta sapientiam sæcularem, saltationis, aut te-
mulentia auctor est, aut dementia: quid diuinarum scri-
pturarum cautum putamus exemplis, cùm Ioannes prę-
Mar. 6. nuntius Christi, saltatricis optione iugulatus, exemplo
sit, plus nocuisse saltationis illecebram quàm sacrilegi
furoris amentiam?

Et quoniam talis viri non strictim prætereunda est re-
cordatio, interest, vt quis, & à quibus, & quā ob causam,
quomodo, & quo tempore sit occisus, aduertere debea-
mus. Ab adulteris iustus occiditur, & à reis in iudicem
capitalis sceleris pœna conuertitur. Deinde præmium
saltatricis, mos est Prophetæ. Postremo (quod etiam
omnes Barbari horrere consuêrunt) inter epulas atque
conuiuia consummandę crudelitatis profertur edictum:
& à conuiuio ad carcerem, de carcere ad conuiuium fe-
rialis flagitij circumfertur obsequium. Quanta in vno fa-
cinore sunt crimina? Extruitur regifico luxu ferale con-
uiuium, & explorato quando maior solito turba conue-
nerit, reginæ filia intimis amandanda secretis, in conspe-
ctum virorum saltatura producitur. Quid enim potuit
filia de adultera discere matre, nisi damnum pudoris? An
quidquam est tam pronum ad libidines, quàm incon-
ditis motibus ea quæ vel natura abscondit, vel disciplina
velauit, membrorū operta nudare, ludere oculis, rota-
re ceruicem, comam spargere? Merito inde in iniuriam
diuinitatis proceditur. Quid enim ibi verecundiæ po-
test esse, vbi saltatur, strepitur, concrepatur? *Tunc rex*
Ibidem. inquit, *delectatus, dixit puellæ, vt peteret de rege quod*
vellet. Deinde iurauit, quod vel dimidium regni si petisset, con-
cederet. Vide quemadmodum sæculares ipsi de sæcula-
ribus sui iudicent potestatibus, vt pro saltatione etiam
regna donentur. Puella autem admonita à matre sua, po-
A poscit afferri sibi in disco caput Ioannis. Quod dicit,
Rex contristatus est: non pœnitentia regis, sed confessio
iniquitatis est: quam diuinę habet consuetudo sententię,
vt qui gesserunt impia, ipsi propria confessione se dam-
nent. Sed propter discumbentes, inquit. Quid indignius
quàm vt homicidium fieri iuberet, ne discumbentibus
displiceret? Et propter iusiurandū, inquit. O religionem
nouam! tolerabilius peierasset. Vnde non immeritò
Dominus in Euangelio iubet non esse iurandum, ne sit
causa periurii, ne sit necessitas delinquendi. Itaq; ne ius- Matt. 5.
iurandum violaretur, percutitur innocens. Quid prius
horrescam nescio. Tolerabiliora periuria, quàm sacra-
B menta sunt tyrannorum. Quis non cùm è conuiuio ad
carcerem cursari videret, putaret Prophetam iussum esse
dimitti? Quis, inquam, cùm audisset natalem esse Hero-
dis, solemne conuiuium, puellæ optionem eligēdi quod
vellet datam, missum ad Ioānem ob solutionem non ar-
bitraretur? Quid crudelitati cum deliciis? quid cum fu-
neribus voluptati? Rapitur ad pœnam Propheta conui-
uali tempore, conuiuali præcepto, quo non cuperet vel
absolui: perimitur gladio, caput eius affertur in disco.
Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epu-
lis feritas vesceretur. Intuere rex acerbissime tuo specta-
cula digna conuiuio. Porrige dexteram, ne quid sæuitiæ
tuæ desit: vt inter digitos tuos riui defluant sacri cruoris.
C Et quoniam non exsaturari epulis fames, non restingui
poculis potuit inauditæ sæuitię sitis, bibe sanguinem sca-
turientibus adhuc venis execti capitis profluentē. Cer-
ne oculos in ipsa morte sceleris tui testes auersantes cō-
spectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mor-
tis necessitate, quàm horrore luxuriæ. Os aureum illud
exangue, cuius sentētiam ferre non poteras, conticescit,
& adhuc timetur. Lingua tamē, quæ solet etiā post mor-
tem officium seruare viuentis, palpitāte licet motu da- Mar. 6.
mnabat incestum. Portatur hoc caput ad Herodiadē: læta-
tur, exultat, quasi crimen euaserit, quia iudicem trucida-
uit. Quid dicitis vos sāctæ fæminæ? Videtis quid docere,
D quid etiam dedocere filias debeatis? Saltet, sed adulteræ
filia. quæ verò pudica, quæ casta est, filias suas religio-
nem doceat, non saltationem. Vos autem graues & pru-
dentes viri, discite detestabilium hominum epulas eui-
tare. Talia sunt conuiuia, qualia iudicia perfidorum.

Iam ad finem orationis vela pandenti bene suggeris
soror sancta, quid super eorum meritis existimādum sit,
qui se præcipitauere ex alto, vel in fluuium demerserunt;
ne persecutorum inciderent manus, cùm scriptura diui-
na vim sibi Christianum prohibeat inferre. Et quidē de
virginibus in necessitate custodiæ constitutis enodem
habemus assertionem, cùm martyrii extet exemplum.
Sancta Pelagia apud Antiochiam quondam fuit, anno-
E rum ferè quindecim, soror virginum, & ipsa virgo. Hæc
primo domi classico persecutionis inclusa, cùm se à præ-
donibus fidei vel pudoris circumsederi videret, absente
matre & sororibus, vacua præsidio, sed Deo plenior:
quid agimus, inquit, nisi prospicias, captiua virginitas?
Et votum est, & metus est mori: quia mors non excipi-
tur sed adsciscitur. moriamur si licet, vel si nolunt licere,
moriamur. Deus remedio non offenditur, & facinus fi-
des ableuat. Certè si vim ipsam nominis cogitemus, quæ
vis voluntaria? illa magis est vis, mori velle, nec posse.
Nec difficultatem veremur. Quis enim est qui vult mo-
F ri, & non possit, cùm sint ad mortem tam procliues viæ?
Iam enim sacrilegas aras præcipitata subuertam, & accē-
sos focos cruore restinguam. Non timeo ne dextera de-
ficiens non peragat ictum, ne pectus se dolore subducat.
Nullum peccatum carni relinquam. Non verebor, ne
desit gladius. Possumus mori nostris armis, possumus
mori sine carnificis beneficio. Matris in gremio fertur
ornasse caput, nuptialem induisse vestem; vt nō ad mor-
tem ire diceres, sed ad sponsum. Ast vbi detestandi per-
secutores ereptam sibi viderunt prædam pudoris, ma-
trem & sorores cœperunt quærere. Verùm illæ spiritali
volatu iam campum castitatis tenebant, cùm subitò hinc
persecutoribus imminentibus, inde torrente fluuio ex-
clusæ à fuga, inclusæ ad coronā: Quid veremur? inquiūt:
Ecce aqua: quis nos baptizari prohibet? Et hoc baptis- Act. 8.

ma est, quo peccata donantur, regna quæruntur. Et hoc baptisma est, post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ regenerare consueuit. Excipiat nos aqua, quæ virgines facit. Excipiat nos aqua, quæ cælum aperit, infetos tegit, mortem abscõdit, martyres reddit. Te rerum conditor precamur Deus, ne exanimata spiritu corpora vel vnda dispergat, ne mors separet funera, quarum vitã non separauit affectus: sed si vna constantia, vna mors, vna etiam sepultura. Hæc effatæ, & suspensæ paululum, incincto sinu quo pudorem tegerent, nec gressum impedirent, consertis manibus tamquam choros ducerent, in medium progrediuntur alueum, vbi vnda torrentior, vbi profundum abruptius, illò vestigia dirigentes. Nulla pedem retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentauit vbi gressum figeret: anxiæ cùm terra occurreret, offensæ vado, lætæ profundo. Videres piam matrem stringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu, ne sibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias Christe immolo præsules virginitatis, duces castitatis, comites passionis. Sed quis iure miretur tantam viuentibus fuisse constantiam, cùm etiam defunctæ immobilem statione corporum vindicauerint? Non cadauera vnda nudauit, non rapidi cursus fluminis volutarunt. Quin etiam sancta mater licet sensu carens, pietatis tamen adhuc seruabat amplexum: & religiosum quem strinxerat nodum, nec morte laxabat: vt quæ religioni debitum soluerat, pietate herede moreretur. Nam quas ad martyrium iunxerat, vsque ad tumulum vendicabat.

Sed quid alienigenis apud te, soror vtore, xẽplis, quam hereditaria castitatis inspirata successio parentis infusione martyris erudiuit? Vnde enim didicisti, quæ non habuisti vnde disceres? constituta in agro, nulla socia virgine, nullo informata doctore? Non ergo discipulam (quod fieri sine magisterio non potest) sed heredem virtutis egisti. Qui enim fieri posset, vt sancta Sotheris tibi non esset mentis auctor, cui auctor est generis? quæ persecutionis ætate seruilibus quoque contumeliis ad fastigium passionis euecta, etiam vultum ipsum qui inter cruciatus totius corporis liber esse consueuit iniuriæ, & spectare potiùs tormenta quàm perpeti, carnifici dedit: tam fortis & patiens, vt cùm teneras pœnæ offerret genas, prius carnifex cædendo deficeret, quam martyr iniuriæ cederet. Non vultum inflexit, non ora conuertit: non gemitum, non lacrymam dedit. Denique cùm cætera pœnarum genera vicisset, gladium quem quærebat,
3. Reg. 3. inuenit. Nobile apud veteres Salomonis illud fertur fuisse iudicium, cùm à duabus litigantibus mulieribus interpellatus esset: quorum altera conuersa per somnum cùm infantem oppressisset suum, postulabat alienum: altera veri amoris conscia, & culpæ nescia, filium iure proprium vindicabat. Vtraque igitur perseuerante nitente, cognitoris hæsit intentio. Non enim poterat Salomon arbiter esse interioris arcani, cùm perentis vtriusq; mens esset occultior. Euentu conuentus ambiguo machæram promi iussit, mandatóque ministris quo simularent triste ministerium, diuidi iussit infantem, vt singulæ mulieres singulas partes adipiscerentur. quo audito illa quæ petebat alienum, non solùm acquieuit, sed etiam diuisionem paruuli depoposcit, nullo affectu commota materno. Illa quæ suum sciebat infantem, non vinci metuẽs, sed orbari: nec iam solatio proprio, sed pignori suo consulens, orare accepit, vt incolumis magis puer traderetur alienæ, quàm sectus in partes matri propriæ redderetur. Vnde Salomõ qui non maiestate diuina, sed argumentis vt homo interiorem interrogabat affectum, illi potius iudicauit paruulum esse reddendum, quam veram matrem dolor proprius prodidisset. Illam verò quã morituri paruuli misericordia non mouebat, exortem pronuntiauit esse naturæ, quam exortem vidit esse pietatis. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationem alterius fluctuauit. Diúque etiam bona mater euentu hæ-
1. Cor. 10. sit ambiguo, dũ iudicii periclitabatur incerto. Hæc licet in figura superioribus sint facta temporibus, scripta sunt tamen ad correptionem nostram, vt intelligamus prodi omnia posse quæ facta sunt, & omnia cõposita reuelari. Duæ igitur istæ (quotannis propositum est nobis hoc loco

G non tractare de mulieribus) duæ inquam istæ, fides est, atque tentatio. Tentatio, inquam, communis ab initio auctor erroris, quæ postquam † posteriorem suam carnalis vitio conuersationis, & somno mẽtis amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienæ. Itaque dũ tentatio litigat, fides fluctuat, donec machæra Christi latentes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi? Illa de qua scriptum est: *Gladium veni mittere in terram.* Est enim gladius, de quo scriptum est: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Quis autem sit hic gladius, quæ machæra, cognosce. Verbum, inquit, acutum, & validum, & penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrãs vsque ad diuisio-
al. posteritatem. Matt. 10. Luc. 2. Hebr. 4.

H nẽ animæ & spiritus, artuúmque, & medullarum. Bonus gladius, verbum Dei: bonus gladius, vt pote scrutator cordis, & renis, qui mendacium à veritate discernat, atque eos quorum animam pertransierit, nõ interficiat, sed reseruet. Hæc igitur de Regnorum dicta sint libro, assumpta de causa, de historia recensita, de conscientia vsurpata, de fide prompta. Nunc decursę ex libro Iudicum inspiciamus seriem lectionis. Non enim otiosis parricidiũ fuit auribus audiendum. Itaq; repetamus historiam. Ibid.

Iephthe iudex Iudæorum fuit. Is euentu belli conflictatus ambiguo, præliorúmque veritus incerta, votum Iudic. 11.
I vouit huiusmodi, si aduersarios depulisset, vt quidquid ei primum intra domus suæ limen occurrisset, hostiam immolaret Deo, suorum præsuli triumphorum. Itaque bello potitus, fusisque hostibus domum rediit, cui in ipso vestibulo filia memor pietatis, ignara oblationis occurrit. Sed recordatus illico pater, & propriæ sponsionis admonitus, ingemuit soluendi muneris sponsiones. Heu me, inquit, filia, perdidisti me Ego enim aperui os meum de te ad Dominum. Tum illa: O pater, si in me aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi ita vt exiuit de ore tuo. Duorum tamen tantùm mensium inducias postulauit, donec in montem ascenderet, & super virginitatem suam fleret. Deinde duobus pòst exactis mensibus re- Ibidem.
K meauit ad patrem. Votum ille compleuit. His enim verbis vtendum est, quando scriptura diuina effectum rei non prodidit, sed refugit parricidij mentionem. Quid igitur? Hoc probamus? Minimè vero gentium Sed tamen etsi parricidium non probo, aduerto præuaricandæ metum & formidinem sponsionis. Denique ad Abraham dictum est: *Nunc scio quia amas Dominum Deum tuum, quia non pepercisti vnico filio tuo.* Habes igitur iudicium, quo docetur, præuaricandum temerè non esse promissum. Verum Deo parricidium non probari, in eadem asseritur lectione, cùm pro filio ouis subiicitur, vt ipsa Gen. 22.
L potius quàm filius feriretur. Habuit igitur Iephthe quod sequeretur exemplum, quia Dominus sanguine non delectaretur humano. In vno enim oraculo ad Abraham prompto docuit filiorum salutem religionis obsequio posthabendam: offerri à parentibus Deo debere filios, non debere iugulari. Certè cùm hæc filia tam sollicita fuerit de patris voto, cur pater non dubitauerit de filiæ parricidio? & cùm illa paternum caueret mendacium, iste filiæ non cauerit interitum? Dicet aliquis: Qua ratione illic Deus non permiserit parricidium fieri, hic sit passus impleri? Numquid acceptor personarum Deus? non, sed meritorum atque virtutum. Certè dum consilium esset ambiguum, signare debuit oraculum, quid ad præ- Iudic. 11. Act. 10.
M sens facto, & in reliquum conueniret exemplo. Vbi verò iam præcessisset exemplum, necessarium non iudicauit oraculum, cùm facti forma veteris quid fieri oporteret ostendit. Aut fortasse quia non vna forma meritorum, ideo non vna forma factorum. Pater doluit, fleuit filia, vterque de Dei miseratione dubitauit. Non doluit Abraham, nec consuluit parentis affectum. Vbi audiuit diuinitatis oraculum, non distulit sacrificium, sed maturauit obsequium. Non dubitauit Isaac, cum imparibus sequeretur patrem passibus. Non fleuit, cùm ligaretur: non dilationem popoſcit, cùm offerretur. Et ideo misericordia largior, vbi fides promptior. Et bene non fleuit factum patris, quia risus est matris. Pro qua deuotionis exultatione ouis pro illo iussa est immolari, quia se ipse non distulerat immolãdum: nec de Dei miseratione ambiguus, nec de sui deuotione sollicitus. Nemo igitur Gen. 22. Gen. 21.

inuentus

intentus est, qui tam cruentum patris reuocaret affe- A
Iudic. 11. ctum, quia omnis promissio muneris conueniebat offi-
cio. Sacrificium itaque sanguinis immolatur, & nemo
est qui resistat. Sacrificium castitatis offertur & qui pro-
hibeat non inuenitur. Pater parricidium promisit, & so-
luitur: pater integritatem filiæ vouit, & tam piæ obla-
tionis non inuidetur affectus. Illic filia dolens sangui-
nem suum obtulit pro patriæ sponsione: hic tam pium
promissum nec hereditario munere nec propria soluitur
voluntate. Quo in negotio etiam nos vocamur in cul-
pam. Quam tandem? Quia nuptias prohibuimus illici-
tas? Vocent ergo in eandem culpam etiam Ioannem Ba-
Marc. 6. ptistam. Et cùm aliud nihil fortè habeamus quod pro- B
betur in nobis, hoc solùm condemnetur in nobis, quod
probatum est in Propheta. An erubescendum protuli-
mus auctorem? Quam verò causam aliam habuit ille
martyrij, repetite animo. Causa illius passionis certè hæc
fuit. *Non licet*, inquit, *tibi eam habere*. Si hoc de vxore
Mat. 14. hominis, quantò magis de virgine Deo consecrata? Si
hoc dictum est regi, quantò magis dicendum priuatis?
Gratias itaque diuinitati quòd hic nullus Herodes, atq;
vtinam nulla Herodias. Non licuit ergo pro virginitate
Esai. 1. sermonem dicere? Et cur scriptum est: *Iudicate pupillo,*
Psal. 67. *& iustificate viduam*? Et cur scriptum est: *Patris orpha-*
norum, & iudicis viduarum? Ergo castimoniæ & inte- C
gritati deditas deseremus, aut etiam condemnabimus?
At certè ipsis gentilibus inter aras & focos venerabilis
solet esse virginitas: & in quibus nulla meritorum est
pietas, nulla mentis integritas, in iis tamen carnis virgi-
nitas prædicatur. A profanis igitur cæremonijs virgines
nemo prohibebit, ab Ecclesias Dei virginitas arcebitur?
Illic coguntur, quod non docentur: hic interdicitur,
A. Gel- quod non licet non doceri? Illic præmiis reuocantur à
lius lib. 1. nuptiis, hîc ad nuptias coartabuntur iniuriis? Illic vio-
cap. 12. lentia fit vt capiantur, hic fiet violentia ne profiteantur?
Marc. 16. Et potest esse patientia sacerdotum, vt non vel morte
oblata, si ita necesse est, integritatis sacrificium vindice-
tur? Considerate quia virgines præ Apostolis resurre- D
ctionem Domini videre meruerunt. Certè hoc docuit
hodierna quæ decursa est lectio. Nam cùm in nouo mo-
Ioan. 19. numento (sicut Ioannes dixit) corpus positum esset Do-
mini Iesu, in suo autem monumento (sicut est secundùm
Mat. 27. librum Euangelij Matthæi) posuisse Ioseph Domini cor-
pus, obseruabat virgines. Bene & Matthæus monumen-
tum dixit nouum, ne ex monumento veteri resurrexisse
alius crederetur. Bene etiam secundùm spiritum in mo-
numēto iusti positum est, quia Christus à mortuis in no-
uo iusti resurgit affectu. Bene etiam secundùm litteram
alienum monumentum fuit, quia suum monumentum E
Dominus non quæsiuit. Habeant tumulum, qui sub le-
ge sunt mortis: victor mortis suum tumulum non habe-
bat. Non enim ille sepulchrum mortis desiderabat, qui
de morte trophæa referebat. Vidit ergo Maria resurre-
ctionem Domini: & prima vidit, & credidit. Vidit &
Maria Magdalena, quamuis adhuc ista nutaret.

Hoc loco non mediocrem aduertite quæstionem, ne
subdubitare de resurrectione Domini virgines debea-
Ioan. 20. tis. Videte quod meritū. Non sola carnis virginitas virgi-
nem facit, sed etiam mentis integritas. Denique Maria
Magdalena Dominum prohibetur tangere, quia nuta-
bat de resurrectionis fide. Illa igitur tangit Christum, F
quæ fide tangit: *Magdalena autem stabat ad monumentum*
foris plorans. Quæ foris est, plorat: nam quæ intus est,
plorare non nouit. Plorat autem, quia corpus non videt
Christi: & periisse putat, quia ipsa non cernit. Ergo Ma-
Ibid. ria foris, sed non Petrus, non Ioannes foris. Denique illi
currentes intrauerunt, & ideo non plorauerunt, & gra-
tulantes recesserunt. Illa quæ non introiuit, fleuit, non
credidit, fraude sublatum putauit: nec cum angelos cer-
neret, credendum arbitrabatur. Et ideo dicunt ei angeli:
Ibid. *Mulier quid ploras? quem quæris?* Hoc angeli dicunt, &
Dominus postea iisdem verbis repetiuit, vt sciatis quia
angelorum verba mandata sint Domini. Denique ea-
dem (vt dixi) etiam Dominus verba repetiuit, dicens:
Ephes. 4. *Mulier quid ploras? quem quæris?* Quæ non credit, mu-
lier est: nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in

A mensuram ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit:
non de sexu, sed de cunctatione conuicium est. Et bene
mulier quæ nutabat, quia iam virgo crediderat. Quid
ploras? hoc est, tu tibi es causa plorandi, tu tibi auctor
es flendi, quæ es Christi incredula. Ploras quia non vi-
des Christum: crede, & videbis. Adest Christus, nec vn-
quam iis à quibus quæritur, deest. Quid ploras, hoc est,
non lacrymis opus est, sed fide prompta, & Deo digna.
Noli cogitare mortalia, & non plorabis. noli cogitare
peritura, & flendi causam habere non poteris. Cur inde
ploras, vnde alii gratulantur? Quem quæris? hoc est:
Non vides quia adest Christus? non vides quia Christus
B est Dei virtus, quia Christus est Dei sapientia, quia Chri- 1. Cor. 1.
stus est sanctitas, quia Christus est castitas, quia Christus
est integritas, quia Christus natus est ex virgine, quia
Christus ex patre, & apud patrē, & in patre semper, na-
tus non factus, nec degener, sed semper verus Deus ex
Deo vero? *Tulerunt*, inquit, *Dominum de monumento,* Ioan. 20.
& nescio vbi posuerunt eum. Erras mulier quæ putas ab
aliis Christum de monumento esse sublatum, & non
potestate propria resuscitatum. Sed nemo tulit Dei vir-
tutem, nemo tulit Dei sapientiam, nemo tulit venera-
bilem castitatem. Non tollitur Christus de monumen-
to iusti, nec de suæ virginis secreto, & piæ mentis arca-
C no: & si qui volunt tollere, auferre non possunt. Tunc
ait illi Dominus: *Maria, respice ad me*. Quando non
credit, mulier est: quando conuerti incipit, Maria vo- Ibid.
catur: hoc est, nomen eius accipit quæ parturit Chri-
stum. Est enim anima quæ spiritaliter parit Christum.
Respice, inquit, ad me. Qui Christum respicit, emenda- Ibid.
tur; errat autem qui Christum non videt. Et ideo illa
conuersa respexit, & dixit: *Rabbi, quod interpretatur*
magister. Quæ respicit, conuertitur: quæ conuertitur, Ibid.
plenius intuetur: quæ videt, proficit. Et ideo magi-
strum appellat, quem mortuum esse credebat: alloqui-
tur quem putabat amissum. *Noli*, inquit, *me tangere*: 1. Cor. 1.
hoc est, etsi correptionis tentamenta sunt, non tangit
D tamen Christum nutantis affectus. Noli, inquit, me
tangere, hoc est, noli tangere Dei virtutem, Dei sapien-
tiam, reuerendam integritatem, honorabilem castita-
tem. *Sed vade ad fratres meos*. Quid est aliud dicere,
nisi, Iam noli foris flere? Vade ad electos, & ad obser-
uantissimos sacerdotes, *& dic illis: Ascendo ad patrem*
meum, & patrem vestrum: Deum meum, & Deum ve-
strum. Quid est aliud dicere, nisi ne mulier hinc moueas
quæstionem? Certè à perfectioribus quære, dicent tibi,
quæ distinctio sit inter patrem meum, & patrem ve-
strum. Nam qui iuxta diuinam generationem pater mi-
hi est, is iuxta adoptionē pater vester est. Patrem meum
E dicendo, a creaturis se Dei filius separauit: Patrem
vestrum dicendo, adoptionis spiritalis gratiam designa-
uit. Ita & Deum meum dicendo, mysterium suæ incar-
nationis ostendit: vt quem patrem naturaliter habet,
Deum appellet propter suscepti corporis sacramentum.
Deum quoque vestrum cum dicit profectum in nobis
suæ operationis ostendit.

Et verè Deus noster factus est nobis, ex quo passus
est Christus, quando, vt alia omittam, pro integritate
seruanda mori virgines sunt paratæ. Nihil de causa, ni-
hil de persona loquor. Vbi enim Domini gratia, ibi de-
F bet esse pax Domini. Nec quemquam publicè arguo,
sed me ipsum defensatum venio. Accusati enim sumus:
& nisi fallor, accusatores nostri plerique de vobis sunt.
Horum ergo affectus redarguere malo, quàm personas
prodere. Criminis autem inuidia hæc est, quia suadeo
castitatem. Qui hoc non libenter accipit, ipse se prodit,
Virginitatem, inquit, doces, & persuades plurimis.
Vtinam conuinceret, vtinam tanti criminis probaretur
effectus. Non vererer inuidiam, si efficaciam recogno-
scerem. Atque vtinam me exemplis potius argueretis,
quàm sermonibus cæderetis. Sed vereor ne præuarica-
tores mihi apposuisse videar, qui me alienis commen-
dent laudibus. Initiatas, inquit, sacris mysteriis, & con-
secratas integritati puellas nubere prohibes. Vtinam
possem reuocare nupturas, vtinam possem flammeum
nuptiale pio integritatis mutare velamine. An indi-

gnum videtur, vt sacratæ virgines à sacrosanctis altaribus G non abducantur ad nuptias? Et quibus licet sponsum eligere, non licet Deum præferre? In me ergo facti conditio mutatur, vt pro opprobrio mihi cedat quod semper spectauit ad gratiam sacerdotum? iacere semina integritatis, & virginitatis studia prouocare. Quæro enim vtrum quasi improbum hoc, an quasi nouum, an quasi inutile reprehendatur. Si quasi improbum, improba ergo vota sunt omnium, improba vita angelorum, quam gratia resurrectionis imitatur. Qui enim non nubunt neque ducunt vxores, erunt sicut angeli in cælo. Qui hoc vtique reprehendit, resurrectionis vota condemnat. Itaque improbum videri non potest, quod hominibus pro præmio constitutum est: nec potest, eius rei species displicere, cuius veritas & in fructu est, & in voto. (Matt. 22. Ioan. 20.) H

Sed esto, non sit improbum, numquid nouum est? Nos enim noua omnia quæ Christus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus via Christus est. (Ioan. 14.) Si igitur Christus non docuit quod docemus: etiam non id detestabile iudicamus. Discutiamus ergo vtrum Christus integritatem docuerit, an repudiandam putauerit. *Et sunt*, inquit, *spadones, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum*. (Mat. 19.) Est ergo præclara militia, quæ regno cælorum militat. Itaque iam tunc Dominus docuit esse debere intemerata studia castitatis. Vnde & Apostoli eam ceteris præeminere cernentes, *si ita est causa*, aiunt, *viri cum vxore, non expedit nubere*. (Ibidem.) I Quo dicto & grauiora iudicauerunt onera vinculi coniugalis, & veræ integritatis gratiam prætulerunt. Sed Dominus qui sciret prædicandam omnibus integritatem, imitandam paucis: *Non omnes*, inquit, *capiunt verbum istud, sed quibus datum est*. (Ibidem.) Non est communis plurimis, & vulgatis integritas: nec pro infirmitate permittitur, sed pro virtute conceditur. Denique cùm dixisset: Et sunt spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum: vt ostenderet hoc non mediocris esse virtutis: *Qui potest*, inquit, *capere, capiat*. (Ibid.) Et ideo post hoc verbum K offeruntur pueri ad benedicendum, qui corruptelæ expertes, integritatis munus immaculata ætate seruarent. Talium, enim est regnum cælorum, qui in pueri'em castimoniam tamquam in naturam infantium corruptelæ ignoratione remeauerint. Est ergo etiam cælesti voce probata virginitas, Dominicisque expetenda præceptis. Quo loco magisterium diuinæ vocis imitemur. Nam cum in superioribus coniugium memorauerit non esse soluendum nisi ex causa fornicationis, in posterioribus integritatis gratiam donúmque contexuit, vt doceret non damnandas esse nuptias, sed probandas: nuptiis tamen ipsis integritatis studia præferenda. (Ibidem.) Quis enim tam auersus à vero qui nuptias damnet? Sed quis tam alienus à ratione, qui coniugij onera non sentiat? L Etenim *mulier innupta & virgo, cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam & quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro*. Et præter has molestias quamuis nubendo non peccet, contritionem tamen habebit carnis huiusmodi. (1. Cor. 7.) Grauis enim partus labor est grauis creandorum & erudiendorum liberorum molestia. Quibus ante præscripsit, ne quis huiusmodi auerteretur iniuriis. Multæ enim in partus doloribus cõstitutæ, coniugio se renuntiare dicunt: multi etiam matrimonij onera non ferentes, alieno ab vxore se auertuntur affectu. M Et ideo Apostolus ante præmisit: *Vinctus es vxori? noli quærere solutionem*. (Ibid.) Et bene ait: Vinctus es. Quodam enim vir & vxor nexu inter se amatorio copulantur, & quibusquam inuicem sibi habenis amoris adstricti sunt.

Bona igitur vincula nuptiarum, sed tamen vincula: & si vincula, tamen vincula charitatis: bonum coniugium, sed tamen à iugo tractum, & iugo mundi: vt viro potiùs cupiat placere, quàm Deo. (Prou. 27. Matt. 16. Ibid.) Bona etiam vulnera charitatis, & osculis præferenda. Vtiliora enim vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Denique Petrus vulnerat. Iudas osculatur. Illum oscula condemnat, hunc vulnus emendat. Illius osculis proditionis venena funduntur, istius lacrimis culpa lauatur. Itaque vt ostenderet sermo propheticus bona vulnera charitas, Ecclesia dicit in Canticis Canticorum: *Quia vulnerata charitate ego sum*. (Cant. 2.) Nemo ergo vel qui coniugium elegit reprehendat integritatem: vel qui integritatem sequitur, condemnet coniugium. Namque huius sententiæ aduersarios interpretes damnauit iam dudum Ecclesia, eos scilicet qui audeant soluere copulam coniugalem. Audite enim quid dicat sacrosancta Ecclesia: *Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis*. (Cant. 7.) Multi agri fructus habent, sed ille melior est qui & fructibus redundat, & floribus. Est ergo Ecclesiæ ager diuersis fœcundus copiis. Hic cernas germina virginitatis flore vernantia, illic tamquam in campis siluæ viduitatem grauitate pollentem, alibi tanquam vberi fruge coniugij Ecclesiæ segetem replentem mundi horrea, ac veluti maritatæ vineæ fœtibus, torcularia Domini Iesu redundantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat. Nec improbum igitur nec nouum integritatis est studium. Videamus ne fortè inutile iudicetur. Nonnullos enim dixisse audiui quòd periit mundus, defecit genus hominum, coniugia labefactata sunt. Quæro quis tandem quæsiuit vxorem, qui non inuenerit? Quando fuerint bella pro virgine? Quis vmquam pro virgine sit peremptus? De coniugiis autem ista nascuntur, vt perimatur adulter vxoris, raptor præliis appetatur. Ista reipublicæ semper damno fuerunt. Pro virgine sacra nemo damnatus est, quia castitatem non pœna cohibet, sed religio auget, fidésque conseruat. Si quis putat igitur consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia vbi paucæ virgines, ibi etiam pauciores homines: vbi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorem. Discite quantas Alexandrina, totiusque Orientis & Africana Ecclesia quotannis sacrare consueuerint. Pauciores hîc homines prodeunt, quàm illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarum vsu non inutilis virginitas existimatur, præsertim cùm per virginem salus venerit, orbem fœcundatura Romanum. Quòd si quis hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas vxores degere, quia frequentius possunt parere incontinentes. Nulla peregrinanti marito fidem seruet, ne damnum faciat prolis futuræ, & partus frequentioris amittat ætatem.

Sed difficilior fit via adolescentioribus ad nuptias impetrandas. Quid si fortè commodior? Quæro enim cum his aliquem habere tractatum, qui arcendæ virginitatis sententiam gerunt. Itaque qui sunt isti, discutere debemus: vtrum qui vxores habent, an qui non habent. Si qui habent, timere non debent: vxores eorum iam virgines esse non possunt. Si qui non habent, non sibi iniuriam facient, quòd eius tantùm nuptias sperauerunt, quæ nuptura non esset. An fortasse patres pro filiarum coniunctione sollicitì, molestè ferunt virgines consecrari? Nec hi quod vereantur habent, si sequantur consilium. Inter paucas sine citiùs eligentur. Aiunt etiam plerique maturioris ætatis virgines esse velandas. Neque ego abnuo, sacerdotalis esse cautionis debere, vt non temerè puella veletur. Spectet planè, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris. Spectet maturitatem verecundiæ, examinet grauitatis canitiem, morum senectam, pudicitiæ annos, animos castitatis. Tum deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas, si hæc præsto sunt, non deest virgini longæua canities: si hæc desunt, differatur puella moribus quàm annis adolescentior. Non ergo ætas reiicitur florentior, sed animus examinatur. Et certè Theclam non senectus, sed virtus probauit. Et hinc quid plura contexam, cùm omnis ætas habilis Deo, perfecta sit Christo? Denique non virtutem ætatis appendicem dicimus, sed virtutis ætatem. Nec mirere in adolescentulis professionem, cùm legeris in paruulis passionem. Scriptum est enim: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*. (Psal. 8.) An dubitamus si eum vsque ad continentiam sequatur adolescentia, quem vsque ad mortem confitetur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ nubiles Christum sequantur ad regnum, quem

etiam pueri ſequebantur in deſertum? Sicut legimus
Mat. 14. quia ſaturata ſunt de quinque panibus quatuor millia A
hominum, exceptis, inquit, pueris & mulieribus. Nolite
Mar. 2. te ergo à Chriſto arcere infantes, quia & ipſi pro Chriſti
Matt. 19. nomine ſubiere martyrium. Talium eſt enim regnum
cælorum. Vocat eos Dominus, & tu prohibes? De
ipſis enim Dominus ait: *Sinite eos venire ad me.* Nolite
adoleſcentulas arcere, de quibus ſcriptum eſt: *Propterea
adoleſcentulæ dilexerunt te, & introduxerunt te in domum ma-*
Cant. 1. *tris ſuæ.* Nolite poſtremo à Chriſti charitate etiam
paruulos ſeparare, quem etiam intra matris vterum ad-
Cant. 8. huc poſiti exultatione prophetica fatebantur. In ipſis ad-
Luc. 1. huc Eccleſiæ principiis turbæ requirebant eum. Qua
Luc. 4. ratione? *Quia manus*, inquit, *imponens curabat eos.* Nec B
tempus ad ſanandū, nec locus quæritur. Omnibus enim
locis omnibúſque temporibus non eſt prætermittenda
medicina. Intra domum Maria ab angelo benedicitur;
intra domum Dauid vngitur in prophetam. Vbique Ie-
Luc. 1. ſus curat, vbique ſanat: in itinere, in domo, in deſerto.
2. Reg. 16. In itinere curatur quæ fimbriam tetigit: in domo prin-
Matt. 19. cipis ſynagogæ filia reſuſcitatur: in deſerto turba ſana-
Marc. 5. tur. Denique ſic habes: *Cum autem ſol occidiſſet, omnes*
Luc. 4. *qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum.
At ille ſingulis manus imponens curabat eos.* Sanabat ergo &
in deſerto, & occidente iam ſole, & ſanabat manus im-
ponens, vt & Deum ſe & hominem demonſtraret. C
Non immerito igitur facta iam die turbæ requirebant
eum. Video ordinem. Sole occidente ægri deferuntur
ibidem. ad Chriſtum, facta autem die turbæ requirebant eum.
Quando enim niſi per diem quæritur Chriſtus? Nam
qui in luce ambulat, non recedit à Chriſto. Itaque nox
habebat adhuc ægrotantium gemitus, dies iam fidem
plebis, iam lætitiam ſanatorum: vt quod ſcriptum eſt,
compleretur: *Ad veſperum demorabitur fletus, & ad ma-*
Pſal. 29. *tutinum lætitia.* Quæ enim turbæ maior gratia, quàm vt
etiam in deſertum locum Chriſtum ſequatur? In quo
ille docet, à perfecto abeſſe debere iactantiã. Non enim
ſanandorum copiam, ſed operum iactantiã declinabat. D
Et nos igitur ſi ſalui eſſe deſideramus, vel ſi iam mere-
mur ſanitatem, procul à luxuria, procul à laſciuia, tam-
quam in arido vitæ iſtius & ieiuno ſolo, quadam ſiti cor-
poris fugitantem deliciarum Chriſtum ſequamur. Se-
quamur per diem. Adeſt Eccleſiæ dies quem Abraham
Ioan. 8. vidit, & gauiſus eſt. Sequamur ergo per diem Chriſtum.
Cant. 3. Non enim in noctibus reperitur. *In cubili*, inquit,
*meo, in noctibus quæſiui quem dilexit anima mea: quæſiui eum,
& non inueni eum: vocaui eum, & non obaudiuit me.* Non
in foro, nec plateis Chriſtus reperitur. Denique nec illa
Ibid. eum in foro & in plateis potuit reperire, quæ dixit:
Exurgam, ibo, & circuibo in ciuitate, in foro & in plateis, E
& quæram quem dilexit anima mea. Quæſiui eum, & non
inueni eum, vocaui eum, & non obaudiuit me. Ne
Epheſ. 2. quaquam igitur ibi quæramus Chriſtum, vbi inuenire
1. Cor. 1. non poſſumus. Non eſt Chriſtus circumforaneus. Chri-
Ioan. 5. ſtus enim eſt pax, in foro lites: Chriſtus iuſtitia eſt, in
1. Ioan. 6. foro iniquitas: Chriſtus operator eſt, in foro inane
In lib. de otium: Chriſtus charitas eſt, in foro obtrectatio: Chri-
Viduis. ſtus fides eſt, in foro fraus atque perfidia: Chriſtus in
Eccleſia eſt, in foro idola. Et vt illa vidua quam in alio
perſtrinximus libro, cognoſcat non obtrectandi me lo-
cutum illa ſtudio, ſed monendi, neque non aſperum, ſed
ſollicitum, gratiam reconciliationis accipiat. In Eccleſia F
vidua iuſtificatur, in foro circumuenitur. Fugiamus er-
go forum, fugiamus plateas. Prudentiam autem notam
aſſume tibi & cuſtodias te à muliere aliena. Per feneſtrã
enim de domo ſua in plateas proſpicit. Fugiamus pla-
teas. Non enim iniuria tantummodo eſt non inueniſſe
Prou. 7. quem quæras, ſed etiam plerumq; vbi non oportet quę-
ſiſſe, vulnus eſt: quęſiſſe in domibus virorum qui ſibi
falsò doctorum nomen adſumunt, quæſiſſe procacius
quàm verecundius. Ergo caueamus exemplo illius, ne
nos cuſtodes inueniant qui circumeunt ciuitatem. *Inue-*
Cant. 5. *nerunt*, inquit, *me cuſtodes qui circumeunt ciuitatem: percuſſe-
runt & vulnerauerunt me, & tulerunt pallium meum à me
cuſtodes murorum.* Non in ſe, filiæ, ſed in nobis vulnera-
tur Eccleſia. Caueamus igitur ne lapſus noſter, vul-

nus Eccleſiæ fiat: ne quis à nobis pallium auferat, hoc
eſt, amictum prudentiæ, inſigne patientiæ, quo mollio-
ris ambitio veſtis exuitur. *Qui enim mollioribus veſtibus* Mat. 11.
induuntur, in domibus regum ſunt. Nobis autem pallium
dedit Chriſtus, quo Apoſtolos ſuos & corpus ſuum ipſe
veſtiuit. Quod denique iubet te dare ſi quis à te tuni- Matt. 5.
cam petat, vt dimittas ei & pallium: id eſt, inſigne phi-
loſophiæ tuæ tradas, & quaſi amictu prudentiæ tuæ eum
qui ante nudus fuerat, circumueſtias. Ibi igitur filiæ
Chriſtum quæramus, vbi quærit Eccleſia, in montibus
boni odoris, qui excelſorum ſublimitate factorum, ſua-
uem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant.
Fugit enim plateas, fugit conuentus, & ſtrepitus fori,
iuxta quod ſcriptum eſt: *Fuge fraternus meus, & ſimilis
eſto ceruo aut hinnulo ceruo in montes aromatum.* Serpentinis Cant. 8.
enim inuiſus colubris & effugitans canum, atque humi
reptantibus infeſtus ſerpentibus, neſcit habitare niſi in
ſublimitate virtutum, neſcit commorari niſi in talibus
Eccleſiæ filiabus, quæ poſſunt dicere: *Chriſti* enim *bonus
odor ſumus Deo*, ſed quibuſdam odor mortis in mortem, 2. Cor. 2.
in iis qui pereunt: quibuſdam odor vitæ in vitam in iis
vtique qui odorem reſurrectionis Dominicæ viuida fide
ſpirant. Iſti ſunt aromatum montes, qui Domini corpus
Ieſu acceperunt, & in linteis cum aromatibus ligaue-
runt. Quicumque enim crediderunt quia Ieſus mor- Ioan. 19.
tuus eſt, & ſepultus eſt, & reſurrexit: hi excelſum
veræ cacumen fidei virtutum faſtigiis extulerunt. Vbi
ergo Chriſtus quæritur? In pectore prudentis ſcilicet
ſacerdotis.

Et quoniam de deſerto tractatus hic ſumitur: vbi Cant. 2.
quærendus ſit, etiam ipſe monſtrat, dicens: *Ego flos
campi, & lilium conuallium, tamquam lilium in medio ſpi-
narum.* Ecce alium locum, in quo ſolet Dominus di-
uerſari, immò non in vno, ſed in pluribus. Ego, in-
quit, flos campi: quia patentem ſimplicitatem puræ
mentis frequentat. Et lilium conuallium. Flos enim hu-
militatis eſt Chriſtus, non luxuriæ, non voluptatum,
non laſciuiæ, ſed flos ſimplicitatis, flos humilitatis.
Tamquam lilium in medio ſpinarum. Nonne inter aſ-
peritates laborum, contritionéſque animorum boni
flos odoris aſſurgit; quia contrito corde Deus placatur?
Hoc eſt deſertum filiæ, quod ducit ad regnum, hoc eſt
etiam deſertum quod floret, vt lilium, iuxta quod ſcri-
ptum eſt: *Lætare ſterilis, & exulta deſertum, & flo-* Eſai. 35.
reat vt lilium. In hoc deſerto filiæ, arbor illa bona Matt. 7.
fructifera; quæ bonos fructus facit, incipit brachia
factorum ſuorum diffundere, verticem diuinitatis attol-
lere. Iuxta quam noſtræ ligna ſiluæ fruteſcant: quia ſi-
cut arbor mali inter ligna ſiluæ, ita fraternus meus
inter medium filiorum, vt videns hoc Eccleſia lætetur
& gaudeat, dicens: *In vmbra eius concupiui & ſedi,*
& fructus eius dulcis in faucibus meis. Videns, inquam, Cant. 2.
hoc Eccleſia, & fidei noſtræ iam læta ſucceſſu dicat: Ibid.
Inducite me in domum vini, & ordinate in me charitatem.
Charitas non poteſt eſſe ſine fide. Tres enim ſunt
velut vades Eccleſiæ, ſpes, fides, charitas. Cùm ſpes Ibid.
acceſſerit, fides fundata fuerit, ordinatur charitas,
Eccleſia copulatur. Didiciſti ergo vbi Chriſtum requi-
ras, diſce etiam quemadmodum poſſis mereri, vt ille
te quærat. Excitat Spiritum ſanctum, dicens: *Exurge
aquilo, & veni auſter, aſpira hortum meum, & profluant
aromata mea. Deſcendat fraternus meus in hortum ſuum,
& manducet fructum pomiferarum ſuarum.* Hortus ver-
bi, animæ vernantis affectus eſt, & in pomiferis vir- Cant. 4.
tutis eſt fructus. Venit ergo: & ſiue manduces, ſiue Cant. 5.
bibas, ſi Chriſtum inuocas, adeſt, dicens: *Venite
manducate panes meos, & bibite vinum meum*, ſiue etiam
dormias, pulſat ad ianuam. Venit, inquam, frequenter, Prou. 9.
& per proſpectum mittit manum ſuam, ſed non ſemper,
nec ad omnes, ſed ad eam animam quæ poteſt dicere: Cant. 5.
Nocte exui me tunica mea. Etenim in hac ſæculi no-
cte priùs tibi corporalis vitæ amictus eſt exuendus.
Exuit enim ſe carne Dominus, vt pro te de domina- Ibid.
tionibus & poteſtatibus mundi iſtius triumpharet. *Quo-
modo induã illam?* Vide animam a Deo deuota quid dicat.
Sic ſe actus corporis & terrenos exuit mores, vt neſciat

quomodo, etiam si velit, rursus possit induere. *Quomodo induam illam?* Hoc est, qua verecundia: quo pudore? qua postremò memoria? Consuetudo enim boni, Ibid. vsum prauitatis veteris amisit. *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Didicisti in Euangelio, quòd pedes lauare, fidei mysterium, humilitatis insigne, sit iuxta quod Ioan. 13. scriptum est: *Si ego laui pedes vestros dominus & magister, quanto magis vos debetis alter alterius pedes lauare?* Sed hoc ad humilitatem pertinet.

Ibidem. Quantum veró ad mysterium, pedes debet lauare suos qui vult partem habere cum Christo. *Si enim non lauero,* inquit, *tibi pedes, non habebis partem mecum.* Cùm hoc Petro dicitur, quid de nobis censetur? Qui laui igitur pedes, non necesse habet iterum lauare: & ideo caueat, ne inquinet eos. Et bene sancta Ecclesia dicit: *Laui pedes* Cant. 5. *meos.* Non dicit, Quomodo iterum lauabo eos, sed quomodo iterũ inquinabo eos: quasi oblita maculæ veteris oblita contagij. Admonet igitur in ministerio corporali, quemadmodum spiritale debeamus actuum nostrorum diluere vestigium. itaque pedes cùm semel laueris æterni fontis irriguo, & mysterij mandaueris sacramento, caue iterum corporeæ cupiditatis illuuiem, ne lutulenti actus sordibus inquinentur. Isti sunt pedes quos Dauid lauit in spiritu, qui te docet quemadmodum eos inquinare non possis, dicens: Stantes erant pedes nostri in Psal. 121. atriis tuis Hierusalem. Vtique hic non corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cælo haberet corporis pedes? Hierusalem enim, sicut Paulus te docuit, in cælo est. Et idem te docuit quemadmodum in cælo stare possis, cùm dicit: *Nostra autem* Hebr. 12. *conuersatio in cælis est.* Conuersatio morum, conuersatio Philip. 3. factorum, conuersatio fidei. Quisquis sic viuit, potest dicere: *Fraternus meus misit manum suam per prospectum, & venter meus turbatus est ad illum: surrexi aperire fratri meo.* Cant. 5. Bonum est vt ad aduentũ Domini interiora turbentur. Si ad angeli aduentum Maria turbata est, quanto magis ad Christi nos turbamur aduentum: Influentibus quippe diuinis, corporeus peregrinatur affectus, & vsus ille exterioris hominis exolescit. Et tu turbare, & tu Luc. 1. festina. Festinantes illi agnum manducare præcipiuntur. Surge, aperi, ad ianuam Christus est, vestibula domus tuæ pulsat: si aperueris, introibit, & introibit cum patre. Exod. 12. Nec solum eùm ingressus fuerit, mercedẽ relinquit, sed etiam priùs quã ingrediatur, mercedẽ præmittit. Adhuc anima turbatur, adhuc parietes domus suę palpat, adhuc ostium quærit vbi Christus est adhuc soluit vinculum Apoc. 3. carnis, & corporis claustrum, adhuc Christus foris pulsat. *Manus,* inquit, *meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei myrrha plenis in manibus clausuræ.* Quam myrrham stillant Cant. 5. animæ manus, nisi illam quam obtulit iustus ille Nicodemus magister in Israel, ille qui meruit lauacri primus audire mysteriũ, qui attulit mixturam myrrhæ & aloes Ioan. 3. quasi libras centum, & misit in corpus Iesu: Perfectum Ioan. 19. vtique odorem fidei attulit. Hunc odorem fragrat anima quæ Christo aperire incipit: vt accipiat primum odorem dominicæ sepulturæ, & credat quia caro eius non vidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit: sed æterni illius floris, & semper virentis odore Psal. 15. & Act. 2. condita surrexit. Quomodo enim poterat vel in carne marcescere, cuius nomen vnguentum exinanitum est: Exinaniuit se vt spiraret tibi. Semper vnguentum hoc erat, sed erat apud patrem, erat in patre. Olebat tantum angelis & archangelis, tanquam intra vas cæli. Aperuit Can. 1. os pater dicens: *Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.* Descendit filius, repleta sunt omnia nouo odore verbi. Eructauit cor patris verbum bonum, fragrauit fi- Esai. 49. lius, spiritus sanctus exhalauit, atque per omnium se Psal. 44. corda diffudit. *Diffusa est enim charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum.* Ipse Dei filius in corpore Rom. 5. tanquam in vase odorem primo cohibebat suum, opperiens tempus, sicut ait: *Dominus dat mihi linguam eru-* Esai. 50. *ditionis: vt, sciam quando oporteat dicere sermonem.* Venit hora, aperuit os, exiuit vnguentum, quando virtus exibat de eo. Hoc vnguentum exinanitum est super Iu- Luc. 6. dæos, & collectum est à gentibus. Exinanitum in Iu-
G dæa & redoluit in omnibus terris. Hoc vnguento vncta est Maria, & virgo concepit, virgo peperit bonum odo- Cant. 1. rem, Dei filium. Hoc vnguentum effusum est super aquas, & sanctificauit aquas. Hoc vnguento vncti sunt tres pueri, & humorem iis flamma rorauit. Hoc Daniel vnctus est, & leonum ora molliuit, feritatémque per- Dan. 3. mulsit. Fluit hoc vnguentum quotidie, & numquam Dan. 6. deficit. Accipe vas tuum virgo, & accede, vt possis hoc vnguento repleri. Accipe vnguentum æstimatum trecentis denariis: sed gratis datum, non venditum, vt om- Ioan. 12. nes haberent. Gratis virgo vngere, noli contristari sicut Ibidem. Iudas, quia hoc vnguentum effunditur, sed consepeli te H in Christum. Claude sanè vas tuum, ne vnguentum effluat. Claude integritatis claue, loquendi verecundia, abstinentia gloriandi. Hoc quæ habet vnguentum, Christum recipit. Et ideo quæ habebat, ait: *Aperui,* inquit, *fratri meo, frater meus transiuit.* Quomodo transiuit: id est, mentis interna penetrauit, sicut dictum est Ma- Cant. 5. riæ: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Viuum Luc. 2. enim verbum Dei sicut gladius acutus, penetrans Hebr. 4. corporalium repagula cogitationum, cordis interna rimatur.

Et tu igitur anima vna de populo, vna de plebe (ne- I que enim Christus stupet aliqua sæcularium discrimina dignitatum, nec auratam vestem, aut monile pretiosum, aut nobilia coruscantium gemmarum serta miratur, quorum dispendiis sæpe lis mouetur in Ecclesia, pax fugatur: certè tu vna de virginibus, quæ corporis tui gratiam splendore mentis illuminas (propior es quæ Ecclesiæ comparatis) tu, inquam, in cubiculo tuo, & nocturno tempore constituta, semper meditare Christum, & eius aduentum omnibus sperato momentis. Si tardare tibi videtur, exurge. Tardare videtur cùm diu dormis, tardare videtur cùm ab oratione vacas, tardare videtur cùm vocem non excitas psalmis. Primitias vigiliarum tuarum Christo dicato, K primitias actuum tuorum Christo immola. Audisti in superioribus quia vocauit te, dicens: *Veni à Libano sponsa, veni à Libano, transibis & pertransibis a principio fidei.* Transibis in sæculum certatura, pertransibis ad Christum triumphatura de sæculo. Audisti quia te a leonum Cant. 4. & pardorum, id est, à spiritalium nequitiarum incursionibus separauit, audisti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum, audisti quia vestimentorum tuorum aromata, hoc est, bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit, audisti quia hortus es clausus, suauium pomiferarum refertus fructibus. Pete igitur vt aspiret, tibi Spiritus sanctus, spiret supra cubile L tuum, atque odorem piæ mentis, & gratiæ spiritalis accumulet. Respondebit tibi: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Audis vocem pulsantis ad ianuam, & dicentis: *Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea:* charitate proxima, simplicitate columba, virtute Cant. 5. perfecta: *quia caput meum plenum est rore.* Sicut enim ros cæli nocturnas amouet siccitates, ita ros Domini no- Ibid. stri Iesu Christi nocturnis & sæcularibus tenebris æternæ vitæ stillauit humorem. Hoc est caput quod æstu mundi nesciuit arescere. Vnde ait: *Quia si in humido hæc faciunt, in arido quid facient.* Hoc igitur caput rorat aliis, sibi abundat. Et bene abundat caput Christi, quia ca- M put tuum Christus est, qui plenus est semper, nec liberalitatibus exhauritur suis, aut diuturna deficit largita- Luc. 23. te. In hoc caput ferrum non ascendit, quod est instru- 1. Cor. 11. mentũ belli, insigne discordiæ. Nunc specta, & vide, ros ille qualis sit scilicet non vulgaris humoris. *Cincinni autem mei guttarum noctis.* Noli proxima mea accipere cincinnos corporalium capillorũ. Non illa ornamenta, sed Cant. 5. crimina sunt: lenocinia formæ, non præcepta virtutis. Alios cincinnos Nazaræus habet, in quibus ferrum non ascendit, quos nemo præcidit: qui non calamistris compositi, & arte digesti, sed multiplici crispantes virtutũ nitentiũ gratia refulserunt. Disce in historia quales Nazaræus cincinnos habeat, quos quãdiu Samson habuit in- Iudic. 16. tactos, numquã vinci potuit. Cincinnos perdidit, & meritũ virtutis amisit. Audita igitur voce verbi, quam exue- Cant. 5. ras tunicã nocte, ne quæsieris quemadmodũ induas eã.

A Offunditur enim, & frequenter offertur per nequitiam spiritalem. Quemadmodum, inquam, induas eam, obliuiscaris, & nescias, quasi iam Dominus adsistat, exors corporalium vinculorum turbata consurgas, internam orationibus præpares mentem dum surgis, vt ex humilibus ad superna contendas, & studeas fores tui cordis aperire: dum manus tuas tendis ad Christum, fidelem tua gesta spirabunt odorem. Admoue igitur manus naribus tuis & odorem actuum tuorum indefessa ac peruigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dexteræ tuæ, & fragrantiam resurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui sudabunt, hoc est, fidei veræ gratiam spiritalia gesta fragrabunt. Capis ergo virgo ex B interiore tuo corpore voluptatem, & ipsa tibi dulcis, ipsa tibi suauis es, ipsa tibi (quod peccantibus sæpe contingit) non incipis displicere. Plus enim tibi placebit nuda simplicitas, corporeæ fraudis exuta tegminibus. Talem te Christus desiderauit, talem te Christus elegit. *Psal. 33.* Aperto itaque ingreditur ostio. Neque enim potest fallere, qui se ingressurum esse promisit. Complectere igitur quem quæsisti: accede ad ipsum, & illuminaberis: tene illum, roga ne cito abeat, & obsecra non recedat. Verbum enim currit: fastidio non capitur, negligentia non tenetur. Exeat anima tua in verbo eius, & cælestis sermonis insiste vestigio: cito enim transit. Denique quid ait illa? *Quæsiui eum, & non inueni illum: vocaui* C *Cant. 5.* *eum, & non exaudiuit me.* Ne putes displicere te, quæ vocasti, quæ rogasti, quæ aperuisti, quòd tam citò abiit. Sinit nos sæpe tentari. Denique turbis rogantibus ne recederet, quid ait in Euangelio? *Et aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum.* Sed *Luc. 4.* etiam si tibi ille abisse videtur, tu rursus explora. Noli iam Deo deuota illos metuendos circumforaneos intelligibiles timere custodes, noli timere eos qui circumeunt ciuitatem, noli vulnera formidare, quæ se- *Cant. 5.* quentibus Christum nocere non possunt. Etiam si corpus tuum, hoc est vitam corporis tui auferant, vicinus est Christus: quem cum inueneris, vbi cum eodem D commorari debes agnosce, ne forte ante discedat. Citò enim deserit negligentes.

Quis igitur te nisi sancta Ecclesia debet docere, quemadmodum Christum teneas? Immò iam docuit, si quæ legis intelligas. *Quàm modicum*, inquit, *fuit cum transiui ab ipsis! donec inueni quem dilexit anima mea: tenui eum,* *Cant. 3.* *& non relinquam eum.* Quibus igitur Christus tenetur? Non iniuriæ nexibus, non restium nodis: sed vinculis charitatis, mentis habenis stringitur, & animæ tenetur affectu. Si vis & tu tenere Christum, quære iugiter, nec pœnam metuas. Inter supplicia enim frequenter corporis inter ipsas persecutionem manus Christus meliùs E inuenitur. *Ibidem.* Quàm modicum, inquit, fuit, cùm transiui ab ipsis! Exiguo enim spatio breuique momento cùm persecutorum manus euaseris, nec succubueris potestatibus mundi, tibi Christus occurrit, nec te diu tentari patitur. *Ibidem.* Quæ sic Christum requirit, quæ Christum inuenit, potest dicere: *Tenui eum, nec relinquam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum eius quæ me concepit.* *Ephes. 2.* Quæ est domus matris tuæ, & cubiculum eius, nisi internum tuæ secretúmque naturæ? Hanc domum serua, huius domus mundato penetralia, vt cùm immaculata domus fuerit, nec vllius adulterinæ conscientiæ sordibus inquinata, spiritalis domus in sacerdotium sanctum lapide angulari coagmen- F *Mat. 18.* tata consurgat, & Spiritus sanctus habitet in ea. *Cant. 5.* Quæ sic Christum requirit, quæ sic Christum obsecrat, non relinquitur ab eo, immò etiam frequenter reuisitur. Est enim nobiscum vsque ad consummationem mundi. Ergo Christus repertus est, & tenetur, & repertus est ille qui per fenestram tuam manum misit. Quæ est fenestra nostra, nisi per quem opera Christi videmus, oculus scilicet animi, & mentis obtutus? Et ideo virgo per fenestram tuam Christus introeat, Christus manum suam mittat per fenestram, tibi veniat verbi non corporis amor. Si igitur per fenestram tuam manum mittit Dei verbum, vide quemadmodum fenestras tuas præpares, vide quemadmodum ab omni puluere delictorum detergere debeas. Nihil tetrum habeat, nihil adulterinum fenestra virginis. Procul stibium, & ceteras affectati fucatas decoris, procul adulterini amoris illecebras. Similis aurium causa est: quibus non suspendenda onera, non figenda vulnera; sed vnus ornatus est, audire quod prosit. Ianuam quoque tuam disce temporibus obserare nocturnis, non facilè quisquam patentem reperiat. Sponsus ipse vult clausam esse cùm pulsat. Ianua nostra os nostrum est. Christo propemodum soli debet aperiri, nec aperiatur nisi ante pulsauerit Dei verbum. Denique ideo scriptum est: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus;* ne facilè aperiat os suum, nec *Cant. 4.* B vulgari resignet alloquio. Neque enim de ipsis diuinis decet, nisi verbo Dei interpellata, respondeas. Quid tibi cum ceteris? Soli Christo loquere, soli fabulare Christo. Si enim vt mulieres in Ecclesia taceant scri- *1. Cor. 14.* ptum est; quantò magis non decet patere virginis ianuam, non decet viduæ patere fores? Citò insidiator pudoris obrepit, citò verbum excipit, quod reuocare desideres. Si Euæ clausa fuisset ianua, nec Adam deceptus fuisset, nec respondisset interrogata serpenti. *Gen. 3.* Introiuit mors per fenestram, hoc est, per Euæ ostium. *Hier. 9.* Ingreditur mors per ostium tuum, si falsum loquaris, si turpiter, si procaciter, postremò si vbi non oportet, loquaris. Clausæ sint igitur labiorum fores tuorum, & obsera- C tum maneat vocis vestibulum: tunc fortasse reserandum cùm audieris Dei vocem, cùm audieris Dei verbum. Tunc tibi myrrha sudabit, tunc tibi baptismatis aspira- *Cant. 5.* bit gratia, vt ab elementis mundi commoriare cum *Coloss. 2.* Christo, & cum Christo resurgas. Quid adhuc, inquit, velut viuentes de hoc mundo decernitis: *Ne tetigeritis,* *Ibid.* *ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt ad corruptionem ipso vsu.* Corruptela enim abesse debet a castis. Itaque carnis & mundi sepelire curam. Qui cum Christo resur- *Coloss. 3.* rexistis, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est. Cum Christum quæritis, patrem Deum videtis: Christus enim in dextera Dei sedet. Sed ea quæ Christum requi- D rit, non debet esse vulgaris, non debet esse in foro, non in plateis, voce querula, gressu lubrica, facilis † aditu, *al. auditu.* vilis aspectu. Terrenum tibi Apostolus consortium negat, & vltra naturæ propemodum terminos aliis ad *Ibidem.* cælum docet spiritalibus euolandum. *Quæ sursum sunt,* inquit, *sapite, non quæ super terram.* *Ibidem.* Sed quia hoc impossibile erat in hoc corporis velut claustro reclusis, & quia defunctis corporibus anima fertur ad superiora reuolare, alligata dum viuemus quadam nostræ lege naturæ, ideo addidit: *Mortui enim estis; & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Si abscondita est cum *Rom. 6.* Christo in Deo, non appareat mundo. Christus enim mortuus est mundo, viuit Deo. Vide nunc quemadmo- E dum desiderari amet Christus, confabulationes non amet. *Cant. 5.* Aperuit virgo illa suas fores Dei verbo: sed transiuit, inquit, & exiuit anima mea in verbo eius. Exiuit à mundo, exiuit à sæculo, remansit in Christo. *Ibid.* *Quæsiui*, inquit, *eum, & non inueni eum.* Amat enim Christus diu requiri. Inuenerunt illam custodes murorum.

Fortasse sunt & alij custodes, quos magis intelligere debeamus. Est enim ciuitas quæ portas murorum clau- *Apoc. 21.* sas non habet, de qua dictum est: *Et portæ eius non clauduntur per diem.* Nox enim non erit amplius in ea, afferent gloriam & honorem gentes in illam. Illa est ergo F ciuitas Hierusalem quæ in cælo est, intra quam iam quasi perfecta & immaculata seruaris. Non enim intrat *Hebr. 12.* in eam omne commune. Communis castitas non est, *Apoc. 21.* communis pudicitia non est, quæ in libro vitæ scribitur. Si igitur inuenimus ciuitatem, ingrediamur in eam, videamus lumen eius, videamus muros, videamus tribus, videamus fundamenta muralia, videamus etiam custodes murorum. Sed quomodo ingrediamur in eam? In hac ciuitate vita est, & vna est via quæ ducit ad vitam. Via ergo Christus est, ergo Christum sequamur. Sed *Ioan. 14.* ipsa in cælo est ciuitas. Quomodo igitur ascendamus ad cælum, docet Euangelista qui dicit: *Et eduxit me in* *Apoc. 21.* *spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de cælo.*

Ibid. Ascendamus ergo spiritu, quia caro ascendere ad eam nõ
potest. Ascendamus nos interim ad cælum, vt ad nos po-
stea de cælo illa descendat, in qua lumẽ est simile lapidis
pretiosissimi, vt lapidis iaspidis & crystalli. Habet murũ
Ibid. magnum & altum. Didicisti lumen, didicisti murum: di-
sce portas, disce custodes. *Habet*, inquit, *portas duode-
cim, & in portis angelos duodecim, in quibus duodecim tri-
buum filiorum Israel superscripta sunt nomina.* In portis
Ephes. 2. patriarcharum nomina continentur, in muro Aposto-
Apoc. 21. lorum. Fundamenta enim ciuitatis, Apostoli: & lapis
angularis est Christus, in quo omnis structura consurgit.
Deus extra, Deus intus, Deus vbique est. *Habet enim*,
Ephes. 2. inquit, *ciuitas maiestatem Dei.* Ergo & vos sanctæ virgi-
nes, & quicumque iusti estis, & immaculatã animæ ge-
ritis castitatem, ciues sanctorum estis, & domestici Dei.
Sed tunc nobilitatem istam patriæ possidebitis, si Chri-
stũ intra ciuitatis huius septa quæratis, ingressi per fidẽ,
actúsque pretiosos, patriarcharũ clarificati lumine, fun-
dati super Apostolos, versãtes inter angelos. Quomodo
Cantic. 5. igitur isti custodes angeli sunt qui castæ animæ pallium
tollunt: Aliud pallium virginum est, aliud adolescẽtulæ
circumforaneæ. Illa quæ in foro Christum requirit, pal-
lium etiam quod habebat amisit. Prudẽtia enim non in
foro, non in plateis sed in Ecclesia possidetur. Et fortasse,
vt cum ipsis quoque veniamus in gratiam, atque omniũ
misericordem Deum esse doceamus, quia & illi Christũ
Cant. 3. aliquando reperiunt, si tamen iugiter quærant: pallium
Psal. 62. hoc amictus est corporis. Ergo qui quæsiuit in cubili
Psal. 133. Christum, si tamen sic quæsiuit, sicut ille qui dixit: *Sic
Cant. 5.* *memor fui tui super stratum meum*; si quæsiuit in nocti-
Psal. 1. bus, iuxta quod scriptum est: *In noctibus extollite manus
Psal. 47.* *vestras in sancta*; si quæsiuit in ciuitate, in foro & in plateis,
Luc. 14. in ciuitate Dei nostri; in foro fortasse, in quo iudex ille
diuini iuris sedet, in plateis vnde collecti sunt qui ad cœ-
nam Dominicam conuenerunt, potest custodientibus ci-
uitatem Dei angelis dum diu quærit, occurrere. Quin
etiam ex cælesti custodum natura cælestem intelligere
possumus ciuitatem, cæleste forum iustitiæ sempiternæ,
non viles plateas, sed fortasse in quibus superfluere fons
ille consueuit, de quo scriptum est: *Superfluant tibi aquæ
Prou. 5.* *de tuo fonte, & in plateis tuis diffundantur tuæ aquæ.* Qui
sic ergo Christum requirit, ad angelos peruenit. Sed si
bonis ad angelos meritis peruenitur: cur qui peruenerit
vulneratur? Est & gladius bonus, cuius gladii bonũ vul-
nus. Vulnerat Dei verbum, sed non vlcerat. Est vulnus
Cant. 2. boni amoris, sunt vulnera charitatis. Ideóque dixit: *Vul-
Prou. 27.* *nerata charitate ego sum.* Quæ perfecta est, vulnerata
charitate est. Bona sunt igitur verbi vulnera, bona sunt
Gen. 24. amantis vulnera. Vtiliora enim vulnera amici, quam
Gen. 30. voluntaria oscula inimici. Vulnerata charitate Rebecca
est, quæ relictis parentibus migrauit ad sponsum: vulne-
rata charitate Rachel, quæ zelauit sororem, amauit ma-
ritum. Sorori enim quod abundaret filius, ipsa adhuc
sterilis inuidebat: quia typum gerebat Ecclesiæ, cui di-
Esai. 54. citur: *Lætare sterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ
Cant. 5.* *non parturis.* Inuenerunt ergo custodes, & vulnerauerunt
eam, & tulerunt ei pallium, hoc est, actus corporales
inuolucrum sustulerunt, vt nuda mentis simplicitas quæ-
reret Christum quia nemo potest amictu vestitus philo-
sophiæ, in habitu scilicet sapientiæ sæcularis Christum
videre. Et bene tollitur ei amictus philosophiæ, ne quis
eam per philosophiam deprædetur. Bene tollitur ei pal-
lium, quæ ad Christum propinquat, vt Deum visura
Coloss. 2. mundo corde gradiatur. *Beati enim mundo corde, quia
Matt. 5.* *ipsi Deum videbunt.* Denique vbi mundauit cor, ver-
bum repetit, Deum vidit. Quære ergo illum virgo:
immò quæramus omnes, anima enim sexum non habet.
Sed ideo fortasse fœmineum nomen accepit, quòd
al. angit. eam violentior æstus corporis † agit, ipsa autem im-
petus carnis amore sui molli quadam & blanda ratione
demulcet.

Ergo orationibus & obsecrationibus Deum inuitare
debemus, vt quasi bonus Auster afflare dignetur, verbi-
que nobis auram cælestis aspiret: quæ fructiferas arbo-
Cant. 4. res non turbare vento graui, sed leni spiramine flatúque
Cant. 6. molli consueuit agitare. Vnde scriptum est: *Posuit me*
G *currus Aminadab*: eo quòd anima nostra coniungitur
corpori, & velut quidam equorum frementum currus
rectorem sui quærit aurigam. Aminadab enim pater *Num. 1.*
Naason fuit, sicut in Numeris legimus, qui erat prin-
ceps populi Iuda: cuius figura refertur ad Christum,
qui vetus populi princeps animam iusti velut currum
agitator ascendens, verbi habenis gubernat, ne violen-
torum equorum furore in abrupta rapiatur. Sunt enim
eius velut quatuor equi, quatuor affectiones, ira, cupi-
ditas, voluptas, timor. Quibus furentibus cùm cœperit *Sap. 9.*
agi, nequaquam seipsa cognoscit. Corruptibile enim
corpus animam grauat, & tanquam irrationalium ani-
malium cursus inuitam rapit, voluentibus curis velut
H quodam impetu proruentem, donec memoratæ corpo-
ris passiones verbi virtute mitescant. Hæc verbi tam-
quam boni agitatoris est prouidentia, ne illi animæ quæ
in se non est morti obnoxia, corpus mortale coniun-
ctum, agitationem sui faciat esse difficilem. Primò igi-
tur hos veloces motus corporis domitet, & nexu ratio-
nis infrænet: dein caueat ne dispari motu se velut equi
implicent, vt bonum aut improbus decoloret, aut tar-
dus impediat, aut turbidus inquietet. Fremit enim e-
quus malitiæ, seséque iactando currum lædit, grauat iu-
galem. Hunc bonus auriga demulcet, & in campum ve-
I ritatis emittit, fraudis declinat anfractus. Totus ad supe-
riora cursus est, periculosus ad inferiora descensus. Inde
quasi emeriti qui bene portauerint iugum verbi, vsque
ad Domini præsepe ducuntur, in quo non fœnum est
esca, sed panis qui descendit è cælo. Huius currus rotæ *Ioan. 6.*
sunt, de quibus dixit Propheta: Et spiritus vitæ erat in *Ezech. 1.*
rotis: eo quòd currus animæ teres & rotundus sine vlla *Can. 6.*
offensione voluatur. Sed ne longiùs labamur, inuitatur
Dei verbum in hortum nucis, in quo fructus propheti-
cæ lectionis, & sacerdotalis est gratia, quæ amara in ten-
tationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus
fructuosa est. Vnde etiam virga Aaron nucea floruit,
K non iam natura sua, sed virtute secreta. Descendat ergo *Num. 7.*
in hortum suum, vt vindemiet fidem, capiat odores, pa- *Cant. 5.*
bulum cæleste reperiat, suauitatem nostri mellis epule-
tur, dicens: *Vindemiaui myrrham meam cum aromatibus
meis, manducaui panem meum cum melle meo.* Quod di- *Ibid.*
uersatum virtutum concretum floribus, illarum apum *Prou. 6.*
quæ sapientiam prædicant, consono opere congregatũ,
sancta Ecclesia in fauis condit, vt cibus Christi sit. Om-
nia igitur habemus in Christo. Omnis anima accedat ad
eum, siue corporalibus ægra peccatis, siue clauis quibus-
dam sæcularis cupiditatis infixa, siue imperfecta adhuc
quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, siue
multis aliqua sit iam perfecta virtutibus, omnis in Do-
L mini potestate est, & omnia Christus est nobis. Si vul-
nus curare desideras medicus est: si febribus æstuas, fons
est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges, *1. Cor. 15.*
virtus est: si mortem times, vita est: si cælum desideras,
via est: si tenebras fugis, lux est: si cibum quæris, alimen-
tum est. *Gustate* igitur *& videte, quoniam suauis est Do-
minus: beatus vir qui sperat in eo.* Spectauit in eo illa quæ *Psal. 33.*
fluxu sanguinis laborabat, & continuò sanata est: sed *Luc. 8.*
quia fidelis accessit. Et tu cum fide filia vel fimbriam eius
attinge. Iam sæcularium fluxus voluptatum modo tor-
rentis exundans, verbi salutaris calore siccabitur, si cum
fide tamen accedas, si pari deuotione diuini sermonis
M extremam saltem fimbriam comprehendas, si tremens
procidas ante Domini pedes. Vbi sunt pedes verbi, nisi
vbi corpus est Christi? O thesauris omnibus opulentior
fides, ô virtutibus corporis omnibus fides fortior, ô me-
dicis omnibus salutarior! Simul vt accessit mulier, vir-
tutem sensit, medicinam impetrauit: vt si oculum lumi-
ni admoueas, illuminatur antequam sentias, & operatio
lucis præuenit apparatum. Passio inueterata, passio im-
medicabilis, quæ & artis omnem vicerat excogitatio-
nem, & pecuniarum subministrationem, solo fimbriæ
curatur attactu. Illius igitur fœminæ tibi virgo & in ad-
eundo seruanda verecundia, & in fide imitanda deuotio
est. Quanta verò illa gratia, quòd ea quæ videri erube-
scebat, vitium tamen non erubuit confiteri? Noli ergo
lapsus occultare tuos, fatere quod ille iam nouit: noli

erubeſcere quod non erubuerunt prophetæ. Audi Hieremiam dicentem: *Sana me Domine, & ſanabor.* [Hier. 17.] Sic & illa dixit cum contingeret fimbriam: [Luc. 8.] *Sana me Domine & ſanabor: ſalua me Domine, & ſaluabor: quia gloria mea tu es.* Sola enim ſana eſt, quam tu ſanaueris. Si quis tamen tibi dicat (quia ſic plerumque tentantur fideles:) Vbi eſt verbum Domini? veniat, dictum eſt enim de Domino: [Hier. 17.] *Deſcendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc eum ſi vult.* [Matt. 24.] Si quis ergo tibi inſultando hoc dixerit, & te in fabulas voluerit euocare, noli reſpondere ei. Noluit enim talibus reſpondere Chriſtus. Solum Chriſtum interroga. Illis enim ſi dixeris, non credent: ſi interrogaueris, non reſpondebunt tibi. Dic ſolo verbo: [Luc. 22.] *Non laboraui ſequens poſt te, & diem hominis non concupiui.* Hoc dixit illa mulier, & ſtetit ſanguis. Quamuis fatigata, quamuis ægra, quæ diu quæſierat Chriſtum, dixit tamen: Non laboraui ſequens poſt te. [Hier. 17.] Neque enim laborat quæ Chriſtum ſequitur, [Luc. 8.] cum laborantes ad ſe vt requieſcant, euocet. Ergo ipſum ſequamur. Quamdiu ipſum ſequimur, non laboramus: [Matt. 11.] quia non eſt labor in Iacob: [Num. 23.] Et in Eſaia: *Qui expectant Dominum, current & non laborabunt.* [Eſai. 40.] Deinde cùm quæreret Chriſtus, quis tetigiſſet eum, nonne tibi [Luc 8.] videtur illa dixiſſe: Quid interrogas, Domine? tu ſcis: quæ prodeunt per labia mea, ante faciem tuam ſunt. Et ideo non confundor peccata propria confiteri. [Hier. 17.] *Confundantur qui perſequuntur me, & non confundar ego.* Non confuſus eſt Petrus dicere: [Luc. 5.] *Exi à me Domine, quia peccator ſum ego.* Vir enim ſapiens & grauis, in quo eſſet Eccleſiæ firmamentum, & magiſterium diſciplinæ, nihil vtilius ſibi eſſe proſpexit, quàm ne ſecundantis operis extolleretur euentu. Et ideo: Exi, inquit, à me Domine. [2. Cor. 12.] Non rogat vt deſeratur, ſed ne infletur. Paulus quoque carnis ſtimulo gloriatur, quod ſibi ne extolleretur, prouiſum eſt. Illecebroſa iactantia eſt, quam etiã Paulus veretur: [Ibid.] lubrica, quæ etiam in Paulo cauetur. Sed non iſte facili mobilis caſu, qui reuelationibus timebat extolli: & ideo quaſi fortis athleta lætatus quòd vulnere corporis emere didicerat animæ ſanitatem.

Ergo & tu ſi munera diuina ſuperfluere in te & redundare cognoueris, tuam metire virtutem, gratiam Deo redde, contentionémque corporis, velut nauis ſaburram ſuſcipe, ne te in tantis mundi fluctibus iactantiæ alicuius aura circumferat. Apis illa ſapiens cùm aëris motus ſuſpectos habet, lapillis ſæpe ſublatis per inania ſe librat nubila, ne leue alatum remigium præcipitent flabra ventorum. [Act. 14.] Paulus & Barnabas putauerunt ſe grauari, cùm cernerent ſe adorari. Et tu caue virgo illius apiculæ modo, ne alatum tuarum volatum aura mundi extollat. Habet enim anima volatus ſuos. Et ideo dictum eſt: [Eſai. 60.] *Qui ſunt iſti qui ſicut nubes volant, & ſicut columbæ cum pullis ſuis?* Habet ergo anima ſpiritales volatus, quæ breui momento totum percurrit orbem. [Cicero in orat. pro Milone.] Liberæ enim ſunt cogitationes prudentium. Quantò ad altiora & diuiniora ſe ſubrigunt, tantò magis ſine vllo terrenæ molis impedimento feruntur. Itaque adhærens Deo, & imaginis in ſe referens cæleſtis effigiem, vbi curſus ſuos ab equorum perturbatione placidauerint, in illum æthereum purùmque locum plauſu ſpiritalium euecta pennarum deſpicit omnia quæ in hoc mundo ſunt: & æternis intenta virtutibus, ſupra mundum labitur: Supra mundum enim iuſtitia eſt, ſupra mundum charitas, ſupra mundum caſtitas, ſupra mundum bonitas, ſupra mundum ſapientia: & ſi in hoc mundo ſit, ſupra mundum tamen eſt. [Matt. 4.] Supra mundum erat iuſtitia, cum omnia regna mundi & vniuerſam eius gloriam diabolus offerret. [Ioan. 14.] Supra mundum fuit, quæ de mundo nihil attigit. Denique ait: *Venit huius mundi princeps, & in me inuenit nihil.* Diſcite ergo in hoc mundo ſupra mundum eſſe: [1. Cor. 6.] ſi corpus geritis, volitet in vobis ales interior. [Ioan. 15.] Supra mundum eſt ille, qui tollit Deum in corpore ſuo. Si Deum imitari non poſſumus, imitemur Apoſtolos: quos mundus odio habuit, quia non erant hoc mundo. Hos imitare, hos ſequere. Sed arduum putas humana virtute ſupra mundum aſcendere. Bene aſſeris, nam & Apoſtoli non quaſi conſortes, ſed quaſi diſcipuli ſequendo Dominum ſupra mundum eſſe meruerunt. [Ioan. 17.] Et tu eſto Chriſti diſcipula, Chriſti æmula: & pro te rogat, qui pro illis rogauit. *Non enim pro Apoſtolis tantum,* inquit, *rogo, ſed pro iis qui credent per ſermonem eorum in me: vt omnes vnum ſint.* Vnum igitur nos eſſe vult Dominus, [Pſal. 83.] vt ſupra mundum ſimus omnes: vt vna ſit caſtitas, vna voluntas, vna bonitas, vna gratia. His enim alitur & augetur animæ volatus. Ergo non pigreſcamus delere terrena. Ea eſt enim natura pennarum, vt agitando ſe virtutem capiant. Eo iuuatur volatus, quo anima delectatur. Quæ ſi ſemper Deum ſequatur, atque in domo Domini habitare deſideret, & eius delectatione paſcatur, ac miraculis virtutum alatur cæleſtium, foris relinquet inuidiam, quæ extra chorum eſt angelorum; foris cupiditates corporis, quæ templum Dei maculare non debent. [1. Cor. 3.] Et ideo quoniam templum Dei ſumus, materiales à nobis ſollicitudines abdicamus.

Ac ne fortè philoſophica alicui aut poëtica vſurpaſſe videamur vt currus, equos, alas animæ diceremus, [Plato in Phædro.] quæ illi magis aſſumpſere de noſtris, domeſticis nos vſos ſubſidiis, propheticæ ſeries lectionis omnis oſtendit, quæ in hunc modum à ſancto Ezechiele ſcripta eſt: *Et facta eſt illic ſuper me manus Domini, & vidi, & ecce ſpiritus vrgens* [Ezech. 1.] *veniebat ab Aquilone, & nubes magna erat in eo, & ignis refulgens, & lumen in eo: & in medio ſicut lumen electri in medio ignis; & lumen in eo, & in medio ſicut ſimilitudo quatuor animalium.* Vides igitur animalia iam quatuor eſſe deſcripta. Cuiuſmodi ſint animalia iſta debemus aduertere. *Similitudo,* inquit, *vultus eorum facies hominis,* [Ibidem.] *& facies leonis à dextris illius quatuor, & facies vituli à ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor, & alæ eorum extenſæ.* Hic quoque animam deſcribi accepimus, cuius quatuor animalia, quatuor affectiones ſunt: ſed non ita, vt illæ quas ſupra deſcripſimus. Adhuc enim illæ erudiuntur animæ, proceſſúmque accipiunt, hæc iam perfecta deſcribitur. Denique illæ inuitantur ad cælum, hæc in cælo eſt cum Dei verbo. Habet autem quatuor affectiones, id eſt, ſimilitudini hominis, leonis, vituli, & aquilæ comparandas. Quas formas librorum Euangelicorum proprietate accepimus figuratas. Et ideo quoque in homine rationabilis, in leone impetibilis, in vitulo concupiſcibilis, in aquila viſibilis per figuras animalium ſpecies affectionis expreſſa eſt. Nam in omni ſapiente viro prudentes Græciæ eſſe memorauerunt λογιστικὸν, θυμικὸν, ἐπιθυμητικὸν, διορατικόν. Latini verò prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iuſtitiam. Prudentia enim rationis humanæ eſt. Fortitudo vim quandam ferocientis virtutis habet, mortiſque contemptum: Temperantia ſacratæ vinculo charitatis, myſteriorúmque contemplatione cæleſtium negligit corporis voluptates: Iuſtitia in alto quodam ſuggeſtu locata videt exploràtque omnia: quæ aliis potius nata quàm ſibi, non tam ſuas vtilitates quam publica emolumenta rimatur. Meritòque anima operata iuſtitiam, formam aquilæ accipit, quòd terrena defugiens, totáque cæleſti ſublimis & intenta myſterio, reſurrectionis gloriam pretio æquitatis adipiſcitur. Propter quod ad eam dictum eſt: [Pſal. 102.] *Renouabitur ſicut aquilæ iuuentus tua.* Eſt ergo & iuxta Dauid, alis ſpiritalibus anima fulta, quam eouſque volucrem nobis voluit declarare, vt alibi quoque diceret: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.* [Pſal. 123.] Et alibi: *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ,* [Pſal. 10.] *Tranſmigra in montes ſicut paſſer?* Habet igitur alas anima ſuas, quibus ſe poſſit libera leuare de terris. Alarum autem remigium non materialis compago pennarum, ſed continuus ordo bonorum factorum eſt: qualis ille Dominicus, cui bene dicitur: *In vmbra alarum* [Pſal. 56.] *tuarum ſperabo.* Non ſolùm enim manus Domini affixæ cruci in modum volantis extentæ, ſed etiam facta cæleſtia, velut vmbra refrigerante ſalutis æternæ mundi feruentis incendia temperarunt. Ergo quia volandi nobis data eſt copia, excitet in ſe vnuſquiſque gratiam Dei, ac poſteriora obliuiſcens, priora appetens, ad [Philip. 3.]

destinata contendat. Procul à militiæ honoribus, procul G
Ouid. li. 8. ab æstibus mundi: ne quod fabulæ ferunt, æstu soli cera
Metamor. resoluta Icareos volatus penna relabente destituat. Nam
licer grauitas dictorum † obsit, poëtico tamen sale de-
al. absit. clarare voluerunt, prudentium maturitati tutos esse vo-
latus per cælum, iuuenilem verò leuitatem obnoxiam
cupiditatibus, refluentibus pennis, & per obliuia veri-
taris meritorum compage resoluta, maiore pernicie in
terram relabi. Haud facilis volatus omnibus: difficilis
etiam discordantibus in terris animalibus vitæ cursus hu-
manæ est. At si sibi actus nostri ordo conueniat, vide-
bit & in nobis Propheta rotam illam vnam super terram
Ezech. 1. coniunctum animalibus quatuor. Videbit ergo rursus
Ezechiel, videt enim adhuc & viget, & vigebit. Vide- H
bit, inquam, totam in medio rotæ super terram sine of-
fensione labentem. Rota enim super terram, vita est
corporis ad animæ aptata virtutem, & ad euangelicum
cohærenti cursu formata præceptum. Rota autem in
Ibid. medio rotæ, veluti vita intra vitam: quòd sanctorum si-
Luc. 1. bi vita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, ta-
lis sit & sequentis: vel hoc in hac vita corporis vitæ vol-
uatur vsus æternæ. Cum ista congruerint, tunc diuina
vox resultet, tunc super similitudinem throni similitudo
sicut species hominis apparebit. Hic homo verbum est,
Ioan. 1. quia verbum caro factum est. Hic homo nostrorum est I
Ibid. agitator animalium, nostrorum rector est morum, qui
pro nostrorum ratione meritorum, aut currum plerum-
Ibidem que aut montem ascendit aut nauim: sed nauim in qua
Mat. 17. aut Apostoli nauigant, aut piscatur Petrus. Nec enim
vilis est nauis, quæ ducitur in altum, hoc est, ab incredu-
lis separatur. Cur enim nauis eligitur in qua Christus se-
deat, turba doceatur, nisi quia nauis Ecclesia est, quæ
pleno Dominicæ crucis velo sancti spiritus flatu in hoc
bene nauigat mundo; In hac naui piscatur Petrus: &
nunc retibus, nunc hamo piscari iubetur. Grande my-
sterium. Spiritalis enim videtur esse piscatio, qua doctri-
næ hamum mittere iubetur in sæculum: vt primum il- K
lum martyrem Stephanum de mari verrat, qui censum
Christi in interioribus contineret. Martyr enim Christi
thesaurus Ecclesiæ. Martyr igitur ille qui de mari cæ-
lum primus ascendit, captus à Petro, minister altaris,
non reti, sed hamo leuatus, vt riuo sui sanguinis eleuare-
tur ad cælum. Cuius in ore thesaurus erat, cùm Christum
in confessione loqueretur. Qui enim thesaurus in nobis
est, nisi Dei verbum? Ergo & retibus & hamo piscatur
perfectior: vt reti concludat, hamo adurat. Sed reti tur-
ba concluditur, hamo singularis eligitur. O si mihi li-
ceret illum hamum vorare, qui adureret os meum, & leui
dare: salutem vulnere! L

Intrate igitur filiæ in Apostolorum retia, quæ non
hominis auctoritate, sed Dei voce laxantur. Rete enim
Luc. 5. sapientiæ spiritalis atque doctrinæ regnum cælorum est,
quia scriptum est: *Simile est regnum cælorum reti misso in mare.*
Audistis hodie dicentem Dominum Iesum Simoni: *Duc*
Mat. 13. *in altum, & laxate retia vestra in capturam.* Ante non du-
Luc. 5. cebat in altum Petrus, quando piscabatur in stagno. Et
si mare erat, altum non erat. Altum mare scriptura nes-
cit. Quid ergo sit altum, accipe. Aqua alta, consilium in
Prou. 18. corde viri. Altum cor viri est, vbi nihil vadosum est. Duc
ergo in altum disputationis tuæ fideique remigium, duc
in cor viri. Per parabolam hic vocat ad Ecclesiam Pe-
trum, quem secundùm Matthæum simplici vocauit ser- M
mone, dicens: *Venite, & faciam vos piscatores hominum.*
Matt. 4. Est & aliud mysterium. Duc in altum: quia ante in arena
Luc. 5. erat, quando in synagoga erat. Alta non erat aqua Iu-
Ioan. 4. dææ. Denique Samaritana & puteum altum putabat, di-
cens Et *puteus altus est, vnde mihi dare habes aquam viuam?*
Non ergo ducere in altum poterat, quando cum Iudæis
credebat, qui etiam de puteo aquam haurire non pote-
Luc. 5. rant. Ideo dicitur Petro: Duc in altum, hoc est, duc ad
Christum. Altus enim Christus, de quo dicitur ad Ioan-
nem à patre: *Et tu puer, propheta altissimi vocaberis.* Duc
Luc. 1. ergo ad Christum. Et bene altum, *in quo est altitudo diui-
tiarum sapientiæ & scientiæ Dei.* Duc in altum, quia altos
Rom. 11. super altum custodiet, & exaltabit. Ibi ergo altæ aquæ,

vbi Christus est, hoc est, fides. Altæ aquæ, quæ timent
Deum, quales illæ: Viderunt te aquæ Deus, viderunt Psal. 76.
te aquæ, & timuerunt. Apud Iudæos aqua alta non erat,
quia non erat in corde viri. Ideóque Dominus ait: *Popu-* Matt. 15.
lus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. In
corde amat esse Christus. *Sicut enim fuit Ionas in ven-* Matt. 12.
*tre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit & filius ho-
minis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Deni-
que vt scias quia de fide dicit, Duc in altum: ait Pe-
trus: *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus,* Luc. 5.
sed in verbo tuo laxabo retia. Noctem habebat Petrus
antequam Christum videret. Nondum ei venerat dies,
quia veram non viderat lucem. Synagoga nox est, dies
H Ecclesia est. Vnde & Paulus dicit: *Nox præcessit, dies* Rom. 13.
autem appropinquauit. Bona lux, quæ perfidiæ excu-
ssit caliginem, fidei diem fecit. Dies factus est Petrus,
dies Paulus. Ideóque hodie natali eorum Spiritus Psal. 18.
sanctus increpuit, dicens: *Dies diei eructat verbum:* hoc
est, ex intimo thesauro cordis fidem prædicant Chri-
sti. Et bonus vterque dies, qui nobis verum lumen
euomuit. Hæc in Euangelio legimus. Et fortasse in
cælo hodie de nobis Christi & Petri iste sit sermo.
Quotidie piscatur Petrus, quotidie ei dicit Dominus: Luc. 5.
Duc in altum. Videor mihi audire dicentem Petrum:
I *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus.*
Nox fuit, cùm pauciores ad vigilias conuenerunt.
Laborat in nobis Petrus, quando nostra laborat de-
uotio: laborat & Paulus. Denique audistis dicentem
hodie: *Quis infirmatur, & ego non infirmor.* Nolite 2. Cor. 11.
facere, vt pro vobis laborent Apostoli. Ergo di-
cunt ei: *Per totam noctem laborantes nihil cepimus.*
Nullus certè de ditioribus ieiunauit. Quibus hodie
bene respondit Petrus: *In timore huc incolatus vestri tem-* 1. Petr. 1.
*pore conuersamini, scientes quod non corruptibilibus ar-
gento vel auro redempti estis de vana vestra conuersa-
tione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi
K agni incontaminati & immaculati Christi Iesu.* Non
ergo aurum & argentum vos liberauit, sed pro-
batio fidei, multo pretiosior auro quod perit. Bo-
nus seruus pretium studet reparare domino, quod
pro se solutum est. Noli aurum parare filia, noli ar-
gentum. Non diuitiis istis te Christus redimit. Para-
tum habeto pretium. Non semper exigetis, sed semper
debes. Sanguinem soluit, sanguinem debes. Ille pro te
soluit, tu pro te redde. Eramus oppignorati malo credi-
tori peccatis, contraximus chirographum culpæ, pœ-
nam sanguinis debebamus: venit Dominus Iesus, suum
pro nobis sanguinem obtulit. Sed non potes sanguinem
reddere. Bonus quidem seruus debet pretium suum repa-
L rare domino suo. Sed si non potest pretium reddere, vel
hoc faciat, ne pretio videatur indignus. Ergo & tu dig-
nam te gere tali pretio, ne veniat Christus qui te man-
dauit, qui te redemit: & si te in peccatis inuenerit, dicat
tibi: *Quæ vtilitas in sanguine meo?* Quid profeci tibi, dum Psal. 29.
descendo in corruptionem?

Sed ne mireris quomodo descenderit in corruptio-
nem, cuius caro (vt alibi scriptum est) non vidit cor-
ruptionem. Descendit quidem in locum corruptionis,
qui penetrauit inferna, sed corruptionem incorruptus
exclusit. Verum (vt iam ad superiora redeamus) rogate
vt & mihi dicatur: Duc in altum, laxate retia vestra in Act. 2.
M capturam. Quis enim est, qui sine Deo piscetur hanc
plebem, præsertim cùm tantæ tempestates & procellæ
mundi huius obsistant? Sed quando vult Dominus, iu-
bet laxare retia? & capitur multitudo piscium. Nec
solùm vna, sed etiam altera nauis impletur, quia plures
Ecclesiæ immaculata plebe complentur. Et bene accidit Luc. 5.
quia nos laboraturos Dominus sciebat, & auxilium de
sociis ministrauit. Adest piscator Ecclesiæ Bononiensis
aptus ad hoc piscandi genus. Da Domine pisces, quia
dedisti adiutores. Nec tamen nostris, sed apostolicis vti-
mur retibus. In illos sinus & quosdam apostolicarum
disputationum recessus vestrum, ô filiæ, cogatur agmen.
Viuificet vos Petrus, filiæ, qui & pro vidua interuenit,
quantò magis pro virgine? Qui diutius viduas flere non Act. 9.

passus, motus earum lachrymis suscitauit altricem. Viuificet vos Paulus, qui vos præcepit honorari, qui ait: 1. Cor. 7. *Bonum est si sic maneant sicut & ego.* Matt. 19. Honore prouocat, magisterio docet, inuitat exemplo. Viuificet ille, qui relictis suis omnibus secutus est Dominum, secutus est Petrus, secutus est Ioannes. Vide quid piscator etiam iste profecerit. Dum in mari lucrum suum quærit, vitam inuenit omnium. Lembum deseruit, Deum reperit: scalmum reliquit, verbum inuenit: lina laxauit, fidem vinxit: plicauit retia, homines eleuauit: mare spreuit, cælum acquisiuit. Hic ergo piscator dum ipse turbato agitatur salo, mobiles mentes statione nutantes fundauit in petra. Adstruamus igitur piscatoris artem frequentius vt plenius virtute credamus. Fuerit minister ignobilis, vt sit Euangelista nobilior: paupertate egenus, vt virtute locupletior: vilis ad honorem videatur, sed pretiosus ad fidem. Quantò minùs creditur piscatori, tantò ampliùs creditur: quia non sua, sed diuina sunt quæ locutus est. Obsequitur plebeia conditio: expectationem aufert sapientiæ sæcularis, opinionem auget sapientiæ spiritalis. Rom. 2. Qui legem non didicit, & quæ legis sunt sapit, ipse sibi lex est: qui legem non didicit, & vltra legem loquitur, ab eo accipit à quo ipsa lex venit. Quæ tam repentina dignitas? Piscatores duo in monte Domini, vni latori legis, executori alteri conferuntur. Matt. 17. Videte qualis sit iste piscator. Moyses quidem terrena omnia & mundanæ sapientiæ altitudinem supergressus, vsque ad cælum & sidera prudentia mentis ascendit: piscatoris istius mens non nubibus caligatur, non temporibus includitur, non mysteriis naturæ cælestis excluditur, sed omnem corporalem materiam supergressa, verbum apud Deum vidit, & quòd verbum ipsum Deus esset aspexit. Matt. 16. Nec obtutu carnis in Petro infirmata trepidauit, sed Dei filium etiam in homine deprehendit: vt assumptio corporis ad ius diuinitatis assumentis adscita, in nomen transiret auctoris. Et Moyses quidem eum dicit: Gen. 1. *Et dixit Deus, & fecit Deus:* patrem filiúmque signauit: sed ille non ignorabat, ego adhuc ignorabam. Denique post legem populus errauit, post Euangelium credidit. Magna in diuersis virtutibus Dei gratia. In illo, quia mundum descripsit: in isto, quia mundum ignorauit.

SANCTI AMBROSII DE VIRGINIBVS LIBRI TERTII FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VIDVIS LIBER.

BENE accidit fratres, vt quoniam tribus libris superioribus de virginum laudibus disseruimus, viduarum tractatus incideret. Neque enim inhonoras eas debuimus præterire, & à virginum præconio separare, quas apostolica sententia cum virginibus copulauit. Iuxta quod 1. Cor. 7. scriptum est: *Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu.* Quodammodo enim magisterium virginitatis, viduarum valescit exemplis. Quæ cum viro castum cubile custodiunt, documento virginibus sunt, integritatem Deo esse seruandam. Et propemodum non inferioris virtutis est ab eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quàm coniugij oblectamenta nescire. In vtroque fortes: vt eas & coniugij non pœniteat cui fidem seruant, & coniugalia oblectamenta non alligent, ne videantur infirmæ, quæ sibi adesse non possunt. In hac ipsa tamen virtute præmia sunt reposita libertatis. Ibidem. *Mulier enim vincta est quanto tempore vir eius viuit: quòd si dormierit vir eius, libera est: cui vult nubat, tantùm in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundùm meum consilium.* Puto enim quòd & ego spiritum Dei habeam. Euidenter igitur expressit Apostolus quid intersit, cùm aliam vinctam esse dixerit, aliam beatiorem esse memorauit: idque non tam ex suo iudicio quàm diuini spiritus docuit infusione depromptum, vt cælestis ista non humana sententia videretur. Quid verò illud quòd temporibus 3. Reg. 17. iis, quibus fames omne genus vrgebat humanum, Elias ad viduam destinatus est? Luc. 1. Et vide quemadmodum propria singulis gratia reseruetur. Angelus ad virginem, propheta ad viduam. Adde quod Gabriel ille, hic Elias: vt ex angelorum & prophetarum numero præstantissimi principes videantur electi. Sed non simplex viduitatis laus est, nisi virtus etiam viduitatis accedat. Nam Luc. 4. vtique multæ viduæ ante, sed vna omnibus antefertur, in qua non tam cæteræ reuocantur ab studio, quàm virtutis prouocantur exemplo. Sollicitas igitur aures præsagio facit, quamuis simplicitas intellectus ipsa moralis sit, quæ ad virtutis exemplum viduas cohortetur: quia non professione, sed merito videtur vnaquæque præstare, & hospitalitatis apud Deum gratiam non perire, qui Matt. 10. 3. Reg. 17. potum aquæ frigidæ, sicut in Euangelio ipse memorauit, præmio æternitatis remuneret amplissimo; & farinæ breuis oleique mensuram indeficienti affluentium copiarum vbertate compenset. Nam si quis de gentilibus dixit, Communia omnia amicorum esse debere; Plato de Amicitia, & li. 4. de Republ. quantò magis debent esse communia cognatorum? Cognati enim sumus, qui in vnam seriem corporis copulamur. Sed tamen non præscripto quodam hospitalitatis fine concluditur. Cur enim proprium id quod in sæculo est putes, cùm commune sit sæculum? At cur priuatos terræ deputes fructus, cùm terra communis sit? *Respicite*, inquit, *volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt*, Matt. 6. Etenim quibus nihil est proprium, nihil deest. Et sententiæ suæ Deus arbiter nouit seruare promissum. Denique aues non congregant, & redundant, quia pater cælestis pascit illas. Ibidem. Nos autem generalis monimenta sententiæ, quia dictum est: Gen. 1. Omne lignum quod habet in se fructus seminis satiui, erit vobis in escam, & omnibus bestiis, & omnibus auibus, & omnibus serpentibus super terram; ad vsus proprios deriuantes, & congerendo egemus, & congerendo euacuamur. Non possumus enim sperare promissum, qui non seruamus oraculum. Salubre est insuper præceptum quoque hospitalitatis aduertere, vt hospitibus deferamus: quia nos quoque sumus hospites mundi. Quam verò sancta vidua, quæ cum fame vrgeretur extrema; 3. Reg. 17. venerationem Deo debitam reseruabat: nec soli vsurpabat alimenta; sed cum filio diuidebat, ne charo pignori superuiueret. Magnum pietatis officium, sed religionis vberius. Nam sicut neminem filio oportuit anteferri, ita propheta Dei, & filio præferri debuit & saluti. Cui non exiguum victum, sed vitæ suæ omne subsidium existimanda est detulisse, quæ nihil reliquit sibi: tam hospitalis, vt totum daret: tam fidelis, vt crederet.

Ergo vidua non abstinentia corporis tantùm definitur, sed virtute designatur: cui præcepta non do ego, sed Apostolus tribuit. Honorificentiam non solus impartior, sed gentium doctor priùs detulit, dicens: 1. Tim. 5. *Viduas*

honora, quæ veræ viduæ sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum suam domum regere, & mutuam vicem reddere parentibus. Vnde & aduertitur, vtrumque pietatis affectum viduæ inesse debere, vt filios diligat, parentibus deferat. Ita dum obsequium parentibus rependit, magisterium exercet in filios, suoque ipsa remuneratur officio: cùm id quod aliis defert, sibi proficit. (*Ibid.*) *Hoc enim*, inquit, *acceptum est coram Deo.* (*1. Cor. 7.*) Et ideo si cogitas vidua quæ Dei sunt, debes id sequi, quod Deo placere didicisti. Et supra quidem sanctus Apostolus ad continentiæ studium viduas cohortatus, dixit eas cogitare quæ sunt Domini. Alibi autem vbi eligit vt vidua quæ probata est, non solùm cogitare præcipitur, sed etiam sperare de Domino. (H) (*1. Tim. 5.*) *Quæ enim verè vidua est*, inquit, *& desolata, sperat in Deum, & instat obsecrationibus & orationibus die ac nocte.* Nec immerito has irreprehensibiles ostendit esse debere, quibus vt opus virtutis indicitur, ita etiam honorificentia larga defertur, vt etiam ab episcopis honorentur. Qualis autem eligi debeat, ipso doctoris gentium sermone describitur. (*Ibid.*) *Non minus*, inquit, *sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor.* Non quo senectus sola viduam faciat, sed quo viduitatis merita, stipendia sint senectutis. Nam vtique illa præclarior, quæ calorem adolescentiæ, & iunioris feruescentem edomat ætatis ardorem: nec mariti (I) gratiam, nec vberiora liberorum oblectamenta desiderans: quam quæ effœta iam corpore, frigida senectute, matura æui, nec alere voluptatibus potest, nec sperare de partu. Neque verò si qua in secundas nuptias inciderit (quas vtique apostolica præcepta non damnant) quasi fructu pudoris amisso, si rursus soluta fuerit viro, ab affectu viduitatis arcetur. Habebit illa quidem vel seræ meritum castitatis, sed probatior erit quæ alterius non fuerit experta coniungium. In illa enim eminet studium castitatis: huic aut senectus, aut pudor modum videtur fecisse nubendi. (*Ibid.*) Nec sola tamen castitas corporis viduæ fortitudo est, sed magna & vberrima disciplina (K) virtutis, quæ in operibus bonis testimonium habeat, si filios educauerit, si hospitio receperit, si sanctorum pedes lauerit, si tribulationem patientibus subministrauerit, si postremo omne opus bonum fuerit subsecuta. Vides quam multas virtutum cõprehenderit disciplinas? Primò pietatis officium: secũdò, hospitalitatis studium, & humilitatis obsequium: tertiò misericordiæ ministerium, liberalitatisque subsidium: ad summam, omnis executionem boni operis flagitauit. Et ideo adolescentiores deuitandas putat, eo quòd non valeant tantæ opera implere virtutis. (*Ibid.*) Etenim vicina est lapsibus adolescentia, quia variarum æstus cupiditatum feruorem calentis (L) inflammat ætatis: bonique doctoris est, materiam arcere peccati. Prima enim institutionis est disciplina, culpam auertere, secunda virtutem infundere. Tamen cùm scierit Apostolus Annam illam ab adolescentia octogenariam viduam Dominicorum operum extitisse prænuntiam, (*Luc. 2.*) non puto quòd iuniores reuocandas putarit à viduitatis affectu, maximè cùm dixerit: (*1. Cor. 7.*) *Melius est nubere quam vri.* Nam vtique pro remedio nuptias suasit, vt peritura sanetur: non pro electione præscripsit, casta & continens quid sequatur. Aliud est enim subuenire labenti, aliud suadere virtuti. Et quid de humanis iudiciis loquar, cum diuinis iudiciis in nullo grauius Iudæi Dominum læsisse prodantur, quàm quòd viduæ gratiam, minorúmque iura violarent? Hæc propheticis causa vocibus conclamatur, quæ meritum Iudæis reiectionis innexerit. Hæc sola causa delicti inuidiam mitigatura memoratur, si honoretur vidua, minoribúsq; æqui iustitia iudicij deferatur. (*Esai. 1.*) Sic enim habes: *Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus.* Et alibi: (*Psal. 145.*) *Pupillum & viduam suscipiet.* Et alibi: (*Psa. 131.*) *Viduam eius benedicens benedicam.* In quo Ecclesiæ quoque figura prætexitur. Videtis igitur sanctæ viduæ nequaquam lubrico munus studio deferendum, quod diuinæ benedictionis subsidiis honoratur.

(*3. Reg. 17.*) Quid verò illud, vt ad superiora redeamus, quòd cùm in omni terra esset fames maxima, viduæ tamen Deo cura non defuit, atque ad alendam eam propheta (G) directus est? In quo cum me admoneat Dominus, quod in veritate dicturus sit, (*Luc. 4.*) ad mysterium videtur sollicitare aures. Quid enim verius Christi & Ecclesiæ potest esse mysterio? Non igitur otiosè inter multas viduas vna præfertur. Quæ enim talis, ad quam tantus propheta, qui ad cælum raptus est, dirigatur, eo præsertim tempore, (*3. Reg. 17.*) quo clausum est cælum annis tribus & mensibus sex, cùm facta esset fames magna in omni terra? Vbique ergo fames erat, & adhuc tamen hæc vidua non egebat. Qui sunt hi tres anni? Fortè illi quibus Dominus venit in terras, & fructum in ficulnea inuenire non potuit: (*Luc. 13.*) iuxta quod scriptum est: *Ecce anni tres sunt, ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio.* Hæc est (*Esa. 54.*) profectò vidua illa, de qua dictum est: *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis: quoniam multi filii desertæ magis quam eius quæ habet virum.* (*Ibid.*) Et bene vidua, cui dicitur: *Ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor, quia ego Dominus qui facio te.* Et fortasse ideo vidua quæ amisit quidem virum secundùm corporis passionem, sed in die iudicij filium hominis quem amisisse visa est, receptura. (*Ibid.*) Tempus enim breue, inquit, dereliqui te, vt gloriosiùs scilicet fidem relicta seruates. Habent itaque omnes quòd imitentur exemplum, virgines, nuptæ & viduæ. Et fortasse ideo Ecclesia virgo, nupta, vidua, quia vnum corpus in Christo sunt. Hæc igitur illa vidua est, propter quam verbi cælestis siccitas cùm esset in terris, prophetæ sunt destinati. Erat enim vidua quæ sterilis erat, sed partum suo tempori reseruabat. Vnde nec illius vobis videtur persona mediocris, qui aridam terram verbi rigauit rore cælesti, clausúmque cælum non humana vtique potestate reserauit. Quis enim est qui cælum potest aperire, nisi Christus, cui quotidie de peccatoribus cibus Ecclesiæ cumulo congregatur? Neq; enim humanæ facultatis est dicere: (*3. Reg. 17.*) *Hydria farinæ non deficiet, & vas olei non deficiet vsque in diem quo dabit Dominus pluuiam super terram.* Nam licet (K) mos sit ita præfari prophetis, tamen hic vera Dei vox est. Ideo præmissum est: Quia hæc dicit Dominus. (*Ibid.*) Domini enim est perpetuitatem sacramentorum spondere cælestium, & non defuturam spiritalis exultationis gratiam polliceri, largiri munimenta vitæ, fidei signacula, dona virtutum. Quid est autem: Vsque in illum diem (*Ibidem.*) quo dabit Dominus pluuiam super terram, nisi quia descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram? (*Psal. 71.*) In quo veteris mysterium reseratur historiæ quo sanctus Gedeon mystici certaminis præliator, (*Iudic. 6.*) futuræ capiens insigne victoriæ, spiritale sacramentum vigore mentis agnouit, pluuiam illam, verbi rorem (L) esse diuini, quæ primò pluit in vellus, cum terra omnis perpetuis siccitatibus æstuaret: secundò vero iudicin, vniuersam terram fuso imbre madefecit, cùm siccitas esset in vellere. Aduertit enim vir præsagus futuræ Ecclesiæ crescentis insigne. Nam primò Iudæam diuini (*Psal. 75.*) cœpit ros sermonis humescere (*Notus enim in Iudæa* (*Psal. 79.*) *Deus*) cum arido fidei totius orbis vniuersa torrerent. Sed vbi Ioseph greges Deum negare cœperunt, & ausu nefario immanium delictorum contrahere diuinitatis offensam, tunc per omnes terras fuso imbris rore cælestis, populus Iudæorum æstu perfidiæ suæ cœpit arescere, cùm Ecclesiam sanctam ex omnibus terrarum (M) partibus congregatam, propheticæ nubes, & salutis imber apostolicus irrigarent. Hæc est illa pluuia non terrarum humido, non nebuloso concreta montium, sed cælestium scripturarum salubri rore totum orbem imbre diffusa. Ostenditur exemplo igitur, non omnium esse, diuinæ mereri miraculo potestatis; sed eorum quibus religiosæ deuotionis studia suffragentur: (*Esai. 3.*) & diuini eos fructu operis abdicari, qui reuerentiæ sunt cælestis exortes. Ostenditur etiam in mysterio, quòd ad instaurandam Ecclesiam Dei filius humani corporis sacramenta susceperit, abdicato populo Iudæorum, quibus consiliarius & propheta, beneficiórúmque adempta sunt miracula diuinorum, eo quòd ciuico quodam inuidiæ næuo in Dei filiũ credere noluerunt. Docuit igitur scriptura quanta collatio gratiæ quantum etiam sit munus diuinæ benedictionis in viduis. Quibus quoniam

A honorificentia à Deo tanta confertur, facile est aduerte-
re qualis debeat vita competere. Docet enim Anna qua-
les decet esse viduas: quæ immaturo mariti obitu desti-
al. à Deo remunerationem laudis &c. tuta, maturæ tamen † adoream laudis inuenit: non minus
religionis officio, quàm studio castitatis intenta. Vidua
inquit, octoginta & quatuor annorum, & vidua quæ nõ
discedebat de templo, vidua quæ ieiuniis & obsecratio-
nibus die ac nocte seruiret. Vides qualis vidua prædice-
Luc. 2. tur: vnius viri vxor, ætatis quoque iam probata proces-
su, viuida religione, & effœta iam corpore: cui diuerso-
rium in templo, colloquium in prece, vita in ieiunio:
1. Tim. 5. quæ dierum noctiúmque temporibus indefessæ deuo-
B tionis obsequio, cùm corporis agnosceret senectutem,
pietatis tamen nesciret ætatem. Sic instituitur à iuuen-
tute vidua, sic prædicatur in senectute veterana. quæ
viduitatem non occasione temporis, non imbecillitate
corporis sed virtutis magnanimitate seruauerit. Etenim
cùm dicit septem annis eam cum viro fuisse à virginitate
sua, ab adolescentiæ vtiq; studiis inchoata prædicat sub-
sidia senectutis. Docemur itaque triplicem castitatis esse
virtutem: vnam coniugalem, aliam viduitatis, tertiam
virginitatis. Non enim aliam sic prædicamus, vt exclu-
Luc. 2. damus alias. Suis quibusque professionibus ista condu-
cunt. In hoc Ecclesiæ opulens disciplina, quòd quos
præferat habet, quos reijciat non habet, atque vtinam
C habere numquam possit. Ita igitur virginitatem prædi-
camus, vt viduas non reijciamus: ita viduas honoramus,
vt suus honos coniugio reseruetur. Non nostra hoc præ-
cepta, sed diuina testimonia docent.

Reminiscamur itaque quemadmodum Maria, quem-
admodum Anna, quemadmodum Susanna laudentur.
Et quoniam non laudes earum tantummodo prædican-
dæ sunt, sed disciplinæ etiam sunt sequendæ, reminisca-
Dan. 13. mur vbi Susanna, vbi Anna, vbi Maria sint repertæ, &
Luc. 2. aduertamus quemadmodum singulæ aptis laudibus præ-
Luc. 1. dicentur, & vbinam commorentur: Nupta in paradiso,
vidua in templo, virgo in secreto: sed in illis tardior fru-
D ctus, in virgine maturior. Illas senectus probat, virgini-
tas laus ætatis est: nec adiumenta quæritannorum quæ
omnium est fructus ætatum. Adolescentiam decet, iu-
uentutem ornat, amplificat senectutem, omnésque æuo
Luc. 2. habet iustitiæ suæ canos, maturitatem grauitatis, vela-
men pudoris, qui deuotionem non impediat, religio-
nem augeat. Aduertimus enim ex sequentibus, quia
quotannis in die solemni Paschæ sancta Maria cum Io-
seph Hierusalem petebat. Vbique impigra deuotio, vbi-
que assiduus virgini comes pudoris adiungitur. Nec in-
flatur Domini mater, quasi secura de meritis, sed quò
meritum maius agnouit, eò votum vberius exoluit, offi-
cium copiosius detulit, munus religiosius vexit, mysti-
E cum tempus impleuit. Quantò igitur vos magis conue-
nit intentas esse studio castitatis ne locum sinistræ relin-
quatis opinioni, quæ pudicitiæ testimonium in solis ha-
betis moribus? Virgo enim licet in ea quoque maior sit
morum prærogatiua quàm corporis, calumniam tamen
Luc. 4. integritate carnis abiurat: vidua quæ probandæ subsi-
Luc. 21. dium virginitatis amiserit, non in voce obstetricis, sed in
suis moribus habet castitatis examen. Docuit igitur scri-
ptura, quàm attentus viduæ esse debeat & religiosus af-
fectus. Docuit etiam libro eodem, sed alio loco, quàm
misericordem in pauperes & liberalem esse conueniat,
nec paupertatis debere contemplatione reuocari, quia
F liberalitas non cumulo patrimonij, sed largitatis defini-
tur affectu. Denique Dominica voce illa vidua omnibus
Ibidem. antefertur, de qua dictum est: *Vidua hæc plus omnibus mi-
sit.* In qua moraliter Dominus instituit vniuersos, ne
quis à collatione ministerij paupertatis pudore reuoce-
tur, nec sibi diuites blandiantur, quòd plus videantur
conferre quàm pauperes. Vberior est enim nummus è
paruo, quam thesaurus è maximo: quia non quantum
detur, sed quantum resideat, expenditur. Nemo plus
tribuit, quàm qui nihil sibi relinquit. Quid tu diues ege-
ni comparatione te iactas, & cùm tota onereris auro,
pretiosam per humum trahens vestem, quasi inferior
tuis & parua diuitiis, honorari desideras, quia inopem
collatione vicisti? Et flumina superfluunt, cùm redun-

A dant, gratior tamen haustus è riuulo est. Spumant &
multa dum feruent, nec damnum putat agricola quod
defluxerit. Gementibus areis dum ceditur messis, fru- 3. Reg. 17.
menta defolliunt: sed deficientibus messibus non defi-
cit hydria de farina, & plena olei testa desudat. Exinani-
uit tamen dolia diuitum siccitas, cum viduæ pauxillu-
lum olearium redundaret. Non ergo quid fastidio ex-
puas, sed quantum deuotione conferas, æstimandum
est. Denique nulla plus tribuit, quàm illa quæ de filio-
rum alimentis pauit prophetam. Et ideo quia nulla plus
contulit, nulla plus meruit. Hæc moraliter. Nec mysti-
cè tamen despexeris hanc mulierem in gazophylacium
B duo æra mittentem. Magna planè fœmina, quæ diuino
iudicio meruit omnibus anteferri: ne fortè illa sit quæ
de fide sua ad subsidium hominum duo testamenta con-
tulerit: & ideo nulla plus fecit. Nec quisquam hominum Luc. 21.
quantitatem potuit collationis eius æquare, quæ fidem
cum misericordia copulauit. Et tu igitur quæcumque
vitam studio viduitatis exerces, ne dubites ad gazophy-
lacium duo æra deferre, vel fidei plena vel gratiæ. Felix
illa quæ de thesauro suo integram regis imaginem pro-
fert. Thesaurus tuus sapientia, thesaurus tuus castitas at-
que iustitia est, thesaurus tuus intellectus bonus: qualis Mat. 2.
ille thesaurus fuit, de quo Magorum viri, aurum, thus,
myrrham, cùm adorarent Dominum, protulerunt: auro
C regis potentiam declarantes, Deum thure venerantes, 2. Cor. 4.
myrrha resurrectionem corporis confitentes. Habes &
tu thesaurum hunc, si in te requiras. Habemus enim the-
saurum in vasis fictilibus. Habes aurum quod conferas.
Non enim renitentis metalli pretium de te Deus exigit;
sed illud aurum quod iudicij die nequeat ignis exurere.
Nec dona pretiosa deposcit, sed odorem fidei, quem al-
taria tui cordis exhalent, & religiosæ mentis spiret affe-
ctus. Ex hoc igitur thesauro, non solùm Magorum tria
munera, sed etiam duo viduæ æra promuntur, in quibus
integra cælestis imago regis effulgeat, splendor gloriæ
eius, & imago substantiæ. Bona & illa planè laboriosæ Luc. 12.
D stipendia castitatis, quæ de suo opere quotidianoque Hebr. 1.
penso conferat vidua nocturnis pariter ac diurnis iugi
exercens labore pensa temporibus, & pudicitiæ quæ-
stuosæ peruigil opere mercedem congregans, vt inte-
meratum defuncti coniugis cubile custodiat, alere dul-
ces liberos possit ministrare pauperibus. Hæc est præfe-
renda diuitibus: hæc est quæ Christi iudicium non ti-
mebit. Hanc æmulamini filiæ. Bonum est enim æmula-
ri in bono semper, *Æmulamini meliora charismata.* Spe-
ctat vos Dominus semper, spectat, inquam, Iesus cùm
ad gazophylacium acceditis, & de bonorum operum Galat. 4.
mercedibus stipem portatis egentibus conferendam. 1. Cor. 12.
E Quantum est igitur vt æra tua conferas, & Christi cor-
pus acquiras? Noli ergo vacua prodire in conspectum
Domini Dei tui: vacua misericordiæ, vacua fidei, vacua
castitatis. Non enim inanes Dominus, sed virtutibus
opimas spectare Iesus & laudare consueuit. Videat te Exod. 23.
adolescentula laborantem, videat ministrantem. Hæc
est enim merces quam Deo debes, vt de aliarum quo-
que profectibus mercedem tuam Deo conferas. Nulla
merces Deo melior, quàm ea quæ habet pietatis mune-
ra. An verò mediocris tibi vidua illa videtur Noemi,
quæ viduitatem suam messis manipulis sustentabat alie-
næ, quam suo grauem alebat nurus? Nam hoc quoque Ruth. 1.
& ad subsidium & ad gratiam proficit viduarum, vt ita
F instituant nurus suas, quo possint in his maturæ habere
subsidium senectutis, & quasi stipendium magisterij,
mercedem quoque suæ capere disciplinæ. Etenim quæ
bene instituerit, bene erudierit nurum suam. Ruth ei
deesse non poterit, quæ viduitatem socrus paternæ do-
mui præferat. Et si vir quoque eius mortuus fuerit, non
relinquat tamen, alat inopem, soletur mœrentem, nec
dimissa discedat. Nescit enim egere optima disciplina.
Sic illa Noemi duobus destituta filiis & marito, quæ Ibidem.
fructus fœcunditatis amiserat, pietatis emolumenta nõ
perdidit. Nam & solatium mœroris, & subsidium pau-
pertatis inuenit.

Videtis igitur sanctæ fœminæ quàm fœcunda sit vi-
dua prole virtutum; meritorúmque suorum sobole, quæ

perire non possit. Bona igitur vidua egere non nouit: & si fessę fuerit ætatis, & supremæ paupertatis, eruditionis tamen suæ solet habere mercedem. Et si proximi defuerint, inuenit tamen extraneos qui matrem colant, reuereantur parentem, paruisque alimentorum sumptibus mercedem cupiant suæ commendationis acquirere. Plus enim viduæ rependunt merita, quam cibus quærit, sumptus impendit. Sed tristes videtur ducere dies, & lacrymis tempus exigere. Hoc beatior, quod perpetua sibi gaudia exiguis fletibus emit, paruisque momentis tempora acquirit æterna. Quibus bene dicitur: Beatæ tristes, *Luc. 6.* ipsę enim ridebitis. Quis igitur fallas præsentium imagines gaudiorum, futurę securitatis pręferat voluptati? An despicabilis nobis auctor videtur ille Dominici cor- *Psal. 101.* poris auctor electus, qui cinerem sicut panem manducabat, & potū cum fletu miscebat, vt vespertinis lacrymis, matutinæ sibi lætitiam redemptionis acquireret? Vnde igitur plurimum gaudere meruit, nisi quia plurimum fleuit, & tamquam lacrymarum pretio suarum, futurę sibi glorię gratiam comparauit? Habet igitur vidua bonam commendationis suæ materiam, vt dum virum luget, fleat sæculum, & in promptu sint lacrymę redemptrices, dum penduntur mortuis, viuentibus profuturę. Paratus mœstitudine animi fletus oculorum misericordiam conciliat, laborem minuit, dolorē subleuat, seruat pudorem, nec iam misera sibi videtur quæ consolationem in lacrymis habet, in quibus sunt charitatis stipendia, officia pietatis. Sed nec fortitudo bonæ viduæ deesse consueuit. Hęc enim vera est fortitudo, quę naturæ vsum, sexus infirmitatem, mentis deuotione trans- *Iudit. 8.* greditur: qualis in illa fuit, cui nomen Iudith, quę viros obsidione fractos, perculsos metu, tabidos fame, sola potuit à colluuione reuocare, ab hoste defendere. Etenim vt legimus, cū Holofernes successu multorū terribilis præliorum, intra muros innumera virorum millia coegisset, armatis pauentibus, & de extrema iam sorte tractantibus, extra murum processit, & illo præstantior exercitu quem liberauit, & eo fortior quem fugauit. Sed vt discas maturæ viduitatis affectum, seriem ipsam persequere scripturarum. A diebus enim viri sui quibus ille defunctus est, vestem iucunditatis deposuit, mœroris assumpsit: per omnes dies intenta ieiunio, sabbato tantùm, sacratarúmque temporibus feriarum, non refectioni indulgens, sed religioni deferens. Hoc est enim siue *Coloss. 3.* manducatis, siue bibitis, in nomine Domini Iesu Christi agenda esse omnia: vt etiam ipsa refectio corporalis, sacro religionis cultui deferatur. Diuturnis igitur mœroribus, & quotidianis roborata ieiuniis sancta Iudith, quæ *Iudit. 10.* sæculi oblectamenta non quæreret, periculi negligens, mortisque contemptu fortior, vt commentitium strueret dolum, vestem illam iucunditatis, qua viuente viro vestiri solebat, se induit: quasi placitura viro, si patriam liberaret. Sed virum alium videbat, cui placere quærebat: illum vtique, de quo dictum est. *Post me venit vir,* *Ioan. 1.* *qui ante me factus est.* Et bene coniugales pugnatura re- *Iudit. 10.* sumpsit ornatus, quia monimenta coniugij, arma sunt castitatis. Neque enim vidua aliis aut placere posset, aut vincere. Quid cætera persequatur, quod inter tot millia hostium casta permansit? Quid eius sapientiam præ- *Iudit. 13.* dicemus, quòd huiuscemodi est commenta consilium, vt dum potentē elicit intemperantia, a se inferiores arceret, occasionem pararet victoriæ, abstinentiæ meritū, pudicitiæ gratiā reseruaret? Nec cibo enim, vt legimus, *Iudit. 12.* maculata, nec adulterio, non minus seruatæ castitati ex hostibus reuexit trophæum, quā patriæ libertatæ. Quid sobrietatem loquar? Temperantia enim virtus est fœmi- *Iudit. 13.* narum. Inebriatis vino viris, & somno sepultis abstulit *al. exeruit* vidua gladiū, † exercuit manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit. Aduertitis igitur quantum nocere mulieribus possit ebrietas, quādo viros vina sic soluunt, vt vincantur a fœminis. Esto igitur vidua temperans: casta primùm à vino, vt casta possit esse ab adultero. Nequaquam te ille tentabit si vina non tentent. Nā si Iudith bibisset, dormisset cum adultero. Sed quia non bibit, haud difficilè ebrios exercitus vnius sobrietas & vincere potuit, & eludere. Nec

G dexteræ tantùm hoc opus, sed maiora trophæa sapientiæ. Nam manu solū Holofernem vicit, consilio autem *Iudit. 14.* omnem hostium vicit exercitum. Suspenso enim Holophernis capite, quod virorum non potuit excogitari consilio, suorum erexit animos, hostium fregit: suos pudore excitans, hostes quoque terrore percellens, eó- *Iudit. 15.* que cæsi sunt & fugati. Ita vnius viduæ temperantia atque sobrietas non solùm naturam suam vicit, sed quod est amplius, fecit viros etiam fortiores. Nec his tamen elata successibus, cui vtique gaudere & exultare licebat iure victoriæ, viduitatis reliquit officium, sed contemptis omnibus qui eius nuptias ambiebant, vestem iucun- H ditatis deposuit, viduitatis resumpsit: nec triumphorum *Iudit. 16.* suorum amauit ornatus, illos existimans esse meliores quibus vitia corporis, quam quibus hostium arma vincuntur.

Ac ne vna vidua tantum hoc opus inimitabile alijs videatur implesse, plures alias vel paribus vel proximæ fuisse virtutis nequaquam dubitandum videtur. Bona enim seges plurimas spicas fructu refertas ferre cōsueuit. Nec dubites illam veterum segetem temporum, in complurium fœminarum moribus fœcundasse. Sed quia prolixum est complecti omnes, cognoscite aliquas, & præ- I cipuè Debboram, cuius nobis prodidit scriptura virtu- *Iudith. 4.* tem. Hæc enim docuit non solùm viri auxilio viduas nō egere, verùm etiam viris posse esse subsidio: quæ nec sexus infirmitate reuocata, munia virorū obeunda suscepit, & suscepta cumulauit. Denique cùm Iudæi Iudicum *Ibid.* regerentur arbitrio, qui virili non poterant vel æquitate regi, vel virtute defendi, bullis hinc inde ardentibus, Debboram sibi cuius regerentur iudicio, cooptarunt. Itaque multa millia virorum vna vidua & in pace rexit, & ab hoste defendit. Multi iudices in Israel, sed nulla ante iudex fœmina: multi iudices post Iesum, sed nullus propheta. Et ideo lectum istius puto esse iudicium, & gesta eius arbitror esse descripta, ne mulieres à virtutis K officio muliebris sexus infirmitate reuocentur. Vidua populos regit, vidua ducit exercitus, vidua duces eligit, vidua bella disponit, mandat triumphos. Non ergo natura rea est culpæ, nec infirmitati obnoxia: strenuos enim non sexus, sed virtus facit. Et in pace quidem nulla querimonia, nullus error mulieris inuenitur, cùm plerique non mediocrium peccatorum auctores populo suo iudices extitissent. Vbi verò Chananæi, gens ferox prælio, & affluentium copiarum opima successu, hostiles in populum Iudæorum animos extulerunt, vidua præ cæteris bellicos instruit apparatus. Et vt discas non publicis copiis domesticas necessitates fuisse subnixas, sed dome- L sticis disciplinis munus publicum gubernatum, domo propria filium ducem producit exercitus: vt agnoscatis quod possit instituere viduæ bellatorem. Quem quasi mater erudijt, quasi iudex præposuit, quasi fortis instituit, quasi prophetes victoriæ certa transmisit. Denique in mulieris manu summam fuisse victoriæ docet Barach filius, dicens: *Nisi tu veneris mecum, non ibo, quia non* *Ibidem.* *noui diem in qua dirigit Dominus angelum suum mecum.* Quanta ergo fœminæ istius virtus, cui dux dicit exercitus. Nisi tu veneris, non ibo? Quanta, inquam, viduæ fortitudo, quæ à periculis filium nec materno reuocat affectu, immò ad victoriam filium studio ma- M tris hortatur, dicens quòd in manu mulieris sit summa victoriæ? Debbora ergo prælij prophetauit euentum, Barach iussus produxit exercitum, Iael cepit triumphum. Huic enim prophetia Debboræ militauit, quæ mysticè nobis ortū surrecturæ ex gentibus Ecclesiæ reuelauit, cui triumphus de Sisara spiritali, hoc est, de aduersariis potestatibus quæreretur. Nobis igitur prophetarum oracula dimicarunt, nobis illa prophetarum iudicia & arma vicerunt. Et ideo non populus Iudæorum, sed etiam Iael victoriam de hoste quæsiuit. Infelix ergo populus, qui hostem quem fugauit, persequi fidei virtute non potuit. Itaque illorum delicto, salus gentibus: illorum desidia, nobis seruata victoria est. Iael ergo prostrauit Sisaram, quem tamen corusco duce (hoc enim significat interpretatio Barach) manus veterum fugauerat Iudæorum. Frequenter enim, vt

legimus

legimus orationibus & meritis prophetarum cælestia A patribus affuere subsidia: sed his iam tunc de nequitiis spiritalibus victoria parabatur, quibus dicitur in Euangelio: *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* (Matt. 25.) Ergo principium victoriæ à maioribus, finis in Ecclesia. Ecclesia autem non armis sæcularibus vincit aduersarias potestates, sed armis spiritalibus, quæ sunt fortiora Deo ad destruendas (1. Cor. 10.) munitiones, & altitudinem nequitiæ spiritalis. (Iudic. 4.) Et ideo Sisaræ finis, lactis poculo restinguitur, qui a oratione superatur. Quod enim nobis salutare ad escam, hoc aduersariæ potestati lethale ad infirmitatem. Arma Ecclesiæ fides, arma Ecclesiæ oratio est, quæ aduersarium vincit.

B Ergo secundùm historiam ad prouocandos animos fœminarum, fœmina iudicauit, fœmina disposuit, fœmina prophetauit, fœmina triumphauit & præliaribus intermixta copiis, imperio viros docuit militare fœmineo. Secundùm mysterium verò, fidei militia, Ecclesiæ victoria est. Non ergo habetis quod per naturam vos excusetis fœminæ. Non habetis viduæ, quod ad infirmitatem sexus aut ad amissionem subsidij maritalis mobilitatem vestram adstruere possitis. Satis vnicuique præsidij est, si virtus animi non desit. Et ipse in viduis frequens processus ætatis munimen pudoris est, & ipse amissi coniugis dolor, vsus operis, domus cura, sollicitudo liberorum noxiam pudori solet arcere lasciuiam, atque ipse lugubris habitus, C pompa funebris, fletus assiduus, & mœstæ fronti inarantibus rugis impressa tristitia, petulantium premit oculos, restringit libidines, procaces auertit aspectus, bonus custos pudoris, pietatis dolor non obrepit culpa, si cura non desit.

Didicistis igitur viduæ subsidio vos non egere naturæ, & posse salubritatem tenere consilij: nec domestico indigere præsidio; quæ etiam publicæ potestis apicem potentiæ vendicare. Sed fortasse dicit aliqua, ei tolerabiliorem viduitatem cui profluant res secundæ, aduersis (1. Tim. 5.) verò viduas citò frangi, facilè succumbere. De quo etsi ipsi doceamur vsu, læta viduis lubrica magis esse quàm D seria, tamen scripturarum instruimur exemplis, infirmitatibus quoque viduarum non deesse solere subsidia, faciliúsque quàm cæteris diuina atque humana suppetere, si bene filios instituant, generos legant. Denique cùm socrus Simonis magnis febribus detineretur, Petrus & Andreas rogauerunt Dominum pro ea. (Luc. 4.) Et stans super illam, imperauit febri, & remisit illam, & continuò surgens ministrabat illis. *Magnis*, inquit, *tenebatur febribus, & rogauerunt illum pro ea.* Et tu habes proximos, qui Deo pro te supplicent. Habes Apostolos proximos, habes martyres proximos, si ipsa martyribus deuotionis societate, misericordiæ quoque muneribus appropinques. (Luc. 10.) Proximus est enim qui misericordiam facit. Fac & tu misericordiam, & eris Petro proxima. (Rom. 8.) Non sanguinis necessitudo, sed virtutis cognatio facit proximos: (Luc. 4.) quia non in carne ambulamus, sed in spiritu. Ama ergo propinquitatem Petri, affinitatem Andreæ, vt pro te rogent, & recedant cupiditates tuæ verbo Dei pulsæ. Surgens illicè, quæ in terris iacebas, vt Christo ministres. (Philip. 3.) *Nostra enim conuersatio in cælis est, vnde & saluatorem expectamus Dominum Iesum.* (Mat. 25.) Nemo enim iacens, Christo ministrat: ministra pauperi, & ministras Christo. *Quod enim vni horum fecistis, mihi*, inquit, *fecistis.* Habetis ergo viduæ auxilium, si tales vobis generos posteritatis vestræ patronos, tales proximos eligatis. Ergo rogauerunt pro vidua Petrus & Andreas. Vtinam existat aliquis qui tam citò possit rogare pro nobis, vel certè iste qui pro socru rogat Petrus, & Andreas frater eius, tunc enim pro affinitate poterant, nunc iam possunt pro nobis & pro omnibus impetrare. Videtis enim quòd magno peccato obnoxia, minùs idonea sit quæ pro se precetur, vel certè quæ pro se impetret. (Matt. 26.) Adhibeat igitur ad medicum alios precatores. Ægri enim nisi ad eos aliorum precibus medicus fuerit inuitatus, pro se rogare non possunt. Infirma est caro, mens ægra est, & peccatorum vinculis impedita, (Hebr. 2.) ad medici illius sedem debile non potest explicare vestigium. Obsecrandi sunt angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium A dati sunt: martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quodam corporis pignore patrocinium vendicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine etiam si qua habuerunt peccata, lauerunt. (Apoc. 7.) Isti enim sunt Dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuúmque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis etiam cum viuerent, cognouerunt. Inuenit ergo Petri socrus qui pro se rogarent. Et tu vidua inuenis qui pro te supplicent, si quasi verè vidua & desolata in Deum speres, instes obsecrationibus, insistis orationibus, afficias corpus tuum quasi quoti- (1. Tim. 5.) B die moriens, vt moriendo reuiuiscas. Fugias delicias, vt etiam ægra saneris. *Nam vidua quæ in deliciis est, viuens mortua est.* (ibidem.) Sublata est tibi causa nubendi, habes qui pro te intercedant: ne dixeris, Destituta sum, querela nupturæ est. Ne dixeris: Sola ego sum. Castitas solitudinem quærit, pudica secretum, impudica conuentum. Sed negotium habes, & intercessorem, aduersarium vereris apud iudicem. Pro te Dominus interuenit, dicens: *Iudicate pupillo, & iustificate viduam.* (Esai. 1.) Sed patrimonium vis tueri. Maius pudoris est patrimonium, quod melius regit vidua quàm nupta. Seruus peccauit: Ignosce. Melius est enim alterius culpam feras, quam tuam prodas. Sed vis nubere. Licet non habeat crimen C simplex voluntas, causam non quæro, cur fingitur? Si honestum putas, fatere: si incongruum, sile. Ne accuses Deum, ne accuses propinquos quòd præsidia tibi desint. Vtinam non desit voluntas, ne te consulere liberis dicas, quibus matrem eripis. Est etiam quod facultati licet, ætati non licet. Cur maternæ parantur nuptiæ inter nuptias filiarum, & plerumque post nuptias? Cur adulta filia dicit priùs sponsum matris quam suum erubescere? Suasimus, fateor, vt vestem mutares, non vt flammeum sumeres: vt à sepulchro recederes, non vt thalamum præparares. Quid sibi vult noua nupta, post generos? Tam indecorum est iuniores habere liberos, D quàm nepotes.

Sed ad propositum reuertamur, ne qui nostrorum dolemus vulnera peccatorum, medicum relinquamus: & dum alienis medemur vlceribus, vlcera nostra cumulemus. Rogatur ergo hic medicus. Ne timeas, quia magnus est Dominus, & fortasse ad ægram dedignetur venire. (Luc. 4.) Venit enim ad nos sæpe de cælo: nec solùm diuites, sed etiam pauperes solet & seruulos pauperum visitare. Venit & nunc rogatus ad Petri socrum, & stans super illam, imperauit febri, & remisit illam: & continuò surgens ministrabat illis. Sicut dignus memoria, ita dignus desiderio, dignus etiam charitate Dominicæ in singulos dignationis affectus, & facta miranda. E Visitare viduas non dedignatur, & tugurij vilis penetralia angusta succedere. Quasi Deus imperat, quasi homo visitat. Gratias Euangelio, per quod etiam nos qui oculis nostris venientem in hunc mundum non vidimus Christum, videmur ei dum facta eius legimus interesse: vt sicut illi quibus appropinquabat, fidem mutuabantur ex eo, ita etiam nobis dum gestis eius credimus appropinquet. Vides qualia habeat genera sanitatem? Imperat febri, imperat spiritibus immundis, alibi ipse manus imponit. Non solùm igitur verbo, sed etiam tactu ægros curare (ibidem.) consueuit. Et tu igitur quæ variis mundi æstuas cupiditatibus, vel forma viri alicuius capta, vel pecunia, roga F Christum, adhibe medicum, porrige ei dexteram tuam, tangat interiora tua Dei manus, verbique cælestis gratia interiorum venas feruretur animorum, pulset dei dextera secreta cordis. Alij oculos luto illinit, vt videre possit, creatórque omnium docet nos nostræ memores (Ioan. 9.) debere esse naturæ, & corporis cernere voluntatem. Nemo enim magis potest videre diuina, nisi quia qui humilitatis conscius suæ nescit extolli. Alius sacerdoti se offerre præcipitur, vt carere in perpetuum lepræ possit (Luc. 5.) exuuiis. Solus enim mentis & animi potest seruare munditiam, qui ei sacerdoti se nouit offerre, quem pro peccatis nostris accipimus aduocatum: illum vtique cui dicitur: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* (1. Ioan. 2. Psal. 109.) Nec vereare moram aliquam sanitatis.

Nescit impedimentum qui sanatur Christo. Opus est vt remedium adhibeas, quod acceperis. Simul enim vt præceptum dederit, cæcus videt, paralyticus ambulat, mutus loquitur, surdus audit, febriens ministrat, lunaticus liberatur. Et tu igitur quæcumque indecorè alicuius rei cupiditate languescis, obsecra Dominum, fidem defer, nec vllam timeas moram. Vbi adest oratio, adest verbum: fugatur cupiditas, libido discedit. Nec confessionis verearis offensam, immò magis præsume (Luc. 4.) prærogatiuam. Incontinenti enim quæ corporis morbo antea laborabis, Christo incipies ministrare. Potest etiã hoc loco videri Petri socrus, affectio voluntatis, ex qua sibi velut semen futuræ posteritatis assumpserat: quòd vnicuiq; voluntas sua posteritatis est auctor. Ex voluntate enim sapientia nascitur, quam sapiens in matrimonium adsciscit sibi, dicens: *Proposui ergo hanc adducere mihi in coniugium.* (Sap. 8.) Ergo voluntas illa quæ primò variarum cupiditatum æstibus madefacta languebat, postea per Apostolatus officium in ministerium Christi iam robusta surrexit. Simul qualis esse debeat quæ Christo ministrat, ostenditur. Oportet eam primò carere variarum illecebris voluptatum, vitare internam corporis animique languorem, vt corpus & sanguinem Christi ministret. Neque enim potest quisquam peccatis suis æger minimèque sanus, immortalium sanitatũ remedia ministrare. Videte quid agis sacerdos, nec febrienti manu corpus Christi attingas. Prius curare, vt ministrare possis. Si mundos eos qui ante fuerunt leprosi, Christus iubet occurrere sacerdotibus; quantò magis mundum ipsum conuenit esse sacerdotem? Non habet igitur quod molestè ferat illa vidua quòd sibi nõ pepercerim, quando nec mihi parco. *Stans vir ergo Petrus*, inquit, *surrexit, & ministrabat illis.* (Luc. 4.) Et bene surrexit. Sacramenti enim typum Apostolica iam gratia ministrabat. Proprium est autem surgere Christi ministros. Iuxta quod scriptum (Ephes. 5.) est: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis.*

Didicimus igitur nec sumptibus egere viduas, quæ donare consueuerint: nec subsidio, quibus sæpe in periculis maximis defensæ copię sunt virorum. Maritalia iis quoque officia vel à generis vel à proximis facilè solere reparari: esse etiam in eas diuinam misericordiam promptiorem: & ideo cùm suppetere non videatur causa, nubendi studium abesse debere. Quod tamen pro consilio dimus, non pro præcepto imperamus prouocantes potius viduam, quàm ligantes. Neque enim prohibemus secundas nuptias, sed non suademus. Alia est enim infirmitatis contemplatio, alia gratia castitatis. Plus dico: Non prohibemus secundas nuptias, sed non probamus sæpe repetitas. Neque enim quidquid licet, & decet. *Omnia mihi licent*, dicit Apostolus, *sed non omnia sunt vtilia.* (1. Cor. 6.) Et vinũ bibere licet, sed plurimum non decet. Licet ergo nubere, sed pulchrius est abstinere. Sunt enim vincula nuptiarum. Vultis scire quæ vincula? *Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit, soluta est à lege viri.* (1. Cor. 7.) Probatum est igitur vinculum esse coniugium, quo mulier ligatur & soluitur. Bona mutui amoris gratia, sed maior est seruitus. *Neque enim mulier sui corporis potestatem habet, sed vir.* (Ibidem.) Et ne fortè tibi non coniugij videatur ista seruitus esse, sed sexus: *similiter & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quanta igitur coniugij necessitas, quæ subijcit alteri etiam fortiorem? Mutuis enim necessitatibus ab vtroque seruitur. Nec temperanti licet iugo subducere caput cùm alterius intemperantiæ seruiendum sit. *Pretio*, inquit, *empti estis, nolite fieri serui hominum.* (Ibidem.) Videtis quàm euidens sit coniugalis definitio seruitutis. Non ego hoc dico, sed Apostolus: nec ille, sed Christus qui loquebatur in eo. (2. Cor. 13.) Et hanc vtique seruitutem de bonis coniugibus definiuit. (1. Cor. 7.) Namque supra sic habes: *Sanctificatus est vir infidelis per vxorem fidelem: & sanctificata est mulier infidelis per maritum fidelem.* Et infrà: *Quod si infidelis discedit, discedat.* (Ibid.) Non est seruituti addictus frater aut soror in talibus. Si igitur bonum coniugium seruitus est, malum coniugium quid est, quando nequeunt se in inuicẽ sanctificare, sed perdere? Sed vt ad gratiam virtutis viduas adhortamur, ita etiam ad Ecclesiasticã disciplinam fœminas prouocamus, quia Ecclesia constat ex omnibus. Et licet Christi grex constet ex omnibus, grex tamen in aliis pabulo vescitur, in aliis adhuc lacte nutritur, quibus lupi illi qui latent in vestitu ouium, sunt cauendi, abstinentiæ speciem prætendentes, prouocantes autem intemperantiæ fœditatem. Etenim quia sciunt valida onera castitatis: cùm ipsi ea attingere digitulis non queant, ab aliis supra modum exigunt, cùm ipsi seruare nec modum possint, sed iniusto sub fasce succumbant. (Matt. 7.) Mensura enim oneris pro mensura debet esse gestantis, alioquin impositi oneris fit ruina, vbi vectoris infirmitas est. Nã & infantium fauces strangulat esca robustior. (Matt. 23.) Et ideo sicut multitudo vectorum non paucorũ viribus æstimatur, nec tamen fortioribus de aliorum infirmitate præscribitur, sed vnicuique quantum oneris subire cupiat, relaxatur, manente mercedis cumulo in virtutis augmento: ita etiam fœminis non laqueus iniiciendus, non supra vires abstinentiæ grauioris vectura subeunda est, sed relinquendum, vt vnaquæque se pendat, non auctoritate aliqua coacta præcepti, sed incremento gratiæ prouocata. Et ideo diuersis virtutibus merces diuersa proposita est. Nec aliud reprehenditur, vt aliud prædicetur: sed omnia prædicantur, vt quæ meliora sunt, præferantur. Honorabile itaque coniugium, sed honorabilior integritas: nam & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Quod igitur bonum, non vitandum est: & quod est melius, eligendum est. (Hebr. 13.) Itaque non imponitur, sed præponitur. (1. Cor. 7.) Et ideo bene Apostolus dixit: *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* (Ibidem) Etenim præceptum in subditos fertur, consilium amicis datur. Vbi præceptum est, ibi lex est, vbi consilium, ibi gratia est. Præceptum, vt ad naturam reuocet, consilium vt ad gratiam prouocet. Et ideo lex Iudæis lata est, gratia autem electioribus reseruata est: lex vt à naturæ finibus culpæ studio demeantes, ad naturæ obseruantiam pœnæ terrore reuocaret: gratia autem vt electos tum studio bonorum, tum propositis etiam præmiis prouocaret.

Et vt intelligas distantiam præcepti atque consilij, illum recorderis, cui in Euangelio ante præscribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat, ne falsum testimonium dicat. (Matt. 19.) Præceptum etenim ibi est, vbi est pœna peccati. At verò cùm se præcepta legis memorasset implesse, consilium ei datur, vt vendat omnia, & sequatur Dominum. (Ibid.) Hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferuntur. Duplex namque forma mandati est: vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde & Dominus in alia dicit: *Non occides*, vbi præcepit: in alia: *Si vis perfectus esse, vende omnia tua.* (Ibid.) Ergo hic liber est à præcepto, cuius defertur. Itaque qui præceptum impleuerint, possunt dicere: *Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* (Luc. 17.) Hoc virgo non dicit, non dicit ille qui bona sua vendidit: sed quasi reposita expectat præmia, sicut sanctus Apostolus qui ait: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo nobis erit?* (Matt. 19.) Non enim quasi inutilis seruus, quod debuit facere, fecisse se dixit; sed quasi vtilis domino, qui commissa sibi talenta quęsitis multiplicauit vsuris, mercedem fidei atque virtutis, bene sibi conscius meritorúmque securus expectat. Et ideo ei cum cæteris dicitur: *Vos qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel.* (Matt. 25.) At verò illi qui talenta seruauerit, & si præmia; minora tamen præmia pollicetur dicens: *Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam.* (Matt. 25.) Fides igitur ex debito, misericordia in præmio. Qui bene credidit, vt ei credatur emeruit: qui bene contulit, quoniam suum non quęsiuit, quod cæleste est, imperauit. Ideò ergo præceptum non datur, consilium datur. Pręceptum enim castitatis est, consilium integritatis. *Sed non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim spadones qui de matris vtero sic nati sunt, in quibus naturæ necessitas, non virtus est castitatis.* (Matt. 19.) *Et sunt spadones, qui seipsos castrauerunt:* (Ibid.)

voluntate vtique, non necessitate. Et sunt spadones qui facti sunt ab hominibus. Et ideo magna in iis continentiæ gratia: quia voluntas facit, non infirmitas continentem. Nam decet integrum diuini operis seruare munus. Nec illis fortè parum sit, lubrico corporis non teneri. Nam etsi erepta est subeundi istius palma certaminis, erepta etiam materia periculi: & quamuis non queunt coronari, non queunt tamen vinci. Habent alia genera virtutum, quibus commendare se debeant, si fides firma sit; profusa misericordia, aliena auaritia, frequens gratia. Sed in istis nulla culpa, quia facti ignorantia. Non eadem causa eorum, qui in se ipsos ferro vtuntur, quos non imprudenter deflexiimus. Sunt enim qui virtutis loco ponant, ferro culpam compescere. De quibus etsi nostram nolumus proferre sententiam, quamuis sint statuta maiorum, considerent tamen, ne quis id ad professionem infirmitatis tradat; non ad firmitatis gloriam. Ergo nemo militet, ne aliquando vincatur: nec pedis vtatur obsequio, qui gradiendi periculum reformidat: nec oculi intendat officio, qui concupiscentiæ timet lapsum. Sed quid prodest carnem abscindere, cum etiam culpa sit in ipso aspectu? *Nam & qui viderit mulierem ad concupiscendum, iam mœchatus est eam in corde suo.* Et quæ similiter virum in concupiscentia viderit, adulteratur. Castos ergo, non infirmos esse nos conuenit: pudicos oculos habere, non debiles. Nemo igitur, vt plerique arbitrantur, se debet abscindere, sed magis vincere. Victores enim recipit Ecclesia, non victos. Et quid argumentis opus, cùm præsto sit Apostolici forma præscripti? Sic enim habes: Vtinam & abscindantur qui volunt vos circumcidi. Cur enim coronæ occasio, & virtutis vsus eripitur homini, qui ad laudem natus est, ad victoriam præparatus est, qui ipse potius virtute animi castrare se possit? *Sunt enim spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum.* Sed hoc non omnibus imperatur, ab omnibus autem flagitatur. Etenim qui mandata dat decretorum, semper tenere debet mensuram: & qui pensa distribuit, æquitatem debet examinis reseruare. Statera enim fallax, abominatio est apud Deum. Est ergo minus pondus & maius. Sed vtrumque non recipit Ecclesia. Pondus & maius & minimum, & mensuræ duplices, immunda in conspectu Domini vtraque. Sunt pensa quæ diuidit sapientia: & ita diuidit, vt virtutem viresque æstimet singulorum. Et ideo dicit: *Qui potest capere capiat.* Scit enim creator omnium, affectus esse varios singulorum. Et ideo præmiis virtutem prouocauit, non infirmitatem vinculis alligauit. Scit & ille gentium doctor, bonus morum auriga nostrorum, & quidam interiorum rector affectuum, qui de se ipso didicerat, legi mentis legem corporis repugnare, eandem tamen Christi gratiæ cedere: scit, inquam, varios cursus mentium repugnare, & ideo neque in tantum adhortationem integritatis intendit, vt aboleret gratiam nuptiarum: neque ita coniugium prætulit, vt studia integritatis extingueret: sed à continentiæ persuasione incipiens, ad incontinentiæ remedia descendit: & cùm brauium supernæ vocationis fortioribus demonstrasset, deficere tamen in via neminem passus est: ita plaudens prioribus, vt non despiceret & sequentes. Didicerat enim & ipse, quia Dominus Iesus aliis panem hordeaceum ne in via deficerent, aliis corpus suum vt ad regnum contenderent, ministrauit. Nec Dominus ipse præceptum imposuit, sed voluntatem inuitauit: nec Apostolus præceptum statuit, sed consilium dedit. Sed non hoc humanum consilium, humanarum virium habere mensuram: diuinæ muneris misericordiæ confitentur in se esse collatum, vt fideliter sciret prima præferre, secunda disponere. Et ideo existimo, inquit, non statuo. *Existimo bonum esse propter instantem necessitatem.* Non ergo copula nuptialis quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda. Lex enim astrinxit vxorem vt in laboribus & in tristitia filios generet, & conuersio eius ad virum sit, quòd ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorum addicitur nupta, non vidua: & dominatui viri sola subditur copulata, non virgo. Omnium autem horum virgo libera est, quæ verbo Dei suum spopondit affectum, quæ sponsum benedictionis cum facibus expectat, bonæ lumine voluntatis accenso. Et ideo prouocatur consiliis, non vinculis alligatur.

Matt. 5.
Galat. 5.
Matt. 19.
Prou. 11.
Prou. 20.
Mat. 19.
Rom. 7.
Philip. 3.
Ioan. 6.
Mat. 16.
Matt. 19.
1. Cor. 7.
Ibidem.
Gen. 3.

A B C D E F

Sed nec vidua præceptum accipit, sed consilium: consilium autem non semel datum, sed sæpe repetitum. Nam & primò dixit: *Bonum est enim mulierem non tangere*, & tertiò: *Volo sic omnes homines esse sicut & meipsum*, quartò: *Bonum est illis, si sic maneant sicut & ego*, & & iterum: *Bonum est propter instantem necessitatem*: & hoc placere Domino, & hoc honestum esse: postremò beatiorem esse in viduitate perseuerantem, non tantùm suo consilio, sed etiam Dei spiritu definiuit. Quænam igitur talis consiliarij benignitatem recuset, qui & voluntati habenas indulgeat, & id suadeat aliis quod in se expertus vtile iudicauit, non facilè comprehendi, nec fastidiosus æquari? Quæ igitur refugiat sancta fieri corpore & spiritu, cùm supra laborem sit præmium, supra vsum gratia, supra opus merces? Atque hoc ita dico, non vt laqueum cæteris iniiciam, sed vt commissi mihi ruris operarius agrum hunc Ecclesiæ fertilem cernam: nunc integritatis flore vernantem, nunc viduitatis grauitate pollentem, nunc etiam coniugij fructibus redundantem. Nam etsi diuersi, vnius tamen agri fructus sunt: nec tanta hortorum lilia, quantæ aristæ segetum, messium spicæ, compluriumque spatia camporum recipiendis aptantur seminibus, quàm redditis nouales fructibus feriantur. Bona ergo viduitas, quæ totiens Apostolico iudicio prædicatur. Hæc enim magistra fidei, magistra est castitatis. Vnde & illi qui deorum suorum adulteria & probra venerantur, cælibatus & viduitatis statuêre pœnas, vt æmuli criminum multarent studia virtutum: specie quidem qua fœcunditatem quærerent, sed studio quo propositum castitatis abolerent. Nam confectis & miles stipendiis arma deponit, & relicto officio quod gerebat, ad propria veteranus rura dimittitur: vt & ipse exercitæ laboribus vitæ requiem consequatur, & alios spes futuræ quietis subeundis faciat operibus promptiores. Agricola quoq; maturiori torquendam aliis stiuam committit, & iuuenili grauatus opere prouidentiam curæ senilis explorat: vitem facilis tondere quàm premere, vt iuuenescentem luxuriam reprimat, & adolescentem lasciuiam falce succidat: parcorum quandam partuum castitatem docens etiam in viribus expetendam. Similis huic vidua velut emeritis veterana stipendiis castitatis, etsi coniugij arma deponat, domus tamen totius pacem gubernat: etsi vehendis oneribus otiosa, maritandis tamen iunioribus prouida: vbi cultus vtilior, vbi fructus vberior fit, quarum copulam aptiorem, senili grauitate disponit. Itaque si maturioribus potiùs quàm iunioribus committitur ager, cur putes vtiliorem nuptam esse quàm viduam? Quòd si persecutores fuerunt etiam viduitatis, vtique fidem sequentibus viduitas non pro supplicio fugienda est, sed tenenda pro præmio.

Mat. 25.
1. Cor. 7.
Ibidem.
Lex Iulia de marit. ordin.

Sed fortasse aliquibus propter suscipiendos liberos coniugia iteranda videantur. Quòd si filiorum studium, causa nubendi est: vtique vbi est fructus filiorum, causa non suppetit: quamquam cuius consilij sit, iterum experiri velle frustra tentatam fœcunditatem, aut subire quam pertuleris orbitatem? Hæc enim iterandi causa est filios non habentibus. Ergo illa quæ liberos suscepit & perdidit (cum ipsa enim maior contentio quæ spem generandi habet) illa, inquam, nonne sibi videtur inter ipsa repetitarum fœdera nuptiarũ, amissorum prætexere funera filiorum? Nonne iterum passura quod repetit, & ad ipsos votorum tumultus, exceptarum orbitatum imagines, lamentorum strepitus perhorrescit? Vel cum accensis funerabilibus nox ducitur nonne pompę funebris exequias magis putat, quàm thalamum præparari? Cur igitur filia dolores magis quos times repetis, quàm filios quos iam non speras, requiris? Si grauis est dolor, subterfugienda causa eius est, non petenda. Nam tibi quid consilij tribuam, quę liberos habes? quæ tibi causa nubendi, nisi fortè leuitatis error, & intemperantiæ vsus, & saucij cogit pectoris cõscientia? Sed cõsilium sobriis non ebriis datur. Et ideo apud liberam conscientiam mihi sermo est, cui vtrumq; integrum est. Habeat saucia

remedium, honesta consiliū. Tu, inquam, filia quid moliris? Cur heredes quæris extraneos, cùm habeas tuos? Non filios desideras, quos habes: sed seruiturem, quam non habes. Hæc est enim vera seruitus, in qua instaĉtior amor, quam non deflotatæ pignus virginitatis, & plena sancti pudoris & gratiæ ætas prima commendat: vbi offensa grauior, suspectior insolentia, concordia infrequētior, quam non temporibus insolitus amor, non vigens annis forma conciliat. Molesta pietas, vt amare liberos metuas, aspicere liberos erubescas, atque inde oriatur causa discordię, vnde solet mutuus amor mulcere affectus parentū. Generare liberos vis, non fratres futuros tuorū, sed aduersarios filiorum. Quid est ergo generare H alios liberos, nisi spoliare quos habes liberos: quibus pariter auferuntur & pietatis officia, & compendia facultatum? Lex diuina cælesti inter se coniuges auctoritate constrinxit, & difficilè manet mutuus amor. Tulit enim G costam de viro, & formauit fœminam, vt sibi eos inuicem copularet, dicens: *Et erunt duo in carne vna.* Non hoc de secundis, sed primis nuptiis dixit. Neque enim Eua secundum accepit virum, neque sancta Ecclesia secundum agnouit virum. *Sacramentum enim illud magnum est, in Christo & in Ecclesia*, & ideo custodiendum est. Sed neque Isaac aliam præter Rebeccam sciuit vxorem, neque Abraham pater aliam, nisi Saram sepeliuit vxorem. Nam in sancto Iacob magis figura mysterij fuit, quàm ordo coniugij. Et tamen in eo quoque habemus quod ad primi coniugij gratiam referre possimus, si quam primò sponsam habuit, plus amauit, nec fraus exclusit affectum, nec sponsæ amorem coniugij interuentus aboleuit. Itaque sanctus patriarcha nos docuit, quantū deferre primis nuptiis debeamus, cùm tantum primis sponsalibus ipse detulerit. Cauete igitur filiæ & ne gratiā nuptiarum tenere nequeatis, & molestias augeatis.

Gen. 2. Ephes. 5. Gen. 27. Gen. 23. Gen. 29.

SANCTI AMBROSII DE VIDVIS LIBRI FINIS.

Capita libri primi de Vocatione omnium gentium.

1. *De quæstione inter defensores liberi arbitrij & prædicatores gratiæ tractata, deque scopo ac ordine auctoris.*
2. *De voluntate humanæ animæ, & quotuplex sit illa voluntas: tum quòd Deus nunquam non hominum vniuersorum curam agat.*
3. *De huius quæstionis tractatione, cùm bonæ voluntatis homo esse incipit, num corrigatur prior voluntas, an alia ei detur: & in sacris litteris, Omnes, aliquando pro aliquibus dici.*
4. *Soluit calumniam dicentium auctorem per superiùs dicta contradicere Apostolo definienti, quòd Deus velit omnes homines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire, & quòd profunditas diuinorum mysteriorum atque iudiciorum à nobis non sit perquirenda.*
5. *Cur anterioribus seculis dimissæ sint omnes gentes ingredi vias suas, vno tantùm Israële excepto: & quare Deus vni homini det gratiam, alteri autem deneget.*
6. *Qualis sit natura humana sine gratia.*
7. *Cur saluator omnium, non omnibus dederit vt cognoscerent verum Deum: cur etiam quidam paruuli salui fiant renati, alij pereant non renati.*
8. *Fides vnde nascatur, & vnde acquiratur.*
9. *Quòd Deus sit auctor omnium virtutum & omnis boni.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE VOCATIONE OMNIVM GENTIVM

LIBER PRIMVS.

De quæstione inter defensores liberi arbitrij & prædicatores gratiæ tractata, deque scopo ac ordine auctoris.

CAPVT. I.

INTER defensores liberi arbitrij, & prædicatores gratiæ Dei, magna & difficilis dudum vertitur quęstio. Quęritur enim vtrum velit Deus omnes homines saluos fieri. Et quia negari hoc non potest: cur voluntas omnipotentis non impleatur, inquiritur. Cùmque hoc secundùm voluntates hominum fieri videatur, gratia videtur excludi: quę si meritis redditur, constat eam non donum K esse, sed debitum. Vnde iterum quæritur, cur hoc donū, sine quo nemo saluus est, ab eo qui omnes saluari vult, non omnibus conferatur. Atque ita contrarium disputationum nullus terminus reperitur, dum non discernitur quid manifestum, quid sit occultum. De hac igitur compugnantia opinionum, qua mensura & temperantia sentiendum sit, quantum Dominus adiuuerit, adnitar inquirere, exercens atque discutiens modulum facultatis meæ, in iis quæ cordi meo sobriè (quantum arbitror) inhæserunt: vt si in eas regulas processerit stylus, quæ nihil offensionis, nihil habeant prauitatis: non solùm nobis, sed & aliis vtile sit ad aliquem nos limitem peruenisse, quem non debeamus excedere. Primitus itaque de voluntatis humanæ motibus & gradibus disputandum est. Inter quam & gratiam Dei quorundam non sana discretio est, existimantium quòd prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium, nec aduertentium eadem regula sibi posse obiici quòd gratiam negent, cum eam humanæ voluntatis non ducem volunt esse, sed comitem. Si enim tollitur voluntas, vbi ipsa est veratum origo virtutum? Si tollitur gratia, vbi ipsa est bonorum causa meritorum?

Rom. 11. 1. Tim. 2.

De voluntate humanæ animæ, & quotuplex sit illa voluntas: tum quòd Deus nunquam non hominum vniuersorum curam agat.

CAP. II.

SED iam auxiliante Christo quod tractandum concepimus, inchoemus. Omni animæ humanæ, quantum intelligere atque experiri datur, naturaliter qualiscumque inest voluntas: qua aut appetitur quod placet, aut declinatur quod displicet. Huius voluntatis, quantum ad naturalem pertinet motum, & ex vitio primæ præuaricationis infirmum, genera sunt duo, secundùm quæ voluntas hominis aut sensualis, aut animalis est. Sed cùm adest gratia Dei, accedit ei per donum spiritus

tertium genus, vt possit fieri spiritualis, & per hunc excel- A lentiorem motum omnes affectus vndecumque nascentes superne rationis lege dijudicet. Sensualis igitur voluntas, quam & carnalem possumus dicere, non erigitur supra eum motum qui de corporis sensibus nascitur, qualis est in animis paruulorum: qui licet nullo iudicio rationis vtantur, ostendunt tamen aliquid se velle, aliquid nolle, cum videndo, audiendo, odorando, gustando, tangendo, & ea quibus delectantur amant, & ea quibus offenduntur, nderunt. Quid autem est amare, nisi velle? aut quid est odisse, nisi nolle? Habent ergo etiam ipsi voluntatem suam, que etsi prouidendi & consulendi impos atque ignara sit, in his tamen amat agere quæ carnis sensibus blandiuntur donec vigor rationalis ingenij per ma- B turiora ministeria corporis excitetur, & ad famulantium (al. motu) sibi membrorum vsum non alieno † nutu, sed sua lege moueatur. Ab hoc ergo sensuali appetitu, in quo remanent ij quos etiam in annis maioribus excordes videmus & fatuos, ad animalem surgitur voluntatem: quæ priusquam spiritu Dei agatur, etiam si supra sensualem motum sese attollere potest, tamen sine summi amoris participatione in terrenis occiduisque versatur. In hac humana etiam ingenia, si corporeæ voluptati non turpiter seruiant, & cupiditates suas institiæ atq; honestatis legibus temperent, nihil supra mercedem gloriæ temporalis acquirunt. Et cùm præsentem vitam decenter exornent, æternæ ta- C men beatitudinis præmium non habent: quia rectas actiones & bona studia sua non ad eius laudem atque honorem referunt, a quo acceperunt, vt in ipsa animali discretione sublimius saperent, & excellentius cæteris enitescerent. Cùm enim quidam non solùm ad instituta vtilissimarum artium, & doctrinas liberalium disciplinarum, sed etiam ad inquisitionem summi boni aciem mentis intenderint, & inuisibilia Dei, per ea quæ facta (Rom. 1.) sunt, intellecta conspexerint, non agentes gratias tamen Deo, nec confitentes illum sibi esse huius facultatis auctorem sed dicentes se esse sapientes, hoc est, non in Deo, sed in semetipsis gloriantes, quasi ad veritatis inspectio- D nem suis studiis atq; rationibus propinquassent, euanuerunt in cogitationibus suis Et quod illuminante Dei gratia inuenerant, obcæcante superbia perdiderunt: relapsi à superna luce ad tenebras suas, hoc est, ab incommutabili atque æterno bono ad mutabilem corruptibilémque naturam. Cùm ergo tales in amorem sui recidunt, & ita sibimet placent, vt totum quod in se laudabile iudicant, non ad dona Dei referant, sed sibi vendicent, & studio propriæ voluntatis adscribant, procul ab illa spiritali exulant voluntate, & nihil in se habent quo ad vi- (Deut. 31.) tam proueh antur æternam, incipientes in semetipsis etiam illa ipsa temporalia Dei dona corrumpere, & à bono eorum vsu in consuetudinem innumerabilium tran- E sire vitiorum. Quamuis etiam scriptum sit, quòd cùm dispertiret excelsus gentes, quemadmodum dispersit filios Adam, statuit terminos gentium secundùm numerum angelorum Dei, & facta est portio Domini populus eius Iacob, funiculus hereditatis eius Israel: & scri- (Leuit. 20.) ptum sit Dominum dicere ad Israël: *Eritis mihi sancti, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester, qui segregaui vos ab omnibus gentibus esse mihi*: Et quamuis scriptum sit in libro Esther, dicente Mardochæo: *Gratia tibi Domine, quo-* (Esther. 10.) *niam fecisti noua signa & prodigia, & qualia non sunt facta in gentibus, diuidens omne sæculum in sortes duas elegisti vnam populi tui, reliquam aliis gentibus*: Et Paulus & Barnabas dicant: *Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vobis conuerti ab his vanis ad Deum viuum, qui fecit* (Act. 14.) *cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt; qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas*: Quamuis ergo hæc & multa similia, veritatis scriptura pronuntiet, secundum ipsam tamen credimus & piissimè confitemur, quòd numquam vniuersitati hominum diuinæ prouidentiæ cura defuerit. quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem direxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit, vt propheticas voces & præcepta legalia conuinceretur in elementorum obsequiis ac testimoniis acce-

pisse. Vnde & inexcusabiles facti sunt, quia Deos sibi A Dei dona fecerunt: & quæ creata erant ad vtendum, ve- (Rom. 1.) nerati sunt ad colendum. In quam impietatem etiam illa gens quam sibi ab omnibus gentibus Dominus segregauit, tota transisset, nisi misericordiæ suæ propositum sustentandis electorum lapsibus prætendisset. Nam plenæ sunt paginæ veteris testamenti de Israelitice defectionis relatu, vt apertè appareat diuinæ semper fuisse gratiæ, quòd non omnis ille populus discessit à Domino. Ita humana natura in primi hominis preuaricatione vitiata, etiam inter beneficia, inter præcepta & auxilia Dei, semper in deteriorem est procliuior voluntatem, cui committi, non est aliud quàm dimitti. Hæc itaque voluntas B vaga, incerta instabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum, in cupiditatibus cæca, in honoribus tumida, curis anxia, suspicionibus inquieta, gloriæ quàm virtutum auidior, famæ quàm conscientiæ diligentior, & per omnem sui experientiam miserior, fruendo iis quæ concupiuerit, quàm carendo, nihil in suis habet viribus, nisi periculi facilitatem: quoniam voluntas mutabilis quæ non ab incommutabili voluntate regitur, tantò citiùs propinquat iniquitati, quantò acriùs intenditur actioni. Quádiu ergo homini ea placent quæ Deo displicent, voluntas eius animalis est: quia etiam si in bonis motibus agat, malè adhuc viuit, si non in Dei glo- C riam viuit. Hoc est enim proprium & præcipuum piorum, vt in Domino glorientur, nec se nisi in Deo diligant. Bene enim se amant, qui in se opera Dei amant. Nam & Deus hoc amat in nobis, quod ipse fecit: & hoc (1. Cor. 10.) odit, quod ipse non fecit Si ergo opus Dei amamus in nobis, bonam voluntatem rectè amamus in nobis: quæ vtiq; si opus Dei non esset, amanda non esset. Quis autem homo, nisi malæ voluntatis fuerit, bonam in se non amat voluntatem, quæ superni agricolæ prima plantatio (Matt. 15.) est? Dicente enim veritate: *Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cælestis, eradicabitur*: quidquid non est eradicandum, manifestum est à patre esse plantatum. Bona D autem voluntas, omnium virtutum germen est primum, quæ innixa origini suæ, in illa æterna & incommutabili voluntate requiescit; vt verè sit spiritalis: quoniam qui adhæret Deo, vnus spiritus est, dum per communionem (1. Cor. 6.) illuminantis & illuminati, iustificantis & iustificati, regentis & subditi, omnis actio ad vnum refertur: & quod ad vnum refertur, vtriusque est: quia nec à Deo alienari potest, quod dedit, nec ab homine quod accepit.

Debuisse quæstionis tractatione: cùm bonæ voluntatis homo esse incipit, num corrigitur prior voluntas; an alia ei detur: & in sacris litteris; Omnes, aliquando pro Aliquibus dici.

CAP. III.

HIc tractandum videtur vtrum cùm bonæ voluntatis esse homo incipit; eadem quæ in ipso erat, cor- E rigatur voluntas: an alia ei quam non habebat, & quæ priori repugnet, detur. Quod vt euidentiùs appareat, altiùs id non pigeat inquirere. Omnes homines in primo homine sine vitio conditi sumus, & omnes naturæ nostræ incolumitatem eiusdem hominis præuaricatione perdidimus. Inde tracta mortalitas, inde multiplex corporis animiq; corruptio, inde ignorantia & difficultas; curæ inutiles, illicitæ cupiditates, sacrilegi errores, timor vanus, amor noxius, iniusta gaudia, pœnitenda consilia, & non minor miseriarum multitudo quàm criminum. His ergo atq; aliis malis in naturam humanam irruentibus, fide perdita, spe relicta, intelligentia obcæcata, voluntate captiua, nemo in se vnde repararetur inuenit: quia etsi fuit qui in naturali intellectu conatus sit vitiis reluctari huius tantùm tempore vitá steriliter † ordina- (al. ornauit) uit, ad veras autem virtutes æternámque beatitudinem non profecit. Sine cultu enim veri Dei, etiam quod virtus videtur esse, peccatū est: nec placere vllus Deo sine Deo potest. qui verò Deo non placet, cui nisi sibi & diabolo placet? A quo cùm homo spoliatetur; non voluntate, sed voluntatis sanitate priuatus est: quia nec dett...

ab innocentiæ statu posset, nisi voluntate peccaret. Quæ ergo natura erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus qui numquàm potest sine aliquo esse amore, hoc est, sine aliqua volútate, non perdidit appetitum, sed mutauit affectum: id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Cùm igitur homo ad pietatem redit, de quo ideo dictum est: *Spiritus vadens, & non rediens*: Psal. 77. quia nisi illum Deus conuerteret, non rediret non fit nouum figmentum, nouaque creatura, non alia in eo creatur substantia, sed eadem quæ fuerat labefactata, reparatur. Nec aliud ab eo aufertur, nisi vitium, quod natura non habuit. Fuit enim in Adam natura sine vitio, qui per voluntatis inobedientiam mala multa contraxit, & in posteros magis magisq; multiplicanda transfudit. Quæ vt vincantur, atq; in nihilum deducantur, non efficit nisi gratia Saluatoris, qui opus suum opere suo reparat. Sicut enim dicit Ioannes Apostolus: *In hoc apparuit filius Dei, vt soluat opera diaboli.* 1. Ioan. 3. Et sicut rumpit vincula captiui, sic vestit nuditatem spoliati, sic sanat vlnera sauciati: vt quod in ipso agit, etiam per ipsum geratur. Cui vtique contra hostem suum non expedit sine protectore confligere. Cum illo enim habet certamen, à quo aliquando superatus est. Non ergo fidat de viribus suis, quæ etiam cum essent integræ, non steterunt: sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & omnibus vicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse quem quærit. Nec quia spiritu Dei agitur, ideo se putet liberum arbitrium non habere, quod ne tunc quidem perdidit quando diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium volútatis deprauatum est, non ablatum. Quod ergo non interfectum est per vulneratum, non tollitur per medentem. Vulnus sanatur, non natura remouetur. Sed quod in natura perijt, non restituitur nisi ab auctore naturæ, apud quem quod perdidit natura non perijt. Æterna est enim sapiétia, æterna veritas, æterna bonitas, æterna iustitia, omnium denique virtutum lumen æternum est, torúmque quod virtus est, Deus est. Qui si non operatur in nobis, nullius possumus participes esse virtutis. Sine hoc quippe bono nihil est bonum, sine hac luce nihil lucidum, sine hac sapientia nihil sanum, sine hac iustitia nihil rectum. Dicit enim per Esaiam Dominus: *Ego sum, ego sum Deus, quia non est præter me qui saluet.* Esai. 45. Et Hieremias: *Scio*, inquit, *Domine quia non est in homine via sua, nec viri est vt dirigat iter suum.* Hier. 10. Homo namque mortalis damnata in Adam origine carnaliter natus ad spiritalem noui generis dignitatem nisi Spiritu sancto regente non peruenit. Sed nec vllo hanc desiderio appetit qui calorem ipsius desiderij non accepit, de quo dicit Dominus: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Luc. 12. Ignis autè iste dilectio est Dei, quam amator mundi non potest captiuo corde comprehendere, plenus est enim amore vanitatum, quas etiam si potuerit & aliqua parte vitare, & transcensis corporalibus ac visibilibus ad æterna & inuisibilia intelligenda proficeret, si à colendis quoque simulachris recesserit, & venerati cælum & terram, omniáque mundi huius elementa destiterit; fidem tamen dilectionémque Christi conturbatus de ipsa eius humilitate non capiet, & scandalum Dominicæ natiuitatis ac mortis proprio iudicio non euincet. Propter sapientiam enim mundi resistètem sapientiæ Dei, vt superbia de se præsumétium cæcaretur, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. 1. Cor. 1. Vnde qui doctrinis sæcularibus tument, ridendam magis, quàm adorandam crucem Christi existimant: & quantò sublimiùs quisque ad humanarum disciplinarum instituta conscendit, tantò magis prædicationis nostræ humilia & infirma fastidit. Nec mirum si Euangelio crucis Christi philosophia gètilis obnititur, cui etiam Iudaica eruditio reluctatur. Nec docti igitur, nec indocti nec cuiuslibet stirpis, aut ordinis humana ad Deum ratione ducuntur; sed omnis homo qui ad Deum conuertitur, Dei primùm gratia commouetur. Non enim ipse sibi lumen est, nec cursum radio propriæ lucis accendit. Si enim beatus Ioannes, quo nemo hominum maior natus est, non erat lumen, quia non suo splendore lucebat, sed de illo vero Matt. 11. Ioan. 1.

G lumine quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, vt lux esset, acceperat: quis ille erit, qui tot opinionum colluctationes, tot vincula cósuetudinis, tot præiudicia vetustatis, suo tátum iudicio visus abrumpat, & sola voce extrinsecus sonante doctoris hoc tátùm de gratia habeat, quod audiuit, & totum de voluntate, quod credidit? Quod si ita esset, nihil inter gratiam, legémque distaret; nec indulgentiæ quemquam spiritus viuificaret, si occidés littera permaneret. 2. Cor. 3. Lex enim quod fieri aut non fieri iubet, non præstat ante quam fiat aut non fiat: quoniam seueritati eius non libertate, sed timore seruitur. Dominus autem vt legem non solueret,

H sed adimpleret, per gratię auxilium efficax fecit legis imperium, & multiplicando clementiam sustulit pœnam, vt peccatum non vlciscendi plecteret, sed remittendo deleret. Matt. 5. Vnde adulteram ex legis constitutione lapidandam & veritate liberauit, & gratia, cùm executores correpti de conscientiis territi trementem ream sub illius iudicio reliquissent, qui venerat quærere & saluum facere quod perierat. Ioan. 8. Et ideo inclinatus, id est, ad humana demissus, & in opus nostræ reformationis inflexus, digito scribebat in terra, vt legem mandatorum per gratiæ decreta vacuaret, & ostenderet se esse qui dixerat: Luc. 19. *Dabo leges meas in sensu ipsorum, & in corde ipsorum scribam eas.* Ioan. 8. Hier. 31.

I Quod vtique quotidie facit, dum cordibus vocatorum suam inserit voluntatem, & stylo Spiritus sancti quidquid in animæ paginis diabolus inuidendo falsauit, veritas miserando rescribit. Cùm igitur verbum Dei per ministerium prædicantium auribus carnis infertur, miscetur operatio potentiæ diuinæ cum sono vocis humanæ, & qui incitauit euangelizanti officium, audientis quoque formauit affectum. Dulcescit enim animæ cibus verbi, veteres tenebræ noua luce pelluntur, & obtutus interior caligine antiqui erroris exuitur. Transit animus de voluntate in voluntatem, & illa quæ pellitur aliqua cunctatione moratur, ea tamen quæ gignitur, electiora

K quæque sibi vendicat, vt lex peccati & lex Dei diuersas atque discretas in eodem homine habeant mansiones, Rom. 7. Galat. 5. & concupiscente carne aduersus spiritum, carnis autem concupiscétiis spiritu repugnante, per exteriora quidem insidiari tentator audeat, sed mens auxilio Dei munita præualeat. Ad magnam enim vtilitatem fidelium materia est reseruata certaminum, vt non superbiat sanctitas, dum pulsatur infirmitas. Vnde & Apostolus dicit: 2. Reg. 12. *In magnitudine reuelationum ne extollar, datus est mihi angelus satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogaui, vt discederet à me: & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Quæ-

L rat ergo Dominus imaginem suam & errantem ouem bonus pastor inueniat, nec dedignetur ægram, diúque in via fatigatam humeris suis ferre, & non reuocando tantùm, sed etiam portando saluare. Luc. 15. Quærat Dominus imaginem suam, & omnium quæ in eam inciderunt, sordium concretione detersa speculum humani cordis enubilet; scriptum est enim: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?* Iob. 14. Quærat Dominus imaginem suam, vt in renouatione ac iustificatione eius gratia reformantis appareat, sicut in se factum Paulus Apostolus protestatur, & dicit: *Eram autem ignotus facie ecclesiis Iudææ, quæ erant*

M *in Christo; tantum auditum habebant, quod is qui persequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem quam expugnabat; & in me clarificabant Deum.* Galat. 1. Si ergo tunc Christianus populus didicerat, & illi primitiuæ Ecclesiæ, quorum erat vnum cor & vna anima, sic credebant, Act. 4. vt cùm viderent quempiam ad agnitionem veritatis ab errore conuersum, glorificarent Deum, & fidem correcti confiterentur muneris esse diuini; ipse quoque Dominus discipulos suos magistros omnium gentium sic docebat, dicens: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videntes opera vestra bona magnificent patrem vestrum qui in cælis est.* Mat. 5. Fixa ergo hac fide in cordibus nostris, humiliterque fundata, qua saluberrimè credimus omnia bona, ac maximè ea quæ ad vitam æternam prouehunt, Dei munere haberi, Dei munere augeri, Dei mu-

nere custodiri, puto pius sensus non debeat mea quęstio-
ne turbari, quę de omnium, & non de omnium homi-
num conuersione generatur, si ea quæ clara sunt, non de
his quæ occulta sunt; obscuremus; & dum procaciter in-
sistimus clausis, excludamur ab apertis; cùm sufficere de-
beat, vt in eo, in quod peruenimus, ambulemus. Quid
enim mirum, si ad vitę sacramenta nó veniunt, cum
plerique qui videbantur venisse, discedant? De quibus
1. Ioan. 2. dicitur: Ex *nobis exiere, sed non erant ex nobis, si enim*
Tit. 1. *fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum.* Quorum
Rom. 10. similes sunt & illi, qui profitentur se Deum scire, factis
Mat. 7. autem negant. Nam cum scriptum sit: *Omnis qui in-*
uocauerit nomen Domini, saluus erit: de quibus tamen
Dominus ait: *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domi-*
ne, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem
patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum:
&: *Multi mihi dicent in illa die: Domine Domine, nonne*
Ibidem. *in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia*
eiecimus: & in nomine tuo virtutes multas fecimus? &
tunc dicam illis: Numquam vos cognoui; discedite à me ope-
rarii iniquitatis. Tales non inuocant nomen Domini,
Rom. 8. qui non habent scriptum adoptionis filiorũm, in quo
clamamus, Abba, pater Nemo enim potest dicere
Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto: Et quicum-
que spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei, qui ad Deum
veniunt: & saluari volentes omnino soluantur, quia
ipsum desiderium salutis ex Dei inspiratione conci-
piunt, & per illuminationem vocantis in agnitionem
veniunt veritatis. Sunt enim filii permissionis, merces
1. Petr. 2. fidei, spiritale semen, Abrahæ genus electum, rega-
Hier. 31. le sacerdotium, præscitum & præordinatum in vitam
æternam, sicut testatur Spiritus sanctus per Hiere-
miam prophetam dicens: *Ecce dies veniunt, dicit Domi-*
nus, & disponam domui Israel & domui Iudæ testamentum
nouum, non secundùm testamentum quod disposui patribus in
die qua apprehendi manum eorum; vt educerem illos de terra
Ægypti, quia ipsi non perseuerant in testamento meo, &
ego eos neglexi, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum
quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus:
Dabo leges meas in sensu ipsorum, & in corde ipsorum scri-
bam eas: & ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in po-
pulum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, &
vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: quia
omnes cognoscent me à pusillo eorum vsque ad magnum: quia
Hier. 32. *propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum me-*
mor non ero. Et dabo illis viam alteram, & cor aliud, vt
me timeant omnes dies in bonum ipsis & filiis eorum post eos:
Esai. 43. *& constituam illis testamentum æternum quod non auertam*
post eos, & timorem meum dabo in cor eorum ne discedant à
me, & visitabo eos vt bonos eos faciam. Per Esaïam quo-
que de gratia sua Dominus, qua ex omnibus homi-
nibus nouam creaturam facit, eadem prænunciat, di-
cens. *Ecce facio noua quæ nunc orientur, & cognoscetis ea:*
& faciam in deserto viam, & in sicca terra flumina. Bene-
dicent me bestiæ agri, Sirenæ & filiæ struthionum, quòd
dederim in deserto aquam, & flumina in sicca terra ad po-
tandum genus meum electum, populum meum quem mihi
Esai. 45. *acquisiui, vt enarrent virtutes meas.* Et iterum: *Per me-*
metipsum iuro, nisi exibit de ore meo iustitia, & verba mea
non auertentur, quia mihi flectetur omne genu, & confite-
bitur omnis lingua Deo. Si ergo impossibile est ista non
fieri, quia nec incerta præscientia Dei est, nec muta-
bile consilium, nec inefficax voluntas, nec falsa pro-
missio: omnes isti de quibus hæc prædicta sunt, sine cu-
Hier. 31. iusquam exceptione saluantur. Dat enim leges suas in
sensu ipsorum, easque in cordibus eorum digito suo scri-
bit, vt agnitionem Dei non doctrinæ humanæ opere, sed
magisterio summi eruditoris accipiant: quia neque qui
1. Cor. 3. plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incremen-
tum dat Deus. Omnes hi à pusillo vsque ad magnum
cognoscunt Deum; quia vt venirent ad Christum, à pa-
tre audierunt atque didicerunt, omnes educti ab errore
diriguntur in viam vitæ, omnibus corde mutato recta
Hier. 31. sapere & recta velle donatur; omnibus timor quo in
Ioan. 6. mandatis Dei erudiantur, inseritur. Fit in deserto via, &
terra arida fluminibus irrigatur, vt qui priùs ad confi-

A tendum Deum os non aperiebant, & velut muta atque Psal. 118.
irrationabilia animalia in feritatem transierant bestia- Esa. 43.
rum, diuinorum eloquiorum fontibus mundati bene-
dicant & laudent Deum enarrantes virtutes & mirabi-
lia misericordiæ eius qui elegit eos, & in filios adoptauit,
ac noui testamenti fecit heredes. Si autem (vt Aposto- Ephes. 1.
lus loquitur) hominis confirmatum testamentum nemo Galat. 3.
spernit aut superordinat, quomodo fieri potest vt ex vl-
la parte diuina promissio resoluatur? Manet prorsus &
quotidie impletur quod Abrahæ Dominus sine condi-
tione promisit, sine lege donauit: quia etsi quidam qui-
bus hæc prædicata sunt, non crediderunt: incredulitas Rom. 3.
B eorum fidem Dei non euacuauit. Est enim Deus verax,
omnis autem homo mendax. Et illi quidem qui au-
dito Euangelio credere noluerunt, inexcusabiliores fa-
cti sunt, quàm si nullum præconium veritatis audis- Ioan. 15.
sent. Sed certum est eos apud præscientiam Dei, Abra-
hæ filios non fuisse, nec in illorum sorte numeratos,
de quibus dictum est: *Benedicentur in semine tuo omnes*
tribus terræ. Credituros enim promisit qui dixit: *Et* Gen. 22.
non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque Hier. 31.
fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: quia omnes Hebr. 8.
cognoscent me à pusillo eorum vsque ad magnum. Recon- Ibid.
ciliandos promisit qui dixit: *Propitius ero iniquitati-*
bus eorum, & peccatorum eorum memor non ero. Obe-
C dituros promisit qui dixit: *Dabo illis viam alteram, &* Hier. 32.
cor aliud, vt timeant me omnibus diebus. Perseueraturos Ibid.
promisit qui dixit: *Timorem meum dabo in cor eo-*
rum, ne discedant à me: & visitabo eos, vt bonos eos fa-
ciam. Postremò omnes sine cuiusquam exceptione sibi
obsequuturos promisit, qui dixit: *Per metipsum iuro, nisi* Esai. 45.
exibit de ore meo iustitia; & verba mea non auertentur, quia
mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua Deo.
Hinc si dicamus non fieri quod Deus iurauit esse facien-
dum: falsitatem Deo (quod absit) & mendacium ad- Matt. 24.
scribimus veritati. Si autem (vt pietas fidésque persua-
dent) Dei verba non excidunt, & fit omnino quod sta-
D tuit; quomodo nobis veracis promissionis firmitas ap-
parebit, cùm multa adhuc hominum millia dæmonis
seruiant, & idolis genu flectant, nisi huiusmodi denun-
tiationes Dei secundùm illam incommutabilem scien-
tiã editas nouerimus, in qua apud illum iam vniuersitas
humana discreta est, & siue de bonis siue de malis loqua-
tur ita vnius partis meminit, quasi neminem hominum 2. Cor. 5.
prætermittat? Nam cùm dicit Apostolus: *Vetera transie-* Coloss. 1.
runt, ecce facta sunt omnia noua: numquid non omnes
homines videtur dixisse renouatos? Aut cùm dicit:
Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, &
per ipsum reconciliari omnia in ipso: numquid non ita lo-
E quitur quasi neminem velit exortem huius reconcilia- Hebr. 1.
tionis intelligi? Aut cùm ait: *Nouissimis istis diebus locu-*
tus est nobis in filio, quem constituit heredem vniuersorum:
numquid aliud sonat forma sententiæ, quàm omnes
homines in Christi hereditate à patre esse transcriptos,
secundùm prophetiam Dauid dicentis: *Postula à me, &*
dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam Psal. 2.
terminos terræ: Dicente enim Domino: *Si exaltatus fue-*
ro à terra, omnia traham ad me: nonne vniuersorum vi- Ioan. 12.
detur promissa conuersio? Aut cùm de Ecclesia prophe-
ta & dicitur: *Omnis vallis replebitur, & omnis mons &* Esa. 40.
F *collis humiliabitur; & erunt praua in directa, & aspera in*
vias planas: numquid vllus hominum videtur omissus,
qui non significatus sit Christo esse subdendus? Quid
cùm dicitur: *Et veniet omnis caro in conspectu meo vt ado-*
rent in Hierusalem, dicit Dominus: Aut illud: *Et erit in* Esai. 66.
diebus illis; Effundam de spiritu meo super omnem carnem:
Aut illud: *Alleuat Dominus omnes qui corruunt, & eri-*
git omnes elisos: numquid non ita pronuntiatum est, Iohel. 2.
quasi ab hoc Dei munere nemo discretus sit? Habet er- Psal. 144.
go populus Dei plenitudinem suam, & quamuis magna
pars hominum, saluantis gratiam aut repellat aut negli-
gat, in electis tamen & præscitis, atque ab omnium ge-
neralitate discretis, specialis quædam censetur vniuersi-
tas, vt de toto mundo totus mundus liberatus, & de om-
nibus hominibus omnes homines videantur assumpti:
sunt etiam cùm de impiis sermo est ita locutionem

G suam diuinus stylus ordinat, vt ea quæ de quadam
parte dicuntur, ad omnes homines pertinere videantur:
Ioan. 3. veluti est illud quod ait Ioannes Baptista: *Qui de cæ-
*lo venit, super omnes est: quod vidit & audiuit, testifica-
tur, & testimonium eius nemo accipit. Aut aliud Aposto-
Philip. 2. li: *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi.*
Psal. 13. Aut illud quod Psalmus Dauidicus canit: *Dominus de
*cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelli-
*gens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul in-
*utiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque
ad vnum. His igitur & aliis documentis, quæ pos-
sunt ab inquirentibus numerosiora proferri, non du-
H biè demonstratur interdum & pro parte terræ omnem
terram, & pro parte mundi totum mundum, & pro
parte hominum omnes homines nominari, quorum
tamen discretionem plerumque scriptura citò aperit,
vt sensus legentis ab vniuersitatis appellatione ad par-
tem quæ intelligenda est transferatur: sicut est illud
1. Cor. 1. Apostoli dicentis: *Prædicamus Iesum Christum crucifixum,
Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ip-
sis verò vocatis. Iudæis atque Græcis Christum Dei
virtutem, & Dei sapientiam. Numquid ipsis Christus
virtus, quibus scandalum? aut ipsis sapientia, quibus
stultitia? Sed quoniam quidam ex eisdem iustificabun-
I tur fide, quidam autem sua impietate obdurabuntur:
vnum credentium & non credentium genus sub vo-
catorum appellatione discreuit, vt quos à fide signi-
ficabat alienos, eos quamuis audissent Euangelium,
Esai. 42. ostenderet vocationis extraneos. Hac regula per E-
saïam promittit sermo diuinus, dicens: *Et ducam cæ-
Ibid. *cos in viam quam non nouerunt, & semitas quas nesciunt,
*calcabunt: & faciam illis tenebras in lucem, & praua in
directum. Hæc verba faciam, & non derelinquam eos.
Sed quod sequitur: *Ipsi autem conuersi sunt retro*; ad par-
Esai. 43. tem quandam gentis ipsorum referendum est, non ad
eos de quibus ait: *Non derelinquam eos.* Iterum dicit
K Dominus ad Iacob: *Noli metuere, quia tecum sum. Ab
*Oriente adducam semen tuum, & ab Occasu colligam te.
*Dicam Aquiloni, Adduc; & Africo, Noli vetare, ad-
*duc filios meos de terra longinqua, & filias meas à summo
*terræ: omnes in quibus vocatum est nomen meum. In gloria
enim mea, paraui illum, & finxi & feci illum. Quod
Ibid. autem sequitur. *Et produxi plebem cæcam, & oculi eo-
rum sunt cæci, & surdas aures habent; non potest eis
vlla ratione congruere, quos in gloriam suam paras-
se se dicit. In iis quippe omnibus verbis quæ de vno
hominum genere dicuntur, aliis personis propria, aliis
L posteriora conueniunt. Apud Apostolum quoque quod
in parte populi agitur sub totius populi nuncupatione
narratur, & in reliquis plenitudo censetur. Cùm enim
de Iudæorum obcæcatione dissereret, & quosdam ex
Rom. 11. ipsis gratia saluos fieri demonstraret: *Dico ergo*, inquit,
*numquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego
*Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin: non
repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Plebs ergo præs-
cita, plebs non repulsa ii sunt qui in Christo iustifica-
ti sunt. Et quod de omni Israel dici videtur, in iis tan-
Ibid. tum quos sibi gratiæ electio reliquos fecit, ostenditur,
3. Reg. 19. sicut sequentia apostolici sermonis enarrant. Adiun-
M git enim & dicit: *An nescitis in Elia quid dicit scriptura,
*quemadmodum interpellat Deum aduersus Israel? Domine
*prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego
relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid
Rom. 11. dicit illi responsum diuinum? *Reliqui mihi septem mil-
lia virorum, qui non curuauerunt genu Baal. Sic ergo, in-
quit, & in hoc tempore reliquiæ per electionem gra-
tiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex ope-
ribus: alioquin gratia iam non est gratia. Non ergo om-
nis Israel reprobatus, nec omnis electus est, sed partem
cæcitas voluntaria auertit, partem sibi illuminatio gra-
tuita reseruauit: & tamen ita de eis sermo habetur, vt
& in iis qui pereunt, & in iis qui salui fiunt, nulla totius
2. Cor. 2. generis videatur facta discretio. Nam cùm legitur: *Se-
Rom. 11. *cundùm Euangelium quidem inimici propter vos, secundum
electionem autem dilecti propter patres: ita locutio sonat,
tamquam eosdem dicat dilectos, quos dixit inimicos.

G Sed hanc caliginem Apostolus ipse detersit dicendo: Ibid.
Quia cæcitas ex parte in Israel contigit: vt vnum genus in
duas species intelligeremus esse diuisum: & omnem
hominem, omnem plenitudinem, omnem Israëlem,
non semper ad vniuersitatem, sed plerumque ad partem
esse referendum. Inter has autem formulas locutionum,
etiam illam in scripturis dictionem debemus aduertere,
qua id quod ad diuersorum temporum homines perti-
net, ita promittitur, quasi de vna eiusdem ætatis genera-
tione dicatur, sicut est quod sanctus Petrus Apostolus
scribens sui & futuri temporis gentibus ait, *Vos autem 1. Petr. 2.
*genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus ac-
H *quisitionis, vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos
*vocauit in admirabile lumen suum: qui aliquando non popu-
*lus, nunc autem populus Dei: qui non consecuti misericor-
diam, nunc autem misericordiam consecuti. Numquid cùm
prædicarentur hæc, adhuc illi homines permanebant,
quos omnes Deus in præteritis generationibus dimise-
rat ingredi vias suas, & iisdem ipsi qui priùs traditi fue-
rant voluntatibus suis, nunc de tenebris in lumen admi-
rabile vocabantur? Nonne illi iam defecerant: iam in hoc
mundo non erant, nec ab errore ad veritatem reditus Act. 14.
olim mortuis suppetebat. Et tamen quod post multa
sæcula gratia in posteris impiorum fit, loquendi con-
I suetudo perstrinxit, vt ipsi videantur nunc eligi, qui priùs
fuerant derelicti. Pertinent autem hæc non ad eosdem
homines, sed ad eiusdem gentis homines: & vocatio
quæ illuxit prope mundi finem, ad præteritam non re-
currit ætatem. Ita modo quodam & ipsi & non ipsi
sunt, de quibus & quibus ista dicuntur, dum in aliquo
speciali à generalibus non diuiduntur, in aliquo verò
à communibus separantur.

*Soluit calumniam dicentium auctorem per superiùs dicta con-
tradicere Apostolo desinienti, quòd Deus velit omnes ho-
K mines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire: &
quòd profunditas diuinorum mysteriorum atque iudiciorum
à nobis non sit perquirenda.*

Cap. IV.

SEd cùm legerint hæc vel audierint qui amant ca- 1. Tim. 2.
lumniosa certamina, dicent nos per huiusmodi dis-
putationes Apostolo contradicere, desinienti, quòd
L Deus omnes homines velit saluos fieri, & in agnitio-
nem veritatis venire. Quam particulam verborum A-
postoli ita nos integrè plenèque suscipimus, vt nihil ei
de præcedentibus siue subiectis quæ ad ipsam pertinent
subtrahamus: quoniam vt cætera diuinorum eloquio-
rum testimonia sequestremus, hic locus sufficit ad eua-
cuandum quod calumniosè obiiciuntur, & ad defen-
dendum quod impiè diffitentur. Scribens itaque ad Ti- Ibid.
motheum Paulus Apostolus ait: *Obsecro igitur primo
*omnium fieri obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones
*pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro iis qui in su-
*blimitate sunt: Vt quietam & tranquillam vitam agamus
*in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & accep-
M *tum coram salutari nostro Deo, qui omnes homines vult saluos
*fieri & in agnitionem veritatis venire. Vnus enim Deus, &
*vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui
dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. De hac ergo
doctrinæ apostolicæ regula qua Ecclesia vniuersalis im-
buitur, ne in diuersum intellectum nostro euagemur
arbitrio, quid in ipsa vniuersalis Ecclesia sentiat requi-
ramus: quia nihil dubium esse poterit in præcepto, si
obedientia concordet in studio. Præcepit itaque Apo-
stolus, immò per Apostolum Dominus qui loqueba-
tur in Apostolo, fieri obsecrationes & postulationes, 1. Cor. 13.
gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regi-
bus, ac pro iis qui in sublimitate sunt. Quam legem sup-
plicationis ita omnium sacerdotum, & omnium fide-
lium deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mundi
sit, in qua huiusmodi orationes non celebrentur à po-

pulis Christianis. Supplicat ergo vbique Ecclesia Deo A non solùm pro sanctis & in Christo iam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, pro omnibus idolorum cultoribus, pro omnibus qui Christum in membris ipsius persequuntur, pro Iudæis, quorum cæcitati lumen Euangelii non refulget, pro hæreticis & schismaticis qui ab vnitate fidei & charitatis alieni sunt. Quid autem pro istis petit, nisi vt relictis erroribus suis conuertantur ad Deum, accipiant fidem, accipiant charitatem, & de ignorantiæ tenebris liberati in agnitionem veniant veritatis? Quod quia ipsi præstare sibi nequeunt, malæ consuetudinis pondere pressi & diaboli vinculis alligati, neque deceptiones suas euincere valent; quibus tam pertinaciter inhæserunt, vt quantùm amanda est veritas, tantùm diligant falsi- B tatem: misericors & iustus Dominus pro omnibus sibi vult hominibus supplicari: vt cùm videmus de tam profundis malis innumeros erui, non ambigamus Deum præstitisse, quod vt præstaret oratus est: & gratias agentes pro iis qui salui facti sunt, speremus etiam eos qui nondum illuminati sunt, eodem diuinę gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarum, vt in regnum Dei
Coloss. 1. priusquam de hac vita exeant, transferantur. Quòd si aliquos, sicut videmus accidere, saluantis gratia præterierit, & pro eis oratio Ecclesiæ recepta non fuerit: ad occulta diuinæ iustitiæ iudicia referendum: & agnoscendum est secreti huius profunditatem nobis in hac C
1. Cor. 13. vita patere non posse. *Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus: & videmus nunc per speculum in ænigmate.* Nec sapientiores aut scientiores beatissimo Apostolo sumus, qui cum de gratiæ potentia disputaret magnorum mysteriorum ingressus arcanum, iis quæ impossibile erat enarrare, succubuit. Cùm enim dixisset:
Rom. 11. *Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret,*
Esai. 59. *sicut scriptum est, Veniet ex Sion qui eruat & auertat im-*
Rom. 11. *pietates ab Iacob, & hoc illis à me testamentum; cum abstulero peccata eorum. Secundùm Euangelium quidem inimici propter vos, secundùm electionem verò dilecti propter patres.* D *Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei. Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem: ita & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.* Cùm ergo hæc diuinorum operum mysteria supra mensuras humanæ intelligentiæ excellentia, quodam mentis suæ profudisset excessu, totam expositionis rationem transtulit ad stuporem, & admirator eorum quæ protulerat, excla-
Ibidem. mauit & dixit: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ* E *Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia ipsi: Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

Cur anterioribus sæculis dimissæ sint omnes gentes ingredi vias suas, vno tantùm Israel excepto: & quare Deus vni homini det gratiam, alteri autem deneget.

Cap. V.

PRæmissa enim docentis assertio, locum dabat multimodæ quæstioni, vt variatæ per tot populos ac tempora gratiæ Dei caussa quæreretur: cur scilicet anterioribus sæculis dimissæ essent omnes gentes ingredi vias suas, vno tantùm Israële, qui diuinis eloquiis erudiretur, excepto, & ad cognitionem veritatis electo, cuius
Act. 14. infidelitas locum tandem saluandis gentibus fecerit: tamquam si vnus populus in fide sui generis permaneret, misericordia Dei cæteris se nationibus præstare non

possset. Cur denique ipsi quorum diminutio salus gentibus est, ab obcæcatione sua non liberentur priusquam ingrediatur gentium plenitudo: quasi illuminari cum omnibus nequeant, qui omnes facta omnium gentium
adoptione saluandi sunt: Aut quomodo omnis Israel Rom. 11.
sublata obcæcatione saluandus sit, cuius innumerabilis multitudo in sua infidelitate deficiens ad tempora saluandis promissa non peruenit: Vel quomodo ipsarum gentium, quarum priùs non est facta vocatio, dicatur nunc ingredi plenitudo, cùm tanta promiscuæ ætatis & cõditionis hominum millia in omnibus nationibus quæ sunt sub cælo, sine Christi iustificatione moriantur? Sed horum mysteriorum iudiciorúmque caussas pius & doctus magister maluit ad altitudinem diuitiarum sapien-
tiæ Dei scientiæque suspendere, quàm iustissimæ verita- Ibid.
tis & misericordissimæ bonitatis subtractum ab humana cognitione secretum temeraria inquisitione discutere: nihil omittens de iis quæ non oportet ignorari, nihil contrectans de iis quæ non licet sciri. Multa enim sunt in dispensatione operum diuinorum, quorum caussis latentibus soli monstrantur effectus, vt cùm pateat quod geritur, non pateat cur geratur: negotio in medium deducto, in occultum ratione subducta: vt in eadem re & de inscrutabilibus præsumptio comprimatur, & de manifestis falsitas refutetur. Neque enim si nescio cur ille Græcus creetur, hic Barbarus: iste in diuitiis, ille in egestate nascatur: hunc valida proceri corporis pulchritudo sublimet, illum debilium membrorum exilitas contracta deformet: iste à catholicis editus in veritatis cunabulis nutriatur, ille hæreticorum progenies cum ipso lacte matris hauriat virus erroris: si denique mille alias differentias in habitu corporum, in qualitatibus animorum, in conditione temporum, in more regionum diiudicare non possum: ideo quòd omnium horum Deus sit conditor atque ordinator, ignoro. Qui vtique singulorum hominum ita & corpora creauit & spiritus, vt præter illam secuturam ex vniuscuiusque studio voluntariam diuersitatem, ipsa conditionis exordia dissimillima numerositate variaret. Turbarent autem nos & in diuersum distraherent multæ vaniloquorum opiniones, qui de incognoscibilibus definire inconuenientia præsumpserunt, & has originales inæqualitates fatis, quæ nulla sunt, & sideribus deputarunt, nisi certissima notitia teneremus, Deum creatorem de elementis originalibus prout vult vas vnumquodque formare, & vnam naturam animarum, vnam naturam corporum placitis sibi temperare mensuris. Quæ vtique opera Dei humanæ intelligentiæ non subtraherentur, si innotescere debuissent, & manifestaretur cur ita quidque fieret;
nisi quòd ita fieri, scire sufficeret. Dicit Dominus ad Exod. 4.
Moysen: *Quis dedit os homini, & quis fecit mutum &*
non audientem? videntem & cæcum? nonne ego Dominus Esai. 66.
Deus? Et per Esaiam: *Nonne ego fœcundam & sterilem*
feci? dicit Dominus. In libro Ecclesiastico legitur: Bo- Eccl. 11.
na & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo Iob. 12.
sunt. Et Iob dicit: *Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum, cùm ipse dederit omnia in manibus eorum.* Et idem de omnium rerum humanarum
profectu & defectu disputans, omnésque mutationes Ibid.
ad iudicia Dei referens: *Apud ipsum est*, inquit, *sapientia & fortitudo: ipse habet consilium & intelligentiam. Si destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat: si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si miserit eas, subuertent terram. Apud ipsum est fortitudo & sapientia, ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur, adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Baltheum regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum: ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat: commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens: effundens despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant releuans: qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis: qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit: qui immutat cor principum terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium, palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.* Et iterum idem

dicens voluntatem Dei irritam esse non posse: *Ipse enim,* G inquit, *solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius, & anima eius quodcumque voluerit, hoc fiet.* (Iob. 23.) Liberatur pars hominum parte pereunte. Et si hoc voluntatum meritis velimus adscribere, vt malos neglexisse gratia, bonos autem elegisse videatur: resistet nobis innumerabilium causa populorum, quibus per tot sæcula nulla cęlestis doctrinæ annuntiatio coruscauit, nec meliores fuisse eorum posteros possumus dicere, de quibus scriptum est: *Gentium populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam, & sedentibus in tenebris & vmbra mortis, lux orta est illis.* (Esai. 9.) Et ad quos Apostolus Petrus dicit: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta,* H *populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in tam admirabile lumen suum: qui quondam non populus, nunc autem populus Dei: quorum aliquando non est misertus, nunc autem miseretur.* (1. Petr. 2.) Non ergo meritis minorum tribuitur quod non meruere maiores; par enim impietas & patres accusabat & filios, eademque ignorantiæ cæcitas omnes simul in eosdem mergebat errores. Sed cur illorum non misertus, & horum misertus sit Deus: quæ scientia comprehendere, quæ potest inuestigare sapientia? Latet discretionis istius ratio, sed non latet ipsa discretio. Non intelligimus iudicantem, sed videmus operantem. Quid calumniamur I iustitiæ occultæ, qui gratias debemus misericordiæ manifestæ? Lauda & venerare quod agitur, quia tutum est nescire quod tegitur. Respice autem & ad vniuersalem multitudinem paruulorum, in quibus excepto illo quo in damnationem nascitur gens humana delicto, nec præterita possunt merita nec futura censeri. Omnes enim de quibus nunc loquimur, ante vllum intelligentię vsum, ante liberum voluntatis arbitrium, alij ad æternam beatitudinem regenerati, alij ad perpetuam miseriam transeunt non renati. Si originalem culpam fateris, omnis numerus in reatu est: si moralem innocentiam quæris, omnis summa sine vitio est. Non inuenit quod discernat K humana iustitia, sed habet quod eligat inenarrabilis gratia Dei. In abscondito est consilium, sed non latet donum: opus exerit pietas, causam obscurat potestas. Sed tam indubitabile est quod non videtur, quàm quod videtur: quia auctori manifesti operis negati confessio etiam incognitæ non potest æquitatis. Quod si & ad illos dirigas mentis intuitum, qui longam agentes in flagitiis & sceleribus ætatem, sacramento baptismatis Christi in ipso vitæ fine renouantur, & sine vllo suffragio bonorum operum in regni cælestis consortium transferuntur: quo intellectu diuinum iudicium comprehendes, nisi vt indubitanter agnoscas gratuita esse Dei munera: & sicut nulla L sunt tam detestanda facinora, quæ possint gratiæ arcere donum, ita nulla posse tam præclara opera exire, quibus hoc quod gratis tribuitur, per retributionis iudicium debeatur? Vilesceret enim redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogatiua succumberet, si iustificatio quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur: vt non munus largientis, sed merces esset operantis. Vnde autem posset probari quòd ad euacuandum originale peccatum nulla idonea esset industria, nisi & impij & facinorosi per lauacrum Christi assumerentur in regnum, agnoscerentque qui in sua M iustitia gloriantur, quàm nihil dignum agere possint adoptione filiorum Dei, si ad regenerationis non peruenerint sacramentum: cùm eadem quâ scelestissimi peccatores conditione teneantur: pares futuri in sanctificatione, si adfuerit regeneratio, simul perituri si cessauerit ablutio? Si ergo etiam ex nequissimis in ipso vitæ exitu gratia inuenit quos adoptet, cùm tamen multi etiam qui minus nocentes videntur, doni huius alieni sint: quis hoc aut sine dispensatione Dei fieri, aut sine profunda dicat æquitate decerni? Quod vtique non ideo iniquum est, quia occultum est: sed ideo æquum est, quia iudicium Dei esse non dubium est. Quod enim ab illius pendet arbitrio, qua sententia iudicari debeat, priusquam iudicetur incertum est. Cùm autem res ad finem suum venerit, nemini liberum est de exitu conqueri: quia certissimum est nihil aliter Deum facere debuisse, quam fecerit. Qui multimodæ vocationis varietatem ad vitam gratiam pertinentem, etiam illa regula euangelicæ comparationis adstruxit, qua ostendit patremfamilias diuerso tempore conducentem operarios vineæ sub pactione denarii, quo vitæ æternæ significatur æqualitas, vbi sine dubio hora vndecima intromissi in vineam, totius diei operariis exæquati, istorum de quibus nunc loquimur, præferunt sortem; quos ad commendandam gratiæ excellentiam in defectu diei & conclusione vitæ diuina indulgentia munerauit: non labori pretium soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos quos sine operibus elegit, effundens: vt etiam ii qui in multo labore sudarunt, nec amplius quàm nouissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem. (Mat. 20.) Vnde si & nos aduersùm patremfamilias murmuremus, eo quòd nouissimè vocati totius diei operariis coæquentur, nec amplius multa opera quàm pene nulla mereantur: dicetur nobis quod vni eorum responsum est: *Amice non facio tibi iniuriam, nonne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade: volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi. An non licet mihi de re mea facere quod volo? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* (Ibidem.) Certè huic calumniatori iniusta videbatur hæc largitas. Et quid eruditionis retulit? quid rationis accepit? Non est ei dispensationis huius reuelata iustitia, nec ad inspectionem secreti latentis admissus est: sed vt à discutiendis Dei iudiciis abstineret, opposita est ei bonitas miserantis, & volentis potestas, quasi illi & ab Apostolo diceretur: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me fecisti sic?* (Rom. 9.) Omnibus ergo hominibus cuiuslibet generis, cuiuslibet conditionis & ætatis causa percipiendæ gratiæ voluntas Dei est, apud quem ratio electionis abscondita est, ab ea gratia incipientibus meritis, quam accepere sine meritis. Quæ si possent bona esse sine gratia, non diceretur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum.* (Ioan. 3.) & : *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis.* (Ioan. 6.) sed diceretur: Nisi quis fuerit iustus & bonus, beatus in æternum esse non poterit. Nec opus esset per aquam & spiritum renasci, si per mandatum sufficeret erudiri. Et euacuaretur fides, quæ credit per baptismum omnia peccata dimitti, si gratia non malis & impiis, sed bonis & rectis doceretur impendi. Origo itaque veræ vitæ veræque iustitię in regenerationis est posita sacramento, vt vbi homo renascitur, ibi etiam ipsarum virtutum veritas oriatur. Et incipiunt ad perpetuam gloriam proficere per fidem, qui vix ad temporalem vanæ laudis poterant peruenire mercedem. Siue enim Iudæus legis scientia tumens, siue Græcus studio sapientiæ naturalis inflatus priusquã iustificetur per fidem Christi, conclusus est sub peccato: (1. Cor. 1. Rom. 11.) & si in sua infidelitate perstiterit, ita Dei manet super eum, illa scilicet in Adę præuaricatione contracta, de qua (Ioan. 1.) Apostolus loquitur, dicens: *Et vos cùm essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundùm sæculum mundi eius, secundùm principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ, in quibus & nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filii iræ, sicut & cæteri.* (Ephes. 2.) Et iterum: *Qui eratis illo tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, sine Deo in mundo.* (Ibid.) Et iterum: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* (Ephes. 5.) Et iterum: *Gratias agentes patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ.* (Coloss. 1.) Et iterum: *Eramus & nos aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis, & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cùm autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri: non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.* (Tit. 3.)

Qualis sit natura humana sine gratia.

Cap. VI

Iudæ 1. ET vt breuissimè pateat qualis sit natura humana sine gratia, dicat Iudas Apostolus quid agat vel ignorantia imperitorum, vel doctrina sapientium. *Hi autem* inquit, *quæcumque quidem ignorant, blasphemant: quæcumque autem naturaliter vt muta animalia norunt, in his corrumpuntur.* Dicat etiam sub verbis Zachariæ Euangelista Lucas, ante illuminationem gratiæ in qua humanum Luc. 1. genus nocte versetur, & de quibus ignorantiæ tenebris Dei populus eruatur, *Et tu*, inquit, *puer propheta altissimi vocaberis; præibis enim ante faciem Domini parare* B *vias eius. Ad dandam scientiam salutis populo eius in remissionem peccatorum ipsorum: propter viscera misericordiæ Domini, in quibus visitauit nos oriens ex alto, lucere iis qui in tenebris & umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Hæc autem viscera misericordiæ Dominus non ad vnius tantùm populi redemptionem, sed omnium nationum impendit salutem, dicente Euangelista: Ioan. 11. *Quia Iesus moriturus erat pro gente, non tantùm pro gente, sed etiam vt filios Dei dispersos congregaret in vnum.* Hoc enim ait illa vox Domini, quæ per quandam pietatis tubam toto terrarum orbe resonantem, omnes homines & inuitat, & conuenit. Nam cum dixisset: *Confiteor tibi* C Matt. 11. *pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater, quoniam sic beneplacitum est ante te:* addidit: *Omnia mihi tradita sunt à patre meo: & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Et deinde adiecit: Ibidem. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est.* Ioannes verò Baptista in Euangelio Ioannis prophetico spiritu protestatur, dicens: Ioan. 3. *Qui de cælo venit, super omnes est, quod vidit & audiuit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit.* Qui accipit testimo- D nium eius, significauit quoniam Deus verax est. Igitur quantum attinet ad humani generis cæcitatem, longa Ioan. 1. ignorantiæ & superbiæ nocte contractam, venit in hunc mundum creator mundi, & mundus eum non cognouit. Ioan. 3. Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Qui super omnes est, quod vidit & audiuit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit. Sed quia non Tit. 2. frustra Deus Dei filius venit in mundum, & dedit semetipsum pro omnibus, mortuúsque est non tantùm pro Ioan. 11. gente, sed etiam vt filios Dei dispersos congregaret in v- Mat. 11. num, & vniuersis dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis:* & seruato sibi incognoscibilis electionis ar- E bitrio, dat sui patrísque notitiam quibus eam voluerit reuelare: omnes filij lucis, filij promissionis, filij Abra- 1. Pet. 2. hæ, filij Dei, genus electum, regale sacerdotium, veri Israelitæ, præcogniti & præordinati in regnum Dei, qui eos vocauit non solùm ex Iudæis, sed etiam ex gentibus: Ioan. 3. testimonium eius qui de cælo venit accipiunt, signantes quia Deus verax est, id est, expressè significantes in sui Rom. 4. saluatione quoniam Deus verax est, implens & perficiens quod promisit Abrahæ omnium gentium patri: qui pollicente Deo quòd heres futurus esset mundi, non hæsitauit diffidentiâ, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, & plenissimè sciens quoniam quod promisit, potens est & facere. Quis autem tam alienus est à fide Abrahæ, quis tam degener ab vniuersarum gentium patre, qui promissionem Dei aut non impleri, aut ab alio præter eum qui promisit, dicat impleri? Ille quidem erit Rom. 3. mendax, Deus autem est verax. Et omnis qui accipit te- Ioan. 3. stimonium eius, hoc signat, hoc indicat, quòd per lucem illuminantem factus est videns, factus est obediens, factus est intelligens, sicut Ioannes Euangelista testatur, 1. Ioan. 5. dicens, *Scimus quia mundus totus in maligno positus est, & scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius.*

A *Cur saluator omnium non omnibus dederit hunc sensum vt cognoscerent verum Deum, cur etiam quidam paruuli salui fiant renati, alij pereant non renati.*

Cap. VII.

SI verò quæritur cur saluator omnium hominum non omnibus dederit hunc sensum, vt cognoscerent verum Deum, & essent, id est, permanerent in vero filio eius: quamuis credamus nullis hominibus opem gratiæ in totum fuisse subtractam, de quo plenius in sequentibus dissereremus: tamen ita fortè hoc velatum sit, sicut illud absconditum est, cur antea omnibus gentibus prætermissis, vnum populum sibi quem ad veritatis cogni- B tionem erudiret, exceperit: de quo iudicio Dei si non est conquerendum, multò minùs de hoc quod cum electione omnium gentium geritur, murmurandum est. Quæ enim Deus occulta esse voluit, non sunt scrutanda: quæ autem manifesta fecit, non sunt neganda: ne & in illis illicitè curiosi, & in istis damnabiliter inueniamur ingrati. Non autem ignoramus esse quosdam tam inconsideratæ præsumptionis, & tam superbæ arrogantiæ, vt quod præcipuus magister gentium non ab hominibus neque Galat. 1. per hominem, sed diuinitus eruditus, supra mensuram scientiæ suæ longè & altè remotum esse confessus est, audeant falsi nominis temerare doctrina, & nihil illic occultum, nihil velint esse secretum, vbi Apostolus non C quid sentiendum esset aperuit, sed quid non scrutandum esset ostendit. Nullis etenim (quod supra iam diximus) studiis, nullis ingeniis indagare concessum est quo iudicio, quoue consilio Deus incommutabiliter bonus, incommutabiliter iustus, semper præsciens, semper omnipotens, ideo omnia in incredulitate concluserit, vt omnium misereatur, & tamen illis sæculis quibus vnum Is- Rom. 11. raëlem erudiebat, innumerabiles populos impiorum illuminare distulerit, & nunc eundem Israëlem, donec vniuersitas gentium introeat, obcæcatum esse patiatur, pereuntem in tot millibus nascentium atque morientium, & saluandum in eis quos mundi finis inuenerit. Quo my- 1. Cor. 11. sterio toto scripturarum corpore dilatato innotuit quidem nobis quid factum sit, quid fiat, quidve faciendum D sit: sed quare ita fieri placuerit, ab humanæ intelligentiæ contemplatione subtractum est. Isti autem qui nescire aliquid erubescunt, & per occasionem obscuritatis tendunt laqueos deceptionis, omnem discretionem qua Deus alios eligit, aliósque non eligit, *multi enim sunt* Mat. 20. *vocati, pauci autem electi* ad merita humanæ referunt voluntatis, docentes scilicet neminem gratis, sed ex retributione saluari qua naturaliter omnibus sit insitum, vt si velint, possint veritatis esse participes, eisque affluere gratiam, à quibus fuerit expetita. quæ definitio (vt interim de gratiæ veritate taceatur) de his videtur aliquam ostentare rationem illam qui libero vtuntur arbitrio. De E paruulis verò quibus sine vllo bonæ voluntatis merito in originali vulnere cum cæteris mortalibus causa communis est, nihil potest expositionis afferri, qua doceatur cur isti salui fiant renati, illi pereant non renati, sub illius prouidentia & omnipotentia, in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis, & cui dicitur: *Breues dies hominis sunt, numerus dierum eius* Iob. 12. *apud te est.* Non autem puto istos voluntatum patronos Iob. 14. simplicitate illorum tam impudenter vsuros, vt aut fortuitò ista dicant accidere, aut non renatos asserant non perire. Apertè enim aut cum paganis conuincerentur sentire de fato, aut cum Pelagianis transfusum in posteros Adæ negare peccatum. Fato autem non baptizari paruulos nec Pelagiani potuerunt dicere, sed quia eos liberos à peccato ausi sunt profiteri, meruere damnari. Cùm autem de discretione omnium hominum quæstio ventiletur, & ab omnibus hominibus paruuli nequeant separari, simúlque de totius ætatis hominibus Veritas dixerit: *Filius hominis venit quærere & saluare quod* Luc. 19. *perierat,* frustra profunditatem inscrutabilis gratiæ per liberum arbitrium conantur aperire, qui causam electionis in eorum constituunt meritis qui eliguntur. Et cùm multa de maiorum voluntate ac iudicio inepta & falsa

protulerint, in paruulorum tamen discretione deficiunt, nec possunt de eius quæstionis ratione reddita gloriari, quæ de omnibus hominibus tractatur, & non de omnibus expeditur. Multiformitas autem & magnitudo diuinæ gratiæ probat istos contrà veritatem etiam quod de maiorum voluntatibus loquuntur, adstruere, eorumque persuasioni diuinorum eloquiorum testimonia repugnare. Quæ si omnia sermoni nostro velimus annectere, modus non erit disserendo. Quæ tamen si se recordationi offerunt, non omittentur, vt quantum satis est, manifestetur omne hominis bonum meritum ab initio fidei vsque ad perseuerantiæ consummationem, donum atque opus esse diuinum.

Fides vnde nascatur, & vnde acquiratur.

CAP. VIII.

IGitur fides quæ bonæ voluntatis & iustæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, Apostolus Paulus exponat, qui pro Romanorum fide Deo gratias agit, dicens: *Rom. 1.* *Primùm quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.* Ad Ephesios quoque scribens: *Ephes. 1.* *Propterea*, inquit, *& ego audita fide vestra quæ est in Domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt Deus Domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, quæ diuitiæ gloriæ hereditatis eius in sanctis.* De fide etiam Colossensium similiter gratias agens: *Coloss. 1.* *Gratias agimus*, inquit, *Deo & patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cælis.* Et vt alia bona ab eodem bonorum auctore percipiant, *Ibidem.* quod pro eis oret enarrans: *Ideo*, inquit, *& nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia & intellectu spiritali, vt ambuletis dignè, Deo placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei, in omni virtute confortati secundùm potentiam claritatis eius, in omni patientia & longanimitate cum gaudio.* Item ad Thessalonicenses, qui spiritu fidei dilectionisque seruiebat: *1. Thess. 1.* *Gratias agimus*, inquit, *Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ & laboris & charitatis & sustinentiæ spei Domini nostri Iesu Christi ante Deum & patrem nostrum.* Et infra: *1. Thess. 2.* *Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis non vt verbum hominum, sed (sicut est verè) verbum Dei, qui operatur in vobis qui credidistis.* Potuitne pleniùs aut euidentiùs demonstrari Dei esse donum, credentium fidem, quàm vt ideo agerentur gratiæ Deo, quoniam ij quibus verbum Dei per homines prædicabatur, non quasi de hominum sermone dubitarunt, sed tamquam Deo loquenti per homines crediderunt, qui in ipsis est operatus vt crederent? In secunda quoque ad eosdem Thessalonicenses *2. Thess. 1.* epistola de fide in Christo proficientium ita Apostolus loquitur: *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis fratres, ita vt dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, & abundat charitas vniuscuiusque vestrum in inuicem, ita vt & nosipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei, vt digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini.* Petrus quoque *1. Petr. 1.* Apostolus ex Deo haberi fidem prædicans, ita scribit: *Scientes quòd non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana conuersatione vestra paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu, præcogniti quidem ante constitutionem mundi, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos qui per ipsum fideles estis in Deum, qui suscitauit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides vestra & spes esset in Domino.* Item idem in secunda epistola de fidei perce- A ptione sic loquitur: *Simon Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi, his qui coæqualem nobis adepti sunt fidem per iustitiam Domini & saluatoris Iesu Christi.* *2. Petr. 1.* Vnde autem habeatur spiritus fidei, Ioannes Apostolus manifestissimè *1. Ioan. 4.* docet, dicens: *Omnis spiritus qui confitetur Iesum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est antichristus.* Item dicit ab eo recipi *Ibidem.* Euangelium, in quo est spiritus veritatis. *Nos*, inquit, *ex Deo sumus: qui nouit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non nos audit.* In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. Item in Actibus Apostolorum Petrus Apostolus fidem esse per Dominum Iesum pro- *Act. 3.* B nuntians: *Hunc*, inquit, *quem videtis & nostis, confirmauit nomen, & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum.* De fide quoque Lydiæ, cuius inter alias mulieres quæ Euangelium pariter audiebant, Dominus cor aperuit, ita in eadem narratur historia: Die autem sabbatorum egressi sumus *Act. 16.* extra portam iuxta flumen, vbi videbatur esse oratio, & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant: & quædam mulier nomine Lydia purpuraria ciuitatis Thyatirenorum, colens Deum, audiuit, cuius Dominus cor aperuit vt intenderet iis quæ dicebantur à Paulo. Non autem ex humana sapientia esse fidem, sed ex inspiratione diuina, ipsius veritatis voce firmatur. Dicente C enim Domino ad discipulos suos: *Vos autem quem me esse dicitis? respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est.* *Mat. 16.* Paulus verò Apostolus hanc ipsam fidem secundum mensuram dari pro arbitrio largientis ita prædicat: *Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quàm oporteat sapere, sed sapere ad sobrietatem, sicut vnicuique diuisit Deus mensuram fidei.* *Rom. 12.* Item idem vnitatem rectæ fidei & consensionem in honorem Dei à Deo esse commendans: *Deus autem*, inquit, *patientiæ & consolationis det vobis id* D *ipsum sapere in alterutrum secundùm Iesum Christum: vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.* *Rom. 15.* Et infra: *Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, vt abundetis spe in virtute Spiritus sancti.* Quo testimonio non solùm fides, sed etiam gaudium & pax, & abundantia spei docentur nisi in virtute sancti spiritus non haberi. *Ibidem.* Ad Ephesios verò scribens Apostolus de diuitiis gratiæ pro malis bona retribuentis, & de fide quæ non est nobis, sed ex Dei dono habetur, hæc loquitur: *Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam suam charitatem qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia salui facti sumus, & conresuscitauit & considere fecit in cælestibus* E *in Christo Iesu.* Gratia enim estis saluati per fidem & hoc non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. *Ephes. 2.* Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Proprium ergo hoc habet noua creatura per gratiam, vt qui figmentum Dei sunt, qui natiuitate cælesti conduntur in Christo, non otio torpeant, nec desidia resoluantur, sed de virtute in virtutem proficiant, *Psal. 83.* per viam bonorum operum ambulando, hoc est enim fingi, *1. Cor. 3.* hoc de vetere creatura nouam fieri, hoc de imagine terreni hominis ad imaginem *1. Cor. 15.* F cælestis hominis reformari: quod totum siue palam per cooperatores gratiæ, siue occultè per subministrationem spiritus, ille inchoat, ille auget & perficit, cuius agricultura, cuius ædificatio, & cuius figmentum sumus.

Quòd Deus sit auctor omnium virtutum & omnis boni.

CAP. IX.

ABundè, quantum arbitror, his testimoniis (quamuis & alia documenta aggregari potuerint) demonstratum est, fidem qua iustificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, eámque nullis meritis præcedentibus tribui, sed ad hoc donari, vt principium possit esse meritorum: vt cùm ipsa data fuerit, non petita, ipsius iam petitionibus

titionibus bona cætera conferuntur. Vnde itaq; quædam
de plurimis assumenda sunt testimonia, quæ in diuersi-
tate donorum ostendant gratiæ largitatem. Ex Deo vti-
que esse, vt homo viam Dei eligat, & vt surgat à lapsu,
Psal. 36. Psalmus Dauidicus canit, dicens: *A Domino gressus ho-
minis dirigentur, & viam eius volet. Cùm ceciderit, non col-
lidetur: quia Dominus supponit manum suam.* Item idem
Psal. 42. quòd duce Deo veniatur ad Deum: *Emitte lucem tuam,
& veritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in
montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.* Item quòd
in Domino sit hominis fortitudo, & Dei voluntas præ-
Psal. 58. ueniat liberandum: *Fortitudinem*, inquit, *meam ad te cu-
stodiam, quia Deus susceptor meus, Deus meus, voluntas
Prou. 2. eius præueniet me.* In Prouerbiis quoque legimus de sa-
pientia & intellectu: Quoniã Dominus dat sapientiam,
& à facie eius scientia & intellectus. Item in eodem libro
de dispensationibus sapientiæ Dei, sine qua nullæ rectæ
Prou. 8. sunt actiones, ita dicitur: Meum consilium & mea tute-
la: mea prudentia, mea autem virtus. Per me reges re-
Prou. 20 gnant & tyranni per me obtinent terram. Item alibi,
Prou. 21. quòd nemo possit rectè incidere nisi Domino dirigente:
Prou. 8. A Domino corrigũtur gressus viri, mortalis autem quo-
Prou. 19. modo intelligit vias suas? Item alibi: Omnis vir videtur
Eccl. 2. sibi iustus, dirigit autem corda Dominus. Et alibi: Præ-
paratur voluntas à Domino. Item ibidem de cogitatione
atq; consilio: Multę cogitationes in corde viri. consilium
autem Domini obtinet. In libro verò Ecclesiastæ dicitur
quòd & habere necessaria, & eis bene vti, donum sit Dei:
Eccl. 8. Non est, inquit, bonum homini nisi quod manducat &
bibit, & ostendit animæ suæ bonum in labore suo. Et
quidem hæc vidi ego, quia à manu Dei est. Quoniam
quis manducabit aut parcet absq; illo? Item in eodem li-
Eccl. 9. bro legitur quòd corda & opera iustorum in manu sint
Dei, & tantùm in studiis suis proficiant, quantum ille do-
nauerit. Quantumcumq; laborauerit homo vt quærat,
non inueniet: & quodcumq; dixerit sapiens vt sciat, non
poterit inuenire, quia vniuersum hoc dedi in cor meum.
Sap. 7. & cor meum vniuersum hoc vidit, quia & iusti & sapiẽ-
tes, & operationes eorum in manu Dei. In libro autem
Sapientiæ de eodem gratiæ opere ita dicitur: Quoniam
ipse & sapientiæ dux est, & sapientium emendator. in
manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis
sapientia, & operum scientiæ disciplina. De continen-
Sap. 8. tia quoq; quòd ex Dei habeatur munere, eadem scriptu-
ra sic loquitur: Vt sciui quia aliter non possum esse con-
1. Cor. 7. tinens, nisi Deus det: & hoc ipsum erat sapientiæ, scire
cuius esset hoc donum. Cui sentẽtiæ Pauli Apostoli do-
ctrina concordat in prima ad Corinthios hæc scribentis:
*Volo autem omnes homines esse sicut meipsum: sed vnusquisque
proprium habet donum ex Deo: alius sic, alius verò sic.* Do-
Matt. 19. minus verò in Euangelio secundùm Matthæum hæc de
continentiæ dono insinuasse narratur. Dicentibus nam-
Eccl. 1. que discipulis suis: *Si ita est causa viri cum vxore, non ex-
pedit nubere*: dicit illis Iesus: *Non omnes capiunt verbum
Eccl. 25. istud, sed quibus datum est à patre meo.* De timore Dei & sa-
pientia in Ecclesiastico legitur: *Corona sapientiæ timor Do-
mini, vtraque autem dona sunt Dei.* Item de eodem: *Timor
Esai. 33. Domini super omnia se superposuit. beatus cui donatum est ha-
bere timorem Domini.* Esaias quoque de diuitiis spirituali-
Rom. 11. bus, quarum auctor est Dominus, ita loquitur: *In the-
Esai. 40. sauris salus nostra aduenit.* sapientia, & pietas, & discipli-
na à Domino. hi sunt thesauri iustitiæ. Item de altitudi-
ne diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, cuius bonitas E
nullius merito præuenitur, hæc dicit: *Qui mensus est
manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram pugil-
lo, qui statuit montes in libra, & rupes in statera. Quis co-
gnouit sensum Domini, aut quis eius fuit consiliarius, qui
instruat eum, aut quem consuluit, & instruxit eum, vel
quis ostendit ei iudicium, aut viam prudentiæ quis ostendit ei,
Iob. 41. vel quis prior dedit ei, & retribuetur illi?* Vnde & in libro
Iob secundùm eumdem sensum leguntur Domini ver-
ba, dicentis: *Quis ante dedit mihi, vt retribuam illi? Om-
nia quæ sub cælo sunt, mea sunt.* Hieremias verò quòd à
Hier. 10. Deo sit homini recta sapientia, sic profatur: *Scio Domi-
ne quia non est in homine via eius, nec viri est vt dirigat iter
suum.* Item quòd ad Deum conuersio cordis ex Deo

A sit, per ipsum Dominus protestatur & dicit: *Restituam* *Hier. 24.*
*illos in terram istam, & reædificabo & non destruam; &
plantabo eos, & non euellam, & dabo illis cor vt sciant
me, quia ego sum Dominus, & erunt mihi in populum, &
ego ero illis in Deum; & quia conuertentur ad me ex toto
corde suo.* Item idem prædicans quòd vt Deus cognosca- *Ibid. &*
tur ex Deo sit: *Et scient*, inquit, *quia ego Dominus Deus illo-* *Baruch. 2.*
rum: & dabo illis cor cognoscendi me, & aures audiendi.
Quòd autem omne verbum bonum & omne opus san-
ctum subministratio sit Spiritus sancti, sine quo nil re-
ctè agatur, in prima ad Corinthios Paulus Apostolus *1. Cor. 12.*
docet, dicens: *Ideo notum vobis facio, quòd nemo in spi-
ritu Dei loquens dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere
B Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Diuisiones verò gra-
tiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministratio-
num sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum
sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vni-
cuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij
quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo
scientiæ secundùm eundem spiritum, alteri fides in eodem
spiritu, alii gratia sanitatum in vno spiritu, alii prophetatio,
alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpre-
tatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem
spiritus, diuidens singulis prout vult.* Tantùm verò vnum-
quemque habere gratiæ, quantùm Dominus donaue- *Ephes. 4.*
rit, idem Apostolus ad Ephesios ait: *Vnum corpus, &
C vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ:
vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus &
pater omnium, qui super omnes est, & super omnia, & in* *Psal. 67.*
*omnibus nobis. Vnicuique autem nostrum data est gratia se-
cundùm mensuram donationis Christi. propter quod dicit? A-
scendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona
hominibus.* Item idem in secunda ad Corinthios dicit: *2. Cor. 3.*
quòd ne ad cogitandum quidem quod spiritale est, ido-
nei simus, nisi per gratiam Dei: *Fiduciam autem talem
habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus
aliquid cogitare à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficien-
D tia nobis ex Deo est, qui & idoneos fecit nos ministros noui
testamenti, non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, spi-* *2. Cor. 9.*
ritus autem viuificat. Et iterum in eadem epistola, docens
bonorum operum effectum & sufficientiam à Dei gratia
ministrari: *Potens est autem*, inquit, *Deus omnem gratiam
abundare facere in vobis, vt in omnibus per omnia sufficien-* *Psal. 111.*
*tiam habentes abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum
est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æter-
num. Qui autem ministrat semen seminanti, & panem ad
manducandum præstabit, & augebit incrementa frugum iu-
stitiæ vestræ, vt in omnibus locupleti abundetis in omnem
simplicitatem.* Ad Ephesios verò scribens Apostolus do-
cet quòd omnia bona quibus placetur Deo, dona sint
E Dei, & quòd ab ipso peti oporteat, vt ea non habentibus *Ephes. 3.*
tribuat: *Huius rei*, inquit, *gratia flecto genua mea ad pa-
trem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in
cælo & in terra nominatur, vt det vobis secundùm diuitias
gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum eius in interiori
homine, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in
charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum
omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, sublimitas
& profundum: cognoscere quoque supereminentem scientiæ
charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem
Dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundantius
quàm petimus aut intelligimus, secundùm virtutem quæ ope-
ratur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu, in
omnia sæcula sæculorum, amen.* Omnis autem boni Deum
esse auctorem, cuius dona nec incerta sint nec mutabi-
lia, sed ex æterna voluntate venientia, Iacobus Aposto-
lus ita loquitur: *Nolite errare fratres mei dilecti. Omne da-
tum optimum, & omne donum perfectum desursum est de-* *Iacob. 1.*
*scendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio,
nec vicissitudinis obumbratio. Voluntariè enim genuit nos
verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius.* Cui
& Zacharias propheta concinit, dicens: *Saluabit Domi-
nus in die illo sicut oues populum suum, quoniam lapides* *Zach. 9.*
*sancti voluuntur super terram ipsius: quia si quid bonum
ipsius est: & si quid optimum, ab ipso est.* In Euangelio
verò secundùm Matthæum, quòd scientiæ & intellectus

dona sint Dei, quæ quibus voluerit largiatur, ita dicitur: G
Matt. 13. *Tunc accedentes discipuli eius dixerunt: Quare in parabolis loqueris ad eos?* At ipse respondens ait illis: *Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum.* Ioannes quoque Euangelista pronuntiat neminem aliquid boni habere, nisi quod desursum acceperit, di-
Ioan. 3. cens: *Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo.* In eiusdem verò Euangelio doctrina est ipsius veritatis, quod nemo veniat ad filium, nisi attractus
Ioan. 6. à patre: quia venturum Deus & intelligentem & obedientem facit. *Nemo,* inquit, *potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum: & ego resuscitabo eum in*
Esa. 54. *nouissimo die.* Scriptum est enim in Prophetis: *Et erunt* H
Ioan. 6. *omnes dociles Dei. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me.* Et infra: *Propter hoc dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à patre meo.* In fide autem & in operibus bonis proficere ac perseuerare vsque ad finem, muneris atque auxilij esse diuini, sanctarũ scripturarum confirmat auctoritas. Et enim scribens Paulus Apostolus Philippensibus ait: *Confidens hoc ipsum, quia*
Philip. 1. *qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsq; in diem Christi Iesu.* Huius autem testimonij virtutem quidam volens ad sui sensus prauitatem conuertere, ita quod dictum est, Qui cœpit in vobis, volebat intelligi, quasi dictum esset, I Qui cœpit ex vobis: vt & initium & consummatio operis non ad Deum, sed ad hominem referretur, qui & incipere & perficere voluisset. Sed hanc insanissimã superbiam in eadem epistola excellentissimus gratiæ prædica-
Ibidem tor elidit, dicens: *In nullo terreamini ab aduersariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à Deo: quia vobis donatum est pro Christo, non solum vt in eum cre-*
Philip. 2. *datis, sed etiam vt pro illo patiamini.* Et iterum: *Cum metu,* inquit, *& tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Item prima ad Thessalonicenses docet ex Deo esse principium & profectum, consummationémque K virtutum, dicens: *Ipse autem Deus, & pater noster, &*
1. Thess. 3. *Dominus Iesus dirigat viam nostram ad vos: vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem in inuicem & in omnes, quemadmodum & nos in vos, ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante Deum & patrem nostrum in aduentu Domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius.* Ad Corinthios quoque scribens, & omnium virtutum proficientem perseuerantiam Dei donum esse commendans: *Gratias,* inquit, *ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & sapientia: sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem* L *Domini Iesu Christi; qui & confirmabit vos vsque ad finem sine crimine, in diem aduentus Domini nostri Iesu Christi.* Item ad Romanos de charitate Christi, qua eos quos diligit, inseparabiles facit, id est, vsque in finem perseuerantes: (nam quid est aliud perseuerare, quàm tentatione non vinci?) *Quis nos,* inquit, *separabit à charitate Chri-*
Rom. 8. *sti? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sunt oues occisionis. Sed in*
Psal. 43. *his omnibus superamus per eum qui dilexit nos.* Item ad Corinthios de victoria quam perficit Christus: *Stimulus,* inquit, *mortis, peccatum est: virtus verò peccati, lex. Deo au-* M
1. Cor. 15. *tem gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum Dominum nostrum.* Item ad Thessalonicenses de perseuerantia quam Deus tribuit: *Ipse autem,* ait, *Deus pacis sanctifi-*
1. Thess. 5. *cet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruetur. Fidelis est qui vocauit vos, qui etiam faciet.* Item ad Thessalonicenses, quòd omnia bona nostra siue in operando, siue in loquendo, & in eis perseuerantia, dona sint Dei, ita prædicat dicens: *Ipse autem Dominus noster Ie-*
2. Thess. 2. *sus Christus, & Deus pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono. De cætero fratres orate pro nobis, vt sermo Domini currat, & clarificetur, sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis hominibus & malis. Non enim omnium est fides. Fidelis autem Deus est; qui & custodiet à malo.* Petrus quoque Apostolus vnde esse virtutem perseuerantiæ doceat, audiamus: *Deus autem,* inquit, *omnis gratiæ, qui vocauit nos* 1. Petr. 5.
in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitque, cui est virtus & potestas in sæcula sæculorum. Ioannes verò Apostolus quòd victoria sanctorum opus Dei sit habitantis in sanctis, ita loquitur: *Vos ex Deo estis filioli, & vicistis mundum: quoniam maior est qui in vobis est, quàm qui in mundo.* Item idem: 1. Ioan. 4.
Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum, & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. In Euangelio au- 1. Ioan. 5.
tem secundùm Lucam, Deum dare vt in fide perseueretur, ita promittitur: *Dixit autem Iesus Petro: Simon, Simon,* Luc. 22.
ecce satanas postulauit, vt vos cerneret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, Petre, ne deficiat fides tua: & tu conuersus, confirma fratres tuos & roga ne intretis in tentationem. In Euangelio quoque Ioannis, de ouibus Christi quæ de manu ipsius à nullo rapiuntur, hæc legimus dicere Veritatem: *Sed vos non creditis, quia non estis de ouibus meis.* Ioan. 10.
Oues meæ vocem meam audiunt, & ego noui illas, & sequuntur me, & vitam æternam do illis, & non peribunt in æternum, nec quisquam rapiet eas de manu mea. Item in eodem Euangelio, de iis quos pater dat filio, qui & omnes veniunt ad filium, & quorum nullus perit, hæc ipsius Domini ore dicuntur: *Omne quod dat mihi pater, venit* Ioan. 6.
ad me, & eum qui venit ad me, non eiiciam foras: quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris: vt omne quod mihi, non perdam ex eo quidquam, sed resuscitem illud in nouissimo die. Multa sunt alia in canonicarum serie scripturarum, quæ vitandæ prolixitatis studio præterimus: quoniam quæ assumpsimus, nec pauca sunt, nec obscura, nec leuia: quibus plenissimè declaratur, omnia quæ ad promerendam vitam æternam pertinent, sine gratia Dei nec inchoari, nec augeri posse, nec perfici: & contra omnem electionem de libero arbitrio gloriantem, illam inuictissimè reniti sententiam dicentis Apostoli: *Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepi-* 1. Cor. 4.
sti: Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non receperis? Igitur profunditas illius quæstionis quam secundùm admirationem Apostoli impenetrabilem confitemur, per liberi arbitrij velle & nolle non soluitur: quia licet insit homini bonum nolle, tamen nisi donatum non habet bonum velle, & illud contraxit natura per culpam, hoc recipit natura per gratiam. Sed quid illud sit, quòd hæc eadem natura in omnibus hominibus ante reconciliationem rea, in omnibus misera, non in omnibus, iustificatur: & à pereuntibus quadam sui parte discernitur ab eo qui venit quærere & saluare quod perierat, humano sensu prorsus non potest indagari. Quantumlibet Luc. 19.
enim impiorum malignitas accusetur resistens gratiæ Dei, numquid probabuntur eam, quibus est collata, meruisse: aut illa virtus gratiæ quæ sibi quos voluit subdidit, cõuertere eos qui inconuertibiles permansere, non potuit? Tales fuerunt qui sunt attracti, quales ij qui in sua duritia sunt relicti. Sed illis tribuit gratia stupenda quod voluit, istis retribuit veritas iusta quod debuit: vt iudicium Dei magis inscrutabile sit in electione gratiæ, quàm in retributione iustitiæ. Veruntamen ne illa pars fidei qua piè credimus Deum velle vt omnes homines 1. Tim. 2.
veritatis agnitione saluentur, per hoc quod de effectibus gratiæ euidenter ostenditur, infirmata videatur, annitendum est auxiliante Christo vt nobis stabilitas huius definitionis appareat. Sed quia necessariç inquisitionis negotiũ non leuem operam sibi poscit impendi, securturã disputationem ab exordio alterius voluminis inchoemus.

S. AMBR. DE VOCATIONE GENTIVM LIBRI PRIMI FINIS.

Capita libri ſecundi de vocatione Gentium.

1. *Quòd tria ſint quibus in quæſtione ſuperiùs diſputata inhære-re debeat: quódque Deus iuſtus ſit ordinator, & quemadmodum ſecundùm ea quæ prædicatoribus à Domino iuſſa ſunt; nullarum nationum facta ſit diſcretio, neméque ſit exceptus; ſed ad omnes homines miſſum ſit Euangelium, & gratia ſalutaris Dei omnibus hominibus apparuerit, & de myſterio eius quod dictum fuit Apoſtolis:* In viam gentium ne abieritis, *ac de occultis Dei iudicijs in hominum vocatione.*
2. *Quòd ad ipſam cognitionem veritatis & perceptionem ſalutis non quiſquam ſuis meritis, ſed ope & opera diuinæ gratiæ perueniat.*
3. *De conſideratione differentiarum quibus diuinæ gratiæ opera & dona variata ſunt.*
4. *Quòd auerſio à Deo non ſit diuinæ conſtitutionis; ſed propriæ voluntatis.*
5. *Quòd etiam ante aduentum Chriſti nationes quæ alienatæ à conuerſatione Iſrael ſpem non habebant, ob hoc non ſint excuſabiles, & quomodo propter perſecutiones bonorum Chriſtus populum ſuum auxerit.*
6. *Quòd Chriſtus pro omnibus impiis & peccatoribus mortuus fuerit.*
7. *Quomodo myſterium vocationis gentium prophetis fuerit cognitum & Apoſtolis.*
8. *Quare tanta multitudo non regeneratorum infantium à perpetua alienetur ſalute.*
9. *Quomodo gratia tamquam famulam & receptricem donorum ſuorum præparet voluntatem.*
10. *De recapitulatione in hoc ſecundo libro definitorum, & operis concluſione, quemadmodum videlicet Deus omnes homines velit ſaluos fieri.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE VOCATIONE OMNIVM GENTIVM LIBER SECVNDVS.

Quòd tria ſint quibus in quæſtione ſuperius diſputata inhæreri debeat: quódque Deus iuſtus ſit ordinator, & quemadmodum ſecundùm ea quæ prædicatoribus à Domino iuſſa ſunt, nullarum nationum facta ſit diſcretio, nemóque ſit exceptus, ſed ad omnes homines miſſum ſit Euangelium, & gratia ſalutaris Dei omnibus hominibus apparuerit, & de myſterio eius quod dictum fuit Apoſtolis: In viam gentium ne abieritis, *ac de occultis Dei iudiciis in hominum vocatione.* A

CAPVT I.

REMOTIS abdicatíſque omnibus concertationibus quas intemperantium diſputationum gignit animoſitas, tria eſſe perſpicuum eſt, quibus hac quæſtione, de qua B ſecundum volumen incipimus, debeat inhæreri: Vnum, quod profitendum eſt, Deum velle omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire: (1. Tim. 2.) Alterum, quod dubitandum non eſt, ad ipſam cognitionem veritatis, & perceptionem ſalutis, non ſuis quemquam meritis, ſed ope atque operâ diuinæ gratiæ peruenire: Tertium, quod confitendum eſt, altitudinem iudiciorum Dei, humanæ intelligentiæ penetrabilem eſſe non poſſe, & cur non omnes ſaluet, qui omnes vult ſaluos fieri, non oportere diſquiri: quoniam ſi quod cognoſci non poteſt, non quæratur inter primā ac ſecūdam definitionem, non remanebit cauſa certaminis, ſed ſecura ac tranquilla fide vtrumq; prædicabitur, vtrumq; credetur. C Deus quippe, apud quem non eſt iniquitas, & cuius vniuerſæ viæ miſericordia & veritas, omnium hominum bonus conditor, iuſtus eſt ordinator, neminē indebitè damnans, neminem debitè liberās: noſtra plectens cum punit noxios, ſua tribuens cum facit iuſtos: obſtruatur os loquentium iniqua, & iuſtificetur Deus in ſermonibus ſuis, & vincat cum iudicatur. (Rom. 9. Pſal. 24.) Nec damnati iuſta querimonia, nec iuſtificati verax eſt arrogantia: ſi vel ille dicat non meruiſſe ſe pœnam, vel iſte aſſerat meruiſſe ſe gratiam. (Pſal. 61. Pſal. 50.) Sicut autem ea quæ ad manifeſtationem gratiæ ex diuinis proferuntur eloquiis, nulla poſſunt ratione, diſſerendi arte violari, vt perſpicuæ conſonantéſque in tanta numeroſitate ſententiæ ad aliquod prauæ interpretationis trahantur incertum: D etiam quod de ſaluatione omnium hominum in eodem ſcripturarum corpore reperitur, nulla contraria argumentatione temerandum eſt, vt quantò hoc ipſum difficiliore intellectu capitur, tantò fide laudabiliore credatur. Magna enim fortitudo eſt conſenſionis, cui ad ſequendam veritatem auctoritas ſufficit etiam latente ratione. Proindè vigilanter conſideremus, prædicatoribus Euangelij quid à Domino iubetur. Secundum Matthæum quippe ſic ait: (Matt. 28.) *Data eſt mihi poteſtas omnis in cælo & in terra. Euntes ergo docete omnes* A *gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & filii & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcumque mandaui vobis: & ecce vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.* Secundùm Marcum verò eiſdem Apoſtolis ita dicitur: (Marc. 16.) *Ite in orbem vniuerſum, prædicate Euangelium vniuerſæ creaturæ: & qui crediderit, & baptizatus fuerit, ipſe ſaluus fiet: qui verò non crediderit, damnabitur.* Numquid hac præceptione vllarum nationum vllorúmve hominum facta diſcretio eſt. Neminem merito excepit, neminem ſeparauit genere, neminem conditione diſtinxit. Ad omnes protſus homines miſſum eſt Euangelium crucis Chriſti: & ne prædicantium miniſteria humano tantùm viderentur opere peragēda: (Mat. 28.) Ecce ego, inquit, vobiſcū ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. (Matt. 10.) B Id eſt, cum ſicut oues introieritis in medium luporum, nolite de veſtra infirmitate trepidare, ſed de mea poteſtate confidite, qui vos vſque ad conſummationem ſæculi in hoc opere non derelinquam: non ad hoc vt nihil patiamini, ſed quod multò maius eſt, præſtiturus vt nulla ſæuientium crudelitate ſuperemini. In mea enim poteſtate prædicabitis, & per me fiet, vt inter contradicentes, inter furentes, Abrahæ filij de lapidibus ſuſcitentur. (Mat. 3. Mat. 10.) Ego inſinuabo quod docui, ego faciam quod promiſi. *Tradent enim vos in conciliis, in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, & ante reges & præſides ſtabitis propter me, in teſtimonium illis & gentibus. Cùm autem tradent vos, nolite* C *cogitare quomodò aut quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Tradet enim frater fratrem in mortem, & pater filium, & inſurgent filii in parentes, & morte eos afficient. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.* Apparuit ergo, vt Apoſtolus ait, gratia ſalutaris Dei omnibus hominibus, (Tit. 2.) & tamen miniſtri gratiæ odio erant omnibus hominibus, & cùm alij eſſent qui oderant, alij odiis perſequentium premebantur: neutra tamen pars nuncupatione omnium hominum priuabatur: habente quidem ſalutis ſuæ damnum rebellium portione, ſed obtinente plenitudinis cenſum fidelium dignitate. Dicit enim Ioannes Apoſtolus: (1. Ioan. 2.) *Sed & ſi quis* D *peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi.* Magni autem & inenarrabilis ſacramenti myſterium eſt, quòd prædicatoribus, quibus dictum eſt: Ite in orbem vniuerſum, & prædicate Euangelium vniuerſæ creaturæ; (Marc. 16. Mat. 10.) iiſdem priùs dictum fuerat: *In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intro ieritis, ſed potius ite ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* Quamuis enim ad omnium hominum vocationem Euangelium

G dirigeretur, omnesq; Dominus saluos fieri, & in agnitionem veritatis vellet venire, non tamen sibi dispensationum suarum abstulerat potestatẽ, vt aliter quàm occulto iustóque iudicio statuerat, consilij sui ordo decurreret. (*1. Tim. 2.*) Vnde locum non habent contumacium murmura querelarum, quia quod Deus fieri voluit, constat non aliter fieri debuisse quàm voluit. Posteriores verò tẽpore cùm iam Dominus Iesus in Dei patris gloria consideret, & prædicatores verbi suscepto negotio deseruirẽt, volentes Apostoli euangelizare verbum in Asia, veriti sunt ab spiritu sancto, & disponentes ire in Bithyniam prohibita sunt ab spiritu Iesu: non vtiq; negata illis populis gratia, sed quãtum apparuit, retardata. (*Act. 16.*) Nam postea etiam apud ipsos fides Christiana cõualuit. H Quæ autem fuerit differendæ vocationis causa, non claret, & tamen rei gestæ docemur exemplo, quòd inter generalia vel promissa, vel opera, vel præcepta, quædam Deus à communibus excepta causis occultiore nouit ordinare ratione, credo vt interpositis quibusdã obumbrationibus ea quæ secretius micant, mirabilius innotescant, ne negligentior fiat acies de facilitate cernendi, & quodãmodo dormitet assuetis, si non excitetur insolitis. Has autẽ incognoscibiles illuminationũ dilationes, inter quas vtiq; multi in infidelitate deficiũt, non solùm in populis remotioribus impiorũ, sed etiã in ciuitatibus fideliũ per plurimas domos I ac familias nouimus fieri, dum Christianæ fidei etiã qui Christiani futuri sunt, aduersãtur. Multi enim quod oderunt, amabunt: quod non recipiũt, prædicabunt. Et quis inter hæc querulis aut curiosis notũ faciet, cur adhuc sol iustitię quibusdã gẽtibus non oriatur, & à tenebrosis cordibus etiam nũc radios suos veritas reuelãda contineat? Cur corrigendi tãdiu sinantur errare, & quod senibus in (*Malac. 4.*) fine præstandum est, per tam longã non tribuatur ætatẽ? Cur filiis iã in Christum credẽtibus necdum credãt parentes: Et rursum à religiosis parentibus soboles praua discordet? Cùm tamen Deo, qui initiorũ fidei incrementique largitor est, secũdum ipsius præceptũ quotidie pro K omnibus supplicetur: vt & si exaudit, nota sit gratia miserationis: & si non exaudit, intelligatur iudiciũ veritatis. Sed ne in præteritis quidem sæculis hæc eadẽ gratia, quæ (*Act. 14.*) post Domini nostri Iesu Christi resurrectionem vbique (*Psal. 76.*) diffusa est, & de qua scriptum est: *Illu verunt coruscationes tua orbi terra, defuit mundo.* Quamuis enim speciali cura atq; indulgentia Dei populum Israëliticum constet electum omnésq; alię nationes suas vias ingredi, hoc est, secundùm propriã permissæ sint viuere volũtatem, non ita se tamẽ ęterna creatoris bonitas ab illis hominibus auertit, vt eos ad cognoscendum se atque metuendum nullis L significationibus admoneret. Cælum quippe ac terra & mare, omnísq; creatura quæ videri atq; intelligi potest, ad hãc præcipuè disposita est humani generis vtilitatẽ, vt natura rationalis de contẽplatione tot specierum, de experimentis tot bonorũ, de perceptione tot munerum, ad cultum & dilectionem sui imbueretur auctoris, implẽte omnia spiritu Dei, in quo viuimus, mouemur, & sumus: quoniam etsi lõgè est à peccatoribus salus, præsentia ta-
(*Act. 17.*) men salutis ipsius ac virtute nihil vacuum est. Igitur sicut
(*Psal. 118.*) dicit Propheta: *Misericordia Domini plena est terra*: quæ nul-
(*Psal. 32.*) lis vnquam sæculis, nullis generationibus defuit, eamque prouidentiã qua vniuersitatem rerũ administrat & continet, regendis alendísque naturis semper impendit, M dispositum habens ex incõmutabilis æternitate consilij, quibus quidq; temporibus distribueret, & multiformis gratiæ suæ inscrutabiles inuestigabilésque mensuras, per quæ dona ac sacramenta variaret. Sicut enim ista gratiæ largitas quæ in omnes gẽtes nouissimè effluxit, non euacuat eam quæ super vnũ Israël sub lege rorauit, nec præsentes diuitiæ fidem præteritæ abrogant parcitati: ita nec de illa cura Dei, quæ patriarcharum filiis propriè præsidebat, coniiciendum est gubernacula diuinæ misericordiæ cęteris hominibus fuisse subtracta, qui quidẽ in comparatione electorum videntur abiecti, sed nũquam sunt manifestis occultisq; beneficiis abdicati. Legimus enim
(*Act. 14.*) in Actibus Apostolorum Paulum & Barnabam Apostolos Lycaoniis dicere: *Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cælo, dans pluuias & tempora fructifera, implẽs cibo & lætitia corda vestra.* Quod est autem hoc testimonium quod semper Domino deseruiuit, & numquam de eius bonitate ac potestate conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilium beneficiorum eius diues & ordinata largitio, per quæ humanis cordibus quæ iã æternæ legis tabulæ præbebantur, vt in paginis elementorum, ac voluminibus temporum, communis & publica diuinæ institutionis doctrina legeretur? Cælum ergo, cunctáq; cælestia, mare & terra, omniáq; quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinationisq; concentu protestabantur gloriam Dei, & prædicatione perpetua maiestatem sui loquebantur auctoris. (*1. Cor. 2.*) Et tamen maximus numerus hominũ qui vias voluntatis suæ ambulare permissus est, non intellexit, nec secutus hanc legem est, & odor vitæ qui spirabat ad vitam, factus est ei odor mortis ad mortem: vt etiam in (*2. Cor. 3.*) illis visibilibus testimoniis disceretur quòd littera occideret, spiritus autem viuificaret.

Quòd ad ipsam cognitionem veritatis & perceptionem salutis non quisquam suis meritis, sed ope & opera diuinæ gratiæ peruenit.

Cap. II.

Quod ergo in Israël per cõstitutionem legis & prophetica eloquia gerebatur, hoc in vniuersis nationibus, totius creaturæ testimonia & bonitatis Dei miracula semper egerunt. Sed cùm in illo populo, cui vtraq; eruditio præfuit, nemo nisi gratia iustificatus sit per spiritum fidei; quis ambigat eos qui de quibuscũque nationibus quibuslibet temporibus Deo placere potuerunt, spiritu gratiæ Dei fuisse discretos? Quę etsi parcior antea atque occultior fuit, nullis tamen sæculis se negauit, virtute vna, quantitate diuersa, cõsilio incõmutabili, opere multiformi. Nam & in iis diebus quibus totum mũdum ineffabilium donorum flumina rigant, non idem modus omnibus, nec eadem mensura confertur. Quamuis enim per ministros verbi & gratiæ Dei eadem cunctis veritas prædicetur, eadem cohortatio adhibeatur; Dei tamen agricultura est, Dei ædificatio, cuius virtus inuisibiliter agit, vt incremento proficiat quod ędificatur aut colitur: sicut attestatur Paulus Apostolus, dicens: *Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? Ministri eius cui credidisti, vnicuique sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* (*1. Cor. 3.*) Qui plantat autem, & qui rigat, vnum sunt. Vnusquique autem propriam mercedem accipiet secũdùm suum laborem. Dei enim sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Agriculturæ ergo huius atque ædificationis in tantum quisque adiutor & operarius ac minister est, in quantum vnicuique Dominus dederit. Et ij qui ministrorum labore excoluntur, ad eum proficiunt modum ad quem illos incrementi auctor euexerit. In agro enim Domini non vniformis nec vna plantatio est. Et quamuis in vnum decorem totius templi structura conueniat, non idem tamen locus est, nec idem vsus omnium lapidum: sicut & in vno corpore non omnia membra eundem actum habent, dicente Apostolo: *Nunc autem posuit Deus membra, & vnumquodque eorum sicut voluit.* (*Rom. 12.*) (*1. Cor. 12.*) Hæc verò membra vnde apta, vnde vtilia, vnde sint pulchra, idem doctor exponit, dicens: *Ideo notum vobis facio quòd nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu: & nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto.* (*Ibidem.*) *Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundùm eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetatio, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum, hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Hæc magistro gentium tanta

ta luce, tanta eui lentia prædicante, qua ratione, qua cau-
sa dubitandum est, an omnium nobis virtutum germen
ex Deo sit? vel quis nisi insipientissimus de differẽtia diui-
norum munerum cõqueratur, aut imparibus adscriben-
dum meritis arbitretur, quod non æqualiter de superna
liberalitate confertur? Si enim hæc distributio secundùm
præcedentium operum merita prouenitet, non ipsorum
donorum catalogum tali conclusione Apostolus ter-
ibid. minaret, vt diceret: *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Vbi vtique si me-
ritorum causas voluisset intelligi, diceret: Diuidens sin-
gulis prout merẽtur: sicut plantatoribus aut rigatoribus
1. Cor. 3. præmium deuotionis spopondit, dicens: *Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundùm suum laborem.* Da-
tur ergo vnicuiq; sine merito vnde tendat ad meritum, &
datur ante vllum laborem, vnde quisq; mercedem acci-
Mat. 25. piat secũdùm suum laborem. Quod ita esse etiam Euan-
gelicæ veritatis testimonio agnoscitur, vbi per compara-
tionem dicitur, quòd homo peregrè proficiscens vocauit
seruos, & tradidit illis substantiam suam: & vni dedit
quinq; talenta, alij autem duo, alij verò vnum vnicuiq;
secundùm propriam virtutẽ, id est, secundùm propriam
& naturalem possibilitatem, non autem secundùm pro-
prium meritũ: quia aliud est posse operari, aliud operari:
& aliud est posse habere charitatem, aliud habere chari-
tatem: & aliud est capacem esse continentiæ, iustitiæ, sa-
pientiæ; aliud verò esse continẽtem, iustum, atq; sapien-
tem. Non itaq; omnis reparabilis reparatur, nec omnis
sanabilis sanatur, quia reparabilem & sanabilem esse, de
natura est: reparatum autẽ & sanatum esse, de gratia est.
Deniq; isti quibus secundùm modulum capacitatis suæ,
quem in eis distributor substãtiæ præuidebat, dispar cre-
ditus est numerus talentorum; non meriti remuneratio-
nem, sed operis accepere materiam. In qua duorum ser-
uorum vigilantissima industria non solùm gloriosis lau-
dibus honestatur, sed etiam in æterna Domini sui gaudia
intrare præcipitur. Tertij verò pigrum otium, & desidio-
sa nequitia sic punitur, vt & vituperationis dedecoretur
opprobrio, & portione quã acceperat, exuatur. Dignus
enim erat perdere inutilẽ fidem, qui non exercuerat cha-
ritatem. Vnde & in subsequenti sermone, quo apertissi-
Ibid. mè declaratur futuri forma iudicij, sedente filio hominis
in sede maiestatis suæ, ante quam facta congregatione
omnium gentium, alij dicũtur ad dexteram, alii ad sini-
stram constituendi: laudatis dextris de operibus charita-
tis, nihil aliud sinistris obijcitur, quã misericordiæ bene-
uolentiæq; neglectus. Acceperant ergo etiam isti fidem
sed non sectati fuerant dilectionem: nec de non seruato,
sed de non aucto munere damnabuntur. Quamuis enim
omnia bona, dona sint Dei; à Deo tamẽ quædam etiam
non petita tribuũtur, vt per ipsa quæ accepta sunt, ea quæ
nondum sunt donata, quærãtur. Semen quippe quod ia-
citur in terram, non ob hoc seritur, vt ipsum solum ma-
neat, sed vt fructum afferendo multiplex atq; numero-
sum sit. Cui quidem profectus ab illo est qui dat incre-
1. Cor. 3. mentum: sed terra viuẽs, & de gratiæ iam imbre fœcun-
Esa. 50. da, habet quod ab ipsa expectetur ad id quod accepit,
augendum.

De consideratione differentiarum quibus diuina gratia opera & dona variata sunt.

Cap. IV.

His rectè (vt arbitror) quãtum Dominus tribuit, per-
tractatis, ad id vnde digressa est disputatio, reuerta-
mur: ad considerationem scilicet differentiarum quibus
Rom. 11. diuinæ gratiæ opera ac dona variata sunt. Altitudo quip-
pe diuitarum sapientiæ & scientiæ Dei cuius inscrutabi-
lia sunt iudicia, & inuestigabiles viæ, sic semper miseri-
cordiam suam & iudium tẽperauit, vt secretissima æter-
ni consilij volũtate noluerit in omnibus super omnes ge-
nerationes aut super omnes homines, æquales donorum
suorum esse mensuras. Siquidem aliter eos iuuerit, quos
ad cognoscẽdum se, cæli & terræ testimoniis conueuie-
bat: aliter illos quidem non solùm elemẽtorum famula-
tu, sed etiam doctrina legis, prophetarũ oraculis, mira-

A culorum signis, & angelorum cooperationibus consule-
bat. Et multò magis aliter misericordiam suam vniuersis
hominibus declarauerit, quãdo filius Dei factus est filius Esai. 65.
hominis, vt inueniretur ab eis qui eum non quærebãt, &
appareret iis qui illum non interrogabant, & non in vno
tantùm populo Israeliticæ stirpis excelleret, sed in omni
gẽte quæ est sub cælo, multiplicatum Abrahæ semen ori-
retur, in quam heredum successionem nõ filij carnis, sed
filij promissionis intrarent. Et quanta in præteritis sæcu- Rom. 9.
lis super ceteras nationes, tãta nunc esset in gente Iudæa
parcitas gratiæ: cùm tamen introducta plenitudine gen-
tium etiã ipsorum ariditati earundẽ rigationũ inundatio
spondeatur. Quæ itaq; causæ sint harum sub eadẽ gratia
B dissimilitudinum, quæve rationes, sanctis scripturis non
loquentibus, quis loquetur? Et cùm in eis scientia Pauli
Apostoli a disputatione transeat ad stuporem: cuius erit
tanta præsumptio, qui hæc disserẽdo, existimet aperien-
da potius quàm silentio miranda? Patienter igitur & æ-
quanimiter ignoretur tam remotũ ab humana cognitio-
ne secretũ: nec tamẽ quia nequeũt clausa penetrari, ideo
etiam reseratorũ est prætereundus introitus. Manifesta-
uerũt enim diuinorum eloquiorũ multæ auctoritates, &
cõtinua omnium sæculorum experimẽta docuerunt, iu-
stam Dei misericordiam, misericordemq; iustitiam nec
alendis vmquã corporibus hominũ, nec docẽdis iuuan-
disq; eorum mentibus defuisse. Semper etenim pluit su- Mat. 5.
C per bonos & malos, semper solem suum oriri fecit super
iustos, & iniustos, semper vitales auras præbuit, semper
diei & noctis vicissitudines ministrauit: vbertatem agris,
multiplicationẽ seminibus, fœcũditatem generãdis ho-
minibus semper impendit. Et si quando aliquid horum
minuit, benignis correptionibus auersionem desidiamq;
malè vtẽtium castigauit, vt miserationes eius quærerent
in aduersis, cuius iustitiam non timuerãt in secundis. De-
nique si ad ipsa mundi exordia recurramus, inueniemus
omnium sanctorũ qui diluuiũ præcesserũt, Dei spiritum Gen. 6.
fuisse rectorem, propter quod & filij Dei nominari sunt: Rom. 8.
D quonia sicut ait Apostolus: *Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.* Et cùm iidem neglecta obseruantia patrũ,
illicitis se reproborum connubiis miscuissent, atque ob Gen. 6.
nefariam societatem digni exterminio iudicarẽtur, Do-
minus ait: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt.* Vnde apparet quòd iste populus, cuius
generationes discreto ordine cùm annorum numero di-
geruntur, spiritalis antea fuit, ea vtiq; voluntate cui Spi-
ritus sanctus præsidebat, sic impẽdens moderaminis sui
regimẽ, vt declinãdi ad vitia nõ adimeret potestatẽ, qua
potestate hic populus si nõ vteretur, nõ relinqueret Deũ,
nec relinqueretur à Deo, essetq; ille de quo dictum est:
Felix qui potuit transgredi, & non est transgressus. Quamdiu Eccl. 31.
ergo apud Deum mãsit, ea voluntate mãsit, quam Deus
E inspirauit & rexit. *Præparatur enim* (sicut scriptum est) Prou. 8.
voluntas à Domino. Sed huius præparationis non vnus
semper prouectus, nec vna mensura est: quoniam multis
modis & innumerabilibus differẽtiis gratiæ opera & do-
na variãtur, inq; ipsis singulis generibus munerũ dissimi-
les sunt gradus, & impares quãtitates. Sicut enim germi-
nibus herbarũ atq; lignorũ quæ terra producit, non vna
species, nec vnũ in omnibus genus est, sed singula quæq;
in sui seminis forma, & in suæ stirpis qualitate gignũtur:
plenum autem decorem nõ statim vt eduntur, accipiunt,
sed certis & ordinatis prouehuntur augmentis, donec ad
F perfectam sui habitus quantitatem per succedentia sibi
incrementa perueniãt: ita & semina charismatum, plan-
tæq; virtutum non in omni agro cordis humani totũ hoc
pariter quod sunt futura nascũtur, nec facilè reperitur in
exordio maturitas, & in inchoatione perfectio. Exerit
quidem frequenter potens & misericors Deus mirabiles
istos suæ operationis effectus, & quibusdã mentibus non
expectata profectuum mora, totũ simul quidquid colla-
turus est, inuehit. In Abrahæ lũbis Leui sanctificatur, &
simul cum eo domus Aarõ & sacerdotalis ordo benedi-
citur. In Isaac de repromissione concepto, & cõtra spem
sterilium senum nato, omnium gẽtium vocatio, & tota
Christi forma præconditur. Iacob nullo merito suffra- Hebr. 7.
gante dilectus priusquam nascatur, eligitur. Hieremiæ Gen. 18.

Malach. 1. Hier. 1. Luc. 1. Mat. 11. dicitur: *Priusquam te formarem in vtero, noui te: & priusquam exires de vulua, sanctificaui te.* Ioannes intra Elizabeth matris viscera Spiritu sancto repletus exultat, & vt nullus inter natos mulierum maior sit, priùs sentit initia gratiæ, quàm naturæ. Sed cùm & alia similium documentorum exempla non desint, quæ breuitatis studio præterimus: multò tamen crebrior, multòq; numerosior pars illa hominũ est, cui particulariter quidquid superna largitas donat, accrescit, vt conferẽdorum munerum causæ de ijs quæ sunt collata, patiantur. Quidam accepta fide diffidẽtia non carent, quam vtiq; inesse sibi nouerat qui dicebat: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* Mat. 9. Quam nec illi abesse penitus à suis animis sentiebant qui dixerunt: *Domine auge nobis fidem.* Luc. 17. Quidam quod credũt, non intelligunt, & multi diu in suæ simplicitatis modulo detinentur. Multi verò citò intellectus lumen accipiunt. Ipsa autem intelligentia non in omnibus eundem habet vigorem, aut similem facultatẽ. Et plurimi cùm & fide & intellectu videantur ornati, laborant tamen indigentia charitatis: & iis quæ fide & intellectu vident, nequeũt inhærere: quoniam perseuerari in eo non potest, quod non toto corde diligitur. Donum quoq; ipsius charitatis non semper eiusmodi est, vt quidquid ad plenitudinem ipsius pertinet, simul à percipiente sumatur. Est enim amor qui potest alio amore superari. Et sæpe dilectio dei ex mundi dilectione marcescit, nisi ad eum feruorẽ Spiritu sancto inflãmante profecerit, qui nullo extingui frigore, nullo possit tepore languere. Cùm itaq; in hoc inenarrabili dono deo omnium summa donorũ, & quędam sit cunctarum vita virtutum: ad hoc cætera conferuntur vt habeat animæ fidelis intentio, per quæ ad perfectam charitatem possit eniti. Quæ quoniam nõ solùm ex Deo sed etiã Deus est, stabiles & perseuerantes atq; insuperabiles facit quos flumine suæ voluptatis impleuerit. Qui autem istarum aquarum dulcedinem nesciunt, & adhuc de mundi huius torrentibus bibunt, aut etiam si aliquid primoribus labris de vitæ fonte gustauerunt, inebriati tamen aureo Babylonis calice delectantur: suo prorsus decipiuntur arbitrio, sua voluntate labuntur: & si in hac desidia perseuerant, ipsi se iis quæ accepere, dispoliant. Hier. 51. Apoc. 16. Facile enim quælibet bona sine charitate possunt perire, quæ non possunt sine charitate prodesse.

Quòd auersio à Deo non sit diuinæ constitutionis, sed propriæ voluntatis.

CAP. IV.

HÆc autem summatim breuitérque perstricta ad id valent, vt certissimè nouerimus nullum fidelium à Deo non discedentem relinqui, neq; cuiusquam ruinam ex diuina esse constitutione dispositam: sed multi qui iam iudicio rationis vtuntur, ideo liberum esse discedere, vt nondiscessisse sit præmium: & vt quod non potest nisi cooperante spiritu Dei fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit voluntate non fieri. quæ voluntas in malis actionibus sola esse potest, in bonis autẽ sola esse non potest. Quamuis enim secundùm naturam sit homini vt bonæ voluntatis sit, vitium tamen quod per malam voluntatem irruit in naturã, non naturæ superatur virtute, sed gratiæ. Regebatur ergo primus ille populus Dei spiritu Dei, & à maledicti ac prædãnati populi societate ac moribus per eruditionẽ sancti spiritus abstinebat, custodiens discretionem sui à permixtione carnalium, quorum mala tamdiu sustinuit patientia Dei, quamdiu boni per id quòd eos non imitabãtur, placere potuerunt. Vbi verò etiam boni malorum imitatione corrupti sunt, & per volũtatis defectum in eandem nequitiã conspirauit vniuersitas: quos (excepta Noë domo) vna impietas profanauit, sentẽtia vna deleuit. Gen. 6. Bonitas autem Dei ne illi quidem parti defuit, quæ in charitate non stetit, & ab initio sui veneno diabolici liuoris intumuit. Principem enim gentis impiæ sancti fratris meritis inuidẽtem, cædémq; eius parricidali corde meditantem, dignatur Dominus paterno mitigare consilio, dicens ad Cain: *Vt quid tristis factus es? vt quid concidit vultus tuus? Nonne si rectè* Gen. 4.

G *offeras, rectè autem non diuidas, peccasti? Quiesce.* Ad te enim erit conuersio eius, & tu dominaberis eius. Depone, inquit, ortam de inuidiæ æmulatione tristitiam, & flammas odij crudelis extingue. Nihil tibi Abel nocuit, nec mihi placendo te læsit: despexi munera tua meo iudicio, non illius voto. Opus enim bonum negligenter egisti: recta fuisset oblatio tua, si fuisset recta discretio. Sciens cui offerres, scire debueras quid voueres. Non dignè inter me & te diuisisti, quoniam tibi electiora seruasti. Tuus ergo hic error est, tuúmque peccatum quiesce, & noli in insontem fratrem moueri, ad te potius tua culpa reuocetur; noli peccato regnum in te dare, sed tu potius in ipsum sume dominatum. Pœnitendo enim nec in maius facinus progredieris, & ab eo in quo te doles H displicuisse, mũdaberis. Cùm ergo talia ad Cain loqueretur Deus, nũquid ambiguum est voluisse, eum, & quantum ad medẽdi modum sufficiebat, egisse, vt Cain ab illo impietatis furore resipisceret? Sed malitia pertinax inde facta est inexcusabilior, vnde debuit esse correctior. Et vtique præsciebat Deus ad quem finem insanientis esset progressura conceptio. Neque ex eo quòd falli scientia diuina non poterat, necessitate peccãdi vrgebatur facinus voluntatis: à cuius vtique intentione atque affectu potuit incolumitas Abel illæsa defẽdi, nisi placuisset Deo I cum magna laude patientiæ suæ vt temporalis furor impij fieret perpetuus honor iusti. Posteris verò istius fratricidæ, quamuis in progenitoris sui moribus viuerent, numquam se diuinam bonitatem negasse quis non facilè aduertat, si cõsideret quantum eis prodesse potuerit tam longa patientia Dei, tam diues bonorum temporalium copia, & multiplicatę fœcũditatis tam numerosa propagatio? Quæ beneficia licet obduratis nihil remedij & emendationis attulerint, probãt tamen auersionem eorum non diuinæ fuisse cõstitutioni, sed propriæ voluntatis. In conseruatione autem Noë filiorũmq; eius & nurum, in quibus omnium gentium seminarium disponebatur, quanta diuinæ gratiæ opera reuelata sint, sancta Gen. 7. K scriptura manifestat, dũ in illa mirandæ capacitatis arca vniuersi generis animalium quãtum reparationi sat erat, receptrice, cõgregatura ad se omne hominum genus Ecclesia figuratur, dum per lignum & aquam redẽptio crucis Christi, & ablutio † generationis aperitur, dum in iis qui ex illa mũdi vastatione saluati sunt, omniũ gentium al. regenerationis plenitudo benedicitur, dum donũ fœcunditatis iteratur, & solo esu suffocatorũ & sanguinis interdicto, libertas edendi quod placuerit, augetur, salutisq; securitas in testimonio versicoloris arcus, hoc est, in signo multiformis gratiæ consecratur. Gen. 9. L Quæ vtiq; mysteria atque sacramenta non vnius tãtùm familiæ paucissimos tunc homines, sed in ipsis omnes eorum posteros imbuebant, vt quod eruditioni impẽdebatur parẽtum, proficeret scientiæ filiorum. Iam verò procurrente humanę propagationis augmento, cùm ipsa mortalium numerositas de suis multiplicationibus superbiret, & secũdùm elationis suę altitudinem cælo cuperet molem immodicæ instructionis inserere, quàm mirabilis erga cohibẽdam hanc insolentiam fuit diuinæ censura iustitiæ? Quæ vnam illorum populorum loquelã notis sibi inuicem significationibus Gen. 11. consonantem septuaginta & duarum linguarum varietate confudit: M vt & inter dissonas voces operantium pereunte concordia, insanæ molitionis machina solueretur, & habitando orbi terrarũ daret incolas malæ congregationis opportuna dispersio. In isto autem opere prouidentiæ Dei præordinabãtur miracula gratiæ Christianę, quæ omnem hanc dispersionem in illius ædificationis erat vocatura compagem, in qua omne genu flectitur Deo, & omnis lingua cõfitetur, quoniam Iesus in gloria Dei patris est. Philip. 2. Hanc latitudinem gratiæ in plenitudine dispositorum temporum reuelandæ, facta ad Abraham promissio Dei signis iam luculẽtioribus indicabat, quando duplex eius successio, filij scilicet carnis, & filij promissionis, multitudini arenarum comparabatur & siderum, Gen. 16. & 12. & vir senex per annosam vxoris sterilitatem ab spe iam prolis alienus, credebat laudabili fide per germen vnius filij, patrem futurum esse mũdi, prospiciens illum in semine suo, immò conspiciens, qui dixit: *Abraham* Ioan. 8.

diem meum vidit, & gauisus est. Qui fide Abraham cum (Gen. 15. & Rom. 4.) iustificaretur, nondum mandatum circumcisionis acceperat, sed cum esset in præputio naturali, reputata est fides eius ad iustitiam, & eadem fides signaculum circumcisionis acceperat in eo corporis membro, per quod semẽ procreationis peruenturum erat ad eam carnem, in qua sine carnali semine Dei filius Deus verbum caro fieret ac de Abrahæ filiæ Maria virgine nasceretur, assumpsit omnibus sibi huius natiuitatis consortium, qui in Christo per Spiritum sanctum regenerati, quod Abraham credidit, credidissent.

Quòd etiam ante aduentum Christi nationes quæ alienatæ à conuersatione Israel spem non habebant, ob hoc non sint excusabiles, & quomodò propter persecutiones bonorum Christus populum suum auxerit. B

Cap. V.

HÆc autem fides antequam veniret hoc semen, de quo Abrahæ dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ:* (Galat. 3. Gen. 12.) intra vnius stirpis populum continebatur vigente apud veros Israelitas spe redemptionis nostræ: quoniam etsi fuerint ex alienigenis quos temporibus legis veritas illustrare dignata sit, tamen tam pauci C fuerunt, vt vix recognoscantur an fuerint: neque ob hoc (Ephes. 2.) excusabiles sint nationes, quæ alienatæ à conuersatione Israel, spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo sub ignorantiæ tenebris perierunt: quia hæc abundantia gratiæ quæ nunc vniuersum mundum rigat, pari antea largitate non fluxit. Adhibita enim semper est vniuersis hominibus quædam supernæ mensura doctrinæ: quæ etsi parcioris occultiorisque gratiæ fuit, suffecit tamen, sicut Dominus iudicauit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium: vt non dubiè, sed euidenter appareat, (Rom. 5.) quòd nisi vbi abundauit peccatum, superabundaret gratia, nunc quoque vniuersum genus humanũ similis obcæcaret impietas. An fortè (vt plerique garriunt) meliora quàm veterum ingenia nostris sæculis orta, & D aptiores diuinis donis animas tempora extrema pepererunt? Quod etiam si ita esset, ad bonitatem id referẽdũ esset auctoris, qui vocãdis ad vitam æternam populis, ea quæ non renitterentur, corda finxisset. Sed nihil prorsus nouatum est in generatione carnali, nec generosior auis minorum orta successio est, cùm potius in hominibus illius temporis quo mundi redemptor aduenit, quãtò erat propago tardior, tantò sit iniquitas inuenta robustior. Probauit hoc Iudaici furoris impietas: & quàm apta Euangelio Christi fuerit illa generatio, non solùm populi, E sed etiam scribarum & principum ac sacerdotum corda docuerunt: (Ioan. 1.) quibus parum fuit in agnum Dei tollentem peccatum mundi, contra testificationem legis, cõtra oracula prophetarum, contra diuinarum experimẽta virtutum, seditionibus, cõtumeliis, sputis, alapis, colaphis, lapidibus, flagris, & ad postremũ crucis atrocitate sæuiisse, (Act. 4.) nisi etiam testes resurrectionis eius eadem persequerẽtur (Psal. 2.) insania: quam Apostoli quando à pontificibus flagellati sunt, ostenderunt in Psalmo Dauidico prophetatam, di- (Luc. 22.) centes: *Domine, tu es Deus qui fecit cælum & terram & mare, & omnia quæ in eis sunt: qui Spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes,* F *& populi meditati sunt inania: adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersùs Dominum & aduersùs Christum eius?* Conuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersùs sanctum filium tuum Iesum, quem vnxisti. Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israël, fecere quæ manus tua & consilium decreuerunt fieri. Igitur ad manifestandam gratiam Dei, quæ æterno eius incommutabilique consilio in salutem omnium gentium disponebatur, non priora quasi incapacia declinata sunt tempora, sed ista electa, quæ tales populos ediderunt, quorum ferox & voluntaria iniquitas non consulendi affectu, sed intentione sæuiendi persisteret facere quæ manus Dei & consilium decreuerunt fieri, vt mirabilior esset gratia & potentia Dei, quæ de tam duris animis, tam tenebrosis mentibus, tam inimicis cordibus fecit sibi populum fidelem, subditum, sanctum: qui non per sapientiam huius mundi peruenit ad lumen sapientiæ Dei, sed per illius donum, de quo testatur Ioannes Apostolus, dicens: *Scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius.* (1. Ioan. 5.) Cui testimonio Apostolus Paulus consonat, dicens: *Gratias patri qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ.* (Coloss. 1.) Et iterum idem: *Eramus enim*, inquit, *aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, & malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.* (Tit. 3.) Potuitne pleniùs, luculentiùs, veriùs explicari, quæ merita hominum Christus inuenerit, & quos sibi mores subiecerit, quæ ad se corda conuerterit, quando venit mederi non sanis, sed malè habentibus, & vocare non iustos, sed peccatores: (Mat. 9. Esai. 9.) quoniam gentium populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam, & sedentibus in tenebris & vmbra mortis, lux orta est illis? Fremebant gentes, irascebantur populi, sæuiebant reges, & potestates contradicebant, superstitiones & totius mundi reluctabantur errores. Sed resistentibus, furentibus, persequentibus, populum suum Christus augebat, & per vincula ac supplicia mortesque sanctorum roborabatur fides, vincebat veritas, perque vniuersum mundum Dominici agri segetis multiplicabatur vbertas. Tanta enim desuper præbebatur constantia fidei, fiducia spei, fortitudo tolerantiæ, vt ille ignis dilectionis, quem in cordibus fidelium Spiritus sanctus accenderat, nullo modo ab opprimentibus posset extingui: cùm & qui cruciabantur, vehementiùs inardescerent: & qui sæuiebant, eandem quam persequebantur, flammam sæpe conciperent, quia beatus Apostolus Paulus ignitus fidenter feruentérque dicebat: *Iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus fide in gratiam istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei: non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* (Rom. 5.) Et iterum: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.* (Rom. 8. Psal. 43.) Sed in his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Hæc charitas diffusa per Spiritum sanctum fecit, vt mundus fidelium mundum vinceret impiorum. Hæc Neronis crudelitatem, Domitiani furorem, multorúmque post eos principum glorioso innumerabilium martyrum fine confudit, donante Christo imitatoribus suis de persecutionibus regum, æternarum stemmata coronarum.

Quod Christus pro omnibus impijs & peccatoribus mortuus fuerit.

CAP. VI.

NVlla igitur ratio dubitandi est Iesum Christum Dominum nostrum pro impiis & peccatoribus mortuum: a quorum numero si aliquis liber inuentus est, nec est pro omnibus mortuus Christus. Sed prorsus pro omnibus mortuus est. Nemo ergo omnium hominum ante reconciliationem, quæ est per Christi sanguinem facta, est non aut peccator aut impius, dicente Apostolo: (Rom. 5.)

Si enim Christus cum adhuc infirmi essemus, iuxta tempus pro impiis mortuus est: vix enim pro iusto quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori? Commendat autem suam charitatem Deus in nobis, quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cũ inimici essemus recõciliati sumus Deo per mortẽ filij eius, multo magis recõciliati salui erimus in vita ipsius. Idem autem Apostolus in secunda ad Corinthios ait: *Charitas enim Christi vrget nos, iudicantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est,* 2. Cor. 5. *vt & qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.* De seipso verò quid pronuntiet, audiamus: *Fidelis,* inquit, *sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus* 1. Tim. 1. *omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.* Siue ergo circumcisio, siue præputium, peccato vniuersaliter concludebatur, vnúsque omnes reatus obstrinxerat, & inter magis minúsque nemo erat qui posset absque Christi redemptione saluari: quæ redemptio vniuerso sese intulit mundo, & omnibus hominibus indifferenter innotuit: quandoquidẽ in die quinquagesimo ab illo Pascha in quo se hostiam Deo verus agnus obtulerat, cùm Apostoli & qui cum eis vnanimes erant, repleti Spiritu sancto linguis omnium gentium loquerentur, conueniebat excita miraculo diuersi generis hominum multitudo, vt Euangelium Christi in eis qui aderant, totus mundus audiret. *Confluxerant autem* (sicut scriptum est) *Parthi & Medi, Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Ægyptum & partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenen,* Act. 2. *& aduenæ Romani, Iudæi quoque & Proselyti, Cretes & Arabes, audientes eorum linguis prædicari magnalia Dei:* quorum testificatio etiam in eas gentes quæ remotiores sunt, longè latéque procurreret. Ad cuius rei effectum credimus prouidentia Dei Romani regni latitudinem præparatam, vt nationes vocandæ ad vnitatem corporis Christi, prius iure vnius imperij consociarentur impietati, quamuis gratia Christiana non contenta sit eosdem limites habere quos Roma, multósque iam populorũ sceptro crucis Christi illa subdiderit, quos armis suis ista non domuit. Quæ tamen per Apostolici sacerdotij principatum amplior facta est arce religionis, quàm solio potestatis. Quòd si fortè, quemadmodum quasdam gentes, quod non volunt, in consortium filiorũ Dei nouimus adoptatas, Ita etiam nunc in extremis mundi partibus sunt aliquæ nationes quibus nondũ gratia Saluatoris illuxit: non ambigimus etiam circa illas occulto iudicio Dei tempus vocationis esse dispositum, quo Euangelium quod nondum viderunt, audiant atq; suscipiant. Quibus tamen illa mensura generalis auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur: quamuis tam acerbo natura humana vulnere sauciata sit, vt ad cognitionem Dei neminem contemplatio spontanea plenè valeat erudire, nisi obumbrationem cordis vera lux discusserit, quam inscrutabili iudicio Deus iustus & bonus non ita præteritis sæculis quemadmodum in nouissimis diebus effudit. Vnde & beatus Apostolus Paulus scribens Colossensibus ait: Coloss. 1. *Mysterium quod absconditum fuit à sæculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ.*

Quomodo mysterium vocationis gentium prophetis fuerit cognitum & Apostolis

CAP. VII.

NVmquid hoc mysteriũ etiam prophetis incognitum fuit? & illi per quos Spiritus sanctus loquebatur, ea quorũ ab ipsis fiebant denuntiationes, nesciebãt?

G Non ita planè intelligendum puto, sed ipsis gentibus absconditum fuisse mysterium, quod Dominus quando voluit, & quibus voluit, reuelauit. Nam de vocatione gentium quæ non erant populus Dei, & quibus priùs non misertus est, nunc autem miseretur, in Deuteronomio ita dicitur: *Et vidit Dominus, & zelauit, & iratus est propter iram filiorum suorum & filiarum, & dixit: Auertam faciem meam ab eis, & ostendam quid erit in nouissimo, quia generatio peruersa est, filij in quibus non est fides in illis.* Deut. 32. *Ipsi in zelum compulerunt me in eo quod non est Deus, irritauerunt me in idolis suis, & ego in zelum incitabo eos in ea quæ non erat gens, super gente insipiente irritabo eos.* Et Dauid hæc H de adoraturis Deum omnibus gentibus præcinit: *Omnes gentes quascumque fecisti, venient & adorabunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum.* Psal. 85. Et iterum idem: *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Psal. 71. Et iterum: *Benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum.* Ibid. Esaias quoque similia annuntiat, dicens: *Quoniam erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini, & domus Dei in cacumine montium, & exaltabitur super colles, & venient ad eum omnes gentes.* Esai. 2. Et iterum idem: *Et faciet,* inquit, *Dominus sabaoth omnibus gentibus, in monte isto bibent iucunditatem vini, vngentur vnguento* Esai. 25. I *in monte isto, tradet hæc omnia gentibus, hoc enim consilium super omnes gentes.* Et iterum idem: *Et reuelabit Dominus brachium suum sanctum in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutem quæ à Domino est.* Et iterum: *Ecce aduenæ ad te per me accedent, & ad te fugient.* Esai. 52. Et infra: *Gentes quæ te non cognouerunt, inuocabunt te: & populi qui te nesciunt, ad te confugient.* Osee quoque paria prophetat, dicens: *Et erit in loco in quo dictum est eis: Non populus meus vos, ibi vocabuntur filij Dei* Esai. 54. *viui, & congregabuntur filij Iuda & filij Israel in idipsum.* Esa. 55. Et iterum: *Miserebor non dilectæ, & dicam non populo meo: Populus meus es tu, & ipse dicet: Deus meus es tu.* Sub Apo- Osee 1. K stolis verò cùm ij qui in Christũ ex circũcisione crediderant, eos qui gentiles erant, dicebantúrque præputiũ, iustificationũ gratiæ arbitrarẽtur participes esse non posse: docet beatus Apostolus Petrus quàm indiscretus apud Osee. 2. Deum vterque sit populus, si in vnitatem fidei ambo cõuenerint. *Cum autem,* inquit, *cœpissem loqui, decidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos initio.* Recordatus sum autem verbi Domini sicut dicebat: *Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizamini Spiritu sancto.* Act. 11. Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus sicut & nobis, qui credimus in Dominum Iesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere Deum? His auditis, tacuerunt, Act. 1. & glorificauerunt Deum, dicentes: *Ergo & genti-* Act. 11. L *bus Deus pœnitentiam ad vitam dedit.* Iacobus quoque Apostolus de hac vocatione gentium dicit: *Viri fratres audite me: Simon narrauit quemadmodum primum Deus visitauit sumere ex gentibus populum nomini suo, & huic concordant verba prophetarum, sicut scriptum est: Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & diruta eius* Act. 15. *ædificabo, & erigam illud, vt requirant cæteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc: notum à sæculo est Domino opus suum.* Amos 9. Symeon quoque ille, cui responsum erat à Spiritu sancto non eum visurum mortem priusquam videret Christum Domini, de salute omnium gentium quæ in M Christo reuelabatur, hæc dixit: *Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt* Luc. 2. *oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* His & aliis testimoniis scripturarum non dubiè demonstratur istam ditissimam, potentissimam, benignissimã gratiam qua in nouissimo mundi tempore omnes gẽtes in regnum Christi vocãtur, prioribus sæculis in occulto Dei absconditam fuisse cõsilio. Et cur hac manifestatione quã nũc vniuersis nationibus innotescit, antea reuelata non fuerit, nullam posse scientiam comprehendere, nullam intelligentiam penetrare: cùm tamen illud quod de bonitate Dei pijssime creditur, quia omnes homines velit saluos fieri, & in agnitionẽ veritatis venire, non oporteat nisi perpetuum æternúmque 1. Tim. 2. sentiri, secundum eas mensuras quibus Deus dona gene-

talia specialibus nouit cumulare muneribus: vt & qui exortes gratiæ fuerint, de sua nequitia redarguantur: & qui eius lumine enituerint, non in suo merito, sed in Domino glorientur. In hoc sanè angusto quidem, sed tamē recto intelligentiæ tramite non parum difficultatis opponit consideratio paruulorum, qui nullo iudicio rationis vtuntur, quo auctoris sui beneficia sentiētes, ad agnitionem valeant veritatis accedere, nec videntur de neglectu opitulantis gratiæ iustè argui, in illa ignorantia naturaliter constituti, quam dubium non est nullam recipere scientiam, nullam sentire doctrinam.

Quare tanta multitudo non regeneratorum infantium à perpetua alienetur salute.

CAP. VIII.

Ibidem. VNde cùm omnes homines velit Deus saluos fieri, quid est quod alienatur à salute perpetua tanta infantium multitudo, totque in his ætatibus hominū millia extra vitam relinquuntur æternam: quasi ad hoc tantùm conditi sint ab eo, qui neminem odiens creauit, vt quia in hunc mundum cum peccati carne venerunt, insolubilis culpæ vincula sine reatu propriæ actionis inciderent? Quid hoc profundius, quid mirabilius esse potest? Neque credi fas est, eos qui regenerationis nō adepti sunt sacramentum, ad vllum beatorū pertinere consortium. Et magis stupendum, magísque sit mirū, quod vbi actio non offendit, vbi arbitrium non resistit, vbi eadem miseria, similis imbecillitas, causa cōmunis est, non vnum esse de tanta parilitate iudicium: & quales reprobat abdicatio, tales adoptat electio. Veruntamen de hac altitudine discretionis Dei non conturbabitur cor nostrum, si firma & stabili fide omne iudicium Dei iustum esse credamus, nec appetamus habere cognitum, quod voluit esse secretum: vt vbi inuestigari non potest quare ita iudicet, sufficiat scirè quis iudicet. Quamquam non ita incognoscibilis ista sit quæstio, vt nihil sit quod de ea eruditionis possimus acquirere, si ad contemplandum id quod videri potest, tranquillus sobrij cordis adhibeatur intuitus. Cur enim consideramus inter paganos, inter Iudæos, inter hæreticos, inter ipsos catholicos Christianos quàm multiplex pereat numerus paruulorum, quos quantum ad proprias pertinet voluntates, neq; bonum aliquid, neque malum constat egisse: discimus super eos illam manere sententiam, quā humanum genus præuaricatione primi parentis excepit, cuius sententiæ rigor dum etiam circa tales non resoluitur, quàm magnum illud peccatum fuerit, demonstratur. Nemo autem putaretur non innocens nasci, nisi etiam talibus esset noxium non renasci. De immaturitate verò mortis non est ratio conquerendi, cùm semel in naturam nostram per peccatum ingressa mortalitas obnoxium sibi omnem vitæ nostræ fecerit diem. Esset enim, quoniam secundùm aliquem modū immortalis dici homo posset, si esset tempus intra quod mori omnino non posset. Sed numquam corruptio ita incorruptionis est particeps, vt nō semper obnoxium sit defectioni quod debetur occasui. Vitæ huius principium, mortis exordium est: nec priùs incipit augeri ætas nostra, quàm minui. Cui si quid adijcitur spatij temporalis, non ad hoc accedit vt maneat, sed in hoc transit vt pereat. Quod ergo ab initij sui die mortale est, qualibet accidat die, nō contra legem mortalitatis occumbit, nec vmquam ei vicinius est posse viuere, quàm posse deficere. Quamuis autem ex vna causa omnium hominum sit orta mortalitas, non in vnam tamen sed in multiplicem imbecillitatem corruptibilis natura distrahitur. Et siue morbis, siue debilitatibus, siue vulneribus, non solùm anni aut menses vel dies ætatis humanæ, sed & omnes horæ omniáq; momenta subiecta sunt. Nec est aliquod mortis genus, aut vllus obeundi modus, qui non intra vniuersitatem mortalium in aliquam incidat portionem. Manet enim graue iugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, in diē sepulturæ in matrē omnium. (Eccl. 40.) Sed huius asperrimi iugi pondera non ita in Adæ filios irruerunt, vt diuina iustitia nihil eis suæ dimensionis adhiberet, quæ defectionum legibus ita defectura subiecit, vt ab eis moderationū suarum non auerteret potestatem. Nec ideo omnia omnes inciderent mala, quia per communem conditionē omnes omnibus subiacerent, sed vt generali necessitate variata, causas sibi Dominus indulgentiæ correptionísque seruaret, essétque in vno omnium debito quod & misericors remitteret, & iustus exigeret. Cùm igitur iusta & omnipotens prouidentia Dei incessabiliter vniuersa diiudicet, & nemo in hunc mundum veniat, neque ab hoc mundo exeat, nisi eo ortu atque decessu, quem rerum arbiter secundùm altissimam scientiam suam sapientiámque decreuit, sicut scriptum est in libro Iob: *Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit, in cuius manu anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis?* (Iob. 12.) Et iterum: *Breues dies hominis sunt, & numerus dierum eius apud te est: quis audeat causas operum & consiliorum eius inquirere?* (Iob. 14.) Inscrutabile enim est, valdeque secretum, cur tantis differentiis conditio humana variata sit. Illum ab infantia vsque in senectutem longæua carpit infirmitas, nec inter perseuerantes dolores statutæ deficit tempus ætatis. Illum integris valentē viribus annosissimus vigor vegetat. Huic in pueritia finis est, illi adolescentia. Huic vltra iuuentutem non licet progredi: illi impossibile est vsque ad loquendi rudimenta grandescere. Quas vitæ metas multiformiter inequales minus acerbas experiretur caduca mortalitas, si præsentis tantùm sæculi detrimenta pateretur, & non in æternas miserias caderent, qui hinc sine lauacro regenerationis exissent. Sed cùm inscrutabilis sit causa tam donorum quæ gratia tribuit, quā misericordiarum quas natura promeruit. ipsa nos intelligentiæ difficultas ad nostrum remittit auctorem. Et cùm quærimus quomodo omnes homines saluos fieri velit, qui non omnibus illud tempus impertit, in quo per voluntariam fidem percipiendæ gratiæ sint capaces, non irreligiosè arbitror credi, neque inconuenienter intelligi quòd illi paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ semper vniuersis est impensa nationibus, qua vtique si bene eorum vterentur parentes, etiam ipsi per eosdem iuuarentur. Omniū namque exordia paruulorum, totáque illa principia necdum rationalis infantiæ, sub arbitrio iacent voluntatis alienæ, nec vllo modo eis nisi per alios consuli potest, & consequens est illos ad eorum pertinere consortium, quorū vel recto vel prauo aguntur affectu. Sicut enim ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate aut dissimulatione non credunt. Et cùm ipsi nec præsentis vitæ desiderium habuerunt, nec futuræ: quàm ipsorum factum est nasci, tam ipsorum efficitur non renasci. Sicut autē circa maiores præter illā generalē gratiam parciùs atque occultiùs omnium hominum corda pulsantem, excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute vocatio specialis exeritur, ita etiā circa innumeros paruulos eadē manifestatur electio: quæ quidem nec illis qui renati nō sunt, in parentibus defuit, sed iis qui renati sunt, præ parentibus adfuit: ita vt multis sæpe quos suorum impietas deseruit, alienorum cura seruierit, & ad regenerationem venerint per extraneos, quę eis nō erat prouidentia per proximos. In quo opere gratiæ quis nisi arrogantissimus atq; vanissimus de diuina iustitia conqueratur, quòd non omnibus paruulis similis prouidentia consulat, omniáq; pericula quæ moriturorū generationē prohibere possunt, aut potestate submoueat, aut miseratione præueniat? Quod vtiq; erga omnes ita fieret, si ita fieri omnino deberet. Non autem latet quantum cordibus fidelium desidiæ gigneretur, si in baptizandis paruulis nihil de cuiusquam negligentia, nihil de ipsorum esset mortalitate metuendum: quandoquidē vt tales baptismo fraudarentur, nullo modo posset accidere. Hac verò tam inamissibili felicitate infantium vehementissimè opinio illius roboraretur erroris, qui gratiam Dei secundùm merita hominum dari audet contra fidem catholicam prædicare. Videretur quippe inculpabili innocentiæ hoc tota æquitate deberi, vt neminem eorum adoptio præteriret, quos nullus reatus perstringeret: nec impiè à quodam de paruulorum baptismo dictum fuisset. Habet gratia quod adoptet, nō habet vnda quod diluat. Sed hoc detestabiliter prædicatum omnem

discipuli veritatis intelligunt: & inde manifestum est eos qui salui fiunt, non merito, sed gratia liberari, quia sine baptismo mortuos perisse non dubiū est. Qui vtique nisi grauissimi peccati participes essent, non perirent. Nunc autē occulta quidem Dei discretione, sed iusta, sic ostenditur & quid conferat gratia, & quid præuaricatrix mereatur natura: vt nec contra donum eleuetur superbia, nec contra periculum cesset industria. Siue igitur nouissima contemplemur sæcula, seu prima, seu media, rationabiliter & piè creditur omnes homines saluos fieri Deū velle, semperq; voluisse: & hoc non aliunde monstratur, quàm de iis beneficiis, eáque prouidentia Dei, quā vniuersis generationibus communiter atque indifferenter H impendit. Fuerunt enim ac sunt huiusmodi dona ita generalia, vt per ipsorum testimonia ad quærēdum verum Deum possent homines adiuuari: quibus donis auctorē suum per omnia sæcula protestantibus, specialis gratiæ largitas superfusa est. Quæ licet copiosius nunc quàm ante præstetur, causas tamē distributionum suarum Dominus apud [illegible]ntiam suam tenuit, & intra secretum potentissimæ voluntatis occuluit: quæ si omnibus vniformiter affluerent, non laterent. Et quam nulla est ambiguitas de benignitate generali, tam de speciali misericordia nihil quod stupendum esset, existeret, ac proinde illa I esset gratia, ista non esset. Deo autē placuit & hanc multis tribuere, & illam à nemine submouere: vt ex vtraque appareat non negatum vniuersitati, quod collatum est portioni: sed in aliis præualuisse gratiam, in aliis resiluisse naturā. Hanc quippe abundantiorem gratiam ita credimus atq; experimur potentē, vt nullo modo arbitremur esse violenta, quo quidquid in saluandis hominibus agitur, ex sola Dei voluntate peragitur, cùm etiam ipsis paruulis per alienæ voluntatis subueniatur obsequium.

Quomodo gratia tamquam famulam & receptricem donorum suorum præparet voluntatem.

CAP. IX.

GRatia quidem Dei in omnibus iustificationibus K principaliter præeminet, suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium corque ipsum illuminādo, & fidei affectionibus imbuendo. Sed etiam voluntas hominis subiungitur ei atque coniūgitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsidiis, vt diuino in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum, quod superno semine concepit ad studium: & de sua habens mutabilitate si deficit, de gratiæ opitulatione si proficit. Quæ opitulatio per innumeros modos siue occultos siue manifestos omnibus adhibetur: & quod à L multis refutatur, ipsorum est nequitiæ: quod autē à multis suscipitur, & gratiæ est diuinæ, & voluntatis humanæ. Siue igitur initia, siue profectus fidelium, siue vsq; in finem perseuerantium cogitemus genus, nulla species cuiusquā virtutis occurrit, quæ vel sine dono diuinæ gratię, vel sine consensu nostræ voluntatis habeatur. Ipsa enim gratia hoc omni genere medendi atque auxiliandi agit, vt in eo quem vocat, primam sibi receptricem & famulā donorum suorum præparet voluntatē. Nam virtus nolentium nulla est, nec potest asseri vel fidē, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis cōsensus alienus est. Hunc autem consensum non solùm cohortatio M prædicantium, & incitamenta doctrinæ, sed & metus gignit: propter quod scriptum est: *Principium sapientiæ timor Domini.* Qui quamlibet terroribus inferatur, non aliud agit, quàm vt quem fecerit timentem, faciat & volentem: nec solum volentem, sed etiam sapientem. Vndè (Prou. 6.) & illud scriptum est: *Beatus cui donatum est habere timorem Dei.* (Eccl. 25.) Quid enim tam beatificum quàm hic timor, qui genitor eruditórque sapientiæ est? In cuius vtique deuotione deuota est & voluntas, quæ auctore gratiæ eodem proficit timore, quo cœpit. Cùm ergo hic timor etiam per quandam vim magni terroris immittitur, non ibi ratio extinguitur, nec intellectus aufertur, sed illa potius quæ mentē premebat caligo discutitur, vt voluntas deprauata priùs atque captiua, recta efficiatur & libera. Vnde sicut animus nihil virtutis capit nisi radium veri acceperit luminis, ita gratia nihil ei quem vocat, confert, G nisi oculos in eo aperuerit voluntatis. Quæ in plerisque (sicut superiùs disputatum est) ab ipso initio sui ardentissima citis & magnis ditatur augmentis: in plerisque autē tardè cunctanterque proficiens, vix ad ea incrementa prouehitur, quæ idoneam ad perseuerandūm habeant firmitatem. Dicit quidē Dominus: *Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum.* (Ioan. 6.) Sed hoc ideo dictū est, vt illam fidem, sine qua nemo ad Christum venit, ex patris haberi munere nouerimus, secundum illud quod Apostolo dicitur: *Beatus es Simō Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est.* (Mat. 16.) Qui in cordibus trahendorum hoc egit, vt crederēt: hoc effecit, vt H vellent. Non enim esset vnde traherentur, si sequaces fide & voluntate non essent: quoniam qui non credunt, nec trahuntur omnino, nec veniunt, neque accedunt qui dissentiunt, sed recedunt. Qui ergo veniunt, amore ducuntur, dilecti enim sunt, & dilexerunt: quæsiti sunt, & quæsierunt: & quod eos voluit Deus velle, voluerūt: qui ad obediendum sibi ipsum velle sic donat, vt etiam à perseueraturis illam mutabilitatem quæ potest nolle, non auferat. Alioquin nemo vmquam fidelium recessisset à fide. Neminem concupiscentia vinceret, neminē tristitia elideret, neminem iracundia debellaret, nullius charitas I refrigesceret, nullius patientia frangeretur, & collatam sibi gratiam nemo negligeret. Sed quia hæc possunt fieri & in cōsensum talium tentationum facilis nimiùm procliuisque descensio est; numquam debet in auribus fidelium vox illa Domini non sonare, quia Apostolis dicitur: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.* (Mat. 26.) Vbi si de vigilando tantùm, non etiam de orando discipulos admoneret, solas liberi arbitrij vires videretur hortatus. Sed eū addidit: Et orate, satis docuit superni futurum muneris, vt eos etiam vigilantes tentationis procella non vinceret. Tale est & illud quod ait: *Simon, Simon, ecce satanas expostulauit vt vos cerneret velut triticum, ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua: & tu tandem conuersus, confirma fra-* (Luc. 22.) K *tres tuos, & roga, ne intretis in tentationem.* Si ergo defectura erat fides tanti Apostoli, nisi pro eo Christus oraret, inerat ei proculdubio mutabilitas, quæ posset in tentatione nutare, & non ita iam perseuerantiæ fuerat virtute solidatus, vt nullis periculis esset obnoxius. Si quidem tam grauis eum perturbatio etiam post ista concusserit, vt in Caiphæ domo vnius ancillæ interrogatione pauefactus, (Mat. 26.) vsque ad trinam negationem Christi, cui moriturum se sponderat, constantia deficiente perductus sit. Qui ergo tunc conturbatum cor Apostoli, non humanis, sed diuinis conuenit oculis, & ad largos pœnitudinis fletus potenti incitauit aspectu, potuit hanc firmitatem animi L præcipuo conferre discipulo, vt sicut ipsum Dominum nihil ab explendæ passionis proposito deterrebat, ita nec beatum Petrum vlla tunc formido superaret. Sed hæc stabilitas illius tantummodo propria fuit, qui solus verè potenterque dicebat: *Potestatem habeo ponere animam meam, & potestatem habeo iterum sumere eam.* (Ioan. 10.) In cæteris verò hominibus, donec caro concupiscit aduersùs spiritum, & spiritus aduersùs carnem, (Galat. 5.) & donec spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, (Mat. 26.) incommutabilis animi † infirmitudo non potest reperiri: quoniam non huius, sed alterius vitæ est verè perfecta & secura felicitas. (al. formido.) In præsentis autem agonis incerto vbi tota vita tenM tatio est, & ab insidianti superbia nec ipsa est tuta victoria, mutabilitatis periculo non caretur. (Iob. 7.) Et licet innumeris sanctis suis donet virtutem perseuerandi vsque in finem diuina protectio, à nullis tamen aufert quod ipsis repugnat ex ipsis, vt in omnibus studiis eorum atque conatibus semper inter se velle & nolle decertet. Quam compugnantiam idem beatissimus Petrus etiam in ipsa palmarum omnium consummatione perpessus est. Si quidem hoc ipse Dominus protestetur & dicat: *Amen amen dico tibi, quando iuuenis eras, præcingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans quâ morte glorificaturus esset Deum.* (Ioan. 21.) Quis ergo ambigat, quis ignoret hanc fortissimam petram, quæ ab illa principali petra communionem & virtutis sumpsit & nominis, hoc desiderium semper ha-

buisse, vt ei moriendi pro Christo constantia donaretur?
Veruntamen ita ineuitabilis erat obluctatio trepidatio- A
nis, vt vir martyrij auidissimus, adepturus quidē denun-
tiaretur victoriam passionis, sed non sine tentatione for-
midinis. Meritò igitur non solum ab incipientibus, ve-
rùm etiam a prouectissimis sanctis vniformiter Domi-
no supplicatur, & dicitur: *Ne nos inducas in tentationem,*
Matt. 6. *sed libera nos à malo.* Vniuersis enim qui in fide & dilectio-
ne permanent, ab ipso donatur ne in tentatione superē-
1. Cor. 1. tur: vt qui gloriatur, in Domino glorietur: ipsāmque
gloriā iisdem quibus eam impertit, adscribit: vt quamuis
auxilio Dei steterint, tamē quia in se habebant vnde ca-
derent, ipsorum sit meritum quòd steterunt. Igitur sicut
qui crediderunt, iuuantur vt in fide maneant: sic & qui
nondum crediderunt, iuuantur vt credant. Et quemad- B
modum illi in sua habent potestate vt exeant: ita & isti in
sua habent potestate ne veniāt. Fitque manifestum quòd
diuersis atque innumeris modis omnes homines vult
1. Tim. 2. Deus saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed
qui veniunt, Dei auxilio diriguntur; qui non veniunt,
sua pertinacia reluctantur. Quamuis autē multi aman-
tes tenebras suas, splendorem non recipiant veritatis, &
multi qui illuminati fuerant, tenebrescant: verbum ta-
men Dei manet in æternum, & de promissionis veritate
Esai. 40. nihil excidit. Intrat quotidie præscita & promissa gentiū
plenitudo & in Abrahæ semine omnis gens, omnis tri-
bus, omnis lingua benedicitur. Quod enim pater filio C
Ioan. 6. dedit, filius non amittit, neque quisquā potest de manu
Ioan. 10. eius eripere quod accepit. Firmum fundamentum Dei
2. Tim. 2. stat, & mansuri in æternum templi ædificatio nō vacil-
1. Cor. 22. lat, præterita super omnes veritate & misericordia Dei: à
quo quod & nemini negatur, & nulli debetur, in iis quos
promisit, efficitur. Ipse enim operatur omnia in omni-
bus. Sed omnia procuidubio iusta & bona. Vniuersæ
Psal. 24. enim viæ Domini, misericordia & veritas. Qui sicut præ-
sciuit ante sæcula quanta totius mundi hominum mul-
titudo, vel communibus vsa donis, vel specialibus adiuta
præsidiis, declinans tamen itinere veritatis & vitæ in-
gressura esset latitudinem erroris & mortis: ita semper
præcognitū habuit quantus piorum numerus per opem D
gratiæ, & per seruitutem obedientiæ ad æternam beati-
tudinem pertineret: vt nullo excidente de plenitudine
promissorum, qui nec prouectu erat fallendus, nec auxi-
lio destitutus, eos glorificaret præ omnibus, quos elegit
ex omnibus. Vniuersitati quippe hominum, quod abun-
de probauimus, ita multiplex atque ineffabilis bonitas
Dei consuluit semper & consulit, vt neque vlli pereun-
tium excusatio suppetat de abnegato sibi lumine verita-
tis, neque cuiquam sit liberum de sua iustitia gloriari,
cum & illos propria nequitia demergat ad pœnam, &
istos Dei gratia perducat ad gloriam.
E

De recapitulatione in hoc secundo libro definitorum; & operis conclusione, quemadmodum videlicet Deus omnes homines velit saluos fieri.

CAP. X.

QVod itaque in principio secundi huius voluminis
insinuauimus, hoc nunc iterum commendamus, vt
cùm de gratiæ profunditate, & altitudine disputatur, tri-
bus illis saluberrimis & veracissimis definitionibus si-
1. Tim. 2. mus innixi. Quarum vna profitetur æternum, & propriū
diuinæ esse bonitatis, vt omnes homines saluos fieri ve-
lit, & in agnitionem veritatis venire: Alia simul prædi-
Galat. 5. cat, omnem hominem qui saluus fit, quique in agnitio-
nem veritatis venit, Dei auxilio iuuari & regi, vtque in
fide quæ per dilectionem operatur, permaneat, custodiri:
Tertia verò temperanter & sobriè protestatur non om-
nem voluntatis Dei comprehendi posse rationem, &
multas diuinorū operum causas ab humana intelligen-
tia esse subductas: vt cùm in temporibus, in nationibus,
in familiis, in paruulis, in nondum natis & genitis quæ-
dam aut variè aut insigniter gesta noscuntur, non ambi-
Rom. 8. gamus ea ex illis esse quæ iustus & misericors Deus in
1. Cor. 2. hoc transituro sæculo noluit sciri. Quod quidem ad vti-

litatem nostram dispositum sentiendum est, vt quoniam A
spe salui facti sumus, cui præparauit Deus quod oculus
non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit,
sicut constanter credimus videndum quod nondum vi-
demus, ita patienter expectemus intelligendum, quod 1. Tim. 1.
nondum intelligimus. Si ergo cesset insidiosa maligni-
tas, si insolens præsumptio conquiescat: his rectè (vt ar-
bitror) pertractatis, nullius superest causa certaminis,
neque vltra necesse est nos interminabilibus quæstioni-
bus occupari. Elaboratum est enim, quantum Dominus
adiuuit, vt non solum in nouissimis diebus, sed etiam in
cunctis retro sæculis probaretur gratiam Dei omnibus
hominibus affuisse, prouidentiā quidē pari, & bonitate
generali sed multimodo opere diuersaq; mensura: quo-
niam siue occultè siue manifestè, ipse est (vt Apostolus B 1. Tim. 4.
ait) saluator omnium hominū, maximè fidelium. Quæ
sententia subtilissimæ breuitatis, & validissimi roboris, si
tranquillo consideretur intuitu, totam hanc de qua egi-
mus controuersiam dirimit. Dicendo enim, Qui est sal-
uator omnium hominum, confirmauit bonitatem Dei
super vniuersos homines esse generalem. Adiiciendo au-
tem, Maximè fidelium, ostendit esse partem generis hu-
mani, quæ merito fidei diuinitus inspiratæ, ad summam
atque æternam salutem specialibus beneficiis proueha-
tur: quod vtique nulla iniquitate agitur iustissimi & mi-
sericordissimi Dei, cuius iudiciū in his dispensationibus
C non cum arrogantia discutiendū, sed cum tremore lau-
dandum est: siquidem in ipsis quoque fidelium populis
(quod iam superiùs ostensum est, non eadem omnibus
nec paria conferantur, & ante vlla humanorum pondera
meritorum, dissimilia diuinorum mensura sit mune-
rum. Si enim de parentum carnalium iudiciis conqueri
non audemus, cùm aliquos filios suos ante vlla morum
examina, ante aliqua pietatis obsequia, indulgentiore
amplectuntur affectu: in dominis quoque erga famulos
libera est dispositio, non iuste a quoquā reprehenditur
qui de vnius conditionis familia quosdam sibi quos be-
nignius honestaret, & quos liberius erudiret, elegit:
numquid de summi patris & veri Domini beneuolentis-
D sima æquitate causandum est, quod in magna domo eius
innumeris differentiis vniuersa variantur? Cúmque ne-
mo aliquid boni habeat quod non ille donauerit, non
omnes tamen iisdem virtutibus micant, aut eadem cha-
rismatum dote ditantur. Nec possimus hanc diuersita-
tem graduum causis aptare meritorum, cùm totius boni
meriti principalis causa sit gratia, de cuius opibus sumi-
tur quidquid in singulis probabile reperitur. Sicut ergò
de iis quæ intra Ecclesiam multiformiter Spiritus san-
ctus operatur, impium est vllam querelam corde conci-
pere, ita etiam de illa prouidentia quæ infidelibus præ-
sidet, nullatenus murmurandum est quoniam & iustus
E & bonus arbiter nec voluntatis iniquæ est, nec discretio-
nis incertæ, vt sub immensa omnipotentis Dei miseri-
cordia atque iustitia putemus quòd quisquam pereat,
qui perire non debeat. Nulla pars mundi ab Euangelio
vacat Christi, & licet illa generalis vocatio non quiescat
tamen etiam ista specialis iam vniuersis est facta com-
munis. Ex omni gente, ex omni conditione adoptantur
quotidie millia senum, millia iuuenum, millia paruulo-
rum, & effectibus gratiæ Christianæ etiam ipsa quibus
mundus atteritur, arma famulātur. Quàm multos enim
qui in tranquillitate pacis, sacramentum baptismatis su-
scipere differebant, ad aquam regenerationis confugere
instantis periculi metus impulit: & lentis tepidisque ani-
mis quod diu cohortatio quieta non suasit, minax subitò
terror extorsit? Quidam Ecclesiæ filij ab hostibus capti
dominos suos Christi Euangelio manciparunt: & qui-
bus conditione bellica seruiebant, eisdem fidei magiste-
rio præfuerunt. At alij Barbari cum Romanis auxilian-
tur, quod in suis locis nosse non poterant, in nostris didi-
cere regionibus, & ad sedes suas cum Christianæ reli-
gionis institutione remearunt. Ita nihil obsistere diuinæ
gratiæ potest, quo minus id quod voluerit, impleatur,
dum etiam discordiæ ad vnitatem detrahunt, & plagæ in
remedia vertuntur, vt Ecclesia vnde metuit periculum,
inde sumat augmentū. Ad quoslibet igitur rerum huma-

narum exitus se nostra conuertat inspectio, nulla sæcula, nulla negotia, nullos generationis ortus atque decessus ab æternis & inscrutabilibus iudiciis Dei vacare reperiet. Omnes varietatum compugnantiæ, & vniuersæ dissimilium prouentuum causæ, quas inuestigare & discernere non valemus, in illa æterna scientia simul notæ, simúlque diuisæ sunt. Et nihil ibi inordinatum est etiam necdum existentium qualitatibus actionum: quoniam non est in Deo accidens motus, aut noua voluntas, aut temporale cõsilium, nec cogitatio eius cum rerum mutabilium inæqualitate variatur, sed cũcta pariter tempora & temporalia sempiterno ac stabili comprehendit intuitu, & omnibus omnia iam retribuit, qui quæ sunt futura, iam fecit. Hinc illud est beati Pauli Apostoli scribẽdis ad Ephesios: *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo: sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in Charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum Dominum nostrum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ & gratiæ suæ*, & cætera quæ sub eiusdem sensus prædicatione connectit, docens donum atque opus gratiæ in æterno semper Dei mansisse consilio, omnésque adoptionis filios non solum in eo tempore quo iam existentes vocati sunt, sed etiam priusquã mundus conderetur, electos. In qua electione quidquid hominum in Christo præcognitum non est, nulla eidem ratione sociebatur. Omnes enim qui in regnum Dei de cuiuslibet tẽporis vocatione venturi sunt, in ista quæ sæcula cuncta præcessit, adoptione signati sunt. Et sicut nullus infidelium in hac sorte numeratus, ita nullus piorum ab hac sorte discretus est. De plenitudine quippe membrorum corporis Christi, præsciẽtia Dei, quæ falli nõ potest nihil perdit, & nullo detrimẽto minui potest summa præcognita, atque in Christo ante sæcula æterna prælecta, sicut ad Timotheum scribens Apostolus, dicit. *Collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna.* Contra hanc inuictæ veritatis splendidissimam lucem, solent quidam non sobriè dicere, superfluo ad acquirenda bonorum operum merita laborari, frustra etiam orationibus quibus Deus exorandus speratur, insisti, si ex incõmutabili proposito eius Christianæ gratiæ subsistit electio: nec aliter quidquam procedere potest, quàm omnipotentis voluntate dispositum est. Sed qui se ingeniosè hoc arbitrantur opponere, non intelligunt scientiam Dei, quæ & præterita & præsentia & futura complectitur, tempore non teneri, & tam in conspectu eius adstare ea quæ gerenda sunt, quàm illa quæ aut geruntur, aut gesta sunt. Quod cùm verissimum sit, non indiget mora cernendi & discernendi illa virtus, quæ perpetuo vtróque contuitu creata & creanda, orta & oritura, acta & agenda simul aspicit: & quidquid in vniuersitate rerum per sæcula præfinita euoluitur, ac multimodis varietatibus explicatur, id totum in eo iam ordine comprehendit, quem ex ipsius summo illo perfectóque iudicio mũdi huius finis accipiet. Hæc autem æterna & semper tranquilla cognitio nulla nos vrget necessitate peccandi, nec inde manat iniquitas, vnde iustitia: quia cũ bonus Deus omnia bona fecerit, & mali nulla sit omnino natura, à liberis voluntatibus, quas vtique bonum fuit liberas fieri, spontanea est orta transgressio, & natura mutabilis, cuius incolumitas ab incommutabili pendebat essentia, à summo se bono, dum proprio peruersè delectatur abrupit, cui nunc ruinæ medetur gratia Dei. Et propterea Iesus Christus venit in hunc mundum, vt soluat opera diaboli, quæ vtique sic soluuntur, vt in destructione eorum, etiã ab iis quibus succurritur, laboretur, quoniam & hoc à saluante donatur. Ideo beatus Apostolus: *Non solum autem, inquit, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Itémque idem ad Ephesios: *Gratia*, inquit, *salui estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.* Deus ergo iis quos elegit sine meritis, dat, vnde ornentur & meritis. Et frustra dicitur quod ratio operandi non sit in electis, cum etiam ad hoc operentur vt electi sint. Virtutum quippe munera otiosa esse non possunt, quoniam sicut Veritas ait: *Omni habenti dabitur, non habenti autem etiam quod habet auferetur ab eo.* Non igitur ad hoc datur continentia, vt concupiscentiis non repugnet: nec ideo cuiquam tribuitur sapientia & intellectus, vt non die ac nocte in Domini lege meditetur. Quid agit donum dilectionis, si beneuolentiæ sollicitudo non vigilat? Quis fructus est patientiæ, si non habet fortitudo quod toleret? At quomodo in Christo piè viuere ostenditur, qui nulla persecutione pulsatur? Vel pax quæ est à Deo, & cum Deo, numquid bene quieta est si non discordat à mundo? Aut amor Dei poterit sine diaboli inimicitiis obtineri? Neminem prorsus Dei gratia intentabilem facit, neque ob hoc cælestium armorum præsidio à dextris & sinistris instruitur Christiana militia, vt cum nullo hoste confligat, cùm laudibus sit atque felicius pugnantem non potuisse vinci, quàm desiderem non potuisse tentari. Orationum verò sollicitudinem diuinæ electionis proposito non resolui, vno testimonio euidenter probabo, vt cætera studio breuitatis omittam. In libro igitur Tobiæ ad filium eius Tobiam Raphael angelus dicit: *Memor esto mandatorum patris tui, quoniam præcepit tibi accipere debere vxorem de genere patris tui. Et nunc audi me frater, noli computare dæmonium illud, sed postula eam. Et scito quoniam dabitur tibi hac nocte vxor: & cum intraueris in cubiculum, tolle de iecore piscis illius, & impone super carbones, & odor manebit, & odorabitur illud dæmonium, & fugiet, & non apparebit circa illam omnino in perpetuum. Et cum cœperis velle esse cum illa, surgite primum ambo, & deprecamini Dominum cæli, vt detur vobis misericordia & sanitas. Et noli timere, tibi enim destinata est ante sæcula, & tu eam sanabis.* Quamuis ergo quod statuit Deus, nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur, orandi nec per electionis propositum, liberi arbitrij deuotio relaxatur: cùm implendæ voluntatis Dei ita sit præordinatus effectus vt per laborem operum, per instãtiam supplicationum, per exercitia virtutum, fiant incrementa meritorum: & qui bona gesserint, non solùm secundùm propositum Dei, sed etiam secundùm sua merita coronentur. Ob hoc enim in remotissimo ab humana cognitione secreto, præfinitio huius electionis abscondita est, & de nullo ante ipsius finem pronuntiari potest, quòd in electorum gloria sit futurus, vt perseuerãtem humilitatem vtilis metus seruet, & qui stat, videat ne cadat: & si fortè aliqua victus tentatione corruerit, non absorbeatur tristitia, nec de eius miseratione diffidat, qui alleuat omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos. Dum enim in hoc corpore viuitur, nullius est negligenda correctio, nullius est desperanda reparatio. Oret itaque sancta Ecclesia, & pro iis qui crediderunt, gratias agens, proficientem eis perseuerãtiam petat: pro ijs autem qui extra fidem sunt, poscat vt credant. Nec ideo ab obsecrationibus cesset, si pro aliquibus exaudita non fuerit. Deus enim qui omnes vult ad agnitionem veritatis venire, non potest quemquam sine † iustitia refutare.

[Margin notes: Ephes. 1. — 2.Tim. 6. — 1.Ioan. 3. — Rom. 5. — Ephes. 2. — Matt. 25. — Tob. 6. — 1. Cor. 10. — Psal. 144. — 1.Tim. 2. — † al. Iustitia]

S. AMBROSII DE VOCATIONE GENTIVM LIBRI SECVNDI FINIS.

OPERVM SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI TOMI QVARTI FINIS.